Май бири делгерезин!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 102 (11900) | 1982 чылдың май 1, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

Г. МАКАРОВТУҢ чураан плакады.

ЧЫСКААЛГА БАЗЫП ОРА...

МАЙ БИРНИ бис күш-ажылдың, тайбыңның, частың байырлалы деп адап турар бис. Ону совет улус, социализмниң ака-дуңма чурттарының улустары улуг өөрүшкүнү болгаш өөрүшкү-биле демдеглеп турар. Империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнде, бөгүн, кызыл туктар бүгү чер бөмбүрзээниң кырында чоргаар киискип турар.

Төөгүнүң чамдык арыннарын бөгүн сактып көрээл. Бо хүнну байырлал хүнү, делегей пролетариадының эп-сеткил каттыштырылгазының демдээ кылдыр Ийиги Интернационал 1889 чылдың июньда Парижке конгрезинге чарлап тургускан. Оон үш чыл мурнунда, май 1-де, АКШ-ка стачкаларның болгаш чыскаалдарның күштүг чалгыы эрткен. Чикагога ажылчыннар чыскаалынче полиция халдаан. Май 4-те аңаа удурланыышкын митингизин организастаан. Кижилерниң чамдызын шаажылааш, өскелерин үр хуусаада хоругдаалга шииткен. Ол болуушкуннар бүгү делегейниң ажылчыннарынга кичээндириг болган: дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазы онза чугула! Ынчангаш Ийиги Интернационалдың конгрезиниң шиитпирин миллион-миллион ажылчыннар изии-биле деткээн. Россияга Май Бирин 1890 чылда Варшавага демдеглээн, ынчан аңаа 10 муң кижи киришкен стачка болган. 1891 чылда Петербургка баштайгы маёвканы организастаан. Россияның ажылчын аңгызы 1918 чылдың Май 1-ин тиилекчи аңгы болуп байырлаан...

Совет улус Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан, бис бөгүн Төрээн чуртувуска кызыгаар чок бердингенивисти, коммунистиг ниитилелди тургузар дээш, тайбыңны болгаш делегейге айыыл чок чорукту камгалаар база быжыглаар дээш, бүгү чурттарның ажылчы чоннары-биле ака-дуңмалышкы харылзааларны калбартыр дээш демиселге бүгү күжүвүстү чайгылыш чок бээривисти илергейлеп турар бис.

Амгы Май 1-ни ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнда демдеглеп турар бис. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң алдан чылы—СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгезиниң, социализмниң төөгүлүг чедиишкиннериниң херечизи. Бо чылын профэвилелдерниң съездизи болган, комсомол съездизи ажыттынар. Июньда улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар эртер. Бо бүгү болуушкуннар массаларның политиктиг болгаш чогаадыкчы идепкейиниң көдүрлүрүнге күчүлүг идиг болуп турар.

Бистиң улуг чуртувус В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүндөн бээр 112 чылын, Май 1-ни он бирги беш чылдың ийиги чылының планнарын күүседиринге чедиишкиннер-биле уткаан. Республикавыстың ажыл-ишчилери аңаа база төлептиг үлүүн киирген. Үлетпүр продукциязының кол хевирлерин бүдүрүп, сайгарарының хемчээлиниң, бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедириниң талазы-биле бирги кварталда планныг даалгалар күүсеттинген. Көдээ ишчилер курунеге продукция садарын бирги кварталда планнаанындан хөй кылдыр боттандырган. Бо талазы-биле социалистиг чарышка Барыын-Хемчик, Тожу районнар, «Хемчик» совхоз, Кызылдың күш фабриказы тиилекчилер болган. Үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылга талазы-биле бедик көргүзүглерни Кызыл хоорай, Тываның электри четкилериниң, «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг» эргелелиниң, № 1 АТБ-ниң, Каа-Хем райпозунуң, Барыын-Хемчиктиң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери чедип алган. Чарыш тиилекчилеринге СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдерниң обласчы чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш акша шаңналдарын тывыскан. Май мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери байырлал колонналарының бажынга бодунуң туруштарын дүрүм ёзугаар ээлээр. Мурнакчыларга алдар болгаш хүндү!

Улуг баштыңчывыстың төрүттүнген хүнүнге тураскаатпан коммунистиг субботникке республикага эрткен чылдарның-дан 3 муң кижи хөй киржип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан.

Чаңчыл болганын ёзугаар, байырлалдарда бистер чедиишкиннеривисти үнелеп көөрүнден аңгыда, чүнү чедип ап шыдаваанывысты хынап, шүгдүнүп көөр бис. Бистиң ол талазы-биле кылыр ужурлуг чүүлдеривис эвээш эвес.

Тываның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир демей, бөгүн Май Бирниң чидиг кызыл туктарын көдүрүп алгаш, байырлал чыскаалдарынга эртерлер, олар төрээн партиязынга кызыгаар чок бүзүрелин, оон айытпан планнарын күүседир дээш бүгү-ле күжүн, энергиязын бээринге беленин көргүзерлер.

Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1 делгерезин!

В. МАЯКОВСКИЙ

ЭКИЗИҢ АА!

(Шүлүглелден үзүндү)

Делегейнин
хепниг-ле
Доскиннейн
барган мен.
Чурттаалга-даа
эки-ле-дир,
Чурттаары-даа
эки-ле-дир.
Омак-хөглүг
хайнып турар
чурттаалгавыс
Оон-даа эки,
оон-даа артык
магалыг-дыр.
Кудумчулар
согуннаалган,
Бажың-балгат
чыскаалыпкан.
Кудумчулар—
мээңии болгай,
Бажыңнары—
база мээн-дир.
Садыгларның
соңгалары,
Чада салган
делгелге дег...
Кооперациям
шыдал киргеи,
Көнчүг бижыг
чөлеңгиштиг,
Көпеек тып,
байып тур бис.
Көрүксенчиг
экизин аа!
Катай-катай
чыскаай салган
номнардыва
көрүп тур мен.
Адым-сывым
шүлүкчүлер аразында
көстүп туру.
Ажыл-ижим
республикам
ажылынче
Каттып турар,
магалыын аар,
өөрүп тур мен.
Чычаан мунган
депутадым
Чыпдыкнадыр
халдыптарга.
Дугуйлардан
эстээп
доозун
Туразында
бедий берди...

МАКТАТКАН

Май 1-ниң байырлалын республиканың найысылалы Кызыл хоорайның он-он коллективтери бедик күш-ажылчы белектер-биле уткаан. Шалыпчыларның социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда Кадык камгалал министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгези база бар.

Бо бүдүрүлгениң чолаачылары квартал планын 107,7, апрель айның—102 хуу күүсеткен. Май 1-ге уткуштур калбарган социалистиг чарышка дөрбен чыл чолаачылап турар Владимир Гаврилович Курочкинниң удурткан чолаачылар бригадазы тиилээш, коллективтиң шилчиир тугу-биле шаңнаткан.

База ол ышкаш үжен чыл хүргүзүнде чолаачылаан бүдүрүлгениң хоочуну Карл Далаевич Оюн, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Хүндүлел бижииниң эдилекчизи Василий Григорьевич Анисимов, херээжен чолаачы Алефтина Глебовна Небоякова болгаш өскелер-даа шалыпчы ёзу-биле ажылдаан, эки ажылы дээш мактаткан.

Коллектив экономиканы камналгалыг болдурар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш туржуп келген, ол багай эвес үре-түңнелдиг болган. Оон уламындан бүдүрүлгеге бирги кварталда 6938 литр кывар-чаар материалды, 360 рубльдың дугуйларын камнап алган.

П. КЕЛИК-СЕНГИ.

ИЙИ КАТАП

«Шагонартяжстройда» ,КМК-18-тиң СЭКП обкомунуң кежигүнү, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу И. М. Карповка удурткан тудугжулар бригадазы май 1-ниң байырлалын шалыпчы сорук кириишкинниг күш-ажыл-биле уткаан. Олар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,5 катап улгаттырган, бо хүннерде бригада хүн нормазын ийи катап ажыр күүседип турар.

Алдарлыг тудугжунуң коллективиниң кежигүннери бот-боттарының аразында социалистиг чарыштыг. Оон түңнелин доктаамал үндүрүп келген. Эрткен хүннерде Байлаң-оол Ооржак, Виктор Егоров, Юрий Лебедев болгаш өскелер-даа бедик күш-ажылчы үлегерин көргүскен. Тудугжулар экономиканы камналгалыг болдурар, бүдүрүлгениң курлавырын дооузу-биле ажыглаар, кылган тудугнуң шынарын экижидер дээш, бичии-даа анаа туруушкун чокка ажылдап турар. Шак мындыг байдалды тургузар дээш дуржулгалыг бригадир И. М. Карпов күштү үндүрген, моон-даа соңгаар эки ажылдаарының аргаларын ол дилеп турар.

Тудугжу бригада бо хүннерде ийи участокта үзүлген. Оон бир кол кезии сезен аал чурттаар бажыңның таваан салып, өскези база-ла чурттаалга бажыңының ханазын тудуп турар. Кезек үе эртер, Чаа Шагаан-Арыгга бо тудугжуларның кылган бажыңнарын көжер хоорайның чурттакчылары ээлептер.

Н. ЛАМА.

ЧАА НОМНАР

Тываның ном үндүрер чериниң ажылдакчылары апрель 28-те ай планын бурун күүсеткеш, тайбыңның, күш-ажылдың байырлалы — Май 1-ни күш-ажылчы белектерлиг уткааннар. Ном садыгларының делгиирлеринче чаа 9 ном кагып, номчукчуларын манап турар. Л. И. Брежневтиң «Сактыышкыннар» (орус болгаш тыва дылдарда), «Тыва АССР-ниң Конституциязы», «Улус шииткекчилерин болгаш улус төлээлерин дедир кыйгыртыр дугайында РСФСР-ниң хоойлузу» тускай номнар кылдыр парлаттынган, номчукчуларның сонуургалын хайныктырар.

Уруглар болгаш улуг улус номчуур чечен чогаал номнары база чырыкче үнген. Оларга А. Даржайның «Артыш айдызы», М. Потапиниң «Хуулгаазын сөс» деп шүлүктер болгаш шүлүглелдер чыындылары, В. Шукшинниң «Чагыг» деп ному хамааржыр.

З. Клепининаның «Хайгааралдар демдеглели», М. Ооржактың «Эдертиглер чыындызы» өөреникчилерниң болгаш башкыларының хүн бүрү ажыглаар номнары болу бээр.

В. ЧАЛБАА.
Кызыл хоорай.

Соңгулдаларга уткуштур

ТӨЛЕПТИГ КАНДИДАТТАР

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткелдиң база бир чадазы—депутаттарга кандидаттар депшидилгелери республикада хайнышкынныг чорup турар. Чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга күш-ажылдың мурнакчыларын, төлептиг кижилерни чоп адап, оларны депшидери уламчылаВытпаан.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

Чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын депшиткен хуралдар Баян-Тала, Шеми суурларга организастыг болгаш бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалынга эрткен. «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыннарының ниити хуралындан райкүүском даргазы Дамдын Сапчаевич Куулары, МТМ коллективиниң хуралындан ажылагыйның чолаачызы комсомолчу Сергей Эртинеевич Моңгушту район Совединиң депутаттарының кандидаттарынга депшиткен.

Шеми ортумак школазының коллективи «Большевик» совхозтуң хоочун саанчызы Ленин орденниң эдилекчизи Таан Дамбалановна Кара-Салды, Хадың хойжу бригадазының малчыны Надежда Байыр-Белековна Кууларны район Совединиң депутаттарының кандидаттары кылдыр адааннар.

ТАНДЫ

Районнуң «Сельхозхимия» бүдүрүлге салбырынга коллективтиң хуралы болган. Оон киржикчилери Бай-Хаак көдээ Совединиң депутадының кандидады кылдыр апыяк чолаачы С. А. Федячкинни адааннар.

Комсомолчу чолаачының ак сеткилдиин, кызымак чоруун, төлептиг аажы-чаңын кады ажылдап турар эш-өөрү мактап, ону демдеглээннер. Хөйниитиниң ажылынга ол идепкейлиг киржип турар. Ажыл дээш, коллективиниң ады дээш амыр-дыш билбейн ажылдаарын хуралдың киржикчилери аңаа күзээннер.

(Бистиң корр.).

КЫЗЫЛ ТУКТУГ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур оюн төлептиг уткуур, юбилейлиг чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш, ол ышкаш республиканың мурнуу зоназының районнарының аразында социалистиг чарышка ийи чыл улаштыр чаалап ап келген Кызыл тугун салбас дээш, Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар.

Районнуң совхозтары эрткен чылын көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрер болгаш курунеге садарының, малдың баш санын өстүрериниң планнарын чүзүп аайы-биле күүсеткен. Бо чылдың бирги кварталында районнуң совхозтары төрүүр чүс башка онаапштыр 77 хураганны, а 32 хойжу 80—99 хураганны камгалап алган. Улуг малдың баш санын камгалап алырын 99,2 хуу боттандырган. Совхозтар аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда «Мөген-Бүрен» чорун, төрүүр чүс хойдан 81 хураганны менди ап, улуг малдарның баш санын камгалап алырының планын 99,6 хуу боттандырган. Хойжу бригадалар аразында чарышка бирги черни ол-ла совхозтуң № 4 хойжу бригадазы (бригадири С. Делгер-оол) ээлеп, төрүүр чүс хойдан 83 хураганны камгалап ап, өстүрген. Ол совхозтуң № 2 бригадазы (бригадири С. Шыдыраа) база эки көргүзүглерни чедип алган.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

ТИИЛЕКЧИ БРИГАДА

Бүгү улустуң улуг байырлалы— Май Бирин «Көдээ электри тудуг» эргелелиниң монтажниктери күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп алганнар. Байырлал мурнунуң чарыжының тиилекчизи И. Н. Перепыгинге удурткан бригада болган.

Үргүлчү-ле хову, шөлге ажылдаар берге байдалдар турзадаа, ол коллектив ай планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген. Бригада бедик вольтулуг 15 километр хемчээлдиг электри шугумунуң бир участогун чоокта чаа ажыглалга киирген. Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунда дөрт хойжу бригада тевүнде электри чырыын киирген. Ажылды көнчүг эки шынарлыг кылдынган деп хүлээп алган.

(Бистиң корр).

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ

Май 1-ниң бүдүүзүнде СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң адресинге изиг байыр чедириишкиннери СЭКП Бурят обкомундан, Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Министрлер Чөвүлелинден, СЭКП Калмык обкомундан, Калмык АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Министрлер Чөвүлелинден, СЭКП Якут обкомундан, Якут АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Министрлер Чөвүлелинден, партияның Даг-Алтай, Иркутск, Хакас обкомнарындан, облкүүскомнардан, Сибирьниң Кызыл туктуг шериг округунуң Шериг чөвүлелинден, Политиктиг кол эргелелинден, Забайкальениң Кызыл туктуг кызыгаар округунуң Шериг чөвүлелинден, политкадизинден келген.

РЕСПУБЛИКА НАЙЫСЫЛАЛЫ КЫЗЫЛ ХООРАЙ. ЛЕНИН ШӨЛҮ.

Тайбың, күш-ажыл,

ОНЗАГАЙ БОЛУУШКУНГА УТКУШТУР

— Кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери!... Эътти, сүттү, чүүрганы, дүктү болгаш өске-даа продуктуларны бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиңер!

Мал ажылы — шалыпчы фронт!

Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери 1982 чылдың Май 1-ге СЭКП Төп Комитединиң бо Кыйгырыгларынга сорук киргеш, кыштаглаашкынны эки доозар, малдың баш санын болгаш чаш төлүн менди камгалаар, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир дээш социалистиг чарышты коллектив бүрүзүнге калбартканының түңнелинде элээн эки көргүзүглер чедип алдынганын өөрүшкү-биле демдеглексээр-дир мен.

Ону сан-чурагайлар-биле тодаргай көргүзүп көрейн. Совхоз бирги кварталда күрүнеге эът садарының планын 127,6 хуу күүсеткен. Ол дээрге эрткен чылдың ынчангы деңнелинден 72,9 хуу хөй болганы ол. А сүт садарын база эрткен чылдыындан элээн көвүдетпишаан, квартал планын 107 хуу күүсеттивис. Ынчангаш мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле районнуң совхозтарының аразында чарлаттынган социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады алдывыс.

Совхозтуң хойжулары база-ла эки көргүзүглерни чедип алганнар. Районнуң ажыл-агыйларында төрүүр 100 хойдан-на 100—120 чедир хураган алган 51 хойжунуң 24-ү — кады-кожа ажылдап чорууру эш-өөрүм болганынга өөрүвес аргам чок. Ооң-биле чергелештир бистиң совхозтуң Чодураалыг-Сайыр хойжу бригадазы (бригадири Кара-оол Моңгуш) төрүүр 100 хойга онаалтыр 99 хураганны ап, улуг малдың баш санын 98,6 хуу камгалааш, районнуң хойжу бригадаларының аразында чарышка тиилекчи болуп, шилчиир Кызыл тукту, шаңналды чаалап алган. А 100 хойдан 97 хураганны алган болгаш малдың баш санын 98,5 хуу камгалаан Чечектиг бригадазынга районнуң Күш-ажылчы алдар тугун тураскаадып кедүрген.

Кыштаглаашкынны, мал оолдаашкынын эки эрттирип, хөй хураган камгалап алган малчыннар бисте эвээш эвес дээрзин үстүнде айыттым. Олардан Сарыглар Делгер-оол 100 хойдан-на 120, Моңгуш Өткек-оол — 113, Ооржак Маадыр-оол — 112, Ооржак Бопуяк,— 109, Моңгуш Намзын — 108 хураганны камгалап алган, менди өстүрүп турарын чугаалаарга-ла, бистиң хойжуларывыстың канчаар ажылдап турары билдине бээр боор. Ооң иштинде мээң ажылдап турарым Оргу-Шөл бригадазының (бригадири С. Ооржак) хойжулары база-ла багай эвес түңнелдиң чедип алган — 100 хойдан-на 92 хураганны камгалап алган, бүрүн менди өстүрүп турарлар.

Малчын кижиниң амыдыралында шөлээн үелер турбас болгай. Бистиң мурнувуста ам чазаглаашкынны эки эрттирери, малдың чаш төлүн хорамча чок өстүрери, келир кышка баш удур белеткенип, кажаа-хорааны хынамчалыг септеп, кыштаглаашкынга четчир чемнерни белеткеп, малды чайын эки семиртип алыры, күрүнеге продукция садарының планнарын күүседири дээн ышкаш белен эвес сорулгалар туруп турар. Ол бүгү ажылдарны чедиишкинниг кылып чорудары бирги ээлчегде бистиң бир демниг, кызымаккай туржурувустан, кижи бүрүзү хүлээнген ажылынга харыысалгалыг болурундан хамааржыры билдингир.

Бо чыл бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүзүнде онзагай болуушкуннуң — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болурунуң чылы. «Ол дээрге — бистиң эргим Төрээн чуртувустуң улуг байырлалы, улустарның найыралының байырлалы.

Ол дээрге — ленинчи национал политиканың тиилелгези. Ооң-биле чергелештир, ол болза түңнелдерни үндүрериниң, келир үелеги сорулгаларны тодарадырының болгаш шыдавылааларының эки үндезини болур. Алдарлыг юбилейге ужуражырынга белеткенип тура, боттарывыстың ажыл-херээвисти чаа ниитилелди тургузарының ленинчи программазы-биле катап-катап шүүштүрүп турар бис.

Партия Төп Комитеди коммунистерни болгаш партия кежигүнү эвестерни, бүгү салгалдарның кижилерин, бүгү ажылчы чоннарны Совет Эвилелиниң 60 чылынга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражыынче кыйгырып турар». СЭКП ТК-ның Чиргиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаалаан бо сөстерин бистер, делегаттар, улуг кичээңгей-биле дыңнавышаан, ол кыйгырыгга улам кызымаккай күш-ажылывыс-биле харыылаарын шиитпирлээн бис.

Улуг юбилейни төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш бүгү чуртта, ооң иштинде бистиң республикавыста, районувуста, совхозувуста калбарган. Аңаа ажыл-ишчи кижи бүрүзү төлептиг күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш туржуп турар.

Д-Н. ООРЖАК,
Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң делегады.

ЧАА АРГА-БИЛЕ

Репортаж

Чиңге-Дагдан чаптылып баткан шөлдер Чедер хөлдүң адаанга барып, кедергей улуг ыйгылак болу берген. Ооң таптыг-ла дал ортузунда ак-ак бажыңнарның барааны кайы ырактан көстүп турар. «Тиилелге» совхозтуң Хөл-Адаанда механизастаттынган комплекстиг отрядының турлаа ол. Ону долгандыр бүгү-ле шөлдер ам хайнышкынныг ажыл-иш-биле кыптыкан.

Бо совхоз чер ажылының дилиндектей тарыыр системазын шагда-ла шиңгээдип эгелээн. Ынчангаш шөлдер ала кылдыр көстүр. Бир дилиндек кара, өскези сарыг, а үшкүзү куузумаар. Ынчалзажок ол дээрге ында болуп турар чаартылгаларның чүгле эгези, оларның бирээзи-дир. Кол-ла чүве — чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазынче бүрүнү-биле шилчээни.

Шаанда олап эртип-дужуп турган көөрге, шөлдер тудушкак-ла кара чайт боор чүве. Ынчан тарааларның чаштырылгазын Май байырлалынга чедир барык доозуп кап турар. Ам ындыг эвес апарган. Ажыл-агыйның тараажылары чер ажылының эртемге үндезилеттинген зона системазынче он бирги беш чылдың баштайгы чылында шилчээн.

— Ол чаа арганы эрткен чылын ажыглап эгелээн-дир силер. Ооң баштайгы түңнели кандыг болганыл? —деп, комплекстиг отрядтың начальниги, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Доржу Сааевич Дандардан айтырдывыс.

— Чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазынче шилчиир чорук улуг ажыктыг-дыр дээрзинге баштайгы чылында-ла бүзүредивис — деп, Доржу Саяевич чугаалады. — Эрткен чайын кедергей каан, агаар-бойдустуң байдалы кончуг таарымча чок болганы билдингир. Ындыг турбуже, бистиң бо шөлдеривистен 6 центнер чедир дүжүттүг гектардан алдывыс. Ол дээрге хөрзүн камгалалдыг чаа системаның ачызы-дыр.

Механизастаттынган комплекстиг отрядтың тарылга шөлү 8700 гектар. Ооң иштинде кызыл-тас 6200, а кукуруза — 2500 гектар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур оюнга төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, механизаторлар бо чылын гектардан кызыл-тастың он центнер чедир дүжүдүн өстүрүп алырын шиитпирлээн.

— Бистиң бир кол ынаныш салып турар чүвевис — шиңгээдип ап турар чаа система. Ооң ангыда, бүгү агротехниктиг хемчеглерни чогуур үезинде, кыска хуусаада чорударын. Ол ышкаш минералдыг чемишчидилгелерни тараа-биле кады төгери база улуг ажыкты бээр. Бис чогум-на ынчаар кылыр деп турар бис — деп, отряд начальниги түңнеп чугаалады.

Бүгү тарылга шөлүнден 1500 гектарга ел-шык базырыышкынын механизаторлар он агрегат-биле чүгле ийи хүн дургузунда чоруткан. Арткан шөлдер элезин, довурактыг болган ужурунда, чаштырылга чорударын болбаазырадылганы кады кылыр.

Бо хүннерде отрядтың механизаторлары он К-700-ке БИГ-3 илиирлерни кошкаш, бок үнүштер үнүп эгелээн куруктурар шөлдерниң болбаазырадылгазын чорудуп турар. 5000 гектар куруктурар шөлдерни ынчаар болбаазырадыр. Ооң ийи муңун болбаазыраткан. Механизаторлар куруктурар шөлдерниң баштайгы болбаазырадылгазын майның онга чедир бүрүн доозар. Ооң соонда дораан чаштырылгаже кирер. Алды муң ажыг гектар кызыл-тастың чаштырылгазын чеди-ле ажыл хүнүнде доозары ажылчын планда көрдүнген.

Шык базырыышкынынга болгаш куруктурар чер болбаазырадырынга Моңгуш Мырысталов, Николай Ондар, Ооржак Кызыл-оол, Моңгуш Кызыл-оол олар эң-не шалыпчы ажылдап турар. Сөөлгү хүннерде куруктурар черлерни болбаазырадырынга Моңгуш Мырысталов хүн нормазын 200 хуу чедирип турар. Ынчангаш ооң чедиишкининге тураскаадып, Күш-ажылчы алдар тугун бригада турлаанда кедүрген.

Механизаторларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны турлагда тургускан. Өрээл бүрүзүнде-ле дөрт орунну салган, арыг ак чоорганнарлыг. Эки шынарлыг чем белеткээр столовая доктаамал ажылдап турар. Чунар-бажыңны хүннүң чылыдар, ажылдап келген кижилер аңаа чунуп алыр.

Частың байырлалын — Май 1-ни «Тиилелгениң» механизаторлары күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. Бо байырлал хүнүнде-даа оларның ажыл-ижи хайнык-пышаан.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы механизаторлар (солагай талазындан) М. Ооржак, О. Кызыл-оол, А. Моңгуш болган А. Саая; куруктурар шөл болбаазырадып турар агрегаттар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

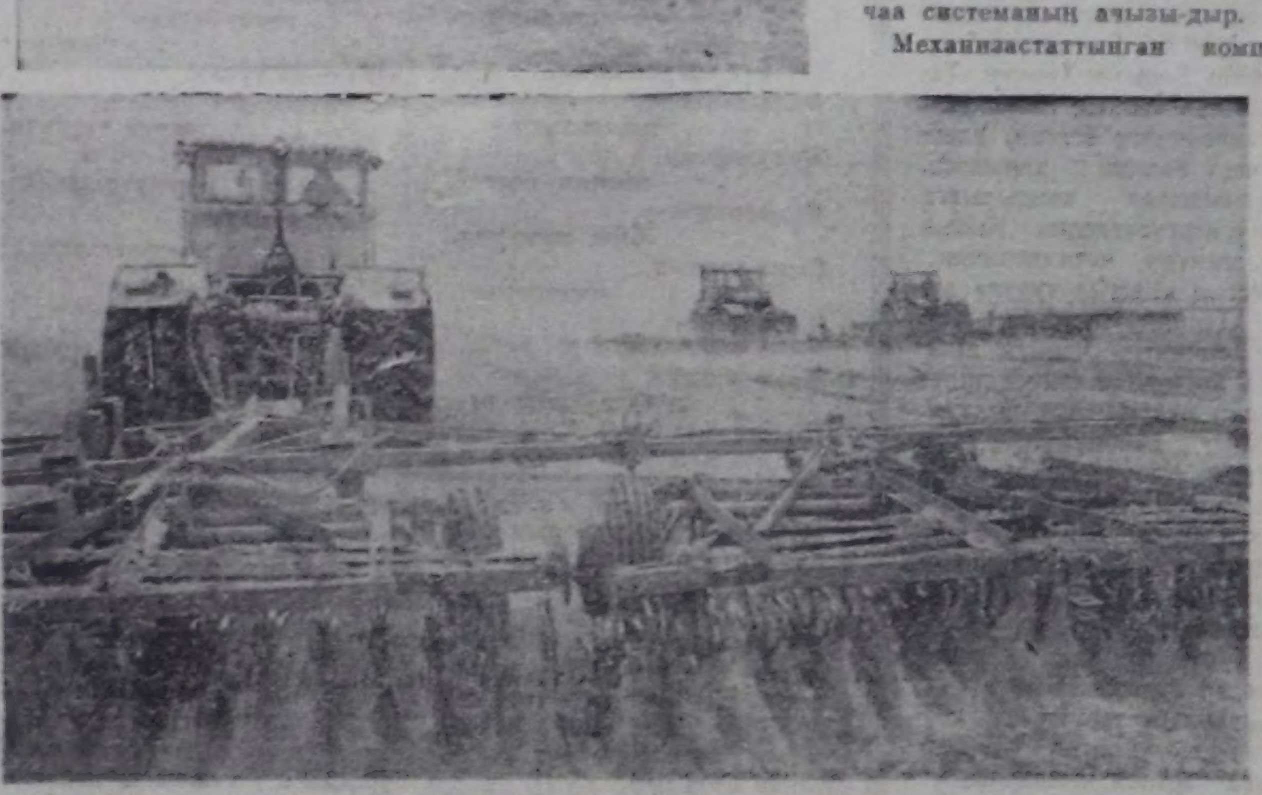

БЕЛЕК КЫЛДЫР

Күш-ажылдың болгаш частың байырлалы, бүгү делегейниң улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1 Тыва черде база катап моорлап келди. Бөгүн таныыр-даа, таныышпас-даа улус ужуражып келгеш, удур-дедир эвилең-ээлдек ёзу-биле амыр-менди солчуп, амыдырал-чуртталгазында эки чүүлдерни, ажыл-ижинде чедиишкиннерни чугаалажып, айтыржы бээр. Ынчангаш магалыг, чаагай байырлал хүнүнде ажыл-херээвис дугайын, күш-ажылчы көргүзүглеривис дугайын номчукчуларга күзелдиим-биле чугаалап берейн.

Бистер «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде бис. Планның даалгаларын күүседир талазы-биле бригада кежигүннери багай эвес ажылдап келгеннер. Март айның тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын 140 хуу күүсеттивис. Апрель айның Май бүдүүзүнде-ле боттандырган. Ооң-биле кады биске бир өөрүнчүг медээ келген. «Главкрасноярскстрой» тресттиң тудугжу бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарышка киришкеш, бригада үшкү черни ээлээн. Бо күш-ажылчы чедиишкиннеривисти бистер чоннуң кайгамчык улуг байырлалының бирээзи — Май 1-ге бараалгатпышаан, моон соңгаар-даа улам кызымак ажылдаар бис.

Бо хүннерде 30 аал чурттаар тудугжулар бажыңын тудуп тур бис. Ону май айның ортан үезинден бээр доосаш, 60 аал чурттаар чуртталга бажыңының тудуунче бригада шилчиир.

Бистиң ажылывыска бир кол угланыышкын—тудуг материалдарын камныг чарыгдаары. Ылангыя тудуг шөлдеринге тууйбуну ажыглаарда, аңаа кончуг хумагалыг болуп, аргалыг-ла болза, оларны артык черге чарыгдавазын болдап турар бис. Ол ышкаш цемент, арматура болгаш өске-даа материалдарны тудуг девискээринге кадагалап, шыгжаарындан эгелээш, оларны тудугга хереглээринге чедир контроль-хыналданы кошкатпайн турар.

Тудуг шөлдерин кол материалдар-биле хандырып турар организациялар — Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинат, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу продукцияның шынарын кудуладып, ону экижидеринче сагыш салбайн турар. Ынчангаш чамдык таварылгада үзүктелиишкинниг хандыра бээр чүүлдер бар. Ынчан тудуг материалдарын камнап алыр дугайында кандыг-даа чугаа турбазы билдингир. Байырлал-даа хүнү болза, ону чугаалап каары артык эвес. Ындыг-даа болза, чылдың баштайгы чартында чамдык тудуг материалдарынга элээн камналганы чедип аптар арга бисте бар.

Бистиң бригадавыста кызымак ажылы дээш макталдыг, төлептиг чоруун хөй чылдарда көргүзүп келген ажылчыннарны байырлал хүнүнде адаары мээң өөрүнчүг-дүр. Оларның аттары бо: Биче-оол Түлүш, Кодур-оол Куулар, Чечек Мөңге-Назын, район Совединиң депутады Николай Иргит, Моңгуш Сыдаа. Бригадада чеди херээжен ажылчын бар. Олар дашчылар болуп ажылдап турар. Олардан Елизавета Дожулаа, Докулак Оолак хүн улуун үргүлчү ажыр күүседип, эш-өөрүнге мактады берген.

Эргелелдиң тудугжу бригадалары аразында социалистиг чарыштыг. Бистер Кара-оол Салчактың бригадазы-биле чарыштыг бис. Ону ай, квартал санында түңнеп турар. Ол чарышка колдуунда-ла мээң бригадам бирги черни ап келген. Күш-ажылчы маргылдааның ачызында бригадалар ай планнарын күүседип турарлар. Ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруун хандырарынга, ооң шынарлыг болурун чедип алырынга социалистиг чарыш дээштиг салдарын чедирип келген. Ажылывыстың ол темпизин кудулатпайн турган, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур оюн база күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле уткуп алыр сорулгалыг бис.

А. КҮЖҮГЕТ,
«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде бригадир.

НАЙЫРАЛДЫҢ ХООРАЙЫ

Амгы Туран хоорай Тывага эң баштай тургустунган чурттакчылыг суурларның бирээзи. Ону 1884 чылда Россиядан кожуртуп келген орус тараачыннар үндезилеп тудуп эгелээн. Баштайгы үеде каш борбак чывыт казанактарлыг сууржугаш турганы билдингир. Ооң Үе оруунуң аксында турар байдалы суурнуң чурттакчыларының чоорту өзеринге идиглиг турганы чугаажок.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээринге, хамааты дайынның доостурунга чедир Туранга барын шупту орус чон чурттап турган. Ынчалзажок ялы орус тараачыннар ол чоок-кавының тыва араттары-биле харылзажып, аргыжып, бот-боттарынга дузалажып чорааннар.

Туранның хөгжүлдези Тыва Арат Республика үезинде Бий-Хем кожууннуң төвү, «Кызыл тараачын» колхозтуң төп суурy апарганы-биле дүргедей берген. Ол үеден эгелээш, Туранга кожууннуң, колхозтуң албан черлериниң бажыңнарының, чуртталга бажыңнарының тудуглары калбарып эгелээн. Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының соонда район болгаш колхоз төвүнүң хөгжүлдези ёзулуг шапкынчаан. Районнуң бүдүрүлге, албан организация черлеринге орус, тыва болгаш өске-даа национал кижилери кады ажылдап, тыва араттар «Кызыл тараачын» колхозче кирип, кады-кожа чурттап эгелээн.

Шак оон туранчыларның хоорайның хөгжүлдези, ажыл-херектиң байдалы, хоорайның аяn-шиничээн, чаагайжыдылгазы дээш кады ажылы, ниити харыысалгалыы тыптып келген. Ол бүгү баштай совет, тыва хамаатыларының интернационалдыг харылзаазы болуп тывылгаш, сөөлүнде кээп, орус, тыва, украин, белорус, хакас, татар дээш өске-даа он-он национал улустарының акы-дуңмалышкы найыралынче шилчий берген улуг найырал тудуштур каңнап, төрелдештирип турар.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң 60 чылын демдеглээр деп турарывыс бо чылын туранчылар улуг өөрүшкүлүг болгаш чоргааралдыг болган. Хоорай он бирги беш чылдың планныг даалгаларын 1981 чылда чедиишкинниг болгаш ажыр күүседир дээш Россия Федерациязының чер-чер Советтериниң социалистиг чарыжының тиилекчилериниң бирээзи болганы-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Эрткен чылын хоорайның болгаш ооң девискээринде турар бүдүрүлгелер коллективтери, «Кызыл тараачын», «Шивилиг» совхозтар, албан черлери болгаш организациялар багай эвес көргүзүглерлиг ажылдааш, шилчиир Кызыл тук-биле шаңнаткан. Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери продукция сайгарарының планын 101,8 хуу, садыг организациялары үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 104,9 хуу, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелери ачы-дуза чедирериниң сайгарылгазын 104 хуу күүсеткен. Хоорайның чонунга ачы-дуза чедирери бир кижиге онаалтыр 23 рубль 55 көпеек четкен. Тудуг организациялары планныг даалгаларын база эки күүсеткен.

Хоорайның чаагайжыдылгазы Советтиң болгаш хоорайның чурттакчыларының доктаамал кичээңгейиниң төвүнде турар. Эрткен чылын аңаа 140 муң рубльди чарыгдаан. Хоорай эки ногаанчыттынган, кол-кол кудумчулары асфальтылаттынган, сайлаттынган. Чуртталга фондузун септеп, чаагайжыдарынче чогуур кичээңгей салдынып турар. Бо чылын эрткен ленинчи коммунистиг субботникте туранчыларның дыка хөйү хоорай чаагайжыдылгазынга ажылдааш, хөй ажылды бүдүрген. Чарлаттынган чаагайжыдылга айы багай эвес чорупп турар.

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Туран хоорайның күш-ажылчы коллективтери, ажыл-агыйлары, улустарның улуг найыралынга шынчы туранчылар бо хүннерде чүткүлдүг ажылдап турар. Хоорайның бүдүрүлгелери бирги кварталда продукция сайгарарының планын, садыг организациялары бараан саарылгазының, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелери сайгарылга планын чедиишкинниг күүсеткен. «Кызыл тараачын» совхоз күрүнеге эът, сүт садарының, «Шивилиг» совхоз эът садарының планнарын эки күүсеткен.

Тыва, орус болгаш өске-даа национал улустарның хоорайда чурттап турар кижилериниң быжыг найыралынга, бир демниг чүткүлдүг күш-ажылынга үндезилээш, ССРЭ-ниң 60 чылын уткуурунга бедик көдүрлүүшкүнүг белеткелге лаңнгаш. Туран хоорайның ажылчы чоннары бо юбилейлиг чылда салдынган сорулгаларны, социалистиг хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседиринге шиитпирлиг. Олар улус депутаттарының чер-чер Советтериниң ам болур соңгулдаларын төлептиг уткувушаан, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкынын бээрлер.

В. ВЫГОВСКИЙ.
Туран хоорküүском даргазы.

АЖЫЛЫВЫС—ӨӨРҮШКҮВҮС

Байырлалда эрткен оруувусче хая көрнүп, ажылчы чедиишкиннеривисти түңнеп чугаалажыры биске өөрүнчүг-дүр. Бо юбилейлиг чылдың күш-ажылчы чарыжынга киришкеш, бистиң № 1 автобүдүрүлгениң коллективи тиилекчи боол шылгараaш, макталшаңналга төлептиг болган. Ол күш-ажылчы чедиишкиннерге бистиң бригаданың чолаачылары, эвээш-биче-даа бол, үлүүн база киирген.

Бир-тээ бригаданың башкарыкчызы, чолаачы кижи болганымда кады ажылдап турар өөрүмнүң, оларның ажыл-ижиниң дугайында чугааны чорудуп көрейн. Улус ажыл-агыйының янзы-бүрү чүъктерин сөөртүп, ырак-узак, кадыр-берт оруктарга даады-ла кады чорууp болгаш хөйү чаңгызы дээш, чаңгызы хөйү дээш ажылдаарынга пат-ла чаңчыгып калган бис. Демниг-де күштүг дижир болгай, ынчангаш ай, квартал санында бедик бүдүрүлгечи көргүзүглерни чедип ап турарывыстың бир чылдагааны ында боор.

Мээң өөрүм эдилээн автомашиналарынга камныг болбушаан, сөөртксен чүъктерин ээлеринге дүрген чедирип бээр дээн күзел-биле кызымаккай ажылдап турар. Сорулдалывыс чаңгыс болганда, чолаачыларның чоруу чогуп, бригаданың үүле-херээ бүдүп, социалистиг хүлээлге, планныг даалгалар күүсеттинип келген. Эрткен кварталдың планныг даалгаларын 112 хуу күүсеткеш, 11,5 комплект дугуйну хумагалап алдывыс.

Бригадавыста он чолаачы бар. Хөй чылдарның дургузунда чолаачылаан болгаш машина-техникавыска камныг болуп, эвээш эвес дуржулга мөөңнеттинген. Мергежиливис база бедик: чеди кижи бирги класстың чолаачылары. Арткаарывыс бирги класстың чолаачызының шынзылгазын холга тударынга белеткенип, профессионал мергежилин бедидип, курста өөренип турар. Бедик профессионал мергежил, байлак арга-дуржулга, бот-боттарынга дузалажылга күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынга дөгүм болуп турар.

Бистиң ажылывыстың үре-түңнели эдилээн машиналарывыстың чоруундан хамааржыр. Ол-даа чептүг. Автомобильдер туруушкун чок ажылдааш, хөй хемчээлди эртер болза, сөөрткен чүъгүвүстүң тоннаазы көвүдеп, даалгалар чедиишкинниг боттанып, биске өөрүнчүг болур. Автомашиналарывыстың «эмчилери» — септекчилерниң ажылы ынанышттыг. Чедиишкиннин бир «чажыды» ында.

В. КОШЕЛЕВ,
Кызылдың № 1 АТБ-де чолаачылар бригадири.

БАЙЫРЛАЛДЫ—ОДАРГА

Бо чылын мен совет космонавтыларның Сылдыстыг хоорайжыгажынга чордум. Космонавтыларның холундан оларның шаңналын-даа алдым. Ам бөгүнгү байырлал хүнүнде мээң бригадамның хойжуларының хөректеринде «Космостуң маадырлары—беш чылдың гвардейжилеринге» демдектер чырып турар. Аңаа бригаданың бүгү кежигүннери, «Кызыгаар» совхозтуң ажылчы чону шупту чоргаарланыр.

Совет космонавтыларның бедик шаңналын бистиң хойжу бригадавыс он бирги беш чылдың баштайгы чылында чедип алган чедиишкиннери дээш алган. Ынчан, чыл кадыг-берге-даа болза, төрүүр чүс хойга онаалтыр 108 хураганны ап, республиканың хойжу бригадаларының аразынга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган бис. Бир хойга онаалтыр кыргып алган дүгүвүс, бистиң чериниң болгаш ховуустуң уксаазының байдалын алыр болза, база-ла багай эвес—2,4 килограмм.

Байырлалдың хуралынга-даа, чыскаалынга-даа бистиң бригадавыстың мурнакчыларын чон улуг хүндүткел-биле адап турар: эрткен чылын төрүүр чүс хойга онаалтыр 124 хураган алган Эрендей Дембирел, 122 хураган алган Аңчы Бызаакай, 116-ны алган Соян Хайың, Дижитмаа Орус-оол...

Бригадавыстың хою он сес кодаңда турар, ооң деңнезин — төрүвес хой. Ындыг болганда малчыннар, ылаңгыя хураган алыр хойжулар хөй эвес. Ынчалза-даа олар—чаа хойжулап эгелээн Соян Дашоолдан Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Аңчы Бызаакайга чедир— шупту мергежилинге бердинген, чоннуң идегелин чаалап алган улус. Оларның аразында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Фаина Лаңаа, бо чылын «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан Эрендей Дембирел, район болгаш кодээ Советтериниң депутаттары, коммунистер болгаш комсомолчулар бар. Бо хүннерде чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга база элээн каш кижи депшиттирди.

Шаравуурнуң хойжу бригадазының көргүзүү бо чылын база багай эвес, ынчалзажок эрткен чылдагазынга четпес болган. Бо хүннерде бригада төрүүр чүс хойга онаалтыр 92 хураган алган, а бистиң чаржып турар бригадавыстың (бригадири Николай Дандаа) көргүзүү 97 баш. Моон чамдык чылдагааннарын чоокта чаа бригада хуралынга илереткеш, кыжан чазыгларывысты болгаш четпестеривисти чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап эгелээн бис.

Бистиң хойжуларывыс бо хүннерде чазаглап эгелээн, төрүвес хойлуг аалдар баштай көшкен. Дугай, Шараңуур, Хелчүктер дургаар аалдар удавас хонгулаптар. Ынаар көжерниң бетинде хойжулар кыштагларының үүрмек септелгезин бүрүн доозар, кержениин хоорар, оңгача болгаш шагжа чергелиг эт-херекселин дамдылавас кажаалар иштинге шыгжаар, кодан иштиниң богун аштаар, кур ашкан сигенни эде сараттаар, коданны дезинфекциялаар сут-сут дээш, ажыл хөй. Олар-биле чергелештир хой кыргылдазынга болгаш чайлаглаашкынга белеткел база эгелээн.

Май 1-ниң байырлалын бөгүн бүгү делегей байырлап турар. Бистиң бригадавыстың хойжулары база. Ынчалза-даа оларның чамдызы одарда хоюнуң чанында, күш-ажылчы ээлчегде...

В. БЫЗААКАЙ.
«Кызыгаар» совхозтуң Шараңуур хойжу бригадазының бригадири.

ТӨЛЕПТИГ УЖУРАШКАН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның мурнакчы бригадалары Май 1-ниң байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткааннар. Бирги кварталда тудугжулар 2 квартиралыг чуртталга бажыңнарының, Тожунуң «Май 1» совхозта 100 баш инекке кажаазын, Таңды районда 100 тонна ногаа аймаа шыгжаар складтың тудуун доозуп, ажыглалга киирген.

№ 1 КМК-дан Сергей Иванович Охемчиктиң бригадазы Май 1-ниң социалистиг чарыжынга тиилекчи болганнарның бирээзи. Бригада тудуг-монтаж ажылының планын 105 хуу күүсеткен.

№ 2 КМК-дан Геннадий Трофимович Черепановтуң 11 кижилиг бригадазы 339 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүргеш, планныг онаалдазын 133 хуу күүсеткен.

Чадаанада № 3 КМК-ның Каң-оол Серенович Моңгушка удурткан 10 кижи составтыг бригадазы социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннииг боттандырган.

А. ДАНЧИЙ-ООЛ.
«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының кол экономизи.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

КЫЗЫЛ ТУККА СОРУК КИРГЕШ

«Барлык» совхоз барыын таланы районнарга баштай тургустунган хоочун совхоз. Оон хову шөлдери делгем, кодлуунда суггаттыг, одар-белчиирлиг даглар, шаттары база арбын, мал өстүреринге таарымчалыг. Бо дээрге бойдустуң чаяап кааң беримчези-дир. Элбек дүжүттү өстүрери, хой малды азыраш, арбын продуктуну алыры совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң кызымак ажылындан, бедик харыысалгазындан, уран мергежилинден хамааржыры билдингир.

Он бирги беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкиннниг болгаш ажыр күүседир дээш Бүгү-российаның социалистиг чарыжынга 1981 чылда тиилекчилерниң бирээзи болганы дээш «Барлык» совхозту РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан болгай. Ол бедик шаңналга барлыкчылар аажок өөрээн болгаш улам соруг киргеннер. Эрткен чылдың түңнелдеринге доктаавайн, Кызыл тукка соруг кирген барлыкчылар бо чылын кандыг сорулгаларлыг база канчаар ажылдап турарын чугаалажып көрээлинер.

Бо чыл онзагай. ССРЭ-нин тургустунганының 60 чылын байырлаар, чер-чер Советтеринге соңгулдалар болур. ВЛКСМ-ниң XIX съездизи база болуп эртер. Ол чугула болуушкуннарны политиктиг бедик көдүрлүүшкүннүг, күш-ажылчы белектерлиг уткуурун чедип алган шаңналывыс бискe даандырып турар. Ынчангаш совхозтуң бүгү ажылдакчылары боттарынга бедик хүлээлгелерни алган. Оларның күүселдези дээш чыл эгезинден-не чүткүлдүг ажылдаары чугула дээрзин барлыкчылар эки угаап билип турар.

Эрткен чылын мал кыштаглаашкынынга белеткелди хынамчалыг чорудуп, мал чемин четчири-биле курлап алганывыстан улуг малдың баш саны чидириг чок камгалап алдынган, оон продуктулуу бедээн: төрүүр чүс хой, өшкүге онааштыр 90 анай; хураган алдынган. Оон кырынга ам-даа 850-900 анайларны немей ап болур арга бар. Малчыннардан Бижиктиг-Хая салбырының мурнакчы хойжулары Б. Хомушку, Ш. Саая, Аксы-Барлык салбырындан Д. Солунам, М. Монгуш болгаш өскелер-даа 100 хойга онааштыр 100-тен 110 чедир хураганнарны алган.

Бо чылдың бирги кварталында совхоз 75 тонна эът садар планын 104,6 тонна, 120 тонна сүттүн орнунга 131,5 тонна кылыр күүсеткен. Эрткен чылдың бирги кварталындан бо продуктулар хөй бүдүрүлген.

Совхозта часкы хову ажылдары эгелээн. Анаа техниканы белеткээрин болгаш механизатор кадрларны четчелээрин чогуур үезинде дооскан. Шык базырыышкыны адакталган, суггаттыг черлерде ажылдар шалыпкын чоруп турар. Тараа, мал чеми культураларның дүжүдүн бедидери-биле 500 тонна минералдыг, 4700 тонна органиктиг чемишчидилгени шөлдерге төгер, оларның колдуу чедиртинген.

Юбилейлиг чылдың эгезинде барлыкчыларның ажыл-кижиниң байдалы мындыг-дыр. Май Бирниң байырлалын демдеглеп тура, совхозтуң малчыннары, механизаторлары болгаш өске-даа ажыл-ишчилери чарышка тиилекчи болгаш шаңнаткан тугун быжыг тудуп, ССРЭ-ниң 60 чылын бедик көргүзүглерлиг уткуп алыр дээш кашдакпыр күжениишкин-биле ажылдаары хүлээлгевис болурун билип турар.

Ч. ДОЖУЛАА.

«Барлык» совхозтуң директору.

ДАЙЫН ХАЛАВЫН БОЛДУРБАС

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Совет чазак ленинчи тайбың даштыкы политиканы совет эрге-чагырганың баштайгы хүннеринден эгелээш чайгылыш чок чорудуп турар. Сөөлгү үеде Американың Каттышкан Штаттары баштаан дайынзырак империалистер делегей байдалын нарыыдадып, массалыг узуткаашкынның чепсээн бүдүрүп үндүрерин көвүдедиринче чүткүп, кайы-бир чуртка чөңгээлеп, иштики херектеринче холдаарлап кирерин оралдажып турар.

Ол бүгүнү барымдаалап көргеш, СЭКП болгаш Совет чазак делегейге тайбыңны быжыглаар дээш болдунар-ла хемчеглерни ап турар. Оон тодаргай херечизи — СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, тайбың дээш турушт уг демисэлчи эш Л. И. Брежневтиң профэвилелдериниң XVII съездизинге болгаш Ташкентиге байырлалга чугааларында бистиң чурттуң ленинчи тайбың политиказын айыткааш, делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарыбиле, тайбыңны быжыглаар, дайынның халавын болдурбазы-биле тодаргай саналдарны киргенин билир бис.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи мен, ынчангаш оон аш-чуду, өрт-халавы, өлүм-чидилги, когарал-хоозуралы меңээ билдингир. Кадыг-дошкун 1942 чылда төрээн Тывамдан немец-фашистиг эжелекчилерни чылча-шаварынга. Воронеж хоорайдан эгелээш, дайзыннарны бистиң чурттан үндүр сывырарынга чедир кириштим. Совет шериглер Польшаны, Чехословакияны, Венгрияны, Румынияны гитлержи ат-шеригниң аспаандан хостап, боттарының интернационалчы хүлээлгезин ыдыктыг-биле күүсеткен. Мен өөрүм-биле поляк өңнүктерниң чуртун хостаарынга кириштим. Дижиге чедир чепсегленген каржы дайзынның кижи көөр аргажок үүлгедиглерин, чедирген каража-когаралдарын, үрегдээн, үптээн чүүлдерин ынчан көрдүм. Чүү дээр боор — кижиниң караа чалданыр, кижиниң сагыжынга кирбес үүлгедиглерни кылгылаан чораан. Ада-иезинден, ажы-төлүнден, өг-бүлезинден, доргул-төрелдеринден чарылганнарны, бертинген, балыгланган кижилерни хөйү-биле көрдүм. Ону болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр херек.

М. СЕКАЧЕВ,

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи.

СЭЭҢ, МЭЭҢ, БИСТИҢ МАЙЫВЫС

ССРЭ-60

Майны мен бүгү назынымда чүгле чылыг сестер-биле сактып чоруур мен. Ол чүгле мээң эвес, сээң база бистиң шуптувустуң сеткиливисте ындыг деп бодаар мен.

Бүдүн чылдың улуг хөй кезиинде уламчылап келген соок айларның сөөлүнде хүн караа шонуп келир. Оон соонда кандыг ийик? Сенээ, меңээ, бискe өөрүнчүг: алаактарга, ховуларга, кодааннарга, кудумчуларга кушкаштар ырлажы бээр, чаш көк чечинин өнүн хунаап тар, шончалайлар, анай-хаактар, хек-даваннар чечектелир, оон удаттаанда арга-чарыктарда карахаактар ягаан өңнүг хөйлениң кедип алган чайганып олурулаар, анай-хураган сидиреңир дешкилежип турар апаар, бичии чаштар четтинчип алган кудумчуларга үнүп кээрлер...

Сээн Майың! Мээн Майым! Бистиң Майывыс! Амыдыралда болгаш бойдуста чараш чүүлдерни кым-даа магадап билир ужурлуг, ол дээрге чүгле кижи амытанга өргүттүнген эртине-дир, магадап билбес кижиниң угааны ядыы болур. Ынчангаш майда өөрүвейн, хөглевейн, Майны ырлавайн, магадавайн, каңдан өөрүүр, хөглээр, чүнү ырлаар, магадаар боор!

Май 1—сээн, мээн, бистиң байырлалывыс! Май 1-биле Тайбың, Күш-ажыл деп мындаагылап кезээде кады чоруурлар: Май, Тайбың, Күш-ажыл!

Мээн бичиимде эң-не баштай көрген байырлалым Май 1 чүве. Ол угаанымда ам-даа артып калган.

Ынчан авам, ачам меңээ аңгы аъттты чап-чаа эзер-чонак-биле бир-ле дугаар дерип берген. Ёзулуг-ла чиигин мен. Кыштаавыстан суму төвүнче хөй улус чыскаалып баткан бис. Мурнувуста кызыл тук туткан арбан даргазы Узун-Бүдүп бискe катап-катап чагып чорду: «Суур чанынга суму даргалары бисти уткуп келир эвеспе. «мендээ» дизе, «мендээ» дээр силер, «Ураа» дизе «Ураа» дээр силер». Бугу чүве шынап-ла ол ёзугаар болган. Кончуг аъттарлыг Аракчаа, Ногаан-оол дарга суглар хап келгеш, Улуг-Хем кожуунну Ийи-Тал сумузунуң сес чүс ажыг арат чонназынның мурнундан революстуг изиг байырны чедирип, бисти «мендээледип», «ураалаадып» шаг болдулар. Оон суурже кирерививисте, Аракчаа дарга (ол кырган ам-даа бар) мээн-биле кожаландыр чыскаалып алды. Хүрен торгу тонунуң хөрээнде «БХК» деп ужуктерлиг, мугур баштыг беш-адыр демдээ кыланайнып чорду. Бөгүмнүн кенен шаам-биле «Бии-Хем кожууну» дээн-дир деп бодап чораан мен. Ол үеде кожууннар аттарын хуваангайлап бижип турган. Сөөлүнде дыңнаарымга, «Биче Хурал кежигүнү» дээн сес болду. Оон соонда суму төвүнге чонну чыскаалып магадап, «Маспаа сургуулдуг» Серживейниң баштааны оюн-тоглаа-даа көрдүм. Куу шинельдерлиг «эрги шериглер» Дываа суглары «танцы» теп турганын-даа бир-ле дугаар магададым. Оон соонда хөй кадарып чораааш, оларны өттүнүп, довуракты буртулады теп тура хүнзээр, идик арттырбас дээш, аваларга кончудар чүве болгай.

Чечен сөстүг Серживейни,
Челер аъттыг Балдан-оолду,
Машиналыг Төмүр-оолду,
Маннаар аъттыг
Доспай-оолду—

диген шүлүктээн оолдугларны база эң баштай ынчан дыңнаан мен. Сөөлүнде Москваның Кызыл шөлге Май 1-ниң чыскаалынга чаңгыс эвес удаа эртип тура, бо бүгүнү сагыныгаш, хүлүмзүрүп-даа, магадап-даа чоргулаар мен. Эң-не чугула чүүл болза, кол үүн часпайн чораан-дыр бис дээрзи мени келзэде өөртүр. Мээң Май Бирим хууда амыдыралымга ынчаар кирип келген.

Оон соонда Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдары эгелээн. Эки аъттарны Кызыл Шеригге өргүп берипкеш, тарааны шарылар кожуп алгаш тарып турган бис. Май 1-ниң байырлалын каш-даа катап аңдазын сывынга эрттирген мен. Ол мээн Күш-ажылчы Май Бирим болган.

Фашизмни ашкан совет улустуң Тиилелгези база майда чедип келген. Ол хүннү база ховуга аңдазын изинге уткуп алган мен. Чечек шыпкан чер сынмас кылзын ураалап турган бис. Оон-биле мээң Тайбын Май Бирим эгелээн.

Бөгүн сээн Май Бириңни, мээн Май Биримни, Бистиң Май Биривисти көөрге, магалыг-дыр, эргим номчукчу! Улам чараш, улам ишчи, улам тайбын!

Совет улус онгу беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкиннинг дооскан. Орта Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары база төлептиг улуг хуузун киргеннер. Олар он бирги беш чылды улуг көдүрлүүшкүн-биле эгелээннер.

1981 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң херээнге социалистиг чарышка чедиишкиннери дээш Тес-Хем, Эрзин районнар, «Алдан-Маадыр», совхоз СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнатгылаан, Тыва АССР РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун алган.

Май байырлалының бүдүүзүнде СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел, ВЛКСМ обкому 1982 чылдың бирги кварталының социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген. Шилчиир Кызыл туктарны, акша шаңналдарын кол-ла ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдеткени дээш Барыын-Хемчик, Тожу районнар, «Хемчик» совхоз, Кызылдың куш фабриказы, хлетпур, тулуг, транспорт, харылзаа, садыг, коммунал-амыдырал хандырылга черлеринден Кызыл хоорай, Тыва электри четкилери, «Кызыл тугу» өртели, АТБ-1, Тыва авиабүдүвүлге болгаш өске-даа коллективтер чаалап алганнар.

Республиканың экономиказының болгаш культуразының туйугларында мурнакчыларның чаа аттары көвүдеп турар. Оларга Кызылда тудугжулар болгаш шеверлекчилер бригадирлери Донгак Чүлдүм-оол, Екатерина Сарыглар, Нина Оюн, Хову-Аксының чолаачызы Владимир Прибытко, Улуг-Хемде өшкү кадарчызы Күдер-оол Март-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр. Чоокта чаа Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүн эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчызы Светлана Сат филология эртемнериниң кандидадының эртем адын камгалап алган, «Бустунмаан үүже» деп номнуң автору даг инженери Дандар-оол Сарыкайны ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнүнге хүлээп алган.

Май 1-ниң байырлалының хүнүнде мурнакчыларга алдар болгаш мактал!

Бистиң улузувусту бо хүннерде Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнун дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы соруг киирген. Ында мындыг одуруглар Совет Тываның ажылчы чоннарынга дорт хамааржыр.

«Шаандакы национал кыдыг-кызыгаар черлерниң улустары чурттуң бүгү национальностарының ажылчы чоннары-биле кады ниити одуругга кирбишаан, шаанда чүс-чүс чылдарда хожудаңгай чорукка таваржып турган-даа болза, капитализмни оюп эртиишаан, социалистиг келир үеже бузурелдиг базым киргенинге болгаш социал депшилгениң бедиктеринге четкениңге чоргаарланыр эргелиг-даа бис».

Сээн, мээн, бистиң байырлалывыс — Май 1-ниң хүнүнде бо сестерни база катап өөрүшкү-биле сеглеп тур бис.

—Чырык өртемчейже улуг байырлал чоруп тур — сээн, мээн, бистиң Май Биривис!

Ч. КУДАЖЫ.

Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаалчызы.

Майның Бири таан чырык, Майның Бири таан хөглүг!

Каракалпак АССР-ниң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң 60 чылынга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбартып турар.

Республика Совет эрге-чагырганың алдан чылдарының иштинде экономика, культура тургузуушкунунга кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип ап, улам чечектелип турар. 1917 чылда ол черге чүгле 4 эге школага 200 хире уруглар өөренип турган болза, бо хүннерде ында 6000 студентилерлиг бир университет, 22 тускай өөредилге черлери, ниити билигниң 825 школалары ажылдап турар. Республика найысылалы — Нукуста Узбекистанның ЭА-зының филиалы база бар.

ЧУРУКТА: (оң талазындан) филиалдың эртем ажылдакчызы Д. И. Джумабеков, геология-минералогия эртемнериниң кандидады Ж. С. Саманов, улуг лаборант Б. А. Мирова.

В. КАЗАНЦЕВТИН фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Кызыл туктарның киискиишкини болгаш частың өңгүр-чараш чечектери-биле Май Бирни — тайбыңның болгаш күш-ажылдың байырлалын бүгү делегейде демдеглеп турар. Империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазын бадыткап көргүзер дээш, янзы-бүрү диштерде, делегейниң бүгү булуңнарында кижилер Май 1-де кудумчуларже чыскаалып үнер.

Май Бирниң төөгүзү улуг. АКШ-тың Чикаго хоорайынга болуушкуннар оон эгези болган, 96 чыл бурунгаар ажылчыннар боттарының бедүүн эргелерин хүлээп көөрүн капиталистерден чүгле негээни дээш ажылчыннарны аңаа боолаан. Оон бээр чер бөмбүрзээнге хөй чаартылгалар болган. Оларның иштинден эң-не чугула чаартылга — ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнезиниң 1917 чылда тургустунганы-дыр.

Оон түңнелинде хосталган күш-ажылдың делегейн тургустунган болгаш чырыткылыг келир үеже шаңгыйы-биле бурунгаар хөгжүп турар. Эрги делегейде капиталистиг күчүлээшкин болгаш мөлчүлге ам-даа хевээр арткан болгаш оон келир үези чок болуп турар. Делегейниң капиталистиг кезиинде ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкинниң күчүлүг күжү өскен. Колониалдыг империялар буступ дүшкен, мурнунда базындырган болгаш мөлчүткен чораан он-он национ төөгү чорудулгазының идепкейлиг киржикчилери болуп турар. Оларның иштинден хөй нациялар социалистиг хөгжүлдениң оруун шилип ап турар.

Капитализмниң кол төптеринде байдал экономика болгаш социал-политика талазы-биле быжыг турушттуг эвес. Капиталистиг системаның чөлеңгииже кылдыр бодуп санап турар Американың Каттышкан Штаттары бүдүрүлгениң, политиканың, иштилел системазының ханы кризизинге таваржып турар. Ындыг кризис капитализмниң өске чурттарынче база шилчээн. «Лондондан Боннга, Оттавадан Токиога чедир кризис бүгү делегейде шептерен, индустрия талазы-биле хөгжүлделиг капиталистиг бүгү чурттарны шыва алы берген» деп, АКШ-тың «Ю. С. ньюс энд уорлд рипорт» журналы бижээн. Империалистиг монополияларның тергиидээниниң түңнелинде Барыын Европада 11 миллион, Американың Каттышкан Штаттарында 10 миллион ажыл чоктар бар.

Ынчалзажок капитализм төөгүнүң аренази ндан эки тура-биле чайлаарын күзевейн, чонга удур бодунуң дерзии сорулгаларын чедип алырынга эзээш эвес бырлалардыг болуп турар. Колониалдыг тергиидээдеп хосталган чурттарның хөй нуруузун мөлчүүрүн империалистиг монополиялар ам-даа үргүлчүлеп турар. Экономиктиг кризистиң бергелерин капитализм ажылчы чоннарның эктинче чууй каап турар. Францияның «Монд дипломатик» журналының медээзин ёзугаар алырга, америк ажылчы чоннарның боттуг ажыл телевири сөөлгү он чылдар дургузунда 1962 чылдың деңнелинге чедир кудулаан, а капиталдың хуу алыр кончаазы 126 хуу, капиталистерниң орулгалары үндүргүнү санаваска безин — 174 хуу, корпорациялар удуртукчуларының орулгалары — 176 хуу көвүдээн.

Монополияларның халдаашкыннарынга ойтур шавыыш кылдыр капитал чурттарның ажылчы чоннары мөлчүлгеге удур аңгы демиселинге боттарының хүрээлезин сырый каттыштырып турар. Американың Каттышкан Штаттарында. Англияда, Францияда, Италияда, Бельгияда болгаш өске-даа капиталистиг чурттарда миллион ажылчы чоннар ажыл соксадыышкынныг демиселдиң калбак фронтузу-биле Май Бирни уткуп, демдеглеп турар. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары Май Бирниң байырлал чыскаалынга кирипшаан, капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга, монополияларның мөлчүлгезинге болгаш дарлалынга удур, ажылчы чоннарның эргелери дээш, тайбың болгаш демократия дээш демиселчилерге акы-дуңманың изиг байырын чедирип турар.

Тайбың болгаш күш-ажыл кижи терелгетенниң медерелинде сырый каттышкан. Алдар дээш эвес, а чер кырынга амы-тын, амыдырал-чуртталга дээш тулчуушкун —Ада-чурттуң Улуг дайыны 1945 чылдың майның баштайгы хүннеринде тиилелгелиг доозулганы төөгүге алдын үжүктер-биле мөңге кылдыр бижиттинген. Фашистиг кара халаптан кижи терелгетенни хостаан совет улуска, оон алдарлыг Чепсектиг Күштеринге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин делегейниң ажылчы чоннары илергейлеп турар. Делегейниң ийиги дайыны доозулганындан бээр барык 37 чылдар эрткен. Тайбыңны камгалаар херекке ол чиик эвес чылдар болган: Каттышкан Штаттарның чагырыкчы бөлүктери баштаан империалистерниң өөскүткени «соок дайын» кедерээн турган, дайын кыпсыкчылары делегейниң дүшкүүрүлүг чорууң чидиглендирип келген болгаш ам-даа чидиглендирип турар. Ынчалзажок делегейниң чаа дайынын кыпсырын империалистер чедип албаан. Бо чаагай херекке Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжылгазының чурттары шиитпирлиг рольду ойнаан болгаш ойнап-даа турар.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында кайы-даа чурттан артыкка улуг когаралга таварышкан Совет Эвилели бөмбүрзекке, хамыктың мурнунда Европага быжыг тайбыңны хандырарынга, улустар аразынга кады ажылдажылганы калбартырынга кайы-даа күрүнеден артык хөй чүүлдерни кылган. Тайбың дээш, термоядролуг халапты болдурбас дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ССРЭ-ниң чазааның, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң бодунуң кайгамчык улуг күжениишкиннерин делегейниң улустары бедик-биле үнелеп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы 80 чылдарның Тайбың программазын бистиң чуртувус чедиишкинниг күүседип турар.

Империализмниң дайынзырак, агрессчи чоруунуң күштелгени-биле делегей байдалының шыңгыы чидиглээн амгы үезинде Тайбыңның совет программазы, ылаңгыя боо-чепсекти эндере бүдүрерин кыңчыктырбазынче угланган саналдарны амыдыралга боттандырары эргежок чугула болуп турар. Тайбыңны хандырарынче, ядролуг дайынны болдурбазынче угланган чогумчалыг саналдарның бүдүн комплексин эш Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге болгаш Ташкентиге чугааларынга тодаргай айыткан.

Дайынга удур шимчээшкин бүгү делегейде, Барыын Европаның чурттарында, АКШ-та улам калбарган. Тайбың дээш дайынга удур шимчээшкинниң өзүлдезин империализмниң кандыг-даа өжээтен хоорлашкыннери, овуузуну моондактап шыдавас. Май Бирниң колониаларынга тайбың талалакчыларының янзы-бүрү отрядтарының төлээлекчилери киржип турар, оларның туктарында янзы-бүрү дылдар кырында мынчаар бижээн: «Ядролуг дайынны болдурбас!», «Делегейге — тайбың!».

Г. ШИШКИН,

(СЭТА).

Ийи делегей, ийи амыдырал

АМЫДЫРАЛДЫҢ ХАЖЫЫЗЫНДА

Эргижиреп калган аъш-чем столунуң кырында үр болганындан дүдүп, ногаарара берген чем артынчылары, шагда-ла чугдунмаан бедүүн аяк-сава дола берген турган. Караңгы, бүдүргүң костүр өрээлдиң шык деп чүвези аажок, хаалар дүдүгүлей берген, дээвиирде штукатура үрелгеш, халаңайнып астына берген. Ооң кожалары сакпыңга суук мүн тудуп алгаш, кире бээрге, 60 харлыг Роза Тинти шагда-ла мөчээн болган.

Ол таварылга Римниң кыдыынга, Торре Анджела кварталга болган. Ол ядыы-түреңги, аарыг херээжен кижи үр-ле чылдар дургузунда чурттаар арга чок бажыңга чаглактанып, амыдыраар ужурга таваржыпкан. Ооң удуур орну безин чок турган. Түс черниң-даа эрге-чагыргалары ол кырып назылээн херээжен кижиниң аар-берге байдалын билип тура-ла, аңаа кандыг-даа дуза чедирбээн.

Ажык-хончаа сүрер болгаш социал эрге-шөлээ чок делегейге кижиниң салым-хуузун шинчилээдиң ол хире тоол көрбезинниң дугайында «Паэза сера» солун бижээш, ол таварылга дээрге дыка хөй кырып-назылаан италилерниң таваржып турар бергелеринин тодаргай чижээ болуруп айыткан. Чурттуң экономиктиг байдалы улам-на баксырап, аъш-чем продуктуларының өртектери үргүлчү улгадып турар байдал үезинде квартира хөлезиниң аартаары болгаш аъш-дуза чедирериниң үнезиниң улгадыры оларның амыдырал-чурттаалгазын улам-на бергедедип турар.

В. СОЛОМИН,

СЭТА-ның корр.

Рим.

НАЗЫЛААРЫ ШАПТЫК ЭВЕС

Даараныкчы Махмуда Халмирзаеваны байырлыг ёзулал-биле пенсияже үдээндеп бээр ийи-даа ай четпейн турда, ол фабрикага бо келген:

— Ажыл кылбайн, коллектив чокка олуруп шыдавас-тыр мен. Ынчаар болза, шынап-ла чөнүй бээрийне деп коргар-дыр мен.

— Силер барык дөртен чыл иштинде ажылдап келдиңер чоп, дыштаныр үенер келген-дир— деп, Наманганның даараныглга бүдүрүлге каттыжыышкынның директору Атика Ахунжанова аңаа чугаалаан.—Силерге санаторийге халас бээр путёвка база бар. Кандыг-ла-бир дуза хереглеп турар чадавас силер ыйнаан, ындыг болза дузалаар бис.

— Чүү чүве четпес дээр боор! Мен хуу бажыңныг-даа, садтыг-даа болгай мен—деп, Махмудаваның сеткили хомудаан.— Пенсия база ап турар-дыр мен. Хууда «Москвичим»-биле машинадып турар-дыр мен. Уругларым амыдыралы база эки. Дөртү дээди эртем-билиглиг, беш дугаары өөренип турар.

Өг-бүле чөвүлели болгаш директор-даа ооң аайынче кирер ужурга таварышкан, ынчалза-даа хоочун даараныкчыга элээн чиик ажылды кылып шеверлел-даараныкга цетинге бригадир болуруп сүмелээн. Махмуда-ава (ава) барык бүгү амыдыралының иштинде долгандыр боол турар бүгү чүүлдерни думаалай өттүр көрүп чораан, эрте-ле кырып, чөнүй берген авазының дугаайын аныяктарга бо-ла чугаалай бээр. А ол боду чалыы назылыг тургаш-ла, ол хайлыг-бачыттыг думаалайны ап октапкаш, даараныглга артелинге ажылдап кирип алган. Ол көрүп турда-ла, амгы үениң болбаазын бүдүрүлге чериниң улуг бажың-балгаттары тургустунган.

Р. БИЧУРИН,

СЭТА-ның корр.

Ташкент.

Сергек омак майның даңы Сеткилдерде чаңгыланды

УТТУНДУРБАС ХҮН

З. ВОСКРЕСЕНСКАЯ.

1920 чылдың майның бир. Дүне чаъс чаап хонган. Хүн чылыдыр дээп орган. Кремльдиң Улуг ордузунуң бажында кызыл туктуг күп херели чырыдыпкан.

Владимир Ильич ажылдаар кабинединге даң бажында келген. Телеграммаларны болгаш далаштыг медээлерни сайгарып көрүп орган.

...Ак поляктар Украинаже ам алды хүн иштинде шаап халдап келген. Киев айыылда... Врангель чанчын Деникинниң арткан аг-шериин Крымда чыып турар, Донбассче шыгаап алган... Коммунистерни болгаш комсомолчуларны фронтуже мобилизастаар ажыл бүгү чуртта чорул турар.

Владимир Ильич карандаштың мукур ужу-биле столду соктап орган. Хавааңда хаvы сыгыглар көстүгүлеп келгилээн. Ол туруп келгеш, Россияның картазының мурнунга чеде берген. Ында сылдыстыг дээр көрүнчүктелген ышкаш болган: фронтунуң шугумун демдеглегилеп каан. Чурттуң хөй кезии дайзыннардан хосталган, олар ам Совет Республиканы чыжча шаап шыдавас. Үзе тиилээри чайлаш чок апарган. Хамык чүвени чаарты тургузуп эгелээн, фабрика болгаш заводтар ажыглалче кирип турар. Чуртту электрижидерниң улуг планын кидин түлүк ажылдап кылып турар.

Спасск суурғазының курантылары субботникче үнерин сагындырып, ажык сонга өттүр аялгалыг дыңналып келген. Владимир Ильич эрги пиджактыг, ногаан чүвүрлүг, хыртыны хавакта чыпшына берген фуражка бөрттүг. Кремльдиң хериm иштинде чудуктар, калбак ыяштар, буруктар, 1917 чылдың октябрь тулчуушкуннарының үезинде-ле баррикадалардан артып калган, карарып калгылаан ок хааржактары мырыңай оскорум.

Бир-ле черден оркестр үнү дыңналып келген. Кара чаштап билиривис «Таптыг, демниг көдүрээл! Дагын база! Дагын база! Эх, чеве, эптиг демниг сегирип аал!» деп сөстер чаңгыланган. Ындыг коллективтиг күш-ажылга Владимир Ильичиниң сеткили ханып, өөрээн. Пулемёт курузунуң «артелинге» комиссар Борисовту кирип алган. Узун, чоон чудукту уинаштыр сес кижи чыскаалыпкан.

— Владимир Ильич, силер ону көдүрүшпезиңерзе кандыгыл? — деп, Борисов оожум сагындырган.

— Мен база Кремльдиң чурттакчызы-ла болгай мен — деп, ол шиитпирлиг харылааш, чудукту көдүрүшкен.

— Салыңар! Владимир Ильичиниң чүрээниң чанында дайзынның ийи огу чыдар, ынчангаш ол солагай талазынга чудук көдүрбес ужурлуг! — деп Борисовтуң командазы чаңгыланган.

Оң талакы эктинге чоон эвес, чиңге ужун көдүржүрүп аңаа сүмелээн.

— Чок, мен ам чудуктуң чоон ужун-даа көдүрүп болур мен — деп, Владимир Ильич каттырбышаан, чудукту оң талакы эктиниң кырынга чыпшыр тудуп алган.

Күш-ажыл чүгле ында эвес, а бүгү Москваны болгаш бүгү Россияның хоорайларын шыва алган. Чүгле ол найысылалга безин ол хүн чартык миллион хире кижи ажылдаан.

Владимир Ильич эске улус-биле бир дөмей ажылдаан, а ооң чанынга улуг улустан чыда калбайн он бир харлыг Володя Стеклов кызымаккай ажылдаан. Володя бокту ширбип тура, оң чок хола кажан кылаш дээрзин кичээнгейлиг көрүп чораан. Ооң кармактары чоорту аартаан. Владимир Ильич оваалаидыр белген бокту эскерер ирги бе дээш, Володя олче карак ыштап көргүлээр-даа. Владимир Ильич тускайлап айтып берген участогун аажок кызып аштап арыглаан.

Чүък машиназы чедип келген. Кызыл шеригжилер белдүнген боктарны хүүректеп чудурүп эгелээн. Володяның белген богу Владимир Ильичиниңден эвээш эвес болган.

Субботник доозулган.

Кремльдиң хериминиң иштн кылаң тас апарган.

— Сен эки ажылдадың! А холаларны канчаарың ол? — дээш, Владимир Ильич бичии аттажының эктинге холун салган...

— Бо тывкан олчамны школада өөрүмге үлеп бээр мен, карандаштар салырынга дыка таарымчалыг.

— Каям, ол чүвелериң бээр төп көрем. Оларның аразында октуг хола бар бе, хынап көрээлем, а бир эвес бар болза, айыыл-халап үндүрүп алзынза канчаарыл — дээш, Владимир Ильич шуугай хүүрекче айыткан.

Володяның карманындан уштунган холаларны ол оваарымчалыг хынап көрүп эгелээн. Иштинге октуг каш хола тып алгаш, оларны дедир бербээн...

Володя олче буруузунган шинчилиг көрнүп каан.

— Ам маңнап чаныпыт че, идиктериң база көк мөөн апарган-дыр, аарып болур-ла болгай. Хол, будуң чуурун утпа. Солуй кеттинип ал. Оон Карл Маркска тураскаал тургусчур бис — деп, Ильич чугаалаан...

— Эштер, Ильич чорун ор! — дээш, бир-ле кижи «ура-а-а!» деп алгырып үнген. Комсомолчулар Ильичиже уткуй чорупкан. Часкы хүнге болгаш арыг чаагай агаарга бүргедип, хей-аът кирген аныяк кижилер Владимир Ильичини өөрүшкү-маңнайлыг углей берген.

— Эштер комсомолчулар, Май Бирниң байырлалы-биле, күш-ажылдың байырлалы-биле силерге байыр чедирип тур мен! — деп, Владимир Ильич сергек чугаалаан.

— Четтирдивис! Силерге база байырлал-биле! — деп, аныяктар харылаан...

Карл Маркска тураскаал салып турар шөлче ол чорупкан.

Ыржым-шыпшың апарган шөлге Ильичиниң чугаазы соруктуг, өткүт чидиг чаңгыланып турган.

— Улуг башкыга бистиң салып турарывыс тураскаал дарлал чок ындыг ниитилелди тургузаар дээш үр болгаш кызымаккай ажылдаарынче кыйгы болур дээрзинге бүзүрээр мен — деп, ол чугаалаан.

Динмиттиг адыш часкаашкыны болуп турда, Владимир Ильич каң «карандаш»-биле мынчаар бижээн: «Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң даргазы Вл. Ульянов (Ленин)». Ону дөрбелчин оңгар черже суп кииринкеш, довурак-биле хөөп каан. Бир-ле кижи цементилиг кочал биле мастерок эккелген.

—Бээр кел, дузалаш, өөреникчи мастер болур сен. Тууйбулардан сунуп тур! — деп, ол Володя Стекловту кыйгырган.

Владимир Ильич тууйбуну цементилиг хоютку-биле чаггаш, оңгарже суккаш, ону токкуладыр соктаан.

Тураскаалдың таваанга Владимир Ильич үжен тууйбу салган. Бүгү-делегей пролетарнадының башкызы болгаш баштыңчызы Карл Маркска тураскаалдың баштайгы тавак-дажының салыышкыны байырлалдыы-биле доозулган. Ооң соонда улус күш-ажылдың чепсек-херекселдерин— демир-хүүрек, ломнарын холга алгаш, команда ёзугаар чыскаалышканнар. Май Бирниң чыскаал марыжы эгелээни ол. Кызыл туктар хөлбеңейнип, ыр-шоор динмиттелип турган...

— Май Бир байырлалынга болгаш коммунистиг субботникке тураскааткан митингини ажыттынган деп санаар— дээш, ажылчыннарның хөй кезииниң таныыры Мясников шимээн намдай бээрге, өткүт үн-биле — «Биске бөгүн эш Ленин чүве чугаалаар!» — деп немеп каан.

Улус үрүңейнчип амырай берген. Ол фронтуда байдалды, коммунистиг субботниктиң улуг ужур-дузазының, тайбың тургузуушкунунуң улуг-улуг планнарының дугайын идегел-бүзүрел-биле, сорук кирииишкин-биле чугаалаан...

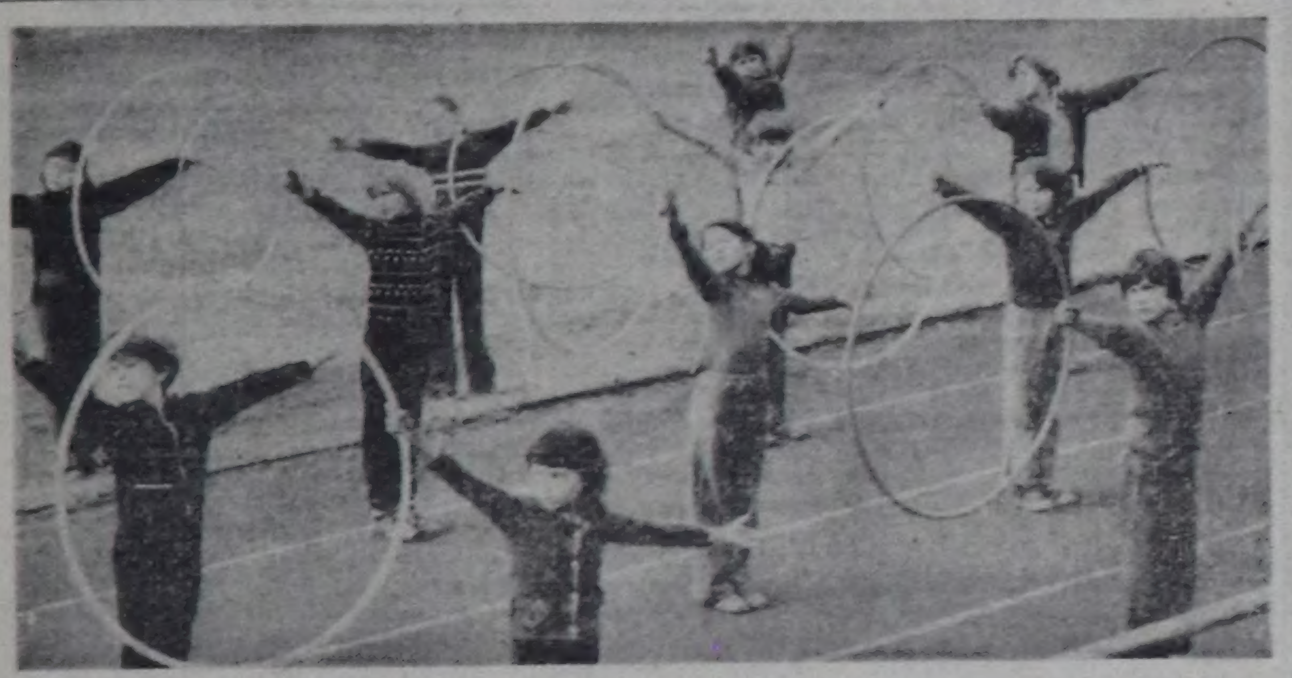

● ● ●

Дээрбек туткан бичии
чаштар
Девип-самнап турарын көр.
Өзүп келгеш өргүн чонга
Өөрүшкүнү сөңнээрлер боор.

Самнап турда чаражын көр!
Сайлык кушкаш
сагындырар.
Эдиниендир бөөлдениргe
Эзгирин, эптиин көр даан.

Чаштар бистиң келир өйле
Салгалывыс дижир-даа бис.
Аажок эки гимнаст боор
деп,
Ала-не күзээр-даа бис.

● ● ●

Частың бо байырлалын кижи бүрүзү күш-ажылчы чедиишкиннери-биле уткууру улуг өөрүшкү. Чедиишкиннер боду чедип келбес. Ону кызымак, чүткүлдүг ажыл-ижи-биле бадыткаар апаар.

АЖЫЛ-БИЛЕ БАДЫТКААР

Кызылда педагогика институдунуң биология-химия факультединиң 2-ги курсчулары байырлалды эки өөредилге, идепкейлиг хөй-нинти ажыл-ижиvис-биле уткаан бис. Кол ажылывыс — өөредилге. Боже оңза сагыштыы салган бис. Факультеттиң курстар аразында социалистиг чарыш чорул турар. Курузувуста кичээлдеи озалдаар, хөй-нинти ажылдардан оепакеыраар кижи барык чок. Аля Саая, Саша Федченко, Елена Савицкая, Елена Быстрова, Олег Куулар, Люда Карапкан оларның өөредилгези макталдыг.

С. Федченко курузувуста комсомол бөлүүнүң удуртукчузу. Ооң башталгазы-биле комсомолчулар кандыг-даа ажылды чажам дивес кылып турар. Чижээ, февраль, март айларда мал чеминиң белеткелинге эки кириштилер. Ооң соонда субботникке элээн хөй дөс ыштарны белеткеп бергеннер. Чогум «Кызыл субботаа» хүнүнде хоорайның төп электри станциязынга ажылдадывыс.

ВЛКСМ-ниң XX Тыва область конференциязы чоокта чаа болуп эрткен. Аңаа делегат болуп кириштим. ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге болгаш ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ажыл-херекке чедиишкиниг боттандырарын санал берген делегаттар дааңганнар. Ынчангаш комсомолчу бүрүзүнүң мурнунда улуг сорулгалар туруп турар.

Наташа ХУРУМАА,
биохимия факультединиң 2-ги курсчузу.

МАЙ БИРНИҢ МАРЫЖЫ

Эртенги хүн херелдерин шырай тыртып,
Эргим чуртум чараш-каазын чуруттунуп,
Ажыл-ишчи чедиишкиннер соруктанып,
Амыдырал өөрүшкүзүн хөгжүмнеп,
Майның бири
Бир дем-биле
Базып олур,
Бирээ!
Ийи!
Үш!
Чаңын билбес тура-соруk сеткилдениp.
Чалданыш чок күштүг холдар адыштынып,
Дээрни, черни сиртиледир девип-самнап,
Демиселдиң кызыл түгүн бедик тудуп,
Майның Бири
Бир дем-биле
Базып олур
Бирээ!
Ийи!
Үш!
Алды диптиң улустарын каттыштырып,
Акы-дуңма чайгыс эвин быраланып,
Дайын-халап чалбыраажын өжүр базып,
Тайбың-биле, ажыл-биле күчү немеп,
Майның Бири
Бир дем-биле
Базып олур,
Бирээ!
Ийи!
Үш!

Олег СУВАКПИТ.

БАШТАЙГЫ ЧАЪС, СӨӨЛГҮ ХАР

Апрельдиң аажок чылыг хүнү эртти,
Кежээликтей дээрни булут бүрген алды.
Кезек када хадый каапкаш, еокеаан соонда
Ак чаъс шуудап, шииледи куда берди.
Баштайгы чаъс сиңип турда, черим кыры
Чассыңнады каттырып-даа чыткан ышкаш,
Баажылыг кызаңнааштар шыйыптарга,
Часкы дээрим хөөмейлеп-даа турганзыг-дыр.
Даңны атсы дымырадып чаггаан чаъска
Даг, шөл, шынаа, хамык үнүш шупту таалаан...
Эртен эрте соңгам оттүр көөрүмге,
Элдеп чүве, харлыг шуурган деңдээн туру.
Ынчалза-даа мында кижи элдепсиннер
Ындыг оңза чүве чогуп билип кагдым.
Баштайгы чаъс, сөөлгү хар «холдар тутчуп»
Байырлажып, чарлып турган чүвең ирги.
Магаданчыг Майның Бирниң бүдүүзүнде
Ынчаар тоолзуг ойнаап бойдус чаңын көргеш,
Байырлалды хөлзеп манаан сеткилимде
Ындыныалган аялгалар долуп келди.

Виктор САГААН-ООЛ.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

Республиканың хөгжүмнүг театрынга

Май 2-де—Ш. Хусаиновтуң «Авазының ак платьези» деп шиизи 19 шакта эгелээр.

Филармония

Май 1-де—Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга «Аян» болгаш «Найыралдың үннери» ансамбльдерниң концерти 18.00 шакта болур.

Май 2-де—Ойнааракtar театрының «Кодур-оол биле Биче-кыс» деп шиизи. Эгелээри —14.00, 16.00 шактарда.

«Хүреш» стадионга

Май 1-де — Спортчу байырлал. Программада: спортчуларның көрүлде күүселделери. «Шынның» шаңналы дээш хүреш маргылдаазы 14 шакта эгелээр.

Май 2-де—Күш-культура коллективтериниң чиик атлетика кроссу. Эгелээри 11 шакта.

Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг паркының спорт шөлү.

Май 1-де — волейболга блиц-маргылдаа 16 шакта эгелээр.

Ча адарынга хоорайның бирги чери дээш маргылдаа 16 шакта болур.

Май 2-де — волейболга блиц-маргылдаа 10 шакта; парктың шаңналы дээш баг кагарынга блиц-маргылдаа 11 шакта; шыдыраага блиц-маргылдаа 11 шакта, ча адарынга хоорайның бирги чери дээш блиц-маргылдаа 10.00 шакта болур.

«Херел» спорт залы

Май 2-де—ВЛКСМ хоорkomунуң шаңналы дээш стол теннизинге маргылдаа. Эгелээри — 10 шакта.

ОРГКОМИТЕТ.

ЧАРЛАЛДАР

КОНЦЕРТЧЕ ЧАЛАЛГА

1982 чылдың май 1-де Кызылда Совет Тываның 5 чылы стадионга чурттар аразының конкурузунуң лауреады Николай Соловьёвтуң киржилгези-биле БАЙЫРЛАЛ КОНЦЕРТИ 18 шакта болурун Тываның күрүне филармониязы чарлап турар.

Концертке хөгжүм-херекселдериниң «НАЙЫРАЛДЫҢ ҮННЕРИ» ансамбль болгаш Бүгү-россия конкурузунуң лауреады «АЯН» ансамбль киржип, үдээр.

Байырлал концертиче көрүкчүлерни чалап тур.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫНГА

чогаалчы Салчак Токаның төрүттүнген хүнүнден бээр 80 харлаанып холбаштыр «Кодур-оол биле Биче-кыс» деп шиини Игорь Чекирданың удурткаңы «Тоолдар театрының» ойнаарактарлыг шии коллективиниң тургусканы-биле май 2-де үндүрер.

Билеттерни филармонияның кассаларында садып турар.

Көргүзүглерниң эгелээри 12.00 болгаш 14.00 шактарда.

Коллективтиг чагыгларны 2-16-69 дугаарлыг телефон дамчыштыр хүлээп алыр.

«ГОБИ БИЛЕ ХИНГАННЫ ТАВАРТЫ»

Ындыг аттыг ийи сериялыг, өңнүг кино майда республиканың экраннарынга үнүп эгелээр. Ында делегейниң ийиги дайынының сөөлгү хүннер, шактарының, совет улустуң кайгамчык тиилелгезиниң дугайын чугаалап турар. «Гоби биле Хинганны таварты» деп кинону чогаадыкчы коллективтер — «Мосфильм», «Монголкино» (МАР) болгаш ДЕФА (ГДР) кады ажылдап тургускан. Кызылчылар ону май 1-ден 9-ка чедир көрүп таныжарлар.

...1945 чылдың май 9. Германия. Радио мынчаар дыңнадыр: «Берлин чанында хоорайга чугаа чок дужуп бериишкин дугайында актыга ат салдынган...» Тиилелге! Майор Матвеевтиң батальонунуң алган дужаалын кым, чүү-даа өскертип шыдавас. Фашистерниң эжелээш, кадыг-шыңгыы камгалап турары эрги шивээни дарый холга алыр ужурлуг. Шивээни кызып камгалап турары бир ужурлуг. Гитлер чажыт бактериялыг чепсек белеткеп турар. Япон эвилелчилери база дузалашкан.

Гобиниң элезинин болгаш Хинганның шынаазын таварты чорааш, квантун болгаш манчжур армиязга согуушкунну совет, моол шериглер бээр ужурлуг. Хайгыылчы Дмитрий Соколовтуң (артист А. Овчинников) кударанчыг салым-хуузунуң дугайын кинода бир сюжет чугаалап турар. Акы-дуңма күрүнелерниң баштыңчылары — Сталинниң болгаш Чойбалсанның, шериг начальниктери Василевскийниң, Малиновскийниң, Цеденбалдың овур-хевирлерин совет, моол артистер А. Кобаладзе, Ч. Нэргуй, Ц. Тимурбатор, Л. Золотухин, В. Ларионов эки ойнаан.

Теле Видение

МАЙ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00— «Үе». Информастыг программа. 8.40— Мультфильмнер: «Простоквашинодан үжелээ келген», «Простоквашинода дыштаныылга», «Эки-и, Трям!». 9.25— Күрүнениң үлегерлиг «Берёзка» дээр хореография ансамблиниң оюну.

КЫЗЫЛДАН

9.55— Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырарының хүнү— Майның Бирде Кызылдың ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы. В. И. Ленин аттыг шөлден дамчыдылга.

МОСКВАДАН

11.40— «Мээн черим, чечектел-ле». Концерт-фильминиң баштайгы көргүзүү. 12.35— «Сибирь дугайында чечен чугаалар» деп бөлүк дамчыдылгадан документалдыг фильмнер программазы. 13.15—«Делегейниң улустарының урап чогаалы». 13.45—Москва. Кызыл Шөл. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырарының хүнүнге тураскааткан дамчыдылга. Ооң соонда — Пионерлерниң байырлыг концерти.

КЫЗЫЛДАН

16.00 — «Майның Бирниң Тывада базымнары». Репортаж.

МОСКВАДАН

16.15— Делегейниң эң тырыраң фигуристерниң көргүзүглери. 17.00—«Дириг амытаннар амыдыралы». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар. 18.00 — Байырлалдың «Ак-көк отчугажы». 21.00—Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырарының хүнүн байырлаашының дугайында репортаж. 22.00—23.10 —В. Гаврилинниң музыказынга тургускан «Анюта» деп балет-фильминиң баштайгы көргүзүү. А. П. Чеховтуң «Моюнда Анна» деп рассказынга үндезилеп чогааткан.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

13.45— Москва. Кызыл Шөл. Ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырарының хүнүн байырлааның дугайында дамчыдылга. Ооң соонда — Москва хоорайның пионерлер болгаш школачылар ордузунуң В. Локтевтиң ыры болгаш танцы ансамблиниң киржилгези-биле пионерлерниң байырлал концерти. 16.00—Архитектура. ССРЭ-ниң курорттары болгаш кадыкшыдыыга черлери. 16.35— Уругларга фильм—«Отчугаштар». 17.50— «Өңнүктер экраны». Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнериниң программазы. 18.30— А. Арбузов, «Эрги аян-шинчиниң комедиязы». Москваның В. Маяковский аттыг үлегерлиг театрының шии-фильми. 20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Концертче чалап тур бис. 20.15—Саян кырында хүн обсерваториязы. 21.00—Ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырарының хүнү— Май 1-ниң байырлаанының дугайында репортаж. 22.00—23.30— «Куруг чериниң ак хүнү». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

агаар

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне чамдык черлерге 0—5 градус соор, хүндүс 12—17, чамдык черлерге 2—7 градус чылыыр.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 0—2, хүндүс 13—15 градус чылыыр.

КИНО

МАЙ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гоби биле Хинганны таварты» (2 сериялыг) 13.00, 16.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 68 киночыынды 10.00, «Кичээнгейлиг кор» 13.20, «34-кү дүрген поезд» 11.30, 15.00, 16.50 (узаткан), 19.30, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ызыгуурттан чуртунуң бузундуларында» 11.00, «Лесси» 12.30, «Ийи амыдырал» (2 сериялыг) 15.00, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыынды 12.30, «Эртежи аъттыг кижилер» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Чурукчунуң хүлүмзүрүү

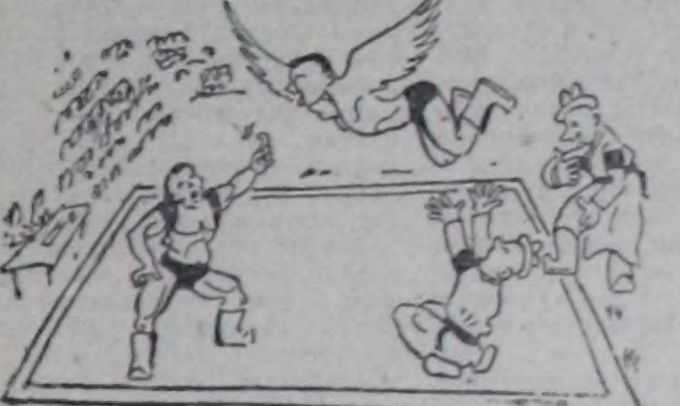

Хартыганың кашпагайы-биле...

— Агаарның байдалы ындыг-дыр.

— Чодурааның будуу, чечээ чок эвес...

— Эдискиm-не шыдаар боор он.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 904

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—08379

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 103 (11901) | 1982 чылдың май 2, воскресенье | 1925 чылда үнделгеттинген | Өртээ 3 коп.

Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни бүгү делегейниң бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетени, Совет Эвилелинге, ооң иштинде ийи орденниг Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республикага политиктиг, бедик көдүрлүүшкүннүң байдалынга демдеглеп эрттирген.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ, ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БАЗЫМЫ-БИЛЕ

Москвада Кызыл шөлге Май Бирниң чыскаалы

Күчүлүг ажылчын холдар дыңзыы-биле туттунушкан. Чер бөмбүрзээн олар камныы-биле куспактавышаан, чурттарны болгаш диптерни дамчыштыр туттунушкан. Улуг байырлалдың — Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнүң кол утказын Май Бирниң байырлалының шинчизин кирир шиметтинген Москвада ол плакат илергейлеп турар.

Частың чаагай демдектери-биле Майның Бири сырый холбашкан. Чырыткылыг, өөрүшкүлүг часкы байырлал онбаазын чечектерниң каасталгазы-биле шиметтинген. Бо байырлалдың час-биле төрелдешкээн делегейниң ак сеткилдиг бүгү кижилери бойдустуң чаартылгазының, иделгелдиң болгаш улуг тиилелгелериниң демдээ кылдыр санап турар.

Майның Бири сырый каттыжылышкынның байырлыг кылажы-биле бүгү делегейле демдеглеттинип турар. Бо байырлал — хосталга, дең эрге, акы-дуңма чорук дээш демисежип турар бүгү кижилерниң-дир. Делегейниң миллион-миллион кижилерниң кичээнгейи «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп өлүм чок лозуңну бодунуң тугунга бижээн бистиң чуртувусче угланган.

Май Бирниң байырлалы бистерге, совет кижилерге, бо чылын онза өөрүнчүг. Хөй националдыг найыралдыг өг-бүле — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелин 60-гы частын уткуп алган. ССРЭ-ниң бүгү нациялары болгаш биче улустары дең эргелиг республикаларның каң дег быжыг социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эвилелге сырый каттышкан. Нацияларның болгаш биче улустарның бүгү талалыг хөгжүлдезинге Совет күрүнеден артык хөй чүүлдерни кылган чаңгыс-даа күрүне кижи төрелгетенниң төөгүзүнге турбаан. Ооң үлегери, ооң төөгүлүг дуржулгазы улустарның дең эргези болгаш найыралы дээш, делегейниң революстуг чаартылгазы дээш чүс-чүс чылдарда демиселче оруктуг дештиилгелиг кижи төрелгетенге чырыдып берип турар.

Күш-ажылчы Москва тайбыңның болгаш найыралдың туктары-биле, частың чечектери-биле Май Бирниң байырлал чыскаалынче үнүпкен. Ооң кудумчуларында кызыл туктар найысылалдың чүрээнче — Кызыл шөлче угланган.

Кызыл шөлдүң байырлал шинчизи Совет чурттуң өөрүшкүлүг амгы амыдыралын илергейлеп турар. СЭКП ТК-ның Май Бирге Кыйгырыгларын кызыл еңнүг пестерде бижээн. «60» деп сан, «Май», «Тайбың», «Күш-ажыл» деп состер хөй лозуңнарда бижиттинген.

«Совет улус — коммунизмниң тургузукчузу» деп чоргаар сөстерни Күрүне универмагының бажыңында улуг пести бижээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан оруу-биле бистиң чуртувус бүдүрелдиг бурунгаар бар чоруур. Ооң төөгүлүг шиитпирлеринге сорук кирген совет кижилер шалыпчы күш-ажылы-биле, чогаадыкчы энергиязы-биле Төрээн чурттуң күчүзүн улгаттырып турар. Бүгү улусчу социалистиг чарышта миллион-миллион кижи киржип турар.

Чыскаалганнарның ортузунда К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң портреттери. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак оларның революстуг интернационалчы өөредиинге шынчы. Ленинниң ажылчын аңгының, күш-ажылчы массаларның социализм болгаш коммунизмче оруун чырыдып чоруур идеялары мөңгеде чурттап чоруур.

«Партияның күжү чон-биле чаңгыс эвинде, чоннуң күжү —партияның удуртулгазында!» деп транспарантыда бижээн.

ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның туктары — бодунуң Коммунистиг партиязын долгандыр сырый каттышкан улустарның акы-дуңмалышкы чоруунуң чечектелиишкининиң бадыткалы туктар дээрже дүңгүштелген. Кремльдиң хаалаларында — ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның күрүне сүлделери.

Совет улустуң чаңгыс эви Кызыл шөлге улам тода көзүлген. Индирде —партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, Октябрь революциязының болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, партия, совет база хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери. Баштайгы беш чылдарның шалыпчыларының чанында бистиң хүннерниң мурнакчылары. Чалатканнарның аразында — сураглыг эртемденнер, культураның ажылдакчылары. ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтылары.

Даштыкы аалчылар база аңаа хөй болган. Май 1-ниң байырлалын уткууру-биле совет найысылалче чүс ажыг чурттарның профэвилел болгаш ажылчын шимчээшкиннериниң төлээлери, профэвилелдерниң бүгү делегей федерациязының болгаш өске-даа делегей организацияларының төлээлери четкилеп келгеннер. Оларның Москвага келгени— пролетаржы интернационализмниң, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының чайынналчак илерели болган.

Спасск дугаазында шактың согунчуктары «10» деп санче чоокшулап келген. В. И. Ленинниң Мавзолейиниң чанынга байырлал колонналары чыскаалышкан. Кызыл шөлдүң кырынга туктар кииский берген, ол дээрге найысылалдың мурнакчы коллективтериниң кызыл туктары-дыр. Туг тудукчуларының хөректеринде кызыл чечектер чайынналган. Ындыг чечектерни пролетарийлер баштайгы маёвкаже кадап алгаш кээп турган. Эрги төрелни ооң-биле буза шаап, совет кижилер чаа амыдыралды тургузуп эгелээннер. Баштайгы коммунистиг субботникче база ындыг чечектерни кадагылааш үнүп турганнар.

Коммунистиг партияның болгаш совет күрүнениң удуртукчулары эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков олар Мавзолейниң төп индиринге үнүп келирге, москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары динмиттиг, үргүлчүлелдиг алыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Сураглыг совет шериг начальниктери база индирге турганнар.

Эртенгиниң 10 шак. Кремльдиң курантылары чаңгыланган. Байырлал эгелээн.

«Тайбың, демократия болгаш социализм дээш империализмге удур делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1 делгерезин!» дээн сөстер шөлге чаңгыланган.

Байырлалдың бичии киржикчилери Мавзолейниң индиринче шуужупканнар. Олар СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың удуртукчуларынга чечектерни тудусканнар.

Чер бөмбүрзээниң келир үези дээш сагыш салышкын политика талазы-биле аңгы-аңгы үзелдиг кижилерни беаны каттыштырган. Олар чүгле чаңгыс дем-биле империализмниң агрессиялыг үүлгедиглеринге, милитаризмге, реваншизмге удур шиитпирлиг согугну берип шыдаар. «Тайбыңның талалакчылары! Эңне улуг эрге — чурттаар эрге дээш ыдыктыг демиселге боттарыңарның күженишкиннерни мөөңнеңер!» деп кыйгы чаңгыланган.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы ленинчи угланыышкынының чайгылыш чокка боттандырып турар Леонид Ильич Брежневтиң портреди шөлге көстүп турган. Ол угланыышкын совет даштыкы саналдарга база катап тодаргайы-биле көстүп, чер кырынга тайбыңны камгалап арттырар дээш Совет Эвилелиниң чүткүлдүг демиселин база катап бадыткаан.

Тайбың болгаш күш-ажыл — кажан-даа чарылбас. Ону бистиң күрүневистиң символу кылдыр көргүскен. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң сүлдезин улуг хемчээлдиг кылдыр кылгаш, ону шөлде тургускан. Ында кадыр болгаш маска, алдынналчак тараа сывы совет кижилерниң тайбың күш-ажылын, коммунизмни тургузуп турарын бадыткаан.

Хөй национальдыг Төрээн чурттуң картазын 1923 чылда Кызыл шөлге бир дугаарында экелген. ССРЭ-ниң тургустунганының соонда Май байырлалынга ону типографияларның бирээзиниң ажылчыннары бир дугаар экелген. Москвачылар ынчан дең эргелиг улустарның хостуг күрүнезиниң картазынче дыка сеткил ханышкын-биле

(Уланчызы 3-кү арында).

МАЙ 1-НИ ТЫВАГА БАЙЫРЛААНЫ

Кызыл хоорай

Совет Тываның найысылалы — Кызыл хоорайның кол шөлү — В. И. Ленин аттыг шөлдүң чоок кавызында кудумчуларда ажылчы чоннарның колонналары Май Бирниң байырлыг чыскаалынга киржири-биле чыглып кээп-ле турган. Каан алс дээр колонналарның кырында, бажыңнарның хаалаларында чайынаар кызыл туктарның, транспарантыларның өңү-биле херелденип, чайнап турган. Чер болганга ыр-шоор, хөгжүм-музыка.

«Тайбың, демократия болгаш социализм дээш, империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1 делгерезин!» деп СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан ол одуругларны улгаттыр бижээн панно бажыңнарның хаалаларында. Кызылдың күрүнениң педагогика институдунуң бажыңында К. Маркстың, Ф. Энгельстиң болгаш В. И. Ленинниң портреттери.

Тываның хөгжүм-шии театрының шөлче көрүнген талазында — Л. И. Брежневтиң, а ооң дужунда — СЭКП обкомунуң бажыңының талазында — Төп Комитеттиң Политбюро кежигүннериниң портреттери. Бистиң улус оларның революстуг номналын удуртулга болдургаш, делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнени тургускан. Республиканың Кедээ ажылагый министерствозунуң бедик бажыңының хаалазында— ССРЭ-ниң Күрүне сүлде демдээ. Ооң адаанда «ССРЭ-де эрге-чагырга — улустуң холунда» деп бижип каан. Май 1-ниң байырлал бүрүзү онзагай чүүлдерлиг. Бо чылын бистиң республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн демдеглээринге белеткениг, аңаа алдар кылдыр күш-ажылчы маргылдааны— он бирги беш чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан, үре-түңнелдиг ажылдап турар. Таптыг-ла алдан чылдар мурнунда, 1922 чылда, Ленин кудумчузунуң ынчаарда төвү турган черге —ИХМ-ниң амгы бажыңының баарынга, Май 1-ниң чыскаалынга аныяк республика төвүнүң ажылчы чоннары эң-не баштай кээп кирипкеннер. Бөгүн оларның ынчаарда турган черинде Тыва АССР-ниң найысылалы — Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының Май мурнунуң социалистиг чарыжының мурнакчыларының колонналары В. И. Ленин аттыг шөлче кириптеринге белен тургулапкан. Колонналарның эң бажында күш-ажылчы чарыштың тиилекчилериниң шаңнаткан Кызыл туктары киискип турары кайы ырактан-на илдең. Кудумчуларда репродукторлардан «Майның Бири делгерезин!», «Бистиң хөй национальдыг улуг Төрээн чуртувус делгерезин!», «Он бирги беш чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседиил!» дээн кыйгырыглар чаңгыланып турган.

В. И. Ленин аттыг шөлде индирге республиканың партия болгаш чазак удуртукчулары, бүдүрүлге мурнакчылары, чогаадыкчы интеллигенцияның төлээлекчилери, эртем ажылдакчылары үнүп келгеннер.

Эртенгиниң таптыг-ла он шак. Үрер хөгжүмнүң байырлал марыжының аялгалары найысылалдың ажылчы чоннарының Май 1-ге тураскааткан чыскаалының эгелээриниң дугайын дыңнадыпкан. Чаңчыл ёзугаар чыскаалды аныяк спортчулар эгелээн. Оларның мурнуку одуругларында спортчулар СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчуларының портреттерин тудуп алгаш чорааннар. Амгы үениң шылгарангай, политиктиг ажылдакчызы, чер кырынга быжыг тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи Л. И. Брежневтиң болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң портреттери күш-культуржуларның колонналарының мурнунга көстүп келген. Оларның холдарында СЭКП-ни, Төрээн чуртту алгап-йөрээген лозуң-плакаттар, транспарантылар. Күш-культуржулар янзы-бүрү мергежилгелерни көргүспүшаан, шөлден дең-дески чыскаал-биле эртип турганнар.

Күш-культуржуларның соонда найысылалдың школачыларының колонналары көстүп келген. Оларның эгезинде № 1 школаның коллективи. Өөреникчилер «60» деп бижип каан улуг санны болгаш бүгү-ле эвилелдешкен республикаларның туктарын тудуп алгаш чорааннар. Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Бухтуев аттыг школаның тергииннери Лена Чусовлянова, Андрей Ганин болгаш өскелер-даа школаның тугун көдүрүп алгаш чорааннар. Оларның-биле кожа Тыва АССР-ниң алдарлыг башкылары П. Штеповская, Н. Агбаан, В. Миронова болгаш өскелер-даа базып органнар. Оларның класстарының өөреникчилери ССРЭ-ниң 60 чылынга болгаш ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге алдар кылдыр «тергиин эки өөредилге» дээш берген сөзүнге ээ боол, Май 1-ниң чыскаалының мурнуку одуругларынга киржир эргени чедип алганнар.

Школачыларның колонналарының кырында тайбыңның демдээ — көге-бугаларның чуруктары, частың чечектери, янзы-бүрү өңнүг шариктер. «Аас-кежиктиг чаш назын дээш партияга четтирдивис!» деп бижиктиг транспарантыларны олар тудуп алгаш эртип турганнар. Школачыларның колонналарындан ыры-шоор, хөгжүм-музыка чаңгыланып, дыңналып турган.

Шөлче Кызылдың пединститудунуң болгаш Красноярскиниң политехниктиг институдунуң филиалының студентилери кирип келген. Келир үениң специалистеринге кыйгырыглар индирден чаңгыланып турган. Студентилер бо чылдың Май 1-ин өөредилгеге болгаш практикага-даа чедиишкиннер-биле уткуп алганнар. Политехниктиг институттуң филиалының студентилериниң колонназының бажында — тараа арыглаар машина. Ону студентилер Тываның байдалдарынга таарыштыр боттары чогаадып тургусканнар.

Институттарның колонналарының даараазында ортумак тускай өөредилге черлериниң, училищелерниң сургуулдары чыскаал-биле эрткен.

Шөл бичии-ле када ыржым апарган. Байырлыг марштың аялгазы база катап чаңгыланып үнген соонда, шөлче республика найысылалының Май мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилериниң колонналары кирип келген. «Тыва тудуг» трестиң, «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжуларының колонналарының бажында байырлал шинчи кирир каастап каан автомобильде транспарантыларда бо чылдың бирги кварталының тудуг-монтаж ажылдарының планын хуусаадан эрте күүсеткенин рапорттап турар. Тываның хоочун тудугжуларының бирээзи Ч. Донгак баштаан мурнакчылар СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тудуп алгаш, индир баары-биле эрткеннер. Социалистиг чарыштың бирги черинде чорап турар өске-даа, чижээ, Тываның электри четтиллери, дааранылга фабриказы, найысылалдың аъш-чем садыы, ужар чүүл бүдүрүлгези болгаш өске-даа коллективтерниң колонналарында күш-ажылчы чедиишкиннерин көргүскен диаграммалар, транспарантылар. Кызылдың аъш-чем садыының коллективи бирги кварталдың планын бир ай мурнай доозуп, пландан ажыр 300 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Тыва ужудукчулар пассажирлер аргыштырарының даалгазын 101,8 хуу күүсеткенин рапорттап турарлар. Кызылдың даараныкчылары күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер көргүзүгнү — 105,8 хуу чедирген.

Колонналарның байырлал шимелдезинде кызыл туктар, кыйгырыглыг лозуңнар, транспарантылар далай чалгызы ышкаш, хөлбеңейндир эртип турган. Чыскаалчыларның холдарында «ССРЭ-ниң 60 чылынга —60 шалыпчы неделя!» деп бижип каан кыйгырыгны бо-ла көмчүп болур. «Водоканал» эргелелиниң колонназында «Беш чылды — хуусаадан эрте!» деп бижип каан автомобиль шөлден эрткен. «Каа-Хем» разрезиниң чыскаалчыларының мурнунда күчүлүг «БелАЗ»-та бирги кварталдың планын 110 хуу күүсеткениниң дугайында диаграмманы улгаттыр бижип каан.

СЭКП-ниң, ооң шынчы ленинчи, чер кырынга тайбың дээш быжыг демиселчи Л. И. Брежневке баштаткан Төп Комитеттиң болгаш Совет күрүнениң иштики база даштыкы политиказын бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турарын илереткен лозуң, плакаттарны чыскаалчылар тудуп алгаш эртип турганнар.

Республика найысылалының В. И. Ленин аттыг шөлүнге болган Май Бирниң чыскаалы СЭКП-ни болгаш Совет чазакты долгандыр ажылчы чоннарның сырый каттыжылышкынын, он бирги беш чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуурунга быжыг шиитпирлиин чайынналдыр көргүскен.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

МАЙ 1-НИ ТЫВАГА БАЙЫРЛААНЫ

АК-ДОВУРАК

В. И. Ленин аттыг «Тыва дат-дугу» комбинаттың чурттакчыларынга тайбыңның болгаш частың байырлалы — Май 1 Ак-Довурак хоорайның «Асбест» стадионундан эгелээн. Анаа эртенгиниң 10 шак четпээнде чүс-чүс ак-довуракчылар чыглып келгеннер. Стадионга омак-хөг, ыр-шоор, оюн-тоглаа болуп турда, ажылчы чоннарның митингизин ажыттынган.

Комбинаттың ажыл-ишчилериниң эрткен дөрт айларда күш-ажылчы чедиишкиннерин улус депутаттарының Ак-Довурак хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Х. С. Сарыглар чыылганнарга таныштырып, улуг байырлал таварыштыр байыр чедирген.

Митинг соонда Ак-Довуракчыларның чыскаалы болган. Ону бөлүк мотоциклистер ажыткан. Оларның соондан хоорайның № 1, № 2 школаларының, профтехучилищелерниң, «Тыва дат-дугу» комбинаттың коллективтери кызыл туктарны киискидип, кыйгырыглар тудуп алгаш эрткеннер. Тудугжуларның, автотранспорт, садыг болгаш эмнелге ажылдакчыларының колонналары чараш, көрүштүг болган.

Хоорайның чурттакчылары массалыг спортчу оюннарны сонуурган көргеннер.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Майның 1-ниң эртенинде Кызыл-Мажалык чараш шиметтингени-биле онзаланган, чырыткылыг, өөрүшкүлүг амыдыралдың чалгыы улам-на хайныгып, байырлалды уткаан.

Эртен эртежик одунган суурнуң ажылчы чону ында-мында чыглып, байырлыг чыскаалга үнериинче күш-ажылчы коллективтер белеткенип турган.

Суурнуң Ленин аттыг шелүнче углай чыскаалганнар шуужуп эгелээн. Хөгжүм үнү, ыры-шоор, каткы-хөг үзүктелбейн диңмиреп-ле турган.

Район төвүнге байырлыг чыскаалга киржир азы сонуурган көөрү-биле совхозтардан, чоокку суурлардан келгеннер-даа бөгүн арбын.

Байырлыг чыскаалды мотоциклистер колонназы баштаан. Оларның соон дарый Кызыл-Мажалыктың № 1 болгаш 2 ортумак школаларының өөреникчилери эрткен. Уруглар холдарында кызыл туктарны, бөмбүктерни, лозуң, плакаттарны туткан.

Ушкү колоннаның мурнуку одуруунда Сельхозтехниканың районнар аразында каттышкан ажыл-ишчилерниң № 1 КМК-ның, амыдырал хандырылга комбинадының мурнакчылары.

Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының, сентелге-тудуг эргелелиниң колонналары лозуң, плакаттарны холдарында туткан, эки каастаттынган.

Культура албан черлериниң, эмнелгениң, ажаалга кассазының, курбанктың коллективтери база чыскаалга организастыг киришкеннер.

Кызыл-Мажалыкка Май 1-ниң хүнүнде спортчу маргылдаалар, солун концерттер болган. Кызыл-Мажалыктың бирги чери дээш волейбол маргылдаазынга командалар эки белеткелин көргүскен.

Тыва хүреш маргылдаазынга киржир күзелдиглер хөй болган. Хүрешти чон улуг сонуургал-биле көрген.

Районнуң совхозтар төптеринге байырлыг чыскаалдарга ажылчы чон бедик көдүрлүүшкүннүг киришкен.

ХОВУ-АКСЫ

Таңды-Уулаының эдээнде ажылчын суур. Ында күш-ажылчы коллективтер частың, күш-ажылдың, тайбыңның байырлалын бедик көдүрлүүшкүннүг уткаан. Май мурнунуң социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүргеш, «Тыва кобальт» комбинаттың кол болгаш дузалал цехтеринге тиилекчилерни шаңнап мактаан. Энергоцех, гирдометаллургия, ол ышкаш сентелге-механика цехтери эки ажылдаан. Кызылдың дааранылга фабриказының Хову-Аксында цеги апрельдиң планныг онаалдазын эки күүсеткен.

Май Бирниң бүдүүзүнде «Металлург» Культура ордузунга байырлаалды уткаан хурал болган. Хову-Аксы суур Совединиң күүскомунуң даргазы А. И. Иванов анаа илеткел кылган. Хурал соонда бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң улуг концерти болган.

Май 1-ниң эртенинде ажылчын суурнуң чурттакчылары байырлалдың колонналарынга чыскаалганнар. Спортчу маргылдааларны байырлал хүнеринде организастап эрттирген.

ЧАДААНА

Май 1-ниң эртени. Хоорай байырлал шинчи кирген, чадаанажыларның өөрүшкүлүү аажок, хоорайның төвүнге улус шупту чыылган. Май байырлалынга тураскаатаан байырлыг митингини Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң даргазы Д. С. Куулар ажыткан. СЭКП райкомунуң бирги секретары И. М. Сувандии чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан. Чадаананың Сельхозтехкүркомунуң автобаазазының чолаачызы А. Шварцков, эмчи И. Володина, школачы О. Дииспей олар база сөс ап, байыр чедиргеп соонда, ажылчы чоннарның чыскаалы эгелээн. Спортчуларның колонназы баштаан чыскаалдың эгезинге хоорайның школалары, бирги кварталда социалистиг чарыштың тиилекчилери — Чадаананың саржаг заводу, № 463 КМК дээш өске-даа коллективтер чораан.

Ажылчы чоннарның чыскаалының соонда хүреш, баг кагары дээш өске-даа спортчу оюннар болуп эрткен. Байырлалдың хуралдары, оюн-концерт, спортчу маргылдаалар районнуң суурларынга база эрткен. Хову-шөлдерге часкы ажылдар-тулуктээн.

БАЙ-ХААК

Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни Таңдының ажыл-ишчилери база-ла политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүн-биле уткаан.

Бай-Хаак суурга байырлыг чыскаал эгелээр мурнунда болган митингиге СЭКП райкомунуң бирги секретары В. В. Дунаевский чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалааш, байырлал мурнунуң социалистиг чарыжынга таңдыжыларның чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннерин демдеглеп, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн тележиг уткуур талазы-биле районнуң ажыл-ишчилерниң мурнунда салдынган сорулгаларны айыткан.

Революцияның дайының болгаш күш-ажылдың хоочуннарының мурнундан Н. Пашкевич, ажылчын аңгының өмүнээзинден № 585 КМК-ның тудугжулар коллективинде шевер-лекчи В. Наухина, улусчу интеллигенцияның мурнундан район эмнелгезиниң медсестразы Д. Никитина болгаш өскелер-даа чыылганнарга байыр чедирген.

Байырлыг чыскаалдың колонналарын каас-чараш кеттинген спортчулар, школачылар, бүдүрүлгениң мурнакчы коллективтери баштаан.

Ол-ла хүн Тывага бир дугаар тургустунган Элегес күрэкономунуң баштайгы директору Павел Григорьевич Городищевтиң кулактарга өлүртүп каан черинде — Чал-Кежиг суурда тургускан аңаа тураскаалды байырлыг байдалга ажыткан. Ооң соонда аңаа Таңды, Кызыл, Улуг-Хем районнарының спортчуларының киржилгези-биле маргылдаалар болган.

ТООРА-ХЕМ

Май 1-ге тураскааткан байырлыг хуралдар Тоора-Хемге, Тожунуң чурттакчылыг суурларынга апрель үжеңде эрткилээн. Байырлалга уткуштур калбарган социалистиг чарыштың түңнелдерин аңаа үндүрген, тиилекчилерге шаңналдарны тывыскан.

Район төвүнге байырлалдың митингизин район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Д. Х. Монгуш ажыткан. СЭКП райкомунуң ийиги секретары Ч. А. Удумбора сөс ап, Май 1 таварыштыр байырны чыылган чонга чедирген. Ыяш ажыл-агыйының ажылчыны А. А. Маслов, Тоора-Хем ортумак школазының онгу классчызы Ольга Мозгалевская, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары В. Б. Доңгак олар база чүве чугаалап, байыр чедиргеннер.

Митинг соонда байырлыг чыскаал эгелээн. Колонналарның аразында Тожунуң аңныр-тывыш ажыл-агыйының коллективи. Ол планныг онаалдаларын 163 хуу күүсеткеш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. База ол ышкаш үлетпүр бүдүрүлгелеринден ыяш ажыл-агыйы чарышка эки күш-ажылчы түңнелдерни көргүскен. Оон ажыл-ишчилери ыяш үндүр сөөртүрүн 102, пиломатериалдар бүдүрерин 103, продукция сайгарарын 103 хуу күүсеткен. Чыскаалганнарның аразында оон-даа өске мурнакчы коллективтер, ажыл-ишчилер бар.

Спортчу маргылдаалар, культура-массалыг хемчеглер чер-черге эрткен. 32 мөгениң хүрежи Тоора-Хемге эрткен. Чиик атлетика, шыдыраа маргылдаалары ол хүн болган.

САРЫГ-СЕП

Каа-Хем районнуң төвү Сарыг-Сеп, суурлары, чурттакчы черлери каас-шиник аянче кирген, кызыл туктар киискээн, лозуң-плакаттар болгаш өске-даа шимеддeлер өөрүшкү-маңнайны хайныктырган. Эвилелдешкен республикаларның туктарын киискидир көдүрген мотоциклчилер, спортчулар чыскаалдың бажынга чораннар.

Күш-ажылчы коллективтерниң колонназын социалистиг чарыштың тиилекчизи, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун бедик көдүрген үлетпүр комбинадының ажыл-ишчилери баштаан. Бо бүдүрүлгениң мурнакчылары чолаачылар И. А. Махов, М. В. Черепанов, тракторист В. Х. Ильиных, бригадир И. С. Шутов, Г. С. Стародубов болгаш өскелер-даа планныг онаалдаларын ажыр күүседип, бедик үлегерин көргүзүп турар.

Чыскаалганнарның одуруунда Каа-Хемниң ыяш ажыл-агыйының коллективи. Чоокта чаа бо бүдүрүлгени Тыва АССР-ниң Ыяш ажыл-агыйының эргелези хүндүлел бижик-биле шаңнаан. Сарыг-Септиң өрүк сентелге-тудуг эргелелиниң ажылчыннары Май 1-ге уткуштур планныг онаалдаларын 113,3 хуу күүсеткен, олар чыскаалганнарның одуруу-биле өөрүшкүлүг эрткен.

Май бирээде спорт-массалыг оюннар, оюн-концерттер Сарыг-Сепке, районнуң суурларынга болгулаан. Район төвүнүң поганн спорт шөлүнге хүрешке, футболга, волейболга, мерге кагарынга база өске-даа оюннарга маргылдаалар эрткен. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң коллективтериниң концерттерин чон сонуургал-биле көрген.

ТУРАН

Эртенгиниң 10 шак. Байыр аян-шинчи кийр дериттинген шөлге район төвүнүң ажылчы чонунуң байырлыг митингизи болган. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май Бирге тураскааткан митингини СЭКП Бий-Хем райкомунуң ийиги секретары А. А. Салчак ажыткаш, районнуң ажылчы чонунуң бо чылдың эрткен айларында ажыл-ижинде чедиишкиннерни айытпышаан, чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Дараазында ажылчы чоннарның чыскаалы эгелээн. Байырлал чыскаалын № 1,2 школаларының башкылар, өөреникчилер коллективиниң каас-шиник дериттинген колонназы ажыткан. Оларның соондан Май мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери — райүлетпүр комбинадының, хлеб заводунуң, сентелге-тудуг участогунуң, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтериниң колонналары эрткен. Кызыл туктар хөлбеңнээн, лозуң, плакаттарлыг, өң-баазын чечектерлиг, шарларлыг колонналар байырлал чыскаалынга киришкен.

Районнуң ажыл-ишчилери Май 1-ниң байырлалынга алдаржыткан социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг ажылдааннар. Чижээ, Туранның хлеб заводу бирги кварталдың планныг онаалдазын 119,5 хуу күүсеткеш, мурнакчыларның одуруун баштаан. Райүлетпүр комбинаттың, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери планныг онаалдаларын база-ла эки көргүзүглерлиг боттандырганнар.

Ол хүн районнуң чурттакчылыг черлеринге спортчу оюннар болгулаан.

КАА-ХЕМ СУУР

Районнуң суурларынга байырлал мурнунуң хуралдары апрель 30-да эрткилээн.

Район төвүнүң чурттакчылары частың, күш-ажылдың, тайбыңның байырлалы —Май Бирниң чыскаалынга чаңгыс кижи дег үнүп келген. Баштай ажылчы чоннуң митингизи болган.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскааткан митингини СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу ажыткаш, чыылганнарга байырлал таварыштыр байыр чедирип, чүве чугаалаан. Митингиге районнуң бүгү ажыл-ишчилериниң мурнундан «Көк-Тей» совхозтуң хову-трактор бригадазының бригадири Ф. Ф. Иванов, Каа-Хем суурда музыка школазында өөредилге эргелекчизи Ф. Ф. Кенденбиль, школачылар мурнундан Көк-Тей ортумак школазының доозукчузу М. Чистобаева олар чыылганнарга байыр чедиргеннер. Митинг соонда ажылчы чоннуң чыскаалы эгелээн. Колонна бүрүзү каас-шиник дериттинген. Чыскаалды спортчулар ажыткан. Дараазында Көк-Тей ортумак школазының башкыларының болгаш өөреникчилериниң колонназы эрткен. Оон соонда колонналарны байырлал мурнунуң мурнакчылары — Кызылдың күш фабриказының, сентелге-тудуг участогунуң коллективтериниң болгаш өске-даа организацияларның колонналары сурушкур эрткеннер.

Чыскаал соонда тыва хүрешке, волейболга, футболга маргылдаалар болган.

ТЭЭЛИ

Холдарында К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың удуртукчуларының портреттерин, диаграммалар, лозуңнар, туктар туткан, каас-шиник кеттинген, каткы-хөглүг ажылчы чоннар партия райкомунуң бажыңының чанында шөлге эртенгиниң 10 шак четпээнде-ле чыглып келген.

Эртенгиниң 10 шакта маңаа Май 1-ниң байырлалынга тураскааткан районнуң ажылчы чоннарының митингизи болган. СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалааш, бай-тайгажылар күш-ажылдың, тайбыңның, частың байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткааның демдеглээн. Күрүнеге эът, сүт садарының дөрт айлар планын ажыр күүсеткен. Амгы үеде районнуң ажыл-агыйлары часкы хову ажылдарынче кирипкен.

Митинг соонда ажылчы чоннарның чыскаалы болган. Чыылганнарның колонназын Эвилелдешкен Республикаларның туктарын туткан мотоциклистер баштап алган келген, оон соондан школачылар, май мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери — сентелге-тудуг участогунуң, мехколоннаның ажыл-ишчилери болгаш өске-даа коллективтер ыр-шоорлуг, омак-хөглүг эрткеннер.

Чыскаал соонда стадионга мөгелер хүрешкен, волейболга, чиик атлетикага маргылдаалар болган.

МУГУР-АКСЫ

Ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ниң байырлалынга киржири-биле Мугур-Аксы суурнуң ажылчыннары, албан-хаакчылары, школачылары, чурттакчылары эртенгиниң 10 шакта чыгып келген. Улус депутаттарының Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң даргазы Д. С. Хорлуу митингиге байыр чедирип, чүве чугаалааш, районнуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннерин демдеглээн.

Суурнуң ажылчы чоннарының чыскаалы эгелээн. Пролетариаттың баштыңчылары К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Лениниң, Коммунистиг партияның база Совет чазактың удуртукчулары — Л. И. Брежневтиң, Н. А. Тихоновтуң болгаш өскелерниң-даа портреттерин, лозуңнар, плакаттар, диаграммалар туткан кижилерниң арыннарын өөрүшкүнүң хүлүмзүрүү долган, омак-хөглүг эртип турганнар.

Май 1-ниң байырлалынга тураскааткан янзы-бүрү спортчу маргылдаалар болуп эрткен.

ЭРЗИН

Май 1-ниң бүдүүзүнде-ле район төвү —Эрзин суур болгаш совхозтар төптери, чурттакчылыг черлер байырлалдың «хевин» кедипкен, аян-шинчилиг кылдыр дериттинген турган. Апрель 30-де районнуң Культура бажыңынга хөй-ниити организацияларының болгаш ажылчы чоннар коллективтериниң төлээлекчилериниң байырлыг хуралы болган. Анаа Эрзин райкүүскомунуң даргазы Н. В. Чыдыгыр илеткел кылган. Улуг байырлалды районнуң ажылчы чоннары чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткаан. Бо чылдың бирги кварталында район күрүнеге эът, сүт садар планын ажыр күүсеткен.

Дүүн Эрзин суурга Май 1-ге тураскааткан ажылчы чоннарның байырлыг чыскаалы болган. Чыскаал эгелээр мурнунда оон киржикчилеринге партия райкомунуң бирги секретары А. Ч. Монгуш улуг байырлалды таварыштыр СЭКП райкомунуң база райкүүскомунуң өмүнээзинден байыр чедирген. Ол ышкаш анаа аныяктарның болгаш күш-ажылчы коллективтерниң төлээлекчилери чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан. Оон соонда байырлал шинчи кийр шиметтинген ажылчы чоннарның колонналары төп кудумчуда иштиринң баары-биле бедик көдүрлүүшкүннүг эрткилээн.

Чыскаал соонда 64 мөге хүрешкен болгаш спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдаалар эрткен.

САМАГАЛДАЙ

Бүгү улустуң улуг байырлалы—Май Бирни Тес-Хемниң ажылчы чоннары улуг көдүрлүүшкүн-биле, чоргааралдың байдалынга эрттирген. Оң бирги беш чылдың баштайгы чылында Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга тиилекчилерниң бирээзи болгаш, район СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатқан. Ынчаарга бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эът, сүт садар планын база ажыр күүсеткен.

Дүүн эртенгиниң 10 шакта Самагалдайның төп кудумчузунга байырлыг чыскаалдың киржикчилериниң колонналары чыглып келген. Ажылчы чоннарның Май 1-ге тураскааткан байырлыг чыскаалын СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары Н. Т. Дамба-Хуурак ажыткан. Чыскаалганнарга райкүүском даргазы И. У. Успун болгаш өскелер-даа байыр чедирип, чүве чугаалаан соонда чыскаал эгелээн.

«Ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү—Май 1 делгерезин», «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!» дээн болгаш өске-даа янзы-бүрү лозуңнарны, плакаттарны, өңгүр кызыл туктарны киискиткен колонналар төп кудумчулап чалгаан хем дег эртип турган. Чыскаалды Самагалдай ортумак школазының колонназы эгелээн. Оон соонда «Сельхозтехниканың» район салбырының, ыяш ажыл-агыйының, амыдырал хандырылга комбинадының болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң база албан организацияларның коллективтери улаштыр-улаштыр эрткилээн. Чыскаалганнарның кырынга «Делегейге бижиг тайбың дээш»; «Коммунистиг партияга алдар!» деп кыйгылар, «ура» деп үннер, өөрүшкүнүң ырлары чаңгыланып турган.

ШАГААН-АРЫГ

Шагаан-Арыг хоорайның ажылчы чону Май Бирниң байырлалын байырлыг чыскаал-биле эгелээн. Анаа он үш колонна киришкен. Каас-шиник кеттинген чыскаалганнарның кырынга лозуңнар, плакаттар, чуруктар болгаш туктар чалгып турган. Кижи бүрүзүнүң шырайында өөрүшкү чайнаан. Ында-мында ыры-шоор, каткы-хөг, оюн-баштак дыргын.

Колонналарның бажынга мотоциклчилер чораан. Олар бүгү эвилелдешкен республикаларның туктарын, «ССРЭ-ниң 60 чылы» лозуңну тудуп чорааннар. Оларның соондан школаларның, уруглар албаң черлериниң болгаш улус өөредилгезиниң коллективтери базып орган. Дараазында социалистиг чарыштың тиилекчилери — үлетпүр комбинадының, Сельхозтехкүркомунуң, районнуң коллективтери эрткилээн...

Шупту он үш колонна стадионга келген. Маңаа бүгү делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралды улус депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүскомунуң даргазы А. И. Стрельников ажыткан. Аңаа ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Б. Б. Монгуш, район эмнелгезиниң эмчизи З. Э. Монгуш, № 586 КМК-ның партия организациязының секретары В. И. Шумихина болгаш оон-даа өскелер сөс ап, чүве чугаалаан.

Чыскаал соонда спортчу оюннар болган.

Май Бирниң байырлалы совхозтар төптеринге болгаш өске-даа суурларга база бедик деңнелге эрткен.

ХАНДАГАЙТЫ

Өвүрнүң суурларынга Май 1 байырлалын уткаан хуралдар хөй кезиинде апрель 30-де болгулаан. Аңаа күш-ажылчы коллективтерниң төлээлери бо чылдың эрткен айларында боттарының чедиишкиннерин чугаалавышаан, Май 1-ге уткуштур алган хүлээлгелериниң күүселдезин чугаалашканнар.

Дүүн Хандагайтының ажыл-ишчилери байырлыг чыскаалче чаңгыс кижи дег үнүпкен. Колонналарның мурнуку одуруун районнуң мурнакчы коллективтериниң төлээлери ээлээпнер. Ленинчи партияга, совет улуска алдар болдурган лозуң-плакаттар туткан хандагайтыжылар Май 1-ниң байырлыг чыскаалында омак-хөглүг базып органнар.

Өвүржүлерниң арнынга өөрүшкү чайнаар эрге бар. Олар он бирги беш чылдың ийиги чылының эрткен айларында багай эвес көргүзүглерлиг ажылдааннар. Районнуң совхозтары бо чылдың часкы чер ажылынга база хыналдалыг белеткенгеннер.

Байырлыг чыскаалдың соонда спортчу байырлалдар Хандагайтыга болгулаан. Ол ышкаш Май 1-ни уткаан байырлалдар районнуң өске-даа суурларынга, күш-ажылчы коллективтеринге бедик көдүрлүүшкүннүң байдалынга эрткен.

ЧУРУКТАРДА: Кызылга Май 1-ниң чыскаалы.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ, ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ БАЗЫМЫ-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

көрүп турган. Шынап-ла оларның чаңгыс эвилиң ачызында Совет күрүнениң күчү-шыдалы өзүп турар.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн найысылалдың ажыл-ишчилери чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турарлар. Бирги кварталдың планын үлетпүрнүң, транспорттуң, тудугнуң коллективтери бүрүн күүседипкеннер. Юбилейге тураскааткан социалистиг чарышка найысылалдың ажыл-ишчилери идепкейлиг киришкеннер. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседиринге В. И. Лениниң төрүттүнгени хүнүнден бээр 112 чыл болган оюнга тураскааткан коммунистиг субботник улуг салымшкынны киирген. Он бирги беш чылдың фондузунче москвачылар 25 миллион рубльди шилчиткен.

«Москва — маадыр хоорай» дээн сөстер шелде көстүп келген. Байырлалдың чыскаалы эгелээн.

Совет автомобиль тудуушкунунуң хоочун бүдүрүлгези — Лихачев аттыг автомобиль заводунуң демдээ чүък автомобили часкы хүнде чайынналган. Ол сурагжыг бүдүрүлгениң конвейеринден 108 секундада болгаш-ла бир машина дүжүп баткан турар.

Кайгамчык заводтуң бөгүнгү ажыл-херектерииниң дугайын транспарантылар база чугаалап турарлар. Олар бо чылдың эрткен айларында пландан ажыр 600 автомобильдерни, бажынга салыр 510 соодукчуларны бүдүрүп үндүрген. ЗИЛ-диң ажылчыннарындан 3,5 муң кижи 2,5 чылдың планныг даалгаларын ССРЭ-ниң 60 чылынга уткеш-тур бүрүн күүседирин хүлээнген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, дыка хөй эгелээшкиннерниң киржикчизи стержень кылыкчызы Ю. Т. Барышниковтуң чанында ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады, Улустарның найыралы орденниң эдилекчизи Сергей Дюжев базып олурган. Чурттуң комсомолунуң шылгараңгай ажылчыннары хүнге одуруп каптык чылдың планын күүседирин ол хүлээнген. Оң бригадазында шылгаралдыг 20 муң автозаводчулар ажылдаар-биле базыткан турар.

Дизельдиг автомобильдерни бүдүрер — чырыкчаанзын чаа социализм партия болгаш чаа бүдүрүлге коллективиниң мурнунга салган. «Партияның пландарын күүседир бис!» дээн автозаводчуларның бызыгы сөзү Кызыл шөлге ажылчын ёзу-биле байырлалдыг дыңналып турган.

Алдарлыг «Трехгорка» фабриканың коллективи улуг байырлалды күш-ажылчы улуг тиилелге-биле уткаан. «360 муң метр пөстү пландан ажыр бүдүргеш, байырлалга бараалгаттывыс» деп рапорт сөзүн фабрика коллективиниң степдизинде бижээн. Күш-ажылдың байырлалы «Трехгорка» фабриказының ажылчыннарынга эргим үнелиг: 1920 чылдың Май 1-де, субботник хүнүнде, В. И. Ленин ол бүдүрүлге черинге барып чораан болгаш ажылчыннар мурнунга чүве чугаалаан. Фабриканың хөй-ниити амыдыралынга улам идепкейлиг киржиринче, оон ажылчыннарын Владимир Ильич кыйгырган. «Партийжи болгаш совет ажылга херээженнерниң киржилгези кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турар... Бо ажылга херээженнер бирги рольду ойнаар ужурлуг, олар ону күүседип шыдаар-даа» — деп, В. И. Ленин 1920 чылда база бижээн. Улуг баштыңчының чагыын коллектив алдарлыг-биле күүсеткен болгаш күүседип-даа турар.

Күш-ажылчы Москваның аялгазы хоорайга чоргаары-биле чаңгыландыр дыңналып турган. «Компрессор» заводтуң ажылчыннары «Коммунистиг бригадаларның маршы» ырының аялгазы-биле Кызыл шөлге чедип келген. Күш-ажылдың организаторларының бригада хевиринче шилчиир талазы-биле ол бүдүрүлгениң чаагай дуржулгазы бүгү чуртка нептерээн. Ындыг бригада беш чыл бурунгаар ол заводка тургустунган. Ону Ленин орденниң эдилекчизи коммунист Н. П. Разувакин баштаан. Ам мында 14 чыдыг оригадалар бар. Заводтуң төөгүзү алдарлыг. Бистиң тиилелгевистиң күчүлүг чепсээ — «катюшаларны» дайын чылдарында анаа эттеп турган. Коллектив амгы үеде тайбың продукцияны — химия болгаш аъш-чем үлетпүрүнге херегләэр күчүлүг соодукчу установкаларын бүдүрүп турар.

— ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазынга Л. И. Брежневтиң көдүргени совет чаа саналдар амгы үениң эң чугула айтырыын шиитпирләэринче — ракета-ядролуг делегей дайынының кыжаныышкынын узуткаарынче угланган. Ынчаарга Совет эрге-чагырганың хүлээп алган бирги декреди — ол дээрге тайбың дугайында декрет болгай — деп, Н. П. Разувакин чугаалап турар.

С. Я. Жук аттыг «Гидропроект» коллективиниң байырлал колоннazының марыжы ГЭС-тиң хевир-майыының көжүп чоруур композициязы-биле эгелээн. Баштайгы совет беш чылдарның маадырлыг күш-ажылының демдээ — Днепрогэстиң чырык оттарын композицияда көргүскен. 50 чылдар бурунгаар, 1932 чылдың Май 1-де электроэнергияны чуртка ол берген.

Май Бирниң байырлал колоннazында — Бажың тудуунуң бирги комбинадының төлээлекчилери. Бүгү чуртка сураглыг кижилер — Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары В. Е. Копелев, А. М. Суровцев, Күрүне шаңналының лауреады А. В. Авилов, Ленин орденниң эдилекчизи, РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу В. А. Капустин. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың эске-даа хөй мурнакчылары оон коллективинде ажылдап турар.

Үш дакпыр орденниг Күрүнениң бирги подшипник заводунуң коллективи Май Бирниң чыскаалдарынга чартык чүс чыл дургузунда киржип турар. Бирги совет подшипниктиң бүдүрүлгениң ажылчыннары 1932 чылдың Май 1-де көдүрүп алган, Кызыл шөлдү таварып эрткеннер.

Заводту тургузуп, совет үлетпүрнүң чаа адырын тургускан хоочуннарның ажылдары болгаш оларның уруглары, оолдары Кызыл шөл-биле өөрүшкүлүг чоргаарал-биле эрткеннер. Оларның аразында — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Моссоветтиң депутады Н. М. Мотова, дээвиледе цехтиң ажылчыны, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады А. Е. Афонин, № 3 цехтиң ажылчыны, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады А. Ф. Егорова бар.

«Ээтти өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның ажылдакчылары! Эртемни хөгжүдүп, бүдүрүлге-биле харылзаазын быжыглаңар!» деп СЭКП ТК-ның 1982 чылдың Май 1-не Кыйгырыгларында лозунг Кедээ, ажыл-агыйның К. А. Тимирязев аттыг академиязының коллективиниң ажыл-чорудулгазының программазы болган.

«Аъш-чем программазын күүседиринге бистиң салыышкынывыс» деп сөстерни академия коллективиниң байырлал колоннazының лозунгунда бижээн. Амгы үеде комплекстиг 28 улуг айтырыгларның талазы-биле шинчилелдерни академия чорудуп турар. Ол ажылдарның хөй нуруузу кара херээнге эвес зонага хамаарышкан. Эртемденнерниң ажылдап кылган эртем сүмелерин бүдүрүлгеге шиңгээткениниң экономиктиг ажыктыы 1981 чылда 47 миллион рубль болган.

Москваның ажылчыннары-биле чаңгыс одуругда чогаадыкчы интеллигенцияның төлээлери чоруп органнар.

— Культураның ажылдакчылары чонну хөй-аъттыг киирер күш болуп ажылдап турар — деп, ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Д. А. Налбандян чугаалады. — Бо Май мени дыка өөрүшкүлүг болду.

Оон ынча дээрги шын. Ол мастер революцияның болгаш оон баштыңчызын көргүскен чурукту дээш Ленинниң шаңналы алган.

— Мээң эдээда чылдарым Совет күрүнениң анаяк чылдарында эрткен. Ынчангаш бистиң чонувустуң эртип келген оруктары меңээ улам чоок — деп, Дмитрий Аркадьевич чугаалаар.

Никарагуаның профэвилелдериниң төлээзи Алехандро Араус Лагуна база байырлалды москвачылар-биле Кызыл шөлге уткаан.

— Мындыг хүнде, делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң чурттунга турары меңээ улуг алдар болгаш өөрүшкү-дур — деп, ол чугааланды. — Бистиң чурттарывыстың аразы ырак-даа болза, сорулгаларывыс чаңгыс. Амгы үеде бистиң чуртувустуң ажыл-ишчилери хостуг ажылдап, Май 1-ниң байырлалын сүр-күчүзү-биле демдеглеп турарынга өөрүүр-дүр мен. Никарагуаның ажыл-ишчилериниң өмүнээзинден совет улуска аңы-дуңманың байырын дамчыдып көрейн.

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезиниң коллективи бүгү-ле эвилелдешкен республикаларның туктарын туткан, Кызыл шөлге чедип келгеннер. Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг УАЧД-ниң ат-алдары улуг. Ол бистиң Төрээн чуртувустуң чедиишкиннерин калбаа-биле пропагандалап турар. Совет экономиканың, эртемниң, техниканың, культураның, чедиишкиннерин, калыың камгалалының чедиишкиннерин ында көргүстүнген.

Ол делгелгениң эң тергиин экскурсоводу Малика Салыкова байырлал колоннazынга чоруп орган.

— Кезээ ажыл-агыйның болгаш хол-биле кылыр үлетпүрнүң эң баштайгы делгелгези бистиң чуртка 1923 чылда болган — деп, ол чугаалаар. — Ол үеден бээр бистиң чуртувустуң чедип алган чедиишкиннери черле кайгамчык. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга тураскааткан делгелгениң экспонаттары ону чайынналчак-биле бадыткап турар. Амгы үеде «Чаңгыс эптиг өг-бүле» деп юбилейлиг делгелгеге белеткенип турар бис. Чурттуң бүгү национальностарының болгаш улустарының чаңгыс эвии ол илередир.

Чүс чылдың улуг-улуг тудугларының киржикчилери — тудугжу отрядтарның дайынчылары аныяктар Кызыл шөлге байырлалдыг сетгил-хөөн-биле базып органнар.

Советтер чуртунуң чалыылары «ВЛКСМ-ниң XIX съездизин болгаш ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуулу!» деп кыйгырыг-биле ажылдап, өөренип турарлар. Бөгүнгү чыскаалганнарның одуруунда тергииннерниң тергиини — аныяктарның удавас болур шуулганының киржикчилери ленинчи комсомолдуң бо чылдагы шаңналының лауреаттары, бүдүрүлгениң мурнакчылары.

Беш чылдың ажыглалга кирер тудугулары, Байкал-Амур магистралы, Кара хөрзүннүг эвес черлерниң суурлары — партияның болгаш чоннуң дайынчы болгаш күш-ажылчы чыңыылдарынга киржилгелиг аныяк салгалдың бөгүнгү адрестери ол.

Комсомол мал ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Кедээге шеф дузазын көргүзеринге биле эвес улуг хуузу ол киирип келген болгаш киирип-даа турар. Омск областының кезээ школаларының доозукчуларынга Узбекистанның аныяк кукурузачы ажылдакчыларынга Л. И. Брежнев байырынга эш олардың бетин-биле уйелээн.

«Делегейниң ажылчын шимчээшкининиң шылгаттынга болгаш күчүлүг чепсээ — пролетарий интернационализм делгерезин!» Делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң Кызыл шөлүнде чаңгыландыр бо сөстер бөмбүрзектиң бүгү-ле булуңнарынга чедир ужугуп, тайбың болгаш кижи төрелгетенниң аас-кежии дээш демиселге шынчы кижилерни кыйгырып турар.

Кызыл шөлден репортажты СЭТА-ның корреспондентилери Л. Берлископп, Л. Ермакова, В. Безбрежный, М. Бородин, Ю. Бурак олар кылганнар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

Май 1-ни делегейге демдеглээни

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНГА

Социалистиг чурттарның ажылчы чоннары Май Бирин чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуп, байырлаан. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге алдар болдурган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде чедиишкинниг күүсеткен дугайында бүдүрүлгелериниң хөй коллективтери рапорттаан.

СОФИЯ. Болгарияның «Козлодуй» деп атомнуг электростанциязының тудугжулар коллективи Май Бирин күш-ажылчы улуг тиилелге-биле демдеглээн. 440 муң мегаватт күчүлүг дөрткү реакторну улуг байырлал бүдүүзүнде ажыглалга киирген.

Станцияның төөгүзүнде бо тиилелге онза черни ээлеп турар деп, «Козлодуй» атомнуг электростанцияның кол директору Г. Стефанов СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Дөрткү реакторну эң-не кыска хуусаада — чүгле чаңгыс-ла чылдың дургузунда эптеп дооскан болгаш ажыглалга киирген. Тудуг-монтаж ажылдарын тергиин эки шынарлыг кылдыр күүсеткен. «Козлодуй» — Болгарияның эң улуг электростанциязы болган. Чүгле бо чылын безин 11,5 миллиард киловатт-шак электроэнергияны чуртка бээр.

УЛАН-БАТОР. Моол экономиканың чугула адырларының бирээзи — чиик үлетпүр чаа бүдүрүлгени Май 1-ниң бүдүүзүнде алган. Идик бүдүрер фабрика ажыглалга кирген. Чаа бүдүрүлге чылда үш миллион эжеш идиктерни чопта кылып бээр. Чехословак Социалистиг Республиканың эртем-техниктиг деткимчези-биле фабриканы туткан болгаш ажыглалга киирген.

Моол Арат Республиканга чаа бүдүрүлгени тудканы болгаш ажыглалга кииргени — Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарының экономиктиг интеграциязының комплекстиг программазының чедиишкиннинг боттаныышкынының тодаргай чижээ-дир. Дархан хоорайга цемент заводун, Баян-Өлгей аймакка чылыглга-биле ажылдаар электростанцияны база радиостанцияны тударынга ЧССР-ниң специалистери эң-не идепкейлиг киришкен.

ПРАГА. Каңны узуктелиишкин чокка эштирер чаа установканы Чөөн Словакияның Кошица хоорайында комбинатта ажыглалга киирген. Ол комбинат Чехословакияның металлургиязының мурнакчы бүдүрүлгези болган. Чаа установканы ажыглалга кииреринте Совет Эвилели эртем-техниктиг деткимчени берген.

ХАНОЙ. Вьетнамның соңгу девискээринде Тхайнгуенниң металлургия комбинадының ной эштирер домна суугузу бодунуң продукциязын база катап берип эгелээн. 1978 чылда Кыдат бодунуң специалистерин ол комбинаттан дедир кыйгыртып апарган болгаш аңаа коне бээрин соксаткан турган. Оон түңнелинде чурттуң кара металлургиязының эң улуг бүдүрүлгези продукция бээрин барык соксаткан турган.

Вьетнам Социалистиг Республиканың партия болгаш чазааның ап чоруткан дээштиг хемчеглериниң түңнелинде Вьетнамга коне бүдүрер курлавырлар тывылган. Май 1-ниң бүдүүзүнде домна суугузунуң төлевилел күчүзү чедип алдынган.

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНГА

Капиталистиг чурттарның ажылчы чоннары бот-тарының социал болгаш хамаатЫ эргелери дээш, монополияларның дарлалынга удур демиселди күштелдиргени-биле Май Бирин демдеглээн. Империалистиг тергиидээге болгаш күчүлээшкинге удур, национал хамаарышпас чорук болгаш социал деңнилге, бүгү делегейге тайбың дээш чоннуң демиселин коммунистиг болгаш ажылчын партиялар, профэвилелдер төптери организастап турар.

ЛИССАБОН. Португалия ажылчы чоннарының бүгү-ниити конфедерациязының — национал интерсиндикалдың удуртукчуларының парлалга конференциязы аңаа болган. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге ол парлалга конференциязын тураскааткан. Барын үзелдиг чазакты, дүжүрер дээш чазактың чоңга удур политиказын сый шавар дээш демиселге Португалияның ажылчы чоннарының чаңгыс эвии быжыглаарынга Май 1 чугула ужурлуг болганын парлалга конференциязынга чүве чугаалаан профэвилел удуртукчулары демдеглээн.

САН-ФРАНЦИСКО. Май 1-ни Беркли хоорайның (Калифорния штат) мэри Ю. Ньюпорт президент Рейганның администрациязының политиказынга удур демиселдиң хүнү кылдыр чарлаан. Рейганның администрациязы эрге-чагыргага кирген сөөлүнде бир чыл бичии-ле ажыг чораан үениң дургузунда Каттышкан Штаттарда ажыл чоктарның саны кажангызындан-даа артык ковудаан деп Ю. Ньюпорттуң медегелинде айыткан. Биче националдарның аразында ажыл чоктарның саны кедергей өскен.

Социал программаларны боттандырарынга корааннен херекгилерни Рейганның администрациязы дыка кызырган болгаш шериг чарыгдалдарын чурттуң төөгүзүнде кажан-даа турбаан кылдыр ковудеткен чорук ажылчыннарга, херээженнерге, бичии националдарга, инвалидтерге улуг согуушкун болган. Вашингтонуң администрациязы ядролуг дайынга белеткелдиң политиказын чорудуп, делегей байдалын чидиглендирип турар деп медегелде демдеглээн.

КАРАКАС. Венесуэланың ажылчы чоннары чурттуң демократтыг организацияларының кыйгырыы-биле боттарының эргелери дээш, империализмниң, милитаризмниң болгаш колониализмниң чимээнишкиннеринге удур демиселге улам-на сырый каттыжышкын-биле Май 1-ни демдеглээн.

Чурттуң пролетарияды бодунуң үнелээн эрге-ажыктарын аңгының туружу-биле камгалаарынга бүрүн шиитпирлиг деп Венесуэланың Коммунистиг партиязының парлаан медегелинде онзалап демдеглээн. Бүгү делегейниң ажылчы чоннары-биле, хамыктың мурнунда Латина Америка чурттарының революстут болгаш патриоттуг күштери-биле Венесуэланың ажылчын аңгызының эп-сеткил каттыштырылгазының тодаргай көргүзүү кылдыр Май Бирин чуртка демдеглээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. Аргентинаның күш-ажыл конфедерациязының болгаш национал профэвилел шимчээшкининиң кыйгырыын ёзугаар найысылалга болган митингиге чурттуң хөй муң ажылчыннары, тараачыннары, албан-хаакчылары киришкен. Ол митингини Май 1-ге тураскааткан.

Ажылчы чоннарның демократтыг хосталгалары болгаш профэвилел эргелери дээш, Великобританияның агрессиязы, эжелекчи, колониалистиг политиказын шыңгыы бурууну шанкаанының демдээ кылдыр митингиниң белик көдүрлүүшкүнүг байдалга эрттирген. Англияның дайынзырак, эжелекчи политиказын Американың Каттышкан Штаттарының деткип турарын митингиниң киржикчилери ханы килеңнээшкин-биле шыңгыы буруу шапкан.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскааткан митингилер болгаш чыскаалдар капиталдың эске-даа чурттарынга болган.

(СЭТА).

ДЕЛИ. «Нейтронуг бомба чок болзун!», «Боо-чепсек сүрүп, ону эндере бүдүрерин соксадыр!», «Америк империалистер, Индий океандан ырап чоруңар!» дээн негелде-кыйгырыглар-биле индий найысылалга тайбың дээш индий демиселчилерниң калбак чыскаалы болган. Индий херээженнерниң Национал каттыжыышкынының (ИХНК) эгелекчи саналы-биле кылган ол чыскаалга херээженнерниң тайбың, чавырлыышкын болгаш боо-чепсекти дүжүрери дээш демисежип турар янзы-бүрү организацияларының төлээлекчилери киришкен. Оон киржикчилери Рейганның чазаандан нейтронуг бомбаны бүдүрүп үндүрер, чаа хевириниң химиктиг чепсектерни эмге-хаяажокка кылып белеткээр талазы-биле айыылдыг пландарны боттандырып чорударын соксадырын шыңгыызы-биле негээн.

С. КАРМАЛИТОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаzы.

ИНДИЙ-СОВЕТ НАЙЫРАЛДЫҢ 35 ЧЫЛЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). «1947-82 чылдарда совет-индий харылзаалар» деп темалыг семинар Индияның найысылалынга болган. Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразынга харылзааларны улам-на хөгжүдери, тайбың дээш, чепсеглениишкинниң дүжүрер, чавырлыышкынның чорудулгазын үргүлчүлээр дээш демиселге ийи чурттарның салыышкыны — бо бүгү айтырыглар семинарның киржикчилериниң кичээнгейиниң төвүнге турган. Индияның сураглыг хөй-ниити ажылдакчылары, журналистер, эртемденнер семинарга киришкен.

Индияның болгаш Совет Эвилелиниң улустарын бузулбас найырал холбаштырып турар деп, Джавахарлал Неру аттыг университеттиң делегей политиказының төвүнүң удуртукчузу профессор Ч. П. Бхамбри семинарга медеглээн. Индияга берге үелерде Совет Эвилели политиктиг, моральдыг, экономиктиг деткимчени көргүзүпкен, аңаа кезээде дузалап келген. Тайбың, найырал болгаш калы ажылдажылга дугайында керээни ийи чурттарның аразынга чарганы оларның аразынга харылзааларны улам-на калбартырынга шиитпирлиг ужур-дузалыг болган.

СЭКП ТК-ның Чиигиче секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң 1980 чылдың декабрьда Индияже албанның найыралдыг аян-чоруу индий-совет найыралды быжыглаарынга чаа идигни берген деп, Индияның план комиссиязының кежигүнү Ханумантха Рао онзалап демдеглээн. Төөгүлүг ол аян-чоруктуң үезинде ат салдынган документилер хөй талалыг индий-совет харылзааларын калбартырынга калбак чаа-чаа перспективаларны ажыдып турар. Ийи чурттарның аразынга калы ажылдажылга Индияның хамаарышпас чорук дээш демиселинге, чурттуң экономиказының чугула кол адырларын тургузарынга шиитпирлиг рольду ойнаан.

Б. ЗАЙЦЕВ.

Бо фактыларны деңнештирип көрүңер

КИЖИЛЕРГЕ ХЕРЕКТИГ

Украин ССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Полина Ивановна Островская-биле СЭТА-ның корреспондентизи ол эмнелгеге чыдып, кадыын хынадып турар үезинде ужурашкан. Ол кырып-назылаан кижи карын кезин эмнээшкинниң эрткениниң соонда эмчилер ону чыдын-на шинчидип, хынадырынче үргүлчү чалаар апарган.

Островская ууле өөредилгезиниң шугумунга чартык чүс чыл ажыг үениң иштинде ажылдап келген. Амгы үеде ол — пенсияда. Бүгү-ле чүүлдери бар, эптиг тускай квартирада чурттап турар.

— Мээң пенсиям хөй, дыка эки — деп, Полина Ивановна чугаалаан. — Квартира хөлезин дыка эвээш. Күрүне чылдың-на меңээ 195 рубльди эмнелиринге берип, чурттуң эң эки санаторийлеринге баар халас путёвканы-даа тыпсып турар. Ынчалза-даа мен оларны үргүлчү албайн турар мен: чүге дээрге, чамдык кижилерге олар менден-даа артык херек болгай.

— Полина Ивановна, эм-таң аймаан канчаар ап турар силер? Силерниң харынарга эвээш эвес эмнер херек болгай.

— Көрүңерем, чүү хире-дир — дээш, ол хомлуну ажыткаш, хааржакчыгаштарны, боошкуннарны улаштыр-улаштыр уштуп көргүскүлээн. Оларның дыка хөйү улуг өртектиг боор чүве-дир.

— Силерниң арын-шырайыңардан-на билип олур мен — деп, ол чугааланды. — Шуптузу чүве халазы шын ийин.

— Мээң амыдырал-чурттаалгам шуут-ла кижилер аразынга эрткен болгаш мен оларга ынак, олар мени хүндүлээр-даа турганнар — деп, Полина Ивановна уламчылап чугаалаан. — Мен ам чааскаан, кырып-назылаан болзумза-даа, салым-чолум аас-кежиктиг кижи-дир мен. Мээң квартирамга таныш-көрүштерим-даа, эш-өөрүм-даа үргүлчү долу турар. Бар шаам-биле пединститутта ажылымны үргүлчүлеп-даа чору мен. «Билиг» ниитилелиниң лекторү-даа мен. Черле ынчаш, силерге ажыы-биле чугаалаар болзумза, кырган-даа болза, херээжен кижиге ажыл четтир эвес — бажын-даа ажылы, хууда болгаш хөй-ниити-даа ажылы эмтежок хөй боор-дур.

В. ЖУКОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

КИЕВ.

КЫРГАН ЧҮГЕ ЫГЛААНЫЛ?

Эмма Д"артуняга Францияга төрүттүнзе-даа, оон салым-хуузу ону Каттышкан Штаттарга чедире берген. Ол 80 харлыг кижи пенсияладыжеге чедир даштыкы дылдар башкызы боор турган. Ол сөөлгү дөртен чыл иштинде Нью-Йорктуң Вест-Сайдада 92-ги кудумчузунда «Хаттон-Холл» дээр сес каът бажынга чурттап турган. Шаанда ол район-даа, бажың боду-даа тергиин кылдыр саналтырып турган. Ынчалза-даа чылдар эрткен тудум-на, район болгаш бажың боду-даа баксырап эгелээн. АКШ-та амыдыралдың үнези үргүлчү улгадып турарындан ол кырган херээжен кижиниң хамнан алган акша-херээнгизи шуптузу чарыгдаттынган болгаш оон өскээр кежеринге чарыгдаар акшазы шуут төнген.

Эрткен чылын, Нью-Йоркка шимчевес хөреңгиниң өртек-үнези дендии улгаткан турда, бзулут айыылдыг халап аңаа таварышкан. Хоорайга чурттаалга шөлү шуут чедишпестей бээрге, бажыңнар ээлери эрги чурттакчыларны үндүр октаваш, доп-дораан септелге ажылдарын кылгаш, квартираларны айда бүдүн-чартык, ийи муң доллар-биле чаа чурттакчыларга хөлезилеп дужаары ажыктыг апарган. Д"артуняга болгаш «Хаттон-Холлда» чурттап турар эске-даа пенсионерлерде ол хире акша-хереңги чок болганы билдинип.

Чогум-на оон уржуунда ол кырган кижи эрткен чылдың апрельде, чурээнин аарыын эмнедир эмчиге чыткаш, бир неделя болганда бажыңынга чаныш кээрге, оон квартиразын оор «дээрбечилер» ырыглап кааапкан болганнар. Сөөлүнде ээп Эмма Д"артуняганың квартиразын бажың ээлери ариглап кааапкан болганы илерээн. Олар «Хаттон-Холлдан» оон мурнундагы бүгү чурттакчыларын үндүр октапканы ынчаш, оон бүгү эт-севин шуптузун бок төгер черже аппарып октапкан болган.

Амгы үеде Эмма Д"артуняга чиик хелезилиг бир бажыңның хир-чамныг өрээлчигежинде чаглактаны чурттап олурар. Ол бажыңдан кажан-даа үнместээн: үнгеш келгеш, эжикте бала бир чаа шооча турарын көөрүндеш коргар апарган.

— Мен дыка-ла үр чурттап келдим. Мени чон хүндүлээр-даа чорду — дээш, ол шыдашпайн ыглап эгеледи.

О. ПОЛЯКОВСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

НЬЮ-ЙОРК.

ЧАА ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛЕРНИ ТЕЛЬ-АВИВ КЫЛЫП ТУРАР

1967 чылдың июньда араб чурттарга удур хенертен халдаан сөөлүнде 15 чыл дургузунда эжелеп келгени Синай чартыктың ортулуктан Израильдиң эжелекчи шериглери эрткен воскресеньениң дүнезинде үнүп чорупкан. Оларның орнун хөй национальдыг күштер дээр шериглер ээлепкен. Ол шериглерниң кол нуруузу америк шериглер. Аш-Шейхте израиль шериг баазалары американнарның холунга кирген.

Кэмп-Дэвид сулчээзин ёзугаар Синай чартык ортулукту ёзу барымдаалап Египеттиң болуп турар. Ынчалзажок ортулукка Египеттиң бүрүн эргези дыка кызыраан. Ортулуктуң херек кырында ээлери америк генералдар болган. «Шериг таныылдың» сорааң сөөлүнде Синай чартык ортулук АКШ-тың чоокку Чөөн чүкте стратегтиг тепкииже болу берген. АКШ-тың стратегтиг баазазы араб улустарга удур угланган. Ол чорук чаа өнчүк-чөңгээлерни кылырынче Израильди ыдалап турар.

Кэмп-Дэвидтиң сулчээзи Чоокку Чөөн чүкте байдалды улам чидиглендирген. Иерусалим хоорайны Тель-Авив бодунуң «мөңге болгаш үлеттинмес» найысылалы кылдыр чарлаан. Израильдиң дайынзырак чагырыкчылары Сирияның Голан бедиктерин база эжелээн болгаш Ливанче үргүлчү халдап турар.

Израильдиң «фантом» деп шериг самолёттары апрель 21-ниң хүнүнде барык ийи шак дургузунда Ливанның найысылалының болгаш чурттакчылыг эске-даа черлериниң кырынга өнчүк-чөңгээлиг ужулуушкуннарны кылган. Израиль дайынзырак ужудукчулар Ливанның хоорайларын болгаш суурларын бомбалаан болгаш ракеталар-биле боолаан түңнелинде 80 кижи өлүрткен болгаш балыглаткан.

«Палестинцнерниң шериг баазаларын» бомбалаан бис деп. Израильдиң чагырыкчылары бадыткаарын оралдажып турар. А херек кырында Дальдада болгаш Наамала тайбың чурттакчыларының бажыңнары бузулган. Керамиктиг кылыглар бүдүрер фабриканы израиль агаар дээрбечилери база узуткаан. Бейруттуң чурттакчыларының дыштаныр черин олар бомбалаан.

Тель-Авив агаар дээрбечилери Ливанның Дамур хоорайын дыка үрегдээн. Хоорайда бүдүн бажыңнар барык чок. Ол хоорайның чурттакчыларының сапы сөөлгү чылдарда дөрт катап кызырылган. Хоорайның чурттакчылары-биле болгаш агаар камгалалының дайынчылары-биле ужурашкан мен.

Ливанның найысылалы Бейрут хоорайдан мурнуу чүкче 50 километр черде Мазбуд хоорайны Израильдиң шериг самолёттары араатанныг ёзу-биле бомбалааннар. Ында өөредилге төвүнге бомбалар дорт дүшкен түңнелинде чээрби ажыг кижи өлүрткен болгаш балыглаткан.

Оттуу соксадыр дугайында дугуржулганы Израиль 1981 чылдың августаа бо чылдың мартка чедир 194 удаа үрээн. Ливанның девискээринде далайга Израильдиң шериг корабльдери шургуп кирип келгеш, Бейруттуң болгаш өске-даа хоорайларны артиллерия-биле хөй удаа боолаан.

Американың Каттышкан Штаттары израиль эжелекчилерни куткуп, оларны чепсеглеп, шериг болгаш сан-хөө дузаламчызын берип турар. Делегей аренazынга болгаш НИО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге АКШ-тың төлээлекчилери Израильди камгалап, деткип турар.

Л. ВОЛЬНОВ,
СЭТА-ның корр.

МОСКВА. Польшаның «Шленск» ансамбли кайгамчыктыг ырларны болгаш танцыларны найысылалдың чурттакчыларынга сөннээн. Совет Эвилелинге гастрольдап келген аалчылар Кремльдиң Күрүнениң төп концерт залынга боттарының оюнун көргүскеннер.

Барык үжен ажыг чыл бурунгаар тургустунган бо коллектив делегейге ат-сураглыг апарган. Ооң уран чүүлүн Европаның, Азияның, Африканың база Американың барык үжен ажыг чурттарының чону сонуургап көрген. Совет Эвилелинге ук ансамбль каш-даа катап чораан. Ооң уран чүүлүн Польшаның Күш-ажылчы тук орден-биле болгаш Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң алдын медалы-биле үнелээн.

ЧУРУКТА: «Россия» Төп концерт залынга «Шленск» ансамбльдиң күүселдези.

Н. Малышев биле А. Сенцовтуң фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АВАЗЫНГА ЧЕЧЕКТЕР

Часкы хүннериниң бирээзинде Адхам Ибрагимов авазынга чечектер эккеп тудускан.

— Менээ бо чечектерни концертке эки ойнааным дээш тывысты — деп, ол эгени аарак чугаалаан.

Өөрүшкүден авазы Мастура караның чажын тудуп шыдаваан. Оларның бажыңынга ам эки байдал катап тургустунганы ол.

...Адхамны «берге» оол деп адай бергени үени ава ам сактып шыдавас. Оглу ону шынап-ла дыңнавастай берген турган. Авазы — оожум болгаш чымчак сеткилдиг не кижи оглун болгаш уруун (улуг уруглары өске хоорайларже көжүп чоргулай берген) чааскаан өстүрүп турган. Оглун ол канчап-даа шыдаваан. Ол кара дүнеге чедир гитаралыг тоип чоруур, таакпылаар, кичээлдер үзер апарган.

Бир-ле катап ол телефон-автомат үреп тура туттурган. Ооң соонда кезек оолдар шоп үндүрген. Ону назы четпээннерниң херектериниң талазы-биле хоорай комиссиязынче кыйгырткан.

Аңаа чугаалажып тура, төнчүзүнде барып манаваан ы санаалды ол дыңнаан: ыры-хөгжүм ансамблинге кирер сен бе? «Кым удуртурул, ынчаш?» «Баштай мен, ооң соонда сен-даа болгай-ла» — деп, тывазы уруг чугаалаан.

Ол уругну — Ташкент областың педагогика институдунуң үшкү курсчузу Мухаббат Пердимбаеваны «Гренада» отряд берге кижизидылгалыг лер-биле ажылдаар кылдыр чоруткан.

Бодунуң ажылдаар ужурлуг элээдилериниң кандыг сонуургалдыг болуп турарын өг-бүлелеринге баш удур барып тура, ол билип алган, гитаралыг келген. Адхамның авазы сүг болза, оглу чүгле гитара «соктаарындан» аңгы ажы чок кижи деп хомудаан. Мухаббат оол-биле чугаалашкаш, ооң чаагай мөзү-шынарлыын дораан эскерип билип апкан. Ол дириг амытаннарга хөлчок ынак, ноортайлар, ыттар тоңапчылай бээрге, оларны капты-даа бажыңынга эккеп азырап турган, чуруурун база шору, колдуунда-ла хөгжүмчүлер чуруур, а ырлаарын кижи чаптап ханмас. Ынчалзажок ооң ырлары душкан-на ырлар, колдуу «кудумчу» ырлары болган.

Гитара Мухаббаттың эвилелчизи апарып, оолдарның чүректеринге оруктту ажыткан. Удаваанда оолдар хөгжүм боттарынга болгаш дыңнакчыларга таарышкан болзун дизе, ону хүндүлеп көөр, ойнап, ырлап өөренир херек деп билип алганнар. А бир эвес өөренир деп шиитпирлээр болза, ылчыңайның турган херээ чок.

Ансамбль хоорайның «уран чүүл байырлалының» шаңналын чаалап ап, хоорайның комсомол комитединиң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Институттуң комсомол комитеди М. Бердимбаеваның — «Гренада» клубтуң идепкейлиг киржикчизиниң ажылын база бедик-биле үнелээн. Ол отряд Ангрен хоорайның элээдилериниң аразында сураглаан, а ада-иелер оон кежигүннериниң хүндүлээр апарган. Ол ажыл кедир үениң бичиилеринге база ажыктыг.

Э. ТУХВАТУЛЛИНА,
СЭТА-ның корр.
Ангрен,
Узбек ССР

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ҮНҮ

Тывага тывылган одуруглар

«Юность» журналдың поэзия килдизиниң эргелекчизи Натан Маркович Злотников бистиң республикага 1980 чылдың августа Бүгү-эвилелдиң аныдуңма аныяк шүлүкчүлерниң XI фестивалынга база бир удуртукчу бооп чораан. Ол Чаа Шагаан-Арыгны, Саян далайның чалгый бээр девискээрин сонуургап көрген. Эртеннен чылдың сөөлгү кварталында Натан Злотниковтуң шүлүктериниң «Кенен аңчы» деп аттыг чыындызы Москваның «Советский писатель» дээр ном үндүрер черинге үнген. Чыындыда Тыва дугайында шүлүктер база киргилээн. Ук чыындыдан «Тыва орук» деп шүлүктү Вл. Серен-оолдуң очулгазы-биле бараалгаттывыс.

ТЫВА ОРУК

Кидирээштиг орук-биле дукпурту дег маңнаан дугуй,
Хире-хире өпейлеп каап, силгигилеп чугаун олур.
Бурунгунуң дөөзүнү пружина дег дүргектелди,
Бузук дошту сагындырып сайырам сай кизиреди.
Чаа хоорай Шагаан-Арыг чедирип кааш, узун оруум —
Чааскаанзыргай мени каапкаш чоруй баары ыглаксанчыг.
Соңгу чүкче чоруур эжим Улуг-Хем бол, демги орук
Чоктанчыг-дыр, эжежи бооп артпазымның хомудаанчызын.
Чоруй баар мен... Оруктар-ла көвей болбазыкпе!
Чоорту ону бир-ле черге уттуптарым канчап билир.
Дээлдиген хелегези орук кыдыы оңгарларга,
Тегерип каап чоруур орук оон өске кайда боорул аап.
Сагыш-чүрээм хомудаалдыг артып калган, өңнүүм орук,
Чарлыышкын дээш, чаңгыс эвес мени ылап хөлзедир боор.
Узак черже менден дезип, херли берген орукту ам
Урук сунуп, доссумза-даа меңээ кайын четтирерил.
Терең хемге уннаш болган, аргамчы дег, эргим орук,
Дээрже бедээн дүдүскектиг даглар ажыр артып калды.
Ооң ады кезээ-мөңге чурттаалгага артып каар боор,
Олап эрткеш, хензиг-даа бол чалгааралын часкарзымза.

«Хемде» деп В. НАРА-САЛДЫҢ фотоэтюду.

НАЙЫРАЛ

● рассказ ●

Быжыг найыралдың оруу узун. Хоорай чурттуг Цветков-даа, тайга чурттуг Кенден-даа сын-сынның бажында шыргай иштинге эгелээн найыралын ол узун орукче чайгаар ушта тырта бергеннер. Кенден турисчи путёвкалыг Москваже хапкан.

Өңнүктер «Волгага» олуруп каш, Бористиң ада-иезиниң бажыңынга хап келгеннер. Москва хоорайның бирле кыдыында каът бичии тегерик бажың. Дескиндир хадылар үнген. Аңаа Цветковтар үжен ажыг чыл чурттаан, Бористиң адазы Иван Алексеевич алдан хар ажа берген, авазы база ол хире. Иван Алексеевич — фронтучу, төрээн чуртунга маадырлыг чоруу дээш хөй орден болгаш медальдар-биле шаңнаткан, сураглыг эртемден, академик, ылаңгыя казымал байлак шинчилээр талазы-биле хөй болгаш эртем ажылын кылган. Чаңгыс оглу Борис адазының изин базып, геолог болзун дээш Иван Алексеевич ону бичиизинден бээр өөредип, кижизидип келгени халас барбаан. Бористиң ада-иези Кенденни уткуп, кудумчуга үнүп келген турганнар.

— Чаңгыс оглумнуң амы-тынын камгалаан, ооң таныш-өңнүү болганыңарга кончуг өөрүүр-дүр бис! — деп, Иван Алексеевич дөгдегер ак-көк буурул баштыг, карак шилдиг, арганзымаар, оглу Борис ышкаш, чолдак сынныг, күдүгүр кижи Кенденниң холун дыңзыг тудуп, караанның чажы төктүп тура хөлчок хүндүлеп мендилешкен. Иван хөлзей берген. Академик холун чүктевишкеш, ынай-бээр базып, ырактан келген аалчызынга чоргаарланып турган.

Борис биле Кенден бир-ле чүвени тывалап чугаалажы каапкарга, Иван Алексеевич оглунуң ол дылды чүгээр билип апканын кайгаан: «Школага, ооң соонда университетке өөренип чораан. Борис дылга кошкак турган кижи болгай, оон ынай четен-чогаалга база хирелиг». Академик ак-көк бажын суйбап туткулааш, мындыг түңнел кылган. «Амыдырал болгаш ажыл кижиниң аажы-чаңынга улуг салдар чедирип, ону өстүрүп, чаартып, өөредип турар. Өске хөй совет кижилер ышкаш Борис амыдыралга бодунуң улуг үлүүн киирип чоруур. Оон ынай, бот-боттарын камгалажыр, чаагай сеткил, найырал, эш-өңнүк болур чорук бистиң чурттуң аймак-сөөк хөй улустарынга чурттаалганың, аас-кежииниң улуг баганазы болган. Ооң бир херечизи-ле бо оолдар ышкажыл — Борис биле Иван...

Дөртелээ дескиндир олуруп каш, стол сыңмас аъш-чемниг далаш чок шайлап, ырак Сибирьде Тыва, бо Москва дугайын хөөрежип эгелээннер. Столдан турбайн элээн олурганнар. Москваның Тываның дөрт шак соңнап турар кежээзи орнун заленкеп.

Кажан тыва улустуң төөгүзүн, амыдырал-чурттаалгазының дугайын чугаалажы бээрге, Иван Алексеевич соңга караанче көргүлеп каап ора, карааның шилин ужулгаш, столдан дүрген тургаш, кухнядан үне кылаштаан. «Чүү болду?!» деп кайгай бергеннер. Иван Алексеевич дедир кирип келгеш, Кенденниң эктин орта холун салгаш...

(Төнчүзү. Эгези № 96 «Шында»).

— Д... Иван: 19..-19.. чылдарда сээң чаңгыс чер чурттугларың — эки-турачы тывалар-биле Украинага чаңгыс фронтуга кады турган мен. Оларны эки билир мен: кончуг-ла эрес маадыр улус! Ам сен дээрге тайбың үениң маадыры-дыр сен.

— Мен база билир мен, ачай-деп, оглу ачазынга каттышкан. Менээ чугаалап турган болгай сен. Ол дугайын Кенденниң майгыннынга база хөөрешкен бис.

Иван Алексеевич делгем улуг тынгаш, сандайынга катап олуруп алган.

— Иван, фронтуга чораан силер бе?

— Чок, эжим чораан.

— Эх, маадыр-ла эрлер иййин!.. Херээженнери база чораан але?

— Ындыг-ындыг.

Элээн хөөрешкен соонда кудумчуга үнүп келгеннер. Москваның кежээки хөлзээшкини — поездилерниң, электричкаларның дизилээрин, машиналарның тиилээрин, караңгы далдавас ушкулаан самолеттарның дирилээрин бодунуң шыпшып, удумзургай тайгаларынга деңнеп, ол деңнелди дамчыштыр Москвада амыдыралдың хайым ижиниң күштүүн бодап, бодун — москвачыларга деңнеп, Кенден кезек када хөйнү бодай каапкан.

— Ачай, Кызыл Шөлдээш, Горький кудумчузун таварып бир дескиндир каккаш келирдир, Иванга кежээки Москваны көргүзер-дир — деп, Борис ачазынга чугаалаан.

— Борис, чолаачы Викторже долгавыт.

Удаваанда чээрби беш хире харлыг аныяк эр кирип келген. Академиктиң «Волгазының» чолаачызы ол болган. Хапканнар. Аъткa бодаарга, ива мунары чымчак, «Волга» оон-даа эптиг, чымчак. Хиггиг, шыг-шыг дигилээн соонда, машина карак чылчырыктаар түмен оттуң аразынче шымнып кирген.

Ленинниң Мавзолейиниң дужунга кезек турганнар. Ын минутада олардан кым-даа чүве чугаалаваан. Адашкылардан бир чүве айтырар деп бодаза-даа, Кенден ара соксап каан. Оон көрүжү «Ленин» дээн сөсче угланган, аңаа чагырткан. Ынчангаш ооң караанга эрткен амыдыралындан бир таварылга көстүп келген. Кенден ынчан чеди-сес хире харлыг турган. Кожа чурттап турганы чадыр өглерниң бирээзинге, улустуң чугаазы-биле алырга, «Ада Ленинниң чуруу», «Башкы Лениниң чуруу» деп дөр бажында хүндүлүг черде азып каан турган. Колдуунда аңчы мен, ай-бес-биле хырнын тоттуруп, үжүк-бижик билбес чораан аңчы арат хувискаал өескээн соонда чаа ажылчын, амыдырал-чурттаалгазын чугаалажып, уруг-дарыын ойнадып орар аразында Ильич башкызынче эргим болгаш чымчак көрүп каар турган. Иван ону кажан-даа утпас! Бир хем уну аалдарга чаңгыс-ла чуруу ол.

Ивижилер төлээзи Кенден турисчи хөй өөрүп мурнай Кызыл Шөлге, Мавзолейге чедип каапкан. Чугаажок, өөрүбиле маңаа база көөр, улам ханы таныжар. Кызыл шөлден Горький кудумчузунче хапканнар. Кежээки Москва хөглүг, магалыг чараш. Сактырга, шупту москвачылар, шупту машиналар кудумчуда үнүп келген дег. Ынчан Кенденге дыка магалыг. Иважи өөрүнге Кенденниң тө каап бээр чүвези-ле хөй: Мерген ашак кымны-даа мурнай айтыргылааш, ылавылааш олуруптар, эрес кыс Дашчымей дыка сонуургаан. Иванга адааргап көөр, а Иван дээрге улуг кадыр тайганы олуртур эвес, а дорт базып үнгени-биле дөмей-ле.

Цветков адашкылар. Кенден дүүнгү «Волгазынга» чымчаннадып, Улус ажылагый чедиишкиннериниң делгелгезиниң чанында туристер чурттаар аалчылар бажыңынче бар чыткаңнар. Кенден көрген, билген ол-ла бүгү чүүлдерни андара-дүндере бодапып ора, хенертен муң-муң километр ыракта чыдып калган тайгазынга, күскү хат шуурганныг кежээ Цветковту хардан ушта кедүрүп, оон майгынынга чедиргенин, кажан-даа уттундурбас өңнүктер апарганын шокараш кылдыр бодап эрттирипкен. Бир эвес ынчаардагы бо таварылга эвес болза, Кенден маңаа, чурттуң чүрээ Москваны көрүп, амыдыралынга кончуг улуг болуушкунга таалап чорбазы шын болуп чадавас. Дешпилгелиг, бирээзи бирээзинден эки, бирээзи бирээзин тиилеп турар күштүг Иван Кенден чүгле аңчы, ниити амыдыралдан эвес, а өске-даа байлак амыдыралдан улам ханы билип бар чоруур. Ынчаазга-даа, үлегер домак бар: «Эжишкилер найыралы — эртине-дагны бүдүрер».

А. НУГУУРАК.

ЧАЗЫН

Чырык хүннүң үнгенинге,
Чылыг частың душкенинге
Чижик куштар өөрүп хөглеп
Чиртиңейндир эдип орар.

Адыг безин ижээнинден
Ала-чайгаар үнүп келген,
Арга-дажын чаңгыландыр
Алгырып каап базып
чоруур.

Үүжелиг үнгүрүнге
Бузуп кыштаан өргелер-даа
Үне халааш, «чык-чык»
кынгаш,
Буртуңайндыр маңнап
турар.

Көк-көк чараш хек-даваннар
Хөрзүн шуглаан деже теп
кээп,
Хамызында харны тоовайн,
Карандыга олургулаар.

Кышты өттүр удаан хемнер
Кырлаңайндыр мөөп бадар.
Чаржап доңган үнүш-бойдус
Шак ол өйде чүзүн херер.
Өр-өнер малывыс-даа
Аданкыр чиик дешкилежир.

А кижи база ишчи часты
Өөрүшкүлүг уткуп алыр.
Чырык хүннүң үнеринге,
Чылыг частың дүжеринге
Байыр тудуп, уткувайн баар
Магадавас чүве-ле чок?!

К. ЭНЕР-ООЛ.

КОНЦЕРТ

Кызыл хоорайның № 4 профессионал - техниктиг училищезиниң бөлүк сургуулдары чоокта чаа Улуг-Хем районнуң Хайыракан, Кызыл-Даг, Арыг-Үзүү, Ак-Туруг база Чаа Чаа-Хөл суурларынга солун концерттиг аалдап чораан нар. Республиканың профтехучилищелериниң ыры, танцы ансамблиниң удуртукчузу Сергей Монгуш, хөгжүм үдекчизи Валентин Попов, хөгжүм удуртукчузу Сергей Юрьев олар сургуул артистерни удуртуп чорааннар.

О. ХЕМЕР-ООЛ.

агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге бүргээр. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 10-12, чамдык районнарга 5-7 градус чылыыр.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Агаар хүндүс 10—12 градус чылыыр.

Сонуургактарга

БАЙКАЛДЫҢ ШЫГЖАМЫРЫ

Ильменскиниң заповедниинден дүдак чок даш эртинелер шыгжамырын Байкал чоогундан тып илереткен. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының эртемденнери бир дөрбелчин километр черден чаны-буру 150 минералдарны тыпканнар. Оларның чамдыызы мурнунда кымга-даа билдинмейн чораан чүүлдер болган.

Сибирьде Тажеран хөвүзү дег чалгааранчыг чер чок ышкаш сагындырар болгай. Ында үнүш-даа барык чок, кезек тейлер карарып көстүр. Ол хову Байкал хөлге кээп «үзер». Аңна кайгамчык чаражы ооң эриктеринден эгелээр. Ындыг черни бойдустуң чайгаар бүткен музейи деп адаар. Элээн каш чыл мурнунда оон алюминий үлетпүрүнге ажыглаар нефелинни тып үндүрген, ооң соонда-ла эң ховар минералдарны илередип эгелээннер.

— Чер алдының шыгжамырының чажыдын билип алыр дизе, Тажеранның делгемнерин сонуургап көрээлиңер. Геологтар ону үе-дүптен бээр шинчилеп келгеннер — деп, ССРЭ-ниң ЭА-зының Сибирь салбырының чер карты шинчилээр институдунуң улуг эртем ажылдакчызы А. Конев чугаалады.

Эң-не ховар дээн бүдүмелдерниң бирээзи — Кирштейнит болур. Ону мурнунда төп Африкага, ежүп бар чыдар эулкан орууңдан тыпкан чүве-дир. Суг ышкаш арыг, кылаң, барык өң чок ол бүдүмел өске минералдарны хевир киирип чыткан.

Тажеранның шыгжамырындан эртемденнер оон аңгы база чаа чүүлдерни тыпканнар. Ол — азопроит болган. Ындыг кара алмаз өңнүг кристаллдар оон өске кайын-даа тывылбаан. Нефелинден аңгы улус ажыглагыйынга чүгула болгу дег өске-даа минералдар база тывылгылаан. Чижээ, отка мраморларның онзагай хевирлери, эки шынарлыг шил база синтетиктиг удазын. Ховар металлдар — амазонит, кызылаамаар кээрң болгаш өскелер-даа ында бар.

*В. ХОДИН,
СЭТА-ның корр.
Иркутск.*

телевидение

МАЙ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Үе», Информастыг программа. 8.15— Эртенги гимнастика. 8.30— «Оттурукчу». 9.00— «Хөглүг потажыгаштар». Останкиноның Концерт студиязынга аныяк вокалистер конкурузу. 10.00— «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!». 11.00— «Адыр, сени канчаар эвес мен!». 13-кү үндүрүлге, «Сапык иштинде ыт». Мультфильмнер. 11.30— «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.00— Совет Эвилелиң даштыкы аалчыларының көргени. 12.15— «Кедээ шак». 13.15— «Музыка киоскузу». 13.45— «Айтырыгларга үтлеткен чогаадыкчы». 14.15— «ТТ-ниң экранынга эң баштай»: «Роберт-биле кады Тереза». Уругларга уран-чечен фильм. (ЧССР). 15.35— «Чеэзэштиң өң-баазыны». Улус чогаадылгазының «Челээш» дээр телепрограммаларының чурттар аразының 4-кү фестивалының түңнел концерти. 16.35—16.50 — Чапсар. 16.50— «Кино аян-чоруктарының клубу». Ю. А. Сенкевич дамчыдылгаңы чорудар. 17.50— «Цирк аренасында». 18.20— «Адазынга үш оол турган». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялар. 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— 23.05— Классиктиг оперетта кежээзи. Ооң соонда— теле-медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.20— «Фестивальдар... Конкурстар... Концерттер...». Дамчыдылганы музыка тайылбырлакчызы О. Доброхотова чорудар. 15.40—«Хуулгаазынныг калош, азы уругларның театрга канчаар келгениниң дугайында чугаа». ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртулгазы-биле Күрүнениң үлегерлиг төп ойнаарактар театрының концерт-фильми. 16.45— «Кедээ эдют». Документалдыг телефильм. 17.00— «Ажык ном». Уран-чечен хөй сериялыг телефильм. Бирги фильм. 4-кү серия. 18.05— «9-ку студия». Политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин дамчыдылганы чорудар. 19.05— «Бистиң долчу намдарывыс». 17-ги фильм. «1933 чыл». 20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Челээш». Мультфильм. 20.15— Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 20.30—Фортепьяноның дуэт ойнаар: Патрик болгаш Таэко Кореммелинк (Бельгия). 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Эрги чагаалар». Уран-чечен телефильм. 22.40— «Москвага аян-чорук. Неглинка хемниң агып чыткан черинде». Документалдыг телефильм. 23.00— 00.45— Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Металлист». 2-ги тайм. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады: «Динамо» («Киев») — «Торпедо» (Москва). 2-ги тайм. Киевтен дамчыдылга.

МАЙ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Эрги чагаалар». Уран-чечен телефильм. 10.00 —«Сарыал» дээр уругларның якут национал ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 10.25 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.25 — Телемедээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.35 — «Кодээниң чымыштыг хүннери». Документалдыг фильмнер программазы: «Ачазының шөлү», «Чүгле дээр бедик», «Оруун чаагай болзун, виноград», «Тавлинниң дамыраа». 15.35— «Билир болгаш кылыр билир бол». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 16.20 — С. Насидзе. Үшкү хылдыг хөгжүм квартеди. Тбилисиден дамчыдылга. 16.50 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, дөрт Алдар орден-хавыялыг, Алтай крайкүүскомунуң даргазының бирги оралакчызы В. Т. Христенко-биле школачыларның ужуражылгазы. 17.35 — «Бистиң садывыс». 18.05 — «Хөглүг карусель». Мультфильм. 18.15 — Футбол дугайында лопчулал. 18.45 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». «Комбайн «Ярославец» — Кара эвес хөрзүннүг чер». Дамчыдылгага СЭКП-ниң Ярославль обкомунуң бирги секретары Ф. И. Лощенков киржир.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — «Хосталга» деп кинопоэпопея. 1-ги фильм — «Оттуг дээрбек». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.30 — «Театр ужуражылгалары». Ооң соонда —Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.30— Төөгү. 6-гы класс. Катап тургустунуушкун үезиниң уран чүүлү. 13.00— Физика. Электричество сээң ажыл-херээңде. 13.30 — Ленин — журналист болгаш редактор». 14.20 — «Эртем амыдыралы». 14.50 — Н. В. Гоголь. «Өлүг сүнезиннер». 8-ки класс. 15.20 — АБВГД-жигеш. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин— амыдыралга». 18.40 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.10 — Кызыл хоорайның ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти. 19.45 — Чарлаалдар. 19.50 — Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Илбичи Бахрамның салгакчылары». Мультфильм. 20.15 — Спидвей талазы-биле делегей чемпионады. ЧССР-ден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Дувроозиниң ийи хүнү». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

КЫЗЫЛДЫҢ БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИ

1982—1983 өөредилге чылында дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

Школа салбыры. 8 класс дооскаппар 3 чыл 10 ай, а 10 класс дооскаппар—2 чыл 10 ай өөренир.

Школа назы четпээннер-биле ажылдаарлар салбыры. 8 класс дооскаппар 3 чыл 6 ай, 10 класс дооскаппар 1 чыл 10 ай өөренир.

Күш-ажыл салбыры. (Техниктиг күш-ажыл). 10 класс дооскаппар 1 чыл 10 ай өөренир.

Училищеге киреринниң чуруму бүгү ортумак өөредилге черлериниң-биле бир дөмей.

8 класс дооскаппар орус дылга (диктант), математикага аас-биле кирериниң экзаменнерин дужаар.

Ортумак эртемниглер орус дылга (диктант), математикага (аас-биле) экзаменнер дужаар.

Школа назы четпээннер-биле ажылдаарлар салбырынга кирерин күзээн ортумак эртемниглер орус дылга (диктант) болгаш төөгүге кирериниң экзаменнерин дужаар.

Ортумак ниити билиг школаларын 4 болгаш 5 демдектерге дооскаппарны кирериниң экзаменнери чокка хүлээп алыр.

Школа-даа, школа назы четпээннер-биле ажылдаарлар салбырларынга-даа кирерин күзээннер кирериниң экзаменнериниң мурнунда хөгжүмге салымныының талазы-биле хынаалданы эртер.

Директорнуң адынга бижээн билдириишкинге билииниң дугайында документини (боду-биле), № 286 майык ёзугаар эмчи справказын, 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чуруун кожар.

Билдириишкиннерни июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Кирериниң экзаменнери август 1-ден 20-ге чедир. Училищеге киргеннер ниити чурум ёзугаар стипендия-биле хандыртынар. 18 харга чедир шуут өскүстерни, а ол ышкаш совхозтарның хөй уруглары ажылчыннарының уругларын күрүнениң долу хандырылгазынга алыр. Олар чүгле чогуур документилерни эккээр ужурлуглар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 56.

КИНО

МАЙ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гобинин болгаш Хинганның таварып эрткен» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 68 киночыынды 10.00, «Кичээнгейлиг көр» 13.20, «34-кү дүрген поезд» 11.30, 15.00, 16.50 (узаткан) 19.30, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ызыгуурттан чуртунуң бузундуларында» 11.00, «Лесси» 12.30, «Ийи амыдырал» (2 сериялыг) 15.00, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыынды 12.30, «Эртежи аъттыг кижилер» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шуриктиң «Ы» операциязы болгаш өске-даа ужуралдары» 14.00, «Кинскиткен аъттыг шериг эскадрону» 15.30, 18.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Кай баарыл ол!? 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

МАЙ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гобинин болгаш Хинганның таварып эрткен» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 12 киночыынды 9.30, «34-кү дүрген поезд» 10.50, 14.40, 16.30, 18.20 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ийи амыдырал» (2 сериялыг) 15.00, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кичээнгейлиг көр!» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Кай баарыл ол!» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

Бо чылдың май 9-та Хербис даанга мотоцикл спортунга маргылдаа болур. Эгелээри 10 шакта.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыңы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 904

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-08880

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 104 (11902) | 1982 чылдың май 4, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-НИҢ 60 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

Ленинабадтың «Ходжентаглас» бүдүрүлге каттыжыышкынының пес-таавычызы, Таджик ССР-ниң Дээди Совединиң депутады Ульфатинесо Абдукахарова (ортузунда) беш чыл даалгазын ийи-чартык чылда күүседир деп хүлээнге алган.
(Ол республика дугайында материалдарны 2-ги арында парлаан).
Ю. Пабатов биле Р. Нетелевтин фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СОҢГУКЧУ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар кампаниязы бистиң чуртувустуң—ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнуң байырлалынга төлептиг ужуражыр дээш белеткел үезинде эртип турар. Советтер чуртунуң юбилейинге белеткел Тываның ажыл-ишчилериниң политиктиг болгаш күш-ажылчы чаа көдүрлүүшкүнүн база болдурган.

Совет эрге-чагырга ажылчы чоннарга күрүнениң, бүдүрүлгелерниң, хөй-ниитиниң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга киржир калбак аргаларны берген. Ынчангаш бисте соңгулдалар чугула ниитилел-политиктиг болуушкун. Ооң уламындан соңгукчулар депутаттарның кандидаттарынга ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, улусчу интеллигенцияның эң төлептиг төлээлерин депшидип турарлар. Оларның аразында Кызылдың № 1 АТБ-зиниң чолаачызы, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү А. И. Галайко, Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д-Н. Ч. Ооржак, Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң саанчызы, СЭКП обкомунуң кежигүнү Р. Х. Билчей болгаш өскелер-даа бар.

Амгы үеде республиканың идеология активи соңгулда мурнунуң масса-политиктиг ажылын калбартып чоруткан. Пропаганда ажылында кол чүүл болза СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын чедингир тайылбырлаары. Бо чугула документилерде партияның болгаш чоннуң он бирги беш чылда социал-экономиктиг программаны амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш демиселдиң кол угланыышкыннарын тодараткан. Масса-политиктиг болгаш агитация-пропаганда ажылының дээштии ооң утка-шынарындан, ону кижи бүрүзүнге билдилиг чедиреринден улуу-биле хамааржыр. Лекторларның, илеткелчилерниң, политинформаторларның, агитаторларның сорулгазы болза улуг ленинчи идеяларның тургузукчу күчүзүн, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң төөгүлүг ужур-дузазын тодаргай база ханы тайылбырлаары болур.

Соңгулда мурнунуң кампаниязын идеология талазы-биле хандырар улуг болгаш харысалгалыг ажыл республиканың партия организацияларынга онаажып турар. Ону чедиишкинниг боттандырарының бүгү аргалары бисте бар. Хоорайларда, суурларда 200 ажыг агитпункт ажылдап эгелээн. Олар соңгулдаларга белеткел болгаш ону эрттирер талазы-биле политиктиг ажылды чорударының төвү болу бергеннер.

Найысылалда дыка хөй агитпунктулар соңгулда кампаниязы эгелээри билек ажылын эде организастаан. Респотребсоюзта, филармонияда, № 1 автотранспорт бүдүрүлгезинде, автоорук техникумунда, № 4 профтехучилищеде агитпунктулар көскү агитация-биле эки дериттинген, агитаторнуң, аныяк соңгукчуларның булуңнарын чараштыр кылган, соңгулдаларга белеткел үезинде чорудар агитас-массалыг ажылдың планын аскан, агитаторларга болгаш соңгукчуларга херектиг солуннарны, литератураларны, чер-чер Советтеринге соңгулдалар чорударының дүрүмүн делгеп салган. Соңгукчулар ортузунда агитас-массалыг ажылды Кызылдың үлетпүр, аъш-чем садыгларының, педагогика институдунуң, сүт комбинадының, автосепелге заводунуң агитколлективтери калбартып чоруткан. Хову-Аксы суурда, «Алдан-Маадыр», «Хемчик», «Мурнакчы», «Барлык» совхозтарда агитпунктулар, ында агитколлективтер база багай эвес ажылдап турар.

Соңгулда мурнунуң кампаниязында сес муң ажыг агитатор хаара туттунган, оларның хөй нуруузу соңгукчуларның чурттап турар чериниң аайы-биле масса-политиктиг ажылды калбартып чоруткан. Партия хооркомунуң, райкомнарның бадылаан планнарын ёзугаар агитаторлар шын ажылдаан, соңгулда темазынга хамаарышкан эргежок чугула сан-нар-фактылар, литературалар-биле хандыртынган турарынче партия организациялары кичээнгейни салыр хүлээлгелиг.

Соңгулда кампаниязының кол сорулгазының бирээзи — чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазын, соңгукчуларның чагыгларының күүселдезин тодарадыры болгай, ындыг болганда ону улам идепкейжидери чугула.

Кылдынган чүүлдер-биле чергелештир соңгулда мурнунуң масса-политиктиг ажылында четпестер бар. Чамдык районнар төптеринде, суурларда агитпунктулар, агитколлективтер ажылын ам-даа шуудадып чорутпаан. Көскү агитация-биле эки дериттинмээн, планы чок, соңгукчулар ортузунда масса-политиктиг ажыл кошкак. Ону кыска хуусаада эдер хемчеглерни партия организациялары алыр ужурлуг.

Тываның ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын болгаш соңгулдаларны төлептиг уткууру-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Партия организацияларының, оларның идеология активиниң сорулгазы болза, ол патриотчу эгелээшкиннерни бүгү талазы-биле деткиири, эки түңнелдерни чедип алырын хандырары болур. Ам эртер соңгулдалар бистиң партияны долгандыр чоннуң сырый каттыжыышкынының, ооң идей-политиктиг чаңгыс эвиниң, ленинчи национал политиканың, социалистиг демократияның база бир чайынналчак көргүзүү болзун дээш бүгү-ле агитас-массалыг ажылды чер болганга улам күштелдирип чорудар ужурлуг бис.

Соңгулдаларга уткуштур

ТӨЛЕПТИГ КАНДИДАТТАР

Барын-Хемчик районнуң кедээ, суур Советтериниң депутаттарынга кандидаттар депшидер талазы-биле ажылчы чоннарның соңгулда мурнунуң хуралдары ында үргүлчүлеп турар. Районда чер-чер Советтеринге соңгулдалар чорудар талазы-биле 385 соңгулда округунуң тозан сезинге депутаттарның кандидаттары кылдыр чоннуң эң эки оолдар, кыстарын депшиткен.

Оларның аразында № 741 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның комплекстиг бригадазының удуртукчузу Шойдар-оол Санчытович Күжүгетти, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң даарапыкчызы Нина Очуржаповна Салчакты, «Шекпээр» совхозтуң хойжузу Күр-Седи Саатыевич Ооржакты оларның коллективтери Барын-Хемчик район Совединиң депутаттарынга кандидаттар кылдыр чаңгыс эп-сеткилдиг депшиткен.

Ш. С. Күжүгеттиң удурткан бригадазының эки ажылыжы сөөлгү үеде чүгле районда эвес, харын республикада сураглыг. Ол оңгу беш чылды чедиишкинниг дооскан. Он бирги беш чылдың бирги чылының планныг даалгаларын дыка ажыр күүсеткеш, ийиги чылын бедик темпилер-биле эгелээн.

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде даарапыкчы Н. О. Салчак болунуң ажылынга кызымак, бедик мергежилдиг, чоннуң чагыгларын шынарлыг күүседип турар мастер. «Шекпээр» совхозтуң хоочун хойжузу К. С. Ооржак хүлээнген ажылынга бедик харысалгалыг, чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап келген районда мурнакчыларның бирээзи.

(Бистиң корр.).

100-ТЕН 102-НИ

Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозта хойжу Ээр-оол Салчакович Мөңге чыл санында-ла кедээ ажыл-агыйы продукциязын бүдүреринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге үлегерлиг. Ол бо чылын төрүүр чүс хойдан-на ортумаа-биле 102 хураганны камгалап алган.

ВЛКСМ кежигүнү М. И. Лама база-ла ажыл-ижинге шалыпчы, хөй-нийти ажылынга идепкейлиг. Э. С. Мөңгени, М. И. Ламаны чаңгыс чер чурттуглары район Совединиң депутаттарының кандидаттарынга депшиткен.

А. БЕГЗИН-ООЛ

Хүнүнүң медээлери

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Май 1-ге уткуштур социалистиг чарышка Барын-Хемчиктиң малчыннары бедик көдүрлүүшкүнүг киришкеннер. Райондан 14 хойжу, 11 саанчы бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер.

«Барлык» совхозтан чүс хойга онаалтыр Болат Хомушку 110 хураганны, Даңачы Содунам — 109-ту, Шактар Саая —108-ти алган.

«Шекпээр» совхозтуң Биче-Тейде К. Монгушка, «Барлыктың» Бижиктиг-Хаяда Ч. Салчакка удурткан хойжу бригадалар кайызы-даа 100 хойдан-на 96 хураганны камгалап алгаш, чарыштың тиилекчилери болганнар.

Эрткен 4 айларда саанчылар аразында чарыштың мурнуку одуруунда: «Хемчик» совхозтан С. Монгуш 706 кг, М. Ооржак 500 кг сүттү саап алгаш, «Барлыктан» — Р. Хеотек 457 кг, В. Хертек 479 кг сүттү саггаш, алган хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер.

В. УУРТАК.

⊙ ⊙ ⊙

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Ак-Довуракта амыдырал хандырылга комбинадының Кызыл-Мажалыкта салбырында Ирина Чүлеге удурткан комсомолчу-аныктар бригадазы апрельде планныг онаалдазын 100,5 хуу күүсеткен.

Мурнакчы даараныкчылар Н. Шаравин, В. Ооржак улуг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип, эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп келгеннер.

• • •

Сельхозтехкурмнуң Кызыл-Мажалыкта районнар аразында каттыжыышкынының коллективи 4 айларның планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Каттыжыышкын 223 муң рубльдиң ажылдарын кылыр тургаш, херек кырында 225,1 муң рубльдиң бүдүрген.

Чолаачылар Т. Монгуш, К. Ооржак, слесарь Б. Ооржак социалистиг чарыштың тиилекчилери.

„ХАДЫЛЫГНЫҢ" ҮШКҮ БРИГАДАЗЫНДА

Шөл кырында ак-көк ыштаа ышкаш, дүдүскек туруп-кан. Салгын-сырын чок, дуннааргайы аажок. Эрги сигенниң дүдүксүг чыды черден чытталыр. Алараартыр дилиндектеп каапкан ховулар. Мында чер ажылының дилиндектей тарыыр системазын шагда-ла шиңгээдип апкан.

Чедер ооргазының зөп эъдинде бажың-балгаттың, машина-техниканың барааны көстүп келди. Олар часкы чиргилчинге бирде кедергей улут-даа болуп, чамдыкта чиде берип-даа турар. Кедээ ажыл-агыйның Дуржулга станциязының «Хадылыг» дуржулга-бүдүрүлге ажыл-агыйының үшкү трактор-хову бригадазы. Ону долгандыр дилиндектер кылып каан делгем шөлдерде ажылдап турар машина-техника-даа көзүлбес. Харын-даа ээзиргей кылдыр сагындырар. Ынчалзажок бригада төвүнде ажыл-иш хайнып турар болду.

Турлагның арай кедезинде, барааны көстүп турар черде, саазын шоодайларда минералдыг чемишчидилгелерни дөңнелдир дүжүрүп каан. Чүъгүн боду дүжүрер машиналар ынаар барып, оон кээп турар. Бригаданың агроному орлапзымаар, чазык, чугаакыр, аныяк уруг Ольга Давыдова-биле аңаа ужуражы бердивис. Кызылдың кедээ ажыл-агый техникумун дооскаш, Ольга аңаа агрономнай берген. Аныяк специалист бодунуң баштайгы чазын мааа, Чедерниң карак четпес делгем шөлдеринге уткаан.

— Баштайгы чазыңар кандыг-дыр, Ольга Владимировна? — деп, оон айтырдывыс.

— Ажыл-даа солун-дур — деп эгеледи. — Бригаданың коллективи кончуг эп-найыралдыг, бир демниг улус-тур. Ынчангаш ажылывыс шуудап тур. Бо час нарын-берге болду. Артында дыка орай эгелээн. Ол чорук бүгү-ле ажылдарны эң кыска хуусаада, эки шынарлыг чорударын негеп турар. Бис харын ынчаар кылып тур бис.

— Бо минералдыг чемишчидилгени кайыын сөөртүп экkеп турары ол?

— Мурнунда эккеп алган минералдыг чемишчидилгевис арай четпес хире боорга, немей бээрин дилээп бис. Ынчангаш бо калийлиг чемишчидилгени Кызылдан сөөртүп эккеп тур. Чаагай дүжүт алырының бир ынанышттыг магадылалы — чемишчидилгени чөптүг ажыглаары. Кандыг чемишчидилгени, чежени, кайы шөлге, канчаар ажыглаарын Дуржулга станциязының эртем ажылдакчылары айтып берип турар. Мону анаа-ла чер кырынга тө чаштырбас. Баштай үрезинни черге чаштырып кааш, оон соонда минералдыг чемишчидилгелерни шөл бүрүзүнге чогуур норма ёзугаар, тускай машина-биле база-ла одуругларга үрезин ышкаш чаштырарын баш удур көрген.

Бригада төвүнде бүгү техниканы корум-чурумнуг кылдыр чыскаап каан. Күчүлүг сарыг К-700-түң чанында идик-хеви үс апаргылаап, арыннары хову сырынынга, хүнге хүрерти додуга бергилээн, күдер эрлер бир-ле чүве кылган турлар. Оларның бирээзи — бригаданың бригадири Александр Петрович Горбанюк болду.

— Частың баштайгы ээлчегде кылыр ажылы — шөлдерниң ел-шыгын базырары доосту берген — деп, Александр Петрович биске чугаалады. — Ынчангаш чаштырылгага чедир элээн хостуг үе бар апарган. Ону ажыглааш база катап техниканың таарыштырылгазын ыяк хынап тур бис. Чаштырылгаже майның ортандан эгелеп кирер.

Бо бригаданың бүгү тарылга шөлү дөрт муң ажыг гектар. Аңаа часкы ел-шык базырышкынын алды-ла хонук дургузунда бедик шынарлыг чоруткан. 3400 гектар хире черге кызыл-тас чаштырар. Аңаа херек бүгү үрезинни бирги класстыг кылдыр аштап арыглааш, хораннап каан. Чаштырылганы он ажыл хүнүнде доозарын планнаан.

— Бистиң бригадавыстың механизаторлары чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазын шиңгээдип алган, оон ажыын көре берген улус чүве — деп, бригадир уламчылады.— Ол системаның кол онзагай чүвези — черниң доврааң аңдара кагдырбайн, адаандан үлдүредип болбазырадыры. Бөк үнүштерни үзүткаарын, шөлдерниң курук турарын база ынчаар болбазырадыр. Ынчаар кылырга черниң кырында тараа дөжээ хевээр артар, довурак дөюлбес. Ооң уламындан хөрзүннү хат чула шаап албас болур. Ындыг техника-биле шагдала бүрүн хандыртынган бис. Дуржулга станциязы чер ажылының зона системазын ажылдап кылган болгаш ону бодунуң шөлдеринге ажыглап турар.

Бригаданың шөлдеринге черниң ел-шыгын базырарын-га Е. Командышко, А. Зелин болгаш Д. Маадыр-оол олар эрес-шудургу ажылдап, К-700 трактор-биле хүнде 52 гектарның шыгын базырар тургаш, ону 102-120 гектар чедирип турганнар.

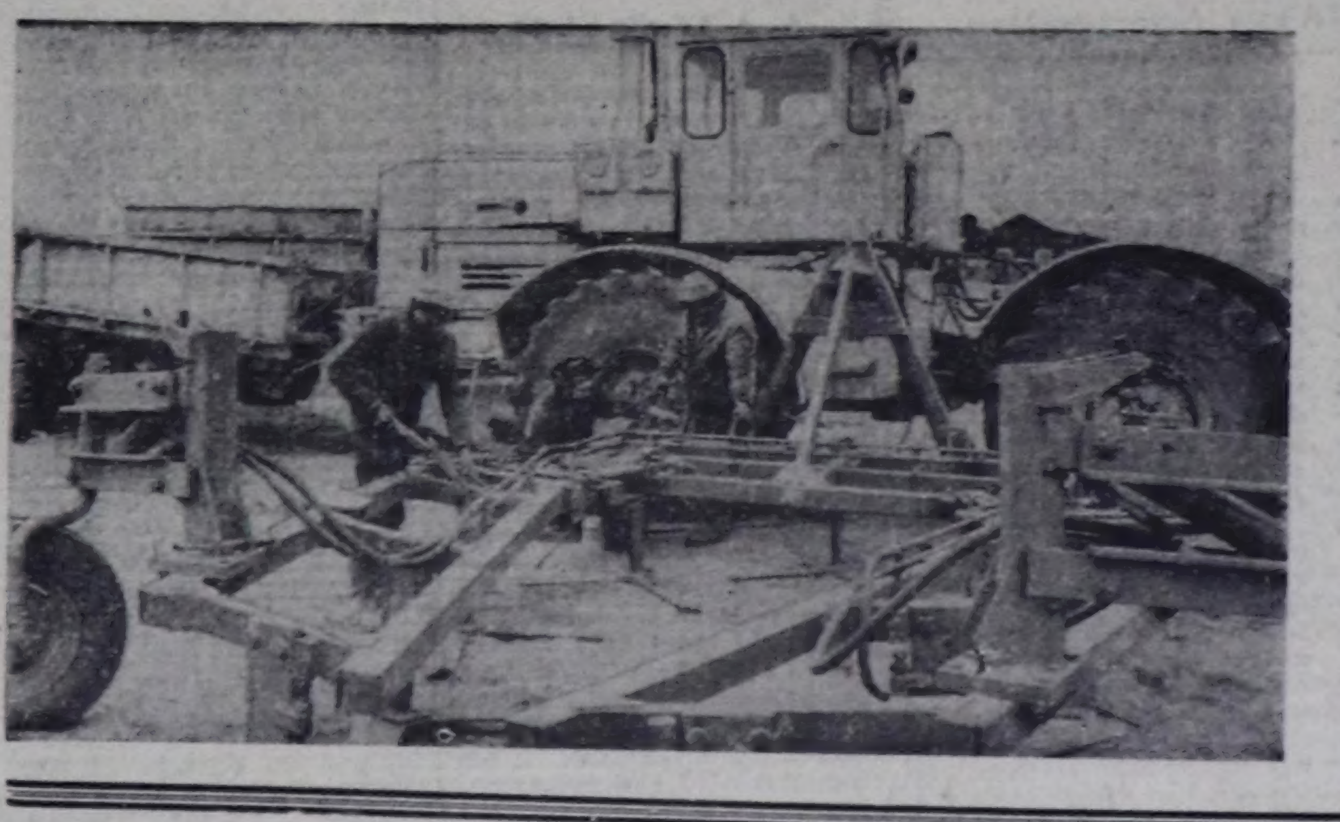

ЧУРУКТАРДА: механизаторлар Е. Командышко биле А. Папюков олар хөрзүн болбаазырадыр культиваторну таарыштырып турлар; бригада төвүнде механизаторлар ажыл үезинде.

К. АРАКЧАА, «Шынның» тускай корр.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

МАЙ БИРГЕ ТУРАСКААТКАН МИТИНГ

«Өскен-төрээн чуртум дээр делгем, өске ындыг чуртту билбес-даа мен...» Бүгү диптерден келген хөй санныг даштыкы аалчылар москвачылар-биле кады бо ырны Май бирниң колонналарынга чыскаалбышаан, ырлажып эрткеннер. Олар май 2-де Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге холбаштыр болган Москваның ажылчы чоннарының митингизинге киришкеннер.

ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев москвачыларга, даштыкы аалчыларга байыр чедиргеш, күш-ажылдың кижилериниң эп-сеткил каттыжыышкыны — канчаар-даа аажок улуг күш, улустарның эң эки келир үе дээш демиселин деткииринниң күчүлүг чепсээ болурун чугаалаан.

Делегейде болуушкуннарның байдалы пролетаржы интернационализмниң туктарының адаанга күш-ажылдың бүгү кижилериниң сырый каттыжарын негеп турар. АКШ-ка баштаткан империалистиг күштерниң, ооң дайынзырак чалааның милитаристиг чүткүлдери тайбың херээнге, бөмбүрзектиң кижилериниң амы-тынынга кажангызындандаа артык айыылды диргеп турар. Ак бажыңның амгы ээлери ССРЭ-ниң тодаргай саналдарынга харыылавайн, боо-чепсектиң улам улуг күштүг, айыылдыг системаларын дүвү-далаш-биле немештир бүдүрүп үндүрерин үргүлчүлеп, Европага «кызыгаарлаттынган ядролуг дайын» дээр калчаалыг чүткүлүн идепкейжидип, бодунуң чаа дайынзырак стратегиязының кол негелдезин кылдыр «баштайгы ядролуг согуушкун» дугайын ажыы-биле чулчуруп турар.

Америк империализм угаан-медел чок дайынзырак программазын боттандырары-биле социал мөлчүгделди күштелдирип, ажылчы чоннарның ажылдаар болгаш амыдыраардаа эргелерин кызамдап турар.

Гитлеризмни чылча шапкан үеден бээр 37 чыл болган. Ынчалза-даа дайынны тиилээниниң өөрүшкүзү болгаш чоок кижилерин оксупкан не-херээженнерниң, ажытелдерниң ажыг-шүжүү амгы-даа үеде уттундурбаан. Ынчангаш бистер ындыг айыыл-халапты база катап болдурбас, тайбыңны камгалаар дээш берген даңгыраавыска шынчы боор турар-даа бис.

Бистер бүгү диптерниң ажылчы чоннарын болгаш профэвилелдерин боттарының хүрээлеңнерин улам сырый каттыштырып, тайбың дээш, боо-чепсекти дүжүрери болгаш чавырлыышкын дээш, дайын кыжаныын узуткаары дээш, ядролуг, нейтроннуг болгаш химиялыг чепсектерни хорутдаары дээш демиселге делегейниң профэвилелдериниң канчаар-даа аажок улуг күжүн долузу-биле ажыглаарынче база катап кыйгырып тур бис деп, оратор түңнелинде чугаалаан.

Индирде — Профэвилелдериниң Бүгү-делегей каттыжыышкынының чиңгине секретары И. Закария. ССРЭ-ниң 60 чылдар иштинде эрткен оруу улуг Лениниң болгаш ооң тургускан партиязының политиктиг тура-соруун, геннаалдыг угаан-медерелин болгаш организакчы аргаларын чүгле чайыннандыр көргүзүп турар эвес, харын база ол орук эп-сеткил каттыштырарының кайгамчыктыг үлегер-чижээн көргүзүп турарын ол чугаалаан. Оратор Совет Эвилелиниң дузаламчызының, совет кижилерниң эп-сеткил каттыштырылгазының улуг ужур-дузазын Кубаның, Вьетнамның болгаш Афганистанның чижээ-биле көргүскен.

Амгы үеде кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң-не нарын байдал тургустунганда Совет Эвилели тайбың дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыры болгаш дүжүрери дээш чайгылыш чок демисежип турарын айыткаш, оратор, янзы-бүрү чурттарның ажылчы чоннары, ону эп-сеткил каттыштырылгазының илерели кылдыр үнелээр бис деп чугаалаан. Бистер тайбыңны негеп, боо-чепсекти дүжүрерин негеп турар бис, чүге дээрге, бистер дириг артарын болгаш эки чурттаарын күзеп турар бис. Ону чедип ап шыдаар-даа бис, чүге дээрге, бистиң талавыста Совет Эвилели, а бистер —Совет Эвилели-биле кады бис.

Даразында сөс ап, чүве чугаалааннар: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры даараныкчы-моторист М. А. Соловьёва, академик С. Е. Северин олар СЭКП-ни, ооң ленинчи ТК-зын долгандыр сырый каттышкан совет профэвилелдерниң пролетаржы интернационализмниң тугун бедик тудуп турарын айыткаш, кижи төрелгетенниң делегейниң термоядролуг айыыл-халавынга таварыштырар деп кыжанып турар агрессияның болгаш милитаризмниң күжүнге удур шиитпирлиг демиселче кыйгырган.

Араб профэвилелдериниң чурттар аразының конфедерациязының чиңгине секретарының оралакчызы С. Бадру араб ажылчы чоннарны АКШ-тың империализминиң, сионизминиң болгаш реакцияның кылып турар планнарынга удур демиселди күштелдиреринче кыйгырган. Удурланыышкынның палестин шимчээшкинин, Ливанның патриотчу күштери Сирия-биле кады Ливанның мурнуу талазын сионистерниң эжелээрин болдурбас, бодувустуң чаңгыс базым-даа черивисти бербес бис деп, ол чугаалаан.

Африканың профэвилелдериниң чаңгыс эвиниң организациязының чиңгине секретарының дузалакчызы Э. К. Афрани Африкада боол турар национал-хосталга дээш шимчээшкинге социалистиг чурттарның, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң деткиишкини дээш өөрүп четтирип турарын дыңнаткан. АКШ-ка баштаткан империалистиг күрүнелерниң дайынзырак политиказын шиитпирлиг-биле буруу шаварынче ол кыйгырган.

Латин Американың ажылчы чоннарының профэвилелдериниң чаңгыс эвиниң доктаамал конгрезиниң секретары Мигель Антонио Каро, ГДР-ниң садыг, аъш-чемнер үлетпүрүнүң ажылдакчыларының профэвилелиниң төп баштаар чериниң даргазы Ш. Вельм, Францияның күш-ажылдың бүгү-нийти конфедерациязының төлээлекчизи К. Бийар, Афганистанның профэвилелдериниң төлээлекчизи Гулам Али Раешу олар база-ла митингиге чүве чугаалааш, профэвилелдерниң нийти дайзыны — империализмге, ооң дарлал-мөлчүгдел политиказынга удур чаңгыс эптиг, сырый каттыжыышкын-биле демисежириниң, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырын болгаш дүжүрерин чедип алыры, тайбың дээш демиселге эп-сеткил каттыштырылгазын күштелдирериниң чугулазын онзалап демдеглээннер.

Митингиге СЭКП ТК-ның делегей килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. В. Загладин, хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери киришкен. (СЭТА).

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ӨГ-БҮЛЕДЕ

ССРЭ 60

ТАДЖИК ССР

Бистер кайгамчык эпоханың үезинде чурттап турар бис... Солун-сеткүүл номчааш, радио дыңнап, телевизор көрүп оргаш, бо-ла таварыжырывыс ол сөстер хүн бүрүнүң апаа сөстери апарган, а оларда бистиң хүннеривистиң шыны сиңникчен. Чүге дээрге бис шынап-ла онзагай үеде чурттап турар бис. Мен анаа: кайгамчык, тергиин эки чурттап турар бис деп немээр бодай-дыр мен.

Бистер бо хүнге чедир революцияның берге оруу-биле, ленинчи туктуң адаа-биле, чурттуң акы-дуңмалышкы улустарының чаңгыс эптиг өг-бүлезинге келген бис. Мээң салгалым ол маршттың маадырлыг үе-чадаларын сактып чоруур. Кагыдыр суксаап черже «Вахшстройнун» баштайгы экскаваторларының кастынып кирип турганын көрген мен. Ол тудугнуң киржикчилери, бистер, халыын изигде, кыржаң соокта карак кызыл ажылдап, келир үениң чечектелген садтарын, хөвең шөлдерин сагыжывыска чуруп турган бис. Амгы Вахш шынаазы — чиңге волокнолуг хөвең өстүрер талазы-биле чуртта кол чер.

Мээң төрээн дагларымга Памирниң улуг трактызын, Хорогту делегей-биле харылзаштырган орукту, тудуп турар турган үени сактып ор мен.

Улуг оруктуң ындыг өртээлдерин адап тура, Владимир Ильич Лениниң ат салганы Россияның болгаш Чөөн чүктүң бүгү мусульманнарынга кыйгырыын сагынмас арга чок: Россияның бүгү улустарының эргелери ышкаш, силерниң эргелериңерни революцияның болгаш оон органнарының, ажылчын, солдат болгаш тараачын депутаттарның Советтери бүгү күчү-күжү-биле камгалап турар». Чогум харын ынчап таджик чернин кырынга хосталганың болгаш аас-кежиниң хүнү үнүп келген.

«...Ыяап-ла улам бурунгаарлаар, ыяап-ла улам хөйнү чедип алыр херек...» деп, Ленин чагаан. Ол кыйгырыг бистиң амыдыралывыстың үндезинин апарган. Бедик утка сиңниккен ленинчи сөстер күш-ажылды болгаш идепкейни тывылдырып турар, олар партияның болгаш чоннуң ажыл-херектеринде болгаш пландарында.

Бистиң бо үевис коммунистиг тургузуушкунунуң көстүп көрбээн калбарышкынының үези. Республиканың экономиктиг күчүзү чылдан чылче өзүп, оон нийти эвилелдиң күш-ажыл хуваалдазынга үлүү улам-на арбыдап турар. Даглыг черниң экономиказы шапкын хөгжүп турар.

Бөгүн номчукчу хүннээректиг Таджикистанга «четкен кээп» болур. Бистиң тургузуушкунувустуң саннары, фактылары анаа шүлүк дег дыңналзын. Көрдүнген бүгү-ле чүүлдерни амыдыралга боттандырып келген болгаш боттандырар бис. Чүге дээрге бистиң чедиишкиннеривистиң үндезини — акы-дуңма совет улустарының бузулбас найыралы, ленинчи Коммунистиг партияның мерген удуртулгазы.

Мирсаид МИРШАКАР,
Таджикистанның улустуң шүлүкчүзү, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады.

ТУРГУЗУКЧУЛАРНЫҢ ЧОРГААРАЛЫ

М. ХОЛОВ,
Таджик ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Таджикистан! Бис бо сөстү сагыш-сеткилдиң онзагай хөлзээшкини-биле адап турар бис. Алдан-на чыл бурунгааргы чурт чуруундан Таджикистанны тыппас силер. Ооң төрүттүнген хүннеринде бистиң адаларывыс найысылалды кала тургузар чоор деп үр боданыр ужурга таварышканнар. Адак сөөлүнде дөртен өг-бүле чурттап турган Душанбе кыштакты шилип алганнар.

Мурнумда эрги фото-чуруктар чыдыр. Дойдан кылган бажыңда Күш-ажылдың улус комиссарнады турар, база-ла ындыг оран-савада — Чер ажылының улус комиссарнады. Керосин кудар анаа-ла лампа тергиин үнелиг эт боop турган.

Таджик улустуң ол хире кыльйты ужуда бергенинин чажыды чүдел? Харыы чаңгыс: чүгле мерген угаанныг ленинчи национал политиканың ачызында, акы-дуңма улустарның, бир-ле дугаарында улуг орус улустуң ачызында, оларның дузаламчызының ачызында шаандагы хожудангай кыдыг-кызыгаар чер ам Ортаа Азияның индустриягарарлыг улуг районy апарган.

Улуг Октябрь бүгү улустарның дең эргелиин чарлаан. Ынчалза-даа ол чугула юридиктиг акт ылап дең эргелиг чорукту долузу-биле берип шыдавас турган. Хөгжээн девискээрлерниң деңнелинге чедир экономиканы болгаш культураны көдүрер ужурлуг. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинге каттышкан өске республикаларның дузаламчызы чокка, таджик улус бүдүүлүк чоруктан деңнилгеже бай-патриархалдыг харылзаалардан социализмче ол хире ындыг улуг шураашкынны кылып шыдавас турган.

Бистер бөгүн мынча деп чоргаарал болгаш өөрүп четтиришкин-биле чугаалап турар бис: бистиң экономикавыстың, эртемивистиң, культуравыстың бижыгып тургустунарының эге бажынга Москваның болгаш Ленинградтың, Киевтиң, Ташкентиниң болгаш өске-даа улуг-улуг хоорайларның төлээлекчилери турганнар.

Амгы үеде Ортаа Азияда эң улуг дээн Мурнуу-Таджик девискээр-бүдүрүлге комплекизи республикада тургустунуп турар, ооң составында Нурек гидроэлектростанциязы, Яванның электрохимия заводу, аныяк хоорай Турсунзадеде алюминий заводу, улуг-улуг даг-тывыш болгаш дагарыглал заводтары кирип турар.

Таджикистанда ажыглап болур черлер эвээш, ооң девискээриниң 93 хуузу — даглар. Даг хемнериниң берип болур энергетика курлавырларының талазы-биле өске черлерден байдал эки. Бистиң республикада нийти чуртуундан үш катап хөй кижи төрүттүнүп турар.

Бистиң ажыл-агыйывыс чаңгыс аай план ёзугаар хөгжүп турар, анаа бүгү чурттуң болгаш республика бүрүзүнүң эрге-ажыктарын барымдаалап көрген. Таджикистанның улуг энергетиказының баштайгызы Нурек ГЭС болган, ону көрдүнгениниң 15 ай бурунгаар ажыглалга киирген. Эш Л. И. Брежнев ол тудугга чораан, ол бодунуң байыр чедиришкининге мынчаар демдеглээн: ук тииилелге социалистиг чарыштың күчүлүг күжүн база катап тодаргай көргүскен, нийти сорулганы чедип алыр дээш, Таджикистанның суг тудугжулары, Украинаның, Ленинградтың, Уралдың машина тудукчулары, чурттуң өске үлетпүр төптериниң ажылчы чоннары күженишкиннерин каттыштырган. Тудугга тывылган «ажылчын эстафетазы» дыка хөй күш-ажылчы коллективтер ажыглай бергелиг таварылга эвес.

Таджикистанның энергетиказының хөгжүлдезинге ам база бир арын ажыттынар. Нуректен чеден километр черде, Ортаа Азияда эң улуг Рогун ГЭС-тиң тудуу эгелээн. Ооң плотиназының бедии 335 метр болур, ол дээрге Нил хемде Асуан плотиназындан үш катап бедик болуру ол. А турбиналарының күчүлүү 3.6 миллион киловатт. Вахштың адыгымында Байпазин станциязын тудуп турар, ону тудугжулар планнаан хуусаазындан бир чыл бетинде дуужаарын хүлээпгеннер.

Чурттуң 500 ажыг заводтары Вахшче бульдозерлерни, экскаваторларны, хөй чүък сөөртүр автомобильдерни, металл конструкцияларны чорудуп турар.

А, Таджикистанның аныяктары Байкал-Амур магистралының, КамАЗ-тың, Атоммаштың тудугларында база чедиишкинниг ажылдап, Старый Осколда металлургия күчүтениниң тудуунда, Кара эвес хөрзүннүг зонаның шиңгээдип алырынга киржип турар.

Он бирги беш чылдың баштайгызында Таджикистан күрүнеге шыгжамырынга 929 муң тонна «ак алдынны» киирген, ол планнаанындан хөй.

Бистиң дагларлыг черивисте цитрус өстүрери чедиишкинниг хөгжүп турар. Лимоннарны чылда муң тонна ажыглы ажаап ап келген. Бо чылын бистиң чер ажылдыгларывыс пекан тооруктуг аргаларны өстүрүп эгелээн. Тараа, бобы, мал чеми культуралары бедик дүжүттү берип турар. Бо бүгүге чер, сад, виноград база ногаа ажылының эртемнииччилел институттарының эртемденнериниң киирген үлүү улуг.

Чер кургадыр болбаш суггарар талазы-биле программаларны боттандырарга, ам-даа 100 муң ажыг гектар чаа черлерни ажыглалга киирер арга алдынар. Амгы үеде Нурек далайдан Вахш сынын таварты делегейде эң узун — 14 километр суг дамчыдар түңнелди казып турар. Ону дамчып Вахштың суу Дангарин ховузунга чедип кээр.

Улуг тудугларга чурттакчы чоң күш-ажылдың чаа чаңчылдарынга, чаа-чаа мергежилдерге өөренип ап турар. Ам республикада 500 ажылчын мергежил бар апарган.

Красноярскиниң, Новокузнецкиниң, Братскиниң алюминий заводтарындан келген дуржулгалыг ажылчыннар-биле кады чоокка чедир хөвең, сад, ногаа өстүрүп чораан кижилер ажылдап турарлар. Оолдар, кыстарны металлургтуң мергежили сонуургадып турары ол, Нурекке «кижилер плотинаны тудуп турар, а плотина кижилерниң озеринге дузалап турар» деп үлегер сөстүң тывылганы ужурлуг болбайн.

Таджик совет литератураның үндезилекчизи, Таджикистанның Эртемнер академиязының баштайгы президентизи Садриддин Айни мынча деп бижээн: революция мурнунда Түркестанга бижиктиг билиглиг кижиге ужуражыры курут ховуга ыяшка таваржыры дег ховар турган. Ам республикада школа чок суурну тывары берге. Хөй санныг профессионал-техниктиг училищелер, техникумнар, дээди өөредилге черлери үлетпүрнүң чаа адырларынга кадрларны белеткеп турар. Оон аңгыда Таджикистанның чүс-чүс оолдар, кыстары чурттуң эң эки дээн өөредилге черлеринге билиг чедип ап турарлар.

Чоокка чедир-ле биске даг чурттугларны арнында быжарлдумаа истериилен танып болур турган. А шынаа чурттуглар малариядан аарып чораан нар. Ам ындыг аарыгларның сураа-даа чок. Ам эң чаа дериг-херекселдиг поликлиникалар, эмнелгелерден аңгыда, эмчилерни ыракта малчыннарга самолёттар, вертолёттар бээин чедирип турар апарган.

Бистиң хемнерден алдынган электри Ортаа Азияның нийти энергосистемазынга каттыжып, оларның суглары акы-дуңма Узбек болгаш Туркмен республикаларның кур черлерин суггарып турар.

Улуг акывыс — улуг орус улус баштаан бистиң чаңгыс эптиг өг-бүлевис — Советтер чуртунда кирген бүгү республикалар-биле кады бистиң даглыг черивистиң ажыл ишчилери СЭКП-ниң XXVI съезиниң тодаргайлаан сорулгаларын боттандырарынга төлептиг үлүүн киирер дээш, күжүн, энергиязын, билиин харамнанмас.

Душанбениң «Гулдаст» бүдүрүлге каттыжышкынының кылыгларын республикада болгаш оон даштыгаар-даа дыка хереглеп садып ап турар.

ЧУРУКТА: каас хевистерниң даараачызы Д. Алимирзоева болгаш ооң өөреникчизи Т. Исмаилова.

Вахштың суу он-он муң гектар хөвең, виноград шөлдеринче, садтарже чоруп турар. Хемниң суун күчүлүг насос станциялары Ташрабадтың дүжүткүр черлеринче каң хоолайлар дамчыштыр берип турар (чурукта). (1981 чылдың июнь).

Таджик ССР-ниң найысылалы — Душанбе. Садриддин Айни аттыг шөл.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАГЛЫГ ЧЕРНИҢ ЭРТИНЕЗИ

Карл Маркс аттыг колхозтуң даргазы Сапар Джумаев контора сагыш-сеткили сергек чедип келген: Вахш шынаазында ажыглал чок чыткан база бир 200 гектар черлерни механизаторлар рис тарымырынга белеткээн. Чемиштиг хөрзүннү шуут долуузу-биле эккеп төгер ужурга таварышкан.

Вахш шынаазының үндезин чурттакчызы С. Джумаев ажыл-агыйны 25 чыл удуртуп келген. Ада-чурттуң Улуг дайынынга эгезинден төнчүзүнге чедир тулчушкаш, ол төрээн черинге ээп келген. Ол баштай партия болгаш ажыл-агый органнарынга ажылдап чораан, ооң соонда ону хожудап турар колхозтуң даргазынга соңгаан. Ам ол ажыл-агый Таджикистанның чоргаарал.

— Ырак эвес эрткен үеже хая көрүнмейн Вахш шынаазының үнезин билири берге деп ол чугаалады. Хөй номнарлыг байлак библиотеказындан ол «Туркестан» деп ховар номну көргүстү. Ону 1913 чылда үндүрген. «Вахш шынаазы эвээш чурттакчылыг, харын-даа шинчилеттинмээн черлерге хамааржыр. Хемниң эриктери шыргай арыглар-биле дуй үнген, чурттакчылыг черлер ховар таваржыр...» деп, ында бижээн.

— Октябрь революциязының мурнунда бүгү шынаага суггаттыг черлер чүгле тос муң гектар чедип турган. Ам чаңгыс бистиң колхозта бедик ындыг черлер үш муң га ажыг — деп, ол уламчылады.— Ооң мурнундагы кужурлуг черлер, хымыргыштар орну, тулаалар ам тергиин эки хөвеңни берип турар. Торгулаңчак хөвеңни Москваның, Ленинградтың, Ивановонуң болгаш чурттуң өске-даа хоорайларының бөс-таавыжылары моон ап турар.

Вахштың суггарылга системазының тудуу бирги беш чылдың эң улуг тудугларының бирээзи болган. Ооң бежен чылын бо чазын демдеглээн. Ийи-ле чыл дургузунда, эң кыска хуусаада (ол үениң деңнели-биле алырга) чүс километр дурттуг каналды казып кылган, суггарылга четкизи ажылдап эгелээн. Ам мында барык 200 муң гектар черни суггарган, оларны 114 улуг совхозтар, колхозтар ажыглап турар. Оларның чылда нийти продукциязы чартык миллиард рубль түңнүг.

Революция мурнунда шынаага бөдүүн удаазыныг хөвеңни өстүрүп турган. 30 чылдарда нарын удаазыныг египет хөвеңни шенеп турган. Олар таарышпаан. 1936 чылда эртемденнер бүгү көргүзүглер талазы-биле египет хөвеңни ажып турар тус черниң сортун өстүрүп үндүрген. Ооргтан бээр нарын удаазыныг ада-чурт хөвеңни пептередип өстүрүп эгелээн. Таджик чер ажылдыглар чуртка төөгүлүг улуг ужур-дузалыг сорулганы — узун болгаш эң нарын удаазыныг хөвеңни ССРЭ-же даштыкыдан кииp сөөртүрүнден хосталырын шиитпирлээринге үлүүн киирген.

Амгы үеде шынаада чиг-эт хөвеңни 500 муң тоннаны бүдүрүп турар. Ол оон аңгыда хөй лимонну, гранатты, виноградты, арбузту, дынны, персиктерни чуртка берип турар. Республика сайзыраңгай мал ажылдыг девискээр, аъш-чем программазын боттандырарынга улуг үлүүн киирип турар.

Шынааны ол-бо чүкче кежилген асфальтылаан оруктар, электри дамчыдылгазының шугумнары маңаа келген кижи бүрүзүнүң сагыжынга артар. Чап-чаа төлевилелдер-биле туткан хоорайлар, колхоз, совхозтар суурлары каракка өөрүнчүг.

Шынаага беш чыл бурунгаар Курган-Тюбе областы тургускан. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге чедиишкиннери дээш эрткен чылын ол Ленин ордени-биле шаңнаткан, Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга дөрткү удаа тиилекчи болган.

— Чугаазын доозуп тура, Сапар Джубаев мынча диди:

— Совет кижилер черни чаарткан, оортан ам байлак үнүш-дүжүттү ап турар.

Я. НУДЕЛЬ,
СЭТА-ның корр.
Курган-Тюбе.

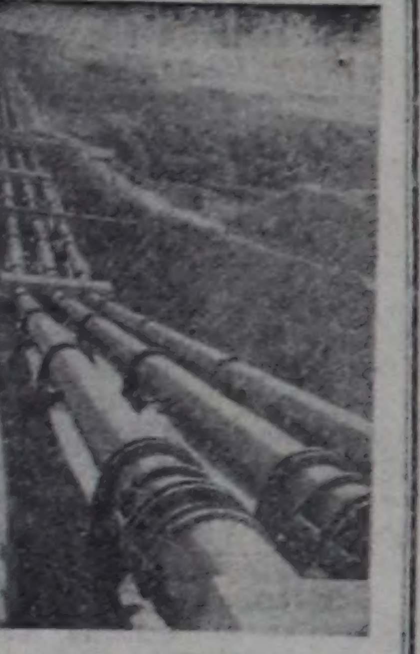

Нурек — Вахшта таджик энергетиктерниң хоорайы. Ооң тудуунга 46 нацияларның төлээлери киришкен.

ССРЭ биле Индияның аразында тропосфера харылзаазының хүлээп алыр-дамчыдар станциязы 2300 метр бедик дагда ажылдап турар.

ЧЫЛДАР, АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕР

1928 чыл. «Республика улуг чедиишкинни чедип алган — 52,5 муң тонна хөвең чыгдынган» — деп, солуннар дыңнаткан.

1981 чыл. Таджикистанның хөвең шөлдеринден 929 муң тонна «ак алдынны» белеткээн.

• •

1929 чыл. Гармада эге школа ажыттынган. Анда 25 өөреникчи хүлээп алган.

1982 чыл. Ам республиканың школаларында миллион ажыг өөреникчилер бар.

• •

1930 чыл. Вахш каналының тудуунга дыка хөй акы-дуңма республикадан улустар келген.

1982 чыл. БАМ, Атоммаш, КамАЗ тудугларында, Россияның Кара эвес хөрзүннүг зоназын шиңгээдип алырында Таджикистанның чорутканы муң-муң кижилер ажылдап турар.

• •

1932 чыл. Совет Эвилелинде улуг дээн суггарылга системаларының бирээзи — Вахш системазының бирги ээлчээ ажылдап эгелээн.

1982 чыл. Ирригация каналдарының узуну 40 муң километр ашкан.

• •

1940 чыл. Республика найысылалын Хорог хоорай-биле тудуштурган автомобиль оруун 105 хонук иштинде казып кылган.

1982 чыл. Таджикистанның районнарын болгаш хоорайларын автомобиль, агаар оруктары тудуштурган.

• •

1948 чыл. Таджикистанның күрүне университеди ажыттынган.

1982 чыл. Республиканың он дээди өөредилге черлеринде 56 муң ажыг студентилер өөренип турар. 38 тускай ортумак өөредилге черлеринде 40 муң ажыг оолдар, кыстар бар.

• •

1951 чыл. Республикага Эртемнер академиязын тургускан.

1982 чыл. Академияның составында 20 чиңгине кежигүн, 29 корреспондент-кежигүн бар.

2000 ЧЫЛЧЕ КӨРҮШ

Бо чыс Ленинабад хоорайга ийи онзагай талалыг болган: архитекторлар ооң 2000 чылга чедир көрдүнген кол планының төлевилелин тургузуп эгелээн, а тудугжулар хоорайның кол кудумчузу — Ленин проспектизин чаартыырын дооскан.

Шаанда ыргак-дагыр, довурак-доозуннуг, кызыы кудумчуларлыг, чаңгыс каът бажыңнарлыг хоорай ам улуг үлетпүр төвү апарган. Онзагай чараш хевирлиг хөй каът бажыңнарлыг, делгем проспектилерлиг, сесерликтерлиг, шөлдерлиг хоорай магаданчыг апарган.

Архитекторларның болгаш тудугжуларның демниг ажылының, Ленинабадтың хөгжүлдезиниң дугайын СЭТА-ның корреспондентизинге хоорайның кол архитектору Р. Сабиров мынча дээн:

— Аңгы бажыңнарның болгаш чуртталга комплекстериниң тус-туста аңгы төлевилелдеринче шилчиишкин хоорайга катаптаттынмас тускай онзагай хевирни киирип турар. Бир онзагай чүүл болза, тудугда, бир-ле дугаарында чуртталга тудуунда индустриалдыг аргаларны ажыглап кииргени болур. Анаа кол черни бажың тудуунуң комбинады ээлээн. Сырдарьяның оң талакы эриинде амгы ёзу-биле чаагайжыттынган бажыңнарның кварталдары, садыг болгаш культура төптери чаптынган, транспорттуң магистральдары шөйүлген. Хоорайның В. И. Ленинге кайгамчык улуг тураскаал бедээн кол шөлү калбарган.

Чаа районнарны комплекстиг арга-биле тудуп турар: чуртталга тудуу-биле кады школаларны, культура-амыдырал хандырылгазының тудугларын кады тудар. Чаа кварталдар каас-чараш каастангалыг. Аңаа национал угулза-хээлерни калбаа-биле ажыглап турар. Шупту бажыңнар коллдуунда хемче көрүнген: ол дээрге боду бүткен улуг агаар арыглакчызы-дыр.

Бажың тудар комбинаттың бирги ээлчээн ажыглалга кииргени бүдүн-бүдүн кварталдарны турар черинаң аайы-биле таарыштыр чогаадып кылыр арганы биске берген. Оларның бедиин, туружун черинге таарыштыр шилип турар апарган бис. Бажыңнарда чайгы өрээлдер — балконнар, лоджиялар хөй, чүге дээрге бистиң агаар-бойдузувус изиг болгай.

Чоокку үеде бажың тудар комбинаттың ийиги ээлчээ ажыглалга кирер. Ол тос каът бажыңнарның конструкцияларын бээр. Ооң соонда 16 каът бажыңнар бедиир — оларның тудуун хоорайның чаа кол планында төлевилээн.

Ленинабад бодунуң төөгүлүг тураскаалдары-биле алдарлыг. Чаа тудуглар ол бүгү хөй культура байлактарын барымдаалап таарыштыр туттунар. Тураскаалдарны шуптузун күрүне камгалалында алган.

СЭТА-ның корр.
Ленинабад.

Мамадали Юсупович Халиков — «ырлаар ыяштың» республикада сурагжаан мастери. Национал хөгжүм херекселдерин рубобту, дутарны, сетарны ол тергиин эки кылып билир. Ооң кылганы хөгжүм херекселдери Ортааны Азияда нептерээн, бистиң чуртувуска болгаш даштыкыга делгелгелерге улуг үнелелди алган. Ол республиканың аныяк техниктер станциязының таджик хөгжүм херекселдери чогаадыр лабораториязын эргелекчилеп турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«АЛИФБО»

Душанбеде харыкчок бичии хемчээлдиг үжүглел үнген. Ону ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаады республиканың аалчыларынга белек кылдыр үндүрген. «Алифбо» үжүглелди Таджик ССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Хилол Каримов чогаадып кылган.

Республикага баштайгы үжүглелдиң бир экземплярын автор өртек-үнезин тывылбас улуг эртине кылдыр шыгжап чыдар. Ол өске документилер-биле тускай аалаңда шыгжаттынган. Оларның аразында Чырдынышкынның улус комиссариадының 1925 чылдың февраль 11-деги № 1 дужаалы база бар. Оортан одуруглар: «Улус өөредилге кандизиниң ажылдакчыларын, башкыларны — шупту 31 кижини, 4 интернатты, 3 эге школаны 152 өөреникчилери-биле кады санга алыр...»

Хөй-хөй кижилерге бо факт-барымдаалар шуут элдептиг чүүл ышкаш сагындырар. Чүл дээрге бөгүнгү Таджикистан суругуулдарының болгаш студентилериниң республиказы: үш кижиниң бирээзи-ле өөренип турар. Республиканың ажыл-агыйында 250 муң ортумак болгаш дээди эртемниг специалистер бар.

КҮЗЕЛ-СОРУК-БИЛЕ

Бөдүүн тараачынның оглу Рауф Баратовтуң ажыткан байлактарынга кандыг-даа тывыш дилекчилери адааргап болур. Эртемден Тянь-Шаньның болгаш Памирниң дагларында ажыктыг казымалдарның чыдарының хоойлужаан хевирин үндезилеп тургускан. Ооң удуртулгазы-биле бижиттинген сөөлгү коллективтиг «Таджикистанда чер карты болгаш кырында казымалдар» деп монографияны геологтарга республиканың казымал байлактарын дилеп тыварынга орук айтыкчызы кылдыр дамчыткан.

Баратов бодунуң дилээшкиннерин дөртен чыл бурунгаар эгелээн. Ынчан ооң баштайгы башкызы, Ленинградтың даг институдунуң доцентизи И. Никитин анаа байыр чедирген. Чүл дээрге аныяк геолог Тамдикульдуң мышьяк-вольфрам тывыштыг черин ажытканы ол турган. Бир чыл болганда ооң киржилгези-биле Хаит чоогунда коргулчунуг черни, Рохаттарда флюориттиг черлерни ажыткан. А бурунгаар көрнүрге чаа сорулгалар эртем болгаш практиктиг-даа улуг тургустунган.

Баратов 28 харлыында эртем кандидады апарган, ынчап-на Коммунистиг партияның хураленинге кирген.

Ам ол академик, Таджикистанның Эртемнер академиязының оралакчы-президентизи, ССРЭ-ниң геологтарының национал комитединиң кежигүнү, петрография (даш бижик, чурумалдар талазы-биле), металл тургустунарының, чер иштиниң тургузуунуң талазы-биле ат-алдарлыг эртемден, Таджик ССР-ниң эртем болгаш техника талазы-биле Авиценна аттыг күрүне шаңналының лауреады.

Оон салым-чолу өске-даа таджик эртемденнерниң салым-чолу-биле дөмөйлешкек. Олар акы-дуңма республикаларның эртем төптери-биле муң-муң дойнар-биле тудушкан 20 ажыг эртем институттарында ажылдап турарлар. Олар эрткен чылын бежен үш миллион рубль ажыктыг эртем ажылдарын кылган.

О. СОБОЛЕВ,
СЭТА-ның корр.
Душанбе.

КЕМЕРОВО ОБЛАСТЬ. ВЛКСМ ТК-ның «Молодогвардеец» агитпоездизи Сибирьниң болгаш Казахстанның комсомолчу тудугларын кезип чоруп турар. ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң мурнуу чарыында ол поезд Эрги Уренгой — Чаа Уренгой аразында чаа чуткан оруг-биле эртер. Поездиниң составында аныяк эртемденнер, ном парлакчылары, ыры танцы ансамбльдери, кыргыс хомусчулар, агитаторлар бар.

ЧУРУКТА: «Молодогвардеец» агитпоездиниң киржикчилери.

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КӨРҮЛДЕ ЭГЕЛЭЭР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң 1981 чылдың июнь 26-да хүлээп алган доктаалының күүселдези-биле, СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң доктаалынга база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылдың март 15-теги доктаалынга дүүштүр 1982 чылдың май 1-ден декабрь 31-ге чедир база оон ынай 1986 чылга чедир чыл санында январь 1-ден декабрь 31-ге чедир улусчу дружиналарның ажылының көрүлдезин райкүскомнар, Кызыл хоорккүскому чорудар дугайында доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. Ол доктаалда «Ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле эң эки улусчу дружина» деп ат дээш улусчу дружиналарның ажылының көрүлдезиниң негелделерин бадылаан болгаш районнар төптеринге, хоорайларга, суурларга ниитиниң корум-чурумун камгалаары-биле дружинниктерниң дежурныйлап үнериниң нормазын доктааткан.

Бо доктаалды күүседир талазы-биле кылдынган ажылдарның түңнелдерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге чыл бүрүде февраль 1-ге чедир тургузуп турарын Иштики херектер, Юстиция министерстволарынга, райкүскомнарга, Кызыл хоорккүскомга дааскан.

● ● ●

Оон негелделери

1. Көрүлдениң хүүсаалары болгаш сорулгазы. Көрүлдениң улусчу дружиналарның ниитиниң корум-чурумунга удур [illegible] удур демисел талазы-биле ажыл-чорудулгазын идепкейжидер [illegible]-биле чыл бүрүде чорудар.

Көрүлдениң кол сорулгалары болза: улусчу дружиналарның ниитиниң корум-чурумун хоорай, суур, чурттакчылыг чер болгаш микрорайон бүрүзүнге быжыглаарынга бар аргаларын эң долу ажыглаары; эки тура улусчу дружиналарның, оларның штабтарының иштики херектер, прокуратура, юстиция болгаш суд органнары-биле эрге-чурумну хандырарынга кады ажылдажылгазын улам быжыглаары;

улусчу дружиналарның ажылынга эки арга-хевирлерни шиңгээдип алыры, дружинниктерниң эрге-чурум өөредилгезин организастаарын экижидери, эки тура улусчу дружиналарның (ЭУД-лерниң) корум-чурум камгалаар болгаш профилактиктиг ажыл талазы-биле ажыл-чорудулгазын парлалгага, радиога, телевидениеге пропагандалаарын идепкейжидери;

ЭУД-лерниң шынар составын экижидери болгаш материал-техниктиг хандырылгазын экижидери, улусчу дружиналарны чер-чер Советтериниң күскомнарының, районнарның, хоорайларның иштики херектер органнарының талазындан удуртурун экижидери.

2. Көрүлдени эртирериниң чуруму болгаш негелделери. Ниитиниң корум-чурумун камгалаар болгаш профилактика талазы-биле улусчу дружиналарның ажылының көрүлдезинге бүгү дружиналар, дружиналарның каттышкан оперативтиг отрядтары, комсомолчу оперативтиг отрядтар, тускайжыткан дружиналар киржир.

Көрүлдени чорудуп турар үеде өске хемчеглер-биле кады эрге-чурум камгалалын күштелдирер талазы-биле немелде хемчеглерни хоорай, район, чурттакчылыг суур, микрорайон санында ажылдап кылгаш боттандырар, ажылчы чоннарның хуралдарынга, хөй-ниити организацияларынга дружинниктерниң квартал санында отчёттарын, ЭУД-лерниң штабтарының начальниктериниң дружинниктерге, күш-ажылчы коллективтерге, Советтерге болгаш оларның күскомнарынга отчёттарын организастаар. Байдалды барымдаалап турган дружинниктерниң хүн бүрүде хайгааралче үнер нормазын доктаадыр. Херек апарганда дружинниктерниң турар черлерин болгаш хайгаарал кылыр маршруттарын иштики херектер органнары-биле эде тургузар. Дружиналарның комсомолчу оперативтиг отрядтарының тускайжыткан дружиналарның составын экижидер. Херек апарганда ЭУД-лерниң штабтарынга оран-бажың тускайлап бээр, материал-техниктиг хандырылганы экижидер.

Корум-чурум камгалалының хөй-ниитичи пунктуларының дружина штабтарының баштыңнарынга, бүдүрүлгелерге албан организация черлеринге көскү агитацияны дээштиг болдурар. Улусчу дружиналарның ажылының учёдун болгаш отчёттуг болурун сайзырангайжыдар хемчеглерни алыр.

3. Көрүлдениң түңнелдерин үндүрери. Көрүлдениң түңнелдерин үндүрерде дараазында көргүзүглерни барымдаалаар:

дружиналарның ажылдап турар черлеринде корум-чурумнуң байдалы, эрге-чурум хажыдыышкыннарын болдурбазынга болгаш чайладырынга дружинниктерниң киржилгези, корум-чурумга удур үүлгедиглер кылдаар кижилерни дружинниктерниң тус-тузунда шефке алганы, корум-чурум камгалалынче дружинниктерниң хүн бүрүде үнериниң нормазын күүсеткени;

дружинниктерни эрге-хоойлу талазы-биле болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселдиң эки аргаларынга болгаш методтарынга өөреткени, дружиналарның шынар составы болгаш материал-техниктиг хандырылгазы, даалга күүседип турган үезинде дружинниктерниң хоойлу-чурумну сагып турары, күш-ажылга хамаарылгазы болгаш амыдыралга аажы-чаңы;

улусчу дружинниктерниң, оларның штабтарының эрге-чурум камгалаар органнар-биле кады ажылдажылгазының ажыктыы, дружиналарның болгаш штабтарның ажылында эки аргаларны болгаш методтарны өөренир, байылар болгаш нептередир ажылды организастааны, дружиналарның, оларның штабтарының ажылының учёду болгаш отчёттуу.

Улусчу дружиналар ажылының көрүлдезиниң түңнелдерин районнарның болгаш Кызыл хоорайның дружина штабтары кварталдап, чартык чылдап, 9 айлап болгаш чылдап беш баллдыг система-биле үндүрер. ЭУД-нуң районнар Кызыл хоорай штабтары көрүлдениң түңнелдериниң дугайында информацияларны ЭУД-нуң республика штабынга чыл бүрүде апрель 15-те, июль 15-те, октябрь 15-те, январь 15-те киирер.

Эрге-чурум камгалалынга идепкейлиг киришкен улусчу дружинниктерни чер-чер Советтериниң күскомнары, хамаарылгалыг күрүне органнары, албан черлери, бүдүрүлгелер болгаш хөй-ниити организациялары мактап, шаңнаар.

АВТОРЛАР НЕМЕШКЕН, ЧАГААЛАР КӨВҮДЭЭН

Чагаа талазы-биле чылдың эрткен айларында дег, «Шын» солуң редакциязынга апрель база «дүжүттүг» болган. Чер-черде бижикчилерден солуңнуң адрезинге 600 чыгам чагаа келген. Бистиң республиканың ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турарының дугайын ол чагааларда бижип турар.

Республика бирги кварталдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чогуур үезинде күүсеткен. Ол чедиишкинниң улам быжыглаар дээш үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының чаа кварталче хол дыңзыт кирген, эрткен кварталда фермаларның, бригадаларның, цехтериниң ажылдаанының түңнелин ол чагааларда делгерениг бижээн.

Апрель — чаңчылчаан Ленинчи коммунистиг субботниктиң айы. Аңаа тураскааткан, чонңуң кедурлүүшкүнүн илереткен чагаалар хөй келген. Оларның барык шуптузу солуң арыннарынга парлаттынган.

Амгы үеде бүгү совет кижилер ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейиниң төлептиг уткуур дээш күженип кижиниң ажылдап турар. Чогум-на ооң дугайында солуңнуң хөй санныг бижикчилериниң чагаалары чүгле бистиң республикадан эвес, эвилелдешкен, автономнуг республикалардан даа «Шынның» адрезинге кээп эгелээн. Оон тодаргай чижээ апрель 6-ның солуңунда «КамАЗ: бүгү чурт киришкени» деп улуг эгелиг арын болгаш айның 14-те солуңунда «Чаңгыс эптиг өг-бүле» деп эгелиг, Армян ССР-ниң бөгүнгү байдалын көргүскен арынның материалдары болур.

Айда үнген «Социалистиг чарыш», «Улусту контроль», «Номчукчулар саналдап, сүмелеп, шүгүмчүлеп тур» деп тускай арыннарны болгаш неделя санында үнер «Аяк шайны вартап ора»... деп дөртку арынның материалдарын база «Шевер-кыстың булуңу», «Бойдус болгаш кижи», «Хүнчүгеш», «ДОСААФ — эрес-диди[м] чоруктуң школазы», «Шыдыраага болгаш хеселыг оюн болдурарын черчерге чедип алырың саналдаан чагааларны Бай-Тайгадан О. Чедер-оол, Эрзинден В. Күнзүү болгаш өскелер-даа бижээн.

Партия Тыва обкомунуң чоокта чаа болуп эрткен V пленумунга «СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалашкан. Пленумнуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чер-черде партия, комсомол, хөй-ниити организациялар рок» деп булуңнарны авторлар чагааларындан үндүрүп турар бис. Номчукчуларның, бижикчилериниң ол арыннарга, булуңнарга материалдарны бижээш чорудуп турарынга солуң редколлегиязы өөрүп, байыр чедирип турар.

«Волейбол — массалыг оюн» деп эгелиг, авторнуң бижээн, айтырыг көдүрген чүүлү солуңга парлаттынган. Ол чүүлдү деткээн, волейболду мурнуку үеде турганы дег, массаларның кылып турар ажыл-ижиниң дугайында материалдарны бижиир херек.

Өөрүшкүлүг байырлалдарның, чымыштыг ажыл-иштиң айы — май эгелээн. «Часкы хүй чылды чемгерер» дээр болгай. Тараажыларның, суггатчыларның ажыл-ижиниң, оларның ажылга арга-дуржулгазының дугайында материалдардан бижинер.

Удавас хөй кыргылдазы эгелээр. Ол чугула кампанияның чогуур үезинде, эки шынарлыг эрттирер дээш амдыгаалштан канчаар белеткенип турар силер? Совхозтарда болгаш райкүүскомнарның кедээ ажыл-агый эргелелдеринде специалистерниң (мал эмчилериниң, зоотехниктерниң), ажыл-агыйларның удуртукчуларының, ажылчын болгаш кедээ корреспондентилерниң ол темага чагааларын алыры күзенчиг. Мал кыштагласышкынын чедиишкинниг эрттирер, оларның баш санын мендигамгалап алыр дээш кедээ ажыл-агыйның ажылдакчылары хөй күштү үндүрүп, багай эвес түңнелдерлиг болган. Хүннүң маадырлары, могаг-шылаг билбес ол кижилерниң дугайында ам-даа хөну-биле бижиир болза эки.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылының юбилейиниң төлептиг уткуур дээш амгы-амгы [illegible], суурларда, хоорайларда эвээш эвес ажылдар кылдынып турар. Чогум-на ооң дугайында материалдарны бижиириң утпанар.

Апрельде «Шынга» 42 чаа автор немешкен. Оларның эң баштай бижээни материалдар солуңнуң арыннарынга парлаттынганы-биле чаа авторлар дирткеннер. Оларның арызында пенсионерлер, студентилер, инженерлер, партия, совет ажылдакчылары дээш кымнарны чок дээр. Өвүр районнуң Саглыда пенсионер Саая Агбаан черин ээ ёзу-биле өөрбейн, чөп ажыглаваайн турарының дугайында шүгүмчүлеп бижээн. Ол апрель 20-де солуңга «Черин чөп ажыглаар» деп эгелиг парлаттынган.

Солуңче материалдар бижип эгелээн чаа авторларның болгаш ооң эрги-даа бижикчилериниң парлалганың ажылынга моон соңгаар-даа идепкейлиг киржирин солуңнуң редколлегиязы Тарлалга хүнүнүң бүдүүзүнде күзеп тур.

«Шынның» почтазы—апрельде

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БҮГҮ ДЕЛЕГЕЙ БАЙЫРЛААН

Майның Бирин бистиң планетавыстың бүгү чурттарының ажылчы чоннары тайбыңның болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлымышкының быжыглаар база камгалаар, боо-чепсектерни эндере бүдүрер чорукту болдурбас, империализмниң агрессчи планнарын үзе шавар быжыг шиитпирлиг чорук-биле уткаан. Демократия болгаш социализм дээш демиселдиң күштелдирерниче кыйгырыглар чаа күш-биле чаңгыланып үнген. Массалыг чыскаалдар ядролуг дайынга удур, империализмге удур, тайбың дээш, күш-ажыл дээш демисежип турар улустарның аразынга эп-сеткил каттыштырылгазының чырыткыланчак көргүзүү болган.

ПРАГА. Ажылчы чоннарның бүгү Чехословакияга Май бирде массалыг чыскаалдары Коммунистиг партияның болгаш чоннуң бузулбас чангыс эвииниң, ЧКП-ниң XVI съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга идепкейлиг боттандырар, ССРЭ-биле найыралды болгаш эвилелди быжыглаар деп улустуң шиитпирлиг чорууунуң демдээ-биле эрткен.

Прагның Летен шөлүнде чыскаалчылар колонналарының мурнунга ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак чүве чугаалаан.

СОФИЯ. Болгария Улус Республиканың найысылалы байырлалдыы-биле шиметтинген турган. Хоорайның кудумчуларында — БУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары, акы-дуңмалышкы найы улустуң аразында бузулбас найыралды алдаржыткан лозуңнар.

Хоорайның төп шөлү,— Сентябрь 9-түң шөлүнге болган Май бирниң чыскаалынче найысылалдың муң-муң төлээлекчилери үнген. Г. Димитровтуң Мавзолейиниң идиринден чыскаалчыларга БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Филиппов, чурттуң партиязының болгаш чазаавың өске-даа удуртукчулары, даштыкы аалчылар байыр чедирип турганнар.

БУДАПЕШТ. Социалистиг Венгрияга Май бирин уткааны частың, тайбыңның, күш-ажылдың чырыткыланчак болгаш өөрүшкүлүг байырлалы болу берген. Ол өөрүшкү, хөглүг байырлалдың төвү Будапештиниң «Парадтар шөлү» болуп, аңаа венгр найысылалдың ажылчы чоннарының массалыг чыскаалы болган. Байырлалдыы-биле шиметтинген индирден чыскаалчыларның колонналарынга Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары Я. Кадар, ВУР-нуң Президиумунуң Даргазы П. Лошонци, ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Д. Лазар, республиканың өске-даа партия болгаш күрүне удуртукчулары байыр чедирип турган.

ССРЭ-ниң, социалистиг демкаттыштырылгазының тайбыңга ынак даштыкы политиказын, Совет Эвилелиниң бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарынче, чаалажылдарының улам [illegible] [illegible] удурулгаанче угланган могаг чок күжениишкиннериниң чүүдүгзүнүп, деткээн чоруктарын илереткен плакаттарны болгаш транспарантыларны Май бир чыскаалының киржикчилери тудуп чораан. Бузулбас совет-венгр найыралды, социалистиг дем каттыштырылгада чурттарының акы-дуңмалышкы демниг, реңиелдиг хөгжүлдезин алдаржыткан йөрээлдер Парадтар шөлүнге чаңгыланып турган.

Ол хүн Май бирниң чыскаалдары Венгрияның хөй-хөй хоорайларынга база болган.

БЕРЛИН. ГДР-ниң найысылалының байырлалдыы-биле кызыл чайт кылдыр каастаан кудумчуларынче муң-муң берлинчилер үнүп келген. Олар Май бирниң чыскаалынга кирипкен. Германияның Социалистиг чаңгыс ниити партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер, республиканың өске-даа удуртукчулары ажылчы чоннарга байыр чедирип турган.

БУХАРЕСТ. Румын найысылалдың хөй-ниитизиниң Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралы аңаа болган. Хуралдың президиумунга Румын Компартиязының Чиңгине секретары, РСР-ниң Президентизи Н. Чаушеску, РКП ТК-ның Политкүскомунуң кежигүнү, РСР-ниң чазаның Премьер-Министри И. Вердец, Румынияның өске-даа партия болгаш күрүне удуртукчулары олурган.

УЛАН-БАТОР. Найысылалдың ажылчы чоннарының Май бирге тураскааткан хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалы аңаа болган. Төп индирге МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх, МАР-ның өске-даа удуртукчулары турган. Байырлалдың чыскаалы социализмниң идеалдарынга, пролетарлыг интернационализмниң идеалдарынга болгаш бузулбас моол-совет найыралга моол улустуң шынчызының чырыткыланчак көргүзүү болу берген.

ВЬЕНТЬЯН. Лаос найысылалдың төп шөлүнге Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге тураскааткан митинг болган. Лаостуң Улусчу революстуг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, ЛУДР-ниң Премьер-Министри Кейсон Фомвихан аңаа чүве чугаалааш, чурттуң партиязының чаа доозулган III съездизиниң революциялыг чаалап алышкыннарын камгалаарынче болгаш чуртка социализмниң үндезиннерин тургузарынче угланган шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бүгү күжүн бээринче чонну кыйгырган. ССРЭ-биле, социалистиг демкаттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле найыралдың, эп-сеткил каттыштырылгазының улуг ужур-дузалының ол онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романовтуң чугаазын митингиниң киржикчилери алыш чыскаашкыннары-биле уткаан. Байырлал-биле Лаос аштерге СЭКП-ниң делегациязының баштыңы совет кижилерниң ыяктыг [illegible] рективниң хаяызындан изиг байыр чедирип, ЛУДР-ниң коммунистеринге, бүгү чонунга ажыл-ижинге чедиишкиннерни, тайбыңны болгаш чечектелиишкинни күзээн.

Митинг соонда шөлге чыскаалчыларның колонналары эрткен.

ГАВАНА. Май бирде «Лайынчы улустуң марыжынга» миллион ажыг кубалар киришкен. Гаванада Революцияның делгем шөлүн кижилер эртен-не долуп келген. Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ф. Кастро, өске-даа удуртукчулар байырлал чыскаалын ажыткан.

Хостаалга ортулуунга Май бирниң байырлалы Компартияны долгандыр куба улустуң сырый каттышканының, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле бузулбас найыралдың улуг идеалдарынга шынчызының чырыткыланчак көргүзүү болган.

• • •

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү Манагуага, Луандага, Дар-эс-Саламга, Нью-Йоркка, Вашингтонга, Оттавага, Хельсинкиге, Боннга, Парижке, Лондонга, Мехикога, Панамага, Алжирге, Делиге болгаш делегейниң өске-даа чурттарынга база демдеглээн.

Чурттуң амгы чазааның угаап-четпес чок милитаристиг, дайынзырак чүткүлдеринге удурланыышкын Каттышкан Штаттарда улам-на калбарып турар.

Чурттуң калбак хөй-ниитизиниң дайынга белеткелге удур [illegible] митингилер болгаш чыскаалдар, аныяктарны шеригге келдирери-биле рейганчы ёзу-биле дандылап, бүрүткээринге оларның удурланыышкыны ол бооп турар.

«Ньюсвейк» деп солуңга парлаттынган бо плакат аныяктарны шеригге келдирери-биле бүрүткээринден ойталап, тайбың болгаш боо-чепсекти дүжүрери дээш демисежиринче кыйгырып турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ХАРАРЕ. (СЭТА). ССРЭ-ниң улустарының улуг найыралы болгаш дең эргелиг бүгү кижилерниң магадап турар деп, Патрис Лумумба аттыг улустар найыралының университединиң доозукчузу, Ботсвананың хамаатызы Уинстон Секгома медеглээн. ССРЭ-ниң 60 чылы — дең эргелиг болгаш аас-кежиикче чүткүп турар делегей улустарының ниити байырлалы-дыр. Национал айтырыын чедиишкиннниг шиитпирлээни ССРЭ-ниң улустарының найыралдын өг-бүлезин болдурган, а совет хамаатызы бүрүзү болунун национализиндан хамаарылга чокка эргелерин бүрүнү-биле боттандырып турар деп, ол онзалап демдеглээн. Совет Эвилелинге өөредилгевистиң үезинде бо талазы-биле мен болгаш Африкадан барган өске-даа студентилер бүрүн бүзүреп көрген.

Совет дээди өөредилге черлериниң доозукчулары бистер ССРЭ-ге өөренип, чурттап турган чылдарывыстың дугайында уттундурбас сактыышкыннарны кезээде кадагалаар бис деп, У. Секгома айыткан. Бедик мергежилдиг илаш специалист болур арганы улустарның найыралының университеди меңээ берген болгаш бодумнуң чонумнуң чаагай чоруунга бараан кылдыр билиимни бүрүн ажыглаарын күзээр мен. Бо кайгамчык эки университетке өөренип турган үемде улустарның дең эргезиниң, акы-дуңма найыралының болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының сагыш сеткил бистерниң чүректеривиске сиңниккен.

МАПУТУ. (СЭТА). Тайбың болгаш тургузукчу күш-ажылды кылып турар совет улустуң бедик кедурлүүшкүнүн чорууп ССРЭ-ге өөренип турган үеде көрген мен деп, Лесотонуң национал университединиң башкызы, Москваның күрүне университединиң физика факультединиң доозукчузу Самуэль Макелепо медеглээн.

Империализмге, неоколониализмге болгаш расизмге удур, мөлчүткен улустарның хосталгазы дээш, тайбың болгаш социал дептииге дээш демиселдиң мурнуку одуруунда Совет Эвилели чоруп турар деп, ол демдеглээн.

ССРЭ-ге өөредилгем меңээ байлакшылды берген, мээн чаа-чаа эңнүктерим хөй, совет улустуң чаагай сеткилдиин болгаш аалчыларны хүндүлээчелин чылыы-биле сактып чоруур мен.

Москваның күрүне университединге чедип алган билиглерим баштыы болур арганы меңээ берген. Лесотонуң национал университединде лекцияларны номчуп, алдарлыг совет эртемденнерниң чогаатканы өөредилге номнарын ажыглап турар мен деп, С. Макелепо чугаалаан.

РЕЙГАННЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ ЧУЛЧУРУУ

ВАШИНГТОН. Президент Рейган чуртка радио дамчыштыр [illegible] кылып, ону бодунуң чоңга удур [illegible] [illegible] ажыглаан.

Ол политика шуут-ла чепшиг эвес политика болуп турар: ону чүгле байлактарның [illegible] [illegible] чорудуп турар, а милион-милион бодуун американнар улам-на аар-бергелерге таваржып турар. Ынчаарга чурттуң экономиктиг берге[лери] [illegible] [illegible] [illegible] администрациязының тургузуу [illegible] ниитиге билдингир ол фактыны [illegible] [illegible] дөртен чылдарның төнчүзүнден бээр эң хөй — 10 миллион ажыг кижиниң ам АКШ-та ажыл чок болуп турарын [illegible].

1983 чылда чаа федералдыг бюджетте [illegible] американнарның деткимчезин чедип алырын Рейган бодунуң радио дамчыштыр чугаазынга [illegible]. [illegible] удур углаашкынныг болганы-биле ол телевидение [illegible] конгресске шыдашпайн шүгүмчүлээн. Шериг чарыгдалдарын хемчээл чокка өстүрерин ол ам-даа чаа федералдыг бюджет [illegible] бодалы-биле алырга, «рейганомиканың» кол принциптеринге таарышкан, тодаргайлаарга, социал программаларга акша дөзевилелдерин калбаа-биле кызырып болгаш монополияларга чүгле-бүрү чиңгелделерни улгаттырарын көрген турар ужурлуг.

Президент оон экономиктиг политиказы сандарап дүшкениниң билдинмейн, харын амгы экономиктиг программаларны уламчылаары чуртту чечектелдииниңге чедирип болур деп медеглээн.

Б. ИВАНОВ,
СЭТА-ның корр.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

«Блокада ному»: фашизмни болгаш дайынны килеңнээшкин-биле сойгалаан

Чаа чогаалчыларның — Даниил Гранинниң болгаш Алесь Адамовичиниң кады бижээни «Блокада ному» чаа чыл келээ эрткен чылдың төнчүзүнде парлаттынган. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Ленинградты фашистерниң бүзээлеп турганының көргүзүглүг болгаш маадырлыг 900 хүннериниң болгаш хүннериниң дугайында номда бижээн.

Ол хүннер дугайында херечилелдерни болгаш документилерни чаа чогаалчылар алды чыл дургузунда чыып келгеннер. Номнуң одуруг бүрүзүнде боттуг амыдырал: фамилиялар, аттар, адрестер, телефоннар дугаарлары бар... Адамович болгаш Гранин номну чүректиң ханызындан бижээннер. Олар нарын сорулганы күүсеткеннер. Дайын үезинде ленинградчыларның амыдыралын, маадырлыг чоруун бижээннер.

«Ол дугайында бижиир эргелиг турган бис бе?» деп айтырыгны бодувусту мурнувуска салып турган бис деп Гранин бижээн. Ол айтырыгга харыыны ленинградчылар боттары тайылбырлап берген.

Номну бижээн ажылының дугайында чогаалчылар радио дамчыштыр чугаалааннар. Бүзээлээшкинге турган хоорайның амыдыралының дугайында хөй чагааларны олар алган. Оларга эки тура-биле хөй кижилер дузалаан.

Катаптаттынмас документилерниң болгаш эртинениң иштинден чүнү билип ап болурул?

Эң берге байдалдарның үезинде кижилерниң маадырлыг болгаш шыдамыккай чоруунуң үндезинин тодаргайлаар сорулгалыг болган бис деп, авторлар айыткан. Аш-чут, соок, фашистерниң бомбалаашкыннары, боолааашкыннары, өлүм турза-даа, ленинградчылар тиилелгеге быжыг бүзүрелдиг болган. Хоорай болгаш чурт тиилээр дээрзинге олар ылаптыг бүзүрээннер.

Үш демдеглел «Блокада номунуң» кезээниң үндезини болган.

Ол демдеглелдерниң авторлары: тоогу эртемдени Георгий Князев. Дайын үезинде демдеглелдерни ол хүн бүрүде кылып келген. 15 харлыг школачы Юра Рябинкин дайынның баштайгы хүнүнден эгелээш, демдеглелди кылып турган. Пионерлер ордузунга шыдыраага, тоогу болгүмүнге ол оон хандыкшаан чораан. Болгүмнүң удуртукчузу академик Тарле ынаарда школачыга улуг өөредигни берген. Чаа бичии оолдарның аныяк иези Лидия Охапкинс демдеглелдерни база кылып келген. Бодунуң чаштарын бүзээлеткен хоорайга аш өлүмүнден ол камгалап ап шыдаан.

Берге байдалдарда хилинчектениишкиннерни тиилээр арганы чогаалчылар ол демдеглелден тодаргай көрген. Эртемденниң сарыылдыг угааны, школачының чаагай сеткилдии, иениң ынакшылы — ол кижилерниң төлептиг чоруунуң үндезини-дир. Оларның демдеглелдери фашизмни болгаш дайынны ханы килеңнээшкин-биле сойгалап илереткен.

«Бистиң хоорайывыс дайынның холунга кажан-даа кирбес дээрзинге быжыы-биле бүзүреэр мен» деп, эртемден Князев дайынның чылдарында бижээн. Школачы Юра Рябинкин ынчаарда мынча деп бижээн: «Чартык чыл болгаш дайын доостур. Хоорайга аас-кежиктиг эки амыдырал катап тургустуна бээр. Чоргаар хоорай Ленинград Нева хемиин эриинге меңгелик-биле турар».

1941 чылдың кыжынында Юраның бижээни: «Дайын деп чүвени чаңгыс даа көрбээн, билбээн турар үелеретейге чедип келир хаарзинге бала бүзүреэр мен». Ленинградтың чөвээнде чылдар 600 муң кижилерниң өңүүзэзиниден ол бижээн.

А. БЕЛЯНОВА.
(ПМА).

ӨӨРЕНИП, ХАНДЫКШЫП

Самагалдайның музыка школазында чүс ажыг кижи өөренип турар. Уран чүүлге хандыкшылдыг уруглар баян, фортепиано, чурумга, ыяштыг хөгжүм, хореография салбырларында кичээлдеп, оларны башкылары өөреткен. Кызылдың уран чүүл училищезиниң доозукчузу Александр Ондар — школаның директору. Д. Дамырын, И. Ондар, А. Севээн олар түс-түс салбырларда башкылап, бичиилерни уран чүүлге өөредип, хандыкшыдып турарлар. Түс-түс мергежилдер аайы-биле эки өөренип турарлар школада хөй.

Т. КУНГА.

ЧУРУКТА: школаның өөреникчилери кичээл үезинде. Авторнуң фотолары.

ШКОЛАНЫ ДООСКАШ...

Профтехөөредилге эртемнериниң сургуулдарының ыры, танцы ансамбльдиниң концертин бистер, чаа-хоттулер, сонуургап көрген бис. Ансамбльдиң удуртукчузу — балет артизи чораан Сергей Монгуш, уран чүүл удуртукчузу — Сергей Юрьев, балетмейстер — Валентин Попов.

Сургуулдарының бо концерт программазын тургузарынга Ак-Туругнуң № 7 ПТУ-зунуң уран чүүл удуртукчузу, боттывынгыр композитор Бегзи Каадыр-оол чогаадыкчы ёзу-биле тывынгыр ажылдаан. Ансамбльдиң концертин көрген уруглар, оолдар аразында: «школаны дооскаш профтехучилищеже кирер-дир, эки-дир» деп чугаалажып турганы таварышкан эвес.

С. ДУГАР-СҮРҮН.

КИНОМЕХАНИК

Эрги-Барлыг суурнуң чурттакчылары Культура бажыңынга кино көөрүнге аажок сонуургалдыглар. Уран-чечен болгаш аңгы-аңгы адырлар аайы-биле кинолар доктаамал болур. Киномеханик Степан Салчак өңгү класстың соонда шериг албаның эрттиргеш, тускай курсту доозуп алган, төрээн суурунда ажылдап турар. Оңзашкан ажылынга ол кызымак, кино пропагандазынче сагыш салып турар. Кино бөлгүмүнге 10 кижини өөреткен. Ол эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги кварталының планнарын бүгү көргүзүглер аайы-биле ажыр күүсеткен.

А. ЕВРОП.
Барыын-Хемчик район.

Агаар

Республикага бөгүн кежээ булуттаар, чамдык черлерге келек чаар. Соңгу барыын угтанының хаттың дүргени секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 0-2, хүндүс 13-18 градус чылыыр.

Кежээгэ чедир булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 1-2, хүндүс 14-16 градус чылыыр.

Кижизидилге темазынга

«КИЖИ БОЛУРУ ЧАЖЫНДАН»

Кижизидер, ылаңгыя эде кижизидер дугайында чугаа сөөлгү үеде хүнүң эң чидиг айтырыгларының бирээзи болуп турар. Ол дугайында беседалар, лекциялар, илеткелдер, солун, сеткүүлдерде чүүлдер дээш сургап-сурталдаар ажылдың янзы-бүрү хевирлери хөй. Бо ажыл кажан-даа соксаш кылынмас. Ол харын улам күштелир, нарыыдаар, шыдамыккай чорукту негээр. Чүге дээрге кижизидикчилер хүн бүрүде чаа-чаа аргаларны тып, оларны билдилиг, дээштиг ажыглаарын оралдажыр.

Ийи оол чаңгыс хүн төрүттүнген дижик деп чижекти көрээлиңер. Олар чөргек иштинге чыдар өйде чанагаш, ыглап чыдар, эмер, удуур дээнде бот-бодунга аажок деңней болганнар. Кажан чугаа-домаа үнүп эгелээр душта аразында бичии ылгалып эгелээрлер. Ниити күш-шыдал өзүлдези деңней, кадык шынарак доругуп орза-даа, аажы-чаң талазы-биле чоорту ылгалып, элээди назы түлүгүнде, бирээзи сөс дыңнавас, улуг туралыг, каржы, бодун туттунуп, хынаттынып шыдавас «берге» оол болу берген. Бирээзи топтуг-томаанныг, тенептиг, угаан-сарыылдыг болган. 15-17 хар үезинде мыңдыг ылгалдыг апарган. А чүге? Мындыг таварылгада кижизидикчилерже көрүп, хамыкты мурнай чылдагааны ада-иелерден дилээр апаар. Манаа эмчилерниң түңнели база херек. Уругнуң бөгүнгү угаан-бодал өзүлдезин, төп нерви системазының байдалын шинчилеп тура, уруг ие иштинге тыптып эгелээр душта ада-иезиниң кадыкшыны байдалы чогуур негелдеге дүгжүр турган бе дээрзин көрүп, ону уругнуң өзүлдезинге дорт хамаарыштыра бээр таварылгалар турар. Чербиниң дузалал школазынга кээп өөренип турар уругларның барык хөй кезииниң психиатр эмчи документилеринде ада-иелерден хамааржыр фактыларны айыткан боор. Моон кээрге, бичии уругнуң кадык өзери оон психиказынга угаан-бодалынга дорт салдарлыг болурун ада-ие кичээр ужурлуг-дур. «Кадык мага-боттуң угаан-бодалы база кадык» деп орус улустуң. «Кижи болуру чажындан» деп тыва улустуң үлегер домактарының тывылган ужуру база мында. Билем эттинмес «берге» кижизидилгелиглерге барымдаа болгу дег өске чылдагааннар база бар.

Ниити өзүлде талазы-биле хажыдыышкыны чок, чурттал-га байдалы эки уругларның аразында база «бергелер» тура бээр. Мындыг чорук колдуунда ада-иениң талазындан кижизидилгени чааан аайы-биле чоорту буде бээр. Улгадып келгеш миниң бээр дээр хөөн-биле уруг мырынай бичии чаш турда-ла чаңчыктырып, угаадыр ажылды сулададып, өйүн эрттиргенинден боор турар. Уругнуң кижизиг мөзүзүн хевирлээрде бир неделя, бир ай, бир чыл иштинде деп хуусаалар турбас, а эки мөзү доктаамал шыдамыккай чорукка, негелделиг болгаш кичээнгейге үндезилеттинген негелделерден хамааржыр. Негелделер кампания хевирлиг үзүктелчек, бөгүн шыңгыы, даарта чымчак, бөгүн хайгааралда, даарта хостуг дээш ышкаш эвес. Бөгүн кижизидилгеге чазыг эрте берген болза, ону бир неделя азы ай эрткенде катаптап турар чоруктуң хайынындан чамдык «берге» уруглар белен эттинмейн артып, чурттап турар черниң аайы-биле сан-данзыда кирген боор турар. Олар-биле ажыл нарын болгаш хөй янзы. Хамыкты мурнай манаа уругнуң амыдырал байдалын, психиказын, ада-иезинге кижизидикчилеринге хамаарылгазын, сонуургалын шинчилеп өөренип көөр. Чылдагаанны шын тодарадыры дээн чергелиг ажылды чорудар. Элээди назылыг уруг азы оол кижизидикчилерниң негелдезинге чүү дээш өжежип, сургаалдарны «суттуп» турарыл деп чүүлдү билип алза чогуур. Чылдагаанны тып алгаш, соңгулганы тодаргайлаар. Чүден эгелээрил, ажылды канчаар углаарыл деп айтырыгларга харыылап, чораан хелеп эгелээр. Өй-өйлеп түңнел кылыры-биле хая көрүп, бөгүн биле эрткен хүнну, бо ай биле дээ айны деңнеп көөр. Аңаа улай тутканнай түңнелинге чедирип, шыдамыккай ажылдаар. Улуг педагогтар А. С. Макаренко, Н. К. Крупская, В. А. Сухомлинский олар шын кижизидилгеге хамыктың мурнунда кижиниң мөзү-шуруун хүндүлеп, көөрген, бодунуң чырааныге чоок көөр чоруктан эгелээр деп демдеглээн. Уругнуң иштики сеткил-хөөнүн бодунуунга бириктиреп, уругнуң өөрүн, хөй-ажыын кадырери, оон идегелин чаалап алыры чөптүг психологтуг белеткелди баштай кылып алыр. Ол чокта чеже-даа сургаалдар, ниитилеелер халас баар.

Эптиг чымчак чорук-биле хүн бүрүнүң шыңгыы негелделерни аралашкак, дүүшкек болуру база албан. Чамдыкта бодушта бүгү харыысалганы алыышаан, ... лер алы бээр чоруктар база тургулаар. Ынчалза-даа бо арга колдуунда түңнелин баш бурунгаар билгеш, тургустунган байдалды шын өөренип көрген таварылгада өйүн бодап улуг дуржулгага даянып, кончуг хаая чорудар хемчег.

Кижизидилгеге эки салдар болгаш үлегер, дагдыныышкын дээн ышкаш эң дээштиг хемчеглерниң «бергелер»-биле ажылга чөп ажыглаарын чедип ап турарлар бисте хөй. «Амыдыралчы дуржулгалыг-биле мергежээн, угаанныг-сагыштыг кижилерни дыңнаар, оларның саналын тыңнаар, херек» — деп, Л. И. Брежнев профэвилелдерниң XVII съездизинге чугаазында айыткан. Хөй янзы мергежилдиң кижилери бисти долгандыр чурттап, ажылдап турар. Сураглыг, алдар-аттыг кижилер-биле ужуражылгалар кылып, оларның чоннга билдингир үлегерин ажыглап турар бис. Ындыг-даа болза бо чаагай херекти чаңгыс талалай көөр чорук ам-даа бар. Амыдыралчы дуржулгазы улуг, шаңнал-макталы чок-даа болзун, бөдүүн, эскертинмес кижилер бистиң аравыста хөй. Олар-биле ужуражылга кылып, дуржулга солчуру харын улам салдарлыг болгу дег. Чижээ, кожа суурларга, чамдык коллективтерге. Бүгү эвилелдиң телевидениезинде «Сеткилдиң хайнызындан» деп дамчыдылга ышкаш ужуражылганы организастаап, аңаа сураглыг кижилер-биле кады үлегерлиг эштерин, ажылчыларын ... «берге» эрткеннер-биле ужураштырган дижик. Чүге дээштиг болбас деп? Аныяк кижиниң бодун дооразындан көрүп, ... билир кылдыр кижизидери чугула.

«Берге» кижизидилгелиглерниң долгандыр турар бүтүнче кижилер хүүзүнда кижизидикчи рольдуг: ажы-чаңы, ажылга хамаарылгазы, хеп-сыны, чугаа-сооту дээш оон-даа өске. А оран-саваның, эстетиктиг байдалы, туруку, арыг-шевери, эмге-сеткелдиг база хамааржып кээр. Херек кырында чогум-на манаа частырыглар хөй болуп, багай салдар чедире бээр таварылгалар көвүдеп турар. Манаа улуг көөрге, кижизидикчилер агартыныыш, аразында чүүй кагжып, шын түңнелге четпейн, ара соксап каап турар. Ада-ие болганчок школага, башкыларга шаңнай бергилээр. Бо чорук үнелеми-биле шын эвес.

ССРЭ-ниң чогаалчыларының VII съездизинге сураглыг чогаалчы Чингиз Айтматов кижизидилге херээнде эчис сорулгаларны демдеглээш, башкыларга бүгү талалыг дузазын көргүзер айтырыгны чөптүг-биле көдүрген. Партияның, күрүнениң салым-салыыншынның ачы-холикта чоннуң материалдыг байдалы хүн бүрүде экижип турар. Ол бүгүнү соора ажыткаар ада-иелер ... эт-сеп-биле оглун, азы урууп өөргеттинчек, улуг туралыг болурунга чедирип алгаш, соолунде эде сургап чалашкап тургулаар. Хөй-ниити, ада-ие, күш-ажылчы коллективтер чаңгыс аай негелделиг, демниг болза эки. Мындыг ... кижизидилгеге ... «бодум», «чүгле школа» дээр хөөннүг хоралыыы ...

Бистиң ада-иелерде бир ниити частырыг база бар. Уруу азы оглу 15-16 хар чеде бээрге, ам ажырбас, ажылга күш чедиптер апарды, угааны четчи берди, харын-даа меңээн артык эртемниг кижилер дээш шуут-ла кичээнгейге албастап, сургап, негээрин соксап каaптар. Мынчап моюнга олуруп алган аныяк кижи хостуг ажылдаар, өске улуг кижилерниң сөзүн херексевес, удурланып, күш дээр, боданмас болгулаар. Оол азы кыс назы чедип, өг-бүле туткан соонда безин кол айтырыгны ыяап-ла ада-иениң санал, чөпшээрели-биле шиитпирлээр, чээрби хар ырак ашкыже оларны дыңнаар, безин оларның мурнунга хостуг чаннавас, хеңну бичи кылдыр кижизидип турар өг-бүлелер шын кылып турарлар.

«Берге» кижизидилгелиглер-биле ажылдың чамдык айтырыгларынга хамаарыштыр мээң бодалдарым мындыг. Болаа болгаш өске-даа кижизидилгеге айтырыынга хамаарышкан санал, бодалдарын эргим номчукчулар солун дамчыштыр илередир боор деп идегелим.

К. ЧАМЫЯН,
башкы.

«Шынның» шаңналы дээш

ГИМНАСТИКА, ЧАРЫШ, ХҮРЕШ...

Кызыл хоорайның бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының спортчу байырлалы, ужуражылгалары найысылалдың культура болгаш дыштаныылганың Гастелло аттыг паркының «Хүреш» стадионунга болуп эрткен.

Гимнастарының, мөгелерниң, чүгүрүктерниң, спорттуң өске-даа хевирлеринге киржир оолдар, кыстарның дең-дески, каас чараш колонналарының бажында кызыл тукту Олег Ооржак холбенчедир тудуп алган үнүп кээп, чоргаар базыпкан. Спортчу байырлалдың эгелээни бо. Тук туткан, шолак-шуудактыг мөге 1980 чылдың май 1-де тыва хүреш маргылдаазынга тиилээш, «Шынның» шаңналын чаалап алган.

«Хүреш» стадионунуң асфальт дээрбээн долгандыр шуушкан спортчу колонналарның иштинде Тываның эң шилиндек спортчулары, спорт дамыр кижизидилгезиниң дагдыныкчылары бастырып чораан.

Спортчу парад эрткениниң соонда дарый спортчу көргүзүглер, гимнастика, чадаг чарыш, өске-даа оюннар удаа-дараа үргүлчүлээн. Ылаңгыя аар шөй бодууреп-биле көрүкчүлерни Евгений Черногривов магадаткан. 145 килограмм штанганы ол хол бажынга чинге-биле көдүрүпкен.

Оюннарның кайызын ол дээр. Спорттуң чайгы сезонун ажытканынга тураскааткан чадаг чарыш эстафетазы база-ла «Хүреш» стадионунга болуп эрткен. Аңаа бүдүрүлгелерниң, албан организацияларының, дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң школаларының шилиндек командалары киришкен. Эр улустуң командалары 1500 метр черге чарышкан. Эстафетаның эге киржикчилери 800, ийиги этаптың — 400, үшкүзүнүң — 400, сөөлгү этаптың — 100 метрге чарышкан. Эр улустуң эстафетазынга бирги, ийиги черлерни «Динамо» эки тура спорт ниитилелиниң ийи командазы эжелээн. Херээжен улустуң командаларындан бирги черни уругларның спорт школазының командазы бирги, башкы училищезиниң — ийиги, кедээ ПТУ-нуң — үшкү черни эжелээн. Чадаг чарышка школачыларның эстафетазынга бирги черни № 14, ийигизин № 11 ортумак школаларның командалары чаалап алган.

Май 1-де эрткен маргылдааларының кол өзээ — «Шын» солунунуң шаңналы дээш спорт ниитилелдериниң эң шилиндек 32 мөгелериниң хүрежи болган. Тыва хүрешке республикага каш дакпыр шүглүп чораан Д. А. Ооржак, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Б. М. Чөкпек, хоорайның күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы М. Д. Биче-оол олар мөгелерниң хүрежин шүүп эрттирген.

Баштайгы салыгда боттарының удурланыкчыларын Кара-Кат Ооржак, Виктор Хертек, Олег Ооржак, Сергей Дандаа болгаш өске-даа мөгелер октагылаан. Ылаңгыя Сергей Дандаа («Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң төлээзи) чараш, аваангыр болгаш хөй-аттыг хүрешкен. Бо аныяк мөгеге бир дугаарында спортчу белеткели эки, тыва хүрешке база бедик мергежилдиг болгаш тозан ажыг килограмм деңзилиг, самбо хүрешке бирги разрядтыг Анатолий Шишкин («Динамо» эки тура спорт ниитилелиниң төлээзи) таварышкан. Олар кайызы-даа эптиг аргаларны ажыглап, хылдың кырынга ... туруп турганнар. Карак чивеш аразында Сергей удурланыкчызын дискек караа-биле черже дээй ужар кылдыр албадапкан. Чаа хүрежип чоруур аныяк мөге аар-даа деңзилиг мөгелер таваржы бээрге, дегзэлээш. Оон соонда долгаптар арганы ажыглааш, оларны октап турган. Бо арганы ыяк-ла ажыглап билир кылдыр ол бодун белеткээн.

Ийиги салыг үезинде мөгелерниң бөгүнгү маргылдаага белеткенип алганының деңнели кестүп келген. Олег Ооржак хүреш эгелээриниң мурнунда кадыг-идиктиг чорупп турган, «Шыкка бо идиктиң хөм уялдуңунуң тайгыры аажок-тур» — дээш, ол сапык идиин кедип алган. Хүреш үезинде серемчилелдиг, шыдыраачы дег хандыр боданып, ылап болгаш бүзүреңниг онааларын октаар бо мөгеге баштай Маадыр-оол Кыргыс («Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң төлээзи) таварышкан. Олег Ооржак ийиги онаагда Михаил Монгушту, үшкү онаагда Николай Сыпан-оолду октаан. Бедик, делгем мага-боттуг мөге Кан-оол Кара-Сал онаагларын октап, «Шынның» шаңналы дээш хүрешке эки хүрешкен. Адак соонда Кан-оол Кара-Сал, Олег Ооржак, Сергей Дандаа, Иван Хураган олар арткан. Иван Хураган бо удаада Олег Ооржакты октаан. Сергей Дандаа Кан-оол Кара-Салды база-ла тиилеп алган. Бирги чер дээш арткан ийи мөге хүрешкен. Хостуг хүрешке, самбога ССРЭ-ниң спорт мастери, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери Иван Хураган удурланыкчызын октап, тиилеп үнген. Олег Ооржак, Кан-оол Кара-Сал үшкү дөрткү черлерни үлежип алган.

Шүүлген, ужуражылганың тиилекчилеринге ийи дөрт мөгелерге «Шын» солунунуң шаңналын ол солуннуң редакторы В. С. Шаравии тывыскан.

А. ОКСУР.

ЧУРУКТАРДА: И. Хураган, С. Дандаа; салыгларының бирээзи.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

КӨРҮКЧҮЛЕРГЕ БАРААЛГАТКАН

Республиканың эң аныяк «Аян» ансамбли Эрзин районга аалдаап барды. Улустуң ырларын, сыгыт, хөөмейни музыкага үдеттиргеш, күүсеткенни көрүкчүлер дыка сонуургаан. Солистер Михаил Айыжы, Кежиктиг Демир-оол орус, тыва, моол ырларны күүседирге көрүкчүлер катап-катап дилеп турган.

Танцычылар Галина Сат, Надежда Иргит, Марина Сарыглар олар украин, чуваш, орус танцыларны бедик мергежилдиг күүсеткеннер. «Аян» ансамбль тургустунгаш, ийи-ле чыл болган. Бо аразында ол узун орукту эрткен, РСФСР-ниң болгаш Украинаның улуг-улуг хоорайларынга уран талантызын бараалгаткан.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының юбилейинге уткуштур эрзинчилер «Аян» ансамблиниң коллективинге чогаадыкчы чедиишкиннерни күзээн.

К. ЛАМАЖАП.

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫЛАР

Самагалдайның Культура бажыңының чаңгызы Евгений Донуй-оолга удурткан «Калдак-Хамар» деп 10 кижилиг агиткультбригада бо чылдың эгезинден бээр хөй уткуушкуннарны кылган. Тес-Хем районда совхозтар төптериниң чурттакчылары, аал-агыйларның суг-бараан фермаларының хойжу бригадаларының ажылчылары ол агиткультбригаданың концертин улуг сонуургал-биле көргүлээн.

Бригада бо чылдың бирги кварталының планын ёзугаар Эрзин районнуң төвүнге болгаш оон совхозтарының төптеринге солун программалыг концертин бараалгаткан.

К. ТАШ-ООЛ.

МАЙ 4-ТЕН 6-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Чалыыларның чогаадылгазы. 9.20 — «Дуvурээзиниң ийи хүнү». Уран-чечен фильм. 10.45 — Документалдыг фильмнер программазы: «Урал», «Оттуг чинчилер». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң хераа». Документалдыг телефильмнер программазы: «Сезонкуту», «Оолдарың сен дег болзун», «Бригадир Дмитрий Крецул». 15.45 — Профэвилелдер бажыңының улустуң симфония оркестриниң концерти. Воронежтен дамчыдылга. 16.15 — Леонид Леонов. «Чаза таварышкын». 17.00 — Чурттуң шөлдеринде. Москва областың Шатура районунуң ажыл-агыйларында часкы хову ажылдарының дугайында. 17.15 — «Пионерлерге, салют!». Минск хоорайның пионерлер ордуларының уругларның боттывынгыр коллективтериниң оюну. 18.00 — «Кижи болгаш хоойлу». 18.30 — Бөгүн делегейде. 18.45 — БАМ-ны кылып турар бис.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — «Хостаашкын». Киноэпопея. 2-ги фильм — «Чаза шавыышкыны». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Правда» солуннуң 70 чылынга уткуштур «Правда» дугайында сөс» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. Дамчыдылгага солуннуң кол редакторы В. Г. Афанасьев киржир. 22.40 — Бөгүн делегейде. 22.55 — 23.10 — С. Рахманиновтуң романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи П. Лисициан күүседир.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Физика. 8-ки класс. Механика болгаш бүдүрүлгениң механизастаары. 13.00 — Ада-чурттуң Улуг дайынының шүлүктери. 13.45— Ада-иелерге. 14.15 — Совет шии чогаалынга күш-ажыл темазы. 15.15 — ПТУ сургуулдарынга. Астрономия. Галактикалар. 15.45 — Телемедээлер. 15.55 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.35 —«Чалбыыштыг арыннар». Телефильм. 18.55 — «Азия тову». Информация-публицистика программазы. 19.10 — Чарлалдар. 19.15 — Телемедээлер. 19.30 — «Отчугаш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Илбичи Бахрамның салгакчылары». Мультфильм. 20.15 — Кызыл туктуг Кара далай флодунуң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 20.40 — «Өң болгаш чыт чок газтар». АКШ-тың химия дайынынга белеткенип турарының дугайында. Автору — политиктиг хайгааракчы Г. Зубков. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Даштыкы фильм экраны», «Альбомга арын». Уран-чечен телефильм. (ЧССР).

МАЙ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Сапык иштинде ыт». Мультфильм. 9.10—«Альбомга арын». Уран-чечен телефильм. (ЧССР). 10.35 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг телефильмнер программазы: «Маховтуң бригадазының автографы», «Ооң шелүү». 15.35 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.35 — Чурттар аразының конкурузунуң лауреады С. Иголинский ойнаар (фортепиано). 16.50 — «Горнистер, кыйгыга харыыланар!» Минскиден дамчыдылга. 17.20 — Күрүнениң Н. Осипов аттыг үлегерлиг орус улус оркестриниң концерти. 17.45 — «Сээң ленинчи библиотекаң». «Партия организациязы болгаш партийжи литература». 18.30—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Телемедээлер. 19.00 — «Партияның күштүг чепсээ». Дамчыдылга. 19.25 — Чарлалдар. 19.30 — «Азия тову». Информация-публицистика программазы.

МОСКВАДАН

20.00 — «Хостаашкын». Киноэпопея. 3-кү фильм — «Кол согуушкунуң угланыышкыны». 1-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.25 — Совет Армияның А. В. Александров аттыг ийи дакпыр Кызыл туктуг ыры болгаш танцының үлегерлиг ансамблиниң концерти. Ооң соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Ниити биология. 9-ку класс. Кижиниң тывылганы. 13.00 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Чырык орук». 13.50— Шыдыраа школазы. Эгелеп чоруур ойнакчылар клазы. 14.20 — «Специализация болгаш концентрация дээш». Эртем тайылбырлыг фильм. 14.35 — Дайын чылдарының шүлүктери болгаш ырылары. 15.20 — «Черни десантылар-биле көөрге». Эртем тайылбырлыг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.45 — «Раиса Стручкова» («Орбита-3»). Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

19.05 — Уругларга фильм. «Цабуня».

МОСКВАДАН

19.20 — «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Балбесней рульда». Мультфильм. 20.15 — Н. Мясковский. № 21 симфония. 20.30 — Неделяның спорту. 21.00 — «Үе». Информастыг программа 21.35 — Уран чүүл мастерлери. ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Леонов. 23.00 — 00.45 — Бут бөмбүүнге чурттар аразының эш-куу ужуражылгазы. ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдар.

МАЙ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «Горнистер, кыйгыга харыыланар!» Минскиден дамчыдылга. 9.25 — «Заречная кудумчуда чаг». Уран-чечен фильм. 10.55 — ССРЭ улустарының ырылары болгаш танцылары. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнер программазы: «Соңгу дөрттүң камгалалынга», «Идегел парузу». 15.10 — «Орус чугаа». 15.40 — ССРЭ-ниң күрүнениң үлегерлиг орус хорунуң концерти. 16.15 — Германияны гитлерлиг фашизмден хостаан хүнге уткуштур. «ГДР-биле ужуражылга». Кинопрограмма. 16.50 — Шыдыраа школазы. Разрядчылар клазы. 17.20 — «Маршта — чалыылар». 17.50— «Миллионнарның ленинчи университеди». «Кампалгалыг экономика». Дамчыдылганы — ССРЭ ниң ЭА-зының корреспондент-кежигүну П. Г. Бунич чорудар. 18.20 — «Хөглүг ноталыгаштар». 18.30 — Бөгүн делегейде. 18.45 — Улустуң аялгалары.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.15 — «Бөгүн радио болгаш харылзаа ажылдакчыларының байырлалы». Дамчыдылга. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.50 — «Хостаашкын». Киноэпопея. 3-кү фильм — «Кол согуушкунуң угланыышкыны». 2-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — Р. Паулстуң Москваның күрүнениң сатира театрынга концерти. Ооң соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35— Зоология. 7-ги класс. Сарбашкыннар. 13.00 — «Солдат фронтудан келген». Уран-чечен фильм. Башкылар тайылбырлыг. 14.30 — «Бистиң сад». 15.00 — «Чер хуну». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.20 — ПТУ сургуулдарынга. В. И. Ленин Л. Н. Толстой дугайында. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Мультфильм. 18.45 — «Азия тову». Информация-публицистика программазы. 19.00 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.15 — «Дем частырылгазы». Тележурнал («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Алим болгаш ооң элчигенчигежи». Мультфильм. 20.15 — «Мөңгежиттинген маадырлыг чорук». Политехниктиг музейге литература кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Вальс». Уран-чечен телефильм. 22.45 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Торпедо». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдар.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАЙ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гобини болгаш Хинганны таварты»—9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 12 киночыынды 9.30 шакта, «34-кү дүргени» 10.50, 14.40, 16.30, 18.20, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ийи амыдырал» 15.00, 19.30 шактарда, «Петровка-38» 18.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Карак салба» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Эртенги аъттыг кижилер» 14.00, 17.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьиаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 546.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыкының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00166

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 105 (11903) | 1982 чылдың май 5, среда | 1925 чылдан үндүрүлгелиг | Өртээ 3 көп.

Чурукчу В. Сачковтуң «Праваның» 70 чылы» деп плакады.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

«1982 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин, дүжүт ажаап алыышкынын болгаш 1982—83 чылдың үезинде мал кыштаглаашкынының чедиишкиннииг эрттирерин хандырарының талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин, дүжүт ажаап алыышкынын чогуур үезинде чорудар болгаш мал кыштаглаашкынының чедиишкиннииг эрттирер сорулга-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1982 чылда кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээринге, дүжүт ажаап алыышкынын чорударынга, а база ол ышкаш 1982—83 чылдың үезинде мал кыштаглаашкынының чедиишкиннииг эрттиреринге колхозтарның, совхозтарның болгаш белеткел организацияларын чогуур үезинде белеткээрин хандырарын компартияларның ТК-ларынга болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кат-ногаа ажыл-агыйының министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунга, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунга, Центросоюзка, партияның крайлар, областар болгаш районнар комитеттеринге, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге база улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, чер-чериниң кодээ ажыл-агый органнарынга, колхозтарның, совхозтарның болгаш белеткел организацияларының удуртукчуларынга хүлээткен болгаш дараазында чүүлдерни кылырын айыткан:

— ажаап алыышкын техниказын болгаш транспорт херекселдерин дүжүт ажаап алыышкынының эгелээринге чедир ийи неделядан орай эвес үеде белен болдурган турары-биле септелгениң шынарынче онза кичээнгейни салбышаан, ук техниканы септээриниң темпизин дүргедедириниң талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар. Ол сорулга-биле колхозтарның, совхозтарның болгаш ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунуң бүдүрүлгелериниң септелге мастерскаяларының күчүлерин бүрүнү-биле ажыглаарын хандырар, оларга ийи ээлчеглиг ажылды организастаар. Эргежок чугула апарганда үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннарын септелге ажылдарынга хаара тудар;

— дүжүт ажаап алыышкынының эгелээринге чедир ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунуң организацияларынга, колхозтарга болгаш совхозтарга бел-дирлерниң, агрегаттарның база артык чезектерниң эргежок чугула саннының солчулга фондузун тургузаар, техниктиг ажаалданың турум болгаш кожуп чоруур херекселдерин белеткээр, диспетчер харылзаазының шыналыштыг ажылдаарын хандырар, мал кажааларын, чем белеткээр цехтерни, склад оран-савазын, силос база сенаж кадагалаар черлерни, кургадылга пунктуларын болгаш оларның дериишкиннерин чогуур үезинде септээриниң хемчеглерин алыр;

— ажаап алырының болгаш белеткел пунктуларынче база кадагалаар черлерже сөөртүрүнүң үезинде кодээ ажыл-агый продукциязының чидириишкинин болдурбас талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыр болгаш боттандырар;

— машина-трактор агрегаттарының болгаш комбайннарның ийи ээлчеглиг ажылдаарын хандырары-биле ажыл-агыйларга тракторист-машинистерни четчелээр, механизаторларның мергежилин бедидери, техниканы ажыглаарының, ажаалда-транспорт комплекстериниң (отрядтарның) херегзээринге үнелээзилээш, ажаалда ажылдарын организастаарының мурнакчы аргаларын колхозтарга болгаш совхозтарга шиңгээдирин, ажылдарны бедик шынарлыг чорудупшаан, күш ажылдың эң бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры база ажаалда машиналарының күчүзүн бүрүн ажыглаары дээш кодээ ажыл-агыйның механизаторларының социалистиг чарыжын калбартып чорударын хандырар;

— дүжүт ажаалдазын болгаш кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин чорудар үеде ажыл-агыйларга ниитиниң чемненилгелин, культура-амыдырал база медицина хандырылгазын бөлүр-чогууру-биле организастаарын хандырар;

— бызааларны, хаван оолдарын, анай, хураганны, а ол ышкаш куштуң чаш төлүн-даа хөйү-биле алырынче, ниитиниң малының баш санын өстүреринче, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының талазы-биле хүлээлгелерин күүседиринче болгаш өстүр алырап, семиртсин дээш хаван база куш оолдарын колхозчуларга, ажылчыннарга болгаш албанхаакчыларга садарын дыка көвүдедиринче угланган хемчеглерниң комплекизин ажыл-агый бүрүзүнге ажылдап кылыр болгаш боттандырар;

— кыштаглаашкынга кирер бүгү малды ветеринарлыг шинчип көөрүн, малдың аарыгларын болдурбазы-биле ветеринар-профилактика хемчеглерин чорударын 1982 чылдың ноябрь 1-ге чедир доозар.

1982 чылдың дүжүт ажаап алыышкынын, кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээрин, мал кыштаглаашкынынга белеткелди чедиишкиннииг эрттиреринче угланган масса-политиктиг ажылды чогуур үезинде калбартып чорударын компартияларның ТК-ларынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, партияның край, область болгаш район комитеттеринге, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге база улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, профэвилел болгаш комсомол органнарынга хүлээткен. Коммунистерни, чер-чер Советтериниң депутаттарын, профэвилел болгаш комсомол активин, улусчу контролёрларны бүдүрүлгениң эң-не шиитпирлиг участоктарынга шын таарыштыр тургузарын база оларның ажылын организастаарын хандырар, дүжүттү бүрүн кадагалаары, дүрген сөөртүп чедирери болгаш шынарлыг болбаазырадып кылыры дээш демиселге оларның ролюн база харыысалгазын бедидер.

Тургустунуп келген байдалдардан хамаарыштыр кодээ ажыл-агый культураларының дүжүдүн ажаап алырын дүргедедири-биле ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркому болгаш Орук-харылзаа министерствозу эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле дугурушканының ёзугаар, 1982 чылдың май—августа ажаап алыышкын техниказын чорудуп бээриниң хуусааларын өскертирин болгаш эргежок чугула апарган таварылгаларда дүжүт ажаап алыышкынының үезинде өске эвилелдешкен республикалардан дуржулгалыг комбайнерлерни Казах ССР-же болгаш РСФСР-ниң кур чер районнарынче чорударын чөпшээрээн.

1982 чылда кодээ ажыл-агый машиналарын бо доктаалда айыткан хемчээлдерге база хуусааларда белеткээш, оларны кодээ болгаш суг ажыл-агыйынга чорудуп бээрин ССРЭ-ниң Курхандырылгага черинге, ажаалда база кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын, автомобильдерни, трактор кожугларын, оларның артык чезектерин, аккумуляторларны, металл-продукциязын болгаш четчелээр кылыгларны, резинотехниктиг база электротехниктиг кылыгларны, бүдүрүлге херегселиниң дериишкиннерин болгаш өске-даа материалдарын бүдүрүп үндүрүп турар ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга саналдаан.

Кодээ ажыл-агый машиналарын, тракторларга, автомобильдерге, ажаалда машиналарынга, трактор кожугларынга артык чезектерни, а ол ышкаш кывар-чаар болгаш өске-даа материалдарны немей белеткээш, кодээ ажыл-агыйга чорудуп бээр талазы-биле онаалдаларны үлетпүр министерстволарынга база ведомстволарга берген.

1982 чылдың планында баш удур көрдүнген мал кажааларын база чем белеткээр цехтерни ноябрьдан орай эвес, а силос болгаш сенаж дериишкиннерин, склад оран-савазын 1982 чылдың сентябрьдан орай эвес тударын, чаарты кылырын болгаш ажыглалга киирерин дүргедедириниң эргежок чугула хемчеглерин алырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунга, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга болгаш өске-даа министерстволарга база ведомстволарга саналдаан.

Эът болбаазырадыр бүдүрүлгелерни малдың база куштуң кол кирер үези эгелээринге чедир 1982 чылдың август 1-ден орай эвес база куш комбинаттарын июль 1-ден орай эвес септеп белеткээрин доозарын ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт үлетпүр министерствозунга даасган.

Автотрактор паркының [illegible] чок ажылдаарын хандырар хемчээлдерге кывар болгаш чаар материалдарны 1982 чылдың дүжүдүн ажаалдазынга чедир [illegible] ажыл-агыйларга нефть продуктуларын ажыглаарын болгаш кадагалаарын дээш шыңгыы контрольду тургузарын, оларны хереглединден өскээр ажыглаарын болдурбазын, а ол ышкаш кывар база чаар материалдарның турум турар нормаларга шыңгыы дүүштүр камналгалыг чарыгдаарының хемчеглерин алырын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кат-ногаа ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга база ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркомунга саналдаан. Эвилелдешкен республикаларга кывар-чаар материалдарны [illegible] ай санында графигин доктаадып тургузар.

Дүжүт ажаалдазын хандырары-биле кодээ ажыл-агыйынга чорудуп турар автомобильдерниң, тракторларның, кодээ ажыл-агый машиналарының, артык чезектерни, кывар-чаар материалдарны болгаш өске-даа чүүлдерни бирги ээлчегде сөөртүрүн хандырарын Орук-харылзаа министерствозунга, РСФСР-ниң Хем флодунуң министерствозунга болгаш Далай флодунуң министерствозунга даасган.

Орук-харылзаа министерствозунга дараазында чүүлдерни кылырын хүлээткен:

— министерлерни база ногааларны сөөртүр дүрген чоруур тускай поездилерниң чорударының шимчээшкин графигинге баш удур көргеш, ук продукцияны хереглээр пунктуларынга чедирер вагоннарны дүрген чорударын 1982 чылда хандырар;

— орук чанының свёкла хүлээп алыр пунктуларындан чигир свёклазын чигир кылыр заводтарже сөөртүп чорудар вагоннар бээрин хандырар, ону сөөртүрүн 1982 чылдың декабрь 15-ке чедир доозкан турар.

— 1982 чылдың октябрьның 1-ден 1983 чылдың май 1-ге чедир үеде эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң чагыгларын ёзугаар, өске республикаларда, крайларда болгаш областарда белеткээн бөдүүн мал чемнерин күштүг болуп турарынга удур 50 хуу чиигеткен тариф ёзугаар, пресстээн бөдүүн чемнерни вагоннарга долдур чүдүрбээни дээш торгаал тыртпайн колхозтарже, совхозтарже база күрүнениң өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринче сөөртүп чорудар.

Ажыл-агыйларның бедик шынарлыг үрезинин бүрүн четчири-биле урүп алыры, колхозтарга, совхозтарга болгаш күрүнениң өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге тараа база тараа-бобы культураларының үрезиннериниң магадылал болгаш шилилге фондуларын тургузары, а ол ышкаш күрүне курлавырынга сорттуг үрезиннер белеткээриниң планын күүседири дээш шыңгыы контрольду хандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга даасган.

Баңылаттынган даңзыда кирген министерстволарның болгаш ведомстволарның автомобильдеринден аңгыда бүгү-ле бүдүрүлгелерниң, албан черлериниң болгаш организацияларның чүък автомобильдерин база борттуг автоприцептерин чолаачылары болгаш септелге чүүлдери-биле катай кол бүдүрүлгеге ногаал чедирбес болза, 1982 чылдың дүжүдүнүң ажаалдазынга хаара тударын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чөпшээрээн.

Улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында чолаачыларны, херек апарганда, хаара

(Төнчүзү 3-кү арында).

«ПРАВДА» СОЛУНГА

Үндезиплекчи, идейлиг сорук кииринчизи болгаш баштайгы редактору Владимир Ильич Ленин чораан солуннуң 70 чылы — кайгамчыктыг юбилейи-биле правдачыларның коллективинге, «Праваның» автор активинге болгаш номчукчуларынга, совет парлалганың бүгү ажылдакчыларынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур.

Ленинчи «Праваның» бүгү алдарлыг оруу бистиң партиявыстың маадырлыг төөгүзү-биле чарылбас холбаалыг. Бирги номеринден эгелээш-ле бо солун коллективтиг пропагандист, агитатор болгаш массаларның организакчызы болуп келген. Ажылчын ангының, бүгү ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын болгаш күзел-соруун, оларның революстуг чуткулун ол чайгылыш чокка илереттейнеп турар.

Бүгү чеди он чылдарда «Правда» бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкуннарның идепкейлиг киржикчизи болуп келген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези база ажылчыннарның болгаш тараачыннарның кижи төөгүзүнде баштайгы күрүнезин — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелин тургузаар дээш мөгег чок демиселди ол чырыдып турган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында «Правда» эрес-маадыр дайынчы турган. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле саңтырапчыгай социалистиг ниитилелди тургускан совет улустуң өндүр чаагай чедиишкиннеринге солуннуң киирген улуг-хуузу улуг.

Өлүм чок ленинчи өөредигниң, боттуг социализмниң чедиишкиннериниң болгаш артык күштүүнүң чалбыыштыг болгаш мөгег чок пропагандизи, империалистиг идеологияга, оппортунизмге болгаш ревизионизмге удур эптеш чок демиселчи болганы-биле «Правда» бедик ат-алдарны чедип алган.

«Правда» солун — партийниң болгаш бүгү улустуң хөй-ниитизи санал-онаа илередилгезиниң ёзулуг индиири-дир. Бистиң бүгү парлалгавыста ышкаш, «Правдаза» СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң чедиишкиннииг боттандырылгазынга, он бирги беш чылга болгаш ниитизи-биле 80 чылдарга төлевилеттинген социал-экономиктиг эң улуг программаларны күүселдиринге изиг бээриндеп, партийжи публицистиканың чепсектери-биле совет кижилерни идейлиг бүзүрелдиг болурунче, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге болгаш ниитилел мурнунга бедик харыысалгага кижизидеринден артык чугула сорулга бөгүн чок.

«Праваның» хүлээлгези — идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды сайзыраңгайжыдарынга, амыдырал-биле, коммунистиг тургузуушкунның практиктиг сорулгаларының шиитпирлээри-биле өөн харылзаазын быжыглаарынга бүгү хемчег-биле идиг бээри болур.

Солун болза, совет улустуң төөгүлүг ажыл-херектерин чырытпышаан болгаш бүзүрелдиг көргүзер, бистиң Төрээн чуртувустуң дугайында шынны делегейге сорук кириишкиннииг нептередир, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының аңы-дүңма найыралының быжыглаарынче, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге делегейниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкининиң сырый каттыштырарынче угланган партияның ленинчи политиказының хандыкшылдыг пропагандизи болур хүлээлгелиг.

«Правда» моон соңгаар-даа ажылчы чоннарның бүгү улусчу социалистиг чаңыжын, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн — бистиң хөй националдыг улуг Төрээн чуртувустуң ол улуг байырлалын — экономиканың, эртемниң болгаш культураның хөгжүлдезинге чаа-чаа чедиишкиннери-биле демдеглээр деп оларның чуткулун шиитпирлиг деткиир болгаш калбартыр хүлээлгелиг.

Бодунуң дайынчы болгаш шылгаттынган органы — «Правдага», правдачыларның коллективинге, солуннуң хөй санныг коллективинге бүгү совет журналистерге СЭКП Төп Комитеди оларның боттарының бүгүнүг ажылынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзеп, коммунистиг тургузулганың болгаш тайбыңның быжыглаарының күүрүнче чогаадыкчы бедик идепкейлиин болгаш партийжи принципчелдиин олар боттарының ажылынга моон соңгаар-даа илередип дээрзинге бүзүрелин илергейлеп тур.

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ДЕЛЕГАЦИЯ КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааны ёзугаар Никарагуа республиканың Национал хосталганың сандинисчу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, Национал катап тургузуушкунунуң чазааның удуртулга чөвүлелиниң координатору, революция команданттыы Даниэль Ортега Сааведрага удурткан күрүне делегациязы албан-ёзу-биле чоруун кылып май 4-те Москвага чедип келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, албанныг өске-даа кижилер аалчыларны аэродромга уткааннар.

(СЭТА).

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ДЕПШИТКЕН

Мугур-Аксы

Мөңгүн-Тайгада «Малчын» совхозтуң үш дугаар хойжу бригадазының малчыны, ында партия эге организациязының секретары К. С. Борарганның кады ажылдап турар эш-өөрү район Совединиң депутадының кандидадынга бир эп-сеткилдиг депшиткен.

Кан-оол Саянович ажыл-агыйның дуржулгалыг хойжуларының бирээзи, ооң түңнелинде багай эвес көргүзүглерлиг болуп турар. Бо чылын чүс баш төрүүр хойга онааштыр [illegible] хураганны ол мендизи камгалап алган.

Бригаданың коммунистери болгаш хойжулары ниитиниң малының баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер дээш бүгү күжүн салып, ак сеткилдиг ажылдап келгеннер, ынчангаш берген онаалдаларын күүседип турарлар.

УЛУСЧУ ПАРЛАЛГА

Бөгүн календарьда база бир байырлал. Совет парлалганың хүнү. СЭКП ТК-ның дайынчы органы — «Правда» солуннуң үнүп эгелээнинден бээр 70 чыл оюо. Чеден чыл дургузунда чоннуң болгаш партияның херээнге ол шынчы бараан болуп келген. Ооң үнүп делегейниң миллион-миллион кижилери дыңнап турар. Ынчангаш бо чылдагы Парлалга хүнү ийи дакпыр байырлал болганы-биле онзагай.

«Делегейде эң хөй номчуп турар чурт». Ындыг үнелелди бөмбүрзектиң улустары бистиң чуртувуска берген. Парлалга Совет Эвилелинде ажылчы чоннарның калбак киндирии апарган.

Совет парлалга Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың мурнунда туруп турар парын болгаш белен эвес сорулгаларны, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга чонга СЭКП-ниң политиказын тайылбырлап, ажылчы чонну планныг онаалдаларны күүседиринче хаара тудуп, мурнакчыларның дуржулгазын нептередиринге улуг рольду ойнап турар.

Совет парлалганың күжү — чон-биле харылзаазында. Ол чоннуң калбак киндирии болдурбушаан, миллион-миллион кижилерни бодунче хаара тудуп турар. Ынчангаш Парлалга хүнү бүгү чоннуң байырлалы апарган. Чүгле «Шын» солунга безин республиканың ажылчы чоннарындан чылда 6000 ажыг чагаалар кээп турар. Оларның хөй кезии солуннуң арынннарынга үнүп турар. «Шын» солуннуң арыннарындан малчыннарның-даа, эртемденнерниң-даа чагааларын номчуп болур. Тыва бижикчилер бодунуң солуннуң арынынга ажыл-агыйга чедиишкиннер болгаш четпестерлер дугайында, амыдыралда болуп турар чугула айтырыгларны көдүрүп, ону шиитпирлээриниң аргаларын айтып, чон-биле сүмележип турар апарган. Чижээ: чүгле бо чылдың эгезинде безин Ак-Довурак хоорайда ажылчын С. Судак эрге-хоойлу дугайында, Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң директору Тапов Моңгуш болгаш «Ак-Чыраа» совхозтуң экономизи Тадар-оол Тыртый-оол Ак-Чыраа девискээриниң бойдус-байлааның соолгу чылдарда үрелип турарының, ону камгалап алырының аргаларының дугайында, Чөөн-Хемчик районда саанчы Алдын-кыс Моңгуш коммунист кижиниң ат-алдарының болгаш арын-нүүрүнүң дугайында айтырыгны көдүргеннер. Ол айтырыгларга хамаарыштыр ажылчы чоннуң чагаалары бо хүннерге чедир үзүк чок кээп турар.

Бистиң чуртувустуң хөй националдыг өг-бүлези, ооң акы-дуңма республикаларының эң хеймери — Совет Тываның ажылчыннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур юбилейин ажыл-агыйга чедиишкиннииг уткуур-биле хайнып кыныг белеткенип, хүн бүрү бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ажыл-агый болгаш ажылчын коллектив бүрүзүнде социалистиг чарыш калбарып, бедиткен хүлээлгелерни алгылаап. Ол болгаш өөн-даа өске амыдыралда хүн бүрү болуп турар чугула болуушкуннар дугайында «Шынның» чүс-чүс кодээ болгаш ажылчын корреспондентилери бижип турарлар. Бо чылдың 4 айларында безин редакцияның адрезинге 2400 хире чагаа келген, 120 чаа автор немешкен. 740 хире бижикчи — «Шынның» доктаамал бижикчилери.

Парлалга байырлалын таварыштыр эң идепкейлиг авторларның аттарын адаарын күзедим. Оларга дарган Биче-оол Сат, экономист Данзын-оол Маадыр-оол, малчын Чечек Сади, механизатор Шулуку Девек, гидротехник Санчы-Мидип Сотнам, эртемден Василий Биче-оол, чогаалчы Александр Даржай, юрист Анай-оол Ажы, партия ажылдакчызы Аваа Моңгуш, культура ажылдакчызы Биче-оол Доюндуп, башкы Көк-оол Чамыян, ажылчын Самданчап Хертек, тудугжу Чүлдүм-оол Доңгак, совхоз директору Биче-оол Мөңгүл-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Парлалга коллективтери кылып турар ажылының түңнелин шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрүп, хүннүң негелдезинге дүүштүр ажылдаары негеттинип турар. Солун амыдыралдың чидиг айтырыгларын оюп эртпес, бисти дүвүредип турар айтырыгларны хөй-ниитиниң шииткелинге киирер, коллективтиг санал-оналды өөренип көөр, четпестерге удур шыңгыы шүгүмчүлелди чорудар ужурлуг. Ол дээрге бистиң бурунгаар шимчээшкиннивиске шаптыктаар чорукту чок кылыр дээш, амыдыралга чаа, мурнакчы чүүлдерни чедип алыр дээш демисел-дир. Хөй санныг номчукчуларның чагаалары, санал-оналдары, негелде-хомудалдары бижикчилер-биле сырый харылзааның болгаш солун арынынга чаа темаларның төнчү чок үнер дөзү.

Журналистиң, ажылчын болгаш кодээ корреспондентиниң хүндүлүг хүлээлгези чүл дээрге, хүн бүрүнүң парын болуушкуннарын чонга тайылбырлаары, совет кижилерниң чогаадыкчы күш-ажылын, оларның үнелиг эгелээшкиннерин, үлегер-чижээн мергени-биле экерип, ол бүгүнү парлалгага дээштиг кылдыр чырыдары болур. Түс-түс кижилерниң, бригадаларның бүдүрүлгелериниң чедиишкиннерин, моорнеттинген бар дуржулгазын бүгү улустуу болдурары — бистиң хөй санныг бижикчилеривистен хамааржыр дээрзин база айтыры чугула. Ынчангаш чер-чериниң партия, совет, профэвилел органнары корреспондент постуларының ажылчын болгаш кодээ корреспондентилериниң хүндүлүг ажылынга таарымчалыг байдалды тургузуп, оларны бүгү талазы-биле деткиир ужурлуг.

СПОРТЧЕ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

СЭКП обкомунуң хуралдаар залынга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Шыршын-биле республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң, спорт ниитилелдериниң, ВЛКСМ обкомунуң болгаш хоорkomунуң, профэвилелдиң, ДОСААФ обкомунуң ажылдакчылары-биле ужуражылгазы болуп эрткен. Партия обкомунуң, хоорkomунуң, республиканың Чырыдыышкын министерствозунуң удуртукчу ажылдакчылары аңаа киришкен.

«Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам сайзырадыр дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырарының айтырыгларынга Г. Ч. Шыршын доктааган. Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдеринге таарымчалыг байдалдың тургустунуп, ооң материалдыг базазының быжыгып турарын демдеглээнтээн, массалыг чорукту хандырарынче болгаш спортчуларның мергежилин улам сайзырадырынче активтиң кичээнгейин олче угланган.

Маргылдааларны эрттирериниң организастаарынче, ооң культуразын бедидеринче кичээнгейни салыры чугула. Харылзап турары херээ, тренер кадрларның шилилгезин экижидери, күш-культурага ажылчыннарның массалыг киржир черлери болур спорт залдарының, стадионнарның, шөлдерниң ажыглалын экижидер дээш спорт ажылдакчыларының харыысалгазын бедидер херек. Күш-культура болгаш спортту улам хөгжүдер дээш профэвилел болгаш комсомол ажылдакчылары, өөредилге черлериниң болгаш школаларның башкылары идепкейлиг ажылдаар ужурлуг.

СЭКП обкомунуң V пленумунуң доктаалын, республикага күш-культура болгаш спортту хөгжүдериниң хемчеглерин боттандырар талазы-биле күш-культура болгаш спорт ажылдакчыларының, профэвилел болгаш комсомол активиниң тодаргай сорулгаларынга хамаарыштыр партия обкомунуң секретары Д. Б. Ооржак чуве чугаалаан.

(Бистиң корр).

Эш О. Б. Тас-оолду Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кодээ корреспондент ажылын идепкейлиг күүседип турары дээш Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң малчыны эш Опаа Бай-караевич Тас-оолду Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай. 1982 чылдың май 4.

Бөгүн — Парлалга хүнү

ЛЕНИНЧИ ЧАҢЧЫЛДАРГА ШЫНЧЫ

Россияның шаандагы найысылалы — Петербургка В. И. Ленинниң үндезилеп тургусканы ажылчыннарның хүннүң үнер ажык солуну «Правданың» үнүп эгелээнинден бээр ам чеден чыл болуп турар.

«Правда» эң эгезинден тура-ла революстуг демиселге, ниитилелдиң бүгү амыдыралынга бодунуң туружун Ленинниң [illegible] дугаар барымдаалап келген. Ол болза солун чүгле коллективтиг пропагандист болгаш коллективтиг агитатор эвес, харын база коллективтиг организакчы болур ужурлуг дээн айтыышкынын-дыр.

«Правда» ол ленинчи үндезин принциптерин Россияга революстуг чаа көдүрлүүшкүнүн, ажылчы чоннарның калбак массаларының политиктиг демиселче оттуп турганының үелеринде болгаш большевиктер партиязының пролетаржы хүрээлелдерин организастап, сырый каттыштырып турган үезинде-даа хажык чок барымдаалап турган.

«Правда» баштайгы базымнарындан эгелээш большевик партияның хүрээлениин өстүрүп быжыглаарынга, ажылчы чоннарның калбак массалары-биле харылзааны ханыладырынга идиг берип турган. Солун парлаар акша-хөреңгини чыыры, ону чептередири, фабрика, заводтарга чедирери революстуг демиселче чаа-чаа ажылчыннарны хаара тударының дээштиг хевири боор турган. Баштайгы үеде солуннуң 40 муң экземплярын тарадып турган, ынчалза-даа чамдык номерлериниң саны 60 муң экземпляр чедип тургулаан. Солунну долгандыр хөй санныг ажылчын корреспондентилер чыылган. Олар чоннуң амыдыралының [illegible] болуушкуннарының дугайында медээлерни солунче чорудуп турганнар. Чүгле 1912—1914 чылдарда парлаттынып үнген «Правданың» арыннарынга ажылчыннарның 17 муң ажыг чагааларын парлаан. Ук чагааларга капиталистиг мелчүткелде ажылчы чоннуң аар-берге байдалының, оларның ажыл соксадыышкынныг демиселиниң болгаш шиитпирлиг негелделериниң дугайын айтып турган. Солун ажылчы чоннарның революстуг күзел-соруунуң болгаш демиселиниң ёзулуг илередикчизи кылдыр чептерей берген.

Солун ажылчын ангыга бүрүнү-биле даянып турган. Чогум-на ооң ачызында солун каргыс шагдааларның доктаамал истеп сүрүүшкүнүнден чайлаар, революцияның херээн болгаш пролетаржы күштерниң чаңгыс эвин быжыы-биле камгалаар аргалыг боор турган. Солун Октябрьның социалистиг Улуг революциязын белеткээш тиилелгелиг доозарынга болгаш Совет эрге-чагырганы догуннадып тургузарынга шиитпирлиг рольдуг болган.

Улуг Октябрьның тиилелгезиниң соонда «Правда» Россияның ажылчы чоннарының төөгүлүг тургузукчу ажыл-ижин болгаш чуртка эң баштайгы социалистиг чаартылгаларны кылганын бижип көргүзерин оралдажып турган. Ол В. И. Ленинниң айтыышкыннарын чайгылыш чокка күүседиишкин, «чаа амыдыралды херек кырында тургузуп турарының» фактыларынче, «ажылчын болгаш тараачыннар массаларының боттарының бодуун ажыл-ижи-биле херек кырында чаа амыдыралды канчаар тургузуп турарынче» бирги черге кичээнгейни салып келген (В. И. Ленинниң ЧДЧ-зи, т. 37, арын 90, 81).

«Правда» солун совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң бүгү-ле үе-чадаларында социализмни тургузарының ленинчи планының амыдыралга боттанырын бодунуң дээштиг чүүлдери-биле чайгылыш чок чедип ап келген. Ол, Советтер чуртунуң индустриализастаашкынга чедиишкиннерин, көдээге колхозчу тургузугнуң быжыы-биле тиилээнин, чоннуң амыдырал-чуртталгазының улам чаагайжыышкынын, эртемниң болгаш культураның хөгжүлдезин бодунуң чүүлдеринге көргүзүп турган. Солун совет улустуң гитлерлиг фашизмге улуг дайынга төөгүлүг тиилелгени чедип алырынга идигни кылып, экономиканы улам-на хөгжүдериниң тургузукчу ажыл-ижиниң чедиишкиннериниң дугайын бижип, совет эртемниң болгаш техниканың делегейге эң-не мурнуку одуругже үнгенин чырыдып турган. «Правданың» арыннары — СЭКП-ниң, хөй миллион совет кижилерниң коммунизм дээш демиселиниң эң солун чыл демдеглелдери-дир.

«Правданың» түгүнде — ийи Ленин орден болгаш Октябрь революциязы орден чайнап турар. Марксизм-ленинизмни пропагандалаарынга, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге, совет улусту [illegible] болгаш культура тургузуушкунунче, социалистиг Ада-чуртту камгалаарынче [illegible] ол бедик шаңналдары-биле демдеглеттинген [illegible].

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң он бирги беш чылда болгаш 90 чылдарга-даа айыткан планнарын публицистиканың дузазы-биле амыдыралга боттандырарынга идиг кылып, совет кижилерни күш-ажылда коммунистиг ёзу-биле көөрүнге болгаш ниитилел мурнунга бедик харыысалгалыг болурунга кижизидеринден артык чугула сорулга бүгү-ле совет парлалгада ышкаш, «Правда» солунда база ындыг.

«Правда» ССР Эвилелиниң ам болур 60 чылынга белеткелди калбаа-биле чырыдып турар. Ол болуушкунга кол баштыр солун ленинчи национал политиканың боттаныышкынының болгаш ооң бүгү делегейге улуг ужур-дузазының дугайында чүүлдерни парлап, экономиканы, эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге он беш республикаларның шуптузунуң чедиишкиннериниң дугайында очерктерни болгаш корреспонденцияларны үндүрүп, улустарның чаңгыс эп-тиг өг-бүлезиниң дугайында, Советтер чуртунга чурттаар аас-кежиктиг дугайында чагааларны парлап турар.

«Правда» солуннуң эң чугула угланыышкыны — делегей амыдыралын, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбың күзээн даштыкы политиказын шугумун калбаа-биле чырыдары. Марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң чайгылыш чок үндезининге коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегейниң революстуг шимчээшкининге бузулбас чаңгыс эвиниң улуг ужур-дузазын көргүзүп турар. «Правда» тайбыңны быжыглаарының идейлерин камгалап, тайбыңның улуг дайзыннарының үүле-херектерин сойгалап, эң-не дайынзырак империалистиг күштерниң, барыын чүк чурттарының, хамыктың мурнунда АКШ-тың милитаристиг бөлүктериниң боо-чепсектениишкинин, ыяңгыя ядерлиг чепсектерни эндере бүдүрериниче чүткүлүн илередип, буруу шаап турар.

«Правда» солун номчукчулар, автор активи-биле, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер-биле харылзаазын улам калбартып турар. Солуннуң хары угда үнер ортумак тиражы 10,7 миллион экземпляр. Москвадан аңгыда ону 47 хоорайларда парлап турар. Номчукчулар конференцияларын үргүлчү кылып турар. Чылда редакция 500—600 муң чагааларны ап турар.

СЭКП Төп Комитединиң дайынчы органы — «Правда» совет парлалганың мурнуку одуруунда. Ол кажан-даа партияның идегелдиг дузалакчызы бооп келген болгаш бооп-даа турар, ол — бүгү улустуң индирзи, партийжи шугумнуң чайгылыш чок чептерелкчизи. Солуннуң 70 чыл юбилейи — ССРЭ-ниң ниитилел-политиктиг амыдыралынга чугула болуушкун, бистиң бүгү парлалгавыстың байырлалы.

Иван ВОРОЖЕЙКИН.
«Правда» солуннуң кол редакторунуң оралакчызы.

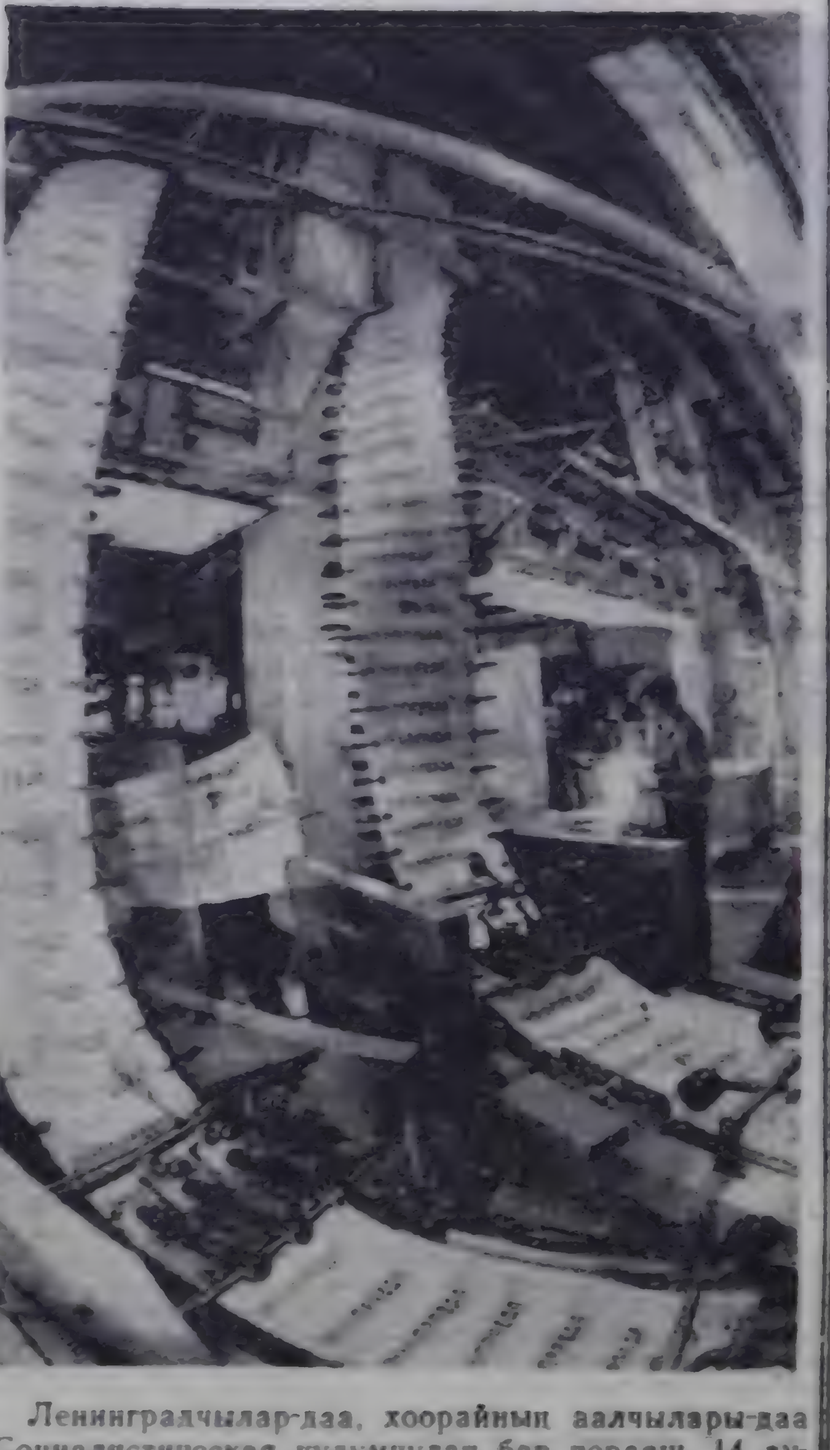

Ленинградчылар-даа, хоорайның аалчылары-даа Социалистическая кудумчулап бар чорааш, 14 дугаарлыг бажыңның чанынга доктаай дужер. Аңаа революция мурнунда «Художественная печать» деп типография турган чүве-дир. Ында тургустунган мемориалдыг самбырада «1912 чылдың май 5-те (апрель 22-де) большевиктерниң «Правда» солунунуң баштайгы номери маңаа үнген» деп бижик бар.

Ол үеден бээр чеден чыл эрткен. Ленинниң үндезилеп тургусканы партияның ол дайынчы органы улус чоннуң сонуургалын чаалап албышаан. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының музейиниң залдарында экспонаттар ук солуннуң эрткен оруун тоожуп турар. Парлалганы үндезилеп тургусканнар аныяктар мурнунга аңаа чүве чугаалап турарлар.

Амгы үеде чурттуң кол солунун Москвадан Ленинградче фототелеграф дамчыштыр чорудуп турар, аңаа чүс-чүс муң экземплярга парлаттынар.

«Правданың» тиражы 10 миллион экземпляр ажып турар.

ЧУРУКТА: «Правда» солуннуң типографиязында.

В. ВЕЛИКЖАНИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

Парлалганың амгы байырлалы онзагайы-биле ылгалдыг. Бистиң парлалгавыстың үндезилекчизи — «Правда» солун 70 харлап турар. Ол үениң дургузунда ленинчи «Правда» делегейде эң массалыг солун апарган.

* * *

Бистиң Коммунистиг партиявыс массалыг информация болгаш пропаганданың чепсектерин экижидеринче болгаш сайзыраңгайжыдарынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Бистиң чуртувуста 14 муң хире хүн бүрүнүң парлалгазы үнүп, 212 төп болгаш тус-тус черлерниң ном үндүрер черлери, телевидение болгаш бүгү-эвилелдиң радиозу, 250 телерадиостудиялар ажылдап турар.

* * *

ССРЭ-ниң улустарының 55 дылдарында 159 республика, 325 край, область болгаш округ, 704 хоорай, 2983 район солуннары, автономнуг республикаларның болгаш областарның 97, 3182 хөй тиражтыг база 620 колхоз солуннары үнүп турар. Оларның бир үндүрер тиражы 176 миллион экземпляр ажып турар.

* * *

Солуннарның корреспондент активи өзүп орар. Редакциялар бир хүнде-ле номчукчуларның 200 муң хире чагааларын ап турар.

* * *

Массалыг информацияның болгаш пропаганданың чепсектериниң системазында 100 муң журналистер ажылдап турар. Оларның иштинден 30 муң кижи күрүне шаңналдары-биле демдеглеткен. Совет Эвилелиниң Маадыры болгаш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты парлалганың 31 ажылдакчыларынга тывыскан.

* * *

ЮНЕСКО-нуң санааны-биле, парлалганың болгаш үндүрүп турары номнарының база өчүлгезиниң саны-биле ССРЭ — делегейде бирги черни ээлеп турар. Бистиң чурттуң авторларының 2500 хире номнары чыл санында-ла делегейниң 50 чурттарында үнүп турар.

* * *

ССРЭ-ниң Журналистер эвилели бодунуң хүрээлеңинде 75000 кежигүннерни хаара тудуп турар. Дыка хөй журналистер эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының кежигүннери болгаш кежигүннеринге кандидаттар, крайкомнарның кежигүннери бооп турар. 10 журналистер ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары, 96 журналистер эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттары.

* * *

Амыдыралдың чугула болуушкуннарын шиитпирлээринге парлалганың киржилгезиниң база бир чаа хевири — беш чылдың чугула объектилеринге журналистер эвилелиниң каттышкан [illegible] эртирери апарган.

М. ГОРЬКИЙ — АЖЫЛЧЫН КОРРЕСПОНДЕНТ

ЧЭЭРБИ чылдар үезинде «Ленинградская правда» «Литературлуг капсырылга»-биле айда ийи катап үнүп турган. Харын аңаа А. Толстойнуң, Ю. Тыняновтуң, О. Форштуң, Б. Пастернактың, Н. Тихоновтуң номчукчуларга билдингир апарган дыка хөй очерктери, чечен чугаалары, шүлүктери кестүп келгилээн. 1928 чылдың апрель 7-де үндүрүлгеге «Сактыышкыннарлаан» деп эге адаанга М. Горькийниң «Эрткен үеден» деп чечен чугаазы парлаттынган. Чечен чугааның эге сөзүнде М. Горький ону «Красная заря» деп завод солунунче чорутканын бижээн. Заводтуң ажылчын корреспондентилери ол чечен чугааны «Ленинградская правдага» парлаарын сүмелээн.

Горькийниң чечен чугаазы завод солунунче чүге чеде бергенил?

«Красная зарянының» баштайгы номери 1927 чылдың ноябрь 5-те — Улуг Октябрьның 10 чыл ооюнуң бүдүүзүнде парлаттынып үнген. Солуннуң алды арнында күш-ажылчы коллективтиң амыдыралының дугайында материалдар. Редколлегияның бир хуралынга ажылчыннар өөрүшкүнү Горький-биле үлежир деп шиитпир үндүрген.

Соррентоже чагааны шупту демнежип чогааткан. Ону мынчаар эгелээннер: «Хүндүлүг Алексей Максимович. Силерже Ленинградтың телефон заводунуң «Красная заря» солунунуң ажылчын корреспондентилери бижип тур. Бистер — заводтуң ажылчыннары амгы үеде заводтуң парлалга солунун үндүрдүвүс». Ооң ындаа ажылчын корреспондентилерниң шимчээшкининиң болгаш ажылчыннарның чечен чогаалга сонуургалының улгаткаңының дугайында чугаалап турар. Чагаа солунга улуг эвес хемчээлдиг чогаал бээрин диләэн дилег-биле доозулган.

Ооң харыызын алгаш, кызыл хаажылар чогаалчыга ол-ла дораан харыылааннар: «Эргим хүндүлүг Алексей Максимович, февраль 3-те чагааңарны алдывыс. Силерниң чагааңарны завод солунунга парлаптарга, өөрээн сеткилививисти илередир сөстер тыппас-тыр бис. Ооң-биле кады... Силерже солуннуң баштайгы номериндеп эгелээш бүрүн комплектизин болгаш долдурары-биле ажылчын корреспондентиниң карточказын база чорудувус. Ону долдургаш бисче чорудуңар. Силер бистиң эң ынак болгаш хүндүткелдиг ажылчын корреспондентививистиң санынга кирер силер».

Удаваанда ол чагаага харыыны Соррентодан алганнар. Долдурган анкетаны болгаш «Эрткен үеден» деп чечен чугааны чагаа-биле кады чорутkan. Ынчан-на чечен чугаа болгаш Горький-биле чагаалажыышкын «Ленинградская правда» солуннуң арыннарынга кестүп келгилээн.

Чечен чугаада сагыш-сеткилди хайныктырып кээр мындыг одуруглар бар:

«Кижи бүрүзү улуг-улуг ажыл-херектерни кылыптар күзелдиг апарган үеге чедир ам чурттап келген-дир мен. Көрүп тур мен, — кылып турлар ышкажыл! Ындыг болганда мен часпаан-дыр мен: чер кырында кайгамчык хуулгаазын чүүлдерни кижиниң бодундан өске кым-даа кылып шыдавас деп чүвени, ооң күзел-соруу болгаш угаан-бодалының ачызы-биле чер кырында бүгү чаагай чүүлдер кылдынар деп медереп билип турда, чогум-на ынчан кижи онзагай, эки».

Ол чечен чугаада пролетариаттың улуг чогаалчызы чаа, социалистиг ниитилелдиң кижизиниң, ооң чаагайын, ында «улуг-улуг ажыл-херектерни кылыр күзел-соруу» тыптып келгенин көргүскен, чогаалчының аңаа илеткели улуг.

«Красная заря» солуннуң редакциязы. Заводтуң чурукчузунуң чурааны хүндүлүг ажылчын корреспондент Алексей Максимович Горькийниң чуруун эң-не кескү черге чалап аскан. Редакцияга чагаа эңмежок кээр. Бижик кагар машинага тода чараш хап каан-даа, хол-биле далаш бижээн-даа чагаалар кээр-ле. Оларда цехтерден, салбырлардан чаа медээлерни, чедиишкиннер болгаш четпестер-даа дугайында ажыт-чажыт чокка бижээн боор. Ол ышкаш ында шагда Горькийниң чаңчылы баугаар «литература цеги» — заводтуң «Хала» деп чечен чогаал каттыжыышкынының кежигүннери залчеглиг кирээлдерге чыглып келгеш, чогаалдар сайгарып, ажык-кара чок чугаалажып турарлар.

«ЛИТЕРАТУРНАЯ РОССИЯ» солундан.

ПАРЛААЛГАНЫҢ БАЙЫРЫНГА

Майның база чаагай хүнү —
Парлалганың байырында
Бижикчилер, номчукчулар —
Бистер сөөзээ аап тудаал.
Үнген хүннүң херели дег
Алдыннаалдыр хереледиген
Үжүк-бижик — башкывыс —
сен.

Авыралын алган хаймас.
Эргим төрээн, хүндүлүг
сен —
Эвилелдең сурган баштаар,
Эки, бакты ылган айтыр
Эртемден-даа, адыгжы-даа.
Сылдыс, шолбан херелинден
Чырык орук, кежик тывар.
Шынаа шынчы
состериңден
Чыргал, кежик, алдар тывар
Чырык хүннүң бүдүү дег.
Чырыым, чылым хайырлап
кээр
Ленинчи «Правдавыс»
Идегелдиг солунувус
— Чырыы, чылы, шынчы
сөзү
Чыда шыкаш өткүт болзун!

Л. ЧАДАМБА.

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи «Шын» солуннуң баштайгы номери 1925 чылда үнүп эгелээн. Бөгүн «Шынның» үнүп республиканың бүгү булуңнарында дыңналып турар. Солуннуң номер бүгүдеазин номчукчулар четтикпейн манап турар, ам ооң бир үнер тиражы 18 муң четкен.

ЧУРУКТА: тудугжу Виктор Онанда чаа солун.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

НОМЧУКЧУЛАРГА ЧЕДИР

Репортаж

ПАРЛАЛГА хүнүнде типография коллективиниң дугайында репортаж бижир даалга алгаш, типографияның цехтерин шуптузун кезип көрүп, кижилерниң кылып, бүдүрүп турар ажыл-херээ-биле каксы-даа бол таныжып аптар аргалыг болдум. Сөөлгү чылдарда мында өскерлиишкиннер бар апарган чорду. Чамдык цехтер делгемчий берген. Чурук кылыр чер амгы бажыңның делгем өрээлдерин ээлепкен. Өске-даа дузалаг өрээлдер немешкен.

— Бижип алыңар — деп, мында парторганизация секретары Владимир Яковлевич Голубков чугаалааш, блокнодум ажып алды — Бирги кварталдың түңнели-биле эң эки көргүзүг парлаар цехте болган. Олар бүдүрүкте планын 113,3 хуу күүсеткен-дир. Ол цехте кызыл вымпелди З. М. Чашухинаның бригадазы чаалап алган. Дараазында черде дептерлээр цех-тир. Мында план күүселдези — 110 хуу. Н. В. Корнинскаяның бригадазынга кызыл вымпелди тывыстывыс. Ол кварталда [illegible] цехтиң коллективи база багай эвес ажылдаан чүве. Цех бүдүрүлге планын 106 хуу боттандырган. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты В. Х. Доржунуң бригадазы квартал планын 103,8 хуу күүсеткеш, кызыл вымпелди алган. Ажыл-херээнис кысказы-биле чугаалаарга ындыг ийин.

Ол саннар Коммунистиг күш-ажыл бүдүрүлгези деп бедик атты бистиң республиканың бир дугаарында чаалап алган улуг коллективтиң кижилериниң чаңгыс демниг, тура-соруктуг күш-ажылының тодаргай барымдаазы болур. Бо бүдүрүлге черинде ак сеткилдиг, шудургу ажылдакчы, амыдырал-чуртталгазынга төлептиг аажы-чаңы-биле макталдыг, күш-ажылдың хоочуннары хөй. Оларны чүгле чаңгыс цех — өрүлге цегинден безин көрүп болур чорду.

Хоочуннардан мастер Антонина Матвеевна Ерахтина, номнар чыскаап турар Галина Павловна Жарова олар аныяктарның дагдынчызы хүлээлгезин эки күүседип, төлептиглериниң төлептиглери болуп турарын цех начальниги Р. К. Ооржак чугаалады. Цехтиң аныяк ажылчыннары Степан Адыг, Нина Ховалыг, Раиса Монгуш «Шын» солунну, Лида Кондрашова, Василий Кобылин, Марита Тойлут-оол «Тувинская правда» солунну чыскаап турарлар.

— Солуннуң бир номерин үндүрүп, ону чагаалардан номчукчуларга чедир кылыры — кончуг нарын технологтуг ажыл. Номер бүрүзүн үндүреринге хөй кижи киржип турар. Корреспондент материалды бижип каар, ооң ону килдис эргелекчизи номчааш, секретариаттың ажылдакчызынга берип каар. Ол солуннуң македин тургускаш, ону типографияга аппаары-биле үндүрүкчүге берип каар. Ол бодунуң ээлчээнде өрүкчүге дужаар. Өрүттүнген материалдарны солун чыскаакчылары хүлээп алыр. Ооң соонда корректорлар, дежурный, редактор номчуур. Солунну частырыг чок кылдыр номчааш, чырыкче ат салгаш, парлакчылар парлап дооскан соонда районнарже чорудар. Чаңгыс номер парлап үндүрер дээш чеже кижи киржир-дир, санап көрүңер. Бистер, солун чыскаакчылары, ажылывысты шалыпкын, эки шынарлыг кылыр дээш бүгү күжүвүстү салып турар бис — деп, аныяк ажылчын Степан Адыг кыска тайылбыр берди.

Цехтиң бригадаларының аразында чарышты организастааны эки. Бирги кварталдың түңнелинде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты В. Х. Доржу бригадирлээн ном чыскаакчылары тиилекчи болганнар. А апрельдиң түңнели-биле Зоя Донгак-оол, Галина Бобарыгина, хоочун өрүкчү Раиса Ивановна Зеворотная олар чарыштың тиилекчилери кылдыр санатканнар.

Республика типографиязының коллективи Парлалга хүнүн шак мындыг күш-ажылчы белектерлиг уткуп алганнар.

Ш. ДОРЖУ.

ОРУК АЙТЫКЧЫЗЫ

ТЫВАГА улусчу революция өскээниниң соонда, дораан-на 1922 чылдан бээр [illegible] киргенимниң үезинден бээр-ле мээң бүгү-ле амыдыралым В. И. Ленинниң үндезилеп тургусканы «Правда» солун-биле холбашкан деп чугаалап болур мен. Ооң соонда, ленинчи партияның хүрээлелинге киргеш-даа, кажан-кезээде «Правдадан» чарылбайн, бодумнуң коммунист өөрүм-биле кады партийжи сөстү масса-чонга чедирип, Тываның капиталистиг эвес оруктап [illegible] улуумну киирип келдим. 1944 чылда Тыва хөй националдыг Совет чурттуң өг-бүлезинге кирип, социалистиг тургузуушкунну эгелээн!

Баштай Тываның херектеп [illegible] кооперативтерин [illegible] партия, совет ор[illegible] [illegible] лерни ооң өөренип ап турган мен. Ынаа Таңдының Чал-Кежиге болгаш Кызылга-даа совет хамаатылар комитединиң даргазынга ажылдап турган, «Правдадан» хөй чүүлдерни билип ап, орус болгаш тыва улустарның интернационалчы эп-найыралын [illegible] ажылдап турдум. «Правда» солунга парлаттынып турган чүүлдер ССРЭ-ниң ТАР-га элчин чериниң консул килдизинге, а ооң соонда — ынчаардагы «Бурунгаар», амгы «Тувинская правда» солуннуң редакциязынга [illegible] турум. Ынчан бо солун мээң доктаамал [illegible] бооп турган. Ооң арыннарынга коллективизация дугайында үнүп турган чүүлдер партияның Тыва обкому Кызылдың [illegible] райкомунуң бирги секретарынга ажылдаары-биле [illegible]

[illegible] тен чылдарның төнчүзүнде, беш чылдарның эгезинде колхозтар тургузарынга [illegible] улуг орук айтыкчызы, сылдызы бооп турган. Ынчаарда Кызылдың Көдээ районунуң чурттакчыларының барык төрт хуузу хуу ажылдыг бооп, хөй-ле районы долгандыр көжүп, өглерге чурттап турган...

Арат чоннуң көдээ ажыл-агый артельдеринге эки тура-биле каттыжыышкыны болгаш күрүнеден оларга дузаламчызы оларның ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга калбаа-биле киржип, чаа амыдыралды тургузарынга улуг [illegible] [illegible] Баа-ла ол үеде [illegible] болгаш [illegible] черлерни [illegible] (Ыдаңгыяда Кызыл районунга) калбаа[illegible] [illegible] ажыл-агыйы [illegible] [illegible] нарның амыдырал-чуртталгазы экижээн.

Советтер чуртунуң эң-не аныяк республиказынга бүдүрүлгениң хөгжүдээм аргалындан делегейде эң мурнакчы — социалистиг аргазынче шилчиишкин бзулуг-ла төөгүлүг кыска хуусаада боттанган. Ол төөгүлүг чаартылга үезинде партия, совет организацияларынга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга үлетпүр бүдүрүлге черлериниң, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бедик мергежилдиг удуртукчу кадрлары өскен, аныяк тыва интеллигенция кестүп келген. Национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культура, уран чүүл болгаш литература сайзыраан. Ол бүгү кайгамчыктыг өскерилгелерни [illegible] партия, совет организацияларының [illegible] чүүлдери болгаш чогаалдары «Правданың» арыннарынга, төп сеткүүлдерге-даа парлаттынып, Советтиг Тываның ажылчы чоннарының бүгү талалыг чедиишкиннерин хөй миллион номчукчуларга сонуургадып турган.

«Правда» солун СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының амыдыралга боттаныышкынын, совет улустарның бузулбас, улам быжыгып турар найыралының дугайында чүүлдерни ыңдаңгыя амгы үеде, кажан бүгү чурт ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын демдеглээринге белеткенип турар үезинде, калбаа-биле чырыдып турар. Тургустунганындан бээр 70 чыл болганын демдеглеп турар «Правда» солун совет кижилерниң коммунизмниң тиилелгези дээш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Ол тыктуг [illegible]

М. ПАКОМОВ,
персональ пенсионер.

СОЛУН АРНЫНГА ЧУРУК

СОЛУН бүрүзүнүң чурук каасталгазы ооң ажылында база бир кол черни ээлеп турар.

Мен үр чылдарда «Шын» солунга фотокорреспондентилеп ажылдап келдим. Мээң ажылымга бодуум кижилер, ажыл-иштичилер боттары үнелеп бээрге, кончут өөрүүр чораан мен. Бир катап болган ындыг таварылганы бөгүнге чедир сеткилимге даңып сактыр болгаш чурук тырттырган са[illegible] ванчыларын болгаш кирсылданың хоочун мастерлерин база утпас дээш ол-бо таладан тырттырып-ла турдум. Ол аразында мээң чаныымга фуфайкалыг кара эр кылаштап келгеш:

— Кончут шын-дыр — диди.
— Чүү шын? — деп айтырыымга.
— Маңаа тургаш тырткан кончут шын болду — диди.

Сөөлүнде солунга ол чурук шынап-ла чараш кылдыр үн[illegible]

[illegible] «Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы бир хойжузунуң кодан чанынга чеде бергеш, малчын Кара Лаглак [illegible] хой кадарып чорда, чуруун тырттырып алган мен.

Чедип келгеш пленканы чуггаш, көөрүмге солунга үндүрер аргажок болган. Чылдагааны чүл дээрге, аппараттың объективин чырыкка эмин эрттир ур тудупкан болган мен. [illegible]

С. ФЕОКТИСТОВ,
хоочун фотокорр.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

[illegible]

...бузреэде СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлээн.

ХОМУДАЛДАР ТУРБАЗЫН ДЭЭШ

Тыва АССР-нин үлетпүр бүдүрүлге коллективтеринде ажылдың ажыктыг болгаш оон шынарын бедидер талазы-биле үнелиг эгелээшкиннер улуг деткимчени ап, планны база социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүседиринге чаагай салдарны чедирип турар. Ындыг эгелээшкиннерниң бирээзи Ростов областың мурнакчы бүдүрүлгелериниң: «Хомудап турарлар чок ажылдаар» деп кыйгырыы болур. Ону республиканың бүдүрүлгелеринде чөптүг-биле ажыглап, ында киирген чүүлдерни социалистиг чарыштың негелделеринге киирип, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар үлетпүр бүдүрүлге черлери бисте дыка ковудаан.

Шак ындыгларның бирээзинге «Тыва коммунэнерго» коллективи хамааржыр. Ында партия, комсомол, профэвилел организациялары бо системаны долузу-биле... [illegible]

... болгаш оларны чайладырының хемчеглерин алыры — бирги черленин айтырыы апарган.

Чаа эгелээшкинни неттереди эгелээн чылынга бодаарга, ажыл шагы [illegible], арагалаар чоруктар дыка кызырылган. Социалистиг чарыш... [illegible]

... да чолаачылар чүгле боттарының машиналарын башкарарынга өйлежип турган болза, ам чолаачы бүрүзү слесарьның профессиязын чедип алган. Ол ышкаш элээн хөй слесарь кижилер токарьның мергежилин база өөренип алган.

Ай санында кижи бүрүзүнүн канчаар ажылдааның, ажыл нормазын күүсеткен, күүсетпээнин көөрү албан апарган. Бир эвес ажылчын ажыл шагы үспес, норма-чижекти ажыр күүсеткен болза, 25 хуу чедир немелде төлевирлерни тыпсырын, азы материалдыг идиг бериишкиннин күсели-биле акша шаңналын 5-10 хуу улгаттыр төлеп турар.

[illegible]

К. ХЕРТЕК.

Эскертинмес мергежилдиң кижилери

ДҮРГЕН БОЛГАШ ШЫНАРЛЫГ

[illegible]

Ө. ЧИНЧИТ.

Тес-Хем район.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып тур

КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНДЕ

«Делегейниң эчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» деп Англияның Кембридж хоорайынга болган делегейниң няйги конгрезиниң кыйгырыынга эш Л. И. Брежневтиң харыызы даштыкы парлалганың кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур деп чүлчүрүүшкүннер—ол дээрге, бүгү-ниити ядролуг дайынга белеткелди чажырар дээн оралдажышкынны-дыр деп, совет удуртукчунуң харыызында айыттканын делегейниң солуннары онзалап демдеглеп турар.

Л. И. Брежневтиң харыызын Индияның «Таймс оф Индиа» солуну тайылбырлаан болгаш ядролуг дайынга удур шииткирлиг базымнарны кылырынче Совет Эвилели кыйгырып турар-дыр деп бижээн. Ядролут дайынны болдурбас дээш өске чурттар-биле бөлүр-хөгүүрү-биле [illegible] айырынга Совет Эвилели белен болуп турар деп, ол солун онзалап демдеглээн. Дайын айыылы улгадып турар дугайында совет удуртукчунуң харыызында сагындырганын солуп айыткан.

Ядролут чепсек чок зоналарны тургузарын, Европада орту... [illegible]

[illegible]

ПАФ—СЭТА-ның фотозу.

ТУЛЧУУШКУННАР

БАГДАД. (СЭТА). Иран-ирак фронтунуң мурнуу талазының участогунда — Ахваз болгаш Сусенгерд хоорайларының районнарында шыңгыы тулчуушкуннар уламчылавышаан. Карун хемниң кашкеениниң соонда оң барыын талазы эриинде турар иран шериглерниң ыйлышкынын кошкадыр соруглга-биле Джинан районунда дөртүк ирак корпустуң турумунче иран шериглериниң шавар халдаашкынын эгелээн деп, Иракттың кол шериг командылалының дыңнадыында чугаалаан. Иран шавар халдаашкыны чедиимче чок болган. Дириг күжүнге болгаш техниказынга улуг когаралдарлыг болуп бар чыдар иран шериглерни ирак шериглер ызыоты сурап бар чоруур.

• • •

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иран шериглер фронтунуң мурнуу талазы участогунда чедиишкиннерин быжыглавышаан деп, Иранның чепсектиг күштерниң каттышкан штавының эзлчеглиг медээзинде дыңнатган. Ахваз — Хорремшехр аразының чазаглыг оруундан барыын талаже эжелеп алган туруштарын олар быжыглап болгаш калбартып турар. Сусенгерд районунга ирак шериглер удур халдаашкын кылгаш ойтур шаптырган. Тулчуушкун үезинде 10 ирак танкызы чок кылган. Сөөлгү ийи хүн 10 ирак самолёттү база дүжүр аткан.

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

ЛОНДОН. (СЭТА). [illegible]

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). [illegible]

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). [illegible]

... бинединиң хуралын чыыштырган. АКШ-ка барып чоруурунун дугайында дашкыы херектер министри Н. Коста Мендес хуралга отчёт кылган. Аргентина биле Англияның чөрүлдээзинге хамаарыштыр Каттышкан Штаттар Англияның талазынга туруп турар... [illegible]

Бижикчиге сөс

«РАЗВЕДЧИК»

ОН СЕС дугаарлыг геология шинчилел бөлүү — «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчын суурунда хоочун бүдүрүлге. Эрги Хову-Аксы суурда даштындан көрүштүг, коскү агитацияның янзы-бүрү хевирлери-биле шиметтинген ол бажыңда геологтар ажылдап турар.

— Чараш-тыр оо!

— Ах, күжүр эрлерим, балыкчыларым!

— Солун-дур. Эр-хейлер!

Мооннежип, бөмперлежип алган бир-ле чүве номчуп турган улустуң аразында чугаазы ындыг болду. Сонуурган чеде бердим. Геологтар коллективиниң «Разведчик» деп хана солунунуң ээлчегтиг дугаарының үнүп келгенин ындаар катцы-хөг-биле уткуп турганнар болду. Сонуурган, материалдарның барык шуптузун номчудум. Шынап-ла солун, утка-шынары бедик, коллективиниң ажыл-ишчилериниң чедиишкинин чарлаан, оларның хей-аъдын көдүрүп турар материалдар долу. Оон-биле кады четпестерин илередип, оларны дарый ээлип алырының аргаларын сүмелээн, ажыл шуушкуннерин шугумчудап чуруктарлыг, шүүлдекчи кааң материалдар, каттырынчыг чугаалар номчуштуг чоржу.

Хана солун редколлегиязының ажылының дугайында чугаалап бээрин ында партия эге организациязының секретары, улуг геолог А. Л. Кононенкодан дилээн бис. Александр Леонидович мынчаар чугаалаан:

— «Разведчик» ай санында доктаамал үнүп турар кылдыр чурумчааан солун. Номчукчуларга ажыктыг, сонуурганчыг, ынаңнаар утказы бедик материалдарлыг, көрүштүг кылдыр хана солунну каастаттынган турунче киичээнгей салыры сорулгавыс ындыг. Ону чедип ап-даа турар бис. Солунга чыылдар материалдарны бижикчилерни чурукчулардан эгеңеш ажылчыннарга чедир киириштирип турар бис. Бистиң бо солунувус Хову-Аксы суурунуң, район болгаш республика-ишинде ай-бүрүде бо-

лун турар хана парлалгазының конкурстарынга киржип келген болгаш үргүлчү шаңналдыг черлерни ап келди. Ынаа бис өөрүп, сорук кирип турар бис. Кол материалга хүннүң чугула айтырыглары кирер. Чогаадыкчы, чаартыкчы саналдар, мурнакчы дуржулганы нептередир материалдарывыс кол темазы ол. Шугумчулелдиг болгаш шоодуглуг одуруглар, баштактанып бижикчилер база үргүлчү үнер.

Бо чылдың апрель 4-те геологтар хүнү байырлалга тураскааткан «Разведчик» онза болган: узуну—2 метр 50 см, дооразы —1 м. Ынаа мурнуку чүүлдү А. Л. Кононенко болгу «Хову-Аксының казар байлактарын шинчилээни болгаш ажыглалга киирген төөгүзү» деп темага бижээн. Солуннуң бо удаада үндүрүлгезинге редколлегия кежигүннери: редакторлу геолог Н. Б. Кононенко, чурукчузу геолог Л. В. Иноземцева болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип, чогаадыкчы, тывынгыр ажылдаан.

Геологтарның чедиишкиннериг ажылдаарынга солуннуң киржилгези улуг рольдуг. 1982 чылдың бирги кварталында механиктиг арга-биле черни өрүмнээринге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,5 катап өскен. План ёзугаар геологтар 2490 метр черни өрүмнээр турган. Ону 3290 метр кылдыр өрүмнеп, оналдазын 103 хуу күүсеткен. 170 муң рубльдиң ажылдарын кылыр турган, 175 муң рубльдиин бүдүрген. Чер өрүмнээр бригадалардан П. С. Анисимовтуң, Г. А. Козловтуң, Ю. П. Морозовтуң бригадалары бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Өрүмнекчилерниң күш-ажылчы чедиишкинин «Разведчик» хана солунга чырыдып, социалистиг чарыш түңнээн бүдүрүлге хуралдарынга мурнакчыларны шаңнап-мактап турар.

Каастанганы-биле, партийжи бедик утка-шынарлыг материалдары-биле бо хана солун номчукчуларны бодунче хаара тудуп турар.

О. КОРОДА,
кады бижикчи.

СОРУЛГАМНЫ АЙТЫП ЧОР СЕН

Үжүктерим шала-була
Үжүглептер болгандан бээр
Солун бүгү арыннарың
Сонуургап-ла номчуп чор
мен —
Шынап сенден
Шынап, угаан кирип чор
мен.
Келир өйже чүткүлүвүс —
Херим, шалып базымывыс
Дөгерезин тода сөглеп.
Төөгүжеп берип чор сен —

Солунум сен
Сорулгамны айтып чор сен.
Өөредилге ажыл-ишче
Өргүн чонун ээлеедеп.
Аас-кежиин каңнап чоруур
Айтыкчым сен, чырыткым
сен—
Шынап сен дег
Шыламыккай сургаалчы
чок.

Бичe-оол САТ.

ЧАҢЧЫККАН КОЛЛЕКТИВИМ

МЭЭҢ амыдыралым, салым-чолум совет парлалга, республика типографиязы, «Шын»-биле тудуш холбаалыг болганын аас-кежиим деп санап чоруур мен. Типография бүдүрүлгезин Тывада хоочун коллективтериниң бирээзи. 1943 чылда анаа ажылдап кирдим, парлакчылап сес чыл ажылдадым. Солун, сеткүүл бүдүрери, ону үндүрери белен эвес херек, хүннү хүн, дүнну дүн дивес ажылдап-ла турар. Оон башка хоржок, ээлчеглиг номерни малчыннар ажылчыннар манап турар.

Парлакчылаан соонда корректорлап эгеледим «Тываның аныяктары» солунга ийи чыл ажылдадым. «Бо-даа шору кижи-дир»— дээш, «Шынның» даргалары бодунуң коллективинге хүлээп алган. Партийжи улуг харысаалга. «Муң кара» солунга корректорлаары — үжүктерин «оңчалап-четчелээр», чаңгыс чартык сек-даа, демдек-даа арттырбас.

«Шынга» үжен ажыг чыл иштинде корректорлап, үндүрүкчүлеп ажылдадым. Ам харназы улгаткан. Коллектив мени пенсияже үдүрүп үдеп каан. Өөренгеп коллективим чокта мени берге чорду өскелерге база ындыг-ла боор. Катап чедип келдим. Ам таныжылдап ажылдап, «Шынның» долу эргелиг кежигүнү болу бердим. Кижилерге, чоок улузунга дуза чедирери дег аас-кежик кайда боор.

О. ДАНЧАЙ-ООЛ,
персоналдыг пенсионер.

ШУПТУЗУН ХААРА ТУДАР

Күш-культура болгаш спорт кижилерниң амыдыралының чарылбас кезии болу берген. Спорт шөлдери, хаак оруу, хоккей коробказы эштир бассейн чүгле кадыкшыл быжыглаарының, омак-сергек болурунуң төптери эвес, кижилерниң бот-боттарының аразында аралажырының, эп-найыралдыг болурунуң хевирлери. Эртенги сула шимчээшкин, янзы-бүрү күш-дамыр мергежилгелери кандыг-даа мергежилдиң иштинге чугула херек, күш-культураның база бир кол талазы бар, коллективти быжыглаарынга ол база идигдиг.

Күш-культура болгаш спортка күш-ажылчы коллективтерниң, ажыл-ишчилерниң киржилгезиниң массалыг болдурарының байдалы бистиң республикада тургустунган. Спорттуң материал-техниктиг баазазы быжыгып турар. Күш-дамыр кижизидилгезиниң специалистери, активи өскен. Күш-культуржуларының саны чыл келген тудум улам-на немежип турар. Оон уламындан Бүгү-эвилел, Бүгү-россия чергелиг маргылдааларын бистиң республикага эртирип турар болу берген.

Спорт ниитилелдериниң, комитеттерниң сорулгалары болза, спорт эге организацияларының инициативазын деткип, арга-шинээн бедидип турар күш-культуржуларының санын көвүдедири, спортту улам массалыг болдурары. Чүге дээрге хөй-хөй күш-ажылчы коллективтерниң кежигүннери күш-дамыр кижизидилгезинче долузу-биле амдаа хаара туттунмаан. Районнарның болгаш хоорайларның спорт комитеттеринге практиктиг дузаны республиканың спорт комитеди, эки тура спорт ниитилелдери ам-даа долузу-биле чедирбээн. Мурнакчы күш-культура коллективтериниң эки дуржулгазын чер-черге нептередип турары кошкак. Бүдүрүлгелер, тудуглар, совхозтар болгаш албан организацияларда күш-культура болгаш спорттуң сайзыралынче кошкак кичээнгей салып турар деп шүгүмчүлелге спорт ажылдакчылары таваржып келген.

Кызылдың аңгы, туүйбу, хлеб, пиво заводтарында күш-культура ажылы кошкак тургустунган. Ындыг байдалдың кол чылдагааны: күш-культура коллективтериниң, профэвилел болгаш комсомолдуң ажылын аденкейжитпээнинде, спорт ажылын ажылагый удуртукчуларының деткимчезиниге албааны. Найысылалдың дыка хөй коллективтери, чижээ, ПАТБ, АТБ-2, АТБ-3, 49 дугаарлыг тудуг эргелели, эът комбинады, садыг эргелелери, «Каа-Хем» район болгаш оон-даа өске черлер спорт комплекстерин, залдарын тудуп, дериг-херекселдерин кылып ап болур аргалыг турбуже, ону ажыглавайн турар. «Совет Тываның 5 чылы» стадионнуң мурнуу талазында олуттарны, ынаа спортаалды болгаш өске-даа спорт тудугларны тударын спортчулар манап турар.

Ыланнгыя хоорайның барыын талазы сайзыраан, ында дөртку микрорайон тургустунган. Оон чурттакчылары он муң кижи ашкан. Бо хөй чурттакчылыг черде чаңгыс-даа спорт залы, дериг-херекселдери чок. Бо чорук күш-культура болгаш спортче бичии уругларны, элээдилерни хаара тударынга бергелерни таварыштыра берген.

Күш-дамыр кижизидилгезиниң кадрларын белеткээр, оларны чер-черге быжыглаар ажылдың чугулазы кымга-даа билдингир. Күш-культура башкылары, бүдүрүлге гимнастиказының методистери бисте ам-даа чедишпес. Ынчангаш бар специалистерни эки ажыглаары, чурттуң өөредилге черлеринге күш-культура болгаш спорт кадрларын четчири-биле белеткээри негеттинип турар.

СЭКП обкомунуң V пленуму СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ынай көдүрер дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалашкан, бо талазы-биле тодаргай хемчеглерни айыткан доктаалды хүлээп алган. Бо чугула доктаалды күүседир дээш шалыңчы ажылхерекке бистиң мурнувуста тургустунган.

В. БИЧЕ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы.

МАССАЛЫГ БОЛГАН

Эрткен суббота, воскресенье хүннеринде Кызыл хоорайның күш-культура болгаш спорт комитеди, ВЛКСМ хооркому, «Спартак», «Динамо», «Урожай», «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелдери күш-культура болгаш спорттуң аңгы-аңгы хевирлеринге спортчу маргылдааларны эрттирген.

—Май иинде спортчу оюннарга, маргылдааларга муң чыгам кижи киришкен. Күш-культура коллективтериниң чиик атлетикага кроссу, волейболга блиц-маргылдаа, чаа аразынга хоорайның бирги чери дээш, культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының шаңналы дээш баг кагарынга база шыдыраа болгаш спорттуң өске-даа хевирлеринге маргылдаалар эрткен.

Маргылдаалар моон мурнунда-даа доктаамал эртип турган. Ынчалза-даа бо оюннар ылгалдыг. Чүге дээрге, чоокта чаа СЭКП обкомунуң V пленуму күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ынай көдүрер талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Пленум ол талазы-биле доктаалды хүлээп алган, күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам калбартыр талазы-биле хемчеглерни тодараткан.

Бо чугула партийжи документини удуртулгага кылдыр ажыглап, хоорайның эки тура спорт ниитилелдери күш-культура болгаш спорттуң массалыы дээш эге базымнарын кылган. Ылангыя бүдүрүлге, албан организациялары болгаш тускай ортумак өөредилге черлери, школалар чадаг чарышка элээн хөй командаларын үндүрген. Анаа бүдүрүлге, албан организация черлериниң командаларының чадаг чарышка эстафетазынга бирги черни «Динамо» эки тура спорт ниитилелиниң, ниити ажыл-агый техникумунуң, № 14 ортумак школаның командалары ээлээн.

(Бистиң корр).

СТОЛ ТЕННИЗИНГЕ

Кызылдың «Херел» спорт залынга ВЛКСМ Кызыл хоорkомунуң бирги чери дээш стол теннизинге маргылдаа болган. Аңаа 12 команда киришкен. Аныяк ойнакчыларның оюннары шалып, кашпагай болгаш шиитпирлиг болгулаан. Тенниске бир дугаар черни Красноярскиниң тудуг транспортунуң автобааза командазы ап үнген. Ийи дугаарын Кызылда дүлейлер ниитилелиниң спортчулары алган. Кызылдың педагогика институдунуң командазы үшкү черже үнген.

Херээженнер аразынга хуу-да бирги чер дээш маргылдаага дүлейлер ниитилелиниң төлээзи Мира Ооржак бирги черни алган. Геология-шинчилел экспедициязының ажылдакчызы, спорт оюннарының хоочуну Лариса Коренкова ийиги черде. Уругларның эжеш бо-луп алгаш ойнаар ужуражылгаларынга бирги черни Мира Ооржак — Лариса Коренкова, кашпагай болгаш бедик мергежилдиг ойнаан. Эр улустар аразынга ужуражылгаларга Хеймер-оол Кужугет, Николай Данчыыр-оол бүзүрелдиг ойнаннар. Тиилекчилерге база мергежилдиг ойнакчыларга шаңналдарны байырлалдыг-биле тывыскылаан.

ЧУРУКТА: ВЛКСМ Кызыл хоорkомунуң бирги чери дээш теннис оюннарының киржикчилери.

О. ОХЕМЧИНТИҢ фотозу.

КҮШ-КУЛЬТУРА БОЛГАШ СПОРТ—БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

ТИИЛЕЛГЕ ХҮНҮНГЕ

ДОСААФ хоорkому Май 9-ка—Тиилелге хүнүнге тураскааткан боодалга маргылдаазын эрттирген. Аңаа 40 командадан 120 адыгжы киришкен. Шыырак адыгжыларның немешкени, оюннарның массалыг болганын бо маргылдаа көргүскен. Каш хонук үргүлчүлээн маргылдаага Тываның электри четкилериниң командазы (кежигүннери В. К. Долгополов, П. С. Попов, А. А. Аржаков) бирги черни ээлээн.

Моон мурнунда аңы билдинмейн турган командалар шыырак адыгжыларны ашкан. Чижээ, республиканың уруглар эмнээр салбырының командазы (кежигүннери В. П. Мочалов, А. В. Медведев, А. С. Тулин) ийиги черни ээлээн. ДОСААФ комитединиң адыгжылары (команда кежигүннери А. М. Архипов, А. В. Рудин, А. Г. Ефимов) үшкү черде болган.

Боодалгага хууда бирги чер дээш демисел база солун эрткен. Чүстен кайызы-даа 99 санныг А. С. Тулин, А. М. Архипов бир-ийи черни үлешкен. В. И. Игнатов оларга чүгле чаңгыс сап четпейн барган, үшкү черни ээлээн.

Э. МОНГУШ.
Кызыл хоорай.

БИР ДУГААР ЭРТЕР

Тыва хүрешке Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң команда болгаш хууда бирги чери дээш чемпионады бистиң республиканың найысылалы Кызыл хоорайга май 8—9 хүннеринде болуп эртер. Спорттуң бо хевиринге шак ындыг улуг хемчээлдиг маргылдаа Тывага бир дугаар болур. Ынчангаш тыва хүрешти РСФСР-ниң автономнуг республикаларынга, областарынга база массалыг болдурарынга идиглиг болуру чугаажок.

Ук чемпионатка Башкир, Бурят, Татар, Тыва автономнуг республикаларының, Адыгей, Карачаев-Черкесс, Хакас автономнуг областарының, Усть-Орда, Агин-Бурят автономнуг округтарының мөгелери киржир. Маргылдаа Кызылда Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгында «Хүреш» стадионга май сесте он шакта эгелээр. Мөгелерниң деңзи аайы-биле шенелде хүрежи 14 шакка чедир үргүлчүлээр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республикага бөгүн кааң хүн болур. Соңгу-барыын углаанышнының хаттың дүргениң секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 3—8 градус соор, чамдык черлерге 0—5 градус чылыыр, хүндүс 16—21, чамдык черлерге 9—14 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Соңгу-барыын углаанышкының хаттың дүргени секундада 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 3—8 градус соор, хүндүс 17—19 градус чылыыр.

Телевидение

МАЙ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Сапык иштинде ыт». Мультфильм. 9.10—«Альбомга арын». Уран-чечен телефильм. (ЧССР). 10.35 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чансар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг телефильмнер программазы: «Маховтуң бригадазының автографы», «Оон шелүү». 15.35 — «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга. 16.35 — Чурттар аразының конкурузунуң лауреады С. Иголинский ойнаар (фортепиано). 16.50 — «Горнистер, кыйгыга тарыыланар!» Минскиден дамчыдылга. 17.20 — Курунениң Н. Осипов аттыг үлегерлиг орус улус оркестриниң концерти. 17.45 — «Эвээң ленинчи библиотеканың». «Партия организациязы болгаш партийжи литература». 18.30—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Телемедээлер. 19.00 — «Партияның күштүг чепсээ». Дамчыдылга. 19.25 — Чарлалдар. 19.30 — «Азия тэву». Информация-публицистика программазы.

МОСКВАДАН

20.00 — «Хостаашкын». Киноэпопея. 3-кү фильм — «Кол согуушкун угланыышкыны». 1-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.25 — Совет Армияның А. В. Александров аттыг ийи даштыр Кызыл туктуг ыры болгаш танцының үлегерлиг ансамблиниң концерти. Оон соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30 — Ниити биология. 9-кү класс. Кижиниң тывылганы. 13.00 — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. «Чырык орук». 13.50— Шыдыраа школазы. Эгелеп чоруур ойнакчылар клазы. 14.20 — «Специализация болгаш концентрация дээш». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.35 — Дайын чылдарының шүлүктери болгаш ырлары. 15.20 — «Черни десктен-биле көөрге». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чансар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.45 — «Раиса Стручкова» («Орбита-3»). Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

19.05 — Уругларга фильм «Цабуня».

МОСКВАДАН

19.20 — «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Билбесней рульда». Мультфильм. 20.15 —Н. Мясковский. № 21 симфония. 20.30 —Неделяның спорту. 21.00 — «Үе». Информастыг программа 21.35 — Урал чүүл мастерлери. ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Леонов. 23.00 — 00.45 — Бут бөмбүүнге чурттар аразының эш-хуу ужуражылгазы. ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң шилилдек командалары ужуражыр. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

«Тыва көдээ тудуг» тресттиң демир-бетон кылыглар заводунга ажылдаары-биле дараазында мергежилдиг кижилерни чалап турар:

ТКК начальниги, инженер-лаборант, мастерлер, улуг техник, бухгалтер, машинистка-секретарь. Ол ышкаш тур ажылга бүдүрүлге-техниктиг килдистиң инженерин, экономист-претензионисти Ак-Довурак хоорайга ажылдаары-биле чалап турар.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Трудовая 43. Автобус доктаар чер —«Тудуг херекселдери» комбинат», азы Заводская кудумчузунуң 24 дугаар бажыңы. Кадрлар килдизи. Уруглар садтыг база бар.

ДИРЕКЦИЯ.

Профессионал техниктиг өөредилгениң Тыва республика эргелелинге дээди азы тускай ортумак эртемниг методистер (3,5 чылдан эвээш эвес педагогика азы бүдүрүлге стажтыг), секретарь-машинистка херек болуп турарын чарлап тур. Эргелелдиң адрези: Кызыл хоорай, Каа-Хем кудумчузу, бажың № 21 телефоннары 2-42-64, 2-14-34.

КИНО

МАЙ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гобиниң болгаш Хинганның таварты» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 12 киночыынды 9.30, «Мен — Хортица-дыр мен» 10.50, 12.10, «34-кү дүрген поезд» 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Карак салба!» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шуриктиң «Ы» операциязы болгаш өске-даа ужуралдары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Ийи амыдырал» (2 сериялыг) 14.00, 17.40 шактарда.

Эмчиниң сүмези

ХАН БАЗЫЫШКЫНЫ, ООҢ ПРОФИЛАКТИКАЗЫ

Хан базыышкыны — дамыр системазының аарыы. Ылангыя хан дамырларының базыышкыны кончуг нептереңгей, айыылдыг аарыг. Чүге дээрге ол артериосклероз (хан дамырының тарлаанындан болу бээр хоочу аарыы) база инфаркт аарыгларын өөскүдериниң кол баазазы апаар.

Аарыг кижи эмчиниң айтырыышкыны шынзы сагыыр ужурлуг. Оон аңгыда кижи бүрүзү аарыгны болдурбазының, канчаар эмненириниң сүмелерин эмчиден алыры ажыктыг. Чүгле эмчи-биле быжыг харылзаа аарыгны ажып эртер.

Мага-ботка бүдүмелдер солчуушкуну доктаамал болур. Бо бүгүнү хан дамчыдылгазының системазы күүседип турар. Ону күүседирде хан мага-ботче дамырлап дамчыштыр тарап турар. Дамыр системазы даштыкы өскерлиишкиннерге кончуг дүрген харыылы бээр. Ийиге кеш ээлапын дамырлары алгый бээр. Соок үеде тывылыр. Бир эвес ап-ийг амытан ыракта болбуун ылзын хөрүп каар болза, ооң чүрээниң ажылдаары дүргедеп, иштики органнарының дамырлары чиңгелей бээр. Оон хан базыышкыны улгадыр. Шаңган эъттериниң дамырлары алгыыр. Ынчангаш диригамытан хөделип эгелээр. Кижи эпчок байдалга таваржып, дүвүрээрге база ындыг.

Хан базыышкыны хөй янзы чылдагааннардан улгадыр. Чижээ, чаа болгаш хоочураан бүүрек аарыгларындан база бүүректиң дамырлар системазының төрүмелден эгелеп шын эвес сайзыраанындан, ол ышкаш сыныының бүүректиң дашталып аараанындан тыптыр. Оон аңгыда баш мээзи ыжып, ооң дегдирерде хан базыышкыны улгадыр.

Клиниктиг хайгааралдан ажырнг көөрге, хан чүрек-дамыр системазының аарыглары бичии чаш болгаш элээди үеде тыптып болур. Он муң өөреникчини шинчип хыназаза, 670 өөреникчинин ханының базыышкыны улуг болган. Оларның доктаамал турар чүүлдерни сеткилинге кончуг чоок, дүвүрээшкинниг хүлээп алыр. Ынчангаш хан базыышкыны улгадып турар.

Бичии уругларның аажы-чаңын кижизидип быжыктырары чугула. Элээди болгаш бичии уругларны хүндүлээчел, эптиг-чөпшээрек, шынчы, күш-ажылга ынак кылдыр кижизидери чугула. Өг-бүлениң кежигүннериниң аразында бижиг харылзаалар кижиниң нерв системазынга болгаш кадыкшылга эки салдарлыг. Бичии чажындан уругларны хөй-ниитиге болуп канчаар туттунарын, аажы-чаңын канчаар башкарарын кижизидер ужурлуг. Бо бүгүзү төрээн байдалда хевирлеп турган, таарыжып мергежилди шилип алыры чугула. Ажылдың коллективке, улустар аразында эптиг бедик системазын камгалаары-биле база харылзааны эвээжеңнер...

Сөөлгү үеде ол аарыгдан күш-ажыл кылыр улус база хөй-биле аарып турар апарган. Бүдүрүлгениң автоматчылып, конвейерлиг системалар тургустунган түңнелинде, күш-ажыл кылыры эвээжеп, кедээде ол аарыглар өзүп турар. Кедээ биле хоорайның аразы чоокшулаан. Амыдырал-чурттаалга экижээн. Хан базыышкыны улгадыр аарыгдан колдуунда утаан ажылы кылыр, шимчевес мергежилдиг улус аарыыр. Ынчангаш ол аарыгны болдурбазы-биле утаап ажылын күш-ажыл-биле холбаар херек. Ажыл-агый черлеринде бүдүрүлге гимнастиказын киирерин кончуг улуг ажык-дузалыг. Чадаг селгүүстеңнер... Туристер апап, балыктаарга дыка ажыктыг. Таакпы мага-ботка торадыг. Ылангыя хан базыышкыны улуг улуска багай салдарлыг. Таакпыда никотин... дамырларны чиңгедедип бичелдип турар.

Үйтпүг... хөй янзы-бүрү бодалдар кирген үеде, кончуг эки камгалап чоруур. Кижи хонукта 7-8 шак удуур ужурлуг. Удуур бетинде арыг агаарга агаарлап, удуур өрээлди агаарлаар-даа алыры чугула. Ийиги профилактиканы кажан хан базыышкыны доктаамал улгаткан деп бадыткаттынганда чорудар. Бо аарыгдан аараан кижи бүрүзү диспансерлиг учётка чурттап турар черниң ай-биле дилдылаткап турар ужурлуг.

Хан базыышкыны улгатканының эге чадазында аарыг улусту санаторий, курорттарга эмнээр. Олар агаар бойдус айы-биле янзы-бүрү черлерде турар. Чижээ, Крымда, Кавказта, Рига чоогунда, Карел мойнунда, ССРЭ-ниң ортаакы... Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүкте.

Б. ОЧУР-ООЛ,
терапевт.
Чөөн-Хемчик район.

ӨРТ АЙЫЫЛЫНДАН ЧАЙЛААРЫ-БИЛЕ

Эзим-арга болгаш тайга черлерге өрт айыылы тургустунуп болгу дег үе апрель 15-те эгелээнин Тыва АССР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозу дыңнадып тур. Оът-сиген, ыяш бүрүзү кургаг амгы үеде өрт болгу дег айыыл дыка улуг болуп турар. Эзим, тайга черлерге өрттүң айыылын болдурбас сорулга-биле апрель 15-тен эгелээш, ыяш ажыл-агый органнарының чөпшээрели чокка ынаар барып болбазын айыткан. Тарылга болгаш сиген шөлдеринде бок үнүштерни өрттедирин болгаш эзимнерге, тайгага одаг кыпсырын бүгү черлерге хоруп каан.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНГА ОЙНААШКЫННЫГ САЛЫЫШКЫННАР

Калининград областың Светлый хоорайынга 1982 чылдың апрель 8-те болган ойнаашкыннарның шүүштүрүлге ТАБЛИЦАЗЫ

РСФСР-ниң бүгү-ле ажаалга кассаларында чыдар ойнаашкынныг салыышкыннарның счёттарының дараазында номерлеринге ойнап алыышкыннар таварышкан:

Счёттар №№	Салыышкынның ортумак түңүнге онаашты ойнап алыышкын хуузу	Счёттар №№	Салыышкынның ортумак түңүнге онаашты ойнап алыышкын хуузу
А 23	Чээрби беш	А 548	Чээрби беш
А 69	Чээрби беш	А 592	Чээрби беш
А 110	Чээрби беш	А 636	Чээрби беш
А 137	Бежен	А 664	Чүс
А 180	Чээрби беш	А 715	Чээрби беш
А 206	Ийи чүс	А 730	Бежен
А 254	Чээрби беш	А 761	Чээрби беш
А 289	Чүс	А 802	Чээрби беш
А 355	Чээрби беш	А 846	Чээрби беш
А 364	Чээрби беш	А 911	Чээрби беш
А 413	Чээрби беш	А 921	Чээрби беш
А 457	Чээрби беш	А 978	Чээрби беш

Счёттар саны 1000 ажыг ажаалга кассаларындан баштайгы муңнуу ышкаш, дараазында бүгү муң санныг счёттарның ол-ла номерлери, торгайлаарга. Дараазында А 1023, А 2023, А 3023 болгаш А 1009, А 2009, А 3009 дээш оон-даа ыңай №№ ойнап алыышкынга таварышкан.

Тираж эрттиреринин талазы-биле комиссия даргазы — улус депутаттарының Свердловск хоорай Советиниң күскомунуң даргазы В. И. ГВОЗДЕВ.
Комиссияның харыысалгалыг секретары О. В. ЯШИН.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыҥ № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-36-63, редакторнуу оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер-чижек килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-21, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн баргаш 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 908.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 13). ВС—00871

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 106 (11904) | 1982 чылдың май 6, четверг | 1925 чылда үндүрүлеттинген | Өртээ 3 кеп.

ЛЕНИНЧИ «ПРАВДА» ДУГАЙЫНДА ФИЛЬМ

«Правда» солун — ленинчи партияның Төп Комитединиң дайынчы органы, оон илегелдиг болгаш шынчы дуазалакчызы 70 чыл болган. Ол тураскаалдыг хүнге тураскааткан «Правда» дугайында сөс» деп документалдыг кинолентаны үндүрген. Ону Төп телевидениеге май 4-те көргүскен.

Октябрьның төрүттүнген чуртунуң өндүр улуг херектериниң эрткен он чылдарда чыл бижикчизи боор келген арыннарлыг солуннуң төөгүзүнүң болгаш амгы хүннериниң дугайын экран көргүзүп турар. «Правданың» кол редактору В. Г. Афанасьевтиң эге сөзү-биле ажыттынган фильм оон журналистери, ажылчын корреспондентилери-биле, солуннуң номер бүрүзүнге боттарының күш-ажылын киирип турар кижилер-биле көрүкчүлерни таныштырар. Оон-биле кады көрүкчүлер Совет Эвилелиниң болгаш даштыкының янзы-бүрү булуңнарынга солуннуң корреспондентилериниң соксаал чок эштерлерин эрттирип турар бүгү черлеринге чедер. Правдачы хоочуннарның сактыышкыннары, солуннуң төөгүзүнүң арыннарын катап тургузуп турар документалдыг кадрлар болгаш фото-чуруктар фильмде кирген.

Совет парлалганың баштайгызы болур ленинчи «Правда» номчукчуларның хүндүткелин чаалап алган. амгы үеде оон чаңгыс хүннеги тиражы 10 миллион ажыг экземпляр четкен. Совет кижилер ынак солунун сүмелекчи, политиктиг билиглерниң болгаш дүрүжүлгениң үнер дээзи кылдыр көрүп турар. Чоннуң амыдыралынга солун кандыг черни ээлеп турарының дугайын үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажылчыларының ажыл-чорудулгазы, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары экрандан чугаалап турар.

(СЭТА-ның корр).

СОРУК КИИРИП ТУР

Тиилекчи коллективтиң удуртукчузунга сөс

1981 чылдың түңнелдери ёзугаар ажылчы чоннуң библиотекалар номнары-биле хандырарын эки организастааны дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун Чөөн Сибирь зоназының талазы-биле Тыва АССР-ниң төпчүткен библиотека системазын шаңнаан. Ынчангаш республиканың культура амыдыралында база бир ол өөрүнчүг улуг болуушкунга хамаарыштыр бистиң корреспондентивис республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының директору А. А. Давыдовадан интервью алган.

— Библиотекаларны төпчүткен системаже киирген соонда байдал кайы хире экижээнил?

— Каш чыл мурнунда республиканың библиотекалары төпчүттүнмээн турган. Ынчан чаңгыс аай ажылдаарынга таарымча чок, бетин кыдын кайда кандыг номнар чедишпезин билдинмес. Номчукчунуң херегдээн ному ук библиотекада чок боорга, ону өскээртен тып бериптер арга чок. А ам төпчүткен системаже киирген соонда байдал оранчок экижээн. Сөөлгү бо каш чылдарда республиканың бүгү-ле библиотекалары төпчүткен система-биле ажылдап турар. Ынчангаш байдал аажок таарымчалыг, номнар болгаш дериг-херекселдер-даа талазы-биле бир черде шуут чок, азы чедишпес болза өскээртен тып бээр, азы солчуп алыр арга бар апарган. Ынчангаш номчукчунуң херегдээн ному ылап-ла тывылгаа турар.

Тыва АССР-ниң чурттакчы чону 273 муң ажыг кижи, а библиотекаларда ном фондузу 3 млн. 750 ажыг муң экземпляр. Чурттакчы чоннуң номбиле хандырылгазын республиканың библиотекалары багай эвес чорудуп келген. Чыл дургузунда 179,5 муң номчукчуга 3298,5 муң экземпляр номну бижиткен. «Библиотека-биле чурттакчы чоннуң эн эки хандырылгазы дээш» деп социалистиг чарышка бүгү-ле системаның болгаш ведомстволарның 323 библиотеказы киришкен. 1981 чылда номчукчуларны хаара тудар болгаш номну бээр талазы-биле планныг опаалдапы 103 хуу күүсеткен. Бо дээрге бистиң чедиишкиниивис; а ол төпчүткен системаның ажык-дузазының болгаш социалистиг чарыштың ачызында чедип алдынган.

— Мурнакчыларның арга-дуржулгазын кандыг янзылыг нептередип турарыл?

— СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажыттынарынга алдар кылдыр библиотека ажылын улам күштелдиргенииниң соонда, он бирги беш чылдың баштайгы чылында республиканың библиотекалары номчукчулар санының талазы-биле планын шуптузун күүседипкен. Он үш районнуң он бири номчукчуларга ном бээр талазы-биле планын күүсеткен. Оларның иштинде Таңдының төпчүткен библиотека системазы (директору М. Домарёва) эң эки көргүзүглерлиг болган. Номчукчулар хаара тудар талазы-биле планныг опаалдазын 110 хуу, а ном бээр талазы-биле 119 хуу күүсеткен. Эрзиниң төпчүткен библиотека системазы (директору М. Шойдук) база-ла эки ажылдааш, тиилекчи болган. Республика библиотекаларының аразында социалистиг чарышка олар бирги черни алгаш, шилчиир кызыл туктар-биле, коллективтери номнар болгаш акша-биле шаңнаткаппар.

Уруглар библиотекалары база-ла кол-кол көргүзүглер талазы-биле онаалдаларын күүсеткен. Олар номчукчуга ном бижидер талазы-биле планын 103 хуу күүсеткен. Бай-Хаактың төпчүткен уруглар библиотеказы (методист В. Ощепкова). Балгазынның (О. Филкова). Кызылда Гайдар аттыг (Г. Ускова) уруглар библиотекалары эки ажылдыг боош мактадып турар.

Бай-Тайга, Тес-Хем, Тожу, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем районнарда библиотекаларның ажылы сөөлгү үеде экижээн.

Арга-дуржулгазы байлак болгаш ону өске эш-өөрүнге күзелдии-биле дамчыдып берип чорур эң кызымаккай библиотекарьлардан А. Чадынчакты (Эрзин), Л. Кашпаны (Элегест), Е. Агынны (Улуг-Хем) болгаш өскелерни-даа адап болур. Мурнакчыларның арга-дуржулгазын бижимел-биле-даа, семинарлар дамчыштыр-даа, бот-боттарынче чалалгалар хевири-биле-даа дамчыдып нептередип турар.

— Библиотека ажылында кол кичээнгейни чүүже угландырып турарыл?

— СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирин амыдыралга боттандырары-биле ажылчы чоннуң идей-политиктиг кижизидилгезинге номнуң ужур-дузазын болгаш Ленинниң теоретиктиг номналын, СЭКП-ниң документилерин пропагандалаарынче углап турар. Оон ынай Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» болгаш «Сактыышкыннар» деп номнарынга номчукчулар конференцияларын чер-черге эрттирерилээни ажыктыг, дээштиг болгулаан. Оон-даа өске ажылдарны чогаадыкчы ёзу-биле диленип тып чорудуп турар. Шилчиир кызыл тук-биле шаңнадып турарывыс республиканың бүгү-ле библиотека ажылдакчыларын улам кызымаккай ажылдаарынче соруктап киирди.

СОВЕТ-НИКАРАГУА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Майның 4-те Кремльге совет-никарагуа чугаалажыышкыннар болган.

Совет таладан чугаалажыышкыннарны СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев чоруткан.

Никарагуа таладан — Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң (НХСФ-ниң) Национал удуртулгазының кежигүнү, Национал катап тургузуушкунуң чазаанның удуртулга чөвүлелиниң координатору революция команданти Д. Ортега, НХСФ-ниң Национал удуртулгазының кежигүнү, Никарагуа Республиканың планнаашкын министри Г. Руис, НХСФ-ниң Национал удуртулгазының секретары Р. Нуньес, Никарагуаның даштыкы херектер министри М. Д. Эското чугаалажыышкыннарны чоруткан.

Найыралчы, чуректиң хаптызындан байдалга эрткен чугаалажыышкыннар үезинде ССРЭ-ниң болгаш Никарагуаның аразында ийи талалыг харылзааларның айтырыгларын, ол ышкаш делегей байдалының чугула айтырыгларын чугаалашкан.

Совет Эвилелиниң болгаш Никарагуа Республиканың аразында деңн эргениң, дуазалажылганың болгаш бот-бодунуң иштики херектерин холгаарлавазының принциптеринге үндезилеңген харылзааларның чедиишкиниг хөгжүлдезинге Л. И. Брежнев биле Д. Ортега сеткил ханышкынын илергейлээн. ССРЭ-ниң болгаш Никарагуаның улустарының чаагай чорууунга таарыштыр ол харылзааларны улам ынай хөгжүдер талазы-биле күжениишкиннерни уламчылаар деп ийи таланың чүткүлү илергейлеттинген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин Совет Эвилелинде канчаар күүседип турарын, экономиканы, эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге ССРЭ-ниң чедиишкиннерин Л. И. Брежнев никарагуа делегациязынга таныштырган. Ленинчи национал политиканың тиилелгезиниң, Совет Эвилелиниң улустарының найыралының болгаш ак-дугуужунуң ёзузунуң байдалында демдеглээр апаар алдарлыг юбилейинин — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының демдээ-биле бо чылын ол ажылды чорудуп турар деп, Л. И. Брежнев чугаалаан.

Никарагуада революстуг чорудулганың [illegible] дугайын, Сандиночу улусчу революцияның чаалап алыышкыннарын быжыглаар талазы-биле Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң болгаш Национал чаартылга чазааның [illegible] дугайын база чуртта чоруттунуп турар социал чаартылгаларының дугайын Д. Ортега дыңнаткан.

Делегей айтырыгларын чугаалажып тура ийи тала делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң өзүп турарын дугайты, ылангыя мурнунда АКШ-тың империалистиг бөлүктериниң шериг талазы-биле артык күштүг болуруң чедип алыр оруугабиле делегейде күштерниң тургустунган деңнегүүрүн үрээр, делегей социализминиң турушталын баксырадыр, национал-хосталгалыг шимчээшкиннниң чаалап алыышкыннарынга согуушкун таварыштырар дээр чүткүлүнүң түңнелинде делегейниң чамдык девискээрлеринде тургустунган айыылдыг байдал дугайты шынгыы сагыш-сеткилин илергейлээн.

80 чылдарга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазын боттандырарынче угландыр Совет Эвилелиниң кылып турар практиктиг базымнарының болгаш инициативаларының дугайын Л. И. Брежнев Д. Ортегага дыңнаткан. Делегейниң нарыыдаан байдалында Совет Эвилели империализмниң чаңнеешкиннеринге, оон дайын белеткеллеринге болгаш чер болганга коргуушкунун байдалын чидиглендирер дээр чорууга быжыг сөттүр шаныышкынны бербишаан, делегей байдалын чогумчударынче, күрүнелер аразынга быжыг тайбыңны болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы хандырарынче шугумну чайгылыш чок чорудуп турарын ол онзалап демдеглээн.

Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту болдурбас база бүгү-шиити тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар талазы-биле Совет Эвилелиниң күжениишкиннерин бүрүн деткип турарын никарагуа тала илергейлээн.

Төп Америкада байдал дугайты айтырыг талазы-биле санал-оналдар солчуп турганының үезинде Совет тала Никарагуаның чазааның ол кавы девискээрге байдалды чогумчударынче угланган тайбыңга ынак саналдарын бүрүн деткип турарын илергейлээн. Вашингтонда американ колонизацияның империячы категориялары-биле ам-даа чурттавышаан турарын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Каттышкан Штаттарның талазындан чөңгээлерниң болгаш халдаашкыннарның кол объектилериниң бирээзи болу берген Никарагуа ол үүлгедиишкиннер Латин Американың улустарынга чүнү таварыштырарын бодунуң [illegible] эки билир. Ол кавының өске күрүнелеринге удур база дыка ажыглээн кампанияны чорудуп турар.

Латин Американың чурттарынга хамаарыштыр Вашингтонуң политиказының империалистиг утказы Фолленд (Мальвин) ортулуктар ужурунда англи-аргентин чөрүлдээ-биле холбаштыр база дагын тодаргай бадыткаттынган.

Никарагуаның, Кубаның болгаш латин-америк өске-даа күрүнелериниң адынга АКШ-тың кыжанышкыннарын, Сальвадорнуң херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкынын ийи тала шиитпирлиг буруу шапкан. Латин Американың патриоттуг болгаш демократтыг күштери-биле боттарының эп-сеткилин каттыштырып турарының дугайын медеглээн.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа май 4-те Кремльдиң Улуг ордузунга Национал удуртулгазының кежигүнү, Национал катап тургузуушкунуң чазааның удуртулга чөвүлелиниң координатору революция команданти Д. Ортега Сааведрага баштаткан Никарагуа Республиканың күрүне делегациязынга алдар кылдыр дүштеки шайлалга кылган.

Совет таладан дүштеки шайлалгага эштер Л. И. Брежнев, Н. А. Тихонов, Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарёв, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң Күрүне комитеттериниң даргалары, өске-даа албан кижилери баргаңнар.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев дүштеки шайлалгага чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Ортега!

Хүндүлүг никарагуа аалчылар!

Эштер!

Никарагуа Республиканың эш Даниэл Ортегага удурткан делегациязынга чүректиң ханызындан байыр чедирерин чөпшээрен көрүңер.

Силер бистииңге дыка ырактан, чер бөмбүрзээниң өске чартыындан келген болгай силер.

Силерниң Москвада келгениңер, чугаалажыышкыннарның үре-түңнелдерлиг болганы-даа, бистиң бодап турарывыс-биле алырга, делегейниң амгы үеде хөгжүлдезиниң чугула дүрүм ёзугаар болуушкунун чайынналдаа-биле көргүзүп турар-дыр. Улустарны болгаш чурттарны чүгле география болгаш политика чоокшулаштырып турар эвес, харын база оларның бот-боттарын билчиринге болгаш найыралдажарынга ырак узак чер-даа шаптыктап шылавас боор турар-дыр.

Никарагуаның улузу шынныг херекти, боттарының хамаарылгазын тудуш херээн камгалап турар. Төп Америкада ол улуг эвес күрүне бодунуң хамаарышпас чоруун камгалаар болгаш тайбың байдалдың үезинде чурттаар, аңаа удур кандыг-даа өөчүк-чөңгээлер соксазын дээш бүгү күжүн салып турар.

Ол улустуң тура-соруун ёзугаар Национал хосталганың Сандиночу фронтузунга удуртуп алгаш, демократияга болгаш социал делгелгеге үндезилээш, иштилел харылзааларын чаартырынче эгелеп киирген.

Никарагуа делегей херектериниң талазы-биле кала-даа [illegible] политиказын чорудуп, делегей байдалын [illegible] үлүүн киирип турар. Бистер өске-даа күрүнелер-биле бир демей, бо бүгү талазы-биле силерге эп-сеткил каттыштырып, деткип турар бис.

Бөмбүрзектиң барыын чартыындан бистерни калбак делгем океаннар аңгылап турар. Европаны, Азияны болгаш Африканы хоозураткан делегейлиң ийи дайыннарының өрт-халаптары Америк девискээрин хемчээлдии-биле шыва албаан болгай.

Ынчалза-даа тайбыңны кайда-даа үнелээр болгаш тайбыңны бүгү улустар күзеп турар. Ынчангаш күрүне ажылдакчызы кижиге тайбыңны камгалаарындан бедик харыысалгалыг чүүл бистиң үевисте чок.

Ол Мурнуу Америкага-даа болгаш Каттышкан Штаттарга-даа азы Канадага-даа шын болур ужурлуг. Делегей дайыннарының тевү болуп турган өске күрүнелерге үезиг Америкадан ыраа олардан Америкага чедир бичии-ле ырак болгай.

Бодунуң кожалары болгаш Каттышкан Штаттар-биле харылзааларда бергелерни болгаш дүшкүүрлүг байдалды чугаалажыышкыннар арказы-биле узуткаарынче Никарагуаның удуртукчуларының кызымаккай чүткүлү ынчангаш долузу-биле билдингир боор турар.

Латин Американың өске-даа чурттарының, ылангыя Мексиканың, Кубаның ол-ла угланыышкын-биле кылып турар тодаргай инициативалары бистиң политикавыстың өске соруглаларынга дүгжеп турар.

Латин Американың улустарының ортузунда хосталгаже чүткүлдүг шимчээшкин ургулчулеп, улам калбарып турарының хой-хей бадыткалдарын төөгү болгаш амгы үе-даа көргүзүп турар.

Улустар Төп Американга болгаш Мурнуу Атлантикага-даа болза, боттарының черниң, боттарының бажыннарының ээлери болурун күзеп турарлар.

Бир эвес бөмбүрзектиң барыын чартыынга айыылдыг нарыыдаашкыннар болгаш мөзилдежиишкинниг байдалдар тургустунуп кээр чүве болза, тергиидээшкинниң турушталын камгалаарын азы катап тургузарын оралдажып, улустарга өске чурттуң дарлалмөлчүгделин албадаар күштерниң барынгаа болу бээр.

Олар кижилышкыныл болгаш албадаашкын кылырындан, өңнүк-чөңгээлээшкин болгаш бүзээлээшкиннии ажыглаарындан боо-чепсектиг үүлгедиишкиннерден ойталаваас болгаш колониалдыг дайыннар үелеринге дөмей үүлгедиишкиннерни кылып турарлар.

Совет Эвилели чер бөмбүрзээниң өске-даа районнарынга ышкаш, мааа база-ла бодунуң принципиалдыг политиказын — дүшкүүрлүг чоруктуң амгы одагларын узуткаар болгаш чаа одагларының кыптыгып келирин баш удур болдурбазынын, күрүнелерниң болгаш улустарның иштики херектеринге холгаарлаашкынны кылбазынын, маргылдаалыг айтырыгларны тайбың арга-биле, чугаалажыышкыннар столунга шиитпирлээриниң политиказын барымдаалап турар.

Бистер бүгү диптерге чаңгыс политиканы — тайбыңның болгаш улустар аразынга найыралдың [illegible] политиказын чорудуп турар бис.

Лашканы:

Эш Ортеганың болгаш бүгү никарагуа аалчыларның кадыкшылы дээш!

Совет Эвилели биле Никарагуа Республиканың аразынга найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаары дээш!

Бүгү делегейге тайбың дээш көдүрерин саналдап тур мен.

Д. Ортега харыы сөс ап, чүве чугаалаан.

Эш Д. ОРТЕГАНЫҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Брежнев!

Совет эштер!

Никарагуа эштер!

Никарагуа революцияның баштыкчызы болгаш Национал хосталганың Сандиночу фронтузунуң үндезилекчизи Карлос Фонсека 25 чыл мурнунда аныяктарның болгаш студентилерниң VI Бүгү-делегей фестивалынга Сандиночу улусту биле Ленинниң улузунуң аразында ак-дүнмалыышкы найыралдың демдээ кылдыр Москва парыгынга мыш олурткан. Ынчангаш бистер бөгүн ол мыш өзүп үнген болгаш бистиң улустарывыс, чазактарывыс болгаш партияларывыс аразынга харылзааларның быжыг болгаш бузулбас демдээ апарган деп чугаалапболур-дур бис.

Агрессияга, аш-чүткаа болгаш улуг бергелерге удур демисээге дискек кырынга сөгүрбейн, империалистиг болгаш фашистиг эжелекчилерни чылча шапкан маадырлыг совет улустуң чайынналчак төөгүзүнүң шынчы камгалакчылары — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш Совет чазактан алганывыс чалалга болза, бистерге улуг алдар-хүндү-дүр деп санап турар бис.

Бистер Ада-чурттуң Улуг дайынынга бүгү кижи төрелгетенниң фашизмниң кырлаалыышкынындан хостаары дээш өлген 20 миллион совет кижилерниң тураскаалының мурнунга мөгейип, боттарының амы-тынын никарагуа революция дээш берген бистиң муң-муң маадырларывыстың тураскаалының баарынга эң-не ханызы-биле мөгейип, хүндүлээривис ышкаш, шак-ла ынчаар мөгейип турар бис.

Совет ажылчы чоннар агрессия болгаш бергелер турза-даа, боттарының чуртунуң хөгжүлдезинге кайгамчыктыг чедиишкиннерни төөгүнүң кыска үезиниң иштинде чедип алганын билир бис. Социал-экономиктиг тургузугну ажылчы чоннарның чаагай чорууун эрге-ажыктарынга дүүштүр дең-дески тургузарын магадылаан күчү-шыдалдыг үндезилеттинген принциптери ындыг хөгжүлдениң кол чүүлү боор турар. Бистер 11 беш чылдың кол-кол соруглаларын шиитпирлээринге кандыг-кандыг чедиишкиннер чедип алдынганын билир болгаш совет профэвилелдеринге каттышкан миллион-миллион кижилерниң быжыг холдары салдынган соруглаларның күүсеттинерин хандырарынга бүзүрээр-даа бис.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң кылган чаа тайбың саналдарын делегейниң бүрүнгаар демпилгелиг болгаш демократтыг күштери шуптузу деткээн турар ужурлуг.

Партияда, совет улуста болгаш бистиң бөмбүрзээвистиң бүгү улустарында-даа тайбыңның камгалаарының сорулга-

(Уланчызы 3-кү арынга).

РЕСПУБЛИКА СЛЁДУ

Дүүн СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга ажылчын болгаш кодээ корреспондентилериниң республиканың солуннар, телевидение болгаш радио журналистери-биле кады слёду болган.

Слётту СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак ажыткан. Ол Парлалга хүнүн болгаш «Правда» солуннуң баштайгы номериниң үнгенинден бээр 70 чыл болганыбиле холбаштыр чыылганнарга байыр чедирген. оларга мооң-даа соңгаар чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] радио ажылдакчыларының [illegible] корреспондентилериниң соруглаларының дугайында» илеткелди пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Каавай кылган. Бо [illegible] Парлалга хүнү алдарлыг хүн — СЭКП ТК-ның [illegible] болгаш шылгаттынган органы, делегейде эң-не [illegible] — «Правданың» баштайгы номериниң үнгенинден бээр 70 чыл болганы-биле кады ушуражып турарын ол демдеглээн. Өске-даа солуннарның тираж тары чуртта чыл келген тудум улам-на улгадып турар. Бистиң республикада бо талазы-биле чедиишкиннер база бар. Амгы үеде Тывада республиканың дөрт, ол хире саныг районнар болгаш хөй тиражтыг солуннар, «Агитаторнуң блокноду» парлаттынып үнүп турар. Оларның харыуңгла тиражы 68 муң экземпляр ажып турар. Республиканың [illegible] чоннарының амыдыралында радио болгаш телевидение [illegible] биле кирген.

[illegible] материалдар журналистиканың улам өзүп турар негелделеринге ам-даа [illegible] Чүүлдериниң болгаш корреспонденцияларының чамдыкпы кылымы темалыг, [illegible] бодалдыг, чогаадыкчы [illegible] ам-даа чедип албайн турар.

Республиканың редакциялар коллективтериниң ажылында кол черни СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин пропагандалаары, он бирги беш чылдың планнарын болгаш хүлээлгелерин күүсэдеринче ажылчы чоннарны мобилизастаары ээлеп турарын илеткелчи уламчылаан чугаалаан. Чижээ, «Тувинская правда» солун капиталдыг тудуг, чигээтти болгаш одалга-энергетика курлавырларын камнаары айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турар. Солуннар камналга чорумун эң-не шынгыызы-биле сагыыр чорукту бүгү талалыг чырыдыышкыннарынче чүткүлдүг. «Экономика камналгалыг болур ужурлуг», «Камналганың арыны» деп рубрикаларны доктаамал ажылдап турар. Солуннарның арыннарынга темалар ааңы-биле материалдарны үргүлчү үндүрүп турар. «Шын» солунга хөй, чылгы чаа болгаш саралыкты өстүрер дугайында, мал ажылдыг иштизи-биле хөгжүдер талазы-биле темалыг арыннар үе-үелеп үнүп турар. Ынчангаш солуннуң редакциязы [illegible] материалдар болгаш ажылдар дээштиг, чедиңгир болзун дээш, малчыннар-биле сырый харылзааны тудуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң негеп турарын ёзугаар республиканың журналистери болгаш автор активи-даа материалдарының дээштиг, ажыктыын бедидерин чедип алыры эргежок чугула деп, илеткелчи түңнелинде чугаалаан. Хайы утка-шынарлыг, тодаргай бижимелдер [illegible] материалдар номчукчуларга солун, оларның [illegible] таарымчыр болгаш удуртукчулар, специалистер-даа оларны кичээнгейге ап, айыттынган четчестерни узуткаарының дарый хемчеглерин алыры билдингир. Ынчалза-даа [illegible] болгаш радио-даа дамчыдылгаларының шүгүмчүлелдиг чүүлдеринге ажыл-херекчи харыы бербес удуртукчулар ам-даа бары хамааданчыг. Оларга «Тыва тудуг» материалдарын каттыжылгаларының чингей» директору Ю. С. Самойлов, «[illegible]» мөчбинат» директору А. И. Антонов, Таңды районунуң [illegible] И. П. [illegible] Өвүр районнуң каттыжылгазының даргазы А. Б. Семис-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр. Ады үнген болгаш өске-даа чамдык эштер солуннар шүгүмчүлелиниң дыңнангыры-биле көөр, чогуур түңнелдерни үндүрер ужурлуг.

Ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер: курлайгааралдың Тыва лабораториязының килдис начальниги Г. Н. Тутынина, Тожунуң радиоорганизакчызы В. С. Тамдын-оол, «Кызыл тудуг» эргелелинде бригадир Ч. Ч. Донгак, а ол ышкаш «Тувинская правда» солуннуң редактору В. Л. Маслов, «Кызыл ГЭС тудугунуң» прорабы А. В. Ковальчук, Кызыл хоорайнуң уруглар спорт школазының директору В. С. Хопров олар партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының [illegible] телевидение болгаш радио канчаар тургузуп турарының дугайында тодаргайы-биле чугаалааннар.

СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, [illegible] болгаш ВЛКСМ обкомунуң [illegible] журналистерге [illegible] прораб А. В. Ковальчукка, Кызыл хоорайның хоорай камгалал курстарының начальниги А. Ч. Дыртый-оолга, УСШ-тың директору В. С. Хопровка тывыскан.

Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинин даргазы В. С. Шаравии «Тувинская правда» солуннуң улуг корреспондентизи А. А. Быковка болгаш «Шынның» килдис эргелекчизи Х.-К. С. Монгушка 1981 чылдың эң эки чүүлдери дээш лауреаттарның дипломнарын база тывыскан. Республиканың шериг комиссариадының политкилдис начальниги Н. Н. Коротаев шериг-патриоттуг темаларны калбаа-биле чырыдып дээш «Тувинская правда» солуннуң редакторунуң оралакчызы О. Н. Гаврилова болгаш дагын хоочуну А. К. Коробейникова [illegible] совет комитединиң тураскаал медальдарын тывыскан. ДОСААФ обкомунуң даргазы Ю. М. Камышев «Тувинская правда», «Шын» солуннарның редакцияларынга ДОСААФ ТК-ның Хүндүлел бижиктерин дамчыдып берген.

Х. С. Серенге, З. Ф. Стрелковскаяга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тывсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чоннуң библиотека хандырылгазының хөрээнге ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты Бай-Тайганың төпчүткен библиотека системазының Шуй кодээ филиалының эргелекчизи Хүрең Солдуковна Серенге, уругларның К. И. Чуковский аттыг Тыва республика библиотеказының директору Зинаида Фёдоровна Стрелковскаяга тывсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың май 5.

С. А. Бичелдейни, М. Ф. Домарёваны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чоннуң библиотека хандырылгазының талазы-биле үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш Эрзиниң төпчүткен библиотека системазының Мөрен кодээ библиотека филиалының эргелекчизи Сапчима Александровна Бичелдейни, Таңдының төпчүткен библиотека системазының директору Мария Филипповна Домарёваны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың май 5.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур

ҮЕНИҢ БАЗЫМЫ-БИЛЕ

Совет улустарның ака-дуңма өг-бүлезинде чечектелиишкинниг орар бөгүнгү Тыва — амгы үениң индустриалдыг, бедик хөгжүлделиг кодээ [illegible] социалистиг культуразы чечектелген республика апарган. Республиканың бир чечектелген булуңу — Эрзинниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынга төлептиг салыышкынын киирип, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга уткуштур бедик көдүрлүүшкүн-биле чорупкан орар.

Оон тодаргай бадыткалынга [illegible] болур. Дөртен чылдарга чедир Эрзинниң девискээринге улус өөредилгезиниң, культураның кадык камгалалының албан черлериниң баазазы барык чок [illegible] турган. Бо хүннерде Тываның ол булуңу кайы хире чаартылганын, сайзырааның ылангыя хоочун салгалдың кодээ ишчилери онза чоргаарал-биле сактып чоруурлар. Чүге дээрге олар ол чаартылгаларны караа-биле көрүп, анаа боттарының тургузукчу үлүүн киириштиргеннер.

Амгы үеде районнуң суурларында 2 муң ажыг өөреникчилерни хаара тудуп турар дөрт ортумак болгаш бир сес чылдыг школалары бар. Өөреникчилерниң 45-и куруглеш долу [illegible] ның 400 ажыг уруглары ясли-садиктерде хаара туттунган. [illegible] камгалалдар талазы-биле кылдыныг турар ажылдар хөй. Хары угда 50 ижиниң чыттырып эмнээр район эмнелгези, Нарын суурда он беш орунунг участок эмнелгези [illegible] даа суурларда медицина пунктулары ам доктаамал ажылдап турар.

Районда культура амыдыралы хөгжүп, чонун бот тывынгыр урап чүүлге хандыктыпты, урап мергежилдиг өскен. Ленин аттыг, «Мөрен» совхозтарының төптеринде чаа клубтарны тудуп [illegible] «Нарын» совхозтардан Культура бажыңнарының тудуун эгелээн. Район төвүнден эгелээш чурттакчылар суур бүрүзүнде чурттап олурар, культура амыдыралдың, албан черлери [illegible] чаа-чаа кварталдар чыл бүрү [illegible].

Партияның болгаш чазактың ада салган салыышкынының база доктаамал кичээнгейиниң ачызында районга болган социал-экономика болгаш культура талазы-биле улуг чаартылгаларның иштинде бир кол черни ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг деңнелиниң чыл бүрүде бедип, садып алыр аргазы өзүп турары болур. Оон чижээнге дараазында сандарны көргүзүп болур. Чүгле он бирги беш [illegible] ла районнуң чурттакчы чону 70,7 муң рубль түңнүг бажың иштиниң херекселдерин, 88,7 муң [illegible], 97 соолдукчуну, хеп чуур 60 ажыг машинаны, 171 телевизорну, 30 хире автомашинаны [illegible] садып алгылаан. Сөөлгү чылдарда чонунуң амыдырал хандырылгазын экижидеринче угланган эвээш эвес ажылдар кылдынган. Мөрен, Нарын суурларга чонунуң амыдырал [illegible].

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге калбак өрүк ажыттынган. Районнуң [illegible] хандырылгазы чыл бүрү өзүп, сайзырап келгенин онзалап демдеглээр чогуур. Бо хүннерде ажыл-агыйларда 100 ажыг тракторлар, 118 чүък машиналары, кодээ ажыл-агыйның өске-даа техникалары бар. Ниитизин малының баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер, чер ажылының культуразын сайзырадыр талазы-биле биче эвес ажылдарны районда боттандырып келген.

Районда [illegible] кол адыры — кодээ ажыл-агыйның ишчилери он бирги беш чылдың бирги чылын багай эвес көргүзүглерлиг дооскан. 1980 чылга деңнээрге эрткен чылын эът бүдүрери 18,4 хуу, сүттүү 3,2 хуу, дүктүү — 12,7 хуу өзүлделиг болган. Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле: төрүүр чүс баштан онаажтыр бызааларны 13, анай, хураганнарны 33, кулунну 18 башты хөңнү камгалап алган. Ол-ла үе-биле деңнээрге, мыйыстыг бода малдың, хой, өшкүнүң, тевениң саны өзүлделиг болган.

Социалистиг чарыштың хөй-хөй мурнакчыларының кызымаккай күш-ажылынга чоргаарланыр бис. Оларның мурнуку өдүрүглериңде коммунистер чорук. [illegible] үлегер чижээн чонга көргүзүп чоруурлар. Чижээ, Ленин аттыг совхозта коммунист О. Намзылмаа эрткен чылын төрүүр чүс хойдан 113 хураганны мендизи доруктуруп, бир хойдан-на 2 кг дүкту кыргып алган. Оон күш-ажылын партия болгаш чазак бедии-биле үнелеп, «Күш ажылчы шылгарал» медалы-биле шаңнаан. Ам оон коданында хой бүдүзү хураганныг. Ол шыкаш Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Ленин орденниң эдилекчизи Өрүс Намзал төрүүр чүс хойдан-на 110 хураганны эрткен чылын мендизи ап, бир хойдан 2,3 кг дүкту кыргаан. Оон коданында хой оолдаашкыны амгы үеде дооступ турар, бо чылын төрүүр чүс хойга онаажтыр 106 хураган камгалап алган. «Чаа орук» совхозтуң мурнакчы койжузу А. Дамчай чыл бүрүде бедик [illegible] көргүзүглерни [illegible] ап келген. Чоокта чаа анаа Күш-ажылчы Алдар орденниң ийиги чергезин тывыскан. Ынчангаш ам оон хөрээнде ук орденниң ийиги болгаш үшкү чергелери чайнап чоруур. Бо [illegible] малчынның коданында хой бүрүзүнүң чаш төлү камгалап алдынган.

Он бирги беш чылдың бирги чылында районнуң ажыл-[illegible] хөгжүлдезиниң күрүне планнарын күүседир дээш бүгү чуртта калбарган чарышка бескү чедиишкиннерни чедип алган. Оон тодаргай бадыткалы болза СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчииир Кызыл тугун болгаш бирги чергениң дипломун районга тывысканы болур. Бо бедик шаңнал районнуң [illegible] политиктиг болгаш күш-ажылчы [illegible] хайнаштырып, хөйнү хүлээндирип турар.

Районда бир чугула кампания — ниитиниң малының кыштаглаашкыны амгы үеде нарын байдалда дооступ турар. Эрткен чайын кандаашкыннығ болганындан мал чеминиң белеткелиниң планы күүсеттинмээн. Мал одарларының дүжүдү кудуу болган. Бүгүн октябрьдан эгелээш улуг хар чаап, доңганнаанып доңган. Берге байдалдарны ажып эртер сорулга-биле районнуң партия, Совет органнары, ажыл-агыйлар удуртукчулары [illegible] хемчеглерни ап чорутпаан. Чыл эгезинден бээр ниитиниң малынга 700 ажыг тонна тыргыыштыг, 347 тонна шиви бүдүүн, 300 хире тонна тал, терек, хадың бүдүүн белеткээш, кыштагларже сөөрткен. Ажыл-агыйлар бо чылдың бирги кварталында күрүнеге мал ажылының продуктуларын садыгының [illegible] күүсеткен.

Мал бажын чидириг чокка камгалап алыр дээш организастыг хемчеглерни ап, чер-чер Советтериниң сонгулдаларынга белеткел ажылдарын органнизастаары-биле партия райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары [illegible] бөзугаар унгеннер. Бо ажылдар-биле кады олар ССРЭ-ниң 60 чыл оюнуң дугайында СЭКП ТК-ның [illegible] СЭКП обкомунуң доктаалын, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң материалдарын болгаш аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазын [illegible] болгаш түңнелдерин ажылчы чоннарга калбаа-биле тайылбырлап турарлар.

Төрээн чурттуң юбилейинге уткуштур [illegible] районнуң ажыл-ишчилери шиитпирлээр чогуур айтырыгларже кол кичээнгейин салып турар. Ылангыя бо [illegible] «Мөрен», «Нарын» совхозтарда (директорлары Б. Сайлы, М. Дүгер) [illegible] хөй болуп турар. Кайы-даа ажыл-агыйларда [illegible] таа уламдыккан.

Районнуң коммунистери [illegible] он бирги беш чылда болгаш оон ийиги чылында салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседип, Төрээн чурттуң [illegible] ажыр дээш ийи дакпыр күжениишкин-биле ажылдап турарлар.

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары

Районнуң бүдүрүлге, күш-ажыл коллективтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка районнуң хереглекчилер ниитилелиниң коллективи бирги черни ээлээш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчииир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол шаңналга коллектив эрткен чылдың дөрткү кварталында база төлептиг болган болгаш ону бо удаада база салбаан.

Кооператорлар бирги кварталда 1152 муң рубльдиң бараанын садар планныг турган, ону ажыр, 1161,1 муң рубльдиң садып, планныг онаалдазын 101 хуу күүсеткен. Ниитиниң чемненилгези планының 102,7, хлеб-булочка бүдүрериниң — 127 хуу боттанзырган.

ЧАРЫШКА ТИИЛЭЭН

Бирги кварталда тус-тус магазиннер аразында калбарган социалистиг чарышты тиилээн. Эрзин суурда Л. Биилей эргелекчилээн ном магазини күш-ажылчы маргылдаага тиилекчи болган. Район төвүнде төп үлетпүр бараанынар магазиниң бир дугаар салбыры, № 1 аъш-чем, Нарын суурда аъш-чем магазиннери база мурнакчыларның санынга кирген. Автомагазиннер садыгжы-чолаачыларындан Б. Нурсат, С. Комбу, М. Дамдын, Х. Монгуш-оол планныг онаалдаларын ажыр күүседип, эки ажылдааннар.

Э. СОЯН-ООЛ.

ЧАЗАГЛЫГ ОРУКТАП

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыш Ак-Довуракта орук-септелге-тудуг эргелелиниң участоктарының аразында калбарган. Оон түңнелдерин ай, квартал санында чугаалажып, бедик бүдүрүлгелиг көргүзүглүг коллективтерни илереткеш, мактап шаңнаары чаңчыл болган. Юбилейлиг [illegible] бирги [illegible] күш-ажылчы чедиишкиннерин түңнээрге, бирги черни Кызыл-Мажалыкта № 1 орук-септелге-тудуг участогу ээлээн. Районнуң девискээринде көвүрүглерниң, оруктарның капиталдыг септелгезин кылып, чорудулгаже олар улуун киирип келгеннер. Эрткен айларда Кызыл-Мажалык — Аянгаты аразында оруктуң улуг септелгезин база Эрги-Барлыкче барган оруктуң үүрмек септелгезин кылып чорутпаан.

[illegible] болза боттарында бар машина-техниканы чөп ажыглааш, ажылчыны кушту шыы хуваап тургускаш, кылыр ажылдарны тедарадып турары-дыр. Машина-техника үр чылдарда эдилеттинип келген-даа болза оларга техниктиг ажаалдаазы чогуур үезинде чорудуп келгенинден турууушкун чок ажылдааш планныг даалгалар күүселдезин хандырып турар. Хөй чылдарда ажылдааш, бедик мергежилдиг апарганнар орук-септелге-тудуг участогунда бар. Дуржулгалыг мастер коммунист Б. Доңбаа, тракторист Х. Доржу, Б. Лопсан, О. Ооржак, грейдерист О. Хомушку, О. Монгуш, Л. Монгуш олар улуг-нормазын ажыр [illegible].

Орук көвүрүглерниң септелгезин бо чылын [illegible] чылдардан чүгээр экижиткен. Автотранспорт оруктарының кидирээштиг черлерин дескилээр ажылдар база кылдынып турар. «Тыва дас-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказынга үүрмектээн сай даштарны оруктарның оңгул-чиңгил черлеринде топ, дескилээр ажылдарны амгы үеде чорудуп эгелээн. Эки кылдынган чазаглыг орук машина-техниканың эдилелин уазыр болгаш олап чорааан чолаачыларга таарымчалыг, эптиг база орукта озал-ондакты болдурбазынга магадылал. Орук-септелге-тудуг участогунуң коллективи бо [illegible] пыг онаалдаларын күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

С. СЕРИН-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ХҮЛЭЭНДИРГЕН

«Д. Дулзүкей Мерген салбырның эргелекчизинден арагалаар, бодуп тоглуур, улус бак сөглээр дээш ажылындан үш катап, СЭКП кежигүнүнден база үндүрткен. Ам база ажылдавайн кийн, а ферманың ажылы экиживес-теди. ажылдаары халалыг апарды. Өске эргелекчи бээринге дузалажып көрүнер».

Каа-Хем районда «Ленинчи орук» совхозтуң бо фермазындан редакцияга келген чагаа-[illegible]. Аңаа харыны райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Г. Черепанов биле совхоз директору А. Моргун [illegible].

«Ажыл шагында арагалааш, ажылындан үндүртүп турган Д. Дулзүкей дугайында СЭКП райкомунуң бирги секретары В. А. Бак-[illegible]ге болгаш «Шыын» солунга келген чагааларны совхозтуң техчөвүлел хуралынга чугаалажып көрген. Д. Дулзүкей бодунуң частырыгларын билиинген, моон соңгаар частырыгларын катаптавас дээн сөзүн берген.

Техчөвүлел прогул кылган дээш Д. Дулзүкейге шимгыны [illegible] берген болгаш ам катаптаар болза, ажылындан үндүрерин сагындырган. Ынчангаш сүт-саанны [illegible], малдың [illegible] талазы-биле [illegible] хемчеглерни дарый алырын аңаа хүлээндирген».

АНЫЯКТАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Торгалыг» совхозта комсомол комитеди бо чылын хой [illegible] аныяк оолдар, кыстарны мал-[illegible] чылдаары-биле үндүрген турган. Оларның хөй кезии бир-ийи чыл бурунгаар ортумак школа дооскаш, төрээн совхозунга ажылдап артып калган аныяктар.

[illegible] Чижээ, малчын [illegible] Чоди Олаа 182 [illegible] Оон [illegible] Ира Дөрбет-оол, [illegible] Кара-оол, Михаил Кызыл-оол, Алёна Анай-оол дээш өскелер-даа эки ажылдап, хой хураганны өстүргеннер.

П. ДАМДЫН.

Өвүр район.

СӨЗҮНДЕН КАРЫШПАС

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң комсомолчу-аныяктарының Доргун сүт-бараан фермазының коллективи бо чылын бир инектен-не 2700 килограмм сүттү саап тургаш, 500 тоннаны бүдүрер, 400 тоннаны күрүнеге садар (пландан 10-10 тонна хөй) хүлээлгени алгаш, «Искра» совхозтуң Арыг-Бажы фермазының коллективин чарышка кыйгырган.

Эрткен үш айларда доргуннулер чарыштыг кожаларынга аштырза-даа, багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Сүттү бүдүрериниң планы 100 хуу, күрүнеге садарының планы 101 хуу күүсеттинген. Продукцияның шынары база экижээн — дужааттынган сүт шупту бирги, ийиги сорттуу [illegible].

Фермада үр үеде ажылдап келген хоочуннарның даа, оларның арга-дуржулгазын күжениишкин-биле шиңгээдип ап, ажылынга идепкейлиг ажылдап турар аныяктарның-даа аразында мурнакчылар хөй. Оларның бирээзи, дуржулгалыг саанчы Дуктуг Ондар эрткен үш айларда бодунга бижиглээн инектеринден 14 тонна сүттү саап, ферма эргелекчизин, база-ла хоочун саанчы Алдынкыс Монгушка-чүгле ийи тонна чедирбейн баргаш, социалистиг чарышка ийиги черни ээлээн.

Дуктуг Допен-ооловна бы-[illegible] 49 тонна сүт саар планын 52 тонна кылдыр күүседирин хүлээнген. Оон сөглээн сөзү ажыл-херек-биле кажан-даа карышпайн чорааның эш-өөрү эки билир. Ол дугайын хоочун саанчының хөрээн каастап чоруур Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени, Ленинчи юбилей медалы, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг ат, тоску, онгу беш [illegible] хөрек демдектери база-ла херелдеп турар.

Коммунист Д. Ондар хөй-[illegible] лиг киржип чоруур. Ол фермада партбөлүктүң органы [illegible] коллективте ажылдап турар [illegible] аш-өөрүнүң авангардчы ролюн бедидер, күш-ажылдың садыглал-чурумун быжыглаар, бү-[illegible] тар ортузунга даңдыныыга ажылын экижидер, хоочуннарга төлептиг салгалды белеткээр дээш хөй күштү үндүрүп, үе-шагын берип чоруур. Оон үлүрткавы партбөлүкте Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады саанчы Алдын-кыс Монгуш, саанчы Татьяна Сат, кадарчы Кызыл-оол Монгуш, тарыкчы техник Ольга Артына дээш өске-даа [illegible] кызымаа-биле коллективин хүндүткелин чаалап алган.

Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совединиң депутады Дуктуг Ондар сонгукчулар ортузунга база идепкейлиг ажылдап, оларның чагыглаларын күүседир дээш болдуунар-ла чүүлдерни кылып чоруур.

Дуктуг Допен-ооловна он уругну өстүрүп кижизидиткен Маадыр-ие. Оон кижилиг эки бүдүжүн, кызымак чорууп ажы-төлү база хевээр [illegible].

Х-К. МОНГУШ.
ЧУРУКТА: Д. Д. Ондар.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДЕПУТАТТАРНЫҢ ИДЕПКЕЙЛИИНДЕН

Эрткен 1980 чылда болган соңгулдалардан бээр Бай-Тайга районнуң улус депутаттарының Шуй кодээ Совединиң күүсекчи комитеди эвээш эвес ажылдарны чорупкан. Кодээ Советтиң девискээринде «Мурнакчы» совхозтуң участок эмнелгези, ортумак болгаш кадыкшылганың 8 чыл школалары [illegible] багай эвес [illegible] бараанчыларның магазиннери ажылдап турар.

[illegible] Советте шупту 27 депутат бар. Советтиң [illegible] Конституциязында көрдүнген чурум ёзугаар болуп, ээлчеглиг сессияларга Советтиң девискээринде бүдүрүлге, ал-[illegible] ажыл-чорудулгазын дыңнап турар. Улус өөредилгезиниң, кодээ ажыл-агыйның, кадык камгалалының, корум-чурум камгалалының доктаамал комиссиялары тускай планнар-[illegible] ажылдап турар.

[illegible] депутаттары — РОНО-ниң школаларының алдарлыг башкылары С. Комбу, С. Майны, «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп [illegible] Д. Хертек, Бай-Тайга район Совединиң депутады, хой кадарчызы Ч. Кара-Доңгак, хоочун чолаачы Б. Шойдан болгаш өске-даа депутаттар боттарының [illegible] эки күүседип, бодунуң соңгукчулары-биле [illegible] ужуражып, сессияларга хүлээп алган доктаал шиитпирлерин [illegible] кызымаккай ажылдап турарлар.

Район Совединиң депутады кадарчы Ч. Кара-Доңгак чылдан чылче бедик көргүзүгнү чедип ап келген. Бо чылдың агаар-бойдузу берге болза-даа хоочун хойжу чүс хойдан чүс хураганны менди ап, амгы үеде кажаазының көржеңин хоорук, үүрмек септелгезин кылып алган. Шуй бажының эки оъттуг тайгаларынче чайлаглаары-биле белеткенип орар. Школа башкызы К. Салчак, С. Кудурукпай чүс хуу өөредилгени чедип алганнар.

Советтиң депутаттарының совхоз бүдүрүлгезинге идепкейлиг киржилгезиниң уламындан совхоз эрткен чылын орулгалыг ажылдаан. Совхоз ажылчыннарының эки ажылы СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдериниң область чөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу, акша шаңналы-биле үнелеткен. А 1982 чылдың бирги кварталында [illegible] база эки [illegible] тергиин [illegible] ажыр күүсеткеш, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алганнар.

Шуйнуң эмнелге пунктузу 1981 чылда республиканың чаа эмнелге пунктуларының социалистиг чарышка [illegible] бирги черни алган. Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунуң болгаш кадык камгалал ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Советтиң девискээринде ортумак болгаш кадыкшылганың сес чылдыг школаларының септелгези доозулган. Амгы үеде олаар ниитизи болгаш хемүр-даштыг сөөртүп турар.

Кодээ Совет күүскомунуң даргазы, «Улус өөредилгезиниң тергиини» херек демдээниң эдилекчизи А. Доржу суур чаагайжыдылгазының [illegible] уламдырган. Эрткен ленинниң субботникте 700 ажыг [illegible] кирипкеннер. Аалчуртту Улуг дайынның киржикчизи, Украинаның Ровно хоорайын хостаар дээш кадыг-дошкун демиселге маадырлыы-биле мөчээн гвардейжин улуг сержант Хомушку Норбушка. «Мурнакчы» совхозту он сес чыл иштинде директорлаан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады чораан. Ленин орденниң эдилекчизи Х. Кудурукпайга, бирги космонавт Ю. Гагаринге тураскаадып адаан кудумчуларда ялзы-бүрү хөй ыяш [illegible] жааларын, бажыңнарны чаартып чугайлаан.

Кодээ Советтиң күүскому [illegible] ажылдарынче база доктаамал [illegible] салып турар.

Моон түңнелинде Шуй суурда [illegible] ы С. Оюн) районда эң эки ажылдыг чөвүлел болуп турары таварылга эвес. Суурнуң агиткартыраларын [illegible] лар бажың чанынга картофель, ногаа олуртуп, чечек тарылгазы чорудуп, хой, өшкү, бода малды өстүрүп турар.

Күүсекчи комитет депутат үлүүн солун, организастыг байдалга эрттирип, ону эрттирерде баш удур эки белеткелди чорудуп турар. Советтер ажылынга хамаарыштыр семинарларны кылып, [illegible] көргүзүп турар.

Амгы үеде кодээ Советтиң күүскому ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш тускай планныг ажылдап кылгаш, сессияга бадылаткан. Оңу амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш бүгү күштү салгаш ажылдап турар.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Улусчу контроль

ЧУРУМУН ХАЖЫТКАН

Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди садыглар шугумунга хыналданы чорупкан. Чамдык садыг [illegible] совет садыгның чурумун хажыдып турары илереэн. Районнуң хереглекчилер ниитилелинде садыг ажылының культуразы чавыс деңнелде. оларның [illegible] байдалы куду болуп артпышаан. Чамдык садыгларның [illegible] ажылдаар шактарының графиги ас-[illegible] хирлиг халаттарлыг ажылдап турарлар, үүрмек бараалар орааp саазынаp садыгларда чок.

Кодээ садыгларда бараанарның ассортиментилерин үе-шаанда четчелеп, хынап көрбейн турар. Хыналда үезинде Хөнделең садыынга доңурган балык, бижектер, омааштар, стаканнар, тавактар, хаайктер, даарапыр хендирлер шуут чок болган. Дөн-Терезин садыынга хлеб, кыдыраашттар, шугумнар, кидис идиктер, а Аянгаты садыынга маргарин, доңурган балык [illegible] сыртыктар дээш өске-даа чугула херелдер бараанары чок болган. Доңгурган минтай деп балыктар Шекпээриниң, Барлыктың садыгларынга база чок турган, а херек кырында районнуң складтарынга ол балык четчир санныг чыдып турган.

Хыналда үезинде Барлык магазининге 370 рубльдиң, райсельхозтехника магазининге 104 рубльдиң бараанарын са-[illegible] алгаш турганы илереэн. А универмаг магазиниинең садыгжызы П. Струкова даштыкы бараанарны чүгле бодунуң чоок кижилеринге чажырып садып турган.

Бараан өртээн улгаттырып садар чоруктар база тургулаан. Аянгаты магазининге эр сорочкаларны 3 рубльге, Хөнделеңге 1 рубль 80 копеекке, а универмагка 50 копеектиң «Ландыш» деп хеп-чуур порошогун 30 копеекке улгаттырып садып турган болган. Аэропорт буфединге 881 шил «Вермут» деп араганың өртээн улгаттырып сатканындан садып алыкчылардан 767 рубльди ажыр алган.

Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң садыг килдизи магазиннерге кирген бараанарның шынарын, ассортиментилин, чонга канчаар саарып турарын үр үеде хынавайн келген. Уидур бижиттинген бараанарга акт тургуспайн турган. Кызыл-Мажалыктың № 1 столоваязының калькулятору Ф. Монгуш чем өртээн 3 копеекке улгаттырып садып турган. Универмаг буфединде столоваялардан эккеп турар чем аймааның шынары багай.

Ажылга негелдезин кошкаткан база чамдык бараанар өртээн өстүргеш садып турган кижилерге хемчеглер хүлээткен. Илереттинген четчестерин дарый чайладырын районнуң улусчу контроль комитеди шынгыы негээн.

Б. МОНГУШ.

СТАНДАРТКА ДҮҮШТҮР

Кызылдың сүт заводунга шынар көрүлдези чоокку хүннерде эрткен.

Көрүлдеге заводтуң продукциязының кол хереглекчилери Кызыл садыгның ажылдакчылары, аъш-чем магазиннериниң эргелекчилери, курсадыг инспекциязының эргелелиниң курхайгаарал лабораториязының [illegible], заводтуң удуртукчулары, специалистери кирипкен.

Заводтуң кол технологу В. Ф. Семенкова продукцияның шынарын [illegible] ле кандыг ажыл чорутттунганын, ол талазы-биле моон соңгаарты сорулгалар дугайын чугаалаан.

1981 чылдың июльдан 1982 чылдың апрельге чедир Кызылдың сүт заводунуң коллективи продукцияның шынарын [illegible] ган тодаргай ажылдарны кылган.

Сүт арыглаар тускай херекселдин ажыглаары шиңгээдип алдынган, сүттүң хирчамын арыглаары экижээн болгаш аппарат негинде ажылчыннарның ажылы чиигээн.

Кайызынга-даа 6 тонна сүт кирер ийи танкты тургускан. Ол танктарның иштин чуур механизастаттынган тускай херекселди ында кошкан.

Ш[illegible] саржаг кылыр шугумну монтажтап тургузарын барык доозуп турар.

Чаа техниканы болгаш технологияның [illegible] ның планын ёзугаар сүт сарыг суун ажыглааны (хлеб быжырары-биле кады) 1,8 тонна (план 1,3 муң тонна) чедип турар.

Үзүн эвээжеткен болгаш үе чок сүт аймааның продукту-ларын кылырының планы күүсеттинген.

Дыртккан сүттү болгаш ажыткан сүт быштаан сүт аймааның продуктуларын кылырынга ажыглааны 5,2 тонна чедип турар.

Соодулга дериг-херекселдери база чалаң сүттүң чедишпезиниден завод үстүңү сорттуң саржаан бүдүрер аргазы чок болуп турар. Саржаг кылырынга сүт хоюун каш хонук иштинде чыып келириинден ол ажыксап, кислотность [illegible] ле бирги сорттуун завод бүдүрүп турар.

Шынар көрүлдези чорупп тур

Завод 21 аңгы аттыг продукцияны бүдүрүп үндүрүп турган. Чамдык хевирлериниң, [illegible] фасовкалыг продукцияны белеткээри чедир күүсеттинмейн турар. 10 хуулут сливки, үс чок творог, фасовкалыг творог, сметана, сырки талазы-биле план күүсеттинмээн. Ону кылыр ажылчыннар саны база чиг-ээт чедишпес болуп турар.

1981 чылдың июльдан бо чылдың апрельге чедир Курсадыг инспекциязының болгаш курхайгаарал лабораториязының ажылдакчылары 4 санныг хыналданы чорутпаан. Хыналдага кирген 607 тонна сүт аймааның кылыгларындан 16 тоннызы нормативтехниктиг документацияның негелдезинге дүүшпес болган. Ынчангаш 16,2 тонна продукцияны бүдүрүлгениң план күүселдезинден ужулган болгаш 4,7 муң рубльдиң күрүне [illegible].

Ол үениң дургузунда заводка 6,2 тонна продукция үрей кылдынган болгаш бракты эде кылырынга 1,2 муң рубльди чарыгдаан.

Заводта шынар хүнүн ай санында эрттирери чурумчаан. Аңаа продукцияны бүдүрери, сайгарары-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып турар.

[illegible] дарны ам-даа эвээш эвести чорударын завод планнап турар. Саржаг кылырының шуушуруулга негин ажыглалга киирер болгаш бутерброд-саржагны кылырын шиңгээдип алыр. Пастеризация-соодулга херекселин болгаш творог кылырынга соодукчуну эптеп тургузар база инженер-[illegible] ны, санитарияны болгаш озал-ондак болдурбазының техниказын билиринге аттестацияны эрттирерин, саржагга маркировка кылырының эрин штамптарын солуур. Херецин (закваска) кылыр аа-[illegible] планнап турар. Продукцияны башкарарының комплекстиг [illegible] рын ийиги кварталда эгелээр.

Хереглекчилерниң хыналда [illegible] заводтуң продукциязынга хамаарыштыр четпестерин шугумчулеп, боттарының саналдарын [illegible].

Кызыл садыгның ажылдакчызы сүт заводунуң коллективин ярмарка, ундуушкунну [illegible] застыг киржип, албан ассортиментилиг, багай эвес шынарлыг продукцияны садып турарын демдеглээн. Ынчалза-даа продукцияны магазиннерже чудүрерде фактура ортузунга аңаа ак саазынга чүгле сан-түңүн бижиир, продукцияның [illegible] үлерин салбайн келири болганнаар таварылгалар.

Фасовкалыг продукция чедишпейн турар. Ылангыя сыркини садып алыкчылар үргүлчү айтырар деп магазиннер эргелекчилери чугаалаан. Сүт куткан шилдер, сметана флягалары хирлиг болуруңдан ону заводче дедир чандырар таварылгалар тургулаар.

Кажан магазиннерге стандартка дүүшпес продукция келирге аңаа чогуур документацияны [illegible] үрелик продукцияны заводка дедир агыткаш, чогуур документацияны тургузарын негевейн, эки продукция-биле солуштуруп ап турары таарымчы [illegible] төлээлери айыткан.

Заводтуң бүгү коллективи [illegible] боттарынга онаашкан ажы-[illegible] болза, стандартка дүгжүр эки [illegible] реринин бүгү-ле аргалары бар деп комиссия кежигүннери демдеглээн.

Н. ООРЖАК.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХУРАЛЫ

СЭКП ТК-ның Политбюро [illegible]. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецовтуң даргалааны-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң [illegible] май 4-те Кремльге болган.

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарынга бо чылдың июнь 20-де болур соңгулдаларга белеткелдиң чоруп турары [illegible] айтырыглы Президиум чугаалажып берген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары М. П. Георгадзе дыңнадыг кылган. Соңгулда кампаниязы [illegible] политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейлииниң, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш он бирги беш чылдың даалгаларын амыдыралга боттандырарынче [illegible] байдалында болуп эртип турарын ол демдеглээн. Соңгулдалар-биле холбашкан хемчеглерни доктааткан хуусааларында, ССРЭ-ниң Конституциязының, эвилелдиг болгаш автономнуг республикаларның конституциялары [illegible] негелделеринге бүрүн дүүштүр чоруттунуп турар.

В. В. Кузнецов хуралга түңнел чугаалаан болгаш амгы соңгулдалар [illegible] — ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнун чылында болурун онзалап демдеглээн. Совет республикаларда — хөй национал составтыг чон бар, ынчангаш бүгү национал күрүне органнарынга чогуур төлээлекчилерлиг болуру, ниити бүрүнзүнүң [illegible] [illegible] барымдаалап көөрү чугула. Соңгулдаларга белеткел-биле холбашкан күш-ажылчы [illegible] он бирги беш чылдың даалгаларын [illegible] ажылдарның чогаадыкчы идепкейлиин улам-на бедидеринге организастап [illegible] болгаш методтарын мергежилдиг ажыглаар херек.

Амгы соңгулда кампаниязының онзагай байдалдарын болгаш чер-чер Советтеринге база улус суттарынга соңгулдаларның хары утла болурун [illegible], соңгулда комиссияларының идепкейлиг ажылдаарынга эргежок чугула бүгү байдалдарны тургузарынче кичээңгейни угландырарын эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарынга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң докладында сүмелээн.

Бодунуң девискээринге экономиктиг болгаш социал комплекстиг хөгжүлдениң хандырар талазы-биле Ленинград [illegible] облазының улус депутаттарының [illegible] айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму база чугаалажып көрген. Ленинград хоорай Совединиң күүсекомунуң даргазы Л. Н. Зайков болгаш Ленинград облазы Совединиң күүскомунуң даргазы Р. С. Бобовиков олар бо айтырыг талазы-биле дыңнадыглар кылган.

Чугаалажып көөр кылдыр айтырыгны белеткээринге киришкен ССРЭ-ниң Дээди [illegible] [illegible] мурнунда Эвилел Совединиң План-бюджет комиссиязының даргазы Г. И. Ващенко санал берген. Ажылдың практиказы-биле туе черге барып таныжып ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаты И. Я. Прокофьев хуралга база чүве чугаалаан.

Экономиктиг болгаш социал комплекстиг хөгжүлдениң планнарын сайзырангайжыдар талазы-биле Ленинград хоорайның болгаш Ленинград облазының улус депутаттарының Советтериниң чүткүлдүг ажыл-чорудулгазы улам бедиткен планнарны хүлээп [illegible] [illegible] ажылында дүгүр чуулга чок чорукту ажып эртеринге, одаар чүүлдү, энергияны, чиг-этти болгаш материалдарны [illegible] [illegible]. бүдүрүлгениң болгаш бүдүрүлгениң эвес адырларының хөгжүлдезин сырый холбаштырарынга, хоорайның болгаш облазының ажыл-агыйының бүгү адырларынга кадрларны белеткээрин [illegible] [illegible] турарын В. В. Кузнецов демдеглээн.

Советтер боттарының девискээрлеринге шыңгыы негелдиглиг эзер болуру эш Л. И. Брежневтиң айытканын ёзугаар оларның ажылын амгы үениң байдалдарында кандыг угланыышкынга сайзырангайжыдарын Ленинградтың, ол ышкаш Москваның, Киевтиң болгаш өске-даа [illegible] [illegible] турар. Ажыл-агый тургузуушкунунга Советтерниң ролюн улам [illegible] бедидер дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында [illegible] [illegible] тур ол дуржулга онза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Бодунуң девискээринге экономиктиг болгаш социал комплекстиг хөгжүлдени хандырар [illegible] тупиилерда айыткан эрге-хүлээлгелерин күүседир талазы-биле Ленинград хоорайның болгаш Ленинград облазының улус депутаттарының Советтериниң [illegible] ССРЭ-ниң Дээди Совединиң [illegible] демдеглээн. СЭКП-ниң XXVI [illegible] удуртулга болдурбушаан, экономиктиг болгаш социал комплекстиг хөгжүлдени хандырар талазы-биле ажылды сайзырангайжыдарын [illegible] лаарын, комплекстиг планнаашкынның [illegible] угландырарын улус депутаттарының Советтеринге сүмелээн.

Социалистиг чурттарның [illegible] дээди органнары-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң кады [illegible] [illegible] айтырыгны Президиумнуң хуралынга чугаалажып көрген. Енстиң чуртуvустуң болгаш [illegible] [illegible] чурттарның аразынга харылзааларны калбартырының болгаш хамыдарлыг чугула [illegible] ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Парламент [illegible] даргазы А. П. Шитиковтуң дыңнадыында демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди судунуң болгаш ССРЭ-ниң Прокуратуразының 1981 чылда ажылының дугайында информацияларны чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган.

Көргүжү амыдыралының [illegible] айтырыгларын Президиумнуң хуралынга чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү В. В. Гришин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат Т. Я. Киселев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары хүн айтырыгларын чугаалажып көөрүнге киришкен.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ БЕЛЭЭ

НХСФ-тиң Национал удуртулгазының кежигүнү, Национал катап тургузуушкун чазаның удуртулга чөвүлелиниң координатору революция команданды Д. Ортега Никарагуаның алдарлыг маадыры Аугусто Сандинонуң удуртулгазы-биле хамаарышпас чорук дээш демисел үезиниң боозун никарагуа удуртукчуларының өмүнээзинден Леонид Ильич Брежневке дамчыдып берген.

Л. И. Брежнев ол белек дээш ханы өөрүп четтиргенин илереткен. Улустарның хамаарышпас чоруу болгаш хостаглазын камгалаар дээш, быжыг тайбың дээш Совет Эвилелиниң чайгылыш чок демиселин хүлээп көргениниң демдээ кылдыр бо белекти көрүп тур бис деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

Хельсинкиниң угланыышкыны-биле

ЕВРОПАНЫҢ УЛУСТАРЫНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

Мадрид ужуражылгазынга совет делегациязының кежигүнү, шериг чөвүлекчизи генерал-майор К. Ф. Михайлов ПМА-ның корреспондентизи-биле беседа кылган болгаш ужуражылганың кол айтырыы — Европага шериг чавырлыышкынының болгаш чепсегленииишкиниң дүжүрериниң талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында айтырыгны чугаалажып хорген үеде кандыг бергелерниң таваржып турганын чугаалаан.

Европага айыыл чок чорукту быжыглаарынга болгаш кады ажылдажылганы калбартырынга чогумчалыг [illegible] [illegible] Мадрид ужуражылгазының эң чугула айтырыы — Европага шериг чавырлыышкынының болгаш чепсегленииишкиниң дүжүрериниң талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында айтырыгны шиитпирлээр болза, бодунуң сорулгаларын күүседип шыдаар. Европаның айыыл чок чоруунуң шериг талазы-биле айтырыгларын шиитпирлевес болза, Хельсинкиде [illegible] [illegible] улам ындай хөгжүдери берге болур.

Европага идегежир болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга, [illegible] [illegible] [illegible] конференцияже делгем аргаларны конференцияга хандырып бээрин Совет Эвилели күзеп турар. Дараазында болур ужурашкан ол конференцияның [illegible] [illegible] [illegible] боттуг тудуп кээп, ынчангаш ооң [illegible] шиитпирлерин хүлээп алырынга багай эвес үндезин болуп турар.

Конференцияны чыылдырарынга болгаш ооң [illegible] хамаарыштыр мандаттың хөй [illegible] Мадрид ужуражылгазының [illegible] [illegible] рары чаа чыл чапсарынга чедир чедип алдынган. Конференцияның ниити сорулгалары, ооң баштайгы үе-чадазының сорулгалары ол чүүлдерге хамааржыр. Идегежир болгаш айыыл чок чорукту [illegible] [illegible] баштайгы үе-чадазында [illegible]. Баштайгы үе-чададан конференцияның соолгу үе-чадазынче шилчииринин механизмин база дугурушкан. Конференцияның [illegible] [illegible] дүжүрер талазы-биле кужениишкиннерин соолгу үе-чадазы [illegible].

Идегежир болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга [illegible] а ышкаш конференцияны чыылдырар хуусаазын, болур черин дугуржуру арткан. Идегежир болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар хемчеглерниң ажыглаарының зоназының дугайында айтырыг эң-не нарын болуп турар. Ынчалза-жок ону шиитпирлээринге экии үндезин бар — Түңнел актының хамаарышкан чүүлдерин болгаш идегежир чоруктуң хемчеглерин бодунуң девискээриниң Европа кезээнге (2,5 — 3 муң километр немей [illegible]) [illegible] Совет Эвилелиниң белениниң дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. [illegible] [illegible] чалыг үндезин болуп турар.

Зонаны тодаргайлаарда шериг-далай болгаш шериг-агаар күштериниң Европага чоок далай болгаш океан районнарынга кады азы туснайлаң ажыл-чорудулгазынга хамаарыштыр [illegible] лаарының хемчеглерин конференцияның чугаалажып көөрү база боттандырары чугула. Шериг-далай, шериг агаар күштериниң, кургаг чер шериглериниң зонага ажыл-чорудулгазы [illegible] болгаш айыыл чок болур чоруктуң хемчеглерин хамаарыштырар дугайында айтырыг тургустунуп турар.

Совет Эвилелиниң чөптүг болгаш чайгылыш чок туружу ындыг. Ол туруш Түңнел актыга үндезилеттинген. АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле [illegible] туружу ооргаа ылгалдыг. Европага чоок далайлар болгаш океаннар районнарынга, агаар делгеминге шериг-далай болгаш шериг-агаар күштериниң ажыл-чорудулгазынга идегежир чоруктуң хемчеглерин хамаарыштырбазын олар оралдажып турар.

[illegible] бүгү чүүлдериниң талазы-биле Мадрид [illegible] [illegible] алыры Европаны дуүредип турар айтырыгларны шиитпирлээринге чугула ужур-дузалыг болур. Ниити Европаның кады ажылдажылгазын калбартыры, ажыл-агый болгаш эртем-техниктиг харылзааларны хөгжүдери — Европага тайбыңның материалдыг [illegible] [illegible] чугула фактору болур ийик.

Ниити Европа чөвүлел хуралының [illegible] [illegible] үргүлчүлээри ооң бүгү [illegible] эрге-ажыктарынга дүүшкен болур деп, Совет Эвилели санап турар. Европага айыыл чок чорукту быжыглаары болгаш кады ажылдажылганы калбартыры Түңнел актыда [illegible] [illegible] кол утказы болур.

Хельсинкиге болган чөвүлел хуралдың айыткан оруу-биле Европаның чорууру делегейниң ол диваның улустарының үндезин эрге-ажыктары негеп турар. Мадрид ужуражылгазы бо чылдың күзүнүнде катап эгелээр. Совет Эвилелиниң [illegible] туружу ол ужуражылганың чедиишкинниг болурун хандырарынче угланган. «Бүгү күрүнелерниң аразынга оларның ниитилел тургузуунда болгаш политиктиг системазындан хамаарылга чокка тайбың кады ажылдажылга дээш, быжыг тайбың дээш чайгылыш чок туржуп турар бис. Мадрид ужуражылгазының кажан ажылын катап эгелээрде соонда ооң киржикчилери Европага айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың [illegible] айтырыгларының шилчиирин күзеп турар бис» деп, Л. И. Брежнев ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазынга айыткан.

(ПМА).

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арынга).

ындаа артык чугула сорулга делегейге турбас дээрин дугайында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге Отчёт илеткелинде айытканы Никарагуа деткип турар. ССРЭ-ниң Европа кезээнге ортумак [illegible] [illegible] сайгара тургузарынга чаңгыс талалыг мораторийни доктаадырынга холбаштыр эш Леонид Ильич Брежневтиң чарлааны тодаргай болгаш чугула базымынга байыр чедирип турар бис.

[illegible] үезинде бот боттарын ак-дуңма ёзуу-биле билчириниң байдалы, совет удуртукчуларның бүгү-ле сагыш-сеткилдиг ханы [illegible] [illegible] чоруу болгаш Никарагуа-биле шиитпирлиг эп-сеткил каттыштырылгазын база катап илередип көргүскен чорук бистиң чурттарның аразынга кады ажылдажылганың харылзаа-[illegible] магадылалы болган. Ажылчы чоннарның боттарының хосталгазын камгалаары дээш, бурунгаар депшилгени болгаш аас-кежиин чедип алыры дээш демиселинге оларның-биле эп-сеткил каттыштырарынче чүткүлүн билбес, ындыг хуузун хараар бөлүктер, бистиң чугаалажыышкыннарывыс с т ы болгаш чедип алган дугуржуушкуннарывыс-даа чиг-[illegible] зинишкин-биле көрүп турарын билир бис.

Эргим эш Брежнев, империалистиг мөлчүгделдиң болгаш дарладыың кинчизи 1979 чылдың июль 19-та чүк-бүрүзүнче буступ чаштаан. Никарагуага ол хүнден эгелээш ажылчыннарның болгаш тараачыннарның ортузундан, дарладып-мөлчүткеннерниң демисел [illegible] тургустунган революстуг эрге-чагырга догуннап тургустунган.

Кандыг-даа бергелер болгаш кызамдаашкыннар, шериг, политиктиг болгаш экономиктиг-даа агрессия боор турда, ынчаарда чедип алдынган эрге-чагырга улустарның чүректе-[illegible] [illegible] ган. Ооң экономиктиг болгаш административтиг үндезини хүн келген тудум-на улам быжыгып кел чыдар. Чаалап алдынган эрге-чагырганың күжү [illegible] [illegible] революцияның тургускан чепсээниң дээштиниң угладырында, ре-[illegible] шиитпирдээринге ажылчы чоннарның [illegible] [illegible] [illegible] кыяларның ролюн бедидеринде. [illegible] Сандино революциязының делегейге бедик ат-алдарында, бистерниң бергелерни ажып эрткеш, чаа ниитилелдиң үндезиннерин тургузарынга дузалап турар өнүктериниң-биле харылзааларны быжыглаарында боор турар.

Экономика талазы-биле хаты чаартылгаларның үезин ажыткан бис, хамааржыр чоруктуң артыышкыннарын ооң түңнелинде чоорту узуткап турар бис, чон бодунуң чаагай байдалын чайгылыш чок бедидерниң аргазын алыр. Калбак массаларның амгы үеде [illegible] [illegible] тураның катап тургузуушкунуң болгаш хөгжүлдезиниң чорудулгазы чаа Никарагуада чугаажок чоруп турар. Бижик билбес чорукту узуткаар талазы-биле кампания ооң чүгле эгези болган.

Чоңга ёзулуг демократияны болгаш ёзулуг хосталганы чедип алган бис. Мөлчүгеден болгаш дарладыг улам-на хосталып, чөптүг чоруктуң, социал депшилгениң болгаш тайбыңның тугун бедүрүп турар кижи төрелгетенниң революстуг дуржулгазының акызында ол чедип алдынган. Делегейниң улустары ол сорулгалар [illegible] [illegible] дан-даа быжыы-биле демисежип турар.

[illegible] шугуму-биле чоруттунуп турар [illegible] делегейниң экономиктиг чаа чурумун тургузарын негеп турар улустарның эрге-ажыктарынга чайгылыш чок дугжуп турар. Колониализмни, неоколониализмни, империализмни, расизмни, сионизмни, апартеидти, кижиге кижи тергииди дээриниң болгаш кижиниң мөлчүүрүнүң кандыг-даа хевирлерин бистер буруу шапкан болгаш буруу шаварын үргүлчүлеп турар бис.

Национал катап тургузуушкунуң Сандинону фронтузунуң удуртулгазы-биле революстуг чоңга соруктуг киирткен келир үени тургузуп турар бис. Фронтунуң үндезилекчизи болгаш удуртукчузу Карлос Фонсека демиселге бистиң сорулгаларывысты мынча деп тодаргайлаан: «Эрге-чагыргада кижилерни ана-ла солуурун чедип алыр дугайында эвес, а системаны бодун солуур дугайында, [illegible] [illegible] дүжүрер дугайында, мөлчүткен ангыларның тииилелгезиниң дугайында чугаа болуп турар». Никарагуа улустуң маргылдаа чок авангарды Сандинону фронт бистиң революция [illegible] [illegible] удуртукчузу болуп турарын эрге-чагырга колдуусута болганда, амгы үеде бадыткап болур бис.

Агрессия ховилинишкиннерни, кыжаныышкыннарны империалистер мурнуку хевээр кылыш, харын-даа Никарагуаны узуткаарын оралдажып магат чок, ынчалзажок бистерни чагыгарып кажан-даа чедип ап шыдавастар дээрзин олар билип алыр ужурлуг, чүге дээрге, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның эрге-чагыргазы, чоннуң эрге-чагыргазы тиилеттирбес.

Бо бүзүрелди Сандино 55 чыл бурунгаар, 1927 чылдың май 4-те Национал төлептиг чоруктуң хүнүнде илереткен, АКШ-тың чепсектиг интервенциязының мурнунга чепсээн дүжүрүп бээринден ол ынчаарда ойталаан.

[illegible] херээ дээш могаг-шылаг чок демисекчи эш Леонид Ильич Брежневтиң кадыкшылы дээш.

Никарагуаның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының мөңге найыралы дээш!

Совет эрге-чагырга дээш [illegible] маадырларның, кижи төрелгетенни фашизмден камгалавышаан, өлген маадырларның чырыткылыг тураскаалы дээш.

Тайбыңның болгаш улустар аразынга тайбың ноҗа-хелбээ догуннаашкынының келээ дээш:

Чер кырында мөлчүткеннерниң тиилелгези дээш: Ленин дээш, Сандино дээш:

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы дээш:

Национал хосталганың Сандинону фронтузу дээш! Даштыкы көдээрин саналдап тур мен. Хостуг төрээн чурт азы [illegible]!

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Д. Ортеганың чугааларын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Душтеки шайлаага найыралдыг, эвилең байдалга болуп эрткен.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

РИМ. Италияның [illegible] партиязының удуртулгазының кежигүнү, ИТК-ның Сицилияда область комитединиң секретары, парламент депутаты Пио Ла Торрени хөөржүдери чуртта кедерей турар терроризмге Италияның демократтыг [illegible] [illegible] болган. Сицилия ортулуктуң административтиг төвү — Палермонуң төп кудумчуларының биринде апрель 30-де ону болгаш ооң чолаачызын террористер араатаныг ёзу-биле өлүргеннер.

ИТК-ның удуртулгазының мында парлаан документизинде П. Ла Торрени өлүрген кижилер «Италияга тайбыңны, хосталганы, депшилгени болгаш айыыл чок чорукту күзеп турар күштерниң чаңгыс эвин сандарадырын оралдажып турарын» айыткан. Италияда политиктиг [illegible] террорлуг [illegible] [illegible] [illegible] кээргээл чок коммунистер онзалап айтып турулар.

БЕЙРУТ. Сирияның информация министри Ахмед Искандер Ахмед совет-сирия харылзааларның калбарып турарын [illegible] [illegible]. Сирия-биле ССРЭ-ниң аразында [illegible] найырал болгаш найысылал талага айыткыг кады ажылдажылга бистерниң израиль агрессияга удур демиселиңге [illegible] сирия черлерни хостаары, палестинаның араб улузунуң хоолгалдыг эргелерни катап тургузары дээш демиселге [illegible] [illegible] турар деп, дээн «Аль-Маукиф аль-арабия» солунга берген интервьюзунга чугаалаан.

АНГЛИ-АРГЕНТИН МЕСИЛДЕЖИИШКИН

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинаның чазааның турар дыңнадыында май 2-де [illegible] англи хеменин торпеда-биле [illegible] «Хенерал Бельграно» деп аргентин крейсерниң [illegible] 1982 кежигүннери-биле кады [illegible] [illegible] 123 кижини суудан уштуп, камгалап алыр аргалыг болган. Хат-шуурганның агаар 10 метр бедик чалгыглар болгаш карангы туман кижилерни [illegible] алыр ажылга шаптыктап турар. Англи хеменин ол араатаныг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чорудулгаларының [illegible] деп чарлаан 200 миль черден 36 миль дашкаар черде кылдынганын дыңнадыгда демдеглээн.

«Хенераль Бельграно» крейсерни 1938 чылда АКШ-ка 13,6 муң тонна иштиир кылдыр тудуп тургускан болгаш Каттышкан Штаттар ону 1951 чылда Аргентинага садыпкан турган. Ол — Японияның 1941 чылда агаардан халдаашкынының соонда Пирл-Харборга [illegible] [illegible] кара чангыс корабль турган.

ОТТАВА. (СЭТА). Шериг [illegible] НАТО-нуң кежигүнү бооп турар Канада Фолкленд (Мальвин) ортулуктарының демиселдеринге англи эскадраның [illegible] [illegible] [illegible] чурттуң Чөөн далай эриинде шериг харылзааның системазын ажылдаарын Англияга чөпшээрээн. Канада ол ышкаш немелде шериг дузалажылгага хамааржыр Англияның кандыг-даа диалогту чугаалажып көөрүнге белениин Канада чазаатының турумай талалакчыларын дыңнаткан.

ҮЕНИҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

БЕРЛИН. (СЭТА). Тайбыңны камгалаары, эң-не агрессивтиг империалистиг бөлүктерниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың талазындан күш [illegible] ядролуг дайын [illegible] [illegible] ажылышкынның узуткаары амгы үениң эң чугула сорулгазы кылдыр ГДР санап турар. ССРЭ-биле болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери өске-даа [illegible] кады бистиң социалистиг нуруннеристиң чедип алырынче чүткүп турары кол сорулгалар ындыг болуп турар деп, ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң [illegible] Чөвүлелиниң Даргазы Эрих Хонеккер «Тайм оф Индиа» солунга интервьюзунга медеглээн.

Европа иштиң ядролуг боо-чепсектериниң саң болгаш шынар талазы-биле кызырар дээш ГДР туржуп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүрген Совет Эвилелиниң чогумчалыг инициативаларын бүрүн деткип турар деп, ол айыткан. Чогум-на ССРЭ-ниң саналдары шиитпирни хүлээп алырынга ёзулуг үндезин болуп турар. ССРЭ-ниң тайбың саналдары ядролуг бүгү боо-чепсектерниң узуткаарынче, Европаны ядролуг чепсектен хостуг болдурарынче угланган.

СБ-2 кээрзиниң күштүг болдуруп бадылаарындан АКШ-тың ойталааны, нейтронунг чепсекти долу хемчээлге бүдүрүп эгелээр дугайында американ администрацияның шиитпирин, а ол ышкаш Барыын Европаның чурттарынга ортумак ырактыг американ ядролуг чепсээн тургузар дугайында НАТО-нуң шиитпирин Герман Демократтыг Республика шыңгыы буруу шаап турар деп интервьюда демдеглээн. Улам-на [illegible] турзуушкунче болгаш боо-чепсектерни эндере бүдүрерниче угланыышкынны чорутпушаан, шериг күчүзүнүң талазы-биле ССРЭ деп болгаш социалистиг демнң каттыжылгазының өске-даа чурттарындан артык күштүг болурун чедип алырын оралдашкан НАТО-нуң агрессивтиг бөлүктериниң ындыг политиказы бүгү улустарга улуг айыылдыг болуп турар.

ССРЭ-ниң Европа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Совет [illegible] чаа шиитпирлери агрессиг бөлүктерниң айыылдыг херекчилерниң ... тургузар болуп турар деп, Э. Хонеккер онзалап демдеглээн.

УЛУСТАРГА АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ

Дүшкүүрлүг чорукту чавырлырының удурланыкчыларының айыылдыг болгаазынга удур, бүгү делегейге быжыг тайбың дээш демиселге совет кижилер чоон соңгаар-даа улуг-хуузун киирер. Делегейге кады ажылдажылганы быжыглаарынга бүгү хемчег-биле идиг бээр шиитпирлиг тура-соруктуг. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш хөделиишкиннерниң май 3-те эгелээн неделязының шугуму-биле организастаан хөй нити митингилеринге, ону онзалап демдеглеп турар. Ол неделяны Тайбыңның Бүгү делегей Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар эрттирип турар.

Москвага, Ленинградка, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларга ажылчы чоннарның хөй саннырг митингилери, найырал кечээлери болгаш аныяктар ужуражылгалары болур. Төрээн чуртту фашизмден камгалаанныарга тураскаалдарның баарынга пионерлерниң шугум чыскаалдары болур.

Үш күрүнениң кызыгаарында — украин Ужгород хоорайга ужуражылгалар Совет Эвилелиниң, Чехословакияның болгаш Венгрияның улустарының бузулбас ак-түңмалыышкы найыралының чаа көргүзүүгү болу бээр.

Днепропетровсктиң, Керчиниң, Донецкиниң, Павлодарның, Барнаулдуң болгаш чурттуң өске-даа хоорайларының кудумчуларын тайбыңның совет камгалакчыларының чыскаалдары — нелеяның чырыткылаакчи болуушкуннары болур. «Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш демисел — амгы үениң эң чугула айтырыы» — Карелияга болур чаңгыс аай политхүнүң темазы ындыг. Волгоград, Ростов, Магадан болгаш өске-даа областарга күш-ажылчы ээлчеглер болуп, соортап киргени акта-керецгилерни Тайбыңның совет фондузунче [illegible].

(СЭТА).

ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Пльзенде В. И. Ленин аттыг «Шкода» деп машина кылыр каттыжышкынның электротехниктиг заводунга трансформаторлар кургадыр түский камераны тургускан. Ол 300 кубометр иштиир ыгжамыр чери кислород чокка 125 градус Цельсий чедир ажылдаар [illegible]. Ооң дузазы-биле трансформаторларны кургадыр үе үштүн бирингe чедир кызырлыр. Ол чаа арга чыл санында-ла 64 тонна суук кывар чүүлдү каннап алыр арганы берип турар.

ЧУРУКТА: электротехниктиг заводтуң цегинде.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ИРАН-ИРАК ФРОНТУДА

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Үш хүн дургузунда шаап халдакчы дайын чорудулгаларының түңнелинде иран шериглер Ирак-биле кызыгаардан 13 километр черде туруп, олар боттарының ийи хоорайын — Хосейниени болгаш Гирдашты хостап алганнар деп, Тегеран радиозу дыңнаткан. Иранның чепсектиг күштериниң каттышкан штавының болгаш «Ислам революция камгалакчыларының» корпузунуң төп штавының медээлери-биле алырга, ол үениң дургузунда 7 муң ирак шериглер өлүрткен болгаш 5 муң чыгам иракчылар туттурган. Иракчының 20-ги куйактыг танк бригадазын бүрүнү-биле [illegible] [illegible] үезинде Иракчының 100 танкыларын узуткаан болгаш 12 самолёдун дүжүр аткан.

Фронтунуң мурнуу секторунга ирак шериглериниң удур [illegible] [illegible] шапкан болгаш шавар халдаашкынын [illegible] [illegible] алган черлеринде иранныг быжыглаан турар. Улусчу ополчениениң отрядтарын тур өөреткениниң соонда фронтуже октаан.

• • •

БАГДАД. (СЭТА). Иранның [illegible] шавар халдаашкыннары буурап дүшкен деп, Иракчының кол шериг командылалы дыңнаткан. Карун хемнин кешкен иран шериглериниң бөлүктежиишкиниң шаап халдаашкынның [illegible] салып алыр көвүрүглерни ирак ужар чүүл буза бомбалап каапканының соонда бужээледипкен. Ийи хүн дургузунда 12 муң иран солдат өлүрткен, дыка хөй шериг ууун ээлеп алган.

Ооң-биле кады Хорремшехр — Ахваз аразында чазаглыг оруун дургаар Карун хемниң барыын талакы эриинче иракчыларны чардыртырыкчы удур шавар халдаашкынның эгелээн соңгу талага — Шуш хоорайның районунга [illegible], ааң 1500 иран солдаттарын чок [illegible]. Иракчының самолёттары болгаш вертолёттары үш [illegible] [illegible] 156 ужудуп үнүүшкүннерин кылган. Бомбалакчы согуушкуннарының кол объектилери — Ахваз болгаш Сусенгерд чоогунда иран туруштар болуп турар деп, Ирак шериг командылалы дыңнаткан.

Франция биле ССРЭ-ниң аразында дугуруушканың ёзугаар космонавтар белеткээрниниң Ю. А. Гагарин аттыг төвүнде совет-француз талаларының космоска каттышкан ужудуушкунунга белеткел үргүлчүлевишаан.

ЧУРУКТА (солагай талазындан): ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы Александр Иванченков, француз космонавт Жан-Лу Кретьен болгаш ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы Владимир Джанибеков олар ужудуушкунун мурнуу чарынның белеткелиниң үезинде.

А. ПУШКАРЕВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Интернационалчы кижизидилге

БИСТИИНДЕ МЫНДЫГ

Бистиң республиканың баштайгы национал школазы—№ 2 ортумак школада өөреникчилерни интернационалчы болгаш патриотту чорукка кижизидер талазы-биле эвээш эвес дуржулга чыгдынган. Ону школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажылының программазындан, комсомол болгаш пионер организацияларының, интернационалчы найырал клувунуң, башкылар коллективиниң кылып чорудуп турар ажылдарындан көрүп болур. Школаның өөреникчилери Моол Арат Республиканың, Украин ССР-де Ровно хоорайның, Абакан хоорайның национал школаларының [illegible] школаларындан эш-өөрүн чалап, солун [illegible] эрттирип турар. Бистиң школавыска партияның, комсомолдуң, дайынның болгаш күш-ажылдың [illegible] аалчылар болуп кээп, сактыышкыннарын [illegible] ге сонуургадып турар. Партия болгаш күрүне хөй-ниити ажылдакчызы, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Салчак Калбакхорекович Тока өөреникчилерниң улуг өңнүү чораан болгаш бистиң школавыска үргүлчү кээп турган. Ооң амыдыралының дугайында школада солун материалдар чыгдынган. Эрткен чылын С. К. Токаның 80 харлааныныга турасакаатаан байырлыг кежээни школага болуп эрткен. Кежээге боттарының сактыышкыннарын чугаалап бээри-биле аалчылар Х. А. Тока, Л. Б. Чадамба, Ю. Ш. Кюнзегеш.

О. О. Сувакпит келгеннер. Аалчыларга 7-ги класстың өөреникчилериниң [illegible] биле «Араттың сөзүнүң» 1-ги номундан «Шаагай» деп эгени өөреникчилер сценажыдып көргүскен. Үстүкү класстар «Мерген», «Тос чадырда», «Чопнуң оглу», «Шаагай» деп хана солуннарны үндүргүлээн. Орус болгаш тыва улустуң найыралының [illegible] лерин өөреникчилер шээжилеп номчаан.

С. К. Токаның чогаалдарының [illegible] таныжып, өөренип эгелей бээр ТАР-ның төөгүзүнден фотоматериалдарны, өске-даа төөгүлүг экспонаттарны хөй-биле ажыглап. Алдан Маадыр аттыг музейже экскурсиялап, оон [illegible] материалдарын бербишаан, башкылар кичээлдерин бедик деңнелге эртирип турар.

Тыва дыл болгаш литература кабинеди, башкыларның методика [illegible] болгаш литератураны өөредирде, класстан дашкаар ажылдарны интернационалчы, патриоттуг кижизидилге айтырыглары-биле кезээде быжыг холбаалыг эрттирип турар. Кичээл бүрүзү совет чоннуң бузулбас найыралын [illegible] Ада-чуртунга ынакшылын [illegible] партияның болгаш совет чоннуң төөгүзүнге, чаңчылдарынга хүндүткелди быжыктырар.

Хөй националдыг, чаңгыс сөзүг совет литературазының тудуушкун кезээ тыва чогаалдың хөй-өңнүг [illegible] ужур-дузазы чүнүң-даа мурнунда ооң коммунистиг идейлии-биле тайылбырлаттынар. Тываның чогаалчылары баштайгы Ленинге, Улуг Октябрьга, коммунистиг партияга чонуңуң кызыгаар чок өөрүп четтиргенин болгаш бердингенин [illegible] килээн. Школа программазында кирген болгаш өске-даа чогаалдарны кичээлдерге, класстан дашкаар ажылдарга хөй-биле ажыглаары интернационалчы болгаш патриоттуг кижизидилге ажылы-биле быжыг холбаалыг болур.

Манаа чижек кылдыр С. Сарыг-оолдуң «Ачамга бердим», «Москвамга», Л. Чадамбаның «Волга-Доннаа», «Алган тур бис», О. Сувакпиттиң «Украин өңнүүмге», «Ада-чуртум», К-Э. Кудажының «Ада-чуртум» ... «Октябрьга йөрээл» деп шүлүктерин болгаш проза чогаалдарын адап болур бис.

Аныяк салгал-биле кижизидилге ажылынга В. И. Ленинниң даңдары, ооң ёг-бүлезиниң эш-өөрүнүң төөгүзүн өөредири улуг ужур-уткалыг болгаш дээштиг болуп турар. Тыва дылдың болгаш литератураның башкылары өөреникчилеринге төрээн дылынга баштайгы бижээн. номчаан состери-биле кады делегейниң ажылчын аңгызының башкызы В. И. Ленинниң сөзүм чок овур-хевиринге улуг хүндүткелди болгаш ынакшылды бижип көргүскен чогаалдар хөй. Ындыг чогаалдарны РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкылары З. С. Кууларр, А. А. Алдын-оол олар кичээлдерге дээштиг ажыглап, боттарының байлак арга-дуржулгазын аныяк башкыларга дамчыдып берип турарлар. С. Бүрбүнүң «Лениннин өлбес чуруу», «Ленинниң ачызында», С. Сарыг-оолдуң «Ленинге», Б. Хөвеңмейниң «Ленинчи тук» деп шүлүктери болгаш орус база өске-даа дылдарда очулдурган номнар хөй-биле ажыглаттынып турар.

Кабинетте тыва эки турачыларның маадырлыг чорууну дугайында солун материалдарны чыгган, алдан-маадырларның тура халыышкынының 100 чыл оюнга база материалдар чыгдынып турар. Школаның тыва дыл кабинединде литератураже эге бажымның бөлгүмүнде алээн хөй [illegible] хаара туттунган. Оларның чижээнге 7 «в» класстың өөреникчизи Тюлюш Байлакты тамаарыштырып болур. Ооң тыва эки турачыларга турасакаатаан шүлүүнден чамдык одуруглар бо:

Делегейге дайын деп сөс
дыңналбазын,
Делегейге мөңге тайбың
турзун дээштиң
Аар-берге үелерде ала-өгбем
Арыг ханын, амы-тынын
харамнанмаан...

Бөлгүмнүң киржикчилери, боттарының шүлүктериниле Төрээн чуртунга ынаан; знайырал болгаш патриотчу мөзү-шынар дугайында шүлүктерни колдады бижип турар. Бо айтырыглар талазы-биле бистинде байдал мындыг.

Интернационалчы болгаш патриотчу ёзуга өөреникчилерни кижизидерде янзы-бүрү аргаларны болгаш хевирлерни ам-даа чедир ажыглавайн турар бис. Бо айтырыгга хамаарыштыр методиктиг номнар болгаш материалдар коңгуг ховар. Ынчангаш республиканың тыва дыл башкылары кичээлдеринге чуруктарны, Тываның төөгүзүн көргүскен материалдарны, тыва эки турачыларның дугайында фотографтарны, өөредип турар чогаалдарынга өөреникчилерниң билип алганы-биле чураан чуруктарын дээш оон даа өске көргүзүг материалдарын ажыглаар болза эки.

Өөреникчилерни интернационалчы болгаш патриотчу ёзуга чедимчелиг кижизидери чүгле дыл башкыларының херээ эвес, а ол школада класс удуртукчу башкызының, комсомол, пионер организацияларының болгаш башкыларының ниити коллективиниң херээ болур.

А. СОДУНАМ.
Кызылдың № 2 школазының башкызы.

ШӨЛДЕ КӨЖЭЭЛЕР

Бистиң «Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбырының девискээринде Кожээ-Шыгы деп черде даш кожээлер шагдан бээр туруп келген. Кижи эскерип көөрге, оларның колдуу-ла кижи дүрзүлүг кылдыр хевирлеп каан болгаш кандыг-ла-бир кыска бижимелдерлиг болур. Ындыг кожээлерниң чажыттарының дугайында, олар төөгүнүң кандыг арыннарын ажыдып турарының дугайында номнарда-даа, солуннар-даа бижип турар болгай.

Чоокта чаа Кожээ-Шыгындан бир даш кожээни республиканың 60 Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң эртем ажылдакчылары музейде әкеп салган. База бир кожээни трактористер Санчай-оол Ондар, Даргы-Сарыг Ондар олар алаанда довураан каскаш, ону арыглап ашташ, ол черинде катап әде тургусканнар. Эрги кожээни әде тургузуп, аан киирип-терге, ам Кожээ-Шыгын каастай берген.

Б. ОНДАР

БӨРҮ ИСТЭЭШ

Агаарның байдалын хайгаарап турган аңчы дүне тайгага хар чааш бергенин билген. Суурдан коччуг эрте аъттанышкаш, Буузалээр деп черден дураанан олурарга, аксында чүве шыырып алган дег бөрү бо-ла шонкуп чораан. Ооң угшиин чидирбези-биле әдерти көрүп олурарга, Хамар хемче ажытталып кире берген. Быскаш хар кыры-биле [illegible] кыс бөрү болган.

Элекке барып болбас, әскерип кагза үңгүрүнче барбас деп болгаш, аңчы алээв манап олурган. Оон истээш чорупкан, арга-каскак, кара-хаактыг берт черге келгеш, изин будап чораан хевирлиг. Хүн үнүп келзе быскан хар эрип каар. Аңчы акдан калар болбас болза алдырбас деп чүвени бодааш, истин ойбуунун дөгелеп чораш, чиге келген. Хербектенип турган эниктер «дайзын келди» дээниг үңгүрүнче ажытталы бергеннер. Ол чоок-кавыда хой, хураган баштары, эрги, чаа сөөктер эмгежок болган.

Аңчы [illegible] кан тос бөрлекти даялап алган. Тос бөрек дорупкаш, дойлуп үнген болза, чаңгыс «Торгалыг» совхозтуң девискээринден безин та чеже малды хорадыр турган.

Дөгүс-оол Үстүнчүкович Түлүш чүгле бо чылын эвес, мурнуку чылдаарда-ла бөрүлер-биле демисежип, оларны узуткап чораан дуржулгалыг аңчыларның бирээзи.

В. САНАА
Өвүр район.

ДУЗА

Бай-Тал ортумак школазының үстүкү класстарының өөреникчилери малчыннарбиле быжыг харылзаалыглар. Чоокта чаа оолдар, уруглар Шывдазында хой кадарчызы Анай Кудай-Мергениң аалынга дуза кадып чораан. Малчынның хойларының кажаазының көржеңин хооржуп, идепкейлиг ажылдааннар. Олар Даштыг-Тей, Мешпец-Хөл, Туралыг девискээринде малчыннарны база шефке ап турар.

Х. КАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр улусчу чогаадылгазының 1982—1984 чылдарда республика фестивалынга киржир дугаанында доктаалды СЭКП Кызыл хоорkому болгаш хоорküуском хүлээп алган. Ук фестивальды ССРЭ-ниң 60 чылынга болгаш Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле бактаап киргениниң 40 чылынга турасакаадып эрттирер.

Фестивальды эрттирериниң хоорай оргкомитедин 14 кижи составтыг кылдыр тургускан. оргкомитеттиң даргазы — СЭКП Кызыл хоорkомунуң секретары Г. Ш. Монгуш.

Фестивальды бот-тывынгыр уран чүүлдүң массалыын, идейлиг уран-чечен деңнелин бедидеринче, ажылчы чоннарның хостуг үе-шагын чөп организастаарынче утландырар.

Баштайгы эээлчег — 1982 чылдың марттан декабрь чедир. Ноябрьда — бүдүрүлгелерниң, организацияларның, албан черлериниң көрүлдези эртер.

Ийиги эээлчег — 1983 чылдың сентябрьда — бот-тывынгыр уран чүүлдүң хоорай фестивалы.

Үшкү эээлчег — 1984 чылдың март—июльда республиканың түңнел фестивалынга киржири-биле доостур.

ШӨЛЭЭ БЭЭР БЕ?

Бүдүн чыл иштинде бир ажылдан өске ажылче бодунуң күзели-биле шилчээнде (ол аразында ажыл стажы чаңгыс-даа хүн үзүктелбээнде) шөлээни канчаар санаарыл? Чижээ, ажылдакчы ажылдап тургаш, 1981 чылдың февраль 16-да үнгеш, ол-ла айның 17-де өске организацияга ажылдай берген. Мындыг таварылгада ажылдакчының ээлчеглиг шөлээзи кандыг болурул? Оон аңгыда, бир ажылдан үнерде 12 ажыл хүнүн ажылдааш үнер турган. Ам бир ай ажылдаары көрдүнген Ол дүрүм кажан күштүг апарганыл?

С. МОНГУШ
Чөөн-Хемчик район.

РСФСР-ниң Күш-ажыл хоойлузунуң [illegible] ниң 71 чүүлүн ёзугаар ажылдап үнген кижи чаа албан организацияга, бүдүрүлгеге черинге ажылдап кирген хүнден эгелээш, 11 ай иштинде үзүктел чок ажылдаанда бирги шөлээни алыр, а дараазында шөлээлерин чылдын-на чыл эгелиниде администрацияның болгаш месткомнуң бадылап тургускан графиги ёзугаар алыр.

Бир эвес ажылчын азы албан-хаакчы кижи чаа кирген организациязынга 11 ай ажылдавайн чорааш, үнер ужурга таварышканда, аңаа шөлээ бербес. А чүгле шөлээниң акшазын каш ай ажылдааның барымдаалап санап бээр. Чижээ, 24 ажыл хүнунде дыштаныр ажыл азы албан дужаалга тургаш, кижи чаа организацияга чүгле 6 ай иштинде ажылдааш, үнгенде, ээлчеглиг шөлээ албас. Ынчап чүгле 12 ажыл хүнүнүн шөлээ акшазын алыр.

Бүдүн чыл иштинде бир организациядан өске организацияже чаңгыс-даа хүн иштинде ажыл стажын үспейн кирип турган-даа болза, чаа ажылга кирген, 11 ай чедип [illegible] барымдаалааш, администрация шөлээ бербес [illegible].

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1979 чылдың декабрь 13-те «Улус ажыл-агыйынга кадрларның ажылдан үнер-кирер чорүүн кызырар болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун улам ыңай быжыглаар [illegible]» доктаалын ёзугаар ажылчын азы албан-хаакчы кижи бодунуң күзели-биле [illegible] администрацияны бир ай бурунгаар сагындырап кылдыр үзатып кергеш болгаш бо дүрүм 1980 чылдың январьдан эгелеп күштүг апарган.

А. АЖЫ.
Тыва профоблчөвүлелдиң юрист-консультантызы.

ТЫВА ХҮРЕШТЕ ЧАА ЧҮҮЛДЕР

Тыва АССР-ниң хүреш федерациязының хуралы чаа болуп эрткен. Аңаа хүреш маргылдааларының дүрүмүн чаартып көрген. «Маргылдааның хевирлери болгаш эрттирериниң аргалары» деп эгеде чаа чүүлдер бар. Деңзи аайы-биле хүрештиргенде, киржикчи ийи октадыр болза, оюндан үнер. Бир деңзиниң мөгелери моон мурнунда ийи хүн хүрежип турган, ам чаңгыс хүн хүрежир. Үш кижи артканда мөгелер боттарының аразында хүрежир, хөй санныын тиилээн деп санаар. Бир эвес ийи мөгениң саны дең болза, оларны хүрештирер, октааны тиилээн болур.

«Маргылдааның киржикчилери» деп эгеде мөгелерни харназын аайы-биле бөлүктерге чарган: бичии оолдарның бөлүү — он хардан 14 харга, элээди оолдарның — 14-тен 18 харга чедир, улуг оолдарның болгаш улуг улустуң бөлүү — 18 хардан өрү.

Маргылдаа киржикчилерин дараазында деңзиге чарган. Бичии оолдарның деңзизи 32 килограммдан 75 килограмм чедир база оон өрү (он деңзиге чардынган), элээди оолдарның — 42-ден 81 килограмм, оон өрү (он деңзиге чардынган). Улуг оолдарның болгаш улуг улустуң деңзизи 52 килограммдан 90 килограмм болгаш оон-даа өрү (8 деңзиге чардынган).

Мөгелерни деңзилээри маргылдаа мурнунда ийи шак бурунгаар, 30 минута дүргүзүнда болур. Деңзилээшкинден [illegible] мөгени маргылдааже кирбес.

Мөге кижиниң хевиниң дугайында чүүлдерни дүрүмде база киирген. Солак, шуудак-ты быжыг торгудан даараар, сапыын чымчак хөмден кылыр, кадыг-идик болза эки. Судьяларның хеви кара өңнүг костюм, карарын кестүр галстук, ак хөйлең болур ужурлуг. Мөге салыкчыларынга шыва тон, шляпа, сапык азы кадыг-идик кончуг таарыжыр.

Судьяларның, командалар төлээлериниң эрге-хүлээлгелерин чаа дүрүмде тодараткан. Судьяларның шиитпири чаңгыс аай болуру чугула. Олар хүрештиң дүрүмүн эки билген турар ужурлуг. Маргылдааны улуг судья, үе айтыр судья, кол судьяның болгаш ооң оралакчызының удуртулгазы-биле эрттирер. Команда төлээзиниң ужур-дузазын бижээш, оон маргылдаа үезинде херек чок черге маргыжып, ыыт-шимээн үндүрбезин, судьялар, шиитпиринге киришпезин чаа дүрүмде демдеглээн.

«Судьялаарының дүрүмнери» деп эгеде хүрежириниң үезин айыткан. Бичии болгаш элээди оолдарның түңнел ужуражылгаларынга хүрежиринге 4 минутаны, сөөлгү ужуражылгаларынга 6 минутаны берген. Улуг оолдарга болгаш улуг улуска ужуражылгазынга 6, түңнел ужуражылгазынга 10 минутаны берген.

Хүрештиң түңнели: арыг октаары азы сан-биле ажып алыры. Арыг октаашкынга дараазында чүүлдер хамааржыр: 1) октаткан мөге мага-бодунуң кандыг-бир чери-биле черге дээптери (ийи бут кырындан аңгы). Чаңгыс холдан черге даянып тар болза, октаткан болур, а бир эвес чаңгыс холбиле черге дээптер болза, удурлаашкызы бир санны алыр. 2) үш дугаар шыңгыы сагындырыг соонда.

Үш минута дүргүзүнда эде кеттиниш четтикпээнде, эмчи дузазынга үш минута саадаар болза, үш минута иштинде хүрежир шөлге үнмээнде арыг октаткан болур. Хүреш соонда арыг октаан мөге 4 сан ойнал алыр, октаткан мөгеге 0 салыр.

Бир санны мөгеге дараазында таварылгада бээр: удурланыкчызын чаңгыс холдап черге дээртипкени дээш; чедир кылдынмаан арга дээш догааш дүшкен үеде, арганы мурнай кылганда; хөделбээнде сагындырыг дээш; хоруглуг арга ажыглаапында; үнериниң мурнунда 1 минутадан хөй оэалдаанда. Чаа дүрүмде хоруглуг чүүлдер: хүреш үезинде чугаалажыры, мөгениң арнынга холу-биле дээри, салаалардан тудары, шаңчары, шымчыктаары, дырбактаары, эартыр аргаларны ажыглаары, сеңиилээри, салааларны аралаштыр тудары.

Тыва АССР-ниң чемпионадынга, наадымга шүүлген мөгелерге дараазында хүндүлүг аттарны тыпсыр. Дөрт катап шүглүрге —«Авырга», үш катап—«Чаан», ийи—«Арзылаң», бир шүглүрге —«Начын» атты тыпсыр. Үстүнде хүндүлүг аттарны Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитеди тыпсыр.

О. ДАПЫЛ.
спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери.

БАЙЫРЛААЛ ХҮННЕРИНДЕ КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

МАЙ 8

● Тыва хүрешке өске-даа автономнуг республикаларның, областарның болгаш автономнуг округтарның мөгелериниң киржилгези-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чемпионады. «Хүреш» стадионга.

10 шакта эгелээр.

● Волейболга, баскетболга хоорайның бирги чери дээш маргылдаа найысылалдың Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының спорт шөлдеринге болур.

10 шакта эгелээр.

● Ча адарынга «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш маргылдаа.

10 шакта эгелээр.

Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының танцы шөлүнге дыштанылга кежээзи.

20 шакта эгелээр.

МАЙ 9

● В. И. Ленин аттыг шөлге Кызыл гарнизонунуң шериглериниң чыскаал болгаш ыры көрүлдези.

10 шакта эгелээр.

● «Тываның аныяктары» солуннуң шаңналы дээш чиик атлетика эстафетазы. Хоорайның күш-культура коллективтери киржир.

11 шакта эгелээр.

Мотокросска Тыва АССР-ниң бирги чери дээш маргылдаа Хербиске эртер.

11 шакта эгелээр.

● Тыва хүрешке Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чемпионады «Совет Тываның 5 чылы» стадионга, волейболга болгаш баскетболга хоорайның бирги чери дээш маргылдаалар Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының «Хүреш» стадионунга, спорт шөлдеринге уламчылаар.

10 шакта эгелээр.

● Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары-биле Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга ужуражылга.

14 шакта эгелээр.

● Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга үрер хөгжүмнүң байырлалы.

14 шак 30 минутада эгелээр.

● Тыва хүрешке РСФСР-ниң автономнуг республикаларының болгаш областарының, округтарының мөгелериниң киржилези-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чемпионады «Совет Тываның 5 чыл» стадионунга уламчылаар.

10 шакта эгелээр.

● Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло атттыг нарыгынга Кызылдың педагогика институдунуң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң концерти.

18 шакта эгелээр.

● Май 7—9 хүннеринде «Совет Тываның 5 чылы» стадионунга футбол маргылдаазы.

17 шакта эгелээр.

● Баг кагарынга Абакан, Кызыл хоорайларның командаларының эш-хуу ужуражылгазы культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга эртер.

11 шакта эгелээр.

МАЙ 7-ДЕН 8-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МАЙ 7-ДЕ
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55— Уруглярга документалдыг телефильмнер программазы: «Адмиралга» баркас», «Мээң делегейим», «Тенежигеш». 9.30—«Ваня». Уран-чечен телефильм. 10.30— Москваның камерлиг оркестриниң концерти. 11.35—Телемедээлер. 11.40—14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 — «Радио — революцияга». Документалдыг телефильм. 15.00 — «Эрткен чүүлдү катаптаары». 15.30—«Москва болгаш москвачылар». 16.00— С. Прокофьев. 7-ги симфония. 16.40— «Элдептиг эвес элдепейлер». 17.10—«Аныяктар адрестери». 18.10 — «Василиса Прекрасная». Мультфильм. 18.30 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.45— «Май 9— Тиилелге хүнү». Дамчыдылга. 19.15— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.35 — «Хостаашкын». Киноэпопея. 4-кү фильм—«Берлин дээш тулчуушкун». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Ол оруктарны уттун болбас бис». РСФСР-ниң улустуң артизи А. Покровскийниң киржилгези биле концерт-фильм. 22.30—Бөгүн делегейде. 22.45—01.00 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак»—ЦСКА. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчылар. Чапсарда— Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Д. Д. Шостакович. 13.00 — А. П. Чехов—«Үш угбалышкылар». 14.05 — Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет чурукта уран чүүлү. 14.35—Төөгү. 4-кү класс. 15.05— «Билир болгаш кылып бил». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 15.50—Телемедээлер. 16.00—18.00—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «РСДРП(б)-ниң VII апрель конференциязының чыткыттынганының 65 чылы». Телелекторий. 18.15— «Азия төнү». Информация публицистиг программа.

МОСКВАДАН

18.45 — Музейлер болгаш делгелге залдарындан. Дрезденниң чурук [illegible] «Эртине-байлактарны камгалааны». («Орбита-2»).

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — Марио дель Монако ырлаар. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Ёлулуг өңнүктер». Мультфильмнер. 20.15 —ССР Эвилелиниң куруненин үлегерлиг Улуг театрының үрер хөгжүмүнүң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 00.15 — «Кижиге ынак болур херек». Уран-чечен фильм. 1-ги, 2-ги сериялар.

МАЙ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес кадык болуксазынза». (Күш-культуржуларга сүмелер). 8.55 — «Бистиң адаларывыстың ырылары». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларының Улуг хорунуң концерти. 9.25 — «Уругларга аңчыгаштар дугайы». Ленинградтан дамчыдылга. 9.55 — «Ада-шелер, силерге». 10.25 — «Хөй-ле эки бараанпар дээш». 10.55 — «Спортлотонуң» 19-ку тиражы. 11.00 — Тиилелге байырлалынга уткуштур. «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 12.45 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 13.15 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм «Кызыл хүнчүгеш». 16.00 — [illegible] Колонналыг залынга Радио хүнүнге холбаштыр концерт. 17.25 — «Октябрь болгаш тайбың дугайында сөс». Документалдыг телефильм. 18.30 — «Хоочуннар, силерге». Музыка программазы. 19.30 — 19.45 — Чапсар. 19.45— «Хостаашкын». Киноэпопея. 5-ки фильм — «Сөөлгү штурм». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — РСФСР-ниң куруненин М. Пятницкий аттыг үлегерлиг орус улус хорунуң концерти. 22.35 — «Правда» солуннуң шаңналдары дээш чиик атлетиканың Бүгү-эвилел кроссу. 22.50 — 00.05 — РСФСР-ниң улустуң артизи О. Табаков А. Твардовскийниң «Василий Тёркин» деп шүлүглелиниден үзүндүлерни номчуур. Ооң соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Дайын үезиниң хууда хрониказы». Хөй серияылыг документалдыг телефильм. 15.20 — Волгоградтың телестудиязының программазы: «Мээң хоорайым». Волгоград дугайында очерк. Волгоградтың театрларының болгаш филармонияларының дайынның хоочун киржикчилери биле кады музыка программазы. «Сылдыстар, бистерни манаңар». Документалдыг фильм. 16.20 — В. Розов. «Мөңгеде дириглер». Шии-фильм. Москваның «Современник» театрының шии фильми. 18.45 — Делегейде болуушкуннар [illegible]. 19.00 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Удаа [illegible]». Мультфильм. 20.15 — «Музыка киноскузу». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Дайын соонда кежээниниң алды шак-та». Уран-чечен фильм. 23.05 — 00.35 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Нефтчи» — «Спартак». Бакудан дамчыдыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

агаар

Республикага бөгүн кежер булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын [illegible] хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 2—7 градус соор, чамдык районнарга 0—5 градус чылыыр, хүндүс 19—24, чамдык районнарга 13—18 градус чылыыр.

Кызылга кежер булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын углааныынын хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 0—2, хүндүс 20—22 градус чылыыр.

КИНО

МАЙ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Гобиин болгаш Хинганны таварты» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 28 Сылдысчыгаш 9.30. «Мен — Хортицадыр мен» 11.00, 12.30. «Амыдыралга бодунуң тывар сен» деп киноклуб 15.00. «Василий болгаш Василиса» 17.30 (узаткан), 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Карак салба!» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «34-кү дүргеп поезд» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Ондактыг аян-чорук» (2 сериялыг) 15.00, 17.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эртежи аъттыг кижилер» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың даараныглга фабриказы дараазында мергежилге ажылдаарларны хүлээп алырын дыңнадып тур:

Даараныкчылар, даараныкчы өөреникчилер, белен продукция контролёрлары, даараныгга цегинге технологтар пөс-тааны чадыкчылары, секретарь-машинистка, бүдүрүлге бухгалтери, маркалакчылар, бышкан пөс кезикчилери, хамааты камгалалдың инструктору (шалыңы 160—170 рубль), товаровед, белен продукция складының эргелекчизи, экспедитор, кухня ажылдакчылары, столоваяга аштакчылар.

Айтырыг тургузаар адрес: Кызыл хоорайның Горная кудумчуда 104 дугаар бажың, кадрлар килдизи. телефон № 2-29-94, 2-47-21

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 906.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 107 (11905) | 1982 чылдың май 7, пятница | 1925 чылдан үндүрүлттингеп | Өртээ 3 кат.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Эстонияның «Вяйке-Маарья» колхозу эртken чылын сүт саар талазы-биле республикада эң бедик көргүзүгну чедип ап, инек бүрүзүнден 5011 килограммны алган.

ЧУРУКТА: мурнакчы саанчылар (солагай талазындан) — Вирве Лейтен, Линда Карме, Клара Хеккакен, зоотехник Майре Круве. Эльги Борк, Марет Пыйма. Вийве Вахер болгаш Урве Аасуметс.

П. КУЗНЕЦОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

СУГГАТ — ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ

Ам республиканың шиңгээдип ап эгелээни чер ажылының эртемге үндезилеттинген зона системазында бир кол чүүл — суггатты чеп ажыглаары. Бистиң республикада суггаттыг черлер 52 муң, а ооң иштинде тараа шөлү — 42 муң гектар. Тываның кодээ ажыл-агыйының чер ажылдыглары он бирги беш чылдың нийги чылында суггаттыг черлерниң гектар бүрүзүнден 17 центнер тарааны, 85 центнер картофельди, 125 центнер ногааларны, кукурузаның 150 центнер ногаан массазын, 25 центнер хөй чылдыг сигенни алырын хүлээнген. Ам хүлээлгени ажыл-херек-биле бадыткаарының үези келген.

Часкы хову ажылдары хайнышкынныг. Хөрзүнге өл-шыкты хевээр арттырары — тараажыларның кол сагыш салыр чүүлү. Ынчангаш олар шөлдерниң өл-шыгын базыраарын кыска хуусаада, 7—9 хонукта бүрүн дооскан.

Амгы үеде часкы тарылга кампаниязында кол агротехниктиг хемчег — шөлдерге өл-шын сиңирер суггатты чогуур үезинде чорудары. План ёзугаар республикага часкы өл-шын сиңирер суггатты 27 муң гектарга чорудар ужурлуг. Бо чылдың майның үшке чедир совхозтарда 16,5 муң ажыг гектар чер суггартынган. Ол чугула ажылды Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарның ажыл-агыйлары организастыг чорудуп турар. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң совхозтары үш муң ажыг гектар черни суггарган. Суггатты «Хемчик» болгаш «Барлык» совхозтарда эки организастаан. Ол ажыл-агыйларның суггарылга системаларында суг элбек, суггатчылар улуг күжениишкин-биле ажылдап турар. Оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ук совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери суггаттың шынарын чогуур үезинде хынап көрүп турары чугула ажылды шалыпчыдарынга идиги берген. Ооң-биле чергелештир суг чаштырып чер суггарар машиналарны база-ла ажылдады берген.

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» болгаш «Сүт-Хөл» совхозтарның суггатчыларының ажылдап турары мактанчыг. Ында суггатчы бүрүзү чылын үени бүрүнү-биле ажылдап, бердинген онаалдаларны күүседирин чедип ап турар. Ниитизи-биле Чөөн-Хемчик районда 4 муң гектар хире чер суггартынган. Ол ышкаш Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларының суггатчылары база шалыпкын ажылдап турар. Ында 1560 гектар чер суггартынган. Сөөлгү хүннерде Улуг-Хем болгаш Тес-Хем районнарның совхозтары суггаттыг черлерни суггарарының темпизин дүргедедип турар.

Республикада чер суггарарында 980 хире кижи, суг чаштырар 64 машина ажылдап турар. Часкы суггатты эртken чылдыындан элээн эки болгаш организастыг чорудуп турарын демдеглээр херек. Чижээ, бо чылын эртken чылдың ол үезиниинден 6,5 муң гектарны хөйнү суггарган.

Ооң-биле чергелештир чамдык районнарда часкы өл-шык сиңирер суггатты чорудуп турарының темпизи оожум болгаш шынары кудү. Бар сугну ажыглавайн, аңаа аксып турар азы суггарылга четкилеринде суг чок, ону ынаар бадырбаан таварылгалар бар. Элээн хөй совхозтар насос станцияларын бөгүнге чедир-ле ажылдадып шыдаваан. Чижээ, «Енисей» совхозтуң Бай-Сүүтте суггарылга системазында ам-даа суг чок. Карл Маркс аттыг совхозтуң Хемчик эриинде суггарылга системазының дөзү кылдынмаан, ынчангаш суг бугаже баттаан. «Кызыл тараачын» совхозтуң Ээрбеките суггарылга системазы ажыглаттынмайн турар, чүге дээрге суггатчыларны четчелевээн. «Улуг Октябрь» совхозтуң Көк-Хаакта суггарылга системазында насос станциязы амга чедир ажылдавайн турар. Суггат ышкаш ындыг чугула херекте үстүнде айыткан четпестер канчап болу бергениил? Ук ажыл-агыйларның база суггарылга системаларының эргелелдериниң удуртукчулары болгаш специалистери суггат дугайында кошкак сагыш салганының уржуу-дур. Часкы суггатка баш удур белеткенген болза, бүгү чүүлдерни кылып ап болур турган. Оларны ам-даа чайладып болур, Бугаларже сугну бадырарының, суггатчыларны ажылче киирериниң хемчеглерин үстүнде ажыл-агыйлар доп-дораан алыр ужурлуг. Суг бар хирезинде-ле часкы суггатты Кызыл районнуң ажыл-агыйлары кончуг оожум чорудуп турар. Ында деңгүп-ле 400 ажыг гектар чер суггартынган.

Өске-даа бүгү ажылдарга ышкаш, суггатка чедиишкин, ажылдың темпизи суггатчыларның күш-ажылын шын организастаарындан, аңаа моральдыг болгаш материалдыг деткимчеден кол хамааржыр. Маңаа эң чугула чүүл суггатчыларның звеноларын, бригадаларын арга-дуржулгалыг кижилер-биле четчелээри. Оон аңгыда суггатчыларның ажылдаарынга база чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының, тускай идик-хеп, дериг-херексел-биле бүрүн хандырарының дугайында баш удур сагыш салыр. Мурнакчы ажыл-агыйлар, ылаңгыя «Алдан-Маадыр» болгаш «Сүт-Хөл» совхозтар, чогум-на ынчаар кылып турар. Ооң ачызы-биле ол черлерде суггатчылар «чедишпес» дээр айтырыг тургустунмастаан, суггатчылар чылдың-на бедик түңнелди чедип алыры чаңчыл апарган. Бүгү-ле черлерге суггатты ынчаар организастаары, суггатчы звеноларны чаңгыс аай бригада нерээзи-биле ажылдаар бот-орулга-чарылгалыг кылдыр шилчидери эргежок чугула.

Ам бүгү-ле участоктарны массалыы-биле суггарарының үези келген. Ынчангаш бар четпестерни дарый чайлатпышаан, өлче күштү мобилизастаары хүннүң чугула сорулгазы. Ажыл-агыйларда суггатты чорудуп турарын районнарның партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары хүн бүрүнүң доктаамал кичээнгейинге алыр хүлээлгелиг. Суггатты чеп ажыглаар болза, суггаттыг черден магадылаттынган чаагай дүжүттү ап болур дээрзин утпас херек.

Часкы хову ажылдарын эң-не бедик шынарлыг чорудаалы

ЧАШТЫРЫП КИРЕРИНГЕ БЕЛЕН

«Өөн» совхозтуң тараажылары часкы хову ажылдарын баш бурунгаар ажылдап кылган план-графикке дүүштүр дүрген болгаш шынарлыг чорударынга эки белеткенген. Хөрзүн болбаазырадыр, үрезин чаштырар база өске-даа ажылдар кылыр бүгү-ле техниканы өй-шаанда септээш, белениниң шугумунга тургускан. Тараа, мал чеми культураларның, картофельдиң болгаш ногааларның үрезиннери четчири-биле белеткеттинген. Хову ажылдарының үезинде механизаторларның, суггатчыларның болгаш өске-даа ажылчыннарның социалистиг чарышкынын, күш-ажыл төлевириниң негелделерин ажылдап кылгаш, кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаан.

Совхозка шык базырыышкынын кыска хуусаада дооскан. Мурнунда хөй чылдыг сигеннер тарып турган шөлдерге минералдыг чемишчилиглерни төп, хөрзүннү эрозияга удур техника-биле болбаазыраткан. Ол ышкаш 580 гектар сиген шөлүн суггарган. Ажыл ам-даа уламчылап турар.

Чер чардырар, хөрзүн болбаазырадыр болгаш үрезин чаштырар үш отрядтан тургустунган чаңгыс улуг комплекс хову ажылдарын бүрүнү-биле чорудар. Отрядтарда улуг К-701 тракторларда кошкан агрегаттарны өйн эвилеңде бүдүрүкчүлүг ажыглап турар. Ооң эки чижээн В. Климовтуң удуртканы бирги трактор-хову бригадазындан көрүп болур. Мында механизаторлар ортузунда чарлаттынган чарыштың мурнуку одуруунда К. Сарыг. Н. Дембереп, С. Лаваа, Т. Ховалыг биле В. Санлыев адаанчылар чорүп, хүнде кылыр үлүүн 50-80 хуу ажыр күүседип турарлар. Ол ышкаш Сельхозтехниканың Кызылда районнар аразының каттыжышкынының мастери Г. Лопатин «Кировецтерниң» техниктиг ажаалдазын эки чорудуп турарын бригадир мактап чугаалаар болду.

Механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ажылдан үнер болгаш эзилчээн дооскан улусту тускай автобус дажыглап турар. Улуг повар З. Сат, повар Ф. Ошевкова оларның белеткээн чеми эки [illegible] амданныг-чаагай. Механизаторларның чемненир столовая-вагончугажының иштии кажан-даа арыг турар. Оон иштин-даштында лозуңнарны, плакаттарны аскан.

Д. Доржукайның удурткан нийги трактор-хову бригадазының шөлдеринге чүгле мал чеми культураларны тарыыр кылдыр тускайлаан. Ам мында ажыл база-ла хайнышкынныг. Чээрби «Беларусь» тракторлардан тургустунган агрегаттар тарылга мурнунда хөрзүн болбаазырадырын чорудуп турар. Сөөлгү хүннерге чедир 2700 ажыг гектар черниң хөрзүнүн хоюглап, шиширтээн.

Ооң-биле чергелештир чаштырылгага ажылдаар 15 агрегатты дерип, четчелеп турар. Олар баштай кукуруза болгаш сула үрезиннерин кыска хуусаада чаштырар.

Хүлээнген ажыл-херекке кызымаккайы-биле бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, коллективинде мактадып турар механизаторлар бо бригадада база эвээш эвес. Б. Доржу, Е. Гусев, У. Хертек К. Баян-оол дээш өскелер-даа хүн нормазын 80 хуу чедир ажыр күүседип турарлар. Бригадада чарышты беш хонуктап түңнеп, тиилекчилерни шаңнап, мактап турар.

Совхозтуң кайы-даа бригадазының чер ажылдыглары тарылганы чүгле хөрзүн камгалаар арга-биле шалыпкын болгаш бедик агротехниктиг деңнелге чорудар, элбек дүжүттү өстүрүп алыр дээш эрес кызымаккай ажылдап турарлар.

Х-К. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы механизатор Н. В. Дембереп; Дүъштекии чем.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.
Бии-Хем район.

ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЛАРЫ

Үндезилекчизи, идейлиг сорук киирикчизи болгаш баштайгы редакторy Владимир Ильич Ленин чорааш «Правда» солуннуң бирги номери үнген хүнден бээр 70 чыл болган. Ленинниң «Правдазы» бүгү алдарлыг оруу бистиң партиявыстың маадырлыг төөгүзү-биле чарылбас холбаалыг деп, СЭКП ТК-ның чедирген байырында демдеглээн.

«Правда» солуннуң 70 чылынга болгаш Парлалга хүнүнге тураскааткан байырлыг хурал май 5-те Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга болган.

Президиумга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери Л. М. Замятин, Е. М. Тяжельников, ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев, ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилериниң бирги оралакчылары К. М. Боголюбов, В. В. Загладин, О. Б. Рахманин, партияның харысалгалыг өске-даа ажылдакчылары, чогаалчылар эвилелдериниң удуртукчулары, солуннарның болгаш журналдарның кол редакторлары олурган.

Москваның партия болгаш ниити организацияларының [illegible], солуннар, журналдар, телевидение болгаш радио, информация агентилелдериниң болгаш ном үндүрер черлерниң, полиграфия бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары, [illegible] ажылчын корреспондент активи Колонналыг залга чыглып келгеннер.

Делегейниң 50 ажыг чурттарындан хүндүлүг аалчылары, акы-дуңмалышкы коммунистиг, ажылчын болгаш революсчу-демократтыг партияларның парлалга органнарының удуртукчулары чыылганнар чылыы-биле уткаан.

ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң Баштаар чериниң даргазы, «Правда» солуннуң кол редакторy В. Г. Афанасьев илеткел кылган.

Хуралга чүве чугаалааннар — «Известия» солуннуң кол редакторy П. Ф. Алексеев, «Кызыл пролетарий» заводунуң чондурукчузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. И. Мальцев, «Новый мир» журналдың кол редакторy Совет Эвилелиниң Маадыры В. В. Карпов, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры А. С. Елисеев, Москва областың Талдомск районунуң «Правда» совхозунуң партком секретары В. В. Щербаков олар партияның шынчы дузалакчылары — совет журналистерниң, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилерниң хөй миллион кижилиг армиязынга кайгамчык байыр чедирип, коммунистиг тургузулганың болгаш тайбынны быжыглаарының нүүрүнде боттарының буянныг ажыл-ижинге олар чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

Ажы-төлүнүң партийжилери [illegible] парлалга төлээлериниң байырлалда кирген удуртукчуларының [illegible] «Правда» солуннуң коллективинге, бүгү совет журналистерге. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнүнге кандидат, «Нойес дойчланд» солуннуң кол редакторy Г. Шабовский байыр чедирген.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны чыылганнар улуг сонуургал-биле [illegible] алган.

(СЭТА).

МУРНУНДА — КОМСОМОЛЧУЛАР

Кызыл-Мажалыкта 741 КМК-ның Тээлиде бот-орулга-чарылгалыг участогу бо чылдың эртken айларында 160 муң рубль түңнүг тудуг ажылдарын кылыр ужурлуг. Коллективтиң ажыл-ишчилери ол планның онаалдаларын 100,6 хуу күүсеткен.

Чарыштың мурнунда Тываның Ленинчи комсомол шаңназының лауреады Андрей Кара-ооллуң он кижиден тургустунган комсомолчу-аныяктар бригадазы чорүп, планның онаалдаларын 137 хуу күүсеткен. Комсомолчулар Александр Ооргай-оол, Михаил Назылай, Виталий Хомушку оларның ажылы эң мактаддыг.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ЭКИ АЖЫЛЫ ДЭЭШ ҮНЕЛЕЛ

Билиглериниң үндезини — номнуң кижиниң амыдыралынга кайы хире ужур-дузалыының дугайын билбес кижи чок. Ном, солун, журнал чок өг-бүлелерни ам тыппас бис. Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларын шиитпирлээринге улуг рольду ойнап турар бистиң библиотекаларывыс ламчыштыр хөй янзы арга-хевирлиг улуг ажылдарны чер болганда чорудуп турар.

Тываның библиотека ажылдакчылары эртken чылдың социалистиг чарыжының түңнелдери-биле улуг чедиишкиннерлиг болганнар. Ажылчы чоннарның библиотека хандырылгазын эки организастааны дээш Чөөн Сибирь зоназынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун бистиң республикага тывыскаанынга турааскааткан партия, совет, профэвилел, комсомол органнарының төлээлекчилериниң, культураның болгаш уран өөредилгезиниң, эртемниң ажылдакчыларының байырлыг хуралы дүүн Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болуп эрткен.

СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак байырлыг хуралды ажыткан.

Совет Эвилели делегейде эң-не хөй ном номчуур чурт болу берген. Библиотекаларның баазазы быжыккан, оларның ролю бедээн, ном фондузу өскен болгаш номчукчулар саны ковудаан дээрзин байырлыг хуралдың эгезинде чугаазынга Культура ажылдакчыларының профэвилел Төп комитединиң секретары В. П. Слопин демдеглээн. Библиотекаларның социалистиг чарыжын организастап турарынга, бистиң республикада бо талазы-биле байдалга база моон соңгааргы сорулгаларга ол доктааган. В. П. Слопин РСФСР-ниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун республиканың библиотека ажылдакчыларының төлээлекчилеринге байырлалдыг байдалга тывыскан.

Оон соонда Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы А. С. Пушкин аттыг библиотеканың директору А. А. Давыдова сөс ап чүве чугаалаан. Политика-кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылдарга библиотекалар партия организацияларының шынчы дузалакчылары боор келгенин ол демдеглээн. Бедик шаңналды тывысканы дээш оратор өөрүп четтиргенин илергейлевишаан, шаңнал библиотека ажылдакчыларын чаа-чаа сорулгаларны шиитпирлээринче сорук киирип турарын айыткан. Республикада төпчүткен он үш библиотека системазында 155 массалыг библиотека кирип турар. Бүгү-ле бар ном фондузун чеп ажыглаары, эртем-техниканың мурнакчы дуржулгазын пропагандалаары, бүдүрүлге-биле харылзааны улам экижидери кол сорулгалар болуп турар.

Бай-Тайганың төпчүткен библиотека системазының Шуй кодээ филиалының эргелекчизи Х. С. Серен бодунуң саналынга тус черде ажыл-херектерниң байдалын чугаалаан. Төпчүдүлгениң ужур-дузазы ханы болганы чугаажок. Ниити ажыл экижээн, адырлар аайы-биле, ылаңгыя кодээ ажыл-агый литературазын, пропагандалаары четчүмнелиг апарганын ол демдеглээн. Эртken чылын библиотека 856 номчукчуну хаара тутkan, он муң ажыг номнарны оларга берген. Бүгү ажылдарны партия организациязының тускай комплекстиг планын ёзугаар чорудуп турар. Кожэр библиотекаларны организастаан.

Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы, республиканың алдарлыг чогаалчызы К. К. Кудажы хуралга сөс алган.

— Бөгүн бисте улуг байырлал-дыр — деп чугаалап эгелээн. — Силерниң байырлалыңар — бистиң байырлалывыс. Кандыг-даа [illegible] туттунуң [illegible] бис. Чогаалчылар номнарны бижип турар, библиотека ажылдакчылары оларны пропагандалап, чонга чедирип турар. Буянныг ажылы дээш библиотека ажылдакчыларынга өөрүп четтиргенин илередип, [illegible] кузээн.

Номчукчуларның мурнундан Курбаккының Тыва конторазының [illegible] оралакчызы М. А. Ховалыг библиотека ажылдакчыларынга байыр чедирип, чүве чугаалаан. Тандының төпчүткен библиотека системазының директору М. Ф. Домарева кодээниң номчукчуларының библиотека хандырылгазын канчаар организастап турарының дуржулгазы-биле таныштырган.

Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. С. Шойгу хуралга чүве чугаалаан. Тываның ажылчы чоннары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур юбилейин төлептиг уткуур дээш эрес-шудургу ажылдап турары демдеглеттинген. Хөй националдыг акы-дуңма совет улустарның улуг өг-бүлезинге 1944 чылда бактаап киргени Тываның хөгжүлдезинге чаа үе-чаданы ажыткан. Совет эрге-чагырганың чылдарында социал-экономиктиг ханы чаартылгалар болган. Республикада үлетпүр, кодээ ажыл-агый хөгжүп турар, чоннуң угаан-бодал байлакшылы улам өзүп орар.

Культура, чаа амыдырал эртем болгаш чырыдыышкын өөктелип сайзыраан. Совет Тыва ам бүрүн бижик-билиглиг чурттуң республиказы апарган. Аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгезин амыдыралга боттандырып турар.

Культура албан черлериниң четкизи калбарган, культура-массалыг ажылдың ужур-уткасы чаартынган. Он муң чурттакчыга оналаштыр бисте сес клуб, алды библиотека, бир кижиге-ле сес ном онаажып турар. Чечен чогаалдың кижизидикчи ужур-дузазы кончуг улуг.

Тываның библиотека ажылдакчыларынга оларның чедиишкинниг ажылдааны дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун тывысканын оратор онаалдаа демдеглевишаан, Россия Федерациязының чазаанга болгаш ВЦСПС-ке өөрүп четтиришкинин илергейлээн. Бедик шаңнал республиканың культура [illegible] улам корук киирип, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың сорулгаларын күүседиринче [illegible] мобилизастаар дээш күжениишкинниг ажылдаарын оларга даалдырып турар. Библиотека ажылдакчылары эртken чылын планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип, ном пропагандазын экижиткен. Бүдүрүлге-биле харылзаа экижээн. Ниитилел-политиктиг литератураны, ылаңгыя В. И. Ленинниң теоретиктиг номнарын, пропагандалаары эки тургустунган. Библиотекалар күш-ажылчы коллективтер-биле сырый харылзаалыг ажылдап турар.

Төпчүдүлгениң ужур-дузазы онза улуг болган. Ооң ачызында материалдыг база быжыккан. Чон ортузунга ном-биле ажылга боттарының билиг-мергежилин харам чокка бараалгадып чоруур эки ажылдыг библиотекарьларны база адаан.

Байырлыг хуралдың төнчүзүнде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг [illegible] хүндүлүг атты алганының херечилелин Бай-Тайганың төпчүткен библиотеказының Шуй кодээ филиалының эргелекчизи Х. С. Серенге, Чуковский аттыг уруглар библиотеказының директору З. Ф. Стрелковскаяга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктерин Эрзинниң библиотека системазының Морен кодээ филиалының эргелекчизи С. А. Биче-оолга, Тандының төпчүткен библиотека системазының директору М. Ф. Домареваа тывыскан.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң, профэвилелдиң Хүндүлел бижиктерин культура министри А. С. Серен, СЭКП Кызыл хоорkомунуң болгаш хоорküскомунуң база ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел бижиктерин СЭКП хоорkомунуң секретары Г. Ш. Монгуш, ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретары А. А. Садовой олар бөлүк ажылдакчыларга тывыскан-нар.

• Бөгүн—Радио хүнү, •

харылзааның бүгү адырларының ажылдакчыларының байырлалы

ЧОНГА БАРААН БОЛУР

РЕСПУБЛИКАНЫҢ харылзаа ажылдакчылары партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин [illegible] боттандырбышаан, он бирги беш чылдың ийиги чылының [illegible] [illegible], планныг онаалдаларын ажыл-херекке күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар. Харылзааның [illegible] хевирлериниң [illegible] ачы-дуза чедиртинип, бо талазы-биле чамдык боттуг ажылдар кылдынып чоруттунган. Телевидение, радио, телефон, почта харылзаазының [illegible] тилери ажыглалга кирип, анаа [illegible] планда көрдүнгени-биле шиитпиргени. Харылзаачылар [illegible] радиорелелиг болгаш тускай кабельдиг дамчыдылга шугумнарын тургускан. Оларның санынга Кызыл—Абакан, Кызыл—Кызыл-Мажалык аразында телевидение болгаш телефон каналдарын дамчыштыр радиорелелиг шугумнар, районнар төптеринде база совхозтарда автоматтыг телефон станциялары, хоорайлар, суурлар иштинге радио дамчыдылга аппаратуразы тургустунган. Хол-биле кылыр ажылдарга бичии механизацияны нептереткен, харылзаачыларның ажылын чиңгетпишаан, ажылдың [illegible] бедик чоргу бээп чонга ачы-дуза чедиргелгеп [illegible] [illegible].

Москвадан телевидение программазын харылзааның кылымал адериннилерин дамчыштыр хүлээп алыр «Экран» дээр хүлээп алыкчы станциязының дузазы-биле дамчыдылга кылыр чаа ажыг телетрансляторларны Чадаана, Шагаан-Арыг хоорайларда болгаш Кызыл-Мажалык, Самагалдай, Сарыг-Сеп, Эрзин суурларда тургусканындан республиканың чурттакчыларының 86 хуузу ак-көк экранның солун дамчыдылгаларын көөр аргалыг апарган. Телефон харылзаазын эккижилериниң-биле чартык автоматтыг аппаратураны база ажыглалга кииргеп. Чаа ажыг ыдыг телефон каналдарының дериг-херекселдерин Кызылдың телефон станциязынга эртеп чылын эптеп кылган. Оон түңнелинде Москва болгаш [illegible] республикалар, областар аразында радиорелелиг шугумнар тургустунган болгаш Кызыл хоорай оларның-биле хүн бүрүнүн харылзаазын кылып турар. Кызылдың хоорайлар аразының телефон станциязынга тургускан телефон-автоматтың дузазы-биле Кызыл—Москва аразынга чугаалажып болур. Чадаана, Шагаан-Арыг хоорайларының чамдык абонентилери чартык автоматтыг телеаппаратураны дамчыштыр Кызылдың чурттакчылыг бажыңнары-биле, албан организациялар-биле харылзажып турар.

Районнар төптеринде почта салбырларында чонну шилчиткен акшаларын хүлээп алыр черлеринде «Онега» дээр электронну машиналарны эртен чылын ажыглалга киирген. Ол чорук ында ажылдап турар кижилерниң ажылын чиигеткен, ачы-дузаны дүрген чедирериниң аажок таарымчалыг апарган. Республика иштинге авиашугум-биле почта чедирилгезиниң ниити хемчээли сөөлгү чылдарда өскен. Хоорай, суурлар чурттакчыларының чагыдыгларын чедирериниң автотранспортту ажыглап турары почтальоннарның ажылын чиигеткен.

Республиканың радио-телевидение төвү, Сарыг-Септиң, Туранның харылзаа белдирлери, республиканың «Союзпечать» агентствозу эртен чылын социалистиг чарышка [illegible] киришкеш, тиилекчилер болу шылгараанннар. 70 ажыг харылзаа ажылдакчылары чыл планын хуусаадан эрте күүсеткеш, мергежилдиң тергиипнери болуп, мактал, шаңналга төлептиг болганнар.

Тээли, Мугур-Аксы харылзаа белдирлериниң коллективтери юбилейлиг чылды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг эгелеп, бо чылдың бирги кварталында эки түңнелдерни чедип алганнар. Хууда хүлээлгелерин өй-шаанда күүседип, харылзааның аңгы-аңгы хевирлеринге чоннуң негелделерин хандырып, чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алганнарның саны арбын. Оларга Мугур-Аксында «Союзпечать» начальниги В. Айызан, Кызыл хоорайда «Союзпечать» киоскузунун ажылдакчызы Н. Карпенко, найысылалда телефонист Н. Миронова, почта операторлу С. Товариштай, Туранда, Сарыг-Септе электромонтёрлар В. Немкин, Г. Ксенофонтов, Шагаан-Арыгда почта операторлу Л. Седип, Каа-Хем суурда почтальон В. Кудрявцева, Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан суурда электромонтёр Д. Сат, Чадаанада телеграфист Н. [illegible] Кызыл-Мажалыкта телефон станциязының электромонтёру О. Иргит, телефонист Л. Панченко болгаш оон-даа өске ажылдакчылар олар-га хамааржыр. Олар болза харылзаа шугумунуң хөй талалыг хевирлеринге ачы-дузаны чонга чедирер дээш кызымаккай ажылдап келген хоочуннар-дыр. Профессионал мергежилдиг бедик, арга-дуржулгазы байлак хоочуннар чаа ажылдап чоруур аныктарга деткимче-дузазын көргүзүп, чагыг-сүмезин берип, оларның-биле бир демниг ажылдап, чонга бараан болуп чоруурлар.

Бо юбилейлиг чылда харылзаачыларның мурнунда сорулгалар улуг. Ынчангаш чыл эгезинде социалистиг хүлээлгени тус-тус коллективтер, кижи бүрүзү бодунга алган. Ону ажыл-херекке боттандырар дээш ажылдар чоруттунуп турар. 1982 чылда Кызыл хоорайга радиодамчыдылга станциязын, Улуг-Хем районга ак-көк экранның ийиги программазын көргүзер телевидение станциязын, О. Шываа, Сыстыг-Хем, Торгалыг, ышкаш ырак-узак [illegible] чурттакчыларынга [illegible] көргүзер телетрансляторну, Кызыл хоорайга автоматтыг телефон станциязын ажыглалга кииреври планда көрдүнген. Найысылалдың төвүнге телеграф станциязын, телефон харылзаазының чаа каналдарын болгаш өске-даа дериг-херекселдерин эптеп тургузар. Ол бүгү объектилер харылзаа шугумунуң ажылдакчыларының чогаадыкчы, шудургу ажылының түңнелинде ажыглалга кирип, чонга ачы-дузазын көргүзер апаар.

Республиканың харылзаачылары ССРЭ-нин 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка идепкейлиг киришпишаан, харылзааның хөй талалыг хевирлеринге ачы-дуза чедирер хүлээлгезинге бараан болуп, боттарының профессионал байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турар.

А. ИРГИТ.
Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң начальниги.

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫЛАР

Кызылдың төп харылзаа белдириниң коллективи профессионал байырлалының бүдүүзүнде социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүргеш, тус-тус тиилекчилерин илереткен, оларны мактап, шаңнаан. Чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээлин 106,9 хуу, тариф орулгазын — 100, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн — 110,5 хуу күүсеткен № 5 харылзаа салбырының коллективи юбилейлиг чылдың бирги кварталында күш-ажылчы маргылдааның мурнуку олуруун холдап, шилчиир Кызыл туктү адилээр эргени алган.

«№ 5 харылзаа салбыры» деп бижиктиң адаанда даштыкы эжикти ажыткаш, иштинге дериттинген бичежек өрээлче ортумак дурт-сынныг, кижи ортузу ажа берген назылыг, чаак арын-шырайлыг улуг кара баштыг эки ажыр чүүктеп алган херээжен кижи кирип келген:

— Экии, Оля. Кел чыдар профессионал байырлалывыс-биле! — деп, тывалап чолукшуурга, бичежек дурт-сынныг Оля Отук-оол оруктап мени солушту. Өрээлдиң дөрүнде турган столга олар чоокшулап чеде бергеш, оон кырында чыткан солуннарны, сеткүүлдерни чагаалары кара барбазынче аайлап суп эгеледилер. Орус, тыва ажыл кижилерниң мергежили — почтальон. Оларның аттары, арга-дуржулгазы аңгы-аңгы: Валентина Азанова он беш чыл ажылдаан. Оля Отук-оол чаа-ла ийи чылдың бурун көрүп турар.

— Шилип алган мергежиливиске хандыкшылывыс, чаңгыс иениң төлдери дег, бисти найыралдаштырды. Ынчангаш бот-боттарывыска дузалажып, ажылдап келдивис. Оля бодунуң ажылынга дыка ынак, арга-сүмени бо-ла айтыра бээр. Билир чүүлдеримни аңаа күзелдиим-биле айтып бээр-дир мен. Чагыдылгаларны өй-шаанда чедирер дээш тус-тус участоктарывысче эртен эртежик-ле чоруптар бис. Бажыңнарның чурттакчылары күзенчиг аалчылары дег уткуп ап, өөрүп четтиришкинниң чылыг сөстерин биске бо-ла сөглээрлер, — деп В. Азанова чугаалааш, эжикче углантарга, О. Отук-оол эжиниң соо-биле базымнады. База бир күш-ажылчы хүнүн эгелеп, чагыдылгаларны өй-шаанда ээлеринге чедирери-биле оларның далажыышканы ол.

Харылзаа салбырында келгеннерниң саны арбындаан: кыргаңнар-даа, аныктар-даа бар. Оларның чамдыктары [illegible] шилчиттинген акшалар алыр, өскелери ол чүүлдерин чорудар дээш келгени чугаажок. «Бо телеграмманың сөстерин бижип берип көрем, кызымо» — деп, бир кырган дилег кылырга, оон чанында олурган аныяк кыс күзелдии-биле [illegible].

— Силер маңаа үргүлчү келир силер бе? — деп кырганнан чугаа эгедивис.

— Барык-ла доктаамал аалчызы мен. Уруттарымның уруттарынче байыр чедирген [illegible], посылкаларны чорудуп, пенсия акшазын база моон алыр мен. Бо харылзаа салбырының ажылдакчыларын бөдүп пат таныыр апардым. Чагыг кылып келир үнген-кирген чонунга ээлдек-эвилең. Мээң бээр бээр почта чорудулгаларын бөгүн дээрен чорудуптар улуг бооп-ла — деп ол хөөреди.

Ол хүн кирген чагыгларны А. Шепелина хүлээп ап, ачы-дузаны шалыпкын чедирип турарындан оочур манаанннарның саны чоорту эзээжей берди. Почта чорудулгаларын хүлээп ап турар оператор А. Шепелина коллективтиң хоочуннарының бирээзи дээрин бадыл алдывыс. Ол В. Федоренко-биле ээлчежип ажылдап турар. Оларның кайызы-даа бедик мергежилдиг бирги класстың операторлары, ынчангаш почта чорудулгаларын аттарарынга саадааннарны болдурбайн, даанган ажылын ак сеткилдиг күүседип келгеш, үнген-кирген чонну хүндүткелин чаалап алганнар.

Бо бичии коллективте ийи оператор, дөрт почтальон ажылдап, янзы-бүрү хевирниң чорудулгаларын хүлээп алгаш, оларны айыттынган адрестерже чорудуп турар. Харылзаа салбырының начальниги Ф. Д. Мамонтова-биле ужурашкаш, оон удуртуп келген коллективиниң дугайында сонуургаарывыска, ол мынчаар чугаалады:

— ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка бистиң коллектив идепкейлиг киржип келген. Бирги кварталдың күш-ажылчы чедиишкиннерин улам бэжыглавышаан, апрель айның планныг даалгаларын база күүсеттивис. Ынчангаш профессионал байырлалывысты ажыл-иштиг чедиишкиннер-биле уткудувус.

Кады ажылдап турар өөрүмден ол-бо кижини онзалап мактаары дыка берге. Чүге дээрге олар колдуу бедик мергежилдиг хоочун ажылдакчылар. Аравыста найыралывыс, чаңгыс сеткил-ле бот-боттарывыска [illegible] мергежилдеривиске бердингенивис бүдүрүкчүлүг ажылдаарывынче сорук киирип турар.

Харылзаа салбырының ажылдакчылары бөгүн база ажылчын турушатарында.

М. ОНДАР.

Харылзаа ажылдакчызы. Бо мергежилдиң кижилери бистиң бажыңнарывыска хүн бүрү «кирер» күзенчиг аалчыларывыс. Төп телевидениениң 54 дикторунуң 34-ү херээжен. Дикторларның аттарын кижи бүрүзү билир, ынчангаш бажың иштиниң ак-көк экранынга оларның көстүп келирин четтикпейн манаар.

«Ак-көк экран», «Төгериктей туруп алыңар», «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» деп теледамчыдылгаларны Татьяна Веденеева башкарып турар. Оон мергежили кино артизи. «Хей черге шуугаазын», «Экии, силерниң угбаңар-дыр мен» деп кинолarga болгаш оон-даа өске фильмнерге ойнааның соонда, оон амыдыралынга онзагай болуушкун болуп, дикторлар конкурзунуң тиилекчизи апарган. Оон бээр-ле ол берге шылгалданы телекөрүкчүлер-биле хүн бүрү эрттирип, солун дамчыдылгаларны башкарып келген. Үлегерлеп, оттуңупку дег артист өөрлер ында чок, ынчалза-даа ботка бүзүрел, сагыштыр-тывыштыр чорук, доктаамал дилээшкиннер оон ажылының чарылбас негээ. Ынчангаш Татьяна Веденеева ээлчеглиг дамчыдылганың соонда чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерин күзээн чагааларны телекөрүкчүлерден ап турар.

ЧУРУКТА: «Кичээнгейлиг! Эфир» дээп команда ам дыңналыр.

ЧУРУКТАРДА: хүлээп алыышкын суургазы: № 5 харылзаа салбырының ажылдакчылары күш-ажылчы ээлчег эгелээриниң мурнуу чарыында ажыл-агыйжы чугааны чорудуп олурлар.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Ырак Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксы суурнуң аалчылар бажыңынга 1953 чылдан бээр чоок таныжарым Ким-оол Одучуевич Хертекке бээ катап ужуражы бергеш, ажыл-үле, амыдырал-чуртталга дугайында аңаа-ла хөлүүсте чугаалажы бердивис.

Радиожурналистикага баргын үжен чыгам чылдарның дургузунда үзүктел чокка ажылдаан, ак сеткилдиг, шудургу бараан боор чоруур бистиң эживис — Ким-оол Хертектиң [illegible] сагыжым хандызындан өөрээм кады чылыг сөстерни солун дамчыштыр чугаалаксадым.

К. О. Хертек Тыва радиога 1953 чылдың күзүнүнде ажылдап киргеш бо хүннерге чедир ол-ла чымыштыг ажылда ажылдавышаан. Ынча үениң иштинде ол чоннуң чогаадыкчы, тургузукчу ажыл-ижин салым херектиг солун — радиога чугаалап, могаг чокка чырыдып келген.

Оон соонда нааы дөзүп келгеш, СЭКП Кызыл хоорай комитединиң чанында марксизм-ленинизмниң [illegible] чедиишкинниг дооскан.

Ол онаашкан ажылын ак-сеткилдиг, бүдүмчелиг кылып билир. Оон ажылгырын, турачылдыгын [illegible] база бедиткал-барымдаа кылдыр чугаалап берип турар. Совет радио шугумунга [illegible] үзүктел чок, [illegible] ажылдап келгени дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Аңаа «ССРЭ-ниң хүндүлүг радизи» деп хүндүлүг атты база тывыскан.

Кадының кошкааны-биле персоналдыг пенсионер болу берген-даа. Ким-оол Одучуевич радиожурналистиң чымыштыг ажыл-үлезин ам-даа туралыг соруктуг уламчылавышаан.

А. БЕГЗИ.

К. О. Хертек [illegible] [illegible]

[illegible]

ЗВЕНОНУ ТУРГУСКАН

«Күрүнгээр» совхозта Н. Багай-оолга удурткан суггатчылар звенозу үш буганы септеп, иштин аштап арыглааш, [illegible] 35 гектар шалзу эки шыпарлыг суггарып дооскан.

Суггатчы звенода сес кижи ажылдап турар. Олардан Ангай-оол, Чаш-оол, Дамба дээш өске-даа эптер хүлээнген участоктарын эки суггарар дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Совхозтуң удуртулгазы суггаттыг черлерниң ажыглалын экижидер, үнүш-дүжүткүрүн бедидер, чаңгы суггатты кыска хуусаада эки шыпарлыг доозары-биле база бир звенону немей четчелеп турар.

В. САЛЧАК.
Каа-Хем районе.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

СҮТ БҮДҮРЕРИНИҢ ЧАА ТЕХНОЛОГИЯЗЫ

Чурттуң ажыл-агыйлары сөөлгү чылдарда сүт бүдүрериниң чаа технологиязынче — шуулулга-цех системазынче шилчип эгелээн. Ол арганың алыс утказы чүдел дээрге, сүттү үлетпүр үндезининге бүдүрерин болгаш сүткүр инектерниң сүт бээр аргаларын бүрүн ажыглаарын чаңгыс чүүл кылдыр тудуштурары-дыр.

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң 600 баш саар инектиг Чанзаш фермазын чаа технологияже шилчиткен. Ол чорук ук адырның зоотехниктиг база экономиктиг көргүзүглерин дыка экижиткен. Чижээ, чаа аргаже шилчээн үеден бээр сүт бүдүрери 53 тонна көвүдээн, а төрүүр 100 инекке онаашты бызаа алыры 42-ден 62 чедир өскен.

Амгы үеде республиканың 20 ажыг совхозу инекти фермаларга ажаарының, саарының үлетпүр технологиязын шиитпирлерин чорудуп, инектерниң улуг-улуг кодааннарын тургузуп турар. Ындыг болганда ажылдың чаа технологиязынче шилчип бириниң болдунар аргалары бар апарган-дыр.

Шуулулга-цех системазын ажыл-агыйларга чедиишкинниг шиңгээдир таләэде, мал ажылының специалистериниң болгаш ажылдакчыларының бүгү категориялары ону баш удур ханызы-биле өөренип алыры эргежок чугула. Ынчангаш организастыг, экономиктиг болгаш зоотехниктиг хемчеглерни алыр херек.

Оон-биле черге лештир бир чугула чүүл болза, сүткүр мал ажылынга уксаажыдылга херээн экижидеринче доктаамал кичээнгей салыры, ону үре-түңнелдиг кылдыр чорудары болур. «Мал ажылынга уксаажыдылга херээн улам ынай сайзырадыры талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1979 чылда үндүрген доктаалын барымдаалааш, ол ажылга үндезин эргилдени кылырын чедип алыр херек. Маңаа кол сорулга болза, сүткүр инектерниң чаңгыс аай бедик продуктулуг кодааннарын фермаларга тургузары болур.

Ону өөренип көргеш, 1990 чылга чедир чорудар уксаажыдылга ажылынга алткир-сүткүр продуктулуу холушкак болуп турар симментал уксааны чыйыстыг бода малды экижидер уксаа кылдыр сагаан. Уксаа райончудулгазының планын өзүгээр алырга, [illegible] симментал чызаан инекти Тыва АССР-ниң барык-ла бүгү районнарга өстүрери төлевилеттинген.

Бисте уксаажыдылга ажылында четпестер ам-даа хөй болуп турар. Амдызында инектерниң продуктулуу кудум болгаш класстыг составы шоолуг эвес болуп артпышаан. Республикага бир инектен саап алыр сүт ортумаа-биле 1670 килограммдан ашпайн, уксаалыг малдыг фермаларга 1900-2000 кг болуп турар. Чыйыстыг бода малдың ниити баш санында элита класс болгаш 1 класс чүгле 2,5 хуузу, уксаалыг малдыг фермаларда — 9,5 хуузу ээлеп турар.

Күрүнениң уксаажыдылга [illegible] болгаш совхозтарның специалистери бо беш чылда чугула сорулгаларны шиитпирлээр апаар. Арыг уксаалыг болгаш экижиткен инектерниң санын көвүдедир, ажыл-агыйларга уксаа өзектерин тургузар херек. Симментал инекти сайзырангайжыдарын чүгле саап алыр сүттү көвүдедириниң угланыышкыны-биле эвес, харын сүдүнүң үскүрү хөй болурун хевээр арттырарының, республика ортумаа-биле инектен саап алыр сүттү чылда 1900 болгаш уксаалыг малдыг фермаларга 2100 килограмм чедирериниң угланыышкыны-биле-даа чорударын Тывага симментал инекти өстүрүп келгенниң онзагай чүүлдери көргүзүп турар.

Моон соңгаар республикага болуунуң уксаажыдылга баазазын калбартыр болгаш быжыглаар сорулга-биле «Кызыл тараачын» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарны симментал уксааның инектерин өстүрер талазы-биле уксаалыг инектиг ажыл-агыйлар кылдыр ээ организастаар. «Саян», «Ленинчи орук», «Өөк» болгаш «Большевик» совхозтарга симментал уксаалыг [illegible] [illegible] фермазын тургузар.

Чадааннаның база республиканың [illegible] [illegible], сүттүң төнчүттүнген [illegible] тургузарын планнап турар.

Сүткүр мал ажылының [illegible] [illegible] талазы-биле ап чоруттунган хемчеглер ук адырда ажыл херектиң байдалын үндезини-биле өскертиринин, оон ажылдың дыка бедиктерин аргазын берип турар.

Ам республиканың малчыннарында мал чазагладыышкыны чорул турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл болур өөн төлептиг уткуур дээш, социалистиг чарышты калбартпышаан, олар күженишкинниг ажылдап турар. Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының квартал планнары ажыр күүседиингилээн. Ынчалзажок «Ленинчи орук», «Улуг Октябрь», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Халын», «Бөк-Тей», «Тиилелге», «Найырал», «Күш-ажылдың хостуу», «X Улуг Хурал» дээн ышкаш совхозтар кыштаглаашкынга кошкак белеткенгениниң ужурундан ону улуг бергедээшкиннерлиг эрттирген. Ол чорук фермаларга сүт бүдүрериниң кудулаарынга чедирген. Чижээ, бо чылдың бирги кварталында республикага ниитизи-биле сүт бүдүрери эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден 385,8 тонна азы 6,1 хуу, бир инектен саап алыр сүт 53 килограмм кудулаан. Ол ышкаш эът бүдүрери 587 тонна азы 18,7 хуу эвээжээн.

Оон чылдагааны чүдел? Дыка хөй ажыл-агыйларның сүт-барааның фермаларынга кышкы үеде инектерни азырап чемгерерин болур-чогууру-биле организаставайн турган-дыр. Совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери ынаныг саалда үезинде фермаларга ховар барып, ында ажыл-херектиң [illegible] [illegible], контроль чок чоруктуг болдуруп турар. Малчыннарның ортузунга өөредилгени чогуур-биле организаставаан, чарыштың түңнелдерин чамдыкта үндүрбейн, сорулгаже угланган организакчы болгаш кижизидилгелиг ажылды кошкак чорудуп турар. Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладыры эргежок чугула.

В. КУРКУТОВ,
республиканың кедээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы.

АГИТАТОРЛАР НЕМЕШКЕН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин пропагандалаарынга, масса-политиктиг ажылды чорударынга шыырак билиглиг политинформаторлар, агитаторлар херек. Ону барымдаалааш, СЭКП обкомунуң марксизм-ленинизм университеди масса-политиктиг ажыл чорудар кижилер белеткээр тускай салбырны ийи чыл мурнунда ажыткан. Чоокта чаа ону республиканың аңгы-аңгы районнарындан келген 50 кижи доозуп, политиктиг дээди эртемниг деп дипломнарны алганнар.

Университетке өөренириңге бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ленинчилер [illegible], практиктиг кичээлдерни эрттиреринге бедик мергежилдиг башкыларны хаара туткан. Аңаа СЭКП Тыва обкомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары, Москваның, Красноярскиниң, Кызылдың [illegible] башкылары киришкен.

[illegible] «Чон ортузунга масса-политиктиг ажылды чорудары» деп темага рефераттары бижээн. Дооскаңнарның аразындан [illegible] [illegible] демдекке дужааган. Оларга Каа-Хемде «Совет Тыва» совхозта М. Буян, Сарыг-Септе Л. Зангараева, Бай-Тайгада Кызыл-Дагда М. Ооржак болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын чон ортузунга тайылбырлаар база бир чаа күш немешкен.

С. САРЫГ,
университеттиң доозукчузу.

ЧАҢГЫС ААЙ ДААЛГА-БИЛЕ

Михаил Захарович Мокшин радио, телевизор септээр механик. Ол Кызылдың теле-ательезинге 1967 чылдан бээр ажылдап келген. Бо үениң дургузунда бодунуң мергежилин чылдан чылче бедидип, эң бедик класстың специализи апарган. Бо бүдүрүлгеде өңнүг телевизор септээриниң мергежилин эң баштай ол шиңгээдип алган.

Дуржулгалыг мастерни бригадир кылдыр томуйлаандан бээр ам элээн каш чыл эрте берген. Ол бодунуң бригадазының нежигуннерин негелдехарыысалгага чоорту чаңчыктырып, ажылдың шынары дээш кижи бүрүзү хүн бүрү сагыш салыр чорукту чедип алган. Оон түңнелинде бригадазынга чаңгыс наряд-даалга-биле ажылдаар арганы нептереткен.

Михаил Захаровичиниң бригадазы эп-найыралдыг. Ынчангаш олар бедик көргүзүглерни чедип ап, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп турарлар.

Ажылынга бедик негелделиг коллектив ажылдың шынарын улам экижидер дээш доктаамал сагыш салып турар. Оон түңнелинде септээн соонда айыттынган магадылал хуусаазы четпээнде үрели бээр, катап септедип таварылгалар дыка кызырылган.

ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур, 1982 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүседир сорулга-биле Михаил Захаровичиниң бригадазы бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Олар чыл планын ССРЭ-ниң юбилейиниң хүнүнде боттандыргаш, пландан ажыр 1000 рубльди киирерлер.

М. З. Мокшин — биче сеткилдиг, ажылынга бедик негелделиг кижи. Хөй чугаага хөңнү чок, чаңгыс сөглээр. Кады ажылдап турар эштеринге ажылдың шынары дээш шыңгыы негелделиг.

Михаил Захарович боду ышкаш алдын холдуг мастерлерни хөйү-биле өөреткен. Оон өөреникчилери бүгү бригадаларда бар. Бо чылын база-ла ийи кижини өөредип турар.

Күш-ажылчы чедиишкиннери дээш Михаил Захарович хөй удаа шаңнадып, мактадып келген. Оон аразында «Хүндүлелдиң Демдээ» орден база бар. Оон аңгыда ол «ССРЭ-ниң хүндүлүг радизи» деп аттың эдилекчизи. Оон бригадазының ажыл-херээ бо хүннерде үре-түңнелдиг чоруп турар. Бирги кварталдың онаалдазы ажыр күүсеттинген.

Д. КАРА-ООЛ.

ХҮЛЭЭНГЕНИН КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Туранда районнуң үлетпүр комбинадынга [illegible] четкелекте келдивис. Ажылчыннар оон-моон шуужуп келп турлар. Час ындыг, хүн база эрте үнер, кижилер база ажылче эрте хөделип үнер. «Эртежик кижи ээр, чүгениңг [illegible] [illegible] [illegible]. Үнген хүн-биле деңге ажылче хайныгып кирер.

Районнуң үлетпүр комбинадының директору Михаил Николаевич Моллеров-биле бо күш-ажылчы коллективтиң дугайында ээп-ле чугаалаштывыс, оон хөй чүвени билип алдывыс. Комбинатта шынап-ла, чаңгыс, соруктуг, [illegible] [illegible]. Оон түңнелинде бо бүдүрүлге чаа эрткен чылын эки ажылдаан, ынчангаш аңаа улам сорук кирип, он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги кварталының бүдүрүлге планын база эки күүсеткен.

Ажыл-иштиг чедиишкиннер-биле бисти таныштырып турган партия организациязының секретары Владимир Григорьевич [illegible] [illegible] чугаалады:

— [illegible] — кижилер-биле шын ажылдап билиринде болур-чүве-дир. Кижи дээрге кижи-ле болган. Оон ажыл-амыдыралынче, негелделеринче база дилеглеринче кичээнгей салыр херек. Оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалды баштай тургузуп бергеш, оон соонда ажыл [illegible] [illegible].

[illegible] те ындыг байдалды тургускан-даа. Оон түңнелинде ажылчыннарның, күш-ажылчы тура-соруу бедик, олар алган хүлээлгелерин чогуур үе-шаанда күүседир дээш, шиитпирлиг ажылдап турар.

Ону ындыг чүжектер тодаргай херечилеп турар. Районнуң үлетпүр комбинады [illegible] [illegible] 122 муң рубль планныг турган, ону 146 муңга, сайгарарының даалгазы 135 муң турда 144 муң рубльге күүсеткен. Ол ышкаш 2000 кубометр тудуг ыяжын белеткеп сөөртүр планын 3200 кубометрге чедирген. Дилиг материалдары белеткээрин, чулай [illegible]. [illegible] амыдырал хандырылгазынга хамааржыр кылыгларны шуптузун ажыр күүсеткен.

Көргүзүглер эки. Ажылчын бүрүзү социалистиг хүлээлгени [illegible] [illegible]. Оон [illegible] [illegible] ай, кварталдың планын күүсеткен. Ам-даа ол темпилиг кошкатпайн, харын-даа бар күрлавырны делгу ажыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш ажылдап турар.

Х. ОНДАН-ООЛ.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чарлыглары-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Любовь Семёновна Кочеткова — № 9 магазинниң ажылчыны.

Светлана Дамдын-ооловна Куулар — даараныкга фабриказының техниктиг ажылчыны.

Любовь Васильевна Пестова — № 2 орук-септелге-тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Кара-кыс Хертековна Хомушку — Кызылдың хлеб заводунуң мастери.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Александра Доржатпаевна Даргыт — Кызылдың № 3 харылзаа салбырының техниктиг ажылчыны.

Сержинмаа Сундуевна Ховалыг — ажылчын аныяктарның кежээки школазының техниктиг ажылчыны.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Тыртык Сарыгларовна Лаа — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Кертик Чимитовна Болат-оол — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чалбак Доңгуковна Кувиекаалчы — Барлык ортумак школазының интернадының ниянызы.

Санчы Будуповна Кужугет — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Мария Чыргаловна Соян — «[illegible]» совхозтуң ажылчыны.

Кыс Байыровна Хомушку — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Онгаа Ыймааевна Сарыглар — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Галина Сотпаевна Шаглыр-оол — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Кек-кыс Бүрбүевна Кужугет — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Дарнаа Сарыгларовна Моңгуш — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Ольга Кок-ооловна Моңгуш — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Татьяна Кижээевна Моңгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Людмила Сарыг-ооловна Ондар — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Екатерина Дөрбелчиновна Ооржак — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Валентина Дажы-Сереновна Сат — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Зоя Салчаковна Хатпаалык — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Зоя Харалбаевна Кара-Сал — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Александра Седеновна Куулар — Кур-Чер суурда участок эмнелгезиниң санитарказы.

Чечеймаа Демчиковна Куулар — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Даржап Борбашкыловна Ховалыг — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Галина Ондаровна Оруйгу — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Барынмаа Түлүшевна Сарен — «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Светлана Мачылайевна Кыргыс — «Х Улуг хурал» совхозтуң саанчызы.

Кек-кыс Салчаковна Ооржак — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

Вера Овузааковна Хертек — Каа-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Зинаида Васильевна Эрексен — Кунгуртугнуң музыка школазының техниктиг ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Хертековна Беган — Кунгуртуг суурда уруглар садының ниянызы.

Александра Ойдуповна Кара-Сал — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Баир Шыыраповна Кунчун — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Александра Александровна Маады — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Хорлуу Букуштеевна Ооржак — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

(Уламчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КИЧЭЭНГЕЙНИ ХААРА ТУТПУШААН

«Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» делегейниң ниити конгрессиниң кыйгырыынга Л. И. Брежневтиң харыызы даштыкы информация органнарының кичээнгейин хаара тудуп турар. Ол документ — ССРЭ-ниң тайбың чорук дугайында политиказының, ядролуг халаптан кижи төрелгетенниң камгалаар дээн оон чайгылыш чок чүткүлүнүң тодаргай херечизи-дир деп, делегейниң информация органнары, солуннары, радиозу болгаш телевидениези демдеглеп турар.

Өске чогумчалыг дугуржулгаларының кыйгырыынга «Ядролуг халапты болдурбас дээш «Делегейниң тайбың камгалалдарынга ССРЭ белен» деп эгелерлиг кылдыр Л. И. Брежневтиң харыызын [illegible] солуннары парлаан. Ядролуг дайын кандыг-даа чуртка, кандыг-даа улуска кедергей халаптыг болур дээрзин совет удуртукчу, тайбың дээш могаг-шылаг чок чыылгаранган демисекчи Л. И. Брежнев база катап сагындырган деп, «Руде право» солун бижээн.

Өске чурттар-биле чогумчалыг дугуржулгаларны кылырынга Совет Эвилели белен болгаш ядролуг дайынны болдурбазынче угланган тодаргай хөделиишкиннерже бүгү чазактарны кыйгырып турар дыр деп, Герман Демократтыг Республиканың «Нойес дойчланд» солуну демдеглээн. Ядролуг дайынның айыылындан бистиң өртемчейни камгалаары, тайбынны хандырары — бөгүнгү үеде бүгү улустарның мурнунга, кижи төрелгетенниң мурнунга кожулар улуг удуртукчуларының дээди хүлээлгези болуп турар.

Л. И. Брежневтиң харыызын «Лос-Анджелес таймс» деп америк солун тайылбырлавышаан, «ядролуг дайынны кызыгаарлап болур деп чугаалажыр кижилер — ол дээрге, ядролуг бүгү-ниити дайынны [illegible] айыылдыг планнарын чажырар дээн оралдажыышкыннар-дыр» деп бижээн. Ядролуг дайынга кучу-лут мөөрейлерниң Европада [illegible] тургузар сорулга-биле өске чурттар-биле эң-не чугула дугуржулгаларны кылырынга ССРЭ белен болуп турар деп, «Нью-Йорк таймс» солун демдеглээн. «Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» деп делегейниң ниити конгрессиниң киржикчилериниң кыйгырыынга АКШ-тың президентизи Р. Рейган амга чедир харыылаваан деп, ол солун айыткан.

Ядролуг чепсегленииишкинниң дужууреринге чедип алырынга ССРЭ-ниң бүрүн шиитпирлиг совет удуртукчу база катап бадыткаан деп, Япониянын Киодо цусин информация агентствозу дыңнаткан. Ядролуг чепсек чок зоналарны тургузарын, Европада ортумак ыраажылдыг болгаш тактиктиг ракета-ядролуг боо-чепсектерни узуткаарын ССРЭ-ниң чангыс эвес удаа саналдап келгенин агентство демдеглээн.

Тайбынның хереэн быжыглаарынга, ядролуг делегей халавын болдурбазынга Совет Эвилелиниң тайбың политиказының онза чугула ужур-дузазын Италияның «Паэзе сера» солуну айыткан. Тайбынны камгалаарынче дужааттыр чорутту чавыдыдырарынче угланган ССРЭ-ниң чугула хөй базымнарының дугайында ол солун бижээн.

(СЭТА).

ОБЪЕКТИВТЕ — БОЛГАРИЯ

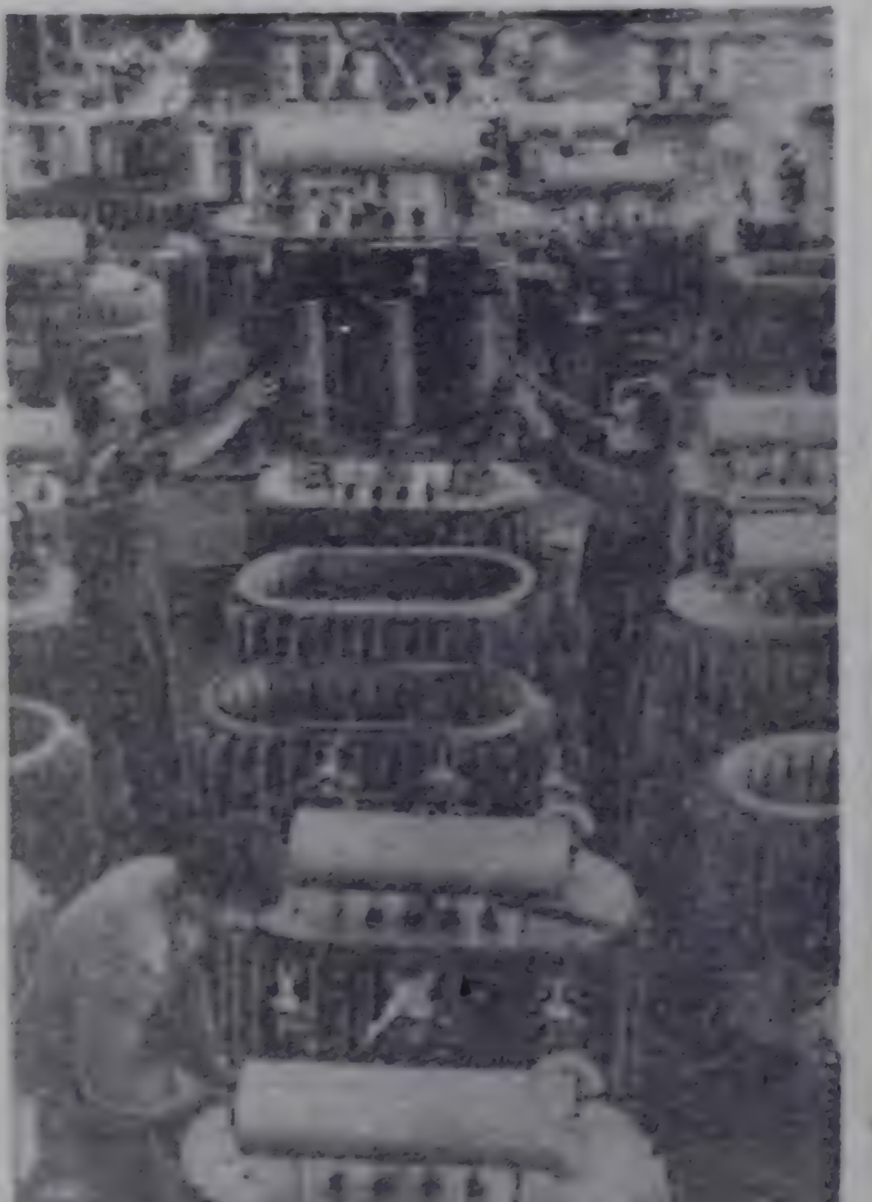

Болгар Улус Республиканың ажылчы чоннары «Беш чылды — хууса бетинде!» деп лозунунуң адаа-биле ажылдап, БКП-ның XII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга төлептиг үлүүн киирип турарлар.

Кюстендильде трансформатор заводунуң негилиен бо чуруктү кылган. Ук бүдүрүлгениң коллективи социалистиг хүлээлгезин чединиишкинниг күүседип турар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ЛЕНИН ДУГАЙЫНДА ТУРАСКААЛ

ТАМПЕРЕ. В. И. Лениниң Тамперега чорупт турганының дугайында тураскаал кылдыр хоорайның ортузунда Кюттаяннату кудумчузунда 11 дугаарлыг бажыңда тураскаал самбыразын байырлалдыг байдалда ажыткан.

Ол самбырада фин болгаш орус дылдарда мынча деп бижээн: «1905-1907 чылдарда бирги орус революцияның чылдарында төөгүлүг улуг ужур-дузалыг конференция Тамперега болган. 1905 чылдың декабрьда РСДРП-ның конференциязының хүннеринде маңаа чораан В. И. Ленин гостиницага доктааган».

Ажылдыышкын ёзулалынга Тампере хоорайның тергиилекчизи Пекка Паавола биле ССРЭ-ниң Финляндияда элчизи В. М. Соболев чүве чугаалаан.

Мында ажыттынган тураскаал самбыразы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинин болгаш Совет Эвилелиниң тургустунганының баштайгы медээлекчилери болу берген найгамчык төөгүлүг болуушкуннарның дугайын бистерге болгаш келир үениң салгакчыларынга сагындырар деп, П. Паавола чугаалаан. Совет чазактың баштайгы шиитпирлериниң бирээзи Финляндияның күрүне талазы-биле хамаарышпас тогунналшкының хүлээп көөр дугайында 1917 чылдың декабрь 31-де В. И. Лениниң ат салган декреди болганын эки билир бис. Ынчангаш бистер — Тамперениң чурттакчылары — бистиң хоорайывыстың найгамчык төөгүлүг үеде чугула болуушкуннарның төвү болганынга чоргаарланыр бис деп, ол тергиилекчи чугаалаан.

Тураскаал самбыразын ажыдарының ёзулалынга Финляндияның политиктиг партиялары, «Финляндия — Совет Эвилели» ниитилелдиң, өске-даа хөй-ниити организацияларының, Тамперениң хоорай эрге-чагыргаларының төлээлекчилери болгаш хоорайның чурттакчылары, ол ышкаш совет хөй-ниитиниң делегациязы киришкен.

Байырлыг ёзулал доозулган соонда оон киржикчилери тураскаал самбыразының баарынга чечектер салган.

В. ЛЕСКИНЕН,
СЭТА-ның корр.

ССРЭ—хөй националдыг күрүнениң үлегер-хевири

ПАНАМА. (СЭТА). Совет Эвилели — аңгы-аңгы улустарны хостуг эрге-шылаа болгаш дең-деңги эвилел-биле каттыштырган хөй националдыг күрүнениң үлегер-чижээ болуп турарын Панаманың «Унидад» солуну ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга хамаарыштыр чүүлүнде демдеглээн.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының баштыңчызы В. И. Лениниң тургусканы, оон могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазының түңнелинде тывылган Совет Эвилелинде тус-тузунда суверенниг болгаш дең эргелиг 15 республикалар кирип турарын солун демдеглээн. Совет республика бүрүзү-ле тускай конституциялыг болгаш эрге-чагыргa органнарлыг база олар ында чурттап турар улустарның эрге-ажыктарынга болгаш онзагай байдалдарынга, оларның культуразынга болгаш чаңчылдарынга дүүшкен кылдыр тургустунган.

«Унидад» солун совет күрүнени тургузарының дугайында ленинчи номналды чедиишкинниг боттандырганының чижээ кылдыр хожудангай турган, бүрүнү-биле ужук-бижиктиг республика апарган Киргизияны көргүскен. Амгы үеде Киргизияда он муң чурттакчылар санынга АКШ-та болгаш Францияда-даа хөй суртуулдар өөредип турар апарган.

Каттышкан — федералдыг күрүнениң совет системазы күрүне тургузуушкунунуң эң бедик хевири боор, бистиң бөмбүрзек кырынга келир үениң ниитилелин тургузарынга үлегер болур деп солун түңнелинде демдеглээн.

ЯРМАРКА-ДЕЛГЕЛГЕ

ЭССЕН. (СЭТА-ның корр.). 130 ажыг филателистер ниитилелдериниң, почта албан черлериниң, садыг фирмаларының аңгы-бүрү чурттардан киришкени почта маркаларының чурттар аразында IV ярмарка-делгелгезин анаа ажыттынгаш, ажылын доосkan.

Совет павильонунуң делгелгелеринге совет графиктериниң болгаш полиграфия техниказының чединиишкиннерин көргүскен маркаларны, темалар аайы-биле альбомнарны, буклеттерни салган турган. Совет күрүнениң үндезилекчизи, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң баштыңчызы В. И. Лениниң дугайында, ССРЭ-ниң социалистиг тургузуушкунунга чединиишкиннеринге, Москвага болган Олимпийжи оюннарга тураскааткан маркаларның тематиказы хөй янзы, калбак болган.

«Совет Эвилелиниң хүнү» ол ярмаркага ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга тураскаадып эрткен. Шыдыраага делегейниң үш дакпыр чемпиону, чүткүлдүг филателист Анатолий Карпов совет павильонунуң аалчыларынга байыр чедирген. ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң тускай таңмазын каккан, сураглыг совет шыдыраачының ат салганы, ол хүнге уткуштур парлап үндүрген чагаа хавы ярмарка-делгелгениң эң үнелиг чүүлү болган.

Совет павильонга В. И. Ленинге тураскааткан ГФР-де эң хөй дээн маркаларның ээзи — федералдыг каппелерниң чазааның күрүне министри Г.-Ю. Вишневский кээп чораан.

«Межкнига» дээр Бүгү-эвилел каттыжыышкыны-биле 50 ажыг чыл дүргүзүнче харылзажып келген «Зигер» деп садыг фирмазының удуртукчузу Г. Зигер СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга аңгы-аңгы чурттарның улустарының аразынга культура талазы-биле хүржулга солчуушкунунуң ылангыя филателияга улуг ужур-дузалыын айтып, оон киржикчилериниң ажыл-чорудулгазының эң-не янзы-бүрү хевирлериниң чединиишкиннерин көргүзерин онзалап демдеглээн.

В. ГЛУХОВ.

Парлалга агентилелиниң дыңнадыы

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП агентилелиниң дыңнатканы-биле алырга май 3-те хөй-ниитиниң чамдыкы чартыында Варшаваның элээн каш черлеринге кудумчуларга хорум-чурум үрээшкиннери болгулаан. Оон киржикчилери ниитиниң хорум-чурумун камгалаарының күштери-биле сөглежип алышкыннарын хемчээп турганнар. Милиция хорум-чурумну орталандыр тургузар дээш эргежок чугула хемчеглерни алган. Элээн каш он санныг үрээкчилерни туткан. Ынчангаш олар шериг байдалының хоойлу-дүрүмнерин ёзугаар харыылаар апаар.

ПОЯ-нуң сейми чуртта амыдыралды улам-на чогумчалыг болдурарының айтырыын көрүп турган үеде бөдүүн хамаатылар чуртта социализмге удур бөлүктерниң болгаш шагда-ла хөй-ниитиниң үймээшкинин өскүзеринче угланган чүүлдеглер кылып келген даштыкы диверсияларның политиктиг ылавакчыларының көгүдүүшкүнүнге алзыпганнар.

Ол хорум-чурум чок чорумтарны социализмниң дайзыннарының боттарының ыштыкылган турумтарын катап чедип алыры дээш кызымак оралдажыышкыны кылдыр көөр апаарын ПАП-тың дыңнадыында айыткан. Ол политиктиг [illegible] ужурунда күрүне эрге-чагыргалары социалистиг чаартылганың болгаш чуртту кризистен уштуп алырының политиказының шиитпирлиг угланыышкынын дөмей-ле салбас-даа.

СЕССИЯНЫҢ ШИИТПИРИ

ПЕКИН. (СЭТА). УТБХ-ның доктаамал комитетиниң анаа боор [illegible] шиитпирин ёзугаар КУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң удуртур ажылдакчыларын эде тургузуп, чаарткан. Күрүне чөвүлелдиң премьеринге Чжао Цзян хевээр арткан. Оон 13 оралакчыларындан чүгле ийи кижи: Вань Ли болгаш Яо Илинь боттарының эрги эргележээлинде арткан. Күрүне чөвүлелиниң 10 кежигүннерин томуйлаан. Оларның чамдыктарын [illegible] комитеттерниң даргаларын база дакпыртап турар.

УТБХ-ның доктаамал комитети ол ышкаш 23 чаа министерстволар болгаш комитеттер даргаларын база томуйлаан. Даштыкы херектер министринге Хуан Хуа хевээр арткан, камгалал министри — Гин Бяо болган.

«АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ УГЛАНЫЫШКЫН»

ГАВАНА. (СЭТА). Суринамның Чепсектиг Күштериниң командылакчызы, чуртун Революстуг чөвүлелиниң даргазы подполковник Д. Боутерсе бистиң революстуг тодаргай-ла антиимпериалистиг угланыышкынныг болуп турар деп чугаалаан. Ол Суринам найысылал Парамарибо хоорайга парлалга конференциязынга чүве чугаалааш, мынча дээн.

Суринамның шериг эрге-чагыргалары революстуг болуушкуннарны бурунгаар [illegible] чаартылгазының оруу-биле углап турарын Д. Боутерсе демдеглээн. Суринамның бойдус курлавырын даштыкы капиталдың [illegible] болгаш оларны суринам улустуң холунга дамчыдып бээр сорулганы салып турар бис деп, ол чугаалаан.

Бо чылдың мартта барыын үделиг күштер империализмниң дузазы-биле революстуг чазакты дужур октаар дээш оралдашканының үезинде чурттуң таварышкан берге [illegible] дугайын сагындырган. Д. Боутерсе, Суринамның улузунуң организастыг болгаш политиктиг чангыс эвес быжыглаарының эргежок чугулазын айыткан. Бо хүннерде суринам кижи бүрүзү чуртта революстуг болуушкуннарга бодунуң үлүүн киириштирер ужурлуг деп, ол чугаалаан.

Революстуг чөвүлелдиң даргазы реакцияның үймээн соонда тургускан онза байдалды болгаш комендант шагын ол бүгү эргежок чугула эвес апаарга, дораан-на күш чок болдурарын түңнелинде дыңнатан.

АНГЛИ — АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның Мурнуу Атлантикада агрессчи үүлгедиишкиннерин калбартып турар. Камгалал министри Дж. Нотт парламентиге чүве чугаалап тургаш, англи самолёттар май 4-те Фолкленд (Мальвин) ортулуктарында аэродромнарны болгаш самолёттар ужуп-хонар дилиндектерни ажыглалдан үндүрер дээш база катап бомбалааның дыңнаткан. Ол чалдааышкынның үезинде ийи англи самолётту дүжүр аткан база элээн каш самолёттар дамайже барып ушкан.

Премьер-министр М. Татчер кежээ орай «шериг кабинединиң» хуралдыг дүрген хуралын кылгаш, Мурнуу Атлантикада дайын байдалын адаа чугаалажып көрген. Солуннарның дыңнадып турары-биле алырга, Лондон меселезиниң айтырыын шериг [illegible] болгаш [illegible] дээрзин [illegible].

АКШ-тың ШДК-зының министри Леман-биле Англияның камгалал министерствозунуң [illegible] чепсектиг күштер херектериниң министри Блей [illegible] аразында Лондонга болган [illegible] ол-ла тема Мурнуу Атлантикада британ эскадрага шериг дузаламчызының дугайында болганын «Таймс» солун дыңнаткан. АКШ-тың чем болгаш кывар чүүлдү чедирер [illegible] шериг корабльдерин Англияга бериp болурунга чөпшээрешкенин ол солун бижээн.

Англияның даштыкы херектер министри Ф. Пимм К. Уайнбергер-биле беседазы ону база бадыткап турар. Америк [illegible] кывар чүүлдерни америк транспорт ужар-хемелери-биле Вознесения ортулукка аппаргаш, оон англи [illegible] чедирерин ол база бадыткаан. Англи-аргентин шериг мөөрейжиишкининиң Пентагон чаа дайынчы техниканы шылгаарының шөлү кылдыр көөрүн күзеп турары Пимм-биле Уайнбергерниң аразынга беседадан илерей турар.

Лондондан келген дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Мурнуу Атлантикада дайын [illegible] улам калбарып турар. Аргентин самолёттан салган ракетаның чиге дээштиинден эң улуг англи эсминецтерниң бирээзи — «Шеффилд» далайже дүже берген. Экипажтың 280 кежигүннериниң 30-и өлген деп турар.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Аргентинадан келген медээни ёзугаар алырга, Порт-Дарвинче халдаан үш англи шурургениниң бомбардировщиктериниң иниизин дүжүр адыпкан. Фолкленд (Мальвин) ортулуктарында аргентин гарнизон бүгү дайынчы белеткелдиг турар. Май айның дөртте аргентин дайынчы самолёттун ужудукчузу «Гермес» дээр британ авианосецче 40 километр черде ракетаны салып үндүрген түңнелинде оон кырынга өрт үнген.

Аргентин «Хенераль Бельграно» дээр сугже дүжө берген крейсерниң экипажын тып, камгалап алырының ажылдары үргүлчүлеп турар. Сөөлгү үеге чедир экипажтың 1042 кежигүннериниң [illegible] тыпкан, сугдан уштуп алыр аргалыг болган. Оларның чамдыктарын курнаг черде эккелген, ынчалза-даа экипажтың ийи чүс хире кежигүннери Атлантиканың шуурганынга чалып чылар, соок суунга дүжүп өлген деп санап турар.

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). «Пренса» солунунуң дыңнатканы-биле алырга, эрткен субботада Мальвин (Фолкленд) ортулуктарынга барып дүжүр-түнер аргалыг болган бир чүс хире англи десантниктер турган ийикпе азы тулчуушкуннарга өлүрткен болуп турар. Ол-даа хүн ортулуктарының административтиг төвүнүң чоогунга бир англи вертолётту дүжүр аткан болгаш чээрби хире англи солдаттарны узуткааның солун бижээн. Оон өске база ийи вертолёттарны өске районнарга дүжүр аткылаан. Соледад ортулукка халдааышкынның үезинде англичаннарның 40 десантниктериниң өлгенин база дыңнадып турар. Аргентинаның солуннары ийи таланың чидириглериниң дугайын бижээн. Англичаннар «Харриер» дээр 11 шурургедекчи-бомбардировщиктери болгаш 5 вертолёттарын узуткаттырган. Аргентина «Бельграно» крейсерден аңгыда май үште база бир суднозун чидирген. Англияның ужар-хемелериниң бомбалаашкыннарының түңнелинде ол ортулуктарга британ уктуг 17 кижи өлген болгаш 11 кижи балыгланкан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың Национал айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралы Ак бажыңга боон. Аңаа президент Р. Рейган база олурушкан. Англияның Аргентинага удур агрессчи чүүлдерин оон боттандырып, чорударынга Вашингтонуң дузаламчызының дугайында болган.

Лекция пропагандазы

ДУРЖУЛГА БАР...

Партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң материалдарын чон ортузунга пропагандалаар, ону амыдыралга боттандырар талазы-биле Чөөн-Хемчик районунуң «Билиг» ниитилел организациязының лекторлары элээн ажылдарны кылып чоруткан. Эрткен чылын ажылчын коллективтерге, албан организацияларга, бүдүрүлге черлеринге ниитизи-биле 2338 лекция номчуттунган. Лекторлар болгаш хөй-ниити организациялары каттыжып алгаш темалыг 85 кежээлерин, диспуттарны, айтырыг-харыы кежээлерин, күш-ажылдың хоочуннары болгаш бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле ужуражылгаларны организастап эрттирген.

Районнуң «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларындан СЭКП-ниң XXVI съездизи аттыг совхозта М. Долаанга удурткан эге организация эки ажылдап турар. Оон үжүндүнда 22 кежигүн бар. Олар ажыл планын ай санында тургузуп, ол ёзугаар ажылдап турар. Ында хөй кезиинде кедээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, совхозтуң харыысалгалыг ажылдакчылары, башкылар болгаш эмчилер хаара туттунган.

Лекторлар: эмнелге пунктузунуң эргелекчизи Д. Дамба-Даржаа, кол экономист Д. Моңгуш, башкылар М.-К. Моңгуш, Л. Дамбар, Культура бажыңының директору О. Доңгак олар хөй лекция номчуп, идепкейлиг ажылдап турар. Эрткен чылдың дөрткү кварталында «Тываларның эки чаңчылдары», «Өг-бүлениң хүлээлгези» база тыва национал оюннарга кежээлер солун эрткен.

«Тыва» совхозта кол экономист Л. Айыыжыга удурткан эге организация багай эвес ажылдыг. Совхозтуң тускай эртемниглерин ол ажылче хаара тудуп, малчыннар ортузунга лекция номчуурунуң графигин тургузуп, малчыннарның арга-дуржулгазын нептередир ажылдарны организастаан. Ында кол зоотехник Т. Ли малчыннарга, агитквартираларга, өөреникчилерге хөй лекцияларны номчуп, районнуң, совхозтуң ажыл-амыдыралы-биле холбаан чижектерни хөйнү ажыглап турар.

«Искра» совхозта Бажын-Алаак ортумак школада башкы С. Ховалыг удурткан эге [illegible] база эки. Ында лекторларның хөй кезии башкылар. Олар өөреникчилерниң болгаш аныяктар ортузунга [illegible] ажылының айтырыгларынче кичээнгейни угландырган. Субботаларда дыштаныкга кежээлерни эрттирип, суурнуң аныяктарын чалап турар.

Хойжу бригадаларының бригадирлери С. Хертек, Д. Моңгуш олар малчыннар ортузунга лекция, беседаларны доктаамал чорудуп, мурнакчы малчыннарның арга-дуржулгазын нептередир ажылды эки организастаан.

Чадаананың № 1 школазында эмнелгеде болгаш «Алдан-Маадыр» [illegible] «Билиг» ниитилелиниң эге организациялары идепкейлиг ажылдап, кылып чорудар ажылдарын парткомнар, партия эге болгаш хөй-ниити организациялары-биле демнежип чорудуп турар.

«Чыраа-Бажы» совхозта «Билиг» ниитилелиниң үш эге организациязында 48 кежигүн бар. Эрткен чылын оларның күжү-биле 380 лекция совхозтуң ажыл-ишчилериниң ортузунга номчуттунган. Эге организацияларның киржилгези-биле совхозтуң Культура бажыңынга, клубтарга темалыг кежээлер, айтырыг болгаш харыы кежээлери, диспуттар, [illegible] хоочуннары-биле база мурнакчылар-биле ужуражылгалар доктаамал болуп турар.

Совхоз төвүнде мурнакчы дуржулганың экономиктиг кабинеди ажыттынган. Оон кезээ агитация — плакаттар, стендилер-биле болгаш техниктиг херекселдер, диаграммалар [illegible] тиг саналгалар самбыразы-биле, тускай эртемниглерниң чогаадыкчы база перспективтиг планнары-биле дерээн. Маңаа [illegible] экономиктиг өөредилгезиниң [illegible] эртип турар.

«Билиг» ниитилелиниң доктаамал кежигүннери боор идепкейлиг ажылдап турар дуржулгалыг лекторлар совхозта хөй. Ындыгларга совхоз директору К. Куулар, Д. Ховалыг, К.-С. Оолак, С. Эрепчип болгаш өскелер-даа хамааржыр. Чыл бүрү олар янзы-бүрү темаларга хөй санныг лекцияларны номчуп турар.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга тураскааткан «Спелерниң аки биле бис» деп ниити темага эвилелдешкен республикалар, совет улустуң бузулбас акы-дуңмалышкы найыралының дугайында кежээлер Культура [illegible] бедик идей кижизидыглыг деңнелге эртип турар. Оларны организастап эрттиреринге «Билиг» ниитилел организациязының даргазы башкы В. Бүрүнмаа, Культура [illegible] директору Ю. Куулар болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип турар.

Дагыр-Шемиде комсомолчу аныяктарның хойжу бригадазының төвүнде кызыл-өргү дерип тургусканы эки. Аңаа [illegible] политэкономиктиг өөре[illegible] лекция, беседаларны олар эмнап турар.

Совхозтуң фермаларында хойжу бригадалар тептеринде [illegible] чедир шиметтинген ажылдап турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң «Билиг» ниитилел организациязы лекция пропагандазының идейлиг бедик деңнелин улам экижидер дээш амгы хемчеглерни ап, лекторларның оот идепкейин бедидип, оларга методиктиг арга-сүмени чогуур үезинде берип турар.

Ынчалза-даа чамдык парткомнар, [illegible] партия эге организациялары «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының ажылынче кичээнгейин кошкадып, кылдынган ажылдарның учёт-отчёдун тургуспайн турар. Чижээ, «Сүт-Хөл», «Большевик», Карл Маркс аттыг совхозтарның парткомнарында ындыг таварылгалар бар.

«Билиг» ниитилелиниң кежигүннери 8 лекторлар Томск, Владивосток, Новосибирск болгаш оон-даа өске хоорайларже семинарлап чоруп, билиин бедиткен. Кызылга 38, район төвүнге 65 лектор тускай семинарны эрткен.

Кем-херек үүлгедир чорукта, ылангыя аныяктар ортузунда эвээжевейн турар. Ол чүл дээрге административтиг органнар суд, прокуратура болгаш иштики херектер органының ажылдакчыларының талазындан лекция, беседаны ховар номчуп, профилактика ажылдарын эвээш чорудуп турарының херечизи-дир.

Партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң материалдарын чон ортузунга пропагандалаар, он бирги беш чылдың ийиги чылының планының онаалдаларын күүседир дээш, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга [illegible] ужуражыр дээш ажылдары районнуң «Билиг» ниитилел организациязындан негеттинип турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.
Н. ДАЖИНМАЙ.
Чөөн-Хемчик район.

Чаа-чаа медээлер

АЯН ТУТКАН

Совет ырлар нүүселдезиниң «Сочи-80» деп ушку бүгү-россия мөөрейиниң лауреады, Тываның күрүне филармониязының «Аян» ансамбли «Нарын» совхозтуң ажыл-ишчилеринге аян туткан. Аалчыларның оюн-концертин көөр-биле ырак-узакта малчыннарны совхоз төвүнге чыып экелген.

Чараш музыка, ыры, сыгыт-хөөмей чыылганнарның сеткилинге таарышкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, совхоз директору М. К. Дүгер байыр чедирбишаан, аныяк коллективке четтиргенин илеткээн.

Т. КУР.

Эрзин район.

ТҮҢНЭЭН

«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыннары болгаш школа коллективи чоокта чаа ортумак школага томпак ыяш белеттеп берген.

Өстүг-Арыг деп черге 120 кижи он звенога үстүп алгаш, шалыпкын ажылдаан. Олар 160 кубометр томпакты белеткээн. Ажыл доозулган соонда, звено бүрүзүнүң ажылын база түңнеп чугаалашкан. Чыдым-оол Мыллыктың удурткан звено онаашкан ажылын шынарлыг күүседип деп үнелеткеш, бирги черде болган. Звено кежигүннеринге өртектиг белектерни тывыскан.

ИЛЕРЭЭН

Кызылда кадээ ажыл-агыйы техникумунуң бот-өөредилгелиг салбырында өөренип турар мен. Курузувуста 21 кижи бис. Бистиң аравыста садыгжы, малчын, тудугжу, аргыкчы дээш янзы-бүрү мергежилдиң кижилери бар. Боттарының шилип алган мергежилинге шыырак билиглиг диртип турарлар чоокта болуп эрткен шылгалдалардан илерээн.

Бөлүүвүс башкызы В. Н. Ермолина чедип алыр дээн мергежиливиске сонуургалывысты улам хайныктырган. Бистиң бөлүүвүс «чаңгызы хөйү дээш, а хөйү чаңгызы дээш» деп дозунуң ада-биле өөренип, чурттап турар бис. Ушку курстуң шылгалдаларын чаңгыс дем-биле чедиишкиниг дужаагаш, дөрткү курстуң сессиязынче кирип тивис.

Т. СУНДУЙ-ООЛ.

Бай-Тайга район.

КАТТЫШКАН ХУРАЛ

Республиканың тайбың камгалалының комитединиң президиумунуң болгаш Тайбыңның совет фондузунга дузаларының республика комиссиязының каттышкан хуралы май 4-те болуп эрткен. Тайбың камгалалының Совет комитединиң пленумунуң түңнелдеринге хамаарышкан дыңнадыгны республиканың тайбың камгалалының комитединиң даргазы О. А. Толгар-оол кылган.

Хуралдың киржикчилери Совет Тайбың комитединиң шиитпирин деткип, СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказын тайылбырлаарының агитация-массалыг ажылдарын күштелдирериниче, Совет тайбың фондузунуң сорулгаларын боттандырарынче угланган хемчеглерниң планын бадылаан. Бүдүрүлгелерге, албан организацияларга, өөредилге черлеринге митингилер, хуралдар эрттирери, «тайбың эзүчээн», «тайбың рейстерин» болгаш өске-даа хемчеглерни планда кииргеп.

В. АНАНЬИН.

Украин ССР. Терпополь хоорайда хоочуннар бажыны ажыглалга кирген. Ону Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, күш-ажылдың хоочуннары ээлепкен. 200 олуттуг дыштанылга залы, библиотека, номчулга залы, аалчылар хүлээп алыр чер, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның музейи мында бар.

Ук бажыңны тускай тургустунган чөвүлел удуртуп турар.

ЧУРУКТА: курлавырда полковник А. В. Белецкийниң Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ужудукчуларның маадырлыг чорууну дугайында аныяктарга чугаалап тураы.

В. ПЕСЛЯКТЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

ЭВЕРЕСТИҢ БЕДИИНЧЕ ҮНГЕН!

КАТМАНДУ. (СЭТА-ның корр. Ю. Родионов). Эверестиң бедиинче ленинградчы 32 харлыг инженер В. Балыбердин биле Москвада башкы, 44 харлыг Э. Мысловский олар Непалдыы-биле 14 шак 35 минутада, Москваныы-биле 12 шак 50 минутада үнүп, делегейде эң бедик дагже совет экспедициядан эң баштай үнүп, оон кижи чедип шыдавас дээн мурнуу-барыын ханазынче орукту ажыткан. Совет экспедицияның Эверестче (8848 метр) барык ийи ай дургузунда үнер деп чүткүп келген күженишкини ынчаар боттанган.

Баазада лагерьде турган экспедиция кежигүннери ол чедиишкин соонда «Ура!» дижип байырлап, команда кежигүннери бот-боттарын куспакташканнар.

Эверестиң мурнуу-барыын ханазынче орукту ажыдар дээш баазада лагерьден ийи спортчу апрель 26-да үнүпкен. Олар дөрткү лагерьге чедир дөрт хүн дургузунда чорууп келгеннер, бирээзи-ле 45 метр хендирни шөйүп чораш, үш хонганда бешки лагерьге четкен. Олар боттарынга, совет альпинистерниң өске-даа бөлүктеринге оруктарны ажыдар дээш боранныгда-даа, кезээ орайга-даа чедир ажылдап турганнар.

Балыбердин биле Мысловский 8500 метрде турар бешки лагерьден 6 шак 10 минута турда чорупканнар. Бедикти олар сес шак ажыг үениң дургузунда штурмнап келгеннер. Олар дагның шыпшын бажынга хар-даа чаап турар болза, чурук тырттырып үжен хире минута турганнар.

Эверестиң эң баштайгы «чагырыкчызы», Чаа Зеландия чурттуг Эдмунд Хиллари Непалдың найысылалы Катмандуга совет альпинистер-биле ужурашкаш, ол орукту ажыдар, чорук бедик черже үнер альпинизм спортунга улуг базым болур дээрзин чугаалаан. Ол бистиң альпинистеривисче эки орукту күзээн чүве-дир.

Дагның бажынче үнер черден эгелеп агаар-бойдус «миленнээш» ынаар үнеринге шаптыкты ужураштырган. Ынчалза-даа совет альпинистер Эверестиң бажынче углапкан, температура 40 градус соок. Хат улам дыңзып, барык шуурган деңнелинге четкен, хар чагбышаан турган. Дам-на айыылдыг болгаш берге маршрут оон-даа нарыдаан.

Ийленчээ 40-тен 60 градус чедип турар бедик черлеп ийи совет альпинист үнүп келген. Эверестиң шыпшык бажынга четкен. Оон кырында өрген магар, чүве баглаптар, күштүг хаттан ыжыктаныптар чер чок. Ынчалза-даа олар чүгедаа торулбазын, диди мин, мандыг-даа үеде бот-боттарынга дузаламырын көргүскеннер.

Экспедицияның ийиги бөлүү бедикче штурмнаар деп белеткенип турар. Оон составында В. Иванов, С. Бершов, М. Туркевич болгаш С. Ефимов олар бар. Олар бешки лагерьже чоокшулап келгеннер. Е. Ильинский биле С. Чепчев олар ийиги лагерьде чедип келгеннер. В. Хомутовтуң бөлүү баазада лагеринден үнүптерлер.

Тес-Хемден спортчу медээлер

ЧАДАГ ЧАРЫШ

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге тураскааткан чиик атлетика маргылдаазын комсомолдуң Тес-Хем райкому болгаш районнуң спорт комитеди организастап эрттирген. Аңаа эр херээжен командаларының спортчулары киришкен. Ылангыя 3000 база 1000 метрге чарыш солун болган.

Үш муң метр черге чарышка эр улустан Валерий Сырат бирги, Василий Кужугет ийиги, Сергей Шагаачы ушку черни ээлээн. Муң метрге чарышка Елизавета Монгуш бирги, Чечен Соян ийиги, Саяна Седен ушку черни чаалап алган. Чадаг чарышка маргылдааларны майда база эрттирери планнаан.

Т. КУНГА.

САМАГАЛДАЙЖЫЛАР ТИИЛЭЭН

Волейболга районнуң хоочуннар маргылдаазы Берт-Даг ортумак школаның спорт залынга болуп эрткен. Аңаа 40 хардан өрү назылыглар ойнаан. Командаларның капитаннарының рапорттарын район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы И. У. Уепун хүлээп алган.

Оюн үезинде Борис Шоолай, Мөңге Доржу, Даңгыт Чедеп, Санакчы Доспан, Евгений Адар-оол эң эки ойнаннар. Түңнелинде район төвүнүң командазы бирги черни бузурелдиг-биле ээлээн.

М. ТИРЧИН.

● ● ●

Уйгузундан оттуп келгеп
Улуг-Хемниң оруун улап.
Чалгый аарак, шала далаш
Саарыглап бадып чыдар.
Эртен, кежээ Улуг-Хемниң
Эриин орта чедип кээр бис.
Сырыңынга сериткенип.
Сыырткыыш туткаш.
туруптар бис.

● ● ●

Чурттуң хөгжүм театрларының Бүгү-эвилел көрүлдезиниң лауреады, Красноярскиниң хөгжүмнүг комедия театры май 12-ден 26-га чедир бистиң республиканың найысылалынга шиилер көргүзер.

ООҢ РЕПЕРТУАРЛЫГ ПЛАНЫ

Май 12-де
«ПАШТАНЧЫ» 19.30-де.

Май 13-те
«ГРАФИНЯ МАРИЦА» 19.30 шакта.

Май 14-те
«ЭЛДЕПТИГ ЧАЖЫТ» 19.30-де.
«ЧАСКЫ» 10 шакта.

Май 15-те
«КЕША ДЕП КИШКЕ ААЛДАП ЧОРААШ» 19.30-де.
«КУРУЯКТАР ҮЙМЭЭНИ» 12 шакта.

Май 16-да
«ЭЛДЕПТИГ ЧАЖЫТ» 19.30-де.
«ЧАРДАШТЫҢ ТЕРГИИНИ» 12 шакта.

Май 17-де
«ДОННА ЛЮЦИЯ» 19.30-де.

Май 18-те
«ПАШТАНЧЫ» 19.30-де.

Май 19-та
«ЭЛДЕПТИГ ЧАЖЫТ» 19.30-де.
«ЧАСКЫ» 10 шакта.

Май 20-де
«КЕША ДЕП КИШКЕ ААЛДАП ЧОРААШ» 10 шакта.
«КУРУЯКТАР ҮЙМЭЭНИ» 19 шакта.

Май 21-де
«ГРАФИНЯ МАРИЦА» 19.30 шакта.

Май 22-де
«ЧАРДАШТЫҢ ТЕРГИИНИ» Эгелээри 19.30 шакта.

Май 23-те
«КЕША ДЕП КИШКЕ ААЛДАП ЧОРААШ» 12 шакта.
«ДОННА ЛЮЦИЯ» 19.30-де

Май 24-те
«ЧАРДАШТЫҢ ТЕРГИИНИ» 19.30-де.

Май 25-те
«КЕША ДЕП КИШКЕ ААЛДАП ЧОРААШ» 10 шакта.
«ЧАСКЫ» 19.30-де

Май 26-да
КОНЦЕРТ 19.30-де

ЧАЗАЛГА

«Шын» солуннуң май 6-да үнген 106 номериниң 4-кү арнында О. Дапылдың «Тыва хүреште чаа чүүлдер» деп материалының ушку кодопказының сөөлгү абзацында шүүлген мөгелерге хүндүлүт аттар тыпсыр дугайында бадылаттынмаан негелделер авторнуң болгаш редакцияның буруу-биле парлаттынганын дыңнадывыс.

телевидение

БИРГИ ПРОГРАММА
МАЙ 7-ДЕ
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55— Уругларга документалдыг телефильмнер программазы: «Адмиралга» баркас», «Мээн делегейим», «Тевежигеш». 9.30—«Вальс». Уран-чечен телефильм. 10.30—Москваның камерлиг оркестриниң концерти. 11.35—Телемедээлер. 11.40—14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 — «Радио — революцияга». Документалдыг телефильм. 15.00 — «Эрткеп чүүлдү катаптаары». 15.30—«Москва болгаш москвачылар». 16.00—С. Прокофьев. 7-ги симфония. 16.40— «Элдептиг эвес элдепейлер». 17.10—«Аныяктар адрестери». 18.10 — «Василиса Прекрасная». Мультфильм. 18.30 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.45— «Май 9— Тиилелге хүнү». Дамчыдылга. 19.15—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.35 — «Хостаашкын». Киноэпопея. 4-кү фильм—«Берлин дээш тулчуушкун». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Оң оруктарны уттуп болбас бис». РСФСР-ниң улустуң артизи А. Покровскийниң киришкени-биле концерт-фильм. 22.30—Бөгүн делегейде. 22.45—01.00 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак»—ЦСКА. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдар. Чапсарда— Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Д. Д. Шостакович. 13.00 — А. П. Чехов—«Үш угбалышкылар». 14.05 — Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет чурулга уран чүүлү. 14.35—Төөгү. 4-кү класс. 15.05— «Билир болгаш кылып бил». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 15.50—Телемедээлер. 16.00—18.00—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «РСДРП(б)-ниң VII апрель конференциязының чыыттынганының 65 чылы». Телелекторий. 18.15— «Аяя төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

18.45 — Музейлер болгаш делгелге залдарындан. Дрезденниң чурук чыындызы «Эртине-байлактарны камгалааны». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — Марио дель Монако ырлаар. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Езулуг өңнүктер». Мультфильмнер. 20.15 —ССР Эвилелиниң күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының үрер хөгжүмүнүң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 00.15 — «Кижиге ынак болур херек». Уран-чечен фильм. 1-ги, 2-ги сериялар.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

агаар

Кызылга бөгүн кожер булуттаар, чамдык черлерге дымырадыр чаъстаар. Соңгу-барыын углаашкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 4—8 градус чылыыр, чамдык районнарга 0—5 градус соор, хүндүс 15—20, чамдык районнарга 5—10 градус чылыыр.

Кызылга кожер булуттаар, чагбас. Дүне 7—10, хүндүс 18—20 градус чылыыр.

КИНО

МАЙ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гобини болгаш Хиганның таварты» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 28 Сылдысчыгаш 9.30, «Мен — Хортпадыр мен» 10.40, 12.10, 13.40, «Василий болгаш Василиса» 16.10, 18.10 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Мерседес четтирбейн барган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «34-кү дүрген поезд» 15.00, 16.50 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Карак салба!» 14.00, 16.00 18.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ийи амыдырал» (2 сериялыг) 16.30 20.00 шактарда.

Школа болгаш амыдырал

БААЗАНЫ, ХАРЫЛЗААНЫ БЫЖЫГЛААР

СОЦИАЛИСТИГ НИИТИЛЕЛ — күш-ажылчы кижилерниң ниитилели. Бистиң ниитилеливистиң алыс бүдүжү ындыг. Күш-ажыл кылып шыдаар кижи бүрүзүнүң долу үре-түңнелдиг ажылдаан турарынга ниитилелдиң сонуургалы улуг. Профугланыышкынны чогумчалыг организастап чорутканындан коммунистиг кижизидилгениң база бир чугула айтырыы шиитпирлеттинери бидааниир. Профессияны шын шилип алганындан ажылчын аңгының өзүлдези, ажылдап үнер-кирер чоруктуң эвээжээри, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кол хамаарыжыр.

Күш-ажылчы чаңчылдарга кижизидилге ег-бүлеге уруг-нуң хензиг бичезинден-не эгелээр. Белеткел класызынга келген хүнүнден школаны доозукуже чедир, ону шын организастап чорудар апаар. Материалдыг баазаа, кижээлдерни эрттирериниң бүгү талалыг деңнели, кадрлар-биле хандырылга дээш өске-даа чүүлдерден күш-ажылга белеткелдиң айтырыглары хамаарыжыр.

Бистиң районнуң школаларында күш-ажыл кижээлдери программа ёзугаар эки организастап турар башкы кадрлар хөй. Г. С. Бексе, М. Н. Чыргал (Мөрен), З. С. Биликти, Л. С. Диичит (Бай-Даг), Р. М. Аракчаа, Н. Э. Ендан (Сылдыс), Б. О. Кыргыс, В. Б. Кабаа (Нарын), В. К. Натсак, Л. Т. Дамба-Хуурак, Б. М. Килчин (Эрзин школазы) дээш он-он аттарны мактал-биле адап турар бис. Эге класстарның кабинеттери шупту школаларда бар. Ынча саазын, пластилин, пос, бойдус материалдары-биле кылган ажылдар колдап турар.

Домоводство (бажың ажылы кылыры) кижээлдеринге ажыглаар дериг-херекселдер бистиң школаларывыста чедишпес. Аъш-чем кылып өөредиринче ам-даа чогуур кичээнгей салдынмайн турар.

РАЙОННУҢ школаларында дөрт бүдүрүлге бригадазы, бир дыштанылга болгаш күш-ажыл лагери бар. Аңаа эрткен чылын 8725 рубльдиң ажылын уруглар кылган. Кодээ ажыл-агыйга 7320 рубльге, септелге участогунга 1050 рубльге, ыяш ажыл-агыйынга 355 рубльге ажылдарны бүдүрген.

Үстүкү класстарның 140 өөреникчизи бүдүрүлге бригадаларынга ажылдап чайлааннар. Олар холдуунда хөй ажылынга болгаш мал чемин белеткээриниге киришкен. Мөрен ортумак, Сылдыс сес чыл школаларының школа чанынга тараа позаалары эки хүжүттүг болган. Бо чоруктуң моон соңгаар аныяк салгалдың чер ажылын улам сайзыраарынга киржилгезиниң баштайгы базымы болур. Ынчалза-даа бүдүрүлге бригадаларының техника-биле хандырылгазын болгаш бригадаларның төвүн кылыр бээриниче «Мөрен», «Нарын», «Чаа орук», Ленин аттыг совхозтарның директорлары бөгүнге чедир шиитпирлеп чадап каан.

Школаларның бүдүрүлге бригадаларының удуртукчулары: Сылдыс школазындан К. Ш. Ношпу, Мөрен школазындан Т. Б. Бадарчы, Нарын школазындан В. Н. Назын оларның эки ажылын демдеглээр ужурлуг.

1981—1982 өөредилге чылындан эгелеп районнуң ортумак школаларында хой ажылын өөредип турар, а Эрзин ортумак школазынга 1982—83 өөредилге чылындан эгелеп тудуг мергежилин өөредири кирдирген.

Хой ажылын өөредири өөреникчилерниң практиказын болгаш бүдүрүлге өөредилгезин планнап чорударынга кончуг эптиг апарган. Бо кыжын бистиң районнуң 184 тоску классчылары практиказын кадагалап салманнықтеп, эрттиргеннер, а чайгы үеде бригада бүрүзү 1000—1200 чедир баш хойну бо чылдың июнь 20-ден август 15-ке чедир кадат-биле семиртилге кодааннарынга ажаар.

Эрзин ортумак школазында ыяш ажыл-агыйының бир бригадазы, чаагайжыдылгазын болгаш септелгениң 5 отрядтары ажылдап турар. Бо бүгү хемчеглер чайгы үеле өөреникчилерни бүдүрүкчү күш-ажылга кирриштирип кижизидерниң база бир аргазы деп санап турар бис.

БҮДҮРҮЛГЕ БРИГАДАЛАРЫ тургустунуп, ажыл-агыйлар-биле кезээ чарган-даа болза, ол ажылче совхозтарның удуртукчуларының болгаш хой-нииги организацияларының киржилге, кичээнгейи чавыс деңнелдиг болуп турар. Хойжу бригаданың төрүнге чурттап турар уруглар холдуунда малчыннар уруглары болгаш, чайгы үеде аалдеринге улуг дузалы чедирип, доктаамал ажылдап турарлар. Ылангыя «Нарын», «Мөрен», «Чаа орук» совхозтарда уруглар мал ажылынга эки дузалажып турар.

Өөреникчилерниң күш-ажыл өөредилгезиниң болгаш белеткелиниң шынарын бедидер, оларны амыдыралга болгаш улус ажыл-агыйынга ажылдаарынга белеткээр улуг созиал сорулгаларны мурнунга партияның XXVI съездизи салган. Ук сорулгаларны күүседири биле школаларда сес болгаш он класс доозукчуларны чурттуң ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринче өөредип чорудуп турар. Эрзин ортумак школазының доозукчулары: Аля Чамзырай Москваның ветеринария академиязын, Света Кенден Барнаулдуң кодээ ажыл-агыйы институдун, Дадый Чечек Кызылдың пединститудунуң биология-химия факультедин бо чылын доозарлар. Дээди өөредилге черлеринде Эрзин ортумак школазындан өөренип турарлар хөй.

Республиканың ПТУ, КПТУ болгаш училище, техникумнарынга өөренири-биле чорупкан уруглар, янзы-бүрү чыылгааннар-биле өөредилгезин ара каапкаш, чедип кээп турар таварылгалар база бар. Школалар директорлары, кодээ Советтер сургуулдарны доозукуже чедир хайгаарап албайн турарының харазындан кодээ ажыл-агыйга специалистер ам-даа чедишпейн турар. Оларны өөредип алырынче совхозтар директорлары кичээнгей салбайн келген.

Школаның чаа доозукчуларының болгаш ажылдап турар доозукчуларның профтелуурулгазын шелерже өөредип чорударының талазы-биле хой-ниитиниң дузазы кошкак, бо ажылды чедиишкинниг чорударынга ВЛКСМ райкомунуң, кодээ Советтерниң, совхоз директорларының киржилгези негеттинип турар.

К. ИДАМ.

Эрзин районо эргелекчизи, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

МАЙ 8

● Тыва хүрешке өске-даа автономнуг республикаларның, областарның болгаш автономнуг округтарның мөгелериниң киржилгези-биле Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чемпионады «Совет Тываның 5 чылы» стадионга.

10 шакта эгелээр.

● Волейболга, баскетболга хоорайның бирги чери дээш маргылдаа найысылалдың Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының спорт шөлдеринге болур.

10 шакта эгелээр.

● Ча адарынга «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң бирги чери дээш маргылдаа.

10 шакта эгелээр.

● Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының танцы шөлүнге дыштанылга кежээзи.

20 шакта эгелээр.

МАЙ 9

● В. И. Ленин аттыг шөлге Кызыл гарнизонунуң шериглериниң чыскаал болгаш ыры көрүлдези.

10 шакта эгелээр.

● «Тываның аныяктары» солуннуң шаңналы дээш чиик атлетика эстафетазы. Хоорайның күш-культура коллективтери киржир.

11 шакта эгелээр.

● Мотокросска Тыва АССР-ниң бирги чери дээш маргылдаа Хербиске эртер.

11 шакта эгелээр.

● «Пушкин кудумчузу» автобус доктаар чер чоогунга авиамодель спортунга маргылдаа.

11 шакта эгелээр.

● Тыва хүрешке Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чемпионады «Совет Тываның 5 чылы» стадионга, волейболга болгаш баскетболга хоорайның бирги чери дээш маргылдаалар Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының спорт шөлдеринге уламчылаар.

10 шакта эгелээр.

● Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары-биле Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга ужуражылга.

14 шакта эгелээр.

● Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга үрер хөгжүмнүң байырлалы.

14 шак 30 минутада эгелээр.

● Тыва АССР-ниң бирги чери дээш тыва хүрешке РСФСР-ниң автономнуг республикаларының, областарының, округтарының мөгелериниң киржилгези-биле чемпионат «Совет Тываның 5 чылы» стадионга болур.

16 шакта эгелээр.

● Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга Кызылдың педагогика институдунуң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң концерти.

18 шакта эгелээр.

● Баг кагарынга Абакан, Кызыл хоорайларының командаларының эш хуу ужуражылгазы Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгынга эртер.

11 шакта эгелээр.

● Май 7—9 хүннеринде «Совет Тываның 5 чылы» стадионунга хоорайның бирги чери дээш футбол маргылдаазы

17 шакта эгелээр

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 98.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00170.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 108 (11906) | 1982 чылдың май 8, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВКЕ

Эргим Леонид Ильич!

Совет альпинистерниң Эверестче үнер баштайгы экспедицияның моон мурнунда кымнарның-даа эртпээни кадыр-берт, нарын черни таварты орукту чедишкинниг эрткеш, май 4-те делегейде эң-не бедик дээн сүүрге чедир үнгеш, ында ССРЭ-ниң Күрүне тугун асканын Силерге сеткилдиң ханызындан, чоргаарланыышкын-биле айыткап тур бис.

Тренерлерниң, эртемденнерниң, инженерлерниң болгаш ажылчыннарның экспедицияны белеткээри-биле үндүрген улуг күжү чедиишкинниг-биле доозулган.

Бистиң улуг Төрээн чуртувустуң төлээлекчилери—совет спортчуларның бедик мергежили, быжыг тура-соруу болгаш эрес-дидим чоруу бүгү делегейге база катап көргүстүнген.

Эверестиң шыпшык бажынче үнгенивисти Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл болганынга тураскаадып тур бис.

Экспедицияның удуртукчузу Е. И. ТАММ.

НЕПАЛ, 1982 чылдың майның 5.

СПОРТ АЖЫЛЫНЧЕ—ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙ

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың доктаамал сагыш салыышкынының ачызында, бүгү чурттаазында ышкаш, бистиң республикада күш-культураны болгаш спортту улам хөгжүдеринге эргежок чугула байдалдар тургустунган. «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам ыңай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы ол сагыш салыышкынның база бир чаа чайынналчак илерээшкини болган.

Ол чугула документини партия, совет органнар ажыл-чорудулгага боттандырар программа кылдыр хүлээп алгаш, аңаа холбаштыр ажыл-агый, профэвилел, комсомол органнарының болгаш спортчу организацияларның харыысалгазын бедидериниң хемчеглерин ап турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ол доктаалында күш-культура шимчээшкининиң амгы үе-чадада сорулгаларын тодаратпышаан, ону улам массалыг болдурарын, оларны совет кижилерниң хүн бүрү амыдыралынга киirтередирин хандырарының рол негелде кылдыр салган.

«Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам ыңай көдүрер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны чооктта СЭКП обкомунуң V пленумунга чугаалашкаш, тускай доктаалды болгаш хемчеглерни хүлээп алган. Партия комитеттери болгаш эге организациялары, чер-чер Советтери база профэвилел, комсомол, спортчу организациялар күш-ажылчы коллективтерге, школаларга, өөредилге черлеринге, чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле бо чугула херекти сайзырангайжыдар талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар. Сөөлгү чылдарда ооң материалдыг баазазы элээн быжыккан.

Ооң-биле чергелештир партия комитеттериниң, эге организацияларның күш-культураны болгаш спортту удуртур талазы-биле ажылы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың доктаалының негелделеринге четпейн турар дээрзин партия обкомунуң пленумунуң доктаалында демдеглээн. Олар Кызыл хоорайның, районнарның спорт комитеттеринге, эки тура спорт ниитилелдеринге удуртулганы кошкак боттандырып, ажылчы чоннар, аныяктар ортузунга күш-дамыр культуразының массалыын хөгжүдеринче профэвилел, комсомол, спорт организацияларының, ажыл-агыйжы удуртукчуларның кичээнгейин четпес угландырып келген. Каа-Хем, Бии-Хем, Тес-Хем, Таңды, Тожу, Барыын-Хемчик районнарда база Ак-Довурак, Кызыл хоорайларда ажылчы чоннар болгаш аныяктар күш-культураны болгаш спортту массалыг болдурар дээш чогуур хемчеглерни кошкак ап келген. Чамдык партия, совет, ажыл-агый органнары, профэвилел база комсомол, спортчу организациялар СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде адааныывыс доктаалын боттандырар талазы-биле хемчеглерни тодаратпааны илерээн.

Республикада күш-культура шимчээшкини ам-даа массалыг болуп калбарбаан. Кижилерниң каданышылын быжыглаарынче, оларның ажылдаар арга-шинээзин база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче угланган спортчу кадыкшыдылга хемчеглерин, массалыг маргылдааларны, туристиг походтарны организастаарын, ГТО комплексизиниң нормаларын дужаарын план ёзугаар чорутпайн келген. «Сукпак», «Революцияның чалбыыжы», «Тээли», «Ак-Туруг», «Хөндергей», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарда, Кызылдың алгы заводунда, Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында болгаш өске-даа үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелеринде база тудуг организацияларында спортчу секцияларны чоокка чедир-ле тургуспаан.

Республикада күш-культураны болгаш спортту хөгжүдериниң материалдыг баазазы ам-даа кошкак. Совхозтарның хөй нуруузунда спорт залдары, комплекстиг спортчу шөлдер чок. А Кызыл хоорайда, өске-даа суурларда бар ындыг дериглерни багай ажыглап келген, «Спартак», «Урожай» эки тура спорт ниитилелдериниң, республиканың Күш-культура болгаш спорт комитединиң организакчы ажылы кошкак.

Демдеглеттинген четпестерни шалыпкын чайладып, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын херек кылдынга күүседир талазы-биле эргежок чугула практиктиг хемчеглерни алырын партия комитеттеринге, эге организацияларынга СЭКП обкомунуң пленумунуң доктаалы хүлээндирип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, партияның болгаш чазактың ол доктаалынга дүүштүр СЭКП Кызыл хооркому, райкомнар болгаш партийкомнар күш-культура болгаш спорттуң сайзыралынга партийжи удуртулганы күштелдирерин, күш-ажылчы коллективтерге, өөредилге черлеринге, школаларга болгаш чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле спорттуң массалыг хевирлерин калбартырын чедип алыр талазы-биле партия эге организацияларының, улус депутаттарының Советтериниң, профэвилел база комсомол организацияларының, ажыл-агыйжы удуртукчуларның харыысалгазын бедидерин пленум негээн. Күш-культураны болгаш спортту хөгжүдериниң эң чугула сорулгаларын шиитпирлээриниң база аңаа кадрларны шилип алырының болгаш белеткээриниң, спортчу дериглерни тударының база бар ындыг черлерин чөп ажыглаарының, спорт-массалыг хемчеглерни эрттирериниң талазы-биле ажылды партия комитеттери таарыштырып дүүштүрерин күштелдирер хүлээлгелиглер.

Партия организациялары күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам бедидеринче угланган тодаргай хемчеглерни ап, спортту ажылчы чоннарның хүн бүрү амыдыралынче киirтередир, ооң массалыг хевирлерин калбартыр талазы-биле профэвилел, комсомол организацияларының, күш-культура комитеттериниң, эки тура спорт ниитилелдериниң харыысалгазын бедидерин, олар министерстволар, ведомстволар, хөй нийти организациялары, ДОСААФ комитеттери-биле сырый холбаалыг ажылдап тургаш, организакчы болгаш пропагандистиг ажылын улам идепкейжидерин чедип алыр ужурлуг.

Күш-культура болгаш спортту улам ыңай хөгжүдеринче угланган партияның болгаш чазактың доктаалын амыдыралга боттандырарынга холбаштыр СЭКП обкомунуң ол пленумунуң доктаалының база хүлээп алган хемчеглерниң күүселдезин организастаары, аңаа контрольду бүгү черлерге күштелдирери партия комитеттериниң, эге организацияларының бир чугула сорулгазы болур.

ЭЛБЕК ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Чөөн-Хемчик районнуң совхозтары бо чылын 32478 гектар черге киизи-бүрү культураларны тарыырын көрдүнген. Ооң тарааның 19700, картофельдиң 2595, ногааларның 1240 тонна болгаш ниитизин малынга ененниң 26350, силостуң ногаан массазының 51810, сенажтың 11800, витаминниг ененниң далганының 840 тонна дүжүдүн ажаап алыр ужурлуг.

Бо даалгаларны күүседирде, тарылга шөлдерин эки чемиштирдери болгаш суггарары, хөрзүннү хат болгаш суг эрозиязындан камгалаар деп [illegible] технологияны комплекстиг шингээдип алыры чугула дээрзин билип, ол талазы-биле эвээш эвес ажылдарны кылып даа турар бис.

Сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң байдалы чер ажылдыгларга кончуг таарымча чок болуп келгенин билдингир болгай. Ооң уламындан районнуң совхозтары ылангыя эрткен чылын колдуунда дүжүт албаан.

Ынчалза-даа суггаттыг чер ажылының культуразын уламна бедидип, элбек дүжүт дээш кызымаккай демисежип турар «Алдан-Маадыр» совхозтуң тарааж[...]ары чыл бүрүде багай эвес түңнелдерни чедип ап келген. Эрткен чылын олар гектар бүрүзүнден 10,4 центнер тарааны ажаап ап, мал чемин белеткээриниң даалгазын 97 хуу күүсеткен. Бодунуң 25 гектар сортучастогунга люцерна тараааш, ооң гектар бүрүзүнден 32 центнер дүжүттү алган. Совхозта тараа курлавырларының чүгле сорттуг үрезиннерин ажыглаарын көр[...]деткен. Машина-техника [illegible] бүдүрүкчүлүүн бедиткен. Бо чижектиг ажыл[...] чогумчалыг организастап, чер ажылының үнүш-дүжүткүрүн, культуразын бедидер дээш чүткүлдүг демисежир болза тараа, мал чеми культураларының элбек дүжүдүн ап болур арга өске-даа совхозтарда бар деп чүвени [...]-маадыржыларның ажылдары тодаргай бадыткап турар.

Хову ажылдары районда тулук чоруп турар. Совхозта пык базырыышкынын шалыпкын доосааш, тарылга мурнунда өрэзүнү үлдүредип болбазырадырын чорудуп турар. Суггатчылар боттарының ажылдаар черлерин шагда-ла ээлепкен. Олар ниитизи-биле 8721 гектар черни чазын суггарар ужурлуг. Суг ам дээрезинде элбек.

Ындыг болзажок, хову ажылдарынга белеткелде четпестер база-ла хөй. Бо хүннерде ажыл-агыйларда 53 трактор септеттинмээн, хөй-хөй механизаторлар чедишпес. 774 тонна үрезин чажар шынарынга чедир арыглаттынмаан. Эрткен чылдың хүвүрениг фактылары чамдык черлерде катаптап турар. Ынчаан «Большевик», «Октябрь 30 чылы» совхозтар (кол агрономнары Ю. Ооржак, Б. Монгуш) бо[...] үрезиннер тараап, дүжүт албаан болгай. «Сүт-Хөл» совхоз хораннаттынмаан кызыл-тас үрезинни чаштыргаш, өрте[...] аарыгдан хөй дүжүттү о[...]үрген. Ол ышкаш Карл Маркс аттыг, «Сүт-Хөл» совхозтар чайгы үеде үнүш камгалаар хораннаашкынны кылбазындан оларның шөлдеринге тараан хөй ракеты хоралакчы курттар үрегдээн. Ындыг чижектерни ооң-даа ыңай көргүзүп болур. Оларны бо чылын катаптаазының дээштиг хемчеглерин алыр ужурлуг.

Часкы хову ажылдары

Бистиң районнуң девискээри колдуунда курган хову зоназы болганда, хөрзүн эрозиязынга удур деңшилгелиг аргаларны комплекстиг ажыглаары онза чугула. Ындыг турбужа, чамдык ажыл-агыйларда, чижээ, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Искра» совхозтарда хөрзүн эрозиязынга удур машиналар чамдык [illegible] челеттинмээниңден ажыл чок турар. Бо совхозтарның удуртукчулары, чер ажылының тускай эртемниглери ол аңаа турар техниканың четпес кезек[...] дүрген четчелеп, суггат чок черлерниң хөрзүнүн болбазырадырын чүгле ындыг техника-биле чорудар ужурлуг. Ол ышкаш «Большевик», «[...]аа-Бажы», «Тыва», Карл Маркс аттыг совхозтарга база чүгле эрозияга удур машиналарны ажыглаар херек.

Районга часкы тарылганы майның ийиги чартында шалыпкын болгаш шынарлыг доозар бис.

Б. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агрономну.

Хүннүң медээлери

ЧЕДИИШКИННИГ ЭГЕЛЭЭН

«Тыва сут тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскаадып социалистиг [illegible] кирипкеш, юбилейлиг чылдың ийиги кварталын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелээн. Ук коллектив апрель айның социалистиг хүлээлгезин, планныг даалгаларын хуусаадап эрте күүседип, эрес-шалып ажылдааш, барааннын продукция бүдүрерин 118 хуу, ону садыгларының даалгазын 112 хуу күүсеткен.

Күш-ажылчы чарышты бүдүрүлгениң хоочуннары каңнакчы В. Зуев, кран башкарыкчызы А. Пшенко болгаш ооң-даа өскелер баштап, кады ажылдап турар өөрүнге үлегерин көргүзүп турар. Хептекчи В. Лагба, токарь В. Попов, арматурщик А. Иванов улуг ээчизи 110—120 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунда киргеннер.

А Ж Ы Р КҮҮСЕТКЕН

«Тыва даг-дугу» комбинаттың арыглал фабриказының бедик сорттуг руда болбаазырадып кылыр цеги апрель айның бүдүрүлге планын үш хонук бурунгаар күүсеткен. Цехтиң коллективи 4146 тонна сорттуг даг-дүгүн ажылдап кылган. Олар 560 муң рубльдиң барааннын продукциязын бергеннер. Ылангыя № 3 ээлчег (улуг мастери Б. Куулар) апрель айның планныг даалгаларын өскелеринден мурнай күүсеткен.

Цехтиң коллективи апрельдиң сөөлгү үш хүнүнде май айның үлүүнүң продукциязын бүдүрүп үндүргеннер. Олар ам ажылдың бедик темпизин кудулатпас сорулганы салып алгаш ажылдап турарлар.

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ӨГ-БҮЛЕДЕ

Ленинчи национал политиканың боттаныышкынының дугайында. Совет Якутияның ажылчы чоннарының коммунистиг тургузуушкунга чедиишкиннериниң дугайында чугаа май 6-да Москвага. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң Төп лекторийинге болган кежээниң киржикчилери чугаалап турганнар. Ону Якут АССР-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга болгаш Якутияның Россияның составынга эки-тура-биле каттыжып киргенинден бээр 350 чылынга холбаштыр эрттирген.

ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма өг-бүлезинге тургаш, ук автономнуг республиканың эрткен оруктарының дугайында илеткелди Якут АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Е. Н. Горохова кылган.

Ол кежээге СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы П. К. Лучинский, СЭКП ТК-ның, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылары олуруушканнар.

Кежээниң киржикчилери экономиканы болгаш культураны хөгжүдеринге автономнуг республиканың чедиишкиннериниң дугайын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң күүселдезиниң, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга белеткелдиң дугайында чугаалап турар «Бистиң чуртувус — Якутия» деп аттыг фото делгелге-биле таныжыпканнар.

Якут АССР-ниң уран чүүлдер мастерлериниң концерти база болган.

Якут АССР-ниң 60 чылынга болгаш Якутияның Россия составынга эки тура-биле каттыжыпканындан бээр 350 чылынга холбаштыр ол автономнуг республиканың литературазының болгаш уран чүүлүнүң хүннери Москвада чедиишкинниг эртип турар.

Май 6-да байырлалдың киржикчилери «Кызыл пролетарий» болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Аныяк гвардия» дээр ном үндүрер черниң типографияларының, машина кылыр «Салют» заводтуң ажылчыннары акы-дуңма өөзү-биле уткуп хүлээп алганнар. Сөөлгү чер чуртунуң уран чүүлдер мастерлери концерттер көргүскен. Ол-ла хүн Якутияның чогаалчылары «Революцияның тугу» дээр машина кылыр заводтуң, Москваның нефть химия болгаш газ үлетпүрүнүң институдунуң, дугуй кылыр заводтуң ажылдакчылары-биле барып ужурашканнар. Авторлар республиканың амыдыралының дугайын оларга чугаалап, боттарының чаа чогаалдары-биле таныштырганнар. Москва хоорайның пионерлериниң Ордузунга таныжылгаа урутлар ансамбльдериниң концерти болган. Якут мастерлериниң симфония болгаш камера музыказының чогаалдары Композиторларның Бүгү-эвилел бажыңынга чаптыланган.

Чурукчунуң төп бажыңында тургускан «Совет Якутияның уран чүүлү» деп делгелгени москвачылар болгаш аалчылар сонуургал-биле таныжып көрүп турарлар. Найыралдың кинотеатрларында Якутия дугайында фильмнерни көргүзерин үргүлчүлеп турар. Ол фестивальдың программазында чаа уран-чечен болгаш хроника-документалдыг фильмнер кирип турар.

(СЭТА-ның корр).

СҮТТҮ ЭЛБЕДИР

«Кызыл тук» совхозтуң Чараш-Дыт сүт-бараан фермазынга чазаглаашкын элээн берге болган болза-даа, мында малдың ниити күш-деңгели эки. Ажыл-агыйның удуртукчулары, тускай эртемниглери ферманы мал чемнери-биле үзүктел чок хандырарынче доктаамал кичээнгейни салып келген.

Фермада ажылдап турар беш саанчы мында бар инектерни хуваажып алган, оларны эки чемгерип, суггарып, сүткүр продуктулуун көвүдедир дээш кызымаккай туржуп турарлар. Дуржулгалыг саанчылар Полина Сат, Тарчын Саая коллективте социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Чараш-Дыт фермазының коллективи моон соңгаар сүт саалдазын улам көвүдедип тургаш, планныг даалгаларны чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш күженишкинниг ажылдап турар.

Д. ООРЖАК.

Өвүр район.

Чөөн-Хемчикте «Тыва» совхозтуң аныяк механизатору комсомолчу Мария Куулар ам чеди чыл хиреде трактористеп ажылдап келген. Ол хүлээнген ажыл-херээнге кызымаккайы-биле коллективинде мактаалдыгларының бирээзи. Мария бо чылын 9060 эталлон-га черни ажылдап кылыр планынга 40 эталлон-гаапы немей күүседирин хүлээнген.

Шимченгир «Беларусь» тракторнуң башкарыкчызы М. Куулар бо хүннерде совхозтуң Айлыг-Ой бригадазында хөрзүн болбаазырадырында ажылдап, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: тракторист М. Куулар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧАШТЫРЫЛГА БЕТИНДЕ СЕПТЕП ДООЗАР

Көдээ ажыл-агыйның бүгү машина-техниказын кышкы үеде септеп белеткеп алыры планнаттынган турган болгай. Ам тараалар болгаш мал чеми культураларының чаштырылгазынга чедир саныг-ла хонуктар арткан. Ынчаарга ону чорудар техника бүрүнү-биле белеткеттинген бе? Майның 1-ге чедир трактор парыгының 90, а «Кировецтериниң» 84, чүък автомобильдериниң 77 хуузун септээн, хөрзүн болбаазыралыр болгаш чаштырар машиналарны бүрүнү-биле белеткээп турар ужурлуг. Ынчаарга хөй-хөй совхозтар болгаш Сельхозтехниканың районнар кат[...] [illegible] хову ажылдарын [illegible] трактор парыгын септээринче кирип, мергежилдиг механизатор кадрлардан септелге звеноларын тургузуп, күш-ажылчы база чарышты бо[...] [illegible] организастааш, үстүнде салдынган сорулганы чедиишкинниг күүсеткен. Ындыгларга «Хемчик», «Искра», «Кызыл тараачын», «Тес-Хем», «Сукпак», «Тиилелге» совхозтар, Сельхозтехниканың Туран салбыры хамааржып турар.

Ынчалзажок часкы хову ажылдарынга техниканы белеткээринде боттуг четпестер ам-даа арткан. Чижээ, тракторлар септээри — Эрзин, Өвүр районнарның ажыл-агыйлары, «Октябрь 30 чылы», «Кызыл тук» совхозтар. Кызылда районнар аразының каттыжышкыны, тараа комбайннарын белеткээри — Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары, Сельхозтехниканың Чадаана, Кызыл-Мажалык, Шагаан-Арыг каттыжышкыннары үргүлчү хожудап кээр.

Амгы үеде херек кырында тракторларның белени планда көрдүнгенинден 7 хуу, а улуг күчүлүг «К-700-терниң» база чүък автомобильдериниң — 4 хуу, тараа комбайннарының — мырыңай 32 хуу куду болуп турар.

Техниканы септеп белеткээриниң, хожудааның кол чылдагааннарының бирээзи болза, техниканы септээриниң агрегат аайы-биле кылыр деңшилгелиг аргазын калбаа-биле ажыглавайн турары болур. Ол арганы ажыглаар чорук кезектерни катап тургузарының хуусаазын кызырар, ооң шынарын экижидер. Ооң аңгыда, үндүр бижиттинген техниканы ажыглаарының күсели-биле артык кезектерниң бар болуп турар курлавырларын көвүдедириниң аргазын база-ла чогуур хемчээл-биле ажыглаваан. Үндүр бижиттинген машиналарны алыр, албас кезектерин тодарадып көрбейн-не, металл чыыр черже чорудуп турарының таварылгалары ховар эвес.

Чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары часкы хову ажылдары эгелээринге чедир чаа тракторлар алырынга ынангаш, боттарында бар бүгү-ле ДТ-75М тракторларны белеткеп албаан. Ынчангаш олар сотка олурар ужурга таварышкан, чүге дээрге улуг күчүлүг Т-150К тракторларны ам-даа чүдүрүп чорутпаан. Ону барымдаалааш, часкы тарылгага киржир бүгү машиналарны белеткээрин доозарының бачым хемчеглерин совхозтарның, Сельхозтехниканың районнар каттыжышкыннарының удуртукчулары болгаш специалистери алыр хүлээлгелиг.

Бо частың онзагай чүүлү болза, эрозияга удур техниканың калбак хемчээлдии-биле, тарааларның, ногааларның, мал чеми культураларының магадылаттынган чаагай дүжүдүн алырын хандырар суггат машиналарын үрегдүннелдии-биле ажыглаары болуп турар. Бо талазы-биле совхозтарга улуг дузаны Сельхозтехниканың районнар каттыжышкыннары көргүзер ужурлуг. Ону барымдаалааш, көжүп чоруур сес автомастерскаяны дунзаалаар агрегаттар-биле болгаш дүрген элээр артык кезектерниң чыылдазы-биле четчелээн. Каттыжышкыннар бо чылын 1150 тракторну, 380 тараа база силос комбайннарын, сүг чаштырар херекселдерни, насос агрегаттарын, 86 үе-бензин колонказын техниктиг ажаалдага алган. Тарааның чаштырылгазының массалыы-биле эгелей бергенде каттыжышкыннарның садыг баазалары болгаш складтары, септелге мастерскаяларының кол цехтери суббота база воскресенье хүннерни кирииштир, чырык турар үениң бүгү дургузунда ажылдаар.

П. ОЛДЫРЕВ.

Сельхозтехкүрүкомунуң септелге эргелелиниң начальниги.

УЛУСТАР МУРНУНГА ДЭЭДИ ХҮЛЭЭЛГЕ

Дашты ...ындан солун медээлер...

«Чазылдырыышкын чарга [...] үрегдетпес эвес, а чечектелген делегейни дараазында салгакчыларга арттырып каар ужурлуг» бис деп. «Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» делегейниң ийиги конгрессиниң кыйгырыынга эш Л. И. Брежневтиң харыызында айыткан ядролуг дайынга удур моондактарны деп дораан тургузаар дээш тодаргай хемчеглерни алырынче совет удуртукчуларының кыйгырыглары тайбыңнаарын даштыкы чурттарның [illegible] үргүлчүлеп турар.

Тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш бүгү-ле чүүлдерниң кырынга ССРЭ-ниң шиитпирлиин эш Л. И. Брежневтиң кыйгырыы база катап бадыткап турар-дыр деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну демдеглээн. Делегейде тургустунган амгы нарын байдал-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң [illegible] кыйгырыг хереглеп турар. Дайын [illegible] күштелгени — сарыылдыг угаанга күштү удурланыышты[...] [illegible] дорт түңнели-дир.

Ядролуг дайынны болдурбас дээш [illegible] чүгле [illegible] дугуржулгаларны кылырынга Совет Эвилели бедип деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаалап чүүлдерин моол эртемденнер [illegible] бүрүн деткип турар деп, Моол Арат Республиканың Эртемнер академиязының оралакчы президентизи Ш. Цэгмид медеглээн. Делегейде тургустунган дүшкүүрлүг байдалга холбаштыр сагыш-сеткилдиг Совет Эвилелиниң илергейлээн тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаар дээш тодаргай хемчеглерни ап чорударынга болунун белени база катап чарлаан.

«Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» делегейниң ийиги конгрессиниң даргаларының бирээзи америк профессор Б. Лаун конгресстиң кыйгырыынга Л. И. Брежневтиң харыызын «дээди деңнелге чугаа болгаш чогумчалыг» деп үнелеп көрген. Делегейниң [illegible] айтырыгларын боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң аргазы-биле эвес, а [illegible] шиитпирлээри эргежок чугула дээрзин сарыылдыг угаан бадыткап турар-дыр деп, ол онзалап демдеглээн. Ядролуг дайынга удур улуг моондактарны тургузар дээш эң-не чугула дугуржулгаларны кылырынга, ол угланыышкынга чогумчалыг хемчеглерни алырынга ССРЭ-ниң белени эң-не чугула ужур-дузалыг болуп турар. Ёзулуг чаагай сеткил-биле болгаш тайбыңны камгалаар дугайында сагыш салыышкыны-биле сиңниккен Л. И. Брежневтиң медеглели [illegible] эң не чоок болгаш эки билдинер.

Эртемден эмчилерниң болгаш эмчилерниң тайбың дугайында сагыш салыышкыны-биле сиңниккен сагындырыын Совет Эвилели эң-не [illegible] деп, [...]бижиктиң «Юманите» [illegible] бижээн. Европаның, Американың болгаш Азияның 31 чурттарындан кээп чыылган эмчилерниң чаагай ажыл-чорудулгазын оларның кыйгырыынга харыызынга Л. И. Брежнев бедии-биле үнелээн деп, солун онзалап демдеглээн.

Кажан хөй күрүнелер социал, экономиктиг болгаш өске-даа айтырыгларны шиитпирлээр ужурлуг амгы үеде чаа дайынны, ооң иштинде ядролуг дайынны кыпсырынче чүткүүр эвес, а ол айтырыгларны шиитпирлээриниң аргазын тывары эргежок чугула деп, Барыын Берлинниң «Вархайт» солуну бижээн.

Ядролуг чепсек чок зоналарны тургузары, Европада [illegible] тактиктиг ракета-ядролуг [illegible] удур [illegible] совет удуртуту онзалап айыткан деп, Японияның «Коммунизм» солуну демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң илергейлээн бодалдары делегейниң тайбың чурттаарын кузээн бүгү улустарының күзел-сорулганга бүрүн дүгжүп турар деп, панама-куба найырал институдунуң даргазы, Панаманың [...]палыг хөй нийти ажылдакчызы Моисес Торрихос медеглээн. Делегейге тергиилээрин оралдашкан Вашингтон администрациязының [illegible] Латин Американың деңшилгелиг хөй ниитизи хаңы сагыш-сеткилдиг илергейлеп турар деп, ол онзалап демдеглээн. Совет Эвилелиниң чорудуп турары тайбыңның мерген угааныг политиказын бүрүн деткип, ооң-биле чүүлдүгзүнүп турар бис.

(ТАСС).

Партийжи амыдырал

БОТ-ШҮГҮМЧҮЛЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, «Партияның Тамбов область организациязында шүгүмчүлелдиң [illegible] бот-шүгүмчүлекчилерин байтыгынның [illegible] районунда СЭКП [illegible] күүседип турар [illegible] улуртулга болдурганы, коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын өөренип көрүп, амыдыралга боттандырар талазы-биле бистиң районнуң партия [illegible] чамдык ажылдарын чорудуп келген. Чижээ, районнуң XXV партия конференциязынга, партия организацияларының [illegible] пленумнарынга, партия активиниң, эге организацияларының хурааларынга ажыл-херекке четпестерни чайладырынче угланган чөптүг, чиңге шүгүмчүлелдер бижиттинген.

«Партия обкомунуң XVIII [illegible] шиитпирлерин күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгалары», «Партияның XXVI съездизиниң түңнелдери болгаш районнуң партия организациязының сорулгалары», СЭКП обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр кем херек үүлгедикчилеринге удур демиселди күштелдирер, нийтиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле партия, совет, ажыл-агый органнарының [illegible]

[illegible] тыннаан курлавырларны тывары, мал ажылының продукциязын бүдүрер болгаш көвүдедир талазы-биле тодаргай хемчеглерни алыры коммунистер саналдаан.

Районну шүгүмчүлелдерни өөренип көргеш, чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Районнуң кодээ ажыл-агыы [illegible] С. И. Ильенковтуң илеткелин [illegible] тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Оон түңнелинде районнуң ажыл-агыйлары эрткен чылын чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Күрүнеге эът, сүт садарының онаалдаларын ажыр күүсеткен. Бода болгаш шээр малдарның баш саны элээн өскен. «Барлык», «Дөң-Терек» совхозтар эрткен чылын планының онаалдаларын ажыр күүседип, бо чылдың бирги кварталын багай эвес доосткан. «Хемчик» совхозтуң Ыйгылак, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая № 1, Адыр-Мажалык СБФ-леринде күш-ажылды организастааны эки, [illegible] чедиишкинниг күүседип турар.

Совхозтарның бүдүрүп үндүрүп база күрүнеге садып турар сүдүнүң шынары эки-жээн. Малдың семиртилгези [illegible]

[illegible]

Ф. НАМЧАЛ,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң организастаашкын инструктору.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге уткуштур

ЧЕЛЯБИНСК ОБЛАСТЬ. Миасс хоорайда Уралавтозаводтуң комсомолчулары ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге боттарының ажылынга чаа-даа чедиишкиннер-биле уткуштур деп турар.

ЧУРУКТА: Ленинчи комсомол шаңналының лауреады Виктор Давыдовтуң комсомолчу-аныяктарының мурнакчы бригадазы. Солагай талазындан — шенекчи-чолаачы Евгений Лосев, слесарь-эптекчи Роза Калимова, бригадир Виктор Давыдов, слесарь-эптекчи Сергей Батуров болгаш шенекчи-чолаачы Риф Алиатов. Бригада комсомолдуң XIX съездизиниң ажыттынарынга чедир беш чылдың бүдүн-чартык чылының планын күүседирин шиитпирлээн.

Б. КЛИППИНЦЕРНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Он бирги беш чылдың ниити чылының баштайгы кварталы [illegible]

[illegible]

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

ХЛЕБ—ҮНЕЛИГ БАЙЛАК

[illegible]

В. БАРМИН.

ПРОПАГАНДИСТ

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЫНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

[illegible]

лап билир ужуру-ур. Ындыг шынар Т. М. Муренковта сиңниккен. Ынчангаш ооң дуржулгазы-даа, билиг-даа байлак.

П. М. Муренков чүгле бойнуң дыңнакчыларының пропагандизи эвес, а бүдүн училищениң пропагандизи. Ол өөреникчилер мурнунга бо-ла лекция, беседа кылган турар. Кижилер-биле ажыт-чажыт чок-ка чугаалажырын, доктаадыр болуп турар болуушкунну хы[illegible]

[illegible] арга-сүме айтырып келген кижилерге ол оруур боорлап башка, ооң черле Павел Митрофанович ойталавас, үе анаа капчап-даа тыпты бээр. Ылангыя дыңнакчылары-биле ужуражылга бүрүзү анаа улуг өөрүшкү. Чүге дизе ол дагдыныкчыларының [illegible]

В. АЛЕКСЕЕВ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

«Каа-Хем» разрез бистиң республиканың үлетпүрүнүң ажыл-херээнге эвээш эвес улуг-хууну киирип турар коллективтерниң бирээзи болур. Коллектив чылдан чылче планныг даалгаларын ажыр күүседип келгеш социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң, СЭКП Кызыл хоркомунуң болгаш хооркуүекомунуң шилчиир Кызыл туктары-биле каш удаа шаңнаткылаан.

Разрезтиң директорунуң кабинединге ажыл-херектерниң байдалының дугайында чугаалажып олур бис.

— Республиканың кайы-даа ажыл-агыйларында ышкаш, «ССР-ниң тургустунганының 60 чылынга — 60 шалыпчы медээ» деп лозунг-биле ажылдап турар бис — деп, Иван Порфирьевич Брюзгин чугаалады.

[illegible]

бедир 30 кижи чылдар үш катап профилакторий бажыңының туруу [illegible] келген.

— Хамык-ла ажылдың чедиишкиннииг болуру кижилерден хамааржыр. Ынчангаш оларның амыдырал-чурттталгазын экижидер дээш бүгү-ле хемчеглерни алыры — бистиң шол хүлээлгевис болгай — деп, И. П. Брюзгин беседавыстың түңнелинде чугаалады.

П. КЕЛИК-СЕҢГИ.

МАКТАЛДЫГ

Бо чылдың бирги кварталында Тываның электри четкилериниң коллективи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 14,5 хуу улгаттырган. Энергетиктерниң ажылының ындыг бедик ажыктыг болганы — бүдүрүлгеге элээн чарын дериглелерни шиңгээдип ап, ажылчыннарның профессионал деңнелин бедиткенинниң түңнелинде чедип алдынган. Мында чылдың-на чаа техниктиг болгаш органнастыг хемчеглерни амыдыралга боттандырып турар.

В. В. Арамовка удурткан слесарьлар бригадазы Май мурнунуң социалистиг чарыжынга кирипкеш, эки түңнелдерни чедип алган. Олар котёлдарны бедик шынарлыг септеп доозканнар. Котёлдуң улуг машинизи В. М. Машалов, машинистер В. Г. Кузнецов, М. Ф. Копман болгаш өскелер-даа чыл эгезинден бээр кызымак ажылдап, эп-ееруңге мактадып турарлар.

Б. АЛЕКСЕЕВ.
Кызыл хоорай.

МУРНАКЧЫ САДЫГЖЫ

Маадыр-оол Монгушович Артаа районда дээре ажылдыг садыгжыларының бирээзи. Ол апрельде 16 муң рубльдиң бараанын саарган.

— Апрельде Арыскан биле Арыг-Үзүү аразының оруу хаялдаазы бергезей бээр. Ын[illegible]

[illegible] сурнуң чурттакчыларының, малчыннарның ыяш-бүрү херектерин хандырар аргалыг болдувус — деп, ол биске чугаалады.

Мурнакчы садыгжы Арысканда үш чыл ажылдап турар, ол садыг [illegible]

[illegible]

П. ЛАМА.

ДААДЫ-ЛА ОРУКТА

Хоорайның чөөн талазында Баян Дугай, Чинге-Дагларның кырындан часкы хүн шонуп келген. Бора-Хол ховузундан сыырылгаан эртенги салгынга, бөрт адаандан кеступ келген. Оожумун дуктерин суйбаталашаан, Маадыр-оол Ондар Чадааның АТБ-инче углай кылаштап орган. Ол ажылдаар черинге келгеш, автобузун хынамчалыг көрүп, үзеп-чаап алган.

Ижиктиң кармаанында үр чоруурундан дашты саргарыксай берген блокнотту ужулгаш, орук маршрудун айыткап бижиттир диспетчерден алгаш, ооң аразынче суп алгаш, Чыраажылче эртежик чорупкан. Ак-Хаяның арт кырынга үнүп кээп, часкы чылыг хүн караанга эрээн хар дүне катап дона бергенн дожан орукка сереамчилелдиг чорууруп ол бодап, чүс черликтарда аштып, карапдылай берген каъттарны олурту онжукун көрүп дээн. Автобуста пассажирлер база-ла [illegible]

Беш чылдың кижилери

[illegible]

Чыл санында бүдүрүлгеге 18-20 муң рубльдиң орулгазын киирип, планныг онаалдазын доктаамал 110-120 хуу күүседип келген. Кывар-чаар чүүлдү 1000-1200 литр, автодугуйлары 1-2 комплект чедир камнап ап келген.

Хөй нийтиниң ажылдарынга дыңнангыр, ак сеткилдиг болуп, берипкен даалганы күүседиринге идепкейлиг болгаш ол район болгаш хоорай Совединиң депутадынга каш удаа соңгудуп келген. Онгу беш чылдың сөөлгү үш чылында автобустар колоннаазының начальниггинге ажылдааш, оон соонда база катап автобус чолаачылай берген. Он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдазын база-ла чедиишкиннииг күүсеткен.

А. МОНГУШ.

Чадаана хоорай.

Хоорай, суурларывыс аян-шинчизи

КҮЗЭЭНИН ЧЕДИП АЛЫР

Чыл келген тудум бистиң хоорай, суурларывыстың ниити овур-хевири өскерлип, чаа-чаа чараш хевирлиг тудуглар немежип турары кижи бүрүзүнге өөрүнчүг. Коммунистиг партия, Совет чазак кижилерниң амыдырал-чуртталгазының байдалын экижидер, оларның чаагай чоруун моон соңгаар бедидер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып чорудуп турар. «Совет улустуң материалдыг чаагай чоруун экижидеринге эвээш эвес чүүлдер чедип алдынган. Ол сорулгазын моон соңгаар-даа чайгалыш чок боттандырар дээш чорудар хемчеглер ам-даа алдынар ужурлуг» деп ССКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыткан.

Бистиң Чыраа-Бажы суурувус чурттакчы чон саны-биле-даа [illegible] талазы-биле-даа улуг. Оон чаагайжыдылгазы база чоруттунуп, чыл санында чаа-чаа тудуглар немей тудуттунуп турар. Ынчалза-даа оон чаагайжыттынып турары сөөлгү чылдарда нептерээр дүүшпейн турар деп болур. Суурда бүдүрүлгелер болгаш албан организациялар, бо айтырыгны харылзап турар улус депутаттарының Чыраа-Бажы кожуун Советиниң [illegible] салып турар.

Эрткен чылын суурнуң кудумчуларынга ыяш олуртуп-маан, суурнуң Ленин кудумчузун сут оңгарлап, үреп каапкан, ол ам-даа дескилеттинмээн, чамдык ыяштар куурарып турган калган. № 6, 11 кварталдарда кудуктар ажылдаттынмайн турар. Суурда дугаар чок черлик ыттар ковудаан. Үргүлар ойнаары-биле [illegible] ортумак школазының, Шык-Бажы сүт-бараан фермазының, участок эмнелгезиниң база чамдык чурттакчы бажыңнарының хеэриннери буурук, чирик, девискээри боктуг, хирлиг.

ССРЭ Конституциязының 44 чүүлүнде «ССРЭ-ниң хамаатылары чурттакчы [illegible] алыр эргелиг» деп бижээн. Ол эрге-биле капсыраштыр бижээни болза, ССРЭ-ниң хамаатылары алган чурттакчы бажыңнарын камнаар ужурлуг дээн. Бо дээрге совет хамаатызы бүрүзү боттарының чурттап орар бажыңнарга камныг болуруун, оңу үрегдевейн, хирлевейн айыткан. Ажылдап, чурттап орар орун-савазының ниити дашты кандаар [illegible], оңу чаагайжыдып турарынче улуг кичээнгейни салырын чугаалаан.

Бо чүүлдү чүге бижидим [illegible] бажың-балгадынга олуруп алгаш, оңу кайы-хамаан чок ажылдаар. Ниити [illegible] тынчаан, соңга, рамалары буурук, үрелик болгулаарын бистер бо-ла көөр бис. Оларның девискээринде олуртккан ыяштар, чечектер өспейн, ара курган каар. Шак мындыг хамаарылгазыг болур боозувусса, күрүнениң чыл санында [illegible] дээш үндүрүп турар хөй түңнүг акша-хөреңгизи анаа-ла агаарже халас чарыгдатты ыш турары ол болур.

Чурттакчы кижи бүрүзү бажың-балгадының [illegible] чылдың-на чаңгыстап-даа бир ыяш олуртуп турар болза, ол ыяштар элээн каш чыл дургузунда ногаан садче шилчий берип болуру чугаажок. Шак мындыг ажылды чорударын Чыраа-Бажы суурнуң чурттакчыларындан негеттинип турар. Оңу организациялары кедээ Советтиң күүскүмү улуг рольду ойнаар ужурлуг.

Ынчангаш суурувусту улам чараш кылып, аян-шинчизин киирип, оңу ногаан, арыг-силиг суур кылыр дээш ажылдаар ужурлуг бис. Улуг, биче [illegible] деп орар бажың-балгадының ниити даштынче кичээнгей салып, суурнуң күскү, часкы чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киржири албан деп бодаар мен. Кижи бүрүзү оран-савазын арыглап, оон сани-тарлыг байдалын экижидип, ыяш, чечек олуртулгазын чылдың-на чорудуп турар болза, күзээнивисти чаңгыс чедип алгай бис.

О. КАРА-САЛ.

Чөөн-Хемчик району.

БӨГҮН ЭГЕЛЭЭР

Тыва хүрешке Россия Федерациязының автономнуг республикаларының болгаш областарының, округтарының мөгелериниң киржилгези-биле Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чемпионады бөгүн бистиң республиканың найысылалынга эгелээр. Тыва улустуң национал оюну — тыва хүрешке шак мындыг улуг хемчээлдиг маргылдааны эрттирип эгелээни дээрге-ле спорттуң национал хевирлерин моон-даа соңгаар сайзырадып, нептередип, чон ортузунга массалыг болдурарынга улуг рольду ойнаар.

Тыва улустуң ынак оюнун РСФСР-ниң өске-даа автономнуг республикаларынга, областарынга, хоорай, суурларынга сайзырадып, оон массалыг болурун чедип алырынга улуг идиглиг. База ол ышкаш хөй национал совет улустуң аразында [illegible] интернационалчы кижизидилгеге дадыктырарынга улуг салдарлыг.

Чемпионатка [illegible] тыва хүрешти 8 аңгы деңзиге үскен. Эң-не чиик деңзиде 52 килограммдан эгелээш, 57, 62, 68, 74, 82, 90 килограммнарга болгаш оон ажыр деңзиге мөгелер хүрежир. Деңзилерни ынчаар үскени кончуг таарымчалыг. Чүге дээрге, хостуг болгаш самбо хүрештерниң спортчуларының хүрежир деңзилери база мындыг. Ынчангаш тыва хүрештиң кайы бир деңзизинге хүрежип турар мөге хостуг азы самбо хүрештерниң ол-ла деңзилеринге белеткенип, хүрежип болур аргалыг.

Чемпионаттың эзери — бистиң республиканың мөгелери ук маргылдаага багай эвес белеткенген. Деңзи бүрүзүнге үш кижи составтыг мөгелер апрельдиң 22-ден эгелеп Кызылга белеткенип келген. А чоокта чаа оларның аразынга шилилге маргылдааны эрттирген. Ынчангаш ам эң шыырак мөгелер шилилдек командазының составында кирген. Маргылдааның эрттирикчилери — тыва мөгелерни ук чемпионатка ийи составтыг киржирин РСФСР-ниң Күш-культура болгаш спорт комитеди чөпшээрээн.

Мындыг улуг хемчээлдиг маргылдаага бистиң республиканың шилиндек командазын тыва хүрешке республиканың каш дакпыр чемпиону чораан Дапыл Анынович Ооржак белеткээн. Ам аңаа сөс.

— Россия Федерациязының автономнуг республикаларының болгаш областарының мөгелериниң киржилгези-биле тыва хүрешке бир дугаар эртер бо чемпионатка бистиң мөгелеривис бүгү талалыг белеткенген. Бис өске черлерден келген эш-өөрүвүске чүгле хүрежиивис бараалгадыр эвес, а харын ынак спортувустуң [illegible] келген аваангыр-кашпагай аргаларын [illegible] көргүзер ужурлуг бис. Ынчангаш белеткелдер үезинде чүгле аргалар өөренири-биле [illegible] тыр деңнирин, хүн-бile-даа болганнарын, ууурлапык-тызын хүндүлеп, октаткан мөгениң доңурааш аштап бээрин, мөге кижиниң болуш телептиг алыры дээн чижектиг чүүлдерни хостуг мөгелер командада кирген аныяк эш-өөрүвүске [illegible].

Шынап-ла бистиң республиканың шилиндек командазының составында [illegible] шыырак дээн мөгелери-биле кады оюн орар, талантылыг аныяк спортчулар база эвээш эвес. Олар боттарының ынак оюну — тыва хүрештиң эң-не чараш аваангыр-кашпагай аргаларын өске черлерден келген эш-өөрүнге бараалгадып, тыва [illegible] дээш, оңу сайзырадырынга телептиг улуг хуузун киирерлер.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң шилиндек командазының кежигүннери, спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастерлери (оң талазындан) Кара-Кат Ооржак, Сымыл-оол Күжүгет, Кан-оол Кара-Сал, Владимир Монгуш, Виктор Хертек, Николай Салчак-оол, [illegible] болгаш Владимир Сүге-Маадыр олар.

ХУУЧУЛАР ХУРАЛЫ

Улуг-Хем районунуң хуучулар төлээлекчилериниң хуралы болган. Аңаа райпо баштаар чериниң ажыл-чорудулгазының отчёдун дыңнаан.

Коллектив он бирги беш чылдың баштайгы чылында планныг онаалдаларын бүгү [illegible] күүсеткен. Садыг культуразын чедип алыр, чонунуң негелделерин долу хандырар таварылга [illegible] алдынып турар болгаш бараан [illegible] садыг [illegible] газиннеринге хүн бүрүнүң эргелиг [illegible] ның чамдыкта үстү бээри ында.

Районнуң ниити чемненилгезиниң [illegible] планныг онаалдаларын күүседип турза-даа, белеткеп турар аъш-чемниң шынарының негелдеге ам-даа дүүшпес болуп турарынга хамаарыштыр хуралга шүгүмчүлелдер болган.

Районнуң [illegible] ниитилелиниң белеткел кооперациязы кедээ ажыл-агый продукцияларының, садыг-биле хандырылгазы кооператорларның хүн бүрүнүң ажылында чугула айтырыг. Аңаа хамаарыштыр чугаа хуралга база болган. Эрткен чылын автомагазиннер дамчыштыр 433 муң рубльдиң бараанын саарган. Чыл дургузунда оларга 340 чыгы телевизорну, 120 радиоприёмникти, 37 мотоциклди саткан.

М. Шанаа, поварлар Г. Москвина, М. Домнова, В. Чаңчып оларның ажылы макталдыг.

Кооператорларда

[illegible] самчыгдаар чоруктарга удур демиселди райпо баштаар чери эрткен чылын кошкак чорудкан. 1981 чылда садыгларга хинаалга саналашкынны кылып чорудканының түңнелинде 10 садыг черлериннден 11 муң рубльге улуг түңнүг өреги [illegible] болган Кок-Чыраа магазиниң эргелекчизи турган Л. Канзай-оол 1130 рубль, Арыг-Бажы магазиниң садыгжызы Н. Маады 180 рубль, хоорайның аяк-сава магазиниң садыгжылары Р Килина, Л. Плакенин олар 1000—1500 чедир рубль өре самчыгдалдыг болганнар. Ук өрелерни долузу-биле эгиткен.

Хуралга санал бергеннер чонунуң үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныры-биле хандырылгазын экижидер темнелерни алырын чугулалап турганнар.

Районнуң кедээ чонун садыг [illegible] деп чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Ол [illegible] чугаа болган. Чиик, аъш-чем бараанныры көрдүнгеи фондузунга чедир бердинмейн турар. Бараанннарны четчелээр ажыл негелдеге дүүшпес, садыг баалалары-биле быжыг харылзаа ам-даа тургустунмаан. Ооң түңнелинде Респотребсоюзтуң, «Росторгодежда», «Ростекстильторг», Кызылдың база Красноярскиниң «[illegible]» база [illegible] бажылары районну бараан-биле четче хандырбайн баар таварылгалар бар. Районнуң магазиннеринге [illegible] дуктуларының, ылангыя ногаа культураларының белеткелин эрткен чылын организастаан чок чоруткан. Бо чылын оңу катаптавазы-биле аңаа хамаарыштыр ап чорудар хемчеглерни чугаалашкан.

Хуралга эки ажылдыг кооператорларны демдеглээн. Чижээ, районнуң төп үлетпүр бараанннар магазиниң коллективи (эргелекчизи М. В. Трушникова), чаа Шагаан-Арыг хоорайда А. Ф. Петерпимова эргелекчилээн үлетпүр. Арыг-Бажы суурда В. Доржу [illegible] магазиннериниң коллективтери планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип келген. Хөй-ниити чемненилгезинде «[illegible]» [illegible].

Л. НАЧЫН-ООЛ.

ЫРАК-УЗАК ТАЙГА-СЫНДА

«Торгалыг» совхоз Өвүр районда улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Совхозтуң экономиктиг күчү-шыдалын улам ыңай хөгжүдеринге тудугжуларның киириш турар үлүү улуг. Бистиң совхозтуң тудуг бригадазы чыл бүрүде улуг үүлени бүдүрүп, мал кажаалары, чуртталга, культура албан черлериниң тудугларын тудуп, ажыглалга киирип келген. Олар эрткен ажыл-агый чылында 191 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр планың чедишкинниг күүседип, бир болгаш ийи аал ниити чурттаар ийи бажыңны, 300 хөй кирер бир кажааны, нефтебазаны, гаражты туткан-нар. Бо чылын база оларның мурнунда улуг сорулгалар салдынып, 108 муң рубльдиң тудуг монтаж ажылдарын кылырлар. План ёзугаар бир аал чурттаар үш, ийи квартиралыг бир бажыңнарны, 300 баш шээр мал кирер кажааны, Чаа-Сүрт салбырга гаражты ажыглалга киирери көрдүнген. Ук объектилерни тударынга херегленникер 700 кубометр тудуг ыяжын кезип [illegible] объектилерге чедирер апаар. Ынчангаш тудугжулар бригадазы үш звенога үстүп алгаш ажылдап турар. Гараж тудуунга Даваа-оол Савчиниң тудуг материалдарының белеткелинде ийи звено Торгалыг тайгазының Боскан деп черинде.

Ырак-узак тайга-сында [illegible] бедик деңнелде чорул, 570 ажыг кубометр ыяшты белеткээн. Ыяш сөөртүр автомашина чолаачызы Чечек-оол Монгуш, ыяш белеткекчилери Хүр-оол Мунзук, Валерий Чымбалак, Кара-оол Түлүш [illegible] көргүзүп келгеннер. Бригадала холушкак мергежилдиг он ийи тудугжу бар. Кижи бүрүзү мергежилинге бердинген болганда, ажыл-иш бүдүрүкчүлүг чорул, 700 кубометр тудуг ыяжы белеткээр даалга күүсеттинмээн четкен.

— Бир эвес туруушкун чок ажылдаар болзувусса, чаа хевирниң чаагайжыды туттунган 300 хөй кирер ийи кажааны чаңгыс айның дургузунда [illegible] арга-курлавырлары бисте бар — деп, бригадир Куулар Анай-оол өөрүнүн мурнунга [illegible].

[illegible] хүүр үезинде күүседирининң чугула базымы — бүдүрүлгениң янзы-бүрү адырларында ажылдап турар кижилерге бүгү талазы-биле таарымчалыг байдалдарны тургузары. Совхозтуң [illegible] ажылчын комитеди бо талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорутканы-даа болза, ам-даа чедир шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар хөй. Салдынган сорулгазын чедиишкинниг боттандырар дээш тудугжулар кызымак ажылдап келген. Бир эвес оларга деткимче [illegible] көргүзер болза, ажылдың [illegible] түлүү улам бедиир болгаш быжыктар дээрзи билдингир.

Совхоз төвүнден ырак узак тайгага ажылдаары белен эвес херек. Босканда тудугжуларның турумчуп чурттаар бажыңы чок. туруйбу суугу чок, бажыңның ишти хирлиг, боктуг. Аъш-чем аймаа-биле хандырылга база чамдыкта узуктели бээр. Солун, сеткүүл [illegible] хостуг үеде ойнаар — [illegible] турар. Ырак черде ыяш белеткеп турар ажылчыннарга совхозтуң бот-тывыкчыр талантылыглары солун оюн тоглаазын, концертин бараалгадып көргүзүп көрбээн. Айыттынган четпестерни чайлаткаш, тудугжуларга таа [illegible] байдалдарны бир-чогуур-биле тургузары дарый негеттинип келген.

Ырак-узак тайга-сында ыяш белеткеп турар [illegible] ССРЭ-ниң 60 чылын күш ажылчы чедиишкиннерниң уткуур дээш шудургу ажылдап турар.

С. ЧЫМБАЛАК.

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫ—КОЛ СОРУЛГА

Совет-никарагуа чугаалажышкыннары, Никарагуа Республиканың Күрүне делегациязынга аалдар кылдыр Кремльге болган дүштеки шайлалгага эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Д. Ортеганың чугааларын делегейге чугула болуушкун-дур деп даштыкы чурттарда үнелеп турар. Деп эргениң, бот-боттарын хүндүлежириниң болгаш иштики херектеринге холчааржыванын киржиишкиниң принциптеринге үндезилеттинген совет-никарагуа харылзааланың [illegible] хевир-даа ийи чурттарның улустарының эрге-ажыктарынга бараан болуп, бүгү-ниитиниң тайбыңы болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарының херээнге дузалажып турар деп, делегейниң массалыг информация органнары санап турар. Тайбыңны камгалаарындан артык бедик харыысалга амгы үеде күрүне ажылдакчызынга чок деп айытканы Л. И. Брежневтиң чугаазын делегей парлалгазы онзалап демдеглеп турар.

Москвадан алдынган медээлерни Никарагуаның солуннары төп черлеринде парлап турар. ССРЭ-ниң болгаш Никарагуаның аразынга чаагай үре-түңнелдерлиг чугаалажышкыннары совет удуртукчу бедик-биле үнелээн-дир деп, **Нуэва Никарагуа** информация агентствозу айыткан. Ийи чурттарның улустарының чаагай чоруунга бараан кылдыр ийи талалыг харылзааларны улаштыр [illegible] ла делгем аргалары ол чугааларда [illegible]. Никарагуа улус бодунуң чоргаар хоорай камгалап, бодунуң хамаарышпас чоруун быжыглап, тайбың чурттаарын күзеп турарын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн деп, агентство айыткан. Кожа чурттар-биле, Американың Каттышкан Штаттары-биле харылзааларла бергелерни болгаш дипломатиялыг чоруктуг чугаалажышкынның арга-биле чайладырынга Никарагуаның шиитпирлиг болгаш бо утпаныышкыннарга өске чурттарның, [illegible] болгаш Мексиканың чогумчалыг саналдарын совет удуртукчу бүрүн деткээн.

Д. Ортеганың чугаазын агентство калбаа-биле база тайылбырлаан болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айытканы тайбың совет ниитиниң [illegible] бүрүн деткип турарын демдеглээн.

Латин Американың улустарының [illegible] чугула ужурлуун Л. И. Брежнев бедик-биле үнелээн деп. **Пренса Латина** агентствозу айыткан [illegible] Латин Американың улустары амгы үеде улам күштелдирип турарын совет удуртукчу онзалап демдеглээн. Төп Америкада-даа, Мурнуу Атлантикада-даа улустар бодунуң черинге, бодунуң бажынга ээлээр болуруп күзеп турар. Терриндарлыг туруштарын хевээр арттырарын азы катап тургузарын оралдашкан күштерни Л. И. Брежнев шыңгыы буруу шапкан.

Бөмбүрзектиң барык кезээнде-даа, делегейниң өске-даа районнарында дүжүүргүр чоруктуң бар одагларын үлеткаарынче, чаа ындыг одагларның тыптырын болдурбазынче угланган Совет [illegible] «Трибуна люду» солуну онзалап демдеглээн.

[illegible] Л. И. Брежнев деткээн болгаш Латин Америкада дошкурлуг чорук дээш харыысалганы АКШ-ка болгаш [illegible] тыргап деп, америк Ассошиэйтед пресс агентство айыткан.

(СЭТА).

ДЕРЗИИ ШААЖЫЛАЛДАР

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сан-Сальвадордан медээлерни бүгаар айырга, мооң удур чаа бөлү-чурум үр үеде солдаттадыкыкылдырның [illegible] чуртуң «чазаанга» турган. Бедергей барык улевдиг белүглежвншкыннериниң — национальчы республика эвилелиниң болгаш «национал эптежилге» дээр партияның төлээлекчилери чаа «чаазкта» албан-тужаалдарын хой нуруузун эжелеп алган. Национал камгалал министриниң албан-тужаалын Гильермо Гарсиа бодунга хевээр арттырган. Чурттуң кедээ районнарында бөлчептеп чок хөй кижилерни оон дужаазы-биле шаажылтап олуруп келген болгаш ам-даа олуруп турар.

Сальвадорнуң чаа администрациязын чуртта шаажылалдарының улам күштелген байдалында тургускан. Сальвадорнуң бүгү девискээринде дайын байдалы хевээр арткан, комендант шагы күштүг болуп турар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Рейганның администрациязы Сальвадорнуң дерзии диктатуразын ажы-биле деткип, камгалап турар. АКШ-тың күрүне департаментиниң төлээлекчизи Сальвадорнуң чаа «президентизи» А. Маганаының чугаазын парлалга конференциязынга тайылбырлаан. Кедээ ажыл-агый секторунга «реформаларны» чорударының амыдыралчы чугулазын чаа «президент» айыткан. А херек кырында ол «реформалар» — чурттуң патриоттарын шаажылаарын улам күштелдирери-дир.

Сальвадорда чорулдаазерин чүгле шериг күжү-биле шиитпирлээрин чаа «чазак» оралдажып, тура халыкчылар-биле чугаалажышкыннарны кыдырындан ойталап турар.

СОВЕТ ЭМЧИЛЕР АКШ-ТА

САН-ФРАНЦИСКО. Америк-совет найыралдың Национал чөвүлелиниң чалаашкын ёзугаар даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культура харылзааларының Совет ниитилелдер эвилелиниң делегациязы Каттышкан Штаттарга чораан. Россияның, Белоруссияның, Узбекистанның, Таджикистанның, Грузияның, Молдавияның, Литваның төлээлекчилери — янзы-бүрү профессияның кижилери: юристер, эмчилер, педагогтар, журналистер, экономистер, эртемденнер ук делегацияның составынга кирип чораан.

Лос-Анджелесте ол делегацияның кежигүннери Калифорния университединиң түс черде салбырынга чораан, америк төлээлекчилер-биле ужурашкан, оларның сонуурган турарыдыка хөй айтырыглар дугайты санал-оналдар солушкан.

Сан-Францискога хоорай эрге-чагыргазының бажынынга Совет Эвилелинден төлээлекчилерниң алдары дээш хүлээп алышкын тургускан. Совет делегацияга байыр чедирбишаан, Сан-Франциско хоорай чөвүлелиниң президентизи Джон Молинари мындыг ындалыг аргыжылышкыннар боттарын чоок билчип алырда ийи чурттуң улустарынга дузалаар болгаш ийи улуг күрүнениң аразынга чогумчалыг харылзааларны калбартырынга илиг бээр деп идегелин илергейлээн.

(СЭТА).

ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. «Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» дээр ол делегейге салдарлыг каттышкан [illegible] ийиги делегей конгрезиниң ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың күрүнелер баштыңнарынга кыйгырыынга Л. И. Брежневтиң харыызын «Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» деп хөй-ниити организациязы хүлээп көрүүшкүн-биле уткаан. Конгресстиң деп эргелиг ийи даргаларының бирээзи профессор Б. Лаун Бостонга болган парлалга конференциязынга ол дугайын медеглээн.

Совет удуртукчу «таарымчалыг көрүштүг харыыны берди. Ол харыы бистиң шимчээшкиннивиске деткимче болур» деп, ол чугаалаан.

Ядролуг дайынны «кызыгаарлаадыг дайын» кылып болур дээрзиниң дугайында бодалды совет удуртукчу шииттирлиг бурууу шапкан деп, [illegible] демдеглээн.

«Делегейниң эмчилери ядролуг дайынны болдурбас дээш» дээр организация бодунуң кыйгырыынга кандыгдаа харыылы АКШ-тың президентизиндан мынчага чедир албааны парлалга конференциязынга хараадааашкын-биле демдеглээн.

(СЭТА).

ФРАНЦУЗ ЧАЗАКТЫҢ ТУРУЖУ

ПАРИЖ. [illegible] болгаш Аргентинаның аразында дайын чорудулгаларынга чүс-чүс кижилер өлгени-биле холбаштыр француз чазак хараадаап сеткилин илергейлеп, дайын чорудулгаларын соксадып турган. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 502-ги резолюциязын күүседиринче соңгаарладышкын чок киринтерин эвеекок чугула кылыр санап турар.

Францияның министрлер чөвүлелиниң хуралы болган дугайында албан хуузунуң дыңнадыында ол дугайын чугаалаан. Дайын чорудулгаларын соксатканының соонда таарыштыр тайбың шиитпирлээшкин талазы-биле чугаалажышкыннарны дагын эгелээр аргаңы бээр аргаларны Каттышкан Нациялар организациязының чиигине секретары эң чоокку үеде тодарадыптар боор деп идегелин Францияның чазак илергейлээн. Делегей эргезиниң принциптеринге бодунуң хандыкшылыын Францияның чазак бадыткап турар деп дыңнадыгда демдеглээн.

(СЭТА).

Герлицада завод — ГДР-ниң вагон кылыр талазы-биле эң улуг бүдүрүлге черлериниң бирээзи. Социалистиг экономиктиг интеграция программазын ёзугаар ол бүдүрүлге чери ЭДЧ-ниң шугуму-биле ырак черлерге чоруур пассажир вагоннарын, удуур болгаш ийи каът вагоннарны кылырынче шилчип турар. Герлицаның вагон кылыкчыларының бедик шынарлыг продукциязы делегейниң дыка хөй чурттарынга билдингир.

ЧУРУКТА: Ростоктуң далай ортаалыгда демир-оруктуң вагоннарын судноже чүдүрүп турары.

АДН-СЭТА-ның фотозу.

ПОЛЬШАДАН МЕДЭЭЛЕР

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУРП-нуң сейминиң ийи хүн болган хуралы доозулган. Национал [illegible] айтырыының талазы-биле медеглеллиг болгаш культураны база дээди өөредилгени хөгжүдер дугайында элээн каш хоойлуларны хүлээп алган.

ПУР-нуң иштики херектер министри Ч. Кишак май 3-те Варшавага болгаш өске-даа чамдык польша хоорайларда кудумчуларга белеглээн корум-чурум үреишкиннериниң дугайын сеймге дыңнаткан. Ол таварылгалар социалистиг күрүнеге удур кыйгырыглар-ның адаа-биле, чаңгыс аай кылган сценарийни ёзугаар болган болгаш оларны чантыс-ла черден удуртуп турган. Корум-чурум үрээр [illegible] хүрээлерден ниежылчылар үнүп турган үелерде доранна кылдынган.

Чамдык черлерге [illegible] ларга үймээн чорудуп тургулаан бөлүктер, ылангыя Варшавага элээн күштүг удурланыышкыннарны кылган. Ынчангаш найысылалга 31 милиционер [illegible] бараажанчыг. Варшавага 271 кижини туткан. Олар — [illegible] үеде айыткан кижилерниң баштаныкчыгы болгаш корум-чурумнуң эң каржы үреттикчилери боор турар.

Бо болуушкуннарны социализмниң [illegible] өскүткени тодаргай деп медеглээн. Олар боттарының хоражыг [illegible] ажыы-биле көргүзүп турар-дыр. Социализмниң [illegible] даштыкыдан ап турар деткимчезин. «Хостуг Европа» [illegible] чуулгуруушкуннары ам «хөй-мөгеев политикиг пропагандазын-даа» хемчээлдиг деп эртип турар. Ол радиостанцияны чүгле канчаар чадывда-биле [illegible] кылырының дугайында айтышкыннар [illegible] турар эвес, харын база корум-чурум үреишкиннерин организастаарының талазы-биле бүдүн-бүдүн сценарийлерни нептередип турар.

Польшада дүжүүргүрлүг чорук чавырлып, социализм дайзыннарының чуртта байдалга салдар чедирер аргалары кошкап турары-биле холбаштыр бистиң социалистиг күрүневиске удур үүлгедиишкиннер [illegible] «Польша айтырыгның» бараан чүк солуннарының алган ёрээн чүүлдери элээн дыңналып турары оларның сеткилинге таарышпайн турар.

Хоорайларга кудумчу корум [illegible] чорукттарның [illegible] Оларның иштики болгаш даштыкы-даа политикиг угланыышкыны ол-дур.

Варшавага М. Ярузельскийниң даргалааны-биле Национал камгаланыышкынның Шериг чөвүлелиниң хуралы болганын ПАП агентилег дыңнаткан. Аңаа болгулаан корум-чурум үреишкиннери [illegible] чурт иштинде социал-политикиг байдалдың үнелелин кылган. Бо байдал-биле холбаштыр эргежок чугула шиитпирлерни хүлээп алган.

АВАЙ-ЛА ДЭЭР

Белиңнээнде, өөрээнде-даа
Бистер шупту «авай» дээр
бис.
Айыыл-халап диргелгенде.
«Авай!» дивес аргавыс чок.
Кожам суг-га бир-ле хүндүс
Кочал дилеп кире бердим.
— Алыр сен, хап, адыр! —
диген,
Ажык-чемин салып берди.
Чаңчыл болган хүндүткелди
Сагывааска кайының болур:
«Чораан чорук чогувайн
баар».
Чоннуң сөзү ындыг болгай.
Хөөрежип орувуста,
Хөнек чоорту сыгап
калган.
Амыдырал-чурттал-гавыс
Амыр ышкаш сагындырган.
Хенертен-не кожам оглу
Аажок ыглаан кирип келди:
— Авай-авай! Авай! Авай!..
Кезек када кулак уюк.
— Авайлава! Авал ойна!
Аваң келбээн, көрбес сен бе?
Чүү-даа боорга, «авай!»-ла
дээр.

Чүге «ачай!» дивес сен сен?
Оолдуң ыызы чиде берди.
Ойнаар дээштиң үнүвүттү.
Кожам аяан катап алгаш,
Кончуг топтуг мынча диди:
—Ава чокка өстүм, сарыым.
Ачам мени азырап каан.
Азырганчыг бичиимден-не,
Авайлавас, «ачай» дээр
мен...

Аскак хой-даа ырай берген
Ажыл база маңай берген,
Кочалымны дилеп алгаш,
Кожам сугдан чанып кан
мен.
Бир-ле катап кожам аараан.
Билиңмеетеп шаг-ла болган.
Чалаан эмчи келгижеге.
Чанындан шуут ыраваан
мен.
Улуг аарып, дембээрээштиң
Амдыы кожам, өлдеп чүве.
Үе-човвуур аразында
«Авай!»-ла дээр, «ачай!»
дивес.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

● ● ●

АЛТАЙ УЛУСТУҢ ТЫВЫЗЫКТАРЫ

Удур-дедир көрүшкен бод,
Ужуражып чадаштывыс.
Дедир-удур көрүшкен бод,
Дегжип безин чадаштывыс.
(эдилелде)

Келбек шөлде
Кара буга бүстеп чор.
(эдилелде)

Үскен-не черинден
Үне халыыр көк чылан.
(эдилелде)

Дожек өлдында дөрт курут,
Дөрттээлдирээ шалыг курут.
(диригг амытанвэ)

Теппеске, турар.
Теверге, маңнаар.
(эдилелде)

Соңгаларлыг бажың
Согуннаддыр халып ор.
(эдилелде)

Турган изи бар,
Барган изи чок.
(эдилелде)

Чону чок-даа бол, чурт,
Бажың чок-даа бол, хоорай.
Суг чок-даа бол, далай.
(эдилелде)

Алыс боду козулбес
Алгырарга өттүнчек.
(бойдуста)

Кызыл чоктуг чараш кыс
Кырлаң ажыр харап келди.
(бойдуста)

● ● ●

БАДЫТКАЛ

(БАСНЯ)

«Хоптак, ооржу, чиижекти кедерээн» — деп,
Хомудалдар кирген дээрвни дыңнай сал-ла,
Адыг дарга аалынга кажар Дилги
Аалчы боол белек, соңнуг чедип келген.
— Үш-дөрт чылдың иүүрүнде сиплерниңге
Үзүктел чок ажылдап-даа келдим, дарга.
Бады-шынчы бараан болуп келгеним дээш.
Бадыткалдыг бижиктен мээ берем, куда?
«Ужур ындыг, амзап, чоогдап көрүнер»—дээш,
Ужа-тожун, арагазын уштуп соңнээн.
Көргээчел сеткил-хөөнге алзынчык бе,
Хээлилекчиниң дузаан орта туттунчук бе,
Даартазында Адыг дарга аалчызынга
Даразында бадыткалдыг бижик берген:
«Бистиң Дилги олут орбас, чыдын чытпас
Билбези чок ажылгыр-даа, угаангыр-даа.
Чогаадыкчы, тывынгырын кым-даа билир.
Чонунга ол хүндүткелдиг, мактадыг эш.
Чапиаа, кажар, оптуг чоруун шагда каггап.
Чалгаа, хоптак ооржузу эттинген тол.
Аажызының эптиг ээлдээн, ынангырын
Адыг дарга — моон-биле бадыткадым».
Адыг дарга адын салган, таңма баскан
Албан бижиин Дилги ынчаар алкан дижир.
Хээлилекчи, хээлинин алганы-даа
Кеземчени деңге чуктээр дивежик бе!

Ч. ЧАП.

Иван КУЗНЕЦОВ.

РОВНОДА КЫЗЫЛ ТУК

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, тыва эки турачыларның чаңгыс-полкчузу, Кызыл хоорайның хүндүлүг хамаатызы Иван Тимофеевич Кузнецов ам Ровно хоорайда чуртталп турар. Ол 1944 чылдың эгезинде, дайынның кадыг-доңгун хүннеринде, Совет Эвилелиниң Маршалы С. М. Будённыйның даалгазын ёзугаар Тывага кээп, Оюн Билчиир-оол-биле кады тыва эки турачыларның дайынчы херектериниң дугайын ТАР-ның арат чоннарынга чугаалап берип чораан. Хоочун разведчик сээлгү үеде Совет Тывага үргүлчү кээп, дайынчы өңнүктери-биле, ажылчы чоннар, аныяк-өскен-биле доктаамал ужуражып турар.

И. Т. Кузнецов чоокта чаа тыва эки турачыларның дугайында «Саяндан Ровно чедир» деп номну бижип дооскан. Ону Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаалчызы К. Кудажы тыва дылче чечени-биле бижээн. Ону Тываның ном үндүрер чери парладып турар. Ам оон бир эгезин номчукчуларга бараалгадыр-дыр бис.

Коргулчун ышкаш, аар болгаш хөлүгүр булуттар черни баскылап келгилээн. Узун-узак хат мага-ботту өттүр шаап, шөлдерге туразында чаңнап чоруп турган. Ол хар биле чаъс холуй куттунгаан.

Ровнода моонңашкан дайынны долгандыр өттүг дээр бек улам-на чыыргып органы. Гитлерчилер [illegible] уштунуп алыр дээш, бистиң кезектеривистиң [illegible] черин дилеп шаг болганнар.

Как дээрбектиг фашистер Ровно-Луцк-Млынов оруктарының белдиринден чаза тывырыпырынга белеткенип турар дээрзин бистиң разведчиктеривис тодарадып келген. Орта дайзынны гвардия лейтенант коммунист Петр Гончаровтуң артиллеристери дуй [illegible].

1944 чылдың февраль 2-ниң эртенинде 200 хире фашистер 10 танкыларны, болдур чоруур үтер-боотарны, кузак-машиналарга удеп алгаш, орук белдиринче шимчеп [illegible]. Ында күштүг дайзынны доктаадыр кандыг-даа арга чок [illegible].

Дайзынны чоокшулалып алгаш, Гончаров командылаан:

— Соңгу хапаар [illegible] хапаалары киирер! От!

Баштайгы [illegible] гитлерчилерниң [illegible] офицерлериниң ок кадалы берген.

— Чолаг шеригледе от!

— Танкыларже от!

Командирниң [illegible].

Артиллерияның күштүг согуушкунунга шыдашпайн олар [illegible] сектерни каггаш, дайзын [illegible] дезе берген.

Гитлерчи командылал [illegible] бистиң маадырлыг артиллеристеривисти [illegible] ылгап дээш, ужар чуулун октаан. Оон дедин-биле фашистер атакаже катап—катап шургуп-ла турганнар.

Артиллеристерге Гончаров чагып кааң:

— Дайзынны эрттирбес ужурлуг бис. Ок эвээжээн-дир. Ынчалза-даа карман артиллериязы-гранаталарывыс база бар... кур күш чедип келир...

— Ол кур күш кайда чүвел, лейтенант? — деп, дайынчылар Дмитриев биле Уткин айтырган. Гончаров харыылаанга далашпаан:

— Ол дээрге, бистиң Төрээн чуртувустуң мурнунга ыдыктыг хүлээлгевис-тир, бистиң маадырлыг тура-соруувус-тур. Шын чугааладым бе, эштер?..

— Шын-дыр. Туюлунга чедир сокчур бис! Гвардейжи адывысты чүдеретпес бис!

Гитлерчилер артиллеристерниң туруштарынче мырыңай шургуп кирип кээп тургулаан.

— Рус, дужуп бер! —деп, ээрлик үннер дыңналгылаан.

—Төрээн чурт дээш!

Командирниң алгызының соонда артиллеристер тура халышкаш, [illegible] кирипкеннер. Фашистерже гранаталар ужуп-ла турган. [illegible] тулчуушкун кижип турук.

Аңаа оскум, томааныг командир Петр Гончаров дайзынга чаңныг дег болган. Ол фашистерни гранаталар-биле чаза тепсип, пистолеги-биле боолап турган. Дайзын ону диригге тудуп алырын оралдашкан. Маадырлыг кызыл офицер Петр Гончаров өлүмнүң биле [illegible], сээлгү ийи огунуң бирээзи-биле бир фашисти база узуткааш, боду амы-тынын оскунган.

Хүн чавызап келген. Удавас имир дүжер. Ровно-Луцк-Млынов оруктарының белдиринге болган өлүмнүг согуушкуннуң үш чок херечизи — дайзынның чылча шаптырган танкылары, бронетранспортёрлары кара ыш апаргылаан, [illegible] бергилээн, бурунайнып чыткылаан. Оларны долгандыр өлүртүвек немец солдаттарының [illegible] кускуннар дескинип тургулаан.

Чээрби үш-ле харлыг гвардейжи лейтенант Петр Гончаровка командылаткан совет артиллеристер Төрээн чуртунуң мурнунга ыдыктыг хүлээлгезин [illegible] маадырлыг күүседип, дайынчы даңгыракка шынчы болуп турганнар. Олар шупту өлгеннер, ынчалза-даа дайзынны эрттирбээннер. Маадыр артиллеристерни Ровно-Луцк-Млынов оруктарының белдиринде [illegible] хөөрүнге орнукшуткан.

Тулчуушкун болуп турган ол шөлге улуг тураскаалды ровножулар тургузуп каан. Оон кырында үтер-бооңу салган. Ында бичии даш деңде мрамор самбырада алдын сөстер эрес-дидим артиллеристерниң Төрээн чурту дээш маадырлыг чоруун [illegible] мөңгежидип каан.

Ровно-Луцк-Млынов оруктарының белдиринге тулчуушкун болуп турар үеде 31-ги аъттыг полктуң эскадроннары Ровно хоорайның төвүнче чеза быжгап кире бергеннер. Ынчалза-даа дайзынның удурланыышкыны улам кедерей [illegible].

Дайзынның бузундуушкунунге тыва эскадрон ийи катап таваржыпкан. Ийи катап база [illegible] чораан. Баштайгы таваржылгада гвардейжи улуг лейтенант Котышев дузалаан, өскезинге — биеэги гвардейжи капитан Ахмеджанов.

Фашистер улам апаатанып, бурунгаар чүткүп-ле турганнар. Тывыларны база катап буззаалаарының кырынга келгеннер. Бо тулчуушкунга кайгамчык дидим болгаш эрес чорукту пулемётчиктер кылганнар. Гвардейжи сержант Монгуш Кечил-оол (эскадрон командирниң авыдайы), пулемётчиктер Мезил-оол, Суван-оол-биле бомбадан шала үрелген бажыңче бурунгаарлаар дужаалды алган. Орта от туружун ээлээш, дайзынның удур атаказын ойтур шаап, эскадронунуң бурунгаарлаарын хандырар. Байдал берге болган. Сержант Кечил-оол каш-даа катап балыглаттырган, ханы төктүп турган. Ок бузундузу оон холун база балыглапкан, эштери база маадырлыы-биле өлгүлээн. Фашистер хөй-ле амыраанар. Гвардейжи сержант [illegible], чаңгыс холдан боолавышаан. Ынчан гвардейжи улуг лейтенант Бурзеккей пулемётчиктери-биле чеде халып келген. Ам пулемёт аңгыга Бурзеккей боду чыдыпкан.

— Фашистер эртпээннер. [illegible] Гвардейжи адымны бедик тудуп шыдаан деп мээң [illegible].

Гвардейжи сержант Монгуш [illegible] сээлгү сөстери ол болган.

Ол үеде гвардейжи старшина Сарыглар Биче-оолдуң танкыга удур боолары өске туруштан от ажыдып эгелээн. Бир транспортёр өрттенип бергеш, өскези шимчевейн барган.

Тыва эскадрон база катап атакаже кирипкен. Ынчан 3-кү эскадрон (ону казак Михаил Котышев командылаан) база чедипкениниң шаап халдап эгелээн.

Тулчуушкун үезинде снайпер Иргит Чудурукпайга ок дээпкен, оон боорун сержант Доңгак дораан хүлээп алган. Октар бедик мяш бажындан сыгайның кээп турарын ол эскерип каан. Ында шынап-ла немец снайпер олурган. Чаңгыс адарга-ла фашист хелбере берген. Ынчалза-даа будуктарда [illegible]. База бир боолаан, база шимчээн. Оон база сураг... Октуң даажы дээп турган. Сержант кайгап калган. Чоокшулай берген көөрге, фашисти мяш бажында чыпшыр шарып каан болган. Чанында бүдүн хааржак окту база. Кандыг-ла бир херек дээш шиитирген немец турган боор. Фашизм черле кандыг-даа кээргел билбес.

Ровно дээш тулчуушкуннарга онза маадырлыг чорукту салбыр командири гвардейжи сержант коммунист Доңгак Беган-Хуурак кылган. ТАР [illegible] мөге, калыр хавактыг Беган-Хуурак баштайгы тулчуушкуннардан эгти-ле эрес-дидимин, каштагай-шалыывын көргүзүп турган.

Эскадронунуң атаказы кезек кача соксай хона берген. Анаа фашист пулемёт моондак апарган, ону чүгле граната-биле узуткап болур турган. Ону бир дугаарында Беган-Хуурак эскерип кааш, ындыг даалганы бодунга алган.

Дидим сержант бомба дүшкен оңгарлар, үрелик бажыңнар аразы-биле эртип чорааш, гитлерчилерже чоокшулап бар чыткан. Ынчалза-даа дайзын эскерип кааш ону хеме боолап эгелээн. Ынчан Беган-Хуурактың холу шаш дээн, оон соонда бүдү база. Балыглаткан сержант чаңгыс-ла чүүлдү бодап турган: «Дайзынга ооңа-ла чоокшулай берзе...» Ханы төктүп турдала, сээлгү күжениишкин-биле дайзынның пулемёдунга чеде берген. Беган-Хуурак [illegible] келгеш, бир гранатаны ынаар октапкан. Оон ийи дугаарын, үш дугаарын. Частырыышкыннар соонда пулемёт ыржым барган. Гвардейжилер база катап халдап кирипкеннер.

(Уламчылыг).

Ярославль облазтың пөс-таавы болгаш чиик үлетпүрүнүң аныяк ажылчыннарының делегейде эң баштайгы херээжен-космонавт, Совет Эвилелиниң Маадыры В. В. Николаева-Терешкова аттыг шаңналы дээш социалистиг чарышка ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады. Ленинчи комсомол шаңналының лауреады. Гаврилов-Ямның «Социализмниң хереэ» лён комбинадының аргыкчызы Ольга Соловьёва шилекчи болган.

Аныяк аргыкчы эрткен беш чылда аргыыр станоктарның санын көвүдеткиш, 10 чылдың нормазын күүсеткен.

Ольга бедик мергежилдиг аргалавын Гаврилов-Ямга боол турар мурнакчы дуржулганың Бүгү-россия школазын дамчыштыр күзелдиг-биле өске эш-өөрүнге дамчыдып берип турар. Ольга Соловьёва хөй шакты хөй-ниитиниң ажылынга чарыгдап турар. Ол, ВЛКСМ обкомунуң, лён комбинадының партком кежигүнү.

ЧУРУКТА: аргыкчы Ольга Соловьёва (оң талазында) бодунуң эжи мурнакчы пөс-таавычы Татьяна Чабапенко-биле кады олур.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Амыдыралдың совет хевири

ААС-КЕЖИКТИГ ОН ҮШ

Нина болгаш Михаил Пригожийлерниң өг-бүлезинге он үшкү уругнун төрүттүнгенин Витебск хоорайга чугула болуушкун кылдыр демдеглеткиген. Аас-кежиктиг ол өг-бүлениң ээлериниң кайызы-даа 37 харлыг, олар тос оолдуг, дөрт кыстыг.

«Пригожийлер» деп сөстү белорус дылдан очулдурарга — чараштар дээн-дир. Өг-бүлениң ээлери болунуп фамилиязынга төлептиг болуп турар. Оларның школачы уруглары болгаш садикте оолдары, уруглары дыка солун кылдыр ырлажып, өг-бүле концертинге эрестиг киржип турар. Олар спортка база ынактар: уруглары акробатикага, оолдары — хүрешке тергиинер болган. Оларның даайы, ие-ниин кадыы төрээн акызы Игорь Канытин—класстиг хүреш талазы-биле делегей чемпиону болгаш Европаның ийи дакпыр чемпиону. Москвага болган Олимпиада оюннарынга эрестиг киржип, мөңгүн медаль-биле шаңнаткан. Игорь даайы чээннеринге чайлыг үезинде үргүлчү кээп, хүрешке оларны өөредип турар.

Хөй кижилиг өг-бүле дугайында доктаамал сагыш салыышкынны хоорайның хөй-нииити организациялары илергейлеп турар. Пригожийлерниң өг-бүлези хөй өрээлдерлиг болгаш чаагайжыдыр кылдынган квартирада. «Керамика» каттыжыышкынының профэвилел комитеди оларның бажың хелезизин төлеп турар. Михаил Матвеевич — ол каттыжыышкынның ажылдакчызы. А Нина Владимировнаның ажылдап турары бүдүрүлге черниң профэвилел комитеди оон уругларының садиктер, яслилер хелезизин төлеп турар.

Хөй кижилиг болгаш аас-кежиктиг аныяк өг-бүлени хоорайда хүндүлеп, Пригожийлерниң ак сеткилдиг күш-ажылын, хөй-нииити амыдыралынга идепкейлиг бедик-биле үнелеп турар.

В. ЛЕВИН,
СЭТА-ның корр.
Витебск.

ЫНАК БОЛГАШ ЫНАКШААНЫ БОЛУРДА...

Бистиң үеживис

— Мырыңай аарганчыг, хензиг херекселдер-дир, доктор. Анаа кижиниң холу ону тудуп, ажыглап шыдаптар деп бүзүрээри безин берге-дир.

— Ол чүү дээрилер ол. Мырыңай оон-даа хензиг херекселдер бар. Чижээ, кескен черни дааргаар удазыннар дижик, оларны микроскоп чокка шынап-ла көрүп шыдавас сен.

—Эр болгаш херээжен улустуң күш-ажылының дугайында чечээл болган бодалдар бисте мырыңай холужуп калган чүве болгай. Кедергей нарын кезиишкин тиин херээжен улус эки дээраар эвес чүве бе?

— Харын чүү дээр чүвел? Эки хирург — талант-тыр, а бургаа бузлы эр, херээжен деп ылгавас дижир болгай...

Мээң чугаалажып олурган кижим медицина доктору профессор Алевтина Федоровна Бровкина карак аарыгларының Гельмгольц аттыг институдунуң офтальмоонкология болгаш рениология салбырын удуртуп турар. Мында кезиишкин хуулгаазын чүүлдерни кылып турар эвес. Ыжыктарны кезип каап, кижилерни катап карактадырып, а чамдыкта харын оларның амы-тынын-даа эгидип турар. Ынчалзажок бистиң чугаавыс эртем дугайында эвес — амыдыралчы айтырыглар дугайында. Ону харын медицинадан эгелей бердивис.

— Амыдыралдың, чурттуң хөгжүлдезиниң бөгүнгү үе-чадазында херээжен болгаш эр улустуң күш-ажылының ылгалдыызын дугайында айтырыг мээң элээн хөөреткен чүүл кылдыр сагындырар-дыр —деп, Алевтина Федоровна уламчылады. — Чүге дээрге, ажылга специализация уламна кызыдап бар чыдар-дыр, а ындыг болганда, кижи бодун сайгарарының болдунар аргазын тывары чүүдеп белеп ышкажыл. Бот-онзагай чорукту илередиринге үе бодунун дузалап турар-дыр... А ындыг бот-онзагай чорук бар бе, ынчаш? Бир эвес бот-онзагай чорук чок болза, үш катап эр азы үш катап херээжен-даа болур болзунза, ол ажыл-херекке дузалап шыдавас.

Ынчаарга карак огуига кезиишкин кылыры үш-дөрт шак үргүлчүлеп келир, ол үе дургузунда хирург дептизинден бүдүн чартык чедир килограммны чидирер-дир. Ону бодап көрүңер даан — бистиң ажылывыс эр улустуу азы херээженнии-дир бе!

— Черле ынчаш, херээжен кижиге деппиир чадаг дыка аар болур, эр улуска бодаарга, бот-боду капсырлашпас херектерниң: диссертация бижиириниң, уругларын ажаарының, бажың ажылы кылырының ийи аразын ол шилип ап турар дээрзинге чепшээрежир боор силер.

— Эртем темазын, диссертацияны хамыпа-биле ажылдап кыла бээрге, бажың ажылынга үе барык-ла артпайн баар-дыр. Ынчалзажок ол дээрге херээжен кижиниң амыдыралының ындыг-ла үр эвес үези ышкажыл. А оон соонда... соонда соксап кааш, эргий көөр херек. Бир эвес деппиир чадага улуг күш-ажыл негеттинер болза, бодап көрзе чогуур: а бурунгаар баскан херээ бар бе? Өг-бүле амыдыралының чайгаар бүткен чоруун хажыдып тур эвес мен ыйнаан? Ажы-төлүм түрей бербес бе?

— Эр кижи бүрүзү-ле ындыг эвес болбайн аан, ынчалзажок ындыглар база тургулаар. Чеховтуң «Сеткилчигеш» деп чечен чугаазының маадырындан херээженнер чамдык чүүлдерни үлегерлеп алыр болза, багай эвес боор деп, оон-биле холбаштыр бодап ор мен. «Ашааның бодалы кандыг болдур, оон бодалы база ындыг».

— Ынчалзажок ол дээрге, амгы үениң байдалдарынга чайлаш чок овуузунунаашкын эвес чүве бе?

— Ындыг-даа болза, чүү деп. Бүгү чүве эки болганда, өг-бүлеге ажыктыг-дыр.

— Силерниң бодап турарыңар-биле алырга, ёзулуг ашаа кандыг болурул?

— Ёзулуг ашаа — ынак болуру. Ынчан ол кандыг-даа болза, чүнү-даа кылып турар болза, эн-не-эн-не...

— Ынчалзажок ынакшыл мөңге эвес болгай.

— Ынчаарга, бирээде, ынакшылдың эрте бээри кезээде эвес болгай. Бир эвес ол эрте-даа бээр болза, кижилерниң аразында билчир чогун артып каары кол чүүл ол-дыр. Ындыг болганда, ёзулуг ашаа дээрге, кадайынга хамааржыкан чүүлдерни бодунуу кылдыр көөр ындыг кижи-дир деп бодаар мен. Ол деткиириндеп чажам дивес, чүге дээрге, кадайының ажылының чугулазын бодуунуу хуудa ажылынындан куду эвес деп үнелеп турар-дыр.

— Ындыг болганда, «удур ашак» — човаар сеткил чок кижи ышкажыл?

— Бир эвес холун эрттирбес дээр болза, ийет ындыг. Ол дээрге куруг ээн чер ышкажыл, ону ажаап-тежээри херек болгай. Оон аңгыда, човаар сеткил чок кижи кадайын виилээ олурган-ла чаасканзыраар ужурга таварыштырар. Чамдыктары шыдажып чоруур. Чамдыктары чарлы бээр боор-дур.

— Ынчангаш, оон түңнелинде улам-на чааскаанзыргай апаар ышкажыл?

— Ону көөр апаар. Ам уран чүүлде вентерепсей апарган херээжен [illegible] хөй пуруузунда хөөреткен айтырыг-дыр деп бодаар мен. Бүгү чүве кижилеп хамааржыр. Бир эвес ол кижилерге ажык болур болза—ол бодун чааскаан мен деп санап чорбас-даа, чааскаанзырал чок болур. Сенээ кижилер кээп, сенче телефоннап турар болганда, чааскаанзырал каяа турар боор... Болуушкун амыдырал [illegible] ындыг чиңгекти көрүзейн. Ашаам-биле бис мырыңай чай чок улус бис, ол база эмчи, офтальмолог. Ынчаарга кежээлерде телефон чамдыкта дыка үр дагжавайн баргылаар, бис чаа-ла оон кыңгыраарынга хыйланып турган хиревисте дувурен эгелээр бис: чүү болду? Бистер кым-бир кижиге херек чок апарганывыс ол бе?

— Силерниң ашааңар чүгле сураглыг эмчи эвес, харын эртемденнерниң улуг бөлүүнүң удуртукчузу болгай. Силер бодуңарның удуртулганарның «шиичизи» оонуу-биле дециен болур-дур. Кижилер коллективин херээженнерниң удуртурунга онзагай бергедээшкиннер бар боор-дур бе?

— Ийет, бар боор-дур. Херээжен кижиниң амыдыралы, кижилерни көөр үзел-бодалы эр улустуунга бодаарга, арай субъективтиг. Ынчангаш удуртукчуга ыяап-ла албан болур, чүвени боттуу-биле көөр чорукту «херээжен бодуштуң» ажа бээрин болдурбас дээш, доктаамал бодамчалыг турар херек.

Наталья КРАМИНА,
интервьюну алган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес кадык болуксазыңза». (Күш-культуржуларга сүмелер). 8.55 — «Бистиң адаларывыстың ырылары». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларының Улуг хорунуң концерти. 9.25 — «Уругларга анлыташтар дугайы». Ленинградтан дамчыдылга. 9.55 — «Ада-иелер, силерге». 10.25 — «Хөй-ле эки бараанnар дээш». 10.55 — «Спортлотонуң» 19-ку тиражы. 11.00 — Тиилелге байырлалынга уткуштур. «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 12.45 — Политиктиг хайгаарақчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 13.15 — «Билдиңгир-даа болза, буурепчиг эвес». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Кызыл хүнчүтеш». 16.00 — Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга Радио хүнүнге холбаштыр концерт. 17.25 — «Октябрь болгаш тайбың дугайында сөс». Документалдыг телефильм. 18.30 — «Хоочуннар, силерге». Музыка программазы. 19.30 — 19.45 — Чапсар. 19.45 —«Хостаашкын». Киноэпопея. 5-ки фильм — «Сөөлгү штурм». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — РСФСР-ниң күрүнениң М. Пятницкий аттыг үлегерлиг орус улус хорунуң концерти. 22.35 — «Правда» солуннуң шаңналдары дээш чиик атлетиканың Бүгү-эвилел кроссу. 22.50 — 00.05 — РСФСР-ниң улустуң артизи О. Табаков А. Твардовскийниң «Василий Тёркин» деп шүлүглелиниден үзүндүлерни номчуур. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Дайын үезиниң хууда хрониказы». Хөй сериялыг документалдыг телефильм. 15.20 — Волгоградтың телестудиязының программазы: «Мээң хоорайым». Волгоград дугайында очерк. Волгоградтың театрларының болгаш филармонияларының дайынның хоочун киржикчилери-биле кады музыка программазы. «Сылдыстар, бистерни мапанар». Документалдыг фильм. 16.20 — В. Розов. «Мөңгеде хиригчилер». Шии-фильм. Москваның «Современник» театрының шии-фильми. 18.45 — Делегейде болуушкуннар дончулалы. 19.00 —«Кино аян-чоруктарының клуву». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Удав кырган-авай». Мультфильм. 20.15 — «Музыка киоскузу» 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Дайын соонда кежээкиниң алды шакта». Уран-чечен фильм. 23.05 — 00.35 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Нефтчи» — «Спартак». Бакудан дамчылар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

агаар

Республикага бөгүн кежер булуттаар, чамдык черлерге дымырадыр чаъстаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 0—5 градус чылыыр, чамдык черлерге 0—5 градус соор, хүндүс 10—15, чамдык черлерге 0—5 градус чылыыр.

Кызылга кежер булуттаар чагбас. Агаарның температуразы дүне 0—2, хүндүс 11—15 градус чылыыр.

КИНО

МАЙ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гобиниң болгаш Хинганның тавартыы» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 28 Сылдыс-чыгаш» 9.30, «Мен —Хортиналыр мен» 10.40, 12.10, 13.40, «Василий болгаш Василиса» 16.10, 18.10 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «34-кү дүрген поезд» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кежээки болуушкун» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Өлүм кашпалынга ужуражылга» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партий эгэ амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 907.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00182

ТИИЛЕЛГЕ ХҮНҮ-БИЛЕ, ЭШТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 109 (11907) | 1982 чылдың май 9, воскресенье | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 3 көп.

Чурукчу М. ЛУКЬЯНОВТУҢ «Төрээн чурттуң камгалалында» деп плакады.

ӨНДҮР УЛУГ МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

Армия генералы В. Ф. ТОЛУБКО, Стратегтиг угланыышкынның ракета шериглериниң кол командылакчызы

1945 чылдың май 9—бистиң Төрээн чуртувустуң маадырлыг чыл демдеглелинде алдын үжүктер-биле киир бижиттинген чырыткылыг болгаш уттундурбас хүн-дүр. Ол хүн Москвага байырлалдыг салюттуң муң-муң бооларының даашталдыкыннары болгаш хөй өңнүг оттар Европада дайынның доозулганының, фашистиг Германияны аңкан өндүр улуг тиилелгениң дугайын делегейге медээлеп дыңнатканы ол.

Тиилелгениң чырыткылыг байырлалын бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары, Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары СЭКП-ниң XXVI съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш калбарган демниг-селдин, кайгамчыктыг юбилейге — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга белеткелдиң улам-ла [illegible] политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалында бо чылын демдеглеп турар. Ол черле дүрүм ёзугаар чүүл-дүр. Эрткен дайынның болуушкуннарын, бистиң улуг тиилелгевисти ленинчи национал политиканың боттаныышкынының херечизи, совет социалистиг күрүне эвилелиниң тиилеттирбес [illegible] бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң бүгү улустарының дайынчы акы-дуңма чоруунуң тиилелгези кылдыр үнелеп турар бис.

Империалистиг [illegible] биске чыгаан дайыны кажан-бир шагда чурттуң көрүп эрткени бүгү дайыннардан эң эңдерге болгаш хөй хан төгүүшкүнүг дайын болган. Гитлерчилерниң болгаш оларның чалчаларының шовинизминиң база расизминиң хоразы-биле ээдерээн, баш бурунгаар мобилизастаттынган күштүг армиязының Совет Эвилелиниң [illegible] хаваап кирген үезинде, ылангыя дайынның эгезинде кадыг-дошкун шылгалданы көрүп эртер ужурга чурт таварышкан.

Бистер, хоочуннар, ол кадыг-берге үени утпаан бис. Дайынның баштайгы айларының халавын көрген кижи бүрүзү Совет Эвилелиниң хөй националдыг чону, ооң Армиязы күжүн чыдынгаш, фашистерниң халдаашкынын доктаадып, оларны чурт иштинден үндүр сывырыптар дээрзинге бызыг бүзүреп турган.

Совет улус, ооң маадырлыг Чепсектиг Күштери коммунистер партиязының удуртулгазы-биле бүгү-ле бергелерни ажып эрткен. Чурт чаңгыс ээй шериг лагерьже шилчээн турган. Москва чоогунга гитлерчи аг-шериглер баштайгы улуг аштырыышкынга таварышкан. «Чаңныг дайынның» фашист планы чогум-на аңаа буураан, терман армиязының тиилеттирбес күжүнүң дугайында хоозун чугаа ооң-биле читкен.

1982 чылда Сталинград тулчуушкунунуң 40 чыл оюн совет улус демдеглээр. Волгага ол улуг тиилелге делегейниң ийиги дайынынга үндезин эргилдезиниң эгези болган.

Курск чоогунга тулчуушкунга ол эргилде доозулган. Ооң соонда стратегтиг инициатива Совет командылалдың талазынче бурунгу-биле шилчээн. Совет девискээрден дайзынны массалыг-биле үндүр сывырары эгелээн. 1944 чылдың шавар халдаашкыны хемчээлиниң талазы-биле деңнээр чүве чок болган.

Ада-чурттуң маадырлыг чыл [illegible] дайынның [illegible] үе-чадазында дайынчы [illegible] чырыткылап чан арын болуп кирген. Бистиң Армиявыс бодунуң хостакчы хүлээлгезин күүсеткен [illegible]шаан, хөй-хөй улустарны фашист дарлалдан хостаарынга шиитпирлиг салыышкынны [illegible].

Бистиң тиилелгевистиң үндезини болза социализм тургузуушкуну-биле, чуртту индустриализастааны, кодээ [illegible] культура революциязын боттандырганы-биле салдынган. Империализм-биле болгаш ооң эң чүдек-бужар [illegible] — фашизм-биле канчаар-даа ажок улуг дайын үскүлелиниң [illegible] социалистиг ниитилел болгаш күрүне тургузуу тиилээн. Чурттуң бүгү-ле күжүн агрессорну чыгча шаварынче кыска хуусаада мобилизастап, шериг-политиктиг удуртулганың чаңгыс [illegible] болгаш ажыктыын хандырган ниитилелдиң политиктиг организациязының эң эки хевири дээрзин ол херек кырынга бадыткап шыдаан.

Гитлерчи Германияны чылча шапкан чорук социалистиг

(Төнчүзү 2-ги арында).

ТУАПСЕНИҢ ТУГУНДА ОРДЕН

ТУАПСЕ. (Краснодар край). (СЭТА). Ол хоорайның ажылчы чоннарының Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында эрес-маадырлыг болгаш быжыг туруштуг чоруу дээш база ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннери дээш Туапсе хоорайны Ада-чурттуң дайыны орденниң I чергези-биле шаңнаан. Партияның хоорай комитединиң болгаш улус депутаттарының хоорсовединиң, партия, совет болгаш хөй-нитти организацияларының, күш-ажылчы коллективтерниң төлээлекчилери-биле каттышкан ол бедик шаңналды Туапсеге тыпсырынга холбаштырган байырлыг хуралы аңаа болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко ол хуралга чүве чугаалаарга, чыылганнар ону чылыы-биле уткааннар. Ол эш Л. И. Брежневтиң хоорайның чурттакчыларынга, шаандакы тулчуушкуннар хоочун киржикчилеринге Төрээн чурттуң [illegible] ынаар байыр чедиргенин дамчыткан. Ада-чурттуң Улуг дайынының хүн бүрүзүнүң киржилериниң хелбээзи-биле маадырлыг [illegible] чокка быжыг туруштуг болгаш эрес-дидим чоруунуң херечизи боор турганын оратор демдеглээн. Туапсе дээш тулчуушкун ооң төөгүзүнге чайынналчак арын боор кирген. Хоорайже чаза таварып кирерин оралдашкан дайзын ынаар эртип шыдаваан!

Ооң ынай ол дайын соондагы үениң дугайын чугаалааш, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салыышкынының [illegible] Туапсениң [illegible] Туапсени кыска үениң иштинде катап тургусканын болгаш ооң улам-на калбарып, хөгжээнин демдеглээн. Дайынчыларның болгаш судно септекчилериниң, нефтичилериниң болгаш машина тудукчуларының, демир-орукчуларының болгаш тудугжуларының, аъш-чем бүдүрүкчүлериниң хоорайы ол Кавказтың эң чугула индустриалдыг төптериниң бирээзи апарган.

А. П. Кириленко түңнелинде Туапсениң ажылчы чоннарынга СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин боттандырарынга чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээш, оларга эргеп байырлал — Тиилелге хүнүн таварыштыр байыр чедирген.

Ооң соонда ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Туапсени Ада-чурттуң дайыны орденниң I чергези-биле шаңнаар дугайында Чарлыын номчааш, чыылганнар [illegible] адыш часкаан турда, ол хаваяаны хоорайның тугунга кадап берген.

СЭКП-ниң Туапсе хоорккомунуң бирги секретары К. В. Самушкова, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары С. Ф. Медунов, бүдүрүлге мурнакчылары, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары хоорайга бедик шаңнал дээш чүректиң ханызындан өөрүшкүнү илереткеннер. Совет улустуң фашизмге удур дайынга чаалап алган тайбың амыдыралы, төөгүлүг чедиишкиннери болгаш социализмниң артык күштүг чоруу, бистиң [illegible] амгы үениң [illegible] политиктиг болгаш күрүне ажылдакчызы эш Л. И. Брежневтиң баштаткан СЭКП Төп Комитединиң, ТК-ның Политбюрозунуң ленинчи политиказы — кара чаңгыс шынныг төөгүлүг орук — коммунизмниң болгаш тайбыңның оруу-биле моон-даа соңгаар тура душпайн чоруурунуң үндезини боор турарын олар онзалап демдеглээннер.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң ДУЖААЛЫ

1982 ч. май 9 № 125 Москва хоорай

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Эштер Армияның болгаш Флоттуң хоочуннары, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери!

Бөгүн совет улус болгаш ооң дайынчылары, социализмниң акы-дуңма чурттарының ажылчы чоннары, бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилээниниң 37 чыл оюн байырлап турар.

Тиилелге байырлалын совет кижилерниң, Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларының политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейлиг чоруунуң байдалында демдеглеп турар. Чурттуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбарткан.

Делегейде эң баштайгы социалистиг күрүнениң быжыын, Улуг Октябрьдан тывылган ниитилел болгаш күрүне тургузуунуң бадыткаттынганын, марксизм-ленинизмниң [illegible] тиилээнин, социалистиг экономиканың күжүн, совет ниитилелдиң морально-политиктиг чаңгыс эвин, ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралын Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелге бүзүрелдии-биле көргүскен. Фронтуга болгаш тылга-даа тиилелге дээш эрес-шудургу [illegible] турган бүгү-ле кижилерниң — бодунуң алдарлыг дайынчыларының маадырлыг чоруун, ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның эрес-шудургу ажыл-ижин Төрээн чурт кажан кезээде утпас.

Гитлерчилерге удур эвилел күрүнелерниң улустары болгаш шериглери, улусчу [illegible] күштерниң дайынчылары [illegible] болгаш фашистиг [illegible] база-ла [illegible] улуг үлүг киирген.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилелгези делегейниң оон соңгааргы бүгү төөгүзүнге ханы салдарын чедирип, революстуг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң көдүрлүүнге, Европаның болгаш Азияның хөй-хөй чурттарынга улусчу-демократтыг революцияларга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга, делегейге социализмниң [illegible] системазының тыптырынга идиглиг болган. Дайынның түңнелдери империалистиг агрессорларга, ССРЭ-ге удур чаа дайынзырак авантюраны кылыр деп бодап турар бүгү кижилерге баш удур күчүлүг сагындырыг боор турар.

Империализмниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының дайынзырак күштери делегей төөгүзүн [illegible] шаптыктап, социализмниң нептерээн, сайзыраарынга шаптыктаарынче, улустарның хосталга дээш шимчээшкиниң бөөй тударынче чүткүвүшаан, өске чурттарның херектеринге холгаарлап, боттарының [illegible] адалдарын оларга албадаарын оралдажып, боо-чепсекти эндерик бүдүрерин улам күштелдирип, ядролуг дайынны өскүдериниң планнарын ажык-биле чарлап турарлар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак тайбың күзээн ленинчи даштыкы политиканы быжыы-биле чорудуп турар. Тайбыңның 80 чылдарга совет программазын, ССР Эвилелиниң профэвилелдериниң XVII съездинге болгаш Ташкентиге байырлыг хуралга эш Л. И. Брежневтиң кылган чаа тайбың эгелекчи саналдарын бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен деткип, чүүлдүрүп турар.

Совет күрүне делегей байдалының шынгызааш-биле чидигленген байдалында чурттуң камгаланыр аргазын болгаш Чепсектиг Күштерниң дайынчы күчү-шыдалын быжыглаарынче кичээнгейин кошкатпайн турар. Маадырлыг чанчылдарга шынчы совет дайынчылар Коммунистиг партияны болгаш ооң ленинчи Төп Комитедин, эш Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюрозун долгандыр сырый каттыжыпышаан, боттарының дайынчы мергежилин кызымаккай сайзыраңгайжыдып, дайынчы белеткелин күштелдирип, сагылга-чурумну болгаш организастыг чоруун быжыглап, бистиң Төрээн чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарларын серемчилелдиг камгалап турарлар. Олар Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң өске-даа шериглери-биле чаңгыс эптиг дайынчы чыскаалга турбушаан, боттарының патриотчу болгаш интернационалдыг хүлээлгезин [illegible] кажан-даа белен. Армияның болгаш Флоттуң хууда составынга, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хоочуннарынга, дайынның бүгү киржикчилеринге улуг Тиилелгениң байырлалы-биле байыр чедирип тур мен!

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң үжен чеди чыл оюн демдеглээри-биле **дужаарым болза:**

Бөгүн, май 9-та, үс черлерниң-биле 22 шак турда бистиң Төрээн чуртувустуң [illegible] маадыр-хоорай Москвага, эвилелдиг республикаларның найыслалдарынга, маадыр-хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Одессага, Севастопольга, Новороссийскиге, Керчиге, Тулага, маадыр-шивээ Брестиге, а ол ышкаш Калининградка, Львовка, Дон-да-Ростовка, Куйбышев, Свердловск, Новосибирск, Чита, Хабаровск, Владивосток болгаш Североморск хоорайларга үгер-бооларның үжен дааштаашкыны-биле артиллерия салюдун кылыр.

Бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга өлген маадырларга мөңге алдар!

Маадырлыг совет улус болгаш ооң эрес-дидим Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү-ле тиилелгелеривистиң сорук киирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

ССРЭ-ниң камгалал министри
Совет Эвилелиниң Маршалы Д. УСТИНОВ.

ЧАСКЫ, ЧАЙГЫ ЧААГАЙЖЫДЫЛГА

ССР Эвилелиниң 60 чылынга белеткениң турар бо чылда Тываның чурттакчылыг черлериниң часкы болгаш чайгы чаагайжыдылгазы чаңчыл болганын ёзугаар ленинчи коммунистиг субботникке белеткелдерден болгаш ону эрттиргенинден эгелээн. Коммунистиг субботникке киришкен 146528 кижиниң хөй кезии хоорайларның, суурларның, бригадалар, фермалар төптериниң чаагайжыдылгазынга ажылдаан. Ооң түңнелинде чурттакчылыг черлерде он-он муң ыяштар, дыка хөй чадаң үнүштер тарып олуртунган, оларның девискээри кышкы бок-кужурумден арыглаттынган.

Юбилейлиг чылда хоорай, суур бүрүзү улам чаагайжыттынган, ногаанчыттынган болгаш аян-шинчи кирген турарын дээш ажыл-херектер чурттакчылыг черлер санында бо хүннерде хайныышкынныг чорук турар болгаш олар үргүлчүлээр. Бо чугула ажылды улам шапкынчылары-биле база аңаа коллективтерни болгаш чурттакчы чонну калбаа-биле киириштирер дээш хоорай, суур болгаш кожуун Советтериниң күүскомнары ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан чаагайжыдылга айлары чарлаан. Ол хемчээлер багай эвес үре-түңнелдерлиг болуп турар.

Кызыл хоорайның кол кудумчулары бо арезинде бежин дыка аян кирген. Ленин кудумчузунуң ээн чадаң үнүштерни солааш, делгем газоннарны кылган. Кочетов кудумчузун эде кылырга төнчүзүнче чоокшулап келген. Хемчээлдерниң чаагайжыдылга ажылдаан калбарткан. Албан черлериниң болгаш чуртталга бажыңнарының аян киир шып, бүдүп турар. Паркта бежин муң ажыг ыяш олуртунган. Чаагайжыдылга талазы-биле хөй ажылдар Алдан-Маадыр, Шекпээр, Бай-Тал, Бүрен, Бай-Хаак, Эрзин, О. Шынаа, Арыг-Үзүү кодээ, Туран хоорай, Хову-Аксы, Каа-Хем суур Советтериниң девискээрлеринде кылынган.

Ынчалза-даа чурттакчылыг черлерниң эрткен чылдагы-даа, бо чылдың часкы үезинде-даа чаагайжыдылга ажылдары бүгү черлерде бир дески эки болган деп чугаалаарының барымдаазы амдыызында чок болуп турар. Чамдык Советтерниң күүскомнары чаагайжыдылга айларын чыл бүрүде чарлап, күжүп чарлап турза-даа, оларның алыс эки түңнелдиг болурун чедип албайн турар. Олар ийи, үш массалыг воскресниктер-биле кызыгаарланганнаш, ооң соонда оожургап чоруй баар. Чарлаттынган айларның чорудуп турарын Советтерниң күүскомнары, доктаамал комиссиялары, чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелдери, бүдүрүлгелер кошкак контрольдап, түңнелдерин [illegible] үндүрбейн, мурнакчы коллективтерни илеретпейн, хожудап турарларга хамаарыштыр тааптиг хемчээлдер албайн турар.

Харын бо чылдагааннардан Чадаана хоорайның, Самагалдай суурунуң, Мөген-Бүрен, Сүг-Бажы, Чаа-Хөл, Барлык, Өөк, Берт-Даг, Ий, Чөөн-Балгазын болгаш өске-даа чамдык кодээ Советтериниң төптериниң девискээрлеринде чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазы чыл-чылда өөн-деленейн артып, улаа-хараа шүгүмчүлелге таваржып турар. Республикада улуг хоорайларның бирээзи, таарымчалыг черде турар Чадаана хоорай тарымал үнүш-биле эки-даа болза, ооң кудумчулары, хериммери корум-чурум чок, хоорай нитти болгаш ооң чоок кавызы боктуг, хирлиг. Эң хоочун суурларның бирээзи — Самагалдайның байдалы база шак-ла ындыг. Кызыл хоорайның кыдыглары чамдык кудумчулары, ылангыя чаагайжыттынмаан болгаш хамаатыларның хуузунда чуртталга бажыңнары турар кудумчулары, переулоктары бок-кужурумден амга чедир арыглаттынмаан.

Амдан эгелээш, чурттакчылыг черлерге сиген, чечек тарылгазы, тарымал үнүштерниң суггарылгазы болгаш объект бүрүзүнүң чайгы ажаалда-тежээлин эгелээр [illegible]. Мурнуку чылдарның практиказындан алырга, чазын кылынган чаагайжыдылга ажылдарының дыка хөйү чайгы үеле үрелип каар болуп турар. Чижек кылдыр алырга, Хандагайты, Саглы, Мөген-Бүрен, Чыраа-Бажы дээш өске-даа суурларга тарып олурткан ыяштар суггат чогундан кадып каап турар. Штакетниктер, ногаан үнүштер мал, машина-техника базымындан, орук, ковуруглер улгаткан суглар алганындан үрелип турар. Ол чүүлдерни удур кылырын организаставайн турар. Ынчангаш бо талазынче чер-чер Советтериниң күүскомнары кичээнгей салыры чугула.

Чаагайжыдылганы хоорайларга-даа, кодээ черлерге-даа чедиишкинниг чорударының аргалары болгаш акша-хөреңгилери амгы үеде мурнунда чылдардан ыракта эки. Бүдүрүлгелер, совхозтар болгаш өске-даа организациялар аңаа акша-хөреңгилерин, материалдарны, транспортту тускайлап көрүп, социал-экономиктиг хөгжүлде планнарынга, социалистиг хүлээлгелеринге киирип турар апарган. Ооң ангыда район бүрүзүнде чуртталга-коммунал ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелдери тургустунгулаан. Олар чаагайжыдылгага айтырып база харылаар болгаш ол сорулгага көрдүнген акша-хөреңгилиг, план-даалгалыг.

Улус депутаттарының район, хоорайлар, суурлар болгаш кодээ Советтериниң күүскомнары үстүнде айыттынган арга-курлавырларны [illegible] ажыглаарын хандырып, дүүштүрүп база контрольдап, чурттакчы чонну, күш-ажылчы коллективтерни чаагайжыдылга ажылынга калбаа-биле киириштирип турган, часкы, чайгы үеле хөй чүүлдерни кылгап турарын, мурнунда болгаш ам кылдынган чүүлдерниң бүрүн бүдүн турарын чедип алыр хүлээлгелиг. Маңаа доктаамал комиссияларның, депутаттарның, квартал, кудумчу комитеттериниң, ниттквартираларының болгаш бот-башкарылгалыг хөй-нитти организацияларының идепкейлиг киржилгезин чедип алыр херек.

Алдарлыг юбилей — ССРЭ-ниң 60 чыл оюн кижи бүрүзү каас-шиник оран-бажыңныг, чаагайжыттынган, арыг-силиг, аян-шиңчилиг хоорай, суурларга, кудумчуларга уткуурун күзээри чугаажок. Бо бүгү бистиң боттарывыстан улуу-биле хамааржырын угаап билгеш, чурттакчы бүрүзү часкы-чайгы чаагайжыдылгага идепкейлиг киржири чигзиниг чок.

Соңгулдаларга уткуштур

БЕДИК БҮЗҮРЕЛ

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын депшидер хуралдар бистиң республиканың күш-ажылчы коллективтеринде, партия, комсомол, кооперация болгаш өске-даа хөй-нитти организацияларында үргүлчүлевишаан.

Бай-Хаак

«Тыва кодээ тудуг» трестиң Бай-Хаакта № 585 кожуп чоруур механизастаан колоннаның коллективиниң нитти хуралынга шеверлекчи Любовь Михайловна Папинаны Таңды район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр депшидер тугайында саналды чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган. Л. М. Папина бедик мергежилдиг тудугжу. Ол он бирги беш чылдың бирги чылында бодунуң хуула планын хуусаадан эрте күүсеткен. Бо чылдың бирги кварталында база бедик көргүзүглерлиг ажылдаан.

Тока аттыг совхозтуң сүт-бараан фермазының коллективи мурнакчы саанчы Валентина Тулушовна Чалзынны район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр бир үн-биле депшиткен.

Валентина Тулушовна хүннээгеп ажылынга кызымак. Ынчангаш айбес [illegible] саанчыларының чарыжынга идепкейлиг киржип келген. Хөй-нитти ажылынга киржилгези эки. Ынчангаш коллектив аңаа улуг бүзүрелди көргүскен.

Таңдыда кодээ ажыл-агый хуржугга станциязының машина трактор мастерскаязының болгаш автопаркының коллективиниң нитти хуралындан район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр мурнакчы чолаачы Владимир Викторович Долинскийни депшиткен.

Тээли

Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективинге район Советинге депутаттың кандидадын депшидериниң хуралы болуп эрткен.

Ферманың мурнакчы саанчызы Р. Х. Билчейни район Советиниң депутадының кандидадынга саанчылар, инек кадарчылары, бызаа ажаакчылары бир үн-биле депшиткен.

СЭКП обкомунуң кежигүнү Роза Хертековна Билчей районнуң мурнакчы саанчызы, чылдың-на багай эвес көргүзүглерин чедип ап келген. Ынчангаш ооң чедиишкиннерин чазак бедик-биле үнелээш, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле шаңнаан. Фермада партия эге организациязын он бир чыл уламчыр ол баштап келген. Сүт саалдазын көвүдедир, малдың баш санын өстүрер херектиң мурнуку одуруунда коммунистер [illegible] орар. Коллектив бо [illegible] эрткен дөрт айда бүрүнү сүт садарының планын ажыр [illegible].

ЧҮСТЕН 106-НЫ

Эрендей Дуктел-оол шинтиниң малын 18 чылдарда кадарып келген. Бо үениң иштинде ол төрээн совхозунга эвээш эвес малды өстүрүп берген. Эки көргүзүглери, ажыл-ижинге кызымак чоруу дээш ол хүндүлел бижиктер, дипломнар болгаш социалистиг чарыштың тиилекчилиниң хөрек демдээ-биле шаңнаткылаан.

Малчын он бирги беш чылдың бирги чылында 600 баш хоюндан чүс башка онааштыр 106 хураганнарны камгалап алган, 3 кг дүк кыргып алыр планын 4,1 кг кылдыр күүсеткен.

Бо чылын ол чүс башка онааштыр 106 хураганны алган. Хойдан-на 3 кг дүк кыргыр планын 3,5 кг кылдыр күүседир бедиткен, социалистиг хүлээлгени алган.

«Тиилелге» совхозтуң Кежээлиг-Ховуда малчыны Эрендей Дуктел-оол ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бодунуң өг-бүлезиниң ишти Кара-кыс-биле бо хүннерде эки көргүзүглерин чедип алганнар. Өг-бүле ол чедиишкинин чавыдатпас дээрзинге бүзүреп болур.

Э. ТЕЖИТ.

[illegible] библиотека [illegible] А. С. Пушкина

ӨНДҮР УЛУГ МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

[illegible] буржуаз [illegible] артык күштүүн [illegible]. Берге байдалдарда [illegible] экономиканы дайын [illegible].

Дайынга Совет Чепсектиг Күштер тиилээш, Төрээн чурттуң, чонунга, Коммунистиг партиянга кызыгаар чок бердинчиин олар көргүскеннер. Социалистиг күрүнениң шериг организациязының, чаа хевирниң [illegible] артык күштүг бүгү талазы-биле [illegible].

Дайынга тиилелге социалистиг идеологияның фашизмни кижи [illegible] хөөн чок идеологиязындан артык күштүүн көргүскен. Социализмниң болгаш коммунизмниң улуг чергезиниң шынынга хамы бүзүрел, социалистиг Ада-чуртка ынакшыл болгаш дайынны көөр хөөн чок чорук Төрээн чурттуң камгалакчыларының [illegible].

Дайын болза ССРЭ-ниң тенниш дивес быжыының, бистиң чуртувустуң улустарының бу-[illegible] найыралының кадыг [illegible] шылгалдазы болган. [illegible] чурттуң Улуг дайынының кадыг дошкун чылдарында [illegible] чонар Төрээн чурттуң камгалалынга ыдыктыг кижи дег туруп алган. [illegible] маадырлыг чорукту [illegible] биле кылып, тиилелгеге чайгылыш чогу биле бүзүрел, фашист [illegible] дерин [illegible] улустарын дарладып болгаш узуткаашкындан хосташкын — деп. «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнун дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээн.

Бистиң тиилелгевистиң, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң күчүзүнүң кол үндезини дээр болза совет [illegible] удуртукчу болгаш башкарыкчы күш болур Коммунистиг партияның мерген удуртулгазы болган. Канчаар-даа аажок берге байдалдарда чурттуң бүгү амыдыралын шериг байдалынче эде тургузуп, фашист эже-[illegible]ге удур ыдыктыг дайынче совет улусту ол [illegible] бөлиместеп шыдаан. Партия [illegible] күштерни фронтуже чорутkan. Ооң Төп Комитединиң шиитпири-биле шеригге удуртур ажылче ТК кежигүннери, обкомнар секретарылары, өске-даа сураглыг [illegible] удуртукчуларын чорудупкан. Шериг [illegible] Л. И. Брежнев база турган. Дайынның баштайгы [illegible] эгелээш гитлерчи Германияны [illegible] бүрүнү-биле [illegible] армияга турган.

Фронтуларга болгаш фашист хоругдалга 20 ажыг миллион совет кижилер өлген дээрзин уттупаан бис. Гитлерчилер 1710 совет хоорайларны болгаш ажылчын суурларны үрегдээн, 70 ажыг муң [illegible] таан. Бо бүгү болза бөгүн семчиледиг болурунче, бүгү [illegible] бистиң [illegible] чайгылыш чок [illegible] бисти алба-[illegible] дап турар.

Империализм хамыктың [illegible] америк империализм, [illegible] көрбейн [illegible] бодалдардан [illegible] үеде делегей [illegible] дүүшкүннары кылып турар АКШ-тың болгаш НАТО-нуң шимчээрак бөлүктери «Совет шериг кыжаныышкынын» дээр меге хоозун бодал-биле чаартынып алгаш, чавырылышкынны улуп, соок дайынче катап эглиринче угаалаан.

Ол сорулгаларны чедип алыры-биле бөө-чепсекти эндере бүдүрер хемчеглерни калбартып турарлар. 1982 санаа чылында АКШ-тың шериг бюджеди 220 миллиард доллар ажып турар, а 1983 чылда 263 ажыг миллиард долларны бээрин планнап турар. Чоокку беш чылда АКШ-тың шериг чарыгдалдары 1,5 триллион доллар чедер.

Делегейниң дүшкүүрлүг байдалы аажок нарыыдай берген үеде Коммунистиг партия болгаш Совет чазак тайбыңны быжыглаар дээш, амгы үениң тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерин каттыштырар дээш демисел [illegible] удаатаан политиканы [illegible] сорулганы идепкейлиг боттандырып турар.

Амгы үеде ракета шериглеринде, Чепсектиг Күштерниң өске-даа хевирлеринде «Совет [illegible] бүзүрелдиг камгалаалы» дээш кылдыг социалистиг чарыш калбарган. Ол чарыш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюнга тураскааттынган.

Ленинчи Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан, социалистиг делегейниң [illegible] бүгү чурттарының армияларын база дайынчы демин каткан бистиң алдарлыг Чепсектиг Күштеривис патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин мооң соңгаар-даа тоолептиг-биле күүседир. Ада-чурттуң болгаш социализм делегейниң камгалалынга сереминчилелдиг бараан болуп-даа Ада совет кижилер бүрүнү-биле бүзүрээрлер.

Иван Алексеевич Маркин Ленинградтың «Рабочий» фабриказының слесарьлар бригадазының бригадири. Дайынның баштайгы айларындан эгелээш, ооң сөөлгү хүннеринге чедир дайынның бүгү оруун эрткен кижилерниң бирээзи. Ол артиллерист чораан.

1942 чылдың чайынында Волгаже шургуп кирип келген гитлерчилер-биле кадыг-берге тулчуушкуннарга ол киржип, эрес-[illegible]мин, техниканы билдилиг башкарып билир мергежилдиин көргүскен. Ынчангаш ооң аткан октары шыгаажан черлеринге часпайн дүжүп, хөй санныг дайзыннарны узуткаан. Чээрби ийи харлыг гвардейжи старшина батарея командалап турган.

Дайын доозулган соонда аныяк солдат төрээн Ленинградынче ээп келген. Ооң гимнастёркзазының хөрээнге Алдар орденниң шупту үш чергези, Кызыл Сылдыс орден болгаш өске-даа медальдар

БӨГҮН-ДАА АЖЫЛ-ИШТЕ

чайнап турган. Дайынның берге чылдарында ада-иезиниң улуг болгаш найыралдыг өг бүлези канчаар чурттап турганын ол билбээн. Бүзээлээшкин үезинде авазы, адазы, дуңмалары, чуржулары амы-тынындан чарылган.

Артиллерист чораан И. А. Маркин дайын соолунде чылдарда ургуулчу-ле ажылдап турар. Хөй-ниити ажылдарының идепкейлиг киржикчизи. Иван Алексеевич — бүдүрүлгениң партия комитединиң кежигүнү, аныяктар-биле доктаамал ужуражып турар.

Тайбың күш-ажылдың чылдарында ооң дайынчы шаңналдарынга күш-ажылдың шаңналдары немешкен, оларның аразында Октябрь Революциязы орден бар.

ЧУРУКТА: И. А. Маркин (ортузунда) дайынның хөөчуннары, Алдар орденниң долу үш чергезиниң эдилекчилери биле ужуражылга үезинде. Ооң чанында И. П. Баранов биле Г. М. Коавцов.

С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАЗАГЛЫГ ОРУК ЧАНЫНГА

1944 чылдың январь 30. Украинаның Деражно суур дээш тыва эки турачылар баштайгы тулчуушкунче кирген. Суур чаны. Дайзынның 5 танкызы чорун орган. Бүргег хүн. Биче-кыстың чүрээ медээжок соп турза-даа, мөгүдевезин оралдажып, өөрүн хейӓт кирип чугаалаан: «Оларлар иштинде улуг чер-ле барыктыг ыйнаан. дазыпайн, чоокшулап кээрге гранаталар-биле өрттендир бериптээлинер, оолдар».

Дайзынның танкыларынче бистиң артиллерия батареязы хенертен күштүг от ажыткан. Бир танк өртенип берген, артканнары ээй тырткаш, дезипкеннер. Дайынчылар удур атакалавыышаан, малгаштыг чыраалар аразы-биле сүүрже чоокшулай бергеннер.

Иңир дүшкен. Немецтерниң суурда камгалал шугумунче артиллерия боолаарга, күштүг частыышкындан чер сириңнейнип, кудумчулар чырый берген. Бирги, дөрткү эскадрон артиллерия [illegible]-биле деминежип алгаш, суурну хостаан. Гитлерчи [illegible] коргунчуг үүлгедиглерин Биче-кыс болгаш оон өөрү бирле дугаар ынчап көрген. Тыва эки турачы эскадрон Ровно дээш тулчуушкунга эрес-дидим кирипкен. Чазаглыг орукка чоокшулап келирге, немецтер быжыгланып алган оңгуларындан пулемёт-биле адып эгелээннер. Биче-кыс биле Ак-оол асфальт кыдыында оңгарлап пулемётчиктиң чанынче үнгеп чеде бергеннер. Дайзын артыкы олуругда бөлүкче боолай берген. Ак-оол хол пулемёду-биле удур боолай бээрге, Биче-кыс дискаларны ап берип турган. Хенертен шимээн чиде берген. Ол дүште Суван-оол Монгуш ийи эжи-биле өөрүнүн чанынга үнгеп чедип келген. Уламна бурунгаарлап бар чорааннар. Хенертен немец граната октаптарга беш кижиниң ортузунга чашылган. Частыышкындан Суван-оол өлген. Биче-кыстың октаан гранатазы немецтерниң оңгу иштинге чазылган. Ээзи болганда чеде бээрге, өлген немец ойта кээп дүшкен чыткан. Артканнары дезен хевирлиг. Чазаглыг оруктун демисел орай дүнеге чедир уламчылаваан.

Февраль 4-түн эртенинде тыва эскадрон Демир-орук станциязын хостаар даалга алган. Өске кезектер-биле дeминежип алгаш, немецтерни дужун бээрнче алдалаан. Демисел топ кудумчуга уламчылаан. 5 каът улуг бажыңдан немецтер боолап турган. Кезээ-диктей удурланыышкынын соксаан. Дайынчылар кончуг оваарымчалыг хөделип, бүгү бажыңны долгандыр шиитилээннер.

Тыва эки турачылар Сурмичи суурнуң хостаарынга база кирипкеннер. Шаап халдааштын үезинде немецтер удур от ажыткаалар. Биче-кыс от ажылып турар черже [illegible] черлеп үнгеп чорупкаш көөрге, ак халаттыг үш немец ыяш аразында олурганнар. Кады чораан өөрү Маадыр-оол, Доржу олар-биле хары угда даашталканнар. Ийи немец ол-ла черинге [illegible]. Үшкүзүнге ок дегбээн. Ак халаттыг кижилер немец снайперлер болган. Февраль 13-те Сурмичини хостаап. Даарта-зында ковуруг [illegible] алыр тулчуушкунга Биче-кыс ол талакы актыыче балыгланган. Полктуң баштайгы дуза чедирер пунктузунга ону апарган...

Июнь 15-те өске бүгү өөрү-биле кады Павел Алдынмаевич Биче-кыс төрээн Тывазынче чанып кан. П. А. Бичекыстың хөрээн чалактың чеди шаңналы каастап чоруур. Амгы үеде Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» [illegible] учётчик. Совхоз төвүнде партия эге организациязының секретары.

Б. МАНДЫШ-ООЛ.

ЧОРГААРЛАНЫР БИС

Акывыс Олег Седен Төрээн чуртун камгалаар хүлээлгезин күүседип, ийи чыл бурунгаар шеригже аъттанышкан. Ававыс, ачавыс база бистер Олегти шеригже шупту үдеп каан бис.

[illegible] бисче чагааларын доктаамал бижип турар. Четтикпейн манаарывыс оон өөрүшкүлүг чагааларынга сонуургаачыг харын бээр дээш дыка-ла кызар бис.

Олег — ротазында чурукчу. Чурууруунга бичиизинден-не сундулуг кижи дээрзин ада-иевис чугаалажып орар чүве. Акывыс 1976 чылда Арыг-Үзүү ортумак школазын сески кла[illegible]. Кызылдың кезээ ажыл-агый техникумунга өөренип кирген. Ону доозуптары билек, шеригже келдирткен кижи. Акывыстың өөредилгеге чүткүлдүг, күш-ажылга ынак мөзүзүн дөзеп алыксаар бис.

1979 чылда Олег найысылалга четкеш келген. Хоорай дугайында солун чугааларын таалап дыңнаан бис. Кижи бүрүзүнге белектер эккелген. Москвага тырттырган чуруктары дыка солун. Шериг хүлээлгезин база эки эрттирип турарының дугайында дыңнадыг бижиктерни авам сүг алгылаан. Ацаа шуптувус өөрүп, чоргаарланып чоруур бис.

Эрткен чылдың чайынында ол шөлээлеп кээп чорду. Акывыстың эккелген белектерин хөлчок сонуургаан бис, ам-даа [illegible] көрүп чор бис: журналдар, улуг-улуг хоорайлар чуруктары чүве.

Хүндүлүг хүлээлгезин шаңнал-макталдыг эрттирген акывысты өөредилгеге кончуг эки демдектерлиг уткуур дээш чүткүлдүг өөренип тур бис.

Белек, Шактар, Алена СЕДЕНЦЕР

Улуг-Хем район.

ЭЖИШКИЛЕР

Аныяк оолдар Владимир Бурдуков, Михаил Улинцев, Виктор Доманин Кызыл гарнизонунга шериг албан-хүлээлгезин эрттирип келириниң мурнунда ботботтарын билчир байтыгай, аңгы-аңгы черлерге чурттап турганнар. Найыралдыг шериг өг-бүле оларны таныштырып, чаңгыс непин төлдери дег найыралдажытырган.

Амгы дайынчылар В. Бурдуков, М. Улинцев, В. Доманин олар шеригге хүлээлгезин эрттирип эгелээнден бээр бир чыл чаа-ла ажа берген. Ол үе-ниң иштинде аныяк оолдар күш-дамыр, [illegible] тыр талазы-биле өзүп, политиктиг, дайынчы быжыг белеткелди база алганнар. Олар политиктиг, дайынчы өөредилгениң кады эрттирип, адаларының дайынчы, күш-ажылчы чаагай чаңчылдарын мактыы-биле уламчылап, чуртунга төлептиг-биле бараан боор чоруурлар.

Найыралдыг эжишкилер Тиилелге хүнүн чедиишкиннинг уткуп, политиктиг болгаш дайынчы белеткелдиң тергиинннери болганнар.

ЧУРУКТА: дайынчы өннүктер политиктиг белеткел үезинде.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

ДҮҮНГҮ ДАШЧЫ—БӨГҮНГҮ ТАНКИСТ

Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиини, адыгжы Андрей Калдар-оолович Куулар Кызыл районнуң Шамбалыг суурдан эрткен чылын шеригже [illegible].

Имиртиң чоорту дүшкен. Өөредилге шөлүнде дериглер [illegible] каранга-[illegible]лаап. Дээрде сылдыстар четчи берген.

Дайынчы өөредилге шөлүнүң ол ыржымын чоокшулап кел чоруур дайынчы машиналарның даажы үрепкен. Совхозунга дашчы чораан, ам дайынчы Андрей Кууларның шериг албаны эрттирип турары мурнакчы ротаның курсантылары ол. Олар дүнеки өөредилгеден ээп келгеннер. Машиналар туруштарынга чыскаай тургулапкан. Дайынчы техниканың чыскаалда белеткел [illegible] дайынчылар-ның өткүт үнү, командылакчының [illegible] дыңналып турган.

Дүнеки өөредилгеге белеткел үр хуусаада эрткен. Чаңгыс чүвени каш катап хынап, шылгалда-шенелделер ийи, үш удаа эрттирип тургаш, белеткенген бо өөредилгени ротаның [illegible] тергиин эки күүсеткен. Дайынчылар-даа, командирлер-даа чедиишкиннге өөрээн.

Өөредилгениң бүдүүзүнде взводтарга комсомол хуралдары эртиилээн. Ацаа дайынчы бүрүзү боттарынга социалистиг хүлээлгелер алган.

Офицер А. Клоковтуң машиназы бир дугаарында калдып үнген. Даалга бүрүзүн чедиишкинниг күүседип, мооңдактарны кашпагай ажып эртип чораш, өөредилгениң бүгү чадаларын үлегерлиг күүсеткен.

— Тергиин-дир — деп, өөредилгени хынап турган начальник үнелээн. — Хүндүскү [illegible] дег, хөлчок тода болду. Эр-хей. Үлегер алыр кижи болур.

Аныяк дайынчыларның ээлчээ келген.

— Бир дугаар-дыр мен, шимчээн үвериниге белен мен — деп комсомолчу Андрей Куулар радио-биле дамчыткан.

Кан машина бурунгаар үзеш кылынган соонда, ыраш болган. Мурнунда улуг сорулганы чазыг чок күүседирин бодавыышаан, шитте приборлардан карак салбайн чораан. Орук ортузу чораан, машиназының «дыныы» тыртып [illegible] каш, ёзулуг тулчуушкунда чүве дег, ыш-бусла орта кезээдөйн чыдар кезүрүгүн, октар саарлып түрбүже, чиигн-биле кежe берген. «Солдаттың эрес-кашпагайы дайын шөлүнге кестүр» деп чугаалажыр болгай. Шынап-за, Андрей Кууларның эрес-кашпагайы сөөлгү бо дүнеки [illegible] улам [illegible] Андрей комсомол [illegible] чугаалаан сөзүнге ээ болуп, ротазының адын камгалап шыдаан.

А. Кууларның соондан трассаже аныяк адыгжылар уламчып-ла турганнар. Олар база Андрейлен чыда калбайн чоруп турганнар. Эң эки теориктиг белеткел, күндүскү өөредилгелерге практиктиг мергежилгелер — курсантыларны быжыг дааптыышп ол.

Тиилелге хүнүге тураскааткан дүнеки өөредилгени ротаның дайынчылары шупту чедиишкиннинг эрттирген. Андрей Куулар чадаг шеригниң дайынчы машиназының механик-башкарыкчызы, бедик класстыг специалист болган.

— Бо билиглерге, чедиишкиннерге доктаар күзел мен-де чок. Билиг-мергежилимни доктаамал бедидер сорулгалыг мен. Шериг херээниң ёзулуг мастери болурунга чедир билиг, энергия ам-даа мейден негеттинип турар. Ол дээрге бистиң Совет чуртувусту камгалаарынга кол чүүл болур — деп, Андрей чугаалап олурду.

В. КАРГАПОЛОВ, Н. шериг кезээ.

БӨГҮНГҮ ИЙИГИ АРЫНДА: ● Маадырлыг чорук ● Дашчы танкист ● Кызыл гарнизонунда ● Фронтучулар дугайында

ТИИЛЕЛГЕ—БҮГҮ ЧОННУУ

Николай Островскийниң мындыг сөстерин бо-ла сактыр мен: «Тиилээри дээрге кижи төрелгетенге хосталганы, аас-кежикти тыпсыры-дыр». «Тиилелге» деп сөстүң долу утказын бо үеде кижи бүгүдези кончуг эки билир. Бистиң калбак, делгем, байлак Төрээн чуртувусту каржы холга аспактап аар дээн артык күзелдиг фашизмни чылча шапкан совет кижилер бис. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында өскүс чаңгыс артнан амы-төлээ, дайын шөлүнге амы-тынындан чарылган миллион миллион совет кижилерни бистер сактып, оларның дугайында чырыткылыг сагыш-сеткилди мөңге шыгжап чоруур бис.

Улуг Тиилелгени хөй национал совет чон дем-биле чедип алган. Тиилелге кижи бүрүзүнүү.

1938 чылда шеригже келдиртеш, ыыыктыг хүлээлгемни Чөөн чүкке эрттирдим. 1941 чылда шеригден халажып чанып келгеш, аалымга каш-ла хонуп чорумда, дайын эгелээн. Ийиги Украин фронтузунуң 39-ку дивизиязының чадаг шериг кезээнге кирдим. Кадыг-дошкун тулчуушкуннарлыг хүннер, дүннерниң каржып, солушканын чүгле эскерип, уйгу, дыш чок демисежип турган үелеривис тургулаан.

1943 чылда аар балыглаткаш, госпитальга үр-ле чыткан мен. Оон база катап фронтуже кирдим. Фашист [illegible] ижээнинге кииp сывырып узуткашкаш, чүгле ынчан сеткилим оожурган. Барык чеди чартык чыл [illegible] шериг албаным эрттирип, ооң дөрт чыл ажыг үезин дайын шөлүнге эрттирдим.

Ужен чеди чыл дургузунда тайбың ак-көк дээр адаанга амыр-дыштыг чурттап келгеш, тайбың амыдыралдың аас-кежикти [illegible] турар коммунизм тургузукчузу совет чонга — маадырлыг совет чонга чоргааралчып хамнар-тыр мен.

Ада-чуртун [illegible] дайын деп сөстү кажан-даа [illegible].

Н. НИЧОНОРОВ, фронтучу.

Кызыл хоорай.

ДУЗАЛААР БООР

Курлавырда полковник А. Борбак-оолдуң бо чылдың апрель 1-де үнген «Шынга» «Болганым, саналым» деп эгелиг [illegible] ор мен.

Бистиң Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң төвү Ильичка суурдан (ынчаардагы Бүрен сумузундан) Ада-чурттуң Улуг дайынынче эки тура-биле Сундуй-оол Балыевич Салчак чорупкан турган. Ол Төрээн Тывазынче ээп келбээн. Амгы үеде бистиң чаңгыс чер чурттуувустуң ат-сураа шуут уттуннуп бар чыдар. Ол хомудаанчыг-дыр. Фронтудан ээп келбээн дайынчыларның адын мөңгежидери-биле өске районнарда, суурларда кудумчу, школа, пионер отрядтарын адап турары солуннардан номчуп, аңаа кижи өөрүп орар[illegible].

Нейиселдал Кызылга Ада-чурттуң Улуг дайынындан ээп келбээн дайынчыларның ат фамилиязын [illegible] тураскаалдыг авторуун [illegible] болур ийин.

Сундуй-оол Балыевичиниң [illegible] чок чуруун ышкаш, оон аан [illegible] чок [illegible] бижип тур бис. Бистиң Ильичканың клуб чанында дайындан ээп келбээн дайынчыларга тураскаалды кылгаш, ону адап, чечектерни салып турар. Ынчалза-даа кымнар дайын шөлүнден ээп келбээнин [illegible].

[illegible] хамааржыр албан организацияның черлери дузалаар боор дээрзинге идегээр-дир бис.

С. КЕНДЕН.

ХООЧУННУҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээн үеде Андрей Дмитриевич Лаптев чээрби харлыг, Төрээн чуртун камгалажыр ыдыктыг хүлээлгезин күүседип, шериг албанынга турган. 1941 чылдың июльда ону фронтуже чорудупкан. Ол чуртувустуң чүрээ — Москваны камгалаар шериг кезектериниң бирээзинге кирген.

Ол-ла чылдың күзүнүнде Москваны ажелеп аптарын кордаан фашист идегеттер бурунгаар чүткүп турган.

Ол немец-фашистиг ажелекчилерин ол чоок-кавыдан үндүр сывырарынга киришкен. Берлин чедир орук-суур хосташкан [illegible]рай, суурларының саны [illegible] ам сагынмас. Бир тулчуушкунга Андрей Лаптев аар балыгланыкан. [illegible] чүгээр кылдыр сегип алгаш, катап база киргеш, Берлин чедир тулушкан.

Дайын доозулган соонда, Андрей Дмитриевич Тывага чедип келгеш, садыг шугумунга ажылдап кирген. 1950—1960 чылдарда амгы Кызыл районнуң Баян-Кол суурга садыгжылап ажылдаан. Оон соонда районга ажылдап тургаш, амыдыралының аайы-биле Каа-Хем районга көжүп [illegible] Дерзиг-Аксынга база-ла садыгжылап чораш, 1980 чылда [illegible].

Андрей Дмитриевич [illegible] чоң ирейни чон хүндүлээр. Дайынның болгаш [illegible]ның хоочуну А. Д. Лаптев чагыттың орден хаймалыы биле, хүндүлел база мактал бижиктер-биле хөй катап шаңнаткан. Ол боду оларын адап, санаарынга тура чок кижи болгай. Арат чонунуң, ажы-төлүнүң аразынга төлептиг бараан [illegible], амыр-тайбың чурттаары дег шаңнал, өөрүшкү [illegible] турар [illegible].

[illegible] Андрей Лаптевке [illegible].

В. УИНУНАИ.

Каа-Хем район.

Армияның болгаш Флоттуң амыдыралындан

Шупту стартче

Белоруссияның Кызыл Туктуг шериг округунуң спорт комитединиң кежигүнү майор В. Беляевский баштаан ужар [illegible] состав эскадрилья [illegible]-биле комсомолчу-аныяктарның бүгү-армейжи кроззунче шупту үнген. Бо улуг спорттуң байырлалынга авиаторлар шымырак белеткенген. Оргкомитет база судьялар коллегиязы бот бурунгаар тургустунган. 1 болгаш 5 км хемчээлге чарыш оруун [illegible].

Тиилелге хүнүнүң байырлалынга тураскааткан спортчу байырлалга майор В. Бричковскийниң спортчулары тиилекчи болган. Кезектиң ужуукчулары чүгле спортчу [illegible]. ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан [illegible] сери болуп турар. Ынчангаа ооң өтериниң оол спорт немдиш тааланыл-ола [illegible].

И. НЕЛИН.

Гвардейжи чаңчылдар

«Стойкий» деп эсминецти [illegible] «[illegible]» Дрозд» деп ат берген. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында гвардейжи ат [illegible] ол. Дайынчы чаңчылдарның салгакчылары — ракетчи крейсерге ооң ынчаг ат алгандан бээр 40 чылынга тураскааткан митинг болган.

[illegible] капитаны В. Стапенко биле гвардейжи эсминецтиң командири чораан курлавырда 1 рангының капитаны Д. Самус оларның чугаалыг далайжылар улуг сонуургал-биле дыңнааннар Ко[illegible] фронтучулар Төрээн чурттуң далай [illegible] рынга белек кылдыр эсминецтиң хүлер-биле шуткун кызыл хевирин болгаш 1 рангының капитаны Б. Левченконуң гвардейжи эсминецтиң оттуг чааларга киржип турганының [illegible] тоогун бижээн номун берген. Ол номда корабльдиң хоочуннарының аттарын чыскаап бижээн.

И. РЕМИЕВ, 1 рангының капитаны.

(«Красная звезда» солундан)

ДЕЛГЕЛГЕДЕ

ЛЕНИНГРАД. Май 7. (СЭТА-ның корр). Нева хемниң эриинде бо хоорайга фронтучу чурукчулар Тиилелге хүнүнүң байырлалынга чыглып келгеннер. РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң делгелге залынга — совет улустуң маадырлыг чоруун көргүскен оларның ажылы делгеттинген.

— Аныяк чораан үезинде эрткен дайынчы оруктарывыс дугайында сактыышкыннар бисти каттыштырып турар — деп, ССРЭ-ниң Чурулга академиязының корреспондент кежигүнү В. Ветрогонский чугаалаан. Ол боду хаактыг баталионнуң дайынчызы болуп Волховтан Эльба четкен.

Чуруктарның авторлары бир чүс алды кижи, ол дээрге бир чүс алды аңгы салым-чол-дур. А шуптузун каттыштырарга, бистиң алдарлыг [illegible] допчу намдары-дыр.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

«ССРЭ Конституциязын, а оон соонда эвилелдешкен база автономнуг республикаларның Конституцияларын хүлээп алдынганы-биле улус депутаттарының Советтериниң [illegible] ында чаа үе-чада эгелээн. [illegible] депутат коммунистер бар. Олар болза Советтиң сессия бүрүзү, [illegible] бүрүзү кижилерниң ёзулуг чөлээзи, эң-не шын шиитпирлериниң коллективтиг дилеп тывылышкыны болгун дээш боттарының ат-аалдарын, дуржулгазын [illegible] деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездинге чугаалаан. Бо харысаалгалыг сорулгаларны күүседиринге Советтерниң доктаамал комиссиялары чугула роль ойнаар ужурлуг. Ол дугайын Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң доктаамал комиссияларының даргаларының семинар-чөвүлел хуралынга чоокта чаа чугаалашкан.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Даргазы Ю. Л. Аранчын «Доктаамал комиссиялар — Советтиң органы» деп илеткелинге Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң доктаамал комиссияларының [illegible] турар ажылының дугайын тодаргай чугаалаан. Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң бешки чыыжының бирги сессиязынга 13 доктаамал комиссияны тургускан, ында 95 депутат, азы Дээди Советтиң бүгү составының 73 хуузу [illegible] турар.

Чаа Конституцияларга дүүштүр Советтерниң доктаамал комиссияларының эргэ-хүлээлгелерин улам калбарткан [illegible] хуулун алган. Мурнунда болза, чижээ, мандат комиссиязы чүгле депутаттарның [illegible] эргелериниң хынаары-биле кызыгаарлаттынып турган болза, ам үнүп чоруткан депутаттарның оронунга депутаттарны соңгуур соңгулдаларны эрттирер талазы-биле [illegible] Дээди Советтиң Президиумунга ийикпе, Советтиң күүскомунга киирер эргелиг. Депутатты кыйгыртыр азы ооң дээп [illegible] эргелери-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле түңнелдерни бээр, депутаттарның эрге-хүлээлгелери-биле холбашкан айтырыгларны хөйгү-биле көрүп турар апарган.

Доктаамал комиссиялар ам министерстволарының, эргелелдерниң, совхозтарның, бүдүрүлгелерниң болгаш бодунун девискээринде турар өске-даа [illegible] ажылын [illegible] рулулгазын, ол ышкаш соңгукчуларның чагыгларының күүселдезин хынаар, чурттакчы чонунуң негелде, хомудалдарын өөренип көргеш, ол талазы-биле бодунуң саналдарын чогуур организацияларга киирер апарган.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң [illegible] бээр оон доктаамал комиссиялары 46 катап хуралдаан, анаа янзы-бүрү 80 айтырыгны чугаалашкан. Оларның аразында Тожу районда бойдус камгалалының [illegible], [illegible] автомобиль база хем транспорту-биле хандырылгазының, Таңды биле Эрзин районнарда чонунуң социал база эмнелге хандырылгазының дугайын, бүгүнити өөредилгезиниң дугайында Хөөйлүнү Аянгаты кожээ Советиниң күүскомунуң [illegible] болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалашкан.

Сөөлгү үеде Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң План-бюджет (даргазы Ш. Д. Куулар), Кадык камгалал, социал хандырылга болгаш спорт (даргазы В. А. Верещагин), Бойдус камгалалының (даргазы К. Н. Шулуу), Улус өөредилгезиниң, эртем болгаш культура (даргазы Д. Б. Ондар), Транспорт болгаш харылзаа (даргазы М. М. Мунзук) талазы-биле доктаамал комиссиялары ажылын улам [illegible] [illegible] элээн. Чижээлээрге, Тыва АССР-ниң План-бюджет талазы-биле [illegible] [illegible] база профэвилелдериниң областы чөвүлелиниң чурттакчы [illegible] ажылдакчылары-биле кады Өвүр районда чонунуң садыг хандырылгазының план күүселдезин хынап көрген. [illegible] биле чергелештир, районнуң садыг ажылында улуг четпестерни илереткен. Ыйлангыя магазиннер болгаш дарёктар ой[illegible], садыг четкилериниң санитарлыг байдалы багайын, [illegible] рылгазы кошкаан илереткен. Ол айтырыгны План-бюджет комиссиязының хуралынга чугаалашкаш, бар четпестерни чайладыр талазы-биле район Советиниң күүскомунга база райпо баштаар черинге сүмелерни киирген. Ону ёзугаар чогуур хемчеглерни алгылаан, ылангыя малчыннарның садыг [illegible].

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң доктаамал комиссиялары республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база Күрүне бюджединиң талазы-биле түңнелдерни киирген. Ону Дээди Советтиң сессияларынга [illegible] чоргөн. Ол түңнелдерни күүседир талазы-биле чамдык ажылдарны республиканың министерстволары, эргелелдери болгаш ведомстволары кылгылаан.

«Дээди Советтиң доктаамал комиссияларының сүмелериниң база Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң дөрткү чыыжының он ийиги сессиязынга база бешки чыыжының бирги сессиязынга Дээди Советтиң депутаттарының [illegible] күүселдезиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиуму тускай доктааалды хүлээп алган. Доктаамал комиссияларның сүмелерин күүседир талазы-биле республиканың чамдык министерстволары, эргелелдери болгаш ведомстволары дээштиг чамдык хемчеглерни ап келген. Чижээ, Туран—Шивилиг аразында автобустуң чаа маршрудун ажыткан, Эрзин биле Тээли суурларда [illegible] киргилээн. Тожу районда ЯК-40, Л-410 самолёттарны хүлээп алыр шөлдү дужааган, Кызыл хоорайның аэропортунда «Пилот» кафени ажыткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң доктаамал комиссиялары боттарының шиитпирлериниң [illegible] хынап, ооң түңнелин хуралдарынга чугаалажып, республиканың Дээди Советиниң Президиумунга база Министрлер Чөвүлелинге дыңнадып турар. Доктаамал комиссиялар план ёзугаар ажылдап турар. Чүгле апрель айда безин Дээди Советтиң 6 доктаамал комиссиязы [illegible] янзы-бүрү айтырыгларны чугаалажып, чогуур шиитпирлерни хүлээп алгылаан. Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле доктаамал комиссия пассажирлер аргыштырылгазының планын Тыва автобус дүрүлге канчаар күүседип турарының дугайын хынап көргеш, хуралынга чугаалашкан. [illegible] культуразын бедидер, [illegible] тарның баазазын улам экижидер талазы-биле саналдарны комиссия чогуур райкүскомнарга киирген.

Моон-биле кады доктаамал [illegible] ам даа четпестер барын илеткелчи Ю. Л. Аранчын тодаргай чижектер-биле айтып чугаалаан. Ылангыя Кодээ [illegible] [illegible]. Чурттакчы [illegible] талазы-биле доктаамал комиссияларның хуралдары белеткел чок, эрен-гей эрткенин илеткелчи шүгүмчүлээн. Ол ышкаш чер-чер Советтериниң чамдык күүскомнары, чамдык министерстволар, эргелелдер, ведомстволар Дээди Советтиң доктаамал комиссияларының сүмелерин кичээнгейге шоолуг [illegible] вүлел хуралга демдеглээн. Республиканың экономиктиг [illegible] Күрүне планын база Күрүне бюджедин күүседиринге Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң доктаамал [illegible] ролун, оларның сорулгаларын семинарга тодаргай чугаалашкан.

Дээди Советтиң Бойдус камгалалының база Кадык камгалалының, [illegible] болгаш спорт талазы-биле доктаамал комиссияларының даргалары К. Н. Шулуу, В. А. Верещагин олар комиссияларның ажыл дурумулгазын семинар [illegible] хуралдың киржикчилеринге таныштырган.

Бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссия Тожу районда бойдус камгалалының дугайында [illegible] база республиканың арга-ыяш курлавырларының [illegible] дугаазында одалга үлетпүр министри Б. С. Нечаев, ыяш ажыл-агый министри эш М. А. Ганов, «Тыва кедээ тудуг» тресттиң эргелекчизи Г. М. Шубин [illegible] дыңнадыгларын чугаалашкаш, чогуур шиитпирлерни хүлээп алган. План ёзугаар чугаалажыр айтырыгларның дугайын чогуур [illegible] министерстволарже, эргелелдерже баш удур дыңнадып турар. Оон ацгызыда доктаамал комиссияның кежигүннеринге даалгаларны [illegible] планныг чорудуп турар.

Доктаамал комиссияның даргазы чамдык министерстволарга, эргелелдерге, ведомстволарга барып, бойдус камгалалының талазы-биле хөй [illegible] шиитпирлериниң күүселдезин хынап көрген. Бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссияның сүмелерин Үстүү Енисейниң [illegible] ылында ажыттаал участогу багай күүседип турарын К. Н. Шулуу шүгүмчүлээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң доктаамал комиссияларының даргаларының хуралынга республиканың Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н. С. Бойду чүве чугаалаан. Дээди Советтиң Президиумунда доктаамал комиссиялар-биле ажылдаар чаа [illegible] [illegible] Президиумунуң [illegible] доктаамал комиссияларга дузаны үргүлчү чедирерин дыңнаткан.

Бөмбүрзектиң судалы

[illegible]

ТАЙБЫННЫҢ УГЛАНЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ

Совет-никарагуа чугаалажыышкыннарын, эштер Л. И. Брежнев болгаш Д. Ортега оларның Кремльге чугаалаарын делегейде бедик-биле үнелеп турар. Совет Эвилели империализмниң чиңгеништиккиннериниң шиитпирлиг ойтур шавыышкынны бербишаан, делегей байдалын экижидеринче, быжыг тайбыңны болгаш күрүнелер аразынга чогумчалыг кады ажылдажылганы хандырарынче угланган политиканы чайгылыш чокка чорудуп турар деп, солуннар онзалап демдеглээн.

Никарагуаның Күрүне делегациязының ССРЭ-ге аян-чорууну делегейниң хөй-ниитизиниң болгаш парлалгазының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Ийи чурттарның улустарының аразынга харылзааларның быжыккаарын парлалганың, радионуң болгаш телевидениениң материалдарында ижиг-биле чуулдуугзунуп, совет-никарагуа найыралдыг база кады ажылдажылганы улам-на чединишкиниг хөгжүдеринге Москва чугаалажыышкыннарының чугула ужур-дузазын онзалап айтып турар.

Национал хосталганың Сандинист [illegible] «Баррикада» солунунуң бижээни болза: «Ийи улустарның чоок чоруун географиялыг ыраккшыл-биле хемчээп болбас». Никарагуаның делегациязын Совет Эвилелинге эң-не найыралдыы-биле хүлээп алган деп, ол солун бижээн. Бистиң революциявыс-биле эң-не [illegible] каттыштырылгазын совет удуртукчу база катап бадыткаан болгаш тайбыңны быжыглаарынче угланган Никарагуаның [illegible] деп, солун демдеглээн.

[illegible] болуп эрткен деп, Манагуаның «Нуэво диарио» солуну бижээн. Ол чугаалажыышкыннар [illegible] эгелээн, болгаш бистиң экономиктиг хамаарылгавыс [illegible] киреринге дузалаар деп, солун демдеглээн.

«Тайбыңның [illegible] [illegible] ядролуг дайынның кыжаңнашкынның удуткаарынче ССРЭ-ниң бүрүн чүткүлдүүн Л. И. Брежневтиң Москвага [illegible] база катап бадыткаан деп. Төп Американың болгаш Кариб бассейниниң антиимпериалистиг трибуналының кү[illegible] секретары Фредди Баль[illegible] чугаалаан. Американың Каттышкан Штаттары Британияга [illegible] деткип, Аргентинаага удур Англияның агрессиязынга хевек кырында киржип турда, Совет Эвилели Латин Американың улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын база катап [illegible].

Л. И. Брежневтиң чугаазы тайбыңның салым-чолунуң дугайында ёзулуг сагыш салыышкын-биле сиңниккен деп, Перунуң сенатору Анхель Кастро демдеглээн. Бүгү делегейге Совет Эвилелиниң политиказы — тайбыңның болгаш улустар аразынга найыралдың дециниң политиказы болуп турарын совет удуртукчу тодаргай бадыткаан.

Дайын кыпсырын ораллашкан күштер кыжаңнашкынны, [illegible] бүзээлээшкини кылып турарының туужунда [illegible] делегей болгаш [illegible] Л. И. Брежнев тодаргай айыткан-дыр деп, Францияның «Паризьен либере» [illegible]. Империализмниң [illegible] болгаш [illegible] айыы чагырыкчыларының агрессив хөделиишкиннериниң [illegible] [illegible] совет удуртукчу демдеглээн.

Никарагуаның күрүне делегациязы [illegible] дээш Кремльге болган дүштекн шайлаалгага Л. И. Брежневтиң чугаазын [illegible] «Таймс» солуну парлаан. «[illegible] турушта хевээр арттырарын азы катап [illegible], өскелерниң дарлалын улустарга албадаар [illegible] күштерниң хөделиишкиннериниң уржуунда [illegible] байдал тургустунган-дыр» деп, совет удуртукчу айыткан.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫГ УЖУРАЖЫЫШКЫН

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА-ның корр). «Тайбын», «Найырал» деп состерни Совет Эвилелиниң төлээлекчилери-биле—[illegible] хуралдарының совет шиитилелдериниң эвилелиниң [illegible] биле Сан-Франциско хоорайга болган [illegible] киржикчилери кыйгырып турганнар. Америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң чалаапын ёзугаар совет делегация ында чеде берген. Тайбыңга ынак америк хөй-ниитиниң төлээлекчилери совет аалчыларга чүректиң ханызындан изиг байырны чедирген.

АКШ-тың тайбың чөвүлелиниң [illegible] А. Притофф митингиниң ажыткан болгаш совет делегацияның ол хоорайга барганы чугула болуушкун болуп турар деп онзалап демдеглээн. Бот-боттарының харылзаалары бистиң [illegible] тайбыңны хандырарынга чугула ужур-дузалыг болуп турар деп, ол айыткан. Чер кырынга тайбыңны камгалаары—бистиң шиити сорулгавыс-тыр. Ол сорулганы чедип алыр дээш идегелге болгаш бот-боттарынга ажыктыг [illegible] үндезилеттинген ийи таланың харылзааларын тургузар ужурлуг бис.

Совет болгаш америк улустар дайынны күзевейн турарын эки билир бис деп, АКШ-тың тайбың чөвүлелиниң Соңгу Ка[illegible] И. Туоминен чугаалаан. Фашистиг халаптан камгалааны дээш бүгү кижи төрелгетен Совет Эвилелинге чүректиң ханызындан [illegible] илергейлеп турар. Совет Эвилелинге чаңгыс эвес удаа барып чораан болгаш совет кижилер биле чугаалашкан мен. Дайын халавын болдурбас дээш совет кижилер [illegible] чүүлдерни кылып турар деп, ол [illegible].

Бүгү делегейге тайбыңны камгалаар талазы-биле могаг-шылаг чок чөгаай ажыл-чорудулгазы дээш Совет чазакка, Л. И. Брежневтиң бодунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин АКШ-тың демократтыг хөй-ниитизиниң өмүнээзинден И. Туоминен [illegible].

Б. ЮЖИН

Байырлыг ёзулал

БЕРЛИН. Совет эртемниң болгаш техниканың бажыңының дежээн салырының байырлыг ёзулалы ГДР-ниң найысылалынга болган. Ниитилел-политиктиг, эртем болгаш культура амыдыралының янзы-бүрү талаларынга Совет Эвилелиниң четтиишкиннерин ГДР-ниң чонунга таныштырар талазы-биле чугула төп ол бажың болур. Аңаа улуг делгелге залдары, совет уран-чечен, политиктиг болгаш эртем-техниктиг литератураның библиотеказы, орус дылга өөредириниң методиктиг кабинеди, музыка салоннары болгаш кинозалдар турар.

Ол кайгамчыктыг болуушкунга турасkaаткан митингиге ГСЧН ТК-ның Политбюро кежигүнү, Герман-совет найыралдың ниитилелиниң президентизи Э. Мюккенбергер, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери чораан.

Хунтаның мегелээшкини

ГААГА. Сальвадорга өлүрткен голланд дөрт журналисти партизаннар өлүрген дээр бадыткаашкын кылып. Сальвадорнуң хунтазы мегелеп турган.

Гаагага парлалга конференциязы болган. Журналистерниң өлүргениң көрген болгаш бодуу диринг арткан кижи аңаа чүве чугаалаан. Партизаннар харылзаачызы ол кижи Сальвадордан чажыт үнерин чажыт ажылдакчылар организастаан болгаш ол кижиниң [illegible] таңнарыг [illegible] болдурбас дээш Голландияга «Мартин» деп өскерткен ат-биле ол чүве чугаалаан.

Болук журналистерни уткуур болгаш оларны хосталган районга чедирер даалганы Мартинге берген турган. Олар аңаа кино тырттырарын [illegible]. [illegible] болур районда хунтаның солдаттары чок деп чүвеге журналистер-биле [illegible] ның мурнунда ол бүзүреп алган турган.

Ынчалзажок, ам шуут илерең келгениң ёзугаар алырга, журналистерниң кайнаар баарын кедээн дээрги идегеттер сөөлгү үезинде бү[illegible]. Журналистерни болгаш оларны үдеп чораан ийи сальвадорчу 100 метрден ашпас хире черде тейле ажыт черден дораан-на боолап берген. Часпас дээш журналистерниң ийи [illegible] боолаан.

Чөвүлелдиң медеглели

ХЕЛЬСИНКИ. Фолклевд (Мальвин) ортулуктары дээш англи-аргентин чөрүлдээле дайын чорудулгаларының дыка калбарып турары-биле холбаштыр Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели хапы дүвүреэзиниң илергейлээн. Англи [illegible] биле өвүүүрген дипломатиның үезин [illegible] рарынче чүткүл салын. болу[illegible] [illegible] тырарын ораллажып турар-дыр деп, ТБЧ-ниң Хельсинкиде тараткан медеглелинде чугаалаан.

Чепсектиг мөөлдежиишкинниң [illegible] калбаралдаазының ТБЧ шиитпирлиг буруу шапкан болгаш ол чорук Мурнуу Атлантикада кедергей шыңгыы байдалды тургусканын онзалап демдеглээн. Байдалдың улам ыңаймы чидиглениишкини Англияга АКШ-тың деткимчезиниң уламындан болган деп, медеглелде онзалап айыткан. Вашингтонуң ындыг угланыышкыны таарыштыр тайбың шиитпирлежииниң аргазын ажылдап кылыр сорулга-биле чорулдааге Каттышкан Нациялар Организациязының хоткаржып кирзе чогуурунуң дугайында соңгаарладып болбас айтырыгны хуй чурумунга турууза берген деп, медеглелде чугааладан.

Патриоттарның чединишкиннери

САН-ХОСЕ. Гватемаланың патриотчу күштери Вашингтонга деткиттирген хунтаның шериглеринге удур чединишкиниг тулчуп турар. Партизаннар оларның туруштарын аргалдыр ужудуп чорып турган шериг вертолёдун Киче департаментиге дүжүр адып кааш, а Альта-Верапас департаментиге кедээ суурлар боолап чорупп турган ийи вертолётту база бир самолётту үрээлдир боолаан.

Массалыг дээрлиилээшкиннер кылыр сорулга-биле чурттуң соңгу-барыын талакы районнарынче хунтаның дерзиг солдаттарын октаарынга ажыглап турган стратегтиг чугула көвүрүгү Уэуэтенанго хоорайдан 15 км черге патриоттар буза тепсинген. Ол-ла [illegible] [illegible] кылган. солдаттарлыг хайтынычы машиназы чок кылганнар.

Гватемалада улам өөп орар туре халыычы шимчээшкинни блажп чадаан. Шериг хунтазы тайбың чурттакчы чонга удур хаяныг өлүрүкчү үүлгедиишкиннерни кылып турар. Национал патриотчу Чаңгыс эп фронтузунуң медээзи-биле алырга, «партизаннарны деткип турар» деп буруудаткаш, каш-даа департаментилерге сөөлгү 40 хүн хуугузунда 3 муң тараачыннарны өлүрген.

Хунтаның дерзиг идеготтери Баха-Верапас департаментиде Рио-Негро суурга хөлчеглиг араатаныг үүлгедиишкинни кылып, аңаа бүгү тараачыннарны кырып өлүрген. оларның аразында 100 ажыт бичии уруглар болгаш 73 херээженнер бар болган.

(СЭТА).

МЕДЕГЛЕЛ

ХЕЛЬСИНКИ. «Боттарының [illegible] мегебазы [illegible] эвес, харын [illegible] болур. [illegible] эвес, харын [illegible] чоруктуг [illegible] болур дээш Европа дипти [illegible] турар» деп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Хельсинкиде тараткан медеглелинде чугаалаан. Европага айыыл чок чоруун болгаш кады ажылдажылга дээш [illegible] нериниң Тайбыңның Бүгү-делегей [illegible] шиитпирин ёзугаар майның 7-де эгелээн неделязынга ол медеглелди тураскааткан.

Европага 37 чылдарның [illegible] болбаан, ынчалзажок ядролуг [illegible] айыылы ам кажангыдан-даа артык улуг апарганын кым-даа утпас ужурлуг деп, ол документиде чугаалаан. Ортумак ыраккшылдыг ядролуг чаа ракеталарны Барыын Европаның чурттарынга НАТО-нуң сайгара тургузар дээн планнары. Европа дипке ажыглаары-биле нейтронуг бомбаны, ыяу хемчээр бүдүрер дугайында АКШ-тың шиитпири, эмиктиг [illegible] секторун бүдүрерин АКШ-тың күштелдирип турары — ол-ла бүгү чүүлдер [illegible] лын идиглендирип, Европада болгаш бүгү делегейде тайбыңны кыжаңнашкынның адаанга тургузуп турар.

«Кызыгаарлыг» [illegible] [illegible] [illegible] да Каттышкан Штаттарның көдүрген доктринаазын документиде шыңгыы шүгүмчүлээн болгаш ындыг онзалыг [illegible] демдеглээн.

Милитаразм күштеринге удур демиссаге бирги черглиг роль тайбың дээш шимчээшкинниң онзагай [illegible] ол шимчээшкин Европада [illegible] [illegible] деп, Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели айыткан. Ол [illegible] бөө-чепсектерни кедерээ бүдүрериниң оруунга шыңгыы [illegible] бодаттынгалар чугула фактору бооп баар.

Европага айыыл чок чоруун болгаш кады ажылдажылга дээш хөделиишкиннерниң бо неделязынга демнеглержиге идепкейлиг [illegible] [illegible] дипти тайбыңга хандыкшызыг бүгү күштерни Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлели кыйгырган.

(СЭТА).

ЧЕЧЕКТЕР САЛГАН

ПРАГА. Чехословакияны фашистиг эжелекчилерден хостаашкындан бээр 37 чыл [illegible] таварыштыр Чехословакияның хостары дээш тулчуушкуннарга амы-тынын берген совет дайынчыларының Праганың Ольшанск хөөрүнде тураскаалынга чечектер салырының ёзулалы болган.

ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак, ЧССР-ниң чазааның Даргазы Л. Штроугал, партияның болгаш күрүнениң өске-даа удуртукчулары. Чехословак улусчу армияның болгаш чурттуң хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, ССРЭ-ниң ЧССР-де элчин черинин ажылдакчылары киришкен.

(СЭТА).

Партийжи өөредилге

ШЫЛГАЛДАЛАР ЭГЕЛЭЭН

СЭКП Тыва обкомунуң марксизм-ленинизм университединге өөредилге чылы доостурунга чедир ай хире четпес үе арткан. Оон дыңнакчылары экзаменнер болгаш зачёттар дужаап турар. Кижи бүрүзү-ле шылгалда дужаар эртемнеринге ханы, эки билиглиин көргүзер дээш арткан материалдарын ыыламчалыг номчуп, белеткелди шыңгыыраткан.

Бирги курстуң 70 хире дыңнакчызы совет хоойлу-дүрүмнуң үндезиннеринге зачётту чединишкиниг дужааган. Партия тургузуунуң болгаш ажыл-агый удуртукчуларының салбырларының дыңнакчыларындан 50 ажыт кижи «Сайзыраңгай социализм» деп эртемге баштайгы экзаменни дужаагаш, багай эвес билиглиин көргүзүп, дыка хөй кижи чүгле «дөрт», «беш» демдектерге харылаан. Шылгалдалар үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: дыңнакчыларның зачёт дужаап турар үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СЕПТЕП, ДЕСКИЛЕЗЕ...

Тес-Хем районнуң девискээринге Калдак-Хамарның арт кырындан Самагалдай, Буранның Бай-Даглан Шуурмак суур чедир автомашина оруу дыка баксыраан. Ында оңгул-чиңгил, дески эвес черлер хөй.

Бо оруктуң ажыы улуг. Тываның мурнуу зоназында бүгүнне чурттакчының чеме биле [illegible] [illegible] оруу ол болуп турар. Ол хиреде бо оруктуң септелгезин чорудар ужурлуг оруктудуг [illegible] сагыш салбайн турарын кижи кайгаар.

Орук экиде машина-техниканың эвилелинге аки, үе шаккa, кывар-чаар материалдарга камналгалыг болур дээрин кым-даа билир. Мацаа чижек кылдыр Тес-Хем районунга тараржып турар когаралдарны киирейн. Р[illegible] [illegible] садыг баазазындан [illegible] чүък машиналарын кежирээл. Хрусталь аяк-савалар, шилдер, арага аймаа эндере буступ, тогаа аймаа үрелип калган келгилээр. Чамдык чедаачылар Самагалдайже барган сөөртүрүнден түвектиннер, [illegible].

Ындыг үрелиишкиннерден когарал эвээш эвес болуп турар. Эрткен чылдың ийиги чартыында 814 рубль өртектиг сава үрелген. Бо чылдың баштайгы үш айында 218 рубльдиң бараанннары буулган.

Ындыг байдалды өөренип көөрү. Тываның автоорукчулар [illegible] үстүркі аданын черлерде [illegible] [illegible] септеп, дескилээр ажылдарны чорудары негеттинип турар.

Д. МИЖИТ.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

БУДАПЕШТ. Тайбыңның Бүгү-венгр Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар бо чылдың май айы тайбыңның болгаш найыралдың айы кылдыр чарлаттынган. Фашизмниң хоорун тиилелгениң 37 чыл оюнуң бүдүүзүнде бүгү чуртка чүс-чүс муң венгр ажылчы чоннарның киржилгези-биле тайбың талазы-биле [illegible] митингилери, чыскаалдары болгулаар. Венгрияның бүгү-ле хоорайларынга болгаш суурларынга май айда Аза-чурттуң улусту [illegible] организацияларның [illegible] тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш, чавырлыышкын болгаш бөө-чепсекти дужурери дээш демиселге тураскаатан ужуражыышкыннары, [illegible] цияларны болгаш [illegible] организастап эрттирер деп турар.

ЛОНДОН. Төп Американың болгаш Кариб алаагыны арысхээринде Каттышкан Штаттарның агрессив [illegible] [illegible] Британияның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 17 профэвилелдериниң [illegible] [illegible] тарын илереткеннер. Делегейниң ол районунуң талазы-биле [illegible] «бүгү делегейге айыылдыг» [illegible] тайбыңның болгаш бурунгаар депшилгениң дерзээнге кыжаңнашкынны» бооп турарын оларның ында парлап, илереткен медеглелинде онзалап айыткан.

АЛЖИР. Чер ортузунуң дадайын тайбыңның, айыыл чок чоруктуң болгаш улустар аразынга деңэргелиг кады ажылдажылганың зоназы болдурар деп кыйгырыг-биле алжир найысылалда Чер ортузунуң да[illegible] [illegible] депшилгелиг болгаш демократтыг [illegible] 4-кү конференциязы ажыттынган.

Депшилгелиг партияларның, демократтыг хөй-нити организацияларының [illegible] 30 хире делегацияларының [illegible] районнуң шериглерин [illegible] [illegible] [illegible] чеглерин [illegible] кылыр дээш Алжирде чыылганы ол.

БРАЗИЛИА. Латин Американың улустары-биле эп-сеткил [illegible] бразил комитеди варварлыг диктатураның [illegible] удур үүлгедип турар террорун болгаш истеп-сүрүүшкүннерин шиитпирлиг-биле буруу шаап турар. Бразилияның политиктиг, профэвилелдериниң болгаш хөй-ниитиниң-даа 400 ажылдакчыларының ат салгазы негелде бижиинде Парагвайның кара-бажыңнарында хлаинчектеттиргенн чылдар бүгү политиктиг хоругдаттырганнарны хостаарын, диктатураның араатаныг [illegible] удуртукчуларын болгаш демократтыг корум-чурумнарны катап тургузарын [illegible] негеп турар.

КАНБЕРРА. КНО-нуң Кол [illegible] [illegible] тургускан сессиязының алынга 400 муң хире австралийжилер [illegible] чорутканнар. Олар ядролуг чепсекти болгаш массалыг узуткаашкынның бөө-чепсектериниң бүгү хевирлерин хоруурун негеп турар.

Негелде бижик адаанга хол үжүүн чыыр талазы-биле кампанияны организастаарынга чурттуң депшилгелиг организациялары идепкейлиг киришкен. Австралияның социалистиг партиязының Сиднейде организациязы эртээн чылын кампания чаа-ла эгелеп турда, баштайгы 10 муң хол үжүүн чыыган.

БАМАКО. Республиканың бүгү-ле областарынга ол эл[illegible] ат-алдарын болгаш саадарын улам быжыглаар талазы-биле кампания «Мали улустуң демократтыг эвилели партиязының I-ги съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!» деп кыйгырыгның адаа-биле калбарган.

Партийжи ажылдакчылар болгаш активистер митингилерни болгаш хуралдарны эрттирип, оларга Мали улустуң демократтыг эвилелиниң февраль айда болган съездизиниң шиитпирлериниң утказын тайылбырлап турарлар. Ол съезд Малиге национал демократияның [illegible] тургузарының болгаш план ёзугаар ажылдаар, ёзулуг хамаарылгазас экономиканы тургузарының программазын хүлээп алганы билдингир.

(СЭТА)

КРЫМ. Аджимушкайның өлүм билбес гарнизонунуң маадырлыг дайынчыларын алдаржыдып, чалым хаяда тураскаалды оюп-сиилбип кылган. Бедии он беш метр хире ийи хаяда фашистер-биле партизан дайынын чорудуп турган дайынчыларны, ол черниң чурттакчыларын оюп-сиилбээн.

ЧУРУКТА: тураскаал кылган хаяның бирээзи, ында аджимушкайны дайынчыларының маадырлыг чоруун көргүскен.

К. ДУДЧЕНКОНУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

М. ИСАКОВСКИЙ.

ЧОНГА ЙӨРЭЭЛ

Ажык делгем Сибирь черден
Арга, шымтыг Полесье дээр,
Турлуг, күштүг совет
улус —
Түме хөй чон көдүрүлдү.

Тайбың, шынның херээ
дээштиң
Дайынга удур дайын-биле
Күрүневис, черивис дээш,
Күчүлүг чурт туржуп үндү.

Бетон, дашты чуура кырлап,
Дерзиилерни чылча шапкаш,
Дээди шынның Кызыл тугун
Берлинге кээп киискитти.

Өлүм одун эртип чораш,
Өндүр херээн ара кагбаан.—
Маадыр совет чонга йөрээл,
Маадырлыг Шериинге алдар!

Н. ООРЖАК очулдурган.

Саннар, фактылар

● Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет командылал чери камгалалдың болгаш халдаашкынның 50 ажыг операцияларын боттандырган.

● Немец-фашистиг эжелекчилерге удур демиселге эрес-дидим чоруун көргүскени дээш 11603 дайынчыга Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан, олардан 104 кижи ол атты ийи катап чаалап алган. ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле 7 миллион кижи шаңнаткан.

● Дайын чылдарында дайзынның тылынга бир миллион партизан болгаш хөй-хөй чүн чажыт ажылдакчылар турган.

Иван КУЗНЕЦОВ.

РОВНОДА КЫЗЫЛ ТУК

Гвардейжи сержант Беган-Хууракты салбыры демир-орук чадын дургаар бурунгаарлап бар чыткан. Немецтер күштүг оттуг демир-орук таңныылының бажыңындан ажыдып эгелээн. Ону база узуткаары негеттинип келген. Беган-Хуурак кедеп чеде бергеш, пулемётчик Иргит Майын-Тараа-биле дайзынның пулемёдун хөме тутсу бергеннер. Оон соонда гвардейжи сержант атакаже салбырын баштап алгаш кирипкен. Ынчап каш удаа балыглаткан Беган-Хууракты кужу суларап бар чыткан. Оон чанынга база катап снарядтар чазылгылаан.

Сержант Беган-Хуурак барып ушкан. Оон кулаа уюк апарган, бажынын иштн дүүнейнип турган. Ол чүгле госпитальга мипнип келгеш. «Тыва кижи бар бе?» — деп, Беган-Хуурак төрээн дылынга айтырган. «Бар, бар» диве-ле. гв. улуг сержант Ооржак Комбуй болган. Оон соонда Салчак Лапзын-оол, биче сержант Моңгуш Сунлүй сугларны тып алган. Бодунуң салбырындан кым-даа чок болган. дээрезин өлүрткеп деп болаан.

Ол үеде Улуг-Хем кожуунунуң Хендерге сумузунда ... лериниң оглунар Доңгак Беган-Хуурак бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарыштас чоруу дээш тулчуушкуннарга маадырлыы-биле өлген...» Кажан эки турачылар фронтудан Тываже ээп келгенде-даа, Беган-Хуурак оларның аразында чок болган. Ам канчаар өлүмнен кончуг чүве бар эвес. ада-иезиниң, төрел дөргүлүнүң сарактарының чаңгы курган. маадырның адын арбан-суму чопу-биле сактып, оглунуң сеткилү доюн кылып каапнар.

Гвардейжи Беган-Хуурак Сочиде госпитальга экирип алгаш, база катап чаалажып киргеш, Румыннияны, Венгрияны, Чехословакияны немец-фашистерден хосташкаш 1945 чылдың августа өскен-төрээн Хендергезинге хап чанып келген. Өлген кижи диригзен дег байырлал апаа турган. Базарга-ла көк, эдергеле хек Хендерге хүлүмзүрүп чыткан. ТАР пачыны чораан мөге Беган-Хуурак база катап республикага шугаңп эгелээн.

Ада-чурттуң Улуг дайынының гвардейжизи Доңгак Хелин-оолович Беган-Хуурак тайбың күш-ажылдың база гвардейжизи болган. Ол район Советтиниң депутадынга каш катап соңгудуп, партком секретарынга ажылдап чораан. Доңгак Хелин-оолович пенсиялай берзе-даа, ам-даа малчын болгаш ажылдавышаан. Фронтучу шынарын салбаан.

Ровно дээш тулчуушкунга маадырлыг чорукту гв. улуг сержант Моңгуш Чот кылган. Немецтерниң удур атаказының үезинде оон кырынче үш фашист шурап келген, ынчан огу-даа төнген. Дайзынга бүзээлеттирген, кара чааскаан арткан турган.

— Рус, дужуп бер! — деп, немецтер алгырышкан.

Гвардейжи Моңгуш Чот серт-даа дивээн. Бир фашистиң сеелгү огу-биле боолап каап, ийигизин лаңчыызының ... соккаш, үшкүзүн кызыл хол-биле боой тудуп каан. Моңгуш Чот өөрүнге кан-кадык чедип келген.

Ровнонуң төвүнге тулчуушкуннар чорупп турда, гвардейжи пулемётчик Моңгуш Шеттиң маадырлыг чоруу хөйге билдине берген. Ол дайзынның бир талазынче дүжүкаалап чеде бергеш, бузук бажың кырындан пулемёду-биле бүлгүртүп эгелээн: 24 фашист солдатты бир пулемёт расчёду-биле узуткаан. Моңгуш Шет балыглантза-даа, тулчуушкун шелүн каггаан.

Гвардейжи Оюн Сеңгиниң Клевана чанынга маадырлыг чоруун номчукчу билир болгай. Ровно дээш тулчуушкуннар үезинде ол эскадронундан аза бергеш, 29-ку гв. аъттыг полктуң шериглеринге каттыжа берген. Оюн Сеңгиниң орус дыл билбес болгаш, чаа эштеринге, кайыын кээп чап, чүге келгенин тайылбырлаар харыы чок болган. Оон билир дыын чаңгыс сөзү-ле ол: «Пулемётчик». Оюн Сеңгиниң дыл билбези оон эрес-дидим чаалажыларынга шаптык болбаан деп, гв. капитан Кухарев сеткилинде чугаалаан. Тыва дайынчы черниң байдалын ылап билип алгаш, пулемёдундан чазыт чок отту фашистерже ажыдып турган. Ол балыглатса-даа, тулчуушкун шелүнден чорбаан. 29-ку гв. аъттыг полктуң командири майор В. Ф. Симбуховский Оюн Сеңгиниң чазактың бедик шанналынга киирген. Ровнону хостаан соонда ону бодунуң эскадронунче чорудупкан. Өөрү ону чаптап шаг болган: «Фашистерни кая-даа согарга, дөмей-ле ыйнаан».

Пулемётчик Кыргыс Чамзырынны ам-даа утпаан мен. Намдары база кончуг солун кижи.

Кыргыс Чамзырын 20 харлыында Араттың Революстуг намының кежигүнүнге кирген, 21 харлыында арево ТК-ның кежигүнүнге соңгуткан. Шеригге келириниң мурнунда арево болгаш нам түрлериниң секретарынга, прокуратурага байысаакчылап-даа ажылдап чораан. Немец-фашист эжелекчилер Совет Эвилелинче халдаан соонда АРШ-тың хүрээлекинче эки турачы-биле албан эртерин чорупкан. Орта биче дарга школазын дооскан. Ооң соонда Ада-чурттуң Улуг дайынынче чаалажып чорупкан.

Ровно чанынга тулчуушкуннарга Кыргыс Чамзырын улуг лейтенант Оюн Оолактың гвардейжилери-биле кады дайзынның от точказын узуткажып, салбыр командири улуг сержант Ооржак Лама-Сүрүн-биле «дылэ» тудуп, фашистерниң туруштарын тодарадып чорупп турган. Ол бир катап Самбуу-биле 20 немецти узуткааш, 10-ну тудуп алган.

Ровно дээш тулчуушкуннарга Кыргыс Чамзырын ийи катап балыглаткан. Оон госпитальга сегип алгаш, Дубно хоорайже бар чыткан эскадронунга Ракино суурнуң чанынга чеде берген.

Госпитальдан чаа үнеп келген Чамзырын-биле полктуң штавынга ужурашкан мен. Арын-шырайы арай могап-турупкансыг, шала аскак кылаштаар чораан. Чаңгыс полкчулар болгаш, куспактажыпкан бис. Тыва дугайын база чугаалашкан бис. Аллары ... пулемётчик база катап чаалажып чорупкан.

Элээн каш тулчуушкуннарның соонда Кыргыс Чамзырын ол удаада аары-биле балыглаткан. Ынчангаш ону тылче чорудупкан. Ынчан мен чүрээмче балыглаткаш, тулчуушкун шелүнге операция соонда самолёт-биле Житомирже октадыпкан мен. Ол госпитальга база катап Кыргыс Чамзырын-биле ужуражы берген мен. Ол мени дораан-на таныып каан, орнум чанынга үргүлчү олуруп турду. Мээң ынчан чүрээм доктаар, шимчеп-даа, чугаалап-даа албас чыттым. Сагыш човангыр тыва кижи меңээ бүгү-ле болдунар аргалар-биле — арга-сүмези, аас-сөзү-биле дузалап турду. Оон мени өске госпитальче чорудупкан, ол хевээр ужурашпаан бис.

Кыргыс Чамзырынның балыы экирип турар үеде тыва эки турачыларны фронтудан кыйгырткаш, төрээн чуртунче чорудупкан болган. Тывазынче чана бериш болур арга турда-ла, патриот, интернационалист, коммунист Кыргыс Чамзырын ону фронтуже чорударын дилээн. Ол ынчан Житомир дивизиязының 33-кү адыгжы дивизиязының дайынчызы апарган. Кыргыс Чамзырын Польшаны, Венгрияны, Австрияны, Германияны хосташкаш, дайынны Чехословакияның Прагага доскан.

Кыргыс Чамзырын дайын соонда төрээн Тывазынга чанып келгеш, партияның дээди школазын дооскаш, партия шугумунга хөй-хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаан. Ол ам аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң талазы-биле улуг херектерни кылып. Ровнога тулчуушкун боол турган черлерни көрүп, дайын шелүнден ээп келбээн дайынчы эштериниң хөөрүнге мегейген...

Ровно дээш тулчуушкун үезинде бир тоолчургу маадырлыг чорукту Оюн Ак-оол кылган. Эштери Оюн Седен-оол, Моңгуш Калдың-биле ол немецтерден чиик машина хунаап мунупкаш, оларга чоокшулап чеде бергеннер. Фашистер ында боттарының офицерлери бар деп бодаар боор, чүнү-даа эскербээннер. Мырынай чедип алгаш, эрес-дидим үш тыва эр хенертен автоматтардан от ажыдыптарга, немецтер шуут-ла айгадап калганнар. Кижи болганы кайыын машина мунуптар, фронт чоруур мурнунда Оюн Ак-оол чолаачылап турган боол-тур.

Дайынның ол кадыг-дошкун чылдарын сактырымга, тыва эскадронунуң арево ... секретары Оюн Адыгаа угаанымга бо-ла кириш келир. Анаа бүгү дайынчылар ажык аажы-чаңы дээш ынак турганнар. Эскадронунуң аныяктарының удуртукчузунуң хууда үлегер-чижээ дайынчыларны маадырлыг херектерже кыйгырып турган.

Ровнода бүзээлеткен фашистерниң ааш демир дээрбези улам чыырып бар-ла чыткан. Ол шавар халдаашкынга 8-ки аъттыг дивизияның полктарындан өске, 121 болгаш 6-гы адыгжы дивизиянын кезектери база кирип турган, а хоорайның мурнуу кыдыындан 112-ги адыгжы дивизия хөме таварып келген. Немец гарнизону үнер арга чок апарган. Дээрбек иштинден уштунуп алыр дээш фашистер калчаалыы-биле туткуланып турганнар.

Хол-биле сегирипкин алыштырганнар гвардейжилер старшина Салчак Төжээкей, дайынчылар Коңгар, Ак Сандан-оол, Ооржак Ортун-оол, Иргит Өөр-оол болгаш өскелер-даа шылгарааннар. Олар фашистерни боолап-даа, ... биле соп-даа, чидалар-биле шиштеп-даа турганнар. Немец пулемётчиктиг-биле удур-дедир аткылажыышкынга Салчак Серен-Доңдуп тиилеп үнген. Фашист танкыларның куяк оттур адар боолаары-биле Моңгуш Моңгул-оол, Оюн Аракчаа чежени-даа өрттеткеннер. Гвардейжилерниң атаказынга шыдашпайн, хөй-хөй немец солдаттар болгаш офицерлер дужуп бериш эгелээннер.

Ровнону хостаары дээш тулчуушкуннарга өске бүгү совет дайынчылар-биле тыва эки турачылар маадырлыг чорукту массалыы-биле кылып турганнар. Оваа шылгараан ... чамдыктары бо: Хомушку Донгур-Кыдат, Салчак Доңгай, Оюн Седен-оол, Маады Байыр, Доңгак Дергүнай, Адыг-Түлүш Бичекыс, Салчак Адыгбей, Түлүш Лама, Чооду Күрседи, Кыргыс Сенчен-оол, Түлүш Базыр, Доңгак Достай-оол, Оюн Сырат-оол, Кыргыс Норбу-оол, Ондар Чарык-Карак, Моңгуш Саваар-оол, старшина Сарыглар ... болгаш өскелер-даа. Дыка хөй тывалар Ровно дээш тулчуушкуннарга маадырлыы-биле өлгеннер: Оюн Даңзырын, Моңгуш Шүлүгүм-оол, Түлүш Саңдак, Күжүр Доңчат, Хомушку Чамыт Тамба, Иргит Маадыр-оол, Моңгуш Надааван, Оюн Шойлаа, Оюн Серен, Ооржак Мурзук-па, Түлүш Мунзук, Түлүш Улуг-Шыыр, Түлүш Севээн-оол, Оюн Калзан, Сат Төмүр, Оюн Суваң-оол, Оюн Севил...

1944 чылдың февраль 2-де немец-фашистиг эжелекчилерден Ровно хоорай долузу-биле хостаткан.

1944 чылдың февраль 5-те бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москва Ровно хоорайны хостаан бистиң аъттыг шериглеривиске ... салюду-биле байыр чедирген. Морозов аттыг сеген гвардейжи аъттыг дивизияга Дээди Кол Командылакчының дужаалы ёзугаар Ровнонуң адын тывыскан.

Ровнонуң кырында кызыл туг кииский берген.

Эгези № 108 «Шында».

ДААЙЫМ ИЗИ

Өөр чылгы көвүк харда истери дег
Өрү дээрде чырып шуушкан сылдыс меңээ
Шал-буя билир чашкы шаамда авам-биле
Чаалыг кино көргенимни сагындырар.
Дайынчылар чыскаалыпкан эртип турда,
«Даайың дуу чор, дүрген көр» —деп, авам сөглээн.
Кайызы деп билбээн-даа мен, хөй-ле шериг
Харлыг ийни шаарлап чоруй ажа берген.
Кино соонда чанып ора, көөрүмге,
Хилин торгу — Дээр тиниин сылдыстары —
Даайым баштаан шериглерниң истери боол.
Дагның бизеи сиртин ажып чоруй барган...
Ол-ла хевээр даайым аалче ээп келбээн.
Ооң арнын көрбээн-даа бол, мынчага дээр
Сан-түмө өөрү-биле чыраан сылдыс
Чаага барган даайым оруун сагындырар.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ЫНЧААРДА, МАЙ 9-ТА...

Совет Чепсектиг Күштерниң гитлерлиг фашизмни чылча шапкан делегейге төөгүлүг улуг ужур-дузалыг тиилелгезиниң эң баштайгы байырлалы 1945 чылдың май 9-ту. Москваның Кызыл Шөлүнге ужуур аас-кежиктиг болганымга өөрүп, чоргаарланып чоруур мен. От кайгамчык байырлал мээң угаан-медерелимден кажан-даа балалып читпес!

ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретарынга ажылдап турган. 1945 чылдың апрельдин ... ВЛКСМ ТК-га барып, тур практиктиг өөредилге эртип турган мен.

Москваның болгаш москвачыларның ... ол хүннерде дайын үезиниң ... чагыртпайн турган, ынчалдажок чоннуң ... хөглүг, тура-сорук туу кайгамчык бедик. Совет Армияның кезектери гитлержилерниң уязы — Берлинче чаза таварып кире берген...

Кызыл Шөлден ырак эвесте аалчылар бажыңынга чурттап турган бис. Өрээлимниң ... шаар көрүнген.

Май 8-те Москва хоорайның комсомол организацияларының ... биле таныжып чораащ, метрополитенниң Киров аттыг станциязындан үнүп келдим. Кудумчулар болгаш садчыгаш шыгырт долу кижи. Фашистиг Германия тиилеттиргеш, долузу-биле дужуп берген дугайында актыга ат салган деп, радиода дамчыдып тур. Чон амыраан. Лениниң партиязынга өөрүп четтиргенин илередип, динмиттиг адып часкап, уралап, сеткил өөрүп байырлап турду.

Эртенинде үйгум кадында кончуг улуг даап шимээн үнду. Шымдай-ла соңгаамны ажыдыптым. Кызыл Шөлде «Кижи бажы кииирт». «Тиилелге!», «Тиилелге» дээп күштүг үннер, күчүлүг уралаар тода дыңналып, каткы-хөг, ... пляска диммиттелип тур. Дээр «хиндиинде хир чок» аяс, көк ... куду кылыйтыр ужуп, чон-биле кады өөрүп байырлаан дег...

Шымдай-ла кожа өрээлдерде өөрүмге маңнап четтим. Олар шагда хөлзеп үнгеш, аянчыды кеттинип турлар. «Тиилелге-биле!» дээш, куспактажып, ошкажып тур бис. Ман-биле Кызыл Шөлге келдивис. Муң-муң москвачыларның болгаш аалчыларның сыгыр дан бажындан эгелээш, четтикпейн маңнап турганы төөгүлүг улуг Тиилелгени уткаан, ала-чайгаар чыылган ... бүгү-шиитиниң күчүлүг байырлалынче шилчээн.

Маадырлыг совет улустуң фашизмге удур ыдыктыг дайыны Совет Чепсектиг Күштерниң долу тиилелгези-биле доозулганын чарлаан Дээди Кол Командылакчының дужаалының чалгыныг сөстери бүгү Совет чуртта болгаш делегейниң булуң бүрүзүнде бир дески чоргаар дыңналып турган.

Өөрүшкү-биле бүргеткен хөй улус аразынга өөрүмнү шагда-ла чидирген мен. Ажыл шагы киргелек турда, ВЛКСМ ТК-га келдим.

Зал шыгырт долу. Ыршоор, оюн-каткы дыңмирээн тур. Шаапда ТАРЭ ТК-ның чөвүлекчизи турган Н. А. Шишков мени көрген дораанна: «Сен дүрген мында кээрлее» деп орус-тывазын холуштур чугаалап, холун чайды.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары эш Михайлов митингини ... улуг Тиилелге-биле олурганнарга ВЛКСМ ТК-ның мурнундан байыр чедирип, фашизмни чылча шапкан совет улустуң, оон Чепсектиг Күштерниң делегей ужур-дузалыг тиилелгезиниң, ол тиилелгени Лениниң ... болгаш совет аныяктарның ... дугайын чугаалады.

— Бөгүн Тиилелге хүнү бүгү совет улустуң улуг байырлалы болгай. Ынчангаш таңнылап, ырлажып, кожаңнавысти хандыр кончуг эки ... Кызыл Шөлге баргаш, Тиилелгениң салюдун көрзүлүңер!— деп, дарга чарлапты.

Барык шуптувус бөлүк-бөлүк кылдыр четтимчиишкеш, Октябрь 25 чылы аттыг кудумчуну куду баскаш, Кызыл Шөлге келдивис. Кремльдиң суургаларының бажында ... апарган хереллендир чырып тур. Кремльдиң болгаш Кызыл Шөлдүң чырык чажырыышкынын дүжүргеш, байырлалдыг байдал-биле шимепкен. Москваның кудумчуларында, шөлдеринде болгаш бажыңнарының соңгаларында ... сарала апарган чырып, Тиилелгениң байырлалын улам аянчыдып тур. Совет Эвилелиниң Күрүне тугу Кремльдиң кырында дээр шаар талыйтыр-ла бедип үне берген, прожекторлар херелинде ... хадып, киискип тур.

Кызыл Шөл, Манеж, Свердлов, Дзержинский болгаш Новая шөлдерин база Степан Разин кудумчузун бир кылдыр бастывыс. Кайда-даа шыгырт долу кижи, ыры, танцы. Тиилелгеге болгаш тиилекчи совет улуска тураскааткан байырлалдың салюду хеп-тенертеп диңмиреп унду. Кызыл, ногаан, сарыг, көк, чузун-бүрүн оттар агаарда чаттылып, Москваның кудумчуларын хүндүскүдеп-даа артык чырыдыпты. Муң үтер-боонуң даашташкыны-биле салюттаан деп эртенги солуннарда бижээн болган.

Төөгүлүг улуг Тиилелгеге тураскааткан пионерлериниң байырлыг слёдунга болгаш Москва областың Краснополянский районунуң комсомолчу-аныяктарның байырлыг кежээзинге ... аас-кежиин меңээ таварышкан. Совет Тываның болгаш оон аныяктарының дугайын ол районнуң аныяктарынга чугаалап бээримге, дыка сонуурган, хөй-ле айтырыглар салып турганнар.

Совет улустуң бо тиилелгези — бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң кижи ниитилелиниң төөгүзүнде кайгамчык өндүр улуг чаагайы, бистиң коммунистиг идеяларының ... өлүм чок күчүлүг бадыткап көргүскен болгаш совет кижилерниң тайбың дээш бодун хайыралавас карак кызыл чуткуддуг делегейни кайгаткан.

Совет кижилер дайын деп чүл дээрзин кончуг эки билирлер. Олар бодунуң Коммунистиг партиязының бижиг тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш демнеп чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турарлар.

А. БОРБАК-ООЛ.

МАЙНЫҢ КИНОЛАРЫ

Найысылал Кызылдың киноэкраннарында «Гобинин болгаш Хинганың тавартыы» деп өнүүг, ийи сериялыг кино амдаа үнуп турар. Делегейниң ийиги дайынының сөөлгү үелериниң дугайын ында төөгээн. Бактериологтуг дайынны белеткеп турган немец болгаш япон милитаристерниң ... тыпканын ында тодаргай көргүскен.

Англи чогаалчы У. Коллинзиниң ужуралдарлыг романын ёзугаар тургускан «Ак хептиг херээжен кижи» деп кинону база көөр силер. Эрткен вектиң ортаа үезинде каас-кой хептиг кинонуң маадырлары, эгээртиммес бай орлулар болгаш залдар ...

Ийи сериялыг бо кинода А. Абдулов, Э. Марцевич, Г. Байкштите ышкаш билдингир актёрларга таваржыр силер. Гражина Байкштите дайтыкы хевири дөмей, ынчалза-даа мырыңай ийи аңгы рольду ол чааскаан күүсеткен. Кинону «Молдовафильм» киностудияга үндүрген.

Бөгүнгү көдээниң кижилери болгаш оларның ажыл-херектериниң дугайын база-ла ийи сериялыг «Мээң меңге ынакшылым» деп кинода көргүскен. «Бурунгаар» колхозтуң даргазы Михаил Петрович Зубковка (А. Папанов) бүгү-ле чүве белен эвес болуп турар. Аажы-чаңы дүрген, ынчалза-даа шыңгыы болгаш ак сеткилдиг бо кижи алгы-кышкы болгаш ураалзашкын-биле ажыл-херек бүдүрер үе эрткен дээрзин чедир бодаваан... Кижилер-биле колхоз даргазы ажылдап шыдаар бе? Кинону В. Монахов «Мосфильмге» тургускан.

Көдээниң амыдыралын өске талазындан көргүзүп турар «Василий биле Василиса» деп кино база солун. Кинонуң кол маадыры орус тараачын херээжен Василиса чурттап эрткен амыдыралын сактып турар: чалыы чылдары, Василий-биле таныжканы, оон-биле бакташканы — шуптузу оон сагыжынга кирип келген...

В. Распутинниң чечен чугаазын ёзугаар үк кинону тургускан. Кол рольдарда О. Остроумова, А. Росоцкий, И. Бондарчук, М. Кононов ойнап турар.

Пионер организациязының 60 чылын таварыштыр Кызылдың «Пионер» кинотеатрга чаа урап-чечен фильмнерни көрүп болур. «Алды дутаарлыг» деп өнүүт, ужуралдарлыг кинону М. Горький аттыг киностудияга үндүрген. Совет милицияның баштайгы хүннериниң дугайында, оон баштайгы берге базымнарын ында көргүскен. Кинода С. Никоненко, М. Пуговкин, М. Яковлева олар ойнап турар.

«Мен — Хортица-дыр мен» деп өнүүт, маадырлыг романтикалыг кино 1941 чылдың баштайгы айларының аар-берге болуушкуннарының дугайын төөгээн. Хортица ортулукту хостаарынга тус черниң чурттакчыларындан пионерлер болгаш комсомолчулар киришкен. Ужуралдарлыг бо кинонуң маадырлары олар болганнар. Кинону Одессаның киностудиязы үндүрген.

В. Шукшинниң рассказтарында «Иван Поповтуң бичии чораан чылдарындан» деп бөдүүн рассказтары бар. Оларга үндезилеп «Чаш чылдарның байырлалдары» деп кинону Рената биле Юрий Григорьевтер тургускан.

Н. БОЛЬШИНИНА.

телевидение

МАЙ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкалаары-биле, чыскаалыңар!» Маадыр хоорайлар дугайында ырлар. 9.45 — «Оттурукчу». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан боол тур мен!». 11.15— «Поэзия». 11.55 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.25 — «Кедээниң шагы». 13.25 — Бөгүн — Тиилелге байырлалы. ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы армия генералы В. М. Шабановтуң чугаазы. 13.40 — «Музыка киоскузу». 14.15 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 15.15 — Москва Кремлиниң комендатуразының үлегер-көргүзүг оркестри ойнаар. 15.40 — Мультфильмнер. 16.30 — «Тиилеттирбес болгаш алдарлыг». Тиилелге хүнүнге холбаштырган музыка программазы. 18.05 — «Делегей панорамазы». 18.50 — Фашизмге удур демиселге өлгеннерниң чырыткылыг тураскаалынга. Хүндүлел ёзулалының минутазы. 19.10 — Бут бөмбүүнге ССРЭ кубогу дээш. В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдар. 19.45 — 20.00 — Чапсар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — Фронтуга — концерт. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тырттырган үндүрген дайынчы кинощылдыларының арынпарындан. 22.55 — 23.20 — Делегейниң чадагтерге чарыжы. Оон соонда — Телемедээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Дайын үелериниң хууда хрониказы». Хөй сериялыг документалдыг телефильм. 3-кү фильм. 15.20— «Дириг амытаннар амыдыралы». 16.20 — «Ажык ном». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. В. Каверинниң домей аттыг романын ёзугаар тургускан. 1-ги фильм, 5-ки серия. 17.25 — «Кино көрүкчүлүгүнүң эдерипчизи». 18.10 — «Ыры кижи-биле артар». Ленинградтан дамчыдылга. 18.50 — Фашизмге удур демиселге өлгеннерниң чырыткылыг тураскаалынга. Хүндүлел ёзулалының минутазы. 19.10 — «Салгалдарның дириг тураскаалы». Совет чурукчуларның Ада-чурттуң Улуг дайынының ... дугайында чуруктарындан тургускан композиция. 19.30 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. Допчулал. 20.00 — «Тамчыктыг ... чаштар!» «Эртенги музыка». Мультфильм. 20.15 — Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга уткуштур. «Бистиң допчу намдарывыс». 18-ки фильм — «1934 чыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.15 — «ТТ-ниң экранынга эң баштайы» — «Старшина» деп урап-чечен фильм.

МАЙ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Авам мени аас-кежиктиг кылдыр төрээн». Урап-чечен телефильм. 10.10 — «Билдингир-даа болза, бүзүрепчиг эвес». 11.10 — Чурттар аразының конкурстарының лауреады С. Иголинский (фортепиано) ойнаар. 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Геннадий Баштанюк, бригадир». Документалдыг фильм. 14.45 — «Авам школазы». 15.15 — ПТУ-га ... бела каңчаар өөредирил. Шахтёрлуг алдар салганчылары. 15.45 — Н. Богданов. «Бистиң артызы Москва». Шүлүглерден үзүндүлерни автор номчуур. 16.05 — Орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. Запорожьеден дамчыдылга. 16.35 — «Орлёнок» телеступиянның аныяктарларының Совет Эвилелиниң пилот лакчыр Маадыры ужудукчу-космонавт В. В. Аксёнов-биле ужуражылгазы. 17.20 — Бут бөмбүүнүң дугайында допчулал. 17.50 — Севастополь хоорайның уругларының «Кызыл парустар» ансамблиниң оюну. 18.20 — Чехословак Социалистиг Республиканың телевидениезиниң фашистиг эжелекчилерден Чехословакияны хостаанындан бээр 37 чылынга тураскааткан программазы.

КЫЗЫЛДАН

19.10 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.25 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин— амыдыралга». Москва чоогунда тудугларда бригада керээзи. 19.55 — «Каң каңчаар катканы». Хөй сериялыг урап-чечен телефильм. 1-ги серия — «Тергиидээнгени». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Москваның М. Горький аттыг үлегерлиг урап-чечен театрынга ССРЭ-ниң улустуң артизи А. П. Зуеваның төрүттүнгенинден бээр 85 харлаанынга болгаш чогаадыкчы ажылының 65 чылынга тураскааткан кежээ. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — «Кызылкуманарда час». Документалдыг телефильм. 22.45 — 00.35 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — ЦСКА. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдар. Чапсар үезинде — делегейниң чадагтерге чарыжы. ЧССР-ден дамчыдар.

ИИИГИ ПРОГРАММА,
МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.30— Физика. 7-ги класс. ССРЭ-ге электрижидилге болгаш 11-ги беш чылдың сорулгалары. 13.00 — Орус улустуң хөгжүм херекселдери. 13.20 — Б. Васильев. Чогаалдарының арынпарындан. 14.10 — Ниитилел дугайында эртем. 10-гу класс. СЭКП — ажылчын аңгының, бүгү совет улустуң партиязы. 14.40 — Амгы үениң сценазында аныяк кижи. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.15— Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Челээш». Дамчыдылга. 19.05 — Мультфильм. 19.10 — Телемедээлер. 19.25— «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Бзук биле Тюк». Мультфильм (ЧССР). 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 22.30 — «Хоочуннар, силерге». Музыка программазы.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАЙ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Гобинин болгаш Хинганың тавартыы» — 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «№ 23 Сылдыс-чыгаш» — 9.00 шакта; «Мен Хортица-дыр мен» — 10.40, 18.10, 21.00 шактарда; «Василий-биле Василиса» — 16.10, 18.10, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Лесси» — 10.00 шакта; «34-кү дүрген поезд» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өлүмче удур көрген бис» — 11.00, 15.00 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ЧАҢГЫ»: «Аажыгаш» — 12.00 шакта; «Сылдыс чүгүрүү» — 14.00, 16.00, 18.00, шактарда.

МАЙ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ангар-18» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 (удаткан), 21.10, «Заирниң девии» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тоол аалдап келди» 10.40, 15.00, «Сөөлгү гейм» 12.10, «Гобинин болгаш Хинганың тавартыы» (2 сериялыг) 16.30, 19.50 шактарда.

АГААР

Бөгүн республикага ... турар булуттаар, чамдык черлерге биче чаъстаар. Соңгу ... чүктүн ... пыр хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 7—12, чамдык районнарга 0—5 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар хүндүс 10—12 градус чылыыр.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаанда 2-32-75 телефоннар ...

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң галаазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1), ТС—00185

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 110 (11908) | 1982 чылдың май 11, вторник | 1925 чылда үндүнүп эгелээн | Өртээ 3 көп.

ТЫВАНЫҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ, ЧАРЫШ ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДААЛ

ССРЭ-60

ДӨРТ АЙ ЭРТКЕНДЕ

Хүлээлге күүселдези кандыгыл?

Он бирги беш чылдың ийиги чылының эрткен дөрт айында республикага ниитизи-биле 34334 центнер өътти күрүнеге саткан азы чартык чыл планы 52 хуу күүсеттинген. А сүттү 70648 центнерни дужааган, ол чартык чыл планының 56,5 хуузу. Бо ийи продуктунуң кайызын-даа алырга, эрткен чылдың ол үезинде турган деңнелден кудулаан. Чижээ, өът 7806 центнер азы 18,5 хуу, сүт—7425 центнер ийикпе, азы 9,5 хуу эвээш саттынган.

Күрүнеге өът дужаарының чартык чыл планын чаңгыс-ла район — Тожу эрткен дөрт ай дургузунда 120,5 хуу күүседип, чаржып турары Бии-Хем болгаш Кызыл районнарны мурнап турар. Тожунуң ажыл-агыйлары күрүнеге өът садарын эрткен чылдың ол үезинден 1,7 хуу көвүдедип, деңнелгени чедип алган. Ол ышкаш Каа-Хемниң ажыл-агыйлары өът дужаарының чартык чыл планын 82,7, Бии-Хемнии—78,5, Кызылдыы—62,3, Барыын-Хемчиктии — 61,3 хуу күүседип, өске районнарның мурнунда чоруп турар. Өът садарын эрткен чылдың бо үезинде чедип алдынгаш турган деңнелден Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Бии-Хем көвүдеткен. Бурунгаар базымны кылган. Ындыг-даа болза чамдык районнар ол деңнелдиң чартыынга безин четпээни хараадаачыг: чижээ, Тес-Хем, Таңды, Өвүр ындыг.

Өът дужаарынга Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары хамыктың кудуруунда чоруп, чартык чыл планын дөңгүп-ле 15,4 хуу чедирген. Ол ышкаш Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Таңды районнар өът дужаарынга база-ла улуг хожудаашкынны болдуруп, бо талазы-биле республиканың ниити көргүзүүн кудуладып турар.

Чурттакчы чоннан күрүнеге өът садарын организастап турар район амдызында чаңгыс-ла Каа-Хем болуп турар. Ол районнуң чурттакчылары күрүнеге 171 центнер өътти дужааган.

Күрүнеге өът дужаар планнының ажыл-агыйлардан «Мурнакчы», «Саян», «Тоора-Хем», «Май 1», СЭКП-ниң XXV съездинге аттыг болгаш «Тере-Хөл» совхозтар чартык чыл планын ажыр күүсеткилээн. Ынчаарга «Чыраа-Бажы», «О. Шынаа», «Торгалыг» болгаш «Коммунизмче орук» дээн ышкаш ындыг совхозтар чартык чылдың онаалдазын дөңгүп-ле 5—19 хуу чедирип, улуг хожудаашкынны болдуруп турар. Ам чартык чылдың төнеринге чедир бүдүн чартык хире-ле ай арткан. Эң-не дээштиг хемчеглерни албас болза, бо ажыл-агыйлар чартык чылдың өът талазы-биле планныг онаалдазын күүседирин үзүп болур чадавас-тыр.

Күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын күүселиринге Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Кызыл болгаш Чөөн-Хемчик районнар мурнап социалистиг чарышты баштап чоруп турар. Бай-Тайга районнуң совхозтары бо чылын эрткен чылдың ынчангы деңнелинден 482 центнер азы 35,8 хуу хөй сүттү күрүнеге дужааган. Оон ыңай Кызыл болгаш Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары база эрткен чылдың ол үезинин деңнелинден эрткен ажырган. Өске районнар күрүнеге сүт садарын 1981 чылдың дөрт айларында турганынга чедирип шыдавайн барганы дувураазынны болдуруп турар.

Тус-тус ажыл-агыйлардан «Хемчик», «Дой-Терезин», «Хадың», СЭКП-ниң XXV съездинге аттыг, «Ак-Туруг», «Алдан-Маадыр» болгаш «Тээли» совхозтар күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын күүседир чоокшулап, чарышка мурнап турар. Ынчалзажок хамыктың кудуруунда чоруп турар ажыл-агыйларны база айытса чогуур. Ындыгларга «Тоора-Хем», «Май 1», «Ленинчи орук», «Тес-Хем», «Кызыгаар» болгаш «Мөрен» совхозтар хамааржып, сүт садарының чартык чыл онаалдазын чаа-ла 35—37 хуу чедирип турар.

Күрүнеге өът болгаш сүт садарының талазы-биле районнарның, тус-тус ажыл-агыйларының социалистиг хүлээлгелерин күүседип турары дески эвес, дыка улуг карыштактарлыг болуп турары үетүнде саннардан тодаргайдыр. Мааа берге кыш багай салдарны чедирген чүгээжок. Планныг онаалдаларны күүседиринге улуг хожудаашкынны болдурган чамдык совхозтарның удуртукчулары боттарының ажыл-агыйжы эвес чорууп, бар курлавырларны болгаш болдунар аргаларны ажыглап шыдаваанының чогум-на ыштагылаашкынның бергези-биле агартырын оралдажып турар. Кыш кыш-ла болгай харын. Ынчалзажок ажыл-херекке четпестерни чүгле олче чүүй каап болбас. Эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинге чүгле четкен эвес, харын-даа ону дыка ажырган, чартык чылдың планныг онаалдаларын ам безин ажыр күүсеткен ындыг районнар, ажыл-агыйлар ааааш эвезин көрзүвүс. Ол дээрге «экономика кампаланчыг болур ужурлуг» деп принципти ёзулуг удурттунга болдурганы. Ажылдың ажыктыын бедик шыныраары хереез кырында чоруп ап турар ындыг чеглер-дир. Шуптузу ындаар ажылдаар ужурлуг. Планныг онаалдаар күүселдезинге хожудап турар ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери оон чогуур түңнелди кылза эки. Оон башка хонук-хүнээ кыска, а планныг онаалдаларны күүседири-биле кылза чогуур чүүлдер хөй. Малдың ажаалдазын көмтерлилгезин болгаш оларга дылгазын чогуур-биле организастаар, семиртир азыралды экижилер херек. Өът болгаш сүт бүдүрерин, ону күрүнеге садарын көвүдедирин чедип алырының дугуур ында.

Бөгүн социалистиг чарыш экранында:

● МУРНААННАР, ХОЖУДААННАР ● ҮЛЕТПҮР, КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ДОПЧУЛАЛЫ ● КӨДЭЭ ИШЧИЛЕР ЧАРЫЖЫ ● БРИГАДА КЕРЭЭЗИН АЖЫГЛААШ ● ЧАРЫШ ХРОНИКАЗЫ

КОЛ КӨРГҮЗҮГЛЕРНИ КҮҮСЕТСЕ-ДАА

Үлетпүр

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажыл-ишчи коллективтери кирипкен, юбилейлиг чылдың эрткен дөрт айларында чамдык чедиишкиннерни чедип алганнар. Продукцияның кол-кол хевирлерин бүдүрериниң болгаш сайгарарының планныг даалгалары хуусаадан эрте күүсеттинген.

Тодаргайлаарга планнан ажыр 1,7 миллион рубль төңнүг продукция сайгарттынган. Январь—апрель айларда пландан ажыр 43 муң тонна хөмүр-даш, 6,8 миллион киловатт шак электри энергиязы, 2,8 муң дөрбелчин метр эжик блоктары, 57 тонна чугай, 8,9 муң рубльдиң культура амыдырал бараанпары, 106 тонна өът, 13 тонна саржаг, 270 тонна чалаң сүт продукциязы, 291 тонна далган, 12 тонна кондитер кылыглар, 6 муң дал эзиртпес суксун бүдүрттүнген. Чыып-эптээр демир-бетон кылыгларны, сорттуг даг-дүгүн, мал чемин белеткеп бүдүрериниң планныг даалгалары база ажыр-тереке болганган.

Бо чылдың эрткен дөрт айларында Тываның электри четкилери, Чадаананың тараа пунктузу, мебель фабриказы, бар-арга курлавырларын чогумчалыг ажыглап шуудаашкынының ажылдааш социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын чедиишкиннии күүсеткеш, эрткен чылдың ол-ла үезиниң деңнелинден хөй продукцияны бүдүргеннер. «Тудуг кезектери» комбинаттың ажылында бурунгаарлаашкынның демдээлээзе чогуур. Ук коллектив продукция бүдүрерин база ону сайгарарының планын күүсеткеш, тудуг материалдарын бүдүрерин көвүдеткен.

Бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдаң шынарын янзы-бүрү көргүзүглер тодарадыр. Оларның бирээзинге продукцияның бот-үнезин хамааржып, бүдүрүлгеге үнген чарыгдалды көргүспүшаан, курлавырларны ажыктыг ажыглаанын айыткаш, арыг орулганың хемчээлин тодарадыр. Бараанныг продукцияның бот-үнезин чиигедириниң планныг даалгалары бо чылдың бирги кварталында күүсеттинген. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери оон түңнелинде 415 муң рубльдиң арыг орулгазын алган. Эң-не хөй кээргелгени «Тыва даг-дүгү» комбинат (386 муң рубль), «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкын (202 муң рубль) чедип ап, бар курлавырларын чогумчалыг ажыглааннар. Бо эрткен дөрт айларда республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери багай эвес ажылдааның демдеглээри чугула. Оон тодаргай бадыткалы —адаттынып турар үениң иштинде бараанныг продукция бүдүрериниң болгаш бир кижиге онааштыр кылыр ажылдарының даалгалары бүрүн күүсеттинген.

Январь — апрель айларда чамдык бүдүрүлгелер дең-десин эвес ажылдааш, план күүселдезин үскен. Белен продукцияны сайгарарының даалгазын 12 бүдүрүлге күүсетпээниндеп 244 муң рубльдиң продукциязы болериге четпейн барган. Бараанныг продукция бүдүрериниң планын 15 бүдүрүлге үскен болгаш 21 коллектив эрткен чылдың бо үезинде бүдүрүп турган деңнелинден кудулаткан. Ынчангаш бараанныг продукция бүдүрериниң планын республика 3,4 хуу эвээжеткен. Оон түңнелинде 777 муң саның туүйбу, 4,6 муң кубометр үүрмектээн сай, 18,7 муң эжеш киндис идик, 5,3 муң эжеш хөм идик чедир бердипмээнинден херглекчилер ол үнелиг продукцияны чогуур үезинде албайн барган. Үш бүдүрүлгениң бирээзи-ле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң даалгазын күүсетпейн барганындан 1,8 миллион рубльдиң янзы-бүрү продукциязы чедир бердипмээн. Социалистиг хүлээлгелерниң, планныг даалгаларның күүсеттинмейн турарының кол чылдагааны болза технологтуг дериглелерниң анаа туруп, үрелиишкинге таваржып турарындан база бедик мергежилдиг ажылчыннарның чедишпезинден хамааржып турар. Оон ыңай чамдык коллективтерде бүдүрүлге чорудулгазын болгаш күш-ажылды организастап турарында четпестер бар. Ажылды шын эвес организастаанындан эндегглер аразында туруушкуннар, ажылдан озалдаар, прогулдаар чорукьтар хөй болуп артпышаан. Бо чылдың бирги кварталында ажылчын үе-шакты чок ажыглавайн келгениниң түңнелинде көөрге, Кызыл-Мажалыктың өът комбинады, туүйбу заводу, Шуурмактың ыяш пунктузу, Кызылдың алгы заводу, Тураның ыяш пунктузу бүдүрүлге чорудулгазының үнелиг үе-шагын ажыктыг ажыглавайн турар. Адаттынган организацияларның удуртукчулары, хөй-нийти организацияларының ажыл шагын шын ажыглаарынче кичээнгейин салыры чугула.

Чылдагаан чок черге ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруу планныг даалгалар күүселдезинге багай салдарлыг дээрзи билдингир. Ындыг түрүүнде Кызыл-Мажалыктың өът комбинадындан, Кызылдың, Чадаананың хлеб заводтарындан, алгы заводундан, типографиядан кадрларның ажылдан үнер-кирери эвээжевейн турар.

Республиканың үлетпүрү дөрт айларның планныг даалгаларын кол көргүзүглер-биле күүсетсе-даа, чамдык үлетпүр бүдүрүлгелерде байдал ам-даа чогуур деңнелинде эвес дээрзи тодаргай. Хожудаашкынныг ажылдап турар коллективтер бар четпестерни дарый чайлаткаш, планныг даалгаларның күүселдезинге бижыт магадылалды тургузар апаар.

Р. ЕЛИЗАРОВА,
республиканың Статистика эргелелиниң үлетпүр килдизиниң начальниги.

КЫЗЫГААР ДУРГААР ЭСТАФЕТА

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга турааскааткан комсомолчу-аныяктарның кызыгаар дургаар эстафетазын май 9-та Кызылдан эгелээн.

Эртенгиниң 10 шакта, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында амы-тынындан чарылган дайынчыларга турааскаал чанынга Тиилелге хүнүнге турааскааткан митинг болган. Митинг соонда эстафетаның киржикчилери узун орукче — Кызыл—Самагалдай— Эрзин—Хандагайты —Мугур-Аксы — Чадаана—Чаа Шагаан-Арыг — Кызыл маршрутче үнүпкен.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын пропагандалаары, республиканың ооллар, кыстарын, кызыгаарҗы-шериглерин ВЛКСМ-ниң съездизин төлептиг күш-ажылы-биле уткуурунче мобилизастаары, аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң деңнелин бедидери, оларны күш-культураже болгаш спортче, ылангыя спорттуң шериг-дузалал хевиринче долу хаара туттунган турарын чедип алыры —эстафетаның сорулгазы ындыг.

Эстафетаның кежигүннериниң составында дайынның болгаш спорттуң хоочуннары, мотоцикличилер, авиамодельчилер, шыдыраачылар, бот-тывынгыр артистер база хөгжүмчүлер бар. Чурттакчылыг черлерге, кадарчылар, малчыннар турлагларынга спорттуг көргүзүг оюннар, мотокросс, мотоцикличилерниң фигурлуг көргүзүглери болур. Ол ышкаш авиамодельдер ужудулгазы, шыдыраага кыска көргүзүг оюннары олар күүседир. Агиткультбригада концерт көргүзер, а лекторлар чуртта болгаш даштыкыда болуп турар чүгүла болуушкуннар, айтырыглар дугайын дыңнадып чугаалап бээр.

Эстафета май 18-те Кызылга дээскинип кээр.

Бистиң корр.

МААДЫРЛАРГА МӨҢГЕ ТУРАСКААЛ

Тиилелге байырлалында Билдинмес солдаттың хөөрүнүң чанынга кижилер онза хөй болур. Партияның, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, дайынчылар, нацистиг айылдарының аалчылары фашистиг эжелекчилерге удур демиселге бистиң социалистиг Ада-чуртувустуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруун камгалап алган совет солдаттың тураскаалын сактып ёзулаар дээш анаа чедип келир.

Тулчуушкуннар шолунге амы-тынындан чарылганнарга өөрүн [illegible] туруттунген чериге ээп келбээннерге мөңге ынакшылдың болгаш хүндүткелдиң көрүшкүнү. Мөңге оттуң гранит плитазындан ыраллга часкы боодал-боодал чечектерни салып каар.

Кремль ханазының баарынга Александров садынга найысылал гарнизонунуң шериглериниң колонналары чыскаалыпкан. Фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга [illegible] чы туктары чыскаалдың кырынга салдынга киинекип турган.

Совет дайынчыларының чырыткылыг тураскаалын сактып ёзулаары-биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчылары Совет Эвилелиниң маршалдары Н. В. Огарков, В. Г. Куликов, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги армия генералы А. А. Епишев, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчылары, кошку шериг начальниктер [illegible].

Кажыызал аялгазы байырлалдыг чаңгыланып турган. Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечек салган: «Билдинмес солдатка — ССРЭ-ниң Чемсектиг Күштеринин дайынчыларындан» деп кызыл кожаада бижээн. Маадырларның тураскаалын шериг начальниктер сактып ёзулаан.

Совет Эвилелиниң Күрүне гимнизиниң аялгазы чаңгыланып турган. Билдинмес солдаттың хөөрүнүң баары-биле Москва гарнизонунуң шериглери эртип, амы-тынын бергеннерниң дайынчы алдарын ёзулап чорааннар.

• • •

Тиилелге байырлалында Билдинмес солдаттың хөөрүнге СЭКП-ниң Москва хоорком унундан болгаш Моссоветтиң күүскомундан, СЭКП-ниң Москва обкомундан болгаш Мособлсоветтиң күүскомундан чечектерни салган.

Москвага «Маадыр хоорай» деп хүндүлүг атты тывыскаанынга алдар бол дурган тураскаалдың баарынга база ол-ла хуу чечектер салган.

Чечектер салырының ёзулалынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорком унуунуң бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП-ниң Москва обкомунуң бирги секретары В. И. Конотоп, Моссоветтиң күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов, Мособлкүүскомунуң даргазы В.С. Пестов, СЭКП-ниң Москва хоорай болгаш область комитеттериниң секретарьлары, бюро кежигүннери, дайын хоочуннары, [illegible] кирипкен.

• • •

В. И. Ленинниң Мавзолейинге болгаш Билдинмес солдаттың хөөрүнге ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чоруу комитединден чечектер салган.

(СЭТА).

САКТЫП ЁЗУЛААН

Социалистиг Ада-чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге амы-тынын берген совет дайынчыларының чырыткылыг тураскаалының мурнунга Тиилелге байырлалының хүнүнде совет улус баштарын могейтип турар.

Төрээн чурт дээш, телегейде тайбың дээш тулчуп турган маадырларны май 9-та [illegible] чурт хүндүткеп, сактып, ёзулаан.

Теп телевидениеге болгаш Бүгү-эвилел радиозунга дамчыткан кажыызал аялгазы чаңгыланып турда:

«Амы-тынын берген дайынчыларның аттары бистиң сөзүп четтирииишкинивистин. [illegible] чырыткылыг херели болуп, далайгылаштыр чалгаан тарааның, чаа тудугларның шимээн-дааштынга, улуг байырлалдың тиилелгелиг марыжынга оларның үннери дыңналып, амыдыралчурттаалганың салгакчыларынга дамчып турзун...» деп чаңы утказыг сөстер сагыш-сеткилди хайныктырып келир турган.

19 шак. Сактып ёзулаарының минутазы келген. Совет Эвилелиниң бүгү радиостанциялары шимээн чок барган. Телевизорларның экраннарында — Кремль ханазының баарында Билдинмес солдаттың хөөрүнде мөңге от.

Өөрүп четтирген Ада-чурт маадырларының аттарын, эрес-маадыр чоруктарын [illegible] утпас. Оларга мөңге алдар!

БАЙЫРЛАЛДЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

Тиилелге салюдунуң оттары маадыр хоорай Москваның кырында дээрге хөй янзы өңнерлиг кайгамчык улуг боодал чечек шинчилиг болу берген. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң найысылалы май 9-туң Тиилелге байырлалын артиллерияның үжен [illegible]-биле демдеглээн.

Фашистиг Германияны ажылдап тиилелгениң хүнүнден бээр 37 чыл оюн демдеглээрн-биле [illegible] республикаларның найысылалдарынга, маадыр хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Одессага, Севастопольга, Новороссийскиге, Керчиге, Тулага, маадыр шивээ Брестиге, ол ышкаш Калининград, Львов, Дона-Ростов, Куйбышев, Свердловск, Новосибирск, Чита, Хабаровск, Владивосток болгаш Североморск хоорайларга база салют болган.

(СЭТА).

АК-КӨК ОРУКТАП...

Он бирги беш чылдың ийиги чылының ээлчеглиг эжиндириишкининде Енисейниң Кызылда район эргелелиниң хемчилери 3,5 муң тонна нефть продуктуларын, 6,5 муң тонна улус ажыл-агыйының янзы-бүрү чүъктерин болгаш тудугга херглээр салдарны Улуг-Хемни куду салдадып бадырарлар.

Хемчилерниң эжиндириишкининиң сезонпут ажыл болганда, чүък сөөртүр теплоходтарның септелгезиг кышкы үеде ыяк кылып алыр чаңчылдыглар. Бо юбилейлиг чылдың социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш анаа баш удур белеткел ажылдарын канчаар кылып чоруткаанын сонуургааш, эргелелде партия организациязының секретары В. А. Шашков-биле ужуражы бердивис.

— Бо онзагай чыл болгай. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн демдеглеп эртирер. Силерниң хемчилериңер юбилейлиг эжиндириишкинниң сезонун кандыг белеткелдиг уткудулар, Василий Александрович? —деп айтырдывыс.

— Эрткен чылдың эжиндириишкинин доостуру билек-ле, анаа киржип турган теплоходтарны тургускаш, оларны септээринге белеткедивис. Дуржулгалыг капитаннарывыс септелге ажылдарын кылып чорудар комплекстиг бригадаларны четчелеп тургускаш, оларның ажылын башкара бергеннер. Партия, профэвилел организациялары социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, бригада, септекчи бүрүзүнге таныштырган. Оон түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп, септелгениң чоруун турарын. кылдынгап ажылдарның шынарын үргүлчү хынаанын кичээнгейинге алганывыстың түңнелинде ажыл шуудаашкынныг чорул келген— деп, ол чугаалады. Септелгеге хаара туттунган бригадалар сегээн гезүнге ээ болуп, суднолар септээр планның хуусаазын ийи неделя кызырганнар. Оларның кызымаккай ажыл-ижинин түңнелинде пассажирлер сөөртүр дөрт теплоход, он бир буксир, он баржа сезонга киришкенинге белен болган.

Тываның хем оруу ажыттынганы-биле хемчилерниң эжиндириишкини эгелээн. Улус ажыл-агыйынга эргежок чугула чүъктер сөөртүр теплоходтар суг оруу-биле ыракты Тожуже чоруткан. Дистчиниктер эжиндирип чоруп орар теплоходтарның эң бажында «Ангара-45» теплоход [illegible] экипажы юбилейлиг чылдың ак-көк оруунда эжиндириишкинни баштап чоруур. Теплоходтуң экипажы аныяктардан тургустунган.

— Республиканың ырак-ыраак району —Тожуже эжиндириишкинге белеткенип алдывыс. Улус ажыл-агыйынга херектиг чүъктерни ынаар чүгле хем оруу-биле чедирер. Бистиң апаар чүъгүвүс — нефть продуктулары. Дегерниң белеткенип алгаш ыраккуай оруқче чоруптар бис — деп, капитанның бирги дузалакчызы Александр Яковенко чугаалады.

Аныяктар экипажы омак-хөглүг, найыралдыг улус болду. Ырак оруқче аъттаныышынга белеткенип, оруқка ап чоруур чүүлдерин эмгелеп-сеспелеп, сөөртүр чүъгүн чүдүрүнүп алганнар.

— Баштайгы эжиндириишкиннер чединмишкинниг болзун, орук-суур менди-чаагай чорунар!—деп йөрээривиске, «четтирдивис!» деп бир дем-биле харылаадылар.

М. ОНДАР.

Оон капитаны Пётр Михайлович Марков. Оон соондан «МЕБ 176», «МЕБ-261» теплоходтарның капитаннары В. Лапшов, А. Яковенко болгаш оон-даа өскелер аар чүъктүг караваннарны билдилиг башкарбышаан, эжиндирип чоруурлар.

Эрткен чылын судноларының саны чыл санында көвүдеп олурар. Эрткен чылын «Ангара-51» теплоход немешкен. Ону аныяк капитан Анатолий Васильевич Путинцев башкарар.

ЧУРУКТАРДА: «Ангара-51» теплоходтуң экипажы: (солагай талазындан) моторист Н. Полежаев, повар-матрос М. Барсукова, капитанның бирги дузалакчызы А. Яковенко, башкарыкчы Ю. Тупеков эжиндирер мурнунда; черге-ленкен теплоходтар эжиндириишкинге үнер мурнунда.

В. КАРА-САЛДЫҢ фоторлары.

Тываның ... библиотеказы ... (library stamp)

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин-амыдыралга!

XI БЕШ ЧЫЛ: бүгү талалыг интенсификация

Чарыш - чедиишкинниң быразы, кижизидикчи күш

1982 ийиги чыл

МАЙ

Ажыл-агыйны эрттелеп башкарарының амыдыралчы, хөгжүп турар организмин чаңгыс черде турар, чаңчыл апарган хевирлерге таарыштырып болбас. Ындыг эвес, харын ажыл-агыйның өскерлип турар сорулгалары-биле хевирлерни дүүштүрер ужурлуг.

(СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП-ниң ТК-ның Отчет илеткелинден)

МУРНААННАР

Бо чылдың эрткен дөрт айларында «Каа-Хем» разрезтиң, «Тыва кобальт», «Тудуг кезектери» комбинаттарының, Кызылдың сүт заводунуң, сайгарылга баазазының, Чадааның тараа пунктузунуң, Кызылдың, Чадааның, Ак-Довурактың, Хову-Аксының, Тураның хлеб заводтарының коллективтери эки ажылдаан, социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеннер.

Күрүнеге эът садарының чартык чыл планын күүседиринге «Мурнакчы», «Саян», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг болгаш «Тере Хөл» совхозтар, а сүт дужаарының планын күүседиринге—«Хемчик», «Алдан-Маадыр», «Тээли» совхозтар социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорупп турар.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ХӨЙ КЕЗИИН АЖЫГЛАП БОЛУР

[illegible]

И. ОЛДЫРЕВ,
инженер.

ЧАРЫШТЫ ОРГАНИЗАСТАП, ХӨГЖҮДҮП...

[illegible]

Тураның хлеб заводу бо чылдың бирги кварталында продукция сайгарарының планын 119,5 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдың деңнелинден 24,6 хуу улгаттырган, хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Бо коллективте хүлээнген ажыл-херээнге кызымаккай, эш-өөрүнге хүндүткелдиг ажылчыннар хөй. Оларның бирээзи хлеб быжырыкчызы Чыртай Найдыновна Маадыр доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Оон хөрек чуруун районнуң Хүндүлел самбыразында киирген.

Тураның хлеб заводунуң бүдүрген продукциязы эки шынарлыы-биле илгалып турар.

ЧУРУКТА: Ч. Маадыр, технолог Т. Кочеткова, хлеб быжырыкчызы О. Зайцева.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Чарыш тиилекчизи

Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозтуң чылгызының саны чыл келген тудум өзүп, көвүдеп орар. Ам мында бар 220 ажыг малдың уксаазын экижидер, продуктулуун бедидер сорулга-биле Тываның аът ажаар черинден уксаалыг аскырларны садып алган.

Чылгы малдың баш санын өстүреринге төлептиг үлүүн дүржулгалыг чылгычы, чарыш тиилекчизи Эрес Моңгушович Ойдуп киирип чорууру. Бо чылын ол торуур бе бүрүзүнден кулунну камгалап алырын хүлээнген.

Х-К. МОНГУШ.

Өшкүден-не 2,2 кг

Ангор өшкүден алыр продукция дыка үнелиг. Өшкүнүң бо уксаазы «Мурнакчы» совхозта 3000 баш четкен. Бо хүннерде өшку кыргылдазы түлүктээн. Оларның кыл аштаны эки, деңнилдеп бараан эвес. Ынчангаш оларның дүгү эрткен чылдарынындан хөй болуп турар.

Ыраңгыя Сайын Күжүгеттиң кадарган сергелери хөй «дүжүттү» берген: бир баштан-на 2,2 килограмм болган. Балды Салчак, Кара-оол Борбай-оол, Мерген-оол Доңгак оларның кадарган өшкүзүнүң дүгү бир баштан-на барын: ийи килограмм чедип турар.

А. КАНЧЫЫР.

Беш айнын

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта В. А. Козловка удурткан [illegible] экипажының ажылы [illegible]. Олар чыл эгезинден бо хүннерге чедир 390 муң тонна даг массазын чүдүрген. Ол дээрге беш айларның планынга деңболуп турар.

Н. А. Соколов, Н. Н. Щербинин болгаш өске-даа бригадирлерниң удурткан бригадалары хүн бүрүзүнде-ле планныг онаалдаларын күүседип, шалыпчы ажылдап турар.

Ш. КУУЛАР.

Часкы суггарылга

Он бирги беш чылдың ийиги чылында тараа болгаш мал чеми культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп алыр дээш часкы ажыл-иш Улуг-Хем районнуң ажыл-агыйларында хайнып-кайнап турар.

«Найырал» совхозтуң Терезин бригадазында К. Солунамга баштаткан суггатчылар звенозу мал чеми культуралар тарыыр 560 гектар чериниң часкы суггарылгазын чорудуп турар. Механизаторлар Иван Доржу, Оскал Меңниш олар ДТ-75 тракторлуг ДНД-70 аппарат-биле чер суггарарының хүн нормазын 105—110 хуу күүседип, соолгу беш хонукта чарыштың тиилекчилери болганнар.

К. МААДЫ.

Чаа бажыңнар немешкен

«Тыва кодээ тудуг» тресттиң бригадалары он-он чаа чурттаалга тудугларын ажыглалга киирген. Ужен коллектив бригада керээзи-биле ажылдап турар. Өскелерге бодаарга, оларның күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турары эки. Бүдүрүлге болгаш хөй-шиитиниң чуруму быжыг, тудуг материалдары чоп ажыглаттынып, камнаттынып турар.

Барыын-Хемчик районда Ш. С. Күжүгеттиң бригадазы ийи ала чурттаар үш бажыңны туткан. Н. И. Куулармоктуң бригадазы Таңды районда. Бо коллективтиң кежигүннери база-ла эки ажылдыг.

А. МОНГУШ.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИН АЖЫГЛААШ...

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугаазынга эш Л. И. Брежнев чаңгыс дээ керээ ёзугаар ажылдап турар бригадаларны ажылчы чоннарның эргелеп башкарар чаңчылдарын хөгжүдеринге ёзулуг школа, чогаадыкчы, эгелекчи чорукттарның шенелде кылыр лабораториязы деп адаан. Бодунуң бүдүрүлгезиниң ээзи, бодунуң чуртунуң ээзи болур медерел ындыг коллективтерге тыптып тургустунар, ээзэш чарыгдалды үндүргеш, бедик түңнелдерлиг болуру ынчан чедип алдынар.

Республиканың бир совхозунда база автотранспорт бүдүрүлгезинде бригада чераззиниң дугайында материалдарны парладывыс.

Продукция көвүдээн

[illegible]

М. [illegible],
республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң кол агроному.

КЫЛЫРЫ ӨСКЕН

Эрткен чылын Тываның автотранспорт эргелели Минусинск АТБ-зинин баазазынга [illegible]

В. ПАЛАМАРЧУК.
Тываның автотранспорт эргелелиниң [illegible].

ХОЖУДААННАР

«Чыраа-Бажы», «Октябрь 30 чылы», «Коммунизмче оруук», «Торгалыг» совхозтар—күрүнеге эът садарынга, а «Тоора-Хем», «Май 1», «Ленинчи оруук», «Тес-Хем», [illegible], «Мерген» совхозтар — сүт садарынга хамыктың соонда кирип, улуг хожудааннарны болдурган.

«Тыва даг-дүгү» комбинат, Кызыл-Мажалыктың, Кызылдың эът комбинаттары, Шагаан-Арыгның [illegible], [illegible] балык заводтары бар ооржу-[illegible] чедир ажыглаваан. Дөрт айларның [illegible] онаалдаларының күүселдезин [illegible] ннер.

Хей уругларлыг иелерни «Ие́нин алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № 107 «Шында»).

ӨВҮР РАЙОНДАН

Тос уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Өшкү-Саар Маадырыкчыевна Монгуш — «Коммунизмче оруук» совхозтуң ажылчыны.

Сенди Бичеооловна Монгуш — «Коммунизмче оруук» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Кыргысовна Тюлюш — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Маймаашпай Чүлдүм-ооловна Доңгак — «Коммунизмче оруук» совхозтуң ажылчыны.

Оболуу Биробевна Доңгак — «Кызыл Тук» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Салыговна Монгуш — «Коммунизмче оруук» совхозтуң [illegible].

Чеди уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Вера Чепек-ооловна Дажыма — районнуң шериг комиссариадының [illegible].

Вера Санлановна Дамдынвол — «Коммунизмче оруук» [illegible].

Кызыл-Урт Монгушовна Доржу — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаап болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

[illegible] Саа-Сал — «Кызыл Тук» совхозтуң [illegible].

Беш уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Наталья Андреевна Балдан — «[illegible]» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Бургутовна Доңгак — «Кызыл Тук» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Байыровна Доңгак — Солчур ортумак школазының директору.

Сентябрина Доржуевна Кара-Сал — «Кызыл Тук» совхозтуң зоотехниги.

Галина Шелуковна Куулар — Саглы ортумак школазының [illegible].

Наталья Алдыновна Куулар — Хандагайтының харылзаа салбырының почтачызы.

Зоя Тас-ооловна Кыргыс — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Вера Маннак-ооловна Монгуш — чурттаалга коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң [illegible].

Феня Туматовна Монгуш — чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Татьяна Дамдыновна Саая — Солчур ортумак школазының [illegible].

БИИ-ХЕМ РАЙОНУНДАН

Сес уругну божаап болгаш кижизиткен иениң «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Лидия Григорьевна — Сандан — Туран хоорайда өг-бүле [illegible].

Алды уругну божаап болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Надежда Петровна Кукарина — «Саян» совхозта уруглар садының [illegible].

ТЕС-ХЕМ РАЙОНУНДАН

Тос уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Өшкү-Саар Сояновна Калаа — «Кызыгаар» совхозтуң [illegible].

Норбунтай Шыыраповна Ооржак — «Тес-Хем» совхозтуң столовайының повары.

Чеди уругну божаап болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Тамара Аракчааевна Хумбун — районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының [illegible].

Алды уругну божаап болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Тамара Дыдаевна Шымрап — «Тес-Хем» совхозтуң техниктиг ажылчыны.

Беш уругну божаап болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

[illegible] Сувап-ооловна Чооду — район эмнелгезиниң санитаркасы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары П. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың апрель 23.

БОТТАНДЫРЗА...

Моңгун-Тайга районга тууйбу заводун тудар дугайында чугаа тоску беш чылда-ла эгелээн. Ол дугайын райкүскомуң сессияларынга, хуралдарга чаңгыс эвес катап чугаалашкан. Ол дээрге өзек айтырыгларның бирээзи. Чүге дээрге, тууйбуну Кызыл, Ак-Довурак, Чадаана хоорайлардан сөөртпейн барып болур.

Эзээн каш чыл мурнунда «Малчын» колхоз турда-ла Кудус-оол Сааяның, Коңгар-оол Сааяның бригадалары дөрт өөзэл чурттаалга бажыңнарын тууйбу-биле кылып турдулар. «Мөген-Бүрен» совхоз район төвүнден тууйбу сөөртүп ап тургаш, печкаларын септеп ап турду. Сөөлгү үеде тууйбу бүдүрбестей бергензе септелге ажылдарын кылыры бергедеп турар. Бо бүгү бергелерден уштунар дизе чугле тууйбу бүдүрер пунктуну катап ажылдадыр херек. Ындыг болза-даа ында кылдынган ийи цехтиң чамдык кезектери үрелип, эргижирел калганындан катап кылдынар арга чок туруп берген.

Бир эвес хой чыл дургузунда шиитпирлеттинмээн айтырыг ам боттаны бээр чүве болза эки-ле-дир ийин. Аңаа чугле тууйбуну эвес, харын чугайны өрттедип болурунуң айтырыы тургустунуп келир. Ынчан ону база өске черлерден база сөөртпестей бээр.

З. ХОМУШКУ.

КАЯ ДУЖААРЫЛ?

Мооң мурнунда чылдарда Кызыл районнуң Баян-Кол суурга алгы-кеш, дүк болгаш өске-даа өлүк хүлээп алыр бе[illegible] турган. Эрткен чылдың августа аңаа ажылдап турган кижи халашкан. Оон бээр белеткел чери ажылдавастаан.

Ам алгы-кеш садар дээн кижилер ону кая аппарып дужаарын билбейн турарлар. Алгы-кеш хүлээп алырының үези келген. Чамдык кижилер хуу өнчүлериниң кыргып турар. Ону улаштыр хой кыргылдазы эгелей бээр. Ону хүн бүрү хүлээп ап турар пункт чок болганда дүк кижилерниң хууда ажыглалынга баары билдинер. Ону болдурбас дээр болза, мооң мурнунда чылдарда ышкаш, совхозтан [illegible] таап, улусту кезиш чорааш [illegible] ап болур аза канчыгыл?

Ынчангаш Баян-Колга [illegible] белеткел пунктузун Кызыл районнуң баштаар чери, Баян-Кол кожуун Совединиң күскому дарый ажылдадыр чугула.

С. ДУВАА.

Кызыл хоорайның мырыңай төвүнде, төп харылзаа бөлдириниң чоогунда автобус доктаар черге дүжүп каарга, бир тугаарында ында үш каът улуг бажың болгаш ооң кирер [illegible] «Агитпункт» деп бижиин [illegible] — дөртку микрорайоннуң соңгукчуларының соңгулда мурнунуң белеткел ажылдарының үезинде агитас-массалыг ажылдар чорудар төп пунктузу ол. Марина Михайловна Фирсова эргелекчилиг бо агитпункт сезеп ажыг агитас-[illegible] тос улуг организацияларның бөлүүнде хаара тудуп турар.

АГИТПУНКТУЖЕ КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР

[illegible] турар өрээлдиң деритинтиген багай эвес. Мында схема-карта, депутаттарның, соңгукчуларның [illegible] соңгулдалар дугайында дүрүм, сорулга-сорулга, агитпунктунуң планы бар. Ынчалза-даа аңаа кижи кире бээрге, сеткилге таарышпас чүве бар, чүл ол? [illegible] ажылдап билиринден, оон [illegible] улуг хамаарылгалыг «Агитаторнуң булуңу», «Соңгукчуга булуң» деп чижектиг булуңнар, стендилер мында чок. Барла чүвени стол кырында, соңга баарында холуштур делгеп каан. Часкы хүннер хат-кодурумнуг болгулаар. Соңга караанда дептерлер доозунга үгледи бергилээн. Оортан-на бор өреэл ишти хирлиг, шевергин эвес көстүр.

Агитпункт дээрге соңгукчуларның соңуурган кирер, өргүме ап, айтырыг тургузуп баар чери. Шынап байдалы ындыг агитпунктуга кирген соңгукчу оортан таалал албас хире. Оон бир херечизи соңгукчуларга азы агитпунктуга келгеннерге демдеглел дептеринде чаңгыс-даа үжүк шыйдынмаан. Дежурный графиги тургустунмаан. Дежурный лаашкын бо хүннерге чедир чорувайн турар. Агитпункттуң ажылдаар шактарын бижээш азып каан, ол шактарда эргелекчи болгаш чүтле комбинатта агитаторлар дежурнайлап турар дээрзин эргелекчи М. М. Фирсова чугаалады.

Дериңде, шимээдениң аразында [illegible] шыңгыыратпайн турарын комбинатта септелге чорун турарынче чүүй каап турар. Ол шын-на. Ынчалза-даа чер-чер Советтеринге соңгулдалар хүнүнге чедир ындыг-ла үр эвес үе арткан. Шимелде дугайында айтырыг турбас ужурлуг. Соңгукчулар-биле, ылаңгыя аныяк соңгукчулар, бажың ээлериниң, пенсионерлер ортузунга агитас-массалыг ажылды организастаап, оларның соңуурганын [illegible] ажыл хамныышкынныг турар үе-дир бо.

[illegible] агитаторлар кылып доозуп турар.

Хоорайның улусчу контроль комитединиң, облпрофсовединиң, [illegible] спорт комитединиң организацияларында [illegible] агитпунктунуң ажылынга идепкейлиг киржип турар.

Агитация ажылдарының төвүн чогуур негелде баугаар бедик деңнелге чедир дериир, [illegible] чорудар ажылдарны планда чурум сагып эрттерип турар болза агитаторларга-даа, соңгукчуларга-даа чиик, хөглүг болур. Ол бүгүге үлегер-чижек кылдыр Ч. С. Серен-оол [illegible] агитпунктуну база катап мактаксай-дыр мен.

Эргелекчизи Марина Михайловна Фирсованың ол агитпунктуну аштап, арыглап кижи удаа эде дериир, дозун, плакат, стендилерни дооскур аар, дежурныйлаашкынны бо хүннерде эгелээр»...— деп чугаалаашкынга бүзүреп, оларның [illegible] чедиишкинниг кылаар-дыр бис.

В. САТ.

«Шынның» корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТИИЛЕЛГЕ ХҮНҮН ДЕЛЕГЕЙ ДЕМДЕГЛЭЭН

⊙ **БЕРЛИН.** Немец улусту фашизмден хостааныының 37 чылынга тураскааткан Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Национал фронтузунуң Национал чөвүлелиниң байырлыг хуралы Берлинге болган.

ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер болгаш республиканың партия база күрүне удуртукчулары байырлыг хуралга киришкен.

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ГСЧП-ниң Берлин округ ко[illegible] К. Науман байырлыг хуралга илеткел кылган болгаш немец улусту фашизмден хостааны — Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң ажылчы чоннарының ниити байырлалы-дыр деп, онзалап демдеглээн. Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа перспективаларны улуг тиилелге хандырып берген.

Трептов-паркта совет хостакчы дайынчыга тураскаалдың баарынга чечектерни ГДР-ниң найысылалынга салган. Э. Хонеккер, В. Штоф, республиканың партия болгаш күрүне удуртукчулары чечектер салыышкынынга киришкен.

ГДР-ниң хөй-ниити организацияларының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш дээди [illegible] хөй санныг төлээлекчилери тураскаалга чечектерни база салган.

⊙ **УЛАН-БАТОР.** Гитлержи фашизмни чылча шапкан тиилелгениң 37 [illegible] чечектер [illegible] байырлалдыг баудал-биле апарып салган. МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улуг-Улуг хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал, МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунх чечектер [illegible] байырлалга киришкен.

⊙ **СОФИЯ.** Хостакчы Совет армияга тураскаалдың баа[illegible] чечектер [illegible] болган. Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, БУР-нуң улусчу камгалал министри армия генералы Д. Джуров, республиканың партия болгаш күрүне удуртукчулары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери чечектер салыышкынынга киришкен.

⊙ **ГАВАНА.** Гитлержи фашизмни чылча шапкан совет улустуң болгаш оон маадырлыг Чепсектиг Күштериниң төөгүлүг тиилелгезин делегейниң улустарынга тайбыңны хандырып берген деп Кубаның тайбың [illegible] медеглелинде айыткан.

Ынчалза-чок чамдык кижилер дайын халавылап чогуур түңнелди кылбаан деп ол документиде демдеглээн. Империализмниң амгы үеде эң-не реакцылыг бөлүктери боо-чепсектерни эндере бүдүрүп, «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны кыпсыр болуун чарлап турар.

Кубаның тайбың дээш шимчээшкининиң [illegible] совет улуска чүректиң ханызындан изиг байырны чедирген. Тайбың дээш ССРЭ-ниң чазаның улуг демиселин Кубаның тайбың дээш шимчээшкини [illegible] деткип турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүрген тайбың саналдар бүгү чурттарның эрге-ажыктарынга бүрүн дүгжүп турар деп документиде демдеглээн. Тайбың дээш чаа дайын кыпсылгазынче [illegible] улустарның Совет Эвилелинге кыйгырып турар.

⊙ **БУХАРЕСТ.** Румынияны хостаар дээш тулчуушкуннарга өлген совет дайынчыларның [illegible] байырлыг баудалы Бухарест хоорайга болган.

Румынияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, Румыния Социалистиг Республиканың Президентизи Н. Чаушескунуң, РКП Төп Комитединиң, Румынияның Күрүне Чөвүлелиниң болгаш [illegible] чечектерни салган.

Совет дайынчыларының тураскаалдарынга чечектер салыышкыннары республиканың өске-даа хоорайларынга база болган.

⊙ **ПХЕНЬЯН.** Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилелгезиниң 37 чылынга тураскааткан кино көрүлдези анаа болган. Корей-совет найырал ниитилелиниң төп баштаар чери кино көрүлдезин организастаан.

⊙ **ПАРИЖ.** Фашистиг Германияны чылча шапкан тиилелге хүнүн сөөлгү чеди чыл дургузунда Францияга демдеглевейн келген. Тиилелге [illegible] шиитпирин ёзугаар бо чылын база катап демдеглээн.

Фашистиг Германияны чылча шапкан тиилелге Францияның болгаш бүгү делегейниң [illegible] байырлал болуп турар деп, «Юманите» солун бижээн. Чаа дайынны болдурбазы делегейниң ак сеткилдиг бүгү кижилериниң [illegible] болуп турар.

Француз телевидениениң тускай дамчыдылгазын тиилелге хүнүнге тураскааткан. Фашистиг рейхтиң найысылалын совет шериглериниң хостааны [illegible] чыдылгазынга көргүскен. Москвага болгаш Парижке тиилелге [illegible] дугайында материалдарны база көргүскен. Фашизмге удур тулчуушкуннарга 20 миллион кижизин оскунган совет улус [illegible] ниити дайынының кол чымыжын бодуунуң октунге [illegible] дамчыдылгазында онзалап демдеглээн.

⊙ **МЕХИКО.** Гитлержи Германияны чылча шапкан тиилелгениң 37 чылынга тураскааткан Мексиканың хөй-ниитизиниң байырлыг хуралы найыралдың «Белые артес» театрынга болган. «Мексика—ССРЭ» найырал институдунуң президентизи Е. Сапата Вела байырлыг хуралга чүве чугаалаан болгаш, фашизмни чылча шапканынга Совет Эвилелиниң төөгүлүг ролюн онзалап демдеглээн.

Тайбың дээш, ядерлиг дайын дээш, америк империализмниң болгаш оон чалчаларының агрессиязы чимелериниң шимчээшкиннеринге удур демиселди улам-на күштелдиреринин эргелиг чугулазын байырлыг [illegible].

⊙ **БОНН.** Фашизмниң дарлалындан немец улусту хостааныының 37 чылынга тураскааткан [illegible] чыскаалы Гамбург хоорайга болган, ГФР-ден, Испаниядан, Чилиден келген тайбың таалакчылары, совет хөй-ниитиниң төлээлекчилери ол чыскаалга киришкен. Фашизмге удур эвилелдиң удуртукчуларының бирээзи Герберт Бааде чыскаалганнарның мурнунга чүве чугаалаан болгаш ССРЭ-ниң хостакчы хүлээлгезиниң төөгүлүг ужур-дузазын онзалап демдеглээн. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң талазындан тайбынга улуг кыжанышкынны Г. Бааде айыткан. Фашизмниң катап тургустунуп [illegible] ам-даа бүрүн узуткаттынмаан. Америк ядролуг чаа ракеталарны Барыын Европага эккеп тургузарын канчап-даа болдурбас херек деп, ол медеглээн.

⊙ **БАРЫЫН БЕРЛИН.** Немец улусту фашизмден хостааныының 37 чылынга тураскааткан чыскаалга Барыын Берлинниң хөй муң чурттакчылары киришкен.

Фашизмниң үезинде халинчектедип чораан кижилерниң Барыын Берлин каттыжыышкынының даргазы Э. Редман [illegible] болгаш фашизмни чылча шапкан улуг тиилелгеге совет улустуң төөгүлүг ачы-хавыяазын онзалап демдеглээн. Совет улус болгаш оон маадырлыг Чепсектиг Күштери Европаның улустарынга, оон иштинде немец улуска тайбынны болгаш [illegible] хандырып берген.

⊙ **МАНАГУА.** Гитлержи фашизмни [illegible] чылча шапкан [illegible] кыйгырыышкыннарны чок кылырынга Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң маадырлыг [illegible] шиитпирлиг рольду ойнаан деп, Национал хосталганың Сандиножу фронтузунуң органы «Баррикада» солун бижээн.

Америк империализм германия фашизмниң оруун эдээн болгаш делегей контрреволюциязының каргыс шаглаазының ролюн амгы үеде күзедип турар деп, ол солун айыткан. Империализмге удур [illegible] 37 чылдар дургузунда мурнуку хевээр улустарның демиселиниң кол чепсээ болуп турар.

⊙ **ХАНОЙ.** Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында өлген совет дайынчыларга [illegible] тураскаалдың баарынга чечектер салыышкынының байырлыг ёзулалы фашизмни чылча шапкан тиилелгениң 37 чылынга холбаштыр болган.

«Финляндия — Совет Эвилели» ниитилелдиң төп баштаар [illegible] чечектер салыышкынынга [illegible].

Ада-чурттуң Улуг дайынының [illegible] Ульяновскиде, Туркуга болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга база болган.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

ДУБЛИН. «Ниити рынок» чурттарының Аргентинага удур садыг хемчеглерин [illegible] Европаның экономиктиг ниитилелиниң талазы-биле боттуруп [illegible] Ирландияның чазаа чедип алыр болган турар. Аргентинага удур ол хемчеглер нейтралдыг чурт болур Ирландияга [illegible] премьер-министр Ч. Хохи медеглээн. Дайын чорудуп турар [illegible] ол хемчеглерни [illegible] бис деп, ол чугаалаан.

ОТТАВА. Канадада ажыл чокталарның саны бо чылдың апрельде 1,2 миллион кижи болган [illegible] ажылчын күжүнүң 9,6 хуузу болуп турар.

1932 чылдан бээр [illegible] ажыл чокталарның саны ол хире хөй турбаан деп Канаданың статистика бюрозу демдеглээн. «Артык [illegible]» саны ында [illegible] улам [illegible].

КАНБЕРРА. [illegible] Кирибати республиканың президентизинге база [illegible].

Кирибати [illegible] Австралия [illegible] 1979 [illegible].

ДАР-ЭС-САЛАМ. Африка чурттарының массалыг информация органнарының удуртукчуларының удуржулгазы Танзанияның Аруша хоорайынга болган. Танзанияның даштыкы херектер министри Салим А. Салим удуржулгаа [illegible] чүве чугаалаан болгаш [illegible] талалажылгазын [illegible] кыйгырган.

[illegible] бөдүүргени [illegible] тайбынны камгалаар дээш демиселге парлалганың, радионуң болгаш телевидениениң чугула ролюн ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Барыын Германияда тайбың талалакчыларының оларның чуртунуң девискээринге чаа америк ядролуг ракеталарны болгаш нейтроннуг чепсекти тургузарынга удурлапкан шимчээшкининиң хүн келген тудумна, улам калбарып турар. Штутгартка, Франкфурт-на-Майнга, Дортмундуга, Эссенге болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга удурланыышкын шеригжиринниң массалыг чыскаалдары болгулаан.

ЧУРУКТА: Дортмундуга болган чыскаалдың киржикчилериниң тудуп алган транспарантызында — «Рейганның нейтроннуг бомбазы чок болзун!» — деп бижип каан.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ДЕМОКРАТИЯНЫ КАМГАЛААР ДЭЭШ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Май бир чыскаалының аныяк ийи киржикчилерин чурттуң соңгу талакы девискээринде Порту хоорайга өлүрүпкен. Португалия патриоттарының организастааны демократияны болгаш чоннуң революстуг чаалап алышкыннарын камгалаар дээш Португалияның [illegible] Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыжылгазы [illegible] Май Бирге тураскааткан ажылчы чоннарның [illegible] сывырып турган үеде португали ийи патриоттарны полиция боолап өлүрген.

[illegible] өлүрткен патриоттарны [illegible] он муң ажылчы чоннар Порту хоорайга келген. Аныяк патриоттарны хоорайның [illegible] өлүрген. Ол шөлдерге хоорай чоогунда четтиге чедир колонналар [illegible].

Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Алваро Куньял [illegible] чүве чугаалаан. Чыскаалганнарны тарадыр сывырар дээш Лиссабондан Порту хоорайже [illegible] полицияның араатанныг хөделиишкиннери демократтыг эргелерниң болгаш хосталгаларны [illegible] турарын ол демдеглээн. Порту хоорайга полицияның кем-буруулуг үүлгедиглерин суд шугуму-биле шыңгыы истеп ынаарын болгаш буруулугларны [illegible] Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары негээн.

Порту хоорайга полицияның дериин үүлгедиглерин чурттуң парламентизинге чугаалажып көрген. Май Бирниң чыскаалының киржикчилерин полицияның араатанныг ёзу-биле боолааны дээш харысалганы полицейжилерге дужаал берген чаазак ажылдакчылары хүлээр дээрзин чазакка улурланыышкак бөлүктээ депутаттар айыткан. Португалияның иштики администрациязының министри А. [illegible] болгаш «согуужу полициязы» тарадырын коммунист депутаттар негээн.

[illegible] улурланыышкынның демдээ кылдыр май 11-де чуртка бүгү национал ажыл соксаадыышкынын [illegible] Португалияның ажылчы чоннарының бүгү ниити конфедерациязы — Национал интерсиндикал шиитпирлээн.

ССРЭ-ниң 60 чылынга

САГЫШ САЛЫЫШКЫН АЧЫЗЫНДА

Тожулар шаанда чүгле ивиӊ, аңныыр амыдыралдыг чурттап чораан. Тарааны чиир хамаан чок, чамдык тайга чурттуг [illegible] бээн. Тожунуң үндезин чурттакчызы мен. Сес, тос харлыымдан чактыр боо чүктеп, аңнап, диииңнеп өзүп келдим. Чаш шаамда дадган, хлебти безин көрбейн чордум. Ийи кежи самдар тоннуг, ийи кежиниң алгызындан [illegible] чүвүрлүг чордум. Хеп садып кедер хамаан чок пөс безин кижи көрбес турду.

Район ынчан Кол (иштики сумуу), Ак, Өдүген, Хамсыра, Улуг-Даг, Сыстыг-Хем деп алды сумулуг турган. Оларның арат чону аралажыр, аргыжар хамаан чок чаңгыс сумунуң чону безин чыл чылы-биле көрүшпес, тайга-таңды кезип, черниң черлик аңы-биле демей чурттап чораан. Ада-нем мындыг чугаазын утпас мен:

— Саадыр [illegible] рунарда ийи өг чурттап, ай, бес казып чип амыдырап, бир чыл ажыг үеде аалга өске кижи барааны көрбейн келдивис. Ынчан чыда ийи удаа эреге үндүрүг төлээр турдувус. Бир өг үш каш кежи дужаар. Ону төлээр дээш чаңгы, түжүметтер дилеп каш хоннур чидип чордум. А сумунуң арат чону кыштың ортан айында нояңга «албан» өргүүр дээш каш ваннан тайгага зон каапкаш, чоокшулады кожуп кээр. Эр кижилер ноянга тейлеп, албан үндүрүүн эккеп берип турар. А херээжен кижи нояң өргээзиниң чанынче баар туржук, чоокшуга кылаштанас. Нояң хамык суму чонунуң эккелген үндүрүүн чыып алгаш, [illegible] сунаш бе соктургаш, ооң эъдин чылыглан чоңга чедиштир улаар. Чамдыктарынга улеш четпейн баар. Тожунуң Донмит нояны чанарла арат чонунуң эккелгени өлүүнүң кежин улуг-улуг барбаларга долдур тырып дыгааш, 3—4 аътка коштап чүдүрүп алыр. Албан, үндүрүг төлевээн кижилерниң эрнидээр, эттээр чорду...

Чазый, чилби нояң, дужуметтерге ынчаар мөлчүдүп, дорамчыладып чораан чоннуң килең, кылыкын, эриншаагайдап үе-човуурну дыңнаан мен.

Араттар бир черге 2, 3 кылдыр чытлып келгенде, [illegible] шагтере өскерилген. Чаа үе келир. Ону оттүр билир Левей деп [illegible] бар...» дижип чугаалажыр апарганын билир мен.

Тывада революс өөскээн деп чугаа кыдыг-кызыгаар, тайга-таңды тожуларынга чедип келген. Ооң тиилелгезиниң чылдарында шору эр кылдыр өзе берген мен. Тываның национал революциязы Улуг Октябрьның ачызында өөскүп үнген, тиилелгени чедип алган. Арат чон каш дакпыр дарлалдан адырылган. Амыр-шелээн чыргалаңның оруунче арат чон ынчаар кирген. Оон соонда амыдырал көзүлдүр чаартынып эгелээн. Тайга-таңды арты, ырак, узак Тожу черге Тываның тускай догуннаан национал революциязының ынчаар чедип келгенин көрүп чораан болгаш амгы [illegible] дап, өндүр Ленинниң тургусканы Коммунистиг партиязының. Совет чазактың авыралы деп чүвени медерел билип, бо хире чаагай чурттаалгага канчап мага ханмас, өөрүвес боор. Тайга-даскыл кезип чурттап чораан тожулар совхозтар ажылчыннары боол каттышкан. Суурларда эмнелгем, чырык ортумак школалар, культура одагдары, библиотекалар, магазиннер, эмнелге, харылзаа салбырлары, уруглар садтары дээш чүүң чок дээр.

Партия, чазактың кижи дээш, кижиниң чаагай чоргу дээш ада сагыш салыышкынының ачызында аңчы Тожунуң чонундан эртем-билиглиг кижилер үнүп, күрүн мурнунга [illegible] араан боол чорууурлар бар. Оларның аразында чогаалчылар Леонид Чадамба, Юрий Кюнзегеш, эртем кандидады Зоя Чадамба дээш кымнарны чок дээр.

Тожудан Кызылга чедир аъттыг 4—5 хонуп чораан чедер чорду. Ам канчыг-дыр? Күчүлүг ЯК-40, Л-410, АН-2 ужар-хемелер-биле 20—30 минута болгаш чеде боор. Улуг Төрээн чуртувус найысылалы Москвага хүннүн-даа бол ужуп чедип турукса кээр. Амыр, магалыг, чараш чурттаалганы эвии малдыг ыяш тожузун дартип чорааш кижи канчап магадавас мен. Кыраан, калылаан сен дээш аңшаны ай санында берип турар. Хөй уруглуг дээш пособие [illegible] чиигелделерни тывсып турар-дыр...

Эзи турган Адыр-Кежигде хөй-хөй чаа тудуглар немежип, суур бүгү талаже херлип, кестүп чыдар. Ильичиниң сайгылганы дун, хүн чок чырып турар. Оон, концерт, кино, шинни бажында ора-ла көрүп орар. Тожуга телевизор көөр деп чүвени кым дужаап. Арат чонуң ажы-төлүнүң өскенин, бир хүн-не бир янзы кеттиниген чорун турар чаражын. Ийи кежи чолдак, самдар тоннуг чоруур шаамны ажтызынга домейлеп кеш, самдаа аныяк болган болзумза аар» деп бодай бээр мен.

Бисте эки кижилер хөй. Аңчылар, малчыннар, тудугжулар, механизаторлар, башкылар, эмчилер [illegible]. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин база он биргиги беш чылдың планының онаалдаларын күүседир дээш, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле улуг-улуг чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш кижи бүгүдези үлүг-хуузун киириштирип, чер-делегейниң кырынга моңге тайбың, чырык чаагай чурттаалга, коммунизм дээш ажылдаар ужурлуг бис.

Б. ЧИГЖИТ.

ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛ ШАҢНАЛЫНЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

МОСКВА. Сөөлгү чылдарда кинофильмнерге болгаш шииЛерге таарыштыр бижээн музыка аялгалары дээш 1982 чылдың Ленинчи комсомол шаңналын композитор Алексей Рыбниковка (чурукта) тыпсыкан.

В. САВОСТЬЯНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАА МОНОГРАФИЯ

Төөгү эртемнерниң кандидады Ю. Л. Аранчынның «Тыва улустуң социализмче төөгүлүг оруу» деп монографиязын бо чылын Новосибирскиниң ном үндүрер чери парлап үндүрген.

Монографияда революция мурнунда Тываның социал-экономиктиг тургузуун, ооң административтиг структуразын, тыва арattарның национал-хосталгалыг шимчээшкининиң характерин болгаш онзагай чүүлдерин, Улуг Октябрьның соонда Тывага күрүнениң тургустунганының болгаш революстуг хөгжүлдениң айтырыгларын чырыткан шинчилелдер кирген. Ында Тываның капиталистиг эвес оруктап социализмче хөгжүлдезиниң арга-дуржулгазынче кол кичээнгейни угландырган, ол төөгүлүг чорудуглгаының дүрүм ёзугаар болурун болгаш онзагай талаларын ажыткан, ленинчи национал политиканың дириг күжүн көргүзүп турар.

Монографияда мындыг кезектер бар: «Тыва XIX болгаш XX вектерде», «Улуг Октябрьның социалистиг революциязы болгаш 1921 чылда Тывага улусчу революция», «1921—1931 чылдарда улусчу революцияның антиимпериалистиг, антифеодалдыг үе-чадазы» болгаш өске-даа чугула айтырыгларны хаара туткан кезектер бар.

Ол үндүрүлгениң харыысалгалыг редакторлары төөгү эртемнерниң доктору Виктор Александрович Демидов болгаш философия эртемнериниң доктору Владимир Иванович Бойко.

Үк ном 3950 экземпляр кылдыр парлаттынган; төөгүчүлерге, башкыларга болгаш дээди өөредилге черлериниң студентилеринге, а ол ышкаш Совет Эвилелиниң улустарының төөгүзүн сонуургап чоруур бүгү-ле номчукчуларга ажыктыг, үнелиг ном боор турар.

О. ДАРЫМА,
ТДЛТЭШИ-ниң улуг эртем ажылдакчызы.

ЧАГ ИШТИНДЕ БҮҮРЕК ДЕГ

Бора-Тайга школазынга бистиң башкывыс Чылбак Биазановна Ховалыг база ажылдап турган. Башкывыс бисти кызымак чүтхүлге, амыдыралга өөредип турган. Салган сорулгазын чедип алыр дээш соруктуг болурундан артык чүү турар боор! Башкымны салгап, башкы болуксаан мен. Күзелимни боттандырып, Кызылдың башкы училищезинде өөренип тур мен.

Ачам Маржымал Очурович база ол школаның хоочун башкыларының бирээзи. Школада «Сарадак» ансамбльди улуртуп турар, уран чүүлге бердинген кижи. Авам Хоор Дагбаевна Ондар бистерни, 14 уругну, өстүрүп кижизиткен Маадыр-ие. Ававыс база школага хөй чылдарда ажылдап келген, коммунист. Хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, хөй ажы-төлү бистерниң кижизидилгези, өөредилгези дээш сагыш салып чоруур. Ававыс, ачавыс мынча хөй бистерни өстүрүп, кижизидип, төлептиг хамаатылар болзун дээш өөредип чоруурунга чоргаарланмас аргавыс чок.

Школаны алды кижи доозуп, янзы-бүрү өөредилге черлеринде өөренипкеннис өөренип, ажылдап, чурттап чор бис. Дунмаларым Алёша, Алдын-оол, Чойганмаа, Аян-оол, Буян-оол олар шупту 4—5 демдектерлиг өөренип турарлар. Үш бичии хеймерлеринич өзүлдези, сайзыралы дээш олар база сагыш салып, хайгааражып турарлар.

Аас-кежиктиг келир үелиг совет чаштарының чурту—ССРЭ. Ажы-төлдүң аас-кежии дээш сагыш салышкын улуг. Оон ачызында ава, ачавыстың 14 уруглары бистер, чаг иштинде бүүрек дег, өзүп доруктуп чор бис.

Ч. ОНДАР,
башкы училищезиниң сургуулу.

АЖЫЛ СООНДА

Бир эрткен субботникте чылгы малды чеддеп, таммалааны байыр-наадым даа ышкаш сагыжымда артып калган. «Мөрен» совхозтуң оола мал, чылгы, теве бригадазы. Бо коллективтиң кежигүннеринге мынчап Мөрен ортумак школазының 7-8 классчылары дузалашкан.

Богба, чавал малдар эмдик, бар билбес, оларны чел-кудурууп кыргыыры оолдарга солун-даа, хөглүг-даа болган.

Эрес-шимээр бош аътка олуруптарга, мөөп-тывылаап малдарның, оон мунукчуларының чаражын чүү дээр! Өөреникчилерниң эрес-дидими, аъттап аңдарлып [illegible] чон чаптап сонуургаан.

— Анылак-оолду [illegible] чаа аазынга чоруп. ону ажаап, мунуп өөрениили, практика болзун дээш. ада-иелериниң малчын угун салбазынга кижизидер чүве дээш бо оолдарның ында эккелген чүве. Ажыл соонда оларны хүрештирер — деп, совхозтуң кол зоотехниги С. Н. Чыргал чугаалады.

Шынап-ла, ажыл соонда, малдың чел-кудурууп кезерн, оларга им-демдек салыры, ас-кырларны чазап-арыглаары доозулган, спортчу оюннар эгелээн. Кажык аларынга, шыдыраага, хүрешке маргылдаалар эрткен. Оюнга хоочуннар көрүкчү болуп оруп шылавайн «бис база» дээш киржи бергеннер.

Кажык аларынга күш-ажылдың хоочуну пенсионер Чыпсыпак Дамба бирги черни бүзүрелдиг-биле эээлээн. Хүрешке Чүс-Сүрэн Допчут шүүлген, Андрей Лопсан үжүүрлешкен. Шыдыраага ийиги черни совхозтуң кол бухгалтери Херел-оол Монгуш эээлээн.

К. ХАНГАП.
Эрзин район.

ТЫВАГА ТУРАСКААТКАН

ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу хөй чылдарда уран чурулгалыг чагаа хаптарының маркаларын үндүрүп эгелээн. Ында бистиң чуртувустуң тураскаалдыг черлерин, төөгүзүн чугаалап турарлары-даа бар.

Чоокта чаа Москваның болгаш өске-даа хоорайларның почта салбырларынга Тыва АССР-де СЭКП обкомунуң бажыңын чураап маркаларлыг чагаа хаптары кирип келээн.

Л. ЖАРОВ.
Москва хоорай.

АВААНГЫРЛАР ШҮГЛҮП ҮНГЕН

Эрткен воскресеньеде бүгү совет улус болгаш социализмниң акы-дуңма чурттарының ажылчы чоннары, бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилээниниң 37 чыл оюн байырлап эрттирген. Тиилелге хүнүнге тураскааткан янзы-бүрү спортчу маргылдаалар, оюн-тоглаа бистиң республиканың хоорай-суурларынга база хөй-биле болган. Ам оларның чамдыызы-биле таныжып көрээли.

Тыва хүрешке республиканың ажык чемпионады Кызылда Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга ийи хүн үргүлчүлээш доозулган. Болуп эрткен маргылдааның эң чиик деңзилинге Кызыл районнуң Баян-Кол суурдан келген Сандаков Канчыыр шупту онаалгаларын арыг октап турган, шүүлген.

Хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери, тыва хүрешке РСФСР-ниң спорт мастери Владимир Монгуш ол бедик аттарын база катап бадыткап, 57 килограммга бирги черни бүзүрелдиг-биле ээлээн. Владимир амгы үеде Барыын-Хемчик районда тренерлеп турар. Хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастерлери Улуг-Хемниң [illegible] суурдан келген Сергей Биче-оол 62 килограммга, а Кызылдың педагогика институдунуң студентизи Олег Ооржак 68 килограммга чемпионаттың бедик шаңналдарын чаалап алганнар.

[illegible] районнуң «Шамбалыг» совхозунуң чолаачызы, моон мурнунда мындыг улуг хемчээлдиг маргылдааларга хүрежип көрбээн аныяк мөге Владимир Монгуш шелге уу келгеш, бодунуң онаалгаларын удаа-дараа октап турганы, ол деңзиге чемпионнаан. Республикада ат-сураа алгый берген мөгелер: Кызылдан Виктор Хертек 82 килограммга, «Х Улуг хурал» совхозтуң зоотехниги Матвей Допуй-оол 90 килограммга шүүлгеннер.

* * *

Тиилелге хүнүнге тураскааткан тыва хүрешке эң шилиндек 64 мөгелерниң хүрежи республика найысылалының «Хүреш» стадионга болган. Үк маргылдаа чүгле шүүлген мөгени илередир эвес, а харын 1982 чылда тыва хүрешке республиканың тулган чемпионун илередириниң маргылдаазы. Ынчангаш анаа Тываның эң шыырак дээн мөгелери киришкен.

Хүндүскүнүн 4 шакта хөгжүм үнү чаңгыланып үнген соонда, шириктеп каан ногаан стадионнуң чөөн талакы ындырының чаңындан мөгелер девип үнүпкен. Оларның аразында моон мурнунда чылдарда мындыг улуг маргылдааларга шүүлгеш, уктуп шаңналдыг черлерни ап чораан ат-сураглыг мөгелер Иван Хураган, Николай Сыван-оол, Сыын-оол Күжүгет, Кан-оол Кара-Сал, Олег Ооржак дээш оон-даа өскелер бар.

Ол хүн хадыырлап каап турар соок-даа болза хүрешти көөр дээш келген кызылчылар болгаш оон аалчылары стадионну долдур олурупкаш, аваангыр-кашпагай аргалар кылып, чараш хүрежип турар мөгелерни улам хөй-аът кыйгырып турганнар.

Дөртку салыг соонда шаңналдыг черже кирген 4 шилиндек мөге артып калган. Барыын-Хемчиктен келген Александр Ооржак болгаш Виктор Хертек, Тес-Хем чурттуг Максим Даживаа, Улуг-Хемниң мөгези Бегзи-Хуурак олар бешки салыгда ужуражы бергеннер. Мааңаа В. Хертек биле Б. Бегзи-Хуурак боттарының онаалгаларын октап алгаш, чемпион ат дээш хүрешкеннер. Анаа арга-дуржулгалыг В. Хертек октааш шүүлген. Хоочун мөге Донгак Хелин-оолович Бегзи-Хууракты оглу Борис Бегзи-Хуурак адазының ызын салган, улуг спортче баштайгы базымнарын кылып, мындыг улуг хемчээлдиг маргылдаага [illegible] аныяк мөге улуг [illegible].

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: мөгелерниң девиг үнүп турары; шүүлген мөге В. Хертек (солагай талада) биле Б. Бегзи-Хуурак.
АВТОРНУҢ фотолары.

Май 11-ден 13-ке чедир телевидение

МАЙ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—«Адазынга үш оол турган». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 11.05 — «Аялаң хүн ырлары». Концерт-фильм. 11.35 — Телемедээлер. 11.40—14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35—«Бистиң чедип алган чүүлдеривис». Документалдыг телефильмнер программазы: «Бараан болгаш завод», «Черде болган дөрле». 15.25 — «Өөредилге». Тележурнал. 15.55—Москваның камерлиг оркестриниң концерти. 16.25 — «Аныяктар алдестерин». 17.15— «Хөглүг ноталар». 17.30—Бүгү эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чылынга. «Байырлал-дыы-биле дашкааглаарым база...» Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 1-ги фильм.

КЫЗЫЛДАН
18.20—Телемедээлер.

МОСКВАДАН
18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — «Маадырлыг чорук». 19.25 —«Хемдрик Крумм опера сценазында». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. 19.55— «Кан канчаар катканыл». Хөй серияның уран-чечен телефильм. 2-ги серия «Шыгаазы». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55 — ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле шилчилгелер — 1982 чылда делегей чемпиону командазы-биле телеужуражылга. Оон соонда—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Француз дыл. 12.30— [illegible] 13.40 — Ада-чурттуң Улуг дайынының үезиниң литературазы. 15.10— [illegible] 15.40—В. Шекспир. 1-ги дамчыдылга. 15.30 — «Черниң кижиге төрээн чыттары». Эртем-тайылбырлаар фильм. 16.10 — 16.15 — Чапсар. 18.15— Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН
18.20— Телемедээлер. 18.45 — «Чогаалчы болгаш үе». Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, шүлүкчү Юрий Кюнзегештиң номчукчулар-биле ужуражылгазы. 19.25—«Азия тоолу». Информация-публицистиг программа. 19.40 — «Шумерлер». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко тоолчургулар-биле». 20.15— Боксқа делегей чемпионады. ГФР-ден дамчыдар. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— 22.50—«Поэзия» альманах».

МАЙ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55— «Чаш назынын уктаалган». А. И. Герцен «Болган чүүлдер болгаш бодалдар». 9.45—Бүдүүлениң үе [illegible] хореографиялыг «Березка» ансамбльдиң концерти. 10.30—«Кино аян-чорукчуларының клуву». 11.30—Телемедээлер. 11.25— 14.15—Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— ССРЭ-биле Болгария Улус Республиканың аразында найыралдың [illegible] бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээге ат салганындан бээр 15 чылынга. Кинопрограмма. 15.05—Болгария Улус Республиканың улусчу коллективтериниң оюн көргүзүү. 15.35—С. Гудзенконуң шүлүктери. 16.00—«Компьютер, найыгыга хамаарылар?» 16.30 — ССРЭ-ниң улустарының музыказы аас чогаалдары. 17.15 — «Чурук салыында—хүн». 17.30— Бүгү эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чылынга. «Байырталдыы-биле дашкааглаарым база...» Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 2-ги фильм.

КЫЗЫЛДАН
18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН
18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кедээ чурук». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 19.55—«Кан канчаар катканыл». Хөй серияның уран-чечен телефильм. 3-кү серия—«Маадырлыг чорук». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.30 — «Кинопрограмма».

Оон соонда—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30—Всеволод Гаршинниң дугайында сактыышкыннар. 13.30—Тиилелгениң хол үжүктери. 14.15 —ПТУ сургуулдарынга. Астрономия. Өртемчейниң тургузуу болгаш чоорту тывылгазы. 14.45—«Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 15.15 — Хоойлу билир сен бе? 15.50 —Телемедээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. «Прикиндердин тоолдары». Ойнаарактар телефильми. 18.30 —Телемедээлер. 18.45 — «Нинелла Бургаскина таныштырар». Концерт-фильм. 19.15— «Азия тоолу». Информация-публицистиг программа. 19.45— Чарлалдар. 19.50—«ССКП дугайы». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Баук-биле Трям». Мультфильм (ЧССР). 20.15— БАМ-ны кылып турар бис. 20.45 —Делегейниң чадаг тергеге маргылдаазы. ЧССР-ден дамчыдар. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35— А. В. Нежданованың бажыңы. 22.00 — 00.15 —Бут бөмбүктээр ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва) —«Динамо» (Минск). «Торпедо» стадионундан дамчыдар. 00.15 —01.00 — Делегейниң өттүлгерге маргылдаазы. ЧССР-ден дамчыдар.

МАЙ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «Гимнастика, хайыралыг харыктаанар!» 9.25— «Старшина». Уран-чечен фильм. 10.50 —Үүлгүүн аялгазы. 11.05 —Бүдүүлге гимнастиказы. 11.35 —Телемедээлер. 11.40—14.15—Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.60 — [illegible] бугудерге. Документалдыг фильмнер программазы: — «Өтчүмниң [illegible]» [illegible] 15.00 — Оран чугаа. 15.40 —РСФСР-ниң курунениң урер хөгжүмнүг концерти. 16.10 — «Шыдыраа школазы». Ак терге. 16.40 — «Пионерлерге, байыр!». Ашхабад хоорайның Пионерлер ордузунуң уругларының бот-тывынгыр коллективтериниң концерти. 17.40 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Профессия угландырылгазының айтырыглары. 18.10 —«Калиф-аист». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН
18.30—Телемедээлер.

МОСКВАДАН
18.45—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.20 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Эрдели арфада таарыштыр бижээн аялгаларны күүседир. 19.45 — «Экономика хамаарылдыг бодуг үндүрүлге». 19.55 — «Кан канчаар катканыл». Хөй серияның уран-чечен телефильм. 4-кү фильм. — «Ажып эртенги». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.30— Хурманиң «ФЭД» деп машина кылыр бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыннарының аныяктар концерти. Оон соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИИЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30 — В. Шекспир. 2-ги дамчыдылга. 13.25 —«Клас-чараш чоруктуң негеддези». Документалдыг фильм. 13.45—ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредириил? Шахтержу аддарының салгакчылары. 14.15 —Телефон дамчыштыр белектер». Уран-чечен фильм. 15.50 —Телемедээлер. 16.00— 18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Концерт мурнунда». 18.30 —Телемедээлер. 18.45 — Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 —«Эртем амыдыралы». ССРЭ-ниң ЭА-зының башкир филиалы» (Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.30 —«Азия тоолу». Информация-публицистиг программа. 19.45 —Чарлалдар. 19.55— Кинопрограмма.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Пим-Пим». Мультфильм. 20.15 —Боксқа делегей чемпионады. ГФР-ден дамчыдар. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35— «Дмитрий Шостакович». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 22.35 — 00.35 — Хоккей. ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Торпедо». В. И. Ленин аттыг Төп стадиондан дамчыдылга. Чапсар соонда — делегейниң өттүлгерге маргылдаазы. ЧССР-ден дамчыдар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Бөгүн республиканың кандыг турар бүдүүттаар, чайгыс. Сонгу-баржаан чүгле угланыышкыннап хаттыг, хуунда 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 13—18, [illegible] районнарда 3—8 [illegible] чылыыр.

Ыяжатта [illegible] өскерлиишкин болбас. Хат кошкак. Агаар хүнүн 13—15 градус чылыыр.

КИНО

МАЙ 11-ДЕ

«ПАЙЫРАЛ»: «Ангар-18» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 (улуг залда), 21.10. «Сагыш-сеткилдиң аймаарааашкыны» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тооллар улаажып-ла турган» деп киноклуб 10.00, «Сөөлгү салышкын» 12.10, 17.50. «Гобиниң болгаш Хинганның тавартыр» (2 серия) 14.30, 19.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мен—Хортиңа-дыр мен» 15.00, 16.50, 18.50 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: Василий болгаш Василиса» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (улуг залда) шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «34-кү дүргени поезд» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 (улуг залда) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Огарева-6» 18.30, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Тываның кедээ ажыл-агый техникумунга өөрениир кирериниң күзелдерге 1982 чылдың июнь 1-ден июль 1-ге чедир белеткел курузунга хүлээп алышкынны кылыр. 8—10 класстарны дооскаш, совхозтарда болгаш Кедээ ажыл-агый министерствозунуң шугумунда организацияларда ажылдап турарларны, а ол ышкаш 8—10 класстарның өөреникчилерин курска хүлээп алыр.

Курсту доосканының соонда дыңнакчылар техникумга кирериниң шылгалдазы кылдыр экзаменнерни дужаар.

Белеткел курузунга хүлээп алырын далдап билдиришкинни директорнуң адынга, өөредилге дээш 20 (чээрби) рубль төлээниниң квитанциязы-биле кошкаш киирер. Өөредилге дээш төлээр туңну Кызыл хоорайның бүгү-ле почта салбырларында № 12955 санаажыга отчёттуг почта дамчыштыр шилчиилер.

Документилер хүлээп алыр адрези: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузу, № 5 бажың, телефон №№ 2-36-04, 2-43-09.

Республиканың бүдүрүлге-техниктиг харылзаа эргелелиниң септелге-тудуг участогу тараа ажаан алыр СКД-5 комбайнның 15 комплект 530—610 р. дугуйларын болгаш ышаш сөөргүр дөрт чаа кончу тергелерниң сайгарып турарын чарлады.

АДРЕЗИ:

Кызыл хоорай, Сукпак кудумчузу, 1. Харылзааның септелге-тудуг участогу. № 2 автобус-биле «Стройдеталь» автобус доктаар черге чедер. (Кедээ ажыл-агый министерствозунуң автобазазының чанында).

Тываның кедээ ажыл-агый техникуму 1982—1983 өөредилге чылынга бот-өөредилге болгаш хүндүскү салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Өөрениириниң хуусаалары:

Хүндүскү салбырның дараазында тускай мергежилдерге — агрономия, зоотехния, ветеринария (10 класс соонда) 2 чыл 6 ай; ветеринария (8 класс соонда)—3 чыл 6 ай; кедээ ажыл-агыйның механизациязы (8 класс соонда)—3 чыл 10 ай; бухгалтер учёту (кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге) (8 класс соонда)—2 чыл 10 ай.

Бот-өөредилгениң салбырының дараазында тускай мергежилдерге — агрономия (8 класс соонда)—4 чыл 6 ай; агрономия болгаш зоотехния (10 класс соонда)—2 чыл 6 ай;

— бухгалтер учёту (8 класс соонда)—3 чыл 9 ай;

бухгалтер учёту (10 класс соонда)—1 чыл 10 ай; кедээ ажыл-агыйның механизациязы (10 класс соонда)—2 чыл 11 ай, кедээ ажыл-агыйның механизациязы (8 класс соонда)—4 чыл 11 ай.

Техникумга ССРЭ-ниң эр-хорзожен хамаатыларын хүлээп алыр. Шуут өөренир салбырларга 30 хар чедир назылыг, ажылдавышаан (заочное) өөренир салбырларга — хар-назы кызыгаар чокка хүлээп алыр.

Техникумга киирер үеде мурнай хүлээп алыр эргелерлиг кижилер болза:

1. Нийти билиг школазын доозарда мактал бижик, алдын азы мөңгүн медальдар-биле шаңнаткаңнар, а ол ышкаш ортумак профтехучилищелерни тергиин дипломнуг дооскаңнар.

2. Совхозтардан болгаш Кедээ ажыл-агый министерствозунга хамааржыр организацияларның доктааткан дүрүм ёзугаар өөредип чорутхан кижилери.

3. Өөредилге черинге чедип алыр дээн мергежилиниң талазы-биле ачаа домей черлерге 2 чылдан эвээш эвес хуусаанын иштинде ажылдааннар азы ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес албан эрттирген, куржавыже халажып үнген шериг албанныглар.

Кирериниң шылгалдаларын дужаары:

8 класс дооскаңнар орус дылга (диктант), математикага (аас-биле); 10 класс дооскаңнар — литературага (чогаадыг), математикага (аас-биле), зоотехния, агрономия, ветеринария салбырларынга 10 класс дооскаңнар—литературага (чогаадыг) болгаш химияга (аас-биле).

8-10 класстар дооскан болгаш документилеринде чүгле 4—5 демдектерлиг кижилерни хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга кирериниң шылгалдаларынга чокка хүлээп алыр.

Кирериниң дугайында билдириишкинни техникумнуң директорунуң адынга чангыс айы майык-биле чорудар.

Билдириишкинге капсырлаптырар чүүлдер:

— сес чыл азы ортумак билиг дугайында документилер (боттары);

— № 286 майыктың эмчи шынзылгазы;

— практиктиг ажыл стажтыглар болза, күш-ажыл дептеринден ушта бижиилге, бир эвес кожээни болгаш бот-өөредилгеге кирип турар болза, чангыс айы хевир бүгаар чорутхан бижик, совхозтарның болгаш Кедээ ажыл-агый министерствозунга хамааржыр организацияларның чоруткан бижиктери;

— 3Х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук (бөрт чок).

Техникумга кирер дээш келгеннер территориязының дугайында херечилелди азы паспортту, шериг билетти (куржавыжа шериг албанныглар) азы кирип бижээн херечилелди (шериг албанныглар) боттары көргүзер.

Бот-өөредилгелиг салбырга билдириишкиннерни 1982 чылдың июнь 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Кирериниң шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге чедир болур, сургуулдар составынга кирип санап, хүлээп алыры 1982 чылдың августуң 21-ден 25-ке чедир. Бот-өөредилгелиг салбырга кирериниң шылгалдалары 1982 чылдың августуң 1-ден 20-ге, ноябрьның 18-тен 21-ге чедир, сургуулдар составынга кирип санап, хүлээп алыры 1982 чылдың ноябрь 15-тен 25-ке чедир.

Техникумнуң хүндүскү салбырынга кирип алганнарны нийти чурум-биле стипендия-биле хандырар. Совхозтарның [illegible] национал ажылчыннарының уругларын өг-бүлениң материалдыг байдалының дугайында [illegible] киржип хандырарынга алыр.

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунуң 5 дугаар бажыңы. Телефоннар №№ 2-36-04, 2-55-93, 2-43-09.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 900.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 4). ТС—00429

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 111 (11909) | 1982 чылдың май 12, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДЫВЫСТЫ— ССРЭ-НИҢ ЮБИЛЕЙИНГЕ

ССРЭ 60

ШАҢНАЛДЫ САЛБАС ДЭЭШ

Бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың баштайгы дөрт айларында бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап эрттирген. Ыланғыя бирги кварталдың түңнели-биле Өвүр районда ажыл-агыйларның аразынга калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, ол чарыштың тиилекчизи болган. Ынчангаш мал өстүрериниң, мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш оларны күрүнеге садарының планын ажыр күүсеткен.

Совхоз күш-ажылчы чедиишкиннери дээш СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. А районнуң сүт-бараан фермаларының аразынга шилчиир тукту бистиң Сарыг-Хөл сүт-бараан фермазы чаалап алган. Саая Саарының удурткан ол коллективи районда мурнакчыларның мурнуку одуруун ээлей берген. «Ак-Чыраа» совхозтуң Моңгуш Кызыл-оол удурткан сигенчи бригадазы СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң дипломунуң-биле шаңнаткан. Бо шаңналдарны апрель 27-де совхозтуң ажыл-ишчилеринге тывыскан.

Совхозта мыйыстыг бода малдың саны эрткен чылдың бо үезинден элээн көвүдээн. Ылаа эрткен чылдың бирги кварталында 81 баш турган болза, бо чылдың ол үезинде 140 баш болган. Малдың өлүп хораар чоруу дыка кызырылган.

Ажыл-агыйның бүгү адырларында мурнакчылар көвүдеп, оларның көргүзүглери бедип турар. Удунас Долума, Түлүш Делгер-оол, Севекпит Биче-оол болгаш оон-даа өске малчыннар чедиишкиннниг ажылдап турар. Мурнакчы малчыннар кыштааның септээшкинин ам доозуп алганнар. Бүгү кыштагларның септелгезин май 15-ке чедир доозар сорулга салдынган.

Мал бажын өстүреринге механизаторларның болгаш чолаачыларның киирип турар үлүү база улуг. Олар, чижек хемчег-биле алырга, эрткен чылдың бирги кварталында хөй ажылды кылганнар. Кывар-чаар материалдар камналгазы база хөй болган. Ылангыя трактористер Н. Базыр-оол, Т. Алдай-оол болгаш чолаачылар С. Коңгар, М. Түлүш социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлеп келгеннер.

Ак-Чыраанын ажыл-ишчилери чедип алган чедиишкиннеринге эттаавас, ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга төлептиг уткуур дээш, улам күжениишкиннниг ажылдап турарлар. Олар социалистиг чарышка чаалап алган туктарын салбас сорулганы боттарының мурнунга салган.

Т. ТЫРТЫЯ-ООЛ.
«Ак-Чыраа» совхозтуң кол экономизи.

ХОЖУДААШКЫНДАН УШТУНГАН

Ак-Довурактың № 3 орук-тудуг участогу—бистиң районнуң мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ол он бирги беш чылдың бирги чылын чедиишкиннниг доозуп, ооң ийиги чылын база эки эгелээн. Участоктуң коллективи бо чылдың бирги кварталында 140 муң рубльдиң тудуун кылыр турган, планын 100 хуу күүсеткен. Ында С. Курбановка удурткан бүдүрүлге баазазы мурнап турар. Ол бирги кварталда 73 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, ону 77.5 муң рубль чедирген.

Кызыл-Мажалык—Тээли автооруунуң 282 болгаш 295 участоктарынга тудуг ажылының планы чылдың баштайгы ийи айларында чүгле 93.3 хуу күүсеттинген, ооң соонда участок март айда бедик темпилиг ажылдааш, планын 257.7 хуу күүсеткен. Ынчангаш кышкы айларда болдунган хожудаашкындан уштунуп болурунуң аргазы бар апарган. Чүге дээрге орук тудуунга таарымчалыг үе эгелээн. Орук септекчилери апрельдиң планын база ажырганнар. Ынчангаш олар хожудаашкындан бо хүннерде уштунганнар.

Коллективте битум сээртүкчүзү В. П. Грачев, экскаватор машинизи А. В. Прончиков, автогрейдерист В. М. Могильный, чолаачы В. А. Вовко олар планныг даалгаларын хүн бүрү ажыр күүседип, өскелерге үлегерин көргүзүп турар. План күүседиринге оларның киирген үлүг-хуузу улуг.

М. ООРЖАК.

МАЛ ЧЕМИ КӨВҮДЭЭР

Бо хүннерде бистиң республиканың хову-шөлдеринде часкы ажылдар кидин-түлүк. «Барлык» совхозтуң Шөлде-Тей хову-трактор бригадазының ажыл-ишчилери база шудургу ажылдап турар.

Коммунист Саая Көк-оол удурткан бо бригада он бирги беш чылдың ийиги чылында 420 гектар тараа культураларын тарыыр. Бо чылын кол сорулганы мал чеми культураларны көвүдедиринче углаа дырган. Ынчангаш кукурузаны 400 гектарга олуртур, көк-суланы 160 гектарга тарыыр. Оон ынай 833 гектар черде хөй чылдыг сиген база бар.

Часкы тарылгага Шөлде-Тей бригадазы багай эвес белеткенген. Техника септелгези, үрезин четчелээшкини болгаш арыглаашкыны чогуур үезинде доозулган. Хову турлаан септээни база эки. Ында көргүзүг самбыралары, лозун, плакаттар көрүштүг. Хана-солун база үнүп турар. Чунар-бажын доктаамал ажылдап турар.

Часкы хову ажылдарының мурнуку одуруун Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты коммунист Михаил Мөөктээр, кодээ Совет депутатының кандидаты коммунист Анатолий Хомушку, Саая болгаш Володя Хертек алашкылар ээлеп турар. Олар хүнде кылыр үлүүн ажыр күүседип, ажылдың шынарын бедидип турарлар. Ындыг механизаторлар турда, бригада салдынган сорулгазын чедиишкиннниг күүседип шыдаар.

Н. САЛЧАК.

ТУРА-СОРУК ТУРДА

Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының коллективи эрткен чылын шиити бараан саарылгазының чыл планын 102.9 хуу күүсеткен, районнуң үлетпүр, бүдүрүлге, садыг черлериниң аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган. СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Ол шаңналды салбас дээш ажылчын кооперацияның ажылдакчылары он бирги беш чылдың ийиги чылында база багай эвес ажылдап турарлар.

Коллективте партия, профэвилел, комсомол организациялары, ажылчын кооперацияның баштаар чери тус-тус садыг [illegible] нижилзидилге [illegible] телдирип, социалистиг чарышты калбартып турар. Садыг килдизи (эргелекчизи Б. Сарыглар) чонну чугула херегледиң янзы-бүрү бараанныры-биле хандырар дээш күжениишкиннниг ажылдап турар. Садыгларга аъш-чем айымаан көвүдедип, амыдыралга хүн бүрүде онза херектиг бараанныры доктаамал садып турар апарган. Тодаргайлаарга, сүт, аңгы-аңгы үстер аймаа, өске-даа чоннуң херегле бараанныры магазиннерге кирип турар. Бо чылдың бирги кварталында коллектив үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 110 хуу, шиитиниң чемнеилгезиниң —103.2 хуу, ооң иштинде янзы-бүрү аъш-чемни боду бүдүрериниң планын 106.1 хуу, кодээ ажыл-агый продукциязын чондан кирип садып алгаш, үндүр садарын 100 хуу, хлеб бүдүрерин 102 хуу күүсеткен. Шиитизи-биле бараан саарылгазын 109.9 хуу күүседип алган. Көрдүнгеп пландан дашкаар 83 муң рубльдиң бараанын чонга саарган.

Совет садыгның культуразын бедидер, чоннуң негелделерин херегледерин улам долу хандырар дээш сагыш човангыр ажылдап турар садыгжылар эвээш эвес. Бирги кварталдың бараан саарылгазының планын [illegible] Тайгада аъш-чем магазининиң эргелекчизи Ангат Моңгуш 110 хуу, Кызыл-Тайга суурда холушкак бараанныр магазининиң эргелекчизи Серефима Моңгуш 110 хуу, Сүт-Аксында ном магазининиң эргелекчизи Татьяна Ооржак 100 хуу күүсеткеннер. Ишкиннерниң мал[illegible] доктаамал [illegible], оларның херегләэн бараанныры чогуур үе-шаанда чедирип берип тургаш, автомагазинниң чолаачы-садыгжызы Михаил Моңгуш кварталда 12 муң рубльдиң бараанын [illegible] автомагазиннерле шылгарап үнген.

Сүт-Хөлдүң садыг ажылдакчылары ССРЭ-ниң 60 чыл болур оюнга уткуштур салып турар сорулгазы чиик эвес. Олар херелекчилер-биле быжыг харылзааны тудуп, садып алыкчыларга [illegible] байдал-биле бараан болбушаан, бо чылын 4 миллион 100 муң рубльдиң бараанын саарар сорулганы салгаш, быжыг тура-соруктуг ажылдап турарлар.

О. БОРАШ.

Хүннүң медээлери

БЕЛЕТКЕЛ ЭГЕЛЭЭН

Кандыг-даа ажылдың чедиишкиннниг болуру аңаа баш бурунгаар белеткенириндеп улуг хамааржыр. Ынчангаш Эрзинде «Мөрен» совхозтуң хойжулары хөй кыргылдаазынга белеткелди бо чылын эрте эгелээннер.

Мен совхозтуң үшкү бригадазының хойжузу мен. Бригада кежигүннери кыргылдаага база белеткенип тур бис. Кыргылда пунктузунга Сагаачы Делгер учётчиктээр.

Бо хүннерге чедир кыргылда пунктузунуң херимин септээн болгаш кажаалар иштинин, кодан девискээрин богун аштаан, ырадыр сөөртүп каапкан. Ам хөй кыргыыр агрегаттарны септеп, четчелеп, узеп-чаап турар. Оон-биле черглештир эм-тан, хендир, деңзи болгаш өске-даа чүүлдерни база белеткеп эгелээн. Кыргыкчыларны база четчелеп, кодан-нарның ээлчээн болгаш ажылдың планын кылып турар. Кыргылда пунктузунуң каасталга-шимелдезиниң, кыргыкчыларга масса-политиктиг болгаш культурлуг ажылдарның планнарын база дугуржуп турар.

Бо чылын хойнуң дүгүнүң байдалы багай эвес. Мен бодаарымга, он бирги беш чылдың ийиги чылының планын долдур болгаш ажыр күүседир арга бисте бар.

С. ЧЕЧЕК,
кыргыкчы.

БИРГИ ЧЕРДЕ

Ыраккы «Мөген-Бүрен» совхозтуң дөрткү хойжу бригадазы бо чылдың бирги кварталында улуг хойнуң камгалалын 99.7 хуу күүсеткеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Сергелен Делгер-оол удурткан бригада хойнуң чаш төлүн камгалап алырынга база багай эвес көргүзүглүг болган — чоруур чүс хойга онаажтыр 88 хураганны алган. Сарыг-оол Сагаан, Өргеш-оол Борбай-оол, Салчак Лопсаң-оол болгаш оон-даа өске малчыннар 90-дан өрү хураганнарны чүс башка онаажтыр алган.

Бригаданың хойжулары ам чазаглалже көшкен болгаш кыргылдаага белеткенип эгелээн.

Ч. ХУРАЛ.

Соңгулдаларга уткуштур

БҮЗҮРЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга күш-ажылчы коллективтер ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның, интеллигенцияның төлептиг төлээлерин депшидип турар. Соңгулда мурнуң кампаниязы совет кижилериниң ленинчи партияны долгандыр улам сырый каттышканын, оларның ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур шиитпирлерин көргүзүп турар.

ТАЛЛИН. Моостең кодээ Совединге депшиткен депутаттарның кандидаттарының аразында башкы Э. Мадиссоннуң өөреникчилери хөй. Совхозтуң кайы-даа участогунга баар болза, бо школаның доозукчулары ажылдавайн турар чери чок. Э. Мадиссон —кодээ Советтиң амгы чыыжының депутаты. Аныяктар ортузунда профориентация чөвүлелиниң ажылының ажыктыг бедиглер дээш ол эки ажылдаан. Бо чылын ооң дыка хөй өөреникчилери кодээ ажыл-агыйга ажылдаарын шиитпирлээн. Башкының ажылында ам эпие харысаалгалыг үе — [illegible] эгелээр. Ооң удурткан клазы школада дээре ажылдыгларның бирээзинге [illegible].

БАКУ. ССРЭ-ниң күрүне шаңналының лауреады скульптор И. Зейналовтуң ады бүгү чуртка билдингир. Оон кылган ажылдарын В. И. Ленинниң төрээн чери—Ульяновскиде болгаш өске-даа хөй-хөй хоорайларда кыйган. Азербайджанның найысылалының төвүнде кылган Бакуның 26 комиссарларынга мөңгежидиглиг [illegible] турар тургузукчуларының бирээзи ол.

Бакунуң № 190 ортумак [illegible] мурнунуң хуралынга скульпторну район Совединиң депутадынының кандидадынга депшиткен.

ПЕНЗА. «Магистральный» совхозтуң ажыл-ишчилери машина-биле инек саар оператор Е. Лобачны область Совединиң депутадының кандидадынга дерт улаа депшиткен. Чаңгыс чер чурттугларының идегелин шалыпчы күш-ажылы-биле ол харылап турар. Елена Андреевна областа бир дугаарында бир инектен чылда саап алыр сүттү беш муң алды муң, ооң соонда чеди муң килограмм чедирген. Мурнакчы [illegible] чедиишкиннери Социалистиг [illegible] Алдын Сылдызы, ийи Ленин орден-биле демдеглеттирген. Ол —СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады. Областың саанчыларының ортузунда социалистиг [illegible] одуруунда ол чорук орар. Чыл эгезинден [illegible] опааштыр [illegible] топпа сүттү саап алган.

(СЭТА).

КӨДҮРЛҮҮШКҮННҮГ

Сүт-Хөл кодээ Совединиң девискээринде ууве депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткелдер калбарган.

Чер-чер Советтеринге округ соңгулда комиссиялары чурум ёзугаар айыттынган хуусаазында тургустунган. Кодээ Советтиң девискээринде үш соңгулда участогу бар. Олары Кара-Чыраада, Сүт-Хөлде, Үстүү-Ишкинде тургускан. Район болгаш кодээ Советтерде депутаттарының кандидаттарын депшидериниң хуралдары күш-ажылчы коллективтерде организастыг эртип турар. Советтер депутаттарының кандидадынга 35 кижини депшидери адакталып турар. Чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарынга бүдүрүлгениң мурнакчыларын адап турар.

Чурттакчылыг чер бүрүзүнде агитпунктулар негелдеге дүүштүр дериттинген, эргелекчилерин томуйлаан. Ында агитаторларга, соңгукчуларга эрткен чугула материалдар четчири-биле бар. Агитаторлар быжыглаттынган участоктарында соңгукчулар ортузунга тайылбыр ажылын чорудушпаан, соңгукчуларның [illegible] тургузуп, четчелеп турар.

Сүт-Хөл кодээ Совединиң девискээринде чурттап чоруур ууве депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткелдерин политиктиг бедик көдүрлүүшкүннүң байдалында чорудуп турар.

В. ООЛЧУКАЙ,
кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы.

ДЕПШИТТИРГЕН

«Малчын» совхозтуң аныяк малчыны Игорь Дагба кежегеның мурнунда [illegible] хоорун, чурум ёзугаар оваалаан.

Малчынның чазаа, шынапта, онза черде—Кыргыныг Кускуннуг-Арыгда. А ол — аъргаларлыг тейлерге бүзээлеттирген делгем шынаа-дыр. Оон хемче кирген кара суглардың бажы мыры нарылга ог чанындан эгелээн. Магалыг-ла чер!

Аныяк коммунист Игорь Дагбаның кадарган хою эрткен кышты хүр ашкан, хорамча ноокут [illegible]. Оон түңнелинде төрүүр чүс хойга опааштыр 94 хураган алдынган. Ынчангаш ол районнуң мурнакчы малчыннарының бирээзи болу берген. Ам ооң чоруун районнуң хүндүлел самбыразынга көрүп болур. Эрткен чылын чүс башка онаажтыр 110 хураган алдынын турган. Мурнакчы малчын Моңгун-Тайга район Совединиң депутадының кандидадынга депшиттирген.

А. БЕГЗИ.

Алексей Иванович Панюков ам чээрби чыл чедир трактористеп ажылдап келген. Ооң бүгү ажыл-ишчи амыдыралы чүгле маңаа, Таңдыда Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязынга эрткен.

Алексей Ивановичиниң ажылдап турары үш дугаар бригаданың механизаторлары ам шык базырыышкынын доозуп турар. А дуржулгалыг тракторист А. И. Панюков хүн үлүүн көрдүнгенинден 60—70 хуу ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТАРДА: тракторист А. И. Панюков; шык базырыышкыны.

Г. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

ХАНОЙ. Бүгү делегейге тайбың хандырарынче, ядерлиг дайынның кыжанылын чайладырынче угландыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүрген инициативаларын бүгү чурттарның улустары ээн-биле чүлдүгзүнүп турар деп, социалистиг Вьетнамның «Куан дой нян зан» солуну бижээн. Тайбыңны камгалаар дээш бо чазын Американы, Барыын Европаны, Японияны шыва алган шимчээшкиннин калбак хемчээлдин ол дугайын бүзүрелдиг херечилеп турар. Кижи төрелгетен империализмниң болгаш делегей реакциязының дайынзырак үулгедиишкиннерин ойтур шавар деп шиитпирлиг сорук киргенин ол солун демдеглээн.

Ядролуг дайынга удур шимчээшкинниң көдүрлүүшкүнүн АКШ-тың [illegible] политиказынга удур угланган деп, ол солун айыткан. Тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка кыжанышкын америк администрациядан үнүп турарын шимчээшкинниң киржикчилери айтып турар.

• • •

КОЛОМБО. 80 чылдарга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылган Тайбың программазы, Л. И. Брежневтиң көдүрген тайбың инициативалары —улуг Ленинниң тайбың [illegible] өөредиинин амыдыралда тодаргай болгаш чайгылыш чок боттанышкынының деп, Шри Ланканың Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары К. П. Сильва медеглээн.

ДАШТЫКЫДА

КАЛБАК ДЕТКИИШКИН

Америк империализм боо-[illegible] күштелдирип, кижи төрелгетенни чок кылыр ракета-ядролуг дайынны белеткеп турар амгы үеде тайбың дээш демиселде ыңчугула ужур-дузалыг болуп бар чыдарын Коломбога болган митингиге чүве чугаалап тура ол онзалап демдеглээн.

В. И. Ленинниң чагыгларын [illegible], Совет Эвилели тайбыңны быжыглаар дээш могаг чок демиселди чорудуп турар. Ядролуг [illegible], дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче угланган чаа тайбың инициативалар ядролуг халапты болдурбазынче угланган чорукту ажылдып турар.

Тайбың дээш [illegible] идепкейжидеринче, дайын оруун моондактаар төлээде, бүгү делегейге тайбың дээш демисилчилериниң калбак шимчээшкининге киржиринче бүгү ажылчы чоннарны К. П. Сильва кыйгырган.

БРАЗИЛИА. Латин Американың улустары тайбың чурттарын күзеп турар болгаш [illegible] чорукту чавырылдырарынче, улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаарынче угланган чаа совет инициативаларга байыр чедирип турарлар деп, Бразилияның Национал конгрезиниң депутады Жексон Баррету медеглээн. Европага ядролуг боо-чепсектерни кызырар дугайында ССРЭ-ниң тодаргай тайбың саналдарын улустар чүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан, чүге дээрге, олар делегейниң халаптыг дайыннарының катаптаарын күзевейн турарлар.

Улуг өске-даа күрүнелер Совет Эвилелиниң үлегерин эдерип, тайбыңны камгалап эрттырарынче боттарының күжениишкиннерин угландырар ёор деп идегеп турарын ол онзалап демдеглээн. АКШ-тың дайынзырак белеткелдерин Ж. Баррету шиитпирлиг буруу шаап, НАТО блокту ядролуг чепсектиң улам-на чаа хевирлери-биле чепсеглевишаан, ол блокту быжыглаарын улам[illegible] дээр оон чүткүлүн калчаалыг үүлгедиишкин-дир деп айткан.

НАЙЫРАЛ НЕДЕЛЯЗЫ

БЕРЛИН. Герман-совет найыралдың чаңчылчаан неделязын ГДР-те ажыдарынга тураскааткан байырлыг хурал Веймарга болган. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Герман-совет найырал ниитилелиниң президентизи Э. Моккенбергер, хөй ниити организацияларының төлээлекчилери, ол ышкаш СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Барнаул обкомунуң бирги секретары Н. Ф. Сенькин баштадыр ГДР-биле найыралдың Совет ниитилелиниң делегациязы ол хуралга киришкен.

Герман-совет найырал ниитилелиниң Төп баштаар чериниң секретары Г. Шефер ол хуралга чүве чугаалааш, совет улустуң гитлерчи фашизмни ашкан тиилелгезиниң төөгүлүг ужур-дузалыын демдеглеп, Европаның улустарынга, оларның аразында немец улуска база ол тиилелгениң тайбыңны болгап [illegible] бергенин онзалап айыткан.

Мурнунда Бухенвальдының нацисчи концлагериниң девискээринге чечектер салырының ёзулалы болган, хорупталга өлүрткен муң-муң кижилериң тураскаап хүндүлээн тураскаалды ында тургускан. Немец болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң көскү ажылдакчызы Э. Тельманның өлүрткен черинге база чечектер салган. 1944 чылдың августа ону гитлерчи илегерлер анда хилинчектеп өлүрген.

(СЭТА).

ААЛЧЫНЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак Күш-ажыл партиязы — МПЛА ТК-ның кежигүнү, Ангола Улус Республиканың Улуг [illegible] бирги секретары М. Б. де Сауза Алмейда [illegible] делегациязын хүлээп алган.

[illegible]

ЧАҢГЫСТЫ-ДАА ХОРАТПААН

Ак-Чыраавың Кудуктуг-Өдектен көшкеш, шынаа кыдыынга хонгандап бээр Чамбырылар [illegible] болу берген. Бо үениң дургузунда хойнуң дүгү бөзин агарып, силии аажок апарган. Кыштагның улуг өдээнден адырлып, чазагның өл-негүнге кээрге, шынап-ла, кижи боду бөзии сергей берген ышкаш болур.

[illegible] чок болган [illegible] кара булут үнген соонда, шуурганнап, дожаттааш турун берген. Ынчап турда, кажаа иштн үш ийиг чедир [illegible] берген. Ону база катап [illegible] Ооң соонда өлек болган [illegible] Кажаа септелгези эгезинде [illegible] база [illegible].

магалыын чүү дээр, бир-ле аар чүъктү эгинден дүжүр октаикан-биле дөмей.

Чамбырыларның кодаашында [illegible] хой бар. [illegible] 1.2 килограмм дүктү кыргып алган. [illegible] 96 хуу [illegible] шиитпирлээш, чаңгысты-даа хоратпаанын мақаа демдеглээр херек. Кан-Төмүр биле Балчымаа боттарының бо чедиишкинин ССР Эвилелиниң 60 чыл оюнга тураскаадып турар.

[illegible]

К. ЧООДУ.

НЕГЕЛДЕНИ УЛАМ БЕДИТПИШААН

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш «Партияга хүлээп алышкының болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидер талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын үлүртүлга болдурганы, бистиң районда партия комитеттери, партия эге организацияларының бюролары партийжи хүрээлениң өзүлдезинче, аныяк коммунистерниң партия эге организацияларынга кижизидилгезинче улуг [illegible] салып турар.

Партияның хүрээлеңинге эң мурнакчы ажыл-ишчилерин [illegible] аныяк коммунистерни партия хуралдарын белеткээринге, янзы-бүрү айтырыгларны идепкей-биле чугаалажып көөрүнче болгаш өске-даа организакчы ажылче хаара тудуп турар.

Бо ажылче таныдап кирип, оң кичээнгейлиг, чогаадыкчы бот-биле чоруткан партия организацияларны эки түңнелдерни чедип алгылаан. Чиңгээ, «Коммунизмниң херели» [illegible] партия организациязы эрткен чылын партия кежигүнүнге 4 кандидаттың [illegible]

[illegible]

хүлээп алганнарының 63 хуузу ажылчыннар, 65 хуузу комсомолду [illegible] кирген. Боттарының чаңгыс чер чурттуглары — механизаторларның, бригадирлерниң, ажылчыннарның [illegible] чилер чоргааржаныр. Оларның иштинде «Россия» совхозта механизатор С. Ензак, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта С. Куулар, «Революцияның [illegible]» совхозта саанчы Д. Эриксимаа ышкаш аныяк коммунистер ол бедик атка төлептиг, ак сеткилдиг, эки ажылдап, хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржир.

[illegible]

Аныяк коммунистер-биле кижизидилге ажылынга шиитпирлиг ужур-дузалыг бир чүүл — оларның-биле түс-түс ажыл болур. Чогум-на ону чогуур деңнелге тургузары СЭКП кежигүнүнге болгаш кежигүнге кандидаттарның политиктиг өзүлдезинге, чогаадыкчы идепкейин бедидеринге идиг берип, оларның идей талазы-биле четчиир бышкан чорууп күштеедирер.

СЭКП райкому партияга хүлээп алышкынны болгаш аныяк коммунистер-биле ажылдың байдалын доктаамал анализтеп, ону чорудуп турарының [illegible] тилеиштирип турар.

[illegible]

амыдырал-чуртталганың со- нуурган, беседаларының [illegible] чорудуп турар. Бо ажылды ажыл-агыйжы болгаш идей-политиктиг сорулгалар-биле [illegible] келген.

СЭКП кежигүнүнге болгаш кежигүнге кандидатка кирип турарларга рекомендация берген коммунистер бедик харыысалгалыг болур, аныяк коммунистерниң [illegible] негелдени харыызы-биле медерел билип, ону [illegible] холбап турар. «Россия» совхозта ивек кадарчызы Д. Иргит, «Коммунизмниң херели» совхозта бригадир, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Ш. Ш. Ооржак ышкаш сагыш човангыр, [illegible] дамчыдып берип чорууртар районнуң партия организациязында хөй.

[illegible]

ге, аныяк коммунистерниң кижизидеринге улуг ужур-дузалыг болган.

Партийжи ажылдың ол чугула айтырыында четпестер ам-даа бар. Рекомендация берген турар коммунистер аныяк кижиниң чүгле эки талаларын бодунуң рекомендациязынга бижип турары хөй. Ол ораи шын эвес. Ооң ажылынында, сагылга-чурумунда четпестерни база ацаа демдеглээр апаарын уставта айыткан болгай. ВЛКСМ райкомунуң берип турар рекомендацияларында база [illegible] бар. Олар чаңгыс аайланчак, ниити чүүлдер хөй.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта партком хүрээлеңниң өзүлдезин, шынар талазы-биле шиилиишкинни кошкак чорутгкан. Мурнакчы саанчыларның партияга ам-даа эвээш хүлээп ап турар. № 585, 7 КМК-ларда, Балгазынның оруктуг участогунда партия организациялары мурнакчы [illegible]

[illegible]

С. ОЮН.
СЭКП Таңды райкомунуң организастаар инструктору.

Амурда Комсомольск хоорайның Амур хемни кежир көвүрүүнүң тудуу. № 8 «Көвүрүг тудуг» трестиң № 26 тудуг отрядының коллективи бодунга бедиткен социалистиг хүлээлгени алган болгаш хоорайның байырлалынга чедир көвүрүг тудуун бүрүн доозарын шиитпирлээн.

Автооруук көвүрүүн ажыглалга киирген соонда Хабаровск хоорай-биле доктаамал харылзаа тургустунар.

ЧУРУКТА: көвүрүг тудуунуң Е. П. Ставицкий удурткан монтажниктерниң мурнакчы бригадазы.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АЖЫЫ УЛУГ

Чылгы малдың ажыын көрбээн кижи ховар деп болур. Маңаа каш чижектен чугаалап көрейн. Бистиң тыва улус кыш, чай чок ырак-узак тайгаларга аңнап, дагларда кыштагларже аътка чүдүртүнгеш, уругларын сооңга, мурнунга ушкаргаш көжүп чораан. Чоокка чедир-ле аът-биле тарааа тарып, бастырып, ооң чел-кудуруу-биле өг базырып, куру, аргамчылар эжип алыр чордунус.

Албан организация черлеринге аът тударын чамдык эштерниң солуннарда бижип, саналдап турары черле чөптүг. Чүге дээрге аар-саар ажылдар кылырда, ырак-узак, кадыр-берт черлер баарда ол улуг дузалыг.

1947—50 чылдар үезинде Бай-Тайга районнуң харылзаа черинге 12 аът турган. Ол үеде машина-даа эвээш турган. Почтаның бүгү-ле ажылын аът-биле кылып келген. Мөңгүн-Тайгаже почтаны Тээли суурдан Ортун-Пазын болгаш Очур ийи кыш, чай дивее аът-биле чедирип турганнар. Аъдының чиир сугазын олар дергилеп аар-

[illegible]

Харылзаа белдириниң ынчангы ажылдыг эргелекчилери турган Шаравии. Суге-Маадыр олар коллективтиң аъттарының чемин боттары белеткеп аар турдулар. А чазын малдарының өзээ ногаа тарымалынга ажыглап келген. Кайы-даа районнарның районнарының, ажыл-агыйларының чылгы малды тударын чөп. Чоок садыгларга бараан-даа сөөртүп, аар-үргүмек ажылдарда база кылдап. Бистиң Чаңгы-Кежээ алдын казып турган чер бар. Аңаа база-ла аъттарны ниитип, чүдүрүп ажылгаш турганын бо хүн-де дег сактып-дыр мен.

Д-Д. САЛЧАК.

«Бай-Тал» совхозтуң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери соолгу чылдарда сарлык малды өстүрериниче доктаамал кичээнгей салып, ол талазы-биле хөй ажылдарны кылып чоруткан. Ооң түңнелинде ажыл-агыйда сарлыктың саны районда эң хөй болуп, 3500 чедир өскен. Ынчангаш совхоз сарлык ажылындаң муң-муң рубль хемчээлдиг арыг орулганы ап турар. Ооң укзаалыг мал кылдыр саткан сарлыктар өске-даа районнарда, совхозтарда хөйү-биле өскен.

Дуржулгалыг кадарчы Даржаа Бөраек-оолович Иргит совхозунуң сарлык малын өстүрериңге улуг үлүг-хуузун киирип келген. Ол чыл бүрүде эки көргүзүглерин чедип ап, бодунуң күш-ажылчы үлегер-чижээн өскелерге көргүзүп чоруур. Коммунист Д. Иргит эрткен чылдың түңнели-биле бедик көргүзүглерни чедип алгаш, ССРЭ-ниң УАЧД-ның хүлер медалы-биле болгаш алдын шак-биле шаңнаткан.

Даржаа Бөраек-оолович бо чылын төрүүр сарлык бүрүзүнден бызааны камгалап, өстүрерин, малдың баш санын бүрүн камгалаарын хүлээнген. Хоочун кадарчы бо хүннерде ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш улам кызымаккай ажылдап турар.

ЧУРУКТА: кадарчы Д. Иргит.
Х-К. МОНГУШТУҢ сөзү, фотозу.

ИДЕПКЕЙЛИГ-ДАА, ТЫВЫНГЫР-ДАА

[illegible]

С. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

ТҮҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРҮП ТУРА

Эрзин районнуң херглекчилер ниитилелиниң хуучулар телээлекчилериниң хуралы болган. Аңаа кол онзагай — 1981 чылда райпо баштаар чериниң кылып чорутган ажылы болгаш 1982 чылда сорулгалар дугайында илеткелди райпо баштаар чериниң даргазы А. Д. Ширин кылган. Эрзинниң кооператорлары 1981 [illegible] талазы-биле чамдык ажылдарны кылганын илеткелчи демдеглээн. Бараан саарылгазының чыл планын 103 хуу күүседип, пландан 162 муң рубльдиң бараанын хөйнү саткан, ном садарының планын 114 хуу, нити чемнениге планын 104 хуу күүсеткен.

Райпода магазиннерниң 62 хуузу бараанны бодунуң шилип алыр арга-биле ажылдап турар. 1981 чылда бир кижиге онаалаштыр 685 рубльдиң бараанын саткан, ол 1980 чыл-биле деңнээрге, 65 рубльге өскен. Райпода 5 автомагазин бар, олар малчыннарны чугула херегледиин [illegible] биле хандырып, ниити-биле 909 муң рубльдиң бараанын саткан.

Коллектив 1981 чылда социалистиг чарышка бүгү ажылдакчыларны хаара тудуп, ооң түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап-мактаарынга 3307 рубльди чарыгдаан. Коллективте коммунистиг күш-ажылдың 2 бригадазы бар, мында ниитизи-биле 15 кижи бедик атты чедип [illegible]

[illegible]

конторазы нити планын күүсетсе-даа, чоннан, совхозтардан чылгы малдың чел, кудурун, түлгенди дук, хөй кежи хүлээп алыр талазы-биле планын күүсетпээн. Районнуң совхозтары дук садар планын күүсетсе-даа, 1981 чылда дукту шын эвес класстааныңдан «Нарын» совхоз 29592 рубль, «Мөрен» совхоз 23850 рубль, «Чаа орук» совхоз 9767 рубль, Ленин аттыг совхоз 9591 рубль артыкка төлеттирип алгаш, ам Тываның универсалдыг баазазынга ниитизи-биле 72531 рубльди эгидип турар.

1981 чылда 10477 рубль түннүг самчыгдал болган, ооң ниитизин бургуулуг кижилерден төлеттирген. Эрткен чылын кооперативның өнчү-херекселинин 4300 рубль түңге оор алган, ооң иштинден 2 [illegible]

[illegible]

кижи санал берип, болур артында участок хураалдарын болгулаан чагыгларга [illegible] база р[illegible] ам моон-даа [illegible] угаандыргаа са[illegible] гилээн. Райкуу[illegible] лекчизи К. Ида[illegible] чонга спорт [illegible] эвээшти садып, [illegible] го трико, ботинка, [illegible] хаак бо[illegible] спорт бараан[illegible] хандырбайн турарынга доктааган. Кодээ Совет күүскомпарының даргалары С. Ондар, Г. Тойбаа олар автомагазиннерниң малчыннарны чугула херегледиин бараанныры-биле хандырылгазынга доктаап, автомагазин садыгчылары чамдык аалдарга барбайн баар, эвээш бараанныг чоруур, бараанның өртээн көргүспес болгулаар таварыглалар барын чугаалааннар. Кодээ магазиннерге кирип турар барааннарның ассортиментизи кызыы, кышкы үеде чылыг бөрттер, хол хаптары, улуг, бичии кижилерниң ниитиги хептери эвээш кээп турган.

[illegible]

А. СОЯН-ООЛ.

БРИГАДИР, ДАГДЫНЫКЧЫ

Беш чылдың кижилери

[illegible]

К. ХЕРТЕК.

ЧАА ЧҮҮЛДЕРНИ ШИҢГЭЭДИР

Эртем-техниктиг ниитилелдерниң кол сорулгазы инженер-техниктиг ажылдакчыларның чогаадыкчы чоруун бүгү тала-биле сайзырадыры болур.

Сельхозтехкуркомнуң бүгү бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылы совхозтарның чагыгларын бүрүн хандырарынче, оларның [illegible] эртем-техниктиг бепишилгени [illegible] курлаашкыларның доңу ажылдарын хандыр[illegible]

[illegible]

ны баштай эки шиңчилеп, үрелген черлерин тып ап турар. Эрзинде ээрер автоматтарны, чамдык кезектер уштур херекселдерни база шиңгээдип, хол-биле кылыр ажылдарны эвээжедип турар.

Кызылдың транспорт бүдүрүлгези (эртем-техниктиг ниитилелдиң эге организациязының даргазы Л. Шафеев) чүгле эрткен чылын бедик чаартыкчы он саналды киирген, оон камналганы 15 муң рубль болган. Ол саналдар-

[illegible]

[illegible] ОЛДЫРЧИ

Көскү агитация

ЧААРТЫР, ДЕРИИР

Ажылчы чонняарның коммунистиг кижизидилгезинге ажыктыг хевирлериниң бирээзи көскү агитация. Совет кижилерниң идей-политиктиг кижизидилгезин зиминдеринге, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринге ол дузалыг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде, анаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде болгаш чугаалында айыттынган экономиктиг болгаш социал-амыдырал улуг сорулгаларны [illegible], он бирги беш чылдыг планныг онаалдаларын, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга аldaр болдурган социалистиг хүлээлгелерин амыдыралга боттандырарынга, ажылчы чоннуң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин көдүрээринге көскү агитацияның бүгү-ле хевирлерин ажыглап турар. Бо талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң чамдык бүдүрүлге, албан организацияларынга болгаш ажыл-агыйларында көскү агитацияны кылып кааны эки.

Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң коллективинде, «Алдан-Маадыр» болгаш «Большевик» совхозтарда көскү агитацияны дерип тургусканы багай эвес. Он бирги беш чылдың бирги чылынга боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ук ажыл-агыйларның төптеринде чараштыр бижээш аскылаан, янзы-бүрү стендилерни, плакаттарны, лозунгаарны, [illegible] самбыраларын чаартып кылган.

Чадаана хоорайда чамдык бүдүрүлге, албан организация черлеринде көскү агитацияны чогуур негелдезинге чедир кылбаан болуп турар. Чижээлээрге, автотранспорт бүдүрүлгези Чадаанада улуг коллективтерниң бирээзи. Организацияның девискээринде стендилер, самбыралар барын бар, ынчалза-даа олар эргижирээн, бүдүү онганындан көрүш чок. Улуг хаалга артында көскү [illegible] бир шагда мурнакчылар чуруун азып турганын көрөөчилден эргижирээн, үрелген чуруктар чамдык хооларда бар, а чамдыктарында чүү-даа чок, хос. Көскү агитацияның ындыг чүгула хевирлериниң байдалы бо хире турда, хана-солуннуң дугайында чугаалаар-даа херээ чок. Ол хүүреалында үнместээн. Ажыл-ишчилерниң эстетиктиг база политиктиг кижизидилгезинге, ажыктыын бүдүрүкчүлүүнге көскү агитацияның салдарын [illegible] партия организациязы чедир [illegible] турарын үстүнде чижектер херечилеп турар.

№ 3 БМК, колхоз тудуг, [illegible] организацияларында байдал үстүнде организацияның [illegible]. [illegible] чүве чок деп болур.

«Хемчик» [illegible] ажыл-агыйның черинде кандыгыл? Бо чылдың планныг онаалдаларын ужур эзерип дерээш азкан стендилерден башка оон ынай чүү-даа чок.

Районда улуг хоон бүдүрүлгелер саржаг, хлеб заводтарынга, амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде байдал база багай. Эргижирээн самбыраларны, лозунгарны, стендилерни оларга кым чаартып, дерип бээрил, деригтинмээн, астынмаан чүүлдерин кажан кылырыл? Бо айтырыгларны ук организацияларның удуртукчуларынга, ылангыя партия организацияларының секретарьларынга дорт салып, оларлан чогуур харыны дарый алыры күзенчиг.

Район төвүнде чурук чуруур тускай мастерская бар. Ол ышкаш амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде чурук тырттырар чер база ажылдап турар. Бо черлерни көскү агитация кылырынга ажыглаар талазы-биле ажылды организастап, дугурушпайн турары четпес.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде, партия Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалында көскү агитацияның чурттуң амы [illegible] байдалынга, ажылчы чоннуң эртем-билииниң, культуразының болгаш эстетиктиг негелделериниң [illegible] күштүг кылырын айыткан. Ынчангаш партия, профэвилел, комсомол организациялары ол айтырыгны [illegible].

Бо чылдың июнь 20-де болур чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга соңгулдалар хүнүнге чедир эвээш үе арткан. Ол хиреде районнуң бүдүрүлге, албан организацияларында, ажыл-агыйлар төптеринде соңгулдалар дугайында [illegible], плакат, хана-ларь мынчага чедир көзүлбейн турар.

Айыттынган четпестерни чайладыр талазы-биле хамаарышкан бүдүрүлге, албан организацияларның, совхозтарның партия комитеттери, партия организациялары дарый хемчег ап, көскү агитацияның деэштиин, шынарын улам бедидер хааш шудургу ажылдаары негеттинип турар.

Н. ДАЖИНМАЙ,
Ш. ДУВЕНДЕЙ.

ХУУСААЗЫНДА КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

Эрбек улуг оруктан хайыы, чогум оруу кадыр-берт чер-ле болгай. Оон девискээри делгем. Ында дөрт хойжу бригаданың тозан ажыг малчыннары чурттап, чымыштыг ажыл-ижин кылып чорууур. Олар [illegible] болза амыдырал хандырылгазының талазы-биле [illegible] бергедээшкиннерге таварышпайн турар. Чүге дээрге Эрбек суурда чагыглар хүлээп алыр комплекстиг пункт ажылдап турар. Оңу дамчыштыр кандыг-даа чагыгны кылдыртып ап болур. Амыдыралдың негелдези улуг, хөй талалыг. Чаа хеп-даа даарадып, телевизор, радиоприёмник-даа септедир таварылга турун кээр.

Эрбектиң комплекстиг хүлээп алыышкын пунктузунуң эргелекчизинде Екатерина Алексеевна Өпей-оол он үш чыл ажыг ажылдап турар. Ол Бай-Хем районда чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге [illegible].

Екатерина Алексеевнаның [illegible] чоннуң амыдыралы, негелделери-биле сырый холбаалыг. Комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларының ажылдакчылары хоорай болгаш келээниң чурттакчыларының амыдыралының байдалын деңнештирер дугайында партияның салган сорулгаларын боттандырар херекке боттарының улуг-хуузун киирип келгеннер.

Эрбектиң хүлээп алыышкын пунктузу чоокта янзы-бүрү аныяк-дүзалы көргүзүп турар. Ол дээрге ылаң хеп септээри, хеп аймаан аштап чуурру, радиоприёмниктер, телевизорлар, шактар септээри, эт херекселдери кылдыраары, [illegible] хоорай-даа ынаар оон-даа өске чагыглар болур.

Е. Өпей-оол малчыннарның [illegible] Малчын аалдарны эргиир тускай графикти тургускан. Чагыглар хүлээп алыр машинага олуруп кааш, малчын кодаларга неделяда ийи катап барып, кылдынган чагыгларны залеринге ол-шаанда чедирип бергеш, чаа чагыгларны хүлээп алыр. Үнүүшкүннер үезинде Екатерина Алексеевна [illegible] чаа-чаа аргаларын тайылбырлаан, чамдык чаа кылыгларының хептериниң хевирлерин көргүзүп чорууур.

Ол бодунуң ажылынга ынак. Чоннуң амыдырал хандырылгазының хөгжүлдезиниң экижилер дээш бүгү күжүн үндүрүп, [illegible] ажылдап келген. Ынчангаш оон эргелекчилээн пунктузу районда эки көргүзүглерлиг болуп турар. Суурнуң чурттакчыларын, тус-тус турлагларда малчыннарны ол танып, кым кандыг чагыгны кылдырып бээрин билир апарган. Хүлээп алыкчы чон-биле сырый харылзаалыг. Чагыгларны [illegible] күүседир дээш бүгү хемчеглерни ап турар. Оон-биле кады чагыглар күүселдезиниң шынарынче кичээнгейни угландырар. Екатерина Алексеевна тус-тус мастерлерниң кылган ажылдарын кичээнгейлиг хынап көргеш, залеринге эгидип бээр.

— Чагыглар эки шынарлыг, чогуур үезинде күүсеттинген-де ээзинге-даа, биске-даа өөрүнчүг-дүр. Чон бистиң күзелдиг-биле кээп, кандыг-даа чагыгны дадагалзавайн кылдырып алыр, — деп, Е. Өпей-оол чугаалап оор.

Екатерина Алексеевна бо чылдың дөрт айның планын [illegible] күүсеткен. Ылангыя чагыглар күүселдезиниң шынары бедээн. Чамдык чаа хевирниң чагыгларын нептереткен.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында чедиишкиннерин улам бэжыглаарын коллектив хүлээнген. Бо чылын Эрбектиң малчыннарынга 95 муң [illegible] амыдырал [illegible] бээр.

Эрбектиң комплекстиг чагыглар хүлээп алыр пунктузунда чон черле үзүлбес. Олар кандыг-даа чагыгны күүседип турар. Ында эвилең-ээлдек, бодунуң ажылының мастерлери ажылдап турар.

Д. КАРА-ООЛ.

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында Болат Хемушкунуң санманчылары Бан-кыс Куулар биле Зинаида Сүге олар бо чылын совхозта мурнакчы болган санманчыларның аразында киргеннер. Олар бо чылын 110—110 хураганнарны алганнар.

ЧУРУКТА: Б. Куулар биле З. Хомушку оларг.

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

СОНУУРГАДЫМ

ПМА-ның корреспондентизи Н. Масловтуң апрель 3-те үнген «Шын» солунда «Амгы үениң казах өө» деп чүүлүн номчааш, аажок сонуургадым. Чүгле сонуургаан эвес, «Амгы үениң тыва өө кандыг болза экил?» деп айтырыг-даа бодалга тыптып кээр болду. Шынап-ла, чурттаар шөлү 32 дөрбелчин метр хемчээлдиг амгы үениң сайзыраңгайжыткан бүрүн дериг-херекселдиг өөн кылыр фабрика Казахстанда бар-дыр. Ынчангаш ында малчыннар каас-шинии, делгем өглерге чурттап турары солун-дур. Ук чүүлдү номчаан кижи тыва өгнү ынчаар кылып болурунуң аргалары бисте бар деп чайгаар бодай бээр-дир.

Өг малчыннарның эргежок чүгула өван-савазы. Кежээ дүмөөге-даа эптиг. Ынчангаш бистиң малчыннарывыс өглерде чурттап турар. Ынчалза-даа оларның хемчээли чаңгыс аай эвес: улуг, бичелиг. Тар өглерге чурттаары таарымча чок дээрзин чугаалаар-даа херээ чок.

Амгы тыва өгнүң чаңгыс аай хевирин чогаатпааш, ону чамдык районнарда үлетпүр комбинаттарынга чүге бүдүрүп болбас деп. Делгем хемчээлдиг, дериг-херекселдерлиг өглерни бүдүргеш садар болза малчыннар күзелдии биле алырлар. Өгнү кылырынга хөй кидис аймаа хереглеттинер апаар. Ынчаарга кидис шывыгны өске кылып пөс материалдар-биле-даа солуп болурунуң аргалары бар.

Чаа хевирниң тыва өглерин чүгле малчыннарга эвес, хөй ниитиниң дыштаныр черлеринге, ылаңгыя чайгы үеде, чоп ажыглап болбазыл. Казахтарның хоорайдан дашкаар дыштаныр черлеринде кафе-өг, өг-ресторанннар дыштанганнарның культурлуг чемненир өргээлери апарган-дыр. Ынчангаш шаган бээр чагланчып келген өван-саавыс — өөвүстү чаа аян-хевирже шилчиткеш, чурттаарынга бүгү талазы-биле таарымчалыг кылыр үе келген.

«Шынның» номчукчулары мээң бодалымны кады үлешкеш, санал-оналын бижиир дээрзинге идегедим.

В. САГААН-ООЛ.
Кызыл хоорай.

БАЗА-ЛА МАНААР

Чоорук айы-биле Өвүр районнуң төвү Хандагайтыга суурга келгеш, ында столовайга кирдим. Чемненир залынга ийи-ле аңдаы стол, чээрби хире сандай бар. Манаа чемненир келген кижилерге черле таарымча чогу вавжок. Залче манап, чем алыр хоол бергэ, тавактары чок, ону база манаар. Чемненген соонда столду кижи боду аштап, арыглаар. Ажылчыннар чедиппезин ындыг кичээп. Бо коллективтиң ажылын эде көөрү күзенчиг деп бодаар мен.

Ол-ла чоорааш, даараазында чүвени база эскердим. Чадаанадан Хандагайтыже графиктиг автобус эртенгиниң зеди шак чартыкта үнерин чурумчуткан. А Хандагайтыже баар автобусту эрте дизеле тос, он шакка чедир манаары чанчыл апарган.

Бо айтырыгны ол талазы-биле харыылап турар эштер канчаар көрүп турар ирги?

Л. МОНГУШ.

УДУРТУЛГА БОЛДУРАР

Күрүне садыының болгаш хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң золчеглиг пленумунга ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ук адырның ажылдакчыларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Айтырыг талазы-биле илеткелди күрүне садыының болгаш хереглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы Д. Л. Ондар кылган.

Илеткелчи болгаш пленумга санал бергеннер бо чылдың эрткен айларының түңнелдеринге доктаап, анаа хаялы анализ кылбышаан, профэвилелдерниң XVII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр садыг четкилеринде месткомнарның, профэвилелдиң каттышкан месткомнарының ажыл-чорудулгазының сорулгаларынче улуг кичээнгейни угландырган.

Республиканың садыг ажылдакчылары бо хүннерде «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя» деп кыйгырыгның ада-биле социалистиг чарышты калбарткан. 1982 чылдың бирги кварталының планын республиканың садыг ажылдакчылары эки көргүзүглерлиг дооскан. Кызыл хоорайда «Детский мир» магазининиң, столовайлар болгаш ресторанннар трестиниң [illegible] бирги кварталын [illegible] профэвилелдерниң XVII съездизиниң бүдүүзүнде хуусаазындан эрте күүсеткеннер [illegible] Бай-Хем районнуң көскү черлеринге [illegible]. Бай-Хем районнуң хереглекчилер кооперациязының коллективи бирги кварталда республиканың садыг организацияларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Кызылдың ашчем садыының коллективи — чарыштың ийиги черин ээлээш, шилчиир вымпелди чаалап алган. Ол коллективтерниң хөй-нити организацияларының, месткомнарының садыг хандырылгазын экижидер талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглериниң аргадүржүлгезин анаа солушкан. Кызылдың ашчем садыында профэвилелдиң каттышкан месткомунуң даргазы В. Г. Сапелькина саналынга коллективте социалистиг чарышты организастап турарынга доктааган. Ол-ла айтырыгга Кызылдың үлетпүр бараанннар садыында профэвилелдиң каттышкан месткомунуң даргазы Т. С. Адыг база доктаан. [illegible] 90 хуузу социалистиг чарышта хаара туттунганын ол чугаалаан. Коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин мында калбак нептерелди алган. 180 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты эдилекчизи. 120 ажылдакчы ол ат дээш туржуп турар. Үстүнде санал бергеннер коллективтерниң ажылында эки чүүлдер-биле чергелештир магазиннерде дыштаныгла, гигиена өрээлдери, садыгның [illegible] чок деп шүгүмчүлээннер.

Социалистиг чарышты организастап, тус-тус коллективтерниң социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарынче илеткелчи пленумнуң киржикчилериниң кичээнгейин угландырган. Социалистиг чарышты организастап турары негелдеге ам-даа дүүшпес, ону эрегей көөр чоруктар чамдык коллективтерде бар, чогаадыкчы ажыл четпес. Оон-биле чергелештир мурнакчы дуржулганы нептередир. тайылбырлаар ажыл чер-черде ам-даа кошкак. Ээштиң ам-даа чедип алдынмайн турарын илеткелчи тодаргай чижектерге көргүскен болгаш профэвилел организацияларының кичээнгейин ол айтырыгларже угландырган.

Садыг шугумунда социалистиг чарыштың киржикчилериниң 68,5 хуузу коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде хаара туттунган. Оларның алды кижи бүрүзү коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Чамдык райондарда, чижээ, Тес-Хем районнуң болгаш өске-даа хереглекчилер ниитилелинде ол шимчээшкин калбак нептерелди ам-даа албаанын илеткелчи айыткан.

Садыг шугумунда ажылдап турарларның күш-ажылын дыштанылгазын шын организастаар, кадрларны ажылга [illegible] чугаа болган. Ол айтырыгга хамаарыштыр комплекстиг планнар четче тургустунмаан, чер-даа болза хамы эвес. Садыг министерствозунуң дузалал ажыл-агыйы бүдүрүлгезиниң экономизи М. Н. Бармиова бодунуң саналынга коллективниң ажыл-ижинге доктааган. Бүдүрүлгеде ажылчыннарның ажыл-амыдыралының байдалынче чогуур кичээнгейни угландырып турарын эки деп, ол демдеглээн. Чурттаар шөлү, школа назылыг четпээн уруглар албан черлери-биле хандырар айтырыгны кичээнгейлиг шиитпирлеп турарындан кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу эвээжээн. Бүдүрүлге көргүзүү бедээн. Бирги кварталдың планныг онаалдазын коллектив 125 хуу күүсеткен. Ол айтырыгларны [illegible] профэвилел организациязының удуртулгазының улуг болуп турарын ол саналынга демдеглээн.

Культура-массалыг ажылды [illegible] организацияларында тургусканында үлегерлиг чүүлдер бар. Ындыг болза-даа ол хемчеглерниң [illegible] талазы ам-даа [illegible] болуп артып турар. Спорт шөлдерин тургузар айтырыг черле кошкак.

Пленумнуң [illegible] профэвилелдерниң XVII съездизиниң [illegible] сорулгаларынга дүүштүр ажыл-ижин билдилиг тургузарын сүмелешкен, ону амыдыралга күүседирин хүлээп, ол талазы-биле делгерен доктаалды хүлээп алган.

В. КУУЛАР.

Бөмбүрзектиң судалы

ӨЛҮМ ЧОК МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

ПРАГА. Гитлерчи фашизмни ашкан тиилелгениң 37 чылын болгаш ЧССР-ниң национал байырлалын — фашистиг эжелекчилерден чурттуң хостаанының оон Чехословакияның ажылчы чоннары совет улуска аажок улуг өөрүп четтиришкин-биле утпаан. Праганың хостакчылары — совет дайынчыларга алдар болдурган салюттар чурттуң чер болганынга дыңнадыпкан турган. Байырлалдыг митингилер, совет дайынчыларга турасгалдар барымаа чечектер салырының ёзулалдары, байырлал концерттери бүгү Чехословакияга болган.

Совет Армияның хостакчы [illegible] Чехословак улус Коммунистиг [illegible] ле болуунуң тереэн чуртуң чаартыылганы [illegible] байдалынга тургузарынче кирер аргалыг болган деп «Руде право» солун айыткан.

1945 чылдың май 9-туң — кижи төрелгетенниң төөгүзүнде эң көргүнчүг дайынның доозулган хүнүнүң төөгүлүг ужур-дузазы бистиң үевисте кажангызындан-даа артык чугула. Октаргайның улустарының идегелдери болгаш тайбын күзел-чүткүлдери база катап Совет Эвилелинче угланган деп, ол солун онзалап демдеглээн. Фашистиг агрессияны ойтур шаапкан делегейде баштайгы социалистиг күрүне бөгүн тайбынга ынак бүгү күрүнелерниң бажында турар болгаш оларның хоит деткимчезин ап турар. Совет тайбын инициативалар сөөлгү үеде дайынга удур шимчээшкинге чаа улуг идигни бергениң «Руде право» онзалап демдеглээн.

• • •

ВАРШАВА. Гитлерчи фашизмни ашкан тиилелгениң 37 чылын таварыштыр Варшавада Билдинмес солдаттың хөөрүнге чечектер салырының ёзулалы болган. ПКРП ТК-ның Бирги секретары, Польшаның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский, ПЕР-нуң [illegible] болгаш күрүнезиниң өске-даа удуртукчулары, хөй-нити организацияларның төлээлери ол ёзулалга киришкен.

Варшаваны хостаары дээш [illegible] совет дайынчыларның хөөрмавазолейинге база чечектер салырының ёзулалы болган.

• • •

БУДАПЕШТ. Фашизмни ашкан тиилелгениң 37 чылынга алдар кылдыр Венгрияның найысылалында Геллерт даглда хостаалга турасгаалынга чечектер салырының байырлыг ёзулалы болган. Будапештиниң күш-ажылчы коллективтериниң төлээлекчилери, шериглерниң Мурнуу бөлүүнүң дайынчылары анаа киришкен.

• • •

БЕЛГРАД. Гитлерчи фашизмни ашкан тиилелгениң 37 чылын холбаштыр Белградтың хостакчыларынга турасгаал комплекзинге чечектер салышкыны болган. Югославияның [illegible] фашистиг эжелекчилерден хостаар дээш тулчуушкуннарга амы-тынындан чарылган совет болгаш югослав дайынчыларны ол комплексте оруушпутван.

Хөөрге хүндүлел таңныыдын чыскаап. Югославияның болгаш ССРЭ-ниң күрүне гимннерин күүсеткен.

• • •

ХАНОЙ. 1945 чылдың чазының соонда эрткен чылдарда совет улустуң өндүр чаагай эрес-маадыр чоруу сагыш-сеткилден уттундурар туржук, харын ол төөгүлүг хүннерден бистиң ыраапывыс тудум-на, совет улустуң гитлерчи фашизмни ашкан тиилелгезиниң ужур-дузазы бистерниң мурнувуска улам өндүр бедик болур деп. ВКП ТК-ның органы «Нян зан» солун бижээн. Оон чугула ужур-дузазы бурунгаар оруктту бистерге чырыдып берип турар.

Бөгүн кижи төрелгетенниң мурнунда оңза чугула айтырыг — Чер кырынга тайбынның камгалалының кыдат экспансионистер-биле сулчээлежип алгаш, шериг талазы-биле терг[illegible] бүрүнче [illegible] социалистиг чурттарны [illegible] АКШ баштаан империализмниң [illegible] ойтур шавар [illegible] турар деп, ол солун онзалап демдеглээн.

• • •

КАБУЛ. Ада-чурттуң Улуг дайынында Совет улустуң тиилелгезиниң 37 чылын Афганистан Демократтыг Республиканың хөй-ниитизи, АДР-ның [illegible] демдеглеп турар.

Совет улустуң болгаш бүгү демократтыг кижи төрелгетенниң амыдыралында ол кайгамчыктыг [illegible] кан байырлыг хуралдар чурттуң бүдүрүлгелеринде, шериг [illegible] эрткен.

(СЭТА).

ДЭЭРБЕЧИ ХАЛДААШКЫН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанче Израильдиң халдаашкынының түңнелинде Чоокку Чөөн чукте байдал база катап чидиглээнген. Дамур, Сайда, Захрани хоорайларының районнарында чурттакчылыг суурлары болгаш дескен палестиннерниң лагерьлерин Израильдиң шериг-агаар күштериниң самолёттары араатаныг бурулие бомбалаан. Дээрбечи халдаашкынга «Ф-15» болгаш «Ф-16» деп 24 израиль самолёттар киришкен. Бомбалаашкыннардан аңгыда агрессорлар Ливанның оруктарын пулемёттар-биле база боолаан. Израильдиң самолёттары кол-лдуунда чурттакчылыг районнарны бомбалааның ВАФА агентство дыңнаткан. Баштайгы медээлерни ёзугаар алырга, 26 хире кижи өлүрткен, 40 ажыг кижи балыглаткан. Хөй бажыңнар үрелген.

ИРАН-ИРАК ФРОНТУЗУНДА

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Шавар халдаашкыннарның үшкү үечадазының үезинде Иранның шериглери Хорремшехр чоогунда Шаламче болгаш Джофейр суурларын эвлеп алганын Иранның ИРНА информация агентствозу дыңнаткан. Шавар халдаашкыннарны эгелээнден бээр иран шериглер Ирактың шериглерин 3400 дөрбелчин километр шөлден уштур сывырганын агентство база дыңнаткан.

БАГДАД. (СЭТА). Ирактың иол шериг командылалының [illegible] Багдадтың радиозу дамчыткан. Фронтунуң үш участоктарынга шавар халдаашкыннарны харыы удур чорудар иран шериглерниң [illegible] үрээн деп, дыңнадыгда айыткан. Карун хемниң оң талазы эриинге иран шериглер улуг когаралга таварышкан.

НАЙЫРАЛЧЫ ХАРЫЛЗААЛАР

ДЕЛИ. ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразынга дипломаттыг харылзааларны тургусканындан бээр 35 чыл оонга холбаштыр эрттирген индий-совет найыралдың айы демдеглелинге турасгаатан байырлыг кежээ Совет эртемнин, культураның болгаш [illegible] Делиде болганынга болган. Совет Эвилелиниң өнүктери ниитилелдиң чалааныы ёзугаар анаа чалак кежигүннери, политиктиг болгаш хөй-ниитичи көскү ажылдакчылар, чогаалчылар, журналистер киришкен.

Тайбынның херээнге ниити хандыкшылга, делегейниң эң чугула айтырыгларының дугайында ийи чурттуң туруштарының чоогунга аап дүгжүп турарынга үндезилеттинген бүдүүбес найыралдың харылзаалары Совет Эвилелиниң болгаш Индияның улустарын каттыштырып турарын эрткен ай база дагып бузурелдиг көргүскен деп, информация болгаш радио дамчыдылга министри В. П. Сатхе ол кежээге медеглээн. Ийи чурттуң аразынга дипломаттыг харылзааларны тургусканындан бээр эрткен үеден бээр 35 чыл дургузунда Совет Эвилели Индияның шынгаттылган болгаш шынчы өнүү болуп, Индияга берге болу берген үе-шактарда анаа [illegible] дузалап келген деп, ол демдеглээн.

(СЭТА).

МАНАГУА. Совет Эвилелиниң болгаш Никарагуаның аразында харылзаалар бистиң [illegible] бот-эргениң болгаш национал телептиг мөзүнү хүндүлежиринге үндезилеттинген ак сеткилдиг найыралдың чырыткылаңчак үлегер-чижээ болуп турар деп, Никарагуаның Национал [illegible] Сандиночу фронтузунуң органы — «Баррикада» солун редакция чүүлүнге бижээн.

Ол харылзаалар Никарагуа ёзулуг хамаарышпас чоруун чедип алган үеден бээр болдунар аргалыг болу берген деп, ук солун бижээн. Совет

ЧЫРЫТКЫЛАНЧАК ИЛЕРЕЛИ

Эвилел биле бистиң кады [illegible] Никарагуа улустуң дайзыннары ам баксырадырын оралдажып турар. Никарагуага үр үеде тергиидеп келген империалистер оон чонун куду көрүп болгаш дарлап, базымнышпаан, хөгжүлдеэн янзы-бүрү демдектерге [illegible] харылзааларын, дең эргелиг, эп-сеткил каттыштырылгазын, ёзулуг [illegible] болгаш акы-дунма ёзузунун [illegible] өске хевири база турбут турар деп чүвени билип шыдавас турган деп, «Баррикада» [illegible].

Совет Эвилелиниң болгаш Никарагуаның аразында кады ажылдажылга республиканың экономиказын катап тургузарының херээнге эң улуг ужур-дузалыг деп, «Нуэво Диарио» солун бижээн. Ол дээрге ак сеткилдиг чоруктуң болгаш Ленинниң Төрээн чурттуң бистиң чуртувус-биле [illegible] эң тода бузуредилгези. Делегейниң бүгү улустары-биле Совет Эвилелиниң найыралдыы болгаш дең эргелиг кады ажылдажылганы бижиглээр бир илерели-дир.

Вашингтоннуң Никарагуаже [illegible] турар дайзыннары республиканы [illegible], оон экономиказын баксырадырын оралдажып турар мындыг үеде ол кады ажылдажылганың чугулазын [illegible] бээр. Никарагуаже ажык-дузалыг холуп сунуп турар Совет Эвилели биле кады ажылдажылга бистиң чуртувус чаасаан эвезин херечилеп турар деп, ол солун айыткан.

(СЭТА).

УЖУРАЖЫЫШКЫН ДООЗУЛГАН

САНА. Йемен Араб Республиканың президентизи А. А. Салехтиң болгаш Йемен Улус-Демократтыг Республиканың Улустуң дээди Улуг хуралының президиумунуң даргазы А. Н. Мухаммедтиң аразынга ужуражыышкын Таиз хоорайга доозулган. Ийи күрүнениң баштыңнары парлалгага бээрин-биле кады кылган медеглелинге бодунуң дүрүм ёзугаар эргелери дээш Палестинаның араб улузунуң маадырлыг демиселин деткип турарын бадыткаан.

[illegible] туржуп турар ливан улустуң талазында бүрүн туржуп турарын олар бадыткап. Чоокку Чөөн чукте ниити туржуп турар чоруктту чайладырын деткип чугаалаан. Иранның болгаш Ирактың улустарынга каржалы таварыштырып турар хан төгүушкуннуг иран-ирак дайынның соксадырынче ол ийи күрүнениң баштыңнарын олар кыйгырган.

(СЭТА).

КЫДАТТЫҢ ЭКОНОМИКТИГ БАЙДАЛЫ

ПЕКИН. (СЭТА). 1982 чылда чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планының болгаш бюджединиң дугайында тускай материалдар Кыдаттың парлалгазында бижээн. Ол планнга болгаш бюджетти бүгү кыдаттың улус [illegible] бадылаан. Бо чылын чарыгдал орулгадан 3 миллиард юань акша хөй болур. 1982 чылда шериг чарыгдалдары эрткен чылдаагындан 1 миллиард юань хөй болурун бюджетке айыткан. Культурага [illegible] чарыгдалдарны чүгле 780 миллион юань бедидерин планнаан.

Кыдат экономикада байдал «дыка өөрүнчүг» деп сессияга киирген илеткелдерде айыттынган. [illegible] «болдунарын бединдерипин» эрге [illegible]. Ынчалдажок Кыдатта бараанннар өртектери [illegible] бедеп, акшаның үнези кудулап турар. Ажыл чоктарның [illegible] чылдарда улам [illegible]. Экономиканы «таарыштырар» деп угланыышкынны үш чыл бурунгаар эгелээн. Оон түңнелинде ажыл чок чорук көвүдээн, хөй бүдүрүлгелерни [illegible] бүдүрүлгенүң хемчээли кызырылган.

Экономиканы «таарыштырарының» үезинде Кыдаттың аар үлетпүрүнүң хөй адырлары [illegible] алырлар дыка хожудаан. Хөмүр-даш [illegible] бо чылын [illegible]. Нефть тывыжы эрткен чылдаагындан 2 хуу эвээш болур [illegible].

Барыын чүктүң чурттары биле садыг экономиктиг харылзааларга хамаарыштыр «ажык эжиктерниң» политиказын Кыдаттың удуртукчулары чорудуп турар. Ол политика экономикага, идеологияга, социал херээнге багай салдарлыг болуп турарын Кыдаттың солуннары ажык-биле бижээн. Кыдатче даштыкы продукцияның [illegible] национал үлетпүрүн камгалап [illegible] солун кыйгырган. Ынчалзажок даштыкы капиталды [illegible] план болгаш бюджет дугайында илеткелдерде айыткан. Кыдат бо чылын 3,5 миллиард юань акша өрени даштыкы чурттарга төлээрин Кыдаттың сан-хөө министри медеглээн.

Янзы-бүрү медээлер

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Бүрен-Хем суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүннери болгаш ында ортумак школаның «Челээш» агитбригадазы кожазы «Совет Тыва» совхозка аалдап чораан.

Баштай анаа семинарны эрттирген. Ийи совхозтуң херээженнер чөвүлелдери боттарының ажыл планы-биле таныжып, чөвүлелдер даргаларының кыска илеткелдерин дыңнаан. Оон соонда ийи чөвүлелдиң кежигүннери боттарының дуржулгазын солушкан. «Совет Тыва» совхозта агитквартираларга, урутлар садынга, библиотекага барып, оларның ажылы-биле аалчылар таныжкан.

Түңнелинде Бүрен-Хем ортумак школазында «Челээш» агитбригаданың солун концертин көөрү-биле «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыннары клубка чыылган. Аалчыларның аянныг, чараш ыргылап көрүкчүлер мактап, чылыы-биле уткаан. Ук концертин олар ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга болгаш В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чыл болур оюнга тураскааткан. Концерттиң программазында «Чинчилерим» деп ырны тыва дылга Л. Соломатова, А. Амзыракова, Т. Малышева оларның ырлааны, «Халдып ор, чолаачы» деп ырны спепажыдып алгаш ырлатканы солун болган. 6 «Б» класстың өөреникчизи Т. Кууларның сыгырткаының көрүкчүлер база чылы-биле уткаан. Чедиги класстылар Л. Маады, О. Кардос олар молдав болгаш узбек улустуң танцыларын аянныг, чараш күүсеткеннер.

Часкы дыштаныышка чедир районнуң агиткультбригадаларының көргүзүглеринге киришкен. Ийиги черни алган «Челээштиң» бичии артистеринге көрүкчүлер чедиишкиннерни күзээн.

С. САРЫГ.
Каа-Хем район.

АГИТКВАРТИРАЛАРНЫҢ ҮЛГЕРИ

Чөөн-Хемчиктиң район эмнелгезиниң кызыл-буяуңу чараш кылдыр дерип, шиметтинген. Ол — эмнелгениң девискээринге хамааржыр кан № 18 агитквартираның төвү болу берген.

Мында М. Ооржак даргалаан агитквартираның кварталда чорудар ажыл планы, агитквартирага хамааржыр кудумчуларының чурттакчыларының [illegible] бижээш аскан. Агитквартираның тос кижи составтыг чөвүлели бажыңнарны кезип, оларның арыг-шевергин хынаан. Бажыңнар чаңының богун аштап, арыглаар талазы-биле ажылды организастаан. Чурттакчылар коммунистиг субботникке идепкейлиг киржип, 500 метр херимни септээн.

Чадаана хоорайда бүдүрүлге, албан черлеринде шупту 20 агитквартира тургустунган. Олар партия организацияларының удуртулгазы-биле ажылдап, лекция, беседаларны эрттирип, оюн, концерттерже, чаагайжыдылга болгашногаанчыдылгаже чонну мобилизастап турар.

А. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

МАКТАЛДЫГ

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң төвүнде столованың ажылы эки, макталдыг. Күнзенмаа Монгуш эргелекчилээн бо столовая коллективиниң поварларының белеткеп турар аъш-чемин шынары эки.

Чемниг хөлүг поварлар О. Доржу, К. Монгуш оларның белеткээн чеми мааңаа келгеннерниң бедик үнелээшкинин ап турары таварылга эвес.

Хөй эвес кижилиг бо коллективтиң ажылдары [illegible] турар.

С. СОТНАМ.

МОСКВА. Найысылалдың Воровский кудумчузунуң № 5 бажыңда делгелге ажыттынган. Ол дээрге бойдус камгалалының Бүгү-россия ниитилелиниң залы-дыр. Минералогияның А. Е. Ферсман аттыг музейниң организастааны экспонаттарда ол сураглыг эртемденниң «...даштар безин чугаалаптар» деэн сөстерин сиилбип бижээн. Анаа келгеннер сөөлгү беш чылда музейге немешкен солун чүүлдер-биле таныжар.

Совет геологтарның коллекционерлерниң өске чурттарның музейлеринден орнап алганы, эртем экспедицияларындан экспонаттарны музейде делгээн. Тянь-Шаньның 4 километр бедииинден тыпканы. «Витязь» деп шинчилел судназунуң Оожум океанның ханы дүвүнден үндүрүп чарлааны минералдар. Индияның, Австралияның, Бразилияның, Конгонуң, Францияның, Японияның черлеринде ховар даштар ында бар.

Даштан кылган савалар, тураскаалдар, чинчилер онза сонуургалдыы хайныктырар.

ЧУРУКТА: делгелгениң залдарының бирээзинде.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БАЗА КАТАП ЭВЕРЕСЧЕ

КАТМАНДУ. (СЭТА-ның корр. Ю. Родионов). Эверестиң эң бедиинче ийи совет альпинист — алма-атажылар Казбек Валиев биле Валерий Хрищатый олар база үнгеннер. Олар ийиги оралдажыышкын соонда тиилелгени чедип алганнар. Баштай олар бешки лагерьден пятницаның эртенинде үнгеннер, ынчалза-даа агаар-бойдустуң бергезинден катап чанып кээр ужурга таварышканнар. Шуурган биче намдай бээрге, ол-ла кежээ ийи дугаар оралдажыышкынны кылганнар. Олар лагерьден 17.00 шакта үнгеш, бедиктиң кырынче караңгылай бергенде четкеннер. Шакты көрген — дүн ортузу ашкан: 1 шак 50 минута. Совет альпинистерниң Эвересче үнүүшкүнүнүң ийиги кайгамчык тиилелгези ол.

Чаа ийи кижи ол бедикче дыка берге үеде штурмнааннар. Агаарның байдалы черле дээре-дээр хире эвес болган. Эверест чоогунга соок күштелир, барыын чүкче угланыышкынныг хат дыңзыыр деп медээ-дээ турган. Дагның эң бедиинге хаттың дүргени секундада 30—35 метр чедер деп турган болза, херек кырында ол 40 метр чедип турган.

Инженер-сейсмолог Валиев биле хөөзүн талазы-биле инженер Хрищатый олар он беш шак дургузунда бедикти штурмнап келгеннер. Дагның бедиинге олар он хире минута хире турганнар-даа, келир үеде аңаа баар кижилерге бадыткал болуру-биле чамдык сувенирлерни-даа аңаа каггылнар.

Эверестиң агаар-бойдузу өөндерлевестээн. Ынчангаш совет экспедицияның тренерлер чөвүлели шупту улусту куду бадырар деп шиитпирни хүлээп алган. Баштайгы алды кижи пятница кежээзинде-ле баазаа лагерьже чанып келген.

Валиев биле Хрищатый штурмга хөй үе чидирип, туруп могапканнар-даа. Оларның соо-биле дагже үнүп орган Ерванд Ильинский биле Сергей Чепчев олар бешки лагерь чоогунга 8500 метр бедиинге оларга ужуражы бергеш, өөрүнге лагерьге чедеринге дуза көргүзер дээш, дагның бедиинче үнер дээн сорулгазын соңгаарлаткаш, дедир бадып келгеннер.

* * *

КАТМАНДУ. Май 10. (СЭТА-ның корр. Ю. Родионов). Эверестиң эң бедик шыпшыынче база үш совет альпинистер — москвачылар Валерий Хомутов биле Владимир Пучков, алма-аталы Юрий Голодов олар үнүп, делегейниң эң бедик дээн он сынынче баштайгы совет гималай экспедициязының үнүүшкүнүн дооскан. Ол спортчулар (мергежил аайы-биле шуптузу эртем ажылдакчылары) агаар-бойдус дыка баксырап турза-даа, ынчаар үнер чепшээрелди алганнар. Чүге дээрге, сын кырынга чедир бичии-ле чер арткан турган.

«1982 чылдың май 9-та Эверестиң эң шыпшыынче үнген совет альпинистер, бистер, совет улуска өске-даа чурттарның фашизмге удур демисежип турар улузунга Тиилелге хүнү-биле байыр чедирип тур бис. Боттарывыстың чедиишкиннеривисти ол байырлалга тураскааттывыс» деп, олар сын кырындан телефон дамчыштыр дыңнатканнар.

Эвересче штурм доозулган. Ол кайгамчык бедик дээн сынче 11 совет спортчу үнген. Эвересче дүне ийи удаа үнгеннер. Ол дээрге делегей альпинизминиң төөгүзүнде база бир кайгамчык рекорд болур. Амгы үеде олар баазаа лагерьден бадып орарлар. Эверестиң шыпшыын бажында Советтер чуртунуң Кызыл тугу киискээн.

КҮЗЭЭНИН ШИЛИП АЛЫР

КАНДЫГ-БИР тускай мергежил шилип алыр үе кижи бүрүзүнүң амыдыралынга ылап таваржып кээр. Угаан-сарыылдыг кижи бүрүзү-ле чонунга, ниитилелге ажыктыг чаагай чүүлдү кылырын күзээр. Ынчангаш сонуурган, ынак ажылын шилип алыр. А ол ажыл кижиниң бодунга болгаш өске улуска ажыктыг болбушаан, өөрүшкүнү бээр ужурлуг. Чырык чер кырында 40000 хире аңгы мергежил санаттынып турар, а кижи оон чүгле чаңгызын шилип алыр...

Бистиң чурттап турар үевисте, эртем-билиг чок кижиге берге. Ол дугайын улустуң аас-чогаалында уран-мерген сөстер безин чугаалап турар. А билиглерниң үнер дөзү ном болгай. Ынчангаш ном чокта база берге. Биске номнар барык-ла базым бүрүзүнде — өөренирингэ-даа, ажылдаарынга-даа, дыштаныынга-даа херек. Чүгүн дугайында номчуксай дыр бис, херек номну бис библиотекадан бижидип алыр бис. Ынчангаш харын мен библиотекарь ажылының дугайында чугаалаксадым. Өске-даа ажылдар ышкаш, ол ажыл бистиң чуртта база чугула болгаш хүндүлүглерниң бирээзи.

Бөгүнгү библиотекарь политика талазы-биле бышкан билиглиг болур болгаш билиг-мергежили-даа калбак, ханы болур ужурлуг. Библиотека дээрге партия организацияларының ажылчы чонну коммунистиг бауза кижизидериниң херээнге кол дээнир баала боор турар. Ынчангаш библиотека ажылдакчызы кижи бүрүзү СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының херээнге бодунуң улуг-хуузун төлептиг киириштирер ужурлуг.

Ат-сураглыг совет чогаалчы С. Я. Маршак мынча дээн: «Номчукчуларның болгаш номнар делгиириниң аразынга боттарының амыдырал-чурттанагазын эрттирип турар кижилерни ак сеткилдиг, буянныг чаагай деп сеткип бодавайн барып шыдавас бис.

Боттарының салым-хуузун ном-биле анаа-ла ужур дээш эвес, а аңаа ёзулуг хандыкшыл-биле холбаан деп оларны хөөредиг чокка чугаалап болур. Оларның эң экилериң ёзулуг литературоведтер болгаш педагогтар деп адап болур!».

Ол сөстерде библиотека ажылының алыс ужур-уткасы сиңникен. Өске-даа мергежилдерде ышкаш, мында база-ла онзагай талалар, бергелер болгаш чажыттар бар. Библиотекарьның ном-дептерлер даладызы, номнар (бижиктер) дүжүрүп таварылга эвес, чүге дээрге оон дузазы чокка бирги класстыдаа, эртемден-даа бурунгаарлап шыдавас. Ол дээрге кым-па номга ынак болгаш ону хүндүлээр болдур, ындыг кижилерге херек мергежил-дир. Библиотекарь, башкы кижи ышкаш, улусту өөретпишаан, солун, кайгамчык, эң херек номнар-биле дузалап турар.

«Чүнү номчуурул?», «Канчаар номчуурул?», «Кым болурул?», «Аас-кежик деп чүл?», «Амыдыралдың утказы чүдел?» — бо дээрге аныяктарның айтырыглары-дыр.

Школа доозукчуларынга

А оларга харыыларны номнардан дилээр силер. Чогумна ол үеде херек, эң чугула, солун ном холга кирерин күзээр силер. Ындыг номну тып алырынга силерге кым дузалаарыл? Чугаа чок, библиотекарь болбайн аан.

Ёзулуг библиотекарь кандыг болурул? Бирээде, ол хөйнү билир, культура талазы-биле бедик, библиотека ажылын тергиин эки билир, педагогика талазы-биле чаңчыл дадыгыышкыннарны алган, эртемнер аайынга ханы билиглиг боор ужурлуг. Чүге дээрге библиотекарь назы-хары-даа, эртем-билии-даа, сонуургалы-даа янзы-бүрү кижилерни хүлээп алыр болгаш олар-биле барык хүнгүн-не ужуражып харылзаалыр болгай. Кандыг номну шилип алырынга номчукчуга дузалажыр, ол-бо номну номчуурун сүмелеп база болур.

БИБЛИОТЕКАРЬЛАП чүгле херээжен кижи ажылдаар дээр болза шын эвес. Боттарының үезинде ат-сураглыг кижилер библиотекарьлап чораан фактылар бар. Чижээ, сураглыг басня бижикчизи И. А. Крылов библиотекарьлап 30 чыл, а музыка болгаш театр талазы-биле критик В. В. Стасов 30 чыл ажылдаан. Ынчангаш эр-даа улус библиотекарьлап ажылдап болур, ол база-ла хүндүлүг профессия-дыр!

Бо чаагай херекке билиин, күжүн харам чокка өргүп, шаңнадып, мактадып чорууру библиотекарьлар бистиң республикада элээн эвес. Оларга Тандыдан Е. Егорова, Улуг-Хемден Е. Агыы, Бии-Хемден З. Немкина, Кызылдан А. Давыдованы болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур.

Бистиң чуртувуста 25 дээди өөредилге черлери болгаш 120 техникумнар, училищелер тускай мергежилдиг библиотека ажылдакчыларын белеткеп үндүрүп турар. Оон иштинде Кызылдың уран чүүл училищези эң-не аныяк. Мында библиотека салбыры 1976 чылда ажыттынган. Бо үениң иштинде ол 70 хире тускай эртемниг библиотекарьларны белеткеп үндүрген. Олар шупту бистиң республиканың кожууннарында, хоорайларында чедиишкинниг ажылдап турар, номчукчулар оларның ажылын мактаар. Бистиң доозукчуларывыстың хөй кезии культура институттарында өөредилгезин уламчылап турары өөрүнчүг. Училищеде библиотека салбырынга кирерин күзээн аныяктарны күзелдиг-биле хүлээп ап турар. Номга кым ынак эвес боор! Библиотекарь болурун күзээннерни училищевисче чалап тур бис. Ол салбырга 2 чыл өөренир болгаш ортумак эртемниг аныяктарны хүлээп ап турар.

Кирериниң экзаменнери: литература (чогаадылга) болгаш ССРЭ төөгүзү; экзаменнерни чедиишкинниг дужааганнар 30 рубль стипендия алыр. Тыва национал дылдыг аныяктарга общежитие бээр болгаш күрүне хандырылгазынга хүлээп алыр. Библиотека салбырынга киргеннер алган билиин практика-биле холбап, Тываның эң эки библиотекаларынга практиказын эрттирерлер.

Ынчангаш Кызылдың уран чүүл училищезинде библиотека салбыры барын утпаңар, өөрже чалап тур бис, аныяктар!

Г. БАЙКАРА.
Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкызы.

МАССАЛЫГ СТАРТТАР

«Тываның аныяктары» солунунуң шаңналы дээш чиик атлетикага эстафета маргылдаазы эрткен воскресеньеде республика найысылалының кол кудумчуларынга болуп эрткен. Тиилелге хүнүнге тураскааткан чыл бүрүде чаңчыл болган эртип турар бо эстафета киржикчилериниң саны-биле алыр болза республикада эң-не массалыг маргылдааларның бирээзи деп болур.

Ук эстафетага киржир күзелин илереткен командаларның саны чылдан чылче улам көвүдеп кел чыдары өөрүнчүг.

Спортчуларның маңнап үнер черинге лозуң-плакаттарны, фотостендилерни дерип, асканы көрүштүг. «Тываның аныяктары» солунунуң шаңналы дээш эстафета маргылдаазының киржикчилеринге «Байырлыг!» деп орус, тыва дылдарда бижиктиг [illegible] чарлыглар кудумчуларда чараш. Ол бүгү — маргылдааны байырланчыг ёзуга эрттирериниң база спорттуң бо хевирин аныяктар аразынга пропагандылаарынга улуг идиглиг болуп турар. Кызылдың кол кудумчуларынга болуп эрткен эстафетаның 10 аңгы этапка үлеп болгаш оон ниити хемчээли 4 километр 500 метр. Ынчангаш команда бүрүзү 10 киржикчилиг. Болуп эрткен эстафетага республиканың найысылалының школаларының, ортумак, дээди өөредилге черлериниң, спортчу ниитилелдериниң болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң командалары киришкен.

Болуктер айы-биле тиилекчилерни шаңнаглары-биле 12 кубокту, 24 тураскаалдыг вымпелдерни, дипломнарны болгаш 100 ажыг мактал бижиктерни эң эки түңнелдерни көргүскен оолдар, кыстарга тывыскан.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: эстафета маргылдаазының бир эдилээниң старттан маңнап үнүп тураары.

телевидение

МАЙ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55— «Чаш назыдан укталган». А. И. Герцен. «Болган чүүлдер болгаш бодалдар». 9.35—Күрүнениң үлегерлиг хореографиялыг «Березка» ансамблиниң концерти. 10.30—«Кино аян-чорукталарының клуву». 11.30—Телемедээлер. 11.35— 14.15—Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35—ССРЭ-биле Болгария Улус Республиканың аразынга найыралдың, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээге ат салганындан бээр 35 чылынга. Кинопрограмма. 15.05—Болгария Улус Республиканың улусчу коллективтериниң оюн көргүзүү. 15.25—С. Гудзенконуң шүлүктери. 16.00—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 16.30 — ССРЭ-ниң улустарының музыкага аас чогаалдары. 17.15 — «Чурук сапында—хүн». 17.30— Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чылынга. «Кайгамчыктыг-биле даңгыраглаарым болза...» Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 2-ги фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 — «Көдээ суур». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 19.35—«Кан канчаар катканыл». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия—«Маадырлыг чорук». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.30 — «Кинопрограмма». Оон соонда—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Немец дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.30—Всеволод Гаршинниң дугайында сактыышкыннар. 13.30—Тиилелгениң хол үжүктери. 14.15 —ПТУ сургуулдарынга. Астрономия. Өртемчейниң тургузуу болгаш чоорту тывылганы. 14.45—«Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 15.15 — Хоойлу билир сен бе? 15.50 —Телемедээлер. 16.00—18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. «Правидедиң [illegible]». Ойнаарактар телефильми. 18.30 —Телемедээлер. 18.45 — «Нинелла Курганкина танцылаар». Концерт-фильм. 19.15—«Аъяя төвү». Информация-публицистиг программа. 19.45—Чарлалдар. 19.50—«ОСКП деп чүл?» Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг улунар, чаштар!». «Баук-биле Тюк». Мультфильм (ЧССР). 20.15 — БАМ-ны кылып турар бис. 20.45 —Делегейниң чадаг-терге маргылдаазы. ЧССР-ден дамчыдар. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—А. В. Неждановананың бажыңында. 23.00 —00.45 —Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Торпедо» (Москва) —Динамо (Минск). «Торпедо» стадионудан дамчыдар. 00.45 —01.00 — Делегейниң чадаг-терге маргылдаазы. ЧССР-ден дамчыдар.

АГААР

Республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге дымырадыр чаъстаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 0—5 градус чылыыр, чамдык черлерге 0—5 градус чедир соор, хүндүс 10—15, чамдык черлерге 0—5 градус чылыыр.

Кызылга көжер булуттаар чаъбас. Агаарның температуразы дүне 0—5, хүндүс 13—15 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

(Солунуң дараазында номери май 14-те үнер).

КИНО

МАЙ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ангар-18» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.10 «Санаашкынның эгези» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночылдыы 9.00, «Элээди оол болгаш хоойлу» деп киноклуб 15.00, «Сөөлгү салыышкын» 10.20, 12.10, 17.00 (узаткан) «Гобиниң болгаш Хинганның тавартылы» (2 сериялыг) 19.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мен —Хортипа-дыр мен» 15.00, «Ол кым боор?» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Узамдыккан кезимчее» (2 сериялыг) 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Конкордтуң камгаланары» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

МАЙ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак хептиг херээжен» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.00, 20.00, «Онза чугула даалгалыг отряд» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Он ийи ай» 9.00, 10.30, 12.00, 15.00, «Гобиниң болгаш Хинганның тавартылы» (2 сериялыг) 17.00, «Сөөлгү салыышкын» 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Ол кым боор?» 15.00, 16.50 «Мен—Хортипа-дыр мен» 18.40, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Василий болгаш Василиса» 14.00 (узаткан) 17.00, 19.00 шактарда.

Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозу РСФСР-ниң социал хандырылга органнарының шугумунда ажылдап турар интернат-техникумнарга, профессионал-техниктиг училище-интернаттарга 1982-1983 өөредилге чылында дараазында өөредилге черлеринге II болгаш III бөлүктүң инвалидтерин өөренири-биле чалап турар:

1. ИЛАННЫҢ профтехучилище-интернадынга —үлетпүр бүдүрүлге черлериниң бухгалтерлерин.

2. ИРКУТСКИНИҢ профтехучилище-интернадынга — модельдиг болгаш ортопедтиг идиктер дааракчыларын, фотографтарны, шак септээр мастерлерни;

3. НОВОКУЗНЕЦКИНИҢ профтехучилищезинге — дааранылга бүдүрүлгезиниң септекчи-слесарьларын, радиотелеаппаратураларны септеп, [illegible] радиомеханиктерин;

4. КУНГУРНУҢ интернат-техникумунга — кедээ ажыл-агый үйлдүнүң бухгалтерлерин;

5. НОВОСИБИРСКИНИҢ интернат -профтехучилищезинге —электри дериг-херекселдерин септээр электрик-слесарьларны, үлетпүр бүдүрүлге черлериниң бухгалтерлерин, [illegible] чиик хептерниң даараныкчыларын, хууда чагаан идиктер даараар мастерлерни;

6. ЧЕЛЯБИНСКИНИҢ интернат- профтехучилищезинге — даараныылга-бүдүрүлгезиниң септекчи слесарьларын, херээженнерниң чиик хептериниң даараныкчыларын, хууда чагаан идиктер даараар мастерлерин, [illegible] хептериниң [illegible] өөредири-биле хүлээп алыр.

Билдириишкиннерни 1982 чылдың апрель 1-ден эгелээш, августуң 1-ге чедир хүлээп ап турар, кирериниң шылгалдалары—августуң 1-ден 20-ге чедир, өөренир кижилер составын августуң 21-ден 25-ке чедир тодарадыр.

Интернат- техникумнарга 7-8 класстан куду эвес билиглиг, 15-тен 40 хар чедир назылыг II болгаш III бөлүктүң инвалидтери эр херээжен кижилерни хүлээп алыр.

Профессионал-техниктиг интернат-училищелерге өөренири халас. Сургуулдар шуптузу өөренип турган үезиниң дургузунда күрүнениң долу хандырылгазынга (чемненири идик-хеви, чурттаар чери) турар. Оларга өөредилге номнарын, [illegible] бээр. Училищеге өөренип кирген инвалидтерге пенсияларны Дүрүмнүң 175-ки чүүлүн ёзугаар бээр.

Өөренирин күзээн кижилер бүгү айтырыгларны чурттап турар черлериниң хоорайсобестерден азы Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозундан тодаргайлап ап болур.

АДРЕС: Кызыл хоорай, Комсомольская кудумчузунуң № 3 бажыңы.

Тываның күрүне филармониязының майда концерттери дараазында хүннерде болур:

МАЙ 14-ТЕ кежээкиниң 7 шакта уран чүүлдер училищезинге. МАЙ 15-ТЕ Кызылдың педагогика институдунга болур. РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Отделенов аңаа киржир. Е. Пономарева концерттери МАЙ 16-ДА филармонияның залынга кежээкиниң 7 шакта. МАЙ 20-ДЕ кежээкиниң 7 шакта Чадаанага болур. Сибирьниң шериг округунуң ырлыг болгаш танцы-лыг Кызыл туктуг ансамблиниң концерттери МАЙ 22-ДЕ хүндүскүнүн 3 шакта республиканың хөгжүм-шии театрынга болур. Костроманың «[illegible]» деп ансамблиниң концерттери МАЙ 21-ДЕ кежээкиниң 7 шакта, МАЙ 23-ТЕ хүндүскүнүн 4 болгаш кежээкиниң 7 шакта филармонияның залынга, МАЙ 22-ДЕ Хову-Аксынга, МАЙ 24-ТЕ Турапга болур. Делегей конкурстарының лауреады В. Шпиллерниң концерти МАЙ 25-ТЕ кежээкиниң 7 шакта филармонияның залынга болур. Корейниң «Ариран» эстрада ансамблиниң концерттери МАЙ 27-ДЕ кежээкиниң 6 болгаш 8 шак 30 де хөгжүм-шии театрынга, МАЙ 28-ТЕ «Тиилелге» совхозка болур.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, хөдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 909.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00422

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 112 (11910) | 1982 чылдың май 14, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ОРГАНИЗАСТЫГ ДООЗАР

Политиктиг чырыдыышкын системазында өөредилге чылы доостур чыгаан. Коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезин болгаш кижизидилгезин экижидер деп СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкыннарын, партия Төп Комитединиң «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ынай сайзырангайжыдар дугайында» доктаалын күүседир дээш партия комитеттери, эге организациялар ажылдап турарлар.

Партия өөредилгезиниң системазын эде тургузарының, ооң шынарын болгаш үре-түңнелдиин бедидериниң сорулгаларын партия хуралдарынга, бюроларга болгаш хоорайга, районнарга болган семинарларга чугаалашкан.

Партия өөредилгезиниң системазында бо чылын 15,6 муң дыңнакчы хаара туттунган. Ооң иштинде коммунистер эрткен чылын турганындан бо чылын бир муң ажыг кижиге өскен. Эрткен чылын өөредилгениң бүгү хевирлеринге коммунистерниң 94,5 хуузу хаара туттунган турган болза, бо чылын 97,8 хуу четкен.

Политиктиг чырыдыышкын системазы чаа сорулгалар ёзугаар эде тургустунган. Мурнунда чылга деңнээрге политшколаларның саны кызырылган. Марксизм-ленинизмниң үндезиннерниң школаларында СЭКП-ниң төөгүзүн, марксизм-ленинизмниң үндезин кезектерин өөренип турар коммунистерниң саны эрткен чылын 1,1 муң турган болза, бо чылын 1,5 муң кылдыр өскен.

Өөредилгениң чаа хевири—эртемниг коммунизмниң школалары бо чылын эң-не баштай тургустунган. Республикада ындыг школаларда 1,3 муң дыңнакчы хаара туттунуп, «Сайзырангай социализмниң теориязының болгаш дуржулгазының чугула айтырыгларын», «СЭКП-ниң төөгүлүг дуржулгазын» болгаш өске-даа курстарны улуг соңуургал-биле өөренип турарлар. Марксисчи-ленинчи теорияны теоретиктиг база методологтуг семинарларда, хууда план ёзугаар өөренип турарларның саны үш муң ашкан.

Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнарда политиктиг чырыдыышкын кабинеттери, чамдык партия организациялары политиктиг кичээлдерни эрттирериниң экижидериниң хемчеглерин ап, күш-ажылчы коллективтерге, чоннуң чурттап турар черинге политиктиг беседа кылыр, хөй-нииттиң саналын өөренип көөр, бүдүрүлгелерниң экономиказын анализтээр практиктиг даалгаларны дыңнакчыларга берип турар.

Бо өөредилге чылының дургузунда СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңы партия Кызыл хооркомунуң, он партия райкомунуң, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарда парткомнарның СЭКП ТК-ның өөредилге талазы-биле доктаалын канчаар күүседип турары-биле таныжып, хынап көрген. Кызыл хоорайның, Таңды, Каа-Хем районнарның чамдык партия организациялары дыңнакчыларның бот-идепкейин көдүрбейн, оларның политиктиг ном-биле ажылдаарын идепкейжитпейн, политиктиг өөредилгениң дээштиин бедидер чогуур хемчеглерни албайн турганы илереттинген. Улуг-Хем, Тес-Хем, Тожу районнарда, Хову-Аксы суурда партия организациялары пропагандистерни билииниң, мергежилиниң аайы-биле шын шилип алыр ажылды чедир чорутпайн келгениниң түңнелинде, партия өөредилгезиниң пропагандистериниң 90 хуудан эвээжи коммунистер, Тожу, Мөңгүн-Тайга, Кызыл районнарда оларның чүгле 60 ажыг хуузу дээди эртемниглер болуп турар.

Политиктиг чырыдыышкын системазында өөредилге чылы доостур чоокшулаан үеде СЭКП ТК-ның доктаалында айыттынган сорулгаларның канчаар күүсеттинип турарын тус-тус партия комитеттери, партия эге организациялары анализтеп көөр ужурлуг. Школаларның, семинарларның ажылын, коммунист бүрүзү идей-теоретиктиг билиин бедидер талазы-биле Устав [illegible] канчаар күүседип турарын хаңы сайгарар. Ол сорулга-биле партия комитеттеринге, бюроларга, нийти хуралдарга СЭКП кежигүннери бүдүрүлгеде канчаар ажылдап, хөй-нийти даалгаларын күүседип, политиктиг билиин бедидип турарының, ону амыдыралга канчаар ажыглап турар дугайында отчёттарны дыңнап, эки өөренип турар коммунистерниң дуржулгазын нептередири чугула. Чамдык партия кежигүннериниң өөредилгеге соңуургал чогун, кичээлдерге четче олурбазын, программа ёзугаар [illegible] документилерин боттары хуу-ла ханы өөренмейн, конспектилевейн турарының чылдагааннарын тодарадыр херек.

Үстүнде айыттынган айтырыгларны партия комитеттериниң [illegible], бюроларының, политиктиг [illegible] кежигүннери тус-тус партия организацияларынга, школаларга, семинарларга барып анализтеп, эртемнер аайы-биле өөредилге чылын кандыг чугула темаларга конференциялар, [illegible] эрттирерин, илеткелдер база рефераттар бижип, сайгарып азы зачёттар, экзаменнер хүлээп алыр бе дээрзин тодарадыры чугула. Оон-биле кады келир өөредилге чылынга школаларны болгаш семинарларны баш удур четчелээшкинин чорудуп, пропагандистерни амдыгааштан шилип ап, чайгы үеде оларны кандыг семинарларга, курстарга белеткээрин бодамчалыг [illegible] эргежок чугула.

СОВХОЗТУҢ ИШЧИЛЕРИ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутады, партия обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** дүүн Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилери-биле ужурашкан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткуур дээш республиканың ишчилериниң күш-ажылчы [illegible] дугайын ол чугаалаан. Ишчилерниң бедик соруктуг ажылдаарынга чер-чер Советтеринге удавас болур соңгулдалар база улуг салыышкынны киирип турар дээрзин ол демдеглээн. Депутаттарга кандидаттар депшилгезиниң хуралдарынга ажыл-ишчилер партияның иштики болгаш даштыкы политиказын ээн-биле деткип турарынга доктаавышаан, боттарының коллективтеринде [illegible] тергиинерни депшидип турарын ол чугаалаан.

Он бирги беш чылда республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң [illegible] дугайын Г. Ч. Ширшин чыылганнарга тодаргайы-биле чугаалавышаан, ажыл-агыйның экономиказын быжыглаар, ишчилерниң ортузунга идей-политиктиг ажылдың деңнелин бедидер талазы-биле тодаргай сорулгаларга доктааган.

Боттарының күш-ажылчы коллективтериниң дугайында чугаалавышаан, санал бергеннер Ак-Туруг суурнуң база совхозтуң моон соңгааргы социал хөгжүлдезинге хамааржып турар [illegible] дилеглерин база саналдарын кииргеннер. Он бирги беш чылдың ийиги чылының планнарын чедиишкинниг күүседип, ССРЭ-ниң юбилейин төлептиг уткуур дээш бүгү-ле чүүлдерин кылырын олар бүзүреткеннер.

(Бистиң корр).

⊙ ⊙

Тураннын хлеб заводу—Бии-Хем районда мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи. Ооң коллективи он бирги беш чылдың ийиги чылының эрткен дөрт айларының түңнели-биле мурнакчыларның санынга кирип, СЭКП райкомунуң, райисполкомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Кандыг-даа коллективтиң күш-ажылчы чедиишкини ында мурнакчыларның үлуг-хуузундан хамааржыр. Ында Ч. Маады, Т. Кочеткова, О. Зайцева дээш ышкаш мурнакчыларның үлегерин өскелер эдерип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлеп турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылчын Ч. Маады.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

⊙ ⊙

КАРДИОЛОГТАРНЫҢ БИРГИ РЕСПУБЛИКА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Бо чылдың май 10-дан 15-ке чедир Кызыл хоорайга кардиологтарның бирги республика конференциязы болуп турар. Ону кардиологтарның чугула айтырыгларынга турасклаткан.

Ооң ажылынга ССРЭ-ниң МЭА-зының Кардиологияның бүгү-эвилел эртем төвүнүң Сибирь филиалының директорунуң эртем ажылының талазы-биле оралакчызы академик Р. С. Карпов, ССРЭ-ниң МЭА-зының корреспондент-кежигүнү В. В. Пекарский, медицина эртемнериниң кандидаттары доцентилер И. Ю. Стукс, Г. В. Астафьева, В. И. Турчинский. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чоон чүктүң чамдык областарының кардиологтары киришкеннер.

Чүректиң чамдык аарыгларын баш удур тодарадырының, профилактиказының база ону эмнээриниң талазы-биле айтырыгларны конференцияга чугаалашкан. Республика эмнелгезиниң терапия салбырының эргелекчизи Г. В. Яковлева Тываның кардиологтарының ажылының дугайында чүве чугаалаан.

(Бистиң корр).

АРМИЯ КОММУНИСТЕРИНИҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Совет Чепсектиг Күштерде партийлиг-политиктиг ажылдың чугула айтырыгларын чугаалажыр көрүп-биле ленинчи партияның дайынчы болгаш шыгаттынган отрядының — Армияның болгаш Флоттуң эң эки төлээлекчилери майның он бирде Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга чыылган.

Чөвүлел хуралдың президиумунда — эштер Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, М. В. Зимянин, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчылары, өске-даа шериг начальниктер, политажылдакчылар.

Партия эге организацияларының секретарьларының Бүгү-армия чөвүлел хуралынга СЭКП Төп Комитединиң чедирген байырын чыылганнар [illegible] адыш часкан турда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко номчаан.

Чыылганнарга чылыг-биле уткуттурган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устинов илеткел кылган. Байыр чедирилгезиниң чылыг сөстери дээш партия Төп Комитединге, ТК-ның Политбюрозунга, эш Леонид Ильич Брежневке чөвүлел хуралдың киржикчилериниң мурнундан чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин сөстерин ол чугаалаан. Чепсектиг Күштер дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш ханы четтиришкинин ол илергейлээн. СЭКП ТК-ның чедирген байырын социалистиг Ада-чуртту камгалаар талазы-биле ыдыктыг хүлээлгени моон соңгаар-даа төлептиг күүсединнер дээн партияның чагыы кылдыр хүлээп ап тур бис деп ол чугаалаан. Бистиң алдарлыг Чепсектиг Күштериниң коммунистери бүгү дайынчыларны ол чагыгны олар алдарлыы-биле күүседип шыдаарын Төп Комитетке аныткаан.

Экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал хөгжүлдезинге Советтер чурту чылдың улам бурунгаарлап орар деп, илеткелчи чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериң он бирги беш чылдың пландарын партияның удуртулгазы-биле совет кижилер амыдыралда сорук кириишкиннг боттандырып турар. Бистиң хөй националдыг Төрээн чурттувустуң алдарлыг юбилейинге — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чылынга уткуштур олар найыралдыг, сырый каттышкан өг-бүле болуп алган бар чоруур.

Коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын депшиткен политиктиг нарын бадылдарда шиитпирлээр апаар. Империализмниң агрессиви угланыышкынынга бедик сеткилдиг, быжыг турушттуг болур чорукту, амгы үениң эң чугула айтырыгларын онаалымчалыг, боттуг ёзу-биле көөр чорукту удурланыштыр тургусупшаан. Совет Эвилелиниң [illegible] талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң тода болгаш доочу кылдыр илергейлээни, партияның болгаш күрүнениң оон дараазындагы үедеги документилеринде улам хөгжээн база тодаргайлаттынган шугумну чайгылыш чок чорудуп турар. Чурттуң айыыл чок чоруунуң дугайында бүгү чоннуң сагыш салып турарын демдеглээш, Д. Ф. Устинов ол чорук Коммунистиг партияның политиказындан, шериг тургузуушкунуң ооң хүн бүрү удуртуп турарындан илергейлеп турарын онзалап айыткан.

Акы-дунма социалистиг чурттарның армиялары-биле Совет Чепсектиг Күштериниң [illegible] айтырыгларынга доктаагаш, ол [illegible] чорукту бодунуң принциптеринге оон [illegible] Дайынчы [illegible] айтырыгларынче, [illegible] дайынчы белениң улам бедидер, дайынчы составты кижизидериниң [illegible] партия организацияларының сорулгаларынче кичээнгейни илеткелде угландырган.

Партия организациялары [illegible] командирлер-биле сырый чаңгыс эптиг ажылдавышаан, СЭКП-ниң политиказын Армияга болгаш Флотка моон соңгаар-даа амыдыралга идепкейлиг, чүткүлдүг боттандырар, Чепсектиг Күштерниң дайынчы белеериң бедидер, өстүп Төрээн чурттувустуң күрүне эрге-ажыктарының илеткелдиг [illegible] талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш могаг чок ажылдаар дээрзин партия Төп Комитединге, ТК-ның Политбюрозунга, эш Л. И. Брежневке Бүгү-армия чөвүлел хуралының киржикчилериниң мурнундан Д. Ф. Устинов бүзүрээнин чугаалаан.

Ооң соонда Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флоттуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги, армия генералы А. А. Епишев илеткел кылган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери ол-ла хүн илеткелдерниң чугаалажылгазын кирипкен. Армияның болгаш Флоттуң дайынчы белеериниң база дайынчы-турумчалгазының бүгү талаларынга партия организацияларының рольдун улам бедидери, сагылгазы [illegible] шериг тургузуушкунунуң үндезиннериниң бирээзи-дир деп, санал бергеннер онзалап демдеглеп турган.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ ТУДУУ

Кызыгаар Амударья хемин кежилдир транспорт кежии— автомобиль-демир-орук көвүрүү найыралчы күрүнелерниң —Совет Эвилелиниң болгаш Афганистан Демократтыг Республиканың эриктерин тудуштурупкан.

Тайбыңның, найыралдың болгаш кады ажылдажылганың ол тудуу [illegible] кириштерин [illegible] туктар-биле шиметтинген бурунгу Термез (Узбекистанның Сурхандарья областында) май 12-де шуут-ла чалыгтай берген. Ийи улустуң акы-дуңма ёзузун болгаш революстуг эп-сеткил каттыштырылгазын алдаржыткан лозуннар, транспаранттылар чер болганда, социал депшилгениң болгаш демдеглиг чоруктуң принциптеринге үндезилеңген чаа ниитилел тургузуушкунунга, даштыкының өжээнниг халдаашкыннарындан төрээн чуртун болгаш революцияны камгалаарынга демократтыг Афганистан чедиишкиннерлиг болзун дээн күзээшкиннерлиг чыыгырыгтар.

Байырлалда чеде бергеннерге: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов баштаан ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязынга, Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының Чиге [illegible], АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң Даргазы Б. Кармаль баштаан Афганистан Демократтыг Республиканың партия-чазак делегациязынга чыылганнар чүректиң ханызындан байыр чедирип турган.

Эштер Б. Кармаль биле Ш. Р. Рашидов оларны чыылганнарның мурнунга чүве чугаалааш, найыралдың чаа тудуу, ону ажыглалга хүлээдиргени чаа мурнады киирген кожа ийи чурттуң ажылчы чоннарының аразында акы-дуңма найыралдың база бир чырыткылаңчак илерели-дир деп чугаалааннар.

ССРЭ-ниң болгаш АДР-ниң делегацияларының удуртукчулары кызыл кожааны одура кезипкен — Ортаа Азияның улуг хемин кежилдир рельс болгаш автомобиль оруу ажыттынган.

Б. Кармал биле Ш. Р. Рашидов Термезтен Амударьяның афган эриинче — Хайратон портче ол көвүрүгле кешкеш, чеде берген. Аңаа афган-совет найыралдың митингизи болган. АУДП ТК-ның Политбюро кежигүнү, АДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. А. Кештманд биле Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. Д. Худайбердыев ук митингиге чугаалаан.

Совет тудугжуларының дузазы-биле туттунган болгаш чүъктер сайгарар сорулгалыг тудугларның улуг комплекизин, Хайратонда баштайгы афган демир-орук станциязын, электростанцияны, склад бажыңнарын, өске-даа объектилерни совет болгаш афган делегациялар кежигүннери эргип көрген.

Ол-ла хүн ССРЭ-ниң партия-чазак делегациязының АДР-ниң партия-чазак делегациязы-биле ужуражылгазы болган.

Совет Эвилелиниң болгаш Афганистан Демократтыг Республиканың найыралы, кады ажылдажылгазы база интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазы ийи чурттуң улустарының чаагай чорүүнга, ол навы девискээрге тайбыңны болгаш ниитизи-биле улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаарынын эрге-ажыктарынга таарыштыр быжыглып уламчылавышаанын беседа үезинде демдеглээн.

(СЭТА).

Чер ажылының зона системазы

ХӨЙНҮ БИЛИП АЛГАН

Чер ажылының эртемге үндезилеттинген зона системазын бо чылын бистиң республиканың чамдык районнарында шиңгээдип ап эгелээн. Бо чаа арга чер ажылының мооң мурнунда турган эрги системазындан онзагай чүүлдерлиг болгаш бергелерлиг. Мында хамык ужур чүдел дээрге хөрзүн камгалаар янзы-бүрү чаа машиналарны бедик беримчелиг кылдыр ылаптыг ажыглаарынга ынк өөренип алыры.

Улуг-Хем район — тарылгазының шөлү хат эрозиязынга таваржып турар черлерниң бирээзи. Ынчангаш республиканың тараалаң районнары-биле черглештир, Улуг-Хемни хөрзүн камгалалдыг системаже шилчидер дээш, ооң ажыл-агыйларын эрозияга удур чепсек-херекселдер-биле бүрүн хандырган.

ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ хөрзүн камгалалдыг системазынче бистиң районнуң [illegible] 1981 чылда эгелеп кирген—деп, Улуг-Хем районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Валентин Васильевич Хангаев [illegible] чогумчалыг түңнел чедип ап шыдаваан бис. Ооң боттуг чылдагааннары бар. Бирээде, хөрзүн камгалаары-биле ажыглаар техниканы четче ап шыдаваан турган. Ийиде, чаа техниканы ажыглаарынга чер ажылдыглар өөренип албайн. Үште, черниң ловуураан [illegible] дөра кагдырбайн [illegible] чаштыларын эрте чорутканооң ужурундан тараалар өлүшк дүжеринге чедир канлап калган. Үстүнде айыткан үш кол чылдагаанны чайладырының боттуг хемчеглери бо чылын ажыттап.

Ол хемчеглерниң бирээзи — май 10-да «Улуг-Хая» совхозтуң № 2 бригадазынга эрттирген район семинары болган. Чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазын херек кырынга боттандырып чорударының принциптиг айтырыгларын аңаа сайгарып көрген. Семинарга республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери, Кодээ ажыл-агыйның [illegible] тем ажылдакчыларын чалап келдирген. Районнуң бүгү совхозтарының директорлары, парткомнар секретарьлары, кол агрономнары, кол инженерлери, бригадирлери, районнуң удуртур ажылдакчылары киришкен.

Семинарны эрттирер чер [illegible] «Улуг-Хая» совхозтуң № 2 бригадазын шилип алганы таварылга эвес. Хөрзүн эрозиязын болдурбас чаа техниканы кадагалап, ааайлап таарыштырып, ажыглап турары ында районнуң өске ажыл-агыйларындаазы ында и дээре. Чаа техниканы ажыглаарынче совхозтуң удуртукчулары, специалистери онза кичээнгейни салып турар.

Семинар эгелээриниң мурнуу чарыында, ажыл-агыйның кол агрономуИван Андреевич Иванов биске мынча диди:

— Бистиң шөлдеривис хат эрозиязынга аажок таваржып каан. Кырында чемиштиг кара ловуураан хат чула шаап каапкан ховулар-дыр бо. Ынчангаш чаңгыс-ла ыыаныжывыс—эрозияга удур техниканы чеп ажыглаары. Чүгле оон ачызы-биле турум, чаагай дүжүттү ап болур.

ДЕЛГЕМ шөл ортузунда хову турлааның бажыңнарының арыг-силии аажок, агарты чугайлагылап каан. Каш янзы маркалыг күчүлүг тракторларны чурум чыскаалдыг кылдыр тургузулаан. Районнуң совхозтарындан келген аалчыларга көргүзер, хөрзүн эрозиязынга удур ажыглаар техниканы ында делгээн. Машина бүрүзүнүң чанында ону ажыглаарын, бүдүрүкчүлүгүн, канчаар кожарын калбак ыяшта тодаргай бижээш, өргенде быжыглап каан.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары Кара-оол Андреевич Маспык-оол семинарны ажыдарда чүве чугаалааш, чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазынче шилчиир талазы-биле районда байдалга кысказы-биле доктааган. Эрткен чылдарда районнуң ажыл-агыйларынга черни хумагалавайн, кайы хамаан чок чардырып, ширии аңдара кагдырып болбаазырадып келгенинин ужурундан тарылга шөлдери хат эрозиязынга таварышкан. Үнүш-дүжүткүрү харык чок апарган. Ынчангаш чер ажылының хөрзүн камгалалдыг зона системазынче шилчиири хүннүң соңгаарлаттынмас айтырыгы болу берген. Районнуң бүгү совхозтары эрозияга удур херглээр бүгү техника-биле бүрүн хандыртынган. Ынчалзажок ону ажыглап билир дуржулга, чаңчыгыышкын чок болуп турар. Ону бөрүмдаалааш, практиктиг семинарны эрттирер деп шиитпирлээнин дыңнаткан.

СЕМИНАРГА Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының чер ажылының килдизиниң эргелекчизи Владимир Александрович Барышников чер ажылының эртемге үндезилеттинген зона системазынче [illegible], ооң ужур-дузазының, элис со[illegible] ы-биле тайылбырлаан. Чаа системаның онзагай чүүлү — черни хат эрозиязындан камгалаары, ооң үнүшкүрүн болгаш дүжүткүрүн бедидери. Хөрзүн камгалалдыг система [illegible] чарылбас кезээ—шилдениң дилиндектей тарылыры. Дилиндектерниң калбаа [illegible] метр болур. А Улуг-Хемниң [illegible] ону шын эвес кылып, дилиндектерниң калбаан 100—150 метр чедир улгаттырып турар. Оон кандыг-даа ажык болбас деп, В. А. Барышников айыткан. Хат эрозиязынга таварышкан черлерге эң чугула хемчеглерниң бирээзи — куруктурар черлерни болбаазырадылгазының технологиязын шыңгыы сагыыры. Ылаңгыя Улуг-Хем районга куруктурар черлер бүгү тарылга шөлүнүң кезии хирези болур ужурлуг. Куруктурар черлерниң технологиязы дээрге, часкы баштайгы болбаазырадылгазын БИГ—3 дээр илиир-биле эгелээри. [illegible] кырында каъдында үнүп эгелээн бок [illegible] Ынчан ханызын 4—6 см кылдыр болбаазырадыр. Дараазында улам ханыладып 10—12 см чедирер. Үшкүзүнде 14—16 см улгүредир. Бок үнүш көстүп кээрге, шак ынчаар болбаазырадып турган, чаңгыс сезон дургузунда-ла ону бүрүн узуткап, черни көңгүс арыг кылып ап болур.

Үрезин ажылы зона системазында онзагай черни ээлеп турар. Өске черлерден үрезин салып алыр чорук янзы-бүрү бок үнүштер-биле шөлдерни бокталдырар болгаш чогумчалыг түңнел бербес. Ындыг болганда, онза кичээнгей салыыр чүве—болуптун үрезинни арыгдап алыры. Тус черге өстүрген, ооң агаар-бойдус байдалынга таарыжыр, районнуң [illegible] үрезин турум чаагай дүжүттү берип болур. Оон ангыда үрезин тараа өстүрер участоктарга чемиштедилгени чогуур норма ёзугаар төгеринге база үрезинниң алыр тарааларны чаштыгарының хуусаазынга, хөрзүнге хемдээриниң ханызынга кичээнгей салыры эргежок чугула. Бо бүгү айтырыгларны Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының үрезин ажылының килдизиниң эргелекчизи О. Т. Евзак чугаалаан.

ТҮҢНЕЛИНДЕ республиканың кодээ ажыл-агый министриниң чер ажылының талазы-биле оралакчызы Г. И. Ларионов зона системазын шиңгээдип алырының онзагай чүүлдеринге, хат эрозиязынга удур херглээр техниканы [illegible] ажыглаарынга, он бирги беш чылдың ийиги чылында чер [illegible] турар сорулгаларга доктааган.

Ооң соонда хөрзүн камгалалдың янзы-бүрү машиналарының делгелгезин көрген болгаш оларны эдип таарыштырарын, тракторга кожарын, [illegible] практика кырынга өөренген. Чогуур тайылбырны Кодээ ажыл-агый министерствозунуң база Дуржулга станциязының специалистери бээр. Ук семинар солун болуп эрткен. Ооң киржикчилери хөй чаа чүүлдерни билип алган.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

Тувинская республиканская библиотека А. С. Пушкина

Партийжи амыдырал

ЭКИ ЧУУЛДЕРНИ УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Мурнунда чылдарда хожуудангаш ажыл-агыйларның санынга кирип турган «Дөн-Терек» совхоз он биргн беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын бир-ле дугаар долдур болгаш ажыр күүсеткен. Совхоз күрүнеге 155 тонна эът садар турган 192.6 тоннаны, 50 тонна сүт садар турган 62,4 тоннаны саткан болгаш төрүүр 100 сарлыкка онаалдыр 95 бызааны камгалап алган. «Дөн-Терек» бо чылдың баштайгы кварталында күрүнеге [illegible] ажыл-агый продуктуларын садарының планын база ажыр күүсеткен.

Ажыл-агыйның хожулангай байдалдан уштунарынга совхозтуң дирекциязы (директору С. Ш. Комбу), ынча парткому (секретары М. А. Сарыглар) ажылының стилин, методун үндезинниг-биле экижидип, чон ортузунга кижизидилге ажылын улам күштелдиргени улуг салдарлыг болган. Парткомну коммунистерниң авангардтыг ролюн бедидип, [illegible]

[illegible] агитаторлар ортузунда партийжи өзек сөзүглүг үеде элээн быжыккан болгаш амгы үеде [illegible] ларның аразында коммунистерниң саны чаа-ла ашкан.

Совхозтуң парткому сезонунг хову ажылдарының үезинде аңаа түр партбөлүктерни тургузарын практикалап турар. Ол партбөлүктер ажылчыннар ортузунга политиктиг [illegible] [illegible] настаар. Күш ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле [illegible] тарды ролюн көргүзүп келген. Амгы үеде суггатчыларда түр партбөлүктү тургускан болгаш чайгы, күскү сезонунг хову ажылдарының үезинде оларны ам даа немей тургузарын планнап турар.

Партком хөй-ниити организацияларын [illegible]

[illegible]

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корреспондентизи.

Соңгулдаларга уткуштур

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

[illegible]

Д. ООРЖАК,
СЭКП районкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

[illegible]

Т. ХЕРТЕК.

ШЕВЕР ЧУЛДУМ

[illegible]

Чылдар болгаш кижилер

[illegible]

О. ЧАК-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

Ол чыл бурунгаар Кызыл[illegible] № 4 [illegible] Нина Пецнц Монгуш. [illegible]

Бригада бо чылдың бирги кварталының планын 126 хуу күүсеткен. [illegible]

ЧУРУКТА: [illegible] бригадир Н. Д. Пецнц.
В. ТАНОВТУН фотозу.

КЕРЭЭ ЧАРЗА-ДАА

[illegible]

Т. САНДАН.

СУГГАРЫП КИРИПКЕН

[illegible]

К. КОМБУ.
Улуг-Хем район.

Юристиң тайылбыры

ТӨЛЕП БЭЭР

[illegible]

«Сельская жизнь» солундан.

ӨӨРҮНЧҮГ БОЛДУ

[illegible]

К. ПАТПИ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ӨСКЕЛЕРГЕ ҮЛЕГЕРЛИГ

[illegible]

С. МОНГУШ,
Чөөн-Хемчик районнуң [illegible]

АРГЫЖЫЛГА КАЖАН ЭКИЖИИРИЛ?

[illegible]

Н. ТӨРЕ-БИЖИК.
В. ХЕРТЕК.
А. ХЕРТЕК.
А. ХЕРТЕК.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ»

МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Виктор Ефимович **Арчумаев** — Сарыг-Септиң оруk-септелге тудуг эргелелиниң мастери.

Ульяна Александровна **Балакина** — «Улуг Октябрь» совхозтуң ажылчыны.

Нина Михеевна **Бызова** — одаар чуул сайгарарының конторазының склад эргелекчизи.

Мария Степановна **Валькова** — район эмнелгезиниң санитаркаzы.

Дежитмаа Доньяновна **Даваа** — СЭКП-ниң XXV съездинин аттыг совхозтуң саанчызы.

Дамбаа Чамыянович **Далдаан** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Нина Александровна **Жирова** — чоннуң амыдырал хандырылгазының районда бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Екатерина Никитична **Иргит** — СЭКП-ниң XXV съездинин аттыг совхозтуң былаа ажылчызы.

Мария Петровна **Камзалакова** — мал аарыглары-биле демисел чорудар станцияның кол бухгалтери.

Мария Петровна **Коркина** — нефтьбазаның вахтёру.

Мария Павловна **Кузьмина** — «Улуг Октябрь» совхозтуң уруглар садының эргелекчизи.

Анна Игнатьевна **Курагина** — Бүрениик интернат-бажыңының повары.

Анастасия Михайловна **Лукина** — район эмнелгезиниң санитаркаzы.

Галина Михайловна **Никитенко** — угааны четпестерниң Бай-Сөөт бажыңының ажылчыны.

Александра Фёдоровна **Никитина** — улус депутаттарының Бүрен-Хем кожуун Совединиң күүскомунуң бухгалтери.

Кускe Домылановна **Өшкүдүг** — «Совет Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Клавдия Захаровна **Радонская** — СЭКП-ниң XXV съездинин аттыг совхозтуң саанчызы.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Зинаида Аркадьевна **Зайцева** — Үш-Белдир курорттуң склад эргелекчизи.

Ольга Лазаревна **Крючкова** — Үш-Белдир курорттуң улуг [illegible].

Андрей Григорьевич **Миков** — Үш-Белдир курорттуң [illegible].

Валентина Андреевна **Окалькина** — чурттакчы коммунал ажыл-агыйының районда бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Нина Калзановна **Очур** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Николай Дорофеевич **Рябыкин** — Терлиг-Хая суурда пенсионер.

Чамзе **Севильбаа** — «Тере-Хөл» совхозтуң малчыны.

Борис Назынович **Тамаа** — «Тере-Хөл» совхозтуң склад эргелекчизи.

Евгения Романовна **Ташкаракова** — Үш-Белдир курорттуң улуг повары.

Анна Константиновна **Фролова** — Каа-Хем суурда пенсионер.

Прокопий Федосеевич **Фролов** — Каа-Хем суурда пенсионер.

Соян Шыырапович **Чамзырын** — «Тере-Хөл» совхозтуң [illegible].

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Вера Осиповна **Березникова** — Балгазын ортумак школазының интернадының повары.

Анна Чалтыг-ооловна **Биче-оол** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Иван Кузьмич **Борзенко** — Тываның кожуун ажыл-агый техниказы станциязының ажылчыны.

Федосья Егоровна **Благенина** — Балгазында участок эмнелгезиниң санитаркаzы.

Полина Яковлевна **Бурлинская** — пенсионер.

Мария Ивановна **Зубкова** — пенсионер.

Николай Иудович **Зулин** — райпонуң белеткел конторазының бухгалтери.

Наталья Павловна **Клявина** — пенсионер.

Пётр Харитонович **Коворев** — Садыг министерствозунуң автобүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Анастасия Ивановна **Коробейникова** — «Тыва кожуун тудуг» трестиниң № 585 КМК-зының шеверлекчизи.

Анна Александровна **Крыгина** — чоннуң амыдырал хандырылгазының районда бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы.

Людмила Артемьевна **Мигель** — раймагтың садыгжызы.

Хонут-оол Байрович **Монгуш** — Дуржулга станциязының малчыны.

Алексей Петрович **Новиков** — одаар чуул сайгарар талазы-биле конторазының директору.

Татьяна Васильевна **Обрезкова** — Межегей ортумак школазының [illegible].

Седенмаа Маадыровна **Оюн** — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Елизавета Терентьевна **Павлушкина** — чоннуң амыдырал хандырылгазының районда бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Валентина Сергеевна **Пинигина** — «Бай-Хаак» райгалдың контора [illegible] операторy.

[illegible] **Рыженкова** — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Ксения Афанасьевна **Старикова** — Балгазынның участок [illegible].

Татьяна Герасимовна **Улатова** — пенсионер.

Бопаа Кокуувеевна **Учупак** — Кочетов ортумак школазының интернадының повары.

Мария Павловна **Чуб** — чоннуң амыдырал хандырылгазының районда бүдүрүлге эргелелиниң [illegible].

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Севил Намгай-ооловна **Ооржак** — Мугур-Аксы ортумак школазының техничкизи.

Сыдык Ламаевна **Хертек** — Мугур-Аксы суурда ясли-садтың ажылчыны.

Иргит Конгашевич **Шожут** — чурттакчы коммунал ажыл-агыйының районда бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың апрель 27.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЕВРОПАГА ТАЙБЫҢ ДЭЭШ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА ДЭЭШ

Европага айыыл чок чоруk болгаш кады ажылдажылга дээш хөделиишкиннерниң Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар эрттирген неделязы доозулган.

Совет Эвилелинге ону ажок улуг көрүлдүүшкүннүг эрттирген деп, Тайбын камгалалының совет комитединиң даргазы, «Правда» солуннуң политиктиг хайгааракчызы Г. А. Жуков СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Бүгү чурттa тайбын талалакчыларының чыскаалдаан маршдары, хуралдары болгаш ужуражыышкыннары болган. Ленинградта Тиилелге турасгаалының чанынга, маадырлыг Брест шивээзиниң ханаларының баарынга чыылган он-он мун кижилер: халаптыг дайын катаптавас ужурлуг! деп бызыы-биле медеглээннер. Донбассты хостаар дээш тулчуушкуннарга чөрге — ат-сураглыг Саур-хоорге болган митингиге хөй мун кижи киришкен «Европага тайбын херек», «Европа — ядролуг чепсектиг [illegible]» «[illegible]» деп эмблемалыг [illegible] Астраханьның [illegible] кыстары «Аныяктар тайбын дээш» деп чыскаалче үнгеннер.

Ындыг чижектерни хөй-биле көргүзүп болур деп, Г. А. Жуков чугаалаан. Ол-ла бүгү чуулдер тайбынның ниитилелиниң бүгү-ле болдунгу дег чуулдерни кылыр дээш совет кижилерниң шиитпирлериниң тугайын, эш Л. И. Брежневтиң көдүрген чаа тайбын инициативаларын оларның чангыс ак-сеткилдиг деткиир турарын дугайын херечилеп турар.

Хөделиишкиннер неделязы күш-ажылчы хүлээлгелер эрттирерин-биле база демдеглээн. Тиилелге хүнүнде — байырлалдыг хүнде тайбынның хөй-хөй совет талалакчылары ажылдап үнген болгаш ажылдап алган акша-хөреңгизин Тайбынның совет фондузунче шилчиткен. Ындыг акцияларга Волгоградка, Магаданга, Ростовка, Минскиге, Витебскиге, өске-даа чамдык хоорайларга база болган.

Ядролуг дайынның айыылдыг кыжаныын болдурбазынче социалистиг чурттарның акы-дуңма улустарының чайгылыш чок чүткүлүн үш куруннуң кыдыгаарында — Ужгород хоорайга Совет Эвилелиниң, Венгрияның болгаш Чехословакияның төлээлекчилериниң делегей ужуражыышкыннары көргүскен.

Европа дипке тайбынны хандырар дээш чыскаалдар киржикчилериниң кол кичээнгейинге турган тодаргай айтырыглар дугайын чугаалаар тээр болза, Европага ортумак [illegible] ракеталарын кызыгаарлаар дугайында айтырыг бээги черге турган деп, Г. А. Жуков онаалап демдеглээн.

(СЭТА).

ЧЕР ОРТУЗУ ДАЛАЙГА ТАЙБЫҢ ЗОНАЗЫН ТУРГУЗАР

АЛЖИР. (СЭТА). Чер ортузу далайның чурттарының демократтыг болгаш демократтыг күштериниң 4-кү конференциязы ажылын Алжирниң найысылалынга доозулган. Делегейниң ол районун [illegible] айыыл чок чурттуң болгаш улустар аразынга деӊ эргелиг кады ажылдажылгаларының районунга [illegible] болдурер дээн лозунгунуң адаа-биле конференция болуп эрткен. 16 күрүнелерниң демократтыг партияларының болгаш хөй нийти организацияларының төлээлекчилери конференцияның ажылынга киришкен.

Чер ортузу далайның улустарынга кыйгырыгны конференция хүлээп алган болгаш делегейниң ол районунуң улустарының бот-башкарылгазынар болгаш хамаарышпас чорук дээр дүрүм ёзугаар эргезинче империализмниң халдаашкыннарын шыңгыы буруу шапкан.

Эжелеткен араб девискээрлерден израиль шериглерин бүрүн үндүрер болгаш палестин улустуң дүрүм ёзугаар эргелерин хандырар байдалында Чоокку Чөөн чүкте чоптуг тайбын тургузуунун бадыткаар [illegible] документиде онзалап демдеглээн.

Иорданн хемниң оң талазы эриинниң, Газа секторунуң болгаш Голан бедиктериниң араб чурттакчыларынга удур Израильдиң [illegible] [illegible] конференцияның киржикчилери шыңгыы буруу шапкан болгаш эжелеткен черлерде палестиннерниң маадырлыг демиселинге деткимчени ам-даа каттыштырылгазының негеттейлээн.

Ливанга удур Израильдиң агрессиязы [illegible]. Сирияга удур Тель-Авивтиң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүзүрелдиг шаапкан.

Кипр айтырыын чоптуг-биле шиитпирлээр дээш, ортуулунуң дээрбек шериглерин уштурер дээш Кипрниң чоннуң демиселин конференция деткээн.

Дарлалга удур, демократтыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]

Чер ортузу далайга империализмниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

СЕССИЯ БОЛГАН

БАМАКО. (СЭТА). Сенегал хемниң бассейнин шиңгээдип алыр талазы-биле организацияның министрлер чөвүлелиниң 16-гы сессиязы Малиниң найысылалынга болган. Ол организацияга Мали, Сенегал, Мавритания кирип турар болгаш үш чурттарның социал-экономиктиг хөгжүлдезин дүргедедиринче угланган чугула чамдык хемчеглерни боттандырып эгелээн.

Африка диите эң улуг Манантали плотиназының тудуу бо чылдың майда эгелээрин Малиниң үлетпүр хөгжүлдезиниң болгаш тудуг министри Р. Нзао сессияга медеглээн.

Тайбың — социализмниң политиказы

ШЫНЧЫ АЙТЫКЧЫ

НХСФ-ниң Национал удуртулгазының кежигүнү, Национал катап тургузуушкун чазаының Удуртукчу чөвүлелиниң [illegible] Даниэль Ортегага баштаткан Никарагуа Республиканың күрүне делегациязын Кремльге хүлээп ап тура, Леонид Ильич Брежнев мынчаар чугаалаан: «Никарагуаның улуг шынныг херектиг болгуну хап дамырындан түлүш херээн камгалап турар. Төп Америкада ол улуг эвес күрүне бодунуң хамаарышпас чоруун камгалаар болгаш тайбың байдалга чурттаар дээш, анаа удуп кандыг-даа өштүк чепсээлериниң соксаттынган турарын чедип алыр дээш бүгү күжүн салып турар. Никарагуа улус боттарының ындыг шынныг демиселинге Совет Эвилелиниң тайбын кузээр даштыкы политиказындан улуг деткимчени ап турар». НХСФ-ниң удуртулгазының кежигүнү, Никарагуа Республиканың Күрүне чөвүлелиниң даргазы Карлос Нуньес Тельес ПМА-ның корреспондентизи Игор Немира-биле беседазында ол бүгүнүн дугайын чугаалап турар.

— СЭКП-ниң XXVI съездизинге, оон соонда совет профэвилелдер съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң тайбын эгелекчи саналдары делегей байдалының дыка чиңгелээн турары амгы үеде онза чугула боор турар деп санаар мен — деп, ол чугаалаан.

[illegible] программаның кара чангыс магадылалы болур тайбын кожа-хелбээ дорууннаанкының болгаш кайы-даа талага ажыктыг [illegible] [illegible] ССРЭ-ниң бердингени база катап бадыткаттынган. Ол дээрге бо [illegible] [illegible] кызырга улуг демиселге каңчаар-даа аажок улуг салдар [illegible].

Америк империализминиң агрессиязы [illegible] бистиң күрүневиске хамааржыптар хоралакчы политиканы чорудуп турары амгы үеде Никарагуа социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының деткимчезинге болгаш эп-сеткил каттыштырылгазынга бүзүреп турарывыс дугайын чаңгыс эвес удаа медеглеп келген бис. Никарагуа — тайбынның [illegible] [illegible] [illegible] зиния — бүгү-ле улустарның бот тодаргайынга кылыр эргелерин хүндүлеп көөрү болур. Бистиң чуртувус кана-даа каттыштырылгазының [illegible] чоруурунга бодунуң шиитпирлериниң бадыткаап болгаш өске күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлаарының кандыг-даа оралдажыышкыннарын буруу шаап турарывысты демдеглээр бис.

ССРЭ болза, чер кырынга тайбынны камгалаары дээш болдунганда бүгү чүүлдерни кылырының дугайында Леонид Ильич Брежневтиң сөстери улам-на боттуг утка-шынарлыг боор кол чыдар. Совет тайбын саналдар делегейниң улустарын сорук киирип-даа турар.

СЭКП-ниң даштыкы политиктиг угланыышкыны делегейниң берге болгаш нарын байдалынын үезинде оруk айтыкчызам компас болу берген. Ындыг угланыышкын моон-даа соңгаар чылдарда кижи төрелгетенниң мурнунда тургустунган эң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге база дузалаар дээрзинге шуут бүзүрээр мен.

Манагуа.

(ПМА).

НАЙЫРАЛЧЫ ХАРЫЛЗААЛАР ДЭЭШ

БЕРКЛИ. (Калифорния штат). Даштыкы чурттар-биле найыралдың болгаш культура харылзааның совет ниитилелдеринин [illegible] делегациязы Каттышкан Штаттарда чорууп турар. РСФСР-ниң, Белоруссияның, Грузияның, Молдавияның, Таджикистанның болгаш Литваның төлээлекчилери делегацияның составында кирген. Оларның аразында — сураглыг эртемденнер, эмчилер, юристер, төөгүчүлер, экономистер, журналистер, ажылчыннар бар. Америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар Совет Эвилелинден аалчылар АКШ-ка чеде берген.

Совет делегацияга алдар болдурган улуг хүлээп алыышкын Берклиге болган. Хоорайның эрге-чагыргалары болгаш Америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң түс черле салбыры ол хүлээп алыышкынны организастаан. Хоорайның мэри Ю. Ньюпорт Берклиниң хөй-ниитизиниң өмүнээзинден Совет Эвилелиниң төлээлекчилеринге ааг байыр чедирген. Мындыг ужуражыышкыннар бистиң улустарывыстың аразынга найыралдыг харылзааларны [illegible] [illegible] бүгү делегейге тайбың херээн камгалаарынга болгаш быжыглаарынга идиглиг болуп турар деп, ол демдеглээн. Дорт харылзаалар боттарывысты эки билчиринге дузалап, идегежир чоруктуң байдалын хандырып турар.

Бистиң чурттарывыстың аразында херээжоктуг [illegible] бөзаңнадырынче угланган [illegible] [illegible] ның политиказын чүүлдүгзүнмейн турарывысты АКШ-тың тайбынга ынак хөй-ниитизиниң өмүнээзинден, Беркли хоорайның чонунуң өмүнээзинден совет аалчыларга чугаалаар бодаан мен деп, Ю. Ньюпорт медеглээн.

Совет улус болгаш американнар тайбынны күзеп турар. ССРЭ-ниң даштыкы политиктиг хөй инициативалары термоядролуг дайынның айыылын узуткаарынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин кынчыктырбазынче угланган дээрзин АКШ-тың чазаг медерел биле бээр дээрзинге идегээр бодаан ййик мен деп, ол чугаалаан. Делегейде политиктиг байдал бистиң чурттарывыстың аразында харылзаалардан дыка хамааржыр. Делегейге тайбыңны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга боттарывыстың күжениишкиннеривисти сырый каттыштырар ужурлуг бис деп, Беркли хоорайның мэри медеглээн.

Совет делегация Сан-Диегоже чорупкан болгаш АКШ-тың барыын талакы девискээрлериниң хөй-ниитилериниң төлээлекчилери-биле ужуражыр.

Б. ИЖИН, СЭТА-ның корр.

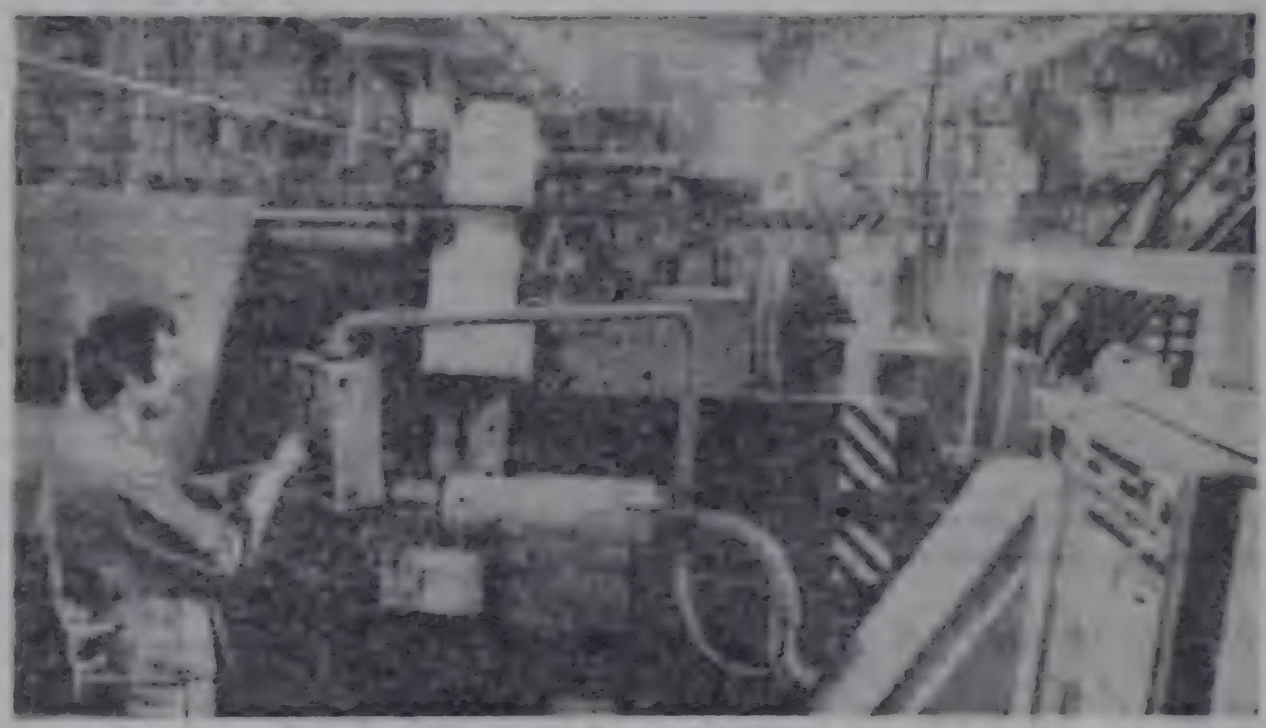

ЧССР. Праганың «ТОС-Гоститварж» деп бүдүрүлге каттыжыышкынның совет специалистерниң дузазы-биле станок кылыр эң улуг бүдүрүлге чери боор кел чыдар. Ол демир хоюглаар станоктар кылып үндүрер талазы-биле Чехословакияның үлегер-көргүлүг бүдүрүлге чери болур ужурлуг. Каттыжыышкынның цехтеринде сан программазы-биле башкарар совет станоктарны эптеп кылып турар. Анаа бүгү-ле ажылдарны электрониг санаалга машиналары башкарып, хынаар.

«ТОС-Гоститваржтың» үлезини биле чаартынганының соонда бо беш чылдың тончузунге чедир продукция бүдүрерин ийи чартык катап көвүдедир. Анаа кылган хөй санныг станоктарны ССРЭ-же болгаш ЭДЧ кежигүнү өске-даа чурттарже чорудуп берип турар.

ЧУРУКТА: бүдүрүлге цеxинде.
ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

ДЖ. КАРТЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи турган Дж. Картер Данияның найысылалында барган болгаш дайынны болдурбас дээш Совет Эвилелиниң удуртулгазының чүткүлүнге бүзүрээр мен деп медеглээн. Бодунуң чонун болгаш чуртун камгалаар дээш Совет чазак бүгү-ле чүүлдерни кылыр дээрзинге президент Брежнев-биле мээң ужуражыышкыннарым мени бүзүреткен деп, Картер чугаалаан.

Стратегтиг шаап халдаарының боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажыышкыннар СБК-2 керээниң принциптеринге үндезилеттиннер дээрзинге бүзүрелди Дж. Картер база илергейлээн.

Ынчаарга оон президент турган үезинде америк тала ол керээни күштүг болдурун базаалааны [illegible] [illegible].

ТАЙБЫНЫҢ, УЛУСТАРНЫҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУНУҢ ИДЕГЕЛДИГ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Каттышкан чепсектиг күштериниң штавының начальниги армия генералы А. И. ГРИБКОВ

Социалистиг дем каттыжылга чурттарының камгалалынчы шериг-политиктиг эвилели — Варшава Керээзиниң организациязы 27 чыл болуп турар. Варшава Керээзиниң организациязын тургусканы империализмниң агрессивчи оралдажыышкыннарынга харыы хемчег болган. Империализмниң тээгүнүнде эң улуг шериг-политиктиг белүттежиишкин — Соңгу Атлантиканың блогу 1949 чылдың апрельде тургустунган. Ол блок Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур угланган. Империалистиг чурттарның чаа шериг блоктары болгаш [illegible] оон даараазында база тургустунган.

Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжылганың өске-даа күрүнелери боттарының айыыл чок чоруун хандырар талазы-биле хемчеглерни алыр ужурга таварышкан. Найырал, кады ажылдажылга болгаш боттарынга дузалажылга дугайында хөй талалыг керээге 1955 чылдың май 14-те Варшавага ат салган. Социализмниң коллективтиг камгалаарының ленинчи идеялары акы-дуңма чурттарның шериг-политиктиг ол эвилелинде илерээйлеттинген. Ол эвилел тайбынның болгаш социализмниң [illegible] идегелдиг бараан болуп турар.

Социал-политиктиг, экономиктиг, идеологтуг болгаш шериг-стратегтиг чаңгыс аай сорулгалар Варшава Керээзиниң организациязының быжыг үндезини болуп турар. Социалистиг дем каттыжылга чурттарының шериг-политиктиг эвилелиниң боттуг үндезиннерин коммунистиг болгаш ажылчын партияларының практиктиг ажыл-чорудулгазы быжыглап турар. Акы-дуңма социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партиялары социалистиг ниитилел тургузуун хөгжүдеринге болгаш быжыглаарынга кол рольдуг болуп турар. Шериг-политиктиг кады [illegible] [illegible] [illegible] ол партиялар тодаргайлап, коллективтиг камгалалдың талазы-биле хемчеглерни дугуржуп, боттарының чурттарының [illegible] [illegible] аргазын быжыглап турар.

Социалистиг дем каттыжылганың каттышкан шериг күштүзү — оларның камгалалының идегелдиг магадылалы-дыр. Совет Эвилелиниң камгалал күжү социалистиг чурттарның камгаланыр аргазының үндезини болуп турар. Варшава Керээзиниң организациязы [illegible] [illegible] кижи төрелгетенниң салым-чолунга улуг айыылды империализм таварыштырган турар ийик.

НАТО блогу хевээр арткан [illegible] [illegible] боо-чепсектерин эндере бүдүрүп турар үеде ССРЭ болгаш Варшава Керээзиниң өске-даа [illegible] [illegible] шериг-политиктиг эвилелин быжыглаар апаар. «Варшава Керээзиниң [illegible] [illegible] болгаш хамыктың мурнунда оон Политиктиг Консултатив комитеди ажыл-чорудулгазы Европаның херектеринге болгаш ниитизи-биле делегей херектеринге [illegible] [illegible] улуг рольдуг болуп турарын эрткен үе бүзүрелдиг бадыткаан» деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездинге демдеглээн.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавыралдырар. Европага болгаш бүгү делегейге тайбынны быжыглаар херекке бистиң шериг-политиктиг камгалал эвилеливис бодунуң 27 [illegible] эгелекчи болуп келген. Варшава Керээзиниң киржикчи [illegible] Политиктиг Консультативтиг комитединиң [illegible] хөй пуруузу социалистиг дем каттыжылганың империалистиг айыылдан камгалаарынче, Европага тайбың [illegible] ажылдап кылырынче болгаш тодаргайлаарынче угланган.

Социалистиг дем каттыжылганың чурттары [illegible] [illegible] чавыралдырарынче угланган [illegible] [illegible] [illegible] империализмниң улам улгаткан агрессив чоруун кичээнгейлиг эскерип турар.

ССРЭ-ден шериг-стратегтиг артык күштүг болурунче, боо-чепсектерни эндере бүдүрүүнче угланыышкынны АКШ чорудуп турар. Шериг техниканың болгаш массалыг узуткаашкын чепсээниң эң-не дериг чаа хевирлерин империалистиг бөлүктер чогаадып, бүдүрүп турар. Нейтроннуг бомба-биле, химиктиг болгаш өске-даа чепсектиң дериг хевирлери-биле олар кижи төрелгетенге кыжанып турар. [illegible] [illegible] ракеталарын Барыын Европага [illegible].

[illegible]

Варшава Керээзиниң күрүнелериниң камгалал министрлериниң чөвүлели, каттышкан чепсектиг күштериниң шериг чөвүлели болгаш өске-даа органнар идепкейлиг ажылдап турар. Эвилелчи чурттарның камгалалын улам-на быжыглаарынче угланган [illegible] [illegible] сүмелерни олар ажылдап кылып турар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партиялар база чалап [illegible]

[illegible]

Совет Эвилелинге болгаш [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

Бистиң аалчыларывыс

ХӨГЖҮМНҮГ КОМЕДИЯЖЕ ЧАЛАЛГА

Акы-дуңма совет улустарының найыралдыг улуг өг-бүлези болур ССРЭ-ниң 60 чыл болурунга тураскааткан культура, уран чүүл талазы-биле республикалар, областар аразында көрүлделерни бо чылын чер-черге организастап эрттирери көрдүнүп турар. Кожавыс Красноярскиден хөгжүмнүг комедия театры бисте аалдап келген. Оларның амгы гастроль оюннарын бо чылдың июльда бистиң республикага эртер Красноярск крайның хүннериниң программазында киирип турар.

Үк театр тургустунгандан бээр 23 чыл болган. Ооң репертуары байлак, артистерниң составында [illegible] анаяктар хөй. Ындыг комедия-биле кызылчылар колдуунда бир дугаар таныжарлар. Үк театр бисте бир дугаар аалдап келген. Шиилерде күүселделерни артистер ырлап, танцылап дургаш көрүкчүге дамчыдар, ында каттырынчыг аян кол кирип турар болгаш, көрүкчүлер ону сонуургал-биле хүлээп алыр.

Кызылчылар аалчыларының шиилерин көрүп четтигипкеннер. Баштайгы көрүлде бүдүүзүнде республиканың хөгжүм-шии театрынга ийи театрның чогаадыкчы коллективтериниң найыралчы ужуражылгазы болган. Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен ужуражылганы ажыткаш, театр-биле, ооң чогаадыкчы составы-биле аалчыларны таныштырган. Тыва болгаш орус ийи бөлүктүң артистери бистиң театрда ажылдап турар. Чурттуң улуг хоорайлары —Москва, Ленинградка эртем-билиг чедип алган дөрт салгалдың артистери мында чоңга бараан болган. Аг-сураглыглар-даа, өзүп олурар аныяктар-даа бары демдеглеттинген.

Совет Эвилелиниң составынга Тываның бактаап киргенден бээр 40 чылын ийи чыл болгаш байырлаар. Ацаа уткуштур база ССРЭ-ниң 60 чыл болур улуг юбилейин таварыштыр улусчу чогаадылганың бот-тывынгыр уран чүүл фестивалы чарлаттынган. Республиканың хөгжүм-шии театры Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвага чогаадыкчы отчёдун база бараалгадыр.

Тыва театрның артистери [illegible] киноларда база ойнап турарын министр айыткан. Совет Тываның 40 чыл болур юбилейинге уткуштур Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Күрүне шаңналының лауреады Салчак Токаның «Араттың сөзү» деп романын кино кылдыр тургузары көрдүнген. Чугаазының түңнелинде А. С. Серен аалчыларга чедиишкиннерни күзеп, байыр чедирген.

Красноярскиниң хөгжүмнүг комедия театрының кол дирижёру Л. З. Гельруд харыы [illegible] аңгаш, театрның артистери-биле чыылганнарны таныштырган. Үк театр бүгү[illegible] лауреады. Театрның кол өөн болуп турарларның аразындан РСФСР-ниң алдарлыг артистери К. П. Гегель-Бородина, Г. С. Агапова, Карел АССР-ниң алдарлыг артизи В. И. Ожерельев база И. Г. Бойко, Г. Т. Хакимов, В. А. Вавилов дээш өскелерни-даа ол адаан.

Аалчыларның көргүзер шиилеринде совет шиилер, классика, ол ышкаш уругларга чогаалдар кирип турар. А. Софроновтуң [illegible] тор Н. Гроховскийниң музыказын өзугаар тургускан «Стряпуха» деп музыкалыг [illegible] бир-ле дугаарында таныжар. Михаил Шолоховтуң «Дон чечен чугааларынга» үндезилеп тургускан «Куруяктар үймээни» деп шии база солун болур ужурлуг. Ооң аңгыда кызылчылар үш опереттаны база көөрлер. Оларның аразында [illegible], Имре Кальманның «Графиня Марица» болгаш «Чардаш кадыны» деп оперетталарын адап болур.

Уругларга «Элдептиг чажыт», «Кеша деп кишке аалдап баргаш» деп шиилерни бараалгадыр. Сөөлгү музыкалыг көргүзүгде бо кызынын Красноярскиге болган Кышкы спартакиада дугайын чугаалап турар.

Баштайгы көжээ болган «Стряпуха» деп музыкалыг [illegible] сонуургал-биле хүлээп алган. Көрүкчүлер аалчыларга алгыш часкап, хөглүг, баштак күүселделерге, музыка, танцыга сеткил ханганнар.

Б. ДИРЧИН.

КОЖАЛАРНЫҢ ХОЮГ ҮНҮ

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Огонек» журналдың кол редакторы, шылагарадыгай совет шүлүкчү болгаш драматург Анатолий Владимирович Софроновтуң адын кижи бүрүзүнге билдингир. ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының каш дакпыр лауреады драматургтуң чогаадыкчы ажылының өзээнде ооң тараазаң Кубаның омак-хөглүг, күш-ажылчы [illegible] дугайында үш кезектиг комедиязы кирип турар. Ол үш комедияның маадырлары —Аъш-чем кылыкчызы кыс Павлина, хову бригадазының бригадири Галина, механизаторлар бригадири Чайка, комбайнер Казанец (халашкан солдат) болгаш өскелер-даа трилогияның кол маадырлары болуп арткан. А. Софроновтуң үк трилогиязы беш чылдарны [illegible] совет драматургияга дииммирей берген. Ооң бирги кезээ— «Аъш-чем кылыкчызы кыс» деп комедия кайы-даа нациида анаа-ла орус адын өзугаар «Стряпуха» деп чаңчыгып адаттына берген. Ынчангаш мен база ынчаар адаксаар кижи-дир мен. Трилогияның бирги кезээ—«Стряпуха» (Аъш-чем кылыкчызы кыс), ийиги кезээ—«Стряпуханың ашакка барганы», үшкү кезээ—«Павлина» (бо кезээнге музыканы Борис Мокроусов бижээн).

Бистиң кожаларывыс — Красноярскиниң хөгжүмнүг комедия театры бодунуң оюнуң В. Гроховскийниң музыказын өзугаар «Стряпуха»-биле ажыткаш сонуургап көрдүм. Аъш-чем кылыкчызы кыс Павлинаның ролюн эрткен сезонда крайның артистериниң аразынга болуп эрткен эң эки кыс роль дээш конкурстуң тиилекчизи Ирина Бойко чедишкинниг ойнады. Ол ышкаш Галина (РСФСР-ниң алдарлыг артизи Т. Агапова), Чайка (Г. Хакимов), Казанец (Ф. Калашников), Ичёлка (В. Вавилов), таңныыл ирей Сава (Карел АССР-ниң алдарлыг артизи В. Ожерельев)—солун овур-хевирлер, аажы-чаңнар болгаш чедишкинниг кылдынган артистиг ажылдар деп түңнелге келдим.

Кожаларның хоюг үнүн дыңнап ора, ооң чогаадыкчы бөлүүнүң талантылыг аныяктардан тургустунганынга оорбее арга чок. Аныяк болганда ооң келир үези, чедиишкиннери мурнунда дээрзи билдингир. Хөгжүмнүг комедияның шимелде каасталгазы бодуун болгаш шынарлыг. Улуг ак суугу, херимнелдир үнген алдын-сарыг тараалар бүгү болуушкуннарны, долгандыр болуп турар байдалдарны чайгаар-ла хаара туда бээр, таарымчалыг.

Бистиң театрывыс база хөгжүмнүг театр болгай. Ынчалза-даа ацаа немелде күш [illegible] комедияларга ойнаар ыры, танцы артистерин белеткеп чорудар деп [illegible] чугаалажып турары шын. Бо чылып биске он шаа балет артистери немежип кээри, а беш-алды чыл болгаш ырлаар, танцылаар дээди эртемниг аныяк кадрларының доозуп чедип кээри—Тыва драматургияның, музыканың, хореографияның хөгжүлдезинге чаа базым, хөгжүлде болур ужурлуг.

Кожаларывыс Красноярск крайның [illegible] болгаш уран чүүлүнүң бистиң республикага ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан хүннерин ажыткан хөгжүмнүг комедия театрының оюн-тоглаазынга [illegible] Тыва театрның коллективи күзеп, чогаадыкчы харылзааларны уламчылаар бодалдыг бис. Улуг-Хемниң унунда кожаларывыстың эткир үнү улам өткүт болуп, хөгжүмү чаңгыланып, көрүкчү чону хөй болурунга чүректиң ханызындан күзээр мен.

В. СЕРЕН-ООЛ.

ЧУРУКТА: Краснояржыларның «Стряпуха» деп шиизинден көргүзүг.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЫРЫ БАЙЫРЛААЛЫ

Тыва АССР-ниң ыраажылар ниитилели ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн чедиишкиннииг уткуур дээш чамдык ажылдарны кылып чорудуп турар.

Республиканың ыраажылар ниитилелиниң шугуму-биле бо чылдың февральда ыры башкыларының эртем-методиктиг конференциязын эрттиргени ажыктыг болган. Ацаа «Эге класстарның өөреникчилеринге үнну канчаар тургузарының дугайында» деп илетгелди Кызылдың уран чүүл училищезиниң башкызы, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Т. А. Леонтьева кылган. Ацаа тос башкы, башкы бүрүзү бир-бир ырны дирижёрлап тургаш күүсеткен. Оон ыңай уран чүүл училищезиниң башкызы Е. К. Казанцева ажык кичээл эрттирген. Ол бүгү республиканың школаларындан келген башкыларга солун-даа, ажыктыг-даа болган.

Даарта Кызылда Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының «Хүреш» стадионунга «Бистиң эвилеливис найырал болгаш ажыл-биле алдарлыг» деп девиз-биле хейнүң ыры коллективтериниң байырлалын эртгирер. Бо байырлалга чөокта чаа болуп эрткен албан организация болгаш өөредиилге черлериниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң тиилекчилери база киржир. Кызылдың педагогика институдунуң (удуртукчузу В. Г. Ондар), Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының (удуртукчузу А. Н. Саратовкина), Кызылдың башкы училищезиниң (удуртукчузу Ю. Г. Черников) хейнүң ыры коллективтери чүстен ору киржикчилиг белетченип турар. Ол ышкаш өске-даа организациялар хейнүң ыры байырлалынга эвээш эвес киржилиг киржир.

Ол ышкаш хейнүң ыры коллективтериниң ындыг байырлалдары Барыын-Хемчик, Таңды, Бии-Хем районнарга июньда болуп эртгиир.

Эргим кызылчылар! Кызылда Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг ногаан парыгынга даарта бээр ыры байырлалынга киржип, хөглүг болгаш тааланчыг чараш ырларны дыңнаарынче чалап тур бис.

Б. СААЯ.

МАЙ 14-ТЕН 16-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50—Эртенги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер: «Ацнар кыштаа», «База катап квартет дугайында», «[illegible]», «[illegible]». 9.50 — Хоккейге ССРЭ-ниң шилиндек командазы — 1982 чылдың делегей чемпиону. Телекөрүкчүлер-биле ужуражылга. 10.55 — «Сактыышкыннар». Концерт-фильм. 11.25 — Телемедээлер. 11.30 —14.15 —Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35 —«Өөнүктер экраны». Социалистиг [illegible] документалдыг фильмнер программазы: «Берлин ону ам-даа көрбээн» (ГДР) «Болгар машина тудуушкунуу» (БУР), «Будапешт» (ВУР). 15.05 — И. Брамс. № 3 симфония. Ленинградтың Дм. Шостакович аттыг күрүне филармониязының симфония оркестри күүседир. 15.40 — «Никита Изотов». Документалдыг фильм. 15.50 — ССРЭ-ниң ДХМ-ниң иштики шериглериниң ыры болгаш пляска ансамблиниң концерти. 16.30 —Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 17.00 —«Тооллуң аалчылары». «Чедиги Джин». Уран-чечен телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00—«Кац канчаар катканы». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 5-ки серия — «Демисел». 6-гы серия — «Өлүм чок чорук». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — Бокска делегей чемпионады. Чартык финал. ГФР-ден дамчыдар. 22.00—Бөгүн делегейде. 22.15 — «Оруң аъты». Документалдыг телефильм. 22.45 —00.55 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Москва). В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 — А. П. Чеховтуң театры. 13.25— — А. Блок. «Он ийи». 13.55 — Совет чурукта уран чүүлүнде В. И. Ленинниң овур-хевири. 14.25 — «Авам школазы». 14.55 — В. Быков. Чогаалдар арыннарындан. 15.50—Телемедээлер. 16.00 —18.15—Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45 — «Азия тавуу». Информация-публицистикалыг программа. 19.15 — «Россияның улустуң үе-тывыжы». Документалдыг фильм. 19.25 «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга. 19.55 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Лукошко тоолчургулар-биле». 20.20 — Бокска делегей чемпионады. Чартык финал. ГФР-ден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 23.40 — Уран чүүлдерниң «Москваның сылдыстары» деп фестивалының түңнел концерти. Күрүнениң Төп концерт залындан дамчыдылга.

МАЙ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес [illegible]» (Культуржуларга сүмелер). 8.55 — «Ада-иелер, силерге». 9.25 —«Үш+миллион». 9.55 — «Шуулгаел». А. Гидаш. 10.40—«Спортлотонуң» 20-ги тиражы. 10.45 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Ворошило ырлаар. 11.30—Айыыл чок чорук шимчээшкини. 12.00—«Москвичка». Телеклуб. 13.30 —Ону шыдаар силер. 14.15 —Бөгүн делегейде. 14.30 —«Дириг амытаннар амыдыралы». 15.30 —Уругларга фильм. «Аэропланнар» (Болгария). 16.05 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 16.35—ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга. Воронежтиң күрүнениң улусчу хорунуң концерти. 17.15 —«Америка— он чыл болганының соонда». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. Автор —В. Зорин. 18.25—18.40—Чапсар. 18.40—Уран чүүлдерниң «Москваның сылдыстары» деп фестивалы. П. И. Чайковскийниң «Куулуг хөл» деп баледи. ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының шиизи. Кремльдиң съездилер ордузундан дамчыдар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Бокска делегей чемпионады. Чартык финал. ГФР-ден дамчыдар. 22.50 — 23.55 —«Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери». Оон соонда —телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Пионерия, салют!». Минск хоорайның Пионерлер ордузунуң уругларның бот-тывынгыр коллективтериниң концерти. 15.05 — Дзюдо хүрешке Европаның чемпионады. ГДР-ден дамчыдар. 15.35—Н. Мирошниченко — «Андрей Колобов». Телешии. Горький телестудиязының программазы. 16.55—«Өйлүг шыкшыгаш». Уругларның чогаадылгазының дугайында. 17.15 — «Оюрут хенертен бижиттинмеске». А. Люкин шүлүкчүнүң дугайында. 17.35—Камерлиг музыка концерти. 17.55—«Куштуглер, дииңнер, аваангырлар». 18.40 —Делегей байдалының допчулалы. 18.55 — «Чүү? Кайа? Кажан» Телевикторина. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Кырганаваның хол майтыгы». Мультфильм. 20.15 — «Маадырлыг чоруктуң оруктары-биле». Документалдыг фильм. 20.30 — «Музыка киоскузу». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Ивановтарның өг-бүлези». Уран-чечен фильм. 23.10 —23.25 —Делегейниң чааг-терге чарыжы. Польшадан дамчыдар.

МАЙ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 —«Зарядкаже, чыскаалынар!». 8.55 — «Делегейниң улустарының чогаадылгалары». 9.30 — «Шуптуузун билип алыксап тур мен». Киножурнал. 9.40 —«Оттуруукчу». 10.10 —«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!» 11.10 — «Кадыныңа». 11.55 —«Эртенги почта». Музыка программазы. 12.25 —«Куннемага чедир [illegible]...» Документалдыг фильм. 12.45 —«Келээ шаа». 13.45 — «Музыка киоскузу». 14.15 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының «Кыйгырыг» деп фильм-шиизи. Автор —Г. Марков. 16.45—«Кино аян-чоруктар клуву». 17.45 — «Бичии уруг болгаш [illegible]» Мультфильм. 18.00—«Делегей панорамазы». 18.45 — 19.00 —Чапсар. 19.00 —Бокска делегей чемпионады. Төнчел ужуражылгаларнар. ГФР-ден дамчыдылга. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Театрда, кинода, телевидениеде музыка». «Н. В. Богословскийниң чугаазы...» 22.50 —23.15 — Делегейниң чааг-терге чарыжы. Польшадан дамчыдар. Оон соонда —телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Тооллуң аалчылары». «Чедиги Джин». Уран-чечен телефильм. 15.30 —«Москва Кремлиниң комендатуразының үлегер-көргүзүглүг оркестри ойнаар. 16.15 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 16.45 — «Чогаалчының салым-хуузу — улустуң салым-хуузу». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры чогаалчы Г. Мусрепновтуң чогаал ажылының дугайы. 17.25 — Дзюдо хүрешке Европа чемпионады. ГДР-ден дамчыдар. 17.55 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс». 19-ку фильм—«1935-ки чыл». 18.50 —«Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. В. Каверинниң чогаалдарын өзугаар тургускан. 2-ги фильм. 1-ги серия. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Винни-пух болгаш бир хүнүнүң ажылы». Мультфильм. 20.15 — Азербайджан телевидениезиниң болгаш радиозунуң симфония оркестриниң концерти. Дирижёр — Р. Мелик-Асланов. Бакудан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.45—Уран-чечен «Ийиги бир дугаар кадын» (ЧССР) деп телефильмниң баштайгы үндүрүлгези.

БУГОЙНОДА МАРГЫЛДАА

БЕЛГРАД. Май 12. (СЭТА-ның корр.). Делегейниң шыдыраачыларының Бугойно деп югослав хоорайда болуп эртип турар маргылдаазынга дөртку салыгның соонда Каспаров 3,5 санны ап, өскелерин мурнаан. Эөлчеглиг ужуражылгага ол Ивковту уткан. Өске улустуң ужуражылгалары Тимман — Кавалек оларның соңгаарлаткан салыындан аңгыда, хайым болуп доозулган. Любоевич—Найдорф. Хюбнер — Ларсен, Андерссон—Спасский, Глигорич—Петросян, Иванович—Полугаевский олар хайымнашкаппар.

Арткан ойнакчыларның байдалы мындыг: Полугаевский—3 санныг, Петросян—2,5, Иванович, Спасский, Ларсен, Любоевич, Андерссон болгаш Найдорф олар 2-2, Тимман—1,5 (бир соңгаарлаткан салыглыг). Хюбнер болгаш Глигорич—1,5-1,5, Кавалек—1, Ивков—0,5 саппарлыг.

ЧЕТТИКПЕЙН МАНАП ТУРАР

Кожеге ажыттынгалакта сцена кырындан тыва аялгаларны күүсеткенн оожум, хоюг чымчак куттулуп турар. Оон улаштыр сыгыт. «Мен — Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп ырның аялгазы база чаңгыланыр. Ыры-хөгжүм аялгазы дыңналып турда, көжеге чоорту ажыттынар. Сценаның артында эзээн ыракта ышкаш кылдыр «Азияның төвү» обелискизиниң болгаш делгем чаагай Улуг-Хемниң дурзу-хевириниң бараалы көстүр. Ооң дурзу-хевириниң мурнунга эстрада-цирк бөлүүнүң киржикчилери үнүп кээр. Олар тыва танцыны [illegible] күүседип эгелээр. Ол-ла бүгү — аялгалар, чурук-хоруктанцы шимчээшкиннер көрүкчүлерниң эстетиктиг таалалын ханныбышаан, [illegible] чорукту илередип турар.

Оон улаштыр-ла лириктиг аялгага [illegible] брист О. Ондар «Долаана» деп танцыны теп, чоорту парын болгаш бөөге программазын күүседир. Ол номер доозурда билек соло-жонглёр А. Ондар аваангыр-каппагай ойнап үнүп кээр.

В. Саая стол кырынга холбиле диизы-бүрү нарын көргүзүглер күүседир эквилибрист.

Көрүкчүлер агаарга гимнастаар Л. Ооржакты, «Хам» деп танцыны тевер болгаш буттары-биле жонглёрлаар Л. Монгушту, акробаттаар Б. Херлиини, Т. Иргитти, Б. Салчакты, О. Чүлдүмнү, согаап болгаш бала-биле ойнаар А. Салчакты болгаш өскелерни-даа сонуурган көөр.

Свердловскиде эстрада уран чүүлүнүң чогаадылга мастерскаязының доозукчуларының «Тываның чалыы пазыны» аттыг цирк бөлүүнүң программа сценарийин Тываның күрүне филармониязының чанында тургустунган комиссия чүүлдүг деп хүлээп алган.

Аныяк циркчилер июньда доосканда, төрээн Тывазынга ээп келгенде, бадылаттынган бо программа өзугаар ойнап эгелээр. Ол аныяк цирк бөлүүнүң удуртукчузу РСФСР-ниң алдарлыг артизи болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи К. Б. Хензиг-оол.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак хептиг херээжен» 9.30, 12.20, 17.00, 20.00, «Опза чугула даалгалыг отряд» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Он ийи ай» 9.30, 11.00, «Тимур болгаш ооң командазы» 12.30, «Фантастика делегейинде» деп киноклуб 15.00, «Ангар-18» 16.50, 18.40 (уваткап), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ» Киночыныы 10.00, 13.10, «Гобиин болгаш Хинганның таварты» (2 сериялыг) 15.00, 18.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мен—Хортнадыр мен» 15.00, 17.00 (уваткап) шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Ол кым боор?» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «34-кү дүргеп поезд» 18.30, 20.30 (уваткап) шактарда.

Кижи болгаш бойдус

ИЖЕР СУГ КУРЛАВЫРЫ

«Кижи төрелгетенге ижер суг чедишпейн баар үе келир» деп чамдык футорологтар сагындырып турар. Оларның оову үнелезиниг бе?

ЫНДЫГ-ЛА айыылдыг болгу дег чүве чок-даа болза, чамдык таварылгалар бо талазы-биле кижиниң [illegible] хайдыр бодандырыптар болдур ийин. Он-он чурттарда ижер суг чедишпейн турар, чамдык күрүнелер ону каап чылдарда улуска нормалап берип турар, а чамдыктары өске чурттан сөөртүп ап турар. (Чижээ, Голландия биле ГФР—Норвегиядан, Чаа-Зеландиядан эккеп турар).

1981—1990 чылдарны КНО ижер сугнуң он чылы деп чарлаан. Ниитизи-биле ийи миллиард хире кижиниң ооң-биле бүрүп хайдыраары арай бергедеп турар. Ооң өзүн орар негелдезин долузу-биле хайдырарынга ам даа дыка хөй чүүлдерни кылыр херек. Бирги ээлчегде ижер сугнуң чер, чурттар аайы-биле база чер кырында ниити чеже барын тодарадыры, ону чөп ажыглаары [illegible].

Айтырыглар нарын-даа болза, күүсеттинип болур. Ону шиитпирлээринге совет специалистер [illegible] турар. Оларның улуг хемчээлдиг ажылдарын ацаа чижек кылдыр киирип болур. Делегейниң суг балансының атлазы (70 муң хире метео болгаш гидрология станцияларының медээлеринден тургускан 50 карта) болгаш «Делегейниң суг балансызы болгаш Чериниң суг курлавыры» деп монография хамаарыжыр. Ол дээрге бөмбүрлектиң девискээрлер аайы-биле кылган тодаргай анализи-дир. Ужур-дузазының [illegible] политиказында ацаа деңнээр ажылдар ховар. ЮНЕСКО-нуң шиитпирин өзугаар ол ажылдарны англи болгаш испан дылдарда база парлап үндүртеп. Ол монографияны болгаш атласты белеткээн авторлар 1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын алган.

ЧЕРНИ октаргайдан көөрге, «суг бөмбүрзээ» кылдыр көстүр. Чүге дээрге, өске планеталарга бодаарга, үштүң ийи кезин хирезин суг шыва алган. Ынчалза-даа оон хөй кезин дустуг суг болдур ийин. Ижер суг чүгле 2,5 хире хуузу, а бистиң белени-биле ап ижип турарывыс суг (поляр доштарын санаваска) — чүгле 0,3 хуу.

Янзы-бүрү хереглелдерге кижи төрелгетен ижер сугнуң 6 хире хуузун, азы 2000 кубо километрни ажыглап турар. Ынчалза-даа делегейниң [illegible] чонунуң санының өзүп турары-биле 2000 чылда 6000 кубо-километр чеде бээр.

[illegible] гаарлаашкының санавайн барып болбас херек. Бир эвес үлетпүр артынчыларын арыглавайн төгер болза, сугну 15, харын-даа 40—60 катап болбаазырадыр херек, а арыглап каан болза, алды хире катап болбаазырадыр. Бир эвес бо талазы-биле чогуур хемчеглер албас болза, XXI чүс чылдың эгезинде делегейниң бүгү хемнерин арыглап аптаар апаар бис. Ынчангаш суг курлавырынга хумагалыг болур чорук эзээн шылгыш негелде апарган.

Далай суун кижи ижер [illegible] улуг [illegible] салдынган. Ол сорулга бистиң чуртувуста [illegible] рар, ацаа Каспий далайының эриинде Шевченконуң атомнуг электростанциязын болгаш өске-даа улуг-улуг установкаларны киирип болур. Ооң салыышкыны база ындыг-ла улуг эвес болдур ийин. Бо арганы ажыглаар-даа болзувусса, чоокку үеде эвес, келир үениң херээ болур.

КАНДЫГ [illegible] чеп деп хүлээп алдының турары? Оларның бирээзинге үлетпүрнүң суук артынчыларын хемче, холче анаала халас агыспазы, ооң-биле шол суггарары болур. Ынчап чер чүгле шыгыыр эвес, ха[illegible] чемишчиир. [illegible] арганы колхозтар болгаш совхозтар хөй чылдар дургузунда ажыглап келген.

Ынчалза-даа артынчы бүрүзү суггарылгага хереглеттинмес болгай. Оларның дыка [illegible] лырар дээрзин утпас херек. Ынчангаш хааглыг арга дээр чүүлче шилчиири чугула апарган. Ол чүл дээрге, сугну камгалап алыр (ажыглаан соонда ону арыглааш, катап ажыглаары-дыр) арга-дыр. Ынчан бойдуска когарал болбас, үнелиг бүдүмелдерни артынчылардан хөйү-биле тып алыры [illegible].

Чаа технологияның дузазы биле бүдүрүлгеге сугну эвээшти чарыгдаары база кол айтырыг болур.

Суг курлавырларын комплекстиг ажыглаар болгаш [illegible] не схема ССРЭ-де тургустунган. 20 чыл дургузунда (2005 чылга чедир) девискээр аайы биле республикаларның, ниити эвилелдиң эртем-техниктиг деңнелге программазы ооң биле кады боттаныр.

Лев БОБРОВ.

ИМА-ның тайылбырлакчызы.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың күрүнениң педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында мергежилдерже 1-ги курска студентилер хүлээп алырын чарлап тур.

1. Математика.
2. Орус дыл болгаш литература.
3. Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы.
4. Биология.

[illegible] 1982 чылдың июнь 2-ден 11-ге чедир дараазында эртемнерге чорудар.

«Математика» тускай эртемге —математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураа (бижимел-биле).

«Орус дыл болгаш литератураа»—орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле).

«Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказынга»—орус дылга болгаш литератураа (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле);

«Биология» тускай эртемге—орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биология (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле).

Билдириишкинни июнь 1-ге чедир дараазында документилерни ыяап-ла кошкаш чорудар: ортумак билиг дугайында документ (боду-биле) күш-ажыл дептериниң хоолгазы, эмчи шынзылгазы (№ 286 майык), ажылдап турган черинден характеристика, билдириишкин болгаш 3×4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни чорудар адрес: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда № 34 бажың, пединститут, бот-өөредилге салбыры.

Телефон №№ 2-20-36.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

Тываның кедээ ажыл-агый техникумунга өөренип кирерин күзээннерге 1982 чылдың июнь 1-ден июль 1-ге чедир белеткел курузунга хүлээп алыышкынны кылыр. 8—10 класстарны дооскаш, совхозтарда болгаш Кедээ ажыл-агый министерствозунуң шугумунда организацияларда ажылдап турарлары, а ол ышкаш 8—10 класстарның өөреникчилерин курска хүлээп алыр.

Курсту доосканының соонда дыңнакчылар техникумга кирериниң шылгалдазы кылдыр экзаменнерни дужаар.

Белеткел курузунга хүлээп алырын диләэн билдириишкинниң директорнуң адынга, өөредилге дээш 20 (чээрби) рубль төлээниниң квитанциязы-биле кошкаш киирер. Өөредилге дээш төлээр түңну Кызыл хоорайның бүгү-ле почта салбырларында № 12055 санажылга счёдунче почта дамчыштыр шилчидер.

Документилер хүлээп алыр адрезы: [illegible] Ленин кудумчузу, № 5 бажың, телефон №№ 2-30-64, 2-43-03.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баарганда 2-22-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 900.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-00[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№114 (11912) | 1982 чылдың май 16, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ЧАШТЫРЫЛГАГА — БЕДИК ТЕМП

Республиканың шөлдериниң ажыл-ишчилери хөрзүнге өлбыкты базырарын кыска үеде чоруткан. Ам хөрзүннүң болбаазырадылгазын, тараа база мал чеми культураларның чаштырылгазын, картофельдиң олуртулгазын кылып турар.

Хөрзүннү эрозияга удур болбаазырадырынче бо чылын улуг кичээнгейни салган. Тывага чер ажылын чорударының эртемге үндезилеттинген зона системазын ажылдап кылган. Ону боттандырар талазы-биле практиктиг хемчеглерни кадээ ажыл-агый эргелелдериниң, совхозтарның, «Сельхозхимия» каттыжыышкынның болгаш Сельхозтехчүромнуң удуртукчуларының база специалистериниң агрономиктиг чөвүлел хуралынга чугаалашкан. Чер ажылының зона системазын шиңгээдир, хөрзүн камгалалының чаа техниказын өөренир семинар-чөвүлел хуралдарны Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Кызыл болгаш Тес-Хем районнарга база эрттиргилээн.

Бо чылын Кызыл, Таңды, Улуг-Хем районнарның бүгү совхозтары, а Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Чөөн-Хемчик районнарның совхозтарының чамдыызы эрозияга удур техника-биле бүрүн хандыртынган. Ам ол ажыл-агыйларның тараажыларының сорулгазы чүл дээрге, эрозияга удур чаа техниканы часкы хову ажылдарынга билдилиг, бедик бүдүрүкчүлүг кылдыр ажыглааш, черден бедик беримчени алыры болур. Чаштырылганы дүрген темпилиг болгаш эки шынарлыг чорудар төлээде, эрозияга удур бүгү машиналарны шын кожуп алыры, хөрзүннү болбаазырадырының база үрезинни хөмдүрериниң ханызын ылаптыг таарыштырары эргежок чугула.

Республиканың бүгү-ле совхозтарында тарааларның чаштырылгазы кидин түлүк эгелей берген. Бо чылын чаштырылганы мурнунда чылдарга бодаарга, чогумчалыг үеде — майның 10-дан соңгаар эгелээн. Ол хуусаа эки түңнелди бээр дээрзинге ынанып болур. Республиканың совхозтары майның 12-ге чедир 64,8 муң гектарны болбаазыратикан, ол — онаалданың 62 хуузу. Чаштырылганы [illegible],8 муң гектарга, ооң иштинде тараа культураларны — 8,7 муң гектарга чорутканы планның 5,4 хуузу.

Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем, Кызыл, Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары тарааларның чаштырылгазынче организастыг кирген. Олар кол тараа культураларын суггатыг болгаш тайга эдээ, өл-шык дүжер черлерде чаштырып турар.

Амгы үеде база бо чугула айтырыг — картофель олуртулгазы. Хөй-хөй ажыл-агыйлар картофель олуртур черлерни шилип алырынче, болбаазырадырынче, органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерни долу норма-биле төгеринче, үрезинни белеткээринче улуг кичээнгейни салган. Ол чорук картофельдиң чаагай дүжүдүн алырының магадылалы болур. «Ленинчи оруу», «Хемчик», Тока аттыг, «Күш-ажылдың хостуу», «Тиилелге» болгаш «Кызыл тараачын» совхозтар чериниң хөрзүнүн эки белеткээн болгаш картофель олуртулгазынче кирипкен.

Ам бо хүннерде ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш специалистериниң, парткомнарның база ажылчын комитеттериниң хүн бүрү кичээнгейи чаштырылганың темпизинче болгаш шынарынче угланган турар ужурлуг. Ындыг турбуже, чамдык черлерде бо чугула кампанияже чогуур кичээнгей салбайн турарының фактылары бар. Чижээ, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш «Коммунизмниң херели» совхозтарда тараа культураларының бок үнүштери узуткаттынмаан, баш удур болбаазырадып кагбаан аңгыстарда чаштырып турар. Ол дээрге тарааларны тарып өстүрериниң технологиязын кармызы-биле хажыткан чорук-тур. Ооң ыңай «Енисей», «Бурунгаар», «Совет Тыва» болгаш «Россия» совхозтарда чаштырылганы база ынчаар кылып турар таварылгалар илерээн. Ол четпестерни чайладырының дарый хемчеглерин кадээ ажыл-агый эргелелдериниң, айыткан совхозтарның удуртукчулары болгаш агрономнары алыр хүлээлгелиг.

Суггаттыг черлерни суггарары — ам хүннүң кол сорулгазы. Тарааларны чаштырары-биле чергелештир, суггатче кошкаш дивес кичээнгейни салза чогуур. Мурнакчы ажыл-агыйлар чогум-на ынчаар кылып турар. Өл-шык сиңирер суггарылганы 27,2 муң гектарга чорудар планныг турда, бо хүннерге чедир республикада 14,7 муң гектар чер суггартынган. Ол — планның 54 хуузу. Улуг-Хем болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары өл-шык сиңирер часкы суггатты ам доозуп, өзүүшкүн суггарылгазының темпизин дүргедедип турар. Ынчалзажок чамдык черлерде суггаттың темпизи кончуг оожум болуп турарын айтыр херек. Чижээ, Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары часкы суггаттың планын чаа-ла 24 хуу, Кызылдыы — 39, Барыын-Хемчиктии — 31, Бай-Тайганыы — 28 хуу чедирген. Ооң-биле чергелештир суггатты багай чорудуп, шөлдерни алалай суггарып, сугну шоолуг черже сиңирбейн турар таварылгалар бар. Чижээ, «Барлык», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарда суг чаштырар машиналарны багай ажыглап, черже сугну чүгле 10-12 см сиңниип турар. Суггат ышкаш чугула херекке ындыг четпестер-биле канчап-даа эптежип болбас.

Часкы хову ажылдарын чорудуп турарының шынарын совхозтарның удуртукчулары болгаш агрономнары хүн бүрү контрольдаар херек. Он бирги беш чылдың нийиги чылында чаагай дүжүттү алырының магадылалы — чүгле часкы хову ажылдарын шынарлыг күүседири. Ынчангаш районнарның партия, совет база кадээ ажыл-агый органнары, улусчу контроль комитеттери часкы тарылганың шынарын хынаарынче чогуур кичээнгейни салыр ужурлуг.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

НИЙИ БРИГАДА НЕМЕЖИР

«Саян» универмагының платьелер садарының салбырының комсомолчу-аныяктар бригадазы шалыпчы күш-ажылдың ээлчээнде кирген.

Садыгжы комсомолчулар болгаш аныяктар дөрт айларның планын 101,2 хуу күүсеткен, 13.683 рубльдиң бараанын олар пландан ажыр саарганнар. Универмаг коллективинге комсомолчу аныяктарның нийи бригадазын немей тургузар.

А. МОНГУШ.

«Тудуг незектери» комбинаттың коллективи апрель айда ниити продукция бүдүрериниң планын 105,4, ону садыгларын 100,2 хуу күүсеткен. Цехтер аразында социалистиг чарышты Л. Петрусеваның болгаш В. Маскырның хептекчилер бригадалары баштап, ниити көргүзүглер талазы-биле мурнап турарлар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) В. Маскырның бригадазының кежигүннери; белен продукцияны цехтен үндүрүп турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

МОСКВАЖЕ, ВЛКСМ-НИҢ СЪЕЗДИЗИНЧЕ

Калбак-делгем Төрээн чурттуң аныяк өскениериниң шуулганы — ВЛКСМ-ниң XIX съездизи май 18-те Москвага ажыттынар.

Бистиң республиканың комсомолун Эрзин районнуң «Нарын» совхозунуң хойжузу Людмила Банчик, «Тыва кобальт» комбинаттың септелге-механика цехиниң тоқары Владимир Лебедев, Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксы ортумак школазының тоску клазының өөреникчизи Изольда Тондар, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары О. Х. Хопуя олар съездиге төлээлээр.

Делегаттар Москваже аъттаныштарының мурнуу чарында СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Кравченко-биле ужурашкан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың сорулгаларын боттандырарынга республиканың комсомолчуларының болгаш аныяктарының идепкейлиг киржилгезин ол демдеглээш, комсомолдуң шуулганынга Тываның комсомолунуң делегаттары идепкейлиг киржир дээрзинге бүзүрелин илергейлээн.

Дүүн Тываның комсомолунуң делегаттары Кызылдан Москваже, съездиже аъттанышкан.

ТУДУШТУРУЛГАНЫ БОТТАНДЫРГАН

Башкарылгалыг «Салют-7» — «Союз Т-5» комплекс орбитада

СЭТА-ның дыңнадыы

«Союз Т-5» космос корабльдиң «Салют-7» орбита станциязы-биле тудуштурарын 1982 чылдың май 14-те Москваның-биле 15 шак 36 минута турда боттандырган. Эштер А. Н. Березовой болгаш В. В. Лебедев станцияның өрээлинче кирген соонда чер чөгүнүң орбитазында «Салют-7» — «Союз Т-5» ужудуушкуну башкарылгалыг эртем-шинчилел комплекизи ажылдап эгелээн.

«Салют-7» станция нийиги салгалдың орбита эртем станцияларының сайзыраңгайжыткан хевири болуп турар. Тудуштурарының нийи бөлдирлери-биле ону хандырган болгаш экижиткен ажыглаа шынарлары. «Союз Т-5» корабльдиң станцияже кирер экиниң талазындан ооң-биле тудуштурган.

Комплекстиң экипажы станцияны ажылдадырын болгаш ужудуушкуннуң программазын күүседирин эгелей берген. Ол программада дараазында чүүлдерни айыткан:

— улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының эргежыынга дүүштүр чериниң кырын болгаш ооң агаарын шинчилээри;

— астрофизиктиг, медицина-биологтуг шинчилелдерни, технологтуг болгаш техниктиг шенелделерни чорудары;

— орбита станцияларының сайзыраңгайжыткан системаларын болгаш аппаратуразын шенээри база таарыштырары.

Телеметриктиг информацияның медээлерин өзугаар алырга, «Салют-7» — «Союз Т-5» комплекстиң бөрт системалары чогумчалыг ажылдап турар. Космонавтылар Березовойнуң болгаш Лебедевтиң кадыкшылы байдалы эки.

Чер чөгүнүң космос делгеминде амгы үеде орбитаның эртем-шинчилел совет нийи комплекстери ажылдап турар: ужудуушкуну башкарылгалыг «Салют-7» — «Союз Т-5» комплекс болгаш ужудукчузу чок чурумда ажылдап турар «Салют-6» — «Космос-1267» комплекс.

«Салют 6» станция космос ужудуушкунунга дөрт чартык чыл ажыг үениң дургузунда чорул турар. Чер чөгүнүң орбитазынга үр үеде чорууруның байдалдарында «Салют-6» — «Космос-1267» комплекстиң дериг-херекселдерин болгаш аппаратуразын шенээри үргүлчүлеп турар.

Башкарылгалыг «Салют-7» — «Союз Т-5» эртем-шинчилел комплекизиниң чедиишкинниг ажылдап эгелээни космос делгеминиң тайбың сорулгаларга улам ыңай шинчилээринге болгаш шиңгээдип алырынга доктаамал ажылдаар орбита станцияларын тургузар оруктуң чугула базым болуп турар.

Совет космонавтиканың чаа чедиишкини — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң чылында Төрээн чуртка чаагай белек-тир.

СОҢГУЛДАЛАРГА УТКУШТУР

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын дешпишкен хуралдар бистиң республиканың күш-ажылчы коллективтеринде, хөй-ниити организацияларында үргүлчүлеп турар.

ЭРЗИН

Эрзин суурда № 5 БМК коллективиниң ниити хуралы район Совединге депутаттың кандидадынга Ю. Ламажапты дешпидер саналды хүлээп алган. Ю. Ламажап — мурнакчы чолаачы. Эш-өөрүнүң аңаа бедик бүзүрелди илереткени таварылга эвес.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилериниң соңгулда мурнунуң хуралы Баян-Тала суурнуң кадээ Культура бажыңынга болган. Хуралдың киржикчилери ажыл-агыйның мурнакчы малчыны Е. Ч. Кууларны район Совединге депутаттың кандидадынга дешпиткен.

• • •

Чайка Калдар-ооловна Монгуш «Искра» совхозтуң Чодар хойжу бригадазының мурнакчыларының бирээзи. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында хойжу төрүүр 100 баш хойдан 106 хураганны алган.

Эрткен чылын ол Чодар бригадазында төрүүр бир кодан өшкүнү хүлээп алган. Малчының кодазы эрткен чылды хур ашкан. Чаңгыс чер чурттуглары аңаа изиг бүзүрелди илередип, район Совединге депутаттың кандидадынга ону дешпиткени таварылга эвес.

ТАҢДЫ

Екатерина Дельбировна Монгуш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы. Кады ажылдап турар эш-өөрү аңаа бедик бүзүрелди илередип, ону район Совединге депутаттың кандидадынга база катап дешпиткен.

Е. Д. Монгуш соңгукчуларының бүзүрелин эрткен [illegible] шынзыдып шыдаан. Ынчангаш коммунист саанчыга эш-өөрү база катап бедик бүзүрелди илереткен.

КЫЗЫЛ

Кызылдың аъш-чем садыы [illegible] республиканың садыг организацияларының аразында социалистиг [illegible] тиилекчизи. Бо чылдың [illegible] бирги кварталының түңнели-биле үн садыг республика чарыжынга нийиги черни ээлээн. Мурнакчы коллективке болуп эрткен соңгулда мурнунуң хуралынга Кызыл хоорай Совединге депутаттарның кандидаттарынга алды кижини дешпиткен.

Хуралдың киржикчилери № 32 магазинниң бригадири коммунист Н. П. Аржакова, № 9 магазинде садыгжы коммунист О. Б. Бадан, садыгның директору коммунист М. Р. Еремцова, № 14 магазинде бригадир З. М. Кузьмина, № 35 магазинниң садыгжызы комсомолчу М. П. Пантелеева оларны хоорай Совединге депутаттарның кандидаттарынга дешпиткен. Ону садыгның бүгү ажылдакчылары чаңгыс үн-биле деткээн.

УЛУГ-ХЕМ

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының ишчилери Шактар Монгушевич Кошкендейни эки таныырлар. Ш. М. Кошкендей — ында киномеханик. Аңаа ажылдап келген үезинден бээр ол кызымак иштиг чаңгыс чер чурттугларының бүзүрелин чедип алган. Салбырга чоокта чаа болуп эрткен соңгулда мурнунуң дешпидилге хуралынга санал бергеннер Ш. М. Кошкендейниң адынга, ажылынче [illegible] чугаалап, район Совединге депутаттың кандидадынга ону чаңгыс үн-биле алган.

КАА-ХЕМ

Каа-Хемде Авыйган суурнуң чурттакчыларының кадээ Советтиң депутадының кандидадын дешпидериниң хуралы болуп эрткен.

Бүрүнде кырганнар болгаш инвалидтер бажыңының эмчизи Л. М. Таюрсканны кадээ Советтиң депутадының кандидадынга эмнелге коллективи, суурнуң чурттакчылары бир үн-биле дешпиткен.

Любовь Михайловна эмнелге шугумунга он бир чыл дургузунда мактанчыг [illegible] келген. Ооң мергежилинге дүрүкулгазы улуг. Кандыгдаа аарыгны төлептиг күүседир чаңчылдыг. Хөй-ниити ажылынга киржилгезин эки. Ынчангаш аңаа эш-өөрү улуг бүзүрелди көргүскен.

ЧҮГЕ КУДУ ХЕВЭЭРИЛ?

Бо чылдың эрткен дөрт айларында бистиң республикага ниити [illegible] 1782 дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирген, 149 оруннуг уруглар садын, 60 километр электри шугумун дужааган. Ниитизи-биле 1200 бода, 4900 шээр мал кирер кажааларны туткан, 5,6 муң гектар оъдарларны суглуг бодурган, 8,3 муң гектар черде суггарылга дериглерин эде кылган болгаш өске-даа объектилерни ажыглалга киирген.

Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларын хөгжүдеринге киирген капитал салыышкыннарының ниити хемчээли 1981 чылдың январь-апрель айларынынга деңнээрге, 1,4 хуу өскен. Чуртталга бажыңнарын тударынга үндүрүп турар капитал салыышкыннары 16,5 хуу өскенин эки чижек кылдыр демдеглээр херек.

Капитал салыышкыннарын шиңгээдип алырының программазын Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозу. Автомобиль оруктарын септээриниң болгаш ажыглаарының талазы-биле бүдүрүлге эргелели, «Тыва тудуг» болгаш «Шагонартажстрой» трестер чедиишкинниг күүсеткенер.

Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, өзүлдени чедип ап, дөрт айларның пландарын күүседип алган коллективтер эвээш эвес. Оларга «Кызыл улегшүр тудуг» эргелели, «Тыва кадээ тудуг» трестиң 463, 585, 586, 741, 1070 дугаарлыг КМК-лары, «Тыва суг тудуг» трестиң № 5 КМК-зы, 2 болгаш 3 дугаарлыг орук-тудуг эргелелдери, Аъш-чем үлептүрүнүң министерствозунуң септелге-тудуг-монтаж эргелели, № 833 тудуг участогу болгаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның коллективи хамааржыр.

Январь-март айларның түңнелдери-биле алырга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле планын республика ниитизи-биле 101,1 хуу, а керээлиг организациялар ол көргүзүүн 101,8 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге бир кижиге онаалдыр ажылдап кылыышкын 5,7 хуу өскен. А ооң темпизи ажыл төлевириниң өзүлдезиниң темпизин 2,[illegible] хуу мурнап турар. Ындыг болза-даа, кол көргүзүглер талазы-биле планныг онаалдалар күүсеттинмейн барганын билип алыры артык эвес.

Кол фондуларны ажыглалга киирериниң чартык чыл планы эрткен дөрт айларда 41,9 хууга күүсеттинген. Капитал салыышкыннарының болгаш тудуг-монтаж ажылдарының ажыглаазы 74,6 биле 79,3 хуу болгулаан. Тудуг организациялары керээлиг ажылдарның программазын 84,9, тудугнуң бараанныг продукция бүдүрер талазы-биле планын 44,7 хуу күүсеткен.

Республикада социал-культура амыдыралының объектилериниң тудуу оожум темпилиг чорул турар. Эрткен дөрт айларның дургузунда ниити билиг школаларының тудуунга ажыглаар ужурлуг капитал салыышкыннарының чүгле 26, уруглар албан черлеринге — 40, кадык камгалалынга — 40 хире, культура объектилеринге — 16,7 хуузун чарыгдааны чугаалаарга-ла аңаа чижек болур. Ооң түңнелинде ол объектилерни ажыглалга киирериниң хуусаалары үстүп турар.

Чамдык тудугларда күш-ажылдың организациязы куду болуп артпышаан. Аңаа тодаргай чижек кылдыр январь-март айларда 21 тудуг организациязы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээнин, 18 коллектив ону эрткен чылдың бо үезинде турган деңнелинден кудулатканын айтып болур. Ынчангаш ол коллективтер нийи миллион хире рубль каражага таварышканнар.

Эрткен үш айларның дургузунда тудуг-монтаж ажылдарынга херек кырында артык чарыгдал үнген. Ниитизи-биле республикага доктааттынган бот-үне планнап турганындан 1,7 хуу улгады берген.

Т. МЕЛЬНИКОВА,
республиканың Статистика эргелелиниң капитал тудуг килдизиниң начальниги.

Эш В. С. Балдинге «РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудуг талазы-биле өчү-хавыяазы дээш «Тыва кадээ тудуг» трестиң № 585 кожуун чорууур механизастаттынган колоннаның комплекстиг бригадазының бригадири эш Василий Сергеевич Балдинге «РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу» хүндүлүг атты тыпсыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1982 чылдың май 13.

ДАШТЫКЫ ЧУРТТАРДАН МЕДЭЭЛЕР

Чаңгыс аай хөделири чугула

ПРАГА. (СЭТА). Дайын кыжанынга удур эртем болгаш өөредилге ажылдакчыларының идепкейлиг хөделиишкиниң эргежок чугулазын «Тайбың дээш чепсеглениишкинни дужүрер дээш демиселге эртемденнерниң болгаш башкыларның ролю база сорулгалары» деп темага Прагага чаа доозулган делегей семинарының киржикчилери онзалап демдеглээн. Бүгү дилтерниң барык 30 чурттарының төлээлекчилери аңаа киришкен. Империализмниң, хамыктың мурнунда Рейган администрациязының агрессивчи, дайынзырак [illegible] олар шиитпирлиг буруу шапкан.

Бүгү делегейниң эртемденнериниң [illegible] пар киржикчилери чаңгыс эпсеткилдиг чүүлдүгзүнген. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын камгалап арттырарының болгаш уламчылаарының база улустар аразынга бот-түг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң херээнге бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерни кылыр ужурлуг деп ында медеглээн. Үргүлчүнүң дайын кыжаңының үнүп турар дестериче делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейин углап, дыраары — бистиң хүлээлгевис деп документиде бижиттинген. Массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа хевирлерин ажылдап кылып турары-биле холбаалыг улуг айыылдыг [illegible] бүдүрериниң политиказы ажыкпас [illegible] тыптып келериниң арга [illegible] турар.

Ядролуг халапты болдурбас талазы-биле эртемденнерниң күжениишкиннерин айлаштыр башкарып болгу дег делегей комитедин тургузар дугайында совет саналга байыр [illegible] турар бис. Бо чепсекти эңдере бүдүрерин шеглээринге болгаш ядролуг чепсектерни база массалыг узуткаашкынның өске-даа чепсээн чорууруунга бистиң салдарывыс ажыглаалынар.

ООН-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленниишкинни дүжүрер талазы-биле нийиги тускай сессиязынга киржир [illegible] чагааны семинарга хүлээп алган. Ол сессия бөө-чепсектиң эңдере бүдүреринден болгаш делегейге удурланыштыр туружундан улустар аразынга тайбыңны, кады ажылдажылганы болгаш билчиишкинни чедип алырынче эргилде болган турар ужурлуг деп ол чагаада онзалап демдеглээн.

Аныяк салгакчыларны тайбыңның, найыралдың болгаш кады ажылдажылганың [illegible] зунга кижизидер талазы-биле башкыларның сорулгаларының дугайында документини делегей семинарының киржикчилери чүүлдүг деп көрген.

Чидиг чөрүлдээлерниң байдалынга

ПАРИЖ. (СЭТА). «Ниити рыноктуң» [illegible] АКШ-тың болгаш Канаданың бедик албан-дужаалдарлыг төлээлекчилериниң ужуражыышкыны Париж чоогунда [illegible] бажыңынга чидиг чөрүлдээлерниң байдалынга болган. Делегейниң садыг айтырыгларын ол ужуражыышкынга чугаалажыыр херек. Экономиктиг кады ажылдажылга болгаш хөгжүлде организациязының чөвүлелиниң сессиязы база түңнел чок болган. Капиталистиг чурттарның таваржып турары экономиктиг кризистиң конкадырын соонга оралдашкан.

Ужуражыышкының киржикчилери боттарының аразынга чидиг чөрүлдээлерлиг болган. Барыын чүктүң капиталистиг чурттары бзулуг сегиржип алыышкынның байдалында туруп турар деп. Францияның хөрентитен болуктериниң органы «Нуво журналь» солун бижээн. Боттарының эвилелчилериниң эргеажыктарын херекке албаан Рейганның администрациязының туружу «Ниити рынок» чурттарының [illegible] болдуруп турарын солун айыткан. Банк чээлдериниң хуузун болгаш америк долларның үнезин бедидеринче угланган АКШ-тың политиказы Барыын Европа чурттарының экономиктиг бергелээшкиннерин улам улгаттырып турар.

Англияның «шериг кабинединиң» хуралы

ЛОНДОН. (СЭТА). Фолкленд (Мальвин) ортулуктарының районунга Аргентина-биле дайын байдалының [illegible] холбаштыр Лондоннуң чагырыкчы бөлүктеринде байдал дүшкүүрлүг болуп турар. «Шериг кабинединиң» ээлчеглиг хуралы Англияның премьер-министриниң албан кылыр кабинединге болган.

Ындыг хевирлиг хуралдарны сөөлгү үеде хүн бүрүде кылып турар. Аргентинага удур дайын айтырыгларын ол хуралдарга чугаалажып көрүп турар.

Фолкленд [illegible] халдаашкынны кылыр дугайында шиитпирин Англияның чазаа чоокку үеде хүлээп алыр деп турарын [illegible] телекомпания дыңнаткан.

КУЖУВУС - НАЙЫРАЛДА

НАЙЫРАЛДЫҢ МУЗЕЙИНДЕ

Ийе дакпыр орденниг Тыва АССР биле Ровно областың аныг-дуңма найыралынга турачкаатнан музейни бистиң Деражно ортумак школага организастап тургусканындан бээр беш чыл ашкан. Бо үениң дургузунда музейге дыка хөй делегация, аңгы-аңгы кижилер кээп, музейниң экспонаттары-биле таныжыкан. Украин черни фашистерниң аспаандан хостажыр дээш тулчуушкуннарга эрес-дидим киржип чораан тыва эки турачылар дугайында. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тыва чоннуң совет фронтуга чыгган белек-селээниң, тайын хоочуннарының тыва, украин черлерге ужуражылгаларының, улус ажыл-агыйының адырларынга, эртемге болгаш культурага тываларның чедип алган чедиишкиннериниң база Тыва АССР-ниң болгаш Ровно областың ажыл-ишчилериниң аразында найыралының дугайында материалдарны ам-даа көвүдеди чыырып хүндүлүг аалчылар музейге бүзеп, демдеглел дептеринге санал-оналын бижип, холунуң ужуун арттырып турар.

Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директору Ю. Л. Аранчын, тыва эки тура эскадронунуң командирин дайынчы болгаш политиктиг белеткээр талазы-биле оралакчызы чораан М. Т. Байсалович, медсестра чораан эки турачы Кыргыс Норжуң оларның 1974 чылдың эгезинде, Ровенщинаны фашистиг [illegible] бээр 30 чыл оюнга холбаштыр бистиң суурга эң баштай [illegible] чорааны биске уттундурбас. Ынчан бистиң школага музей организастап тургузарының [illegible] турган. Ол делегация бистиң ооңуусту деткип, [illegible] Юрий [illegible] маңаа [illegible] алдар чыып бээр талазы-биле улуг дузаны чедиргени чүве.

Музей [illegible] шуулап ажылдай бергенде, Туранның № 2 ортумак школазының өөреникчилери болгаш Кызылдың педагогика институдунуң филология факультединиң студентилери база аалдап чораан бергеп.

Кызыл хоорайның комсомолунуң даргазы Ш. Д. Куулар баштаан делегация-биле ужуражылга бистиң школаның өөреникчилериниң, башкыларының база суурнуң бүгү чурттакчыларының сеткилинде артып калган. Оларның чалаалыг бээлгээр, музейниң [illegible] тураанынге чоок, ак-көк Тывага чедип, оон хүндүлээчел, күш-ажылга ынак чону-биле таныжып, тыва черниң бойдус чуруманының катаптаттынмас чаражын магадаан бис.

1982 чылдың февраль 23. Ынчан музей Ровно областың Николай Островский аттыг хөгжүм шии театрының 30 актёрун хүлээп алган. Олар бистиң музейивисти улуг со[илиргел]-биле көөп көрген, чоокта чаа тыва эки турачыларның төрээн чери, ак-көк [дээрлиг] чурту Тывага аалдап чорааның биске сонуургаттылар. Ол-ла хүн болган бүгү школаның шугум чыскаалынга школа директору Б. А. Лукьянчук хүндүлүг аалчыларның чедип келгенинге байыр чедирип, чүве чугаалаан. Артистерниң [illegible] деп театрның уран чүүл удуртукчузу Я. Ф. Бабий чүве чугаалааш, Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы, драматург К. К. Кудажының «Ол бирэ» деп шиизин Тыва көрүкчүлерге [illegible] чугаалап берген.

Украин ССР-ниң алдарлыг артизи В. Петрухин биске тыва өөнүүктеривистиң чоруктарын беделтерин тывсып берди.

Аныг-дуңма республикаларның аныяк шүлүкчүлериниң Кызылга болуп эрткен XI [illegible] фестивалынга киржип чораан аныяк шүлүкчү Николай Пшеничный чоокта чаа бистиң музейге кээп, ооң экспонаттарын, материалдарын сонуургап көрген. Тывага ниң улаа чораан, көргени, билгенин ол уруглярга чугаалап берген. А уруглар шүлүкчүнүң бижип турары «Эзириң девии» деп төөгү баллададызының дугайын сонуургап, хөй айтырыгларны салган. Ол тоожуда тыва эки турачылар дугайын бижип турар.

ССРЭ-ниң 60 чылынга турачкааткан бо чижектиг ажылдар музейниң ажылыплавын улам байыдып, аныг-дуңма найыралдың быжыгып, делгемчип, чечектелип оразын херечилеп турар.

Я. ВОЙЦЕШКО.

Деражно ортумак школазының башкызы.

ЧУРУКТА: музейниң экспонаттарындан «Хүндүлүг пионерлерге хүлээп алышкын» деп чурук.

«ДЕҢ ЭРГЕЛИГЛЕРНИҢ ЭВИЛЕЛИ»

Москвачылар болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Маадыр-хоорайның аалчылары Тыва АССР-ниң найысылалы Кызыл хоорай-биле таныжар аргалыг болган.

Ону сонуургап көөр дизе, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң [illegible] «Центральный» уя павильонунга чеде бээр силер. Ында ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга турачкаатнан «Совет кижилер бис» деп кино программаны көргүзүп турар. 17 минутаның дургузунда янтнан-биле 190 дөрбелчин метр шөлдүг 21 экранга совет күрүнениң маадырлыг төөгүзүнүң, совет улустуң бөгүнгү ажыл-херектериниң, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң чуртту сайзырадырының экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң пландарының дугайында чугаалап турар.

Залга чырык өжен соонда көрүкчүлер Владимир Ильич Ленинниң «Совет эрге-чагырга деп чүл?» деп чугаазын дыңнаар.

Көрүкчүлер бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң чамдык хоорайлары, хөй национал улустарның уран чүүлү-биле таныжар.

«Бистер ниң чүс алдан сес миллион бис. Бистер — совет кижилер бис» — деп дикторнуң үнү чоргаар дыңналып турар.

А. ЗЛОТИН.

Москва хоорай.

ЧАҢГЫС ИЕ КЫСТАРЫ ДЕГ

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл [illegible] социалистиг чарыш Кызылдың бараан садыгларының коллективтеринде онзагай черни ээлеп турар. «Детский мир» магазинниң садыгжылары чарышка [illegible] кирип, бо чылдың бирги кварталында [illegible] ажыр күүсеткен. Тодаргайлаарга, бир миллион 84 муң рубльге [illegible] саарар онаалдазындан ажыр 47 муң рубльдиң садыглан. Ынчангаш бо магазинниң коллективи Кызылдың үлегер бараанпар магазиннериниң коллективтериниң мурнакчыларының одуруунче кирген.

«Детский мир» магазинниң [illegible] салбырларының аразында социалистиг чарыш база калбарган.

Салбырлар аразының социалистиг чарыжының тиилекчилерин оолдар хевиниң салбыры баштап турар. Комсомолчу аныяктарның бо интернационалдыг коллективинде бистиң хөй национал Төрээн чуртувустуң каш янзы улустарының төлээлери, бир үениң аныяк кыстары, чаңгыс өг-бүлениң уруглары дег, ажылдап турар. Ында орус, тыва, татар, хакас националдыг садыгжылар [illegible] бараан бээп турар.

— Бистиң салбырның коллективи чүгле ажыл үезинде мындыг найыралдыг эвес бис. Хөй нити ажылынга-даа киржир ээливисте дугуржуп, [illegible] аравыста дузалажып, деткижериивис чаңчыл апарган. Салып [illegible] бир аажы-чаң бисте чок. Ол [иргелиг] садыгжы кижиге канчап-даа таарышпас чүве-дир. Бо улуг магазинде чүгле бистиң салбырның коллективи интернационалчы эвес, өске салбырларда база янзы-бүрү [illegible] ажылдап турар. Салбырлар аразында шуптузу найыралдыг, арга-дуржулгазын солчуп, [illegible] сагып турар дыр бис — деп, аныяк садыгжы Л. Кара-оол чугаалады.

— ССРЭ-ниң 60 чылының [illegible] күш-ажыл-биле уткуурун кымга-даа өөрүшкү. Келир үениң чалыы салгалы — бичии чаштарга сеткиливис хамызындан бараан бооп хээш чүткүлдүг ажылдап турар коллективимге чоргаарланыр мен. Хөй национал эш-өөрүм-биле чаңгыс коллективте ажылдап турарымга өөрүп чоруур мен.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруундан душпейн, улам күжениишкинниг ажылдаар дээрзинге салбырның интернационалчы коллективи бүзүреди.

П. САТ.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) садыгжылар тыва Л. Кара-оол, орус Л. Марфушкина, орус Т. Шаловкина, хакас Е. Очитаева, орус Г. Зайцева олар чапсар үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЮБИЛЕЙЖИ ЭСТАФЕТА

Совет хөй националдыг уран чүүлдүң чедиишкиннерин «Москваның сылдыстары» фестиваль бадыткаан. Ол чоокта чаа найысылалга доозулган. Аңаа Россия Федерациязының, Украинаның, Молдавияның, Закавказье база Прибалтика республикаларының коллективтери болгаш күүседикчилери киришкеннер. Фестивальдың концерттеринге болгаш шииилеринге 200 муң хире кижи, оон иштинде бежен чурттардан келген 30 муң хире даштыкы туристер база келгеннер.

«Москваның сылдыстары» фестиваль Бүгү-эвилелдиң уран чүүлүнүң «Улустарның найыралы» байырлалы-биле каттыжып, ССР Эвилелиниң 60 чылынга турачкааттынып эрткен. Юбилейлиг ол көрүлдениң программазында драма болгаш хөгжүмнүң 50 театрларының, эң улуг 150 ажыг уран чүүл коллективтериниң, ССРЭ-ниң Ленин болгаш Күрүне шаңналдарының лауреаттары — сураглыг күүседикчилерниң, Бүгү-эвилел болгаш делегей конкурстарының тиилекчилериниң күүселделери кирген.

Аныг-дуңма улустарның уран чүүлүн Москвага калбаа-биле чарлап дыңнаткан. Аңаа «Москваның кузу», «Орус кыш» деп фестивальдар, драматургия болгаш театр уран чүүлүнүң бүгү-эвилел көрүлдезиниң түңнел оюну, чогаадыкчы аныяктарның неделязы база болуп эртер. Новосибирскиниң опера болгаш балет театры, Грузияның З. Палиашвили аттыг опера болгаш балет театры болгаш өске-даа театрлар отчёттарын бээр. Эң тергиин дээн национал уран чүүл коллективтериниң көрүлдези ССРЭ-ниң УАЧД-ге болур.

(СЭТА-ның корр).

АЖЫЛ АЪДЫНЫҢ АЖЫЫ, КҮЖҮ

Бистиң өөнүүвүс—аът дугайында журналистерниң, кол ажыл-агыйның удуртукчу ажылдакчыларының-даа, кол ажыл-агый продуктуларының бүдүрүкчүлериниң-даа бодалдарын, санал-оналдарын бижээнин солуундан үргүлчү номчуур мен. Ол чүүлдерни танышкаш, аът дугайында бодумнуң чамдык бодалдарымны үлежикседим. Ону бижииримде литератураны болгаш республика статистиказының чамдык саннарын ажыгладым.

1916 чылда Россияга 38 миллион аът турган болза, а амгы үеде—5 миллион арткан. АКШ-ка чылгы малдың баш саны 3,5 миллионга чедир кызырылган, оон соонда өзүп эгелээн болгаш амгы үеде 11,5 миллион четкен, өзүлдези уламчылаан турар. Бистиң чуртувуста чылгы малдың эң-не хөй баш саны Казахстанда, Киргизияда, Узбекистанда, Туркменияда, Россия Федерациязындан Алтай, Красноярск крайларда, Новосибирск областа, Якутияда, Татарияда, Башкирияда чылгының баш саны хөй болгаш ында аъттыг тергелер-шанактаары база эртен-даа мунары уттундурмаан.

Тывага 1940 чылда 122,5 муң баш чылгы турган болза, амгы үеде —28,1 муң баш апарган. 1970 чылдан 1980 чылга чедир оон баш саны 10,4 муңга кызырылган. Чөөн-Хемчикте 6,7 муңдан 3,2 муң (2 катап). Өвүрде 3,5 муңдан 1,7 муң, Таңдыда 2,5 муңдан 1,5 муң, Барыын-Хемчикте 2,3 муңдан 1,1 муң четкен. Эрзин район эң-не хөй чылгылыг болуп турар, ында эрткен он чылда оон баш саны 800 чедир өскен болгаш амгы үеде 5 муң чедип турар.

Чылгының баш санының ынчаар кызырылганының чылдагааны билдингир. Механиктиг болгаш электриктиг шимчедикчилер аът күжүн сүндүр кызыжкан». Ындыг өскерилгелер, ылангыя чижээ [illegible] көскүзү-биле болган. А дайын чылдары аъттың баш санынга улуг хоранчалы база болдурган болгай.

Чылгы малдың баш саны кызырылганында чоптуг чылдагаанар-биле [illegible] субъективтиг чылдагааннар база бар. Оларны чайладып болурунуң аргалары бистиң ажыл-агыйывыста бар. Чүнүң-даа мурнунда аътка хамаарылгавысты өскертир бис: [illegible] ажыл херекти [illegible] материалдарны техниканы камныг ажыглаарын ону неген турар апарган.

Тывада чайгаар үнген чем баазазы бар. Ынчангаш чылгы малды өстүрүп болурунуң аргазы бар. Аът малчыннарның кол транспорту болу берген. Ону улуг хемчээлдиг эвес ажыл кылырда тыртар күш кылдыр ажыглап турар. Бир битон сүт, хонээн сиген ажыглаарда, механизаторларга чем чедирерде он-он аът күштүг моторлерлыг автомашиналарны [illegible] лай бээр бис. Шыныңда хонуурлаа-биле аңдарган черлерниң аразы чоок болган. Аңаа чүге аът ажыглап болбас деп. Чеже-даа машина, трактор, мотоцикл хөй болза, чамдык совхоз директорлары аъттыг уттас, оларның хөй кезии [illegible] күштүг ажыглап турарлар. Мынысты бода малдың хөй, оңкуруң баш саның хевлер арттырар [illegible] даабербес. тыртар күш кылдыр ажыглаттынмас дээш аът комбинаттарынга аъттарны дужаап турарлар. Бажың чаныныя участогун аңдарарда аъттың [illegible] «Бөөр!»

Амгы үеде аът «баажыышыл» чок мал апарган. Бода болгаш шээр малга кажааларны тудуп берип турганш, аътка кажаа тударын чүге бодавайн турар бис.

Аът сорлаар чоруктуң амдаа бары хомудаачыг. Бистиң республикавыста аъттыг чүгле улуг кижилер эвес, а аныяк оолдар база оорлап турар. Ол кижилер ажыл-агыйларга улуг каража, когаралды чедирип келгеннер. Ол бүгү чалыы салгал ортузунга кижизидилгеге ажылын четпес чорудун, аныяк-өскенин аъттыг хүндүлеп билир кылдыр, аңаа ынак болур чоруктуг тыва улустуң болгаш өске-даа улустарның чаагай чаңчылдарынга өөретпейн турарывыстан болуп турар.

Улуг-даа, бичии-даа байырлалдар Тывага маңнаар, чыраалаар аъттар чарыжы чокта эртпес турган. Бо чаагай чаңчыл ам уттундуруп бар чылдар. Ол эки чаңчылды дедир эгидип, катап эгелээр болза, ынчан аныяктарның аътка ынак болуру, ону камнап, ажаап билир чоруктуг хандыкшылы чайгаар-ла төрүттүнүп келир.

Чылгы малдың баш санының эвээжеп турарының бир чылдагааны — оон чаш төлүн эмээш ап турарында. Уксаажыдылга ажылын четпес чорудуп, белериин кызыраар чоруунуң хөй болуп турарының түңнелинде ындыг болуп турар. Онгу беш чылдың чылдарында [illegible] болгаш автономнуг республиканың улуг-улуг комплекстериниң хөй санын [illegible] чедиримээр [illegible] алгыргаар [illegible] билдир [illegible] [illegible] арткан [illegible] 30 муңну алган болуп турар.

Ам Казахстан чүс бежен-не 65—70 кулун ап турда, бистиң республикавыс чүгле 30 кулун алган болуп турар. [illegible] жилин турганш, Тываның бойдалынга чылгы малдың баш санын өстүрүп, ону бүгү-ле ажыл-агыйларга 35—40 муң четтирип болурунуң аргазы бар. Он бирги беш чылда республиканың Куруптаның сан-медээзин ёзугаар алырга, чылгы малдың баш саны 30,1 муң чедирерин көрүп турар.

Ажыл аъдын багай ажыглап турарывыстың өске бир чылдагааны — аъттың дериг херекселдериниң чок болуп турарында. Хомут болгаш терге дугуюн кылып алыры бору [illegible] берге апарган. Чүге дээрге, ону кылып билир кижилер чок, а аныяктарны өөретпейн турар бис. Ам магазиннерде хомуттар, дагалар, ээзерлер сатпайн турар. Оларны чүгле музейлерден көрүп болур. А тыва ээзерлер кылыры уттундурган. Аъттың дериг херекселдерин [illegible] ажылды республиканың чурт-үлетпүр эргелели организастаары күзенчиг. Ол ажылды кырганнар, шевер кижилер чүге кылып болбазыл? Бир эвес ол херекселдерниң хемчээлин болгаш хевирлерин билбес болза, оларны музейлерден көрүп ап болгай.

Чылгы малды өстүрүп тура, хымыс бүдүрер дугайында айтырыгны чергелештир чорударын шиитпирлээр херек. Ажыл-агыйларда бар белериң саалдазын организастааш, хымысты кылып ап, нити херегледге ажыглап болур. Ынчалза-даа бе саар кижилер чок болганындан черчерде ону бүдүрбейн турар. Хымыс кижи бүрүзүнге ажык ажык-дузалыг суксун болур. Хымысты бүдүрүп болурунуң бүгү аргалары бисте бар.

Тывага аът спортун, аът туризмин хөгжүдери, ону организастаары черле артык эвес. Районнар төптеринге, совхозтарга аът спортунуң секцияларын тургузуп ап болур. Бо спортка хандыкшылдыг кижилер аныяктар аразында бар болгай.

Чылгы малды Тывага өстүрер, оон баш санын көвүдедиринче сагыш салбайн турар хээр болза, шын эвес апаар. Бо талазы-биле чамдык ажылдар чоруттунган. Владимир уксаалыг аар чүък сөөртүр, орлов уксаалыг челер аъттарны өстүрерин практикалап турар.

Ынчангаш чылгы малды өстүрер, оон баш санын көвүдедир, уксаазын экижидер талазы-биле ажылды совхоз бүрүзүнге чорутса эки деп санаалдыг мен.

К. ШАКТАРЖЫК.

БҮРҮН КАМГАЛААН

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң өшкү бригадазының (бригадири А. Хандываа) кежигүннери районда эң шалыпчы ажылдыг, бедик күш-ажылчы көргүзүглүг малчыннарның бирээзи. Оларда 3524 баш шээр мал бар. Өшкү кадарчылары бо чылын чаш малдың бажын чүс хуу камгалап ап шыдаан.

Өшкүлерниң анайлары онча-менди болганы-биле кады бо дүрген өзүген, үнелиг продукциялыг малдың дүгү база эки болуп турар. Бир баштанна ортумаа-биле 920 грамм дүкту кыргып алган.

Б. СЕРЕН-ООЛ.

ЧУРТТУҢ ХОВУ-ШӨЛДЕРИНДЕ

Чазын тарыыр культуралар [illegible] чурттуң ажыл-агыйларында улам дүргедедип турар. Ол культуралар сөөлгү неделяда **25,1 миллион гектар шөлдү ээлепкен.**

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, чазын тарыыр культураларны чуртка ниитизи-биле 65,6 миллион гектар шөлде чаштырган. Россия Федерациязының мурнуу чүгүнде болгаш Украинада хөй чылдыг сигеннерни, тараа болгаш өске-даа культураларны тарыырын, а Ортаа Азия республикаларында болгаш Казахстанда — хөвенни, ристи, тараазын алыр кукурузаны тарыырын кол дугуйнда дооскан. Хову ажылдарының фронтузу чурттуң Сөөлгү болгаш Чөөн чүктеринче чаттылган.

Кара эвес хөрзүннүг зоназа шөлдерниң улуг-улуг участоктары кедергей шык болганындан ажыл-агыйлар хову ажылдарын [illegible] чорудуп, үрезиннерни агротехниктиг эки хуусааларда чаштырарын кызыдып турар. Курган, Оренбург областарның, Алтай крайының механизаторлары техниканы бедик бүдүрүкчүлүг ажыглап турар. Ону тарылганың улуг-улуг комплекстери кылдыр мөөннээш, колхозтар болгаш совхозтар бедик дүжүттүң быжыг үндезинин дүрген болгаш шынарлыг тургузуп турар.

Кукурузаны санаваска, тарааны болгаш тараа-бобы культураларны ниитизи-биле 37,4 миллион гектарда тараан. Техниктиг культураларны тарыырын уламчылавышаан. Чигир свеклазы үш миллион ажыг гектарда, а чемижин алыр тарымал төрүктү 3 миллион хире гектарда тараан.

Картофель өстүрүкчүлери болгаш ногаажылар хайнышкынныг ажылдап турар. Бо чылын дыка хөй ажыл-агыйлар картофельди мурнунда белеткээн шөлдерде олуртуп турарлар. Ол технология чурттуң янзы-бүрү девискээрлеринге бодун эки кылдыр көргүскен. Картофельди 1,2 миллион гектарны тараан. Ногааларны 740 ажыг муң гектарны тараан.

Ажыл-агыйлар мал чеми азыл-чемиштериниң, мал чемгерер бахчи культураларын, чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннерни база тарып уламчылавышаан.

(СЭТА-ның корр).

ШЫНАРЛЫГ ЧОРУТКАН

«Ак-Туруг» совхозта гидротехник Юрий Чанчыпка удурткан 34 кижи составтыг бригада бар. Олардан 20 кижи Кызыл-Даг салбырында чер суггарып турар. Ында звенонуң ажылы мактаалдыг. Олар кыска үениң иштинде 873 гектар тарылга шөлүнүң болгаш 278 гектар сиген шөлүнүң баштайгы суггарылгазын чоруткан. Суггарылгага каш чыл уламчылыр ажылдап келген, дуржулгалыг трактористер Чыскаал-оол Баады, Алёша Амыртаа оларның [illegible] Механизаторлар амдыызында 58 гектар тараа шөлүн шынарлыг суггарган.

Ак-Туруг салбырында 10 суггатчы Кызыл-Хая болгаш Улуг-Ховуда 143 гектар кукуруза тарыыр шөлдү суггарган. Ынчангаш совхозта ниитизи-биле 1250 гектар чер суггартынган. Суггатчыларның [illegible] удуртукчулары, тускай эртемниглер хынап, чедир кылдынмааның эде кылдырып турар. Ынчангаш ажылдың шынары [illegible] күштелдирген.

Бо чазын часкы суг элбек болган. Оон ачызында баштайгы суггат эрткен чылдыынга деңнээрге, шалыпкын чоруп, ажылдың темпизи дүрген болуп турар.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ӨӨРҮШКҮ

Совет кодээниң кижилери

КӨДЭЭ ЧЕРГЕ, ылангыя суурга, чаа келген улуг-даа, биче-даа кижи черле ылдап, көскү. Шолбан-оол Төрээн чуртунуң мурнунга шериг албаны эрттирип, бараан [illegible] күсеткеш, төрээн черинге халажып чанып келген. Ыракты Чөөн чүкке шериг албанын [illegible] чыл ажыр үзе тепкен эр суурунга ээп келгеш, чогуу кым болурун, келир үеде чүнү канчаарын дораан бодаан.

Келек када аар-саар ажылдар кылып чоруй, малчыннарның шиитпирлээш, баштай [illegible] кадарчындан киирген. Оон соонда өг-бүле туткаш, 1968 чылдан бээр кодан хөй хүлээп алгаш, кадарып берген. Оржак Шолбан-оолдуң кежээ, чүткүлүн ажыл-агыйның удуртукчулары деткээш, аңаа баштайгы удаада ирт кадарарын саналдаан.

Оржак Ангыр-оолович хөй [illegible] чорту [illegible] ап, кадайы Белек Байыровна-биле бүгү күш-ажылчы амыдыралын мал ажылынга турачкаады берген. Ниитиниң малын кадарары харыысалгалыг херек: кажаа-хораазын тудар, семзээр, сиген-шөөбинин белеткээр, ыт-куштан мөңди кадарып хайгаараар, а кол-ла чүве — чайгы семиртилгезин, [illegible] тыраары.

Оржак Ангыр-оолович 1975 чылга чедир ирт кадарганш, оон соонда төрүүр хөй хүлээп алган. Хөй [illegible] колдуунда тыва уксааның. Баштайгы чылында хуусуш хойлап алган хураганының саны-даа, дүгү-даа чер ажаан. Ынчалзажок чоорту өөренип, мергежип, чыл санында-ла улам бедик көргүзүглүг болуп бар чораан. Ылангыя 1980 чылдың кыжы Оржак Ангыр-ооловичиге «дужутнур» болган. Ол ынчан 100 хойга онаалдыр 110 хураганны, бир баштан-на барык 2 кг дүктү алган.

— Чыл чыл-биле дөмей эвес — деп, Оржак Ангыр-оолович чугаалады. — Чамдыкта каан-халыын, агаар бойдустуң байдалы берге-даа болур. Сөөлгү чылдар чогум ла ындыг болгулаан. Ынчангаш кол-ла чүве — чайын тайгаларже чайлаглап үнери. Одар солуур, хеммер унуудан, иштик черлерден сиген кезер. Даглыг, кадыр-берт, ий черлерге сиген , бар болур, ону кескен, дораан долгааш, ыяшка азар улус бис. Азып кургаткан сиген хоолулуг, амдан-суузунун чидирбес боор чүве. Чылдың-на өг-бүлем-биле 26 тонна чедир сигенни белеткеп ап турар мен. Малчыннарның сиген белеткеп алганын совхозтуң специалистери база хынаар, хемчээр. Ол черле чүүлдүг харын. Оон башка «Дөңгүр-оолдаптар» чадавас болгай.

Шала кежээ, кызыл хүн [illegible] хөй алгы-кышкылыг маңнап кирипти. Чадагай кажаа иштинде дешкилежип хураганнарның [illegible] үнү база чиилзар. Малчын боду, өнүүн иштиг, улуг-биче уруглары шуптузу кажаада хөй, хураган аразында.

— Дем эртен-не төрүттүнген хураган-дыр ийин. Ам хойнуң төрүүрү доозулган. Бо чаңгыс хөй харын орай төрээни олдур. Баштай арай суларгай чүве, а ам ана незинче чүткүп турар, көрбес силер бе — дээш, чаптанчыг дыдыраш ак хураганы незинче салыпты.

Эрткен чылдың чайы каан берге болган. Ынчалзажок «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыннары ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар хээш шудургу ажылдаан. Оржак Ангыр-оолович боду 20 ажыг тонна сигенни белеткеп алган. 1981 чылда ол төрүүр 100 хойдаң 106 хураганны менди доруктурган.

Бо чылын совхозтуң девис кээринге хар чуга болган. Ынчангаш Кара-Шатта эки [illegible] кыштага Оржак Ангыр-ооловичиниң кодан хою хүр кыштаан. Шынап-ла кажаада хойларны көөрге, артында-ла дүгү арыг-силиг, улуг-шымырак, хураганнары ана деле аарак дешкилежип турар болду.

— Хойлар дегелеп күштүг, семис турганш төрүүрге, хураганнары арыг-дорук эвес боор, незин безин шоолуг эмес, дораан оъткa кире бээр — деп, Оржак Ангыр-оолович чугаалады.

— Бо чылын чеже хураган менди алдыңар? Хүлээлгеңер чеже ийик? — деп хойжудан сонуургап айтырдывыс.

— Бо Кара-Шатка кыштап турганш, чаңгыс хураган-даа оскунуп [illegible] улус бис. Ам 380 хойлуг мен. 100-тен 110-ну чайлыг алыр мен. Ындыг арга бар — дидир.

Өг-бүлениң уруглары хөй. Белек Байыровна — «Ленин [illegible]» орденниң үшкү чергезиниң эдилекчизи. Ол [illegible] мурнакчы пелерниң бирээзи. Беш уругларын өстүрүп кижизидипкен. [illegible] ниң малын менди ажаап, кадарарынга улуг үлүг-хуузун киирип турар.

Эрткен чылын эки көргүзүглерин социалистиг чарышка чедип алганы дээш, «Алдан-Маадыр» совхоз СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Аңаа бо малчын өг-бүле бодунуң эвээш эвес салыышкынын киирген. «Кежээниң мурнунда — мактал» деп үлегер чугаа бар. Ынчангаш совхозтуң ишчилери Оржак Шолбан-оол биле Хурал Белектиг мактап, оларга чоргаарланып турар.

Оржак Ангыр-оолович Шолбан-оол күш-ажылчы бедик көргүзүглери дээш, ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге баар халас путевка-биле шаңнаткан. Ол чоокта чаа Төрээн чурттуң чүрээ Москва хоорайга четкеш, солун чүүлдерни көөр аас-кежиктиг болган. Ол дээрге оон күш-ажылының ажыл өөрүшкүзү-дүр.

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

Чөөн-Хемчик район.

Ш Ы Н

Дузалал ажыл-агыйы-ниитиге ажыктыг

КУРЛАВЫРЛАР ХӨЙ

ЧУРТТА аъш-чем айтырыының шиитпирлээрииниң үлегейин бо лза кедээ ажыл-агыйда бүдүрүлге ажылын улам сайзырадып, оон [illegible] ... Оон-биле чергелештир [illegible] СЭКП-ниң XXVI съездизинге онаалап айыткан. Оон соонда ол [illegible] черин удаа дараа хүлээп алганнар.

Чамдык кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң удуртукчулары [illegible] дузалал ажыл-агыйынче сагыш салып, чамдык өг-бүлелер черин шын ажыглап, оон чогуур продукцияны ап турар. Дузалал ажыл-агыйын чүгле тус-тус өг-бүлелерге чорудуп турар эвес, а харылзаа албан организация, бүдүрүлге черлери безин ындыг ажыл-агыйлыг болуп турар. [illegible] продуктуларын бүдүрүп, бүгү ле кижилерниң чаагай чорууңга боттарының ол ажыктыг үлүүн киирип келген.

Бистиң республикада хөй үлетпүр бүдүрүлге, тудуг, транспорт болгаш албан организация черлери картофель, ногаа болгаш мал өстүрериниң [illegible] планныг. «Тыва даг-дугу», «Тыва кобальт» комбинаттар боттарының теплицаларында эрте үнер ногааларны өстүрүп турар. Болуушун дузалал ажыл-агыйынга эът бүдүрериниң талазы-биле эки дуржулга Садыг министерствозунда болгаш республиканың херекленчилер кооперациязында [illegible] ...

[illegible]

турар. Хой, өшкүнүң болгаш инектерниң сүдүн саап ап турар. Чыраа-Бажында хууда мал кадарып бир аңаы организастап турар. Чижээ, бода малын казарлар агитпарттаралар ааны-биле хуулунда [illegible] бүрүтгээп, оларның кадаттыг айтыжып үнерип график ёзугаар чорудуп келген. Тараа культуразы [illegible] бек болган чылдарда хамаатыларның хууда хавап, дагаа өстүрериниң кичээнгейин совхоз дирекциязы салып, оларга чогуур үениңде боттуг дузаны көргүзүп келген. Ол-ла суурнуң кожазында Шеминниң чурттакчылары «Большевик» [illegible] ниитиниң хаваның баш саның өстүрериңге дуза чедирип, хавак малдаан өреге бүгү [illegible] хавак [illegible] совхозка [illegible]

ХУУДА дузалал ажыл-агыйынга хамаатыларның мал өстүрериниң ол чогумчалыг ажылдажып, аргадуржулгазын чер-чер Советтери, совхозтар удуртукчулары болгаш садыг, белеткел организациялары [illegible]. Харын даа оларның-биле быжыг харылзааны тудуп, кээрээлерни [illegible] продуктуларындан эът, дүктүң план күүседиглерин боттандырарынга ангылап бээр болза чогуур. Маңаа база бир тодаргай чижек. Хемдеркей суурда хамыдаа салбырының моортёру Шымзап Сат бора-тоолайлар өстүрер кааш чыл бурунгаар шиитпирлээн алган. Ол чылдың-на 30—40 бора-тоолайның эъдин, кежин «Хем[illegible]» ... [illegible]

[illegible] ... А. МОНГУШ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ТАЙБЫҢ ПРОГРАММАЗЫН ДЕТКЭЭН

БЕРЛИН. (СЭТА). 80 чылдарга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы Тайбыңның программазын база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүрген чаа тайбың саналдарын бүрүн деткип турарын Германияның Демократтыг [illegible] партиязының болгаш бо-ла партияның XI съездизиниң ажылынга киришкен Болгар чер ажылдыг улусчу эвилелдиң болгаш ПЗР-нуң Каттышкан ажылчын партиязының делегацияларының аңаа болган ужуражылгазынга илергейлеттинген.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак ленинчи дашты политиказы, оон политиктиг, экономиктиг болгаш шериг күчүзү, ССРЭ-ниң болгаш социалистиг делегей каттыжылгазының өске-даа чурттарының улам өлүп орар салдары — ол-ла бүгү чүүлдер империалистиг политиканың оруунга ажып эрттинмес моондакты тургузуп турар деп, ужуражылгага [illegible] кады кылган медеглелде онаалап демдеглээн.

Империализмниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле оон эң-не агрессиви күштериниң удурланыштыр туржурунче болгаш боо-чепсектиң эндере бүдүрериниче угландыр чорудуп турар угланыышкынын ужуражылгазының киржикчилери шиитпирлиг буруу шапкан.

Ынчангаш ортумак ыракшылдыг америк ядролуг чепсектерин Барыын-Европага сайгара тургузар дугайында НАТО-нуң шиитпири Европада болгаш бүгү делегейде тайбыңның херээнге кошкулуг кыжанышкын болуп, душкуурлуг чорукту чавырылдырарының херээн баксырадып турар деп демдеглээн.

Боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш чепсегленишкинниң дужурер дугайында чугаалажышкыннар, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-зелбээ доттуннаарынче чайгылыш чок угланыышкын — АКШ-тың амгы администрациязының авантюристиг политиказынга удур угаангыр кара-чаңгыс шилилге алышкын ол-дур деп медеглелде онаалап демдеглээн.

Улусчу Польшаның иштики херектеринге АКШ-тың болгаш НАТО-нуң өске-даа чурттарының холгаарлаашкынын делегейде [illegible] буруу шапкан. Польша Улус Республиказы, Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур угланган кыжаныышкын база Хоптап-ңүгүлдээрниң империалистиг политиказы делегей эргезин дерзии бак-биле үреп, улустар аразынга айыыл чок турар чорукка кыжаныышкын-дыр деп, делегацияларр онаалап демдеглээн.

ЮГОСЛАВИЯДА БАЙДАЛ ДУГАЙЫНДА

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның Федеративтиг Социалистиг Республиказының бүгү талалыг хөгжүлдезиниң сорулгаларын Югославияның Коммунистер эвилелиниң XII съездизи тодаргайлаар болгаш социалистиг бот-башкарты[illegible] ... [illegible] болганын Югославияның телевидениезинге берген интервьюзунга ол демдеглээн.

[illegible] рынге удур эргежок чугула хемчеглер чогуур үезинде ал[illegible] ... рыгларлары бар болуп турар. Делегейниң политиктиг болгаш экономиктиг барын байдалы капитал салышкыннарының политиказы-биле кеерүнүп эргежок чугулазы бол[illegible]

дурганын чамдык кижилер чедир билбейн турар деп, ол айыткан. Чурттуң материалдыг аргаларының хереэн-биле капитал салышкыннарының политиказын боттандырып болдап турар. Хөгжүлдениң чугула чамдык айтырыгларын [illegible] ... байп турар.

Массалыг информацияның чамдык органнары материалдарны парлаарда шуугумчулерди эвес болуп, оксатээн илерлерлиг чамдык чүүлдерни бижип турарын ол демдеглээн. Парлалганың ролюн шын эвес билип турар чамдык коммунистер база бар. Коммунистер эвилели ындыг болуушкуннарга удур шиитпирлиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

КОМПАРТИЯНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

ПАРИЖ. КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле ам болур ийиги тускай сессиязынга кыйгырыгны Францияның Коммунистиг партиязы парлап үндүрген.

Боо-чепсекти эндере бүдүрериин соксадырып, массалыг узуткаашкынның боо-чепсааниң чаа хевирлерин бүдүрерин, ортумак ыракшылдыг ракета-ядролуг чаа америк чепсектерин Европага экеп салгара тургузарын хоруурун, бүдүрежирниниң хемчеглерин доктаалын тургузарын чедип алырын оралдажып турар массалыг шимчээшкинниң онаа ужур-дузалыын кыйгырыгда айтып, ындыг хемчеглер шериг талазы-биле душкуурлуг чорукту чавырылдырарынга, улустар аразынга тайбыңны, найыралдыг болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарынга илиг бээр ийик деп демдеглээн. Европада, АКШ-та болгаш бүгү делегейде эң-не янзы-бүрү үзел-бодалдарлыг миллион-миллион эр, херээжен кижилер ынча киирип турар.

Чепсегленишкинниң дужурер талазы-биле бүгү талалыг программаны хүлээп алырын, чепсегленишкинниң бүгү-ниити дужурерииниң, боо-чепсек[illegible] оон курлаавырларын кызырарының, ааы-ла-да угланыышкынга чамдык хемчеглерни алырының айтырыгларынга хамааржышкан бүгү-ле чугаалажышкыннарны деткиирин Францияның Компартиязы саналдаан. Европага бүдүрежилгени болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар хемчеглерниң база чепсегленишкинниң дужурериниң талазы-биле Европа конференциязын чыылдырары дээш ол партия туржуп турар. Француз коммунистерниң бодалы-биле алырга, химиктиг, бактериологтуг болгаш радиологтуг боо-чепсекти хоруур, ядролуг чепсектер шенээделерин бүрүн хоруур, ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дугайында керээлер чергелиг бар турар бүгү-ле керээлерни бүгү күрүнелер күштүг болдурун бадылаар болгаш чаа ындыг керээлерни чарып алыр ужурлуг деп, ФКП айыткан.

ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЬНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КУВЕЙТ. (СЭТА). Араб күрүнелерге хамааржыштыр агрессив угланыышкынны каттышкан Штаттарга деткиткен Израиль моон соңгаар-даа кылыр бодап турар деп, Египеттиң Национал-демократтыг (Чөөн уезлиг) партиязының чиңгине секретары Х. Мохи Эд-Дин медеглээн. Синай чартык ортулуктан израиль шериглерин үндүргени Египеттиң айыыл чок чоруун хандырбаан болгаш Израильдиң талазындан кыжаныышкын хевээр арткан деп, ол медеглээн. Кэмп-Дэвидтиң сүлчээзиниң ёзугаар Синай чартык ортулукка «хөй националдыг күштерни» тургусканы Египеттиң хосталгазын боодап турар.

Кэмп-Дэвидтиң дугуржулгаларын узуткаар дээш Египеттиң Национал-демократтыг (чөөн уезлиг) партиязы моон соңгаар-даа демисежир деп, Х. Мохи Эд-Дин чугаалаан.

АЙЫЫЛДЫГ ШИИТПИРНИ КҮШ ЧОК БОЛДУРАР

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). «Ортумак ыракшылдыг америк чаа ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европага экеп интерерир дугайында НАТО-нуң шиитпирин күш чок болдурар [illegible]» ... Барыын Берлинниң Темпельгоф районунга болган. Боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң удур, ядролуг [illegible] ганныг кидижикчилерге чугаалажып көрген.

Шуулганның чыылдырганының эгелекчизи — «Тайбың камгалалының ажылчын болуму» деп организация. Профэвилел бөлүктериниң, Барыын Берлинниң Социалистиг чаңгыс аай партиязының, [illegible] херээженнерниң демократтыг эвилелиниң төлээлекчилери ол организацияның составынга киржип турар.

НАТО-нуң ракета-ядролуг планнары Европага «кызыгаарлаттынган» атомнуг [illegible] ... рииниң кады кылган медеглелинде демдеглээн. Ортумак ыракшылдыг америк ядролуг чаа ракеталарын Барыын Европага интерерир дугайында НАТО-нуң шиитпирин күш чок болдурарын чедип алыры делегей байдалы чидигленген амгы үеде онаа чугула ужур-дузалыг болуп турар.

ДАШТЫКЫ КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

⊙ ПРАГА. «1982 чылда Праганың [illegible] хөгжүм фестивалы Карл университединиң хоочун залынга байырлыг байдалга эгелээн. Ол фестивальдың лозуңу — «Хөгжүм тайбың херээнге, улустар аразынга найыралга бараан болур ужурлуг» дээн.

Хөгжүмнүң ол байырлалының программазы солун болгаш [illegible] ... Республиканың Курувенма академиктиг опера болгаш балет театрының байырлал концерти чурттуң майысылалынга болган. Совет болгаш даштыкы чурттарның композиторларының ажылдарын, Монголия улустуң ырларын ойнап көргүскен. Хөгжүм коллективиниң тургустунганы хүнүнден бээр 35 чылынга ол концерт [illegible] ...

⊙ БЕРЛИН. [illegible]

⊙ ХЕЛЬСИНКИ. [illegible]

⊙ ТОКИО. [illegible]

⊙ УЛАН-БАТОР. Моол Арат [illegible] ... (СЭТА).

Бразилияның Форталез хоорайының (Сеара штат) кудумчуларының бирээзи. Амгы үениң тудугларының дээрже бедээн бажыңнарының аразында эргиниң тудуглары база ыяштары көстүп турар.

Г. ПЕТРОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

ДРУЖИННИКТЕРНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

Эрзин суурда эки тура улусчу дружина штавы чээрби дөрт коллективтерниң дружинниктеринден тургустунган. Дружиналарның хайгааралдарже үнер хүннериниң графигин штабта, районнуң иштики херектер килдизинде, коллективтерде аскан.

Эрзин суурнуң эки тура улусчу дружиналарының аразында хөй-ниитичи ол хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турарлар эвээш эвес. Эрзин районнуң [illegible] рында, коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелинде тургустунган улусчу дружиналарның ажылы макталдыг. Ээлчеглиг дежурныйлаашкынче олар организастыг үнүп, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, орук шимчээшкининге айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле боттуг хемчеглерни ап турарлар.

Март 17-ниң хүнүнде ра[illegible] дружинниктери ээлчеглиг дежурныйлаашкынче үнүп турда, суурда бир бажыңның [illegible] кирген деп медээ келген. Аңаа келирге, бажыңче бөлүк оолдар кирген болган. Дөрт эникиг оолду дружинниктер алгаш чоруур деп турда, оларның даштыгаа турган эштери [illegible] ... никтерниң херээжен улузу дужа дилеп, милицияже [illegible] арткан дружинник Сарыглар Хүреш-оол кемдээшкинге таварышса даа, хулиган херек үүлгеденчилерни [illegible]

Чамдык коллективтерниң улусчу дружиналарының ажылы сула, хайгааралдарже үнмес даа, чүгле шак эрттирери-биле кызыгаарланып чоруптар бар. Оларның чамдыктары [illegible] ... рииде хажыдыышкыннар болуп турза даа, кирбээчени эрттирип каар таварылгалар база бар. Чамдык организацияларның [illegible] журныйлаар графигин үзүп турар. Эрзин ортумак школазының, райкүүскомунуң кедээ ажыл-агый эргелелиниң болгаш чамдык өске-даа коллективтерниң дружинниктери дежурныйлаашкынче ында-хаая үнүп келген. Ол четпестерни суурда улусчу дружина штавы (даргазы В. Самбуу) түргенчээ эрттирип турары канчап даа таарышпас.

А. ТАВА.

ХАРЫЛЗААЛЫГ АЖЫЛ-ХЕРЕК

Араганы шын ижип билбес чорук кузенчиг эвес түңнелдерлиг болурун амыдыралдан чамдык чижектер бадыткаар. Хулиганнап, кем-херек-даа үүлгедип турар кижилерниң хөй кезии херекти ээрик тургаш кылган болуру база таварылга эвес.

Кижиниң кадыынга хамааржыштыр чугаалаар болза, оон хоразы база аажок улуг. Арагага суңгулуг кижилер аажы-[illegible] ... чак сеткилин чидириптер болгаш каржы, хорадаачал болу бээр. Өрүг-дарыының өөредилге-кижизидилгезинче сагыш салбас чорук база оон үнер болгай. Шынап-ла, ындыг ада-иелер эвээш эвес. Оларның хөй кезии иштики херектер килдизиниң Чадаана хоорайда эмириктер сергедир черинге чаңгыс эвес удаа киргилээн, чамдыктары харын учётта алдынган. Эмириктер сергедир черге кирип турарларының саны эвээш эвес, ындыг кижилер-биле ажылды чер-черге күштелдирери болгаш амыдыралдың шын оруунче оларны киирери чугула.

Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң Чадаана хоорайда [illegible] сергедир черлиг профилактика кабинеди профилактиктиг [illegible] ... рудуп, районнуң бүдүрүлгелери, [illegible] -биле харылзаалыг ажылдап турар. Ындыг болза-даа, [illegible] ... ылып турар хемчеглерде четпестер [illegible] тургустунмайн турар чүүлдер бар. Арагаже суңгулуг, хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктар-биле ажылды [illegible] ... ниг, харылзаалыг ажыл негеттинер. Ынчангаш профилактиктиг хемчеглерниң янзы-бүрү аргаларын ажыглап, демниг ажылды тургузары — бистиң мурнувуста кол сорулга.

С. САЛЧАК,
профилактика кабинединиң начальниги.

ХӨЙНҮҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

[illegible] чаагайжыдылгазында четпес чүүлдер эвээш эвес. Суурнуң төп кудумчузун бодап ап көөрге, үрелик-бүдүк штакетник хериммер ын[illegible] ...

Черле ындыг чурттакчылар черлериниң аяң-шинчизи, [illegible] ... турар кижилерниң илеңкейин деп көөчүг хамааржыр болгай. Ындыг болганда кожа Совет күүскомунуң, чаагайжыдылга [illegible] ... мал комиссияның, хөй-ниити организацияларының киржилгези-биле ол айтырыгны демниг шиитпирлээри чугула. Өг-бүлер бүрүзү делгем [illegible] ... турарын чедип алыр болза, Хайыракан суурувус моон-даа артык көрүштүг болур ийик.

К. КУУЛАР.
Тес-Хем район.

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

«Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга хамааржыштыр Великобритания болгаш Аргентина аразында [illegible] ...

[illegible] ... Латин Американың кандаа каттышпас чурту — Аргентинага амгы үеде НАТО-нуң агрессиязы [illegible] таварыжып турар. Вашингтон [illegible] ... чамдык америк [illegible] медеглелдери бадыткап турар.

Англи-аргентин чөрүлдээзе АКШ-тың туружун Латин Американың чурттарында шыдышпактыг шугумчулаан турар.

(СЭТА).

Чаңгы-буру медээлер

ҮШ САЛГАЛДЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг музейинге Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары-биле үш салгалдың ужуражылгазы болуп эрткен.

Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Н. Ефимов, Ф. Л. Мартынов, А. К. Ак-оол олар чыылганнарга дайынчы чылдарын сактып, эрес-дидим, маадырлыг [illegible] дугайында чугаалаан. Хоочуннарның чугааларын на[illegible] өөредилге черлериниң студентилери, сургуулдары, школаларның [illegible] сонуургал-биле дыңнаан.

Ужуражылганың соонда республиканың ыры ниитилелиниң харыысалгалыг секретары С. Бюрбэ пианинога ойнавышаан, ыры-биле аян туткан.

Р. ДОЛЗАТМАА.

ЭКСПОНАТ НЕМЕШКЕН

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурттушчулел музейинде чаа экспонаттар немешкен. Ону Бай-Тайганың «Кара-Хөл» совхозта чазаныр мастер пенсионер Кумугет Балган кылгаш, эккеп берген.

Бурунгу тыва херээжен кижиниң овур-хевирин ыяштан сиилбип кылгаш, оон кедип чораан идик-хевин ол ёзугаар кылган. Тыва улустуң тоолдарынга үндезилээш, тоолчургу овур-хевирлерни автор база тургускан.

Музейниң чаа экспонаттарын көрүкчүлер сонуургап көрүп, тыва улустуң төөгүзү-биле таныжып турар.

С. ВИКТОРОВ.

ХӨЙ ТАЛАЛЫГ ХАНДЫКШЫЛ

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Бригад Санчиевич ДҮПЧҮРНҮҢ чогаадыкчы ажылынга тураскаатган кежээ Эрзин районнуң Культура бажыңынга эрткен. СЭКП райкомунуң ийиги секретары Д. Б. Чамзырай кежээни ажыткан. Уругларның музыка школазының директору И. Э. Дирчинчап кежээге сөс ап, чүве чугаалаан.

Школачы чылдарында-ла ол шевер холдуг диirткен. Терек чөвүрээзи-биле ангы-ангы мал-маган дүрзүлээр турган. Совет Армияның хүрээлениңге тура хөгжүмге сундулалы тыптып келген. Культура шугумунга ажылдап эгелээн чылдарындан-на ырыларга музыка бижиирин шенеп кирипкен. А. Арапчорнуң «Амырактың чечээ» деп сөзүнге аялганы бижээни ону улам сорук кирирген. Бот-тывынгыр композиторнуң чогааткан аялгаларын музыкага сонуургаткыглар билирлер.

Ол чурук чуруурунга база улуг сонуургалдыг. Оон ажылдары бо хүннерде Эрзин суурну аян кирип, кластап турар. Урал-шевер мастерниң чонар-даштан [illegible] ангы-ангы делгелгелерге киришкен. Ол тускай бөлгүмге 15 кижини өөредип турар.

Культура бажыңынга болган кежээге уран-шевер кы[illegible] ырыларны ырлаан. Бригад Дупчур национал хөгжүм [illegible] база улуг сонуургалдыг. Уран чүүлдүң хөй жанрларынга [illegible] ажылынга тураскаатган кежээ солун эрткен.

И. АРАПТАН.

ССРЭ-ниң 60 чылынга

Хаанныг Россияның хожудаңгай кыдыг черин чораан Абхазия Совет эрге-чагырганың чылдарында аграр-индустриалдыг мурнакчы республика кылдыр сайзыраан.

Хүнээрек Абхазияда 70 ажыг националдарның төлээлекчилери чурттап, ажылдап турар.

Абхаз АССР-де аыш-чем, чиик, ыяш болбаазырадыр кылыр үлетпүр болгаш машина тудуу сайзыраан. Хөмүр-даш тывылгы көвүдээн. Шай болгаш таакпы көгээ ажыл-агыйның чугула культуралары болуп турар. Абхазия бодунуң цитрустары-биле алдаржаан.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерни чедип алганы дээш, 1981 чылдың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планын чедиишкинниг күүсеткени дээш Абхаз АССР-ниң СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан.

Абхазияның кайгамчык чараш бойдузун көөр дээш аңаа хөй туристер кээп турар. Гагра, Пицунда, Чаа Афон курорттар делегейге алдаржаан.

ЧУРУКТА: Сухуми хоорай. Эрик кыдыының болгаш далай портунуң хевири.
Н. Чохонелидзениң фотозу.
СЭТА-ның фотохроиниказы.

ОЙНАП ААЛАМ

Эртенгиниң хүннээрээнге
Эргеленип дадыгаалам.
Эрик кыдыы элезин, сай
Энчээвис боол хуулгай аан.
Сеткил-хөөнү сергедип
кээр

Серин сугга эштип аалам.
Чалгыгларын кавайлангаш.
Чайгандырып чассып аалам.
Чараш-даштар чыып туруп.
Сайзанак-даа тинней-ле бис.
Саарыгларга, ээремнерге

Сайлын-даштап ойнаай-даа
бис...
Чаштан өскээн найыралдың
Чалынынга чыныл чоруул.
Чалыы шагда улам өскээн
Чалар одун өжүрбээли!

Ч. ЧАП.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

МӨҢГЕДЕ ТУРАСКААТКАН

МАЙ Бир чоокшулап келгеп. Күрээкономнуң ажылакчылары болгаш машина эштежилгезиниң кежигүннери ону четтикпейн манап турган. Павел Городищев база коммунистерниң суурда үүрүнүң секретары Михаил Пахомов болгаш машина эштежилгезиниң даргазы Агафон Пахомов Май Бирни суурга канчаар эрттирерин планын ылап бодап кылып турганнар.

1930 ЧЫЛДЫҢ чазы Тывага дүвүрээнниң турган. Чадаана. Өвүр ынчалдыр феодал, лама илеттер Тываның улусчу нам, чазангa удур үймээн үндүрген. Улуг-Хемге, Таңдыга, Бии-Хемге орус кулактар, дээрбечилер «колхозтар болгаш коммунистер чокка, арыг совет эрге-чагырга» дээш деп хоралыг лозуннарны хөрлээлединн база контрреволюстуг [illegible].

Улуг-Хемниң Торгалыгга үймээн үнген контрреволюстуг кулак дээрбечилер аңаа турган баштайгы колхозтуң активистерин [illegible] а оон даргазы Казанцев чогуур өйүнде чаштына бергеш, оларга өлүртпейн барган. Дээрбечилерниң баштыңнарын Араттың революстуг шериниң болгаш оола даалгалар күүседир отрядтың дайынчылары уштукаан. Ынчалзажок дээрбечилерниң чамдызы дезе берген.

Бир катап Чал-Кежигниң ынчангы бичии клувунга кижилер чудурук сыңмас дег кылдыр чыглыган. Оларның аразында кажан-даа хурал деп чүве дыңнап көрбээн тыва араттар безин бар. Ботбашкарылганың орус куш-ажылчы колониялының күүсекчи комитединиң даргазы Русинов Кызылдан аңаа чедип келген. Революстуг улусчу нам, чазакка болгаш коллективизацияга удур контрреволюстуг сүлчээниң тура халыышкынынга [illegible] тайылбырлыг илеткелди оларга ол кылып берген. Түңнелинде ол.

— Контрреволюстуг дээрбечилерниң [illegible] болбас. оон-биле кады кайы хамаанчок шуугаан үндүрер. деңнеп бөчыдаар болза база таарышпас. Серемчилелдиг болур, олар кестүп келзе-ле оңчур шаарынга белен туруңар. Май Бирни эки күш-ажыл-биле демдеглеңер — деп чугаалаан.

АПРЕЛЬ 30. Чылыгалмаар апарган. Май Бирни демдеглээринге бүгү чүүлдер белен. Чал-Кежиг суурга күш-ажылчы судал бодунуң аайы-биле какпышаан. Кежээликтей апарган. Улуг-Хемниң Торгалыгга контрреволюстуг тура халыышкын үндүрген чылча шаптырган дээрбечилерниң артынчылары Хендергелээш, тайга-таңды ажыр маңаа «аалдап» кээрин оон чурттакчылары манаваан. Павел Городищевтиң аажок өөнүктежи берген эки машина эштежилгезиниң даргазы Агафон Федорович Пахомов суурнуң үстүү талазынга чурттап турган. Кежээ ажылдап чедип келгеш, чиңге кызыл пөс-биле шарый тыртып каан, эргижирей берген панкалын ажыткаш, столга бижиттинген олурупкан.

— Бажың ажылы чеп чүве билбес. Безааде-ле бижиттиниш-ле олурарынга болур чүве бе, даштын инектерни, хавап. дагааны чемгер — дээш, кадайы Екатерина хорадаксаан.

Шынап-ла, оларны чемгерир каар-дыр деп бодааш, Агафон бажыңындан үне халып келген. Ол аразында суур бажында боолажыыг бе[illegible] кижилерни көрүп каан. «Дээрбечилер [illegible] чедип келди?» — деп дүвүрээзин-биле бодай тыртып кааш, бажынче ол дораан кире халаан. Ашааның арнын бажы агара берген, дүвүрээн байдалын Катя эскерип каан.

— Чүү болду, ачазы? — дээш, эмзирип турган чаш оглун хереэнге чыпшыр туткап, айтырган.

— Дээрбечилер келген-дир — дээш, ханада асып каан турган карабин боозун алгаш, ол кончуг дүрген үне халаан. Катя соңга өттүр көрүп турарга, боолуг дээрбечилер херим ажынче чоокшулап олурган. Оларның бажыңының бир талазын олар бүзээлеп келген. Эжикте чыгыы алээп каш боолаашкыннар дыңнаттелген. Угаанын оскунар чыгыы турган Катя чаш оглун кавайынга сала тыртып кааш, үне халаан.

Оларның бажыңының кодан чоогунуң ужунда буга уйунга [illegible] Агафон дээрбечилерни боолап турда, оон артындан кедеп келген чөкпек салдыг ийи дээрбечи шуут-ла оон оргазынче боолагылаптарга, ол аар балыгланган удавааңда өлген, оон чаа божаан кадайы-даа, чаш оглу-даа ынчаар өскүс калган. Контрреволюстуг дээрбечилер кызыл партизан чораан, большевик партияның кежигүнүнге кандидат Агафон Пахомовтуң хапынга холун ынчаар борааннар.

УДАВААНДА дээрбечилер суурнуң төп кудумчузунче шурууп кирип келген. [illegible] хөртээчизи Антон Кузнецов (өөрү ону Курпай дээр турган) хыы хаптаны кончуг чүве ышкаш, ээрниң кырында шала хыйыштыр мешпек шоодай дег кылдыр олурупкан:

— Ам коммунистер бар бе, олар кайдал, кымнары? — деп алгыргылаан.

[illegible] ындан бан чораан болгаш, саттыныкчы Евгений Манин дораан-на алгырып үнген:

— Мында ам күрэкоопом директору Павел Городищев бар.

— Кайдал, биске дораан тып бер — деп, сегел салдыг чолдак Яков Юдин ашак алгырган.

— Ону мен чер алаактап-даа болза, ушта тыртып эккээр мен — деп, Манин чапаалай аарак чугаалаан. — Бистиң-биле кожа Людвиктиң бажыңында боор, оон чемпеннир кижи — дээш, шуут-ла [illegible]. Аңаа баргаш, оларның бирээзи Сафон Медников:

— Директор кайдал?— деп соора-саара келдирлей аарак айтырган.

— Дөө ында боор ийин — дээш, эжикте чала кырында үнүп келген бажың ээзи Людвик шоочалыг аймааржа айыткап.

— Дораан ажыт— деп, ону дужаагаан. Чемин тып алгап ап бөрүлер дег үш дээрбечи бооларын шуут-ла мажызын базарынга белеткеп алгаш, бажын ээзин өлче сүрүп чедире берген. Оозу шоочаны [illegible].

— Бээр үн, мында чүге хоргой берген олур сен — деп, оларның бирээзи [illegible]. Шимээн-не чок.

— Дээрги директор, силерге кайын хол дээй бээр ийик бис, бээр үнүп келиңер — деп, контрреволюсчу Евгений Банпов көгүдэ аарак чугаалаан.

С. ШОЙГУ.
(Уламчылыг).

(Эгезин № 113 «Шында»).

ОПЕРЕТТА СОЛУН-ДУР

К. Греков биле Г. Ярошнуң шингизинге бижээн И. Кальманның «Графиня Марица» деп опереттазы Европаның классиктиг опереттаарының бирээзи болур. Тыва көрүкчүлерге бо опереттаны Красноярскиниң хөгжүмнүг комедия театрының коллективи боттарының репертуарынга кирип, бараалгадып келгени таварылга эвес. Бо опереттаны бистиң чурттуң улуг-улуг хоорайларында оперетта болгаш музыкалыг комедия театрлары үргүлчү ойнап келген.

Бистиң театрывыска музыкалыг комедияларны база ойнап тургулааны билир болгай бис. Андаа Аршин Мал алан», «Мадемуазель Нитуш» (композитор Жан Эрван) «Малиновкага болган куда» болгаш өске-даа шиилер хамаарыжыр. Драматургияның бо адырын биске ам-даа уламчылап, хөгжүдери күзенчиг.

Оперетта музыкалыг комедияларның онзагай талазы — шиниң маадырлары боттарының сагыш-сеткилиниң лириктиг болгаш янзы-бүрү кодурлуушкуннерин долгандыр турар кижилерге, болуушкуннарга хамаарылгазын чүгле чугаа, диалогтарның дузазы-биле эвес, харын ыры, танцы аргалары-биле база илергейлеп турарында болур. Ынчангаш көрүкчү ук шиини көрүп ора: шиини-даа көрүп, опера-даа дыңнап, балет-даа көрүп, музыка даа дыңнап орган ышкаш апаргылаар. Чүге дээрге, ында ол бүгүнүң элементилери бар.

Мен бодаарымга, красноярскиларның бо опереттазында бистиң [illegible] артистеривиске болгаш көрүкчүлеривиске-даа өөредиглиг, солун талалар хөй. Ол чүл дээрге, хамыкты мурнай, тургускан режиссёру Ю. И. Гвелдянов, оркестрниң концертмейстери В. А. Эркиля, дирижёру Л. З. Гельрут, чурукчузу РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы В. К. Алексеев, декорация-бутафория цегиниң ажылчыны Д. Е. Ильментьев оларның опереттаны сценага көргүлер кылдыр дерип, каастап таарыштырып тургусканында болуп турар. Опереттада музыка биле ыры танцылар, декорация каасталгазы болгаш идик-хеви-биле шиниң көргүзүглериниң аразында утка-шынарлары эки дүгжүп турар.

Ук опереттада болуушкуннар бистиң эравыстың эге чылдарында Венгрияга Графиня Марица деп бай херээженниң имениезинге болуп турар.

Графиня Марица хөй-хөй чалча ажылдакчыларлыг, чоргаар болгаш кара-туразында [illegible]. Оон имениезинде хөй-хөй ажылдаар кижилерден аңгыда, оон аалчыларынга болгаш бодунга аян тудуп, оюн-тоглаа кылыр цыганнар, ыраажылар болгаш танцычыларлыг.

Көргүзүгнүң эгезинде узун музыкалыг увертюраның соонда бай херээженниң орду-имениезинде янзы-бүрү хөглээшкиннер, аргалаашкыннар — ынакшыл аайы-биле янзы-бүрү кочулар, үскүлежиишкиннер болуп тургулаар. Ол бүгүнүң төвүнде — имениениң ээзи дулгуяк аныяк херээжен Графиня Марица. Оон чугаалап турарын ёзугаар алырга: «Мен бай, аныяк, чараш кадай-дыр мен, ынчангаш, ам канчаар боор, хүнде үжен-даа хире ынакшыл талазы-биле мегеерлерге таварышкылаар-дыр мен» деп турар. Шынап-ла, ону долганып турар бай чагырыкчы [illegible] Марип Драгомир граф Коломан Зупан дээп ышкаш кижилер Марицага бар-ла шаа-биле чашаалап, оон чоок болур сеткиишкинин чаалап алыр дээш бот-боттарын хөптээжип, мегележип, кыжырыжып... канчап-даа турарлар.

А Марица оларны туразы-биле ажылап, күзээ, оларның кайызын-даа эрге-дужаалындан үндүрүп, кирип-даа, күзээ оларны ордузундан үндүр сывырып, дедир кирип сывырып-даа турар. Шак бо нарын бүдүштүг бай херээженниң овуруи РСФСР-ниң алдарлыг артизи Т. С. Агапова чедимчелиг-биле ырлап-даа, чугаа, шимчээшкиннерге ойнап-даа күүседип турар. Оон [illegible] эмгелекчизи эр Тас Силопуп дорт угааныг мөзү-бүдүжүн [illegible] аян-биле ырлап даа, чашаачы, мегечи Марип. Зупан сүттерин өттүр соглеп, кыжырып, шоодуп-даа, Марицага [illegible] эки күүседип турар. Ол опереттада адыы аңгының төлээзи болуп, бай, хоозун-мегечи, хоопчу чорукту сойгалап, көөр хөөн чокталып, оон дезиксеп турар. Ол угаанныг, дорт [illegible] мөзү-бүдүжүнүң овзагайы-биле Марицаның ынакшып, чоокшулаарын безин чедип ап турар. Ол-даа база-ла Марицага үзе шиитпирлеттинген амыдырал-чуртталга эвес, а амыдыралды аңаа-ла бир оюн кылдыр көөрү илден. Ынчангаш бо ийи овур-хевир колдуунда оон бодунга социал айтырыгларының талазы-биле удурлашкак кылдыр көстүп турар.

Кошкак бүдүштүг граф бай К. Зупанның (артист С. Динейкин), чоргаар, туразында, каржы-хеДер чагырыкчы Мориц Драгомирниң овур-хевирин С. Олейник көрүкчүлерге каттырынчыг, кыжырыг-шоодуглуг арга-биле чедимчелиг көргүзүп турар.

Опереттаны көрүкчүлер ве[illegible] үре-ле адыш часкааннар.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

ЧУРУКТА: «Графиня Марица» деп опереттада К. Зупан (артист С. Динейкин) биле Лиза (артист Шпанцева).
В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

ИНЧЕЕГИМ

Арбын малым одарладып,
Аалдан үнгеш чүнтеп аарым,
Өлең сиген көвешкилиг
Өтпес-катпас инчеегим.
Чап-чаа тэрзэн өшкүм оглу

Сагыш амыр—оозу чорда—
Чывар-хаттың челбиин
билбес,
Сыңнып-доңуп дидиревес.
Чашпы шара өлүгени

Чайгаар сиңип, кевип калыр.
Ылбыртың чаш анайларым
Ынанышгыг чылыг шуглаа.
Өснеш харын дескелчоктар
Өру асиан инчеенче
Кавайывыс бо-дур дээзиг,
Халбактанып тургулаарлар.

М. ДУЮНГАР.

телевидение

МАЙ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже, чыскаалыңар!». 8.55 — «Делегейниң улустарының чогаалдылары». 9.20 — «Шуптузун билип алыксап тур мен». Киножурнал. 9.40 — «Оттурукчу». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 11.10 — «Кадыкшыл». 11.55 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.25 — «Күнеомага чедир дүрген...» Документалдыг фильм. 12.45 — «Көдээ шак». 13.45 — «Музыка киоскузу». 14.15 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының «Кыйгырыг» деп фильм-шиизи. Автор — Г. Марков. 16.45 — «Кино аян-чоруктар клувуу». 17.45 — «Бичии уруг болгаш пар». Мультфильм. 18.00 — «Делегей панорамазы». 18.45 — 19.00 — Чапсар. 19.00 — Бокска делегей чемпионады. Түңнел ужуражылгазынга [illegible]. ГФР-ден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Театрда, кинода, телевидениеде музыка». «И. В. Богословскийниң чугаазы...» 22.50—23.15 — Делегейниң чалаттерге чарыжы. Польшадан дамчыдар. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Тоолдуң аалчылары». «Чедиги Джин». Уран-чечен телефильм. 15.50 — «Москва Кремлиниң комендатуразының үлегер-көргүзүглүг оркестри ойнаар. 16.15 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 16.45 — «Чогаалчының салым-хуузу — улустуң салым-хуузу». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры чогаалчы Г. Мусреповтуң чогаал ажылының дугайы. 17.25 — Дзюдо хурешке Европа чемпионады. ГДР-ден дамчыдар. 17.55 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң допчу намдарывыс». 19-ку фильм — «1939 ки чыл». 18.50 — «Ажык ном». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. В. Каверинниң чогаалдарын ёзугаар тургускан. 2-ги фильм. 1-ги серия. 20.00 — «Тамчыктыг ушкар, чаштар!». «Винни-пух болгаш бир хүннүң ажылы». Мультфильм. 20.15 — Азербайджан телевидение болгаш радиозунуң симфония оркестриниң концерти. Дирижёр — Р. Мелик-Асланов. Бакудан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.45 — Уран-чечен «Ийиги бир дугаар калын» (ЧССР) деп телефильмниң баштайгы ундурулгазы.

МАЙ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Тоолдуң аалчылары. «Чедиги Джин». Уран-чечен телефильм. 10.25 — «Башкылар чуртунда». Документалдыг телефильм. 10.35 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «[illegible] амыдыралы хүнү». Документалдыг телефильмнер программазы: «Бүгү чурттарга кескү», «Бодунун черин тывар херек». 15.20 — Э. Батрипкийниң шүлүктери. 15.50 — Норвегияның национал байырлалы — Конституция хүнүнге. «Норвегияның эрте-бурун ырылары». 16.20 — Дзюдога Европаның чемпионады. ГДР-ден дамчыдар. 16.55 — Кызыл Пресняда аныяктар театрының фильм-шиизиниң баштайгы [illegible] «[illegible] маадыр чорууга ыры сонмнеп тур бис», Б. Горбатовтуң «Адаларның чалыы назыны» деп шиизин ёзугаар тургусканы.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Хөй-нииити амыдыралының экраны». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Бичии уруг болгаш арзылан». Мультфильм. 19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — [illegible]!». Угличиниң шак заводунда ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге тураскааткан социалистиг чарыш дугайында дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «[illegible] арыннары». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30 — «Аныяктар дугайында ырылар» Концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 Орус чугаа. 12.35 — Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде литература. 10-гу класс. 13.05 — «Эртем амыдыралы». ССРЭ-ниң ЭА-зының Башкир филиалы. 13.35 — Төөгү. 6-гы класс. Катап тургустунуушкуннуң үезиниң эртемденнери. 15.05 — «Декабристер дугайында чугаалар». И. Пущин. 15.05 — Э. Григ «Пер Гюнт». 15.35 — «Кол ботаниктиг сад». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 16.00 — 18.00 — Чапсар. 18.10 — «Бистиң садывыс». Дамчыдылганы көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады Б. А. Попов чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Киножурнал. 18.55 — «Азия тевуу». Информация-публицистиг программа. 19.25 — «Чалаэт». Дамчыдылга. 19.55 — Чапсарлар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг ушкар, чаштар!». «Ийи ыт дугайы». Мультфильм. 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 «Дескел чок чалыы назын». Уран-чечен фильм. 23.05—23.20 — Делегейге чадаг-терге чарыжы. Польшадан дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республикага кежүп турар булуттаар, чамдык черлерге бораңнаар. Хаттың күжү секундада 9—14 метр чедер. Агаар 11—16, чамдык районнарга 5—10 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар 14—16 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Суд залындан

Харыысалга чогу-биле

ВОЛОДАРСК. (Донец областы). Володарскиниң «Рай[illegible]» [illegible]ның кол инженери Г. Балабанов судтан келдиришкин алыр деп дүжээзин-даа. Ал[illegible]ган кылыр хуулгаазы[illegible] ратиан дээш ону буруудатпаан болган. Оон суд[illegible] буруузун миниин шыдаваан. А оон үүлгеткен херээ [illegible] тып турган инженер [illegible] эртип [illegible] рының болгаш [illegible] чурумун үрээн болган.

Күскү хову [illegible] соонда септелгеге кирер ужурлуг аалап каш экскаватор, чемниичидилге чажар машина болгаш өске-даа техника хар аданга [illegible] ужурга таварышкан. Тракторларны дедуртун кагбаан, [illegible] болгаш аштап-арыглаваан чечени. Техниканың ка[illegible] багай, чамдык [illegible] болган.

[illegible] ажылы суларааш, чедир кылдынмаан чүүлдерни эдер [illegible] маан. «Күртехнадзорнуң» болгаш улусчу контролёрларның айтыышкыннары база-ла күүсеттинмээн.

Улус суду Г. Балабановтуң херээн көрген болгаш ону буруулуг деп санаан. Ол бир чылда хосталгазын казыттырган, чедирген хоралын төлээр болган.

(СЭТА).

КИНО

МАЙ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ак хептиг херээжен» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.00, 20.00 «Сөөлгү илеге» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Он ийи айлар» 9.20, «Өөнүң эгезинде» 11.00, «Тимур болгаш оон командазы» 13.20, «Аигар-18» 14.50 16.40 (узаткан) 19.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыындым 11.00, «Гобиниң болгаш Хинганның тавары» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чаңгыс ак парус» 10.30, «Мен—Хортица-дыр мен» 12.20, «Өнчүк-чөңгээлерге алыскан» 14.10, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Узамдыккан кеземче» (2 сериялыг) 12.00, 15.00 18.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыындым 15.00, «34-кү дүрген поезд» 16.50 18.30 (узаткан) шактарда.

МАЙ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ол оол чанып келген-дир» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: Он ийи айлар» 9.30, 11.10, «Бичии чаштар байырлаалдары» 12.50, «Алдыгы» 14.40, 16.30, 18.20 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сөөлгү ойнааныкы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бичии оол болгаш океан» 15.00, «Гобиниң болгаш Хинганның тавары» (2 сериялыг) 17.00, 20.10 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-[illegible], секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible].

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00637

ВЛКСМ-НИҢ XIX СЪЕЗДИЗИ БӨГҮН АЖЫТТЫНАР

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№115 (11913) | 1982 чылдың май 18, вторник | 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 3 кап.

ИДЕПКЕЙЛИГ, ЧОГААДЫКЧЫ АЖЫЛ-ИШ-БИЛЕ

«Миллион-миллион оолдар болгаш кыстар арга-мадыр, туруштуг чоруктуң, Октябрьның идеалдарынга шынчы чоруктуң үлегер-чижээн көргүзүп турар. Коммунистиг тургузуушкуннуң фронтузу таварып эрткен чер болганында олар улуг кол-турушкунун ажылдап, чурттуң хөгжүлдезиниң улуг планнарын күүседир дээш идепкейлиг демисежип турар. Кандыг-даа ажыл-херекке олар боттарының онзагай романтиктиг кыптыгыышкынын, харын-даа хып дээр чалгынналдыышкынын көргүзүп турар деп чугаалап болур ийик мен. Олар бүгү чүүлдерни дээш комсомолга четтирдиниң. Совет чурттуң бүгү аныяк кижилеринге четтирдиниң!» деп, эш Л. И. Брежнев ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге онзалап демдеглээн.

Бүгү-чурттаазында мышкаш, бистиң республиканың комсомолчулары болгаш аныяктары аныяк салгал угаа гайында Коммунистиг партияның ала сагыш салыышкы-нынга [illegible] күш-ажылдың хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржилгээн, эки эреелдээн-биле харылзавышаан. ВЛКСМ-ниң ээлчеглиг XIX съездизин төлептиг ажыл-херектер-биле уткуп турар.

СЭКП-ниң XXVI болгаш ВЛКСМ-ниң XVIII съездилериниң шиитпирлерин боттандырбышаан, Тываның комсомол организациязы Бүгү-эвилелдиң [illegible] ... амыдыралчы идепкейлиг турушка дадыктырып кижизидеринге комсомолчу-аныяктар коллективтери чугула черни ээлеп. «Он бирги беш чылга — аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билиин, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр» деп патриоттуг шимчээшкинниң кол-баргкан. Ол шимчээшкинде 300 ажыг комсомолчу-аныяктар коллективтери, 35 муң ажыг оолдар, кыстар киржип турар. Аныяк ишчилерниң хөй-нениң күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле кеер дээш шимчээшкинде киржип турар. Ам [illegible] ... жыттаан чарыштың мурнуку одуругларында киргеннер.

Хөй-хөй оолдар болгаш кыстар съездиниң шалыпчы күш-ажылы, кончуг эки ээреллге-биле уткуурунга белеткенгеш, ол шалыпчы ээлчегте идепкейлиг, тодаргай ажыл-иш-биле киришкеннер. Бүдүрүлгениң он-он аныяк мурнакчылары арга-шинээргү күш-ажылдың үлегерин көргүзүп, комсомолчуларның [illegible] ... Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады ... ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады [illegible]

Тываның комсомолчуларының чаагай ажыл-херектери хөй. Бо дугайын оолдар, кыстар бистиң Төрээн чурттуң найыралы — Москвага ажыттынар ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге бедик көдүрлүүшкүн-биле рапорттап турарлар.

МАКТАТКАН

«Торгалыг» совхозта 14 муң ажыг хойнуң оолдаашкыны ооллуу дооступ, шиитинниң малының кыштаглаашкыны хүр-чаагай эртип турар. Бо чугула кампанияга ында комсомолчулар болгаш аныктар улуг күш болуп, Ленинчи комсомолдуң XIX съездизинге уткуштур социалистиг чарыштың калбарткан.

Аныяк хойжулар О. Кыргыс, Т. Ооржак-оол, А. Шиижит-Доржу, К. Ортун-оол болгаш өскелер-даа 290—340 чедир хураганнарны камгалап ап, чаш малды доруктурар талазы-биле чарышка көску чедиишкиннерлиг болуп, мактаткан. Саанчыылардан Ч. Уйнуң-оол, О. Натпит-оол, С. Кара-оол, Л. Кунгаа олар социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, ажыл-ишке кызымаккайын көргүскен.

П. ДАМДЫН.
Өвүр район.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ АНЫЯКТАРЫНЫҢ ЛЕНИНЧИ КОММУНИСТИГ ЭВИЛЕЛИНИҢ XIX СЪЕЗДИЗИНГЕ

Эргим эштер! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттарынга, чурттуң бүгү комсомолчуларынга, оолдарынга болгаш кыстарынга чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур.

Болуннун идегелдиг кур кужу, ниитилелди революстуу ёзу-биле чаартырынга, коммунизм дээш демиселге идепкейлиг дузалакчызы болур Ленинчи комсомолду партия бедик-биле үнелээр. Политиктиг болгаш хамаатылыг дадыгылышкынның улуг школазын миллион-миллион совет кижилер ВЛКСМ-ге эртип турар. Ада-чуртка кызыгаар чок бараан болуушкуну-биле комсомол бүгү чоннуң ханы хүндүткелин чедип алган.

Эш Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээни ышкаш, бөгүн 18—25 харлыг аныяк кижилер ээрта бистиң ниитилелдиң ээзи болур. Аныяктарны кижизидери дээш комсомолдуң бедик харыысалгазы оон-биле тодарадып турар. Салгакчыларны политика талазы-биле идепкейлиг, ажыл-херекти билир, күш-ажылга ынак болгаш ажылдаар билиглиг, төрээн чуртту камгалаарынга кезээде белен кижилер кылдыр кижизидеринге идиг боор — комсомолдуң ажылында эң чугула, эң кол чүве ол-дур.

Сайзыралгай социализмниң ниитилели совет оолдарның болгаш кыстарның эң эки шыдаалдарын илереп көргүзеринге — эртемниң болгаш культураның бедиктерин шингээдип алырынга, кижилер аразынга эп-не чаптуг, коллективистиг [illegible] ... Аныяктарның чырыткылыг чүткүлдери, [illegible]

[illegible]

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

Найысылал Кызылдың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи — коммунистиг күш-ажылдың коллективи республика типографиязында ажылчыннарның хөй нуруузу аныктар. Мында комсомолчулар болгаш аныктар ВЛКСМ-ниң чаа съездизин төлептиг белектер-биле уткаан. Ниитизи-биле бүдүрүлге апрель айда 47 муң рубль продукция бүдүрер планын 100 хуу күүсеткен. Дептерлээр цехте О. Блиноваға удурткан комсомолчу-аныяктарның база З. Чанухинаның, Г. Филипповаңың бригадалары социалистиг чарышка мурнап турар.

ЧУРУКТА: типографияның бөлүк аныктары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

СЪЕЗДИНИҢ ДЕЛЕГАТТАРЫ ЧУГААЛАП ТУР

Людмила БАНЧЫК,
«Нарын» совхозтуң хойжузу, Ленинчи комсомол шаңналының лауреады.

— Бөдүүн хойжу кижини, мени бүгү чурттуң аныктарының улуг шуулганы — ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегадынга комсомолчу эш-өөрүмнүң соңгааны аажок улуг алдар кылдыр санап турар мен. Ону чүгле төлептиг күш-ажыл-биле харылзаар апаар. Эрткен кыш шыңгыы берге болду. Ынчалзажок совхозта ВЛКСМ-ниң 60 чылы аттыг бистиң комсомолчу-аныктарның хойжу бригадазы ол берге шылгалданы туруп шыдаан.

Соолгу чылдарда комсомолчу путёвка-биле аныяк өскеннерниң хөй ажылынче барып турары черле өөрүнчүг. Кажан ортумак школаны доозуп тургаш, бодумнуң өөрүм кыстар Роза Нанчит, Людмила Дажинам, Татьяна Хүнбүн олар-биле хөй ажылынче баар дугайында күзеливисти илередиривиске, ВЛКСМ райкому деткээн чүве. Ам олар шуптузу бир хойжу бригадада.

«Мал ажылы кодээге шалыпчы фронт» деп, бистиң партиявыстың XXVI съездизи кыйгырган. Ынчангаш аныяк эш-өөрүм берге болза-даа, хүндүлүг бо ажыл-херекке боттарының энергиязын, күжүн бараалгадырынче кыйгырып тур мен. Комсомолдуң съездизинче чурттуң бүгү булуңнарындан эвээш эвес аныяк малчыннар база кээр. Ынчангаш олар-биле дуржулга солчуп, сеткил хандыр чугаалажыр бис.

Владимир ЛЕБЕДЕВ,
«Тыва кобальт» комбинатта токарь.

— Кижиниң амыдыралынга кажан-даа уттундурбас үелер, чылдар тургулаар. Мээң амыдыралымга бо чыл ындыг болган. Ол болза ленинчи партияның кежигүнүнге мээң киргеним, ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегадынга соңгуртканым болур.

Бүгү чурттаазында мышкаш, бистиң бүдүрүлгеде аныктар коллективтери ВЛКСМ-ниң шуулганынга чаңгыс ёзугаар төлептиг белеткенген. «ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге—ол тос шалыпчы неделя» деп чарыштың түңнелин «Чаңнык» деп үндүрүлгеге дыңнадып, оон тиилекчилериниң аттарын бижип келген. Анна Е. Ефименко, Н. Корикова, М. Глазырин удурткан комсомолчу-аныктар бригадалары эки түңнелдерни чедип алган. Ынчаарга М. Глазырин удурткан бистиң бригадавыс чартык чыл планын комсомол съездизи ажыттынар хүнде күүседир дээш шудургу ажылдаан. Бисте чаңгыс-даа хоюдап турар кижи чок. Ай нормазын олар ортумаа-биле 130—140 хуу күүседип, үенин мурнап келгеннер. Бо чылдың беш айларының планын шагда-ла күүсеткен бис.

Бистиң коллективте комсомол организациязының ажыл-херектеринде хандыкшылдыг, солун чүүлдер-ле хөй. Бүдүрүлгеге бедик көргүзүглерлиг болурундан аңгыда кижизидилге ажылы, аныяк кижилерге дагдынышкын, оларның дыштаныылгазын, күш-культураны болгаш спортту организастаары дээш өске-даа айтырыглар ооң кичээнгейинде турар.

Изольда ТОНДАР,
Мугур-Аксы ортумак школазының өөреникчизи.

— Төрээн чурттуң найысылалы — Москвага бөгүн ажыттынар Ленинчи комсомолдуң шуулганынга Тываның, ооң иштинде ыраккы Мөңгүн-Тайганың аныяк өскеннерин төлээлээр аас-кежик мээңээ таварышканынга кызыгааржок өөрүп турар мен.

Сургууль болгаш өөреникчи аныктар комсомолдуң съездизин эки, кончуг эки өөредилге, быжыг сагылга-чурум, идепкейлиг хөй-ниитичи ажыл-херектер-биле демдеглеп турары билдингир болгай. Школада мээң секретарьлап турарым комсомол организациязында 200 комсомолчу бар. Оларның хөй нуруузу ВЛКСМ-ниң съездизин база-ла өөредилгеге эки, кончуг эки демдектер, үлегерлиг сагылга-чурум-биле уткаан.

Бистиң чуртувуста аныяк салгал эртем-билиглиг, бүгү талазы-биле болбаазырааңгай болуп, Төрээн чурттуң төлептиг хамаатылары кылдыр өзүп бодаразын дээш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бүгү-ле чүүлдерни кылып турарын бодувустуң хүн бүрү амыдыралывыстан көрүп турар бис. Бөгүн ажыттынар комсомол съездизинге ол бүгү дээш төрээн партияга болгаш чазакка өзүп олурар аныяк салгал чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинниң база катап илередир апаар.

УРАН ЫРЛАР КУТТУЛГАН

[illegible]

К. ТУЛУШ.

УГЛАНЫЫШКЫН—ТАЙБЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

Дашкыкандан солун медээлер...

НЬЮ-ЙОРК. [illegible]

ОРБИТАДАН МЕДЭЭЛЕР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Космонавтылар Анатолий Березовой болгаш Валентин Лебедев орбитаның «Салют-7» — «Союз Т-5» комплекизинде үш хүн ужудуп турарлар.

[illegible]

ТЕС-ХЕМ РАЙОН: Соңгулдадан соңгулдага чедир

Бүгү совет улустуң бузулбас чаңгыс эвииниң болгаш ленинчи Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттыжыышкынының байдалынга улус депутаттарының чер-чер Советтеринге ээлчеглиг соңгулдаларга белеткел ажылдары чоруп турар.

Чаңчыл ёзугаар бо кампания Советтерниң, оларның депутаттарының ажыл-чорудулгазының бүгү-улусчу көрүлдези болу бээр. Ынчангаш «Соңгулдадан соңгулдага чедир» деп рубрика адаанга бистиң амыдыралывыста чер-чер Советтериниң сөөлгү соңгулдалардан бөгүнге чедир болгулаан чаартылгаларны, күрүне эрге-чагыргазының хөй талалыг ажыл-чорудулгазын көргүскен корреспонденцияларны, чүүлдерни, очерктерни солунга парлаар.

Ол рубрика-биле бөгүнгү номерге Тес-Хем райондан бөлүк материалдарны парладывыс.

БҮЗҮРЕЛДИ — АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ

Улус депутаттарының чер-чер Советтери хоойлуда көрдүнген эрге-хүлээлгелерин долу ажыглап, девискээринде турар бүдүрүлге, албан организацияларның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнап турар, ону амыдыралга боттандырар талазы-биле эжеш эвес арга-дуржулгалыг. Партияның XXVI съездинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. [illegible] «Чер-чер Советтериниң [illegible] хөй талалыг, чаа [illegible] ажыл-агыйның [illegible] ... улам улуг салдарны киирип турар ... дээн ханы утказыг сөстери Советтерниң ажыл-чорудулгазынга бедик үнелел.

[illegible] районнуң чер-чер Советтери районнуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезин улам быжыглаар, [illegible] талазы-биле боттуг хемчеглерни ап келген. Ылаңгыя сөөлгү чылдарда, тодаргайлаарга, эрткен соңгулдадан бээр эрткен үе иштинде элээн кезек хемчеглер алдынган.

Районнуң улус ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылы. Ооң хөгжүлдезинге эрткен ажыл-агый чылында элээн чедиишкиннер чедип алдынган. Кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының хемчээли өскен.

Районнуң бүдүрүлгелери, күш-ажылчы коллективтери база багай эвес көргүзүглерлиг ажылдаан. Ооң херечизи — 1981 чылда Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга район тиилекчи болуп, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткаш болур. Ол шаңналды ажылчы херек-биле быжыглавышаан, ССРЭ-ниң 60 чылын тоолептиг уткуурунче бүгү күштү районнуң ажылчы чону углаан дыргаан. Районнуң ажыл-ишчилери [illegible] ... 1 хойжу бригадазы (бригадири И. М. Даңдаа) бо чылдың бирги кварталында төрүүр 100 баштан 95 хураганы камгалап алган болгаш ажыл-агыйларның хойжу бригадаларының аразында чарышка тиилекчи болган. Районнуң хойжулары ам эрткен чылдың мынчаңгы деңнелиниң 122 хуу хой хураганы алган.

Районнуң бүдүрүлге, албан организациялар черлери бирги кварталда деңдески ажылдап, планныг онаалдазын 103,1 хуу күүсеткен. «Сельхозтехниканың» районнар аразында каттыжыышкынының [illegible] эргелелиниң, районнуң [illegible] бүдүрүлге эргелелиниң болгаш өске-даа коллективтер эки түңнелдерни чедип ап, [illegible] 100-112 хуу чедирген.

Эрткен соңгулдалардан бээр бо хүннерге чедир чоннуң амыдырал-чуртталгазының чаагай чоруун бедидер хемчеглер алдынган. Ылаңгыя [illegible] ёзугаар чуртталга, албан черлериниң чаа бажыңнары немей туттунган. Чижээ, Ак-Эрик, Берт-Даг ортумак школаларының [illegible] башкыларынга чаа-чаа аал иштиниң чурттаар, [illegible] бажыңын ажыглалга киирген. «О. Шынаа» совхозту 30 орунун үргүлчү садын ажыткан. Самагалдай — Ак-Эрик автоорукта Тести кежир көвүргүнүң септелгезин чоруткан. Кодээ соңгукчуларның диилээ-биле Белдир-Арыг суурда аъш-чем барааннарының магазинин ажыткан. Чурттакчылыг черлерин суг-биле хандырар айтырыг багай эвес шиитпирлеттинген. Самагалдай суурда районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң баажыңынга эде дериишкинин кылып, шөлүн улгаттырган. Күүсеттинген чагыгларның бо чүгле чартыы-дыр. Районнуң чер-чер Советтери соңгукчуларның [illegible] талазы-биле бизе эвес дуржулгалыг. Чагыглар күүседиринге Советтерниң, оларның депутаттарының хөй ниитиниң деңниг ажылын демдеглээри чугула. Ажыл-агыйлар, бүдүрүлге черлери бистиң сүмевис ёзугаар социал айтырыгларны хүн бүрү шиитпирлеп турары эки.

Район [illegible] кодээ Совет бар, район Совединде 7, кодээ Советтерде — 36 доктаамал комиссия тургустунган. Советтерде ол улуг күш. Сөөлгү чылдарда бо хүннерге чедир олар Советтерниң мурнунда турар ажыл-агый, социал тургузуушкун айтырыгларын шиитпирлээринге [illegible] депутаттарның идепкейи чыл санында бедип турар. Бүдүрүлгениң [illegible] саны өскен. Чижээ, депутаттар И. Даңзуруң, В. Аракчаа, К. Оюн, Д. Кунгаа болгаш оон-даа өскелер хүлээлгези ажыл-ижинге бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг «мурнакчылар, [illegible]» база-ла ак сеткилдиг күүседип чаңчыкканнар.

Бүдүрүлгелерде, хойжу кошааннарда [illegible] фермаларында тургустунган депутаттар бөлүктери ажылын багай эвес тургускан. Депутаттар коллективтеринде бүдүрүлге, планныг онаалдалар, [illegible] холбашкан айтырыглар шиитпирлээринге [illegible] киржип келген. Оңу дараазында чижекке көргүзүп көөр. [illegible] Хараал-Тей сүт-бараан фермазы районда мурнакчы коллектив. Бирги кварталдың түңнели-биле ук коллектив фермалар аразында чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Бүдүрүлге, продукцияның шынары-биле холбашкан айтырыгларны шиитпирлээринге депутат К. Оюн удурткан ында депутаттар [illegible] киржилгези улуг.

Бо хүннерде чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткелдер калбарган. Соңгулдалар округтары хуусааларында [illegible] чер-чер Советтеринге депутаттарга кандидаттар [illegible]. Оларга бүгү [illegible].

Районнуң кодээ Советтериниң ажыл-чорудулгазы кээскү-биле экижээн болгаш хөй [illegible]. Кодээ Советтер ортузунга калбарган социалистиг чарышка 1981 чылдың түңнели-биле О. Шынаа кодээ Соведи эки көргүзүглерлиг болуп, бирги черни ээлээн. Советтиң [illegible] чүүлдер хөй.

Районнуң чер-чер Советтериниң [illegible] кылдынган эки чүүлдер-биле [illegible] мейн турар айтырыглар бар. Чижээ, чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазында чедир көөр айтырыглар эвээш эвес. Ооң биле кады тудуг организацияларны капитал салыышкыннарны долу шингээдип албайн турар. Мал ажылында база шиитпирлээр айтырыглар [illegible]. Оларны [illegible] Советтерниң [illegible] сорулга.

П. УСПУН,
улус депутаттарының Тес-Хем район Совединиң күүскомунуң даргазы.

БО АРЫНДА:
●Доктаамал комиссияның ажылы. ●Депутатка сөс. ●Совхоз директору-биле чугаа.

КОМИССИЯНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

Улус депутаттарының Тес-Хем район Совединиң кодээ ажыл-агый, бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиязында чеди депутат бактаап турар. Комиссияның ажылын чыл хуусаалыг перспективтиг план ёзугаар тургускан. Эрткен соңгулдалардан бо хүннерге чедир доктаамал комиссия ол ёзугаар тодаргай хемчеглерни ап чоруткан. Бистиң мурнувуста кол сорулга — районнуң ажыл-агыйларының [illegible] улам быжыглаарынга, мал ажылчыларының ажыл амыдыралының байдалын экижидеринге боттуг улуг-хуузун киириштирери. Ынчангаш комиссияның депутаттары бодунуң ээлчеглиг хуралдарынга сезон аайы-биле хүнүн чугула айтырыглары — совхозтарда мал кыштаглаашкынының, часкы тарылганың, мал чеминиң белеткелиниң дугайында айтырыгларны чугаалажып турар болгаш ол талазы-биле сүмелерни ажыл-агыйларга, райкүүскомга киирип турар. Депутаттар хыналдаларны ажыл-агыйларга, сүт-бараан фермаларынга, хойжу бригадаларга бо-ла чоруда бээр. Ооң түңнелдери кескү. Хээнтиин эки. Ылаңгыя эрткен кыштаглаашкын үезинде мал чемин канчаар чарыгдап турарынга хамаарыштыр элээн эвес хыналдалар чер-черге чоруттунган. Хыналдадан илереттинген четпестерни чайладыр, эки дуржулганы өскелерге нептередир талазы-биле тодаргай хемчеглер алдынып турар.

Комиссияның кежигүннери колдуунда кодээ ажыл-агыйның ишчилери. Ооң ажылывыска идиглиг болуп келгени чугаажок. Оларның ажылдап турары участоктарында ажыл ниитиниң байдалын хайгаараары-биле харыысалгалыг кылдыр мында быжыглаан. Үстүнде чүүлдер-биле чергелештир комиссия Советтиң сессияларынга болгаш күүском хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны белеткээринге идепкейлиг киржип, эдеринчи илеткелдерни кылып турар.

Район эрткен чылдың түңнели-биле болгаш 1982 чылдың бирги кварталында кодээ ажыл-агый талазы-биле чаңгыс чедиишкиннерлиг болган. Ооң бадыткалы — СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатканывыс болур. Ажыл-агыйга районнуң ишчилериниң эки көргүзүглерлиг болганынга бистиң доктаамал комиссияның депутаттарының киириштирген улуг база бар деп көрүп турар бис.

Эрткен бирги кварталда районнуң кодээ ишчилери багай эвес ажылдаан. Бо хүннерде ажыл-агыйлар эрткен кыштаглаашкынның түңнелин үндүрүп турар. Түңнел багай эвес деп чугаалап болур. Эрткен кыштаглаашкынны «О. Шынаа», «Чодураа», «Кызыгаар» болгаш өске-даа ажыл-агыйлар багай эвес көргүзүглерлиг дооскан.

Районнуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылга хей-аъды бедик. Бо хүннерде ажылдың кайы-даа участогунда ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан социалистиг чарыш калбарган. Эрткен кыштаглаашкынның түңнелдерин чугаалап турар болганымда, районнуң мурнакчы ажыл-агыйы «О. Шынаа» совхозту чижек кылдыр ап көрээлинер. Эрткен кыжын малдың хорамчазы ооң мурнунда чылдыындан шынап-ла эвээш болган. Ынчангаш эрткен чылдың ол-ла үезин бо чылдыы-биле деңнээрге, мыйыстыг бода мал 23 хуу, инек 41,4 хуу өскен, шээр мал өстүрериниң чыл планын ажыл-агый 142,3 хуу күүсеткен. Анык коммунист В. Хажылай удурткан № 2 хойжу бригада төрүүр 100 баштан 98 хураганы алган.

Бүдүрүлгениң эң чугула участоктарында депутаттар бөлүктерин, постуларны тургускан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, шынарын бедидер талазы-биле олар дээштиг хемчеглерни ап чорудуп турарлар. «Чодураа», «Кызыгаар» совхозтарының Хараал-Тей, Улуг-Күжер сүт-бараан фермаларында депутаттар бөлүктериниң ажылы эки. Бирги кварталдың түңнели-биле ол коллективтер бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг болганнар. Улуг-Күжер сүт-бараан фермазы планныг онаалдазын 122 хуу күүсеткен.

Кодээниң ажыл-ишчилери хуузалал ажыл-агыйның багай эвес хөгжүдүп турар. Чурттакчы чоннуң кодээ ажыл-агый продуктуларын садып алырын организастаарынче доктаамал комиссия улуг кичээнгейни угландырып келген. Районнуң чоннуң хуузалал ажыл-агыйында 2343 бода мал, 973 баш хой, 1909 баш өшкү, 478 хаван бар.

Районнуң кодээ ажыл-агыйында кылдынган эки чүүлдер-биле чергелештир четпестер, шиитпирлээр сорулгалар бар. Он бирги беш чылда мыйыстыг бода мал районга ортумаа-биле 18 хуу, инек — 24 хуу өзер. Хой, өшкү он бирги беш чылдың эгезинде турганындан 32 хуу өзүлделиг болур. Ону амыдыралга боттандырары кол сорулга, ону шиитпирлээринге Советтерниң, доктаамал комиссияларның депутаттарының киржилгези улуг.

С. МӨҢГЕ,
доктаамал комиссияның даргазы.

ЧОРГААРЛАНЫР БИС

Депутатка сөс

Оюн-оол Чаш-оолович Тюлюш — Самагалдайда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынында чолаачылар бригадазының бригадири. Улус депутаттарының район Совединиң депутаты. Коммунист бригадирниң удуртканы бригада бо чылдың бирги кварталының түңнели-биле бүдүрүлгениң мурнакчыларының одуруунче кирген. А бригадир болу бирги кварталдың планныг онаалдазын 162,0 хуу күүсеткен.

О. Ч. Тюлюш төрээн бүдүрүлгезиниң ажыл-ижин мынчаар чугаалап турар:

— Депутаттың эрге-хүлээлгезиң күүседип доозар үем [illegible]. [illegible] соңгулдалар. Советтерге 1980 чылдың эгезинде соңгуттурган эш-өөрүм-биле бир деңней, ийи ажыг чыл иштинде [illegible] эки чүүлдер кылдынганын, коллектививистиң [illegible] киирген улуум кандыг болганын түңнээр үе келген.

Бистиң бүдүрүлгевис — районда улуг коллективтерниң бирээзи. Бирги кварталда бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг ажылдадывыс, социалистиг хүлээлгелер бүрүн күүсеттинген. [illegible] сөөртүлгезиниң планы 173,3, продукция бүдүрери 120,7, бараан саарылгазы 117,7 хуу күүсеттинген.

Автопарк биле септелге мастерскаязы кайызы-даа эки ажылдаан, социалистиг чарышка бот-боттарынга аштырбаан, деңдески ажылдаан. Тус-тус ажылчыннардан хууда хүлээлгелерин бедик көргүзүглерлиг күүседип, үлегерлиг ажылдаанңар эвээш эвес. Чижээ, чолаачылар В. Д. Ноокай чүък сөөртүрүнүң планын 265, О. К. Кунгаа — 140, А. Д. Дамбаа — 181, Д. В. Бюрбю — 135 хуу күүсеткен. Күш ажылчы көргүзүглер шынап-ла бедик. Анык коммунист О. Д. Шулуу эргелекчилерниң [illegible] сеткелчилерниң аразында [illegible] чарыштың мурнуку одуруун слесарь Г. О. Бичє-оол, А. Х. Аракчаа, А. Х. Калзан олар [illegible]. [illegible] онаалдаларын олар доктаамал 112-ден 125 хуу чедир күүседип келгеннер.

Үстүнде адааным мурнакчыларның хөй кезии аныяктар. Ажыл-ижинге бердингени совет аныяктың [illegible] алыы төлептиг биле эдилеп чоруур аныяк эш-өөрүвүстүң ажыл-ижинге чорганчаным турарывыс таварылга эвес. Комсомолчу чолаачылар Олег Кунгаа, Даниил Бюрбю оларның күш-ажылчы календарында июнь ай, олар үени мурнап турарлар. Ажылга ниити бүдүрүлгечи көргүзүглеривисти алыр болза ындыг.

Бүдүрүлгениң кайы-даа участогунда ажылдың шынары экижээн, бүдүрүкчүлүү бедээн. Часкы хову ажылдарынче үнер машина техниканы септелгеэн бо чылын эки чоруттунган. Бүдүрүлгениң [illegible] коммунистерни быжыглаан. Олардан негелде бедик.

Бүдүрүлгеде кижилерниң ажылдаарынга, культурлуг [illegible] чаартыылыг байдалды тургузарынче партия организациязы, местком болгаш өске-даа хөй ниити организациялары улуг кичээнгейни угландырып келген. Ол айтырыгны шиитпирлээринге депутат кижи мээң киржилгем албан. Бир эвес соңгулдадан соңгулда чедир үени алыр болза, бүдүрүлгениң ажыл-ижинге элээн өскерилгелер, чаартылгалар болган. Оларның хөй кезии-ле [illegible] ёзугаар боттанган. Чижээ, бүдүрүлгеге элээн хөй эде дериишкиннер болган. Септелге мастерскаязынга чаа дөрт станокту тургускан. Бүдүрүлгеге ол үениң дургузунда үш аал ниити чурттаар бажыңны алган. Автопарктың машина-техниказының саны ийи чылда кескүү-биле өскен — эрткен чылын сес чаа машинаны алган болза, бо чылдың эрткен айларында база үш автомашина немешкен. Бистиң бүдүрүлгевиске келген кижилерге таарымчалыг байдалды тургузары-биле база ааңчылар [illegible] ёзугаар көрдүнгеп, ооң таваан салган эгелээн.

[illegible] дыштаныр-даа [illegible] көөрдиг болбас боор. Бүдүрүлгеде спортка сонуургалдыглар бар. Бо чылын теннис маргылдааның улам организастаан. Волейболга дөрт команданы тургускан, бүдүрүлгениң [illegible] шөлүнге маргылдаалар бо-ла эртер. Чүгле бо чылын спорт дериг херекселдерин садарынга бүдүрүлге 1500 рубльди үндүрген. Бот-тывынгыр уран чүүл коллективи эки тургустунган. Районнуң күш-ажылчы коллективтериниң, албан [illegible] аразында 1981 чылдың бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге киржип, бирги черни ээледивис. Ам бо хүннерде ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан көрүлдеге белеткел чоруп турар.

[illegible] ниити амыдыралывыс ындыг. Демниг болурга, чүү-даа бүдүнгүр болуру чугаажок.

Депутат кижи бүгү талазы-биле кайы-даа үлегерлиг болур. Удуртканым бригаданың кежигүннери колдуу аныяктар. Бүдүрүлгечи көргүзүглеривис багай эвес, хууда соңгулдалар [illegible] күүседиглери эки. Бүдүрүлгеде [illegible] улуувусту мынчаар киириштирип турарывыска чоргаарланыр бис.

Самагалдайда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкыны — мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи.

Бирги кварталдың түңнели-биле район Совединиң депутаты Оюн-оол Тюлюш (чурукта оң талазында) удурткан чолаачылар бригадазы чарышка мурнаан. Кады ажылдап турар эш-өөрү бригадиринге бедик бүзүрелдин илередип, район Совединге депутаттың кандидадынга катап депшиткен.

● ЧУРУКТА: мурнакчы бригада.
Т. КУНГААНЫҢ фотозу.

ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

Соңгулдадан соңгулда чедир [illegible] ажыл-агыйның экономиказынга, ажыл-ишчилериниң амыдырал-чуртталгазынга кандыг-кандыг чаартылгалар, өскерилгелер болганын чугаалап бээрин «Чодураа» совхозтуң директору С. Л. Чаңгы-оолдан бистиң корреспондентивис В. Куулар дилээн. Айтырыгга харыыны моон адаанда парладывыс:

— «Чодураа» совхозтуң төвү Белдир-Арыг суур чыл санында чаартылып, чаагайжыттынып турар. 302 олуттуг ортумак школалыг. Тудуг-суур чыл санында туттунуп, ажыглалга кирип, немежип турар. Чүгле эрткен ийи чылда суурнуң кудумчуларынга чаңгыс аай телевиделдиг ийи аал иштиг чурттаар он бажың немешкен. Ол бажыңнар соңгукчуларның чагыы-биле туттунган. Өреге бүрүзү телевизорлуг, радиожуттунган. Чагыг ёзугаар бежен телефонну база немей тургускан. Эрткен соңгулдаларга [illegible] аъш-чем болгаш [illegible] барааннар магазинин эде тургузарын дилээн чагыг соңгукчулардан кирген турган. Ол ёзугаар чурттакчыларга эштиг кылдыр магазинни аъш-чем, үлетпүр барааннарының кылдыр аңгылай тургускан. Соңгукчуларның чагыы-биле кылдынган чүүлдер-ле хөй. Ол бүгү кижилерниң сагыш-сеткилинге чоок болуп турары чугаажок.

Кижилерниң ажыл-ижиниң бүдүрүкчүлүү хөй-ле чүүлдерден хамааржыр болгай. Ынчангаш совхоз дирекциязы, партком, ажылчын комитеди, кодээ Советтиң күүскому ол айтырыгларны улуг кичээнгейге алган болгаш боттуг хемчеглерни ап турар.

[illegible] ажыл-агый айтырыглары-биле уламчылап керей. Эрткен бирги кварталда багай эвес көргүзүглерлиг ажылдадывыс. Ылаңгыя [illegible] Хараал-Тей сүт-бараан фермазының ишчилери бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Ферманың көргүзүглериниң чыл санында бедип турары өөрүнчүг. Эки ажылы-биле республиканың мурнакчы коллективтериниң санынга кирип келгенинге чоргаарланыр бис. Фермада мурнакчылар эвээш эвес. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады саанчы Оюмаа Баткар эрткен бирги кварталда планныг онаалдазын 135 хуу күүсеткен, социалистиг чарышка мурнаан. Саанчылар — район Совединиң депутады Клара Оюн, Оксана Үжей олар база планныг онаалдазын 107, 110 хуу боттандырганнар. Бистиң депутаттарывыс ажылынга-даа, хууда амыдырал-чуртталгазынга-даа үлегерлиг. Оларның сүмези, киржилгези-биле ферманың [illegible] эки чүүлдер эвээш эвес кылдынган. Коллективтиң аныяк саанчылары 1982 чылдың чарлык чыл планын комсомолдуң ээлчеглиг съездиниң бүдүүзүнде күүседир хүлээлгелиг.

Кыштаглаашкынны ажыл-агый ниитизи-биле организастыг эрттирген. Төрүүр 21 кодан ын 10-у төрүүр 100 баш хойдан 90-100 чедир хураганы камгалап алган. Моон мурнунда чылдарның-биле деңнээр болза, көргүзүг чамдык хойжуларга элээн өдүжүткүр болган. Чижээ, хоочун хойжувус, Ленин база Октябрь Революциязы орденнериниң эдилекчизи Иван Симчитович Даңзурун төрүүр 100 баш хойдан 106 хураганы алган. Хойжулар Б. М. Миңчей, Ш. С. Серен, Б. Э. Эртине болгаш оон-даа өскелер 102 хураганы тус-туста камгалап алганнар.

[illegible] бо хүннерде ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур сорулгалыг бедик тура-соруктуг ажылдап турар. Часкы хову ажылдары ам кидин туруу. 875 га черни суггарар — хүлээлгевис ындыг. 520 га бо хүннерде суггартынган. Ажыл уламчылап турар. Кылдынган, кылдынып-даа турар чүүлдервис ындыг. Эрткен соңгулдадан бо хүннерге чедир совхозтуң ажыл-амыдыралында кескү чаартылгалар өзүлде болган. Аңаа районда, кодээ-даа Советтерниң [illegible] улуу улуг. Демниг күш-биле [illegible] ниити түңнеп тура, чедир [illegible] кичээнгейге ап турар бис.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

КОМПЛЕКСТЕР-ДАА, ФЕРМАЛАР-ДАА

Приморьеде хаван эъдин бүдүрерин үлетпүр үндезининче шилчидип турар.

Крайда ам бодун специализастаан беш комплексти туткан. Оларның эң улуу — «Тихоокеанский». Ол бүдүрүлге чүс муң ажыг хаванны семиртип азыраар. Крайда бүдүрүп турар бүгү хаван эъдиниң барык үштүң бир кезин ам чыл бүрү оортан кирип турар. Чыл эрткенде комплекстиң күчүзү нептереп улгадыр.

Сибирьниң Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга болгаш Курган областа кодээ ажыл-агыйны комплекстиг хөгжүдериниң дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер [illegible] «Тихоокеанский» өске ындыг улуг комплексти тударының темнилерин дыка дүргедээн. Ол бүдүрүлге крайның соңгу талазында — Лесозаводск хоорайның чанында турар. Мал ажылдыг ол комплекстиң чанында мал одарлыг тускай черлерни Ыраккы Чөөн чүкке бир-ле дугаарында онзалап [illegible].

Хаван эъдин бүдүрериниң дыка-[illegible] айтырыгларын чаңгыс чүгле хаван ажылдыг комплекстер-биле шиитпирлеп болбас. Приморье крайның Кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги А. Опацкийниң СЭТА-ның корреспондентинге дыңнатканы ёзугаар [illegible] ажыл-агыйларда фермалар чугула курлавырлар болуп бар чыдар. Ындыг фермалар совхозтарның болгаш колхозтарның хөй нуруузунда ажылдап турар. Ам оларның күчүлерин улгаттырарының хемчеглерин ап турар апарган. Малдың баш санын дыка көвүдедиринге таарыштыр чаа мал кажаалары улуг ажыл-агыйларда туда берген.

Аъш-чем курлавырларын немей өстүрериниң дээштиг дээ хууда ажыл-агыйларга мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедири база болу берген: семиртип чемгерип алгаш дээш крайның кодээ чонунга бо чылын чүс муң ажыг хаван оолдарын саткан, ол дээрге беш чылдың эгезинде сатканындан барык ийи катап хөй-дүр.

Владивосток.

И. ПАЛАТОВ,
СЭТА-ның корр.

Хөрзүннүң хаттан болгаш суглан үрелиишкинин канчаар камгалаарыл? Бо айтырыг бистиң республиканың чер ажылдакчыларын чыл келгеи тудум улам-на дүвүредип турар.

Улуг-Хем — хөрзүн үрелиишкининиң [illegible] районнарының бирээзи. Ынчангаш хөрзүн камгалаар техниканы ажыглаарының талазы-биле [illegible] СЭКП райкому, райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелели аңаа [illegible] болгаш Дуржулга станциязының тускай эртемниглери-биле кады эрттирген.

ЧУРУКТА: семинарның [illegible] хөрзүн камгалаар техниканы көрүп тур.

В. ДОКМИТТИҢ фотозу.

Бөгүн-Делегейниң музейлер хүнү

КУЛЬТУРА ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ЧУГУЛА ЧЕПСЭЭ

Делегейниң музейлер хүнүн чыл бүрүде май 18-те демдеглеп турар. Бо дугаарында шиитпирни Делегейниң музейлер чөвүлелиниң 1977 чылда Москвага болган XI Кол конференциязынга хүлээп алган.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга чедир Россияга 213 музейлер турган. А Совет эрге-чагырганың баштайгы он чылдарының дургузунда бистиң чуртка музейлерниң саны иин катап көвүдээн. Оларның фондузу база өскен: бай херециткеннерниң холунга турган эртине байлактарны [illegible] дамчыдып берген. 1917 чылга чедир Россия империязының улустарының национал музейлери барык чок турган. Национал музейлер амгы үеде совет [illegible] да бар.

Амгы үеде бистиң чуртувуста 1500 ажыг музейлер бар. Оларны чыл бүрүде 150 миллион ажыг кижи кээп көрүп турар. Ол музейлерден аңгыда хөй-ниитичи эге-биле ажылдап турар улустуң музейлер школаларда, заводтарда база бар.

Хааның Россияның үезинде Эрмитажка болгу кижилерни киирбейн турган. II Екатерина хаан ынчаарда мынча деп бижээн: «Эрмитажтың делгелге чүүлдерин чүгле күскелер болгаш мен көрүп турар мен». Ленинградтың Эрмитажы амгы үеде делегейниң эң улуг үш музейлериниң бирээзи болуп турар. Чыл бүрүде ацаа дөрт миллион ажыг кижи кээп, оон солун чүүлдерин көрүп турар.

Бистиң музейлеривис даштыкы чурттарның бүгү улуг музейлери-биле сырый харылзаалыг. Социалистиг чурттарның, Барыын Европаның чурттарының болгаш хөгжүп орар күрүнелерниң музейлери-биле уран чүүл делгелгелерин солчуруп Совет Эвилелиниң музейлери чыл бүрүде улам калбартып турар. «Музейлер — культурлуг харылзааның, культурлуг байлактарының [illegible] тарның, уругтар [illegible] кады ажылдажылганың болгаш тайбыңның чугула чепсээ» деп Делегей хүнүнүң лозунгузунга ССРЭ-ниң музейлериниң калбак ажыл-чорудулгазы бүрүн дүгжүп турар.

Парижтиң Луврунуң, Лондонуң Уран чүүлдерниң хаан академиязының [illegible]-биле. Австрияның, [illegible], Италияның, Японияның, Германияның Федеративтиг Республиказының болгаш өске-даа чурттарның музейлериниң солун эртинелери-биле совет кижилер чүгле сөөлгү үеде безин калбаа-биле таныжыткан. ССРЭ-ниң музейлери бодунуң [illegible] даштыкы чурттарга аппарып көргүзүп турар. «Улуг урав чүүлдүң чогаалдары-биле таныжары салгакчыларның улай шилчилгелиниң дугайын бодаарын кезээде болдуруп, төөгүнүң мурнунга, делегей культуразының мурнунга, иелер үениң мурнунга харыысалгалыг [illegible] дыңналып турар» деп, эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Музейлерниң эртине чогаалдарын катап тургузар талазы-биле совет болгаш даштыкы тускай эртемниглерниң экскурсиялар башкарыкчыларының, фондулар кадагалакчыларының аразынга харылзаалар база калбарган. Хөгжүп орар чурттарга музей т[illegible] кээр талазы-биле ССРЭ өске күрүнелерге дузалап турар. Алжирниң, Индияның, Сирияның, Мексиканың, Афганистанның, Кампучияның болгаш Азияның база Африканың өске-даа чурттарының музей ажылдакчыларынга практиктиг дузаны көргүзер сорулга-биле совет музейлерниң [illegible]. [illegible] Грабарь аттыг катап тургузуга мастерскаязының Ленинград Эрмитажының специалистери ол чурттарга барып чораан.

[illegible] бистиң чуртувуска — совет [illegible] музейлериниң мурнунда кандыг сорулгалар туруп турарыл?

Бирээде, музейлерниң четчелин үргүлчү калбартыры эргежок чугула. Музейлер чүгле улуг хоорайларга эвес харын-даа суурларда, чурттакчылыг черлерде база тургустунуп турар. Ийиде, чаа чыл болган көжүп чоруур делгелгелерниң доктаамал организастаары негеттинип турар. Төп музейлерге кижи бүрүзүнүң баары белен эвес болгай. Көжүп чоруур музейлер делгелгелерин Москвадан, Ленинградтан, культураның өске-даа төптеринден Сибирьге, Камчаткага, Сахалинге, харын-даа Тундрага, Памирниң даглары барып организастап болур болгай. Үште, бүдүрүлгеге [illegible] черлерниң коллективтиг чаа [illegible] организастаары негеттинип турар. Чыл бүрүде ыңдыг экскурсияларны 800 муң чедир организастап турарының дугайында [illegible] чугула.

Ынчаарга музей хөрээнде шиитпирлеттинмээн айтырыглар база бар. ССРЭ-ниң музей фондузу — кайгамчык улуг байлак-тыр. Ынчалзажок ол эртине байлактарының чүгле 15 хуузун көжүп чоруур делгелгелерге көргүзүп турары четпес. Харын-даа музейлерниң шыгжамыр черлеринде эртине байлактарны чоңга чедир көргүспейн турарын шу[illegible] херек. ССРЭ-ниң бүгү музейлеринге чыл бүрүде 100 муң лекцияларны чаа-бүрү темаларга номчуп турарын улам көвүдедир сорулга салдынган.

Г. ПЕТРОСЯН. (ПМА).

Лувр — Францияның эң улуг национал музейи. Ында эрте-бурунгу Египеттиң, бурунгу үениң. Барыын Европаның уран чүүлүнүң эң хөй чогаалдарын чыгган.

ЧУРУКТА: музейниң залында. В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

МАНАГУА. Совет Эвилелинге албанның найыралчы аян-чоруундан Никарагуа Республиканың күрүне делегациязы Манагуага ээп чеде берген турда, делегацияның баштыны, Национал хосталганың Сандинону фронтунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, Национал катап тургузуушкун чазааның удуртулга чөвүлелиниң координатору Даниэль Ортега найысылалдың делегей аэропортунга чугаалап, ол аян-чоруктуң түңнелдеринге сеткилин ханганын [illegible].

Никарагуа [illegible] ССРЭ-ге чораан бистиң чурттарывыстың аразынга акы-дуңма [illegible] лаарынга улуг салымдыкынны киирген деп, парлалга конференциязынга ол чугаалаан. Никарагуаның болгаш ССРЭ-ниң улустарының найыралы хөгжүп орар болгаш сайыз[illegible] аразында харылзааларның тергиин үлегер-чижээ болуп турар. Совет Эвилелинге Никарагуаның делегациязы СЭКП ТК-ның Чиигиге секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле болгаш совет өске-даа удуртукчулар-биле онза ажыктыг кол-даа ужурашкылганнарны эрттирген, ажылчыннарның болгаш тараажыннарның делегейде баштайгы күрүнезиниң төөгүзү база амгы амыдыралы-биле таныжып каан. Бистиң аян-чорувус майның 4-те — Никарагуаның национал төлептиг чорууунуң хүнүнде эгелээн. Биглерниң [illegible] ниң оюн бүгү совет улузунуң байырлап турганы майның 9-та доозулганы-биле кайгамчыктыг болган. Нацизмден кижи төрелгетенин хостааш[illegible]ның нүүрүнде миллион-миллион ооларын боттарының амы-тынын берген совет кижилерниң маадырлыг ёрее-шилим чоруу-нуң бүгү-ле өндүр чаагай чүүлдерин Совет Эвилелинге аян-чорук үезинде долу хемчээлинге ылап билип алдывыс.

Совет тала-биле чугаалажылгаларының үезинде Никарагуаның экономиказының хөгжүлдезинге улуг ужур-дузалыг кол-даа чугула документилерге ат салдынганын Д. Ортега демдеглээн. Ден эргеге болгаш калбак кады ажылдажылгага [illegible] экономиктиг калбак кады ажылдажылганың аргазын Совет Эвилели бистиң чуртувуска чыдыкаан.

Революсчу Никарагуа-биле ССРЭ-ниң акы-дуңмалышкы эп-сеткил каттыштырылгазының чыпшыкыланчак изиглиин никарагуа делегациязы алдар кылдыр Кремльге турускан шайланга Л. И. Брежневтиң чугаазы болу берген деп. Д. Ортега чугаалаан. Совет улузунуң чугаазы бистиң чурттарывыстың аразында ак сеткилдиг найыралдың бузурелдиг херечизи болуп турар деп, ол онзалап демдеглээн.

Латин-америк күрүнелерге хамаарыштыр амгы америк администрациязының политиказын Д. Ортега шыңгым шүгүмчүлээн. Латин Американың эрге-ажыктарының болгаш Вашингтонуң чүтүлдериниң аразында чөрүлдээ хүнүн-не улам тода болуп кел чыдар деп, ол чугаалаан. Никарагуага удур АКШ-тың агрессив [illegible]. Аргентина-биле чөрүлдээже Великобританияның Рейганның администрациязының деткип турары ол дугайын херечилеп турар. Бистиң чурттарывыстың хамаарышпас, бот-эргелиг чурттаар, боттарының эргезин эчиинге чедир камгалаар деп долу шиитпирлиин АКШ билип алыр ужурлуг деп, Д. Ортега медеглээн.

(СЭТА).

ДЕМИСЕЛДИҢ ЧАЛБЫЫЖЫ

«Латин Американың болгаш Кариб бассейнинде революстуг чорудулганың дүрүм ёзугаар шинчи болгаш онзагай чүүлдери» деп темалыг делегейниң теоретиктиг конференциязы [illegible] болган. Оон эмблемазы демдээ — Кызыл тук-биле шыптынган чер бөмбүрээ.

Конференцияның ажылының дугайында чугаалап бээрин оон киржикчилериниң бирээзи, Сальвадорнуң Коммунистиг партиязының Политкомиссиязының кежигүнү Сантьяго Лопестен ПМА-ның корреспондентизи Сергей Самойловтап диләэн.

— Конференцияның киржикчилериниң саны хөй болган. Ол дээрге таварылга эвес-тир — деп, Сантьяго Лопес чугаалаан. Эң чугула айтырыгны конференцияга чугаалажып көрген. Латин Американың болгаш Кариб бассейнде революстуг чаа кодурлуушкунуң барын политиктиг 28 партиялар[illegible]ри бир үн-биле демдеглээн. Улус массаларының империализмге удур хосталгалыг демисели улам калбарып турар.

Транснационал монополиялар-биле холбаалыг чагырыкчы [illegible] биле сатпышаан, [illegible] баазарын оралдажып турар. Байлар эрге-чагыргалап чайлавас дээш дерани аргаларны, оон иштинде олүрүкчү чорукту ажыглап турар. Сальвадорда болгаш Гватемалада байдал амгы үеде ындыг болуп турар.

Ындыг байдал турда национал хосталыышкын дээш, политиктиг болгаш социал чаартылгалар дээш демократтыг бүгү күштерин сырый каттыштырары революстуг организацияларның болгаш политиктиг партияларның кол сорулгазы болуп турарын конференцияга онзалап демдеглээн. Деранн ёзу-чурумнарны дүжүрер, кижилерниң эргелерин хүндүлээри дааш демиселди улам калбартыры эргежок чугула.

Латин Американың болгаш [illegible] Каттышкан Штаттар эн-не реакцылыг ёзу-чурумнарны деткип, дерииролыну күүседип турарын конференцияның киржикчилери демдеглээн. Сальвадорга хамаарыштыр Вашингтонуң туружу — оон тодаргай бирымдаазы-дыр. Сальвадорнуң антырын шериг күжү-биле шиитпирлээрин Каттышкан Штаттар ам-даа оралдажып турар. АКШ-тың тодаалекчилериниң дөрт кижилгези-биле Сальвадорга «соңгулдалар» дээр хоозун шуугаашкынны организастаан. «Өлүм эскадронун» дээр барыын үзелдиг организацияның удуртукчузу Роберто д'Обюссон ол «соңгулдаларының» түңнелинде конституция ассамблеязын ээлеп алган. А чурттуң түр президентизиниң албан-дужаалын АКШ-тың чалчазы Альваро Магана алган. Сальвадор улузунуң ол өлүрүкчүлеринге [illegible] тиилээн дээш Ак бажың байыр чедирген.

Империализмге болгаш оон чалчаларынга удур чидиг демиселдиң чалбыыжы Латин Америкада улам калбарып турар. Вашингтонуң администрациязының идеологтуг болгаш психологтуг дайыны, боо-чепсээ Кубаның, Никарагуаның, Гренаданың улустарын коргудуп шыдавас. Сальвадорнуң, Гватемаланың болгаш өске-даа чурттарның патриоттары хосталга дээш демиселин күштелдирип турар. Делегейниң хосталгага ынак бүгү кижилери ол демиселди деткип турар.

Хөй айтырыглар талазы-биле санал-оналдарны солчурупга конференция дыка ажыктыг болган. Латин Американың болгаш Кариб бассейнниң [illegible] улустар боттарының холунга алган.

(ПМА).

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

Мурнуу Атлантикада англи [illegible] «Харриер» деп хыдыкчы-бомбалакчы самолёттар Фолкленд (Мальвин) ортулуктарын база катап бомбалааннар. Англи самолёттар Пуэрто-Архентино (Порт-Стэнли) хоорайны үш удаа бомбалааның Аргентиналың [illegible] ниң каттышкан кол штабы [illegible].

«Нью-Йорк таймс» [illegible] нуң дыңнатканы ёзугаар алырга, Англияның «Канберра» лайнери Фолкленд (Мальвин) ортулуктарының районунга чеде берген. Оон кырында 2,5 муң десант шериглери бар. Ортулуктарже шуугуп кирери чайлаш чок деп Лондонда шериг кижилерниң сагап турарын солуннар бижээн.

Англияның премьер-министри М. Тэтчер уржуктуг сагындырыг кылган деп, Лондоннуң «Дейли телеграф» солуну демдеглээн. Фолкленд ортулуктарны дедир эгидип алыр сорулга-биле Тэтчер чазаны [illegible]. Ортулуктарны күш-биле алырынга четчир шериг корабльдери, кижилер болгаш боо-чепсек Мурнуу Атлантикада англи шериглерниң командылакчызы контр-адмирал Вудворта бар дээрзин Тэтчер эки билир деп, «Д[illegible]» солун бижээн.

Англи-аргентин чөрүлдээзин таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле КНО-да чугаалажылгалар [illegible]. Англияның кол төлээлекчизин Лондонче хенертен дедир келдирип эгелгенин америк Эй-би-си телекомпания дамчыткан. Мун[illegible]нарда дептилгениң барып азы чогуй КНО-да англи дипломаттар чугаалавайн турар деп. Эй-би-си демдеглээн.

Британияның агрессиязы күштелген таварылгада Аргентина Перудан азы Латин Американың өске-даа чурттарындан дузаламчыны [illegible] болур деп, Аргентинаның президентизи Л. Гальтиери Перунуң телевидениезинге берген интервьюзунга медеглээн.

«Хенераль Бельграно» крейсерже Англияның суг адаанга чоруур атомнуг хемезиниң дээрбеен халдаашкынының түңнелинде Аргентинаның [illegible] ниң дугайында чогуур [illegible]. Крейсерге [illegible] 1111 кижиниң ии [illegible] 730 кижини [illegible] алган. «Дайын чорудулгаларының» 200 миль зоназындан [illegible] аргентин [illegible] Англияның [illegible] Крейсерге [illegible] америк шпион-спутниктерниң берген [illegible] шериглериниң билип алганы Аргентинага улуг хилинчек [illegible].

Англияның агрессиязы эгелээнден бээр Аргентинаның [illegible] 44 кижини балыглаткан. «Хенераль Бельграно»-дан 311 кижи ис чок читкен.

Экономиктиг өөредилге

ТҮҢНЕЛ КИЧЭЭЛДЕРНИ ЭРТТИРЕРИ

Амгы үеде ажылчы чоннуң [illegible] өөредилгезиниң чыл [illegible] үндүрер харысалгалыг ажылдарын партия организациялары, экономиктиг өөредилгениң чөвүлелдери, [illegible] органнары чорудуп эгелей берген.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырадыр дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын ёзугаар партияның XXVI съездизиниң материалдарын, эш Л. И. Брежневтиң СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунга болгаш ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге чугааларын кичээнгейлиг өөренип, ында көрдүнген айтырыгларны коллективтерниң ажыл-херээ-биле сырый холбаарын чедип алыр дээш пропагандистер ажылдап келген.

[illegible] өөредилгениң пропагандистериниң болгаш дыңнакчыларының кичээнгейиниң [illegible] болгаш хумагалыг чорук дугайында айтырыглар турган. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чигир, [illegible] болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камнаар болгаш хумагалыг ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалын ёзугаар «Хумагалыг чорук — [illegible] база «Камналгалыг экономика» деп курстарны республикага 10 муң дыңнакчы өөренип доозар. Оон-биле кады [illegible] тиг чаршыты хөгжүдериниң болгаш мурнакчы дуржулганың [illegible] уламчылаан.

[illegible] харылзаазын [illegible] бүдүрүлгениң [illegible] рын бедидер талазы-биле «Тыва кобальт» комбинаттың, Бии-Хемде «Саян», «Өөк», Барыын-Хемчикте «Хемчик», Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы», «Алдан-Маадыр» совхозтарның, Бии-Хем райпозунуң, [illegible], № 3 АТБ-ниң, аянабүдүрүлгениң пропагандистери улуг ажылды кылган.

Ажылчыннарның өөренип турар экономиктиг болгаш [illegible] ажылды берип, азы зачёттар, [illegible] ажыл үе-шак камнап алырынга эптиг база бүгү дыңнакчыларның программаның кол-кол темаларын билип алганын хынаарда, оларның харыыларын дыңнап, анализтеп, ылаңгыя алган билиглерин херек кырында ажыл-херээ-биле холбап билирин көөрде эптиг. Ынчангаш бижимел хыналда ажылды бөөрле чугула айтырыгларга харылаар азы бүдүрүлгениң бир-ле ай[illegible] дыр, чок-ла болза мурнакчы [illegible] бөөр. Чижээ, кадарчы төрүүр 100 баш хойдан 120 хураганны мөңгү алган-дыр. Оон дуржулгазын өөренип көрген. Чедиишкинниниң чажыдын бижиир.

Зачётту болгаш беседалажылгакыны школаның бүгү дыңнакчыларының мурнунга але-биле эрттирер.

Удуртукчулар, специалистер болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар культтаазы тей, түр өөренсеп болза, кижи бүрүзү түс-түстэ азы коллек[illegible] рефераттарны [illegible] конференцияны, семинарны эрттирер. Рефераттарга дыңнакчылар чүгле теория айтырыгларын сайгарбайн, харын [illegible] рыгларын канчаар шиитпирлеп болурун, бо талазы-биле бодунуң саналдарын киирери чугула.

Бо өөредилге чылының чугула айтырыглары камналга болгаш хумагалыг чорук болганда, түңнел кичээлдерни [illegible] эрттирерин сүмелеп турар. «Сээң камналгага ажылыңга киржилгең», «Чүнү камнап алдың?» дээн ышкаш темаларны алгаш, дыңнакчы бүрүзүнүң бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын [illegible] көөрү солун.

Бо хевирлерден аңгыда теоретиктиг семинарларның дыңнакчылары экзаменнерни дужаап болур.

Түңнел кичээлдерни эрттирериниң мурнунда экономиктиг өөредилгениң чөвүлелдериниң азы партия комитеттериниң хуралдарынга, бир эвес [illegible] школалары болза, профэвилел организациязының киржилгези-биле кичээлдерни канчаар эрттирерин чугаалашкаш, графикти бадылап алыр. Партия, [illegible] ның төлээлеринден, ажылчый удуртукчуларындан болгаш экономиктиг өөредилгениң чөвүлелиниң кежигүннеринден комиссияны тургузар. Ол комиссия школа бүрүзүнүң журналын хынап, өөредилге программазының [illegible] боруп, [illegible].

Чер-черле экономиктиг өөредилгениң чөвүлелдери, пропагандистер партия организациялары [illegible] ле зачётка, экзаменге беседалажылгакынга киирер айтырыгларны, рефераттар темаларын дарый тодарадыр.

Өөредилгениң түңнелин протоколдарга бижиир. Оларга ажылчыннарның коммунистиг [illegible] деп атты тыпсырга база ажылчыннарның, специалистерниң разрядын, класын бедидерге документ болур. Удуртукчу бүрүзү экономиктиг билиин бедитпээн ажылчыннарның разрядын, класын бедидерин чөпшээревес болза эки, ынчан бүгү ажылчыннары экономиктиг өөредилгеге хаара тудуп болур бис.

Дыңнакчыларның берген харыызын түңнеп тура, оларның алган билиин практика [illegible] хынаар. Коллективтиң экономиктиг байдалын анализтеп, [illegible] бүдүрүлгениң [illegible] болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга оларның киржилгезин көөр.

Өөредилге чылын доозары дээрге өөредилге чылында мөңгүлеп алган дуржулганы [illegible] четпестерни элер талазы-биле [illegible] болгаш чаа өөредилге чылынга белеткел болур. Ынчангаш партия организациялары болгаш экономиктиг өөредилгениң чөвүлелдери өөредилгениң байдалын бүгү талазы-биле хапы [illegible] көөр. Бо айтырыгларны партия хуралдарынга, бюроларга, пленумнарга [illegible] да экономиктиг [illegible] га, министерство, ведомство [illegible].

Е. АЖИ,

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын баш[illegible] өөредилге талазы-биле консультантызы.

ОН БИРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ—БҮГҮ СПОРТЧУЛАРНЫЫ

Делегейниң эң бедиинге — Эверест четкен совет альпинистерниң чедиишкинин делегейниң хөй чурттарында бедик-биле үнелээн. Экспедицияның түңнелдерин тайылбырлаарын СЭТА-ның корреспондентилери бедик дээ үнер [illegible] специалистерден диләэн.

СОФИЯ. Совет альпинистер улуг чедиишкинниг болур дээрзинге экспедицияның эгелээнден тончузунге чедир бүзүреп турган мен деп, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Болгарияның алдарлыг спорт мастери Христо Проданов чугаалаан. Ол маадырлыг [illegible] тиилелге-биле доостурунга бурун бүзүрээн мен.

Совет альпинистерниң ол чедиишкини — бүгү альпинистерниң тиилелгези-дир. Эверестиң бедиинче чаа оруктү ол тиилелге бисте ажыдып берген!

КАТМАНДУ. Совет спортчуларның Эверест бедиинге чедиишкини чайынналчак тиилелге болуп турар деп, АКШ-тың командазының херөжек альпинизм Мари Маквари демдеглээн. Ол команда чоокта чаа Гималайның бедиинче четкен. Кандыг-даа бедикче үнери кезээде берге болур. Ынчаарга Совет Эвилелиниң спортчуларының шилип алган оруу техника талазы-биле онза нарын болган. Өске чурттарның альпинистериниң [illegible] чаагай дуржулганы совет спортчулар берип турар.

МОСКВА. Делегейниң эң-не бедиинче ССРЭ-ниң спортчуларының үнгени чүгле он бир кижиниң эвес, харын-даа бүгү спортчуларның чедиишкини-дир деп, ССРЭ-ниң спорт комитединиң күрүне тренери Владимир Шатаев чугаалаан. Ол бир совет спортчуларның иштинден сес муң ажыг метр бедикке моон мурнунда чорбаан-даа болза, экспедицияның чедиишкинниг болурунга бүзүреп турган бис.

Делегейниң эң-не бедиинче үнеринге хынамчалыг белеткелди чорудкан. Спортчулар хөй айлар дургузунда белеткенген. Альпинистерге эң быжыг дериг-херекселдерин бүдүрүп бээр талазы-биле улуг ажылды бүдүрүлге черлери кылган. Бо бүгү хемчеглерниң болгаш совет альпинистерниң маадырлыг чоруунуң түңнелинде чедиишкин хандыртынган.

Баштайгы экспедицияның чедиишкини ССРЭ-ге альпинизмниң хөгжүлдезинге идиглиг болуп, чаа-чаа чедиишкиннерже спортчуларны сорук киирип турар.

(СЭТА-ның корр).

⊙ ⊙

Төп Америкада АКШ-тың агрессивчи политиказынга удурланыышкын [illegible] чыскаалы Мехикога болган. Оон он-он муң киржикчилери мексикан найысылалдың кудумчулары-биле эрткен. Вашингтонуң Сальвадорда дыңгарлааашкыннарын, Кубага болгаш Никарагуага удур кызыгаарлыышкынын болгаш хоралыг үулгедиишкиннериниң политиказын доп-дораан соксадырын негеп турганнар.

ЧУРУКТА: [illegible] Мехиконуң кудумчулары-биле чоруп турары.

АП—СЭТА-ның фотозу.

⊙ ⊙

«ПОЛЬ РОБСОН ЧУГААЛАП ТУР»

«Совет Эвилели-биле найыралдың таваакчылары Американың ёзулуг патриоттары болуп турарын бертү-биле чугаалаар ужурлуг мен. [illegible] турар кижилер АКШ-тың болгаш америк улустуң эрге-[illegible] болуп турар».

Алдарлыг улуг артист, тайбың дээш идепкейлиг демисечи Поль Робсон бо сөстерни 1949 чылда-ла, ооң оваммыны үезинде чугаалаан. Поль Робсонуң бижээн номун «Прогресс» өзен ном үндүрер чер чоокта чаа парлаан. Ол номну «Поль Робсон чугаалап тур» деп адаан. 1918—1974 чылдарда ооң чүүлдерин, чугааларын болгаш чагааларын ол номда киирген. Дештиглелиг америк төөгүчү Филипп Фонер ол чугааларны, чүүлдерни, чагааларны чыып бүдүрткен. [illegible] ның кежигүнү Михаил Котов номнуң киириилде чүүлүн [illegible]. Тайбың [illegible] демисечилерниң делегей шуулганнарынга Михаил Котов болгаш Поль Робсон хөй удаа ужуражып турганнар.

Поль Робсон АКШ-тың дештиглелиг өске ажылдакчылары-биле кады тайбың таваакчыларның идепкейлиг киржикчизи болуп чораан. «Улустар аразынга тайбынны быжыглаар дээш» Делегейниң Ленинче шаңналын 1952 чылда ацаа тывыскан. Уильям Дюбуа болгаш Мартин Кинг-биле бир демей Поль Робсон АКШ-та расизмге удур массалыг шимчээшкинниң эгелекчилериниң бирээзи болган. Кара кештиг американнерниң хамааты эргелери дээш, Африканың болгаш өске-даа чурттарның улустарын колониалдыг дарлалдан бурун хостаар дээш шиитпирлиг демиселдиң чорударының эргежок чугулазын ол онзалап демдеглээн.

Поль Робсонуң номун парлаарындан АКШ-тың ном үндүрер черлери ойталаан турган. Ынчалзажок делегейниң хөй-ниитизинден ол номну чажырарын реакцылыг күштер чедип ап шыдаваан. Номну Лондонда «Денние Добсон», Нью-Йоркта — «Отелло ассошиэйтс», Бухаресте — «Эдитура политико», Берлинде — «Конгресс-ферлаг» деп ном [illegible] чорааи парлаан. Поль Робсонуң номун Москвага орус дылга [illegible] «[illegible]» [illegible] үндүрер черлер [illegible].

Поль Робсон бистиң чуртувуска [illegible] болгаш, ССРЭ-ге хөй удаа кээп чораан. Ол эң баштай бистиң чуртувуска 1934 чылда келген болгаш кажан-даа ынчаар үнелеп, өндүреп чорбаан мен деп медеглээн. Москвага, Ленинградка, Ташкентиге болгаш ССРЭ-ниң өске-даа хоорайларынга ооң концерттери улуг чедиишкинниг болган. Совет чурттуң экономиктиг, культура чедиишкиннерин, ССРЭ-ниң улустарының дециниң улуг ковыралын Поль Робсон магадап чораан.

Поль Робсон совет болгаш америк [illegible] дээш туржуп келген. Совет болгаш америк улустар делегейниң ийиги дайынының чылдарында фашизмге удур дем-биле демисешкени ышкаш, тайбың дээш демисежип шыдаар дээрзинге ол быжыг-биле бүзүреп чораан.

М. ДОЛГОВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

ПЛАННАП ТУРАР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк стратегтиг туруштарны Чоокку Чөөн чүктүң болгаш Перс мугулдурунуң районунга быжыглаар сорулга-биле делегейниң ол районунга болунуң шериг күжүп улгаттырарын Каттышкан Штаттар планнап турар. АКШ-тың күрүне секретарының Чоокку Чөөн чүк болгаш Мурнуу Азия херектериниң талазы-биле дузалакчызы Н. Велиотес бо дугайында америк конгресске чугаазынга бадыткаан. Делегейниң ол районунга Р. [illegible] кол кичээнгейни шериг айтырыгларынче углап турар деп, ол демдеглээн. Делегейниң ол районунче чепсектиг күштерин чедирер, «найы[illegible]» күрүнелерниң [illegible] кээрлеринге шериг баазаларын тургузар талазы-биле аргаларывысты улгаттырар болдап турар бис деп ол чугаалаан.

Херек-буруу медээлер

КОМПОЗИТОР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Бо хүннерде «Тиилелге» совхозтуң хову шөлдеринде часкы тарылга кидинтүлүк. Часкы сезонну ажылдар үезинде культура-массалыг ажылды комплекстиг чорудары ажылчын комитеди болгаш клуб чеңүлели баш удур планнаан.

Ол планга дүүштүр Тываның хоочун композитору, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Ростислав Кенденбиль-биле ужуражылганы хову турлаанга болгаш совхозтуң Культура бажыңынга организастап эрттирген. Композиторнуң удавас 60 харлаарынга тураскааткан «Ырлап берейн, эргимим» деп литература-музыкалыг композиция-биле ужуражылга эгелээн. Ында композиторнуң амыдырал-чуртталгазын, чогаалыкчы ажылчорудулгазын бүрүну-биле көргүзүп турар. Композицияның онзагай чүүлү чүл дээрге, оон күүселдикчилеринге Кызылдың аныяк-бүрү албан черлериниң талантылыг кижилериң шилип алгаш, киириштирип турары болур. Чижээлээрге, бот-тывынгыр композиторлар Д. Шактар, С. Бюрбээ, М. Кертик-оол, эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчызы М. Монгуш, ыраажы В. Чооду болгаш оон-даа өскелер киржип турар.

Композитор 200 ажыг ырының аялгаларын бижээн. Оон ыры чогаалында урал-чечен овур-хевирин музыкага көргүзүп тургаш, ооң үнезиннинге музыканың интонациязын кончуг чедимчелиг ажыглааны композиторнуң чединиккиин болур. Ылангыя аныяктарның эстетиктиг кижизидилгезин болгаш культуралыг билиглеринге Кенденбильдиң музыка чогаалы коску черни ээлеп турар. М. Рамазанованың «Төрээн Тывам», А. Борбак-оолдуң «Аяс хүн дег», Ю. Кюнзегештиң «Каттыраңнап чаннап келем», «Байырлал вальсы», К. Калзыгуунуң «Авам үнү» болгаш оон-даа өске чогаалчыларның сөзүнге бижээн аялгалары чоннуң сонуургалын чаалап алган.

«Тиилелге» совхозтуң хоочун хойжузу, Ленин орденниң эдилекчизи Ондар Баяндоо дугайында Ю. Монгуштуң бижээн сөзүнге Кенденбиль аялга чогааткан. Ону артист Вероника Чооду ырлап бээрге, көрүкчүлер адыш часкап турганнар.

Композитор бодунуң сценага үнүп келгеш, оон чогаадыкчы ажылын чон мынчаар үнелеп турарынга өөрүп четтиргенин илереткен. Композиторнуң 60 харлаар юбилейинге тураскааткан литература-музыкалыг композицияны сонуурган көрген көрүкчүлерниң болгаш чымыштыг ажыл-иште турар механизаторларның сагыш-сеткилинге мындыг чаңгыс-аай бодал төрүттүнүп келген. Тывада ат-сураглыг, урал талантылыг кижилер кончуг хөй. Ынчангаш ындыг кижилерниң ажыл-амыдырал, талантызын чонга удаа-дараа бараалгадып, таныштырары чаңчыл болу бээр боор деп күзеп турарлар. Мындыг ужуражылгалар урал чүүлдү чечен [illegible] бир хевири болгаш чоннуң ылангыя аныяктарның эстетиктиг кижизидилгезинге улуг салдарлыг болуру чугаажок.

К. МОНГУШ.

Кызыл району.

ЧАРЫШКА ТИИЛЭЭН

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң Кызылда аъш-чем садыының коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка киришкен, юбилейлиг чылдың [illegible] айларының үре-түңнелдиг ажылдаан. Бараан саарылгазының планын 104.3 хуу күүседип, пландан ажыр 30 муң рубльдиң аъш-чем бараан-нарын ажылдың чонга садыглаан. Янзы-бүрү чарыштарның [illegible] тургаш, 5 муң рубльдиң акша орулгазын алган. Ылангыя Кызылда 13 дугаар садыг коллективи [illegible] (директору Е. Куюк-[illegible]) чарышка тиилекчи болган.

К. ХЕРТЕК.

Адрезивис—Совет Эвилели

ФРУНЗЕГЕ ӨӨНҮКТЕШКЕН

Кыргыс ССР биле Тываның аразы каш муң километр. Ол аразында орук ырак-узак-даа болза, Михаил Максимович Чаш-оол (Каа-Хемниң Бүрен-Хемде чурттап турар) ол аразынга чаңгыс эвес-даа чорууп келген. Ында совхозта партком секретары Михаил Максимовичиниң ооң кадайы кодээ Совет күүскомунуң секретары Надежда Тюлюшевна үдеп каан, ырак Фрунзеде өөренип турар бичии кызы Саланазынга ачазы барып ужуражыр болганынга неzинин адаарганы иштинде хайнып турган. Уруу үр-даа болбайн, ыштаныылгазында дораан чедип келгей-ле.

Саланаңың ачазы Абаканга чедир автобус-биле чораш, кыргыс найысылалга поезд-биле чедип келген. Бир чыл бурунгаар ол-ла орукту ачазы база эрткен. Ынчан ол уруун Фрунзеге өөренири-биле эккеп чораан. Орук ара ооң сагыш-сеткилин Саланазы-ла дүвүредип чораан: кандыг тур ирги, ырак-узак черде кижиге чүү херегледииниң тур ирги. Шынында Саланага чүү-даа херек чок, эки өөренип, чурттап турар дээрзин болу билир-ле болгай.

Ачазы чеде бээрге, өөрүшкүманнайлыг кызы олче шурай-ла берген. Кайызының даа карактарында өөрүшкүнүң карак чаштары бүлдеңнешкен. Уруунуң өөредилгезин, чурттап турарын ачазы сонуурган. Салана база-ла аалында угба-дуңмаларының дугайын салдыкпайн айтырыгылаан. Чугаа-соот токтуп-ле турган.

Ийиги каътта Саланаңың чурттап турар өрээлинге келгеннер. Ында ооң өөрү Влада Томур, Марина Монгуш, Чойгана Санчай кады чурттап турар. Олар классиктиг танцы урал чүүлүнге өөренири-биле ийи чыл бурунгаар мында келгеннер. 1980 чылда келгеннер шупту—12 кижи, оолдар база бар. 1981 чылда келген база бир бөлүк бар, ында 10 кижи кирип турар. Олар шупту Фрунзениң хореография училищезинге өөренип келген.

Уругларның өөренип, чурттаарынга бүгү-ле байдал таарымчалыг. Танцы залынга кичээлдээн соонда, чылыг суглуг душка кирип ап болур. Чемненир чери—бирги каътта столоваяда. Чоокта чаа тургаан бо бажыңның ангы үениң телевизоры-биле кылдынган.

Бирги, ийиги каътта — өөредилге класстары, улуг концерт залы, танцы класстары. Үшкү каътта база ийиги каъттың кезиинде — уруглар чурттап турар. Киргизияның шупту булуңнарындан келген уруглар мында интернатта, күрүнениң долу [illegible].

Интернат эргелекчизи Елизавета Нуртазаевна Альпиева өрээлге кирип келген. Михаил Максимович ону шагда-ла таныыр. Чаа-ла тоскаан Саланазын училищеге чедирип чораш таныжып алган. Уруглар сагыш човангыр, эптиг-эвилең кижи болган. Башкыларның дугайында уруу база чүгле мактап бижиир. Рыскуль Дюйменалиевна Дюйменалиева Тывага кээп, танцылаар салымныг уругларны шилип ап чораан. Тывадан барган уруглар чүткүлдүг өөренип турарлар.

Салана, эр-хей! Кызымак, чүткүлдүг уруг. Тускай эртеминге-даа, ниити программага-даа эки диргкен. Уруунуң чединикилери дээш алазы ачаа чоргаарланып, оон хоюг бажын чассыдып суйбаан. Аал-оралын сактып оспаксыратпайн, харын-даа уругларны эки өөредип, танцы урал чүүлүнге хандыкшылдыг турары дээш Михаил Максимовичиниң сеткили өөрээн.

Чүгле Саланаңың ада-иези эвес, харын Маринаның ада-иези Орус-оол Алай-оолович биле Борбаана Кертик-ооловна Монгуштар уруунга база чоргаарланыр эргелиглер. Оларның уруунуң артисчи келир үези эки болуру амдыгаалтан тодаргай. Ам-даа алды чыл өөренир-даа болза, Марина Монгуш танцылаары кызымаккай чоруу-биле башкыларын өөртүп турар. Вла-даның ада-иези база-ла уруу дээш сагыш човавазын, ол бүгү эртемнерге эки өөренип турар. Ниа Комбуй-оол, Чойгана Санчай, Начын Новажап болгаш өске-даа уруглар база эки өөредилгелиглер.

Улуг сцена орук ээп үнери уругларга ам-даа ырак-та, а Начын Новажап бодун барык артист болган деп санап болур: Чингиз Айтматовтуң «Ие шөлү» деп тоожузун ёзугаар тургускан балетте улуг эвес рольда ол киржип турар.

Өөредилгениң чылдары билдиртпейн эрте бээр. Фрунзениң хореография училищезинде өөренип турар тыва оолдар, уруглар шуптузу-ла профессионал артистер болбаска-даа, училищеге эрттирген чылдарын, оларга эргим, чоок [illegible] кажан-даа утпастар. Урал чүүлдүң кижиге салдары үнелеп четпес хаиы. Ооң дугайын уруглар боттары улуг кижилер апаргаш ажы-төлүнге дамчыдарлар...

Уруглар дугайында сагыш салыышкын бистиң чуртувуста кайда-даа чаңгыс аай. Уруглар келир үевис, оларның аас-кежии, чаагай чоруу дээш бүгү талалыг кичээнгей салдынып турар. Аңгы-аңгы аймак-[illegible] чоннуң ажы-төлү кайда-даа бир деңге өзүп, доругуп, өөренип, чурттап чоруурлар. Чүге дээрге оларның адрези — Совет Эвилели, акы-дуңма республикаларның Эвилели.

Фрунзениң хореография училищезиниң урал чүүл удуртукчузу Берик Алимбаевтиң сес харлыг оол турда ону ада-иези Ленинградтың Ваганова аттыг күрүнениң академиктиг хореография училищезинге өөредип чоруткан. Ынчан 1946 чыл турган. Училище соонда Берик Алимбаев Киргизияның опера болгаш балет театрынга 25 чыл танцылаан. Ол ам Кыргыс ССР-ниң алдарлыг артизи, Фрунзениң хореография училищезиниң өөредилге-кижизидилге ажылын башкарып турар. Ук училище Тывага хореография кадрларын белеткээринге улуг-хуузун киирип келген.

1958 чылда баштайгы бөлүк Тывадан келген. Ам Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Евгения Салчак бо училищеге классика танцызының урал чүүлүнге өөренип алган, баштайгы бөлүктүң доозукчуларының бирээзи. Виктор Монгуш — «Саян» ансамбльде, база-ла Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, бо училищени доозкан.

Амгы сургуулдар училищени дооскаш, төрээн Тывазынга удавас чеде бээрлер. Чедип алган мергежилиниң ааыы-биле чонунга бараан болур. Кыргыс ССР-ниң найысылалынга өөренип эрткен чылдары, эргим башкылары, эш-өөрү — кыргыс оолдар, кыстар оларга кажан-даа уттундурбас.

В. КИРЬЯНОВ.

Фрунзе хоорай.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

МӨҢГЕДЕ ТУРАСКААТКАН

Ындыг каццага кире бээр боор мен деп чүвени Городишев бодаваан, ооң сагыш-сеткилин мынчан улам хая [illegible] кара булут дег дүндерлип-ле келген. Ынча ол шимчеш-даа диивейн, элээн үр турган соонда, дээрбечилерниң баштыңы Курнай:

— Бир эвес сен үнмес болзуңза, бо аңмаар-биле кады диригге өрттедиптер бис, шорунна — деп кыжангап.

Арны агарып, сартарыксай берген болза-даа, Городишев оон дидим, чоргаар базып үнүп келгеш, дээрбечилерже [illegible] берген.

— Менден чүнү күзеп тур силер, каргыштыг кара четкерлер — дээш, ол бажын улам бедик көдүрген.

Дээрбечилерниң аразындан узун кылдыгыр өске бир Блинов Николай, диштерин ызыртынгаш:

—Моон-биле чүге мынчап ылчынажып турар чүвел? — дээш, оон оргазынче, бажынче лаңчы ужазы-биле үстүргүлеп, ону эттеп эгелээн.

Павел Григорьевичиниң олар күш-биле сөөртүп алгаш, курэконом конторазының херимниң өжиинге эккелген. Аныяк мөге-шыырак кижи болгаш, оларның холундан күш-биле алыра тыртынып алгаш, ол бажын улам бедик көдүргеш, базып олурган. Ол аражында чүү болганын чедир билбээн ажылчыннар анаа чыглы берген. Городишев оларның [illegible] берген, бир-ле чүве чугаалаар бодаан.

Ынчап Блинов [illegible] оон чүшкүүзүнче үстүргеш.

— Шуут-ла контержиге — деп дужааган.

— Ынаар чүге баар мен, мында кылыр чүвем-даа чок — деп, Городишев шыңгыы харыылаан.

[illegible] Курнай олче шуут-ла [illegible]

— Чажырып алган боолаарың кайдал, ыт оглу — дээш олче шурай берген.

Курнайже ол удур чиге көргеш:

— Мен шериг чораан кижи мен, силерге боо бербес мен — деп, улам шыңгыы харыылаан.

— Чүү дидир сен, кончуг сек?

— Ол сээң хереэң эвес-тир, дүрзөк дээрбечи.

Курнай лаңчызының аксын Павел Городишевтиң хереэнге үстүргеш:

— Боолары кайда чажырып кааныңол, кончуг ыт оглу, дораан көргүс, база катап дужаап тур мен — деп алгырган.

—Катканыңның кара бажы, боолаар болзуңза, боола харын, аш бер, контрреволюстуг дээрбечи — дээш, Городишев улам өткүт үн-биле: — Мени өлүрүп-даа кагызыңза, совет эрге-чагырганы черле узуткап шыдавас силер. Баштырлыг эштер! Тываның улусчу нам, чазаа делгерезин!

[illegible] соонда, боо чык дээн. Городишевтиң сөөлгү сөстери ол болган. Алазы чок, өскүс арткан төл дег, ажылчыннар ыглажып туруп калган.

ОЛЛ-ЛА ҮЕДЕ Кызылдан үнген араттың революстуг шериинин дайынчылары болгаш Михаил Иванович Пахомовтуң кончуг дүрген дыңнадыг чедиргени-биле онза даалга күүседир отрядтың Атамановка (амгы Кочетово) суурдан келген бөлүү Чал-Кежигге бичии озалдап келзедаа, контрреволюстуг дээрбечилерниң хөй нуруузун чылча шаап каан. А оларның чамдыктары [illegible] ажыглаш, күш немеп алыры-биле Бии-Хемче дезиптер. ТАР-ның революстуг шериниң дайынчылары оларны истеп-сүрүп тургаш, адаа үнелезиниң-биле узуткаан.

Торгалыгга тура халыышкын үнүүргеш. Элегестиң Чал-Кежигге ханныг үүлгедиг кылган дээрбечилерниң салчээзиниң, оларны чылча шапканының дугайын партияның область организациязының архивинде бир документизинде тодаргай бижээн. Ол документиниң арыннарының бирээзинде мындыг одуруглар бар: «Павел Григорьевич Городишевтиң мөчүзүн харжаа-биле кады оон төрелдериниң дилээ-биле төрээн чуртунче апарганы.»

* * *

Оон бээр ам 50 ажыг чыл эрткен. Улуг эвес куржаомдан эгелээш, амгы Тока аттыг совхоз чедир коллектив хөй адырларлыг, механизастаттынган улуг ажыл-агый апарган, элээн каш салгалдың хөй санныг өзүлүт каар ажылчыннары-даа оон өзүп үнген.

Совхозтуң амгы салгалының коммунистери болгаш ажылчыннары хоочун салгалдың чаагай чаңчылдарын ыдып-[illegible] [illegible] 1930 чылда контрреволюстуг дээрбечилерге араатаннызы-биле өлүртүп баштайгы директору, коммунистиң алдын мөчүзүннери-биле каш чыл бурунгаар Элегес суурнуң кудумчуларының бирээзинге Городишевтиң адын тывыскан.

Павел Григорьевичиниң болгаш оон-биле кады ынчан дээрбечилерге [illegible] партизан чораан, баштайгы коллективтиг ажыл-агыйның даргазы Агафон Федорович Пахомовтуң аттарын мөңгежидери-биле бөлүүп даа боп тураскаалы совхозтуң ажыл-иштиледериниң күүсели-биле кылган. 1982 чылдың май 1-те Чал-Кежиг суурга ажыттынган. Чоннуң «кым-даа, чүү-даа уттундурбаан» деп бүгүнүг сөстериниң база бир бадыткалы ол-дур.

С. ШОЛГУ.

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паркынга эрткен дыштаныр хүнде болуп эрткен ыры байырлалының киржикчилери күүселде үезинде.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

МАЙ 18-ТЕН 20-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг дыңнадыг. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Москва». Кино тайылбыры. 9.05 — «Озир баштайгызы болган». Урал-чечен кинофильм. 10.40 — Москва хоорайның бичии уруглар урал чүүл коллективтериниң концерти. 11.35 — Сөөлгү медээлер. 11.40 —14.15 — Чапсар. 14.15 — Сөөлгү медээлер. 14.35 — «[illegible] мээң салым-чолум». Документалдыг фильмнерниң программазы. 15.40 — «Музейлерниң делегей хүнү». Музейлерниң Делегей чөвүлелиниң Совет комитединиң даргазы, Чурулга урал чүүлдериниң А. С. Пушкин аттыг Күрүне музейиниң директору И. А. Антонова дамчыдылганы башкарар. 16.45 — «Ыры дугайында [illegible]». Фильм-концерт. 17.35 — «В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел пионер организациязының 60 чылынга» «[illegible] лап тур бис» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Медээлиг чорук».

КЫЗЫЛДАН

19.20 — «Делегей байдалының допчулалы». 19.40 — «Улусчу контроль». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.55 — «Декабрь 20» деп хөй сериялыг урал-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 00.05 — ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге [illegible] тургузуп спортчу байырлал. «Бөгүн делегейде» деп информастыг үндүрүлге ол байырлалдың [illegible] болур.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «[illegible]». [illegible] фильм. 12.10 — «[illegible]». [illegible] ... ны белеткеп турар дугайында. 12.40 — Ботаника. 5-ки класс. Чайгы хайгааралдар. 13.00 — Совет чурулга урал чүүлүнде [illegible] революстуг темазы. 13.30 — Сөөң ленинчи библиотекаң «Аныяктар чиилелдериниң сорулгазы». 14.10 — «Кан канчаар катканыл». Н. Островскийниң амыдыралының болгаш чогаадылгазының арыннары. 14.55 — Башкыга —музыка кичээли. 3-кү класс. 3-кү дамчыдылга. 15.50 — Сөөлгү медээлер. 16.00— 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң симфония оркестриниң концерти. 19.15 — «[illegible] төвүнде». Информация-публицистиктиг программа.

МОСКВАДАН

19.30 — «Бистиң [illegible] [illegible] чалыы [illegible]». Совет ырның концерти. 20.00 — «Тамчыктыг улуңар, бичии чаштар!» «Ийи ыт дугайында». Мультфильм. 20.15 — [illegible] делегей маргылдаалары. «[illegible] кубогу». Ригадан дамчыдылга. 20.45 — «[illegible] аялгалары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.25 — «[illegible]» Урал-чечен телефильм.

МАЙ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.05 — Эртенги гимнастика. 9.20 — «Декабрь 20». Хөй сериялыг урал-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.25 — «[illegible]». 11.05 — «[illegible]». Мультфильм. 11.35 — Сөөлгү медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Сөөлгү медээлер. В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилел пионер организациязының 60 чылынга. [illegible] [illegible]. 15.25 — И. П. Павлов аттыг [illegible] [illegible]. 15.50 — «Сөөлгү ... верия!» Пионерлер ырларының байырлалы. 17.55 — ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң хүн демдеглели.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Бистиң уругларывыс». Киноэтюд. 19.05 — «Эртем амыдыралы». ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының 25 чылынга. 19.50 — «Декабрь 20» деп хөй сериялыг урал-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.50 — ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттарынга [illegible] Кремльдиң Съездер ордузундан дамчыдылга. Концерт соолуунде — «Бөгүн делегейде» деп информастыг [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 2-ги [illegible] өөредилгеге. 12.30 — Ада-иелерге дамчыдылга. 13.05 — ПТУ-нуң өөреникчилеринге. [illegible] Техниктиг эстетика. [illegible] — География. 7-ги класс. ССРЭ-де [illegible] камгалалы. 14.05 — Ада-чурттуң Улуг [illegible] аныяк маадырлары. 14.35 — А. П. Гайдарның амыдыралы болгаш чогаалы. 15.20 — П. И. Чайковский. «[illegible]». 15.50 — Сөөлгү медээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15 — Сөөлгү медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «[illegible]». 19.15 — [illegible]. 19.25 — «[illegible]». Информастыг-публицистиг программа. 19.55 — Чапсар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуңар, бичии чаштар!». «Хуулгаазынныг экран». 20.15 — «Скульптор Манизер». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.05 — «[illegible]». Урал-чечен фильм.

МАЙ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Декабрь 20» деп хөй сериялыг урал-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 10.10 — Совет Армияның ырның болгаш танцының А. В. Александров аттыг ийи дакпыр Кызыл туктуг академиктиг ансамбльның концерти. 11.00 — «Белик». Документалдыг фильм. 11.30 — «Сөөлгү медээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Сөөлгү медээлер. 14.35 — «Сибирьге болгаш Ыракы Чөөн чүкке». Кинопанорама. 15.45 — Ленинчи комсомол шаңналының лауреады чогаалчы В. Крапивинниң чогаалдарының дугайында. 16.30 — «Шыдыраа школазы». 17.00 — Дж. Вердиниң, М. Глинканың, С. Прокофьевтиң операларындан шилиттинген аялгаларны РСФСР-ниң улустуң артизи И. Охотников күүседир. Ленинградтан дамчыдылга. 17.45 — «[illegible]». [illegible] коллективке кижизидилге. 17.45 — Чурук бүрүзүнде — хүн. 18.00 — ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң хүн [illegible].

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.05 — «Аныяның төвүнде». Информация - публицистиг программа.

МОСКВАДАН

19.25 — «Чурттуң ховуларында». Химиктиг чүүлдерни чер ажылынга Харьков областа [illegible] тургаанының дугайында. 19.50 — «Декабрь 20» деп хөй сериялыг урал-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45—23.20 — «Кино камеразы делегейже көрүп турар». Политиктиг тайылбырлакчы И. Фесуненко дамчыдылганы башкарар. Дамчыдылга доозулган соолуунде «Бөгүн делегейде» деп информастыг үндүрүлге болур.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.30 — И. В. Гёте. «Фауст». 9-ку класс. 13.00 — «Болдунмаан шелээ». Субтитрлиг урал-чечен фильм. 14.15 — С. Прокофьевтиң чогаадылгазы. 15.00 — «Бистиң садывыс». 15.30 — «Эртенги даң хаяазындан ке-[illegible] чедир» Эртем-нептередир фильм. 15.50 — Сөөлгү медээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм. «Петя [illegible]» чарлып турар». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.05 — Аныяктарның болгаш студентилерниң IX Бүгү [illegible] фестивалының лауреады, Украин ССР-ниң улустуң танцызының «Ятрань» деп алдарлыг ансамбльның концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.35 — [illegible] 45-ки турут [illegible] бот-тывынгыр артистерниң [illegible] концерти.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улуңар, бичии чаштар!» 20.15 — «Шай, лалган болгаш кино». Документалдыг телефильм. 20.55 — «Михаил Мунтяну [illegible]» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.00 — «[illegible]». Урал-чечен телефильм.

Агаар

Республиканың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАЙ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ол оол дедир чанып келген» 9.30, 11.30, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Он ийи айлар» 9.40, «Ленинниң болгаш партияның хереэнге шынчы бис» деп пионер чыыжы 12.00, «Алдыгы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сөөлгү ыйлашкын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Петьканы көрдүңер бе?» 15.00, «Гобиниң болгаш Хинганның таварты» (2 сериялыг) 16.50, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Мен — Хортица мен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Ч А Р Л А Л

Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозу РСФСР-ниң социал хандырылга органнарының шугумунда ажылдап турар интернат-техникумнарга, профессионал-техниктиг училище-интернаттарга 1982-1983 өөредилге чылында дараазында өөредилге черлеринге II болгаш III бөлүктүң инвалидтерин өөрениры-биле чалап турар:

1. ИЛАНЫНЫҢ профтехучилище-интернадынга —үлетпүр бүдүрүлге черлериниң бухгалтерлерин.

2. ИРКУТСКИНИҢ профтехучилище-интернадынга — модельдиг болгаш ортопедтиг идиктер даараакчыларын, фотографтарны, шак септээр мастерлерин.

3. НОВОКУЗНЕЦКИНИҢ профтехучилищезинге — даараныылга бүдүрүлгезиниң септекчи-слесарьларын, радиотелеаппаратураларны септеп, [illegible].

4. КУНГУРНУҢ интернат-техникумунга — кодээ ажыл-агый үлелдүнүң бухгалтерлерин.

5. НОВОСИБИРСКИНИҢ интернат -профтехучилищезинге —электри дериг-херекселдерин септээр электрик-слесарьларын, үлетпүр бүдүрүлге черлериниң бухгалтерлерин, [illegible] [illegible] чагаан идиктер даараар мастерлерин.

6. ЧЕЛЯБИНСКИНИҢ интернат- профтехучилищезинге — даараныылга-бүдүрүлгениң септекчи слесарьларын, херээжелерниң чиик хептерниң даараныкчыларын, хуулга чагаан идиктер даараар мастерлерин, херээжелерниң чиик хептериниң быжыкчыларын өөредири-биле хүлээп алыр.

Бижиктиришкиннерин 1982 чылдың апрель 1-ден эгелээш, августуң 1-ге чедир хүлээп ап турар, кирериниң шылгалдалары—августуң 1-ден 20-ге чедир, өөренир кижилер составын августуң 21-ден 25-ке чедир тодарадыр.

Интернат- техникумнарга 7-8 класстан кудуу эвес билиглиг, 15-теен 40 хар чедир назылыг II болгаш III бөлүктүң инвалидтери эр-херээжен кижилерни хүлээп алыр.

Профессионал-техниктиг интернат-училищелерге өөренир халас. Сургуулдар шуптузу өөренип турган үезиниң [illegible] күрүнениң долу [illegible] (чемненири, идик-хеви, чурттаар чери) турар. Оларга өөредилге номнарын, дериг-херекселдерин бээр. Училищеге өөренип кирген инвалидтерге пенсияларны дурумнуң 175-ки чүүлүн [illegible].

Өөренир күзээн кижилер бүгү айтырыгларны чурттап турар черлериниң хоорайсобестеринден азы Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозундан тодарадып ап болур.

АДРЕС: Кызыл хоорай, Комсомольская кудумчузунда № 3 бажың.

Редакцияның адрези: 667000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 тарыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийниң амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75 культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун садыглал болгаш 2-32-75 телефоннар болгаар.

Чагыг № 985.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00722

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 116 (11914) | 1982 чылдың май 19, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

Дүүн Москвага, Кремльдин Съездилер ордузунга, ВЛКСМ-ниң XIX съездизи бодунуң ажылын эгелээн. Аңаа СЭКП ТК-нын Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

СОВЕТ АНЫЯКТАРНЫҢ ДАЙЫНЧЫ АВАНГАРДЫ

ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң ажыттынганы

СЭКП-ның идепкейлиг дузалакчызы болгаш идегелдиг курлавырлары комсомол бодунуң маадырлыг төөгүзү-биле, бөгүнгү күш-ажылчы тиилелгелери-биле Ленинниң адын дүрүм ёзугаар эдилеп чоруурун бадыткаан. Ада-чуртка эрес-маадырлыг бараан болуушкунунуң-биле ВЛКСМ бодун алдаржытпаан ындыг участок коммунистиг тургузуушкунда чок.

Байкал-Амур магистраль, Кара хөрзүннүг эвес чер, Камада кайгамчык улуг автозавод, Казахстанның карак четпес кур чер делгемнери, Сибирьниң нефтилиг черлери болгаш тайбың атомнуг Волгодонск хоорайы—комсомолдуң күш-ажылчы маадырлыг чоруунуң чүтле чамдык адрестери-дир. Бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң улустарының найыралдыңы болгаш аңы-дүмма [illegible] улуг байырлалы —ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын таленттиг уткуурунга бүгү совет улус-биле кады комсомол белеткенип турар.

Совет аныяктарның дайынчы авангарды —комсомол, аныяк салгакчыларның политиктиг болгаш хамаатылыг кижизидилгезиниң кезээде школазы болуп келген болгаш болуп-даа турар. Коммунизмниң өлүм чок идеалдары дээш бызыг турушту демиселчилерни естүрериниң комсомол бодунуң кол сорулгазы кылдыр санап турар. Тергииннерниң тергииннери —партияга болгаш чоңга кызытаар чок берлинтеңи-биле, беш чылдың [illegible] шалыпчы күш-ажылы-биле ат-алдарны болгаш аш-өөрүнүң идегелин чаалап алганнары комсомолчуларның 41 миллион ажыг кежигүннерлиг отряды ВЛКСМ-ниң XIX съездизинче чоруткан.

Кремльдиң Съездилер ордузунга ВЛКСМ-ниң съездизи май 18-те ажыттынган.

Эртеңгиниң 11 шак. Эштер Л. И. Брежнев, Ю. А. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин оларны чыылганнар дийиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов съездини ажыткан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттары кылдыр бир үн-биле соңгутканың ол дыңнаткан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге болгаш кежигүнүнге кандидаттарга, СЭКП ТК-ның секретарьларынга чүректиң ханызындан изиг байырны Б. Н. Пастухов бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү комсомолчуларының болгаш аныяктарының өмүнээзинден чедирген. Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Кызыл тугун, РКП (б) ТК-ның болгаш СЭКП ТК-ның Тураскаалдыг туктарын марш аялгазының үделгези-биле залга кирип келген.

Делегейниң аңы организацияларының, 110 чурттарның аныяктарының 140 коммунистиг эвилелдериниң болгаш аныяктарның демократтыг болгаш социалистиг организацияларының төлээлекчилери съездиниң ажылынга киржири-биле чедип келгенин ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары демдеглээн.

Бүгү чурттарның аныяктары-биле дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын моон соңгаар-даа быжыглаарын, пролетаржы интернационализмниң принциптерин чайгылыш чок ка эдерерин, делегейниң демократтыг аныяктарының шимчээшкининиң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны дээш демисежирин Ленинчи комсомол, бүгү совет аныяктар бодунуң интернационалчы хүлээлгези кылдыр санап турарын съездиниң делегаттарының өмүнээзинден даштыкы аалчыларга ол бүзүреткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро-зунуң составын эш Л. И. Брежнев баштадыр хүндүлүг президиумга улуг өөрүшкү-биле съезд соңгаан.

Съездиниң удуртукчу органнарын: президиумун, секретариадын, редакция болгаш мандат комиссияларын соңгаан.

Съездиниң хүн айтырыгының чурумун бир үн-биле бадылаан:

1. ВЛКСМ-ниң Төп Комитединиң отчёду.

2. ВЛКСМ-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткели.

3. ВЛКСМ-ниң төп органнарының соңгуулдалары.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке сөс берген. Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары туруп келген. Леонид Ильичтиң дийиттиг, соксаал чок адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Эш Л. И. Брежневтиң «Чоннуң эрге-ажыктарының дугайында сагыш салыры — комсомолдуң алдарының херээ» деп чугаазын Кремльдиң Съездилер ордузунга чыылганнар кайгамчык улуг кичээнгей-биле дыңнаан. Дийиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары ол чугааны хөй удаа үзе кирип турган.

«ВЛКСМ ТК-ның отчёдун болгаш политика талазы-биле идепкейлиг, ажыл-херээн билир, күш-ажылга ынак болгаш ажылдап билир, бодунуң Төрээн чуртун камгалаарынга кезээде белен кижилерниң салгакчыларын кижизидер талазы-биле Ленинчи комсомолдуң сорулгалары» деп илеткелди ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов оон даараазында кылган.

Комсомолдуң XIX съездизинге ВЛКСМ-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелин оон даргазы Е. М. Глушкевич кылган.

Мандат комиссиязының илеткелин оон даргазы В. М. Шишин кылган.

ВЛКСМ ТК-ның болгаш Комсомолдуң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелдерин съезд чугаалажып эгелээн.

Май 19-та ВЛКСМ-ниң съездизи ажылын уламчылаар.

* * *

Съездиниң делегаттары болгаш аалчылары В. И. Лениниң Мавзолейинге чечек болгаш венок салган. Кремль ханазының баарында Билдинмес солдаттың хөрүнге база венок чечек салган.

(СЭТА).

ОРБИТАДА «ИСКРА-2»

СЭТА-ның дыңнадыы

Космонавтылар А. Н. Березовой биле В. В. Лебедев башкарган «Салют-7» — «Союз Т-5» деэр орбита комплексизинден Черниң «Искра-2» деэр кылымал 5-чи спутниин 1982 чылдың май 17-де аңгылаан болгаш космос делгеминче салып үндүрген.

Космонавтылар А. Н. Березовой биле В. В. Лебедев спутникти салып үндүрүүшкүнге белеткеп, оон системаларының ажылдаарын хынаан болгаш шлюз камеразын таварты спутникти чогуур үезинде ажык космоске салып үндүрүпкен.

Орбитада ужудуушкунун ол спутник дараазындагы параметрлер-биле уламчылап чоруур:

— Черниң кырындан максималдыг ыраашкыны — 357 километр;

— Черниң кырындан минималдыг ыраашкыны — 342 километр;

— орбитаның ийлеңнишкини — 51,6 градус;

— Черни долгандыр эргилериниң үези — 91,3 минута.

Чурттуң аныяк эртемденнериниң болгаш радиога хандыкшылдыгларының кииргилерин тургаш, «Искра-2» спутникти Москваның Серго Орджоникидзе аттыг ужар чүүл институдунуң студентилериниң конструктор бюрозу чогаадып тургускан.

Хандыкшылдыгларның радио харылзаазының талазы биле шенелделерин чорудар [illegible] сагындырар херекселдин, команда радио-шугумун аппаратураның [illegible] ажылдап чорууруну дугайында эртем-техниктиг информацияны болгаш саң хемчээлдерин дамчыдар радиотелеметриктиг системаны спутникте тургускан.

Хандыкшылдыгларның «Искра-2» деэр спутниктиң радиокомплекизиниң ажылдаар [illegible] биле шенелделерге Совет Эвилелиниң, Болгария Улус Республиканың, Венгрия Улус Республиканың, Вьетнам Социалистиг Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Куба Республиканың, Лаос Улус-Демократтыг Республиканың, Моол Арат Республиканың, Польша Улус Республиканың, Румыния Социалистиг Республиканың, Чехословак Социалистиг Республиканың аныяктар болгаш студентилер организациялары киржир.

Социалистиг чурттарның аныяктар эвилелдериниң шенелде киржикчилериниң эмблемаларын [illegible] спутникте тургускан.

Студентилерниң Москва болгаш Калуга хоорайларда чуглээн алыышкыны — команда пунктулары спутникти баштарып, келген информацияны чуглээн ап, сайгарып турар.

Телеметриктиг информацияның саң медээлерин [illegible] алырга, спутниктиң борт системалары болур-чогуур-биле ажылдап чоруур.

«Искра-2» спутниктиң ужудуушкунун Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң XIX съездизинге [illegible].

БАЙЫРЛЫГ ТЕЛЕГРАММА

Республиканың пионерлеринге, пионер ажылдакчыларынга, башкыларга болгаш пионер шимчээшкининиң хоочуннарынга Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чылын таварыштыр чүректиң ханызындан изиг байырны чедирдивис. Аныяк салгалды ленинчи чагыгларның, совет улустуң болгаш партияның революстуг, дайынчы база күш-ажылчы чаңчылдарының ёзузунга кижизидериңге улуг чедиишкиннерлиг болуруңарны күзедивис. Аныяк ленинчилерни чаа солун эгелээшкиннер, пионержи салгалдың аллар-лыг ажыл-херектериниң эстафетазын уламчылавышаан, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге бодуңарның төлептиг салыышкыныңар болзун.

ВЛКСМ ТК ПАСТУХОВ.

Пионерлерниң Төп Чөвүлели ФЕДУЛОВА.

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫРЫ— КОМСОМОЛДУҢ АЛДАРЫНЫҢ ХЕРЭЭ

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер делегаттар! Съездиниң хүндүлүг аалчылары!

Ленинчи комсомолдуң XIX съездизиниң ажыттынып турарының байырлалдыг шагында Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң өмүнээзинден, чурттуң бүгү коммунистеринден силерге чалбыыштыг байырны чедирип, ажыл-херекчи, [illegible] болуңар деп күзээшкинимни дамчыдып тур мен. (Үр адыш часкаашкыны). Силерге, эргим өңнүктер, база силерниң нүүрүңерде бүгү комсомолчуларга, бүгү совет оолдарга болгаш кыстарга амыдыралчуртталгага болгаш ажылыңарга улуг чедиишкиннерни, хуулда чаагай кежик-чолдуг болуруңарны күзеп тур бис. (Адыш часкаашкыны).

Улуг Октябрьның 65 чылы оон болгаш ССР Эвилелиниң тургустунган хүнүнден бээр 60 чыл оюн бо чылын совет улус байырлалдыг демдеглээр. Ол дээрге, харын кончуг берге-даа бол, алдарлыг он-он чылдар болган. Аар-бергелерни болгаш чедишмес чоруктарны таварты эртип, улурла өөренип, четпестерни болгаш частырыгларны ажып эртиптээн. Делегейни [illegible] бис. Туттунуп кылдынган чүүлдерин бисти камгалаар болгаш боттарывыс идеалдарлыг [illegible] арттырар дээш фашистиг [illegible] бистиң улузувус чээрби миллион кижиниң амы-тынын берген.

Ол-ла бүгү чылдарда ленинчи партиязынга удуртурган болгаш сорук кииртирген аныяктар мурнуу шугумга чоруп келген. Бөгүн бисте бар бүгү-ле чүүлдерин харын [illegible] мурнуунарга ажылдап турган кижилер, хамааты дайынның алдарлыг [illegible] болгаш баштайгы беш чылдарның шалыпчылары, Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш дайын соондагы катап тургузуушкунунуң маадырлары, сөөлгү он-он чылдарының кайгамчык улуг тудугларының киржикчилери тургускан. (Адыш часкаашкыны). Олар үнелеп четтинмес [illegible] — найысыг социализмниң делегейде баштайгы күрүнезин, коммунизмниң тургузуп турар ниитилелин силерниң холуңарга дамчыдып берип турар-дыр. Ынча бистиң [illegible] ти бөдүүн чүүл болу бээр кылдыр хуулдурарының бүгү-ле аргалары бар. Ону харын силер боттарыңар, 80 чылдарның аныяктары — силерниң күш-ажылыңар, силерниң билдилиг чоруунар, силерниң [illegible] кылыр ужурлуг. Ынчангаш силер мурнуңарда турар төөгүлүг сорулгаларга төлептиг болур силер деп бүзүреп бис.

Тюмень болгаш БАМ, «Атоммаш» болгаш Кара эвес хөрзүннүг черлер, бүгү чуртта күчүлүг үлетпүр комплекстери — совет аныяктарның күш-ажылчы маадырлыг чоруунуң бөгүнгү демдектери ол-дур. А комсомол ам ниити-ле бүгү-эвилелдиң 135 шалыпчы тудугларын шефке алган. Кайгамчык улуг хемчээлдиг тудугларны кылып турар. Чүс-чүс чаа бүдүрүлгелер, мелиорация талазы-биле ажылга улуг салыышкын, шөлдерниң дүжүткүрүн бедидеринге болгаш мал ажылын көдүреринге чедиишкиннер — комсомолдуң XVIII съездизиниң соондагы үеде бистиң аныяктарывыстың күш-ажылчы отчёду ындыг. Ол дугайын эш Пастухов бодунуң илеткелинге болгаш съездиниң делегаттары чугаалаар боор.

Ынчалзажок улус ажыл-агыйының болгаш бистиң ниитилел амыдыралывыстың бүгү талаларының хөгжүлдезинге комсомолдуң бөгүнгү салыышкыны моон-даа улуг болгаар турар ужурлуг. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери аныяктардан улуг энергияны болгаш үргүлчү [illegible] ажылдаарын негеп турар. Чүге дээрге чедиишкин Ленинниң сөстери-биле чугаалаарга, чүгле чамдык изиг күзелдиң маадырлыг кыптыгыышкыны-биле чедип алдынмас, харын массалыг болгаш хайнышкыннаг ажылдаарының эң-не үр, эң-не шудургу, эң-не берге маадырлыг чоруун негээр».

Бисте ам 41 миллион комсомолчу, 450 ажыг муң комсомол эге организациялары бар. Ол бүгү армия чаңгыс [illegible] Бүгү эвилел шалыпчы тудугларынга туруп шыдавазы билдингир. Оон турар черлериниң девискээри — бүгү Совет Эвилели. Ынчангаш комсомолчуларлыг участок бүрүзүн мурнуу шугум кылдыр санаар херек деп чугаалаар ийик мен. (Адыш часкаашкыны).

Бистиң бүгү экономикавыстың [illegible] бедидериниң, чоннуң амыдырал байдалдарын улам экижидериниң оруктары тодарганыаттынган кандаа чугула шиитпирлерни сөөлгү үеде партия хүлээп алганын билир силер. Удавас СЭКП ТК-ның Пленуму болур, ынчангаш чем программазының кол параметрлерин аңаа көөр болгаш бадылаар.

Бөгүн ажыл чем программазы ол дээрге дүжүткүр чорукту бедидери, чемиштиглилгелерни болгаш кедээ ажыл-агый машиналарын бүдүрерин көвүдедири-дир. Ол дээрге мал ажылының кадүрери болгаш комбикормнар үлетпүрүн, бүгү-ле мал чеми баазаларын хөгжүдери-дир. Ол дээрге хоорайда-даа болгаш кедээде-даа бүдүрүлге черлеринге кедээ ажыл-агыйның продукталарын бойдустан кылыр тергиин эки организастаары-дыр. Ол дээрге шөлдерден болгаш фермалардан эгелээш, завод цегинге болгаш садыг черинге чедир ажыл-чемниң эртер бүгү оруунга чидириглер-биле демисел-дир. Ол дээрге аныяктарның ажылдаарынга болгаш чурттаарынга-даа эргежок чугула байдалдарны тургузары, оларны кедээ ажыл-агыйынга быжыглаары-дыр.

Бо ниити-улусчу ажыл-херекке күжүнерни үндүрер карак четпес болгаш буянныг чаагай шөл силерниң мурнуңарда ажык деп чүве билдингир-дир, эштер! Ынчангаш кедээниң-даа болгаш хоорайның-даа комсомол организациязы бүрүзү, комсомолчу бүрүзү ындыг улуг ажылга боттарының турар черин тодаргайы-биле билген турар херек. Олар боттарынга тодаргай хүлээлгелерни алгаш, кылган чүүлдериниң дугайында санажып турары чугула. Чогум-на ынчан ёзулуг ажыл-херекчи чорук болур. Чогум-на ынчан ам ёзулуг комсомолчу шалыпчы ажыл болур! (Адыш часкаашкыны).

Амгы үеде бүгү улустуң мурнунга партияның салып турары оон өске база бир эң чугула ажыл-агыйжы болгаш политиктиг сорулгазы болза, эң шыңгыы камналга, чер болганга база бүгү талазы-биле камналга болуп турар. Бистерде канчаар-даа аажок хөй курлавырлар бар. Ынчалза-даа машиналар болгаш металл, хлеб болгаш чиг-эт, материалдар болгаш оттулар чүүлдүң бодамчалыг эвес, кайы-хамаан чокка, [illegible] ле эвес ажыглаттынар чорууну ховар эвеэн хараадангыг-дыр. Моон соңгаар ынчаар үргүлчүлеп болбас. Бир эвес бистер ындыг чоруктан адырлып алыр болзувусса, чурт улам-на бай-шыырак, а кижилер улам эки чурттаар апаар. Бо эң чугула ажыл-херекти боттандырып чорударынга комсомолчулардан ангыда кымнар эгелекчилер болурул? Чогум-на ындыг болуңар, эштер! (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Кижи бүрүзүнүң хууда салыышкыны, аныяк энтузиастарның үлегер-чижээ үнелеп четтинмес дуза боор болурдур. Бистерниң ол ниити [illegible] эң-не [illegible] хевирлерин комсомол тып шыдаарынга бүзүрээр мен. Ынчалза-даа ындыг хевирлер ынап-ла ачылыг болуп, солун болгаш хамаанның мурнунда — дээштиг бо [illegible]. Бо талазы-биле [illegible] чүүл —алыс түңнел, оларны ылаптыг санаары. Ол ыңкам бүгүдеге билдингир болуру чугула: бисте хумагалыг [illegible] кижи кымыл, улустуң байлаан кым чапканнап турарын кижилер шуптузу көрүүннер. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Улустуң эрге-ажыктарының дугайында сагыш салыры — комсомолдуң алдарлыг херээ. Ол аңаа-ла сөс кырында эвес, а херек кырында сагыш салыышкын болур. ВЛКСМ-ниң эрткен съездизинге-ле комсомол садыгның болгаш чоннуң хандырылгазының ажылын доктаамал болгаш кошкак дивес хайгааралга алырының ол черлерге ажылды чорударынга дузалаарының дугайында чугаа болган болган. Бо талазы-биле амдыгаа чедир эвээш чүүлдерни кылганы хараадаңчыг.

Чаңгыс удааның дап беринишкинин болгаш харын даа ону эки шиитпирлер-даа эвээш болу бээр ындыг херек болган, эштер. Садыгда, амыдырал хандырылгазында бистиң хөй аныяктарывыс ажылдап турар, оларның аңаа баары үргүлчүлеп турар. Олар дээрге —хөй кезиинде эки, ак сеткилдиг ажылдакчылар. Ынчалза-даа четпестерни болгаш ажыл-албаның соора ажыглаар чорукту узуткаар дээш демиселге эң-не принципиалдыг болгаш шыңгыы чорук негеттинип турар-дыр. Дыка хөй черлерде бистиң магазиннерин-даа, амыдырал хандырылга черлери-даа кижиниң күзээни ыңкаш, ынчаар ажылдавайн турары чажыт эвес-ле болгай. Садып алыкчыларга нарыгы чорук болгаш чалгаа-шуушпен ажылдаа, оон эртсе самчыгдаашкыннарның факт-барымдааларын, садыглаашкынның дүрүмүн үрээр чорук-даа таварыштылаар. Ол бүгү хамаатыларның херегцел эрге-ажыктарынга улуг салдарны чорудуп турар. Ынчангаш ындыг дарыгдыг чоруктарны узуткаар үе келген-дир! (Адыш часкаашкыны).

Бо талазы-биле партия, совет, ажыл-агый органнарының болгаш оларның удуртукчуларының дузаламчызы комсомолчуларга херек апаары чугаажок. Ындыг дузаламчыны көргүзерип аазап тур бис, эштер. (Адыш часкаашкыны). Мынча деп чугаалаар бодадым: чижээ, БАМ-да ышкаш, шак ынчаар үлегерлиг, кызымак ажылдаарының чижектерин комсомолчулар маңаа база көргүзер боор деп күзеп турар бис. Совет кижилериниң амыдырал байдалдарының, каасталгазының дугайында чугаа чоруп турда, маңаа түңмек ажыктар турбас, олар шупту-ла — эң чугула. Ону [illegible] чоруңар, эргим өңнүктер. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! Бистиң аныяктарывыс кайгамчык эртем-билиглиг, талантылыг, дидим. Ындыг болур-даа ужурлуг. Чалыы назын дээрге амыдыралдың хаазы-дыр. Ол дээрге кижиниң кижи болуп, хамааты болуп хевирлеттинериниң үези-дир. Ынчангаш аныяктар доктаамал өөренир ужурлуг. Чүгле билиглер чедип алыры-биле кызыгаарланмас. Ак сеткилдиг ажылдаарынга, бүгү-ле хөй нарын чүүлдерлиг амыдыралды совет патриотизмниң болгаш коммунистиг бүзүреддиг чоруктуң турушталарындан көрүп үнелээринге өөренир. Бистиң ниитилел норма-чижектеринден хензиг безин хажыдал базарынга эптеш чок болурунга өөренир. Шериг албаның школазын база эртер. Төрээн чуртун кажан-даа камгалаарынга белен болуру-биле амгы үениң чепсээ болгаш дайынчы техниканың ылаптыг ажылдаарынга өөренир. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны). Адак сөөлүнде, культурлуг, организастыг, бодунуң болгаш өскениң үе-шагын үнелеп билир, улугларны хүндүлээр кижилер болурунга — чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, кижизиттинген, эриг-мөзүлүг, чорум-чурумнуг, сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң ёзулуг хамаатылары болурунга өөренир херек. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Аныяктарга ындыг мөзү-шынарларны ижиктирип кижизидерин дээш-ле харын комсомол туруп турар. Ону бир-ле дугаарында комсомол ажылдакчылары кылыр. Үе олардан эң-не бедик негелделерни салып турар. Комсомол ажылдакчылары боон төрүттүнүп келбес. Оларны аныяктар коллективиниң бүзүрели база партияның бүзүрелдегели изип үндүрүп турар. Ол ийи дакпыр харыысалга-дыр. (Адыш часкаашкыны). Ленин мынча деп сагындырып чораан: «Ёзулуг организакчыларны, чүвениң болаачылыг көөр болгаш ажыл-херекке сагынгыр-тывынгыр кижилерни, социализмге бердингени-биле черле-лештир совет организацияга хөй санныг кижилерниң быжыг болгаш найыралдыг кады ажылдаарын шуугаашкын [illegible] хөлзээшкинниң болгаш шуугаашкын турда-даа ушталбаштап билир кижилерни эң-не кичээңгейлиг болгаш шыдамык шылгаар болгаш тывар херек. Чүгле ындыг кижилерни, он катап шылгаан соонда, эң бедүүн сорулгалардан эң нарыннарынга чедир шылгап көрген соонда, харыысалгалыг албан-дужаалдарже үндүрер...»

Ол дээрге, эштер, бөгүнгүде база эң-не мерген сүме, кадрлар-биле ажылга, оон иштинде комсомол кадрлары-биле ажылга, эң-не илергейлиг үг-шиг-дир. Ону ба[illegible] рымдааланыр — чедиишкиниң ынап-ла болур. (Адыш часкаашкыны).

Эштер! Даарта Владимир Ильич Ленин аттыг Бүгү-эвилелдиң пионер организациязы 60 харлаар. Ол дээрге совет чаштарның болгаш оон халаттынмас вожатыйы — комсомолдуң кайгамчык чаагай байырлалы-дыр. Коммунистиг партияның херээ дээш демиселге моон-даа соңгаар кезээде белен болуруң бистиң алдарлыг пионерлеривиске күзеп каалы! (Дийиттиг үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эргим өңнүктер! Силер — бистиң улуг улузувустуң келириниң чурттуң даартагы хүнүн бодарадыр кезээниң төлээлекчилери-дир силер. Ынчангаш силер ол даартагы үүн кандыг болурунга кымдан-даа артык сонуургалдыг силер. Чүгле совет кижилерге хамаарыштыр эвес, бүгү кижи төрелгетенге база. Улустарны чүү манап турары — тайбың тургузуушкуну, улам аас-кежиктиг болгаш таарымчалыг амыдырал дээш чиик эвес-даа бол, буянныг ажыл бе азы ядролуг узуткаашкынның албыстаашкыны болгаш халавы бе?

Империализмниң эң-не агрессиви күштериниң политиказы бистиң хүннеривисте айтырыгны харын шак ынчаар тургузарынче албадап турар. Ынчангаш аңаа харыы тайбынга ынак чурттарның политиказы кайы хире идепкейлиг болгаш турушкуг болурундан, хөй миллион улус массалар делегейниң чаа дайынының кыпсыкчыларының угланыышкынынга удур, чер кырынга тайбыңны камгалаарынга кайы хире шиитпирлиг болгаш сырый каттышкан демисежиринден хамаарылыг. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Үш неделя болгаш Нью-Йоркка КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязы ажыттынар. Чепсеглениишкинниң дүжүрериниң айтырыгларынга бүрүнү-биле тураскааттынган тускай сессия. Совет Эвилели ол сессия чедиишкинниг болзун дээш бодунуң талазындан бүгү чүүлдерни кылыр.

Ам тайбыңның дугайын чүгле чугаалаары эвээш. Боттуг болгаш практиктиг ажыл-херектер чугула. Бо талазы-биле бөгүн кол сорулга — Европага ядролуг удурланыштыр турушкунуң чедип келген аймыылдыг кызыгаарларын чагыдыры, маңаа ядролуг күштүлерни улам ыңай улгаттырарын соксадыры болур. Делегей дайыннары ийи катап эгелээн черге, Европага делегейниң ядролуг өртүнүң кайы-даа үеде өскүп үнүп болурунуң боттуг кыжанчыы

(Төнчүзү 2-ги арында).

Туранның орук септелге-тудуг участогунуң коллективи бо чылдың эрткен дөрт айларында оруктуң капитал септелгезиниң планын 100,2 хуу, кезектеп септээриниң планын 100,3 хуу күүсеткен.

Автогрейдер машинизи Владимир Новоторжинцев мында чаа-ла бир чыл ажыр ажылдап турар. Ынчалза-даа ол коллективте мурнакчы ажылчыннарының бирээзи. Ооң башкарган техниказы бичии-даа туруушкун чок бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар.

В. Новоторжинцев эрткен дөрт айларда социалистиг чарыштың удаа-дараа тиилекчи болуп келген болгаш «Мергежилиниң тергиини» деп атты чедип алган.

ЧУРУКТА: машинист В. Новоторжинцев.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Эш Р. Д. Кенденбильге «Тыва АССР-ниң улустуң артизи» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Музыка уран чүүлүнүң талазы-биле ачы-хавыяазы дээш композитор, Республиканың улусчу чогаадылгазының болгаш культура-чырыдылышкын ажылының эртем-методиктиг төвүнүң музыка секторунуң эргелекчизи Ростислав Докур-оолович Кенденбильге «Тыва АССР-ниң улустуң артизи» хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың май 18.

Эш Л. Н. Корягинаны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле шаңнаар дугайында ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың садыг организацияларынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле холбаштыр Кызылдың үлетпүр бараанарының садыының «Саян» универмагының директору Лидия Николаевна Корягинаны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1982 чылдың май 18.

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫРЫ—КОМСОМОЛДУҢ АЛДАРЫНЫҢ ХЕРЭЭ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

түрүгүстүңүн келирин болдурбас болбас.

Европага ядролуг боо-чепсектиң кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарның чаа эгелери ССРЭ биле АКШ чоокку хүннерде Женевага эгелээр. Американнар кандыг ажылдыг болурун — ракеталарны сайгара тургузарынга белеткенмишаан. Олар база катап үеңи шоер бе, азы дугуржуп алырын күзээрин илергейлээр бе, көре бээр бис.

Бо айтырыг талазы-биле совет саналдар билдингир болгай. Бис Европада ортумак [illegible] бүгү ядролуг чепсектерин бүрүн узуткаары дээш чугаалаан бис; Барыын тала, ол дээрге хөлүн эрттир ырай бергени болу бээр дээш, дадагалзааннар. Бис ындыг чепсектерин үш катаптан ажыр кызырарын саналдаан бис: биске ол дээрге кончуг эзээш-тир дээр янзылыг чугаалааннар. Ам канчаар, ботботтарынга хүлээп алдынар хемчээлди дилединнер — бис улуг-даа кызырыышкынга белен бис, чүгле ийи талага [illegible] үлегерлиг ажыктыг айтырыг болганда.

Ажыл-херекке дуушалыг болзун дээш, Совет Эвилелиниң [illegible] чаа чаңгыс талалыг чурум-биле ортумак ыракшылдың ракеталарын ССРЭ-ниң Европа кезээнге моон соңгаар сайгара тургузарын [illegible] шыдашка кызырар шиитпирни хүлээп алган. Ындыг ракеталарның элээн хөй санының кызырарын боттандыра бергенивисти дыңнадып болур мен.

Бистиң чуртувустуң тайбынга ынак бо боттуг хөделиишкиннерин делегейде хүлээп [illegible] уткаан. Ынчалзажок Барыын талада чамдык кижилер оларның ужур-дузазы чиге эвес чедиишкинниг дээрин ораллажып турар.

Чижээ, Совет Эвилелиниң хүлээп алган шиитпирин бистиң ракеталарывысты олар Урал артынга-даа дажык, турар кылдыр ынчалза-даа Барыын Европа чурттарынга ченелиг шылаар кылдыр моон соңгаар-даа сайгара тургузарынга шаптыктавас, деп базыткап турарлар. Бүгү-ле [illegible] ылап болур мен: ортумак ыракшылдың ракеталарын ГФР-ге-даа, Барыын Европаның өске чурттарынга-даа чеде бээр кылдыр немей сайгара тургуспас.

Оон ыңай бистиң хүлээп алган шиитпиривис ракеталарны сайгара тургузарынга белеткелдериң чаңгыс талалыг доктаадырын, ол ышкаш база соксадырын баш удур көрүп турар бе деп айтырып турар. Ийе, көрүп турар, ындыг ракеталарга салып үндүрер туруштарны тударын база кииригиптир көрүп турар.

База бир сагындырыг. Бистиң чуртувустуң чөөн талазында сайгара тургускан ракеталарны ССРЭ доктаатсын, а харын-даа шуут узутказын дээрзинге АКШ-тың чазаа кордап турар. Бо дээрге шуут-ла кара турада петелде-дир! Ол ракеталар дугайында айтырыгларны — оларның кызыгаарлаарын болгаш кызырарын — шиитпирлеп болур. Ынчалзажок бистиң ракеталарывыстың удур турарын ядролуг чепсектериң холунда тудуп турар ындыг [illegible] чугаалажыышкыннарның аргазы-биле ону шиитпирлээр. База-ла ботботтарынга таарымчалыг үндезинге болбайн аан. Ындыг чугаалажыышкыннарга бис удурланмас бис. Ынчалза-даа бо ангы айтырыг дээрзин [illegible].

Дайынның болгаш тайбынның салым-чолу стратегтиг [illegible] болгаш кызырар дугайында совет-америка дугуржулга чедип алдынган азы чедип алдынмаан турарындан хөй-биле хамааржыр. Шынчы, чептиг, кымның-даа эрге-ажыктарын хомудатпас дугуржулга.

Совет Эвилелиниң талазындан чүл дээрге, ол ындыг дугуржулганы саадатпайн база [illegible] чөпке ажылдап кылыр сорулга-биле чугаалажыышкыннарны эгелээри дээш өскерлиишкин чокка туруп келген. Бистиң бо туружувус чаңгыс удаа эвес — пинтаге-даа, дипломаттыг шугумнар-биле-даа америк талаңың кичээнгейинге чедиртинип келген.

АКШ чугаалажыышкыннарның чорударынга белен деп президент Рейган ам медегледи. Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, ол шын углаашкынның базым-дыр. [illegible] чугаалажыышкыннарны дораан-на шын орук-биле эгелээри чугула.

АКШ [illegible] турар деп президент ол чугаазынга айытты. Ындыг харын, бис база стратегтиг боо-[illegible] талазында турар бис, ынчаар бисти агитастаан херек чок.

[illegible] дугайында АКШ-тың президентиниң чугаазында болдарын [illegible] америк туружун шуут чаңгыс талалыг характерлиг дээрзи билдинип турар-дыр. Чүге дээрге, бирги кезээнде, АКШ амгы үеде элээн санаап турар стратегтиг боо-чепсээниң хевирлерин [illegible] бээр [illegible] безин ораллажып турар эвес-пе.

Ватсиңтоннуң Штаттарның боттарында чүве билир кижилер ону шынга дүүшпес, амыдыралдан хоорук, оон туржук ыңаа-ла чечтиг эвес турушдеп санап турары таварылга эвес. Ол ССРЭ-ниң айыыл чок чоруунга хора чедирериче угланмышаан, стратегтиг боо-чепсекти көвүдедир талазы-биле америк программаны боттандырарынга Вашингтонга арга берип турар.

АКШ-тың [illegible] тарлаан ол туружу дугуржулганы дилеп тыварынче эвес, а шериг күжү-биле Совет Эвилелин ажар дээш Вашингтончуу ораллажыышкынның улам ылаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар деп түңнелге келирин берге эвес.

Чугаалажыышкыннар чедиишкиннинг болзун, дугуржулга чедип алдынзын дээш ону кылыр ужурлуг-дур?

Кысказы-биле чугаалаарга бирээде, боо-чепсекти эндерер бүдүрерин болгаш туруксуун келген таарымчалыг байдалды [illegible] ажылдыкчылары [illegible] байн стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар база эвээжедир деп өзүлүг сорулганы чугаалажыышкыннарга салыр ужурлуг.

Ийиде, чугаалажыышкыннарны ийи тала бот-боттарының айыыл чок чоруунга хоойлу езугаар дугжуп турар база дең эргениң болгаш бир демей айыыл чок [illegible] принциптерин езугаар чорудар херек.

Үжүнчүзүнде, мурнунда чедип алдынган эки чүүлдерниң шуптузун арттырып алыр дээш туржур апаар. Шынында чугаалажыышкыннар куруг черге эгелевес болгай, улуг болгаш черле артык эвес ажылдар кылдынган. Оон дугайында утпаза чогуур.

Дөрт талавың стратегтиг боо-чепсээн кескуну-биле кызырар талазы-биле тодаргай хемчеглер дугайында дугуржулганы ындыг янзылыг чедип ап болур дээрзинге бис идегээр бис.

Стратегтиг боо-чепсектиң [illegible] бүдүрериниң бүгү-ле оруктарын идегелдиг-биле дуглаары эң-не чугула. Ол дээрге, стратегтиг боо-чепсектиң чаа хевирлерин тургузарын хоруур ийикпе, азы дугурушпутунган параметрлер езугаар эң улуг хемчээлге кызыгаарлаары болур.

Оон ангыда бисте ындыг саналдар база бар.

ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың стратегтиг боо-чепсектериниң бүдүрерин чугаалажыышкыннар эгелээрге соксаткан турарын дугуржуп ап база болур. Ол дээрге, сан талазы-биле соксадыышкын-дыр. Оон-биле кады оларны чаартырын эң улуг хемчээлге соксадыр.

Стратегтиг байдалдың деңтурарын үрээп болгу дег ажыл-чорудулганы АКШ-даа, Совет Эвилели-даа кылбазы чугула. Ындыг соксадыышкын черле чугула болбушаан, стратегтиг боо-чепсекти дыка кызыгаарлаарынга болгаш эвээжедиринге бурунгаар базымны чиигедир ийик.

Стратегтиг боо-чепсек дугайында бистиң туружувусту кысказы-биле чугаалаарга [illegible].

Тайбын дээрге, дээрден бадып кээр белек эвес-тир, ону камгалаарынга болгаш быжыглаарынга хүн бүрүнүн берге демисели негеттинер. Тайбын байдалга, дайынның аар-берге өйлериниң билбес үеде өзер болгаш чурттаар аас-кежиин силерге, аныяктарга тавартынган-дыр. Ону үнелээр, ол үнелиг байлакты камгалаар херек. (Диңмиттиг, ургулчулелдиг адыш часкаашкыны).

Бүгү дипторниң аныяктарының төлээлери — даштыкы аалчыларның он-он делегацияларны силерниң-биле кады съездиде киржип турар-дыр, эргим өңнүктер. Тайбың дээш, кижи төрелгетениниң чырыткылыг келир үези дээш аныяк демиселчилерге бейнир чедирбишаан, оларны оп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче, бөмбүрзектиң келир үезин туруштуу-биле камгалаарынче кыйгырып тур бис! Тайбынның эстафетазы — Черниң аныяк салгалының холунда. (Диңмиттиг, ургулчулелдиг адыш часкаашкыны).

Партияның шынчы дузалакчызы — ленинчи комсомол делгерезин! (Диңмиттиг, ургулчулелдиг адыш часкаашкыны).

Совет аныяктарга алдар! (Диңмиттиг адыш часкаашкыны).

Коммунизм тургузукчузу совет улус делгерезин. (Диңмиттиг, ургулчулелдиг адыш часкаашкыны. Шупту туруп келген). Адыш часкаашкыны аалга ур-ле соксаваан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар болдурган кыйгырыгларны делегаттар-даа, аалчылар-даа салып турган. «Ленин! Партия! Комсомол!» дээн состер чаңгыланган.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАР—ТАЙБЫҢ ФОНДУЗУНГА

БҮГҮ чурттаажында ышкаш, өөстиң республиканың ажылчы чоннары Тайбынның совет фондузунче акша-хөреңги шилчидерин боттарының эң буянныг ыжык кылдыр көрүп, бо чугула херекке идепкейлиг киржип турар. Партия болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының [illegible] деткимчези биле Тайбың камгалалының республика комитеди болгаш Тайбының совет фондузунга [illegible] талазы-биле комиссиялар эрткен дыл база бо-даа [illegible] улуг ажылды чорудуп келген. Бистиң чурттуң тайбынга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиказын олар чон оргузунга хайбы биле [illegible] патриоттуг болгаш интернационалдыг [illegible] күштелдир талазы-биле ажылды чорудуп келген.

Оон-биле кады Тываның хоорайларының болгаш суурларының ажыл-ишчилери чоннуң бүдүн нерелтери эрткен чылын тайбын фондузунга эвээш эвес рубльди боттарының эки туразы-биле киирген. Бо чугула чаагай херекке хөй-хөй бүдүрүлге коллективтери болгаш организациялар улам-на идепкейлиг киржип турар эвергин Ындыгын республиканың хөгжүм-шии театрының РСФСР-ниң улустуң артизи М. М. Мунзук биле К. Н. Мунзук болгаш Тываның Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы А. Б. Чыргал-оол болгаш өскелери эштер тайбың фондузунга акша чымыдырарынга онза идепкейлиг киржип келгеннер.

Олар Чадаанага, Бай-Хаакка, Туранга, Элегеско дөрт катап 2000 ажыг көрүкчүлерге солун концерттерни көргүскен. Оон киирген бүгү акшаның шуптузун тайбың фондузунче шилчиткеннер.

Республиканың автобудурулгелериниң ажыл-ишчилери ышкаш база идепкейлиг киржип келгеннер. Тайбынны камгалаарынга база улустарның найыралын быжыглаарынга тураскааткан митингилер Шагаан Арыг автобудурулгезинге, Кызылдың пассажирлер АТП-зинге, база ажыл-агый база ыяш ажыл-агыйн министерствозунуң болгаш Хаалзааның бүдүрүлге-техниктиг [illegible] автобаазаларынга болгаш өске-даа бүдүрүлгелерге эрттирээн. Оларга чыылганнар болгаш ажылчыннар «Тайбынның рейстеринге» киржип, бир хүнүн ажыл төлевирин тайбың фондузунче шилчидерин шиитпирлеп турган.

Ынчангаш эрткен чылын Шагаан Арыгның автобудурулгезиниң коллективи олче 800 рубльди, Хайыраканың эргелелиниң автобаазазы 625 рубльди, Бедээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазы 1360 рубльди шилчиткен. Кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери мааа эвээш эвес улуун киирген. Олар тайбынның фондузунче 2200 рубльди, а республиканың бүдүрүлге-техниктиг хайгааразы эргелели болгаш оларның салбырлары 2885 рубльди шилчиткен.

ПРОФЭВИЛЧӨВҮЛЕЛДИҢ болгаш профэвилелдиң адырлар ааны-биле обкомнарының чамдык ажылдакчылары тайбынны быжыглаарының база интернационалдыг [illegible] айтырыгларынга хоа [illegible] лекцияны. Фондадарын клубтарга, Культура бажыңнарынга болгаш Ордуларынга чон мурнунга кылып, бистиң партиявыстың болгаш күрүнениң тайбынга [illegible] даштыкы политиказының, фашизмге удур Ада-чуртунуң Улуг дайынынга совет улустуң демиселиниң дугайында документалдыг болгаш уран-чечен фильмнерни көргүзериниң неделяларын арттыргылаан. Бо бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң өртектиг концерттерин организастагылаан. Ниитизи-биле Тываның профэвилелдеринден тайбың фондузунче 3 муң ажыг рубльди шилчиткен.

Хөй-хөй бүдүрүлгечи коллективтер база совхозтар, түс-түс ажыл-ишчилер болгаш пенсионерлер ол фондуга акша-хөреңгини бээрин боттарының патриоттуг хереэ кылдыр бедик медерел-биле билип турар. Чижээ, Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозу 1312 рубльди, Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз — 944, «Ленинчи оруук» совхоз 900 рубльди, Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хоступу» — 712, Таңдыда «Россия» совхоз 700 рубльди олче шилчиткен болгаш өске-даа ажыл-агыйлар мааа улуун киирген.

Кызылдың аъш-чем садыының, электри четкилериниң коллективтери Тайбынның совет фондузунче эң хөй саныышкынны киирген. Оларның баштангызы 1900 рубльди, а өскези 1500 рубльди олче шилчиткен. Оон ангыда статистика эргелели саналга тевү биле кады 948 рубльди, «Сельхозтехниканың» курунтеди 952 рубльди ол фондузунче шилчиткен.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ хоорайларының болгаш районнарының тайбың фондузунче киирип турар акша-хөреңгизиниң хемчээли база эвээш эвес. Эрткен чылын ниитизи-биле найысылал Кызылдың ажылчы чоннары тайбың фондузунче 25500 рубльди, Каа-Хемниң база Чөөн-Хемчиктиң ажыл-ишчилери катай 13390 рубльди берген. Районнардан, коллективтерден болгаш түс-түс ажылчы чоннардан тайбың фондузунче акша шилчидери бо чылын база-ла уламчылаан.

Аңгы-аңгы мергежилдиң ажылчыннары, албан-хаакчылары, интеллигенцияның төлээлекчилери, студентилер болгаш суругуулдар, өөреникчилер дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, пенсионерлер бо чугула херекке боттарының шылаар [illegible] шаа-биле дузазын көргүзүп, патриоттуг күзел-чүткүлүн илергейлеп турар. Сезен дөрт харлыг пенсионер Михаил Иванович Абросимов:

— Тайбынның өндүр улуг хереэн быжыглаарынга бүгү бар аргаларым-биле дузалаарын бодумнуң хүлээлгем кылдыр санап турар мен — деп, чугаалааш, фондуга 100 рубльди берген. Ол ышкаш «Енисей» совхозтуң хойжузу Б. Д. Кашин бодунуң шыгжамырындан 50 рубльди, пенсионерлер В. И. Озол, С. Г. Терских облигацияга тавартыкан акшаларындан 40-40 рубльди база тайбың фондузунче киирген. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары пенсионерлер В. И. Колодей, А. Г. Роголев, Р. О. Хубнов 10-10 рубльди бергеннер. Үстүнде дег чижектерни оон-даа хөйнү көргүзүп болур.

Тайбың фондузунга чыылдага киржип, бо чугула ажыл-херекти хоорай, суур база албан организация болгаш коллектив бүрүзүнге моон соңгаар-даа идепкейлиг уламчылаар ужурлуг бис. Боттарының чаагай сеткилдиг күзел чүткүлүн болгаш патриотчу база интернационалчы чоруун мааа илергейлээри кижи бүрүзүнүң эң буянныг патриоттуг хереэ болур.

С. СИЗЕНОВ.

СУГН-УҢ КҮЖҮН АЖЫГЛААРЫ-БИЛЕ

Европа талазында [illegible], көдүрүнда-ла атом болгаш суг күжү-биле ажылдаар улуг электри станцияларының тайбак тудуг программазын чедирип турган талазы-биле [illegible] кылып турар. Институтта улуг [illegible] электри энергиязын эң-не хөй хереглээр үелерде ажыгланып суг [illegible] ажылдаар электри станцияларын төлевилээринче салып турар.

Институттуң [illegible] ри езугаар 50 миллион киловатт ажыг күчүлүг болгаш чылда-ла 200 миллиард хире киловатт-шак электри энергиязын бээр 200 ажыг электри станцияларын тудуп тургускулаан. Оларның аразында эң-не улуг дээн Волганың В. И. Ленин аттыг, Иркутскиниң, Усть-Илимниң, Братскиниң Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг ГЭС-ти. Красноярскиниң Совет [illegible] 50 чылы аттыг болгаш [illegible] гидроэлектри станциялары бар. Ол институттуң [illegible] езугаар даштыкы-даа [illegible] турар.

ЧУРУКТА: «Гидропроект» институттуң эртем-шинчилел секторунда техниктиг эртемнер кандидады Г. И. Цевров (солагай талазында) болгаш улуг инженер М. С. Коршунова Вьетнамга тургузар Хоабиньның суг белдириниң моделин тенээринге белеткеп турары.

МОСКВА. Бүгү эвилелдиң С. Я. Жук аттыг төлевилелшинчилелдиң «Гидропроект» институдунуң специалистери 10—12 чылдар иштинде тудуп тургузар болгаш ССРЭ-ниң

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроиказы.

МАССАЛЫГ БОЛДУРАР

Күш-ажылчы коллективтерге болгаш чоннуң чурттап турар чериниң ааны-биле политиктиг аас агитациязының база бир делгеренгейлиг хевирин республикада ай санында эрттирип турар чаңгыс аай политхүннер апарган.

Амыдыралга бодунуң туружун тыпкан идеологиг ажылдың бо чугула хевирин организастаар талазы-биле бистиң [illegible] дуржулга мооңнеткенген, күш-ажылчы коллективтерге, чоннуң чурттап турар чериниң ааны-биле ажылдың чокка политиктиг илеткелдерни, лекцияларны, беседаларны кылыр чорударынга партия, совет, ажыл-агый удуртукчуларының, улус ажыл-агыйының специалистериниң киржилгези элээн идепкейжээн, чаңгыс аай политхүнүң система, план езугаар чорудары чурумчаан.

Лекциялар, беседалар, ужуражылга [illegible] организастап эрттирген черлерге илеткелчилерге, лекторларга, [illegible] ол чыылганнарга бээр айтырыгларын салып, ук айтырыгларга чогуур харыызын ап турар. Оларның отчёт үезинде кылып, [illegible] чамдык эрге-жок дуза чедирер, хемчег алыр [illegible] хамааржыышкын албан организацияларынга, бүдүрүлге коллективтериниң удуртукчуларынга сайгарап, [illegible] дамчыдып берип турар.

Политхүннерни Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Бай-Тайга районнарда болгаш Ак-Довурак хоорайда элээн организаттыг эрттирип турарын демдеглээр чогуур.

Ындыг-даа болза политхүннерни эрттирип турарында четпестер ам-даа бар. Политхүннер бүгү республикага чүгле чаңгыс аай болур ужурлуг. СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң шиитпирин езугаар политхүннү ай санында үш дугаар пятницада эрттирерин шиитпирлээн. Чамдык черлерде чаңгыс аай политхүнү өске хүннерже көжүрер, шынар чок организастап эртирер фактылар ам-даа бар. Партия Таңды райкому эрткен чылын политхүн эрттирериниң хүннерин үш катап өске хүннерже көжүрген. СЭКП Бии-Хем райкому, «Тыва кобальт» комбинадының парткому эрткен чылын политхүнү бир-бир катап өскээр көжүрген. Бо чылдың мартта эртер политхүнү Таңды районунга эрттирбээн.

Чаңгыс аай политхүннерниң тематиказын шилип, идейлиг деңнелин бедидеринче, коллективтериң мурнунда салган сорулгазын чедиишкинниг күүседиринче угланган чогаадыкчы күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн болдурарынче, бар курлавырларны илередип, чөп, шын ажыглаарынче СЭКП обкому кичээнгейни салып турар.

Политхүннү организастап эрттирериниң улуургур ажылдакчыларының дөрт киржилгези, ролю кончуг чугула болгаш дээштиг болурун база катап чугаалаары артык эвес.

Майның 21-де эртер политхүнүң тематиказын СЭКП Тыва обкомунуң чоокта болуп эрткен V пленумунуң түңнелдеринге тураскаадыр. Ук пленумга СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам ынай көдүрер дугайында» айтырыгны чугаалажып көрген болгай. Ам бо хүннерде СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң түңнелдеринге болгаш сорулгаларынга холбаштыр СЭКП хооркомунуң, райкомнарының пленумнары, актив хуралдары эртип турар. Ынчангаш политхүнге СЭКП Тыва обкомунуң V пленумунуң материалдарын ажаа болган илеткелди, хүлээп алган доктаалды болгаш хемчеглерни ханы анализтеп, өөренип көөрү, ону күүседири-биле район, совхоз, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге оларның байдалдарынга таарыштыр нийти эвес, а тодаргай айыттынган хемчеглерни ажылдап кылыры чугула. Илеткелчилерниң, лекторларның, бүгү активтиң аас пропагандазы оон-биле холбашкан, олче угланган турар ужурлуг.

Кадыкшылдың, омак-сергек чоруктуң үндезини — күш-культураны болгаш спортту массалыг болдурар дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр сорулгалыг бис.

Д. ЕНДАН.

СЭКП Тыва обкомунуң лектору.

СОҢГУЛДАЛАРГА УТКУШТУР

Республикада соңгулда мурнунуң хуралдары үргүлчүлевишаан, Партия, комсомол болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының, күш-ажылчы коллективтериң нийти хуралдары мурнакчы ажылчыннарны, партия, совет ажылдакчыларын, коммунистерни болгаш партия кежигүнү эвестерни, а аныяктар төлээлекчилерин чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр депшидип турар. Депутаттарга кандидаттар депшидер талазы-биле соңгулда мурнунуң хуралдары ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүнүң, оларның чаңгыс эп-сеткилдиниң байдалынга болуп эртипеп турар.

Чөөн-Хемчик

Чадаанадан биске медээлээни болза, «Чөөн-Хемчик район Соведиңге соңгулдалар талазы-биле 85 округтуң бежен дөртүнге соңгудар депутаттарның кандидаттарын соңгулда мурнунуң хуралдарындан депшиткен. Оларның аразында улус ажыл-агыйының мурнакчылары, культураның болгаш [illegible], партия, совет, хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери бар.

«Искра» совхозтуң Арыг-Бажы суг-бараан фермазының коллективиниң нийти хуралы район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр мурнакчы саанчы Марина Лундуповна Монгушту бир үн-биле адаан. «Хөндергей» совхозтуң ажылчын, албан-хаакчыларының нийти хуралы ВЛКСМ-ниң Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары Владимир Чылбакович Ондарны район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр чаңгыс эп-сеткилдиг депшиткен.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш салбырының коллективиниң нийти хуралы районнуң «Ленинчи орук» солунунуң редактору Биче-оол Арбасатович Донгакты база-ла район Советиниң депутадынга кандидат кылдыр депшиткен.

Чадаана хоорай Советиниң 55 депутаттарынга кандидаттар депшидер. Ам оларның чээрби ужун депшиткен. А районда кежээ Советтериниң 360 депутаттарынга кандидаттар депшидилгелери үргүлчүлевишаан. Оларның бир чүс [illegible] кандидаттарын депшиткен.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң быжыг блогунуң кандидаттары дээш [illegible] кижи дег баталгаашкыннарын [illegible] бүдүрерин турарлар.

Эрзин

Бай-Даг кежээ Советиниң депутаттарынга [illegible] бүгү депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга белеткел кампаниязы ажылчы чоннуң бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалында эртип турар. Бүдүрүлге, албан организация черлеринде эртип турар соңгулда мурнунуң депшидилге хуралдарында чер-чер Советтериниң депутаттарының кандидаттарынга чоннуң [illegible] болдар, [illegible] депшидип турар.

«Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадазынга [illegible] депшидилге хуралы район Советиңге депутаттың кандидадынга мурнакчы хойжу Анай Балдановна Севилбааны депшидер доктаалды чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Эрзин суурнуң № 4 соңгулда округундан район Советиңге депутаттың кандидадынга СЭКП райкомунуң бирги секретары Аваа Чигжитович Монгуш депшиттирген.

Тес-Хем

«Чодураа» совхозтуң № 3 хойжу бригадазының [illegible] соңгулда мурнунуң хуралынга чыглып келгеш, район Советиниң депутадының кандидадынга мал эмчизи Валентина Борисовна Сарыгты депшиткен.

Ажылчыннар [illegible] Арыскан Маадыровна Сүлдүмге, Белдир-Арыг суурда харылзаа салбырының эргелекчизи Анай Севековна Базыжай-[illegible] ажылдап турар эш-ееру бедик бүдүрээли [illegible].

МУРНУКУ ОДУРУГДА

«О-Шынаа» совхозтуң дөрт дугаар хойжу бригадазынга баар дээш, Сагангалдайдан үнүпкен бис. Өвүр районда «Ак-Чыраа» совхозтуң төвүн эртип кээривиске, Усна-Хөлче көрүнгеп маастерде хойлар көстүп келди. Бистиң чедер кодапнарывис ол. Район төвүндеп чүс бежен километр ырак.

Бригаданы Шалык Көк-оол удуртуп турар. Зоотехник база ол. Бригадирлеп эгелээнден бээр ийи чыл болуп турар. Баштайгы чылында, 1981 чылда, бригада төрүүр чүс хойга онаашкыр 87 хураганны доруктурган болгаш планнап ажыр бир тонна дүктү күрүнеге саткан. Ол багай эвес көргүзүг дээрзи билдингир. А бо чылдың эрткен айларының түңнели-биле Көк-оолдуң бригадазы чүс бажка онаашкыр 93 хураганны алгаш, районнуң болгаш республиканың мурнакчы бригадаларының мурнуку одуруун ээлей берген. Бригадир болгаш бригада кежигүннери бо чедиишкинни ССР Эвилелиниң 60 чыл оюнга тураскаадып турар.

Көк-оол Калдановичтиң бригадазында 15 кодан хой бар. Оларның ону — төрүүр коданнар. Бригаданың ажылының харыысалгалыы ында. Совхозтуң дирекциязының, парткомунуң болгаш ында кежээ Совет күүсекомунуң ук бригаданың удуртукчузунга дуржулгалыг зоотехникти чоруткан ужуру база ол. Бригаданың аалдары совхоз төвүндеп ырак, ацаа чедир каш хемни кежер, каш артты ажар. Бис бетики аалдарга чораан хиревисте, үш-даа хемниң суунга моондактадывыс. Ыяңгыя Хоолунуң суун кежип чадааш, дыка үр болдувус.

Бригаданың хойжулары хей-аъттыг ажылдап турар болду. Оларның аразындан Эрелчин Кутузов, Базыр-оол Бюро, Шокар Балый, Тумат Чечек-оол болгаш өске-даа мурнакчылар хөй. Малчыннар шуптузу кыштагларының септелгезин кылып, кажаазын хоорупп, одаан белеп алган. Чаңгыс сээ-биле чуглаадарга, келир кышка белеткенип эгелей берген. Ам чүгле хой семиртири болгаш мал чеми белеткээри артаан.

Бо хүннерде бригада хой кыргылдазынга белеткенип турар. Кыргылда пунктузунуң септелгезин эгелээн, дериг-херекселин болгаш [illegible] чүүлдерин [illegible] белеткенип турар. Хойнуң дүгү база багай эвес, планны долдур болгаш ажыр күүселип болур.

М. ТИРЧИН.

АВТОБУС МАҢНАВАСТААН

Жданов аттыг совхозтуң чурттакчылары чыл келген тудум өзүп, көвүдеп турар. Олар бо чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш [illegible] ажылдап турарлар. Совхозтуң ниитизи-биле бирги кварталдың сүт бүдүрер планын 125,2, ону күрүнеге садарын 117, эъттиин 112 хуу күүсеткен. Ындыг болза-даа ажыл-ишти [illegible] держе хүн бүрүнүн сагыш салыышкынны кошкак. Оон бир чижээ бо. Хову-Аксы биле Ак-Тал суурларының аразынга чоруп турган автобус орук багай апарганындан чорбастаан. Аргыжылга улугенден бээр будуп чартык ай ажып турар.

Бир эвес Жданов аттыг совхозтуң дирекциязы, ында келээ Совет чогуур үезинде сагыш салып, ону кичээнгейге алган болза, ындыг байдал турбас ийик. Совхозта бульдозерлер, грейдер бар. Оруктуң сүг үреэн чамдык черлерин кызырынга ийи хүн четчир. Бо орукту шалыпкын кылгаш, автобус аргыжылгазын катап эгелээрин ак талдараар херек турар.

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРГА ШЫНЧЫ

Бөгүн Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чылы

ЧЕДИИШКИН НЕРНИ ИЛЕРЕДИП

Бөгүн Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязы 60 харлап турар. 20 миллион аныяк ленинчилерни каттыштырып турар Бүгү-эвилелдиң пионер организациязы оозун орар салгалдың коммунистиг кижизидилгезинге чугула эвес болбушаан, аныяк [illegible] ажылдыралга болгаш күш-ажылга белеткээринге идепкейлиг киржип, ленинчи чагыгларга, Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революстуг, дайынчы, күш-ажылчы чаңчылдарынга шынчы кылдыр оларны кижизидип турар. Уругларны эки өөредиглиг болдурар, [illegible] күш-ажылче хаара тудуп турар.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң ажыттынар хүнүнде шуптузу дружиналарга «Ленинниң болгаш партияның хэрээнге шынчы» деп чыыштарны эртирип турар болгаш уруглар боттарының дагдынчыларынга — коммунистерге, комсомолчуларга, пионер [illegible] башкыларынга, пионер отрядтарының [illegible] чедиишкиннерин илеткеп турарлар.

Тываның пионерлери боттарының [illegible], бүгү чурттуң пионерлери-биле бир демей, эки үткээннер. Демир кескинди, кажалга дүшкен хүк болгаш ыяш бүрүлери чыыры, мал чемиини белеткели, камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш демисел, бойдус камгалалы, ам үнүштер чыыры дээш пионерлерниң кылган ажылдары-ла хөй. Күш-ажылчы ажыл-херектериниң пионержи бот чылының баштайгы [illegible] чаа эртискээн отчёт-сонгулдалыг чыыштарга үндүрген. Чөөн-Хемчик, Тожу, Бии-Хем, Кызыл, Улуг-Хем районнарының пионерлери эрестиг ажылдааннар. Шалыпчы дружина деп атка Кызылдың № 4 школазының П. Морозов аттыг, Мугур-Аксының Н. Островский аттыг, Улуг-Хемниң Арыг-Узүүнүң Ю. Гагарин аттыг, Өвүрнүң Хандагайтыда А. Покрышкин аттыг болгаш [illegible] дружиналар төлептиг болганнар. Бо дружиналарның [illegible] хөй-ниити улуг ажылдарны кылып турарлар. Пионержи [illegible] черин өөренир музейлерин тургузуп, школачы агитбригадалар, октябряттарның [illegible] клубтары ажылдап турар.

Пионерияның болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга уругларның техниктиг [illegible] талга-тывылгал уран чүүлдүң делгелгелерин турескааткан. Бо чылдың июльда «Артек» болгаш «Орлёнок» лагерьлерге бистиң республиканың 28 муң кижилиг пионерлериниң мурнундан 38 кижи делегейниң уруглар байырлалдарынга киржир.

Пионержи чылдар кынгаар үттүндүрбес. Байырлыг даггыракттың сестери-биле, пионержи чыыштар болгаш одаглар-биле, горнуң ыры-биле, барабанның диңмиди-биле үк чылдар опзагай. Уругларга эң чоок сүмелекчизи болур вожатыйлар база үттүндүрбес. Оргун-оол Ховалыг, Раиса Смородинова, Зоя Монгуш, Татьяна Терехова болгаш өске-даа пионер комиссарлары бичии оолдар, уругларны ниитиниң ажыл-херектеринге киржилгелиг, улуг-хуулгаа болурунга [illegible] кижилер болурунга өөредип турарынга чоргаарланып бис. Совет пионерияның, бистиң [illegible] чылдарынга пионерлерни болгаш школачыларны кижизидеринге пионер шимчээшкинниң хоочуннары, ДРЕВЭ-ниң, партияның, дайынның хоочуннары улуг салдарны чедирип турар. Пионер [illegible] келир дадчыларының аразында А. Ф. Сухорукова, С. А. Сарыг-оол, М. И. Пахомов, Н. И. Макаренко, Б. Ш. Чамзырын болгаш өске-даа он-он аттарны адап болур. Тываның пионерлери боттарының юбилейин таварыштыр улуг онзүктеринге быжыг кадыкшылы, аас-кежиин, чогаадыкчы чедиишкиннерни күзеп турарлар.

Май 19 — бүгү салгалдың пионерлериниң байырлалы. Хоорай, суурларга — чер бүрүзүнге шалыпчы отрядтарның слёттары, митингилер, фестивальдар эртер, кежээ пионер одаглары чайынналы бээр. Партияның болгаш комсомолдуң кыйгырыынга өөредилгеге болгаш күш-ажылга чедиишкиннерин-биле [illegible] харыылаарлар: «Кезээде белен!».

Т. ОЮН,

ВЛКСМ обкомунуң секретары, пионер организациязының область чөвүлелиниң даргазы.

Июльда Тондар — Мугур-Аксы ортумак школазында тоску класста өөренип турар. Ол өөредилгеге болгаш хөй-нииттиң ажылдарынга идепкейлиг, пионерлерни шефкелар, дуэмы база чедирип келген. Ниитиге ажыктыг ажыл-херектерге өске комсомолчу [illegible] ат мактап турар. Комсомолчу съездиге үткүштүр кылган ажыл-херектериниң дугайында рапортту олар бергеннер.

Тоску классчы мынчаар чугаалап турар:

— Аңы-дүңма улустарның чурту улуг Совет Эвилелиниң 60 чыл болур оюнуң чылында бүгү совет оолдар, кыстарның [illegible] киржир аас-кежиктиг болдум. Ол дээш чүгле кончуг эки өөредилге, ниити ажыктыг ажыл-херектер-биле харыылаар апаар.

ЧУРУКТА: ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегады, Мугур-Аксы школазының өөреникчизи Июльда Тондар.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

Кызылдың № 3 школазы чоокку чылдарда [illegible] ган, ол — интернационалчы коллектив. Школаның пионер дружиназы Мария Фортустуң адын эдилээр дээш туржуп турар. Мария Александровна — хоочун большевик, чекист болгаш разведчик, совет болгаш даштыкы үжен ажыг орден, медальдарның эдилекчизи чораан. Октябрь революциязының мурнунда-ла революстуг [illegible] эгелээш, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга киржип турган. Дайын үезинде хэрээжен улустуң ужар чүүл полугун удуртуп, Медведевтиң партизан [illegible] жыышкынынга парторгтап, [illegible] разведчик топ турган...

Бистиң дружинада 660 ажыг пионер, 23 пионер отряды бар. Кол чүүл — өөредилгеде болганда быжыг билиг дээш туржуп турар бис. «4-б», «7-а», «4-д», «5-в», «6-а» класстарның пионер отрядтарында уруглар эки өөренип турарлар. [illegible] пионер организациязының юбилейин төлептиг уткуурунче углаанган. Уруглар 23 тонна демир кескиндизин, 63 тонна саазын аймаан, он тонна бүрүну чыгганнар.

[illegible] уруглар белекке бергеннер. Эрги номнарны септеп кылып турганнар. Школазының чагайжылдылгазынга олар эң идепкейжилер. Хоочуннар [illegible] застаан. Тайбың дээш демисэлчилер-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингилерин эртирип турдувус. «Делегейниң уруглары-биле найыралдажып турар бис» деп бүгү школаның байырлалы кончуг солун эрткен. «Кезээде хүнней турзун!» деп ырны орус, тыва, француз, англи, немец дылдарга уруглар ырлааннар. [illegible] ССР-ниң [illegible] Латвияның, Киргизияның, Украинаның, ГДР-ниң, Кипрниң школачыларын-биле чагааланып турар бис.

Уругларны совет патриотизмге, интернационализмге [illegible] бистиң [illegible] херектеринге углаан.

Г. МОНГУШ.
Кызылдың № 3 школазының улуг пионер вожатыйы.

ЧУРУКТА: интернационалчы найырал клувунуң болуму чамында.

Ө ӨРЕДИЛГЕ-КИЖИЗИДИЛГЕЛИГ ажылдар талазы-биле республиканың мурнакчы школаларының бирээзи — Кызылдың № 4 ортумак школазы. Уругларның идей-политиктиг, моральдыг болгаш күш-ажылга кижизидилгезинге мында улуг кичээнгей салдынган. Школачылар күш-ажылга ынак болуп, чайгы [illegible] ажыл-херектерни чайгы кылып келгеннер. Пионержи юбилейге уткуштур солун ажылдарны дружинаның пионерлери кылганнар. Турисчи маршруттар аайы-биле оларның чоруткан ажылдары солун.

Үк школаның Павлик Морозов аттыг пионер дружиназы Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чыл юбилейинге уткуштур солун ажыл-херектерни кылгаш, республиканың шалыпчы дружиналарының одуруунга кирген. Эки өөредилге, быжыг сагылга-чурум, [illegible] дружинаның ажылдап кээп [illegible].

Бо хүннерде пионерлер хоочуннар-биле ужуражылгалар эртирип, кылган ажылдарының дугайында рапорттаарлар.

ЧУРУКТА: пионерияның 60 чылынга уткуштур солун ажылдарны кылып чоруткан Кызылдың № 4 школазының Павлик Морозов аттыг дружиназының бөлүк пионерлери.

КЕЗЭЭДЕ БЕЛЕН

ПИОНЕР деп сөстү бир-ле [illegible] 1930 чылда [illegible] Улуг-Хем [illegible] лазынга өөренип турган дыңнаан бис. Ол бодза кыштың эң соок үези, ам бодаарга, январь ай турган чүве. Ынчан ол школага чүгле 25 оол өөренип турган. Бир-ле хүн школавыстың даштыкы эжик кырынга Владимир Ильич Ленинниң чалбыышы мыжыгыр түктер баарында чүве чугаалап турар өңнүг чуруун хоолааш, ногаан бүрүлүг будуктар-биле хажылап каан турган.

Ол хүн башкывыс Алексей Спирин онсти өөренип турган бир өрээл башкывыска чыскааш алгаш, мынча деп чугаалааның утпас мен:

— Оолдар, бөгүн Ленин башкының тураскаалдыг хүнү. Ол Ленин башкы деп кижи бодза улуг мерген угааныг, улустуң башкызы кижи-дир. Ол дээрге бүгү делегейниң пролетарийлериниң болгаш Чөөн чүктүң бичии бүүрээ дарлаткан улустарының баштыңчызы болгаш башкызы-дыр. Ленин башкы өөренир, өөренир база катап өөренир» деп чагып чораан. Бөгүн ол [illegible] тураскаалдыг хүнүнде силер база ленинчи пионерлер болур силер. Ленин башкының пионерлери мойнунга кызыл галстук баглап алгаш чорууру — деп чугаалааш, башкывыс бистиң шуптувуска чаа хөйлең кедирген, кызыл галстуктарны баглап берген. Оон ынай бола-ла, галстук чүге кызыл өңнүгүл, чүге үш булуңнугул, пионер канчаар ёслаарыл, пионер ка[illegible] ла хөй солун чүүлдерни дыңнаан, олар ышкаш болза дээн [illegible] Советтер чурттуң пионерлериниң [illegible] биске өөредип турган.

Бир-ле хүн бистиң башкывыс шагаан-арыг хоорайның орус чурттакчыларының уруглары — элээн хөй бистер ышкаш уруглар эдертип кээп [illegible] кады ойнап, хөглеп, чаржып, ча-согун адып, аштап, дапту ойнап, чемненип, кады хүн эрттирип каан бис.

Кежээ Улуг-Хем кыдыында теректер аразынга одаг ажыткан. Ол кончуг солун болган.

Одагларның чалбыраажы.

Орай дүне ужуксун-на — дээн мы-шоор чаңгылап турган. Оон соонда олар бистиңнге аалдап кээп турар [illegible].

[illegible] биле кады бир-ле чавызак сынныг, тырык эът-ханныг, бөрбак кара шырайлыг, каткы-хөглүг кижи чоруп тур. Маңгыннар ишти көрүп, башкылар-биле [illegible] бир-бир пионерлер чүве айтырган, оон бажын суйбап тудуп каап турар.

— Че, мындыг эки лагерьге эки дыштаныр, өөренир, ажырбас, ажырбас, моон соңгаар ССРЭ-ниң авыралында Тывага кончуг эки школалар, лагерьлер турур кээр, бис, оолдар — дигилээш, мээн бажымны ол суйбап туткаш, оон ынай башкылар-биле чугаалажып чоруп каады.

Бис пионерлер ол сайытты [illegible]

— Пионерлер — башкылар болур силер. Пионер дээрге, эгелекчи кижи-дир. Чаа чүүлдү эгелээр мурнакчы кижиниң пионер дээр. Ынчангаш силер оңгайже дүрген өөрениш алгаш, чонну бижикке өөредир башкылар — пионерлер болур силер. Бистиң Тывага бижик билбес чорукту узуткаар улуг үүле-херектиң пионерлери болур силер — деп, ол биске чагыды.

Чаа ужук-бижиктиң ужурлелин ол сайыт бисче дораан чорудуукан болган. Ак карттыг чугажак ном. Оон даштында Владимир Ильич Лениниң херек чуруун кызыл будук-биле чарлааш, оон адаанда латин ужуктер-биле «Уауыз» деп чарлап каан. Ол баштайгы тыва бижик латин ужуктуг турган. Пионерлер бистер аваа саат чокка номчуп, бижип турар кылдыр кончуг дүрген өөренип алгаш, лагеривис чоогунга аалдарның араттарын бижикке өөредип эгелээн бис. Чон-даа кончуг-ла сонуургап өөренип турар боор чүве. Олар чамдыкта лагерьге чедип келгилээр.

— Моон адым чүү дээр ийик, башкы? — дижип, ужук атын берип турар пионериден «башкы» деп хүндүлеп аттырлар...

Кызылдың каттышкан школазынга өөредилге эгелээн. Оон иштинге пионер школазы дээр эш чаа школазы турган. Ам сактырымга, аваа ниле пионер отряды турган мында.

Чайын шелээлеп чаңа бер[illegible]

[illegible]

Л. ЧАТАМБА,
хоочун.

ДАШТЫКЫДА

КЕДИЛИГ СТРАТЕГИЯ

БЕРЛИН. 80 чылдарда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] Тайбыңның программазы делегей байдалының үндезини-биле чогумчударының боттуг болгаш кедилиг стратегиязы-дыр деп, ГДР-ниң даштыкы херектер министрииниң бирги оралакчызы Г. Кролликовский неделя санында үнер «Хорицонт» журналга бижээн. Ол стратегия ыяап-бүрү [illegible] улусуун [illegible] херектериниң [illegible] келбээ догуннааштынының политиказын чорударып, улуг [illegible] тургузуп болдурбазының [illegible] таарыштыр Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразында чугаалажылгаларны калбартырып, деп эргениң болгаш бир-дөмей [illegible] чок байдалдыг болурунуң принциптеринге үндезилендир бот-чепсектерин кызыгаарлаар болгаш кызырар база чепсегленишкинниң хүжүрер талазы-биле хемчеглерни боттандырарын көрүп турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кодурген чаа саналдары оңу чаа күш-биле бадыткап турар. Ол саналдар бүгү делегейниң тайбыңынга ынак күштери сорук киришкен болгаш деткиишкин-биле уткаан кайгамчык улуг ужур-дузалыг инициативалар-дыр. Улуг Октябрьның 65 чылының болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылының чылында Совет Эвилели—социализм дээш, дуңнуургуу чорукту чавырлдырар болгаш Чер кырынга быжыг тайбың дээш демиселдиң эң күчүлүг шивээзи-дир деп, бузурел-биле чугаалап болур деп, чүүлдүң автору демдеглээн.

УЛАН-БАТОР. Ядролуг халапты болдурбас дээш улустарның демиселинге Советтер чурту кол рольду ойнап турарын Совет Эвилелиниң тайбың инициативалары херечилеп турар деп, Моол херээженнер комитединиң даргазы Л. Пагмадулам СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга медеглээн.

ДЖОРДЖТАУН. Совет Эвилелиниң чаа тайбың инициативалары — тайбың дээш демиселдиң херээнге бурунгаар чугула базым-дыр деп, Гайананың Улусчу демократтыг партиязының секретары, парламент кежигүнү Джанет Джаган медеглээн.

[illegible] ССРЭ-ниң Европа [illegible] деп [illegible]

ГАВАНА. Л. И. Брежневтиң [illegible] Совет Эвилелиниң тайбың инициативалары ядролуг [illegible] Улусчу партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү Р. Лютер Томас медеглээн.

Совет Эвилелиниң тайбың дээш мөгаг чок демиселиниң ачызында кижи төрелгетен дөртен чыгам чылдарның дургузунда делегей дайынының халаптыг уржуктарын [illegible] келгенин ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

НИКОСИЯ. Кипрниң Күш-ажылчы улузунуң демдеглелиг партиязының (АКЭЛ-ДИН) чаа доозулган XV съездизи Кипр коммунистериниң чаңгыс эптииниң, сырый каттыжыышкынының, марксизм-ленинизм болгаш пролетарлыг интернационализм принциптеринге оларның чайгылыш чок шынчызының көргүзүү болу берген.

Даштыкыдан үжен чыгам делегация съездиниң ажылында киржикен. СЭКП-ниң делегациязын СЭКП ТК-ның кежигүнү, Молдавияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары С. К. Гроссу баштап чораан.

Сөөлгү чылдарда делегейде байдалдың кол демдээ делегей [illegible] күштелишкиниң АМШ-тың империализминиң болгаш ниитили-биле НАТО-нуң бот-чепсекти дагын эндере бадырып туруп бергени болур деп, делегаттарның чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алганы политиктиг резолюцияда демдеглээн. Өске талазында, чавырлдырыышкынны камгалаар дээш, ядролуг дайынны болдурбас дээш улустарның чүткүлдүг демисели уламчылавышаан. Ол демиселге авангардчы рольду Совет Эвилели баштаан [illegible] аңгы күштерниң [illegible] байдалдары айыткан.

КАБУЛ. Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-ның Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң Даргазы Бабрак Кармаль Кабулда чоруп турар индий делегациязының баштыңы Индияның даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. Сингхтиң хүлээп алган. Чыргатын хамаазындан байдалга эрткен беседа үезинде Афганистанның болгаш Индияның аразында найыралчы чаңчылчаан харылзааларны ол ышкаш экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылганың айтырыгларын дугайты афган-индий каттышкан комиссияның ажылының канчаар чорупп турарын чугаалашкан.

МАНАГУА. Гондураста ижээй берген контрреволюстуг бандиттерниң чепсектиг халдаашкыннарынга Никарагуа база катап таварышкан. Ынчаар самосаты дээриниң илеттериниң талазындан бөлүк [illegible] Никарагуаның девискээринче шургуп кирген. Нуэва-Сеговия департаментизинде кызыгаар заставазынче халдаан. Сандиночу улус армиязының дайынчыларының [illegible]

ХЕЛЬСИНКИ. Финляндияның Компартиязының [illegible] съездизи болган. Делегаттар [illegible] Финляндияның Компартиязы болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкиннериниң [illegible] эртке [illegible] лээн алган.

Тонды [illegible] партияның удуртур органнарының чаа составын сонгаан.

АЛЖИР. Сирияның президенти Хафез Асадтың Алжирге кылган [illegible] визити [illegible] демдеглээн. [illegible] Ливияның [illegible] удуртукчузу М. Каддафи-биле [illegible]

ТОКИО. «Тайвань» ужур массалыг митинг Ниигата хоорайда болган. Чурттуң херээженнериниң каш-даа организацияларының [illegible] чыгган улус [illegible] бөлүк [illegible] чарлааннар.

КОНАКРИ. Партияның — Гвинея күрүнезиниң чиңгине секретары Ахмед Секу Туре [illegible] Гвинея улусчу революстуг республиканың президентизин албан-дужаалче киирилгезиниң дугайында [illegible] мына тоолга президентизин [illegible] Ахмед Секу Туре [illegible] тайбың болгаш демократия [illegible] күрүнениң ажылының [illegible] Гвинеяның [illegible] демдеглээн.

(СЭТА).

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

Мурнуу Атлантикага чепсектиг мөөңнежиишкиниң өөнүүдери [illegible] Великобритания үргүлчүлеп турар. Британияның согуу болуу Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга хамааржыр Пебл ортулукче халдаашкын кылган болган мыя аргентин шериг баазазын атакалааны, анаа турган элээн каш самолёттарны узуткааны Англияның камгалал министерствозу дыңнаткан. Ол халдаашкынның соолунде согуглу бөлүк Британияның экспедиция корпузунга каттыжа берген.

Пебл ортулукче халдаашкынның түннелинде Аргентинаның 11 самолёттарын узуткааныгын Англияның камгалал министерствозунуң дыңнадыгында айыткан. Фолкленд (Мальвин) ортулуктарының администрациязының төвү Порт-Стэнлиде аэропорту болгаш деринишкиннерни «Харриер» самолёттар элээн каш катап бомбалаан. Аргентинаже «нерви мыныышкынының» тактиказын Великобританияның үргүлчүлеп турарын Англияның камгалал министерствозунуң төлээлекчизи медеглээн.

Пебл (Борбон) ортулукче англи согуглу бөлүк «рейд кылган» дээр дугайында Англияның камгалал министерствозунуң дыңнадыын Аргентинаның чепсектиг күштериниң каттышкан штабы пимэос дээн бүрүү шапкан. Англияның сүт кырынга чорууру корабльдериниң күштери Гран-Мальвина ортулукта Аргентинаның баазазын артиллерия-биле бооланы, анаа турган разведчик «Пукара» [illegible]

[illegible] бергени солууннар дыңнаткан. Балыглаттан таварылгала канчаар эмнениринин аргазынга медицина албанының офицерлери солдаттарны өөредип турар.

Англияның 2 муң далай чаалар шериглерин сөөрткен «Канберра» лайнер ортулуктарга чоокшулай бергени солууннарда Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже улуг шавар халдаашкынны хораан эгелээри «Обсервер» солун бижээн.

(СЭТА).

ЕВРОПА ДИПКЕ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Данияның социалистиг улузу партиязының конференциязы Скив хоорайга болган. Ядерлиг чепсектен хостуг зонаны Соңгу Европага тургузар дугайында референдумнарны делегейниң ол районунуң чурттарынга эртирер дугайында [illegible] конференцияның киржикчилери кодурген.

Референдумнарны чорударының идеязын Норвегияның социалистиг чөөн үзелдиг партиязының, Финляндияның [illegible] демократтыг эвилелиниң чөөн үзелдиг—Швецияның коммунистери партиязының төлээлекчилери деткээн. Олар конференцияга аалчылар болуп олурушкан.

МАССАЛЫГ МИТИНГ

ТОКИО. (СЭТА). «Японияның ядролуг дайының олда болдурбас!», «Шериг чарыгдалдарын кызырарын негеп тур бис!» деп лозунгнарлыг массалыг митинг Кавасаки хоорайның (Канагава префектуразы) деп шөлүнге болган.

«Кымыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур дээр Вашингтон администрациязының айыылдыг бодалын митингиниң киржикчилери шимчыгы шугумчулээн.

ХАРЫЛЗААЛАРНЫ КАТАП ТУРГУСПАС

КУВЕЙТ. (СЭТА). Тель-Авив бодунуң ээлеп алганы араб черлеринден чайлап бербээн болгаш Палестинаның араб улузунга бодунуң хамааржыр кижилери тургузар эргени хандырбаан шаанда, Замбия Израиль-биле дипломаттыг харылзааларны катап тургуспас-даа деп, Замбия Республиканың президентизи К. Каунда медеглээн.

Израиль палестиннерге оларның бодунуң күрүнезиг болур эргены кажан-даа бербес дээринин дугайында оон медеглээни принциптиг утка шынар-даа, харыысалгазы чок чүүл кылдыр сапап турар бис деп, ол Кувейт төлээлекчизинге харыыларынга медеглээн. Израиль-биле дипломаттыг харылзааларын Замбия 1973 чылда оон агрессия политиказынга удурту илередири-биле үскени билдингир.

Шаанда гитлерже фашистерниң үлгедип турганы ышкаш, шак-ла ындыг үүлгедиишкиннерни ээлеткен девискээрлерниң чурттакчыларынга удур израиль сионистерниң кылып турарын, ам-ты үеде оңу Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгавырлаарының ажыглап эгелээнин К. Каунда буруу шапкан.

Бөгүн Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чылы

НАМДАРЫНЫҢ АРЫННАРЫ

1918 чыл. Чуртта хамааты дайыны диргелсен. Шак-ла ынчан аныяк Совет республиканың [illegible] бүгүдеге уруглар[ы]ның баштайгы коммунистиг бөлүктери тургустунуп эгелээн. Олар баштайгы үеде быдаргай, тодаргай программа чок турганнар. Ынчалза-даа уругларның эчис сорулгазы чаңгыс: адалары болгаш улуг акылары-биле кады чаа амыдырал дээш демисежири. Оларны комсомол шефке алган.

1922 чылдың май 19-та Аныяктарның коммунистиг эвилелиниң II Бүгү-россия конференциязынга пионер отрядтарын тургузар талазы-биле Москваның комсомолчуларының дуржулгазын бүгү чуртка нептередир деп шиитпирни хүлээп алган. Ооң бээрде май 19-ту пионер организациязының тургустунган хүнү кылдыр байырлап турар.

Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязы бөгүн 60 харлап турар. Ооң эрткен төөгүзү Совет күрүнениң төөгүзү-биле тудуш холбашкан.

Чээрбиги чылдар. Советтер чурту чоннуң бижик билбес чоруун бүрүнү-биле узуткаарынче шилчээн турган. Бо кампанияга пионерлер база идепкейлиг-биле киржип эгелээннер. Ынчан олар млн. ажыг ажылчыннарны болгаш тараачыннарны бижикке өөреткеннер.

Уруглар күрүне дээш, а күрүнезин уруглар дээш сагыш салган: 1925 чылда Кара далай кыдыынга Бүгү-эвилелдиң «Артек» пионер лагери [illegible]. Баштайгы чылда лагерьге 320 кижи дыштанган. «Артек» ам бүгү делегейниң уругларынга билдингир. Аңаа чылдын-на совет болгаш даштыкы чурттардан келген 20 муң уруглар дыштанып турар.

Шаг-үе бодунуң маадырларын тывылдырып турар. 30 чылдарда бедээ ажыл-агыйның [illegible] пионерлер колхоз шимчээшкининиң идепкейжи пропагандистери апарганнар. Совет [illegible] дайзыннары — кулактарның холундан барган Павлик Морозов, Коля Мяготин, Кычаң Джакыпов дээш боттарының өске-даа эштеринин дугайында тураскаалдыг бөгүнгү пионерлер кам[illegible]-биле хадагалап чоруурлар.

30 чылдарның ортан үезинде чуртка мындыг медээ тарай берген: Таджикистандан Мамлакат Нахангова деп он бир дугаар пионер урут хөвен дүжүдүн чыырынга тергиин эки көргүзүглери дээш Ленин ордени-биле шаңнаткан.

1941 чылдың июнь 22-де фашистиг Германия Совет Эвилелинче оор ёзу-биле халдаан... Дыка хөй албан черлери, институттар хагдынгылаан. Ынчалза-даа школалар ажылдап турган. Уруглар кичээл соонда демир кескиндизин чыып, камгалал [illegible] пыышкыннарын тудуп, дүнелерде сериллер кырынга дежурныйлап, өрттедирер бомбаларны [illegible] турганнар. Оларның чыгган демир кескиндилеринден «Сибирьниң пионери», «Узбекистанның пионери», «Коми АССР-ниң пионери»... деп эскадрильяларны кылып үндүрген.

Дайзынның эжелеп алганы девискээрлерге хайгыылчылар болуп алгаш, партизан отрядтарынга дузалажып турганнар кайы хөй. Валя Котик деп пионер оол Украинаның суурларын кезип чоруп турган, самдар хептиг, оорганында [illegible] апыяк хайгыылчы 14 харлыында өлүртүп каан. Совет Эвилелиниң Маадырының бедик ады аңаа тывыскан.

Дайынның чылдарында 15 муң уруглар «Ленинград камгалалы дээш» деп медаль-биле, 20 муң пионер — «Москва камгалалы дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Ынчап маадырларның аттарын муң-муң пионер отрядтары болгаш дружиналар эдилээн, ол ышкаш хоорай, суурларны, корабльдерни адаан.

Бөгүнгү пионерлерниң [illegible] кандыгыл?

1970 чылда пионер отрядтарының Бүгү-эвилел маршы эгелээн. Ооң маршруттарынга өөредилге, күш-ажыл, спорт дээш бүгү-ле угланыышкыннар хамааржып турар.

«Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнүң бижилгези» деп экспедицияга киржири эң чугула пионержи ажыл-херек апарган. Маадыр пионерлер дугайында материалдыг чыып, расказтарын шүлүктерин бижип турарлар.

Уруглар пионер организациязының чаңчылдарынга шынчы болуп артып турарлар. Вьетнамның, Лаостуң, Никарагуаның пионерлеринге өөредилге херекселдерин, демир кескиндилеринден чыгган он-он комбайннарны белек кылдыр чорудуп берип келгеннер.

Күрүнезиниң сагыш салыышкынынга уруглар хөй-ниитичи идепкей-биле харылап турарлар. Уругларның эргезинде 60 муң лагерь, беш муң хире Пионерлер бажыңы, [illegible] аныяк техниктерниң болгаш натуралистерниң ийи муң ажыг станциялары бар.

Пионер организациязының составында 10—15 харлыг 20 млн. хире уруглар кирип турар. Ук организация Ленин ордени-биле ийи удаа шаңнаткан.

Совет пионерия 80 чурттуң 100 ажыг уруглар организациялары-биле харылзаалыг.

Николай ТАРАСЕНКО,
Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының Төп чөвүлелиниң ажылдакчызы.

Кааң хүндүс өрү көөрге,
Кас-ла куштуң ужары дег.
Каттышкаштың ойнай
бээрге,
Галстуктуг пионер чараш.

Одарынга шууржа бээрге,
Ооldуг-төлдүг малдар
ышкаш.
Олаг кылгаш, ойнай бээрге,
Отрядтыг пионер чараш.

...

Барабанчы, барабанчы,
Барабаның дыңзыг хак!
Базымывыс хере-хере.
Марш-биле базыптаал.

ХЕМЧЭЭЛИ БИЧЕ-ДАА БОЛ...

Журналист Даңгыт Чылымның «Өөрүмнүң өөрүшкүзү» деп ат-биле үнген кыска тоожуларының чыындызын улуг сонуургал-биле номчуп таныышкаш, чамдык бодалдарымны илередикседим.

«Өөрүмнүң [illegible]» — кыска тоожу. Чогаалдың кол маадыры журналист Саадак-оол хөй-хөй үлетпүр, бүдүрүлге черлеринче командировкалап чоруп турган, оларның эки-багай талаларын эзээп билир. Ол хоорайда демир-бетон кылыглар заводунче беш хонук командировка алгаш, бодунуң шуут-ла ажылчыннар-биле кады хептээр цехке түр ажылдап турган, ол бүдүрүлгениң [illegible] амыдырал-чурттаалгазы, оларның күзел-сорук, сонуургалдары хөй аайы-биле ыяк таныжып ап, оларның дугайында эки очерктер бижээн. Журналистиң күш-ажыл бүдүрүлгезинге хамы сонуургалы хайныгып кээп, бодунуң мергежилин солуп, аңаа ажылчын болуп артар деп шиитпир-биле чогаал доостур. Ук чогаалдың кыска утказы-даа, кол сюжеди-даа мындыг.

Ынчалза-даа автор бо кыска сюжетке элээн хөй эпизод-чурумалдарны аңгы-аңгы черлерден, аңгы-аңгы кижилерниң мөзү-шынарын сиңирип бижип шыдаан: редакция ажылдакчылары, бодунуң кожазы цехте, бригадада бүдүрүлге чорудулгазы, ажыл үезинде болгаш оон-даа дашкаар үелерде кижилерниң боттарының аразында харылзаалары, кижилерниң мөзү-бүдүжү, чаартыкчы эге[illegible], [illegible] болгаш хурал-суглаа үезинде иштүнгележи бээр таварылгалар... дээш оон-даа аңгы.

Бо бүгүнү аныяк авторнуң чуруп, бижип көргүзүп турары солун. Аңаа диалог чугаалар-даа, бүдүрүлге пешинден, заводтан чамдык чурулга көргүзүглер-даа тема, сюжетке чагыртып турар.

Бүгү цехте, заводта интернационалчы эп-найырал темазы болгаш аңгы-аңгы национал кижилерниң аразында бышкыт харылзаазын автор мында чогумчалыг көргүзүп турар.

Аңгы бүдүрүлге черинге чүгле ниити болгаш техниктиг эртем-билиглерлиг кижилер эки ажылдап шыдаар деп идеяны Видякинниң, Кавааның болгаш кырган слесарь Петровичтиң чижээ-биле эки көргүскен.

Совет кижилерниң интернационалчы эп-найырал болгаш ынакшыл темазын автор ийи ги «Эрткени эгиттинмес» деп кыска тоожузунда база-ла солун кылдыр көргүзүп турар.

Тыва солдат оолдуң бурят кыс Людмила Бадмаевага каңчаар ынакшып эгелээнин, ол ынакшыл хей-хенертен болган таварылгага уттур (Люданың частырыы-биле) канчап буурааның солун кылдыр чуруп көргүзүп турар. Кол маадырлар [illegible] Дима Иргиттиң, Пыйба Шойбаныовтуң, Люданың авазының, Хусаин Абушаевтиң аразында болгулаан [illegible] характеристикалар, оларның [illegible] мөзү-бүдүштеринин [illegible] көргүстүнген.

Ном болгаш номчукчу

Тоожу бот-боттарының аразында [illegible] болгаш сюжетке чагырткан бичии эгелерлиг рассказтар хевирлиг тургустунган. Ол чорук ук тоожунуң номчуурунга улам эптиг, бөдүүн болгаш солун болдуруп турар.

Кижилерниң аразында мегечи, авыяастыг ийи-чаңгыс кижилер турун болдуруп Хусаин Абушаевтиң чижээ-биле эки көргүскен. Ооң ужун Дима биле Люданың аразында чечектелип частып орган ынакшыл болгаш келир үеле амыдырап чурттаарының планнары бузу[illegible].

Кижи бодап көөрге, ол тоо[ж]унуң [illegible] эвес, кор[illegible] ле доозулгазы тоожунуң кол [illegible] болгаш идеязынга [Совет кижилерниң интерна]ционалчы эп-найырал болгаш ынакшыл темазынга [illegible] арай [illegible] турар. Оон эдиш болурунуң аргазы бар. Улуг частырыгны Люда-даа, Дима-даа ажып эртип, элээн үе эрткен соонда чугаалажып харылзажып турган, боттарының күзелин чедип алган туруп болур. Черле ынчаш, Абушаевтерниң-даа амыдырал-чурттаалгазы оон соңгаар кандыг ийзы болурун база көргүзүп болур. Ынчангаш мен бодаарымга, тоожу уламчылаттынган турар ужурлуг-дур.

Авторнуң бо тоожуларын номчуп олурарга, мында улуг чогаалдар (улуг тоожулар, ро[маннар] [illegible]ры бар-даа ышкаш апаргылаар чурумалдар, темалар, эгелер бар. Ол бүгү база-ла автор улуг хемчээлдиг кылдыр чуруп шыдаар хире: 21-22-ги арыннар Кавааның өөренир, [illegible] дугайында бодалдарда чорулдаалерин канчаар үе-кулештир көргүскенин, 48-ки арында Дима эң-не баштай Люда-биле канчаар арын чазып чугаалажып таныжып эгелээнин безин көргүскени тывызык, чараш-тыр.

Та парлалга үезинде болу берген чүве, чамдык бичии частырыглар бар апарганы харааданчыг.

6-гы арында: журналист бедик бир-ле дугаар келгеш, кожуге таныштыр Видякин-биле: «Чүү ажырбас чүве-дир, Вася?» деп шагда таныш эжи дег чугаалажып эгелээри бүдүреничиг эвес, 27-ги арында: «Силерниң Марк Николаевичиңер «Технология өскертпес мени» дээрге, база шымбай эвес ирги бе деп чигзине берген кижи дир пийик»—дээнинин ужур-утказы билдинмес. 41-ги арында «Пурба Болмаевич» дээш, 43-күзүнде «Пурба Солномович» дээн.

50-ку арында: Люда эндеречала арагалап, үеннеп, хонгаш эртенинде ол болган чоруктарны, «авазынга то каап бээрге», кижи бодаарга, кандыг-даа ава кижи, уруунуң ол мындыг кошкак, багай болганын баштай, буруудадып кончуур турган болгу дег. А Люданың авазы аңаа-ла: «Харын ол дүр өглениип ал...» деп эгелээри аажок эпчок.

Кайы-даа чогаалдың ниити четпес талазы, мен бодаарымга, кол-кол маадырларны, даштыкы портрединче кошкак кичээнгей салып турарында хире.

А бо чыынды ниитизи-биле эки; моон алгаш көөрге база бир проза бижикчизи чаа авторнуң [illegible] турар.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

Виктор Шырапович улус өөредилгезинге шугумунга үжен ажыг чылдарда ажылдап келген. Хоочун башкының кижизидип үндүргеннери ам улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларында ажылдап, чонунга бараан болуп чоруурлар. Сөөлгү он ажыг чылдарда В. Ш. Аягол Самагалдай ортумак школазында күш-ажыл башкылап турар. Школаның мастерскаязында тускай станоктарны тургускан. Уруглар аңаа шевер кылыглар кылырынга чаңчыгып турарлар. Уругларның техниктиг чогаадылга бөлгүмүнге кылган моделилери багай эвес.

ЧУРУКТА: Самагалдай ортумак школазының күш-ажыл башкызы В. Ш. Аягол кичээл үезинде.

Т. КУНГААНЫҢ сөөзү, фотозу.

Эртем болгаш техникада

ДУҢЗААЛААШКЫННЫ СОЛУУР

Ак халаттыг кыс шаажан болгаш шил саваларны стол кырынга чыскаай салгаш, чамдызын шала кырынче өскунуптар. Оон бузундуларның кыдыын оң чок суук чүүл-биле чаггаш, тудуштурган, стол кырында демги саваларның чаңынга салып каар. Ооң соонда тускай эртемниглер бузундуларның хырбаланганының шынарын тодаралыр.

Шаажан хырбазы ам бүдүрүлгеде нептереп эгелээн.

Полимер хырбаларының Күрүнениң Э. Тер-Газарян аттыг эртем-шинчилел институду эрткен беш чылда бежен ажыг янзы хырбаны чогааткан. Ол хырбалар автомобиль тудуунда болгаш трактор тудуунда дуңзаалаашкынны болгаш хугурууушкунну солуп, радиоүлетпүрде болгаш полиграфияда база ажыглаттынып турар апарган. Ол хырбалар-биле чүнү-даа хырбалаарга, так — тактагалдай болур.

А. АХУМЯН.

Ереван.

СПОРТТУ САЙЗЫРАДЫРЫНГА

Бүгү-эвилелдиң «Күш-ажылга болгаш оран камгалалынга белен бол» деп күш-культура комплекизи 30 чылдар иштинде туруп келген. Ооң тургустунарынга болгаш хөгжүл[дезинге] эртемденнерниң [киирип кел]ген улуг үлүг. 1931 чылда ол комплексти спорт эртемденнери чүгле аныяктарга кылдыр ажылдап кылган. Ынчалза-даа чорту оон сурза алгаан болгаш бүгү назы-харның кижилеринге хамааржыр апарган.

Спорт эртемниниң мурнунда чаа сорулгалары, ону амыдырал-биле холбаарының чаа айтырыглары тургустунуп турар. Эртем төптери-биле күш-культура ниитилелдери аразында кээрэ чарып алгаш, ажылдап турар апарган. Чижээ, Первоуральскиниң хромпик заводу Москва областа [күш-культура институду]-биле кезээлиг ажылдап турар. Институттуң эртемденнери ол бүдүрүлге чериниң социал[illegible] хөгжүлдезиниң планын ажылдап кылырынга киржип турарлар. Эртемденнерниң [illegible] заводтуң ажылчыннарының, спортчу секциялар кежигүннериниң кижи бүрүзүнде каншаалга карталары тургустунган. Ол карталарда ажылчыннарның маргылдааларга, кросстарга, эстафеталарга, походтарга, турнирге киржилгезин база ол ышкаш аарып эрттирген аарыгларын, калыкшылының байдалын демдеглеп турар.

телевидение

МАЙ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.05 — Эртенги гимнастика. 9.20 — «Декабрьның 20». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.25 — «Кино аңн-чоруунуң клуву». 11.25—«Шураашкын». Мультфильм. 11.35 — Сөөлгү медээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Сөөлгү медээлер. В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының 60 чылынга. Документалдыг фильмнерниң программазы. 15.25 — В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының 60 чылынга тураскааткан дамчыдылга. 16.30 — «Салют, пионерия!» Пионержи ырларның байырлалы. 17.55 — ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң хүн демдеглели.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Бистиң уругларывыс». Киноэтюд. 19.05 — «Эртем амыдыралы». ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының 25 чылынга. 19.50 — «Декабрь 20» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 23.50 — ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттарынга концерт. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. Концерт соолунде — «Бөгүн делегейде» деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 2-ги чылдың өөредилгези. 12.30 — Ада-иелерге дамчыдылга. 13.05 — ПТУ-нуң өөреникчилеринге [illegible] дамчыдылга. Техниктиг эстетика. 13.35 — География. 7-ги класс. ССРЭ-де бойдус камгалалы. 14.05 — Ада-чурттуң Улуг дайынының аныяк маадырлары. 14.35 — А. П. Гайдарның амыдыралы болгаш номнары. 15.20 — П. И. Чайковский. «Чылдың үелери». 15.50 — Сөөлгү медээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15 — Сөөлгү медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Съездиге[illegible]». 19.15 — Киножурнал. 19.25 — «Азияның төвүнде». Информацион-публицистиг программа. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, бичии чаштар!». «Хуулгаазынныг экран». 20.15 — «Скульптор Манизер». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — 22.05 — «Нина». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага кежүп турар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 23—28, чамдык районнарга 13—18 градус чылыыр.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар хүндүс 25—27 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Бүгү-эвилелдиң Күш-ажылдың Кызыл Туг ордениг «Трудовые резервы» спорт ниитилелиниң Тыва республика чөвүлели Кызылдың ортумак профессионал-техниктиг 1-ги болгаш 2-ги училищелеринге тускай өөредилге бөлүктеринге өөренири-биле хаактыг чарышка болгаш хостуг хүрешке сонуургалдыг, 1982 чылда ниити билиг школаларының 8-ки класзын дооскан оолдар, кыстарны [illegible] хүлээп алыышкынга [illegible] чарлап тур.

Ортумак профессионал-техниктиг училищелерге суртуулдар ортумак эртемни бо[лгаш] дараазында мергежилдерни база чедип алыр: сантехник-слесарь болгаш чолаачы мергежилдиг калбак билиглиг тракторист-машинист, эттээ конструкцияларның дашчы-эптекчизи. Олар боттарының спортчу мергежилин бедидери-биле шилип алган спорт хевиринге дуржулгалыг тренер-башкыларның удуртулгазы-биле өөренип, белеткенирин 3 чыл иштинде үргүлчүлеп болурлар. Конкурска хаак спортунга болгаш хостуг хүрешке аныяктар разрядтарлыг оолдарны болгаш кыстарны киирер.

Конкурсту чедиишкинниг [эрттирген] школачылары училищеге кирип сакаар болгаш чем, спорт хептери болгаш ортумак профессионал-техниктиг училищелерниң тускай форма-хептери-биле хандырар. Хоорайда чурттавайн турарлар өөредилгениң бүгү дургузунда общежитиеге чурттаар. Училищени чедиишкинниг дооскан кижилер дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринге конкурстап дашкаар кирер эргени алырлар.

Училищеге өөренген үезин күш-ажыл стажынга кирип санаар.

Спорттуң айыттынган хевирлеринге конкурска киржирин күзээн кижилер 1982 чылдың август 10-га чедир Бүгү-эвилелдиң Күш-ажылдың Кызыл Туг ордениг «Трудовые резервы» спорт ниитилелиниң Тыва республика чөвүлелинче билдириишкинин, аңаа төрүттүнген чылын, спорт хевирин, разрядын, айытпышаан, 8 класс дооскан дугайында херечилел хоолгазын дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Каа-Хем кудумчузу, № 21 бажың. Бүгү-эвилелдиң Күш-ажылдың Кызыл Туг ордениг «Трудовые резервы» спорт ниитилелиниң республика чөвүлели, «Спорт-бөлүктерниң конкурзунга». Айтырыгны № 2-49-43 телефондан салып болур.

Конкурска чүгле республиканың [illegible] кээп болур.

Профтехучилищелерге өөредилге 1982 чылдың сентябрь 1-де эгелээр.

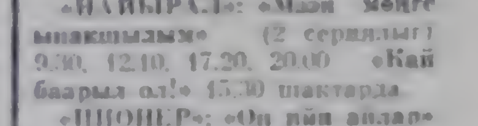

БИБЛИОБУС ОРУКТА

Культура амыдыралы

«Культураның бүгү-ле байлак кедээнин ишчилеринге!» Ол кыйгырыгны бөгүнгү амыдырал боду илип үндүрген. Ону канчаар шиитпирлеп, боттандырып турарындан бөгүнгү кедээ суурларның мурнунда [illegible] база хамааржыр. Самагалдай суурда библиотека шугумунуң ажылдакчылары хүн бүрү ажылын үстүнде кыйгырыгның адаа-биле тургускан болгаш партияның [съезди]нге чедир талазы-биле калбак тайылбыр, пропаганда ажылын чорудуп турар. Районда библиотекаларның материалдыг баазазы чыл санында улам быжыгып турар болгаш ном фондузу өзүп турар.

Самагалдай суурнуң кол [illegible] Даштын шевергин чугайлап каан улуг бажың бар. Ра[йонн]уң [illegible] системазының төвү мында. [illegible] дериглге-шимелдеан, одуруглай [illegible] номнар мааңа келген кижиниң ки[illegible] хаара туда бээр. Залдарда янзы-бүрү темалыг стендилерни көргүнүг кылдыр дераан. «Ак-көк Тывамның делгемнери», «Кижи, чер, космос» болгаш өске-даа стендилерни кижи сонуургал-биле көөр. ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга тураскааткан «ССРЭ-де чуртталп турар бис» деп стендиниң утка-шынары хапы. Номчукчуларның тускай мергежилдериниң аайы-биле булуңчугаштарны ниити залда тургускулаан.

Библиотекада бир өрээл номчулга залы кылдыр дериттинген. Ооң ачы-дузазын ажыглап турарлар хөй. Лориса Шожукпан эргелекчилээн бо номчулга залында аңаа келгеннерге таарымчалыг бүгү-ле чүүлдер бар. Чоокта чаа аңаа В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүндеп бээр 112 чылынга тураскааткан Ленинчи кичээл эрткен. Ооң дыңнакчылары Самагалдай ортумак школазының [illegible] класстарының өөреникчилери. Библиотеканың [illegible] өөреникчилерни В. И. Лениниң элээди чылдары-биле таныштырган болгаш баштайгы чылының ынак ырыларын уруглар дыңнааннар. Ленинчи ол кичээлге уруглар В. И. Лениниң, Н. К. Крупскаяның [illegible] сонуургал [illegible] хандыышкыны-биле дыңнааннар. Ол кичээл уругларның [illegible] хөй-ле өөредиглиг чүүлдерин арттырган. А ооң кижиандыкчы салдарының улуг болганы чугаажок. Ол кичээл дээш өөреникчилер библиотека коллективинге өөрүп четтиргенин илереткен. Школа биле библиотеканың аразында харылзаа эки, ооң [illegible] бир чилиш үргүлде кииргени.

Төп телевидениениң «Кижи болгаш хоойлу» деп дамчыдылгазын библиотека ажылдакчылары ажылынга база ажыглап турар. Дамчыдылга соонда ында кирген материалдарга даянып, хоойлу-дүрүмнүң дыңнакчыларга чедир тайылбырлаарын мында чедип алган. Аңаа улуг дузаны ыяңгыяң районнуң улус судунуң ажылдакчылары чедип келген. Ынчангаш библиотеканың номчулга залының ажып бүгүдеге кажан даа ажык.

Библиотеканың библиобузу районнуң ырак-узак кодээларынга график ёзугаар бо-ла чеде бээр. СЭКП райкомунуң [illegible] ажылдакчылары районнуң культура ажылдакчылары-биле кады [illegible] күннерин айның он дугаар хонуунда кылыры чаңчыл болу берген. «Тес-Хем» совхозтуң малчын кодааннарынга чоокта чаа эрткен ындыг үнүүшкүн үезинде совет социализм системазының дугайында беседалар кылдынган. Ол беседалар «[illegible]» совхозтуң Улуг-Күзег, «Чодураа-ның» Хараал-Тей сүт-бараан фермаларынга база эрткилээн. Ылаңгыя фермалар, хойжу бригадалар төптеринде кызыл өглерге номчулга конференцияларын, янзы-бүрү [illegible] эрттирери мында чаагай чаңчыл апарган.

Библиотеканың номчукчулары арбын деп үстүнде демдегледивиг. Оларның аразында [illegible] база эвес. Чижээ, район эмнелгезинде эмчи сестралары Р. Хинга, А. Сарыг, Л. Лоовай, [illegible] участогунуң былаңчызы Г. Карашпай, пенсионер Д. Турап болгаш оон-даа [illegible] библиотеканың доктаамал аалчылары.

Номчукчуларның санының өзүлдезин канчаар чедип ап турарын айтырарымга, үстүнде кылдынып турар хемчеглерге немей чурттакчы чонунга тайылбыр ажылын доктаамал чорудуп турарын тайылбырлалылар. Чижээ, Культура бажыңынга кино эгелээриниң бетинде чаа номнарның утказын, оларның авторларының ажыл-амыдыралын чонга таныштырарын мында чедип алган. Тус черниң радио дамчыдылгазы база ажыглап турар.

Библиотеканың [illegible] мөзүлүг янзызын тургустунганы коллектив кежигүннериниң улуг үлүг. Библиотекага ажыл-херээнге сеткил сагыжындан бердинген аныяк кыстарның ижи-биле чоок таныштывыс. Мария Сыраттың ажылы макталдыг. Эрткен чылдың түңнели-биле районнуң библиотекаларының аразында чарышка ол тиилекчи болуп, «1981 чылдың эң эки библиотекары» атка төлептиг болган. Библиотекарь Чимис Күжүгетовна Адыг-оол коллективтиң хоочуну [illegible] дагдынмачызы. Лориса Шожукпан болгаш дагдынмачылары Ч. К. Адыг биле библиотека эргелекчизи С. С. Шойдун оларны ажыл-ишке башкызы кылдыр сапап чоруур таварылга эвес.

В. КУУЛАР.

Тес-Хем район.

ОЙНААШКЫНГА КИРЖИҢЕР

1982 чылдың июль 3-те ДОСААФ лотереязының бирги [үндүрүлгезиниң] тиражы болур. Бо ойнап алыышкын тиражындан:

«Волга» ГАЗ-25 — 100 санныг;

«Москвич-412 ИЖ» — 100 санныг;

«Жигули 2101» — 100 санныг;

«Запорожец-968 М» — 100 санныг автомобильдерни болгаш 1280 санныг мотоциклдер-ни ойнап ап болур силер.

Ол ышкаш турисчи деоиг [illegible], магнитофоннарны, кинокамераларны, кинопроекторларны, электри самоварларын, хевистерни болгаш аңна ойнааштыкпарынга база таваржып болур.

Лотерея билеттерин ДОСААФ организацияларында садып, тарадып турар. Ынчангаш билеттерни садып [illegible].

ДОСААФ ТЫВА ОБКОМУ

КИНО

МАЙ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Мээн мөңге ынакшылым» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 17.20, 20.00 «Кай баарыл ол!» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Он ийи аплап» 9.30, 11.00, «Чаш назын байырлалдары» 15.00, «Алдыгы» 12.30, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ангар-18» [illegible] шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-23-54 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 117 (11915) | 1982 чылдың май 20, четверг | 1925 чылдан [illegible] | Өртээ 3 кап.

ПРОГРАММА ЁЗУГААР

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Анатолий Березовой биле Валентин Лебедев орбитаның «Салют-7» — «Союз Т-5» комплекизинге май 18-ке чедир беш хүн ажылдааннар.

Станцияны ажылдадып эгелээриниң планын ёзугаар май 18-те ооң эртем аппаратураларын шинчилел болгаш дуржулга кылырынга белеткээрин үргүлчүлээн. Космонавтылар станцияның иллюминаторларын көрүп, оларның камгалал халыптарының быжыг, быжыг эвезин хынаан, хол-биле тырттырар болгаш быжыглап каан даа фотокамераларның плёнкаларын суп, оларны ажылдаарынга белеткээннер.

Космонавтыларның кадыкшылының байдалын болгаш ажылдаар аргазын чогуур деңнелге тургузары-биле оларның хүн чурумунуң ынаптаа күүседир кезээ күш-культура мергежилгелерин кылыры база турар. Май 18-те командир болгаш борт-инженер велоэргометрге болгаш «маңнаар орукка» белеткелди ээлчежип кылганнар.

Телеметрлиг хемчээшкиннерниң болгаш экипажтың дыңнатканын ёзугаар алырга, орбитаның «Салют-7» — «Союз Т-5» эртем-шинчилел комплекизиниң ужуудуушкуну чогумчалыг чоруп турар.

Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң-даа кадыкшылының байдалы эки.

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң XIX съездизи

ВЛКСМ ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ОТЧЁДУ

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары эш Б. Н. Пастуховтуң илеткели

Бистиң аныяктарывыстың коммунистиг эвилелиниң бүгү амыдыралы, ооң алдарлыг төөгүзү революстуң баштайгы тулчуушкуннарындан коммунизм дээш демиселдиң бөгүнгү тиилелгелериңге чедир партияның ленинчи [illegible] биле, негелделиг сагыш човаашкыны-биле болгаш мерген угаанныг удуртулгазы-биле бүрээткен деп, Б. Н. Пастухов чугаалаан.

Бистиң ажылывысты СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң сорук кииринкей чугаазы-биле [illegible] эгелеп турар бис. Ооң сөс бүрүзүнде аныяк салгал дугайында партияның ынакшылы болгаш сагыш салыышкыны, комсомолдуң күжүнге бүзүрел, совет аныяктар үнелеп четтинмес байлакты — тиилээн социализмниң делегейде баштайгы күрүнезин, коммунизмни тургузуп турар ииштилеңнең идиктыны-биле камгалаар болгаш ооң күчү-күжүн улгаттырар деп [illegible].

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазы, ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазы — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлериниң херек кырынга боттандырар талазы-биле ажылче миллион-миллион оолдарны болгаш кыстарны улам идепкейлиг киириштирерииңге идиг бээр аажок улуг мобилизакчы күштүг документилер-дир. Ол — Ленинчи комсомолдуң ажыл-чорудулгазының дайынчы программазы, 80 чылдарның аныяктарынга аладын чагыы-дыр.

Демиселжирип болгаш тиилээриң комсомол ленинчи коммунистерден, Леонид Ильич Брежневтен өөренип ап турар.

Амгы үениң политика болгаш күрүне талазы-биле шылгараңгай ажылдакчызы, тайбың болгаш коммунизм дээш [illegible], аныяктарның кайгамчыктыг, мерген угаанныг дагдыныкчызы Леонид Ильич Брежневке комсомолчулар, оолдар болгаш кыстар бөгүн мынча деп чугаалап турар: «Тайбың болгаш совет кижилериниң аас-кежиини дээш Силерге четтирдивис, эргим Леонид Ильич! Аныяк салгал дугайында Силериң ада сагыш салыышкыныңар [illegible]. [illegible], большевиктиг, сыныш дивес туруштуг чорукка, чалбыыштыг патриотизмге болгаш пролетарлыг [illegible] интернационализмге Силерден өөренип алыр аас-кежиик дээш Силерге четтирдивис!».

Бистиң партиявыстың иштики болгаш даштыкы политиказының, ооң дайынчы штавы — СЭКП-ниң Ленинчи Төп Комитединиң, ТК-ның эш Л. И. Брежнев баштаан Политбюрозунуң үре түңнелдиг [illegible] совет аныяктар [illegible] эп-сеткилдиг чуулдугзунуп, изиг-биле болгаш кызыгаар чок деткип турар.

Бистиң съездивиске СЭКП ТК-ның байырлыг чагаазында салдынган. Л. И. Брежневтиң көдүрген сорулгаларны күүседир дээш комсомол могаг чок, эрес-шудургу ажылдаар. Ол сорулгалар — чиик эвес, олар улуг күженишкиннерни, организастыг болгаш сагылга-турумнуг болур чорукту негеп турарын билир бис. Ынчалза-даа партияга киириштирген комсомол чиик оруктарны кажан-даа дилевээн. Ооң дозуну — чүгле бурунгаарлаары, черле чаныш-сыныш чок болуру, харын бергелерни тавартып тиилелгеге чедери.

Уругларның болгаш аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларынче, Ленинчи комсомолдуң ажыл-херектеринче СЭКП-ниң XXVI съездизи улуг кичээнгейни салган. ВЛКСМ-ниң ажыл-чорудулгазынга Л. И. Брежневтиң берген бедик болгаш негелделиг үнелээшкини бистерни сорук киирип, кылдынган чүүлдерни принциптиг, негелделиг, [illegible] бөзү-биле үнелеп көөрүнче албадап турар.

Комсомолдуң дөртен ажыг миллион кежигүнүнүң армиязы массалыг хайнышкылыг ажылга аң-не шудургу, торлуш дивес маадырлыг чорукту көргүзүп дээш, партияның көдүрген сорулгаларын боттандырар дээш демиселдиң мурнуу шугуму комсомолчуларлыг участок бүрүзү болзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылырывысты СЭКП ТК-га, Силерге, эргим Леонид Ильич, бүзүредивиле [illegible].

ВЛКСМ-ниң бүгү кежигүннериниң дең кезиинден хөйү ам улус ажыл-агыйында ажылдап турарын илеткелчи демдеглээн. Күш-ажылдыг аныяктарның канчаар көөрү — ооң политиктиг медерелдииниң, бышкак ажыл-чаңнының болгаш хамааты мөзүлүүнүң көргүзүү-дүр. Чурттуң чалыы назыннынгары беш чылдың сорулгаларынга канналыр, комсомолдуң күш-ажылчы алдары быжыгар.

Бүгү ажылдың ажыктыг чорууну бедиирииниң болгаш шынарын бедиирииниң кол [illegible] кылдыр СЭКП-ниң XXVI съездизи [illegible] интенсивтиг орууче экономиканы шилчидерин тодаргайлаан. Эки ажылдаар, улам ажыктыг кылдыр ажылдаар, бистиң [illegible] күженишкиннериниң ийи, үш катап улгаттырар деп партияның кыйгырыы аныяктарның чүректерин сорук киир хайныктырган. «Аныяктарның шалыпчы ажыл-ижин, билиин, инициативазын болгаш чогаадыкчызын — он бирги беш чылга!» деп патриотчу шимчээшкин калбарып турар.

Күш-ажылдың ийи миллион [illegible] комсомолчу-аныяктарның 40 муң коллективтери ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге аалдап кылдыр чарыштыышкынааан, беш чылдың ийи чылының онаалдаларын күүседиишкен.

Социалистиг чарыш завод бүрүзүнге, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге, тудуг бүрүзүнге быжыккай турарын, ажылдап турар [illegible] салдар чедирген турарын чедип алыры — комсомол комитеттериниң сорулгазы-дыр. Аныяк бүдүрүлгечи бүрүзү мурнакчыларның болгаш [illegible] дуржулгазын шудургу шиңгээдип алган турары, оларның чединмишкиннери [illegible] болгаш турары чугула.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. А. Злобинниң Бүгү-эвилел школазынга комсомолчу-аныяктарның тудугжу бригадаларының бүдүн-чартык муң ажыг удуртукчулары [illegible], күш-ажылдың организастаарының бедиктерин чедип алганнар. Ол дээрге бригада кезээзиниң база бир бүдүн-чартык муң салгакчылары болгаш пропагандистери, аныяктарның эки белеткеттинген кижизидикчилери-дир. Алдарлыг шахтёр Г. Н. Смирновтуң, сураглыг механизатор А. В. Гиталовтуң болгаш өскелериниң-даа мурнакчы дуржулга школаларының эжиктери аныяк оолдар, кыстарның мурнунда делгеми-биле ажык. Ынчангаш ажылчыннарның мындыг академиялары улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга улам-на хөй болуру херек болуп турар.

Илеткелчи күш-ажылды организастаарының коллективтиг хевирлериниң аныяктарга ужур-дузаазын демдеглээш, бо хүннерде улус ажыл-агыйында 600 муң ажыг комсомолчу-аныяктарның бүдүрүлге бригадалары барып [illegible]. Комсомол комитеттериниң сорулгазы болза, оларның саны бүдүрүлгениң бүгү-ле харысалгалыг участоктарынга көвүдээрин чедип алыры болур.

Дуржулгалыг кадр ажылдакчылар — аныяктарның дагдыныкчыларының аныяк бүдүрүлгечи ажылдакчылары-биле үргүлчү кады турары онаа чугула болуп турар. Үш миллион ажылчын-педагогтар боттарының күш-ажылчы мергежилин, амыдыралчы байлак дуржулгазын аныяк оолдар болгаш кыстарга дамчыдып берип турарлар. Дагдыныкчылар шимчээшкини улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга улам-на калбаа-биле нептерээн турар ужурлуг.

Улам эки ажылдаары, улам ажыктыг ажылдаары дээрге — кылып үндүрүп турар кылыгларның шынарын база бедилер дээни ол-дур. Ынчалза-даа комсомолдуң дыка хөй комитеттериниң бо талазы-биле ажылында тодаргай, кызымаккай чорук ам-даа четпейн турар.

Улус ажыл-агыйының ажыктыг бедилери дээш демиселде шиитпирлиг чүүл — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү. Комсомолчулар, аныяктар чаа, мурнакчы чүүлдерни ажылдалга киирерииңге улам идепкейлиг киржир ужурлуг. Чижээлээрге, хол-биле кылыр, кудуу мергежилдиг болгаш күш-биле кылыр аар ажылды [illegible] шыңгыы айтырыг. Ону машиналар болгаш механизмнер күжүнге шилчидери — күш-ажылды чүгле улам-на бүдүрүкчү [illegible] болдурар эвес, харын база утка-шынарлыг, солун чогаадыкчы болдурары ол-дур. Комсомол организациялары бо сорулганы шиитпирлээриниң кол аргазын тывар ужурлуг.

Илеткелчи ооң соонда эртем-техниктиг депшилгениң шапкынчыларының эртем-биле бүдүрүлгени холбаштырарынга комсомол организацияларының киржилгезиниң айтырыгларынга доктааган. Аныяктарның комплекстиг чогаадыкчы коллективтери — АКЧК-лар аныяк эртемденнерниң, специалистерниң, бүдүрүлгениң ажылдакчыларының [illegible] ажылдарын боттандырарының ажыктыг хевири бооп берген. Оларның күженишкиннери эң чугула эртем-техниктиг болгаш бүдүрүлге айтырыгларын шиитпирлээринче угланган. Чуртта [illegible] 12 муң ажыг коллективтер бар.

Ол чогаадыкчы коллективтерден бистиң Төрээн чурттувуста аалдаржылар чаа-чаа талантылыг эртемденнер болгаш инженерлер тыптып [illegible] бис.

Бөгүн эртем болгаш техниктиг депшилгениң кол-кол угланыышкыннары күрүнениң комплекстиг 170 эртем-техниктиг [illegible] кылыры-биле холбашкан. Комсомол организациялары, аныяк эртемденнерниң болгаш специалистерниң чөвүлелдери оларны боттандырып чорударынга калбаа-биле, ажыл-херекчи бөзү-биле киржир ужурлуг.

Ажыктыг санал бүрүзү-ле бүдүрүлгеге [illegible] ажыглаттынып турар болза, эртем-техниктиг депшилгеге аныяктарның салыышкыны улам улуг болур ийик. Ону чедип алыры — [illegible] операциязының кол ачыс сорулгазы болуп турар.

Ленинчи аграр политиканы чайгылыш чок боттандырбышаан, партия көдээ ажыл-агыйның соксаал чок келир-лүүшкүнүн чедип ап турар. Улустуң чаагай амыдыралының дугайында ооң сагыш салыышкынының чаа херечизи болза эш Л. И. Брежневтиң инициативазы-биле ажылчем программазын ажылдап кылганы болур.

Бистиң күрүневистиң күчү-тыдалының тургустунарының кол чүүлдериниң бирээзи болза ооң үнелеп четтинмес байлакшылы болур тараа бооп келген болгаш мындыг болуп турар-даа. Казахстанның аныяк тарааҗылары баштайгы кур-черҗилериниң эстафетазын бүзүреддин-биле үргүлчүлеп турарлар.

Илеткелчи механизаторлар белеткээриниң айтырыгларынга доктаагаш, чүгле 1980-1981 чылдарда Бүгү-эвилел көрүлдезиниң чоруп турганының үезинде 3 миллион хире аныяк оолдар болгаш кыстар ындыг мергежилди чедип алганнар. Ынчалза-даа хөй-хөй районнарда механизатор кадрларның дыка чедишпезин илден болуп турар. Он бирги беш чылда көдээ ажыл-агыйның массалыг профессияларынга бүгү көдээ аныяктарны өөредир херек.

Көдээде шалыпчы фронт — мал ажылы. ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң соонда 500 муң аныяк оолдар болгаш кыстарны ол адырда хөй-ниитиниң кыйгырыын ёзугаар ажылдадып чоруткан. Ынчалза-даа малчын комсомолчуларның саны ниити чуртту алырга, ам-даа оожум өзүп турар. Ферма болгаш комплекс бүрүзүнге ажылды экижидеринге чогуур быжыг туруштуг болгаш ажыл-херекчи чорууп чамдык комсомол организациялары илеретпейн турар. Күш-ажылдың, амыдыралдың байдалдарының база ону организастаарының дугайында четпес сагыш салыышкын кадрларның ажылдап үнер чорууп болдуруп турар.

Үндезин айтырыг — чемнер бүдүрерин көвүдедири. Белоруссияның, Кубаньның, Саратов болгаш өске-даа областарның комсомол организацияларының үлегери-биле мал чемин культураларны өстүрерин идепкейлиг шефке алза, оларны белеткээриниң талазы-биле шалыпчы отрядтарны, бригадаларны болгаш звенолар тургусса чогуур.

Мал ажылын аныяктарның шалыпчы фронтузу болдурары — ол дээрге ук адырның участок бүрүзүнге шалыпчы бөзү-биле ажылдаары, бүдүрүлгениң культуразын экижидери, улуг күш үнер чорудулгаларны механизастаарынга болгаш автоматизастаарынга, фермаларны тударынга база чаарты кылырынга, оларның девискээрлерин чаагайжыдарынга идепкейлиг киржири, ажылдың депшилгелиг технологиязын база ажылдың чурумун шиңгээдип алыры-дыр.

Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин, белеткээрин, сөөртүрүн, кадагалаарын, болбаазырадырын болгаш сайгарарын аъш-чем программазы чаңгыс агроүлетпүр комплекизи кылдыр каттыштырар ужурлуг. Ол бүгү участоктарда эвээш эвес аныяктар ажылдап турар, ынчангаш чурттуң аъш-чем конвейери комсомолчу инициативаның, хумагалыг, шудургу чоруктуң конвейери болган турар ужурлуг.

РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназын хөгжүдериниң комплекстиг программазын боттандырарынга комсомол организацияларының киржилгезинге илеткелчи тодаргай доктааган. Комсомолчу путевкалар-биле өлче ам безин 150 муң ажыг аныяк эки турачыларны чоруткан. Комсомолдуң шалыпчы тудуу — 300 ажыг көдээ ажыл-агый база мелиорация объектилерин ажыглалда киирген.

Бир эвес аныяк тудугжуларның база мелиораторларның күш-ажылын эки организастаан, тудугларны техника болгаш материалдар-биле бүрүн хандырган, чогумчалыг чуртталга-амыдырал байдал-

(Уламчызы 2-ги арында).

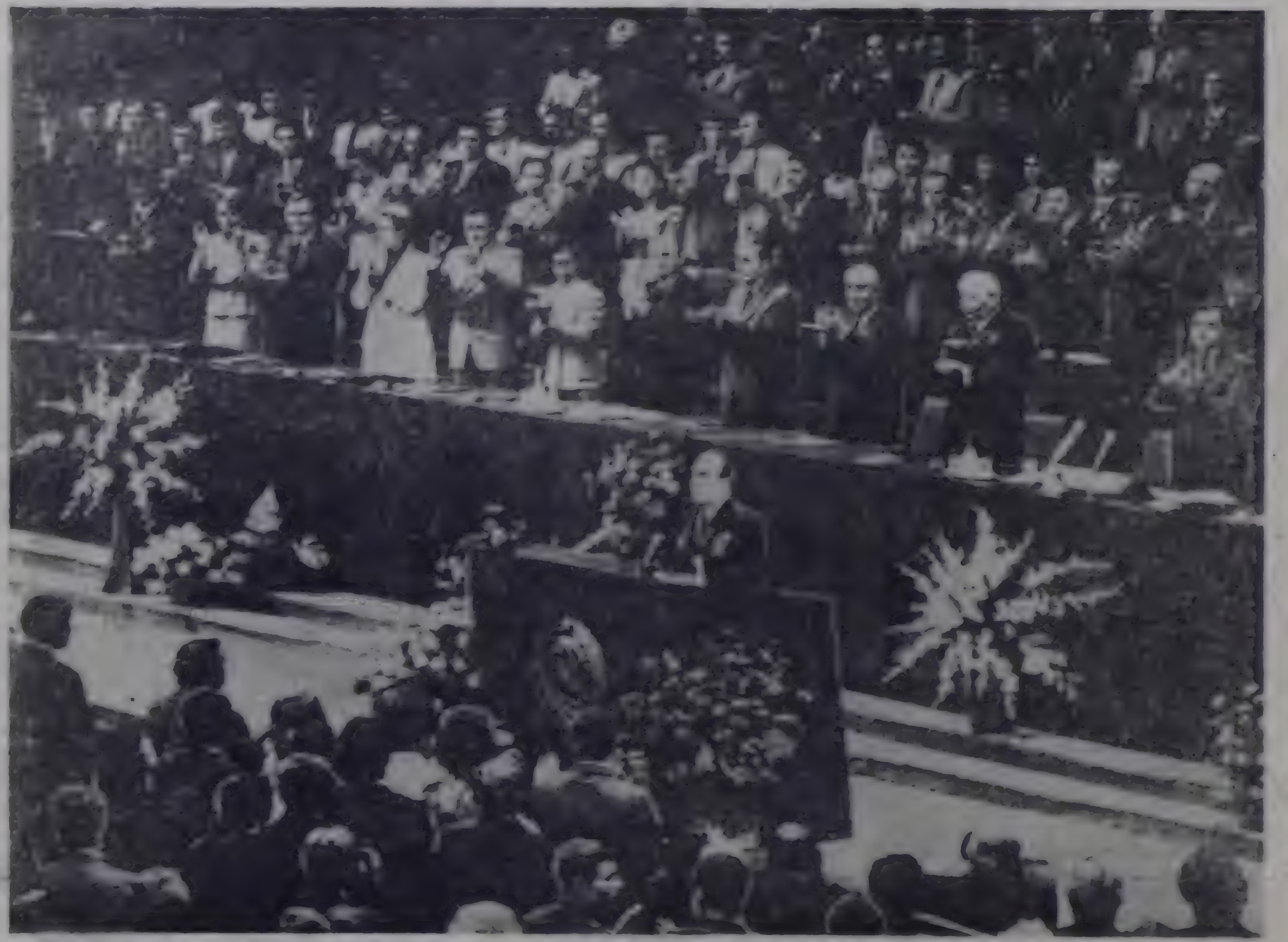

МОСКВА. 1982 чылдың май 18. Кремльдиң Съездилер ордузу. Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң XIX съездизиниң ажыдыышкынының үезинде.

ЧУРУКТА: Индирде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев.

СЭТА-ның фотозу (Чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган).

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДА КЫЗЫЛ-ДАГНЫҢ № 35 СОҢГУЛДА ОКРУГУНДАН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ ДЕПУТАТ СОҢГУУР ХҮННҮҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 57 чүүлүнге дүүштүр Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуурун 1982 чылдың июнь 20-де, воскресеньеде кылдыр доктаадыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың, май 19.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДА ХӨНДЕЛЕҢНИҢ № 50 СОҢГУЛДА ОКРУГУНДАН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ ДЕПУТАТ СОҢГУУР ХҮННҮҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 57 чүүлүнге дүүштүр Барыын-Хемчик районда Хөнделеңниң № 50 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуурун 1982 чылдың июнь 20-де, воскресеньеде кылдыр доктаадыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың май 19.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДА БАЯН-ТАЛАНЫҢ № 59 СОҢГУЛДА ОКРУГУНДАН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ ДЕПУТАТ СОҢГУУР ХҮННҮҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 57 чүүлүнге дүүштүр Чөөн-Хемчик районда Баян-Таланың № 59 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуурун 1982 чылдың июнь 20-де, воскресеньеде кылдыр доктаадыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың май 19.

ТОЖУ РАЙОНДА ИЙИНИҢ № 113 СОҢГУЛДА ОКРУГУНДАН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ ДЕПУТАТ СОҢГУУР ХҮННҮҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 57 чүүлүнге дүүштүр Тожу районда Ийиниң № 113 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуурун 1982 чылдың июнь 20-де, воскресеньеде кылдыр доктаадыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1982 чылдың май 19.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ В. И. ЛЕНИН АТТЫГ ПИОНЕР ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНГА

Эргим аныяк ленинчилер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң мурнундан силерге, силерниң вожатыйларыңарга, башкыларыңарга болгаш ада-иелериңерге улуг, өөрүшкүлүг байырлал — Бүгү-эвилелдиң В.И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чыл оюн холбаштыр чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип тур мен.

Баштайгы пионер отрядтарындан уругларның хөй миллион кижилиг коммунистиг организациязы четкен — партияның болгаш бодунуң дайынчы вожатыйы — Ленинчи комсомолдуң удуртулгазы-биле Советтер чуртунуң пионериязының эртken кайгамчыктыг оруу ол-дур. Пионер организациязының чыл демдеглели — бистиң хөй национальдыг Төрээн чуртувустуң алдарлыг намдарының чарылбас кезээ-дир. Совет кижилериниң хөй-хөй салгалдары идейлиг каниалышкынныг, коллективизмниң болгаш эш-ёзузунуң баштайгы уроктарын пионерлер коллективтеринге ап, боттарының пионер отрядының дугайында чаагай тааныышкыннарны кезээде камгалап арттырганнар! Школачыларны күш-ажылга ынакшылдыг, өөредилгеге кызымак, улуг салгалдарның чаңчылдарынга шынчы изиг чуткулдуг кылдыр кижизидер талазы-биле пионер организациязының ажылын бистиң партиявыс бедик-биле үнелээр. Аныяк салгал сонуургаачал, чүвени билип алырынга хандыкшылдыг, амыдыралчы өөрүшкүлүг, боттарының социалистиг Ада-чуртунга изиг ынакшылдыг кылдыр өзүп орары бистерни өөртүп турар.

Силерни, эргим уруглар, тайбың дээр адаанга чурттазын, силерниң чаш назыныңар аас-кежиктиг болгаш өөрүшкүлүг болзун дээш партия биле совет улус бүгү чүүлдерни кылып турар. Бистиң партиявыстың XXVI съездизиниң төлевилээн планнары ол буянныг сорулгаларга бараан болуп турар. Чуртта чүс-чүс чаа школаларны, пионерлер ордуларын, кадыкшылдыга чөлээрич болгаш пионер лагерьлерин чыл бүрү немей тудуп турар. Совет күрүнениң силерге берип турар бүгү чүүлдерин үнелеп база кадагалаңар, чурттуң күш-ажылга ынакшылдыг, билдилиг болгаш хумагалачы ээлерин өстүрүңер. Ынчалдыр боттарыңарны школа партазынга, техниктиг бөлгүмге, дуржулга шөлүнге, идепкейлиг хөй-ниити ажыл-чорудулгага белеткеңер.

Бо чылын бистиң чуртувус Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюн демдеглээр. Акы-дуңмалышкы бүгү республикаларда чаштарыңарның найыралын быжыглаңар, патриоттар-интернационалчылар болуңар.

Пионер организациязының кол сорулгазы — коммунистиг идеалдар дээш медерелдиг демиселчилерни өстүрерде, улуг Ленинниң амыдырал-чуртталгазының болгаш ажыл-чорудулгазының үлегеринге уругларны кижизидерде партияга, комсомолга, школага дузалаары болур.

Пионержи чылдар — хамааты бедик шынарларның мөзүлелип тургустунарынга кайгамчык эки үе. Отрядтарның болгаш дружиналарның амыдыралын ёзугаар чаагай кузел-биле, ажыктыг ажыл-херектер-биле, дайынчы болгаш күш-ажылчы эрес-маадыр чоруктуң маадырлары-биле, быжыг найырал-биле бүргээр херек. Өткүт ырлар, сагыштан адырылбас походтар болгаш оюннар, спортчу маргылдаалар отряд бүрүзүнүң чарлып болбас чүүлдери болзун.

Аныяк пионерлер! Силер — Ленинчи комсомолдуң салгалы силер! Пионерниң кызыл галстуктарын алдарлыы-биле, бедик болгаш төлептиг эдилеңер! Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының херээ дээш демиселге кезээде белен болуңар!

Л. БРЕЖНЕВ.

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң XIX съездизи

ВЛКСМ ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ОТЧЁДУ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

дарын тургускан болза, кара хевиүнүң эвес шаны хөгжүлдерин комсомолдуң салдыкшыны дыка улуг болуп турган ийик.

[illegible] комсомолдуң шефке алыры өттүг үеде үргүлчүлеп, чая дуржулга немешкен. Чүгле Бүгү эвилелдиң шалыпчы комсомолду тудугларынга безин 1000 ажыг улус ажыл-агый объектилерин ажыглалга кииргени. Дөрт чыл дургузунда олче комсомолдуң путёвка-биле баргаш-ла [illegible] миллион оолдар, кыстар чоруткан.

БАМ-ныы дериирниче баштайгы комсомолчу отрядтар [illegible] чая-чаа эки турачылар чорup келген. Мында орук тудуун-да сырый каттышкан хөй национальностуг [illegible] Ленин [illegible] кижилери болуп турар. [illegible]

Ам комсомол организацияларының [illegible] БАМ-ның [illegible]

[illegible]

ның чорудар херек. Ол ажылдың хемчээлин [illegible] дээштиг болур ужурлуг. Бөгүн мацаа Л. И. Брежневтиң онзалап демдеглээни ышкаш, кол чүүл болза — [illegible] түңнелдер, оларның шын үнелели болур. Он бирги беш чылда камналганың болгаш [illegible] комсомол счёдун ажыдар [illegible] Камналга счёду. [illegible] комсомолчуларга, оолдар, кыстарга, комсомол организациязы бүрүзүнге турар ужурлуг.

[illegible] чугаалап тура, ажыл [illegible] хуматалыг, чоп [illegible] ның дугайын база уттуп болбас. ВЛКСМ ТК-зы, комсомол [illegible] ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң [illegible] агыйынга кадрларның [illegible] дугайында доктаалын күүседирниче комсомол [illegible] кижениниң ишин улам-на чүткүлдүг уламчылаар ужурлуг.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретарының оон ыңай уламчылап чугаалааны [illegible]

[illegible]

[illegible] рекгеринде ол чайынналчак чалбыышты дег чырып чоруур. Ленинниң тугу, Октябрьның тугу бистиң чурттуң аныяктары амыдыралга бүзүрел-биле туттурлар! (Адыш часкааашкыны).

* * *

ВЛКСМ-ниң XIX съездизи бөгүн ажылын уламчылап, ВЛКСМ ТК-ның болгаш ВЛКСМ-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелдерин делегаттар чугаалашкан.

Съезд ажылын бөгүн уламчылаар.

(СЭТА).

Ада-чурт дайыны орденни тургусканының 40 чылы

ДАЙЫНЧЫ АЛДАРНЫҢ ДЕМДЭЭ

Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы чылы төнчүзүнче чоокшулап орган. Гитлержи дайзыннары Москва чоогунга чылча шапканы оларның «чаңнык дайынының» буурап дүжерин херечилеп турган? Ынчалза-даа дайзын ам-даа күштүг хевээр. Тиилелгеден бисти үр үш чыл аңгылап турган. Фашистерниң шериглери Ленинградтың хаалаларының чоогунга турган болгаш Волгаже, Кавказче шургуп киреринге белеткенип эгелээннер. Фронтунуң шугуму Ак далайдан Кара далай чедир шөйүлген...

Таптыг-ла ол өйде — 1942 чылдың май 20-де, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Ада-чурт дайыны орденниң I, II чергелери тургускан. Дайылдажып турар шериглиң болгаш Шериг-Далай Флодунуң солдаттарын болгаш командирлерин Совет Ада-чурт дээш демиселге көргүскен маадырлыг чоруу дээш ол орден-биле шаңнаар дээрзин ол орденниң дугайында дүрүмде айыткан.

Капитан Иван Криклийниң [illegible] артиллеристери Ада-чурт дайыны орденниң баштайгы [illegible] болганнар. 1942 чылдың май [illegible] Харьков [illegible] кадыг-берге тулчуушкуннарга олар маадырлыг чоруун көргүскен. [illegible] чүс чыгыы танктарын [illegible] киргеп. Капитан Криклийниң дивизиону [illegible] от [illegible] танкыларны шуужуп эгелээн. Артиллеристер ол танкыларны чоокшуладып алгаш, бүгү боодарындан от [illegible] [illegible] бир [illegible] — улуг сержант Алексей

Смирнов арткан. Бүгү кирлиндилериң кызыр ажыглап, рын — снарядтарны дажыглап, октап, караалдап, отту ол ажыдып турган. Чоокку танк өрттендир аттырган. Сержантының эргектерин снаряд үзе шаапкан. Чаңгыс холу-биле [illegible] пушканы сержант башкарып турган. Чогуур черинге четпейн чыткаш, база бир танк өрттээнген. Смирнов пушказын база катап октап четтигипкен, ынчалза-даа ол балыгланган. [illegible] командири ынчан боогга четкеш, от ажыдарын уламчылаан.

Күш талазы-биле бистен ыракка ажып турза-даа, гитлержилер сорулгазын чедип ап шыдаваан. Совет дайынчыларның идим, туруштуг чорууну олар шыдашпаан болгаш аткаарлап эгелээн. Совет шериглериниң ээлеп алганы девискээрге дайзынның хөй-хөй сеги, өрттенгеп танкылары [illegible] Капитан Криклийниң дивизиону дайзынның 32 машиназын, 300 ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин узуткаан. Балыгланган дайынчыларын солаан командир беш танкыны өрттендир аткан.

Ол тулчуушкунга көргүскен маадырлыг чоруу дээш төп артиллерист Ада-чурт дайыны орден-биле, оларның улуг — бирги чергези-биле шаңнаткан. Капитан Криклийге Ада-чурт дайыны орденниң I чергезин тывыскан.

1942 чылдың июль 5-те Баренцово далайга тайгылга чораан К-21 деп суг адааның хемези дайзынның эскадразын эскерип каан: фашистиг Германияның эң күштүг линкорларының бирээзи — «Тирпиц» дайынчы сеп корабльдерге [illegible] алган кел чыткан. Дайзынның линкорун атаары командир дужааган. Ону кылырда эскадраның турумунче кирер апаар. Кичээнгейлиг болур чорукту сагыышташ, суг адааның хемези дайзынның корабльдериниң аразынче кирген. Ол [illegible] болгаш дайзынның линкорунга удур [illegible] аттыгып үнген.

Ийи харе минута эртеенде [illegible] дыңналган. А хеме сүрүүшкүнге четтирбейн барган. [illegible] алырга, «Тирпиц» аар [illegible] каарыншаш коллуунда-ла тос ай дургузунда септелгеге турган.

Дөнпээр чүве чок ол маадырлыг чоруу дээш экипажтың кежигүннери шупту Ада-чурт дайыны ордениер-биле шаңнаткан.

—Дайынның эң сөөлгү үезинде — Берлинни ээлеп алырының хүннери арткан Рейхстагка чедир беш чүс метр арткан. Хенертен болган күштүг алышкыннар дайынчыларны камгаланырынче албадапкан. Сержант Иван Маркин баштаан хайгыылчылары бурунгаар чоруткан. Бу [illegible] бүле [illegible] чаштынып чораш, алды хайгыылчы [illegible] кудумчу лап үнгеп чорупкан. Бир-ле [illegible] Үрелген хаалаларны, подвалдарны таварты чораш, кварталды [illegible] [illegible] хайгаараап — кудумчуда шимчээр чүве чок Үне халышкаш, кудумчунуң ортузунга беш четпейн чорда, оң таладан боолап эгелээн. Оларның чапыгга мина чазылган соонда сержант балыгланган. Эштери ону ай ыыя чок черже аппарган. Салбыр дааланы чедиишкинниг күүсеткен: дайзынның от ажыдып турган черлери билдинген.

Сержант Иван Маркин Ада-чурттуң Улуг дайынының [illegible] Ада-чурт дайыны орден-биле шаңнатканнарның эң сөөлгүлериниң бирээзи болган.

Ада-чурт дайыны орден-биле шуптузу 1350 муң ажыг кижи, олардан 350 муң чыгыы кижи — ол орденниң бирги чергези-биле шаңнаткан. Хөй-хөй партизаннар, совет улус-биле кады дайынга удур демиселчип турган [illegible] хамаатылар ол орден-биле шаңнаткан.

Григорий АЛЕКСАНДРОВ. (ПМА).

ТАЙГАНЫҢ АНЫЯК ЭЭЛЕРИ

Тоора-Хемден Соруг фермазынга чедир вертолёт-биле бир шак ажыг ужудар. Ивижилерниң ында турлаа, тайга ээзэнге, арга-ыяш аразы, чурумалдыг чараш черге, чазаглаашкын уезинде чеде берген бис.

Иви малдап чээрби ажыг чыл ажылдаан хоочун дагдынычы А. Балдан удурткан комсомолчу аныяктар коллективтеринде 15 оолдар, кыстар бар. Олар оңгу классты дооскаш, ол онзагай мергежилди шилип алганнар. Ферманың 1200 ажыг ивилерин чеди ка-данда үскен, бо кышты хурааагай эрттирип, баш санын хоратпааннар, чаш төлү менди ажаап алдынган.

— Иви мал кончуг-ла нарын, сагыш човангыр азырал негеттинер амытан. Эң эки азыралга таарыжыр. Чайын сериин оъттуг, ымыраа-сээк чок тайгага чайладыр, кыжын шулуун оъттуг черлерге оъткарар — деп, «Май 1» совхозтуң директору Анай-оол Доңгакович Кашкак чугаалады.

Шынап-ла Соруг фермазында чедээште баглап каан турда ивилерни көөрге, семис-шыырак-даа, дүгүнүң арыг-силии-даа эки ажаалданы херечилеп турар. Ивижилер чазаглаашкынче организастыг киргеш, азырал-хайгааралды улам күштелдирген, ол черниң оът-сигени-даа шулуун.

Бистер, сес кижилиг комплекстиг бригада, аңаа чеде бергеш, иви кадарчыларының амыдырал-чуртталгазы, ажыл-ижи-биле таныжып, республиканың мурнунда сорулгалар-биле оларны таныштырып, беседалашкан бис. Ферманың ажыл-ишчилери вертолёдувус чанынга чыглып келгеш, чугула херегледиң аъш-чем бараанларын садып ап, кижи эмчизинге шинчидип, херегләэн эмнерин кежер аптекаштан алгылаан.

Иви фермазында Л. Баран Н. Чечек, В. Самбу, А. Седип олар ышкаш мурнанчы, бодунуң романтиктиг мергежилинге бердинген аныяктар ажылдап, Ленинчи комсомолдуң XIX съездизин төлептиг уткааннар.

К. САГДЫ.

Тожу район.

Төрээн чуртка — хөй дүкту

ДАРЫЙ ХӨДЕЛБЕС БОЛЗА...

Кызыл районнуң шээр малы 84 муң ажып турар. Оон 81 муңу — хой. Район он бирги беш чылдың баштайгы чылында күрүнеге 214 тонна дүк садыр турган, ук планны 100,5 хуу күүсеткен азы ооң мурнунда чылдан 24 тоннаны хөйнү саткан.

Күрүнеге хөй болгаш бедик шынарлыг дүкту бээри хой кыргылдазынга белеткелден улуг хамааржыр. Ажыл-агыйларга кыргылдага белеткел бо хүннерде кандыгыл? Районнуң кодээ ишчилери эрткен чылгы чедиишкинниң бо чылын быжыглап шыдаар бе? Салдынган айтырыглар талазы-биле рейдини «Шын» солуннуң болгаш районнуң улусчу контроль комитеди чамдык ажыл-агыйларга чоруткан.

Каттышкан рейд бригадазы ийи кезекке чарылган: бирээзи «Х Улуг хурал», өскези «Тиилелге» болгаш «Шамбалыг» совхозтарга чораан. Хыналданың түңнелинде хой кыргылдазынга [illegible] кайы-даа совхозта улуг четпестер бары илерээн. Бир эвес дарый хемчег албас болза, кыргылда узамдыгар туржук, күрүнеге дүк садар план-даа үстүп болур магат чок хире.

«Тиилелге» — районда хөй хойлуг ажыл-агыйларның бирээзи. Хойнуң саны амгы үеде чээрби муң ашкан болгаш эрткен чылдың ол үезиндегизинден барык-ла он хире хуу көвүдээн. Районнуң күрүнеге садар дүгүнүң дөрттүн бир кезии моон кирер. Эрткен чылын совхоз дүк садар планын 110 хуу күүсеткен азы беш тонна дүкту пландан ажыр саткан. Ындыг турбуже кыргылдага белеткел мында дуувренчиг.

Совхозтуң кыргылда пунктузу Кур чер суурнун мырыңай бодунда. Ол хирезинде септээр сорулга-биле аңаа хол деггеп кижи чок. Пунктуда-даа, ында складтарда-даа, столоваяда-даа дуглаглыг азы [illegible] тузун ажыда тырткылап каан. Электри дериглерин база үзе-чаза соп, тоймаглап [illegible] чамдык [illegible] ында-мында чыткылаар. Хөй кыргыыр машина бижи (бир тааржак) төгүлгеш, довураңга боражып чыдар. Өрээлдер иштин аштаттынмаан, эрткен чайгы олчааш, ында чүү-даа бар. Чылып каан ийи шоолай хире кажаа дүгү ээн черде бөктүг олчаан чыдар. Кыргылдаларның даңзызы астынмаан. Бо бүгү түрмек айтырыглар түс-түргенде шоолуг эвес-даа болза, соңгаарлаан [illegible] ажылды бачымналын орап таарап кымга-даа билдингир. Ынчап турган чамдыызы кылдынмайн баар таварылга база турун болур.

«Шамбалыг» совхозтуң хой баштайгы совхозтуң хоюнуң шынтырын ёзугаар кыргылда пунктузунга баштангы шеф[illegible] чылары ийи хүн улаштыр чоруткан. Ам агитквартиралар болгаш өске коллективтер баар.

Кыргылда пунктузу Шамбалыг суурдан элээн ырак километр ажыг черде. Тускай таныылдыг, чанында кудуктуг, хөй чуур черлиг, столоваялыг. Социалистиг чарыштың [illegible] күш-ажылчы алдар тугу келурер тускай адагаш-даа бар. Пунктунуң девискээри-даа, кажаалар болгаш складтар ишти-даа арыг-силиг. Хамык эт-сеп, дериг-херексел чурумнуг [illegible] болгаш хаалгаларны хаап, шоочалаарын шоочалап каан.

Кажаа иштинде өрээлдерниң чамдык хаалгарын база чаа кылган. Дөртен үш хачыны чыскаалдыр азып каан. Харын, чаа-ла хөй кыргыыр

ден кезии хире. Хою эвээш-даа болза, кыргылдага белеткел мында план ёзугаар чорупт турар. ССР Эвилелиниң алдангы чылының кыргылдазын органиастыг эрттирер дээш, бо дугайында тускай айтырыгны [illegible] парткомнуң болгаш кодээ Совет күүскомунуң хуралынга чугаалашкан. Ук хуралдың

Рейд

чургаазы.

— Электриктер септеп турду. Ам база келир дээн улус — деп, таныжы Ондар Шактар-оол бисти «кадарып» кылаштап тур.

Электриниг машина бүрүзүнүң кыргыда дамыларны аскылап каан. Машинка биле чиидер точиллоларны бесин кылайтыр чодуп каапы илдел. Хөй кыргыыр болгаш дүк ыгаар өрээлдериниң иштин шуптузу шалалыг. Столовадан чугайлаардан өске кылыр чүве чок. Аңаа ажылдаар поварлар белен, дугуржуп каапкан. Кыргылда [illegible] киржир улустуң социалистиг чарыжының негелделерин совхозтуң ажылчын комитеди ажылдап кылган.

Совхозтуң конторазынга «Кыргылдага киржир улус зоотехниктер өрээлинге бүрүткедип алыңар!» деп чарлаа шагда-ла астынган. Кулердиг улус хүнүң-не немежип турар. Бо бүгү ажылдарны кол зоотехник Елена Базыр-оол кызымак чорудуп турар. Кыргылданы чогуур үезинде (20 хонук) доозар таллоде, хүнде-ле 45-50 кыргыкчы херек. Ол хире күш херек кырында бар. Дүк ыгаакчылары, деннилер, саваажычылар база белен.

«Х Улуг хурал» совхоз барык-ла үжен муң хире хойлуг. Совхоз төвү Баян-Кол суурда болгаш оон чээрби ажыг километр ырак Дойлуг деп черде кыргылда пунктулары бар. Кыргылдага белеткелди

кол зоотехник Матвей Допуй-оол удуртуп турар, ынчалза-даа ажыл ооржум. Ийи пунктуда электри-биле кыргыыр 64 хачының чүгле деп кезии септеттинген, арткан-нарының ажылдаары ам-даа хынаттынмаан.

Кыргылда пунктуларының дериг-херекселдерин адыргаш, складка шыгжап каан турган [illegible] Хөй кыргыыр черлер болгаш столовалар база сеңзеттинмээн, чугайлаттынмаан. Шеф[illegible] адрес бижиир бурук база ооржум, үш-ле килограмм.

Хөй кыргылдазы — кодээ ишчилериниң база бир бачым, чымыштыг болгаш харыысалгалыг ажы. Ону аа-не бедик деңнелге эрттирер ужурлуг. Ындыг турбуже, аңаа белеткел Кызыл районнуң чамдык ажыл-агыйларында сула [illegible] рейд бригадазы демдеглээн. Белеткел ажылын шапкыныратпас, дээштиг хемчеглерни дарый албас болза, эрткен чылдагы деңнелге бо чылын чедери берге апаргай.

Рейд бригадазының кежигүннери:

Д. ТАСПАЯК — «Шамбалыг» совхозтуң улусчу контролёру.

Х. МОНГУШ — райпотребсоюзтуң кодээ ажыл-агый [illegible] кол зоотехниги.

К. МОНГУШ — районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

К. ЧООДУ — «Шынның» корр.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ, МАКТАЛДЫГ

Нина Артёмовнаның ажылдап турар магазининге кирип келирге, барааннарны, сүй-белектерни делгеп салганы көрүштүг. Парфюмерия магазини болгаш мындазында көрүштүг черле аажок. Магазинниң ажыны улуг, биче садып алыкчылар черле амыратпас. Ындыг болур-даа ужурлуг. Кижилерниң амыдырал-чуртталгазынга өөрүшкүнүң кандыг үелери, хүннери турбазыл. Дөргүл-төрелдеринге, эш-өөрүнге сеткил-сагыжынга таарыжыр белектерни кым садып бериксевес боор. Ол бараанларны Н. А. Шутова силерге күзелдиг-биле сүмелээр ийинге азы шилип алырынарга дузалажыр. [illegible] кичээнгейлиг сеткил-сагышты чайгаар өөртүп келир.

[illegible] турарын сонуургап айтырарымга, бодапган хевирлиг болгаш, мынча диди:

— Планны, социалистиг хүлээлгелерни алган соонда, ону ыяап күүседир дээш ажылдаар апаар. Кол сорулгавыс-даа ындыг. Бо чыл онзагай, төөгүлүг [illegible] бүгү-ле чүве ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуурунче угланган. Аңаа алдаржыткан социалистиг чарышта идепкейлиг киржип тур бис. Чылдың эгезинден тура, планывыс онаалдаларывысты эки көргүзүглерлиг күүседип келдивис. Бирги кварталда, эрткен апрель айда база-ла эки ажылдадывыс.

[illegible] районнуң [illegible] коллективтериниң бирээзи. Ынчангаш план күүседиринмейн баар мидыг таварылга белен болуп көрбээн.

Н. А. Шутова ажыл-ижи-биле эш-өөрүнге үлегерлиг. Бодунуң ажылдап турар коллективи аңаа бүзүрээр, ону хүндүлээр.

Нина Артёмовна Шутова улус депутаттарының Туран хоорай Совединиң депутады. Бо дээрге хүндүлүг бедик харыысалга, ажыл-ижинге кызымак кижини чон шыгаар үнелеп турар. Чоннуң көргүскен бедик идегелин бадыткаар дээш хөйнү кылыр, улам кызымак ажылдаар апаар. Ынчангаш Нина Артемовна хоорай Совединиң сессияларының ажылынга идепкейлиг киржип, ооң хүлээп алган шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш хөй ажылды кылып турар.

Бодунуң соңгукчулары-биле ол доктаамал ужуражып, оларның дилеглеринге, негелделеринге, хомудалдарынга кончуг кичээнгейлиг болуп, шыдаар чүүлдерин ыяап-ла боттандырып келген. Ооң соңгукчуларында амыдырал-чурттал-ганың кандыг-кандыг айтырыглары турбас дээр. Огород суггарар суг, буга-сумун, оларны кежер бичии көвүрүглер, кудумчунуң арыг-силиг байдалы, ада-иениң уруг-дарының өөредилгезинче кичээнгей салып турары дээш оон-даа өске. Ол ышкаш округунда чурттап турар кижилерниң онаашкан ажылынга идепкейлиг киржилгези дээш оон-даа өске.

ТАРАА ТУРДА...

Туран хоорайның хлеб заводунга бо чылдың эгезинде база чораан мен. Күш-ажылчы коллективиниң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын күүседип алгаш, ийиги чылын ажыт ишчи чедиишкиннер-биле бадыткаар быжыг чуткуулуг ажылдап турган. Оларның ажылы-биле таныжып турумда заводтуң директору Владимир Иванович мынча диди чүве:

— Заводта үжен сес кижи ажылдап турар. Олар аразында найыралдыг, бир демниг. Чыл эгезинден тура күш-ажылчы [illegible] дынзыттывыс. Кол-ла чүве — бригадалар, звенолер, күш-ажылчы кижилер ортузунга социалистиг чарышты калбартывы.

Тураның хлеб заводунга бирги [illegible] база катап келдим. Заводтуң хериминиң иштинче кирип орда-ла быжырып турар хлебтиң. булочка-далганнарының [illegible] Заводтуң директору Владимир Иванович Мельченко-биле чугаалажып эгеледим.

—Кыжын келиринерге, соглээн сөзүвүс ажыл-херээвистен карышпас улус бис дээн мен. Ам ол дугайын караанар-биле көрүп, бүзүрээн болур силер.

Ол шын. Оларга мен ынчанна бүзүрээн мен. Ак халатты кедипкен, ажылчын кыстар, [illegible] чугаалашпышаан, оларны чор-

таарак-биле көрүп тур мен. Шыырак ажылдаар, дуржулгалыг кижилер бар болду.

Баштай булочка-далганнар быжырып турар цехтиң ажыл-[illegible] Ол хүн хоочун ажылчын, [illegible] Чатый Найдыновна Маадыжы [illegible] ажылдап турган. [illegible]

— Айда [illegible] тонна булочка-далганнарны быжырып [illegible] килограммны быжырып [illegible] Планывысты үргүлчү ажыр күүседип турар бис, мындыг аныяктар ажылдап турда, канчап ажыл-херек бүтпес боор — дээш чанында турган ак шырайлыг, [illegible] — Айыл Марина Маады турар — диди. [illegible]

Шынап-ла тарын. Чатый Найдыновна бо завод тургузуунары билек. [illegible] чылдан эгелеп, мында ажылдап [illegible] Ынчангаш бо [illegible] Кызымак [illegible] шынары дээш. Чатый Найдыновна Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижик-биле шаңнаткан. Ол бодунуң онаашкан ажылынга [illegible]

галыг, негелделиг кижилерниң бирээзи.

Хлеб быжырып белеткеп турар [illegible] Маада [illegible] херек домнег, угаашкылар дег найыралдыг ажылдап турар. Ук заводта ам 6 чыл дургузунда бригадирлеп ажылдап турар Мария Александровна Лихачёва бодунуң бригадазының дугайында улуг чоргаарал-биле мынчаар чугаалады:

— Айда 30-40 тонна хлебти быжырар планывыс бис, а хүнде хлеб быжырарын 3,5 тонна чедирип турар бис. Планывыс күүсеттинип келген. Бо бригадада Надежда Сокотова, Зоя Маады болгаш өскелер-даа шалыпчы диртип ажылдап келген. Оларга заводтуң күш-ажылчы коллективи чоргаарланыр.

Бирги кварталда заводтуң күш-ажылчы кижилери 410 тонна хлеб быжырар планын 448 тонна чедир быжырып, 82 муң рубльдиң продукциязын сайгарар планын 33,8 муң рубльге чедирген. Күш-ажылдың бүдүрекчилиг өзүп турар. Бир кижиге онаашкан 2437 рубльдиң продукциязын бүдүрер планын 2521 рубльге күүсеткен. Түңнел эки — ажылчыын шуудаашкынныг. Тураның хлеб заводунуң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бедик кажыдыкшуушкун-биле ажылдап турар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

Мурнуу Атлантикада англи эскадра Аргентинаның боо-чепсек чок хамаатылыг судноларынче халдаашкыннарын кылып турары дээш Англияны Аргентина буруудаткан. Мальвина (Фолкленд) ортулуктарының чурттакчыларынга аъш-чемни, эм аймаан, өскээр чүүлдерни ол суднолар чедирип берип турган. «Харриер» деп хадыкчы-бомбалакчы самолёттар Сан-Карлос оолуунда (Фолкленд оолу) Аргентинаның ийи транспорт суднозунче [illegible] болгаш оларга үрегдээшкиннерни таварыштырган. Ол суднолардан бирээзиниң командазы амы-тын камгалаар хемежигештерге олурар ужурга таварышкан деп, Англияның камгалал министерствозу медеглээн. Бир «Харриер» [illegible]

«Харриер» самолёттар Фолкленд (Мальвина) ортулуктарын база катап бомбалаан. Ынчалзажок ол халдаашкынның түңнелинде улуг үрелиишкиннер болгаш өлүм-чидим болбаан, агаар камгалалының аргентин күштери халдаашкынны ойтур шаапкан.

Паб ортулукка турган 11 аргентин самолёттарны узуткаан [illegible] [illegible] Аргентинаның командылалы шын эвес деп буруу шапкан. «Пукара» деп шуургедекчи үш аргентин самолёттар үрелиишкинге таварышкан [illegible] эвес, а далайдан англи шериг корабльдериниң [illegible] болдунган деп Аргентинаның шериг командылалының [illegible]

ниң чоогунда суглар-га Англияның суг адаанга чоруур хемелери көстүлген. Ол хемелерни атомнуг чепсек-биле хандырган магат чок деп санап турар.

Британияның эскадразы Аргентинаның кургаг чер девискээринче халдаар чадавас деп Буэнос-Айресте санап турарын «Кроника» солун онзаан. Ону барымдаалааш, Аргентинаның чамаа англи шериглериниң халдаашкынынга удур чогуур хемчеглерни ап турар.

Аргентинаның КНО-да доктаамал төлээлекчизи Аныы чок чорук Чөвүлелиниң даргазынга чагаа чорудкан болгаш Мурнуу Атлантикага дайын чорудулгаларын Англияның өскээдип турарының айыылдыг уржуктарынче демдег [illegible] Британияның агрессия чаа түңнелдери Каттышкан Нацияалар Организациязының Уставын болгаш Аныыл чок чорук Чөвүлелиниң 502-ги резолюциязын каржызы-биле үзээн болуп турарын документиле [illegible] Аныыл чок чорук Чөвүлелиниң [illegible] тайбын [illegible] КНО-нуң чиңгине секретары [illegible] байдалды нарыыладырып Англияның [illegible] турарын [illegible]

Аргентинаның [illegible] Аргентинаның [illegible] херектер министри Н. Коста Мендес [illegible] болгаш [illegible] бүтүрүнге Тэтчерниң [illegible]

Англияның чазаамы ээлеп турарын ол айыткан.

Англияның камгалал министри Дж. Ноттуң Би-би-си телекомпаниязының программазынга чугаазы ол дугайын тодаргай бадыткаан. Аргентинага удур дайын чорулгаларын улам калбартырынче

консерваторларның чазаанын [illegible] шиитпирлерин ол айыткан. Англияның колониалдыг чагырга-зынга турган ортулуктарга бодунуң бүрүн эргезиндер Аргентинаның ойталаарын Англияның камгалал министри

ынгаан Аргентинага удур шериг ыйыыштынның болгаш дайын чорудулгаларын калбартырының англи-биле бүттүнү сорулгазын чедип алырын англи чазак бодап турар деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).

Лондонның болгаш өске-даа англи хоорайларның башкылары социал программаларга оон-биле кады өөредилге херекселдеринге күрүнеден тускайлаан акша-хөреңгини [illegible] удуртулганың шиитпирлеринче [illegible] база чазактың бижиинин (чурукта) чанынга чыылганнар. Бир

эвес бо талазы-биле улуска удур [illegible] бөлүктер ойталавас болгаш чурттуң дыка хөй университеттериниң хаадынар деп турарын соксадырының [illegible] хемчеглерни албас болза, англи школаларының [illegible] болгаш боттанмас болгаш ажыл чок кижилерниң санын

улам көвүдедирин айыткан негелде бижикти чыскаалганнар дамчыдып берген. Амгы үеде бедик студентилериниң саны 3 муң кижиге кызырылган, ынчаарга 1984 чылга чедир ам-даа 10 муң кижи өөредилгеден октаар апаарын негелде бижикте айыткан.

А. ЕВСТИГНЕЕВТИН фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

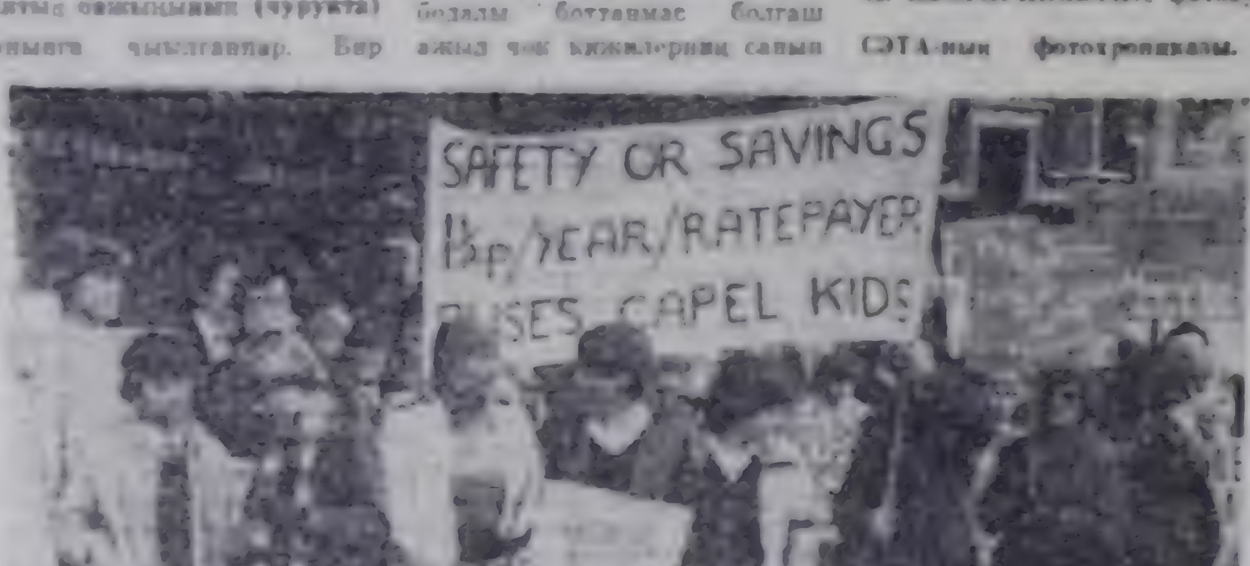

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ДЕЛЕГЕЙДЕ ООЖУРГАВАСТААН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Дайынның болгаш тайбынның амыдыралчы чугула айтырыгларынга [illegible] тыышкан Штаттарның ийи арынныг туружун буруу шаап [illegible] делегейде [illegible] Амгы-амы күрүнелериниң шыны [illegible] болгаш массалыг информация черлери-даа ядролуг боо-[illegible] болгаш чепсегленииишкинге контроль дугайында хоозун чугаалар-биле Вашингтонуң чазак чаңгыс талалыг артык күштүг болурун чедип алырынче болгаш шериг талазы-биле амгы үениң деңгээ чорууң АКШ-тың талазынче өскертиринче [illegible] бодап турарын айтып турарлар.

Америк-совет найыралдың [illegible] директору Алан Томсон СЭТА-ның корреспондентилеринге интервьюзунга АКШ-тың президентизи Рейганның сөөлгү саналдарын «шуут-ла хоозун чүүлдер-дир» деп чугаалаан. Стратегтиг боо-чепсекти [illegible] айтырын АКШ-тың администрациязы [illegible] [illegible] херек кы-

деглээн.

Ол хамаан чок администрацияның пландары делегейде күштериң амгы үеде туруп турар стратегтиг деңчорууң үрээринче угланган-дыр деп, ол чугаалаан. Ындыг деңчорук ядролуг кандыг-даа [illegible] чугула баштайгы чүүл болуру билдингир. Эчис сорулга билдингир — америк президент боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дугайында ССРЭ-биле келир үениң чугаалажыышкыннарын соңгаар тыртып турган. АКШ-тың ядролуг күчү-шыдалын улам күштелдирерин үенин чедип алырын күзеп турар-дыр.

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Рейганның ядролуг боо-чепсекти кызырар талазы-биле саналдарының сөөлгү хевири херектиң байдалын соора көрбүйн, мегелээр болгаш [illegible] тиңген деп «Нипол уорлд» солун редакция чүүлүнде бижээн. Ооң ол саналы ССРЭ АКШ-тан стратегия талазы-биле артыкшылдыг дээрзиниң дугайында АКШ-тың администрацияның салдынмас [illegible] үндезиндер.

мурнунда-даа [illegible] салалының [illegible]-дыр. Рейганның бодунуң дашты политика талазы-биле чугаазынга [illegible] «тайбың инициативазы» боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының болгаш АКШ биле Совет Эвилелиниң аразынга ядролуг [illegible] [illegible] сорулгазынга [illegible] турары шуут илдең-дир деп, А. Томсон демдеглээн.

ол болза шуут билдингир медээ-дир. Чүге дээрге ийи улуг күрүнелер аразында күштер барык дең боп турарын америк специалистерниң хөй кезии ажы-биле миниш турарлар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның неделя санында үнер «Революсьон» солуну Рейганның «тайбын саналдарында» америк дипломатияның ээлчеглиг [illegible] деп бижээш, ооң эчис сорулгазы — тайбын болгаш боо-чепсекти дүжүрерин деп демисежип турар делегей хөй-ниитилериниң негелдезин кошкадыры боор турарын айыткан.

Чепсегленииишкинниң контрольдаар талазы-биле чугаалажыышкыннарга күштерниң деңчоруун тодарадырда, талаларның канызы-даа бодунуң [illegible] базын дээш боо-чепсектиң бүгү хевирлерин өөрениш көөр ужурлуг шуут билдингир деп, ол солун демдеглээн. Ынчаарга Рейган ону канчаар көрүп турарыл дээрге, ол Совет Эвилелинге чаңгыс талалыг чурум-биле боо-чепсээн дүжүрерин саналдап турар-дыр.

ДЕЛИ. (СЭТА). Рейганның саналы Вашингтонуң чуткулунге долузу-биле дүгжүп турарын индий «Пэтриот» солун [illegible] дүжүрериндер болгаш ядролуг чепсектиң шыгжамырларын узуткаарынга [illegible] турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам «Куан дой нян зан» солуну АКШ-тың президентизиниң саналдарының дугайын тайылбырлап [illegible] штатка Рейганның чугаалы «боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам күштелдирериниң айыылдыг бодалдарын чажырып турар ийи арынныг. [illegible]

Красноярскиниң хөгжүмнүг комедия театрының артистери пайыссылал Кызылда аалдап келген. Олар бо хүннерге чедир кызылчыларга хөй шиилерин көргүскен. А. Софроновтуң «Стряпуха» деп комедиязын база көргүскен. Аалчылар шиилерин ам-даа көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: «Стряпуха» деп комедиядан комбайнер Казанец (артист Ф. Калашников), аъш-чем кылыкчызы Павлина(артист П. Бойко).

В. КУДРЯВЦЕВТИҢ фотозу.

ЭВЕРЕСТИҢ МААДЫРЛАРЫ ОЛ-ДУР

Бөмбүрзектиң эң бедик сыны —Эверестиң 8848 метр бедиинче совет экспедицияның кежигүннериниң үнгенин дээрге, альпинизминиң хөй чылдыг төөгүзүнде ховар болуушкун болур. ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүннеринден 11 кижи ол булут ындыынга сүүрже үнген.

ССРЭ-ниң 60 чылынга болгаш Тиилелге хүнүнге тураскааткан ол үнүүшкүнүң бот-тандырган альпинистерниң аразында Москвадан, Ленинградтан, Алма-Атадан, Свердловсктен, Донецктен болгаш Харьковтан келген спортчулар бар. Олар дээрге янзы-бүрү мергежилдиг, янзы-бүрү хар-назының кижилери-дир.

«Дээрде шаштыккан» сынче үнген альпинистерниң аразында бистиң чуртувустуң чеди муң метр бедиинче үнүп турганнар база бар. Олар дээрге Бүгү-эвилелдиң бот-өөредилгелиг машина-тудуушкун институдунуң башкызы, москвачы Эдуард Мысловский (ол бо айның төнчүзүнде 45 харлаар), он бир кижиниң эң улуу, оон чаңгыс чер чурттуу, 40 харлыг Валентин Иванов —ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының бедик температура институдунуң конструктор бюрозунуң инженери олар-дыр. Оларның альпинист стажы 20 чыл ажып турар.

Дагларже үнүп чоруур кижи бүрүзүнүң ындыктыг күзелин боттандырып, Эверестиң ындыыныкы бажынга бир дугаар ында ышкаш баскан баштайгы совет кижиге Ленинградта далайның телевилел эртем-шинчилел институдунуң инженери Владимир Балыбердин болган. А Эверестче үнер мурнунда ол талантылыг, кандыг спортчу безин спорт мастери ат чок турган.

Эверестче дүне үнген страховку дөрт спортчунуң эң-не аныяа Донецктен келген Михаил Туркевич болур. Ол Непалга 20 харлаанын демдеглээн. Харьковтан келген, бедик черге шевергей ажылдаар Сергей Бершов оон-биле чаңгыс кожууга сес чыл дургузунда бакланып алгаш, даг кыры үнүп келген. Ол дөрт кижиниң ишти — Алма-Ата чурттуг инженер-сейсмолог Казбек Валиев биле хөрзүн талазы-биле инженер Валерий Хрищатый дээрзин билир силер.

Свердловск чурттуг Сергей Ефимов Уралдың политехниктиг институдунда инженерлеп турар. Ол дагже үнер талазы-биле ССРЭ-ниң үш дакпыр чемпиону. Москвачы Валерий Хомутов база инженер. Владимир Пучков —эртем ажылдакчызы. Алма-аталыг Юрий Голодов Казахтың балык ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң улуг эртем ажылдакчызы.

Эверестче үнүп шыдаар ам даа сес альпинист экспедицияга арткан турган. Ынчалза-даа олар ынаар үнген он бир кижиниң чедиишкиннерин-биле [illegible] кандыг-даа үеде өөрүнге дузалажыр сорулга оларның мурнунда салдынган турган. Ынчангаш оларны база Эверестиң кырынче үнген маадырларның аразынга киир санаар апаар.

Ленинградтың электротехниктиг институдунуң башкызы, 37 харлыг Леонид Трощиненко эң-не берге, дош-туң эң тайгыр чери-биле бөлүктүң амыр-менди эрттерин хандырган. Агаар-бойдустуң кандыг-даа үезинде ол доктаамал өөрүнге кээп, доштуң кайызы-биле эртеринге экии дээрзин таныштырып берип келген.

Алма-Ата чурттуг, 41 харлыг тренер Ервand Ильинский биле 31 харлыг Сергей Чепчев олар ажыл-херээн [illegible] чедир 335 метр арткан турда, дедир ээп келгеннер. Ол дээрге дагның чериниң «Эжинни хагба» деп дүрүмүн сагааны ол. Өөрү бедикке четкеш, дедир бадарда оларның дузазы черле херек апаарындан олар ынаар үнмээннер.

Улуг шуурган соонда дөртүгү лагерьже оруктуу катап иштинге Ленинград чурттуг механик, чурттуң чемпиону Владимир Шопиниң салыышкыны улуг болган. Экспедицияның ажылының чедиишкиннин дээш боттарының бүгү-ле билиин, дуржулгазын москвачылар — эмчи Вячеслав Онищенко биле спорт инструктору Николай Черный, Грузияда Местиа суурда альпинист Акакий Хергиани олар харам чокка бергеннер.

Экспедицияның бүгү-ле спортчулары чурттуң чеди муң ажыг метр дагларынче үнүп турган дуржулгалыг кижилер болур. Оларның четкен черлериниң чамдыызы бо: Коммунизм бедии (7495 метр), Ленин бедии (7134 метр), Корженевский бедии (7105), а ол ышкаш чеди муң метрге чүгле 5 метр четпес Хан-Тенгри.

Ол хире берге үеде спортчуларның ажылын болгаш дыштанылгазын билдилиг организаставаан болза, гималайларга ындыг чедиишкин келири берге турган. Анаа экспедицияның удуртукчузу — физика математика эртемнериниң доктору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының физиктиг институдунуң сектор эргелекчизи Е. И. Тамм болгаш тренер составының улуг салыышкынын демдеглээр херек.

(СЭТА-ның корр).

МУРНАВЫШААН ЧОРУП ТУРАР

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югослав хоорай Бугойнода шыдыраачыларның чурттар аразының маргылдаазының тоску салыынга Каспаров тиилелгени чедип алган. Бо удаада ол Кавалекти удуп алган. Ынчангаш аныяк совет гроссмейстер ниитизи-биле 7.5 чартык санныг боор, база-ла мурнап чоруп турар.

Оон соонда чоруп турарларны дес-дараалаштыр көргүзерге (скобка иштинде сонгаарлаткан салыглар) мындыг: Спасский 4.5 (1), Полугаевский — 4 (3). Иванович болгаш Любоевич — 4-4 (2). Петросян — 4 (1). Хюбнер — 4. Найдорф болгаш Тимман—3-3, Андерссон болгаш Ларсен — 3-3 (2-2). Григорич — 2 (3). Кавалек — 2 (2). Ивков — 1 (4).

КАЯА ӨӨРЕНИР ИРГИ?

Тываның кодээ ажыл-агый техникуму 1982—1983 өөредилге чылынга бот-өөредилге болгаш хүндүскү салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Өөрениириниң хуусаалары:

Хүндүскү салбырның даразында тускай мергежилдерге—агрономия, зоотехния, ветеринария (10 класс соонда) 2 чыл 6 ай; ветеринария (8 класс соонда)—3 чыл 6 ай. кодээ ажыл-агыйның механизациязы (8 класс соонда)—3 чыл 10 ай; бухгалтер учёту (кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге) (8 класс соонда)—2 чыл 10 ай.

Бот-өөредилгениң салбырының даразында тускай мергежилдерге — агрономия (8 класс соонда)—4 чыл 6 ай: агрономия болгаш зоотехния (10 класс соонда)—2 чыл 6 ай:

— бухгалтер учёту (8 класс соонда)—3 чыл 9 ай:

бухгалтер учёту (10 класс соонда)—1 чыл 10 ай: кодээ ажыл-агыйның механизациязы (10 класс соонда)—2 чыл 11 ай: кодээ ажыл-агыйның механизациязы (8 класс соонда)—4 чыл 11 ай.

Техникумга ССРЭ-ниң эр-херээжен хамаатыларын хүлээп алыр. Шуут кээп өөренир салбырларга 30 хар чедир назылыг, айыл-дажы чок (заочное) өөренир салбырларга — хар-назы ылгал чокка хүлээп алыр.

Техникумга кирер үеде мурнай хүлээп алыр эргелерлиг кижилер болза.

1. Ниити билиг школазын доозарда мактал бижик, алдын азы мөңгүн медальдар-биле шаңнатканнар, а ол ышкаш ортумак профтехучилищелерниң тергиин дипломнуг доосканнар.

2. Совхозтардан болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунга хамааржыр организацияларның доктаатпан дүрүм ёзугаар өөредип чоруткан кижилери.

3. Өөредилге черинге чедип алыр дээн мергежилиниң талазы-биле азы аңаа домей черлерге 2 чылдан эвээш эвес хуусаанын иштинде ажылдааннар азы ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес албан эрттирген, курлавырже халажып үнген [illegible] албанныглар.

Кирериниң шылгаалдаларын дужаары:

8 класс дооскаңнар орус дылга (диктант), математикага (аас-биле): 10 класс дооскаңнар — литературага (чогаадыг), математикага (аас-биле), зоотехния, агрономия, ветеринария салбырларынга 10 класс дооскаңнар—литературага (чогаадыг) болгаш химияга (аас-биле).

8-10 класстар дооскан болгаш документилеринде чүгле 3—5 демдектерлиг кижилерниң хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга кирериниң шылгаалдалары чокка хүлээп алыр.

Кирериниң дугайында билдириишкинин техникумнуң директорунуң адынга чаңгыс айы кайык-биле чорудар.

Билдириишкинге капсырар түлдер

— сес чыл азы ортумак билиг дугайында документилер (боттары);

— № 286 майыктын эмчи шынзылгазы;

— практиктиг ажыл стажтыглар болза, күш-ажыл дептерниң ушта бижилге, бир эвес кежээки болгаш бот-өөредилгеге кирип турар болза, чаңгыс ай хевир ёзугаар чоруткан бижик. совхозтарның болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунга хамааржыр организацияларның чоруткан бижиктери.

— 3Х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук (бөрт чок).

Техникумга кирер дээш келгеннер тергиттүнгенниң дугайында херечилелди азы паспортту, шериг билетин (курлавырда шериг албаныглар) азы киир бижээн херечилелди (келдириишкин назылыглар) боттары көргүзер.

Бот-өөредилгелиг салбырга билдириишкиннерни 1982 чылдың июнь 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Кирериниң шылгаалдалары августуң 1-ден 20-ге чедир болур. Сургуулдар составынга киир санап, хүлээп алыры 1982 чылдың августуң 21-ден 25-ке чедир. Бот-өөредилгелиг салбырга кирериниң шылгаалдалары 1982 чылдың августуң 1-ден 20-ге, ноябрьның 18-ден 21-ге чедир. сургуулдар составынга киир санап, хүлээп алыры 1982 чылдың декабрь 16-дан 25-ке чедир.

Техникумнуң хүндүскү салбырынга кирип алганнарны ниити чурум-биле стипендия-биле хандырар. Совхозтарның удазын [illegible] нарының чурттарын ог-бүлениң материалдыг байдалының дугайында шынзылгага үндезилээш, курупнениң долу хандырылгазынга алыр.

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ. Кызыл хоорай. Ленин кудумчузунуң 5 дугаар бажыны. Телефоннар №№ 2-36-04, 2-55-93, 2-43-09.

Тываның кодээ ажыл-агый техникумунга өөренип кирерин күзээннерге 1982 чылдың июнь 1-ден июль 1-те чедир белеткел курзунга хүлээп алыышкынны кылыр. 8—10 класстарны дооскан, совхозтарда болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунуң шугумунда организацияларда ажылдап турарларны, а ол ышкаш 8—10 класстарның өөреникчилерин курска хүлээп алыр.

Курсту дооскаңнын соонда дыңнакчылар техникумга кирериниң шылгаалдазын кылдыр экзаменнерин дужаар.

Белеткел курзунга хүлээп алырын [illegible] техникумнуң директорунуң адынга, өөредилге дээш 20 (чээрби) рубль [illegible] зы-биле кошкаш киирер. Өөредилге дээш төлээр түңну Кызыл хоорайның бүгү-ле почта салбырларында № 12055 санажылга отчёдунче почта дамчыштыр шилчидер.

Документилер хүлээп алыр адрези: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузу, № 5 бажын, телефон №№ 2-36-04, 2-43-09.

Май 21-ден 23-ке чедир телевидение

МАЙ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.50—Эртенги гимнастика. 9.05 — «Угулзаалыг тоол». Мультфильм. 9.15 — «Декабрь 20». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 10.20 —ССРЭ-ниң улустарының хөгжүм чогаалдары. 11.05 — «Депутаттар Соведи». Документалдыг телефильм. Владивосток Совединиң баштайгы даргазы К. А. Сухановтуң дугайында. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 —Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 —«Гаип сууруга келген», «Силерниң хлевиңер», «Силерниң хлевиңер-дир, уруглар» деп документалдыг фильмнерниң программазы. 15.15 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Руденконуң болгаш делегей конкурстарының лауреады Л. Тимофееваның концерти. 16.00 —«Билип алгаш, мергежилдиг бол». Школачыларга эртем-билиишкинниг программа. Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Д. Зудов дамчыдылганы чорудар. 16.45 — «Орус чугаа». 17.45 —«Москва болгаш москвачылар». 17.45— «Хөглүг аялгалар». 18.00 — ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң хүн демдеглели.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 —Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Арга тевүнде». Информация-публицистиг программа. 19.30 — Чарлаалдар. 19.40 —Мультфильм.

МОСКВАДАН

19.50 — «Декабрь 20» деп хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү серия. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.45 — Күрүнениң үлегерлиг улусчу Совгу орус ырының концерти. Оон дараазында — «Бөгүн делегейде» деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.35 — ПТУ-нуң өөреникчилеринге. Физика. Механика болгаш бүдүрүлгениң механизастаары. 13.05 — «Башкылар сүмележип турар». 13.35 — География. 8-ки класс. Ортаакы Азияның экономиктиг району. 14.05 — «Флот дугайында билип турар мен». Л. Соболевтиң чогаалдарының арыннарындан. 15.00—Совет монумент болгаш портрет скульптуразы. 15.30 — «Биологтар дилеп, шинчилеп турар», «Чылыдылга дамчыдар хоолайлар» деп эртем-нептереңгей фильмнерниң программазы. 15.50—Телемедээлер. 16.00 —18.15 — Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер. 18.45— «Аас-кежикти тывар [illegible]» Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.00 — И. Штраустуң чогаалдары («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.50 — Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Үш өңнүктер». 20.15 —«Аныяктар адрестери». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — «Мээң малайым —кырган авай болган». Уран-чечен телефильм. 22.50— 23.10 —Делегейниң чадаг-терге маргылдаазы. ГДР-ден дамчыдылга.

МАЙ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Кадыкшылдыг болуруң күзээр болзуңза». Күш-культуржуларга сүмелер. 9.05 — «Декабрь 20». Уран-чечен телефильм. 4-кү серия. 10.15—«АБВГД-жигеш». 10.45 — «Силерге, ада-иелер». 11.15 — «Спортлотонуң» 21-ги тиражы. 11.20 — «Эки бараан-нар хөй болзун». 11.50 — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга». Казах ССР-ниң ырының болгаш танцының Күрүне ансамблиниң концерти. Алма-Атадан дамчыдылга. 12.25 — «Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Чуруктага уран чүүлдериниң А. С. Пушкин аттыг Күрүне музейинге кирген чаа чогаалдарының делгелгези. Музейниң 70 чылынга делгелгени тураскааткан. 12.55 — «Үнүштер делегейи». Биология эртемнериниң кандидады Г. М. Проскурякова дамчыдылганы башкарар. 13.40 — Делегейниң чадаг-терге маргылдаазы. ГДР-ден дамчыдылга. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — Бичии уругларга фильм. «Кызыл галстук». 15.25 — Шри-Ланка республиканы чарлааның чылынга. «Шри Ланка —кайгамчык чаагай ортулук» деп кинопрограмма. 15.50 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 16.50 — «Советтер болгаш амыдырал». 17.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренконуң болгаш Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улустуң музыка херекселдериниң үлегерлиг оркестриниң РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Некрасовтуң удуртулгазы-биле концерти. 18.00 — ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң хүн демдеглели 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — Тайбың камгалалының совет комитединиң даргазы Ю. А. Жуковтуң беседазы. 19.30 — Останкиноның концерт студиязынга аныяктар кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Игорь Моисеевтиң баледи». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. 22.45 — Аар атлетикага ССРЭ чемпионады. 23.00 — 00.05 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Торпедо» (Москва). 2-ги тайм. Төп «Динамо» стадионундан дамчыдылар. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Соон чаңгыс чер чурттугларын», «Надежда» суур». 14.50 — Аар атлетикага ССРЭ чемпионады. 15.20 — Суг полозунуң талазы-биле чурттар аразының маргылдаазы. ССРЭ-ниң 1-ги шилиндек командазы-биле Голландияның шилиндек командазы ужуражылгазы. Шанхайдан дамчыдылар.

Белорус ССР-ниң телевидениезиниң программазы

15.50 — Белорусс шүлүкчүлериниң чогаалдары. 16.00 — Уругларның «Прясница» дээр аас чогаал ансамблиниң көргүзүү. 16.10 — «Бодавыышкын». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры академик П. И. Альсмактиң дугайында документалдыг фильм. 16.30 — Композитор И. Лученок-биле ужуражылга. 16.50 — А. Маяковский. «Мистерия-Буфф». Шии-фильм. 19.10 — Суг полозунга чурттар аразының маргылдаазы. Голландияның шилиндек командазы-биле ССРЭ-ниң 1-ги шилиндек командазы ужуражыр. 19.45 — Делегей болуушкуннарының долгулазы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Бажың-биле гном». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Бумбараш». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 23.45 — Делегейниң чадаг-терге маргылдаазы. ГДР-ден дамчыдылга. 00.00 — «Оруун ажык болзун, виноград». Документалдыг телефильм. 00.15 — 01.00 — Регбиге Европа чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш Францияның шилиндек командалары ужуражыр.

МАЙ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.35 — «Зарядкаже, чыскаалыңар!». 8.50 — «Оттуруңар». 9.20 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 10.20 — «Кадыкшыл». 11.05 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 11.35 — Совет Эвилелиниң даштыкы аалчыларын көргени». 11.50 — «Кадыныг шагы». 12.50 — «Музыка киоскузу». 13.20 — «Солдат болгаш сад». Мультфильмниң баштайгы үндүрүлгези. 13.30 — Амыдыралче орук. 14.15 — «Амыдыралче чалалга». Ленинградтың А. С. Пушкин аттыг Күрүнениң үлегерлиг шии театрының Л. Леоновтуң «Орус арга-арыг» деп романындан тургускан шии-фильми. 16.40 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 17.40 —«Саныш иштинде диңнепей». Мультфильм. 18.00 — ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң хүн демдеглели. 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — «Делегей панорамазы». 19.35 — «Комсомол, ынакшыл болгаш чаа». Цирк көргүзүглери. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55— Цирк көргүзүглериниң уламчызы. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. 15.30 — «Америка — он чыл соонда». Документалдыг телефильм. Автор — Вал. Зорин. 16.35 — «Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги фильм. 2-ги серия. 18.30 — Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. Дончулая. 19.00 — Улуг Октябрьның 65 чыл оюнга. «Бистиң лопчу намдарывыс». 20-ги фильм — «1936-гы чыл». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Аар атлетикага ССРЭ чемпионады. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — М. Горький. «Харчыга дугайында ыры», «Бурешкиниң дугайында ыры». 22.00 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Пахтакор». 2-ги тайм. 22.45 — «Шуралык». Уран-чечен фильм. 00.00 — 01.00 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Минск) — «Шахтёр». 2-ги тайм. Минскиден дамчыдылар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ ИНСТИТУДУНУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Филиалдың хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларының 1-ги курузунуң даразында тускай мергежилдеринге студентилерни хүлээп алыр:

АВТОТРАНСПОРТ ФАКУЛЬТЕДИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы» тускай эртемге.

ТУДУГ ФАКУЛЬТЕДИНИҢ — «Үлетпүр болгаш хамаатылар тудуу» тускай эртемге.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ КЕЖЭЭКИ ХЕВИРИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы» тускай эртемге.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ ХЕВИРИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы», «Үлетпүр болгаш хамаатылар тудуу» тускай эртемге өөренип ап болур.

Билдириишкиннер хүлээп алырының болгаш кирериниң шылгаалдаларының хуусаалары:

Хүндүскү салбыр: билдириишкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден июль 31-ге чедер, кирериниң шылгаалдалары августуң 1-ден 20-ге, институтка киир санаары—августуң 21-ден 25-ке чедер.

КЕЖЭЭКИ САЛБЫР: билдириишкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден августуң 31-ге чедер, кирериниң шылгаалдалары — автотранспорт факультединге ийи бөлүк-биле—1-ги бөлүк августуң 1-ден 19-га чедир, 2-ги бөлүк — сентябрь 1-ден 10-га чедир шылгалда тудар; үлетпүр-хамаатылар тудуг факультединге чаңгыс удаа — сентябрь 1-ден 10-га чедир тудар.

Институтка кирер дээннер физикага (аас-биле), математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (чогаадыг бижиир) шылгаалдалар тудар.

Ортумак школаларны доозарда алдын медаль-биле шаңнаткан азы ортумак тускай өөредилге черин тергиин эки демдектерлиг диплом-биле дооскан кижилер кирериниң шылгаалдаларын эртемнерниң бирээзинге — физикага (аас-биле) дужаар. Олар ук эртем талазы-биле кирериниң шылгаалдаларын «тергиин эки» демдектиг дужааган болза, оон соңгаар кирериниң шылгаалдаларын дужаарындан хосталыр, бир эвес «эки» азы «ортумак» демдектер алыр болза, арткан бүгү эртемнерге шуптузунга шылгалда дужаар апаар.

Институтка кирип турарларның конкурстуг шилилгезин кирериниң шылгаалдаларынга алган демдектерге үндезилээш, үндүрген баллдарның ниити саны болгаш ортумак билиг дугайында документиде айыттынган эртемнер талазы-биле демдектериниң ортумак арифметиктиг үнелелин ёзугаар чорудар.

Институтка кирериниң билдириишкинин директорунуң адынга бижиир болгаш аңаа шилип алган факультедин, тускай мергежилин айтып, сөөлгү ажылдаан чериниң сүмелеп турар характеристиказын кожар. Ол документиге бүдүрүлге чериниң удуртукчузу, партия организациязының секретары азы профэвилел организациязының даргазы, ниити билиг школаларының доозукчуларының характеристиказынга — школаның директору, класс удуртукчузу азы комсомол организациязының секретары ат салыр ужурлуг: ортумак билиг дугайында документиниң боду-биле: ортумак тускай өөредилге черин доозуп турарлар — диплом (демдектерин бижээн): алды фото-чурук (3х4 см. хемчээлдиг), күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар). ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашкан дайынчыларга командылал черлеринден характеристика кииреп албан эвес.

Паспортту болгаш шериг билетин институтка кирип турарлар боттары көргүзер.

Үстүнде айыттынган документилерни кошкан билдириишкин чорудар адрези: 667001. Кызыл хоорай. Тыва АССР. Рабочая кудумчузунуң № 4 бажын.

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН КОМИССИЯЗЫ.

Свердловскиниң юридиктиг институду чаа өөредилге чылында студентилер хүлээп алырын чарлап тур. Өөренир хуусаазы 4 чыл.

35 хар чедир назылыг, ортумак эртемниг болгаш ийи чыл чедир ажыл стажтыг кижилерни, Чепсектиг Күштерниң хүрээлелинге шериг албанын эрттирген халашканнарны институтка хүлээп алыр.

Институтка кирериниң дугайында толдаргай билиг алыксаан кижилер Кызыл хоорайның болгаш районнарның прокурорларындан база Тыва АССР-ниң прокуратуразының кадрлар килдизинден айтырып болур.

АДРЕЗИВИС: Кызыл хоорай. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, № 57 бажын, телефон №— 2-15-14.

Кызылдың аъш-чем садыының магазиннеринге ажылдаары-биле:

бараанарны үүрмектеп садар магазинге экспедиторну, садыгжыларны, кладовщиктерни болгаш квас, согаалар садыглаар черлерниң садыгжыларын чалап турар.

АДРЕЗИ: Октябрьская кудумчузу, № 29 бажын, № 4 кабинет, телефон № 2-54-36.

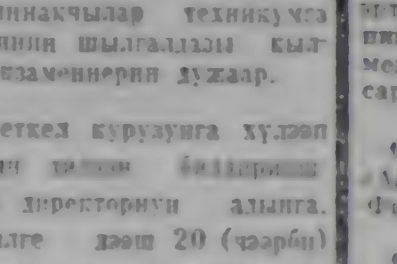

СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры даразында мергежилдерге 1-ги курска студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. Математика.
2. Орус дыл болгаш литература.
3. Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы.
4. Биология.

Кирериниң шылгаалдаларын 1982 чылдың июнь 2-ден 11-те чедир даразында эртемнерге чорудар:

«Математика» тускай эртемге:—математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» —орус дыл болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказынга» — орус дылга болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле);

«Биология» тускай эртемге — орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле).

Билдириишкинни июнь 1-ге чедир даразында документилерни ыяап-ла кошкаш чорудар: ортумак билиг дугайында документ (боду-биле), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, эмчи шынзылгазы (№ 286 майык), ажылдап турган чериниң характеристиказы, билдириишкин болгаш 3х4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни чорудар адрес: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда № 34 бажын, пединститут, бот-өөредилге салбыры.

Телефон №№ 2-20-36

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

ДОСААФ ТЫВА ОБКОМУ.

1982 чылдың июль 3-те ДОСААФ лотереязының бирги үндүрүлгезиниң тиражы болур. Бо ойнап алыышкын тиражындан:

«Волга» ГАЗ-25 — 160 саннныг;

«Москвич-412 ИЖ» — 160 санныг;

«Жигули 2101» — 160 санныг;

«Запорожец-968 М» — 160 санныг автомобильдерни болгаш 1290 санныг мотоциклдерни [illegible] ап болур силер.

Ол ышкаш турисчи дериг-херекселдерни, магнитофоннарны, кинокамераларны, кинопроекторларны, электри самоварларны, хевистерни болгаш акша ойнаашкыннарынга база таваржып болур.

Лотерея билеттерин ДОСААФ организацияларында садып, тарадып турар. Ынчангаш билеттерни садып алырынче чалап тур бис.

Шагаан-Арыгның № 2 ортумак школазы 1972 чылдың доозукчуларының ужуражылга кежээзин бо чылдың май 22-де эрттирерин дыңнадып тур.

Агаар

Бөгүн Кызылга болгаш республикага кежүп турар бүдүттүлүг агаар болур. Соңгу-барыын уламчылыг хаттың дүргени секундада 9-тан 14 метр чедир. Агаарның температуразы 23-тен 28 градус чедир изиир. Республиканың чамдык черлеринге 13—18 градус изиир.

Кызылга база-ла каан агаар болур. Соңгу-барыын уламчылыг хаттың дүргени секундада 10—14 метр. Бөгүн пайыссылалга агаарның температуразы 26—28 градус изиг болур.

КИНО

МАЙ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мөңге ынакшылым» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 17.20, 20.00, «Кай баарыл ол!» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыпшы (чаа) 9.30, «Алдыгы» 11.00, 14.40, 16.30, «Ол оол чаным келген-дир» 12.50, 18.20 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ангар-18» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сөөлгү ойнаашкын» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Гобинг болгаш Хиниганы таварты» (2 сериялыг) 15.30, 19.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мен — Хортица-дыр мен» 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, [illegible] 2-52-75 телефоннар дамчаар.

Чагыг № 990

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министерлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектеринде талазы-биле эргелекчилериниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00720

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 118 (11916) | 1982 чылдың май 21, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

ССРЭ-ниң 60 чылынга

ЧАРЫШТЫҢ ЧАА НЕГЕЛДЕЛЕРИ

ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткууру дээш республиканың ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрериниң чурумун база ол чарышка тиилекчи болганнарны шаңнап мактаар хемчеглерниң дугайында доктааалды СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому хүлээп алган.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнга алдар болдурган республиканың ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының түңнелдерин 1982 чылда болгаш беш чылдың эгезинден бээр оналдаларының база коллективтерниң алган үткүнүүр планнарының болгаш социалистиг чулаалгеларының күүселдезин барымдаалап турган, 1982 чылдың 10 айларының дургузунда экономиктиг база социал хөгжүлдениң планын күүсеткенин өзугаар үндүрер.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чыл оюн төлептиг уткууру дээш чарышка тиилекчи болган районнарны, хоорайларны, бүдүрүлгелер коллективтерин, организацияларны болгаш совхозтарны СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң Кызыл туктары, вымпелдери-биле шаңнаар болгаш дипломнарны база акша шаңналын тывысыр.

Социалистиг чарыштың тиилекчизи болган комсомолчу-аныктар коллективтерин ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктары, вымпелдери-биле шаңнаар болгаш акша шаңналын тывысыр.

Улус ажыл-агыйының адырларынга ажылчы чоннар коллективтериниң ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга алдар болдурган чарыжының түңнелдерин министерстволар, ведомстволар болгаш профэвилелдерниң адырлар обкомнары база ла чылдың он айларының дургузунда ажылдың түңнели-биле үндүрер.

ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка эң-не шылгараан бүдүрүлге мурнакчыларын Тыва АССР-ниң алдарлыг аттарын тывысыры-биле, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаарын-биле киирер, а ол ышкаш СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаар.

Социалистиг чарыштың тиилекчилерин «Он бирги беш чылдың шалыңзызы» деп нити эвилелдиң херек демдээ-биле шаңнаар, тураскаалдыг белекти азы акша шаңналын тывысыр.

Тарылганың хүн демдеглели

КЫСКА ХУУСААДА ДООЗАР

Он бирги беш чылдың ийиги чылының часкы хову ажылдары ам кидин түлүктээн. Республиканың чер ажылдыглары бо чылын тараа болгаш мал чеми культураларының чаагай дүжүдүн өстүрүп алырын хүлээнген. Ону херек кырынга боттандырарының эң-не шиитпирлиг хүннери эгелээн бо.

Тарааларның чаштырылгазы республиканың чер бүрүзүнге майның 10-дан эгелээн. Ол мурнуку чылдарның дыка орай. Ынчалзажок ооң артык шынарлыг чүүлү — эки дүжүттү ап болурунуң магадылалдыы.

Май 17-ниң медээзинден алырга, республикада нити-ле-биле 54525 гектарда янзы-бүрү культураларны чаштынган. Ол болза эрткен чылдың бо үезинде чаштырган тургузундан 97 муң ажыг гектар эвээш. План күүселдези 21 хуу болуп турар. Тараа болгаш тараа-бобы культураларны 48970 гектарда чаштырган азы планның 32,5 хуузу. Ооң иштинде кол культура кызыл-тасты 39902 гектарга чаштырып, планны 42,6 хуу чедирген. Мал чеми кылыр чаңгыс чылдыг сигеннерни 4552, а кукурузаны — 544 гектарда чаштырган.

Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары чаштырылганы шалыңкын темпилиг чорудуп турар. Анаа 26619 гектардан 10883 гектарны чаштырган, планны 40,7 хуу күүсеткен. Каа-хемчилер тараа аймааның 55,8 хуузун, а кол аъш-чем культуразы — кызыл-тастың 74,6 хуузун чаштырып алган. «Часкы хүн — чылды чемгерер» деп принципти олар барымдаалап турары тодаргай-дыр.

Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары 10868, Таңдылар — 17264, Кызылдар — 10085 гектарга тарааларны чаштырган. Кызыл-тас чаштырылгазын алырга, ону Бай-Тайганың совхозтары бирги күүседип алган. Барыын-Хемчикти — 93 хуу чедире берген болуп турар.

Чаңгыс чылдыг сигеннерниң чаштырылгазын Каа-Хемде 1858, Барыын-Хемчикте — 814, Таңдыда — 810, Кызылда — 550 гектарга чаштырган.

Чамдык районнарның ажыл-агыйлары чаштырылгаже амдаа эгелеп кирбээн чыжып, Чөөн-Хемчик районнуң совхозтары бо чылын 30 муң ажыг гектарга янзы-бүрү культураларны чаштырар планныг. Ынчалзажок амга чедир ында чаңгыс гектарда-даа тараа чаштынмаан. Ол ышкаш Өвүр, Тожу, Тес-Хем болгаш Эрзин районнарда чаштырылга эгелевээн.

Чаштырылганы каяа, кажан эгелээрин ук черде агаар-бойдустуң байдалын, херзүнүң өл шыгын барымдаалап тодарадыры чугула болбайн аан. Ынчалзажок чаштырылганың эң-не чогумчалыг үезин эрттирип, ону хөй хонуктарга уламдыктырып болбас ужурлуг. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, агрономнары чаштырылганың үезин шын тодарадырынче чогуур кичээнгей салыр хүлээлгелиг. Бир тээ чаштырылганы чогуур үези келген дээш эгелей берген ажыл-агыйлар ону уламдыктырбайн, бедик агротехниктиг деңнелге кыска хуусаада чорудары чугула.

Соңгулдалаарга уткуштур

Мөңгүн-Тайга

Кан-оол Саалович Борарган — «Малчын» совхозтуң мурнакчы хойжузу. Ажыл-агыйның № 3 хойжу бригадазы эрткен кыштаглаашкынны организастыг эрттирген. Нити көргүзүг багай эвес. К. С. Борарган төрүүр 100 баш хойдан 95 хураганны камгалап алган.

К. С. Борарган бригадада партия эге организациязының секретары. Коммунист ол даалгазын база ак сеткилдиг күүседип турар. Хойжу бригаданың соңгулда мурнунуң хуралынга район Соведиңге депутатның кандидадынга ону депшиткени таварылга эвес.

Бии-Хем

Тураннын ыяш ажыл-агый пунктузунуң мурнакчыларының бирээзинге Х. А. Сафиуллин хамааржыр. Ооң түскай эртеми — токарь. Айның, кварталдың планнарын оналдаларын Хасиуле Ахмадуллович доктаамал ажыр күүседип келген. Эрткен чылдың түңнели-биле бүдүрүлгеде калбарган социалистиг чарышка ол тиилекчи болган болгаш коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы атты чедип алган. Кады ажылдап турар эш-өөрү анаа ижиг бүзүрелдиг илереп, Туран хоорай Соведиңге депутатның кандидадынга депшиткен.

Таңды

Тока аттыг совхозтуң Кулузун сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери соңгулда мурнунуң хуралынга район Соведиңге депутатның кандидадынга мурнакчы саанчы Валентина Тюлюшовна Чалзынны депшиткен. Кады ажылдап турар эш-өөрү чаа чылда ижиг бүзүрелдиг анаа база катап илереткен.

ЭКИ КӨРГҮЗҮГЛЕРЛИГ

Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксында септелге-тудуг участогу районда мурнакчы ажылдыг коллективтерниң бирээзи. Бо коллектив ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш чарышка кириштирлишкен. Бо чылдың дөрт айларында тудуг-септелге ажылының планын 110 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың ол-ла үезинден 3 хуу бедээн. Ростовчуларның эгелээшкини-биле ол коллективтиң коммунист Доңгак Балдаевич Чүлдүмнуң удуртканы бызанчылар бригадазының кежигүннери «Хожудап турарлар чок ажылдаар!» деп кыйгырыг өзугаар ажылдап турар. Олар бригадалар аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген.

Мөчээргэ ол-ла коллективте Нина Дегер-оол удурткан комсомолчу-аныктар бригадазы база-ла эки көргүзүглерни чедип ап турар.

Мөңгүн-Тайганың септелге-тудуг участогунда мурнакчы бригадаларның кежигүннери бо чылдың бирги чартылыының планныг даалгазын чер-чер Советтериниң соңгулдаларының хүнүнге күүседир дээш амгы үеде улам шалыпкын ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур социалистиг чарыш республика типографиязының цехтер болгаш түс-түс ажылчыннар аразында калбарган. Чылдың эрткен дөрт айының түңнели-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Доржунуң ном белеткээр бригадазы болгаш парлаар цех эки күш-ажылчы көргүзүглерлиг болганнар.

Хөй чылдарда ажылдаан туржулгалыг парлакчыларның бирээзи Зоя Михайловна Чащухина аныктарга арга-сүмезин бергип, хууда планныг оналдазын 100 хуудан кудулатпайн турар.

ЧУРУКТАРДА: парлаар цехте бригадир З. М. Чащухина; ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Тываның автосептелге заводунуң мотор цехиниң мурнакчы септекчилериниң бирээзи Виктор Полушин ук бүдүрүлгеге ажылдаа-ла чеди чыл четкен. Бо үениң дургузунда ол мурнакчы ажылдыг, туржулгалыг ажылчыннарның үлегер-чижээнге даянып, бодунуң мергежилин доктаамал бедидип келгенинден социалистиг чарыштың тиилекчилериниң бирээзи апарган. Ол бо чылдың эрткен дөрт айларында калбарган социалистиг чарышка мурнакчыларның одуруундан үнмээн. Апрельдиң планын ол 113 хуу күүсеткен. Бо хүннерде майның үлүүнче кирип турар.

ЧУРУКТА: В. Полушин.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинде

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ

Коммунистиг тургузуушкунга аныктарның чугула сорулгаларын политиктиг кедургуушкунуң, негелделиг болур чоруктуң байдалында ВЛКСМ-ниң XIX съездизи Кремльде чугаалажып турар.

СЭКП ТК-ның съездиге байырлыг чагаазы, анаа эш Л. И. Брежневтиң чырыткылыг хаяы уткалыг чугаазы — комсомолдуң ажыл-чорудулгазының программазы-дыр. Чурттуң чалыы назылыглар шуулганының киржикчилери ынчалдыр чугаалап турар. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудугларының, колхозтарының, совхозтарының комсомол организацияларындан дээди өөредилге черлеринден, школалардан, шериглер кезектеринден Кремльде кээп турар телеграммаларда ынчалдыр чугаалап турар.

Съездиниң делегаттары — ажылчыннар, тараачыннар, эртем, культура ажылдакчылары. Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары — эш Л. И. Брежневтиң кедургени чаа тайбың инициативаларын бүгү совет аныктарының мурнундан ижин-биле деткип турар. Делегейниң тайбың келир үезин туруштуг камгалаар деп Черниң аныяк салгакчыларынга чагыгны комсомолдуң төлээлекчилери кыйгырыг ажыл-чорудулгага удурткулга кылдыр хүлээп алган.

Төрээн чурттуң күчү-шыдалының күш-ажыл-биле быжыглаар, аныяк чүректерниң кыптыгыышкынының, идиг кедургуушкунуң чогаадыкчы дилээшкинин сциал-экономиктиг хөй янзы тодаргай сорулгаларны шиитпирлээринче угландырар — аныктарның боттарының болгаш кудел-чүткүлдериниң ындыг. ВЛКСМ ТК-ның болгаш комсомолдуң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелдериниң май 18-те чугаалажырынга кирипкен делегаттар ону илерегейлеп чугаалаан.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң майның 19-та болган хуралынга делегаттар болгаш аалчылар, эштер М. С. Горбачев, А. П. Кириленко, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин оларны үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

ВЛКСМ-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары А. Г. Борцов, магнитогорскиниң металлургия комбинадының узуг горновою А. Ф. Заплатин, Украинаның ЛКСМ ТК-зының бирги секретары А. И. Корниенко, Тамбов областа чурттакчы «Архитнын завод» уксаалыг күш заводунуң бригадири З. Р. Малинина болгаш өске-даа делегаттар комсомолчулар, бүгү аныктар боттарының чогаадыкчы энергиязын Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам быжыглаарынче угландырып турарын чугаалаан. Кедээ ажыл-агый культураларының бедик дүжүттери дээш демисел, интиити мал ажылынга шефтээшкин аъш-чем программазын шиитпирлээринге чурттуң аныяк салгалының тодаргай салыышкыны апарган.

Совет Эвилелиниң чаа тайбың инициативаларын бүгү-биле деткип турарын илереп левишаан, дайын өрту бистиң оранывыска моон соңгаар кажан-даа чалбыыштаылыг үнмезин дээш бүгү-чүүлдерни кылыр хүнче даштыкы үе-чергелерниң делегаттар кыйгырган.

Демократтыг аныктарының бүгү-делегей федерациязының Чиңгине секретары Миклош Барабаш биле студентилерниң делегей эвилелиниң президентизи Мирослав Штапан Ленинчи комсомолдуң төлээлекчилеринге, бүгү совет аныктарга съездиниң ишпирилен байыр чедирген. «империализмге, колониализмге неоколониализмге удур демиселге антиимпериалистиг эп-сеткил каттыштырылгазы дээш, тайбың, чарыылдырышкын, чепсеглениишкинниң дужурер дээш, демократтыг болгаш социал депшилге дээш» деп медальды — Демократтыг аныктарының бүгү-делегей федерациязының дээди шаңналын чылгаан үргүлчүлелдиг адыш часкап турда М. Барабаш Ленинчи комсомолга тывысып берген.

Белоруссияның ЛКСМ ТК-зының бирги секретары В. П. Шаплыко, Ставрополь крайның Левокум районунуң Калашников аттыг колхозунуң механизатору И. В. Гринько, Харьковтуң «Калыыр болгаш Маска» мотор тудуушкун каттыжыышкынының слесарьлар-ыктекчилер бригадири В. И. Шевченко, үлетпүрге болгаш чедээ ажыл-агыйга ажылдың ар-бың аныктыы болгаш шынары дээш демиселге комсомол организацияларының киржилгезиниң дугайын чугаалаан. Камгалал болгаш хумагалал дээш калбак шимчээшкин комсомолчулар аныяк ортузунда чептеген.

Чита областың «Бамстройпуть» тудуг эргелелиниң № 576 тудуг-монтаж поездизиниң комплекстиг бригадазының бригадири Ю. Е. Егоров, ВЛКСМ-ниң Красноярск крайкомунуң бирги секретары В. П. Ражин, Байкал-Амур магистралының, Саянның бүдүрүлге болгаш Канск-Ачинскиниң одалга-энергетика [illegible] комсомолчуларының күш-ажылчы тиилелгелериниң дугайын [illegible] чыпкан.

ВЦСПС-тиң даргазы С. А. Шалаев шиитпирлээр дээш профэвилелдерниң болгаш комсомолдуң улам сырый кады ажылдаар болуру ындыг чугула айтырыгларга доктааган.

Узбекистанның ЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Алламурадов, ВЛКСМ-ниң Москва обкомунуң бирги секретары Д. Г. Остроушко [illegible] узел-бодалга кижизидерин, [illegible] боттандырарынга аныктарның [illegible] хандырарының айтырыгларының талазы-биле комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазын [illegible] угландырган.

Комсомол ажылының угшиин улам сайзыралгажыдарының, ВЛКСМ эге организацияларының дайынчы аргашинээн бедидериниң, аныктарның коммунистиг кижизидилгезинге оларның [illegible] күштелдирерниң эргежок чугулазының дугайын Грузияның ЛКСМ ТК-ның бирги секретары И. Н. Орджоникидзе, ВЛКСМ-ниң Свердловск обкомунуң бирги секретары А. Н. Царегородцев, Латвияның ЛКСМ ТК-ның бирги секретары М. К. Рукмане болгаш өске-даа ораторлар чугаалаан. ВЛКСМ Төп Комитединиң ажылын чуудлуг деп көөр [illegible] саналдар киирген.

Чурттуң улус ажыл-агыйынга мергежилдиг специалистерни белеткээриниң айтырыынга Новосибирскиниң электротехника институдунуң студентизи В. Г. Мотков, ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак түскай өөредилге министри В. П. Елютин доктааган. Студентилерниң билиглериниң шынарын бедидеринге, дээди өөредилге черлериниң аныктарын хамааты идепкейлиг туруш кижизидеринге комсомолдуң салдарын улам күштелдирериниң оруктарын сайзыраңгайжыдарының эргежок чугулазын олар онаалап демдеглээн.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги армия генералы А. А. Епишев съездиниң делегаттарынга армиячы байырын чедирип ажылынга ол чедиишкиннерлиг болзун деп чаагай күзээшкиннерни дамчыткан. Совет Армияның үе-черген комсомол Чепсектиг Күштер-биле быжыг харылзаалыын ол чугаалаан.

Аңы-дүмма социалистиг чурттарның аныктар организацияларының удуртукчулары съездиниң киржикчилеринге чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип, чүве чугаалаан.

Делегейниң аныктарынга кыйгырыгны съезд чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган. Милитаризмниң чимээниишкиннеринге шиитпирлиг өйтүр шавыышкынны бээринче, боо-чепсекти андере бүдүрерин соксадыр дээш, ядерлиг дайынның кыжанылын чайладыр дээш демиселге күженииишкиннерни улгаттырарынче аныяк өскенни ында кыйгырган. Тайбыңны камгалап арттырар болгаш быжыглаар дээш боттарының харысаалгазын аныктар долу хемчээлге медерел бил турар ужурлуг деп кыйгырыгда чугаалаан.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизи май 20-те бодунуң ажылын уламчылаан.

(СЭТА).

Бүрүн чүүлдүгзүнүүшкүн

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң мерген угаанныг, чырыткыланчак чугаазын бүгү совет кижилер, аныяк өскеннер бүрүн чүүлдүгзүнүп, деткиишкиннаан, ында айыттынган чүүлдерни база түңнелдерни боттандырарынга долу шиитпирлиин бир үн-биле илерегейлеп турар.

Тайбыңны камгалаарының болгаш быжыглаарының айтырыгларын Л. И. Брежнев аныктарның съездизинге чугаазынга база катап чаа [illegible] үндүрген. Дайынның аар-берге халавы, [illegible] каргыштыг уржуктары хоочун салгалдың кижилериниң бистерниң сагыш-сеткилинисте балаттынмас таңма болуп арткан. Бистиң чурттуң улустарының хосталгазы болгаш аас-кежии дээш Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде фашизмге удур демиселге чораан хоочуннар бистер ол дугайын чиди-биле медерел билип турар бис.

Дайынның халавындан чээрби миллион совет кижилерниң амы-тынындан кагаа, [illegible] раавы, улус ажыл-агыйынга ооң таварыштырга-

ны үрегделин, хоозуралын бистер сагыш-сеткилдиң аар саргыышкыны-биле бодап көөр бис. Бистиң ажы-төлүвүс, оларның уруглары, бүгү аныяк салгал ындыг халапка таварышпазын бистер дайынның хоочуннары күзеп турар бис. Эш Л. И. Брежнев баштаан бистиң Коммунистиг партиявыс болгаш Совет чазаавыс дайынның чаа халавын болдурбас, ону чайладыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар болгаш моон соңгаар-даа кылыр дээринге шүтүү совет кижилер-биле бир демей. Тываның ажылчы чоннары долу бүзүределдиг.

М. БАЙЫСКЛАН.

Тыва эки турачылар отрядының командириниң политика талазы-биле оралакчызы чораан, дайын хоочуну.

• • •

Бистер, Кызылдың үлетпүр бараанарының садыының № 19 магазининде ажылдап турар комсомолчу-аныктар коллективи ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң материалдары-биле таныжып турар бис. Шуулган съездизиниң ажыттынган хүнүнде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазы бистиң сагыш-сеткилиивисте [illegible] Коммунистиг партияның болгаш Совет чазааның [illegible] эш Л. И. Брежневтиң совет аныктарының шуулганынга чугаазы база катап бадыткап турар.

Магазинниң ажылдакчылары ВЛКСМ-ниң съездизин төлептиг уткуур дээш [illegible] Бо чылдың нити дөрт айының планнарын чедиишкинниг күүсеткен. Амгы бо съезд хүннеринде магазинниң [illegible] планын чедиишкинниг боттандырар дээш кааш таккыр күжениишкин-биле ажылдап турар.

Т. ФЕДУРИНА.

комсомолчу, № 19 магазинниң садыгжызы.

ХҮННҮҢ МЕДЭЭЛЕРИ

Мурнуку одуруугда

Таңды районнуң тудугжулары эрткен дөрт айларда эрестиг ажылдааш, ол айларның планныг оналдаларын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Көрзээлиг тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылдарын кылыр оналдазын 100,7 хуу күүсеткеннер. Ооң иштинде боттарының күжү-биле кылыр ажылдарын 103,4 хуу боттандырган. Ылаңгыя Балгазында № 2 орук-тудуг участогунуң коллективи эки ажылдааш. Дөрт айларда планнаттынган тудуг-монтаж ажылдарының планын ол коллектив 123,5 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлей берген.

Бай-Хаакта № 585 КМК-ның коллективи тудуг-монтаж ажылдары кылырының дөрт айлар планын 107,2 хуу күүсеткен.

Ажыр күүсеткен

Чөөн-Хемчик районда «Хемчик» аңныыр-чывыш черинин коллективи элик белеткээниң дөрт айлар планын 207 хуу күүсеткен. Аңныыр-тывыш ажыл-агыйы дөрт айлар ооң оналдазындан ажыр [illegible]435 рубльдиң «чымчак алдынын» Төрээн чуртка берген.

Ол коллективте Н. Куулар удурткан тудуг мяжы белеткээр бригаданың ишчилери дөрт ай дургузунда кылыр ажылының планын 144 хуу күүсеткеш, оналдадан ажыр 10000 рубльдиң тудуг материалдарын белеткээн.

Ш. ШАГДЫРЖАП.

Өскелерни ашкан

Май айның эгезинден бээр «Тыва даг-хүүр» комбинаттың арыглал фабриказында чамдык ээлчеглер багай эвес ажылдап турарлар. Ылаңгыя ла Надежда Васильеваа удурткан № 4 ээлчег өскелерден бедик көргүзүглүг ажылдаан. Хүнде 31,6 тонна сорттуг даг-хүргү ажылдап кылыр нормазын ол коллектив 35,4 тонна чедирип турар.

Ол ышкаш Малчын-оол Аргаан, Галина Турлакова, Канин-оол Монгуш оларның удурткан ээлчеглери социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан күш-ажылчы бүдүрүкчүлүүн оранчок бедидиппер. Эрткен байырлалдар хүннеринде цехтиң коллективи 252 тонна сорттуг даг-хүргү ажылдап кылыр планын 221 тонна кылдыр күүсеткеш складтарже чудурун чорудуннар.

(Бистиң корр.).

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Советтер амыдыралы

ДЕҢНЕЛИН УЛАМ БЕДИДЕР БИС

Улус депутаттарының Бай-Тайга район Совединиң күүсекчи комитеди СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле база районнуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планын күүседирн-биле органиезс-массалыг ажылдарже кичээнгей салып турар. Район Совединиң сессиязы хоойлуда көрдүнген хүүсаалар өзүгаар 17-ги чыыштының иштинде 8 катап эртип, аңаа 12 аңгы-бүрү чугула айтырыгларны чугаалашкан. Оларның иштинде сан-хөө, бюджет, план күүселдезн, кодээ ажыл-агыйга мал болгаш чер ажылын экижидер база продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле, ниитиниң корум-чурумун камгалаар болгаш социалистиг хоойлу-дүрүм дугайында, соңгукчуларның берген чагыгларының күүсеттинип турарының база аңаа хамаарышкан хемчеглер дугайында, социал-хандырылга, кадык камгалал база өске-лээ айтырыгларны чугаалашкан.

Сессияга чугаалашкан айтырыглар бүрүзүнге шиитпирлерни хүлээп ап, депутаттарның болгаш активтерниң берген саналдарынга хамаарыштыр хемчеглерни ажылдап кылып, күүседикчилерге чедирип, күүселдезин дараазында ажыглар сессияга депутаттарга [illegible]

[illegible] рыглалар бар. Доктаамал комиссияларның [illegible] улуг, моон соңгаар оларның [illegible] депутаттарның идепкейин бедидип, организастыг ажылдарны чорудары райкүүскомдан хамааржыр.

Район Совединиң депутаттары боттарының соңгукчуларынга [illegible]

Район Совединиң күүсекчи комитеди бодунуң килдистери-биле кады районнуң чурттакчы суур бүрүзүнге отчёттарны ийи удаа бергилээн. Райкүүскомнуң хуралдары амгы чыыштының иштинде 24 удаа болуп, аңгы-бүрү 350 айтырыгларны чугаалашкан. Айтырыгларның хөй нуруузу кодээ ажыл-агый, культура, план, бюджет күүселдези, чаагайжыдылга, тудуг-септелге айтырыгларынга хамааржып турар [illegible]

питал салыышкынныг перспективтиг планнарга кирип турар. Оларга Кара-Хөл оруктуң тудуу, улуг күштүг электроэнергия шугумун Кара-Хөлче киирери, урүглар албан черлериниң тудуу болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Соңгукчуларның депутаттарга берген чагыгларының күүселдези сессия бүрүзүнге дыңналып турар.

Ынчалза-даа районнуң [illegible]

Доктаамал комиссияларның ажыл планы бар, ол өзүгаар ажылдап турарлар.

Ынчалза-даа эмдик доктаамал комиссиялар боттарының ажыл-чорудулгазын чедир организастап чорутпайн. Хуралдарын үзүп турар [illegible]

[illegible] тарга хамаарышкан айтырыгларны сайгарып көрген.

Он чедиги чыышта 43 чагыгларны соңгукчулар депутаттарга берген турган. Оларның 33-ү бо хүннерге чедир күүсеттинген. Арткан 10 чагыглар район иштинде шиитпирлеттинмейн турар улуг ка-

Ынчалза-даа район Совединиң күүсекчи комитеди, оон килдистери өске-даа органнар [illegible] организацияларда келген доктаалдарны күүседир [illegible] четпес организастап турар. Ылаңгыя кодээ ажыл-агый эргелели, райпо, административ-

ол организацияларда ажыл мурнунда турганындан эки [illegible]

1981 чылдың эгезинден бээр райкүүскомнуң адресинге ажылчы чоннардан 173 бижимелдер чагаалар бижип тер келген. Кээп турар бижимелдерниң хөй нуруу-

[illegible] биле хамааржырып баштаар [illegible] район болгаш кодээ Советтерниң күүскомнары тодаргай хемчеглерни ажылдап [illegible]

Х. ХЕРТЕК.

Бай Тайга райкүүском секретары.

Бо ЧУРУКТА Ирина Струс дег аныяк кыстар Кишиневтуң трикотаж бүдүрер «Стяуа роший» деп каттыжыышкынының ажылчыннары-биле чартык муң. Иринаның хары 21. Оон ада-иези ажылчыннар чораан. Онгу классты доозып соонда, ол каттыжышкынга ажылдап кээрге.

каттыжышкынның мастерниң дузалакчызы болуп ажылдап турган оон авазы баштайгы дагдынымчызы апарган.

Амгы үеде Ирина «Стяуа рошиеның» эң улуг баштайгы [illegible] шынары дээп дидим харылап турар. Чангыс ажылчыг дүргү-

зунда безин аныяк мастерниң холун дамчып 1200 кылыг эртер. Оон ангыда цехтиң дөрт кылыгларының бирээзинге кирүүжениң Шынар демдектиг бүдүрүп турар. Аңаа база Иринаның салымыкчыны кирип турар.

Кишиневтуң медаиика-техниктиг техникумун Ирина доскаан, ол ам Ленинградтың С. М. Киров аттыг пөс-тааватыг болгаш чиик үлетиур институдунче киреринге белеткенип турар.

Аныяк коммунист [illegible] комсомол [illegible] [illegible] цехтиң комсомол постузун база харылап турар. Ол комсомолдуң Кишинёв хооркомунуң кежигүну. Ирина «Романтика» деп улусчу театрга ойнап, оларның шефтеп турары 14 дугаарлыг школага үргүлчү барып турар.

Амгы үеде Ирина Струс ВЛКСМ-ниң XIX съездизинде киржип турар.

М. ПОТЫРНИНТИН фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

«Кызыл тудуг» эргелелинде Николай Паниннинң удуртканы комплекстиг бригадазының кежигүннери ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турарының түңнелинде бо чылдың эртген дөрт айының планнын өнаалдаларын чедиишкинниг күүседип турарлар. Олар бо хүннерде майның планын бүрүн боттандырар чоокшулай берген.

Амгы үеде ук бригада Кызылда 150 аал ишти чурттаар чурттаалга бажыңының тудуунда ажылдап турар. Ында хөвчүн ажылчыннар-биле дүүн школага, профтехучилищелерге өөренип турган аныяктар база хөй. Олар бо хүннерде, ВЛКСМ-ниң XIX съездизи ажылдап турар үеде, кеш ээкпыр кужениишкинниг ажылдап, хүн үлүүн доктаамал күүседип турарлар. Олар кыска чапсар үезинде-даа съездиниң материалдары-биле таныжып турарлар.

ЧУРУКТА: Н. Панинниң бригадазының кежигүннери чапсар үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЭКИ СУГГАТ—ЭЛБЕК ДҮЖҮТ

«Ак-Туруг» совхозтуң [illegible] деңнеп эвес. Ол колдуунда суггаттыг черлерде. Он бирги беш чылдың ийиги чылын совхозтуң тараажылары кан[illegible]

[illegible] Олар суггатка апрель 12-де кирген. Суггатты доктаамал чорудар дөрт звенону тургускан. Шупту 34 суггатчы бар. Тускай идик-хеп, дериг-херексел, чурттаар оран [illegible]

[illegible] гектар тарылга пааш, 141 гектар люцерна, 207 гектар [illegible] бар.

Михаил Ендаптың звенозу [illegible] 7 киживиг [illegible]

[illegible]

К. АРАКЧАА.

Улуг-Хем район.

Делегейнин уругларынга

тайбың, аяс дээр дээш

Тайбын камгалалының Тыва республика комитетиниң президиуму болгаш Тайбыннын Совет фондузунга дузалаар комиссия Каа-Хем районнуң коллективиниң хуралындан районнуң чурттакчыларынга хүлээп алган кыйгырыгның дугайын чугаалашкан. Каа-хемчилерниң иниңиативазын деткиир болгаш ук кыйгырыгны республиканың өске районнарынга база нептередир дугайында шиитпир аңаа хүлээп алдынган. Ук кыйгырыгны моон адаанда парлаан.

КЫЙГЫРЫГ

Эргим эштер!

Байгамчык болуушкун — [illegible] Совет улус партияның ленинчи Төп Комитединиң удурулгазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыткан чурттуң экономиктиг күчүзүн быжыглаарынга, чон[illegible]

[illegible] кемчээлдиг ажылды Коммунистиг партия чорудуп турар. Лайынга болгаш реакцияның хаар тайбын дээш демиселге [illegible] бистиң киржилгевистиң база бир чугула хевири Тайбынның Совет фондузунга ажыл[illegible]

[illegible] ниитилелдиң хөгжүлдезиниң [illegible] рии [illegible] өнге кылдыр санап турар бис. База бир онза чугула сорулга болза — тайбыныы камгалаары, ол делегейниң бүгү кижилеринге соңгаарлаттынмас эп [illegible]

Партияның XXVI съездизинге хүлээп алган 80 чылдарда Тайбынның программазында айыттынган делегейге тайбын дээш, чаагай эчис сорулгаларны чедип алыры дээш канчаар-даа аажок улуг

кырынга тайбын дээш хемчээлин-чаагай хөрээнге барааш болдуруп. Тайбынның Совет фондузунче шилчиделиг кыйгырып тур бис.

Тайбынны камгалаары — шупту улустуң болгаш кижи бүрүзүнүң хереэ!

Совет Тываның хоорайларының, суурларының бүгү чурттакчыларын ук кыйгырыгга [illegible] бис. Делегейниң бүгү уруглары тайбын аяс дээр адаанга чурттазыннар дээш чуну кылыр [illegible] дугайың кады бодап көрээлиңер.

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГА-БИЛЕ

Чыл санында Чаа Шагаан-Арыгга чаа тудуг объектилери немежип, ону ээн кииир каастап турар. Районнуң котельназын юбилейлиг чылда ажыглалга кииреринге белеткенип, ында амгы үеде монтаж болгаш шеверлел ажылдары нидин түлүктелген. Бо чугула объектиде ажылдап турарларның аразында «Шагаанартявстрой» трестиң № 42 тудуг эргелелиниң бригадалары база бар. Олар ССРЭ-ниң 60 чыл оюн телептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

Тудуукчулар бригадазы В. П. [illegible]

[illegible] эп шалыңкай чорун турар.

Хоочун бригадир [illegible]

Л. НАЧЫН-ООЛ.

АЖЫГЛААЛГА КИИРЕР

Бистиң республикага чыл бүргүзүнде чүгле 180—270 [illegible] эвес дүжер. Үнүштерниң чогумчалыг өзеринге ол канчап-даа чедишпес дээрзи билдинер. Ынчангаш суггаттыг черлерде тараан тарааш болгаш мал чеми культураларга, тараан база чайгаар үнген сиген шөлдеринге суггат эргежок чугула болуп турар.

[illegible] темазында кирип турар СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң 524 гектар суг[illegible] районнуң суггарылга системазының эргелели каш чыл бурунгаар ажыглалга киирип, оон чамдык шөлдерин бүргүнү-биле механикчаткан. [illegible]

[illegible] долу күүсүлүг ажылдап турар. Бо хүннерде оларның арткан [illegible] септеп турар.

Эрги арга-биле суг [illegible] суггарарынга кооргэ черниң дөрзүнүң суг эрозиязындан [illegible] депшилгелиг арга. Районнуң [illegible] долу ажыглалын чүгле бо совхозта [illegible]

[illegible] өл чаа арга-биле 250 гектар тарааа, ногаа болгаш 36 гектар хөй чылдыг [illegible] чайгы суггарыглазын чылдың-на чорудуп турар. Түңнелинде олар люцер[illegible]

раларының 80—90 центнер дүжүдүн ап келген. Ам ол суггаттыг шөлдерде чаштыналга мурнунуң часкы суггазы бүрүн доозулган.

Ол суггат ажылының социалистиг мөөрейинде [illegible] терден Сат Дыңкы биле Сат [illegible] доосааш шылгаралдар ДДА-100 М машинаның суггатчызы Владимир [illegible] гаж ол үениң дургузунда 40 гектар шөлдү суггарып доосааш база мактаткан.

Он бирги беш чылдың ийиги чылында суггатчылар [illegible] картофельдиң 90, ногаа культураларының 120, кукуруза[illegible] 184 центнер дүжүдүн [illegible]

А. МОНГУШ.

Чаа-Хөлнүң район.

Кижизидилге болгаш өөредилге

ПЕДАГОГИКА БИЛИИН—МАССАЖЕ

ЧЭЭРБИ чыл бурунгаар РСФСР-ниң Педагогика ниитилели тургустунган. Педагогика эртемниниң чедиишкиннерин амыдыралга шингээдир, нептередир талазы-биле нарын сорулганы мурнунга салганнар база кижизидилге айтырыгларын сонуургал чорууурлап ол ниитилелге каттышкан. Ында академиктер, школачылар, ажылчыннар база студентилер, профтехучилищелер сургуулдары, [illegible], музыкантылар база чогаалчылар —ниитизи-биле 1 миллион 200 муң кижи хаара туттунган. Ол ышкаш 90 муң коллективтиг кежигүннер — школалар, дээди өөредилге черлери, бүдүрүлгелер, колхозтар, совхозтар бар.

Ындыг хөй киржикчилиг организацияның хереэ бар бе деп айтырыг тургустунуп кээр чадавас. Чүге дээрге бистиң чуртувуста 14 эртем-шинчилел институттарлыг Педагогика эртемнериниң академиязы, дээди, тускай ортумак өөредилге [illegible]

[illegible] кижизидикчилериниң хөй миллион отряды—өске сос-биле чугаалаарга, педагогика айтырыгларын харылап турар мергежилдиг хөй кижилер ажылдап турар.

РСФСР-ниң Педагогика ниитилелиниң Төп чөвүлелиниң президиумунуң даргазы, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң [illegible] профессор Юрий Бабанский бо айтырыгга мынчаар харылаан:

— Педагогика ниитилелиниң ажыл-чорудулгазы калбак, аргалары хөй, ол мурнакчы дуржулганы [illegible] ангыда, оон идеяларын чонга тарадып, шингээдип турар. Ону боттандырарынга [illegible] — радио, телевидениени, парлаганы, литература, уран чүүлдүң чогаалдарын ажыглап турар. Бистиң активчилеривистиң аразында чуртта сураглыг кижилер — кинорежиссёр Сергей Герасимов, шүлүкчү, шии чогаадыкчызы Сергей Михалков, композитор Дмитрий Кабалевский, чурукчу Борис Неменский, чогаалчылар Анато-

лий Алексин биле Альберт Лиханов болгаш өскелер-даа бар. [illegible] лериниң, техникумнарда, школаларда тургустунган педагогика билиглериниң хөй-нинти университеттери, аңаа өөрениринниң хуусаазы ийи чыл. Ында кичээлдер — дээди өөредилге черлеринде-биле дөмей эртип турар: лекциялар, семинарлар, доклад бетинде рефераттар камгалаар. Бистиң чуртувуста он-он муң ындыг университеттер тургустунган.

Ийиде, ада-иелерниң педаго-

[illegible] өөредилге [illegible]

Специалистерниң кылган ажылдарының түңнелдерин, удурулга солужулгазын чыл санында эртип турар эртем-педагогиктиг [illegible]

Валерия ПРУТ,

ПМА-ның корр.

Хоорай, суурувустуң

аян-шинчизи

ҮЕЗИ КЕЛГЕН

Өвүр районда «Кызыл тук» совхозтуң төвү Саглы суурнуң аян-шинчизи, суурда кудумчуларның штакетник херимнери, чурттаалга бажыңнарының арыг-шевери кандыгыл?

Кызыл-Тей суурну кээп көрүп, сонуургаар болзуңарза, кудумчуларда тараан ыяштар-даа чок, эргиде турган штакетниктерин сыы соккулап, машина-тракторлар-биле таптай бастырып каапкан. Оларның чыткан орну тас хову дег апарган көстүп турар. Суур чараш, көрүштүг кылдыр кестүр кандыг-даа барымдаазы чок. Инек фермазы болган чер-дир деп чугаалап-даа болур. Суурда чурттаалга бажыңнарының чанында инектер одаа, үрелген водовоз доскаары, кыштадыр чыылган мүзүрүм-бок дээрге тейленип, оваалаңы бергилээн чыткылаар. Чурттаалга бажыңнарының девискээри чүге бир-ле гараж дег болу бергенил? Чолаачылар, трактористер үрелген машиналарның кезектерин, кабиналарын ында-мында октагылапкан.

Суурнуң ниити арыг-шевери мындыг кудуну деңнелде, кайда-даа тарымал үнүштерлиг бажыңнар ховартаан. Ээн куруг, соңга, хаалгазы бузулган, үрелген, ээлери каапкан бажыңнар эндерик.

Суур чаагайжыдылгазынга чылдың-на Саглы кодээ Совединиң күүскому хөй түңнүг акша-хөреңгини чарыгдап үндүрүп турар болганда, ол акшаның ажык чок чашканнып турары кымнарның буруузул! Бо болза Советтиң күүскомунуң, парткомнуң, совхоз дирекциязының, ажылчын комитединиң негелде чок удуртулгазындан болуп турар. Ам дээрге чылыг үе келгени-биле бок-мүзүрүмнерни, демир-дээс аймаан бажыңнар чанындан арыглаарын, ацтаарын кодээ Советтиң күүскому контрольга алза эки. Суурнуң санитарлыг байдалын кижи эмчилери хынап, хайгаарал чорутпайн турар. Чылыг үеде бок-мүзүрүмге, ымыраа-сээк көвүдээш, ынзы-бүрү аарыглардан кижилер аарыыр болгай. Аңаа удур хемчеглерни кодээ Советтиң күүскому, кижи эмчилери организастап чорудар үези келген.

Д. ООРЖАК.

Өвүр район.

Ниитиниң байлаан хумагалаар

ТООМЧА ЧОКТУҢ УРЖУУ

Тес-Хемниң Самагалдай суурда чамдык магазиннерниң [illegible] негелделеринге четпес. Оон уламындан магазиннерни үрегдеп оорлаар чорукка оруктуу ажыдып турар. Мацаа чижек кылдыр алырга, 1982 чылдың бирги кварталында Самагалдайда № 21 аңгы-чем магазинин 3 удаа чаңгыс черден үрээн киргиш, күрүнениң эртек[illegible] хөй бараанын оорлаан. [illegible] райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң истекчилери хыналда үезинде [illegible] ажыглалы багай болганындан

үрээн дээрзин тып илереткен. Ону чайладып, хемчег алыры-биле райпо баштаар черинге РСФСР-ниң Кеземче-чорудулга хоойлузунуң 140 чүүлүнүң [illegible] бижик чорутсан, истелге органы [illegible] райпо баштаар черн тоовас харыызын бербейн, эде кылбайн турда, ийи дугаар ол-ла үрээн черден кирип оорлаан. Кемниг херектиң көрүлдезин

кылырга, мурнунда үрээн черин кылбааны илерээн. Оон соонда ол-ла магазинни [illegible] [illegible] дарның талазындан шак мындыг негелде, харылзалга чорудуп күрүне когаралга таварышып турар.

Ол ышкаш 1982 чылдың март 24-тен 25-че дүнезинде [illegible] дөрт магазинни чаңгыс дүне оорлаан. Чылдагааны чаңгыс — магазиннерниң

техниктиг быжыглалының багай, [illegible] харылзаалга чогу. Районнуң талазындан таңныылдар шилип ап турары шуут четпес. Магазиннерни хүлээп алган [illegible] таңныылдарны боттары-даа оорлап, когарал чедирип турган таварылгалар бар. Таңныылдар ажылдарга [illegible] шиитпирин чоруул кижилер хүлээп алыр. Чүгле «чирик дуглаар» соруга-биле

чок болза кырган, инвалид кижилер таңныылдадып алган болгулаар. Таңныылдарга дүнеки үеде турар таарымчалыг орааң кылып бербес, телефон [illegible] [illegible] чамдык эки кижилер [illegible]

Байдал мындыг турда райпо баштаар чери чүнү бодап турарыл? Районда оорлар кирбээн магазин барык чок, күрүнениң өртек-үнелиг бараа-

аын оорлап, сандыгдап турда кижи канчап дүвүревес боор. Ынчаар-ла магазиннерниң [illegible] септелгезин кылып, хөй түңнүг акшаны үндүрүп турар, а херек кырында техниктиг быжыглалыче сагыш салбас, чүгле чугайлап, шалазын будун каар.

Истелге органының илереткен четтистерин Тес-Хем райпо баштаар чери моон соңгаар канчаар бодап турарыл [illegible] шиитпирниг хемчеглерни алгаш, кооперация хөреңгизиниң бурун камгалалдың [illegible] харылар үе келген дээрзин сагындырары чугула-дыр.

Ч. СУНДУЙ.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ДААЛГАЛАР КҮҮСЕТТИНЗЕ-ДАА...

Чадааның хлеб заводу — Чөөн-Хемчик районнуң хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи. Хөй чурттакчылыг районну хлеб, булочка кылымгылары-биле хандырар хүлээлгезин ук коллектив эрткен дөрт айларда багай эвес күүседкен. Январь — апрель айларда бараанныг продукция бүдүрериниң, ону сайгарарының планын 104.7 хуу боттандырган.

1. ШУДУРГУ АЖЫЛ-ИШ

[illegible] планныг онаалдаларының күүселдези бүдүрүлгениң дериг-[illegible] ажылындан база мында ажылдап турар кижилерниң кызы-[illegible] мергежилинден хамааржыр. Хоочун бүдүрүлгениң хлеб, булочка быжырар цехтеринде хөй чылдарның дургузунда турум ажылдап келгеннер хөй.

Хлеб быжырар цех хөй кижилиг коллектив. Мында дөрт ээлчег бар, улуг бүрүзүн хо-[illegible]

...аныя Ондарның ээлчеглери күш-ажылчы [illegible] аразында чарыш алганнар. Апрель айда оларның күш-ажылчы чарыжым түңнээрге Т. Монгуштуң ээлчээ мурнуку одуругже үнүп, алган хүлээлгезин ажыл херекке 101 хуу боттандырган. Майның күш-ажылчы ээлчээн олар багай эвес эгелеп, оон бирги [illegible] 1 тонна хлебти ажыр бүдүрүп, хереглекчилерже чоруткан. Холушкак мергежилди шингээдип алган ажылчыннар — быжырыкчы Свет-[illegible]

[illegible]

2. УРЖУКТУГ ШАПТЫКТАР

[illegible]

Ук коллектив мурнуку чылдарда эки ажылдап, районнуң мурнакчы бүдүрүлгелериниң санынга удаа-дараа кирип келген. Сөөлгү дөрт-беш чылдарда продукция сайгарылгазы ден дески эвес чорупкелгениндек бүдүрүлге [illegible]

...ажылдаарынга таарымча чок [illegible] ген. Районнуң партия, совет органнарының удурткучулары айыттынган четпестерни дарый чайладыры-биле доштуг хемчеглерни ап чорударын үе негеп келген.

М. ОНДАР.

Лекция пропагандазы

МЕРГЕЖИЛДИГ, ДУЗААРГАК

— Илья Васильевич бо удаада база кончуг солун лекция [illegible].

— Сонуургаанымдан үе эрткенин билбейн барып-тыр мен.

— Оон билири-даа кончуг-тур, чугаалап турда сес, [illegible] бес бе.

Лекция соонда тарап чаныл турган кижилерниң мындыг чугаазын дыңнаан мен.

Чиге сөстүң мастери мындыг [illegible]

Илья Васильевич Пер-[illegible]

...ның даргазы. 1955 чылдан эгелеп ол медицина темазынга лекция, беседаны үзүктел чок номчуп келген. Лекция номчуурунуң, аңаа белеткениринин талазы-биле арга-мергежили улуг, кижилерниң кадык-сагыжын бүзүреңчиг [illegible] кыры[illegible]нда болуп турар чүүлдер-биле хайныктыр чугаалап билир.

Район эмнелгезининиң «Билиг» ниитилел эге организациязында 25 эмчи кежигүн болуп турар. Организакчы, [illegible]

А. Бычков арагаының болгаш [illegible] да лекцияны номчуп, кино-журналдарны ажыглап турар. Чоокта чаа мындыг лекцияны [illegible] совхозка эрттирген.

Илья Васильевич медицина талазы-биле билиглер пропагандалап нептередир эртем-методиктиг секторнуң удуртукчузу. Ол аныяк лекторларның номчуп турар лекцияларын кады сайгарып, четпес талаларын эдип алыры-биле [illegible] лекцияларынга олуржуп ту-[illegible]

И. В. Перфильев Туранның район эмнелгезинде «Билиг» ниитилел эге организациязы-[illegible] орар. Чижээлээрге, келер эмчи [illegible]

Х. ОНДАН-ООЛ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢНЫҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ПОЛИТИКАЗЫ

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге Л. И. Брежневтиң чугаазы делегейге аажок улуг үнелээшкинни болдурган. Ол чугааны бүрүн азы тодаргай [illegible] дамчыткан [illegible] информация агентиликтери, радио болгаш телевидение ону ССРЭ-ниң даштыкы политикиниң угланыышкынының принциптиг талазы болгаш чайгылыш чогунуң, Совет чурттуң тайбыңга ханы ынакшылдыгының чырыткылаңчак болгаш бүзүрелдиг бадыткалы-дыр деп, онзалап демдеглеп турар. Совет даштыкы политиканың идепкейлиг шапкыныы, күзел-сорулгазының болгаш боттууну, тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар, бөө-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас дээш демиселге боттуг деңнилгени чедип алыр деп, Совет Эвилелиниң чайгылыш чок шиитпирлиин хайгааракчылар демдеглеп турар.

Дайынның болгаш тайбыңның салым-хуузу стратегтиг бөө-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында совет-американ дугуржуушкун чедип алдынарындан азы алдынмазындан дыка хамааржыр деп, **Чехословак телевидениези** демдеглээн. Совет Эвилели — ону бодунуң чугаазынга Л. И. Брежневтиң база катап бадыткааны ышкаш — кымның-даа эрге-ажыктарын дора көрбес, ак сеткилдиг, чептиг дугуржуп алыышкын дээш туржуп турар. Тайбың талазы-биле бодунуң принциптиг политиказынга шынчы ССРЭ — стратегтиг бөө-чепсектерни боттуу биле кызырары дээш, бот-бодунуң айыыл чок чоруунуң дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын барымдаалап, дең эргелиг болгаш бир дөмей [illegible] кыннар чорузар дээш деп, Чехословак телевидениези демдеглээн. Совет Эвилелиниң чорудуп турары тайбыңның ленинчи политиказы бүгү чер бөмбүрзээнде чүс-чүс миллион кижилерниң бүзүрелин болгаш деткимчезин чедип алган. Түге дээрге ол политика бүгү чурттарның ажылчы чоннарының үнделин эрге-ажыктарын илергейлеп турар.

• • •

Улустарның тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун хандырарынче, улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче Совет Эвилелиниң чайгылыш чок чүткүлүүн Л. И. Брежневтиң чугаазы база дагын көргүскен деп, **Моол радионуң болгаш телевидениениң** тайылбырында чугаалаан. Дең эргеге болгаш [illegible]

...дужурерин кол айтырыгларын дугайты АКШ-биле чугаалажыышкыннарны эгелээринге ССРЭ-ниң өскерлиш чок белениниң дугайын совет удурткучу медеглээн. Л. И. Брежневтиң чугаазы — дайынны болгаш тайбыңның эң чугула айтырыгларын Советтер чуртунуң боттуг ёзу-биле көрүп турарының чырыткылаңчак херечизи-дир, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң тайбыңга ынак чайгылыш чок политиказының бүзүрелдиг бадыткалы-дыр.

• • •

Стратегтиг бөө-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының дугайында чугаалажыышкыннарны дагын эгелээринге АКШ-тың белениниң дугайында президент Р. Рейганның медеглели Л. И. Брежнев шын угланыышкынче баштың кылдыр тодарадып көргүскен деп, **АП** дээр американ информация агентилери [illegible] удурткучу чугаалажыышкыннар [illegible] американ турушу-бодал шуут-ла чаңгыс талалыг бүдүштүг болуп турарын болгаш АКШ-тың шериг талазы-биле артык күштүг болган турарын чедип алырынче угланганын, амгы үеде АКШ-тың күженишкиниң бүдүрүп турары стратегтиг бөө-чепсектерниң мындыг хевирлерин чугаалажыышкыннарга чер-ле хамаарыштырбазын Каттышкан Штаттарның күзеп турарын айыткан. АКШ-даа, Совет Эвилели-даа стратегтиг байдалдың доктаап турумчуй бергенин үреп болгу дег хемчеглерни албазын Л. И. Брежнев деткип чугаалаан деп, АП агентилел дыңнаткан.

Л. И. Брежневтиң медеглээниниң ёзугаар алырга, Совет Эвилели АКШ-тың кандыг сеткилдиг болуп турарын Европага ядролуг бөө-чепсектерни кызыгаарлаарының дугайында чугаалажыышкыннарның чаа эгелээниниң үезинде оон ажылчаның барымдаалап көөр деп, **ЮПИ** дээр американ информация агентилели дамчыткан.

• • •

Бөө-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазы-биле холбаалыг эң чугула айтырыгларны чугаалажыышкыннар столунга шиитпирлээрин Совет Эвилели база катап саналдаг тур деп, барыын-герман **ДПА** агентилел дамчыткан.

(СЭТА).

КОЛ АЙТЫРЫГ—ДЕВИСКЭЭР

ДЕЛИ. (СЭТА). Анаа Индияның чазаа-ның тускай тол̈ээлекчилиниң парлалга конференциязы боол, ийи чурт аразынга харылзааларны чогумчалыг болдурарының дугайында индий кыдат чугаалажыышкыннарының баштайгы хүнүгүн түңнелдеринге ону тураскааткан. Талалар ісрт комиссияны тургузарын дугуржуп алганын ол дыңнаткан. Олар дээрге, кызыгаар айтырыының, культура эртем болгаш техника база экономиктиг кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле комиссиялар болур.

Чазак чериниң албан ужурунда тол̈ээлекчизи Индияның барымдаалаар туружунуң дугайын чугаалааш, индий тала Делиде амгы чугаалажыышкыннарның колла айтырыы девискээр черлер айтырыгларын шиитпирлээри боор турарын онзалап демдеглээн. Тодаргайлаарга, Кыдаттың эжелеп алганы индий черлерин анаала кызыгаарлаштыр чарып каары эвес, а ледир эзилери боор турар. Бо талазы-биле чогум кандыг дугуржулга чедип алдынарындан ийи чурттар аразынга өскелээ алырлар талазы-биле харылзааларының моон соңгаар хөгжүүрү хамааржыр апаарын ол чугаалаан.

ЧАДААРДА КЫЛДЫНГАН БАЗЫМ

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). «Чаңгыс аай» кодээ ажыл-агый политиказы деп адаар чүүл ЕЭН-ге шыңгыы согуunu кылган. Европаның экономиктиг [illegible] ажыл-агый министрлери Лондонуң шыңгыы удурланыышкыны боор турза-даа, хөй кезиинин базымнааткыны-биле 1982-83 чылдарда «соннуун» кодээ ажыл-агый продукциязынга садар өртектерин доктаадырынга консенсустуң (ниити чөпшээрежилгениң) принцивиндеп ойталаар деп шиитпир үндүрген. Ынчангаш 16 чыл журнунда тургускан ЕЭН-ниң аграр айтырыглар [illegible] алыр туруму үрелген-дир.

Садып алыр өртектер дугайында айтырыг үргүлчүлээдиг үениң дургузунда ол ниитилежилгениң силгип келгени билдингир.

«Ниити рыноктуң» чурттарының хөй кезииниң кодээ ажыл-агый министрлери ап чадаарда базымны кылып — хөй [illegible]-биле садып алырының чаа өртектерин доктаадыр шиитпир хүлээп алганнар. Ук черниң [illegible] турары-биле алырга, ЕЭН-ге ол моон соңгаар улуг уржуктарны таварыштырып болур. Англи төлээлекчи П. Уокерниң медеглээни-биле алырга, чогум-на консенсустуң принциви ЕЭН-ге Великобританияның кирерин база улуг көрген чүгүла негедиин болгаш [illegible]

Хамаарышпас чорукту чаалап алган хүнүнден бээр 20 чыл оюн Алжирниң Улус-демократтыг Республиказы бо чылдың июльда демдеглээр. Колониалдыг эрткен үениң уржуктарын ажып эртпишаан, чаа Алжир бодунуң үлетпүрүн тургузуп, кодээ ажыл-агыйны чедиишкинниг хөгжүдүп, национал кадрларны белеткеп турар.

ЧУРУКТА: Аннаба хоорайның хевири. Ол дээрге чурттуң чөөн талазында эң улуг порт, чугула үлетпүр төвү болуп турар.

СЭТА-ның фотохроникаазы.

ОЗАЛДЫГ ОРУК-БИЛЕ

ЛЮКСЕМБУРГ. (СЭТА). Соңгу Атлантика эвилелиниң чөвүлелиниң сессиязы ол [illegible] киржикчилери 15 чурттуң даштыкы херектер министрлериниң деңнелинге аңаа боор эрткен. Аңаа бөө-чепсекти немей бүдүрүп, сайзырангайжыдарының, шериг бюджеттерин көвүдедириниң, а ол ышкаш Чөөн болгаш Барыын чүктер аразынга [illegible] айтырыгларын, [illegible] политиктиг байдалын чугаалажып көрген.

НАТО-нуң чагырыкчы бөлүктери «совет шериг кыжанышкыны» дээр хоозун чүүл-биле ботарының айыылдыг чүткүлүн чажырып алгаш, аңаа болгаш ядролуг-даа бөө-чепсектерниң шыгжамырларын улгаттырарын үргүлчүлээр [illegible] херечилеп турар. Бо чылдың июнь 10-да НАТО-нуң киржикчилери чурттарының күрүне болгаш чазактар баштыңнарының Боннга болур ужуражыышкынынга холбаштыр Барыын чүкте калбарткан калбак пропаганда кампаниязы-биле ол дүгжүп турар.

Дыңнадыгда «эвилелдиң шериг күчү-шыдалын» улам улгаттырарынче, «коргуушкун, сүртедиишкин» системазын деткииринче кыйгырыгаар долган. Сессияның киржикчилери НАТО-нуң «ёзулуг чавырлыышкынче чүткүлүнүң» дугайында чулчуруушкуннарга чагдыныл алгаш, мурнундагы чаңчылын ёзугаар, делегейде дүшкүүрлүг чорукту күштелгенин социалистиг чурттарның кырынче чаа каарын оралдажып турарлар.

ВАШИНГТОНГА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Рейганның болгаш Вашингтонга барган чорээн Австралияның [illegible]

[illegible] ...шиитпирлээри негеттинип турар деп, ол медеглээн. Барыын чүк чурттарында акша болгаш садыг херээн таарыштырар механизмнер кризистиг байдалды ажыы эртер шинээ чок дээрзин хүлээп көөр ужурга Фрейзер таварышкан.

Барыын чүк күрүнелеринде экономиктиг бергедээшкиннерниң уржуунда Австралия [illegible] Австралия берген АКШ-тың болгаш Австралияның аразынга шериг кады ажылдажылгазының айтырыгларын австрали премьерниң болгаш АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергерниң аразынга ужуражыышкынның үезинде чугаалажып көрген.

БУДАПЕШТИДЕ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

БУДАПЕШТ. Социалистиг чурттарның педагогика журналдарының кол редакторларының чөвүлел хуралы Венгрияның Печ хоорайында ажыттынган. Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның, ГДР-ниң, Кубаның, Моолдуң, Польшаның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның төлээлекчилери мында киржип турар.

Педагогика эртемиииң болгаш школаның демниг харылзаалыг болурунуң, ады-тураа чурттарның журналдар редакцияларының кады ажыл[illegible] хандыладырының айтырыгларын чөвүлел хуралда чугаалажып турар.

ААЛЧЫЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН

УЛАН-БАТОР. [illegible] «Жуулчин» деп кавстаан оңгур бижиктердериг, кижилерниң олурарынга кайгамчык таарымчалыг кылдыр дериттинген автобустар моол паймалалдың кудумчуларында, музейлериниң, архитектура болгаш төөгү тураскаалдарының, урон көрүштүг, чурумалдыг черлериниң чанында база дагын көстүп келген. Республикада болгаш даштыкыда калбак сураг-жаан ол моол туристиг организация ээлчеглиг сезонун эгелээн, даштыкының аал-чоруктарга хаплыкшылдыгларын хүлээп ап кирипкен. Улусчу Моолда бир-ле дугаарында Совет Эвилелинден болгаш социалистиг өске-даа чурттардан бөлүк аалчылар чаа чеде берген.

Келген сезон эң массалыг болгаш солун сезоннарның болгаш болур. [illegible]

Даштыкыдан Моолду сонуурган тураны черле билдингир. Ол чурттуң бойдузу-биле, мында чурттаан улустарның чаңчылдары болгаш культуразы-биле, оон бурунгу шагдан бээр ве ховар дээн тураскаалдары-биле шуут барып таныжары кымга-даа солун-на болгай.

(СЭТА).

ОЙТУР ШАПКАН

ЛОНДОН. (СЭТА). «Ажылдаар чер дугайында хоойлу төлевилелин» англи чазактың парламентиниң дамчыдыр күштүг кылдыр бадылааттынаар дээн оралдажыышкыннарынга Великобританияның профсоюзтары шиитпирлиг-биле удурланып, аңаа ойтур шапкыышкынны берип турар. Ажылчы чоннарның профсоюзтарынга каттыжарын хоойлу-дүрүм ёзугаар шаптыктаарын айтыр ужурлуг ол реакциялыг хоойлу төлевилели бүдүрүлге ээлеринге ажыл соксадыышкынының киржикчилери боттарының туразы-биле ажылдан үндүрер, профсоюзтарның удуртукчуларын судка киирер, тред-юнионнарны хөй түңнүг акшага торгаар эргени бээр ужурлуг.

Англи профсоюзтарының шимчээшкинин самдарадыр дээш консерваторларның кылып турар оралдажыышкыны дээрге-ле, оларның ажылчыннарның организастыг шимчээшкининден корткаының херечизи-дир деп, машина кылыр үлетпүрнүң ажылдакчыларының профсоюзунуң чиңгине секретары Кен Гилл Лондонга болган митингиге чүве чугаалаан айыткан. Ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин улам куду[illegible]дыр, демократтыг эргелерин кызыгаарлаар, ажылдаар черлерин узуткаар талазы-биле бодунуң чорудуп турар политиказынга профсоюзтарның шиитпирлиг-биле удурланып, ойтур шавыышкынны кылырын англи чазак база билип турар деп, ол демдеглээн.

АНГЛИ-АРГЕНТИН ЧӨРҮЛДЭЭ

[illegible] чазаа, премьер-министр Тэтчер боду, оон «шериг кабинеди» фолкленд кризизин дайын аргазы-биле шиитпирлээринге хөй ниитиниң саналдарын [illegible] шаа-биле оралдажып турар. Аргентинаның «дүжүп бербес шиитпирлиин» Англия чылдак кылып турар. Ынчалзажок ол чылдакта кандыг-даа барымдаа чок. Фолкленд (Мальвина) ортулуктарны [illegible]

...гания — «базындырган» чурт [illegible] Тэтчерниң [illegible] болгаш аазынаттыг чүлчүрүушкун болуп турар.

Каттышкан Нациялар Организациязының Чиңгине секретары [illegible] КНО-да чугаалажыышкыннар чоруп турар үеде Аргентинага удур дайын чорудулгаларын калбартыр дугайында Англияның талазындан медеглеп турар. Фолкленд (Мальвина) ортулуктарга ко-[illegible]

...лерниң хуусаазын ам-даа бир ай уазадыр дугайында Англияның саналынга чамдык күрүнелер, [illegible] Ирландия, Италия шыңгыы удурланган. Ынчангаш Аргентинага удур садыг-экономиктиг хемчеглерни чүгле 7 хонук узаткан. Ол хуусааны бир ай узадыр дээн Англияның саналын хүлээп албаан.

Францияның президентизи Ф. Миттеран Лондонга бир хүн дургузунда барып чораан дугайында, француз [illegible]

...луг турган. Англияның амгы үеде таварышканы байдал ышкаш, мындыг бергедээшкинге Франция база таваржып болур дээрзин Парижте бодап турар-дыр. Францияның түктары кырында кижиски турар ортулуктар делегейде хөй».

Мурнуу Атлантикага дайын чорудулгаларын Англияның калбарткан түңнелинде тайбың чурттакчылар өлүп турар. Англияның шериг само-[illegible]

...рын Лондонну [illegible] бижээн.

Ол ортулуктарга Англияның колониалдыг төрелиндезин катап тургузарын чедип алырынга шериг күжүн ажыглаарын М. Тэтчер база катап медеглээн болгаш Аргентинаның чазаанга удур [illegible] кыжанышкынын [illegible]. «Ортулуктарже шавар халдаашкынны эгелээриниң эргезин чугаалавының дугайында премьер-министр [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

ПИОНЕРИЯ МАРШТА

Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чыл болган байырлалын республиканың пионерлери солун эрттирип, боттарының кылган ажыл-херектерин түңнеп чугаалашканнар. Пионержи маршның маршруттарының айы-биле уруглар ажыктыг ажыл-ншти хөйнү бүдүргеннер. Чүс-чүс топпа демир кескиндизи, саазын аймаа, ниитиниң малынга бүрү чыыры, сиген белеткелиинге киржилге, тимуржу ады-дуза дээш чүнү чок дээр. Хоорай, суурларының чаагайжыдылгазы, бойдус камгалалы, төрээн черин өөренири, интернационалчы найыралдың харылзаалары, делегейге тайбың дээш демиселге үнүп каллары база пионерлерниң кылып турар ажылы...

Найысылалдың пионерлери юбилейге тураскааткан дружиналар слёдун эрттирген. Тиилекчилерни илередип, оларның ажыл-херектерин түңнээннер. Кызылдың пионерлери 158 тонна демир кескиндизин чыгганнар. Саазын аймаа база хөй, ылангыя хоорайның № 3 школазының пионерлери аң хөйнү чыгганнар. Хоорайның дружиналарында 120 отряд багай демдек чок өөренип, пионержи юбилейин уткаан. Найысылалдың № 1, 4, 8 школаларының пионер дружиналары бүрүнү-биле багай демдек чокка өөренип турары мактаарга төлептиг өөредилге дээрге уругларның кол хереэ болгай.

Майның 19-туң хүнү. Хүндүскүнүң ийи шак четпээнде-ле хоорайның төп шөлүнче байырлал өзү-биле кеттинген, горн, барабаннарлыг пионер дружиналары оң-бо чүктерден чыглып эгелээн. Ленин шөлүнде музыка таңгылаан, кызыл галстуктарлыг, оң-баазын пилоткаларлыг, дружиналарының туктарын хөлбеңнеди туткулаан, бөлүк-бөлүк чыскаалганнар турар черлерин ээлегилеп кеен. Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чылынга тураскааткан байырлал — хоорайның пионерлериниң марш-парадының эгелээрин фанфарларының чидиг үнү медээлеп кээн. Аас-кежиктиг совет уруглар боттарының өөрүшкүлүг байырлалын тайбың чаагай аяс дээр адаанда уткуп турар. Чурттуң пионерлерин горн, барабанның өткүт үнү алдан чыл дургузунда сорук киирип, пионержи марштарже кыйгырып чоруур.

Байырлалдың аалчылары — пионер шимчээшкининиң болгаш революцияның, дайының, күш-ажылдың хоочуннары, хоорайның партия, совет, хөй-нийти организацияларының төлээлери В. И. Ленинниң тураскаалының чоогунга тургуланкан. «Отрядтар демдээ-ниңер! Томааныг!» деп команда дыңналган соонда, хоорайның «Факел» деп пионер штабының даргазы Дандар Чечек рапортту берген. Пионер организациязының хоорай чөвүлелиниң даргазы Т. И. Перфильева чыылганнарга байыр чедирип чүве чугаалаан. Найысылалдың пионерлериниң байырлалга күш-ажылчы рапортунуң дугайын ол чугаалавышаан, хоорайның № 1, 4, 7 школаларының пионер дружиналары шалыпчы деп аттыг болганын демдеглээн. Ылангыя № 4 школаның Павлик Морозов аттыг пионер дружиназы республиканың пионерлериниң емунаазында ВЛКСМ-нин XIX съездизинге рапортка ат сагыр эргени чедип алганы онзагай мактанчыг. Ук школаның пионерлериниң төлээлекчилери В. И. Ленинниң тураскаалынга чечектерин салган. «Факел» штабтың төлээлекчилери база корзинкада чечектерин салган.

«Зарница» деп шериг-спортчу оюн ёзугаар пионерлерниң парадының командылакчызы шериг албаныг улуг лейтенант эш Масловтуң командазы-биле марш-парад эгелээн. Совет Эвилелиниң Маадыры Михаил Буктуев аттыг № 1 школаның дружиназы парадты ажыткан. Оон эгелээш-ле Кызылдың № 2, 3, 4 дээш шупту школаларның дружиналары шөл-биле ыр-шоорлуг чиртиледир базып эрткеннер. № 14 школаның пионер дружиназы эң-не чиге базып, кыйгы чугааларлыг өткүт тода ыр-шоорлуг эртилер... Уругларның хоглээшкини хоорайга оя хүн кежээге дээр уламчылаан.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТА найысылалдың пионерлери Ленин шөлүнге болган марш-парад үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИН фотозу.

Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чылынга

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». Информастыг программа. 8.50—Эртенги гимнастика. 9.05 — «Угулзаалыг тоол». Мультфильм. 9.15 — «Декабрь 20». Хөй серияылыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 10.20 —ССРЭ-ниң улустарының хогжум чогаалдары. 11.05 — «Депутаттар Соведи». Документалдыг телефильм. Владивосток Совединиң баштайгы даргазы К. А. Сухановтуң дугайында. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 —Чарлар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 —«Глин суурга келген». «Силерниң хлевиңер». «Силерниң хлевиңер-дир, уруглар» деп документалдыг фильмнерниң программазы. 15.15 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Руденконуң болгаш делегей конкурстарының лауреады Л. Тимофееваның концерти. 16.00 —«Билип алгаш, мергежилдиг бол». Школачыларга артем-билигшкинниг программа. Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Д. Зудов дамчыдылганы чорудар. 16.45 — «Орус чугаа». 17.45 —«Москва болгаш москвачылар». 17.45—«Хөглүг аялгалар». 18.00 — ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң хүн демдеглели.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 —Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Азия товунде». Информация-публицистиг программа. 19.30 — Чарлалдар. 19.40 —Мультфильм.

МОСКВАДАН

19.50 — «Декабрь 20» деп хөй серияылыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү серия. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.45 — Күрүнениң үлегерлиг улусчу Соңгу орус ырының концерти. Оон дараазында — «Бөгүн делегейде» деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.35 — ПТУ-нуң өөреникчилеринге. Физика. Механика болгаш бүдүрүлгениң механизастаары. 13.05 — «Башкылар сумалежип турар». 13.35 — География. 8-ки класс. Ортаакы Азияның экономиктиг район. 14.05 — «Флот дугайында бижип турар мен». Л. Соболевтиң чогаалдарының арынналындан. 15.00—Совет монумент болгаш портрет скульптуразы. 15.30 — «Биологтар дилеп, шинчилеп турар». «Чыдыгылга дамчылар хосгайлар» деп эртем-нептередиишкин фильмнерниң программазы. 15.50—Телемедээлер. 16.00 —18.15 — Чарлар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер. 18.45—«Аас-кежиктиг тывар дээш» Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.00 — И. Штраустуң чогаалдары («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.50 — Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг хаяңар, чаптар!» «Үш өннүктер». 20.15 —«Аңыяктар адрестери». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.45 — «Мээң кадайым —кырган авай болган». Уран-чечен телефильм. 22.50—23.10 —Делегейниң чадаг терге маргылдаазы. ГДР-ден дамчылга.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Бөгүн республиканың чамдык черлеринге чаъстаар, диңмирээр. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер, чамдык черлерге дыка дыңнаар. Агаарның температуразы 15-20, чамдык черлерге 8-13 градус чылыыр.

Кызылга дүне чаар, диңмирээр. Хаттың күжү ой-ойде секундада 18-23 метр чедер. Агаар дүне 0-2, хүндүс 15-17 градус чылыыр.

КАИ экраны

АКТИВ САНЫ НЕМЕШКЕН

Бистиң чуртувустуң найысылалы Москвада машиналарның саны чеди чүс муң ажып турар болганда аңаа автомобиль чорудар чолаачы кижиге дыка-ла нарын. Аңаа бүгү талалыг, билиг, аваангыр чорук херек.

Ынчангаш, чоокта чаа ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң Москва организациязының киржилгезин-биле найысылалдың хөй тиражтыг солуннарының, фабрикаларның болгаш заводтарның радиодамчыдылгазының ажылдакчылары-биле дүрү дээш пропаганда ажылын чорудар талазы-биле конкурстуң аразында орук шимчээшкининиң эң-не айыыл чок бо күре болуп эрткен.

Парлалгага киришкен журналистер-биле кады КАИ-ниң хөй санныг ажылдакчылары база бо талазы-биле идепкейлиг ажылдаан.

Ол конкурстуң соонда найысылалдың хөй тиражтыг болгаш хоорай солуннарының корреспондентилер активиниң саны база немешкен. Аңаа ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң Москва организациязының ажылчын корреспондентилериниң М. И. Ульянова аттыг университеттиң доозукчулары база немежир. Ол өөредилге чери ээлеп каш айлап журнунда КАИ эргелелинге ажыттынган.

Чолаачыларның болгаш чадаг кижилерниң аразынга агитация ажылын чорудары чаа-чаа хевирлерин дилеп тывары уламчылап турар.

КОНТРОЛЬ ХЕРЕК

Орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруун болдурбазының хемчеглерин бүдүрүлгелер, хөй-нийти организациялары, чолаачылар, хууда автотранспорттуг хамаатылар долузу-биле ам-даа чедир чорутпайн турар. Ооң уламындан чүгле апрельде 37 озал-ондак болган. Оон уржуундан чамдык кижилер амы-тынын оскунган, 33 —кемдээн.

Автотранспортка озал-ондактарның чылдагааның истеп, анализтеп көөрге, дараазында түңнелге үнген. Автотранспорт бүдүрүлгелериниң, албан организацияларның чамдык удуртукчулары орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруун болдурбазының хемчеглерин албайн турар. Машиналарның үнүүшкүннери, орукка шимчээшкиннери, ажыл соонда тургузуушкуннары доктаамал контрольда тургустунмаан. Чижээ, Кызыл хоорайга эрттирген рейдилерден тодарааны болза, ажыл шагындан дашкаар болгаш өске-даа үелерде чамдык күрүне машиналары чурттаар бажыңнарының чанында турар болгулаар. Бо талазы-биле байдал «Сельхозтехниканың» районнар аразының каттыжыышкынында элээн багай. Ажыл шагының үезинден аңгы үеде, ылаңгыя суббота, воскресеньеде контроль мында барык чок. Ону чамдык кижилер ажыглап турар. Бо черниң удуртукчулары чогуур хемчегни ап, автотранспорт шимчээшкининиң контролюн чорудар ужурлуг.

База ол ышкаш Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Тес-Хем, Тандын районнарының совхозтарының, албан организацияларының. Кодээ ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелеринде автомашина ажыглалында четпестер хөй болуп артып-шаан. Чолаачылар-биле кижизидилге ажылының деңнели кудук. Бир эвес контроль-биле черлелештир тайылбыр болгаш кижизидилге ажылын күштелдирген болза, орук шимчээшкининиң айыыл чок чоруун болдурбайн барып болур.

Ындыг турбуже чамдык удуртукчулар, харысалгалыг кижилер боттары орук чурумун үреп турар таварылгалар база бар. Чижээ, Кызылда № 624 тускайжыттынган механизированнаныц участок начальниги И. Е. Гололобов, суггарылга дуржулга станциязының директору Х. В. Ёнзак, кодээ ажыл-агый техникумунуң башкызы В. С. Викторов болгаш өскелер-даа автомашиналарны эзирип алгаш безин башкара бээрлер. Викторов дээрзин ап көрээлиңер. Ол мооң мурнунда база автотранспорт башкарар эргезин казыткан турган. Руль артында эзирик кижи дээрге-ле, кем-херек үүлгедикчизинге дөмей болгай.

Удуртукчулардан харысалганы чайлатпайн, чолаачыларга хамаарыштыр айтырыгны мага кодурери чугула. Бисте ак сеткилдиг, харысалгалыг чолаачылар чүс-чүс, коллектив бүрүзүнде бар. Оларның үлегери салдарлыг. Ынчалза-даа чүгле апрельде безин янзы-бүрү чурум үрээшкиннери дээш КАИ-ниң шугуму-биле хемчег алыскан нар хөй. Автотранспортту эзирик башкарып чораан 132 чолаачы туттурган.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң девискээринге ЗИЛ-157 автомашина аңдарылган, чолаачызы-даа, пассажири-даа өлген. Оларның кайызы-даа эзирик чораан болган. Кызыл —Мажалык автоорукка С. С. Никитин эзирик чораан М-412 автомашинаны аңдарган. Мотоциклге озал-ондактар база болуп турар. Чүгле апрельде безин мотоциклди эзирик башкарып чораан 3 кижи туттурган.

В. КЛЯВИНА,
КАИ инспектору.

ДОЛГАНЫР ОРУКТУ ЭРТЕРИ

Улуг-Хемиң кежир көвүрүгнүң аксында долганыр шимчээшкинниг орукту 1981 чылдың чайынында кылган. Оон мурнунда ол чер кудумчулар белдири турда, болганчок-ла автотранспорт озал-ондактары болуп турган болза, ол чайдан эгелээш ол долганыр шимчээшкинниг орукка чаңгыс-даа озал-ондак болбаан.

Бо орукта 12 санныг орук демдектерин тургусканы (№ 1 схеманы көрүңер): 5.16.1 «Чадаг улус эртер чер» —4 санныг; 4.3 —«Долганыр шимчээшкин» —4; 3.4 —«Чүък автомобильдериниң шимчээшкининиң хоразы» — 1; 3.24 —«Эң улуг дүргедээшкинниң кызыгаарлааны»—1 санныг (шакта 30 км чоруур); 1. 18.1 — «Тар орук» — 1; 3.16 — «Эң биче хемчээлдиң кызыгаарлааны» — 1 (бо демдек чүгле көвүрүг кырынга машиналарның аразының хемчээлин 30 метр чоруурун айтып турар).

Ында демдектерден аңгыда долганыр шимчээшкинниң орукту эртер кезээ-биле автомобильдер ийи одуруглуг чоруп болур, ол одуругларның демдектерин шыйыг шугумнар-биле айтып көргүскен, база дөрт кудумчуларның долгандырыгга кээп тептеп черлеринде ущ-бут туктарлыг ортулуктарны даш кажаа-биле безиттеп кылган.

Бо долганыр шимчээшкинниң оруктан эртеринин чуруму мындыг (№ 1, 2 схема) Кочетов кудумчузундан көвүрүг кырынче углап чораан автомобильдер ийи одуруг болуп, долганыр черге келгеш, он талакы машина көвүрүг кырынче чаңгыс одуруглуг эртер, чүге дээрге, көвүрүг кыры тар болганындан, мында «Тар орук»—1. 18.1 деп демдекти тургускан, база согуп-биле кырында айтынган согуп-биле айтып көргүскен. Солагай талазында машина дээрбекти долгандыр чоруур ужурлуг. Оон өске, арткан үш кудумчулардан: көвүрүг кырындан, Рабочая болгаш Донмас-Суг кудумчуларының талазындан Кочетов кудумчулап келгилээн автомобильдер чаңгыс одуруг болуп алгаш долганыр орукче кирип, оон ынай чоруур дээн ууңче уламчылап, кудумчу белдирлериниң канчаар эртер чуруму (№ 2 схеманы) сагып тургаш, автомобильдер шимчээшкининиң дүргедээшкинин улгаттырбайн, озал-ондак болдурбазын бодап эртер ужурлуг.

Долганыр шимчээшкинниң орукту каржып эртери база-ла кандыг-даа башкарбайн турар кудумчулар белдирлериниң каржып эртеринин чуруму ышкаш болур. Бир эвес долганыр шимчээшкинниг орукка демдектер (2.1—«Кол орук»; 2.4—«Орук чайлаары»; 2.5 —«Доктаавайн шимчээри хоруглуг») чок болур болза, ынчан дөрт оруктан долганыр орукче кирип бар чораан автомобильдерниң эргези улуг, чүге дээрге оларның он талазындан шаптыктаанкы дег автомобильдер чок болуп турар (№ 2 схема).

Бир эвес долганыр шимчээшкинниг орукка демдектер (1 —«Кол орук»; 2.4 —«Орук чайлаары»; 2.4 —«Доктаавайн шимчээри хоруглуг») тургустунган болза, мындыг таварылгада долганыр орук боду улуг эргелиг болуп болур, ынчан дөрт оруктан долганыр орукче кирип орган автомобильдер, ол оруктан шимчеп чоруп турар автомобильдерге орук чайлап бээр ужурлуг (№ 3 схема). Чүге мындыгыл дээрге, долганыры (дээрбектиг) орукче автомобильдер тырлып шимчээшкинниң көвүдээнде, ол дээрбектеп хөй шимчээшкиниң хостаары-биле 2.4 —«Орук чайлаары» деп демдекти долганыр орукче кирер черинге тургузуп (№ 3 схема) ажыглаар ужурлуг.

О. ОТТУК-ООЛ.
Тыва АССР-ниң ИХМ-зиниң Куравтоинспекция килдизиниң начальнигиниң оралакчызы.

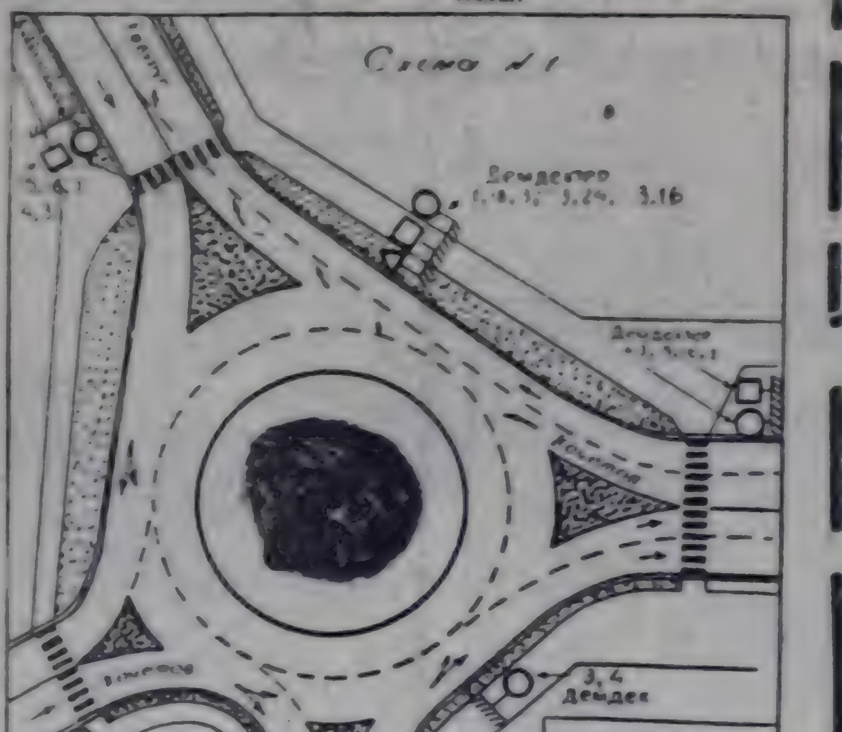

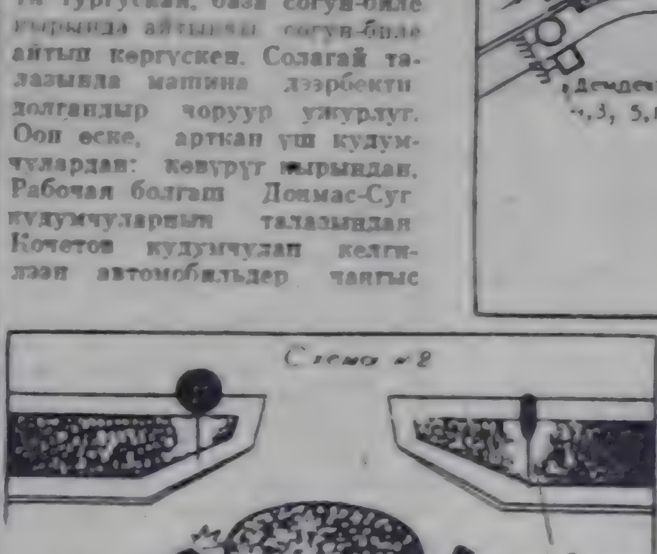

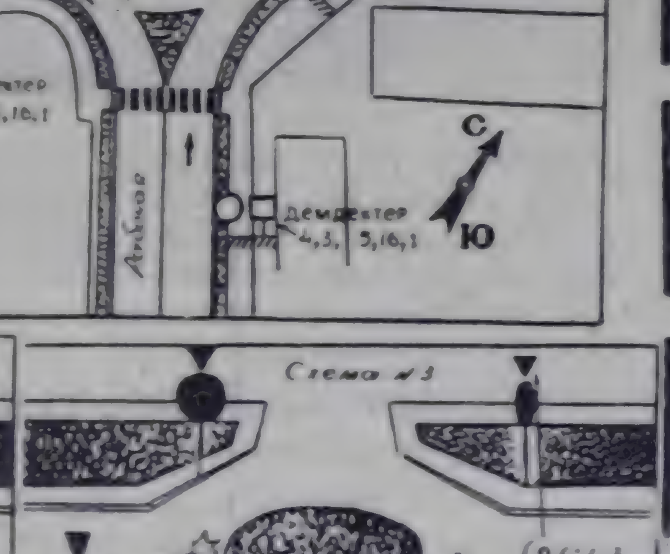

СОНУУРГАДЫМ

1982 чылдың март 16-да «Шынга» үнген «Эртерниң чуруму», «Билир сен бе» деп эгелиг чүүлдерни сонуургап көрдүм. Машина мунуп, башкарып чоруур кижилерге ажыктыг материалдар болду. Артында-ла схемазын кончуг коску кылдыр чуруп көргүскен болгаш айтыкчы согунчугаштар-биле улам тодарадып, кудумчу кырында шыйыгларны, орук белдирлеринде светофорларны билдингири-биле тайылбырлааш.

Ол хөлүшкан, карыы белдирни канчаар эртерин эки билбес кижи мен. Ону өске кудумчулар-биле оюп кааптар турдум. Ам ужурун эки билип алдым. Солунда бо схеманы оя кескеш, тыгжап алдым. Аңаа немей үш номерин эш-өөрүмге бээри-биле садып алдым. Районнарда эш-өөрлеп, төреллерим, хоорайда боорумга, кудумчу шимчээшкининиң хурумнерин дугайында немелер тывылза садып, көөп көрүнер деп чагып боор чүве-дир.

Моон соңгаар кудумчу шимчээшкининиң хурумун тайылбырлаан чүүлдерни, ылангыя тыва дылга көвүдедири күзеп чор.

Ю. СҮЗҮНЕЙ.
Кызыл хоорай.

ДАШ ЧОНУКЧУЗУНУҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Эрзинниң Культура бажыңының ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, бот-тывынгыр композитор, даш-чонукчузу мастер Бригад Санчыевич Дүпчүрнүң кылган ажылдарының делгелгези республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде ажыттынган.

Ук делгелгени даш-чонукчузу уран-шевер мастерниң 50 харлаанынга холбаштыр Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, Чурукчулар эвилели, республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейи организастап эрттирип турар. Уран-шеверниң чонар-даштан кижилерниң болгаш янзы-бүрү дириг амытаннарның дүрзү-хевирлерин, а ыяштан бызаанчы болгаш хопшулуурнуң бир янзы чаа хевирлерин чогаадынчы өзү-биле кылган, ол ажылдарны чоргукчулеп делгелгеден сонуургап көрүп турар.

КИНО

МАЙ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мөңге ыяк шылым» 9.30, 12.10, 17.20, 20.00, «Кай баарыл ол» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды» 9.10 шакта. «Алдыгы» 11.10, 14.40, 16.20, «Ол оол чанып келген-дир» 12.30, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тимур болгаш оон командазы» 10.00, 13.10, «Ангар-18» 15.00, 16.30 18.40, 20.30 шактарда.

«Шын» солунуң редакциязынга дуржулгалыг машинакчы дарый негеттинип турар.

Бо чылдың май 22-де, хүндүскүнүң 12 шакта, Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының Ногаан театрынга «ССРЭ-ниң ДЕЛЕГЕЙ БАЙДАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА» лекция болур. Ону РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң лектору В. И. Корниенко (Москва) номчуур.

Абонемент ёзугаар кирер, билеттерни Ногаан театрның кассазында садып турар.

ПТУ-ЛАР ЧАЛАП ТУР

Республиканың дораазында профессионал-техниктиг училищелеринге өөренип, мергежил чедип алырынче сес чыл болгаш ортумак школалар доозукчуларын, Совет Армияның хүрээлелиниден халашканнарны республиканың Профтехөөредилге эргелели чалап турар:

1. КЫЗЫЛДЫҢ БОЛГАШ БАЛГАЗЫННЫҢ № 1, № 2 КӨДЭЭ ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЛЕРИ:

Слесарь-ремонтчулар болгаш чолаачылар, калбак билиглиг тракторист-машинистер; мал фермаларының электри монтёрлары болгаш ... билир механизаторлар.

2. АК-ДОВУРАКТЫҢ № 3 ОРТУМАК ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ:

Руда арыглаар дериг-херекселдерниң машинистери; слесарь-сантехниктер, электри монтёрлары болгаш штукатур-малярлар.

3. КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ № 4 ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ:

Элээр конструкцияларының дашчы-монтажчылары; штукатур-облицовщиктер, малярлар; электри каннакчылары; суургалыг кран машинистери; слесарь-сантехниктер.

4. АК-ТУРУГНУҢ (Улуг-Хем районда) № 7 ХПТУ-зу:

Конструкциялар дашчызы, монтажчылар, штукатур-малярлар: бызанчы-чазаныкчылар; электри каннакчылары.

5. ЧАДААНАНЫҢ № 6 ХПТУ-ЗУ:

Дашчылар; бызанчылар; штукатур-малярлар; электри каннакчылары (бир чыл өөренир).

6. КЫЗЫЛДЫҢ № 10 ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ ортумак школаларны доосканнарны хүлээп алыр болгаш токарьлары, фрезеровщиктерни, радиомонтажчыларны, слесарь-эптекчилерни белеткеп үндүрер.

Училищелерге өөренир хуусаалы: 8 класс доосканнарга — 3 чыл, 10 класс доосканнарга 1 чыл. Профтехучилищелерни үш чылда өөренип доозарлар мергежил-биле кады ниити ортумак билигни чедип албышаан, чиигеделге кандыг-даа ортумак болгаш дээди тускай өөредилге черинге кирер эргелиг дипломну алыр. Профтехучилищелерге өөренген үени күш-ажыл стажынга киир санаар. Өөредилгениң бүгү дургузунда сургуулдарны аъш-чем, тускай хептер-биле, стипендия-биле хандырар болгаш хоорайдан дашкаар сургуулдарны ... хандырар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлелинден ... лавырже халажып үнгеннерни болгаш ниити билигниң ортумак школаларын доосканнарга тургаш, тудуг талазы-биле күш-ажылчы өөредилге эртип, а ол ышкаш комбинаттарга болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге практика эрттирген кижилерни училищелерге кыска хуусаалыг өөредилгеге хүлээп алыр болгаш оларга өөредилге үезинде 1-ги разрядтыг ажылчының тарифтиг ажыл ... II разрядтыг тракторист-машинистиң шак барымдаалаан тарифтиг төлевири хемчээлдиг стипендияны бээр (халас чем-ниң, ажылдаар хептерниң болгаш стипендияның орнунга).

Училищелерде секциялар, бот-тывынгыр уран чүүл болгаш ... бөлгүмнери ажылдап турар. Чылдың-на сургуулдар Кара далайже, Москва хоорайже болгаш социалистиг күрүнелерже турисчи аян-чорук кылып болур аргалыг. Училищелерде профтехөөредилге черлериниң сургуулдарының «Трудовые резервы» спорт ниитилелиниң республика чөвүлелиниң ыры болгаш танцы ансамблы ажылдап турар.

Училищелерге өөренирин күзээн кижилер директорунуң адынга шилип алган мергежилин айыткан билдиришкинни кирер. Билдиришкинге кожар чүүлдер:

1. Ортумак билиг дугайында аттестат азы сес чыл школазын доосканының херечизи.
2. Эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар):
3. Чурттап турар черинден ...
4. Үш фото-чурук (3х4 см. хемчээлдиг):
5. Комсомол рай (хоор) комитединиң азы бүдүрүлге черинден чоруткан бижик.

Документилерни шилип алган училищезинче үнелиг чагаа-биле почта дамчыштыр чорудуп болур.

Училищеге өөренири-биле чедип келген кижилер төрүттүнгенин дугайында херечилели азы учёттан үнгенин демдеглээн паспортту көргүзер.

Училищеге өөренир дээн ... азы аттестадында айыттынган демдектерин ёзугаар кирериниң шылгалдалары чокка хүлээп алыр. Мергежилди шилип алырының, училищеге канчаар өөренип ... черинге ажылдаарының айтырыгларынга хамаарышкан беседа кылыр.

Өөредилгениң эгелээри — 1982 чылдың сентябрь 1-де.

Аныяктарның ажылчын мергежил шилип алырынга дузалап, школалар доозукчуларын ПТУ-ларже ... черлериниң, комсомол комитеттериниң болгаш күш-ажыл органнарының ... Профтехөөредилгениң Тыва республика эргелели школалар директорлары, класс удуртукчуларындан, тудуглар болгаш совхозтар удуртукчуларындан чоп черниң Совет болгаш комсомол организацияларындан ...

Редакцияның адрези:

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, хлеткүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-22, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонча долгаар.

Чагыг № 902

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—00732

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 119 (11917) | 1982 чылдың май 22, суббота | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ШӨЛДЕ-ТЕЙ БРИГАДАЗЫНДА

Часкы хову ажылдары

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының тараажылары бо чылын тарылганыниитизи-биле 1367 га черге тарыыр, оон иштинде 1163 га суггаттыг черлер. Тараа культураларын 865 га, чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннерни 291 га, кукурузаны 225 га шөлдерге тарыыр. Тараа культураларының бир гектарындан 17 ц, кукурузадан 100 ц, чаңгыс болгаш хөй чылдыг сигеннерден 20 ц. дүжүттү ажаап алыр хүлээлгелиг.

Ол салбырда Конгар-оол Сарыглар удурткан Шөлде-Тей хову-трактор бригадазында бо хүннерде часкы хову ажылдары хайнышкыныг. Бригадада ниитизи-биле 100 ажыг кижи ажылдап турар. Суггаттыг 1030 га чер ам бо хүннерде суггартынган. Ында шупту 11 суггатчылар звенозунда 31 кижи бар. Ол звенолардың чамдыктары боттарынга быжыглаттынган суггарар ужурлуг черлерни суггарып дооскан. Арткан 5 звено 12 кижилиг ажылдап турар.

«Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи хоочун суггатчы Чыргал Ойлупович Ховалыгның удурткан 3 кижи составтыг звенозу 75 га кызыл-тас шөлүн эки шынарлыг суггарып дооскан, ам 38 га чиңге-тараа шөлүн суггарып турар. Ол ышкаш Ак-Даш сүт-бараан фермазында инек кадарчызы коммунист Мартыс-оол Ондарның звенозу 58 ганы суггарып алган болгаш арткан черниң суггарылгазын уламчылап турар. Өг-бүле звенозу Начып-оол болгаш огунуң херээжен эжи Маадыр-ме Хартык Монгуштар 38 га хөй чылдыг сиген шөлүн, 29 га суда тарыыр шөлдерни эки шынарлыг суггарып дооскан. Суггатчылар звенолары боттарының хүн нормаларын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда кирип, шаңнадып, мактадып турар.

Бригадада 12 нагирбелиг, 10 дугуйлуг трактор быжыглаттынган. Чер чарар болгаш чаштырылга агрегаттарында ийи солчуглиг ажылдап турар, бригада механизатор кадрлар-биле четчир кылдыр хандыртынган.

Чер андарылгазында 5 агрегат бо хүннерде 600 ажыг га черни андарган. Чер андарылгазында трактористер Маадыр-оол Ооржак, Кара-оол Сат, Владимир Ховалыг олар эки ажылдап, бир хонукта 11 га черни андарар турган, 13 ганы чарып, хүн нормаларын доктаамал ажыр күүседип турар.

Тараа болгаш мал чеми культураларының чаштырылгазы кидин түлүк. Тараа чаштырылгазында 4 агрегат бо хүннерде 590 ажыг ганы чаштырып алган. Ол агрегаттарда механизаторлар Маадыр-оол Ховалыг, Кошкар-оол Куулар, Ладар-оол Куулар, Дукур-оол Монгуш олар хүнде 10,8 га черни тараазын чаштырар нормазын 14 га чедирип, хүн нормаларын ажыр күүседип турар.

Ийи трактор чаштырылга агрегаттарынче шаңдан үрезин сөөртүп турар.

— Бистиң бригадавыста чер андарылгазында, тараа чаштырылгазында болгаш суггатчылар аразында баштайгы үеде четпестер хөй турган. Ол чүүлдерни хүн бүрүнүң контролюнга ап, чамдык четпес чүүлдерни боттарынга эде кылдырып келгенивистиң түңнелинде, сөөлгү үеде ажылдың шынары экижээн. Бригадада партия, комсомол болгаш улусчу контрольдуң бөлүктериниң база организастап тургускан. Ол черүк күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, ажылдың шынарын экижидеринге улуг дузаны чедирип турар. Кывар-чаар чүүлдер четчир. Ындыг-даа болза, тракторларда болгаш кожуг машиналарында ийи-чаңгыс үрелиишкиннер таваржып турар. Ону боттарывыс удур септеп ап тур бис. Тараа культураларының чаштырылгазын май айның 25-те доозарын планнаан. Ол өйүтаар доозуптар боор бис,— деп, бригадир Конгар-оол Шыдырваевич чугаалады.

Хову турлаанда механизаторларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Чурттаар черинде орун-дөжек херекселдери четчир. Кызыл-булуң, чупар-бажың, столовая доктаамал ажылдап турар. Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада эки шынарлыг доозар дугайында лозуң, тук астынган. Кызыл-булуң, столовая иштинде совхозтуң социалистиг хүлээлгези, оон планнарын, механизаторларның ат кырында хүлээлгелерин кылып аскан.

Часкы хову ажылдарының үезинде ында ажылдап турар кижилерниң моральдыг болгаш материалдыг сонуургалын көдүрери-биле социалистиг чарыштың түңнелдерин 7 хонуктап доктаамал үндүрүп турар. Механизаторлар, суггатчылар аразында шилчиир чорууур вымпелдерни, акша шаңналдарын тургускан. Ону доктаамал түңнеп турары чаңчыл апарган.

Кызыл булуңда телевизор ажылдап турар. Район төвүнден кожер кино график ёзугаар кээп турар. Ындыг-даа болза, хову ажылдакчыларының хостуг үелеринде ойнаар стол кырының оюннары — шыдыраа, шашки чок. Хол бөмбүү херекселдер-биле хандырбаан.

Аъш-чем хандырылгазы эки. Эът, сүт, хлеб, макарон кылыглары, янзы-бүрү крупалар четчир. Ында поварлар Ч. А. Ховалыг, А. У. Сарыглар, Л.-Д. Сарыглар олар амданныг аъш-чемни хову ажылдакчыларынга кылып бээр талазы-биле оларның хүндүткелин чаалап алган.

Бора-тайгажылар ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг уткуржур дээш, бедик дүжүттү өстүрүп алыр дээш, шудургу ажылдап турарлар.

П. ДАЖИНМАЙ.

ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң механизаторлары тараа болгаш мал чеми культураларының чаштырылгазын хайнышкынныг чорудуп турар. Ында 400 хире гектарда тарааларны база 600 гектар черде мал чеми культураларны чаштырган. Чаштырылгада шупту 29 агрегат ажылдап турар. Ажылды организастааны эки. Хову турлаанда механизаторлар чурттаар бажыңнар арыг-шевергин, амданныг аъш-чем белетээр столовая ажылдаап турар.

Часкы хову ажылдарынга үлегер-чижекти хоочун механизатор, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дойбан Даваа көргүзүп турар. Ол ДТ-75 тракторы-биле хүн нормазын 125 хуу күүседип турар. Ол ышкаш П. Аракчаа, Г. Новиков олар база-ла хоочуннардан чыда калбайн, ачыы-дачыы чорүп турарлар.

Ажыл-агый чаштырылга-биле чергелештир, часкы өл шык сиңирер суггарылганы база чорудуп турар. Ам 300 гектар хире чер суггартынган.

О. ТОВУУ.

Каа-Хем район.

Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары бо чылдың часкы хову ажылдарын шалыпкын чорудуп, чаштырар ужурлуг кызыл-тастың 70 ажыг хуузун бо хүннерде тараан.

«Совет Тыва» совхозтуң механизаторлары бо ажылды эң бедик темпилиг чорудуп турарлар. Чиңге-Даг, Чеди-Паш бригадаларында комплекстиг отрядтарның тарааҗылары чаштырылганы кыска хуусаада бедик шынарлыг доозар дээш кызымак ажылдап турарлар. Х. Хепчи, В. Чондан, Ч. Бежен-оол дээш оон-даа өске механизаторлар хүн нормазын ажыр күүседип, чарыштың мурнуку одуруун ээлеп турарлар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) механизаторлар Х. Хепчи, Ч. Бежен-оол, А. Натпит болгаш агроном К. Монгуш.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдылгазының бажыңынга ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга тураскааткан «СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының тиилелгези» деп темага республиканың семинары болуп эрткен. «Билиг» ниитилелиниң лекторлары, СЭКП хоорай, районнарының, парткомнарының харыысалгалыг ажылдакчылары ацаа киришкен.

«ССРЭ-ниң тургустунганы — ленинчи национал политиканың кайгамчык чединишкинии», «СЭКП-ниң XXVI съездизи национал харылзааларның [illegible] болгаш байлак-шырагайжыларының база интернационалдыг [illegible] чугула айтырыгларының дугайында» деп темаларга лекцияларны төөгү эртемнериниң кандидаттары, СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи А. К. Кашпай, олда килдистиң парлалга секторунуң эргелекчизи М. Н. Смирнова номчаан.

Ол бирги беш чылда Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң, Тываның национал куруунезиниң тургустунганының болгаш оон хөгжүлдезиниң дугайында лекцияларны география эртемнериниң кандидады К. О. Шактаржик, төөгү эртемнериниң кандидады В. А. Дубровский олар кылган. Ол ышкаш СЭКП-ниң XXVI съездизи совет [illegible] хөгжүлдезинин болгаш ажылчы чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге оон ролюн бедидериниң дугайында лекцияны Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен, совет-американ харылзаалар, делегей байдалының дугайында лекцияны Москва лектору В. И. Корниенко номчаан.

Семинарның түңнелинде ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын байырлаар бо чылда СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринге дүүштүр партияның ленинчи национал политиказының боттанылгазының дугайында аас пропагандазын бедик деңнелге чорударынче, ажылчы чоннуң интернационалчы кижизидилгезинче [illegible] салырын семинарның киржикчилери дугурушкан.

КЫРГЫЛДАГА БЕЛЕН

«Ак-Туруг» совхоз бо чылын 21 муң баш хой кыргып, күрүнеге 61 тонна дүкту дужаар планныг. Бо хүннерде совхозта 881 баш өшкүнүң кыргылдазы доозулган. Бир өшкүден 700 грамм эки шынарлыг дүкту кыргааш, күрүнеге дужааган.

Амгы хүннерде хой кыргылдазынга белеткел кидин түлүк. Ак-Тургада кыргылда пунктузун арыглап-аштаан, иштин чугайлаан. Ында андызында 30 электриниг хачыны септээн. Өске-даа үүрмек септелгелерни чорутулаан.

Кызыл-Даг салбырының Бижиктиг-Хаяда кыргылда пунктузу бар. Аңаа электриниг 60 хачы херек. Оон 33-үн септээн, чогуур черлеринде тургускан. Арткан аар-саар септелгезин түлүгжү звено кылып эгелей берген.

Совхозтуң электриктери Кара-оол Дамбирел, Санчат Дамба, техниктер, хоочун механизаторлар Сандан-оол Сандак, Бартына Хелчук, ажылчыннар Светлана Семис-оол, Александра Кенден, Доолай Данзын олар пунктулар септелгезинде идепкейлиг ажылдап турар. Кыргылда пунктузу удавас ажылдалга кирер.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинде

АЛДАРЛЫГ ЧАҢЧЫЛДАРНЫҢ САЛГАКЧЫЛАРЫ

Төрээн чурттуң чечектелиишкининиң, совет улустуң күш-ажылчы чедиишкиннеринге аныяктарның салыышкынының дугайында сагыш салыышкын ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттарының чугааларында сиңниккен. Совет кижилерниң кайгамчык кайыраалдыын, бодалдарының болгаш чүткүлдериниң бүрүн чаңгыс аайын эвилелдешкен бүгү республикаларның ленинчи партияның сорук кирикчи состеринге чалгыннаткан төлээлекчилери онзалап демдеглеп турар. Чаңгыс аай өг-бүле, бүгүнгү сеткил аныяк салгалдың аажок улуг тургузукчу аргаларынга [illegible] бүзүрелдиг тывылдырып турар.

Социалистиг чарышка мурнакчы комсомолчу-аныяктар коллективтериниң бүзүрелдиг ап турары бедик хүлээлгелер дугайында рапорттар съездиниң [illegible] улуг [illegible] чалыы назының сорук-түг изиг күзели-биле чаңгыланып турар. Эш Л. И. Брежневтиң чырыткылаачак ханы утказыг чугаазынга харыы кылдыр делегаттар ВЛКСМ ТК-ның болгаш комсомолдуң Төп ревизия комиссиязының отчет илеткелдерин чугаалажып тура, ажыл-чорудулгазының чаа программазын айтып, Төрээн чурттуң күчү-шыдалын күш-ажыл-биле быжыглаар деп сөзүн берип турар.

Май 20-де съезд ажылын уламчылаан. Оон делегаттары болгаш аалчылары эштер Н. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин оларны чылыы-биле уткаан.

Армениянын ЛКСМ ТК-ның бирги секретары В. А. Турьян, ВЛКСМ-ниң Горький обкомунуң бирги секретары С. В. Марков, Молдавиянын ЛКСМ ТК-ның бирги секретары В. В. Бабий болгаш өске-даа делегаттар партийжи удурткалгазының ачызында комсомол улам күш кирип турарын чугаалааннар. Комсомол партияның бедик бүзүрелин бадыткап, Ада-чуртувус улам күчүлүг болгаш магалыг чаагай турзун дээш бүгү чүүлдерни кылырын олар бүзүреткен.

Совет эртемденнериниң өмүнээзинден съездиниң делегаттарынга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи А. П. Александров байыр чедирген. Силер шуптуңар XXI чүс чылда чурттаар силер деп, ол чугаалаан. Улуг салгалдың күш-ажылдары-биле тургустунган аажок улуг угаан-бодал байлактарын улам долу ажыглаар, чогаадылганың бүгү хевирлерин шиңгээдип алыр — аныяктарның сорулгазы ындыг.

Нефть болгаш газ үлетпүрүүнүң бүдүрүлгелер тудуунуң министри Б. Е. Щербина, Тюмень областың Сургутта өрүмнээр ажылдарының № 2 эргелелиниң солчуг мастери М. А. Копылов, чурттуң одалга-энергетика программазын боттандырарынга, Барыын Сибирьниң девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң хөгжүлдезинге, Уренгой — Ужгород аразының газ дамчыдылгазының тудуунга комсомолдуң болгаш аныяктарның киржилгезиниң дугайын чугаалаан. Шалыпчы комсомолчу тудугларны организастаарының, аныяк тудугжуларның күш-ажылчы болгаш амыдыралының байдалдарын экижидериниң чаа хевирлерин тыварының эргежок чугулазы демдеглеттинген.

Мурманскиниң № 27 ортумак школазының башкызы Л. В. Геращенко, ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев школа амыдыралының, аныяк салгалды өөредириниң болгаш кижизидериниң шынарын бедидериниң айтырыгларын чугаалаан. Аныяктарны коммунизмниң идеалдарынга кызыгаар чок бердинген кылдыр кижизидерде комсомолдуң болгаш школаның эвилелин улам ыңай быжыглаарының чугулазын оратор айыткан.

ССРЭ-ниң дең эргелиг улустарының найыралчы өг-бүлезинге Ортаа Азия республикаларының бүгү талалыг чечектелиишкининиң дугайын Таджикистаның ЛКСМ ТК-ның бирги секретары Ш. М. Султанов, Туркменистаның ЛКСМ ТК-ның бирги секретары Ж. К.-Б. Чарыева, Киргизияның ЛКСМ ТК-ның бирги секретары Т. С. Айтбаев чугаалаан. Бистиң эң чыткан черлерде заводтарның болгаш фабрикаларның корпустары бедип үнген, күчүлүг электростанцияларны туткан, хевен шөлдерин, ногаан оларлар чаттылган.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизи ажыттынар хүн «Ростсельмаштың» комсомолчулары кезээниң ажыл-ишчилеринге пландан ажыр 60 комбайнны чорудуп бергенин ВЛКСМ-ниң Ростов обкомунуң бирги секретары В. П. Агеев делегаттарга дыңнаткан. Социалистиг чарыштың практиказында тывылган эки чүүлдерни бүдүрүлгеге областың комсомол организациязы нептередип турар.

Хоорайның баштайгы тудугжуларының эстафетазын төлептиг уламчылап [illegible] ги аныяк ажылчын бүрүзү беш айларның планын хуусаа бетинде күүсеткени-биле комсомолдуң съездизин уткаан, ВЛКСМ-ниң Амурлаг Комсомольск [illegible] бирги секретары Н. П. Губачев дыңнаткан.

Бүдүрүлге коллективтериниге бригада керээзин нептерелириниң айтырыгларынче съездиниң делегаттары улуг [illegible] Лихачев аттыг автомобиль заводунуң ВЛКСМ комитединиң секретары Е. С. Кузьмин бүдүрүлгениң комсомолчу-аныяктар бригадаларының күш-ажылды организастаарының болгаш изиг бээриниң чаа хевиринче шилчээшкининиң дугайында чугаалаан. Ол хевир бүдүрүкчүлүг чорукту бедидип, эвээш состав-биле ажылдаар арганы ажыдып турар.

Чурттуң [illegible] аныяк салгалының төлээлекчилери — профессионал-техниктиг училищелерниң өөреникчилери съездиге байыр чедирген. Өөредилгеге чедиишкиннерин, ажылчын бедик мергежилди шиңгээдип ап турарын олар рапорттаан.

Чер кырынга тайбыңны камгалаар дугайында сагыш салыышкыны, империализм, милитаризм, реакция күштеринге удур, социал [illegible], национал хамаарышпас чорук дээш демиселди чорудуп турар даштыкы үе-чергелерлери-биле эп-сеткил каттыштырылгазы чурттуң комсомолчу кол хуралының киржикчилериниң сапаалдарында сиңниккен. Хөй-хөй даштыкы чурттарның аныяктарының коммунистиг, демократтыг болгаш социалистиг эвилелдериниң төлээлекчилериниң байыр чедирген чугааларын дээмиттиг алыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Май 20-де съездиниң пленарлыг хуралдары-биле харылзашкан секциялар база ажылдап, делегаттар комсомол ажылының [illegible].

ВЛКСМ-ниң XIX съездизи [illegible] уламчылаан.

БҮРҮН ДЕТКИП ТУРАР

Бо хүннерде бистиң совхозтуң комсомолчуларының болгаш аныяктарының кичээнгейи Ленинчи комсомолдуң Москвада ажыттынган XIX съездизинче угланган. Съездиге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын, ВЛКСМ ТК-ның отчёт илеткелин олар улуг сонуургал-биле таныжып деткип турарлар.

Леонид Ильичтиң чугаалаан сөс бүрүзү аныяк салгал дугайында партияның сагыш салыышкыны, оларга улуг итегел, чоргаарал-биле долдунган. Бисти партияның ада-сагыш салыышкыны улам сорук кирип, Төрээн чуртувустуң чечектелиишкини дээш улам эки ажылдаарын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге төлептиг салыышкынын кииририн хүлээндирип турар.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизин төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка киришкишаан, бистиң совхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары боттарынга белиткен социалистиг хүлээлгелерни ап, сөзүнге ээ болганын съездиге чоргаарал-биле рапорттаан.

Оргу-Шөл болгаш Чечектиг-ниң комсомолчу-аныяктар бригадалары чүс хойдан 92 болгаш 97 хураганны камгалап алган.

Сөөлгү чылдарда совхозтуң комсомол организациязы ВЛКСМ Тыва обкомунуң шилчиир Кызыл тугун үш удаа, ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугун — ийи удаа чаалап алган. Он бирги беш чылдың бирги чылының түңнелдери-биле бистиң совхоз СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Р. ООРЖАК,
«Алдан-Маадыр» совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары.

Соңгулдаларга уткуштур

КАНДИДАТТАРНЫ БҮРҮТКЭЭРИ ЭГЕЛЭЭН

Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын дөмейлериниң чугула үе-чадазы хоойлуда доктааттынган хуусаазында, май 20-де бүрүн доозулган. Оон-биле холбаштыр республиканың районнар, хоорайлар, суурлар болгаш кодээ Советтериниң депутаттарынга кандидаттарны соңгулда округтарынга бүрүткээр талазы-биле бүгү Советтериниң соңгулда округтарының комиссияларының хуралдары май 21-ден эгелеп болуп турар болгаш оларга депутаттарга кандидаттарны бүрүткеп эгелээн.

КЫЗЫЛ

СЭКП Кызыл хоорромунуң бирги секретары А. П. Пожидаевти хоорай Совединге соңгулда талазы-биле № 145 соңгулда округундан, харылзаа белдириниң почтачызы А. Б. Ондарны № 65 соңгулда округундан, Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серенни № 127 соңгулда округундан, Тываның электри четкилериниң электри монтёру В. Е. Илкинни № 1 соңгулда округундан депутаттарның кандидаттарынга округтарның соңгулда комиссиялары бүрүткээн.

ТЕС-ХЕМ

Округ соңгулда комиссиялары район Совединге депутаттарның кандидаттарынга «Кызыгаар» совхозтуң № 2 хойжу бригадазының бригадири В. А. Бызаакай, районнуң амыдырал хандырылгага бүдүрүлге эргелелиниң мурнакчы даарачызы Е. Б. Хорлуу, СЭКП Тес-Хем райкомунуң бирги секретары П. Т. Дамба-Хуурак оларны бүрүткээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга Россия Федерациязының автономнуг республикаларының Дээди Советтериниң Президиумнарының, улус депутаттарының край болгаш область Советтериниң күүсекчи комитеттериниң секретарыларының чөвүлел хуралы болуп, улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдаларга база [illegible] улус судтарының улус судьяларының соңгулдаларынга белеткел-биле болгаш ол соңгулдаларны [illegible] холбаалыг [illegible] анаа көрген. РСФСР-ниң Дээди Совединиң [illegible] Секретары Х. П. [illegible] илеткел кылган.

Июнь 20-де болур соңгулдаларга белеткел кайгамчыктыг үеде — ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга [illegible] болгаш политиктиг бедик [illegible]. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] чединиишкиннииг боттандырарынге, 1982 чылдың болгаш ниитизи-биле он бирги беш чылдың күрүне планнарын күүседиринче ажылчы [illegible] мобилизастаарынын демдээ-биле эртип турарын [illegible] демдеглээн.

Соңгулда кампаниязы — [illegible] чугула болуушкун. Чер-чер Советтериниң улус судтарының депутаттарының [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эки [illegible] [illegible] чер-чер Советтеринге [illegible] 1 миллион 137 [illegible] депутаттарын соңгуур, 2 [illegible] районнарның [illegible] улус судтарынга 6 муң ажыг судьяларны болгаш [illegible] [illegible].

Соңгулдалар дугайында хоойлуларга дүүштүр соңгулдаларны [illegible] [illegible] соңгулда округтарын болгаш соңгулда участоктарын тургускан. 120 муң ажыг соңгулда комиссияларын тургускан болгаш [illegible] [illegible] [illegible]. Депутаттарга болгаш улус судьяларынга кандидаттарны [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Советтерниң депутаттарынга [illegible] [illegible] дарга [illegible] [illegible].

Соңгукчулар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Май 27-ден июнь 4-ке чедир — улус судьяларынга кандидаттарны бүрүткээри эртер, майның 22-ден чер-чер Советтериниң депутаттарынга кандидаттар-биле соңгукчуларның ужуражылгаларын, майның 31-ден — улус судьяларынга кандидаттар-биле [illegible] [illegible].

Соңгулдаларга чедир арткан үеде соңгулда комиссияларын бүрүткээр, агитаторларны [illegible] [illegible], күрүне болгаш хөй-ниити организациялары-биле, бүдүрүлгелер-биле, албан черлери-биле, [illegible] болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бедик демниг хөделирин күштелдирериниң эргежок чугулазынче чөвүлел хуралга онза кичээнгейни салган. Соңгукчуларның соңгулда мурнунуң хуралдарынга чүүлдүг деп көрдүнген чагыгларын шыңгыы учётка алырын, түңнээрин болгаш боттандырарын, ол ышкаш ажылчы чоннуң хуралдарынга хамаатыларның чугаалаан санал-дарын болгаш бодалдарын өйшаанда көөрүн чер-чер Советтериниң хандырарының [illegible] [illegible].

Советтерниң күүсекчи комитеттериниң болгаш соңгулда комиссияларының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга [illegible] соңгулдаларга белеткел-биле холбаалыг организакчы ажылының дүржүлгезин чөвүлел хуралдың киржикчилери солушкан.

Эвилел болгаш республика министерстволарының төлээлекчилери база соңгулдаларга белеткел дугайында дыңнадыглар кылган.

СЭКП ТК-ның аппаратының, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш чамдык министерстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

Чөвүлел хуралды РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов башкарып эрттирген.

(СЭТА).

[illegible] библиотека им. [illegible] Пушкина

Соңгулдаларга уткуштур

ЧУГУЛА СОРУЛГАВЫС

Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш улус судьяларының соңгулдалары — чугула политиктиг кампания. Ынчангаш оларны белеткээринге болгаш эрттиреринге партия, совет органнар, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары киржип турар.

Бай-Тайга районнуң девискээринде район Советинге соңгулдалар чорударының 70, кожуун Советтерге соңгулдалар чорударының 150 округтары болгаш чер-чер Советтериниң 8 соңгулда комиссиялары тургустунган. Оларның составында күш-ажылчы коллективтерниң, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери кирген болгаш бо чугула кампаниянга белеткелдерни эки организастаан. Районга соңгулда участоктарының районнуң күүсекчи комитеди тургузарының чогуур үезинде доозкан, номерлерин тодараткан болгаш агитпункттарны тургускан.

Районга чер-чер Советтериниң чаа чыыжынга депутаттарга кандидаттар дeпшидилгези май 13-тен эгелээн. Соңгулда кампаниязының бо үе [illegible] үе-чадазында парткомнар болгаш партия организациялары, кожуун советтериниң күүскомнары боттарының ажыл-херээн СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң, аш Л. И. Брежневтиң профэвилелдерниң XVII съездизинге Ташкентиге болган байырлыг хуралга чугаалаларында айыткан чугула сорулгаларны амыдыралга боттандырарынче ажылчы чонну мобилизастаарынче углаан. Партком болгаш кожуун Советтериниң күүскомнары Советтерге соңгулдалар дугайында хоойлуларга дүүштүр күш-ажылчы коллективтерге, хөй-ниити организацияларынга [illegible] кандидаттарга эң төлептиг кижилерни депшидилгени турарын чедип ап турар. Район Советинге Ээр-Хавактың № 3 соңгулда округундан СЭКП Тыва обкомунуң [illegible] фермазы партия организациязының секретары, мурнакчы саанчы А. Х. Билчейни район Советиниң депутадының кандидадынга депшитвен. Ээр-Хавак сүт-бараан фермазы бирги квартал дуржунеге сүт садар планын 143 хуу күүсеткен. «Тээлиг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында Самчыырның Кудуңта хойжу бригаданың бригадири Ю. С. Шыдырааны район Советиниң депутадының кандидадынга депшиткен. Хойжу бригада бо үеге чедир 100 хойга онаагтыр 87 хураганнарны камгалап алган. Район Советинге «Бай-Тал» совхозтуң Мешкен-Хөлдүң № 54 соңгулда округундан депутаттың кандидадынга хойжу О. С. Мөңге депшиттирген. Ол 100 хойдан 102 хураганнарны камгалап алган.

Парткомнар, партия организациялары, кожуун Советтериниң район Советиниң күүскомнары депутаттарның кандидаттарын-биле ужуражылга хуралдарынга белеткелдер ажылын бо хүннерде баш бурунгаар чорудуп турар. Моон-биле чергелештир соңгукчуларның дансызын четче, шын тургузары, соңгулда нажылыг чаңгыс-даа кижи данзыга кирбейн барбазын дээш агитаторларны ажылдадыры партия организацияларының чугула сорулгазы болуп турар.

Соңгулда кампаниязының политиктиг болгаш агитас-массалыг ажыл-биле хандырары — партия организацияларының болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының чугула сорулгаларының бирээзи. Агитпункттуларны, агитквартираларны соңгулда кампаниязынче угландыр [illegible] кылдыр дериир шимээри литературалар-биле [illegible] хандырары база-ла партия организацияларының сорулгазы. Ындыг болганда клуб, библиотека чевүделдериниң ажылынга партийжи удуртулганы күштелдирер эргежок чугула. Бо ажыл база бисте багай эвес организастаттынган.

Чер-чер Советтеринге ам болур соңгулдалар ССРЭ-ниң 60 чылдыынга [illegible]. 11-ги беш чылдың ийиги чылының чартык чыл планының күүселдезиниң үезинде эртер. Ынаа белеткелдиң бүгү-ле организастыг болгаш политиктиг ажылдарын часкы тарылганы организастыг эрттирериинче, хөй-ниити [illegible] бедик темпиге чорударынче, соңгулдалар [illegible] төлептиг ужуражыры-биле алган социалистиг хүлээлгелерни доолдур болгаш ажыр күүселдиринче районнуң бүгү ажылчы чонунуң мобилизастаарынче угландырары — бистиң кол сорулгавыс. Ынчангаш партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, Советтерниң күүскомнары боттарының [illegible] соңгукчу бурунгү болдунун хамааты хүлээлгезин бедик бүдүрүнчүүлүг [illegible] соңгулдаларга [illegible] бадыткап күүсеткен турарын чедип алырынче угландырган турары чугула.

Ч. ОНДАР.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң оргкилдизиниң эргелекчизи.

АРГА-АРЫГНЫ ӨРТТЕН КАМГАЛААР

Ам арга-арыг иштинге өрт үне берип болурунуң үези келген. Ынчангаш арга-арыг ажылдакчылары аяс хүннерлиг агаар улажып туруп баарге, эрткен чылгы ышкаш кандаашкын болуп, өрт болу баар ирги бо деп сестип турарлар. Ынчан апрель эгезинден июль ортан үезинге чедир Тываның девискээринге чаңгыс дамды-даа ол дүшпээн ышкажылай. Өрт дыка хөй черлерге болгулаан. Чамдык хүннерде республикага 40 ажыг өрт хып турган.

Өрт айыылы кайыын кээп турганыл? Анаа, бир дугаарында, кижилер боттары буруулуг болуп турганнар. Арга-арыг иштинге чораш ожурбейн октапкан таакпыдан (папиростан), шаккан оттан, ара каапкан одагдан өрт өскүп үнүп кээр. Маңаа хамаарыштыр бир чижектен [illegible] Каа-Хем районда Ильинка суурнуң үш чурттакчызы тайгадан [illegible] шиитпирлээннер. Анаа барган одаг кылып от салып алганнар. А кажан оон чоруптарда [illegible] [illegible] одаанын кырынче суг-даа кудуп [illegible] [illegible] хомманнер. От чоорту [illegible] оон анаа улуг өрт үнген. Ажылар 2192 рубльге штрафтатканнар.

Амгы үеде бистиң республикада өрттүң кыва берген чылдагааннарын тодарадыр милиция албанының дөрт инспектору ажылдап турар.

Инспектор С. А. Залуцкий өрт өскүдүкчүлеринге удур шудургу ажылдап турар. Ол өрт үне берген черге баргаш, ол канчап, чүүден болу бергенин шын тодарадып херектерни дүрген тып шыдаар оперативтиг ажылдакчы. Эрткен чылын ол өрт кыва бергенинге буруулуг дөрт кижини туткан. Артканы инспекторлар дугайында ынчаар чугаалап шыдавас мен. Чүге дээрге инспектор В. Прудниковтуң ол Шагаан-Арыгның кыш ажылдажыйын харылзап турар көргүзүглери мындыг-ла эки эвес. Өскелериниң база ындыг.

Өрт үне берип болур сезон үезинде чамдык арга-арыг ажылдакчыларын кедээ ажыл-агый ажылдары кылдырты баар таварылгалар бар. Шак ындыг практика Каа-Хем районунда бар. Тараа, сиген ажаан алыры — чугула дээрзин кым-даа билир. Арга-арыгны камгалап алыры дээрге-ле база тараа, сигенге дорт хамааржы бээр болгай. Суг турда — тараа-даа бар болур. Бир эвес арга-арыгны өрттедиптер болзувусса, ынчан суг-даа, тараа-даа, сиген-даа чок болур. Ынчангаш чамдык удуртукчу эштер арга-арыгның ажылын база үне деп көөр болза эки.

РСФСР-ниң Ыяш ажыл-агый министерствозунуң төп базазының курлавыры болганда Тываның авиасалбырының парашютистери, десантниктери кандыг-даа үеде, кайда-даа — Красноярск крайга, Уралга, Ыраккы Чөөн чүкке өрт үне бээр болза, оларга дузалажып чеде бээринге, кажан-даа беленнер. Сөөлгү чылдарда республиканың ыяш ажыл-агый ажылдакчыларынга авиабүдүрүлгениң дузазы улуг апарган. Ынчалза-даа четпестер ам-даа бар. Красноярсктиң авиабазазы-биле чарган керээ ёзугаар ажыглаза чогуур самолёттарның чамдыктары ужудуушкунга белен эвес болур. Ынчангаш хөй санныг парашютистер октаттынмайн баар чылдагааны мында.

Өрт кандыг-даа үеде боор болур. Ындыг болганда ыяш ажыл-агый черлеринге бир дежурный турары албан. Ол кижи өрт болган дугайында дыңнадыгны хүлээп ап, чамдыкта дээштиг хемчеглерни ап болгай. Чамдык ыяш ажыл-агый черлеринде ындыг кижилер чок болуп турар.

Бистиң ажылывыста бир кол четпес чүве бар. Самолёттар ооалдап ужуп үнер, радио харылзаазы багай боорга ажылга дыка-ла шаптыктыг боор. Ындыг байдал Тожунуң авиасалбырынга турган. Бо чылын ол четпестерни катаптавас дээш ажылды организастаарын экижидерин болгаш оперативтиг хемчеглерни ажылдап кылырын кол сорулга кылдыр көрүп турар бис.

М. АХМЕТЗЯНОВ.

Арга-ыяш камгалаарының тыва авиазвенозунуң диспетчери.

ШЫНАР АЧЫЛЫГ

Удуртукчуга сөс

Бистиң республикада бүдүрүп үндүрүп турар тудуг материалдарының шынарының байдалында элээн экижилгээн бар-даа болза, тудуг индустриязының дыка хөй бүдүрүлгелеринде үндезин чаартылгалар ам-даа чок болуп турар. Сөөлгү үеде чорутпан хыналдалардан алгаш көөрге, күрүне стандарттарының негелделеринге дүүшпес продукцияларны бүдүрүп турар фактылар хөйү-биле илерээн. Хыналдага кирген 918 кубометр [illegible] демир бетоннуң 459 кубометр хирези брак болган. Ол ышкаш 102 муң туйбунуң 90 хуузу күрүне стандартынга дүүшпээн.

Чыып эптээр демир-бетоннуң шынары ам-даа куду болуп артпышаан. 1981 чылда «Тудуг кезектери» комбинаттың 531 кылыгларын хыналдага кирген. Оларның [illegible] азы ол кылыгларның 50 хуузун күрүне стандартынга таарыштыр бүдүрбээн болган. Бо чылын хыналдага кирген 170 кылыгның шуптузу брак болган.

Шак ындыг багай ажылдың чылдагааннары чыл санында чаңгыс аай болуп турар. Ол болза продукцияның хемчээлин сагывайн турары, бетоннуң даштыкы камгалал кадының чуталалып каары, быжыг эвези-дир. Ындыг бетон кылыглар тудуг шөлдеринге экпээрге чарлып, бустугулап каар таварылгалар хөй.

«Тыва тудуг материалдар» каттыжыышкынының бүдүрүлгелеринде туйбунуң шынарын экижидер талазы-биле боттуг аргаларны ам-даа кылбайн турар. Бо чылдың бирги кварталында Кызылдың туйбу заводунуң бодунга брак 10 хуу. Элегес-Аксының заводунга 26 хуу болган. Ынчангаш 1,4 миллион туйбу чедир бүдүрттүнмейн барган. Кызылдың туйбу заводунуң бүдүрүп турар сайының шынары куду. Сайда элезинниң хуузу хөй болуп турар. Чижээ, бо чылдың апрель 1-ден 9-ка чедир завод «Тудуг кезектери» комбинатче 1000 кубометр сай чудурупчоруткан. Ол сайның чүгле 5 хуузу элезин болур турбуже, 40 хуузу элезин болган. Мындыг болганда демир-бетон кылыглар быжыг эвес апаар. Аңаа цемент нормадан хөй чарыгдаттынар. Заводтуң бодунга брак болурга, хөй цемент, металл, энергия, кижи күжү үнер. Агаарже октаан килис чарыгдал тудуг материалдарының камна[illegible] дыка багай салдарлыг болуп турар.

Үстүнде адааным бүдүрүлгелерде бүдүрүп үндүрүп турар продукцияларның шынарының багай болуп турарының кол чылдагааннары болза, технологияны үреп турарында, кадрларның мергежилинин чавызында, техниктиг контроль килдистериниң ажылдакчыларының харысалга чогунда.

Республиканың ыяш болбазырадып үндүрүп турар бүдүрүлгелери — Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, ИХМ-ниң бүдүрүлгези, чурт үлетпүр эргелелиниң үлетпүр комбинаттары, республиканың Ыяш ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелери продукцияның шынарын экижидер талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни албайн турган-ла, оон сортун улгаттырып турарлар. Туранның, Сарыг-Септиң үлетпүр комбинаттары, Каа-Хем ыяш ажыл-агый черн брус ыяштарны бир-ле сорттуг кылдыр сааргал. Шынында, ону хынап көөрге, оларның чүгле 50 хуузу ол сорттарга хамааржыр болган. Шак ындыг чижектерни өске-даа коллективтерден көрүп болур. Ылаңгыя шала рейкаларының, плинтустарының шынары кончуг багай. Эрткен чылдың январь 1-ден эгелеп күштүг болу берген чааылгарга кылыглары моону-биле садыглаар чаа өртээнде материалдарның өртээ улгады берген-даа болза, аңаа чиигелдер кылырын айытпаан. Продукция бүрүзү ГОСТ-биле кандыг-даа харылзаа чок кылдынар апаар. Ындыг болза-даа бистиң чаңгыс-даа бүдүрүлгевис шак ындыг продукцияны бүдүрүп үндүрер шиитпирлиг чок. Ынчангаш ону сайгарарын хоруур дугайында айтырыг ам тургустунуп турар.

Шала рейказының дугайында каш сөс. Эрткен чылын шаланы сонгаар, оларны солуур дээш чүгле «Кызыл тудуг» тудуг эргелели бээн 18 муң ажыг рубльдиң немей чарыгдаан.

Тудуг индустриязының бүдүрүлгелеринде продукцияның шынарының куду болуп турар байдалының база бир чылдагааны — удуртукчуларның талазындан бо айтырыгже чогуур кичээнгейни салбайн турарында, техниктиг хыналда килдистериниң негелдезиң кошкатканында. Чижээ, «Тудуг кезектери» комбинаттың бажың тудар заводунда техниктиг хыналда чок болганындан шынар шынзылгазы болгаш паспорт чокта-ла тудуг материалдарын бүдүрүп чорудуп турар. Чамдык бүдүрүлгелерде баазалар ажылының деңнели дыка куду. Кызылдың туйбу заводу чугайның, сайның чеже сүт синирип алганын, соокка шыдамыын, кандыг породаларын болгаш өске-даа байдалдарны шенелдеге кирип, ол ажылды чорутпайн турар. Ынчангаш продукцияның шынар көргүзүглери кандыгыл дээрзин билип алыры берге. «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынының, «Тыва кодээ тудуг» трестиң бүдүрүлгелеринде лабораториялар чектелеттинмээн.

Тудуг материалдарынга брак болуп турарынга кол хемчеглер — трестерниң тудуг салбырлары база буруулуг. Олар келген продукцияның шынары багай деп чүгле сөс кырынга чугаалап турар боордан өске, херек кырында тускай негелде-хомудалыг рекламацияларчорутпайн, арбитражтың адынче материалдар шилчиттейн турарлар.

Стандарттарны чогуур үезинде шиңгээдип албайн турар чорук / материалдарның шынарынга багай салдар чедирип турар. Эрткен чылын республиканың бүдүрүлгелериниң шиңгээдип албайн барганы 28 стандарттың 17-ни тудуг материалдары бүдүрүп турар коллективтерге онаажып турар. «Тыва кодээ тудуг» трестиң бүдүрүлгелери тудуг материалдарының шынарын экижидер талазы-биле багай ажылдап, ажылды операциялайы-биле сегидип алырының хемчеглерин чыл санында күүсетпейн, контроль хыналданы тургуспайн, ажылдаар черлерге технологтуг карталарны кылып албайн келгеннер.

Продукцияның шынарын экижидери ышкаш чугула ажылды сегидип алыр дээр болза, лабораторияларны болгаш техниктиг хыналда килдистерин бедик мергежилдиг кадрлар-биле четчелээш, оларның хүлээлгелерин тодарадыр, харысалгазын бедидер, технологтуг чорудулгаларны сайзыраңгайжыдар хемчеглерни ажылдап кылыр апаар. Ол кижээ: технологтуг чурумнарны сагып турарынга болгаш чиг-этти, материалдарны ажыглап, бүдүрүп турарынга шыңгыы контрольду тургузар, бүдүрүлгениң бүгү участоктарында хемчээр болгаш шенелде техникаларны бурунгаар эрттирип, брак кылыр кижилер-биле кижизидилге ажылын чорудар херек.

Бо айтырыгларны амыдыралга боттандырарда шынарны экижидер талазы-биле комплекстиг системаның удуртулгазы улуг рольду ойнаар. Ынчалза-даа ол системаны бистиң республикада чаңгыс-даа бүдүрүлге чери шиңгээдип албаан. Бо чугула айтырыг амыдыралга боттанган турар дээш, бүдүрүп турар продукция бүрүзүнүң шынары бедик, технологтуг чорудулгазы шын болурун дээш партия, совет органнар дээштиг хемчеглерни ап чорудары күзенчиг.

Ю. МИТЮКОВ.

республиканың Курлавыраал лабораториязының начальниги.

ТҮҢНЭЭН

Республиканың Чөөнүң амыдырал хандырылга [illegible] [illegible] бүдүрүлгелери бо чылдың бирги кварталында алган социалистиг хүлээлгелерин, планның онаалгаларын эки көргүзүглерлиг күүсеткен. Ол дугайында чүгле чоокта чаа министерствонуң коллегия хуралынга болган.

Алырның ажылдакчылары ССРЭ-ниң юбилейинге турасказтан социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, чонга ачы-дуза чедирериниң бирги кварталда планын 100,1 хуу күүсеткен. Тус-тус коллективтерден — Каа-Хем, Бии-Хем, Тес-Хем, Барыын-Хемчик районнарының амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелдери, Мөңгүн-Тайга районнуң амыдырал хандырылга [illegible] Кызылда «Чечек» ателье бүдүрүлгези эки көргүзүглерни ажылдаан.

Чонга амыдыралдың ачы-дузазын чедирериниң четкизи республикада калбарган. Бо хүннерде чер-черде 78 [illegible] комплекстиг хүлээп алыр пунктузун тургускан. Эрзин, Барыын-Хемчик районнарда Аянгаты, Мөрен суурда комплекстиг хүлээп алыр чаа пункттарны тургускан. Амыдырал хандырылга шугумунда ажылдап турарларның билиин бедидер талазы-биле боттуг хемчеглер ажылдап турар. Бирги кварталда ол адырның элээн хөй ажылдакчыларын тускай курстарга билиин бедиткен.

Чамдык коллективтер чонга ачы-дуза чедирериниң планының онаалдаларын чедир күүсетпейн турар. Чижээ, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Өвүр районнарының амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелдери бирги кварталда негелдеге дүүштүр ажылдаваан. Чамдык черлерде хептиң хымыктыг арга-биле аштап-арыглап, будуп, амыдыралдың ажыл дериг-херекселдерин септеп турарында четпестер бар.

Районнарның амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелдериниң аразында калбарган социалистиг чарышка Каа-Хем районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели [illegible] Кызыл туктуну чаалап алган.

Р. ДОЛЗАТМАА.

Александр Беган Балгазынның кожуун профтехучилищезин чедиишкинниг дооскаш, өскен-төрээн совхозу «Ак-Туругга» ажылдап чедип келген. Аныяк болду механизатор Ужар-Маадыр Ондарның бригадазынга кирип каан. Каш ай эрткенде Александрның техникага сундулуун, ажыл-ижинге ак сеткилдиин бригадирлар, эш-өөрү-даа чугаалажы берген. Ынчангаш ону комсомол бөлүүнүң секретарынга чаңгыс үн-биле соңгуп алганнар. Оон ажыл-ижи-биле чугаалажып, таныжарымга кысказы-биле мынча диди:

— Бистиң «Ак-Туруг» совхоз чылдың чайгы, часкы, күскү сезоннарга киржир кожуун ажыл-агый техниказының тус-тус хевирлеринге септелге ажылдарын чорудар бригадаларны ангылап тургусканы. Анаа кирер механизаторларның ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидер база септелгениң шынарын экижидер, оон темпизин шапкынчыдары-биле социалистиг чарышты чарлааш, оон негелделерин чедип хонуктап үлүрүп турар. Күскү дүжүт ажаалдазының соонда техника септелгезинче кирген бис.

Александр Беган — ВЛКСМ ТК-ның «Алдын мажак», «Беш чылдың гвардейжизи» деп херек демдектериниң эдилекчизи.

С. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: Александр Беган.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КАМГАЛАЛДЫГ БОЛУР

Республиканың күрүне страхование эргелелиниң Кызыл хоорайда инспекциязының ажылдакчыларының ажылы найысылалдың бүдүрүлге, албан организация черлери-биле болгаш тус-тус хамаатылар-биле харылзаалыг. Эт-септи, бажың-балгатты өрт, үер-халап айыылындан болгаш өске-даа когараалдардан камгалаар керээлер чарар талазы-биле улуг тайылбыр ажылын олар чурттакчы чон ортузунга чорудуп турар. Оон ангыда хамаатылар урук-даргының болгаш боттуң хууда камгалал эки тура страхованиелерин хөйү-биле ангы-аңгы чыл хуусаа иштинде кылдырып ап, ажыглап турар.

Хамаатыларның боттарының хууда чуртталга болгаш ажыл-агый тудуглары ыяап-ла камгалалдыг болурун күрүне страхованиезиниң негелделеринге көрген. Ынчангаш ол талазы-биле тайылбыр ажылы улуг.

Чурттакчы чон ортузунга ол ажыктыг ажылды чорударынга чылдан чылче эки чедиишкиннерни чедип ап турар болгаш боттарының онаашкан ажылынга хөй чыл байлак дуржулгалыг апарган бригадалар болгаш тус-тус агентилер Кызыл хоорай инспекциязында бар. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында тус-тус бригадалар аразынга калбарган социалистиг чарышка Наталья Николаевна Даниловаа удурткан бригада бүгү көргүзүглер талазы-биле эки ажылы-биле чарышка тиилекчи болган. Оон кежигүннери Роза Сидоренко, Ирина Лубошникова олар база дуржулгалыг инспектор-агентилер. Найысылалдың страхование инспекциязының тус-тус агентилериниң ортузунга калбарган хууда социалистиг чарышка Н. К. Моргачева бирги черни ээлээн. Нина Кузьминична — күш-ажылдың хоочуну. Хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг күш-ажылы дээш ол ССРЭ-ниң Сан-хөө министерствозунуң «Эң эки страхование агентизи» деп херек демдээ-биле шаңнаткан.

А. ДАРЖАА.

БЕРГЕГЕ ТОРУЛБААН

Тес-Хем районнуң «О. Шынаа» [illegible] [illegible] Шокарның аалы — Хаагуң хүн [illegible] Чалааты даанын белинде. Одар-белчиири хойга таарышкан, мурнуу чүкче баткан чуум мээстериниң эдээнде. Ол бодунга — совхозтуң дуржулгалыг хойжуларының бирээзи, ынчангаш ооң амыдырал, ажыл-агыйын [illegible] сонуургай бээр.

— Кылын өөренген ажылывыс мал ажылы, ам элээн хөй чылдарда совхозка малчыннап келдивис. Ажыл берге чымыштыг дээрзин билдингер, ынчалза-даа багай түңнелдиг болуп көрбедивис. Кызарга кандыг-даа бергелер ажып эрттинер-ле боор-дур — деп, малчын чугаалаан ор.

Бежен хар чаа-ла ажып чоруур, эрес-кашпагайы ам-даа [illegible] [illegible] ижин сонуургадып ор. Эрткен 1981 чылда төрээн чүс хойга онаактыр 96 хураганны алган, дүк кыргып алыры база хүлээлгеден ашкан. Чайгы үеде 13 тонна сигенни боду белеткээш, кыштаанга дужургөн. Эрткен беш чылдың көргүзүглери дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан.

— Бо чыл бистиң ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл [illegible], оон-биле катай чер-чер Советтеринге, улус судтарынга соңгулдалар база болур. Ынчангаш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип чоруур улус бис — дээш, ооңуң ээзи Маадыр-ле Вера Чалзыповнаже көре тыртып кагды. Вера Чалзыповна: — Бо чылын төрээн 310 хойдан 314 хураганны өстүрүп алдывыс. Дүк багай эвес болур хире. Кедек болгаш мындыг ыйнаан, саргы кежээлеп тур, хойнуң ыяшлааш, хараганга өгенири кончуг чүве-дир. Ынчалза-даа дүк кагбайн тыып тур бис. Мал эмчилери доктаамал [illegible] [illegible] чорудуп турар. Ылап кылбас болза, эм дүк дезүнче кирбес боор-дур — диди.

Бригадир Шалык Көк-оол совхозтуң болгаш бригаданың көргүзүглери-биле малчынны таныштыра каапты. Ниити совхоз төрүүр чүс хойга онаактыр 92,4 хураганны, № 4 хойжу бригада 93,9 хураганны алган болду. Совхозтуң бүгү чүзүн малы эрткен чылдың бо үезинден оранчок өскен. Ажыл-агыйда хөй малчыннар чаш мал алырының хүлээлгезин 10-10 баш ажырып, тиилекчилер болуп турарын малчын сонуургап дыңнады.

— [illegible] дузалакчыларыңар бар-ла турган ыйнаан? — деп айтырдым.

— Уругларывыс дузалажып турду. Уруувус Люба 10 класс дооскан, бо чазын чүс баш хураганны [illegible]. Эки ажылы дээш совхозтуң дирекциязындан, комсомол комитединден шаңналдыг кижи. Областың комсомол конференциязынга төлээ болуп чораан. Оон ыңай улуг оглувус Щорс база-ла багай эвес дузалажып турар.

Мындыг чугаа болганының соонда, социалистиг чарыш дугайын сонуургай бердивис. Малчын Тумат Чечек-оол-биле чаржып турар. Кайызыдаа көргүзүг талазы-биле багай эвес. Ынчалза-даа хамык ужур чүгле көргүзүгде эвес, [illegible] [illegible] [illegible] чайы семиртилге, сиген-шар бижиш дээш оон-даа өске ажылдар хөй. Хөй-ниитиге үлегер-чижээ, өг-бүле культуразы, ажы-төлдүң өөредилге, чорум-чурумну деп чүве социалистиг чарыштың негелделеринде база кирип турар. Бо бүгү ук өг-бүледе эки тургустунган.

Бо хойжу бригадада бажыңныг малчыннар чок. 24 бажыңнар бар-даа болза, ону чайгы үеде септевес, соңга, хаалга чок тургулаар. «Ындыг бажың бар болза, ынчап кым анаа чурттанзавас боор» — деп, малчын хомудаан олурду.

Бадый Чембукеевич болгаш оон ажыл-ишчи өг-бүлезиниң кежигүннеринге ам-даа эки чедиишкиннерни, аас-кежикти күзеп каалдывыс.

Т. ТОЮНДУП.

ОЪТТУГ БООРГА

— Бо оруга дүъш соонда чыткан кижи мен. Үйгүм кадында уругларым алгыржы берди-ле. Ковайып кээримге, өг иштинде чүгле шимээр чүве: өг доразындан хенертен келген суг шуптузун хөме алы берген — деп, чедер үш харлыг Натпит-оол ирей чугаалады. — Оруун хөзүнгэ чыткан идик-хеп, дериг болгаш дөрде шиптек салдап баткаш, бо суугуга тырлы берген. Улуу-ла беш харлыг үш уругларымның бирээзи саңдай кырында, ийиги оруун кырында алгырышкан тур...

Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң хойжузу Шыырап Натпит-оолович Даваның аалынга бо чугааны дыңнадым. Өгнүң хереэжен ээзи хуралдап, эр ээзи хошуун кадарып чоруй барганда, мындыг таварылга болган. Ынчан малчынның беш бызаазының бирээзи база ол сугга ага берген болду. Хоолужө кирип чыдар Кара-Таалдың суу улуг эвес-даа болза, шапкыны аажок: ак көвүк тывып, даш шимээн салып шугуга чаныыр көөргеттинип чыдар. Чааын оон упунга дош тырлы бээр болза, шаалаан суу кандыг-даа калдырже үне шуурап келир.

Кара-Тал — Даваларның кыштаа. Олар маңаа дөрт кышты эрттирген. Ук черниң агаар-бойдузу берге-даа болза, олар төрүүр чүс хойга онаактыр 95-тен эвээш хураган ап көрбээннер. Бо көргүзүг эрткен чылын 98, а бо чылын 99 болган.

— Кадыр-берт болганындан кыжын маңаа машина келбес боорга, хойга бээр сугну шанактыг аът-биле сөөртүп алыр дыр мен. Мыя өрү доңмас чер бар — дээш, Шыырап Натпит-оолович бажын арай ийлендиргеш, сугнуң даажын [illegible] дыр.

— Ындыг харын. Улуг машиналар безин кээп шыдавас деп эртип келдивис. Даарта-ла автомагазинниң чорудуп көрейн, эртип кээр магатчок — деп, мээң-биле кады келген партком секретары Седип Мутур-Сагаанович Донгак чугаалады.

Өг-бүле сакманчылар херетлевес улус. Уругларын кыргапы ап бээр, ийи боду хошун кадарып-даа, хураганын ажаан-даа четтигип турар. Ол аразында Күнзекмааның, совхозтуң партком кежигүнү, хойжу бригаданың парторганизакчызы болгаш, хөй-ниити даалгалары база бар. Школада урутларының кичээлдеринге бада барып турар. А Шыырап мал өстүрериниң өске ажылдарны база кылып турар. Чижээ, дээрге, хойга болгаш хураганнарга шаарап кажааны боду тудуп алган. Черле ынчаш, өг-бүлениң эт-херекселдерин [illegible] [illegible] [illegible] кежээ болгаш үс-шевер улус бар дээрзин херечилеп турар. Ширтектериниң болгаш чонактарының сырыы-даа, [illegible] болгаш чуларының белдирлерин кылганы-даа, аптараларының угулзалары-даа — шупту ындыг. Ынаа артында балды сыпы кылыр хадың биле кымчы сыптаар сөөскен-даа кылдыр каан.

«1982 чылдың социалистиг хүлээлгезин» каастааш, дөрде [illegible] каан тур. Оон бирги арнында «Коммунистиг күш-ажылдың тиилелгезинге чеде бээр бис!» — деп, В. И. Ленинниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Беш чылдың кижилери

Шыырап Натпит-оолович [illegible] чүс хойга онаактыр 90 хураган алырын хүлээнген, ол шагда-ла ажыр күүсеттинген. Он тонна сиген кезип алыр болган, аалдан ырак эвесте ону кезип алыр чер белен. [illegible] [illegible] [illegible].

Малчын кержеңин хоорагаш, кажаадан элээн ырадыр оваалап алган. Кажаазының септелгезин база доозуп, одаан белдип алган. Бо талазы-биле хүлээлгезиниң база амыдыралга боттанганы ол.

— Хоювусту бо Хоолу хемниң мырыңай бажынга, Чайлаг-Хемге, семиртип турдувус. Бо чылын анаа сарлык чайлагладыр, ынчангаш шуут Башкы-Хонашка баар боор бис. Ол база багай эвес чер — деп, Шыырап Натпит-оолович келир кышка канчаар белеткенирин тайылбырлады.

Дүъш соонда хөй өг артында дагже үнүптү. Кадыр хаялар аразындан оларның чүүй баскан даштарының даажы хире-хире дыңналып кээп тур. Бис ол-бо олурту, чамдыкта сирт кырладып чораш, бир дагның кырынга үнүп келдивис. Оон куду көрүптеривиске, карак-ла бо, демги аалывыс, дуу адаавыста, азарганчыг чүве көстүп тур. А бир талавыста улуг кара хем — Хоолу ол. Оон ындында Чалааты болгаш Ирбитейлер. Демги чедер үш харлыг кырган. Шыырап [illegible] [illegible] [illegible] ыйым деп орган чүве. Чоннуң шаг шаандан мал малдап келген сураглыг черлериниң бирээзи бо. Ол дугайында [illegible] [illegible]:

Хоолуда, Ирбитейде
Кончуг ындак чүвем-не чок.
[illegible]
Чурттаксаным арга-ла чок.

Ол черниң үндезин чурттакчызы Натпит-оол Дава болгаш оон оглу, «О-Шынаа» совхозтуң аныяк хойжузу Шыырап Дава оларга чоокта чаа ынчаар ужураштым.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

КЫРГЫЛДАГА БЕЛЕТКЕЛ

«Чал оруун» совхозтуң дирекциязы хой кыргылдазын кыска хуусаада организастыг эрттирерин планнаан.

Бригадаларның кыргылда пункттуларының агар септелгелерин чоруткан. Агрегат херекселдерин четчелеп турар болгаш кыргылдага киржир кижилерниң данзызын тургусканы. Хой кыргылдазын 4 пункттуга чорудар болгаш № 1 хойжу бригада кыргаан дүгүн боттары пресстээш, дужаар, а № 2, 3, 4 хойжу бригадалар суурда тускай шөлге пресстээш, дужаар.

Бо кыргылдага 27000 хойну, 11900 хураганны кыргыыр. Баш удур санааның ёзугаар алырга, [illegible] дүк планын ажыр күүседир арга бар. Кыргаар хойларны чуулгазын дораан чорудар. «Чал оруун» совхозтуң хойжулары он бирги беш чылдың ийиги чылында күрүнеге дужаар дүк планын ажыр күүседиринге бүдүрээлиглер.

В. КУНГА.

Эрзин район.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң [illegible] ден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Клара Хааповна Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылдакчызы.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Шуру Эмекейовна Саая — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Эник Долаановна Ооржак — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Докпай-ооловна Хомушку — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Долгар Саны-Маадыровна Монгуш — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Кара-Саловна Саая — «Барлык» совхозта шеверлекчи.

Кара-кыс Седиповна Сарыглар — «Барлык» совхозтуң саанчызы.

Алдын-кыс Ооржаковна Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Бичей Балганаевна Монгуш — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Көк Шомей-ооловна Данова — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Севил Санаевна Кендеш — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Караанмаа Иргитовна Хомушку — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Нина Алексеевна Гончарова — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

Зинаида Даш-Хүреновна Монгуш — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Бора-кыс Иргитовна Иргит — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чечек Иргековна Донгак — районнуң улус судунуң техниктиг ажылдакчызы.

Чүдүрүк Чамыраповна Донгак — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Нуудул Карий Мамыевна Иргит — «Мөген-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Чамзыевна Иргит — районнуң күрүне архивиниң ажылдакчызы.

Чечекмаа Хертековна Очур — районнуң чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажылчыны.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Светлана Чөңгүкпеновна Сандый — «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы.

Елизавета Дойлуковна Седип-оол — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Татьяна Донгаковна Доржак — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Дарзин Дулушевна Лапчаа — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Александра Донгаковна Тарый — «Улуг-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл-оол Ондаровна Хуурак-оол — Арыг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Сээйа Донгаковна Даларооол — Чааты ортумак школазының техниктиг ажылчыны.

Кара Чамзытаковна Дажы-Даваа — Чодураа суурда өг-бүле ээзи.

Дулуш Сарыг-Ламаевна Дарыг-Сүрүң — «Улуг-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Солдак-Кара Тулушовна Доружап — Көк-Чыраа суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Мария Баштыг-ооловна Салчак — «Шагонартяжстрой» трестиниң № 42 тудуг эргелелиниң шеверлекчизи.

Людмила Тембиреловна Чульдум — Жданов аттыг совхозтуң повары.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Бухгалтер Дембээевна Серен — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Бамаа Төмүровна Буду — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чомаа Дажыевна Лупсаа — Ленин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1982 чылдың май 17.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢ ДУГАЙЫНДА ЛЕНИНЧИ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Тайбынны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга, чепсегленириишкинниң дүжүрериинге, чаа чаалажыышкынның хамыладыларынга тодаргай практиктиг ажыл-херектери-биле идиг бээриинге болдунуп белеңин Совет Эвилели бүзүреддиг көргүскен — ВЛКСМ-ниң XIX съездинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга хамаарыштыр массалыг информацияның даштыкы чепсектериниң, политиктиг болгаш хөй-ниитичи ажылдакчыларының тайылбырларының кол утказы шак ындыг болуп турар.

Л. И. Брежневтиң чугаазы делегейге аажок улуг ужурлуг дузалыг, чүге дээрге тайбынче ССРЭ-ниң чайгылыш чок тура-соруктуун, ам, ядролуг чүс чылда, боо-чепсекти эндере бүдүрериин шиитпирлиг шеглээриндер, делегей айтырыгларын чугаалажыышкыннар столунга боттуг чугаалажылганың аргазы-биле таарыштыр шиитпирлээриндер дээрге шилип алыышкын кижи төрелгетенде чогуп ол көргүскен деп. Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн.

Эш Л. И. Брежневтиң бүгү делегейде улуг сонуургал-биле уткуттурган чугаазы — кижи төрелгетенниң дээрткы хүнүнүң дугайында СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң ленинчи сагыш салыышкынының чаа чырыткылаңчак илерели-дир деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну онзалап демдеглээн. ССРЭ-ниң принципиалдыг чайгылыш чок даштыкы политиказының тайбынга ынаныштыг удалаашкыны делегейниң бүгү булуңнарында миллион-миллион кижилерниң бүзүрелин, ооруп четтирииишкинин болгаш деткиишкинин ол политикага чаалап бериптурар. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының эргежок чугулазын совет удуртукчу онзалап демдеглеп, АКШ-тың чамдык бөлүктерниң шериг талазы-биле тергиидээгей күштүг турарын чедип алыр дээр оралдажыышкыннарын шынгыы шүгүмчүлээн.

«Стратегтиг боо-чепсектерниң боттуу-биле кызырарының дугайында чугаалажыышкыннарны эгелээринге белен чорууну дугайын президент Л. И. Брежневтиң чарлаанынга байыр чедирип турар бис» деп, Ак бажың телеэлекчизиниң Вашингтонга парлааш медеглелинде чугаалаан. Совет удуртукчунуң чугаазын Ак бажың «ыяк өөрениp көөр» деп медеглелде айыткан.

Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының айтырыгларының түс-түс кезектерин чугаалажыышкыннар столунга чугаалашканы чүүдеп-даа дээре деп, АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг АКШ «бодунуң бүгү кезерлерин андараап бээринге белен» деп чугаалаан.

Ол сеcтер боо-чепсекти эндере бүдүрериинге болгаш шериг стратегтиг кавыда дең кылдыр тургустунган байдалды үрээринге чыдыг кылдыр ажыглаттынмайн, харын стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының эрге-ажыктарынга таарыштыр тодаргай ажыл-херектер-биле быжыглаттынган турар боор дээр идегелин политиктиг тайбырлакчылар илергейлеп турар.

Боо-чепсекти эндере бүдүрериин болдурбазының шагдала өйү келген болгаш, берге айтырыгны шиитпирлээриинче бурунгаар шимчээшкинни ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың эгелеп болурунуң перспективазынга байыр чедирээ чогуур деп, КНО-нуң чиңгине секретары Перес де Куэльярның телээлекчизи медеглээн. Ол бурунгаарлаашкын КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинниң дүжүрер талазы-биле ноябрьда ажыттынар ийиги тускай сессиязының мурнуу чарлында эки херектир.

Стратегтиг боо-чепсектер дугайында АКШ-биле чугаалажыышкыннарга ССРЭ-ниң белени дугайты бодунуп чазаазының сеткиз ханыышкынның Данияның даштыкы херектер министри К. Олесен илергейлээн. Стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында АКШ-биле чугаалажыышкыннарны [illegible] ССРЭ-ниң белениин Голландияның даштыкы херектер министри М. ван Дер Стул боттуг бэрымдаа кылдыр үнелээн.

Бүгү делегейде чүүдүг кылдыр көрдүнген чаа совет тайбың иницативаларны Вашингтон бүгү шынгыы көөр ужурлуг деп, Индияның «Индиан экспресс» солуну онзалап демдеглевишаан, угаан-сарыылдыг үнгү Ак бажың дыңнаар ужурлуг деп айыткан.

(СЭТА).

КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

ЛИССАБОН. (СЭТА). «Португалия Компартия барының үзелдиг партияларның бедигээн чамаашкынның [illegible] дүжерин негеп турар» — деп, ПКП-ниң Чиңгине секретары А. Куньял парлалга конференциязынга чугаалаан. Бир эвес реакция эрге-чагыргазы мурнундагызы хевээр туруп, бодунуң негелдезин бзугаар конституцияны эде көрүп чедип алтар болза, Португалияда туруп турар түргүзүт узуткаттынар апаар.

А. Куньял мурнундагызы ышкаш парламентни тарадып, түр чазакты тургузарын болгаш парламентиге хуусаадан эрте соңгулдаларны кылырын негеп турарын айыткан.

Революстуг чөвүлелди дүжүрериин болгаш республиканың президентизиниң шериг талазы-биле бүрүн эргелерин, ылаңгыя оон дээди дужаалдыг шериг начальниктериң ғомуйлаар аргезин кызыгаарлаар деп реакцияның планнап турарының эң-не айылдыын ол демдеглээн. «Иштики политиканың нарын байдалы турза-даа, демократия реакцияны тиилээр дээрзинге Компартия бүзүрээр. Португалия улустуң хөй кезии чагырыкчы бөлүктүң политиказынга удурланып турар. Соң барыт калы — үш ай иштинде болгулаан ниити-национал ажыл соксадыышкыны, революцияның оон апрель 25-те байырлаарынга болгаш май 1-ниң тыскаалынга ажылчы чоннарның массалыг киришкени болур» — деп, А. Куньял чугаалаан.

А. Куньял социалистиг партияның удуртукчуларының туружун шынгыызы-биле шүгүмчүлээн. Ол партия барыын үзелдиг [illegible] дүжүн берип, чугаалажылгакылырындан болгаш кады ажылдаарындан үргүлчү ойталап турар. Бүгү-демократтыг күштерниң, хамыктың мурнунда социалистерниң болгаш коммунистерниң боттарын билчип, каттышкан күш-биле бөделириниң чугулазын ол онзалап демдеглээн. «Компартия моондаа соңгаар тургустунуп келген социал-экономиктиг кризисти демократтыг бзу-биле ажып эртери, калбак улус массаларының амыдыралчы эрге-ажыктарын камгалаар дээш демиселип үргүлчүлээр апаар» — деп, ПКП-ниң чиңгине секретары түңнелинде чугаалаан.

КОМИССИЯ СЕССИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң боо-чепсекти дүжүрериинниң талазы-биле комиссиязының ээлчеглиг сессиязы ол делегей ниитилежилгезиниң штаб-байырында ажыттынган. Аңаа болур санал-онал солчуушкунну Совет Эвилелиниң киирген боо-чепсекти херек кырында дүжүрериниң талазы-биле боттуг тодаргай базымнарны көрген. Делегейниң дүшкүүрлүг чорууң көшкадырынче угланган чугула саналдарын көөр.

Комиссияның даргазы Э. Вимнер (ПУР) санал-онал солчуушкунуң ажыдып тура, КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазының тускай сессиязының мурнуу чарында комиссия ажылдап турарын айыткан. Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорук кижи төрелгетенниң мурнунга ол айылдыг чорукту канчап-даа турган, соксадыр кара чангыс, чайлаттынмас сорулганы салыр апаар ылдыг демчээлдерге четкенин ол онзалап демдеглээн.

ШИИТПИРЛИГ

МАНАГУА. (СЭТА). Национал хосталганың Сандиночу Фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, Никарагуаның чазааның Удуртукчу чөвүлелиниң координатору Даниэль Ортега Каттышкан Штаттарның агрессчи үүлгедиишкиннеринден революцияның чаалап алыышкыннарын камгалаарынга никарагуа улустуң шиитпирлиин дугайын чугаалаан. Америк империализмниң мөлчүгделиинден Никарагуаны хостаары дээш шылгараңгай демисемчи — А. С. Сандинонуң төрүттүнген хүнүнден бээр 87 чыл болганы-биле холбаштыр хөй муң кижи киржикчилиг митингиге чүве чугаалааш, ол ынча дээн. Сандинонуң ады-биле адаан хоорайга болган ол митингиге Мозамбик ФРЕЛИМО партиязының даргазы, республиканың президентизи С. Машелге баштаткан төлээлер база киришкен.

Бөгүн никарагуалар Сандинонуң үелинде ышкаш Каттышкан Штаттарның шериг күчү-шыдалындан коргуп чалданмас-даа деп, Д. Ортега чугаалаан. Никарагуаның чаалап алган хосталгазы кажан-даа садыглажыр чүүл болбас.

Никарагуа удуртукчу дарлал-мөлчүгделди моңгеан-биле арттырар дээш империализмниң кылып турар оралдажыышкыннарынга удур бүгү улустарның аразында эп-сеткил каттыштырылгазының чугула ужур-дузалыын айыткан.

ПАГУОШТУҢ ЧӨВҮЛЕЖИИШКИНИ

ОСЛО. (СЭТА). Европаның Соңгу талазынга ядролуг чепсек чок девискээр тургузар айтырыгларының талазы-биле Пагуош симпозиуму мында ажыттынган. Мында Совет Эвилелинден, Польшадан, АКШ-тан, Англиядан, Финляндиядан болгаш өске-даа чурттардан сурагжыг 25 эртемденнер киржип турар.

Европаның соңгу талазын ядролуг чепсек чок зона болдурар дугайында саналды Совет Эвилелиниң деткип турарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев бадыткаан. Ол идеяны амыдыралга боттандырар чорук ол девискээр черлерге айыыл чок чорукту быжыглаар болгаш ядролуг чепсекти нептеретпес чорукка идиглиг болур ийик, деп совет делегацияның баштыңы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү, «Төөгү айтырыглары» журналдың кол редактору В. Г. Трухановский СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга демдеглээн. Совет Эвилелиниң бо айтырыг талазы-биле туружунуң чугула ужурдузалыг боор турарын симпозиумда демдеглеп турар. Симпозиумда киирген ажылчын документилеринде ол идеяны принцип талазы-биле чүүлдүгзүнүп турар, ынчалза-даа АКШ-тың болгаш НАТО-нуң ниити, ылаңгыя Европаның соңгу чүгүнде агрессчи политиказы-биле холбаштыр ону боттандырыышкын чорударының нарынын база демдеглээн деп, эртемден чугаалаан.

Чыыштың ажылы үш хүн уланчылаар.

ЯРМАРКА АЖЫТТЫНГАН

БУДАПЕШТ. (СЭТА-ның корр.). Венгр найысылалдың делгелге кылыр хоорайжыгажында 30 чурттуң национал туктарын көдүрген. Май он тоста мында чурттар аразының техниктиг ярмарказы ажыттынган. Оон павильоннарында болгаш ажык шөлдеринде 30 чурттуң 2000 хире фирмалары болгаш даштыкы садыг организациялары боттарының продукциязын делгээн.

Ярмаркада көргүзүп турар үлетпүр дериг-херекселдериниң болгаш машиналарның хевири дыка хөй боор турар. Чиик болгаш аар үлетпүрнүң, энергетиканың степоктарындан аңгыда бо чылын венгр болгаш даштыкы-даа делгирлерде прибор кылыр болгаш харылзаа техниказы бүдүрер үлетпүрнүң чаа-чаа чүүлдери киирген.

Эң улуг даштыкы киржикчи Совет Эвилели боор турар. ССРЭ-ниң делгээн чүүлдери ярмаркага келген кижилерни болгаш специалистерни чурттуң 11-ги беш чылда социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң кол угааныышкыннары-биле, эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин ажыглап турары-биле, ССРЭ-ниң өске бүгү социалистиг чурттар-биле ЭДЧ-ниң шугуму-биле хөй талалыг, калбак кады ажылдажылгазы-биле таныштырып турар. Совет делгирде көргүскен үлетпүр продукциязының 80 хуузу чаа азы чаарткан чүүлдерге хамааржыр.

В. НЕМЦЕВ.

БАЙДАЛ ШЫҢГЫЫ

ЛУАНДА. (СЭТА). Мурнуу Африкада байдал база катап шыңгыыраан. Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ыдагакчылары Барыын чүктүң империалистиг күрүнелеринге, хамыктың мурнунда АКШ-ка даянып алгаш, Ангола Улус Республикага удур боо-чепсектиг чөңгээлиг үүлгедиишкиннерин улам күштелдирген деп, Мурнуу Африканың Национал конгрезиниң (АНК) Луандада төлээ чериниң баштыңы Урпа Мокеба чугаалаан.

Преторияның эрге-чагыргазы Намибияның соңгу талазында АУР-биле кызыгаарда агрессчи белеткелдерин күштелдирип турар деп, ол чугаалаан. Мурнуу-Африка Республиканың агаар шериглери Анголаның тайбың хоорайларын болгаш суурларын аваатанзыг бзу-биле бомбалаарын соксатпайн турар, оон түңнелинде кандыг-даа буруузу чок кижилер өлүм чидимге таварышкан турарлар. Республиканың кызыгаарларын маадырлыы-биле камгалап турар Анголаның хостаарының удуртукчу чепсектиг күштерниң (ФАПЛА) кезектериниң моонактынган черлеринче сөөк-язы ыдагакчыларының ужар-хемелериниң агаардан халдаашкынын база көвүдээн.

АУР-же аваатанзыг бзу-биле агаардан халдаашкыннарын Преторияның үүлгедикчилери Вашингтоннуң күткүзү болгаш чүүлдүгзүнүшкүнү-биле кылып турарын У. Мокеба айыткан.

Н. СЕМЕНОВ.

24 шакта

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияда медицинаның дузалал болгаш техниктиг черлериниң ажылдакчылары профсоюзтарының кыйгырыын бзугаар чаа 24 шак ажыл соксадыышкынын кылган. Аңаа ниитизи-биле 600 муң кижи киришкен. Чуртта акша үнезиниң кудулаавы-биле холбаштыр ажыл соксаткан ажылчы чоннар ажыл төлевирин улгаттырарын негеп турарлар. «Таймс» солуннуң бижээнин бзугаар алырга, Англияның барык 400 муң эмчи ажылдакчылары чазак черниң албан бзугу-биле доктааткаашы чедиимес, ады чорууттун деңнелиинден кудук ажыл төлевирлиг боор турар.

Тредюнионнарның британ конгрезинде эмчи ажылдакчыларының негелдезин мурнунда деткип турган. Эң чоокку үеде Мурнуу Уэльстиң 30 муң шахтерлары оларның-биле эп-сеткил каттыштырганын илередириниң ажыл соксадыышкынын кылыр.

М. Тэтчерниң чазаа ажылчы чоннарга ажыл төлевириниң эң кудук деңнелин албадап, оларны «кемчээл чок негелделер» кылыр деп буруудатпышаан, чазак дөжүметтериниң акша-шалыңнын улам улгаттырып турар.

Болгария Улус Республикада ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга турескааткан социалистиг чарыш улам калбарып турар. Руседа Иван Димитров аттыг судно кылыр заводтуң ажылчыннары ол төөгүлүг юбилейге алдар кылдыр Улуг Октябрьның байырлалынга чедир ССРЭ-же чорудар дээш кылып турары чаа хевириниң судновун хуусаадан эрте кылып дооскаш, дужаарын хүлээнген ажылдап турарлар.

Болгар судно тудукчулары-биле кады оларның Совет Эвилелинден берган эш-өөрү база ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: бир бөлүк болгар болгаш совет ажылчыннар.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

ХЕРЕЧИ

Совет улус боттарының хамааты хүлээлгезин күүсетпешаан, херечилеп көргүскени-биле буруулугларны тудуп хоругдаарынга болгаш оларны илередиринге база херекти шын истеп кылырынга эрге-чурум камгалалының органнарынга дузалажып турарлар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарында база «Эрге-чурум камгалалының эки-жидер болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында совет ниитилелде эрге-чурум үрээшкиннери-биле демисел болза чүгле күрүне органнарының херээ эвес, бүгү чоннуң херээ болур деп айтың турар. «Бир эвес улус масса боттары дузалап турар болза, корум-чурум үрээшкини-биле демисел эң-не чединиишкинниг болур» — деп В. И. Ленин айыткан.

Социалистиг эрге-чурумну быжыглаарынга болгаш шын шиидилгени чорудаарынга совет хамаатыларының киржилгезиниң эң-не калбарган бир хевири болза, кеземче ийикпе, азы негелде херектеринге херечи шынарынга киирип, оларның ниити хүлээлгезин күүседири болур. Баштай истелге органнары херекке көргүзүп материалдарны чыып, херечилерни келдирер болгаш байысаар. Хуула буруудаашкынн дээш хөй эвес кеземче херектерни судья боду өттүрген, судка көөр ужурлуг.

Судтуң сорулгазы болза херектиң шын сайгарып көөрү болур, ол чүл дээрге үүлгедиг болган бе, чок бе деп чүвени база буруудаттырган кижи үүлгедиг кылырынга киришкен бе, оон буруузу бар бе деп айтырыгларны кичээргейлиг тодарадыр.

Херечи деп кымыл ол? Хоойлу бзугаар ол кижи истелге органының болгаш судтуң сонуургап турары эрге-чурум үрээшкини-биле холбашкан кижилер болгаш фактылар дугайында медээни билир кижи болур. Ол фактыларны херечи боду көрген ийикпе, азы өске кижилерден дыңнаан туруп болур. Хомудакчы база-ла херечи шынарлыг. Чижээ, ону үптеп турар үеде караңгы болганындан ол үптекчиниң даштыкы хевирин көргенде эскербейн барып болур. Ындыг болза-даа бир эвес шагын эзкел деп негорге, холун кедүрүптерге [illegible] тиилээн арнынга дээпкен дижик, ол кижи салдыг болганын билип каан болза, үүлгедигни илередиринге ол дузалаар.

Херекти тодарадыр талазы-биле хоойлу бзугаар кандыг бир байдалды билир кандыгдаа хамааты херечи шынарынга кирип болур. Угааны солуу кижилер херечи болбас. Ол ышкаш көөр, дыңнаар ужур таварыышкында караа көзүлбес, кулаа дүлей кижилер база ындыг. Буруудаашкынның адвокадын херечи шынарынга байысаап болбас. Оон арткан кижилер, оон иштинде буруудаттырганның төрелдери (кадайы, ада-иези, уруглары) херечи өчүк бээр хүлээлгезин хоойлу хоставайн турар.

Херечилерниң назы-харын хоойлу кызыгаарлавайн турар. Бичии уруглар-даа, кырганнар-даа херечи боор болур. Кырганнарның өчүүнге үнелээ бээр үеде болган болуушкунну ол шын шиңгээдип болур болгаш назы-харының байдалын өөренип көөр. Мөге өчүк бергени болгаш өчүк бээриинден ойталааны дээш харыысалга хүлээдир дугайында 16 хар четпээн херечилерни сагындырбас.

Херечиниң кол хүлээлгези херектиң байдалдарының талазы-биле аңаа билдинер чүүлдер дугайында шын өчүктү бээри болур. Байысаакчының, прокурорнуң ийикпе, азы судтуң [illegible] херечи келген турарын Кеземче-хоруглулга хоойлузу хүлээдип турар. Күрүнениң кезек органнары хамааты[illegible] херечи [illegible] эзилевейн турар. Херечиниң мыйгыртыышкын билик, телеграмма-биле келдирер, келир шагын айыткан турар. Херечи чылдагаан чок келбейн барган таварылгада ону милиция органнары дамчыштыр албадап келдирер. Бир эвес херечи истелгеге болгаш судка келиринден шуут ойталаар болза, ону кеземче харыысалгазынга киирер ийикпе, азы торгаар.

Херечиниң байысаар мурнунда мөге өчүк бербезин, өчүк бээриинден ойталааныны дээш кеземче харыысалгазынга хүлээдир дугайында РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 181-182 чүүлдерин сагындыргаш, ат салдырып алыр. Назы четпээн — 14 хар четпээн херечини [illegible] байысаашкын киржилгези-биле байысаар. Чугула апарган таварылгада 14-16 харлыг назы четпээн херечилерни ол ышкаш башкы олуржуп турза байысаап болур.

Истелге органы болгаш суд бодунуң түңнелин үндүрерде херечиниң сагыш дагтап бээр таварылгада [illegible] илдеңнээр фактыларынга [illegible]. Бир эвес херечи [illegible] бодунуң херечизиниң [illegible] турар деп [illegible] болза, байысаашкын болгаш суд оон [illegible] түңнел үндүрериниң бирымдааны бир бо дээрзин эки тодарап. Чамдыкта херечиниң [illegible] мөге өчүк бээр таварылгага туруп болур, азы кажан-даа онзагай болбас. Мөге өчүк бээри азы бээр кем-херек үүлгедиишкиннинге холбашкан буруудаашкын болур болза, херечини 2 чылдан чеди чыл чедир хосталгазын казыышкыны хоойлуда көрдүнген. Херечини байысаар мурнунда оон эргезин болгаш хүлээлгезин, кандыг херек талазы-биле ону келдирипкенин тайылбырлап берген турар. Херечи кандыг-даа албадаашкын чокка өчүүн хостуг бээр. Истелге үезинде херечиниң өчүк бээриче албадаар болза, истекчиге кеземче харыысалгазы хүлээдир болуру хоойлуда көрдүнген. Ол ышкаш мөге өчүк бээр дээш херечини албадаар, кыжаныр, хамаатыларны РСФСР-ниң кеземче хоойлузунуң 179-183 чүүлдери-биле буруудатканда кеземче харыысалгазынга киирер. Салдынган айтырыгга херечи шын дорт харыы берген турары эргежок чугула. Истелге үезинде тургузукан протоколду херечи номчааш, ат салган турар. Бир-ле херечи өчүүн киирбээн [illegible] протоколга суд секретары бижиир.

Истелге үезинде херечиниң [illegible]

Б. БЮРБЮ,
юрист.

Англи-аргентин чөрүлдээ

Британ чазактың өшериг кабинединиң ээлчеглиг хуралы Лондонга болган. Оон соонда консервативтиг чамның баштыңы М. Тэтчер министрлер кабинединиң дүгээн хуралын бүрүн составы-биле чыылдырган. Аңаа Мурнуу Атлантикада байдалды чугаалашкан. Рейтер агентизелиниң медээзин турары-биле англи шериг шериг тайбың [illegible] айтырыгларын, а ол ышкаш Фолкленд (Мальвин) ортулуктарда турар аргентин шериглеринге удур дайын [illegible] Британия тайбылыпкан [illegible] — деп, «Таймс» бижээн.

Ортулукту дескиндир хүрээлелде британ [illegible] күштер десант дүжүрериниң [illegible] деп берген англи журналистер «Гермес» авианосецтен [illegible]. Корабльдерниң [illegible] күштүг турар [illegible] шаптыктап турар. Хаттың дүргени 40 узел чедип, чалгыгларының бедии — 20 метр боор турар. Мурнуу Атлантикада бодунуң агрессчи үүлгедиишкиннерин Лондоннуң [illegible] Буэнос-Айрестиң [illegible].

[illegible] англи-аргентин мөөрейни [illegible] дипломатиктиг арга-биле [illegible] га чазак чери быжыы-биле бүзүрэп турарын чугаалаан. Англияның чазаа англи-аргентин мөөрейни шериг күжү-биле шиитпирлээр туружун эдевишаан ол база айыткан.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарының шериг губернатору генерал Марио Менендес аргентин туруштарже англилерниң халдаашкыннары хүн келген тудум-на улам күштелген [illegible] улам [illegible] Аргентинаның [illegible] күштериниң [illegible] болган.

(СЭТА).

С. Щипачев

Улуг-Хем

Менги хар эривес мөнге чыдар
Бедиктерден эгезин тыпкан
Кылан өңнүг, арыг суглуг хемнии
Кырлыг чалгыы бадып турлар.
Ырак Өдүгенниң чалымында
Хензиг дамды улуг үнелиг.
Ындыг хемнии төрүттүнген чурту
Кезээ шагда мөнге алдарлыг.
Кадыр-кашпал Тожуда, ында чаа
Халып-турап дииниттелген.
Енисей хем Сибирьде-даа ол-ла.
Эглиии дивес, үерлеп чыдар.
Чалым-дуруу мунгаш шивээ
Саян сыны ону доса-даа.
Ол хем ана торлуш дивейн.
Океанче оруун уламчылаан.
Көгерерген чалым хаяларны
Кешкелендир баткан Енисей
Орук-эрнин делгем кылып алган.
Ону тывалап Улуг-Хем дээр.

Очулдурган С. САРЫГ-ООЛ.

ХЕК-ДАВАН

Чазын черде
Сагыш чайтаар куюмналыр.
Чылгы бөлер
Чылдак-биле бөгүн база,
Чаңым ындыг.
Шавыдарым мунувуткаш.
Шаттар эргий
Саактадып чоруп кагдым.
Хевис харның
Хээн болган караңгыда.
Херел оттуг,
Хензиг чула чырып туру.
Эрте частыр хек-даван
Салбаан чайып.
Чассаан ыпкаш мөгее-дир.
Ону көргеш.
Оранчокта сарыым сактып.
Ноти-хөннүм
Ийлээшкини чаварылды.
Мээс черде.
Меңээ эргим шак бо
чечек —
Сарыым кыстың
Часкы чазык шырайы дег.
Ээге бердим:

В. КАҢ-ООЛ.

ЭРХИЙ-МЭРГЭН

(МООЛ ТООЛ)

Бурунгунуң мурнунда Чер кырынга чеди хүн турган чүвең ирги. Оларның чайынныг чырыынга, чалбыыштыг изиинге Черниң үнүш, чимистиг дириг бойдузу кадып, курган, хаг боол хадып эгелээн. Хөлдер, хемнер соглуп, суксундан бүгү чүве кырлып түрүп-даа берип-тир эвеспе. Ынчан часпас адар адытжы Эрхий-Мэргэн дээрзи чурттап чоруп-тур. Оон часпас адар, хуулгаазын чүве дег, согуннарынга бүзүреп, түрегдээн чон оон дилээн:

— Шиг, халаптан чарып ап көр. Хүннерни узутка.

— Бо чеди согуннум-биле чеди хүнну узуткап шыдаваазымза, улуг эргектерим одура кескеш, бодумну эр кижи кылдыр санавайн, суг-даа ишпес, курган сиген-даа чивес амытан боол, караңгы чер алдынга чурттаай мен аан.

Чеди чүктен барып чүкче дистинчи астына берген турган чеди хүннүң эң кыдыынгаазынче шыгаагаш, шала [illegible] куна чоруй; адып-ла дүжүрген... Алды согунга оттүр аттырган алды хүн улаштыр хемүрерти өжүп каап-тыр. Чедигиниче адар орта, оон согунун хараачыгай доза түдуптар орта, оон кудурук ийи чарлып чаштай берген. А арткан чаңгыс хүн көрткеш, барып чүктүн дагларының бажын кырлап ажа берип-тир.

Эрхий-Мэргэн хараачыгайга хорадааш, аъдын мунгаш, ону сывыртап чорупкаан.

Даң бажы шара-хере, даш бажы сарыг шокар апарганда дезип ушкан кушка чедер чыгай бергенде, хараачыгай, эсти берген чүве-биле домей, чиде берген. Эрхий-Мэргэн аъдының мурнуку ийи дапаның кескеш, ховуга каапкаш чоруй барган. Ээзинге каргыткан түдүү аът, алан-таагы боол хуула берген. Оон ийи холунун буттарындан оранчок чоддак болганының ужуру ол. А хараачыгай имир дужергеле аъттыг кижи дескинер, «мени чет!» деп ону хөглеткен дег чаңының ужуру ол.

Эрхий-Мэргэн улуг эргектерин кескеш, боду тарбаган боол хуула берген. Ол суг-даа ишпес, курган сиген-даа чивес, караңгы чер алдында чурттап чоруур. Тарбаганның даваннарын тапты топтап көөр болза дөрт салаалыг. Тарбаган мен деп чүвени уттупкаш, Эрхий-Мэргэн үнгүрүнден, хүн даглар бажынче ашкалакта, бо-ла үне халып кээр. А чаңгыс хүн оон корткаш дүрген-не даглар артынче чаштына бээр. Хүн, дүн ынчаар-ла солчуп турар чүвең ирги.

◆ С. Тока, Тываның улустуң чогаалчызы ◆

БАШТАЙ ТАНЫШКАНЫМ МОСКВАЧЫ

Александр Пальмбах-биле 1925 чылдың күзүнүнде өске он тыва оолдар-биле кады КУТВ-ка өөренир дээш чедип келгеш таныжкан мен.

Ортумактан бедик дурт-сунунуг, эрин салдыг, шөйбексимээр куу арынныг, чиңге дөрт думчуктуг, эрги кур-биле куржангап эргижирей берген гимнастёркалыг, хөлчок улуг солдат идиктер болгаш картуз борт кеткен аныяк кижи бисти уткуп алды.

— Менди, эштер! — дээш сестерин бодувустуң төрээн дылывыска дыңнап каттывыс.

— Экии, экии, экии!!! — дижип, ол кижиге шупту дөңге харыыладывыс. Оолдарның арыннарында хүлүмзүрүг көстүп келди.

— Силерниң араңардан кым орустап чугаалап шыдаарыл, мээң оон ыңай билир тыва сөзүм чок — деп, таныжывыс кижи чугаалады.

— Соян Мөнге-биле мен бичии орустаар улус бис, арганнары силерниң тывалап чугаалап турарыңардан-даа ааскшти билирлер!

Ол каттырган чугаалады:

— Мени кандыг чугаакыр кижи дээрил, ол ийи сөстү эрги номнардан арай деп тып алдым ышкажыл. Че ам, ажыл-херээвис дугайын чугаалажып кирээлинер. Мээң фамилиямны Пальмбах Александр Адольфович дээр. Силерге орус дыл өөредир мен, бодум силерден тыва дылды база өөренир мен. Чөпшээрежир силер бе?

— Силерге душканывыска дыка өөрүп тур бис, бот-боттарывыстан өөренир-дир бис ийин — деп, өөрүмнүң мурнундан харыыладым.

Пальмбах бистиң чурттаар черивисти көргүскеш, Страстной хүрээде турар столоваята чедирген. Даарта чүүң кылырын чагааш чоруптарының мурнунда «до свидания» деп сөстү тывалап канчаар чугаалаарын айтырды.

— Менди-чаагай — деп, харыыладым.

— Менди-чаагай! — дээш, бистиң эң баштай таныжканывыс москвачы чоруй барды.

Бисти хоорай кыдыында чайгы чурттаалга черинге тургузуп каан. Александр Пальмбах үргүлчү бистиң-биле кады турган, чаныывыска чурттап чаңгыс столоваяга чемненип, бистиң-биле кады культураның сула шимчээшкиннерин кылып турган. Ол бот-тывыңгыр урал чүүлдүг киржикчизи болуп, литература белгүмүн удуртуп, солун кежээлерни организастап, студентилер коммуназында чептестерин, чамдык чалгаапайларны сойгалаан чидиг сатириктиг кожамыктарны чогаадып турган.

Чөөн чүктүң революстуг кадрларын белеткээринге Александр Пальмбах эң-не идепкейлиг киржип турганын көргүзер дээш бо бүгүнүң дугайын чугаалап олур мен. КУТВ-ка, оон тывалар, моолдар, корейлер, японнар, кыдаттар, вьетнамнар өөренип турган тускай секторунга 13 чыл дургузунда ол ажылдап келген.

Тываларга орус дыл өөредиринин белгүмүн тургускаш, мени оон даргазынга соңгаапнар. Ону бистиң баштайгы таныжывыс Александр Пальмбах башкылап турган. Ол биске үжүглелдер, кыдырааштар, карандаштар, демир-үжүктер үлеп берген. Орус дылдың шагы келген. Ол бодунуң өөреникчилерин шууттала чайгы эстрада «театрының» ажык верандазынга чыып алган.

— Экии, эштер!

— Экии, экии, башкы! — деп, бут кырынга тура, бир дөңге харыыладывыс.

— Олуруңар, эштер орус дыл кичээлин эгелээлиңер. Шупту улус олуттарында-дыр бе, чугаалап көрүңерем, дарга?

— Ийе, шупту! — деп, харыыладым.

— Ат, фамилияңар адап көрүңерем.

— Мөңге, Шылаа, Кашпык, Тарыгга, Шагдыр-Сүрүң — деп, кижи бүрүзүнче айтыпшаан, санап эгеледим.

— Кижилериң адын, адазының адын, фамилиязын шын билип алырымда эки кылдыр даңзыдан турузуп бээр силер бе?

— Даңзы чок. Бис бижип билбес бис. Оон кадында тываларда, орустарныы ышкаш, үш каът аттыг болур чаңчыл чок — деп, аңаа тайылбырладым.

— Билдингир-дир! Ам дээрезинде чок-даа болза, чүгле даңзы турузуп билир эвес, харын-даа бүдүн чүүлдерни, номнарны бижиптер эртем-билиглиг кижилер бар апаар. Че, кичээлдеп, орус дылды өөренип эгелээлиңер!

— Бис белен бис, шупту кижилер олуттарында, башкы!

Бис орус альфавиттиң бирги үжүүн кыдыраажтарывыска бижип алдывыс. Ол бистериң кижи бүрүзүнүң кыдыраажынга үжүктү ыяап-ла бижиткеш, хынааш, эгеш, оон соонда самбырага база бижиткеп...

Ол чайын орус үжүктерни он хонук дургузунда дүрген өөренип эрткеш, удаваанда билиндеп бижип база номчуп турар кылдыр өөренип алган бис, дөрт чугаалаарга, эге «академияны» доозканывыс ол. Чамдык оолдарга, ылаңгыя паланы улгады берген Шылаа, Кашпык суглорга орус үжүк-бижикти өөренири элээн берге болган. Александр башкы чугаалап-даа, ыштеп-даа, бүгү-ле аргаларны ажыглап турган.

Ол «инек» деп билигни өөредир дээн болза, ону бижиптеринден ацгыда, инекти самбырага чураш, салааларын-биле мыйысты хевирлей көргүзүп, харын-даа инеккилештир эдерин безин шенеп турган. Дыңнакчыларга ол хөлчок таарыжыр. Кичээлдер хөглүг эртер чүве. бис боттарывыстың төрээн аалдарывысты сактыр турдувус. Башкы «авайо» деп сөстү бижиирин болгаш номчуурун өөредир дээнде, холунга портфельди алгаш, чайгап, ырлагылаар турган... «Мама» деп орус сөстү тывалап «авайо» дээрин шупту билир турган бис.

Бистерге, 1925 чылдың «чаа келген москвачыларынга», Александр Пальмбах чангыс неделя хире үеде-ле биске эң чоок, бисти эң эки билир кижи апарган.

1925—1929 чылдарда КУТВ-ка Пальмбах ышкаш ажылгүүлезин бистиң кажан-кезээде утпазывыс башкылар, кижизидикчилер, партия ажылдакчылары хөй турган. Леонид Покровский (КУТВ-туң проректору) Софья Бабанова, Хамид Сейфуллин, Евгений Лебедев, Борис Шумяцкий (ректор), Вера Дубровина болгаш өскелер-даа бисти эртем-билигге өөредир наар дээш дыка улуг күштү, энергияны үндүргеннер. Ынчалзажок Александр Пальмбах бистиң аңаа өөренип турганывыс 4 чылдың дургузунда шуптувуска эң чоок эш, башкы, өңнүк болуп келген.

Чечектелген чодураалар
Черниң ырын каастай
берди.
Хүннүң чырыы
чарлалашты.
Хүлүмзүрүг көстүп келди.
Частың адаа айы төнер,
Чайның айы үнүп келир.
Черниң ырыногаараарар,
Сеткилдерни сергедиптер.
Чырык хүннүң адаан орта
Чыргалдыг-бай чурттаалганы
Каастап турар үнүш-бойдус
Кайгамчыктыг чараш-ла-
дыр.

БОДАЛГА-ТЫВЫЗЫКТАР

1. Бир кадай тооруктар сайлааш, 121 сай арыглап алган. Оозун өг-бүледе хөй уруг-дарыынга деп-дең кылдыр үлеп берген. Ол кадайның уруг-дарыы шупту каш кижи турганыл? Кижи бүрүзүнге арыглап каан каш сай онаашканыл?

2. Шынаага кезек доргун теректер баштарынга таанар кээп хонупкан. Бир терекке-ле ийи-ийи таанар олурарга, бир терек артып каар, а бир терекке-ле бир-бир таан хонуптарга, бир таанның олурар терээ чок апаар. Шупту каш теректер, чеже таан-нар-дыр?

3. Бызаа казанаазының иштинде дөрт азыг бар. Азыг бүрүзүнде-ле күске үнгүрү бар. Үнгүр аксында-ла бир-бир күскелер олурган. Күске бүрүзүнүн дужунда-ла үш күскелер көстүп турган. Казанакта шупту чеже күскелер барыл?

4. Деп-дең алды ханалыг бажың турган. Ол ханаланның бирээзи шуут көзүңнүктер бүткен. Көзүңнүк чок хана бүрүзүнүн баарында-ла чула тудуп каап турган, а көзүңнүктүг ханала база-ла ол хире чулалар [illegible] турган. Өртке айыылдыг чеже чула тып турганыл?

Д. ОНДАР.

ШЫН ТЫПКАННАР

№ 108 «Шында» алтай улустуң тывызыктарын Мөңгүн-Тайгадан пенсионер С. Самбуу, Бай-Тайга районда Шуй ортумак школаның 2-ги клазының өөреникчизи Куулар Айлынмаа ээр баштары, трактор, үжүктүг ине, малдың дөрт дуюу, чалаг терге, улуг автобус, делегей чуруу (карта), чаңгы, үнген хүн деп шын тыпкаш, харыызын мурнай чорутканнар.

№ 113 «Шынга» О. Борантың чогааткан тывызыктарын Тес-Хем районда Самагалдай ортумак школаның өөреникчизи Валя Сырат, Мөңгүн-Тайгадан хоочун тоолчу С. Самбуу, Таңды районнуң Чал-Кежиг суурдан Т. Седип-оол олар сылдыс, соок, чыжырганы, хат деп шын тыпканнар.

Сонуургактарга

ЭРГИ ХАНАЛАРДА

Москва чанында Косино суурнуң чурттакчылары — пестааны аргынчылары, ногаажылар реставратор (чаартыкчы) мергежилин база шиңгээдип алганнар. «Мособлстройреставрация» трестиниң специалистери-биле кады олар XVII вектиң орус урал шеверлекчилериниң Белое хөл эриинде тургускан архитектура тураскаалы — хүрээниң «дашты» катап тургузуп дооскаңнар. Чаартынган бажыңга ам уругларның музыка школазын тургузары шиитпирлеттинген.

Уругларның бо музыка школазын 1945 чылдың апрельде ажыткан, ол дээрге чуртта баштайгы совхоз школазы-дыр. Оон бээр бо өөредилге черин чүс-чүс кижи дооскан, оларның улуг кезии мергежилдиг музыкантылар апарган.

Школаның кончуг эки организатор, салымныг кижизидикчи А. Князев үр үениң дургузунда удуртуп келген. Эрги хүрээни катап тургузуп, ону класстар, аудиториялар кылдыр эде кылып саналдаан.

Суурнуң бүгү чурттакчылары киришкен чаартылга ажылдарының баштайгы чадазы дооскан. Улуг делгем дугаанның куполы адаа концерт залы апарган. Специалистер ханалар каасталгазын доозуп турар, күстен эгелээш кедээ школадан Бахтың, Моцарттың, Чайковскийниң, Шостаковичтиң аялгалары дыңналып турар апаар.

Люберцы, Москва область.

В. ИШКИН.

САМОСВАЛГА ЧОРААН ШЫГЖАГ

Шыгжагны дилээн херээ чок, ону самосвалга чүдүрүп эккеп болур. Вышний Волочек деп хоорайга шак-ла ындыг болган.

Чоокта чаа хоорайның төп скверинге чаагайжыдылга ажылдарының үезинде довуракты самосвалдарга сөөртүп эккеп турган. Мында ажылдап турган А. Мельничук биле И. Данилюк олар довуракты тарадыр эжип тургаш, пор-малгаштан кылган доңганы эскерип кааннар. Доңга чарлы бээрге оон мөңгүн чоостар төктү берген.

1840-1893 чылдарда бүдүрген 164 рубль, 99 полтинник сезен чылдар ажыг үеде черге шыгжаттынып чыткан.

— Сөөлгү үжен чылдарда бо районнуң девискээринден чеди шыгжаг тывылган — деп, хоорайның сан килдизиниң эргелекчизи Г. Григорьева чугаалааш, уламчылаан. — Эң-не эрте-бурунгу шыгжаг Сухохлебово суурдан тывылган. Д. Гуров болуңнуң огородундан Иван Грозныйның үезинде үндүрген 136 чоостарны тыпкан. Чаа шыгжагның ниити деңзизи ийи килограмм ажыг болган.

В. ФЕДОРОВ.

Вышний Волочек.
Калинин областы.

В. М. Шукшинниң төрүттүнген черинде

Алтайның «Белокуриха» курортунга бистиң улуг Төрээн чуртувустуң кайы-даа булуңундан эмнедип, дыштаныры-биле кижилер чедип келир. Олар шуптула сураглыг совет чогаалчы В. М. Шукшинниң өскен, төрээн суурунга баар күзелин илередирлер. Хүннүңне туристер автобузу оон ынаар чоруп турар.

Чоокта чаа курортка дыштанып чорааш, бөлүк эштер-биле Василий Макаровичтиң төрүттүнген чери — Сростки суурга чордум.

Хөйге билдингир Чуй автооруу Бийск хоорайның ортузун куду агып бадып чыдар Бий хемниң кежер көвүрүгден эгелээнин, моон үжен беш километр черде чогаалчының төрүттүнген сууру турарын экскурсовод бистерге тайылбырлады.

— Чуй революция мурнунда эжелекчилериниң болгаш чинжек садыгжыларының оруу турган. Ам ону «Найыралдың оруу» дижир. Болап Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарының чүъктери Моол Арат Республиказы, а аңаа сөөлүнде социалистиг чурттарже Моолдуң продукциязын сөөртүп турар — деп, ол чугаалады.

Чуйнуң делгем оруу-биле халдып ор бис. Оон ол-бо талаларында теректерни, талдарны тараан, оон ыңай көөрге, Алтайның тараалаң ховулары ужу-кыдыы көзүлбес болуп чоруй барган...

— Алтайның чогаалчызы Василий Макаровичтиң төрүттүнген чери, өскеп болгаш күш-ажылчы намдарының эгелээн сууру — Сростки бо-ла болгай — деп, тайылбырлакчының өткүт үнү дыңналды.

Тараачын кижиниң амыдыралы, чурттаарынга бүгү талазы-биле таарымчалыг бойдус чурумалдыг черде суурну туткан. Чуй оруунуң кыдыында, барының талазында кайгамчыктыг чараш бойдус чурумалдыг Катунь хем агып чыдар, мурнуу талазында ыяш бүрү ыыштар аяң-шинчи кирип каастаан, шоолут бедик эвес Пикет даа турар, чоокунгу чүгүнде тараа шөлдери чаттылып чоруткан.

Сростки суур-биле таныштывыс. Ол үндезилеп тургузуттунгандан бээр чүс чыл ашкан. Ында [illegible] ыныштыкының совхоз бар. Оон ишчилери мал, чер ажылы кылып, аръ, сад өстүрүп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында, ылаңгыя сөөлгү үеде суур кескүлү-биле чаартынган. Үш каът ортумак школаны, «Катунь» кинотеатрны, универмагны, он ийи огбүле чурттаар ийи каът чурттаага бажыңнарлың болгаш өске-даа тудугларны тудуп, кудумчуларны чаагайжыткан. Чонунуң амыдыралының деңнели чыл келген тудум экижип орар.

Чогаалчының төрүттүнген бажыңы бо хүннерге чедир камгалаттынмаан, оон турган черинде «1929 чылдың июль 25-те В. М. Шукшин төрүттүнген» деп бижик тураскаал самбыраны тургускан.

В. М. Шукшинниң авазы Мария Сергеевнаның сөөлгү чылдарда чурттап турган бажыңы Пикет даавың эдээнде. Катунь хемниң эриинде хавак кырында. Суурнуң кедээ талазында бедигеште туткан Моол Сростки суур адын тавааңда дег көстүп чыдар болду. Ам мында чогаалчының музей-бажыңын ажыткан. Шукшинниң тускай дөрт өрээл бажыңы. Бухняның чогаалчының авазының өрээлиниң дерик-херекселдерин хевээр арттырган. Өске ийи өрээлде Василий Макаровичтиң өөренип чораан өг бүлезиниң, хөй талалыг чогаадыкчы ажыл-чорудулгазын, кандыг киноларга ойнаанын көргүскен документилерни, фоточуруктарны, чогаалдарын делгеп көргүскен. Талантылыг чогаалчының ажылдаар столун келгеннер улуг сонуургал-биле көөр. Ында шала эргижирей берген «Москва» деп бичии машинканы, демир-үндүүн, хөй-биле бижээн чогаалдарын болгаш өске-даа дериг-херекселдерин, документилерни салган.

В. М. Шукшинниң дончу намдарын экскурсовод бистерге таныштырды. Ол школачы чылдарында ном номчуурунга кончуг сундулуг чораан. Оон дугайында «Гоголь болгаш Гайка» деп рассказында сактып бижээн. Бедикенде барып чогаал ажылынга улуг салдарны ол чедирген. Чеди классты ол дооскаш, автомобиль техникумунга өөренип, заводка ажылдап турган. Оон соонда шериг албанын эрттиргеш, төрээн суурунда аныяктарның кежээки школазынга директорлап ажылдаан.

Василий Макарович 1954 чылда Москваның күрүнениң кинематография институдунга өөренип кирген. Ынчан чээрби беш харлыг турган, ол үеге чедир ажылдаттынмаан каш шулук, рассказ бижээн кыдыраашттыг турган, олар парлалгага үнмээн. Дээди өөредилге черинге кирип алганы салымчаанныг талантылыг ажылынга улуг идиг берген. Оон эң-не баштайгы чогаалы — «Тергеде ийи кижи» деп рассказы 1958 чылда «Смена» журналга үнген «Октябрь» журналдың чанынга аныяк чогаалчыларның литература каттыжылдарынга ол өөренип турган. В. М. Шукшинниң чогаал ажылынче делгем оруу ынчаар ажыттынган. 1974 чылга чедир чурттаан назынының иштинде рассказтар чыындыларын, «Ындыг оол чурттап чоруур», «Кызыл калина», «Даайым» деп тоожуларны, «Силерге хосталга бээр дээш келдим» деп романны болгаш өске-даа чогаалдарны номчукчуларга бараалгаткан. Оон маадырлары — амгы үениң бодуун кижилери, оларның нарын болгаш байлак иштики сагыш-сеткилин ол илереткен. Чамдык чогаалдарында төрээн чериниң кижилерин, оон бойдузун, Катунь хемниң дугайында тоожуп турар. Дыка хөй киноtоожуларны бижип, киноларны тургузуп оон рольдарынга боду ойнаанын хөйге билдингир. «Ийи Федор», «Алдын эшелон», «Кызыл калина», «Хостаашкын», «Олар Төрээн чурту дээш тулчуп чорааннар» болгаш өске-даа киноларга Василий Макарович ойнап, талантылыын көргүскен.

В. М. Шукшинниң «Иван Поповтуң бичии чораан чылдарында» деп бөлүк рассказтарынга үндезилеп тургускан «Чаш чылдарның байырлалдары» деп киноны оон студент чораан эштери, М. Горький аттыг студияның режиссерлары Ренита биле Юрий Григорьевтер тургускан. Чоокта бо кино суурнуң «Катунь» кинотеатрынга үнген, ону чогаалчының чаңгыс чер чурттуглары улуг сонуургал-биле көрген. Ук кинода бо суурнуң ажыл-ишчилериниң дугайын чугаалап турар.

Сросткиде В. М. Шукшин аттыг үш каът ортумак школага кирип, оон амыдыралы-биле кыска-даа бол таныштывыс. Школаның директору Н. И. Жабин улуг [illegible] мурнунда. В. М. Шукшин аңаа [illegible] төрлап турда, ажылдап [illegible] кижи болду. Эрткен чылдарда [illegible] техниктиг баазазы бижиинден, өөредилге-кижизидилге ажылы экижээнин ол чугаалады. Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазы эки көргүзүглерни чедип ап келген. Эрткен чылын бир гектар шөлден 210 центнер чигир свекланы ажаап алган, ол совхозтуңдан 30 центнер хөй болган.

[illegible] школа музейиниң организакчызы Н. А. Ядыкина бистерге мынчаар чугаалады:

— Василий Макарович дириг турда-ла, оон дугайында материалдарны, фоточуруктарны чыып эгелээн мен. Бо суурга күрүне музейин ажыттына бээрге, оон дыка хөйүн ынаар бериптим. Чүге дээрге аңаа кайызын-даа улус көөр-ле болгай, олар сонуургап көргейлер аан.

В. М. Шукшинниң кадайы Л. Н. Федосеева-Шукшина ийи уруу-биле Москвада, кады төрээн дуңмазы Наталья Шукшина (ам Зиновьева) Бийскиде ажылдап, чурттап турар.

Сураглыг чогаалчы, кинорежиссер, артист, Ленинчи болгаш РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады, РСФСР-ниң урал чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Василий Макаровичтиң амыдыралы, ажылы-биле таныжкаш, оон дугайында хөй ажыктыг, солун чүүлдерни билип алдывыс.

Т. ХЕРТЕК.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 22-ДЕ
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Кадыкшылдың болгуу күзээр болзуназ». Күш-культуржуларга сүмелер. 9.05 — «Декабрь 20». Урал-чечен телефильм. 4-кү серия. 10.15 — «АБВГД-жигеш». 10.45 — «Силерге, ада-иелер». 11.15 — «Спортлотонуң» 21-ги тиражы. 11.20 — «Эки барааннар хөй болзун». 11.50 — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга». Казах ССР-ниң ырның болгаш танцының Күрүне ансамблиниң концерти. Алма-Атадан дамчыдылга. 12.25 — «Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Чурулга урал чүүлдериниң А. С. Пушкин аттыг Күрүне музейинге кирген чаа чогаалдарының делгелгези. Музейниң 70 чылынга делгелгени тураскааткан. 12.55 — «Үнүштер делегейи». Биология эртемнериниң кандидады Г. М. Прокурякова дамчыдылганы башкарар. 13.50 — Делегейниң чадаг-терге маргылдаазы. ГДР-ден дамчыдылга. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — Бичии уругларга фильм. «Кызыл галстук». 15.25 — Шри-Ланка республиканың чарлаашының чылынга. «Шри Ланка — кайгамчык чаагай ортулук» деп кинопрограмма. 15.30 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 16.50 — «Советтер болгаш амыдырал». 17.20 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренконуң болгаш Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилелдиң радиозунуң улустуң музыка херекселдериниң оркестриниң РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Некрасовтуң удуртулгазы-биле концерти. 18.00 — ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң хун дөмдеглели. 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — Тайбың камгалалының совет комитединиң даргазы Ю. А. Жуковтуң беседазы. 19.30 — Останкинонуң концерт студиязынга аныяктар кежээзи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Игорь Моисеевтиң баледи». Концерт-фильминиң баштайгы көргүзүү. 22.45 — Аар атлетикага ССРЭ чемпионады. 23.00 — 00.05 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Торпедо» (Москва). 2-ги тайм. Төп «Динамо» стадионундан дамчыдылга. Оон соонда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнериниң программазы: «Саян чаңгыс чер чурттуглары», «Надежда» суур». 14.50 — Аар атлетикага ССРЭ чемпионады. 15.30 — Суг полозунуң талазы-биле чурттар аразының маргылдаазы. ССРЭ-ниң 1-ги шилилдек командазы-биле Голландияның шилилдек командазы ужуражыр. Тбилисиден дамчыдылга.

Белорус ССР-ниң
телевидениезиниң
программазы

15.30 — Белорус шүлүкчүлериниң чогаалдары. 16.00 — Уругларның «Прясница» дээр аас чогаал ансамблиниң көргүзүү. 16.10 — «Бодаңыышкын». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры академик П. И. Альсмиктиң дугайында документалдыг фильм. 16.30 — Композитор И. Лученок-биле ужуражылга. 16.50 — А. Маяковский. «Мистерия-Буфф». Шии-фильм. 18.00 — Суг полозунга чурттар аразының маргылдаазы. Нидерландының шилилдек командазы-биле ССРЭ-ниң 1-ги шилилдек командазы ужуражыр. 19.45 — [illegible] 20.00 — «Таңмыктыг удуңар, чаштар!». «Бажың биле ишме». 20.15 — «Кажаашкан». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Бумбараш». Урал-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 22.45 — Делегейниң чадаг-терге маргылдаазы. ГДР-ден дамчыдылга. 00.00 — «Бүгүр амы болгус, [illegible]». Документалдыг фильм. 00.15 — 01.00 — Регбиге Европа чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш Францияның шилилдек командаларының ужуражылгазы.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Агаар

Республикага бөгүн кежээр булуттар, чамдык черлерде хар холумактыг чаъс чаар.

Кылдыга кежээр булуттар, чаъс чок.

Агаарның температуразы дүне 0—2, хүндүс 13—15 градус чылыг.

Кино

МАЙ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шляпа» 11.20, 13.10, 15.00, [illegible] 21.10 шактарда. «Кайнаар барыл ол» 9.30 шакта.

«ПИОНЕР»: «Киночыындызы (чаа)» 9.00 шакта. «Алдыгы» 10.30, 12.20 шактарда. «Ак хептиг хеэржеги» 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«УЛУГ-ХЕМ»: «Ол оол чаныл келген-дир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-36, партий-ле амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-27-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун посбейн бараанда 2-33-75 телефоннар болгаар.

Чагыг № 992

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00937

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 120 (11918) | 1982 чылдың май 23, воскресенье | 1925 чылдан үнденип эгелээн | Өртээ 3 көп.

МОСКВА. Кремльдиң съездилер ордузу. ВЛКСМ-ниң XIX съездизи. Чурттуң ажылчын аныяанының салгакчыларының съездиге байыр чедирип турары.
(СЭТА-ның фотозу. (Чуруктту фототелеграф дамчыштыр хүлээп алган).

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

эш Леонид Ильич БРЕЖНЕВКЕ

Бистер, ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттары, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң комсомолчуларының, бүгү [illegible] болгаш кыстарының бодалдарын болгаш күзел-чүткүлдерин илергейлеришкен, төрээн Коммунистиг партияга, ооң дайынчы штавы—ленинчи Төп Комитетке, ТК-ның Политбюрозунга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневке кызыгаар чок ынакшылдың болгаш ажы-толдуң өөрүп четтиргениниң сөстерин бараалгадып тур бис.

Социалистиг Ада-чурттуң тайбың дээриниң адаанга чурттаар, өөренир болгаш ажылдаар, бүгү совет улус-биле кады коммунистер партиязының башталгазы-биле өлүм чок ленинчи идеяларны бадыткаар аажок улуг аас-кежиин Советтер чурттунуң аныяк салгалынга таварыштырган!

Бистиң съездивиске эш Леонид Ильич Брежневтиң онзагай, сорук кииринчи чугаазы, Коммунистиг партияның Төп Комитединиң байырлыг чагаазы комсомолчу бүрүзүн, аныяк кижи бүрүзүн изиг сорук кииргеи, аныяктарга, Октябрьның херээнге оларның шуут бердингенинге кызыгаар чок бүзүрел ол чугаада, байыр чедиришкининде сиңниккен. Партияның бедик бүзүрели бистерни чалгыннандырып, чаа-чаа эрес-маадыр чоруктарже болгаш тиилелгелерже кыйгырып тур.

Совет аныяктарның чүректери болгаш бодалдары төрээн Коммунистиг партияга хамааржыр. Чүнүң эрге-ажыктарынга шынчы бараан болурунга, коммунизмниң идеалдары дээш турушттуг демиселчилер болурунга, бурунгаарлаарынга болгаш тиилээринге бистерни партия өөредип турар. Комсомолдуң амыдыралчы күжү, революсчу бүзүрелиниң, чогаадылгазының болгаш кодурлуушкунунуң эгээртиимес үнер дөзү — партийжи удуртулгада.

Делегейниң коммунистиг ёзу-биле чаартыгның херээнге кызыгаар чок бараан болурунуң чырыткыланчак үлегер-чижээ бооп улуг Ленинниң херээниң шынчы уламчылакчызы, амгы үениң политика болгаш күрүне талазы-биле шылгарангай ажылдакчызы, тайбың болгаш социал депшилге дээш мөгег чок демиселчи, аныяктарның мерген угаанныг дагдыныкчызы эш Леонид Ильич Брежневтиң амыдыралчы оруу болуп турар.

Совет чурттуң пачтары Силерниң маадырлыг амыдыралыңарда бүгү долузу-биле илергейлеттингеп. Эргим Леонид Ильич, Чайгылыш чок идейлиг бүзүрелдиң, большевикчи турушттуг болгаш принципиалдыг болурунуң, эрес-маадыр болгаш чаагай сеткилдиг чоруктуң, ленинчи, коммунистиг ёзу-биле чурттап болгаш демисежип билириниң магалыг чаагай чуржулгазын аныяктар Силерниң «Сактыышкыннар», «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» дээр кайгамчыктыг номнарыңардан өөренип ап турар.

Аныяк салгалды политика талазы-биле идепкейлиг ажы-херектиг билир, күш-ажылга ынакшылдыг болгаш ажылдаар билдилиг, социализмниң чаалап алышкыннарын камгалаарынга кезээде белен кылдыр кижизидериниң артык чугула болгаш хүндүлүг сорулга комсомолда чок. Марксизм-ленинизмниң улам-на тиилеп турар өөредиин оолдар болгаш кыстар чайгылыш чок шиңгээдип алырын, улуг салгакчыларның революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын хумагалап база көвүдеткен турарын, буржуаз идеологияның болгаш моральдың кандыг-даа илерээшкиннеринге эптеш чок ёзулуг патриоттар болгаш интернационалчылар кылдыр өзеп турарын комсомол организациялары чүткүлдүг чедип алыр.

«Мен — Совет Эвилелиниң хамаатызы мен!» деп, оолдар болгаш кыстар чоргаарланыышкын-биле чугаалаарлар. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюнуң бүдүүзүнде бистер — чурттуң бүгү националдарының болгаш биче улустарының аныяк төлээлекчилери ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма найыралын ыдыктыы-биле хумагалаарын болгаш хөгжүдерин, социализмниң салым-чолу дээш, бистиң Төрээн чуртувустуң чечектелиишкини болгаш күчү-шыдалы дээш харысалгалыг болурунун сагыш-сеткилин аныяк салгалга ижиктирерин ленинчи партияга байырлалдыг бүзүредип тур бис.

СЭКП-ниң төөгүлүг XXVI съездизиниң тодевилээн өндүр улуг планнарын боттандырарынга тодаргай киржилге аныяктарга алдарлыг болгаш эрес-маадыр чоруктуң херээ, хамаатыг дадыгыышкынның шылгалдазы болур. «Аныяктарның шалыпчы ажыл-ижин, билиин, инициативазын болгаш чогаадылгазын — XI беш чылга!» деп патриотчу шимчээшкинге миллион-миллион комсомолчулар, оолдар болгаш кыстар киржип турар. Олар күш-ажылчы сорук кириишкинин, мегаг чок тывыышкынын, бедик сагылга-чурумнуун болгаш организастыын өндүр улуг тургузуушкуннуң хүн бүрүзүнге көргүзүп турар. Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш шынарын бедидер дээш, камналга болгаш хумагалал дээш демиселге Ленинчи комсомол, совет аныяктар боттарының салыышкынын көвүдедип, капитал тудугга болгаш транспортка, салгыныын болгаш чоннуң хандырылга черлеринге шефтээшкинин күштелдирер. Изиг чүректерлиг, быжыг характерлиг, билдилиг холдарлыг кижилер херектиг черлерге кезээде турар деп алдарлыг комсомолчу чаңчылды әдербишаан, аныяк эки турачыларының чаа-чаа отрядтары Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң, Кыдыкы Соңгу чүктүң, Россияның Кара эвес хөрзүннүг черлериниң [illegible] хуралгаңнынга немежип бээр.

Партияның аграр политиказын амыдыралга боттандырарынга комсомол онза харысалга-биле киржип турар. Бедээниң болгаш хоорайның комсомол организация бүрүзү, комсомолчу бүрүзү аъш-чем программазын боттандырар дээш бүгү улустуң демиселинге болуушун туружун тып алыр. Комсомол оолдарны болгаш кыстарны төрээн черинге ынакшылдыг, анаа ажылдаар, ону улам байлак болгаш чурумалдыг кылып шыдаар билдилиг кылдыр улам чүткүлдүг кижизидер.

Бистиң бүгү-ле эн-не дидим планнарывыс харын чүгле тургузукчу ажыл-иш-биле амыдыралга боттанырын ханы медереп билип турар бис. Ажылчын [illegible] тараачыннарның, совет интеллигенцияның төлептиг болгаш идегелдиг [illegible] партияга [illegible] дээш Ленинчи комсомол бүгү-ле чүүлдерни кылыр. Школаларның, профтехучилищелерниң, дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның комсомол организациялары ханы болгаш быжыг билиглер дээш чүткүлдүг демисежир, Улуг Октябрьның эстафетазын улам ынай аппаар салгакчыларны күш-ажылчы амыдыралга белеткээр.

Миллион-миллион совет уругларга Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязы идейлиг болгаш ажылчаң кадыналышкынының бирги чадазы, найыралдың, эштежиишкиниң болгаш коллективизмниң школазы апарган. Чурт ооң 60 чылын байырлалдыг демдеглээн. Пионерияның коллективтиг вожатыйы — комсомол коммунистиг идеалдар дээш медерелдиг демиселчилерни школа, өг-бүле, хөй-ниити-биле кады өстүрерин, уруглары улуг Ленинниң амыдырал-чурттаалгазының болгаш ажыл-чорудулгазының үлегер-чижээнге кижизидерин, өткүт ырлар, солун походтар болгаш оюннар, спортчу маргылдаалар, бистиң ынак Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш күш-ажыл отряд бүрүзүнүң чарылбас чүүлдери болурун чедип алырын партияга бүзүредип тур.

Кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга калбак аргаларны бышкан социализм ажылап турар. Комсомол организацияларының хөй националдыг совет болгаш делегей культуразының байлактарынче оолдарны болгаш кыстарны улам-на күзелчүткүлдүг хандыкшыдар, аныяк кижи бүрүзүн чараш ажыкчынга болгаш сайзырангай күш-дамырлыг болурунга чүткүлдүг кылдыр кижизидер.

Комсомолчуларда сагыш амыр чорук болгаш бот-өөжургал чок. Чедип алдынган чүүлдерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле үнелеп көрбүшаан, ВЛКСМ бодунуң бүгү звеноларының дайынчы арга-шинээн моон соңгаар-даа бедидер, комсомолдуң [illegible] бүрүнүнге амыдыралчы, чогаадыкчы [illegible] тургузар, ёзу-барымдаалаар чорукту шиитпирлиг чок кылыр, ажылдың үг-шиңи болгаш аргаларын сайзырангайжыдар. Бистиң хүлээлгевис — комсомолчу бүрүзү политиктиг медереглиин болгаш күш-ажылга ынакшылдың үлегер-чижээн көргүзерин. Аныяктарның Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң кежигүнү деп бедик атты алдарлыы-биле шыдыктырарын чедип алыры болур.

Тайбың болгаш аас-кежиктиг келир үеже улустарның чүткүлү чүү-даа чүвеге алдырбас. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказын, 80 чылдарга Тайбынның программазын, эш Леонид Ильич Брежневтиң кодурген чаа тайбың инициативаларын комсомолчулар, бүгү совет аныяктар чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп болгаш кызыгаар чок деткип турар. Чурттуң оолдары болгаш кыстары Чер кырынга быжыг тайбың дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас болгаш чепсегленишкиниң дүжүрер дээш демиселчилериниң кезээде бирги одуругларынга баар, социализм чурттарының аныяк салгалы-биле, аныяктарның акы-дуңмалышкы эвилелдери-биле, планетаның депшилгелиг аныяк өскениң-биле найыралды болгаш калы ажылдажылганы быжыглаар.

Бистиң тугувус — Ленинниң тугу! Бистиң херээвис — Коммунистиг партияның тиилеттирбес херээ! Бистиң оруувус — коммунизмче орук! Ленинчи комсомол ленинчи партияның кезээде идегелдиг кур кужу болгаш дайынчы хуулакчызы болуп келген болгаш болуру СЭКП Төп Комитединге, ТК-ның Политбюрозунга, эргим Леонид Ильич Брежневке 41 миллион комсомолчуларның, бүгү оолдарның болгаш кыстарның мурнундан ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттары байырлалдыг бүзүредип тур. Партияның болгаш Төрээн чурттуң бедик бүзүрелин комсомол, совет аныяктар боттарының шалыпчы ажыл-ижи, тергиин эки өөредилгези-биле, шериг албаның үлегерлиг эртиири-биле, Ленинниң чагыгларынга, ангыр улуг коммунистиг идеалдарга кызыгаар чок [illegible]-биле бадыткаарлар!

Бистиң ынак Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели мөңгежизин!

Улуг совет улус мөңгежизин!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш ооң ленинчи Төп Комитети мөңгежизин!

Коммунизм мөңгежизин!

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарынга бо чылдың июнь 20-де болур соңгулдаларга белеткелдер Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың бирги чылының планныг даалгаларын күүседир дээш база ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бедик кодурлуушкунуң болгаш шалыпчы күш-ажылының байдалында чоруп турар. Соңгулда кампаниязы-биле холбаштыр соңгукчуларның, хөй-ниити организацияларының политиктиг идепкейи улам бедээн, олар соңгулдаларның район, хоорай, округ болгаш участок комиссияларының агитпункттарының ажыл-чорудулгаларынга массалыг-биле идепкейлиг киришпишаан, соңгулда кампаниязын республиканың улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш улус судтарының ажылының ёзулуг көрүлдези болдуруп турарлар.

Соңгулдаларга белеткелдерниң мурнундагы үе-чадалары «Улус депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулдалар дугайында» база «Улус судтарынга соңгулдалар дугайында» хоойлуларга бүрүн дүүштүр чедиишкиниг эрткилээн. Бо чугула кампанияның эң харысалгалыг кезээ — чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын болгаш РСФСР-ниң Тыва АССР-де районнарның болгаш Кызыл хоорайның улус судтарының улус судьяларының кандидаттарын депшилдери республиканың ажылчы чоннарының политиктиг идепкейиниң, кодурлуушкунунуң байдалынга чогуур хуусаазында чедиишкиниг доозулган. Советтерниң депутаттарынга болгаш улус судьяларынга депшиттирген кандидаттарны соңгулда округтарының комиссиялары болгаш улус судьяларының соңгулдаларының талазы-биле хоорайның, районнарның соңгулда комиссиялары амгы үеде бүрүткеп эгелээн.

Бо соңгулдаларда бистиң республиканың 13 районнарының болгаш Кызыл хоорайның, район чагыргазында 4 хоорайларның, 3 ажылчын суурларның Советтеринге, 90 кодээ Советтеринге соңгулдалар болур. Кызыл хоорайның болгаш 13 районнуң улус судтарынга 24 улус судьяларын соңгуур. Улус депутаттарының Советтериниң депутаттарының болгаш улус судьяларының кандидаттарынга республиканың ажылчы чоннарының иштинден эң төлептиг, күш-ажылга мурнакчы, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг, амыдырал-чурттаалгазынга үлегер-чижектиг кижилерни депшидип турар. Моон-биле кады бистиң кандидаттарывыс республиканың чонунуң янзы-бүрү бөлүктериниң болгаш мергежилиниң төлээлери болбушаан, оон национал составынга бүрүн дүгжүп турар.

Ам болур соңгулдаларда Кызыл хоорай болгаш районнар Советтеринге 1100 депутатты, район чагыргазында хоорайлар Советтеринге 215 депутатты, суурлар Советтеринге 135 депутатты, кодээ Советтерге 2342 депутатты — шупту 3792 депутатты соңгуур. Ол болза амгы чыыштаазындан 77 депутат хөй болуп турары ол. Бо дээрге социалистиг демократияның улам хөгжүп турарын көргүзүп, чаа Советтерниң тургустунганы-биле, республиканың чонунуң өзүлдези-биле тайылбырлаттынар. Чер-чер Советтеринге бо соңгулдаларда депутаттарга кандидаттар кылдыр депшиттиргеннерниң шуптузу коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң бузулбас блогунуң кандидаттары.

Соңгулда кампаниязының база бир чугула үе-чадазы эгелеп турар. Бо хүннерде чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттары-биле, май 31-ден улус судьяларының кандидаттары-биле соңгукчуларның ужуражылга хуралдары эгелээр. Ол хуралдарны партия организацияларының удуртулгазы-биле чер-чер Советтериниң күүскомнары, хөй-ниити организацияларын кииришитирип тургаш, округтар аайы-биле чыылдырар. Ынчангаш ол хуралдарны баш удур белеткээри, анаа округ бүрүзүнүң соңгукчулары эң идепкейлиг киришкен турарын, кандидаттарның политиктиг, ажыл-ишчи болгаш амыдыралчы мөзү-шынарын калбаа-биле чугаалажып көөрүн хандырары эргежок чугула. Ужуражылга хуралдарын белеткээриниң бир чугула чүүлү болза соңгукчуларның кандидатка кииргеи чагыгларын, саналоналдарын бүрүнү-биле протоколга киирери, оларның үндезилеттиг болурун хандырары болур.

Улус депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттарынга коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш, улус судьяларының кандидаттары дээш агитация хүнну чугула айтырыг. Ол ажылды партия, профэвилел, комсомол организациялары билдилиг организастап, агитколлективтерниң, агитпункттарының болгаш тус-тус агитаторларының ажылын улам идепкейжидер ужурлуг. Кандидат дээш агитацияга депутатка кандидаттың дугайын соңгукчу бүрүзүнге чедир тайылбырлаары-биле чергелештир, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын, совет соңгулда системазын, чурттуң, республиканың, районнуң, суурнуң болгаш коллективтиң мурнунда турар сорулгаларны тодаргай чугаалажыры эргежок чугула.

Соңгулда кампаниязы база бир чаа үе-чадазынче кирген. Республиканың партия организациялары, чер-чер Советтери, хөй-ниити организациялары, ажылчы чоннарның бедик идепкейинге даянып тургаш, ону чедиишкиниг чорударын хандырар ужурлуг.

ЛЕНИНЧИ ПАРТИЯНЫҢ ДАЙЫНЧЫ КУР КУЖУ

ВЛКСМ-ниң XIX съездизи ажылын дооскан

Совет аныяктарның партияга, Төрээн чуртунга, Ленинниң чагыгларынга шынчызын, коммунизм тургузуушкунунуң кайгамчык улуг планнарын чедиишкиниг күүседир дээш улам-на хөй-аъттыг, бедик идепкейлиг [illegible] белеткени ВЛКСМ-ниң XIX съездизи [illegible].

СЭКП ТК-ның съездиге чедирген байырында совет аныяктарны бедик-биле үнелээнинге, эш Л. И. Брежневтиң ада ёзу-биле чагыынга сорук киргеп 41 миллион аныг кижилиг комсомолдарга [illegible] партияның идегелдиг [illegible] болгаш курлавыры болур дээш, хүн бүрүде, чүректиң сорук бүрүзүнде Чер кырынга коммунизмни тургузаар дээш хүлээлгезиниң болгаш кыйгырыының [illegible].

Съездиниң [illegible] май 21-де эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны съездиниң делегаттары болгаш аалчылары дыннмиттиг, үргүлчүлелдиг алгыш часкаашкыннары-биле уткааннар.

Эртенги хуралга ВЛКСМ ТК-ның болгаш Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелдериниң [illegible]. Эстонияның ЛКСМ ТК-ның бирги секретары Д. П. Виснапуу, хамааты ужар хуралдың Якутск эргелелиниң самолёт командири А. И. Шушурин, Башкир АССР-ниң ВЛКСМ-ниң [illegible] районунуң бирги секретары А. К. Имамова [illegible] [illegible] С. А. Васильева болгаш өске-даа делегаттар [illegible] бүгү [illegible].

[illegible] алдарлыг муруу [illegible] ролюн күштелдиреринге ВЛКСМ-ниң организакты ажылының дугайында чугаалап, ол талазы-биле тодаргай саналдарны кииргеннер.

Хөй-хөй даштыкы чурттарның аныяктар организацияларының төлээлери съездиниң делегаттарынга, Ленинчи комсомолга изиг байыр чедиргеннер.

[illegible] түңнелин ВЛКСМ ТК-ның секретары А. В. Жуганов үндүрген. Съездиниң делегаттары, партия, совет болгаш профэвилел [illegible] удуртукчулары, эртемденнер, культураның ажылдакчылары — 150 ажыг кижи секциялар хуралдарынга саналдар берген дээрзин ол дыңнаткан. Аныяктарның [illegible] ажылды экижидериниң, партияның экономиктиг политиказын [illegible], эштүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарынга аныяктарның салыышкынын бедидериниң оруктарының дугайында ажыл-херекчи, сонуургалдыг чугаа болган.

Б. Н. Пастухов түңнел сөс чугаалаан ВЛКСМ Төп Комитединиң, ВЛКСМ-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёт илеткелин чугаалажыры ажыл-херектиг, чогаадыкчы байдалдыг, принципиалдыг шүгүмчүлекчи болгаш бот-шүгүмчүлекчи байдалга эрткен деп, ол чугаалаан. ВЛКСМ ТК-ның отчёт илеткелинде чугааларны делегаттар деткээн, ол сайгарылга-биле тодаргайлаттынган. Дыка хөй үнелиг саналдар болгаш рекомендациялар киирген. Ол бүгүнү ВЛКСМ ТК-ның чаа составы болуп ажылынга ылапты-биле өөренип көөр ужурлуг.

ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң делегаттарының, чурттуң бүгү оолдарының болгаш кыстарының омунээзиндеп Б. Н. Пастухов совет аныяктар Улуг Октябрьның идиктерин чаалап алышкыннарын камгалаар дээш бышкак тургузукчу, улуг саптарның революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарын, бистиң ынак Төрээн чуртувустуң ийи чугула [illegible] Коммунистиг партияга, ооң Төп Комитединге, Леонид Ильич Брежневке бүзүреткен.

Комсомол организацияларын удуртуруунуң аныяктарның коммунистиг ёзуга кижизидериниң ролюн бедидериниң, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идип үндүргени сорулгаларын, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш оолдарның болгаш кыстарның [illegible] талазы-биле ВЛКСМ-ниң Төп Комитединиң ажылы [illegible] ын чүүлдүг деп көрген доктаалды съезд бир үн-биле хүлээп алган.

ВЛКСМ-ниң Төп ревизия комиссиязының отчёдун бадылаан.

ВЛКСМ ТК-ның отчёт илеткелиниң талазы-биле съездиниң резолюциязын чаңгыс үн-биле хүлээп алган. ВЛКСМ-ниң бүгү комсомол организацияларының аныяктарның чорудулгазы политика талазы-биле активчи, ажыл-херээн билир, күш-ажылга ынак болгаш ажылдап шыдаар, Төрээн чуртун камгалаарынга кезээде белен салгакчыларны хевирээри болур дээрзин резолюцияда чугаалап турар.

Хүн бүрү сагыш салыышкыны, ачы-хавазы болгаш деткимчези дээш чурттуң [illegible] өөрүп четтиргенин ни Коммунистиг партияга, ооң Төп Комитединге, ТК-ның Политбюрозунга, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга комсомолчуларның болгаш аныяктарның [illegible] илереткен. Ленинниң тиилеттирбес тугунун адаа-биле комсомол коммунизмниң кайгамчык улуг херээ дээш моон соңгаар-даа мөгег чок демисежирин совет улуска, [illegible] Коммунистиг партиязынга ВЛКСМ-ниң дээди шуулганы бүзүреткен.

ВЛКСМ-ниң Уставынга киирер чамдык өскерилгелер дугайында доктаалды съезд хүлээп алган.

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң удуртукчу органнарынга соңгулдалар болган.

Кезээ ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң түрүм [illegible] [illegible].

ВЛКСМ-ниң XIX съездизи соңгуттурган Төп Комитеттиң организастыг пленумунуң түңнелдериниң, а ол ышкаш ВЛКСМ-ниң чаа соңгуткан Төп ревизия комиссиязының хуралының дугайында хуралдың даргазы дыңнаткан.

Ооң соонда делегаттар болгаш аалчылар ВЛКСМ-ниң XIX съездизи аттыг отрядты чурттуң Бүгү-эвилелдиң шалыпчы тудугларынче байырлыг байдалга үдээннер. Партияның кыйгырыын, чүректиң чүткүлүн ёзугаар оолдар болгаш кыстар Барыын Сибирьниң объектилеринче, Канск-Ачинскиниң одалга-[illegible] комплекизинче, Байкал-Амур магистральынче болгаш Россияның Кара хөрзүнүг эвес зоназынче, аныяктарның хоорайы Амурда Комсомольскиже чоруп турарлар.

Чаа[illegible] [illegible] ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары байыр чедиргеннер. Совет улустуң ыдыктыг ээлдели — 1945 чылдың май 9-та рейхстагтың кырынга аскан Тиилелгениң тугунга олар патриотчу болгаш [illegible] күүседирин, кажан-даа, каяа-даа ленинчи чагыгларны ададырын. Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттыжарын, ынак Төрээн чуртунуң [illegible] [illegible].

СЭКП Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневке ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң байырлыг чагаазын делегаттар улуг кодурлуушкун-биле, үргүлчүлелдиг алгыш часкаашкыны-биле хүлээп алганнар.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Б. Н. Пастухов съездини хаап тура чүве чугаалаан.

80 чылдарның комсомолчуларының, оолдарының болгаш кыстарының улуг Ленинниң чагыгларынга шынчызын, төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр оларның кайгылыш чок сырый каттышканын ВЛКСМ-ниң XIX съездизи бүзүрелдии-биле көргүскен деп ол чугаалаан.

Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң XIX съездизи хагдынган деп чарлаттынган. Делегаттар болгаш аалчылар «Интернационалды» күүсеткеннер.

Адыш часкаашкыны диңмирээн. Совет улуска, Коммунистиг партияга, ооң Төп Комитединге, СЭКП ТК-ның Политбюрозунга, эш Л. И. Брежневке алдар болдурган кыйгылар чаңгыланып турган.

Залга күчүлүг «Ура!» чаңгыланган. Делегаттар «Ленин!», «Партия!», «Комсомол!» деп сөстерни катаптап турганнар.

(СЭТА).

ВЛКСМ ТК-ның пленуму

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинден соңгуттурган ВЛКСМ ТК-ның баштайгы пленуму май 21-де болган. Организастыг айтырыглары анаа чугаалашкан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретарынга Б. Н. Пастуховту пленум соңгаан.

ВЛКСМ ТК-ның секретарьларынга Ю. А. Дергаусов, Н. К. Долгушкин, А. В. Жуганов, А. Н. Колякин, В. М. Мишин, Д. А. Охромий, А. В. Федулова, Л. И. Филиппов, Л. Н. Швецова олар соңгутканнар.

ВЛКСМ ТК-ның бюро кежигүннерин болгаш [illegible] кандидаттарны пленум соңгаан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов киришкен.

ВЛКСМ-ниң Төп ревизия комиссиязының хуралы болган. Ооң даргазынга Ш. М. Султанов соңгуткан.

(СЭТА).

СОРУЛГАЛАРНЫ ШИИТПИРЛЭЭР ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXVI съездизин эрткенден бээр бир чыл бичии ажып турар. Оон шиитпирлери, салган сорулгалары коммунистерниң болгаш ажылчы чоннарның амыдыралы-биле тудуш холбашкак апарган, ол бүгүнү ажыдыралга боттандырарын олар боттарының эң чугула херек кылдыр бедик харыысалга-биле медереп билип турарлар.

«Мал ажылы кедээге бөгүнгү шалыпчы фронт деп республикаларның, крайларның болгаш областарның партия организацияларын, кодээниң бүгү ажыл-ишчилерин СЭКП Төп Комитеди кыйгырып тур»— деп, СЭКП-ниң XXVI съездинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде онзалап демдеглээн. Бай-Тайганың коммунистери болгаш кодээ ажыл-ишчилери партияның ол кыйгырыынга шалыпчы күш-ажыл-биле харыылаар сорулга-биле чаа беш чылда бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер, ажылдың planнарын экижидер дээш социалистиг чарышты калбарткан, чамдык аки түңнелдерин чедип алган.

Л. ДАНЗЫН-ООЛ.
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары.

ЧУРУКТАРДА: В. И. Ленинниң Төп музейиниң Киев филиалын Ленинчи комсомол шөлүнге ажыдып турары (үстүнде); Украин ССР-ниң Күрүнениң танцының алдарлыг академиктиг ансамблиниң солистери Алла Рослова, Антонина Пирогова, Галина Недоступ олар (адаанда).

В. ЗУФАРОВ биле В. РЕПИКТИН фотолары.
СЭТА-ның фотохроникаы.

Чаа Шагаан-Арыг хоорайда ажылдап турар хөй санныг комсомолчуларның бирээзи, садыгжы Нина Сандан № 2 гастрономга ажылдап эгелээле ийи чыл ажып турар. Ындыг кыска үе эртken-даа болза, ол магазинниң эргеленчизи, дуржулгалыг садыгжы Татьяна Ивановна Бухтуеваның арга-сүмезин ажыглап келгенинден ол мурнакчыларның одуруунче үнген. Садып алыкчыларга эптиг-ээлдек, дааңган ажылынга ээ-харыысалгалыг Нина Сандан апрельде бараан саарылгазының планын база ажыр күүсеткен.

ЧУРУКТА: Н. Сандан.

Чагаа парлаттынмаза-даа

ШЫНГЫЫ ДОНГУТКАН

Ак-Довуракның автовокзалындан Кызыл хоорай чедир чоруур кылдыр А. Б. Саваның садып алган билеттиң автобус чолаачызы кара туразы-биле куш чок болдурган, катап билет саттырган. Оон акиазын чолаачы болу кармактанкан болгаш Чаданадан Шагаан-Арыгга чедир олуут чок келген 7 кижиниң билеттерин бербейн, акшазын бала-ла чолаачы алганын келген чагаата буруу шаап бижип турар.

Түс черге хыналда кылганының түңнелинде чагаа-та киирген фактылар бадыткаттынган дээрзин Тыва транспорт эгелелиниң начальнииниң оралакчызы И. Г. Антонов редакцияга дыңнаткан.

Ак-Довурак автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылар И. Семенов болгаш И. Попугалов оларны шыңгыы донгуткан.

МЕРГЕЖИЛИВИС— ШЕВЕРЛЕКЧИ

Республиканың күш-ажылчы коллективтеринде «Эвээш санныг кижи-биле хөй хемчээлдиг ажылдарны кылыр» деп девизтиг шимчээшкин калбарган. Бо эгелээшкинни Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи, бригадир А. Е. Черныхтың шеверлекчилери «Тыва септелге тудуг» тресттиң бригадаларындан бир дугаарында деткээш, эвээш санныг ажылчыннар-биле ээлчег үлүүнүң мурнуку нормазындан 10-15 хуу хөй ажылдарны бүдүрүп турар.

А. ЧЕРНЫХ,
шеверлекчилер бригадири.

Бригадирге сөс

БИСТИҢ КОНДИДАТТАРЫВЫС

ИДЕГЕЛГЕ ТӨЛЕПТИГ

Т. ХЕРТЕК.
Кызыл район.

Чугаалажып көөрү-биле

УЛУГ ХАРЫЫСАЛГА, БЕДИК ИДЕГЕЛ

Улус депутаты — бистин чуртувуста эн хүндүткелдиг, улуг харыысалгалыг хүлээлгелерниң бирээзи. Моон-биле чергелештир депутатка масса чон аажок бедик идегелди көргүзүп турар. Ол күрүне эрге-чагырgazынга ажылчы чоннарның бүрүн эргелиг төлээзи. Бо бүгү хүлээлгелер, негелделер болгаш бедик бүзүрел ССРЭ-де күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарындан эгелээш, черле органнарынга чедир, бүгү Советтерниң депутаттарынга хамааржыр.

Депутатка сөс

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң депутады [illegible] Депутат болуп [illegible] соңгукчуларның болгаш республиканың Дээди Совединиң мурнунга салган чугула сорулгалары боган эвес күүседиглиг келген деп чугаалап болур [illegible] ажыл-херектерден [illegible] нар болгай. Ынчалзажок оларның түс бүрүзүн хандыр бодап көөр болза, харын-на мындыг бодуун ажыл-херектерден амыдырал тургустунуп турар боор-дур. Ынчангаш соңгукчуларның ындыг дилеглерин, негелделерин оон эртпейн, [illegible] бирги черге нин хүлээлгези болур.

Депутаттар [illegible] Бо дээрге бистин ажылывыстың кончуг чугула участоктарының бирээзи. Чүге [illegible] депутаттарга онзагай идегелдиг болуп турар. Ынчангаш улус депутады [illegible]

[illegible]

албан черлери ажыглаалга киргизээн, районнуң чурттакчы чонун теледамчыдылгалары көрүп турар апарган. Ынчалзажок чагыглар күүселдезинге [illegible] чүүлдер ам-даа эвээш эвес. Оларны боттандырар дээш депутаттар үргүлчү ажылдаар апаар [illegible]

[illegible] оң депутаттың кандидадынга депшиткен коллективиниң [illegible] депутат ажыл-чорудулгам дугайында отчёттарымны [illegible]

[illegible]

лимге кирген бодалдар бо. Оларны боттандырар дээш ажылдан-даа, чамдык эки түннелдерин-даа чедип ап келдим. Шынап-ла, депутат кижиниң [illegible] дап, план-даалга күүсетпес эргеам чок. Ол мынкаш оон удуртуп турар участогунга кады ажылдап турар өөрүнге хожудап турарлар турбас ужурлуг. Ону чедип алыр дээш, ол эн харыысалгалыг, бодунга болгаш кады ажылдап турар өөрүнге, харын-даа бүгүдеге бедик негелделиг болур апаар. Депутат бедик бүдүрүкчүдүг, эки шынарлыг күш-ажылы-биле, хууда үлегер-чижээ-биле [illegible] баштаар бодунуң [illegible]

[illegible]

А. САРАСКИН.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазының оралакчызы.

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып тур

АМГЫ ҮЕНИҢ ЭҢ КОЛ АЙТЫРЫЫ

Делегейниң солун[illegible] [illegible]ым чурттарның политиктиг болгаш хөй-ниитиниң ажылдакчылары Л. И. Брежневтиң ВЛКСМ-ниң XIX съездинге чугаазын калбаа-биле тайылбырлап, үнелээрин үргүлчүлеп турар. Амгы үениң эн кол айтырыы — тайбыңны камгалап, быжыглаарының, ядролуг чепсектерни улам күштелдирериниң соксадырының, ядролуг айыыл-халапты баш удур болдурбазының айтырыын үзе шиитпирлээрин чедип алыр дээш ССРЭ чайгылыш чокка, кызымаккайы-биле демисежип турарын олар онзалап демдеглеп турар.

Чехословак «Руде право» солун эш Л. И. Брежневтиң [illegible] «Нью-Йорк таймс» [illegible]

[illegible]

формация товуузуң директору [illegible] Дж. Ларок (АКШ) чугаалаан. Бүгү делегей ол чугула саналга байыр чедирип турар.

Канцлер Г. Шмидт чазак [illegible] Чаан болгаш Барыын чүктүң аразынга удур-дедир чугаа кылырының [illegible] сеткил ха[illegible]

[illegible]

херечилеп турар-даа болза, ССРЭ биле АКШ чугаалажыышкыннарны эгелээринге база катап белен деп, француз «Котидьен де пари» солун бижээн.

Итали «Република» [illegible] совет удуртукчузунуң чугаазының кол утказының [illegible] онзалап айыткан. Л. И. Брежнев Каттышкан Штаттарга чугаалажыышкыннарже [illegible]

[illegible]

Ак-дуңма социалистиг чурттарның Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң Москвада бажыңы.

В. ВЕЛИКЖАНИН биле А. СЕНЦОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

НЕДЕЛЯ ЭРТЕР

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкиниң дугуржур талазы-биле тускай сессиязының бүдүрүзүнде — май 26-тан июнь 1-ге чедир Совет Эвилелинге тайбың дээш ядролуг айыылга удур массалыг хөделиишкиннер неделязы болуп эртер.

Ол неделя дургузунда тайбың талалакчыларының массалыг чыскаалдары, хөй кижи киржикчилиг митингилер, хуралдар, ужуражылгалар болур деп. Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы Ю. Жуков СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Тайбың дээш, ядролуг айыылды чайладыр дээш совет кижилер бүгү күжүн бээр деп, Ю. Жуков демдеглээн.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛЧЫ АЯН-ЧОРУК

СОФИЯ. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский баштаан Польша Улус Республиканың партия-күрүне делегациязы албаның найыралчы аян-чоруун кылып, Софияда чеде берген.

Аэропортка ол делегацияны БКП ТК-ның Чиңгине секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, албаның өске-даа кижилери базып уткаан.

Ол-ла хүн ийи чурттуң партия-күрүне делегацияларының аразынга чугаалажыышкыннар болган.

[illegible]

ДИПТЕРДЕН

БЕРЛИН. [illegible]

[illegible]

ВЕНА. [illegible]

МЕДЭЭЛЕР

ТЕГЕРАН. «Джомхурие эслами» солуннуң дыңнатканы-биле алырга, «ислам революциязының камгалакчылары» Курдистан можуга ислам республиканың [illegible] удур бөө-чепсектиг демисежип турар организацияга хамаарышкан 4 типографияны болгаш бөө-чепсектиң 3 шыгжамырын тыпкаш, элеп алганнар. 80 кижини тудуп хоругдаан.

КАРАКАС. Каттышкан Штаттар [illegible] Аргентина-биле чөрүлдээлеринге хамаарыштыр [illegible] талазында болчуп турарынга Латин Америка хамаазы-биле [illegible] Венесуэланың президентизи Луис Эррера Кампинстиң АКШ-тың президентизи Рейганга [illegible] чагаазында ол дугайын чугаалап турар.

Л. Эррера Кампинс ацаа болган пресс-конференциязынга чүве чугаалааш, Вашингтоннуң эзээн туружун чылыг алдагдалга кылдыр көргенин илередип, англи-аргентин чөрүлдээден Каттышкан Штаттар кымдан-даа артык каражалдарын демдеглээн. Англияның бодунуң америк диптеги колониалдыг шинчээлин камгалаар деп турар агрессия үүлгедиишкини олуунуг согугну алыр апаарынга быжыг бүзүрелин ол илереткен.

ТОКИО. Японияның парламентизиниң майның 20-де доостур ужурлуг турган ээлчегтиг сессиязының [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА

[illegible]

Бир эвес страхование керозо чарган кижи озал-ондакка таварышкан болза, күрүне страхованиезиниң [illegible]

[illegible]

Д. БАЙЫР,
күрүне страхованиезиниң ажылдакчызы.

АНГЛИЯ ХАЛДАП КИРИПКЕН

[illegible]

(СЭТА).

Янзы-бүрү медээлер

ДЕЛГЕЛГЕ

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурттуушкунчулел музейиниң бир залында Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының 60 чылынга тураскааткан делгелге ажыттынган.

Ажыдыышкын үезинде хоочуннар музейге аалдап чораан. № 2, 4, 7, 11 школаның өөреникчилери, № 35 ясли-садтың уруглары делгелгени сонуургап көрген. Музейниң массалыг киддизиниң эртем ажылдакчылары уругларга сонуургап экскурсияны, беседаны эрттирген.

Пионер организациязының Тывага эң баштай турустунуп эгелээн үезиниң көргүзекен экспонаттары: Кызыл хоорайның пионер отряды. Кызылдың чоогунда пионер лагеринге пионерлерниң 1928 чылда дыштаныылга үезинде тырттырган фото-чуруктар база бар.

Эң баштайгы пионерлерниң чыыжын 1925 чылда эрттиргенин, аңаа баштайгы пионер организациязының вожатыйы турган Павел Петрович Филипповтуң улуг портрет чуруун көргүскен. Өске делгиирде дипломнар, демдектерни, пионерлерниң галстук, кызыл бөрттерин делгеп салган.

«Совет Тываның 5 чылы» стадионга пионерлерниң слёдунга С. К. Тока-ның чүве чугаалап турар үезин көргүскен өңнүг фото-чурук эң-не солун. Пионер организацияларының рапорттары пилдиг көзенекте делгеттинген.

Ол-ла залда шилдиг көзенектерде солун, журналдар делгелгезин база организастаан. Ол номнарның аразында латин болгаш орус алфавит-биле парлаан өөредилге номнарын база солуннарны делгеп салган.

Р. ДОЛЗАТМАА.

КӨРҮЛДЕ

ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскааткан бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң төвүнде агиткварттиралар аайы-биле эрттиргилээн.

Көрүлде төнген соонда комиссия түңнелдерин үндүрген. Бирги черни Х. Чечен даргалаан агиткварттира алган. Ийигизинге — «Моңгулек», үшкүзүнде — «Аржаан» агиткварттиралар кирген. Ынчалзажок совхозта хереженнер чөвүлелинге хамаарышкан 15 агиткварталдардан «Херел», «Хүнчүгеш» агиткварттираларының көрүлдеге киришпээни четпес болган.

Х. КАРА-ООЛ.

ДАШТЫҢ ХОВАР ШЫНАРЫ

Вилюйнуң Суктар районда цеолит дээр даш тывылган. Ооң курлавыры элээн каш он миллион чедип турар.

Цеолит болуунда натрий, калий, барий, стронций, алюминий бүдүмелдерни тудуп турар. Ол даш суук чүүл синирип алырынга кончуг ылак. Сугну шүүлең чүве-биле дөмей синирип алыр болгаш ниэзинде сугну дүрген бүсталдырып үндүрүптер. Үк даштың ындыг шынарын үлетпүрге агаар, суг база хей арыглаарынга, хоолайларда хейниң суун үндүрерингe, заводтарның ыдаларында ыштан күгүрну ылгаарынга ажыглап турар. Ооң ыңай бедик шынарлыг цемент кылырынга болгаш өске-даа ооң херегләттинмес чери чок.

Цеолитти кедээ ажыл-агыйда база чедиишкиниг ажыглап турар. Бир эвес ону мал чеминге холуур болза, ону чиген малдың болгаш куштуң продуктулуг чоруу бедиир дээрзин дуржулгалар бадыткаан. Чиңчэлээрге, хаванның болгаш куштуң хонукта немелде деңзизи 8—10 хуу, куштуң чуургалаары мырыңай 30 хуу көвүдээр. Чуурга бүрүзүнүң деңзизи он грамм аартаар болгаш карты база кылынмаар. Ол даш-биле колан дезинфекциялаарга аммиак дыка эвээжээр, а чемишчидилгеге холуур болза, чемишчидилге хоруундан эвээш шүүрелир.

В. КОМАРОВ.

Якутск.

ДУЗА ЧЕДИРЕР ДИЗЕ...

Школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезинче болгаш профуглаашкынынче сөзүг үеде онзагай кичээнгейни салып турары таварылга эвес. Өөредилгениң амыдырал-биле харылзаазындан артык чүү [illegible]. Харылзааны [illegible] дугайында кичээнгейни салып турза-даа, бо ажылда четпестер бар болуп артып-кээн.

Мал ажылынче сагыш салышкын улуг. Ону сайзырадыр талазы-биле кижи күжүн, ылангыя школада кончуг хей курлавыр күштү долу ажыглаары чугула. Школа доозукчуларын мал ажылынче хаара тудар, профуглаашкынын, ылангыя кедээ школаларга, мал ажылынче, кедээ ажыл-агыйның мергежилдерин чедип алырынче углаар болза эки.

Бистиң Кара-Хөл ортумак школазында беш чүс хире өөреникчи бар, оларның 200 хирези — үстүкү класстарда. Школачыларны совхоз бүдүрүлгезинге хирези-биле ажыглап турар, мал чеминиң белеткелинге эрткен чылын безин улуг үлүг-хуузун киирген-нер. Башкылар коллективинден бо ажылга идепкейлиглер база хөй. Мээң манаа чугаалаксаан бодалым мындыг. Беги дээрге-ле уругларның ажылдаар херекселдери чок болур. Школаның ажыл-агый эргелекчизи [illegible], демир-хүрээн чергелиг чугула херекселдерни [illegible] турган, ооң-на бир класс өөреникчилеринге четчир кылдыр садып белеткеп алыр болза, черле артык эвес.

Сезоннуг ажылдар үезинде [illegible] ол-бо участоктарынга шефтеп барган уругларның дериг-херекселдери-даа чок, мырыңай куруг келгилээр. Уругларны ада-иезинден херекселдер ап алгаш келзиннер дээр. Чамдыктарының ада-[illegible] болгай. Уругларны кара бичеги [illegible] кылдыр өөредиринге ол безин салдарлыг. Ада-иелер уругларынга ажылдаар херекселдерни садып, тып бээр болза, [illegible] багай чүве черле чок.

Совхоз бүдүрүлгезиниң ол-бо участоктарынга күш-ажылга ажы-төлдү чаңчыктырып өөредиринге эң бөдүүн херекселдер [illegible]. Оларның бир чамдызын шкалага баш бурунгаар тып белеткеп ап болур арга бар-дыр. Боттуг дузаны [illegible] көргүзүп болур.

К. БАЛГАН.
Бай-Тайга район.

Суд залындан

ООР ХЕРЕК КЫЛГАШ...

Тыва АССР-ниң Конституциязының 55 чүүлүнде: «Тыва АССР-ниң хамаатызы социалистиг өнчүнү камнаар хүлээлгелиг. Күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизин самчыгдаар болгаш тетчеглээр чоруктарга удур демисежири, чоннуң байлаазы камныг болуру — Тыва АССР-ниң хамаатызының хүлээлгези.

Социалистиг өнчүге халдаан кижилерни хоойлу ёзугаар шииде» деп айыткан.

Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кеземче херектер талазы-биле суд коллегиязынга РСФСР-ниң Кеземче кодекизиниң 93—1 чүүлде көрдүнген үүлгедиин дээш Самдык-оол Кыргысович Самдужаптың херээн сайгарып көрген. Ооң Конституцияда айыткан-хүлээлгени кармызы-биле үрээни илерээн. С. К. Самдужап 50 харлыг. Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозка инек кадарып турган. Хары[illegible] чотундан 6 инекти чиндирген. Ооң аңгыда оон буруузу-биле бир инек өлген, бирээни машина баскан. «Улуг-Хая» совхозтуң дирекциязы ол дугаар инектерни дораан телээр дугайында негелде тургускан.

С. К. Самдужап 1981 чылдың октябрь айының [illegible] оор херекти үүлгедир сорулгалыг, боттан аъттыг Улуг-Хем районнуң Хайыракан суурдан Бии-Хем районче углай чорупкан. Ол орук ара бир хонгаш, «Өөк» совхозтуң [illegible] дүжүп [illegible] келгеш, тараа аңгызынга одарлап чораан хөй инектерге таваржы берген. Ол инектерни совхозтуң кадарчызы Сандак Сат ээлчег ёзугаар кадарар турган, инектерни ээн каггаш, чаңа бергенин ажыглааш, 26 инекти, ооң иштинде Хирлиг Саттың ийи молдургазын үзе сүрүп алган. База бир аъттыг база оорлаан сүрүп алгаш, Улуг-Хем кыдыынга экелзе-даа ол инектерни чаасказын кежирер аргазы чок болган. «Улуг-Хая» совхозтуң мыйыстыг бода мал бригадири турган 36 харлыг Василий Дамбаевич Маспык-оолга чеде бергеш, ол инектерни хемелеп кежирерин дилээрге, ол оор мал деп биле-тура инектерни хемелеп кежиришкен. Ындыг болза-даа Хирлиг-оол Сат, Сандак Сат болгаш совхозтуң өске-даа ажылдакчылары инектерниң изин истеп, сыр сооңдан сүрүп четкеш, оорлаткан инектерин, аъттыг эгидип алганнар.

Үстүнде кылган үүлгедиин дээш Самдужап 10 чылда хосталгазын кагыдып шииттирген. Оор херекти чажырганы дээш Василий Дамбаевич Маспык-оолду РСФСР-ниң Кеземче хоойлузунуң 189 чүүлү-биле 5 чылда хосталгазын казып шииткеш, ооң мурнунда шииттирип чорбааның, назынның аныяк байдалын, буруузун билингенин суд коллегиязы өөренип көргеш, 5 чыл хыналда хуусаалыг шенелдеге солаан.

Б. БОРИСОВ.

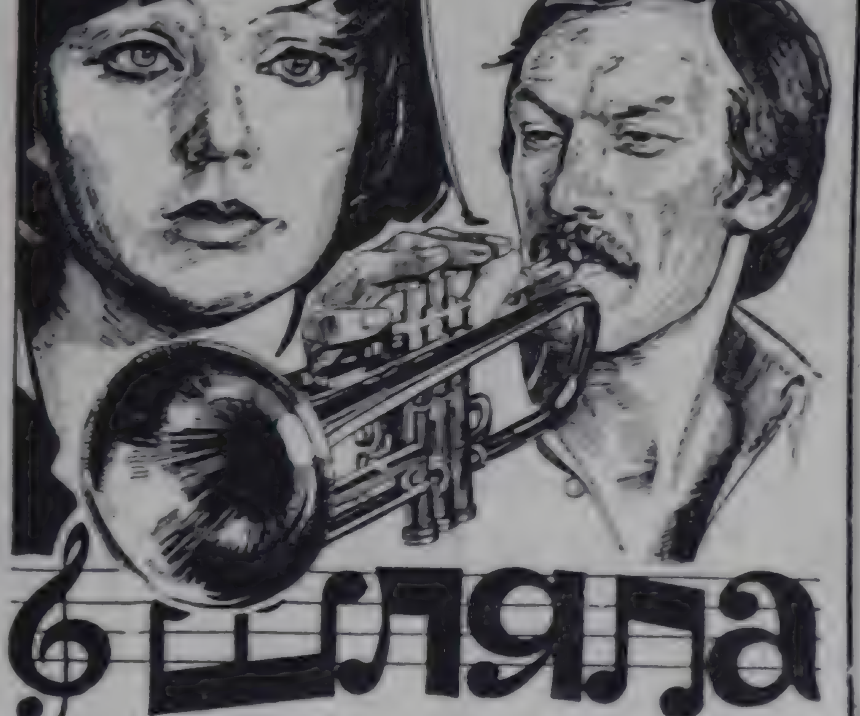

Республиканың киноэкраннарында «Шляпа» деп чаа кино үнүп эгелээн.

Бистиң республикага чаңгыс аай политхүн пятницада болуп эртиен. Ону бүдүрүлгелерге, совхозтарга, албан организацияларга, өөредилге черлеринге күш-культураны болгаш спортту массалыг болдурарының айтырыгларынга тураскааткан. Политхүннүң темазынга хамаарыштыр Тываның электри четкилеринден болгаш өөн-даа өске материалдарны парладывыс.

ЧҮТКҮЛ

АПРЕЛЬДИҢ ийиги он хонуунда магалыг каан хүннер турган. Хоорайның булуң бүрүзүнде сигген үнүп келгеп, асфальтылар тиглеринден безин чаш оът карарты өөртүр үнүп орган. Кудумчуларда чыскаалган ыяштарның бүдүнтарының баштары мөңдүйгүлээн, куш-каш үнү мыжыраар чүве. Бөлүктүң удуртукчузунуң Анатолий Григорьевич Кудря сеткили ажып, чүвү кылырып боланып эгелээн.

Бүдүрүлгениң туристер бөлүү моон мурнунда-даа чылдарда чылыг-биле кады турисчи кокпа орук-биле хаптар чаңчылдыг. Ол бөлүктүң удуртукчузу, төп электростанцияның [illegible] начальниги А. Г. Кудря ынчангаш апрельдиң хүннеринде чинкчинк кылаштап, суббота-воскресеньени аян-чорукка баралгадыр деп турары ол.

— Че, чоруптар бис бе? — деп, аныяктар четтикпейн дуржулгалыг туристе маңнап кээп турган.

— Бут өйбес, эптиг болгаш чылыг идик, фуфайка, ыштыкы бөрт, ийи хонуктуң хүнезини херек. Отту черле уттуп болбас. Ооң ыңай чүвү ап алза экил? — деп, аныяк туристерге ол эрткен чылын чагып турганын сагынган.

Тываның электри четкилериниң туризм бөлүү эрткен айда А. Г. Кудряның удуртулгазы-биле бир хондур, хүнзедир Ондумга аян-чорук болгаш келгеннер. Хек даван, шончалай. Мага-ботту сергедип турар чаагай чыттыг серинин салгыыныы ээреми. Ол бүгү дээрге хоорай чурттакчыларынга ховар чүүлдер-дир ийин. Арыг агаарга туртузур кылаштап-кылаштап, одагга кээрге эки-ле. Кандыг-даа чем магалыг амданныг.. чемге хөөн мырыңай аажок.

Күш-культура болгаш спорт найысылалдың бо улуг бүдүрүлгезинде хүндүлүг черни ээлеп турар, коллективтиң кол-кол айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээринге чугула чүүл болу берген. Мында спорттуң кышкы хевирлеринден хаак, хоккей элээн массалыг болуп турар. Баскетболга, волейболга эр болгаш херээжен улустуң командалары тургустунган, олар хоорай маргылдааларынга безин киришкилээн.

Боодалга (удуртукчузу электрослесарь П. С. Попов), [illegible] нарын приборлар септээриниң албанының начальниги Г. Е. Никитин) секцияларда хөй кижи кирип турар. Чадаг чарышты, волейболду улам массалыг болдурарының хемчеглери чедимчелиг эгелээн. Бо чылдың апрель 15-те найысылалга эрткен баскетбол маргылдаазынга Тываның электри четкилериниң херээженнер командазы ийиги черни ээлээн. Апрель айда «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң организастааны чиик атлетика эстафетазынга база бо бүдүрүлгениң командазы ийиги черни [illegible] турган. Чиик атлетиканың өске-даа хевирлеринге олар багай эвес белеткелдиин көргүскен.

Май бирниң ийиниң сес-тиң тостуң спортчу хүннеринде болган спортчу маргылдааларга Тываның электри четкилериниң [illegible] спортчу чедиишкиннерни улам [illegible] болганнаан. Баскетболга, чадаг чарышка, боодалгага олар шылгараашнар.

— Эң-не эки спортчу көргүзүгнү «Тываның аныяктары» солуннуң шаңналы [illegible] атлетикага эстафетага көргүзүнер. Бо оюн эң-не массалыг, ол каш он чыл улаштыр чаңчыл ёзугаар эртип келген болгай — деп, партбюро секретары Эдуард Макарович Шубник эң шилиндек дээп он спортчу оолдар, кыстарга чагып, оларга бүзүрелин илеретен. Секретарьның чагыын олар күүседип, «Тываның аныяктары» солуннуң шаңналын чаалап эккелгеннер.

Күш-дамыр кижизидилгени күш-культура болгаш спорт. Тываның электри четкилеринде чүге үре-түңнелдиг болуп турарыл? Спортту мында ажыл-агый, культура айтырыглары-биле деңге шиитпирлеп, үнелеп турар. Партбюро, дирекция, ажылчын комитеди күш-дамыр кижизидилгезиниң калбак активин тургузуп ап шыдаан. Тускай эртемниглеп, бүдүрүлге цехтериниң участокторының начальниктери, бедик мергежилдиг ажылчын кадрлар, спорт секцияларының удуртукчулары, хөй-нииттиг тренерлер болуп турар. Олар спортту массалыг болдурар дээш эвээш эвес ажылдап келген.

Кандыг-даа ажыл удуртукчудан, ооң чүткүлдүг, бедик тура-соруундан база хамаарыжыры билдингир. Моон мурнунда-даа чылдарда, бөгүнде-даа бүдүрүлгениң күш-культура болгаш спорт талазы-биле инструкторун шилип алырынче, ону эки спортчу организатор кылдыр кижизидеринче улуг кичээнгейни партия организациязы салып, ооң ажылын контрольдап келген. Партийжи негелдениң, деткимчениң хараазында Тываның электри четкилериниң күш-культура болгаш спорт талазы-биле инструктору Сергей Кушматов багай эвес ажылдыг спорт организатор кылдыр өзүп орар. Ооң тускай эртеми — техник-механик. Ам ол Красноярскиниң политехниг институдунуң Кызылда филиалында бот-өөредилге-биле өөренип турар.

Бүдүрүлге коллективиниң кол өзээ болур партия эге организациязы спортту массалыг болдурарын, өске ажылдар-биле бир дөмей, шугумчулекчи ёзу-биле көрүп, бо [illegible] шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларынче спорт активиниң, дирекцияның кичээнгейин углаан. Ылангыя күш-дамыр кижизидилгезиниң материалдыг баазазы, спорттуң дериг-херекселдери бөгүнгү негелделеп чыдып каап турар. Чоокку хүннерде волейбол, баскетбол шөлдерин ажыглалга киирер. ГТО нормазын дужаар шөлдү белеткээр сорулга-биле ажылдар ында түлүктээн. [illegible] ра болгаш спорттуң 1707 рубль түңнүг дериг-херекселин спорт организатор Сергей Кушматов хүлээп алган. Ону багай эвес ажыглап турар. Бүдүрүлгениң [illegible] спортчу амыдыралының айтырыгларын бо комсомолчу, партия организациязының деткимчезиниң [illegible] шиитпирлеп турар.

А. ОКСУР.

БООДАЛГА—СОЛУН ХЕВИР

КҮШ-КУЛЬТУРА болгаш спортту массалыг болдурарынга хөй-нити организацияларының киржилгези улуг ужур-дузалыг. Тываның электри четкилериниң спорт организациязы, ооң янзы-бүрү секциялары, туризм бөлүү, ДОСААФ эге организациязы болгаш өске-даа хөй-нити активи багай эвес ажылдыг. Мен ДОСААФ организациязының, ооң кежигүннериниң ажылының дугайында бижикседим. Олар бүдүрүлгениң аңгы-аңгы участокторынга ажылдап, бурус шуптузу планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүсетпишаан, коллективтиң спортчу алдарын хоорай болгаш республика маргылдааларынга төлептиг-биле камгалап келген.

Ылангыя Юрий Иванович Сурков, Александр Александрович Аржаков, Владимир Константинович Долгополов болгаш өске-даа комсомолчулар болгаш аныяктар спортчу үлегерин көргүзүп, маргылдааларга эки белеткелдиг киржип турарлар.

— Боодалга —спорттуң бир солун хевири. Часпас адып өөренир аныяк оолдар, кыстарга чугула херек. Ылангыя шериг хүлээлгезинче аъттаныптарының мурнунда караны часпас адып турар кылдыр оолдарның белеткенип алырынга хоочуннар дузалаар херек—деп, Ю. И. Сурков санап турар. Ол боодалгага хандыкшылын ам-даа салбаан.

1945 чылдың май 9 — бистиң чурттуувустуң чыл демдеглелинде алдын үжүктер-биле кирип бижиттинген, чыыткылыг болгаш уттундурбас хүн-дүр. Тиилелгениң улуг байырлалынга тураскааткан спортчу маргылдаалар республиканың найысылалынга массалыг-биле эрткен. Аңаа үк бүдүрүлгениң ДОСААФ организациязының кежигүннери база спортчу күжүн шенеп көрген. Ылангыя адыгжылар командазы мактадыг болган. Ооң составынга үш кижи кирген: А. А. Аржаков, В. К. Долгополов, П. С. Попов. Боодалга маргылдаазынга 287 санны ойнап ап, бирги черни ээлээн.

Моон-даа соңгаар бирги черни чаалап болурунуң аргазы Тываның электри четкилериниң коллективинде бар. Чүге дээрге, спорттуң бо хевиринге эки белеткелдиглер эвээш эвес. Бо талазы-биле маргылдааларны доктаамал эрттирип, чалыы салгалды боо адарынга өөредип турар. Аныяктарның спорттуң аргазын-на айтып бээрге, оларның караа кескүү, холу быжыг болгай. Боодалгага киришкеш, республиканың ийи кубогун, хоорайның үш кубогун адыгжылар командазы моон мурнунда чаалап алган. Кубоктар, дипломнар, спортчу хей-аъттты немеп турар.

ДОСААФ эге организациязында боолар бар. А боодалга эрттирер тускай чер чок. Ынчангаш спорттуң бо солун хевириниң дериг-херекселдериниң четчелээри чугула. Өске-даа шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар ам-даа хөвей. Дөрт чыл бурунгаар Тываның электри четкилериниң ДОСААФ эге организациязы, аныяк оолдарны автомашина, мотоцикл башкарарынга өөредип турган. Аңаа күзелдиглер арбын болур чораан. Ам ону катап эгелээри чугула.

ДОСААФ организациязының спортчу базымы партия эге организациязының кичээнгейинден, профэвилел комитединиң дузазындан кончуг хамааржыыр. Тываның электри четкилериниң партбюрозу ооң ажылының планын бадыңайп берип, ооң күүседиишкинин хандырарынга дузалап турар. Профэвилел комитединиң шаңнал-мактаалга үндүрген акша-хөреңгизин чөп ажыглап турар бис. Материалдыг шаңнал, моральдыг деткимче спортчуларга база чугула.

П. ПОПОВ.
электрослесарь - приборист.
хөй-ниитичи тренер.

БУГОЙНОДА МАРГЫЛДАА

БЕЛГРАД. Май 21. (СЭТА). Югослав хоорай Бугойнода шыдыраа маргылдаазынга Гарри Каспаров онгу салыында Любомир Любоевич-биле хайымнашкан. Пайдорф—Андерсон, Ивков—Бавалек, Петросян—Спасский оларның салыы база ындыг болган. Полугаевский биле Ларсен, Иванович биле Тимман олар салыгларын соңгаарлаткан.

Каспаров ам-даа мурнавышаан. Ооң саны —8.

ХҮНДҮТКЕЛДЕ ЭВЕС БОЛЗА...

*К*ҮШ-КУЛЬТУРА *болгаш спорт бүдүрүлгеге [illegible] ажыктыг. Күш-дамыр кижизидилгези күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн [illegible], [illegible] [illegible] экижидер. Ол бүгүнү амыдыралда бар хөй-хөй чижектер-биле бадыткап болур. Дээди өөредилгени Красноярскиге доозкаш, Тываның электри четкилериниң төп электростанциязының [illegible] ажылдап турар мен. Ам ол ажылымда 12 чыл болдум.*

Кайы-даа коллективте ажылчыннар дөмей, оларның профессионал мергежили аңгы-аңгы боорда башка. Бир эвес коллективте күш-культура болгаш спорт хүндүткелде эвес болза, күш-ажылдың салыыга-чуруму үрээ, бот-боттарын безин [illegible] чоруктар хоступ келир. Чамдык үелерде бистиң бичежек спортзалывыс ишти соок азы эжии шоочалыгда болдаг чиктии кончуг. Ушун, энергиязын шын чарыгдаар аайын тыппайн боор кижилер хай-бир бүрүнде таакпылап, кулакка эвчок сөстер октаан тургулаар. Арегаже, хөй-ниитиниң чурумун үрээринче базым кылдыныг база болур.

Спортзал ажыкта Байдал сыр өске. Столовайга дүъштеп келгенде безин оолдарның сагыжы — залда. Ээлчег аңаа раунда олар залче маңнажыптардар. Аңаа баргаштың теннистээр, өске-даа оюннарга киржир, аңаа көрүкчүлээр... Бисте амдызында таарымчалыг спорт шөлү чок.

Ынчалза-даа чүү-даа чүведе, бир эвес күзээр болза, арга тывылы бээр. № 11 ортумак школага дуза чедирер кылдыр хүлээниш алган дааңгалыг бис. Тываның электри четкилериниң ажылчыннарының, специалистериниң, удуртукчуларының ажы-төлү ол школада өөренип турар. Ынчангаш бо өөредилге чери-биле харылзаавас быжыг.

К. ШОЙГУ.

«Алдан дерттүң аразынга
Ачыр-дачыр хүреш болур.
Энер-эрес меге эрлер
Ээирлер дег кылыйтылаар.
Салыкчызы адын адааш,
Чаңнай аарак кыйгырыптар.
Мөгелер-даа сегиржип аар.
Бөөлдежир, дегээлежир.
Октап-даа боор, октадып боор
Оюннарның бирээзи бо.
Улугларга, уругларга
Уттундурбас солун спорт.

АРТЫП КАЛДЫМ

Омск хоорай чурттуг мен. Каңнакчы мергежилди аңаа чедип алгаш Кызыл хоорайга чедип келдим. Каңнакчы кайы-даа бүдүрүлгеге чугула херек. Ынчангаш демир каңнаарынга өөренип алган мен. Ажылчын кижиниң байлаа — ооң мергежили. Ону эки шиңгээдип албас болза, бут кырынга быжыгып турары, коллективтиң негелдезинге дүүштүр ажылдаары берге.

Тываның найысылалы өөреникчи чылдарымда-ла мени сонуургадып чораан. Ооң дугайында улустан дыңнап, номдан номчуп турдум. Чүгле сонуургал болгаш күзел-биле кижи хойну чедип албас, кол-ла чүве — ол чүүлдерге даянып алгаштың коллективке быжыгары. Тываның электри четкилеринге ажылдап кээриме сонуургалым, күзелим-даа дораан-на спорт-биле холбашкан.

— Баскетбол командазынга немей курлавыр херек, аныяк кижи кээп көр — деп, Сергей Кушматов меңээ бир катап чугаалады.

Амырай хона бердим. Баскетболдап-даа, теннистеп-даа ойнап тур мен. Эп-өөр база эндерилген. Спорт дамчыштыр бо бүдүрүлгеге артып калганым ол.

Н. ЕМЕЛЬЯНОВ.
каңнакчы.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Бөгүн республикага кожуп турар булуттаар, чамдык черлерге дымырадыр чаъстаар. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттыг дүргени секундада 9—14, а дүъш соонда 20—25 метр чедер. Агаарның температуразы 15—20, чамдык районнарга 5—10 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Кежээлиндей хаттың күжү секундада 20—25 метр чедер. Агаар дүне 2—4, хүндүс 18—20 градус чылыыр.

«Шын» солун редакциязы дуржулгалыг машинакчыны ажылче чалап тур.

Телевидение

МАЙ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — Уругларга фильм. «Кызыл галстук». 10.10 — «Билдингирдаа бол, алдептиг». 11.10 — Медээлер. 11.15—14.15 — Чаптар. 14.15 — Медээлер. 14.35— «Кедээниң күш-ажылчы хүннери». Документалдыг фильмнер программазы. 15.50 — С. Прокофьев. № 7 соната. РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Петров күүседир. 16.10 — «Аваңның шөлдазы». 16.30 — «Бодумнуң черимге шанак мен». Фильм-концерт. 17.30 — «Стадион шупту-суска». 18.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Хоойлу болгаш хүлээлге». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.15 — Чоннуң аялгалары. 19.30 — «Хлебтиң амданы». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 1-ги фильм — «Бистиң ынак хлевиивис». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Документалдыг экран». 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05 — 23.25 — Чадагтерге таржыы. ГДР-ден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.30 — Музыка. 4-кү класс. Делегейниң улустарының хөгжүмү. 13.00 — Гомер — «Одиссея». 1-ги дамчыдылга. 14.00 — Тургузуушкуну үезиниң уран чүүлү. 3-кү дамчыдылга. 14.35 — Бойдус. 3-кү класс. Бойдус камгалалы. 14.55 — «Эртем дугайында». 15.40 — «Баргузинде чай». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.15—Чаптар. 18.15 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Футбол дончулалы.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — «Азияның төвүнде». 19.45 — Чарлалдар. 19.50 — Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктың удунар, чаштар!» «Тарыышкындан коргар бегемот». Мульт-фильм. 20.15 — «Өңнүктерниң ырыннары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Ынак кижимге эртине». Уран-чечен фильм. 23.00 — «Кайгамчык чүүлдерлиг чер». Бойдус дугайында документалдыг фильм. 23.00 — 01.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Кайрат».

Кино

МАЙ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шляпа» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда, «Кайнаар баарыл ол» 9.30 шакта.

«ПИОНЕР»: Киночыыдызы 9.00 шакта, «Алдыгы» 10.30, 12.30 шактарда, «Ак хептиг херээжен» 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тимур болгаш ооң командазы» 11.10 шакта, «Ол оол чаныр келген-дир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыыдызы 10.30 шакта, «Ангар-18» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: Киночыыдызы 12.00 шакта, «Москва карак чажынга бүзүревес» [illegible] 16.00, 19.00 шактарда.

МАЙ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Айсбергтер аразынга өлүм» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кавказ даглары-че аян-чорук» 10.00, 11.50 шактарда, «Мээн чаңгыс [illegible]» 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдыгы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ангар-18» 16.30 шакта, «Ол оол чаныр келген-дир» 15.00, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сөөлгү ойнаашкын» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 906.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1). ТС—00742

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 121 (11919) | 1982 чылдың май 25, вторник | 1925 чылдан үндүрүлгетинген | Өртээ 3 көп.

Дүүн СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болган. Анаа 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Пленумга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев илеткел кылган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында
ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

1982 чылдың май 24-те СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленуму болган.

Пленум СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин дыңнаан.

Илеткел талазы-биле санал бергеннер: эштер В. В. Щербицкий — Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Д. А. Кунаев — Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, В. В. Гришин — СЭКП Москва хоорокомунуң бирги секретары, Г. В. Романов — СЭКП Ленинград обкомунуң бирги секретары, Д. К. Моторный — Херсон областың Киров аттыг колхозунуң даргазы, М. С. Соломенцев — РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Т. Я. Киселев — Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, И. Г. Хмара — Краснодар крайның СЭКП Староминск райкомунуң бирги секретары, Ш. Р. Рашидов — Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Г. А. Алиев — Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, Э. А. Шеварднадзе — Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, А. Э. Восс — Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, И. А. Бондаренко — СЭКП Ростов обкомунуң бирги секретары, И. Е. Клименко — СЭКП Смоленск обкомунуң бирги секретары, М. П. Трунов — СЭКП Белгород обкомунуң бирги секретары, М. З. Шакиров — СЭКП Башкир обкомунуң бирги секретары, В. С. Костин — Кемерово областың «Зиминка» шахтазының даг ажылчыннарының бригадири, В. К. Месяц — ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри, Л. С. Куличенко — СЭКП Волгоград обкомунуң бирги секретары, Ю. А. Овчинников — ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, А. А. Ежевский — трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкун министри.

СЭКП ТК-ның Пленуму ол айтырыг талазы-биле доктаалды чаңгыс үн-биле хүлээп алган, ону парлалгага парлаар.

СЭКП ТК-ның Пленуму организастыг айтырыгларны көрген.

ТК-ның Пленуму СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү эш Ю. В. Андроповту СЭКП ТК-ның секретарынга соңгаан.

ТК-ның Пленуму СЭКП ТК-ның секретары эш В. И. Долгихти СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидатка соңгаан.

СЭКП ТК-ның кежигүннеринге кандидаттардан кежигүннеринче эштер С. А. Шалаевти — ВЦСПС-тиң даргазы, Е. И. Чазовту — академик, ССРЭ-ниң Медицина эртемнерниң академиязының Бүгү-эвилелдиң кардиология эртем төвүнүң директору, В. С. Костинни — Кемерово областың «Зиминка» шахтазының даг ажылчыннарының бригадири — ТК-ның Пленуму шилчиткен.

СЭКП ТК-ның Пленуму ажылын ооң-биле дооскан.

1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫНЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА
СЭКП ТК-НЫҢ ДОКТААЛЫ

«1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин дыңнап чугаалашкаш, СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаадыры болза:

1. Амгы Пленумга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан саналдарны болгаш түңнелдерни бүрүнү-биле болгаш долузу-биле чүүлдүг деп көөр болгаш оларны партия, күрүне болгаш ажыл-агый органнарының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының аъш-чем программазын күүседир, СЭКП-ниң аграр политиказын ачыдыралга чайгылыш чок боттандырар талазы-биле практиктиг ажыл-чорудулгазының үндезини болдурар.

2. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр 1990 чылга чедир үеде ажылдап кылдынган ССРЭ-ниң аъш-чем программазын чүүлдүг деп көөр.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң кииргип келгени дараазында доктаалдарны бадылаар:

«Көдээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын эргелеп башкарарын экижидер дугайында».

«Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиктиг механизмин сайзырангайжыдар болгаш экономиказын быжыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында».

«Продукция бүдүрерин көвүдедиринге болгаш ооң шынарын бедидеринге көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында».

«Мал ажылынга кирген ажылдакчыларны колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге быжыглаар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында».

«Көдээ чоннуң амыдыралының чуртталга, коммунал-амыдырал болгаш социал-культура байдалдарын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында».

«Удуртукчу кадрлар-биле болгаш специалистер-биле колхозтарны болгаш совхозтарны улам-на быжыглаар, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге оларның ролюн болгаш харысалгазын бедидер дугайында».

3. Аъш-чем программазында доктааткан даалгаларны болгаш чонну аъш-чем-биле үзүктелиишкин чок хандырарының сорулгазын болдунар-ла кыска хуусаада шиитпирлээр дээш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ынай көдүрерин болгаш агроүлетпүр комплексти ниитизи-биле хөгжүдериниң айтырыгларын шиитпирлээринче улус ажыл-агыйының бүгү адырларының улам ханы эргилиишкинин боттандырарының эргежок чугулазын барымдаалап көрбүшаан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ССРЭ-ниң Күрпланы, министерстволар болгаш ведомстволар, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң чыл пландарын болгаш он ийиги беш чылдаа планның төлевилелин ажылдап кылырын хандырар ужурлуг.

4. Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-лары, партия крайкомнары, обкомнары, окружкомнары, хоорокомнары болгаш райкомнары, эвилел министерстволары болгаш ведомстволар, чер-черниң совет болгаш ажыл-агый органнары колхозтарның болгаш совхозтарның, үлетпүр, тудуг болгаш транспорт бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, партия эге организациялары Пленумга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган сорулгаларны, аъш-чем программазын болгаш ооң-биле холбаштыр хүлээп алган СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын боттандырар талазы-биле ажылчыннар, колхозчулар болгаш интеллигенцияның ортузунга организакчы болгаш политиктиг ажылды идепкейжидип чорудар ужурлуг. Партияның болгаш күрүнениң он бирги болгаш он ийиги беш чылдарда төп сорулгазы — аъш-чем айтырыын шиитпирлээринге — республика, край, область район бүрүзү, улус ажыл-агыйының адыр бүрүзү, хоорайның болгаш көдээниң күш-ажылчы коллективтери шуптузу улуг салыышкынын киирер ужурлуг.

5. Чурт иштинге аъш-чемни улам-на дүрген көвүдедир дээн сорулга-биле күрүнениң көдээ ажыл-агыйга болгаш ону интенсификастаарынга салыышкыннарны улам көвүдедир деп турар амгы үеде, бүгү күштү чер болгаш мал ажылының культуразын хемчег-биле бедидеринге, черни бүдүрүлге фондуларын, материалдыг, күш-ажыл болгаш сан-хөө курлавырларын ажыглаарын экижидери дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш, чидириглерни узуткаары, камналга болгаш туттунгалал, колхозтарга болгаш совхозтарга продукцияның боттандызын чиңгелдери дээш демиселге моондарын онза чугула деп СЭКП ТК-ның Пленуму онзалап демдеглеп тур.

Бүдүрүлгениң өскен хемчээлдери нарыыдаан экономиктиг харылзаалар көдээ ажыл-агыйга планнаашкынны, удуртуп-башкарылганы, материал-техниктиг хандырылганы сайзырангайжыдарының херээнин талазы-биле агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларының кадрларындан чаа-чаа негелделерни салып турар. Удуртуп-башкарарының бүгү деннелдеринге экономиканың ол адырының кезектериниң ажылының сырый холбаазын болгаш таарыштырылгазы эң эки сөөлгү түңнелдерни чедип алыры дээш оларның бедик харысалгалыг болурун база эки шынарлыг аъш-чем продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге сонуургалын хандырар.

Эң чоокку сорулга — бо чылдан эгелээш-ле чер болгаш мал ажылының продуктулуун боттуу-биле бедидерин чедип алыры, тараа, эът, сүт болгаш өске-даа продукцияны садып алырының күрүне пландарының долдур болгаш ажыр күүседирин, оларны чогуур үезинде болбаазыралын кылыры болгаш долузу-биле камгалап алырын хандырары, дараазында чылдарда көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам шапкын-биле көдүреринге идегелдиг үндезинни салыры боор тур.

•••

Партия, совет, профэвилелдер, комсомол организациялары, ажыл-агый органнары, колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары, специалистер болгаш эртемденнер, үлетпүр ажылдакчылары, көдээниң бүгү чурттакчылары болгаш хоорайларның ажылчы чоннары ТК-ның бо Пленумунуң шиитпирлерин күүседири дээш эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылыр, совет кижилерниң чаагай чоруун чайгылыш чокка бедидериниң, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг күш-шыдалын быжыглаарының эң кол чүүлдериниң бирээзи аъш-чем курлавырларын көвүдедириниң талазы-биле айыттынган сорулгаларны чедип алыры дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжын калбартырынга быжыг бүзүрелди СЭКП ТК-ның Пленуму илередип тур.

1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫНЫҢ БОЛГАШ ОНУ БОТТАНДЫРАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА.
1982 чылдың май 24-те СЭКП ТК-ның Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ илеткели

Хүндүлүг эштер!

Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглерниң дугайында айтырыгны Төп Комитеттиң Пленумунга [illegible] СЭКП ТК-ның Политбюрозу кииргип тур. Программаны партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылдап кылган.

Төлевилеп турар хемчеглерниң алыс сорулгазы — болдунар-ла аргалыг элээн кыска хуусаада-ла чурттуң чонун аъш-чем продуктулары-биле идегелдиг хандырары болур. Ол чүгле бирги черге экономиктиг эвес, харын чугула социал-политиктиг сорулга-дыр. Совет кижилерниң амыдыралчы негелде-тереглелдерин хандырары бистиң партиявыстың программазы болур эң чугула негелдези болуп келгенин болгаш болуп артып турарын бүгү тодазы-биле онзалап демдеглеп көрейн. Ооң ужурунда, эштер, амгы Пленум онза үткалыг, онза ужур-дузалыг.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ооң удуртулгазы, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң тускай ажылчы бөлүү, Күрплан болгаш хамаарышкан министерстволар база ведомстволар СЭКП ТК-ның Пленумун чыыдырарының мурнунда улуг белеткел ажылын кылган. Эртемденнер, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчулары, специалистер анаа киржипкен. Республикаларның компартияларының Төп Комитеттериниң болгаш Министрлер Чөвүлелдериниң, обкомнарның болгаш облкүүскомнарның, райкомнарның болгаш райкүүскомнарның саналдарын, парлалга материалдарын, ажылчы чоннарның чагааларын барымдаалап көрген.

Ооң түңнелинде элээн каш документилерни белеткээн. Ол аъш-чем программазының төлевилели-дир. Ол, ооң ынай чамдык элээн тодаргай айтырыглар талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдары-дыр. Оларның аразында — көдээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын эргелеп башкарарын экижидериниң дугайында; экономиктиг механизмни сайзырангайжыдар база колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаар талазы-биле хемчеглер дугайында; продукция бүдүрерин көвүдедиринге болгаш ооң шынарын бедидеринге көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында; мал ажылында ажылдакчыларны колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге быжыглаар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында; көдээ чоннуң чуртталга, коммунал-амыдырал болгаш социал-культура байдалдарын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында; колхозтарны болгаш совхозтарны удуртур кадрлар-биле база специалистер-биле улам ынай быжыглаар, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүлдеринге оларның ролюн болгаш харысалгазын бедидер дугайында доктаалдар-дыр.

Төп Комитеттиң кежигүннери документилер-биле таныш болганда, принципиалдыг чугула айтырыгларга доп [illegible].

Көдээ ажыл-агыйга кылдыр [illegible] ажылдың түңнелдеринден [illegible]. Бир эвес санаар үезин эгези СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленуму кылдыр алыр болзувусса, дурум ђаугаар болур. Көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннарны көвүдедиринче, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче база планнаашкынны болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң сайзырангайжыдарынче угланыышкынны партия алганын билир болгай силер. Колхозтарны болгаш совхозтарны быжыглаарынче, оларның бот-тарлы баш миннип ажылдаар чоруун бедидеринче, көдээ чоннуң амыдыралын экижидеринче Пленум онза кичээнгейни угландырган. СЭКП ТК-ның март Пленумунуң дараазында кандыг-даа Пленумнарда болгаш СЭКП-ниң XXIV-XXVI съездилеринге улам сайзыраттынган айтыышкыннары партияның амгы аграр политиказының — эртемниг политиказының, бистиң аткаарлаваанывыс болгаш аткаарлаваавыс ындыг шын политиказының үндезини болган. (Уургу чүлеңниг алгыш часкаашкын).

СЭКП ТК-ның март Пленумунуң соонда эрткен чылдарның дургузунда көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы шынап талазы-биле чааартынган. Күш-ажылдың энергия хандырылгазы үш ажыг катап өскен. Суггарылгалыг болгаш кургаткан черлерниң фондузу 1.7 катап улгаткан. Минералдыг чемишчидилгелер бээри үш катап өскен. Мал ажылының специализастаан комплекстерин болгаш үлетпүр технологиялыг [illegible] күш фабрикаларын ажыглалга кииргеи. Ажыл-агыйлар аразының эң ажыктыг агроүлетпүр бүдүрүлгелери болгаш [illegible] база хөгжүп турар. Ол бүгү [illegible] колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн барык ийи катап улгаттырар арганы берген.

Көдээ ажыл-агыйны хандырар мал ажылынга болгаш мал чемнери бүдүреринге ажыглаар машина тудуушкуну, көдээ тудуг, комбикорм болгаш микробиология үлетпүрү дергелиг ындыг чаа адырларны тургускан. Көдээ ажыл-агый машина тудуушкуну дыка хөгжээн. Үлетпүрнүң аъш-чем адырларының кол бүдүрүлге фондулары сөөлгү он беш чылда 2.7 катап улгаткан.

Ол-ла үеде совет тараачыннарның амыдырал-чуртталгазының болгаш күш-ажылының байдалдарынга ханы чаартылгалар база болган. Дыка хөй социал айтырыгларны чедимишкиниг шиитпирлээн. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының күш-ажыл төлевири көскүзү-биле бедээн. Оларның пенсия хандырылгазы болгаш социал страхованиези экижээн, ниити [illegible] фондуларындан төлеп бериишкиннер болгаш чиңгелделер көвүдээн. Колхозчуларның болгаш совхозтар ажылдакчыларының профессионал база культурлуг деңнели өскен. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринде ам дээди болгаш ортумак тускай эртемниг ийи миллион чыгаа специалистер ажылдап турар. Чурттуң хөй-хөй районнарында көдээниң хевир-байдалы өскерилген. Көдээниң ажылчыннарының амыдыралының сарыг-хевири бир [illegible] чыка-шынарлыг, солун болу берген.

Партияның алган хемчеглери, колхозчуларның, совхоз ажылчыннарының, специалистерниң, үлетпүр ажылдакчыларының кадыг күш-ажылы бодарымчалдарын берип турар — [illegible] ол түңнелдер дээш улуг. Совет көдээ ажыл-агыйның чедиишкиннерин ыыттавас азы шоолуг эвес дээр, социализмниң дайзыннарының ужениишкиннери Пленумнуң киржикчилеринге эки билдингир болгай. Ынчалза-даа фактылар өске чүүлдүң дугайын чугаалап турар. Бойдустуң бүгү бергелерин турувушкан — а олар элээш эвес болур — [illegible] көдээ ажыл-агый ниити продукциязы чеди [illegible] беш чылдың дургузунда чылда ортумаа-биле 82.8 миллиард рубль болуп турганын, ооң соонгу беш чылда 123.5 миллиард рубль чедир, тодаргайлаарга 50 хуу көвүдээн. Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң чурттарынга ол-ла көргүзүг 31 хуу, а АКШ-ка — 29 хуу болганын деңнеп көөрү-биле демдеглеп каалынар. Агаар-бойдустуң байдалдары бисте дыка таарымча чок турда бо-ла ындыг. Ол талазы-биле бистиң салган алган чүүлдеривис база харык чок болгай.

Совет көдээ ажыл-агыйның продукциязының өзүлдезиниң дугайында көргүзүгнү моон адаанда таблица берип турар.

Көдээ ажыл-агый продукциязының кол-кол хевирлерин бүдүргени.

(чылда ортумаа-биле — миллион тонна)

	1961—1965 чылдар	1976—1980 чылдар	Өзүлдези (хуу-биле)
Тараа	130.3	205	157
Чигир свёклазы	59.2	88.7	150
Ногаалар	15.5	26.9	170
Сиг болгаш виноград	6.5	15.2	[illegible]
Эът (өөк деңзи-биле)	9.5	14.8	156
Сүт	64.7	92.7	143
Чуурга (млрд. борбак)	28.7	68.1	236

(Уланчызы 2-ги арында).

1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР. ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫНЫҢ БОЛГАШ ОНУ БОТТАНДЫРАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

... чылга дээрезинде, 35 миллион кижи немешкен чонунуң өлүдезини кодээ ажыл-агый бүдүрүүшкүнүнүң өлүдези доктаамал мурнап турар болуруп бис чедип алган бис. Оон түңнелинде, көрүп турар үениң дургузунда чонунуң кижи санынга онаштыр кодээ ажыл-агыйның нити продукциязының чыл санында ортумак деңнели 28 хуу өскен. Оң беш чылдың дургузунда кижи бүрүзүнге онаштыр эъттиң болгаш эъттен кылган продуктуларның хереглээри 41 хуу, сүттүң база сүттен кылган продуктуларның хереглээри — 25 хуу, чуурганы — барык-ла ийи катап, ногааларны — 35 хуу, үнүш үзүн — 26, чигирни хереглээри — 30 хуу көвүдээн.

Ынчангаш, партияның агрaр политиказы, кодээ ажыл-агыйга салган улуг хөреңгилер, миллион-миллион кижилерниң ... аъш-чем продуктуларын бээрин боттуу-биле көвүдедирин хандырган-дыр, эштер. (Алыш часкаашкыны). Ынчанмыже бистер чедип алдынган түңнелдерге ... аъш-чем айтырыы ам-даа ыракта хүн айтырыындан ...

...дир. СЭКП-ниң сөөлгү съездилериниң чогум-на ынчаар кээр чорукту партияның экономиктиг политиказының үндезининге салган. Ол дээрге аъш-чем айтырыын-даа шиитпирлээрниң эң-не дээштиг болгаш херек кырында кара чүүлдүг ... .

Бистер ол орук-биле бүзүрелдиг бар чоруур бис. Ынчалза-даа кылыр ужурлуг ажыл ам-даа ... хөй. Бүдүүн коз байлаан — черни ам-даа бүгү-ле ажыл-агыйларда чеп ажыглавайн турары билдингир болгай. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң комплекстиг механизастаарының деңнели ам-даа четпезинден кодээ ажыл-агый техниказының дыка хөй хевирлерин багай ажыглап турарының база оон кууду шыпарлыының уржуунда колхозтар болгаш совхозтар хөй продукцияны чедир бербейн турар. Минералдыг чемиштиглигелерниң болгаш ... рын болгаш чеп ажыглаарын чер болганда хандырбайн турар. Бүдүрүүшкүнүнүң эргежок чугула чарыгдалдарынга садып алыр ... ажыл-агый продукциязын немей астырарының темпилериниң кудулаарынга чедирген.

АЪШ-ЧЕМНИҢ КОЛ-КОЛ ПРОДУКТУЛАРЫН АЖЫГЛААРЫ

(чонуң кижи бүрүзүнге санаашкыннар — килограмм)

	1980 чылда	1990 чылда
Эът болгаш эът продуктулары	58	74
Балык болгаш балык продуктулары	17,6	19
Сүт болгаш сүт продуктулары	314	330—340
Чуурга (ширээ)	239	260—266
Чиги	44,4	45,5
Үнүш үзү	8,8	13,2
Ногаалар болгаш бахча культуралары	97	126—135
Фруктулар болгаш каттар	39	66—70

(Төнчүзү 3-кү арында).

1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫНЫҢ БОЛГАШ ОНУ БОТТАНДЫРАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

(Тончузу. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

База бир кол чүүл. Өстүрүп, бүдүрүп алган продукцияны [illegible] оңу бүрүнү-биле камгалап, [illegible] он ниити беш чылда малды, кушту, сүттү, картофельди, ногааларны, чимистерни, колхоз, совхозтарның шуут боттарындан хүлээп алырынче шилчиирин доозарын тѳлевилеп турар. Ол продукцияны белеткел организацияларының транспорту-биле сөөртүр.

Мээң чугаалап турганым хемчеглерни — колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын [illegible] 1983 чылда 30 ажыг миллиард рубльди немей бээрин көрдүнген. Ам сорулга чүл дээр болза, ол акша херекчилер чоокку үеде продукция бүдүрериниң [illegible] (Алгыш часкаашкыны).

[illegible] Аъш-чем программазын боттандырарының [illegible] Бистиң кадрларывыстың эртем-билиги болгаш ор[illegible] ажылдың бүгү-ле байлак арга-дуржулгазы — бо бүгүнү бүрүн долузу-биле ажыглаар апаар.

[illegible] 2 миллиард [illegible]

мурнунда олар, карак кызыл күш-ажылдың инициативазының, чүткүлдүг болгаш турушттуг чорукту, үлегер-чижээн көргүзер ужурлуглар. (Алгыш часкаашкыны).

Оон-биле чергелештир колхозтарның болгаш совхозтарның партия эге организаци[illegible] чугаалаксаан-дыр мен. Коллективтерге мораль-психологтуг байдал, организакчы чорук туң болгаш сагылга-чурумнуң деңнели, күш-ажылчы бериичэ, черле шынап эңис [illegible] биле хамааржыр. Партия организацияларының боттарының салдынгылынарын кол чүүлдерге мооңнээри чугула. Эң кол чүүл — кижилер-биле ажыл.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин [illegible] база хөй чүүлдер хамааржыр. Кодунуң херээн билир, ажылдарак дээш сагыш аарып чорук, кижилер-биле ажылдаар шыдаар, шак ындыг кижиге удуртулга участок дээш бүзүрел болур. Шак ындыг удуртукчулар дугайында — бодунуң херээн эки билирлер деп чугаалажып турар. Салымчоланныг, перспективалыг [illegible] эскерип, деңшидери, удуртулганың, ажыл-агыйжы чорук туң болгаш кижизидилгениң уран аргазын чедип алырынга оларга дузалаары — партия обкомнарының болгаш райкомнарының дорт хүлээлгези.

Колхозтарның ажылынга эки түңнелдер хөй нуруу-лунда-ла быжыг доктаамал удуртулганың ачызында чедип алдынары черле билдингир. Мурнакчы ажыл-агыйларның үлегери оон дугайын чугаалап турар. Ук дуржулганы чер [illegible] турары [illegible]

тарда колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары үнелезин чок черге удаа-дараа солчуп турар. Кадрлар политиказын шак ынчаар шиитпирлеп турар [illegible] совхоз бүдүрүлгезиниң амгы үениң негелделеринге дүүштүр кодүрери берге.

Мурнундаазы дег кол чүък партия райкомнарынга оваажыр апаар, эштер. Массалар ортузунга организакчы болгаш идей кижизидилгелиг [illegible] оон олар мооңнеп алганнар. Ук ажылдың деңнелин ам улам бедидер апаар. Районда шиитпирлеп турар сорулгаларның нарын болгаш хөй [illegible] кодээ партия райкомнары [illegible] биле чамдык хемчеглерни боттандырары, тодаргайлаарга, райкомнарга кодээ ажыл-агый килдистерин тургузары көрдүнген.

Чуртта аъш-чем херээн экижидер дээш партияның илдиңдүргени программалыг совет улус чангыс эп-сеткилдиг деткип, социалистиг чаргылчыдан кодүрлүгшүкүнүн бодуурар дээрзинге бис бүзүреп турар бис. Чаргыш бүгү-ле агроулетпур комплекстиң хаара [illegible] болгаш ажыктыг чорук. Эң бедик эчис түңнелдер дээш [illegible] дуза чедирери — профсоюзтарның [illegible]

Эштер! Бистиң тургузукчу планнарывыстың боттанырынга тайбыңны камгалаары чугула. Чурттуң камгалалын күштүг чогуур деңнелге туттар бис. Делегейниң душкуурлуг чоруунуң чавырлыышкыны — политиктиг-даа, тергидаа чавырлыышкыны дээш [illegible]

лаар бис. (Үргүлчүлелдиг алгыш часкаашкыны).

Бистиң планнарывыстың [illegible] — тайбыңның херээн быжыг[illegible] дээрзин база кончуг эки билир бис. Совет кижилерниң күш-ажылы — бистиң чуртувустуң күчүзүн болгаш чечек[illegible] ның эң бүзүрелдиг үндезини.

Бистиң корун турарывыс аъш-чем программазы ол дээрге чүгле кодээ ажыл-агыйны болгаш оон-биле холбашкан адырларны кодүреринге үндезин эргилде болбайн турар. Ук программа [illegible] биле бүгү улус ажыл-агыйының деңнелдезин хандырар ужурлуг.

Партия болгаш улустуң ѳлуг-ла тоогулуг деп адааны СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң [illegible] ның чурттуң амыдыралынга [illegible] бистиң Пленумувустуң шиитпирлери [illegible] бүдүрээр апаар бис деп бодап турар мен, эштер. (Үргүлчүлелдиг алгыш часкаашкыны).

Бистер, коммунистер, кедир үеже орукту ажылдап турар бис, шиңчилеттинмээн оруктар-биле бурунгаар чорап орар бис. Чаа бедиктерже үнүшкээр, чаа-чаа сорулгаларны штурмалап, өлүг-ла революстуг делгем базым-биле чорап орар бис.

Шак ындыг сорулгаларның бирээзи — бөгүнгү Пленумнуң салып турар сорулгалары. Нарын болгаш [illegible] сорулгалар деп шынныг билип турар бис. Коммунизм тургузуушкунунга шак ол сорулга база чедиишкиниг боттанып дээрзинге бисте чигзиниг чок болгаш турбас-даа. (Үргүлчүлелдиг алгыш часкаашкыннары).

Беш чылдың кижилери

МЕРГЕЖИЛИНГЕ ЧҮТКҮЛДҮГЛЕР

Зоя биле Данил Салчактар чаа-ла 31 харлап чорууру аныяк малчыннар. Олар сес чыл бурунгаар ѳг-бүле тудуп алгаш-ла мал ажылынга боттарының шаг күзели-биле ажылдап, ада-иезиниң, кырган ѳг-бүлелериниң чаагай [illegible] үламчылап келгеннер.

Даниилдиң кырган ачазы Салчак Ѳлчеевич республиканың сураглыг малчыннарының бирээзи болуп, «Хүндүлелдиң демдээ» орденниң эдилекчизи чораан. Мал ажылынга ынак кылдыр урууг-дарыын оон кижизидип чорааны хамаан барбаан. Даниилдиң ада, иези Бады-Назын-биле Бичии-Уруг Салчактар база совхозунга хөй кадарып, үр чылдарда ажылдааш, мактал-шагы ады-даа ап турганнар. 1979 чылда ачазы мѳчээн соонда оон хонаа оглу, кениин Данил биле Зоя Салчактар хүлээп алган. Олар чүгле малчыннар эвес, харын [illegible] лары. Совхозтуң дирекциязы Даниилди Улуг-Ооругнуң ангор ошку бригадазының бригадиринге, Зояны Кызыл-Даг салбырының мал эмчизинге томуйтааны улуг идеге. Олар 1980 чылда ниилээ оштуг классты дооскан. Данил Совет Армияның хураалдангыже албан эрттирген. Зоя Кызылдың кодээ ажыл-агыйы техникумунуң мал эмчизиниң салбырын дооскан турганнар.

Данил биле Зоя Салчактар «Таалы» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Кудукта хойжу бригадазының мурнакчылары. Олар Улуг Саамчыыр-Ужу деп черле төрүүр 275 хойну хурчаагай кыш ажырган, төрүүр чүс хойга онаалтыр 97 хураганы [illegible]

— Улуг, Биче Саамчыырлар шээр малдың ѳзулуг оранычер-ле болгай. Кыжын хар чуга дүжер. Бо эрткен кыш шынган кара кыштар канаа чангыс эвес удаа болгулаан болдур ийин —деп, аныяк малчыннар чугаалаар болду.

Аныяк ѳг-бүле 1980 чылда тогдуктардан төрүүр чүс башка онаалтыр 96 хураганы, эрткен чылын 90 хураганы совхозунга өстүрүп бергеннер. Бо чылын төрүүр чүс хойдан 95 хураган алыр хүлээлгезин чазын-на күүседипкен. Бир хойга

онаалтыр эрткен чылын 1,9 кг дүктү кыргааннар, бо чылын 2,1 кг чедирерин хүлээнген. Аныяк ѳг-бүле Кызыл-Дагның сураглыг малчыны Кан-оол Норбу-биле социалистиг чарыштыг, чайгы үеде бодунуң күжү-биле 20 тонна сигенни белеткээр, 25 тонна одекти белер деп хүлээлгени алган.

Салчактарның Улуг Саамчыыр-Ужу деп черде кыштаа шыпап-ла үлегерлиг. Бо кыжын малды хүр-чаагай кыш ажырарынга чем курлааарып —кок-суланы, хураган чемгерер кок-сигенни хойу-биле курлаавырлаан алганы база улуг идиглиг болган. Хураган, хой кажаалары үлегерлиг, оларның баарында дуглаглыг серилерлиг. Малга чем каап бээр онгача, аймыр, хүүректи Данил Салчак боду кылып алыр. Кышкы үеде малга суг чыдып бээр, ажаалда-чемгерилгезин зоотехниканың негелделеринге дүүштүр чорудуп, хойгаарал[illegible] ы эки тургусканнар. Бо бүгү ажылдарны кылырын Даниилдиң авазы дуржулгалыг малчын Бичии-Уруг Салчактың улуу, арга сүмезин база киирген.

СЭКП райкомунуң кежигүнү Зоя Намчыловна болгаш район Советиниң депутады Данил Бады-Назынович Салчактар күш-ажыл-биле өөредилгени моон-даа ынай холбаарын [illegible] чорууур. Данил кузун Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң [illegible] салбырынга бот-өөредилге-биле өөренир, а Зоя ол-ла техникумнуң бухгалтерия салбырын бот-өөредилге-биле доозар күзелдиглер.

[illegible] чугула негеттинер дээрзин олар эки билир. Аныяк хойжуларның эртем-билигже чүткүлдүүн бажыңында ноннуп турар янзы-бүрү номнарындан, солун, сеткүүлдеринден көрүп болур. Оларның чурттап олурары арыг-силиг, шырак. Телевизорнуң ак-көк экранындан янзы-бүрү [illegible] ны көрүп, сайгылгааныг, чылыг, чырык [illegible] культурлуг чурттап олурары черле мактанчыг.

Д. ЧЫМБА.

Бай-Тайга район.

КИДИН ТҮЛҮК

«Чаа орук» совхозта часкы ховү ажылдары кидин түлүк чорупт турар. Бо чылын 1201 га черге тарааны тарыыр. Бо хүннерде 1201 га черни хат эрозиязынга удур техника-биле [illegible] бурун доозкан. Картофель, мал чеми культураларын база тарыыр.

6 га ногаа, картофель тарыыр шолду бүрүн белеткээн, ,болгандыр херимнээн. Төмүр Седи, Виктор Бүрбү, Вячеслав Дамдын, Александр Саглы болгаш өске-даа механизаторлар часкы ховү ажылдарының хүн нормазын 150—180 хуу күүседип турар.

В. КУНГА.

Эрзин район.

БҮЗҮРЕЛДИГ

Бии-Хемде «Хадың» совхозтуң ажылчыннары хоорун хойжу Ойбаа Темир-оолович Бай-Караны улус депутаттарының район Советиниң депутадының кандидадынга бир эп-сеткилдиг деңшиткенниг.

Он бирги беш чылдың ниити чылынын дөрт айларының түңнели-биле ол чүс хойга онаалтыр 122 хураганны алган, республиканың хойжуларының социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп турар. Оон холунда амгы үеде 500 хой бар. Оларның күш-деңгелзи эки. Дүк кыргыы алырының планын хойжу ажыр күүседир дээш часкы санитарлыг хемчеглерни хажык чокка боттандырып, хой кыргылгазынга белеткелин эгелээн.

О. Д. Бай-Кара чаңгыс чер-чурттугларының улуг идегелин күүседип шыдаар дээрзинге хадынжылар быжыы-биле бүзүрээрлер.

К. ХЕРТЕК.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААДЫП...

[illegible] республиканың чамдык суурларында агитбригадалар ажы-биле эрттирип турар.

Өвүр районунуң Торгалыг [illegible] Акаа бирги черни № 1 агитбригада [illegible] тарның найыралы мөңгежаргаш!» деп литература хөгжүм-нүг композиция-биле эгелээн. Оон соонда Зинаида Мөнге [illegible]

В. САНАА.

[illegible] Заречная. Оттук-Даш, [illegible] Кызыл районунда «Хову [illegible]» совхозтуң ажылчыннарынга сонуурткан.

Концерттиң киржикчилери [illegible] бот-тывынгыр артистериниң көргүскени «Он беш республикалар—он беш алышкылар» деп литература хөгжүмнүг монтаж бедик идейлиг, уткалыг, солун болган. Оон киржикчилери янзы-бүрү [illegible] бедик кодүрүшкүннүг [illegible] Шупту [illegible] бедик диплом. Шупту [illegible] баар путевка-биле шаңнаткан.

С. КУУЛАР.

ҮЛЕГЕРЛИГ

«Ак-Туруг» совхоз он бирги беш чылдың ниити чылында шиитпир-биле суггаттыг черлерге 1100 гектар тараа культураларын тарыырын планнаан. Оларны чажар шөлдерин чогуур үезинде киирткен, хорудуну белеткээн. Ол ышкаш 527 гектар шөлдүң часкы ангарылгазын амгы үениң техниказы-биле чорудуп, ниити чылын эвээжэе киирген.

Механизаторлар эрткен чылгы чайгы, күскү ангарылгаларны база шыңыг арга-биле чорудуп. Бо бүгү ажылдарны [illegible] К-700 тракторларының башкарыкчылары Александр Бичи, Сергей Херел, МТЗ-80-ниң Комбайн Дартай-оол, Дойбан Намчай, Кара-оол Кенден, ДТ-75-терге Саидак Тамчын-оол, Хураган-оол Моңгуш. Шаалы Шойзаа олар хүн нормазын 130—150 хуу күүседип, өскелерге үлегерлиг болуп турар.

Ховулашкынче тараа чаштырылгазы уламчылакыштаан. Мында чеди агрегат массалыг чаштырып, механизаторлар удуур доктаамал ажыр күүседип келген. Олар неделя дургузунда чаштырылганы ноябр соон кужениишкиниг ажылдап турар.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

Түрүр-Аксының [illegible] районда мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Ажыл-ижинге бердинген оолдар-кыстар мында хөй. Оларның бирээзи комсомолчу Михаил Хертек.

Совет Армияның хүрээлелинден ийи чыл бурунгаар хаара [illegible] Михаил [illegible] нүг участогунга бызанчылай берген. Баштайгы үеден эгелеп М. Хертек ажылга кызымак чоруун көргүзүп, дуржулгалыг эш-өөрүнүң болгаш аг[illegible] эн келгенниң түңнелинде бо[illegible] доктаамал ажыр күүседип турар апарган. М. Хертек комсомолдуң область конференциязынга Моңгун-Тайга алыкта[illegible] нып төлээлеп киришкен. [illegible] тыр чангыс үн-биле хүлээп [illegible]

ЧУРУКТА: М. Хертек.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Улус депутаттарының Туран хоорай Советиниң садыг, хөй-ниити чемненилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссия тос кежигүннүг. Комиссия ажылын план ёзугаар чорудуп турар. Ажыл планын чыл хуусаалыг тургускан.

Туран хоорайда садыг, хөй-ниити [illegible] четкизи чыл санында калбарып, материал-техниктиг базазы быжыгып турар.

Чурттакчы чоннуң садыг хандырылгазының экижидери — [illegible] Доктаамал комиссияның депутаттары ол айтырыгны [illegible] лиг киржип келген. Хоорайда столовая, садыг бүрүзүнүң [illegible] те. Депутаттар садыг четкилеринге хыналдаларны план ёзугаар чорудуп турар. Хыналда бүрүзүнүң хоочун бе[illegible] Оон түңнелдерин доктаамал комиссияның хуралдарынга чугаалажыр. Бистиң [illegible] далар чорударынга хөй-ниити

УЛУУВУС

[illegible] киржип турар. Кады чорудар хыналдаларының хоочун болуп турары чугаажок.

Эрткен чыштан бээр комиссияның 6 хуралы эрткен. Аңаа чоннуң садыг хандырылгазының айтырыын чангыс эвес удаа чугаалашкан. Ол-ла хуралдарга садыг, хөй-ниити чемненилгезиниң удуртукчуларының информацияларын дыңнап, хыналдаларының түңнелдерин чугаалажып турар. Ук хуралдарга [illegible] ниң күүселдезинге контрольду күштелдирген. Доктаамал комиссия хоорай Советиниң күүскомунга беш айтырыгны белеткеп киирген. Депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар, хөй-ниити ажылынга идепкейлиглер бар. Чижээ, Антонина Шутова, Елизавета Баяндина доктаамал комиссияның ажылынга идепкейлиг киржип келген.

Доктаамал комиссияның ап чорудуп турар хемчеглери

[illegible] хериинге, мында бар четпестерниң чайладырынга идиглиг болуп турар. Эрткен соңгуладан бо хүннерге чедир доктаамал комиссия эвээш эвес ажылдарны кылган. Оон түң[illegible] № 2 столоваяга суг дамчыдылгазын киирген. Садыг черлеринде тургустунган соодукчуларның үрелиишкин чок ажылдаарын хандырган. Доктаамал [illegible] хемчег алганы-биле [illegible] садыг бүдүрүлге эргелелинде [illegible]

Туран хоорайда столовая, лар, магазиннер планны [illegible] хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар. Ынаа бистиң [illegible] киржилгези бичи-даа бол бар деп санап турар бис.

А. СОРОКИНА.

Доктаамал комиссияның даргазы.

ЭВИЛЕҢ-ЭЭЛДЕК

Мая Салчак он класстыдооскан. Кызылдың даараныг фабриказынга үш чыл ажылдаан. Оон өскен-төрээн черинче чанып кел. Комсомолчу кыс аңаа дерлап ажылдап кириштен. Ам бо хүннерге чедир Бүреннүң кырганнар болгаш инвалидтер интернадының столовазынга үш чыл ажылдап турар. Ол хүлээлгезин ак сеткил-биле күүседип, чемненикчилерге эвилең-ээлдек чорууун көргүзүп келген.

Комсомолчу ол ышкаш хөй-ниити ажылдарынга база [illegible] Шаанчы ногаа интернаттың бүгү соңгукчулары Бүрен-Аксы кодээ Советтиң депутадының кандидадынга деңшиткен.

М. ТОПУЛ.

Ажыын көрзе

Бежен чылдарда машина-болгат ховар турган. Тулуг ныжын Кожай тайгазындан 40 аъг-биле шанак, тергелиг сөөртүп аккеп турдувус. Шак ындыг деминг куштүн ачызында. Ак-Тулуг суурга Советская, Мугур, Найырал, Тайбың, Ленин кудумчуларының чамдык бажыңнары туттунган. Ортумак школа база чоорту ажыттынган.

Электрик апарган Кара-оол Дембирел, чолаачылап турар [illegible] Кара-оол Кенден дээш оон-даа өскелер ынчан бажын тулар [illegible] туп аккеп турган бис. Амгы үеде аъттыг ажынын чедир, [illegible] четпес.

Ам малчыннарда безин мунар аът четпес. Чамдык малчыннар хой кыргыдарда азы чутдурарда чадаг чоруур ужурга таваржып турар. Чүге ынча, аът өөрлээр чорукта эвээш эвес. Ынчангаш чылгы малды өстүрүп, оон ажыын амгы техника дег көрзе.

Н. ДОРЖУ.

Улуг-Хем район.

Часкы хову ажылдары

ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮҢ МАГАДЫЛАЛЫ

«Улуг-Хая» совхозтуң ногаажылары ногаа культураларындан турум, чаагай дүжүттү алырынче чүткүп турар. Оларның ол кужениишкиннери халас барбайн, чогумчалыг түңнелдерин берип турары оорунчуг. Агаар-бойдустуң байдалдары кайы-хире-даа таарымча чок чылдарда Кок-Чыраа ногаажылары хоомай дүжүт ап корбээн. Чылдың-на дүжүт чаагай болур. Ол чүл дээрге, [illegible] бүрүзүнге-ле ногааның магадылаттынган чаагай дүжүлүп ап болурунуң херечизи-дир. Манаа чүгле шудургу күш-ажыл херек. Агроном аш бригадир ногаа[illegible] эртемнин база мурнакчы [illegible] рин ажыглаар болза, ногаалардан чыл бүрүзүнде чаагай дүжүттү [illegible] болур деп бодаар мен.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында совхозтуң ногаа бригадазының ишчилери база чаагай дүжүттү өстүрген. Гектар черден-не капустаны 270 центнер чедир ажаап алган. Бригаданың 50 гектар хемчээлдиг бүгү шолундан ниити-биле ногаа ѳзулгузунуң гектардан 125 центнер ортумак дүжүттү алдынган. Оон-биле холбаштыр, чугаалаап каар чогуур чүве чүл дээрге, бүдүрген продукцияны [illegible] өстүр үезинде эки шыңар[illegible] лыг кылдыр чедиргениниң, оон

садып сайгарарының дугайында баш удур сагыш салыры. Эрткен чылдарның [illegible] алырга [illegible] хадыр черлер тывылбайн баар. Оон уламындан капуста черге ам складка үр чыткаш ажыглалга чокка үрелип каар таварылгалар ховар эвес турганнаан болгай. Ындыг янзы үрелген хайыраан капустаны инекке чем кылдыр бээрибиле фермаларже чорудуп турдувус. Ындыг чорукту болдурбас херек.

Бо чылын ногаа ниитизи дээш чаагай дүжүттү алырының [illegible] биле бригаданың кежигүннери кужениишкиниг ажылдаан. Капустаны 35 гектарга, огурецти 9, помидорну — 3 гектарга олуртуур бис. Бүгү шолдуң гектар бүрүзүнден ногааларны 100 центнерни, оон иштинде капустаны 300, помидорну — 70, огурецти — 80 центнерни өстүрүп алырын хүлээнген. Ону чедип алыры ындыг-ла белен эвес. Карак кызыл күш-ажыл — аңаа шиитпирлиг чүүл болур. Оон-биле чергелештир суггарылганы, чемненилгениң [illegible] херек.

Бистиң совхозта ногаа [illegible] Ынчангаш бүгү-ле чүүлдерниң холбиле кылыр. Ажылдың бергезин оон-на тодаргай. Эң-не улуг күш үнер ажыл — өзүмнерниң теплицаларга баш удур тарып өстүрүп алыры. Бригадада кассета рассадазы өстүрер 750

дөрбелчин метр, огурец өстүрер база-ла ол хире шилдиг теплицалар бар. Бо чылын тарып олуртур ужурлуг бүгү урезиниистиң өстүрүп [illegible] агаарның [illegible] апаар. Мурнундагы чылдарның практиказындан алырга, капустаны май 20-ден эгелеп [illegible] болур. А помидорну июнь 5-тен соңгаар даштыгаа олуртур ужурлуг.

Ногаа шолунден чаагай дүжүттү өстүрүп алырының чарылбас кезээ — органиктиг болгаш минералдыг чемненилгени чогуур норма ёзугаар чоп ажыглаары. Бир гектар черге-ле 60 тонна ирин одекти болгаш тос центнер суперфосфатты тон турар бис.

Суггат база-ла солуттунмас чүүл. Кок-Чырааның суу каап чайын катаап, ногаа шолунге четпейн баар, ол-ла берге. Ону барымдаалааш, ол-шык сиинерер часкы суггатты ылаптыг чорударынга бистиң суггат [illegible] галып турар. Ам ногаа шолунде суггат кидин түлүк. Суг чаштырып чер суггарар машинада тракторист Михаил Тавакай биле Донгак Лак-оол, аңаа арыктан суггарарында Бичии Тавакай, Александр Сүрү-оол болгаш Николай Идамчык олар кызымак ажылдап турар.

Ногаа бригадазы хөй кижилиг коллектив. Мында 80 ажыг ажылчын Кок-Хаактан, совхозтуң Ийи-Тал болгаш Хаырakan салбырларындан кээп ажылдап турар. Оон уламындан ажылды организастаары нарын болуп турар. Ангы-ангы суурлардан келген янзы-бүрү [illegible] янзы-бүрү назы-харлыг кижилерни сырый каттышкан коллектив болдуруп алыры баштай дыка берге турган. Чылдар эрткени-биле бисте арга-дуржулга немешкен, кижилер бот-болуун билчир, бүзүрежир, бир демниг апарган. Ам бистиң коллектививис [illegible] шуптузу дээш деп принцип-биле ажылдап турар. Бригаданы дөрт звенога ускен. Рассада өстүрерин бүгү бригада бир демниг чорут кан. А олуртулга эгелээрге, звенолар тус-тус кылдыр үстүп алгаш кириптер. Олурткан черин чай дургузунда бок үнүштен аштап арыглап, [illegible] ажаап келир. Ногаа бригадазында мурнакчылар эвээш эвес. Кок-Чыраа звенозунда Донгак Уйнук, Тѳтпес-оол Серенмаа, Узун-оол Сайык; Хаырakan звенозунда — Татьяна Донгак, Самбуу Аныяа; Ийи-Тал звенозунда — Ооду Бичекыс, Шаңгыр Айыраан, Анна Хүн олар [illegible] шудургу ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

З. ТОЛМАЧЕВА.

«Улуг-Хая» совхозтуң ногаа бригадазының бригадири.

ТАРААЖЫ

Очурсат Сарыглар 1976 чыл уттундурбас, ону партия эге организациязы хураалдангынче ынчан киирип алган. Ол оон бээр бүдүрүлге ажылынга улам бердинген, хөй-аът-биле чалгынналган. Бир катап парком секретары Х. Ш. Ховалыг аныяк коммунист-биле чугаа кылган. Дарганың кабинединге эрткен беседа, үр-даа болбаан, ынчалза-даа оон соонда Очурсат элээн хандыр боданып, эрткен амыдыралын шуут түңнеп, моон соңгаарга [illegible] хандыр боданган.

— Кижилер-биле ажылдап билир, оларны күш-ажылче организастап база шыдаар черле ынчаш бис силерни ажыл-ижиңерни багай эвес деп үнелеп тур бис. Совхоз удуртукчулары биске ындыг сагал кииди. Парком кежигүннери база чөпшээрээн чүве. Машина-трактор мастерскаа

зын эргелекчилээр хүлээлгени силерге онаар бодап тур бис. Партия комитеди [illegible] парторганизация ѳѳренип кѳрүп [illegible] биле көөр чүве болгай. Бодаңның кѳрүндерем, понедельниктен чүүшвысты бо-ла үеде уламчылаар бис —деп, секретарь [illegible]

Механизатор секретарь-биле [illegible] ажылчы баштайгы базымнарын сагынган. Ол 1963 чылда сес классты доскан Совхоз ажылынга, кайда-даа шыны болгай, бичии оолак шарында дуза кылып [illegible] Чуну кылбас дээр, сиген [illegible]

Кедээге кол кижи —механизатор «Сандыгы» [illegible] биле көөр турган Олар [illegible] улустары. Ынчангаш кускээр апарганда Балгазын

ның профессионал-техниктиг училищезинче кайкан. Аңаа Очурсат Тиилевиниң [illegible] районнарындан келген оолдар, [illegible] техниказын чүткүлдүг-биле өѳренип турган. Бүдүрүлге практиказын төрээн «Тиилелге» совхозунга эрттирген. Ынчангы механизаторлар Кенден Тежит, [illegible] Салчак олар аныяк оолдуң ажылын контрольдап, [illegible] турган. Үе саадавас эвес, училищени доозуп алган.

Тараажыларның ажылы ниити [illegible] Очурсат чаг бээрге чер тарып, тараа чаштырып, [illegible] кезип дүжүдү ажаап чыырын чылче улам мергежип орган. Бир катап тараажыларның республика кон[illegible] тиип чедип база алган.

Эрес-кежээ аныяк оолду комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадиринге деп шилээн. Оңгур чыл бо хүлээлгени ол чеди чыл иштинде күүсеткен. Кижилер-биле ажылдаар, олардан өѳренириниң кайгамчык школазын О. С. Сарыглар аңаа эрткен. [illegible] ол доктаамал эки дүжүттү өстүрүп, хөй-хөй аныяктарны тараажының мергежилинге өѳреткен.

Партком секретарының чугаазының соонда аныяк коммунист амыдыралын, эрткен оруун сактып, МТМ эргелекчизиниң кижини хүлээлгези бергеле ажыт деп бодап тур[illegible] хараа хараганнаан [illegible] Бир каш чыл иштинде аңаа ажылдаан.

1976—1979 чылдарда Очурсат С. [illegible] «Тиилелге» совхозтуң мал чемин белеткээр [illegible] Бо хүннерде [illegible] кандыг тиилелгени аныяктарга чаалап ап келген.

Коммунист дугайында чугаа

Э. ТЕЖИТ.

УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Төрээн черинге чоп аразынга ажыктыг күш-ажылды кылыыр, кодээ ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга ажылдаар, ада-иезиниң кылып келген ажылдарын салгап алыр, бүгү талазы-биле шыырак билиглиг аныяк салгалды [illegible] гүл чурде школага күш-ажылды өөренип турарындан улуг хамаарылгалыг.

[illegible] кижизидериниң амгы чаа программазы-биле 4 класстан эгелээш-ле бүдүрүлге чепсээ-биле, машина-техника-биле таныштырар. 7-8 класстарга дугуйлуг тракторларны, 9-10 класстарга машина чолаачыларынга өөредип, чер ажылынга ажылдап болур кижилерни школага-ла белеткеп ап болур дээн ол. Эрткен өөредилге чылында бистиң Бүрен-Бай-Хаак школазынга (бааза чок турганы-биле) машинага өөредири кордүнмейн турда-ла, 9-10 класстарга өөредип турган бис. Олардан бо хүнде 3 кижи совхозта чолаачылап ажылдап турар.

Школа болгаш амыдырал

Эрткен өөредилге [illegible] бүдүрүлге бригадазының [illegible] элээн бергедээшкиннер турган. Ынчан бис 5 гектарга картофельди, 1 гектарга капустаны тарып өстүрген бис. Ол ажылдарны хол-биле ээзээш санныг өөреникчилер кылып турган. Ажылдың түңнели багай эвес көргүзүглүг болган. Чүгле капустаның безин 25 тоннаны ажаап алган. Оон 18 тонназын совхозка дужааган. Ол капустаның чартыын совхоз доңуруп алган. Ол чоруун ону өстүрген өөреникчилерниң сеткил-сагыжынга элээн багай салдарлыг болган.

Бо 1981-1982 өөредилге чылында байдал бисте элээн эки жээн. Өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының ажылының дугайында болгаш күш-ажылга кижизидилгеге хамаарышкан айтырыгларны чугаалажырынга «Бүрен» совхозтуң директору Е. М. Мусихин, партком секретары Г. А. Монгуш киржип турар. Өөредилгеге херегләэр бичии күштүг [illegible] совхозтуң даргалары аазааннар. Амгы үеде бистиң школада чаа ГАЗ-53 деп машинаны бергени өөреникчилерниң техниканы өөренип билип алырынга база улуг идигни берип турар.

Өөреникчилер трактор, машинаны чорудуп билирин өөренирниңдеп аңгыда, кодээ ажыл-агыйының янзы-бүрү машиналарын ажыглап билирин база чедип ап турар. Инек [illegible], хой [illegible] аппараттарын [illegible] өөренип, хой, өшкүлерни демдеглеп [illegible] безин кылып турарлар. Бо дүрге улус ажыл-агыйының [illegible] чүгле эгези болур.

Бистиң Бүрен-Бай-Хаак школазының өөреникчилери чайгы дыштанылганың үезинде картофель, ногаалар өстүрериниге болгаш мал ажылынга, мал чеми белеткээринге боттарының ээзээш эвес үлүг-хуузун киирерлер.

Д. МОНГУШ,
башкы.

ЧУРУКТА: Каа-Хем районунуң Бүрен-Бай-Хаак ортумак [illegible] өөреникчилери практика үезинде.

Авторнуң фотолары.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

«Алдан-Маадыр» суурда «Ачалымаа» Дээди [illegible] коммунист Маадыр Саспыкович Ондар киномеханиктеп [illegible] бээр 25 чыл ажылдап турар. Чүгле сөөлгү 25 чыл иштинде Алдан-Маадыр суурда ажылдап келген. Бодунга онаашкан планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип келген. Ол бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдазын чедиишкинниг күүсеткеш, районда организастаан социалистиг [illegible] түңнелинде вийги черни чаалап алган. Бо чылдың бирги кварталында планнарын база ажыр күүсеткен. Ол чоңга кино көргүзер талазы-биле [illegible] ниң ёзулуг мастери. Ынчангаш чоннуң хүндүткелин чаалап алган.

Ол найыралдыг ог-бүле ийи уруглурлыг. Уругларының улуу Кемерово институтта, бичии кызы Алдан-Маадыр ортумак школазының 3-кү клазында. Олар [illegible]

Алзыдыр ищи Александра Даңгытовна база коммунист, [illegible] ажылдап турар. Оон күш-ажылчы базымы 1961 чылда эгелээн. Ажылдап келген чылдарында хой санныг бичии чаштарны [illegible] өөреткен. Александра Даңгытовнаның башкылап турар кланы чыл санында 100 хуу өөредилгени чедип ап турар. Оон күш-ажылын үнелеп көргеш, юбилей медалы болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле база шаңнаткан.

[illegible] чоннуң хуралдарын план езугаар эрттирип, аңаа дулаар ажыл-агыйның хөгжүлдезин, малды, дагаа, бора-тоолай азыраарын, огород потаа, картофельди суурнуң чурттакчыларының 80-ден ажыг эвес хуузу бо чылын тарып алырын организастаар ажылдарны ам бо хүннерде чорудуп турар.

Хой-ниитиниң корум-чурумун камгалаары, уруглар кижизидилгезиниң, суур чаа-[illegible] дугайында болгаш оске-даа оңүр келген айтырыгларны ол хуралдарга чугаалажып турар.

Ол ышкаш суурнуң агитквартиралар малчын кодан бүрүзүнге шеф дуазазын чедерери-биле доктаамал быжыглаан. Оларның быжыглаан кодаларынга [illegible]

Совет кодээниң кижилери

лап алган. Маадыр Саспыкович Культура бажыңында организастаан киномеханиктер өөредир бөлгүмнү чылдың-на удуртуп, ажылдап келген чылдарында хой санныг [illegible] доостурган. Бо чылын ында 8 кижи өөренип турар.

Ол чүгле бодунуң онаашкан ажылынга кызымак болурундан аңгыда, хой-нииги даалгаларын база ак сеткилдиг күүседип турар. «Алдан-Маадыр» совхозта партия комитединиң бюро кежигүнү. Улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы. Ол ажылды багай эвес удуртуп турары-биле районда эки ажылдыг бөлүкке санаттырып турары-биле макталдыг.

Үр чылдарда чангыс шугумга ооң эки ажылын үнелеп көргеш, ону «Хүндүлелдиң Демдээ» ордени болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнааны таварылга эвес.

Маадыр Саспыковичиниң иштирарлар.

Александра Даңгытовна чүгле бодунуң онаашкан ажылынга кызымак эвес, харын хой-ниитиниң даалгаларын ажылын ак сеткилдиг күүседип чоруур. Алдан-Маадыр кодээ Совединиң депутаты, суурда херээженнер [illegible] даргазы.

Херээжен чонну совхоз бүдүрүлгезинче хаара тудар, оларның ортузунга политтиг [illegible] агитквартиралар дамчыштыр чорудар. уруглары [illegible] ада-иелериниң кичээнгейин угландырар ажылды доктаамал чорудуп, ада-иелер-биле харылзаалыг ажылдап турар.

Суурда агитквартиралар залы-биле [illegible]-даа, чайгы-даа үелерде уруглар ойнаар шолчүгештерни кылдырганы көрүштүг чараш.

Депутат хүлээлгезин эки күүседип, соңгукчулар мурнунга отчёдун чогуур хуралдарында берип, кодээ Совет-биле харылзааны доктаамал тудуп турар. Херээжеңер ажылдарны кылып чорудуп доктаамал хынап, тускай демдеглел дептеринге бижип турар. Сезоннуг ажылдар үезинде, ылангыя хой кыргылдаазынга, мал чеминиң белеткелинге, будук-бүрү, сиген кезер, мал оолдаашкынының үезинде сакманчыларны организастап чорудар, мал кыштаглаашкынының белеткелиниң үезинде мал кажааларының көржеңин коптарар, чугайлаар, чыыгылаар болгаш оске-даа ажылдарны башкарып турар.

Маадыр Саспыкович биле Александра Даңгытовна Ондарлар боттарының онаашкан болгаш хой-ниити ажылдарын ак сеткилдиг күүседип турары-биле Алдан-Маадыр суурда хүндүткелдиг. Ажылчы ог-бүлеге чону бүзүрээр болгаш чоргаарланып чоруур.

П. ДАЖИНМАЙ.

Кара-оол Сандакович ЧАВЫДАК

РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору, персоналдыг пенсионер Кара-оол Сандакович Чавыдак үр болгаш аар аарыгның соонда 1982 чылдың май 21-де 68 харлап чорүй мөчээн.

С. К. Чавыдак 1914 чылдың август 15-те Тыва АССР-ниң Чөөн-Хемчик районунуң Шинкиге төрүттүнген. 1940 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. Ол бодунуң күш-ажылчы ажыл-чорудулгазын 1933 чылда Таңды районунуң «Элегес» совхозунга ажылчын боол эгелээн. 1935-1947 чылдарда ол-ла ажыл-агыйга трактористеп, механиктеп ажылдап турган. 1947-1954 чылдарда Тываның кодээ ажыл-агыйының дүржулга станциязының Кызыл-Мажалык МТС-тиң мастерскаяларынга механиктеп, эргелекчилеп чораан. 1954-1956 чылдарда Удмурт АССР-ниң Глазовода кодээ ажыл-агый техникумунга өөренген, ону дооскаанының соонда «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырынга кодээ ажыл-агый машиналарының талазы-биле механиктеп турган. 1956 чылда К. С. Чавыдак Барыын-Хемчик районунуң «Большевик» совхозунуң даргазынга соңгуткан. Дараазында чылдарда ол «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырынга болгаш СЭКП-ниң XXII съездинин аттыг совхозка аңгы-аңгы албан-дужаалдарга ажылдап чораан.

К. С. Чавыдак хой-нииги ажылынга идепкейлиг кижи, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң дөрткү чыыжының депутадынга, областы болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгудуп чораан. К. С. Чавыдактың ажылгыры, бодунуң ак сеткилдии, бодунуң мергежилинге бердингени эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин [illegible] болгаш механизатор кадрларны белеткээринге [illegible] ол Ленин орден-биле, медальдар-биле шаңнаткан. Аңаа РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору деп атты тывыскан.

[illegible] болгаш дыңнангыр эш Кара-оол Сандакович Чавыдак дугайында [illegible] кадл бистиң чүректеривиске мөңгеде артар.

Г. Ч. Ширипин, М. К. Мендуме, Ч.-Д. Б. Ондар, П. П. Кравченко, Д. К. Ооржак, М. К. Шыырап, М. Е. Абрамов, Г. А. Зарвевич, П. Г. Лавриненко, И. М. Суванди, Д. С. Куулар.

АМ-ДАА ОЙНААР МЕН

«Волейбол — коллективтиг оюн» деп рубрика-биле үнүп турар материалдарны сонуургал-биле номчуп тур мен. Оон ам база вептерецгой апарганы эки-дир. Мен 1960 чылдан эгелээш волейболдап келдим ам-даа чажам дивес мен.

«Улуг-Хая» совхозтуң салбыры, суурлары хой: Хайыракан, Алдыы-Шынаа, Арыг-Бажы, Кок-Чыраа. Бо чурттакчылыг черлерге волейболду нептередирн. Оон шелуу эки, довурак-доозун чок кыдыр шалалаары. Дериг-херекселдериниң [illegible] чеп бодаар мен. Чүге дээрге, спорт, шынап-ла, бистиң амыдыралывыстың [illegible] болур ужурлуг болган.

В. МАЖЫК.
Улуг-Хем район.

Суд залындан

«ОЛЧАЧЫЛАР»

Ибрагимов алышкыларның ондатраларны бүдүү аңнааш, байлыр дээн оралдажыышкыны улуг өртектиг болган. Олар барыын-казахстан «Котельниковский» совхозка тудуг кылыры-биле чеде бергеш, ук чериң Багырлай дээр хемиңде үстүнде ажыттынган [illegible] амытаннарны каштарның [illegible] эскерип каанннар. Ынчангаш оларның үнелиг кежин белелер-биле белеткей шаап алыр деп шиитпирлээннер. Олар ынак [illegible] алган. Ээзээш чурттакчы чоннуг ховуже оларны кым-даа көрбес кылдыр кордааш, орай күзүн тывыыштыр чорушкан.

Ук чериң аңчылары боттары Багырлайга өзүп-төрүттүнген ондатраларлыг черлерни элээн каш чылдар иштинде камгалап келгени-даа таварылга эвес. Чогум-на ынчангаш олар хемчиглештиң эриктеринден төтчеглерни «[illegible]» интернет көрүп кааш, Тайпсак районнуң курадыныр инспекция-зынче оларның дугайын дыңнаткан. «[illegible]» [illegible] тудуп алган. Оларның квартиразындан чүс ажыг ондатра кежин база тып алган.

Тайпсак районнуң улус судунуң шиитпирлери ёзугаар ужур-дүрүм чок, туразында аңнааны дээш алышкылар-ның улуу — Арбина ажыл телевидирниниң чээрби хуузун тыртпышаан, бир чылда эдип-чазаар ажылдарга, а бичиизи — Ымраны — бир чылда хосталгазын шенелдеге кады шииткен. Төтчеглерниң аңнап турган мотоцикли, резина хемезин, аңнап келер хептерин, капкаларын хавырган. Оон аңгыда курадыныр ажыл-агыйынга таварыштырган хоралыг [illegible] дээш олардан хой түңнүг акшаны база тыртыкан.

В. ЕРМОЛИН,
СЭТА-ның корр.
Уральск.

СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Кызылда кирүнениң педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында мергежилдерге 1-ги курска студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. Математика.
2. Орус дыл болгаш литература.
3. Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы.
4. Биология.

Кирериниң шылгалдаларын 1982 чылдың июнь 2-ден 11-ге чедир дараазында эртемнерге чорудар:

«Математика» тускай эртемге:—математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» —орус дыл болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказынга» — орус дылга болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле);

«Биология» тускай эртемге — орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле).

Билдиришкинни июнь 1-ге чедир дараазында документилерни ынап-ла кошкаш чорудар: ортумак билиг дугайында документ (боду-биле), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, эмчи шинчилгезы (№ 286 майык), ажылдап турган чериниң характеристика, билдиришкин болгаш 3х4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни чорудар адрес: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда № 34 бажың, пединститут, бот-өөредилге салбыры.

Телефон № 2-20-36.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

Свердловскиниң юридиктиг институду чаа өөредилге чылында студентилер хүлээп алырын чарлап тур. Өөренир хуусаазы 4 чыл.

35 хар чедир назылыг, ортумак эртемниг болгаш ийи чыл чедир ажыл стажтыг кижилерни. Чепсектиг Күштерниң хуралдаңынга шериг албазын эрттирген халашканнарны институтка хүлээп алыр.

Институтка кирериниң дугайында тодаргай билиглерни алыксаан кижилер Кызыл хоорайның болгаш районнарның прокурорларындан база Тыва АССР-ниң прокуратуразының кадрлар килдизинден айтырып болур.

АДРЕЗИВИС: Кызыл хоорай, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, № 57 бажың, телефон №— 2-15-14.

Май 25-тен 27-ге чедир телевидение

МАЙ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бутхуз деп адыг оглу». «Сапыктарлыг диис». Мультфильм. 9.30 — «Хлебтиң амданы». Хөй сериалыг уран-чечен фильм. Бирги фильм—«Бистиң ынак хлеливис». 11.00 — «Бирючии ортулуктуң тоолу». Бойдус камгалалының дугайында эртем-нептередиглиг фильм. 11.25 —Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—«Экибастузтуң чаа золчоглери». Документалдыг фильмниң баштайгы көрүлдези. 15.05 — Аргентин аас чогаал ансамблиниң концерти. 15.35 —«Сээң ленинчи библиотекаң». «Улуг эгелээшкин». 16.05 —Африканы хостаанының Хүнүнге. Кинопрограмма. 16.45 — «Горизонт». 17.45 — «Черде кижи». Эртемденнер — кара херзүнүнүг эвес черге» деп эртем-нептередиглиг фильмниң баштайгы көрүлдези.

КЫЗЫЛДАН
18.30 —Телемедээлер.
МОСКВАДАН
18.45 —Бөгүн делегейде.
КЫЗЫЛДАН
19.00 —«Соңгулдалардан соңгулдалар чедир». Дамчыдылга.
МОСКВАДАН

19.25 —ССРЭ-ниң прокуратуразының 60 чылынга. «Хоойлу камгалалында». Дамчыдылгага ССРЭ-ниң Чиңгине прокурору А. М. Рекунов киржир. 19.55—«Хлебтиң амданы». Хөй сериалыг уран-чечен фильм. Ийиги фильм—«Хлеб болгаш чер». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ыры-шоорлуг чурттап-даа тургузуп-даа тур бис». Киноконцерт. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — 23.15 — Спидвейге делегей чемпионады. Венгриядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Француз дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 12.30 — Эртем-нептередиглиг фильмнер программазы: «Хыналдада чүрек», «Бедик черге эмнээри». 13.05 — Гомер. «Одиссей». Ийиги дамчыдылга. 14.00 — Сиилерге, ада-иелер. 14.30 —«Өң болгаш музыка». Эртем-нептередиглиг фильм. 14.50 — Ботаника. 5 класс. Чайгы хайгааралдар. 15.10 — Возрождения үезиниң уран чүүлү. Дөрткү дамчыдылга. 15.50 — Медээлер. 16.00—18.15 —Чапсар. 18.15 —Медээлер.

КЫЗЫЛДАН
18.30 —Телемедээлер. 18.45—«Хаан чериниң эртинези». Документалдыг фильм.
МОСКВАДАН
19.00 —Концерт (Орбита-3).
КЫЗЫЛДАН
19.25 —«Азия товү». Информация-публицистикалыг программа. 19.40 — Чарлалдар. 19.45 — «Чеди катап хемчээ». Документалдыг фильм.
МОСКВАДАН
20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар». «Чаан оглу». Мультфильм 20.15 —«Делегей панорамазы». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.00 «Хынаан — мына чок». Уран-чечен фильм.

МАЙ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — Гнесиннер аттыг музыка-педагогика институдунуң ийиги ыры коллективтериниң концерти. 9.15 — «Хлебтиң амданы». Хөй сериалыг уран-чечен фильм. Ийиги фильм. — «Хлеб болгаш чер». 10.20 —«Кино аян-чоруктарының клуву». 11.20 — Медээлер. 11.25 —14.15 —Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35 —Бойдус камгалалының дугайында документалдыг фильмнер программазы: «Мөңгеде оглиг», «Кодрларда чаа бажың алганнар». 15.00 — «Орус чугаа». 15.30 — Кинопрограмма: «Луанда —улусчу Анголаның найысылалы», «Салом алейкум, кимнерде!» 16.10—ПТУ-га чүге, канчаар өөредирил. Кодээ механизаторлар белеткелиниң дугайында. 16.30—Иорданияның национал ансамблиниң концерти. [illegible]—«Хаҗыланар, горнистер!». 17.30—«Эртем хоорайы». Документалдыг телефильмниң баштайгы көрүлдези.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.
КЫЗЫЛДАН
19.00 — «Өөредир база кижизидер». Дамчыдылга.
МОСКВАДАН

19.25 — Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң бирги секретары Янош Кадарның 70 харлаанынга. Документалдыг фильм. 19.45 — «Хлебтиң амданы». Хөй сериалыг уран-чечен фильм. Үшкү фильм — «Хлеб болгаш кижилер». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Уран чүүл мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи Э. Быстрицкая. Төнгенде — Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.30 — Ийиги биология. 9 класс. Эволюцияның амгы теориязы. 13.00 — ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйында химия. 13.35 — География. 7 класс. ССРЭ-де бойдус камгалалы. 14.05 — XIX чүс чылдың 70-80 чылдарында [illegible] болгаш марксизмниң Россияга тарааны. 14.35 — Л. В. Бетховен. 15.20 — «Шыдыраа школазы». Разрядтылар клазы. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Дыка улуг базымышкын». Документалдыг фильм.
МОСКВАДАН

19.00 — М. Равель. Оркестр-биле фортепианога концерт. [illegible] лауреады В. Виардо биле Москваның күрүнениң симфония оркестри күүседир. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН
19.25 — «Азия товү». Информация-публицистикалыг программа. 19.55 — Чарлалдар.
МОСКВАДАН
20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар». «Илбилиг экран». 20.15 — Спортчу гимнастикага ССРЭ кубогу. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.15 — «Комсомольск». Уран-чечен фильм.

МАЙ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Харылажар, горнистер!» 9.40 — «Хлебтиң амданы». Хөй сериалыг уран-чечен фильм. Үшкү фильм — «Хлеб болгаш кижилер». 10.55 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — ССРЭ-ниң туругустуң [illegible] 60 чылынга. «Чапсыг ог-бүледе». Документалдыг телефильмнер программазы: «Альметьевск», «Орус дыл кичээли». 15.15 — «Орленок» телевизтуңның концерт [illegible]. 16.20 — «Адаларның чери». Воронеж областың кодээ школазының директору А. М. Ивановтуң дугайында телеочерк. «ССРЭ-ниң [illegible]» деп [illegible]. ССРЭ-ниң чырыдылгазының министри М. А. Прокофьев эге [illegible] чугаалаар. 17.20 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар клазы. Дамчыдылгага [illegible] Е. С. Шыыраа [illegible]. 17.50 — «[illegible]». 18.30 — «Сарбан кынга бейыр». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Калы ажылдажылгаа». Тележурнал. 19.45 — «Хлебтиң амданы». Хөй сериалыг уран-чечен фильм. Дөрткү фильм. — «Ада-чурт хлеви». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — Спортчу гимнастикага ССРЭ кубогу. Төнгенде — «Бөгүн делегейде» деп үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35 — Авалар школазы. 13.05 — «Хоорай кырында куштар». Бижиктерлиг уран-чечен фильм. 14.15 — Возрождения үезиниң уран чүүлү. Бешки дамчыдылга. 14.55 — О. Берггольцтиң шулук чогаалы. 15.35 — «Кодээ ажыл-агый». Киножурнал. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Азия товү». Информация-публицистикалыг программа. 19.00 — А. С. Пушкин. «Харам чанчын». Телешин. 19.40 — Чарлалдар. 19.45 — «Уран чүүл кымга хамааржырыл?». Документалдыг фильм.
МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктың удуңар, чаштар!». «Илбилиг экран». 20.15 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Руденконуң болгаш делегей конкурстарының лауреады Л. Тимофееваның концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Оон болу сураглыг». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Республиканың бөгүн көжер булуттаар. чамдык черлерге дымырадыр чаъстаар. Барыын угланышкының хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 4—9, чамдык районнарга 2 градус чылыгдан 3 градус чедир соор.

Кызылга аяс хүн болур. Соңгу-барыын угланышкының хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 4—6, хүндүс 21—23 градус чылыыр.

Кино

МАЙ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Айсбергтер аразынга өлүм» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кавказ дагаларынче аян-чорук» 10.00, 11.40 шактарда. «Мээң меңге ынак шылым» 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдыгы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ак хептиг херээжен» 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ангар-18» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ынак Раджа» 17.00, 20.00 шактарда.

1940 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору, республиканың ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер

Кара-оол Сандакович
ЧАВЫДАКТЫҢ

үр болгаш аар аарааның соонда мөчээнин СЭКП Чөөн-Хемчик райкому, [illegible], СЭКП-ниң XXII съездин аттыг совхозтуң парткому, [illegible] ажылчын комитеди, Хайыракан кодээ Совединиң исполкому дыңнатпышаан, оон төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге [illegible] чаны кажыыдалын илергейлеп тур.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 995.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00193.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 122 (11920) | 1982 чылдың май 26, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Партия комитеттери болгаш эге организацияларның профэвилелдеринге удуртулганы күштелдирбишаан, оларның ажылчорудулгазынга бодунуң салдарын чедирип, он бирги беш чылдың онаалдаларын күүседиринче, ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээринче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаар, коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларын шиитпирлээр талазы-биле ажылга оларга улам идепкейлиг даанып турар.

Бо ажылды чорударда СЭКП-ниң XXVI болгаш ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездилериниң шиитпирлерин, профэвилелдериниң съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыышкыннарны болгаш түңнелдерни, профэвилел организацияларының ажылынга партийжи удуртулга талазы-биле партияның Караганда обкомунуң ажылының дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын олар удуртулга болдуруп турар.

Сорулга чүп дээрге, профэвилел организацияларының ажылын бөгүнгү хүннүң негелделеринге дүүштүр дүрген, шиитпирлиг эде тургузары болур. Профэвилелдери экономиктиг болгаш социал чаа айтырыглар-биле улам идиим ажылдап, эртемниң түңнелдеринге калбаа-биле улам даянып, боттарының активиниң мергежилин сонгаал чок бедидер ужурлуг. Чаа чүүлдү эки, хандыр угаап билир, массалар-биле эң сырый харылзаалыг болур, кижилерже кичээнгей салыр, кижилерниң сеткил-сагыжын билир херек — бистиң үениң профэвилел ажылдакчызынга эргежок чугула чүүлдер ол-дур» — деп, эш Л. И. Брежнев профэвилелдериниң XVII съездизинге демдеглээн.

Ол айтыышкыннарны болгаш съездиниң шиитпирлерин республиканың профэвилел организациялары боттарының ажылынга дайынчы программа кылдыр хүлээп алган. Тываның электри четкилеринде, «Тыва кобальт» комбинатта, «Алдан-Маадыр», «Чаа оруук» совхозтарда, Кызылдың сүт заводунда, өске-даа коллективтерде профэвилел организациялары боттарының коллективтериниң мурнунда сорулгаларны шиитпирлээринге ажыл-ишчи идепкейлиин көргүзүп келген. Ол ышкаш «Кызыл тараачын», «Нарын», «Шамбалыг», «Кызыл туг», «Торгалыг» совхозтарда профэвилел организациялары социалистиг чарыштың дээштиин бедидер, коллективтиг керээлерниң, доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдарының ужур-дузазын бедидер талазы-биле ажылды эки тургускан.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур өюнга алдаржыткан социалистиг чарыш, бүгү чурттаазында ышкаш, бистиң республикада калбарган. Алдарлыг юбилейге уткуштур чарышта 89 муң кижи киржип турар, оларның 22 муңу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары. Бо чугула айтырыг база-ла профэвилел организацияларының доктаамал кичээнгейинде турар.

Юбилейге алдаржыткан шалыпчы ээлчегге киришпишаан, республиканың бүдүрүлгелери бирги кварталда продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының, кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери күрүнеге эът, сүт, чуурга садарының планнарын күүсеткен. Транспорт, садыг, амыдырал хандырылга ажылдакчылары база багай эвес түңнелдерни чедип алган.

Беш чылдың ийиги чылының күжениишкинниг планнары—курлавырларны улам долу ажыглаарын, ажылдаар чер бүрүзүнге сагылга-чурумну экижидерин, күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаар талазы-биле организакчы ажылдың деңнелин бедидерин негеп турар. Ынчалза-даа чамдык профэвилел организациялары бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче, эң эки түңнелдерни чедип алыринче угланган ажыл-биле сырый холбавайн турар.

Массаларның идепкейин көдүрер, оларны бүдүрүлгени эргелеп башкарарынче хаара тудар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, социал айтырыгларны шиитпирлээр дээш ийи талалыг коллективтиг керээлерни, доктаамал ажылдаар бүдүрүлге хуралдарын, чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар ниитилелиниң организацияларының ажылын профэвилел организацияларының талазындан идепкейжидери чугула.

Ындыг турбуже, бо талазы-биле четпестер хөй. Чамдык профэвилел организациялары бүдүрүлге болгаш социал талазы-биле сорулгаларны, социалистиг чарышты хөгжүдериниң, сагылга-чурумну быжыглаарының айтырыгларын шиитпирлээрде боттарынга берген эргелерни болгаш аргаларны кошкак ажыглап турар. Кызылдың, Бай-Хаактың хлеб заводтарында, Кызылдың пиво заводунда, республиканың Аъш-чем үлетпүр министерствозунуң өске-даа бүдүрүлгелеринде, Кызылдың болгаш Чадаананың орук-септелге тудуг участоктарында, Кызылдың № 3 АТБ-зинде, өске-даа коллективтерде профэвилел организациялары күш-ажыл камгалалының, ажыл-ишчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының талазы-биле ажылга контрольду кошкак боттандырып турар. Ак-Довурак АТБ-зинде профэвилел местному социалистиг чарышты, ажылчы чоннарны бүдүрүлгени эргелеп башкарар ажылче хаара тудар талазы-биле ажылды кошкак тургускан. Ындыг четпестер Кызылда хепти химиктиг арга-биле аштаар черде, Тывафото каттыжыышкынында, Амыдырал хандырылга министерствозунуң септелге-тудуг эргелелинде, «Рембыттехникада» профэвилел организацияларында бар.

Профэвилел организациялары бо хүннерде ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң материалдарын ажыл-ишчилерге тайылбырлап, чугаалажып көрүп, боттарының ажыл-херээн аңаа дүүштүр анализтеп, сорулгаларны тодарадып турар. Ол съездизиниң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыткан чүүлдерни болгаш түңнелдерни ажылчы чоннарга калбаа-биле пропагандалаары, он бирги беш чылдың болгаш оон ийиги чылының планныг онаалдаларын күүседиринче күш-ажылчы коллективтерни, ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастаары, социалистиг чарыштың дээштиин бедидери профэвилелдериниң чугула сорулгазы болур.

Тувинская республиканская библиотека

ТАЙБЫҢ, ААС-КЕЖИК ДЭЭШ

ҮЛҮҮВҮС ОЛ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев делегейге мөңге тайбыңны тургузар, чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаар дээш, делегейниң ийи улуг күрүнези — ССРЭ биле АКШ-тың аразынга чугаалажыышкыннарны чедип алыр дээш чайгылыш чок туржуп келген. Ооң база бир бадыткалы болза, ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазы болур. Дең эргеге болгаш кайызының-даа айыыл чок болурунга үндезилээш, чепсегленииишкинниң дужурериниң кол айтырыгларын дугайты АКШ-биле чугаалажыышкыннарны эгелээринге ССРЭ-ниң өскерлиш чок белениниң дугайын совет удуртукчу база катап медеглээн.

Эш Л. И. Брежневтиң тайбың дугайында чаа саналдарын, бүгү совет кижилер-биле бир демей, бистиң бригадавыстың тудугжулары бүрүн деткип турарлар. «Тайбың дээрге, дээрден бадып кээр белек эвес-тир, ону камгалаарынга болгаш быжыглаарынга хүн бүрүнүң берге демиселин негеттинер...» деп, Л. И. Брежневтиң чугаазында киргеп бо сөстерниң утказын бистер эки билир бис. Ол болза тайбыңны чүгле маадырлыг күш-ажыл-биле камгалаар дээни ол-дур. Ынчангаш бистер, тудугжулар, быжыг тайбың дээш, аас-кежиктиг чуртталга дээш күжүвүстү, энергиявысты бээринге кажан-даа белен бис.

Бо хүннерде 150 аал чурттаар чуртталга бажыңының тудуунда ажылдап турар бис. Ажыл-херээвис бүдүнгүр. Апрель айда 23,6 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планывысты 24,3 муң рубльге күүсеттивис. А бирги кварталда «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжу бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарышка киришкеш, багай эвес түңнелдерни көргүскен бис. Тайбыңны быжыглаарынга бистиң эвээш-даа бол үлүүвүс ындыг.

Ч. ДОНГАК,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, бригадир.

СЕТКИЛДИҢ ХАНЫЗЫНДАН

Ленинчи комсомолдуң XIX съездизиниң материалдары-биле хүн бүрү таныжып, ылангыя аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ханы уткалыг чугаазын, аныяктарга чагыын, чурттуң комсомолчулары-биле, бүгү совет кижилер-биле бир демей, чүүлдүгзүнүп, ону бөлүүмде сургуулдарның мурнундан бүрүнү-биле деткидим.

Мен Кызылдың автоорук техникумунуң доозукчу бөлүүнүң сургуулу мен. Техникумну доозуп үнүп, аныяк республикавыстың янзы-бүрү булуңнарынче ажылдап аъттаныр хүнүвүс удавас. Бо хүннерде бис бүрүне практиказы эрттирип, ол-бо бүдүрүлгелерде ажылдап турар бис. Мен бо хүннерде «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде ажылдап турар мен.

Комсомолдуң ээлчеглиг бо съездизинге Леонид Ильичиниң чугаалааны мыңныг сөстер кижиниң хей-аъдын көдүрүп, чалгыннадыра бээрдир: «Чалыы назын дээрге амыдыралдың халаазы-дыр. Ол дээрге кижиниң кижи болуп, хамааты болуп хевирлеттинериниң үезидир».

Бүгү кижи төрелгетенге эң үнелиг чүве — тайбың. Делегей байдалының дугайында, тайбыңны камгалаарының дугайында эш Л. И. Брежнев хандыр чугаалады: «...Силер—бистиң улуг улузувустуң кезииниң, чурттуң даартагы хүнүн болдурар кезээниң төлээлекчилери-дир, силер. Ынчангаш силер ол даартагы хүн кандыг болурунга кымдан-даа артык сонуургалдыг силер. Чүгле совет кижилерге хамаарышпас эвес, бүгү кижи төрелгетенге база. Улустарны чүү манап турарыл—тайбың тургузуушкуну, улам аас-кежиктиг амыдырал дээш чиик эвес-даа бол, буянныг ажыл бе азы ядролуг узуткаашкынның албыстаашкыны болгаш халавы бе?»

Бисти тайбың тургузуушкуну, улам аас-кежиктиг амыдырал дээш чиик эвес-даа бол, буянныг ажыл манап турар. Чер кырынга тайбың, аас-кежик дээш демиселге быжыг билиг дээш чүткүлдүг өөредири, ажылдаары—хүлээлгевис.

В. ОЧУР-ООЛ,
комсомолчу, автоорук техникумунуң сургуулу.

ТҮҢНЕЛИВИС ЭКИ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл өюн төлептиг уткуур дээш, бистиң хойжу бригаданың коллективи багай эвес көргүзүглерни чедип алган.

Бригадада 8428 хой бар. Ооң 3600 ажыы төрүүр. Бо хүннерге чедир төрүүр 100 хойга онаапшыр 83 хураганны камгалап алдывыс. Мурнакчы малчыннар Б. Адыг-оол, С. Ховй-оол, Ч. Хертек төрүүр чүс хойдан-на 100 хураганны ап, хойжуларның ортузунда калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болган. Беш хойжу чүс хойга онаапшыр 80-ден 95 чедир хураганны алган.

Ам бригаданың ажыл-ишчилери келир кышка белеткелди эгелеп, кыштагларның үүрмек септелгезин чорудуп турар. Хойжу бүрүзү кажааларының кыржецин коптарып, кургаг өлектиг болуп, кодан девискээриниң арыглалгазын кылган. Элер-Куйда хойжулар сиген шөлүнүң дажын арыглаан. Бо чайын бистиң бригадага бир чаа кажааны, чурттаар бажыңын тудар, үш кажааның болгаш үш бажыңның капитал септелгезин кылыр.

Ч. КУУЛАР,
«Тээли» совхозтуң Найырал салбырында хойжу бригаданың бригадири.

СӨӨЛГҮ КОҢГА

Школаларның доозукчуларынга сөөлгү коңганы дыңнаары өөрүнчүг-даа, арай муңгаранчыг-даа. Өөрүнчүг болуру—онгу азы сески класстты доозуп, өөредилгезин уламчылаары азы амыдыралдың делгем оруунче кирери, кударанчыг болуру — эртем-билиглерже эге базымны кылган, төрээн ынак школазындан чарлыры. Ынчалза-даа олар калбак делгем чуртунуң кайы-даа булуңунга чораш, төрээн школазын эртем-билиг-биле чепсеглеп каан ынак башкыларын кажан-даа утпас, төрээн школазының ат-алдарын кайа-даа төлептиг-биле камгалаарын оралдажырлар.

Кызылдың № 2 школазынга сөөлгү коңга, өске бүгү-ле школаларга ышкаш, байырлалдыг байдалга эрткен. Каан, аяс хүн. Делгем, хөглүг музыка мыңгылыг чаңгыланып турган. Доозукчуларның, башкыларның болгаш аңаа чыглып келген ада-иелериниң-даа арын-шырайында өөрүшкү ойнаан. Ук школаның онгу болгаш сески класстарын шупту 136 кижи өөреникчи доозар, олар ам экзаменнерге белеткениш кирипкен.

ЧУРУКТА: бирги класстың өөреникчизи Куулар Айлаана сөөлгү коңганы хап тур.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуур талазы-биле Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 23, 24, 26 болгаш 57 чүүлдеринге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуур талазы-биле Бай-Тайга районда Кызыл-Дагның № 35 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составын хөй-ниити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтерниң дараазында төлээлекчилери составтыг кылдыр бадылаар:

Комиссияның даргазы Маадыр Салчакович Тойбу-Хаа — «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Комиссияның даргазының оралакчызы Калдар-оол Комбуевич Хертек — чырыдыышкын, дээди школа болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң район организациязындан.

Комиссияның секретары Чечен Сереновна Монгуш —Кызыл-Даг суурда уруглар садының ажылдакчыларының коллективинден.

Комиссияның кежигүннери:

Сергей Салчакович Балдан— Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Бай-Тайга район организациязындан;

Донгак Дончаевна Балан-оол —«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Александра Хертековна Донгбай —районнуң херглекчилер ниитилелинден;

Зоя Намчыловна Салчак — «Тээли» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Адыг Салчакович Серен-Чимит —районнуң херглекчилер ниитилелинден;

Александра Сарыгларовна Сюрюн— Кызыл-Даг ортумак школазының башкылар коллективинден;

Достай Меддерович Хертек—Бай-Тайга районнуң коммунистиг организациязындан;

Сергей Салчакович Чудум — «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай, 1982 чылдың май 23.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуур талазы-биле Барыын-Хемчик районда Хөнделеңниң № 50 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 23, 24, 26 болгаш 57 чүүлдеринге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуур талазы-биле Барыын-Хемчик районда Хөнделеңниң № 50 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составын хөй-ниити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтерниң дараазында төлээлекчилери составтыг кылдыр бадылаар:

Комиссияның даргазы Товариштай Тараачынович Кекей Барыын-Хемчик районнуң коммунистиг организациязындан.

Комиссияның даргазының оралакчызы — Кара-кыс Майын-Тараaевна Чыртак-оол — кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң район организациязындан.

Комиссияның секретары Раиса Токаевна Ооржак—Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Барыын-Хемчик район организациязындан.

Комиссияның кежигүннери:

Кендеи Хомушкуевич Данчык — «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Эмир-оол Кечил-Сүрүңович Донгак — кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң район организациязындан;

Биче-оол Ангыр-оолович Күжүгет —районнуң херглекчилер ниитилелинден;

Маназырыкчы Балбырович Күжүгет — Хөнделеңниң сес чыл школазының коллективинден;

Сагды Дшимидекович Күжүгет —«Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырының ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Светлана Сотпаевна Ооржак— Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Барыын-Хемчик район организациязындан;

Дарья Белек-Байыровна Сарыглар —Барыын-Хемчик районнуң коммунистиг организациязындан;

Марина Хөөртүй-ооловна Хомушку — районнуң херглекчилер ниитилелинден.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай, 1982 чылдың май 23.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуур талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Баян-Таланың № 59 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 23, 24, 26 болгаш 57 чүүлдеринге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуур талазы-биле Чөөн-Хемчик районда Баян-Таланың № 59 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составын хөй-ниити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтерниң дараазында төлээлекчилери составтыг кылдыр бадылаар:

Комиссияның даргазы Өпей Сарыг-ооловна Куулар—Чөөн-Хемчик районнуң коммунистиг организациязындан.

Комиссияның даргазының оралакчызы Деспит-оол Сүрүң-оолович Куулар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Комиссияның секретары Роза Шаравиевна Куулар — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг организациязының Чөөн-Хемчик район организациязындан.

Комиссияның кежигүннери:

Бүрбүлдей Биче-Караевич Куулар —«Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Даш-оол Самбуевич Куулар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Михаил Кертик-оолович Куулар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Имер-оол Дүтүкшенович Ондар — «Билиг» ниитилелиниң район организациязындан;

Светлана Дойдуевна Ондар — чырыдыышкын, дээди школа болгаш эртем-албан черлериниң ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң район организациязындан;

Сувакай Сарыг-ооловна Ондар — Баян-Тала суурда эмнелгезиниң ажылдакчыларының коллективинден;

Вера Хунан-Караевна Сат — кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профессионал эвилелиниң район организациязындан;

Балы Биликович Тюлюш— «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай. 1982 чылдың май 23.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуур талазы-биле Тожу районда Иийинниң № 113 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составын бадылаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 23, 24, 26 болгаш 57 чүүлдеринге үндезилээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутат соңгуур талазы-биле Тожу районда Иийинниң № 113 соңгулда округунуң округ соңгулда комиссиязының составын хөй-ниити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтерниң дараазында төлээлекчилери составтыг кылдыр бадылаар:

Комиссияның даргазы Валентина Торлуковна Монгуш — Тожу районнуң коммунистиг организациязындан.

Комиссияның даргазының оралакчызы Анатолий Илларионович Мельниченко —Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Комиссияның секретары Геннадий Донгакович Бичии — Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Тожу район организациязындан.

Комиссияның кежигүннери:

Алексей Федорович Бочкарев — Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Александр Арипович Донгак — «Май 1» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Надежда Евгеньевна Казанцева — Ырбанның ортумак школазының башкылар коллективинден;

Арина Донгаковна Кашкак — Иийинниң ортумак школазының башкылар коллективинден;

Анатолий Акович Ковжгеш — «Май 1» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Светлана Найындыевна Кол — чоннуң амыдырал хандырылгазының Тожу район комбинадының ажылдакчыларының коллективинден;

Ольга Григорьевна Хитрова — Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан;

Тока Байырович Чылдыгыр — «Май 1» совхозтуң ажылчыннарындан болгаш албан-хаакчыларындан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай. 1982 чылдың май 23.

ЯДРОЛУГ КЫЖАНЫЫШКЫННЫ БОЛДУРБАС

Тайбыңны камгалаарындан болгаш быжыглаарындан артык чугула, буянныг сорулга бөгүн чок. Ядролуг дайын кыжанынга удур, тайбың дээш массалыг хөделиишкиннер неделязының Совет Эвилелинде эгелээнинге капсырлаштыр Москвага болган митингиге ол дугайын чугаалаан. Даараныганың «Вымпел» дээр бүдүрүлге каттыжыышкынынга болган ол митингиниң киржикчилери делегейниң [illegible] байдалыпла чаагай туразы сорукту кижилерниң [illegible] миллион массаларының дайын кыжаныышкынынга [illegible] ланыышкынынга шиитпирлиг болгаш сырый каттыжып алгаш, удурланыр ужурлуг деп демдеглеп турар.

Совет кижилерниң тайбың дээш чүткүлүн эш Л. И. Брежнев ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге бодунуң чугаазынга чырыткыландыр болгаш бүзүреңгиг кылдыр база катап бүгү делегейниң мурнунга көргүскениниң херечилери болдувус деп, тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының академиги В. В. Ковалов чугаалаан.

Леонид Ильич Брежневтиң тайбың дугайында ханы сагыш салыышкыны [illegible] чугаазын съездиге улуг сонуургал-биле дыңнаалым дараалыкчы моторист, комсомолдуң XIX съездизиниң делегады Т. Б. Успенская чугаалаан. Советтер чуртунуң аныяк өскеннери Чер кырынга тайбың дээш, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин болдурбас дээш, чепсегленииишкинниң дужурер дээш демиселчилерниң кезээде мурнукку одуруунга баарлар. Тайбыңны болдурбас ужурлуг деп медеглеп турар бис.

Каттыжыышкынның партком секретары А. Я. Митькина, Ада-чуртунуң Улуг дайынының хоочуну Л. В. Трофимов москвачылар, бүгү совет кижилер-биле бир демей, 80 чылдарга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алган Тайбыңның программазын, ССРЭ-ниң чаа боттуг тайбың саналдарын амыдыралга боттандырар дээш долу шиитпирлиг туружуп турарын медеглээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленииишкинни дужурер талазы-биле ам болур ийиги тускай сессиязының адресинге кыйгырыгны митингиниң киржикчилери хүлээп алган. Делегейниң ийиги дайынының үезинде 20 миллион кижизин чидирген совет кижилер делегей өртү база дагын кыптыгып үнерин болдурбас деп ол кыйгырыгга чугаалаан. Боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту болдурбас болгаш ядролуг кыжаныышкындан кижи төрелгетенни камгалап алыр талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырын чүткүлдүг кыйгырып болгаш негеп тур бис деп ол документиде чугаалаан.

Дайынга удур массалыг митингилер ол ышкаш Киевке, Минскиге, Ригага, [illegible] хоорайларының чамдык бүдүрүлгелеринге база болган. Черниң кижилеринге тайбыңны, аас-кежиктиг келир үени хандырып бээр дээш боттарындан хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылырынга совет кижилерниң белеңниин дугайын ол митингилерниң киржикчилери [illegible] медеглээннер. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң ортумак [illegible] ракеталарын Барыын Европа чурттарынга сайгара тургузарынче угланган дайынзырак политиказын олар [illegible] буруу шапкан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам болур тускай сессиязынче чорудар [illegible] хүлээп алган.

(СЭТА).

Партийжи информация

КОМИТЕТТЕРНИҢ ПЛЕНУМНАРЫ

«Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам ыңай көдүрериниң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырарынга хамаарыштыр СЭКП Тыва обкомунуң пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгларны СЭКП райкомнарының пленумнарынга бөгүн талалыг сайгарып, чугаалажып турар. Ол чугула документилерни партия организациялары ажыл-чорудулгага күүседир дайынчы программа кылдыр хүлээп алгаш, спортту моон соңгаар улам ыңай хөгжүдериниң база массалыын күштелдирериниң дугайында практиктиг тодаргай хемчеглерни айтып турар.

ШАГААН-АРЫГ

Партияның Улуг-Хем райкомунуң пленумунуң киржикчилери районнуң күш-ажылчы коллективтеринде, организацияларында болгаш школаларында күш-культураның болгаш спорттуң амгы байдалының дугайын тодаргай сайгарып көрген болгаш ол кичээнгейниң чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгааргы сорулгаларже углаандырганнар.

Пленумга чугаалашкан айтырыгга холбаштыр илеткел кылган СЭКП райкомунуң секретары Ю. Д. Лопсан, салаа берген эштер № 588 КМК-да партия эге организациязының секретары В. И. Шумихина, райүлетпур комбинадының директору Ф. Д. Карманович. «Шагонартяжстрой» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы С. Х. Ондар, «Майырал» совхозта партком секретары М. Х. Дапыл болгаш өскелер-даа бо чугула [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] партия, совет, профэвилел база комсомол организацияларының сорулгаларының дугайында тодаргай [illegible] Чиниу [illegible] спортту [illegible] [illegible] күш-культура [illegible] [illegible] улам ыңай [illegible] [illegible] эргежок [illegible] пленумуң [illegible] кичээнгейни угландырган.

[illegible] С. Д. Киров, хоорайның улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи З. Ф. Борисова, СЭКП обкомунуң эрем база өөредилге [illegible] килдизиниң эргелекчизи Д. Б. Ондар болгаш өскелер-даа күш-культураны хөгжүдер талазы-биле эвээш эвес чүүлдер кылдынып турарын айыткаш, бо чугула [illegible] четпестерни демдеглээн.

Ылангыя найысылалда [illegible] [illegible] күш-культура массалыг ажылга [illegible] баа-биле хаара тударының аргаларын чамдык бүдүрүлгелерде, тудуглара, организацияларда, школаларда, өөредилге черлеринде ыракта чедир ажыглавайн турар. Күш-культураның хөй-хөй эге коллективтери тодаргай ажыл чорутпайн келген. ГТО комплекизиниң нормаларын дужаарынга ёзу барымдаалаашкынын болдуруп, спорттуң чиик атлетика, хол бөмбүү, бут бөмбүү, гимнастика, хоккей, туризм болгаш өске-даа хевирлеринче кичээнгей кошкак. Өөреникчи болгаш суурлуул аныяктар ортузунга спортту [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Пленумнуң ажылынга СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак киржип, чуве чугаалаан.

ЭРЗИН

СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң бирги секретары Д. Б. [illegible] илеткелинде айтыраг дугайында пленумга [illegible] [illegible] [illegible] Районда КМК [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Изам. «Мерген» совхозтуң директору Сайын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] база [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ладыр, чоп ортузунда спорттуң массалыын улам күштелдирериниң чугулазынче пленум кичээнгейни угландырган.

КЫЗЫЛ

СЭКП Кызыл [illegible] [illegible] пленумунга бо айтырыг дугайында [illegible] [illegible] секретары Г. Ш. [illegible] [illegible] [illegible] Күш-культура болгаш спортту улам ыңай хөгжүдериниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] партияның болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Пленумга болган [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Г. А. [illegible] [illegible] [illegible] И. Б. [illegible] ВЛКСМ [illegible] бирги секретары В. С. Донгак, профэвилелдиң секретары [illegible].

Болуп эрткилээн пленумнар чугаалашкан айтырыгның талазы-биле тускай доктаалдарны хүлээп алган болгаш күш-ажылчы коллективтерге, организацияларга, школаларга, өөредилге черлеринге болгаш чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле күш-культура массалыг ажылды күштелдирер талазы-биле хемчеглерни бадылаан. Ажылчы чоннарның кадыкшылын быжыглаарынга, оларның бүдүрүлгечи аргаларын бедидеринге улуг ужур-дузалыг күш-культураны болгаш спортту улам массалыг хөгжүдер талазы-биле ажылды күштелдирерин, ону чорударынга бөгүн талалыг таарымчалыг байдалды тургузарын хүлээп алган доктаалдар партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, спортчу инициативаларга, а ол ышкаш ажыл-агый удуртукчуларынга кулаанзырып турар.

ХОЙЖУНУ ДЕПШИТКЕН

БИСТИН корреспондентивис

Ыраккы «Кара-Хөл» совхозтуң девискээринде Алаш хемниң Даштыг-Хөлден агып баткан адырынын ыяш арынга кыштаг бар. Ол кыштагның турар черин Эрик-Кыры деп адаар. Болап кыдыындта чеде бээрге-ле, ында ажылкшчи малчын чурттап турары илден. Хой кажаазы долгандыр аштаттынган, арыг-силиг. Кажаада сиген оваалаттынган. комбикорм болгаш суланы кырлы дуглаглыг бичии кажаа [illegible] [illegible] [illegible] уруп каан. Хой кажаазындан колтарын үндүрген көржеңни кезек-кезек тегериктей оваалатылап каан. Ону келир кыжын одаарынга белеткээни ол. Малчынның чурттап олурар бажыңы бичежек-даа болза, иштиарыг-силиг. Демир оруннарны шевергин эткилээн.

Ол болза «Кара-Хөл» совхозтуң хоочун малчыны Салчак Самбай-оолович Дамбааның аалы-дыр. Салчак Самбай-оолович оргумак дурт-сынныг, часкы хүнге долуга берген хүрен арынныг, делгем хөректиг, мөге-шыырак хевирлиг, чугаакыр, чазык кижи болду.

Бо кышты канчаар ашканын айтырарымга, ол мынча диди:

— 298 хойну күзүн хүлээп алган кижи мен. Кыжып чаңгыс-даа баш хоравааан. Хойнуң кужу багай эвес. Тэрээн хой бүрүзүнден-не хурагапны алдым. Совхоз мал чемп-биле хандырган. Бодум база эрткен чылын 15 тонна сигенни белеткеп алган мен.

Мурнакчы малчын ам келир кышка белеткел ажылын кыла берген. Сиген кезер 15 га шөлүн бир удаа суггарган. Кажаазының үүрмек септелгезин кылып [illegible]. Сукпактың хойжу бригадазының малчыннарының [illegible] [illegible], аныдуза чедирер пунктунуң ажылдакчылары, кижи эмчилери болгаш совхозтуң мал ажылының тускай эртемниглери [illegible] мал барып турарының дугайын хойжу Дамбаа сеткил ханымчызы-биле чугаалап олурду.

Оон бо юбилейлиг чылда социалистиг хүлээлгези — 100 хойдан 100 хураганны, бир хойдан 2 кг дүкту кыргып алыры, 15 тонна сигенни белеткээри, кыштааи бүрүн-биле септээри.

Салчак Самбай-оолович Дамбаа чүгле кызымак малчын эвес. Ол — коммунист, идепкейлиг хой-ниитичи. СЭКП райкомунуң конференциязындан районнуң коммунистери ону СЭКП райкомунуң кежигүнүнге соңгаан. Сукпактың партия организациязының коммунистери эге организациязының секретарынга база соңгуп алган. Улус депутаттарының Кара-Хөл кожуун Совединиң депутадынга каш удаа соңгудуп келген. Ол «Күш-ажылчы шылгарал ушун» деп медальдың эдилекчизи. «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээ-биле болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң хүндүлел бижиктери-биле каш удаа шаңнаткан. Сукпак бригадазының хойжулары С. С. Дамбааны улус депутаттарының Бай-Тайга район Совединиң депутадының кандидадынга чаңгыс [illegible] депшиткеннер.

С. САДИ.

Бай-Тайга район.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Иван Данзырын деп атты республиканың малчыннары үжен хире чылдар дургузунда дыңнап, солуннардан номчуп келген. Тес-Хемде «Чодураа» совхозтуң бо малчынының ол үениң дургузунда чүс башка онаашпыр чүстен эвээш эвес хураган алганы ховар, а тозандан эвээш хураган чаңгыс-даа катап ап көрбээн. Беш чылдарның тончузунда каковка чиңге-нарын дүктүг хой уксаазын нептередиринге болгаш черле хой ажылын хөгжүдеринге оон киирген улуг үлүг.

Иван Симчитович тоску беш чылда чыл бүрүзүнде төрүүр чүс хойга онаапныр ортумаа-биле чүс чээрби, а оңгу беш чылда чүс он алды хураганны доруктурган. Оон бүдүрген дүгү база эвээш эвес, хойдан-на 2, 5-3.5 килограмманы кыргып ап келген. Хой ажылынга үргүлчү чедип ап келген бедик көргүзүглери дээш Иван Данзырын Ленин, Октябрь Революциязы, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан.

Хойжунуң чедиишкининге оон кадайы Өмчүр Бапыковнаның киирген үлүү улуг. Ол «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле, Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан болгаш Чыргаланды кожээ Совединиң депутадынга чаңгыс эвес катап соңгуттурган. Өг-бүлениң өстүрген сес уруглары шуптузу эртем-билиглиг, тускай мергежилдиг ажылдап чоруур.

Харысаалгалыг малчын кижиниң өскээр чардыгары берге болбайнаан. Ынчалзажок коммунист Иван Данзырын ниит-чоннуң даалгаларын күзелдии-биле күүседип, хөй-ниитиниң ажылынга эктивчи киржип келген. Ол совхозта партбюро кежигүнүнге, СЭКП райкомунун-даа, СЭКП райкомунуң бюрозунун-даа кежигүнүнге соңгудуп чораан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң, район болгаш кожээ Советтериниң депутады болуп, чонга бараан болуп келген. Чыргаланды кожээ Советтиң ажылчы чону чоокта чаа Иван Симчитовичиниң район Совединиң депутадының кандидадынга база катап депшиткен. Аңаа оон ам дөрт дугаар соңгулары ол.

Хоочун хойжу совхозтуң хойжу бригадазын хөй чылдарда удурткан. Ук бригада республиканың мурнакчы хойжу бригадаларының бирээзи болуп келген. Ол бригаданың Максим Суванчии, Симчит Далар, Айдыжаа Адыш болгаш өске-даа кежигүннери база чонга билдингир, орден-хавыяалыг хоочуннар чорадап. Иван Данзырын ол үеде бригадирлевишаан, хой малдап турган. Ам ол-ла бригадазында хой кадарып турар. Бо чылын оон төрүүр чүс хойга онаашпыр алган хураганы 104 баш болган. Оон хөй хураган алган хойжу ол совхозта чок. Даразында черни чүстен 102 хураган алгылаан Магаранза Белек-оол, Серен Шимит, Эртине Барый-оол олар ээлээн. Ынчангаш хоочун хойжу, район Совединиң депутадынга кандидат Иван Симчитович Данзырын ам-даа мурнакчыларның одуруун ээлевишаан.

К. ЧООДУ.

МАССАЛЫГ БОЛДУРАР ДЭЭШ

Бистиң республикага май 21-де чаңгыс аай политхүн болуп эрткен. СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыын улам хөгжүдер дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны партия обкомунуң V пленумунга апрельде чугаалашкан болгай. Чер болганга эрткен политхүнге пленумнуң шиитпирлерин таныштырып, бо талазы-биле ап чорудар хемчеглерни тодаргай айыткан.

БАЙ-ТАЙГА

Районнуң бүдүрүлгелеринге, совхозтарынга, албан организация черлеринге, школаларынга, политхүн организастыг эрткен. Ниитизи-биле 37 кезек черге лекциялар, беседалар, ужуражылгалар, темалыг кежээлер болган, аңаа 1520 кижи олурушкан. «Бай-Тал», «[illegible]» [illegible] парткомнары, партия эге организациялары политхүннүң баш бурунгаар тургускан план ёзугаар организастыг эрттирип, ажылчы чоннарны массалыы-биле спортка хаара тударының хемчеглерин ажылдап кылган.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң харысаалгалыг [illegible] бүдүрүлгелерге, совхозтарга барып, [illegible] ужуражып, илеткелдерни кылган. СЭКП райкомунуң бирги секретары Д. С. Данзын-оол районнуң харылзаа белдириниң, партия райкомунуң ийиги секретары М. Х. Сарыглар № 741 мехколоннаның, райкүүскомунуң даргазы С. С. Баныс-оол «Кара-Хөл» совхозтуң [illegible] ужурашкан.

ӨВҮР

Күш-культураны болгаш спортту массалыг болдурар дугайында чугаа районнуң бүдүрүлгелеринге, совхозтарынга эрткен политхүнде болган. Салдынган сорулгаларны күүселдири-биле чүнү кылырын, оон хүүсаалары, харылзаа [illegible] [illegible] [illegible] «[illegible]», «Коммунизмче оруу» совхозтарга, Хандагайтының [illegible] [illegible] участогунга болгаш өске-даа черлерге политхүн организастыг эрткен.

Хандагайтыта ол хүн спортчулар-биле ужуражылгалар болгаш маргылдаалар болган.

Москваның Калинин проспектизи.

СЭТА-ның фотохрониказы.

УЖУДУУШКУНДА «ПРОГРЕСС-13»

СЭТА-ның дыңнадыы

Орбитаның «Салют-7» эртем станциязының ажылдаарын хандырарының программазын ёзугаар 1982 чылдың май 23-те Москваның-биле 9 шак 57 минутада Совет Эвилелинден «Прогресс-13» автоматтыг чүък корабльди салып үндүрген.

Транспорт корабльдиң салып үндүргениниң сорулгазы болза, орбита станциязынга ажыглаар материалдарны болгаш янзы-бүрү чүъктерни чедирери болур.

«Прогресс-13» корабльдиң дараазында хемчээлдерлиг орбитаже үндүрген:

— Чер кырындан эң ырааралы — 278 километр;

— Чер кырынче эң чоокшулаары — 191 километр;

— Дескинериниң үези — 88,9 минута;

— орбитазының ийленчээ — 51,6 градус.

Телеметриктиг информацияның медээлерин ёзугаар алырга, автоматтыг чүък корабльдиң борт системалары болур чогуур-биле ажылдап турар.

СОЛУНГА ҮНГЕН СООНДА

«Удуртулгадан дорт хамаарылыр» деп 1982 чылдың март 24-те «Шын» солунга үнген чүүлдү Торгалыг болгаш Чаа-Суур суурларга райкүүскомунуң тускай комиссиялары хынап көрген. Солунга үнген фактылар бүрүн-биле бадыткаттынган. Торгалыг кожээ Совединиң даргазы Т. С. Сандан кожээ Советтиң девискээринде ажылдап турар культура [illegible], садыгның, эмнелгениң, школаның, харылзааның, спорттуң албан черлериниң, суур чаагайжыдылгазының, хөй-ниитиниң корум [illegible] [illegible] хүн бүрү удуртур, чоннуң күжү [illegible] [illegible], хөй-ниитиниң бот-башкарылгалыг организацияларын удуртур талазы-биле [illegible] [illegible] [illegible] кинниң түңнелинде ол албан черлериниң ажылы сулараан.

Солунга чүүл үнген соонда, садыг, харылзаа, культура, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Районнуң хереглекчилер ниитилелиниң баштаар чериниң кожээр хуралын Торгалыг суурга эрттирген, садыг ажылында [illegible] [illegible] хемчеглерни алган. Торгалыгда хлеб быжырар чериниң электри шимчедикчизи (хлеб хоюткузун булгаар механизм ажылдадыр) үрелген турган. Ону солаан соонда Торгалыг, Чаа-Суурга [illegible] хлеб-биле хандырылгазы экижээн.

Культура бажыңнарының [illegible] районнуң культура [illegible] [illegible] барып, боттуг дузаны көргүскен, [illegible] [illegible] культура-массалыг ажылдар чорудуп турар. Район Совединиң улус өөредилгезиниң килдизи Торгалыг, Чаа-Суур школаларынга хыналдаларны чорудуп, арагалаар, хөй-ниитиниң чурумун үрээр фактыларны болдурбас талазы-биле хемчеглерни ап турар.

Районнуң харылзаа белдириниң [illegible] Торгалыг, Чаа-Суурга барып, харылзаа ажылында четпестерни эдер хемчеглерни ап эгелээн. Почта дажыырынга чаңгыс машина турган болза, ам бо ажылче үш машинаны үндүрген. Радио, телефон харылзааларының [illegible] [illegible] [illegible] кан чагыларын солуурун эгелей берген. Торгалыг суурнуң электри чырыын экижидер талазы-биле [illegible] [illegible]. Суур чаагайжыдылгазы, спорт ажылы дээш өске-даа чугула [illegible] [illegible] [illegible] ган ажылдар эгелээн. Чаа-Суурга кижи эмчизи чок турган болза, ам ында доктаамал ажылдаар эмчини чедирген, ол [illegible] [illegible].

1982 чылдың апрель 29-та район Совединиң күүсекли комитединиң хуралынга удуртулганы кошкатканы дээш Торгалыг кожээ Совединиң күүскомунуң даргазы Т. С. Сандан [illegible] [illegible] хостаан. Чаа-Суур [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] С. Ч. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Д. Ч. [illegible] [illegible] [illegible]. Миттынган четпестерни эдериниң [illegible] [illegible] [illegible] уралы тодаргай шиитпирни хүлээп алган.

А. СЕМИС-ООЛ,
улус депутаттарының Өвүр район Совединиң күүскомунуң даргазы.

Соңгулдаларга уткуштур

МАССА-ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫ КАЛБАРТЫР

Тыва АССР-ниң чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарының соңгулдаларынга белеткел бистиң республикада [illegible] [illegible] күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүг байдалда чорупп турар. Тываның ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга, соңгулдаларга [illegible] ужуражыр дээш социалистиг чарышты калбарткан. Олар коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле деткээн СЭКП-ниң Төп Комитединиң, Совет чазагтың, эш Л. И. Брежневтиң тайбыңны быжыглаар база [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турарлар.

Соңгулда — хөй-ниитиниң политиктиг болуушкуну. Партия, профэвилел, комсомол организациялары, хоорай, суур болгаш кожээ Советтери, ажыл-агый удуртукчулары бо чугула кампания үезинде ажылчы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ер дээш улуг организакчы болгаш политиктиг ажылды чорудуп турарлар.

Соңгулда кампаниязының чедиишкинниг болуру партия организацияларының организакчы болгаш политиктиг удуртулгазындан хамааржыры билдингир болгай. Ынчангаш бо ажылды күштелдирер талазы-биле СЭКП Тыва обкомунуң бюрозу чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарының соңгулдалары-биле холбаштыр кылып чорудар организакчы болгаш агитас-пропагандистиг хемчеглерниң планын бадылаан. Ол план ёзугаар Кызыл хоорком, партия [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кылгаш, херек кырында боттандырып турарлар. СЭКП обкомунуң бюрозу бодунуң доктаалы-биле обкомнуң килдистеринге, республиканың Министрлер Чөвүлелинге, хоорком, райкомнарга, парткомнарга соңгулдаларга белеткел үезинде чоп ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирерин даскан. Улус депутаттарының Советтеринге организакчы болгаш политиктиг ажылды, ажыл-агый удуртулгазын экижидерин сүмелээн.

Соңгулдаларның белеткел ажылдарга республиканың чонуң калбаа-биле киржип турарын айытта чогуур. Соңгулда мурнуунуң агитас-массалыг ажылын күш-ажылчы коллективтерде болгаш чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле 530 агиткоелективтер чорудуп турар. Ында 7500 агитатор хаара туттунган. Бо ажылга үш муң ажыг политинформаторлар, илеткелдер база идепкейлиг киржип турар.

СЭКП хоорком, райкомнары, парткомнар агитаторларның соңгулдалар мурнунда семинарларын эрттирген. Агиткоелективте бүрүзүнге удуртукчуларынга дуржулгалыг коммунистерни бадылаан. Оларның харылзаар участогунуң девискээрин тодараткан. Ырак-узакта коданнарда болгаш фермаларда малчыннарга тускай эртемниглерни, бригадирлерни, удуртукчуларны бадылаан.

Соңгулда дугайында хоойлуга дүүштүр республикада 495 соңгулда участоктарын тургускан. Участок бүрүзүнге партия организациязының агиткоелектив быжыглаттынган. Масса-политиктиг ажыл 220 агитпунктуда калбарган. Партия организациялары агитпунктуларны коллуунда шуптузун дерип белеткээн. оларда [illegible] [illegible] [illegible] калбаа-биле организастап турар. Лекциялар, политиктиг илеткелдер, [illegible] [illegible] тыктуляры болгаш депутаттар-биле ужуражылгалар, [illegible] хөй агитпунктуларда ССРЭ-ниң 60 чыл оюнга туралкааткан интернационалчы уткалыг масса-политиктиг хемчеглер эртип турар.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. Агиткультбригадалар чаа концерт программаларын белеткээн, соңгукчуларга көргүзүп эгелээннер. Библиотека ажылдакчылары агитпункттар-биле сырый харылзаалыг ажылдап, ном делгелгелерин организастап турарлар.

Соңгулдаларга белеткелдиң чугула үези — депутаттарга кандидаттар депшидилгезиниң үезинде республиканың күш-ажылчы коллективтери кандидаттар кылдыр ажылчын ангыныг болгаш улусту интеллигенцияның эң тергиин төлээлерин депшиткен.

Кандидаттарны бүрүткээн соонда коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунуң кандидаттары дээш агитация [illegible] болгаш олар-биле ужуражылгалар соңгукчу мурнунуң хуралдарын эгелээр. Бо бөгүн хемчеглер чер болганынга организастыг, бедик деңнелге эртсин дээш партия организациязы бүрүзү агиткоелективтерниң, агитпунктуларның ажылын улам идепкейжидер болгаш соңгулда кампаниязы-биле холбашкан ажылдыг албан организацияларының харысаалгазын улам бедидер хүлээлгелиг.

Соңгулда кампаниязының үезинде өске-даа айтырыглар-биле чергелештир совет демократияның алыс утказын, ССРЭ-ниң хамаатыларының эргелериниң болгаш хостуг чоруунун бадыткалдыын, ол эргелерни камгалаарынга совет судтуң ролюн, хамаатыларның эргелери-биле хүлээлгелериниң [illegible] [illegible] [illegible] масса-политиктиг [illegible] [illegible] [illegible] ле ханы тайылбырлаары чугула. Ол ышкаш совет демократиязының алыс утказын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эвээжедир, [illegible] [illegible] талазы-биле чугула саналдарын, оларның делегейге политиктиг ужур-дузазын тайылбырлаары негеттинип турар.

Бистиң социалистиг күрүнезис ог-бүле бүрүзүнге, совет кижи бүрүзүнге кайы-хире улуг материалдыг болгаш моральдыг чаагай чүүлдерни берип турарын, ындыг чорук [illegible] [illegible] [illegible] тарында чогуп, капиталистиг системаның ол чүүлдерни чонга берип шыдавазын билдингир тайылбырлаар херек.

Республиканың районнарында, хоорайларында, күш-ажылчы коллективтеринде соңгулдаларга белеткел бедик организастыг болгаш политиктиг идепкейлиг чорупп турар. Соңгулдаларны организастыг эрттиреринге [illegible] [illegible] [illegible], депутаттарның кандидаттары дээш агитас-массалыг ажылды күштелдирери, ажылчы [illegible] хөй-ниитиниң [illegible] [illegible] [illegible] дурери, оларны ССРЭ-ниң 60 [illegible] [illegible] [illegible] мобилизастаары, соңгулда белеткелиниң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] организацияларының болгаш [illegible] [illegible] [illegible] сорулгазы болур.

Т. САЛЧАК,
СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

ХҮРАШКАН

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Кудумта хойжу бригадазы кыштаглаашкынны багай эвес эрттирип, тээрээн 3000 ажыг хойдан 2922 хураганны алган. Ынчангаш бригада 100 баш төрүүр хойга онаашпыр 88 хураганны доруктурган. Ол багай эвес көргүзүг.

Бригадада мурнакчылар хөй. Аныяк малчын Данил Салчак 100 хойга онаашпыр 101 хураганны, Бакчак Салчак 100 хураганны, Моңгун-оол Аптын — 97, Кондай-оол Төре — 95, Зоя Мижит-Доржу — 91 хураганны мендии доруктурган. Ол ышкаш Кан-оол Норбу, Шудуу Санчат, Белек Саая, Делип Хертек, Василий Кужугет оларның көргүзүглери база бедик.

Малчыннарның чаш хураганнар ажаарынга сакманчылар улуг дузаны чедирген. Бистиң бригадада Билии-Уруг Арапчан, Серенмаа Данзычы, Салый Канчыыр, Сержин Маттаа ышкаш сакманчылар кыжымак күш-ажылы дээш шаңнаткан.

Бадарчы кижиниң чедиишкининиң үнезини чайгы семиртилге болур. Ам чайлагжаашкынче [illegible] салырының үеи келген. База бир чугула ажыл — кыштаглаашкынга белеткел. Ону малчыннар [illegible] [illegible] чорудуп берген.

Бригаданың хурал-кичээли ай санында 2 катап эрттирип турар. Аңаа «Экономика камналталыг болур ужурлуг» деп темага мергежил келген. Ол-ла кичээлдер үезинде бригаданың ай отчёдун чугаалажып, [illegible] [illegible] күүселдезин хынап, чаарыкчылар [illegible] [illegible] үндүрүп турар. Малчыннарның культурлуг амыдыралы сөөлгү чылдарда экижип турар. Электри [illegible] 5 кыштагга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ны салып ап, ажыглап турар.

Сөөлгү үеде бригаданың малчыннарындан 11 кижиге III классты, 10 кижиге — «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп аттарны тыпсыкан.

Бо хүннерде кол кичээнгейни келир 1983 чылдың кыштаглаашкынынга белеткелге угландырган. Чайгы келиишиниң мурнунда 18 кыштагга көржеңни коптарып, кажааларны чылыглаан, шагжа, оңгаатарны септеп-селээн.

Ю. САЛЧАК,
«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Кудумта хойжу бригадазының бригадири.

Кодээ ажыл-агый продукциязын болбаазырадып турар адырларны дүрген темпилер-биле хөгжүдер. Он чыл дургузунда [illegible] консерваларны бүдүрерин 1.7 [illegible] эвес көвүдедир.

Армян ССР-ге виноградтың чылда ортумак бүдүрүлгезин он бирги беш чылда 240—260 муң тонна болгаш он ийиги беш чылда — 310—330 муң тонна, тарааны ол-ла [illegible]-биле 310 муң тонна болгаш 320—340 муң тонна хемчээлдиг [illegible] хандырар.

Он чыл дургузунда ногаа база бакчы культураларын бүдүрерин 1.2 катап, [illegible] болгаш чемистерни 1.7 катап, мал чеминиң бүгү хевирлерин 1.1 катап көвүдедир.

Эъттиң чылда ортумак бүдүрүлгезин (кош декизи-биле) он бирги беш чылда 95 муң тонна болгаш он ийиги беш чылда — 120—122 муң тонна, сүттү ол-ла дараалашкаа-биле 520 муң тонна болгаш 570—590 муң тонна чедирер. [illegible]

Он чыл дургузунда 60 муң гектардан эвээш эвес суггаттыг черлерни ажыглалгаа киирер болгаш 120 муң гектар одарларны суггар болдурар.

Үлетпүрнүң аъш-чем адырларының [illegible]. Он чыл дургузунда эът-ногаа консерваларын [illegible] 1.1 катап көвүдедир.

Туркмен ССР-ге, [illegible]

Ногаа болгаш бакчы культураларының чылда ортумак бүдүрүлгезин он бирги беш чылда 555 муң тонна болгаш он ийиги беш чылда — 790—850 муң тонна, винограды ол-ла дараалашкаа-биле 100—110 муң тонна болгаш 270 муңдан эвээш эвес тонна, тарааны — 380 муң тонна болгаш 430—460 муң тонна хемчээлдиг кылдыр хандырар.

Бойдустуң мал одарларын үре-түңнелдиг кылдыр [illegible], мал чеми культураларының дүжүткүрүн [illegible] талазы-биле хемчеглерни боттандырар. Он чыл дургузунда мал чеминиң бүгү хевирлерин бүдүрерин 1.5—1.6 катап көвүдедир.

Эъттиң чылда ортумак бүдүрерин (кош деңзи-биле) он бирги беш чылда 90 муң тонна болгаш он ийиги беш чылда — 110—115 муң тонна, сүттү ол-ла дараалашкаа-биле 325 муң тонна болгаш 360—370 муң тонна хемчээлдиг кылдыр хандырар.

Каракум каналының тудуун доозар. Он чыл дургузунда 180—190 муң гектар суггаттыг черлерни ажыглалга киирер болгаш 8.4 миллион гектар одарларны суггарар.

Чимис-ногаа консерваларын бүдүрерин он чыл иштинде 1.9 катап, үнүш үзү бүдүрерин — 2.7 катап көвүдедир.

Эстон ССР-ге, сүткүр инек ажылының тургустунган күчүзүн болгаш бекон [illegible] бээр хаваннар өстүрериниң дуржулгазын ажыглап тургаш, он бирги беш чылда эъттиң чылда ортумак бүдүрүлгезин (кош деңзи-биле алырга) 210—215 муң тоннага, он ийиги беш чылда — 235—240 муң тоннага, сүт бүдүрерин ол-ла беш чылдарда 1.2—1.3 миллион тоннага болгаш 1.3—1.4 миллион тоннага, тарааныын — 1400—1450 муң [illegible] болгаш 1500—1600 муң тоннага хандырар. Картофельдиң ниити чыылдазын он чыл иштинде 1.2 катап, мал чемнерин бүдүрерин — 1.4 катап көвүдедир.

170 муң гектар шөлдүг тулаа черлерни кургадыр. Күрүне курлавырларының чиг-эдинден эъттиг ажылдап кылырын он чыл иштинде 1.3 катап, быштактарны ажылдап кылырын 1.9 катап көвүдедир.

IX. СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАР-БИЛЕ ДАШТЫКЫ-ЭКОНОМИКТИГ ХАРЫЛЗААЛАРНЫ ХӨГЖҮДЕРИ

ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар-биле кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге, чиг-эттиг болбаазырадырынга болгаш чөп ажыглаарынга кады ажылдажылганы узун хуусаалыг улуг программаларның үндезининге ханыладыр.

Минералдыг чемиштиндилгелерниң, үнүштер камгалалының херекселдерин, мал чеминге холуур бүдүмелдерни бүдүреринге, ол ышкаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң комплекстиг механизастаарынга, ыдаңгыя мал чемнерин белеткээринге болгаш кылырынга, садтарга база виноград шөлдеринге ажылдарны механизастаарынга, ногааларны ажаап алырынга эргежок чугула машиналарны [illegible] биче хемчээлдиг техниканы бүдүреринге кооперастаашкынны [illegible].

Кодээ ажыл-агый культураларының чаа бедик продуктулуг сорттарын болгаш хайнак хевирлерин өстүрериниң болгаш шинчээдириниң, үрезиннерни болгаш олуртур материал өстүрериниң, малдың база куш-туң чаа хевирлерин болгаш уксааларын тургузарының, үнүштерниң болгаш дириг амытаннарның генфондуларын ажыглаарының талазы-биле эртем-техниктиг кады ажылдажылганы хөгжүдер.

Үлетпүрнүң аъш-чем адырларының, соодукчу болгаш склад ажыл-агыйының бүдүрүлгелерин дериир болгаш [illegible] тыр. Чер болгаш мал ажылының продукциязын дептиилгелиг технология ёзугаар бүдүрүп турар ЭДЧ ке[illegible] лаар.

ЭДЧ кежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг интеграциязын бүгү хемчеглер-биле ханыладып тургаш, совет улусту болгаш социализмниң акы-дуңма чурттарының улустарының чаагай чоруун улам ыяай бедилериниң эрге-ажыктарынга дүүштүр аъш-чемниң бүгү хевирлерин бүдүрерин көвүдедириниң немелде аргаларын дилеп тывар.

* * *

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы совет кижилерниң үндезин амыдыралдыг эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Ук программаның күүселдези ажылчы чоннарның чаагай чоруун улам ыяай өстүрериң, совет ниитилелдиң коммунизмче орукка шапкын хөгжүлдезин хандырар.

Чурт аъш-чем айтырыын ылап шиитпирлээринге эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерлиг. Ол сорулгаларга [illegible] зарын, хамыктың мурнунда кодээ ажыл-агыйының болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларының тургустунган бүдүрүлге күчүзүн билдилиг ажыглаары онза чугула.

Аъш-чем продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдедириниң сорулгазын чедиишкинниг шиитпирлээринче бүгү күш-ажылчы коллективтерниң [illegible] мобилизастаары партия, совет болгаш ажыл-агый орган[illegible] рының эң чугула сорулгазы болур.

[illegible] ТК-лары болгаш Министрлер Чөвүлелдери, ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары аъш-чемниң бүгү хевирлерин бүдүрерин көвүдедир талазы-биле то[illegible] га организакчы ажылды күштелдирер. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының онаалдаларын күүседири болгаш [illegible] чарыжын калбартыр, ук Программаның боттанылышкынын бүгү талазы-биле дээштиг контрольдаар ужурлуг.

Совет кижилер Аъш-чем программазын боттарының чугула, эң чоок херээ кылдыр хүлээп алыр, аъш-чемниң бүдүрерин кыска хуусаа иштинде дыка көвүдедир дээш бүгү күжүн салыр дээрзинге СЭКП Төп Комитеди быжыг бүзүредени илередир.

1990 ЧЫЛГА ЧЕДИР ҮЕДЕ ССРЭ-НИҢ АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫ

СЭКП Төп Комитеттиниң 1982 чылдың май 24-те болган Пленуму 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чүүлдүг деп көрген. Программаның допчулалы моон адаанда парлаттынды.

Коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарынга совет улус Коммунистиг партияның удурткулгазы-биле шылгараңгай чедиишкиннерни чедип алган. Бистиң чуртувус ам бедик хөгжүлделиг бүдүрүкчү күштерлиг, күчүлүг мурнакчы индустриялыг, эки механизастаттынган улуг кодээ ажыл-агыйлыг. Чедип алдынган чедиишкиннер социалистиг тургузугнуң ондур улуг артык күштерниң болгаш аажок улуг аргаларлыын чырыткылаңдыр база бүзүреддиг илередип турар.

Кижи дугайында, кижиниң бүгү талалыг болгаш таарымчалыг сайзыралынга улам-на таарышкан байдалдарны тургузар дугайында сагыш салышкыны партияның болгаш Совет күрүнениң кол кичээнгейинге туруп келген болгаш турар-даа.

Сөөлгү үш беш чылда ол талазынга улуг хемчеглерни боттандырган. Күш-ажыл төлевириниң деңнели барык ийи катап өскен. Херегледин ниитилел фондуларындан чоннуң алган төлевирлери болгаш чиигелделери 2.5 катап улгаткан, чоннуң кижи санынга онааштыр боттуг орулгалар ийи катап бедээн, 100 миллион ажыг совет кижилер боттарының чуртталга байдалдарын экижидип алган. Чырыдышкын, культура, кадык камгалалы, чоннуң амыдырал хандырылгазы улам ыяай хөгжээн.

Совет кижилер калбак социал-экономиктиг болгаш политиктиг эргелерлиг — ажылдаар болгаш дыштаныр, чуртталга бажыңы алыр, халас өөренир болгаш халас медицина дузаламчызы алыр эргелиг, олар ниитилелдиң болгаш күрүнениң херектерин эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржип турар. Совет хамаатыларының эргелери ССРЭ Конституциязы-биле магадылаттынган.

Совет кижилерниң амыдырал деңнелин бедидериниң үндезини оларның чуртунуң экономиказын доктаамал өстүрерин хандырар ам сеткилдиг күш ажылы болур. Чүгле сөөлгү үш беш чыл дургузунда бистиң улуг ажыл-агыйывыстың кол бүдүрүлге фондулары 2.2 катап улгаткан, национал орлуга 2.4 катап өскен. Үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң хемчээлдери шапкын өскен, эртем-техниктиг дептиилгениң темпилери дүргедээн.

Чурттуң ам тургустунган экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күчүзү коммунистиг тургузуушкунунуң чаа улуг хемчээлдиг сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээр арганы берип турар.

Социал хөгжүлдениң болгаш чоннуң чаагай байдалының бедидериниң калбак программазын боттурбушаан, СЭКП-ниң XXVI съездизи чоннуң аъш-чем продуктулары-биле хандырылгазын экижидер сорулганы бирги черге тургускан. Ол сорулганы шиитпирлээри-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң инициативазы ёзугаар 1990 чылга чедир ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын ажылдап кылган, ол дээрге чоокку он чылда партияның экономиктиг стратегиязының чарылбас ан чугула кезээ-дир.

I. АГРОҮЛЕТПҮР КОМПЛЕКИЗИНИҢ КОЛ ТҮҢНЕЛДЕРИ БОЛГАШ ОНУ ХӨГЖҮДЕРИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ

СЭКП ТК-ның төөгүлүг март (1965 чыл) Пленумунга ажылдап кылдынган болгаш дараазында Пленумнарга, СЭКП-ниң XXIII—XXVI съездилеринге сайзыраттынган аграр политиказының угланышкынының чайгылыш чок боттандырбышаан, Коммунистиг партия кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин көдүрерин хандырар талазы-биле улуг ажылды чорудкан.

Чурттуң экономиказының ажыктыг чоруун бедидеринге үндезилээш, агроүлетпүр комплекизиниң материал-техниктиг баазазын дыка быжыглаан.

Кодээ ажыл-агыйының техниктиг чепсегленишкинин боттуу-биле экижээн. Машина-трактор парыгының составы шынар талазы-биле чаартынган, үнүш ажылында болгаш мал ажылында ажылдарны механизастаарының деңнели бедээн. Колхозтарда болгаш совхозтарда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскен.

Черни химижидери болгаш мелиорастаары дүрген хөгжээн. [illegible] тилгелер бээри сөөлгү он беш чылда 3 катап өскен, а суггаттыг болгаш кургаткан черлерниң шөлү 1.7 катап улгаткан.

Мал ажылының специализастаан үлетпүр технологиялыг бүдүрүлгелиг комплекстерин болгаш улуг куш фабрикаларын ажыглалда киирип, ажыл-агыйлар аразының болгаш агроүлетпүрнүң хой ажыкты бээр бүдүрүлгелерин болгаш каттышкыышкыннарын хөгжүдүп турар.

Кодээ ажыл-агыйны хандырарының чаа адырлары тургустунган: мал ажылынга болгаш мал чемнерин бүдүреринге машина тудуушкуну, кодээ тудуг, комбикорм болгаш микробиология үлетпүрү тургустунган, кодээ ажыл-агыйның машина тудуушкуну улам хөгжээн. Кодээ ажыл-агый продукциязын белеткээри, [illegible] холбашкан адырларның бүдүрүлге күчүлери улгаткан. Үлетпүрнүң аъш-чем адырларының кол бүдүрүлге фондулары сөөлгү он беш чыл иштинде 2.7 катап өскен.

Колхозтарның болгаш совхозтарның практиказынга эртемниң эң чаа чедиишкиннерин калбаа-биле нептередип, чер ажылының хоруун камгалаар системазын, кодээ ажыл-агый культураларының бедик бүдүрүкчүлүг сорттарын болгаш хайнактарын, бүдүрү-

[illegible]

V. АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫН БОТТАНДЫРАРЫНГА ЭРТЕМНИҢ РОЛЮН КУШТЕЛДИРЕРИ

1982—1990 чылдарда агроүлетпүр комплекизиниң [illegible]

[illegible]

...тааарынга үнделзилээш, кодээ ажыл-агыйының, агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларының материал-техниктиг баазазын быжыглаары болур.

Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин комплекстиг механизастаары болгаш үлетпүрнүң аъш-чем адырларын техниктиг чаарты дерилпири.

Машина тудуушкун министерстволарының, агроүлетпүр комплекизиниң бүгү-ле министерстволарының болгаш ведомстволарының бирги черге сорулгазы [illegible] ...рүп турар техниканың материал чарыгдаттыгларын хажык чок кудуладыр.

Он чыл дургузунда кодээ ажыл-агыйга даравызында чүүлдерни чорудуп бээрин баш удур көөр:

3740—3780 муң тракторну, 200 муңдан эвээш эвес экскаваторну, 215 муң бульдозерни, 93 муң скреперни, 13 муң автогрейдерни;

тараа ажаап алыр 1170 муң тараа комбайнын болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый машиналарын 67—70 млрд. рубль түңнүге, оон иштинде 38—40 млрд. рубль түңнге үнүш ажылынга херегләэр болгаш 29—30 млрд. рубль түңнге мал ажылынга база мал чеми бүдүреринге херегләэр машиналарны.

[illegible]

Мал ажылынга болгаш мал чеми белеткээр машина тудуушкунунга мал чемиң белеткээрнинге, [illegible] механизастаарынга ажыглаар чаңгыс аай технологтуг комплекс болур машиналарны болгаш дериншкиннерин он бирги беш чылда колдады бүдүрүп үндүреринче кирер. Боду чорууп 20 муң болгаш кожуглуг 20 муң мал чеми ажаар комбайнарны чыл бүрүде бүдүрер, а ол ышкаш мал [illegible]

[illegible]

II. АЪШ-ЧЕМНИҢ КОЛ-КОЛ ХЕВИРЛЕРИН БҮДҮРЕР... АЪШ-ЧЕМ БАРААННАРЫН САДЫГЛААРЫН ОРГАНИЗАСТААРЫ

Тарааны болгаш оон алыр продуктуларны бүдүрери. Тараа бүдүрерин шалыпкын болгаш доктаамал өстүрери — кодээ ажыл-агыйның кол үндезин айтырыы деп Аъш-чем программазында демдеглээн.

Соруглга чүл дээрге, чурттуң бедик шынарлыг аъш-чем болгаш мал чеми тараага олуп турар негеделерин чоокку чылдарда хандырары, тарааның эргежок чугула күрүне курлавырларын болгаш дашкаар үндүр садар курлавырларын тургузары болур.

Тараа культураларының тарылга шөлдерин хевээр арттырып тура, тараа бүдүреринин өстүрериниң кол аргазы — чер болганга оон дүжүткүрүн бедидери болур. Он чыл дургузунда тараа культураларының дүжүткүрүн 6—7 центнерге улгаттырары болгаш 1990 чылга чедир ону гектардан 21—22 центнер чедирер херек.

Он бирги беш чылда тараа бүдүрериниң чылда ортумак хемчээлин 238—243 млн. тонна болгаш он ийиги беш чылда — 250—255 млн. тонна чедир көвүдедирип төлевилеп турар.

Тарааның дүжүткүрүн болгаш нити чыылдазын өстүрериниң, оон шынарын бедидериниң болгаш ...

VI. КӨДЭЭГЕ СОЦИАЛ-АМЫДЫРАЛ БАЙДАЛДАРЫН ЭКИЖИДЕРИ

VII. КОЛХОЗТАРНЫҢ, СОВХОЗТАРНЫҢ, АГРОҮЛЕТПҮР КОМПЛЕКИЗИНИҢ ӨСКЕ-ДАА БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИҢ БОЛГАШ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ АЖЫЛЫНЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕРИ

III. АГРОҮЛЕТПҮР КОМПЛЕКИЗИНИҢ МАТЕРИАЛ-ТЕХНИКТИГ БААЗАЗЫН ХӨГЖҮДЕРИ

...ажылының ажыктыын бедидер.

Фермаларга болгаш комплекстерге бедик бүдүрүкчүлүг хаван ажылын организастаар-биле чергелеш тар хаван өстүрериинге тускайлаттынмаан колхозтарга болгаш совхозтарга бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның дузалал кодээ ажыл-агыйларынга база хамаатыларның дузалал ажыл-агыйларынга хаван эъдин бүдүрериниң аргаларын улгаттырар. Хаван өстүрериинге таарымчалыг байдалдар бар колхоз болгаш совхоз бүрүзү ажыл-агыйының эъткe херегледиин хандырар база чурттакчы чонга хаван оолдарын садар хаван фермаларын тургузар.

Хой эъдин бүдүрериинге ховулардыг, аарга-ховулардыг, чартык хову болгаш даглыг районнарның бүгү аргаларын ажыглаар. Ону бүдүрерин 1985 чылда (кош эът-биле) 1 млн. тонна, 1990 чылда 1.2—1.3 млн. тоннадан эвээш эвес турарын чедип алыр. Романов, цигай болгаш өске-даа эъттиг-дүктүг уксаалыг хойлар турар черлерге ол хойларның баш санын көвүделдириниң хемчеглерин алыр. Хой ажылын интенсивтиг чорудуп турар зоналарга ону чоорту үлетпүр үндезининче шилчидер.

Куш эъдин (кош эът-биле) 1985 чылда 2.6 млн. тонна, 1990 чылда 3.4—3.6 млн. тоннадан эвээш эвести бүдүрерин чедип алырын хандырар. Чаа тудуп турар бройлер куш фабрикаларының тудуун болгаш ажыглаттынын турарларының эде кылыышкынын дүргедедир, индейка, өдүрек болгаш кас эъди бүдүрер талазы-биле тускайлаттынган ажыл-агыйларны немей тургузар.

Тоолайлар эъдин бүдүрерин көвүдедир. Тоолай өстүрер эки-тура интенсилдерниң ажылын экижидер, уксаалыг тоолайларга чурттакчы чоннун херекселин бүрүн хандырар.

Чылгы болгаш ивн малды өстүрериниң күсели-биле эът курлавырын улгаттырар хемчеглерни алыр.

Сүттү болгаш сүттен кылган продуктуларны бүдүрерин көвүделдириниң кол углаашкыны — инектиң сүткүрүн бедидери болур. Сорулга мындыг — колхозтарга болгаш совхозтарга бир инектен саап алыр сүттүн өзүлдезин 1990 чылга чедир 500—600 килограмм болдурар. Сүткүр малдыг районнарга бир инектен чылда ортумак саалдазы 4 муң килограмм чедирер.

Сүттүг мал ажыл-агыйын үлетпүр үндезининче шилчидер талазы-биле, бирги ээлчегде бар фермаларны аңгыдаарының болгаш чаарты кылыышкынның күсели-биле, ажылдарны чайгаар чок чорудар. Сүттүн шылын экиждер.

Мал, сүт болгаш мал ажылының өске-даа продуктуларының белеткелдерин организастаарын сайзырадыр, белеткел бүдүрүлгелериниң болгаш пунктуларын четчиир калбартыр, оларны бүдүрүкчүнүң черлеринге болдур-да ыяа-биле чоокшудадыр. Продукцияны чогуур өйүнде хүлээп алыры болгаш ооң бүрүн-бүдүн камгалаттынгаш турарын ээш белеткел организацияларның болгаш бүдүрүлгелериниң харыысалгазын бедидер. Малды болгаш сүттү шуут-ла ажыл-агыйларның боттарынга хүлээп алырынче шилчилгени доктаадыр.

Мал ажылының продуктуларының бүдүрүкчүнүң күзээн темпилдиинге чидезилээш. Программада курлавырларының чиг-эдилел эътти болгаш сүттү [illegible] кылыышкының даалгаларын доктаадыр. Эът болгаш сүт продуктуларының ассортиментизин экижидер болгаш шынарын бедидер талазы-биле хемчеглер көрдүнген.

Мал ажылынга быжыг чем баазазын тургузары. Чылга мал чеми бүдүрерин 1985 чылда 500 млн. тонна база 1990 чылда 540—550 млн. тонна чем единицазы чедип хандырары программада көрдүнген. 1990 чылда сиген белеткээр 110-112 млн. тонна, мал чеми дазыл чемиштиглерин 60-63 млн. тонна чедирер.

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары болгаш Министрлер Чөвүлелдери, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Мелиорацияның болгаш суг ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркому, чер-черле партия, совет ажыл-агый органнары, колхозтар болгаш совхозтар хову база шынаа-одар мал чеми бүдүрүүшкүнүн улам ынай интенсификастаар, бүгү-ле мал чеми алыр шөлдериниң продуктулуг чорууп бедидер дээш, ажыл агый бүрүзү бедик шынарлыг бедүүн, чүлүктүг болгаш одар чемнери-биле мал ажылының херектелдерин долузу-биле хандырган турууп дээш эргежок чугула хемчеглерни боттандырар ужурлуг.

Колхозтарга болгаш совхозтарга мал чемнери бүдүрерин специализастаан алыр болдурар. Мал чемнериниң белок болгаш өске компонентилер талазы-биле балансылаттынган болурунче, мал чемнериниң шынарын экижидеринче, оларны чеп ажыглаарынче болгаш чидириин кызырарынче онзагай кичээнгейни салыр.

Люцернаның, клеверниң, люпинниң, соянын, рапстың болгаш өске-даа хой белоктуг культураларның тарылга шөлдерин калбартыр. Он чыл иштинде мал чемниң чайгаар бүткен 27—29 млн. гектар шөлдүң үндезин экижидилгезин чорудар. 2-2.2 млн. гектарга суггаттыг сиген шөлдерин болгаш одарларны тургузар, 36-38 млн. гектар шөлдүг одарларны суглуг болдурар.

Люцернаның, клеверниң болгаш өске-даа мал чеми культураларының үрезинин өстүрер ажылды экижидер. Узбек ССР-ге, Казах ССР-ге, Кыргыс ССР-ге, РСФСР-ниң болгаш Украин ССР-ниң мурнуу районнарынга люцерна үрезини бүдүрер специализастаан ажыл-агыйларны тургузуп, импти-эвилел фондузунга оларны эргежок чугула хемчээлге бээрин организастаар.

Мал чемнери белеткээриниң болгаш оларны шыгжап калагалаарының [illegible] технологияның калбаа-биле нептередир. Он чыл иштинде силос болгаш сенажтың 240—245 млн. куб. метр ишкир тудугларын, хары угда 60—65 млн. тонна сиген шыгжаар база 30—35 млн. тонна ишкир дазыл чемиштиглер шыгжаар черлерни ажыглалга киирер. Колхозтарның болгаш совхозтарның оларга херектелдерин долузу-биле хандырар сорулга-биле мал чеми тараага, сиген залгапынга, брикеттээр болгаш борбаапдылаан чем холумактарынга шыгжамыр черлерин тударын калбартыр.

Мал чеми тараазы чеп ажыглаар сорулга-биле күрүнениң ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга комбикорм бүдүрерин немей өстүрер талазы-биле хемчеглер көрдүнген. Сүттүг чемге херектээрин улгаттырар арганы бээр ужурлуг чалаш сүт солуур чүүлдерин үндүрерин дыка көвүдедирин көрдүнген. Мал семиртип азыраарынга эъш-чем артынчыларын чер болганга улам долузу-биле ажыглаар.

Ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелерин, колхозтарны болгаш совхозтарны хандырары-биле долу үнелиг белок-витаминниг немелделерин кылырын көвүдедир талазы-биле даалгаларны доктааткан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Микробиология үлетпүрүнүң кол эргелелинге, ССРЭ-ниң Арга-ыяш, целлюлоза-саазын болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүрүнүң министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозунга мал чеми дрожжилер болгаш мал чеми лизин бүдүрерин, ССРЭ-ниң Балык [illegible] министерствозунга — балык далгапын, ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министерствозунга — малдан алыр мал чемнери бүдүрерин көвүдедир талазы-биле даалгаларны доктааткан.

Чимис-ногаа продукциязын болгаш картофельди бүдүрери. Оларны бүдүрерин улам көвүдедип, шынарын экижидип турган чимис-ногаа продукциязы болгаш картофель-биле [illegible] тургузуп, оларны [illegible] көскүзү-биле эвээжедириниң улуг хемчеглерин программада көрүп турар.

Он бирги беш чылда ногаалар болгаш бахчи культураларының чылда ортумак бүдүрүлгезин 33—34 млн. тонна чедирер болгаш он ийиги беш чылда — 37—39 млн. тонна, чимистерни болгаш кат аймаан беш чылдар-да тус-тус — 11—12 млн. тонна база 14—15 млн. тонна, винограды — 7.5—8 млн. тонна база 10—11 млн. тоннаны бүдүрер. Камгалалдыг черзүнге ногаа бүдүрерин улам көвүдедир. Картофельдиң чылда ортумак

тыр комплекзинче калбаа-биле ажылдап кылырын болгаш боттандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу, ССЭР-ниң Кат-ногаа ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Сельхозтехкуркому, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозу, ССРЭ-ниң Күш-ажыл болгаш социал айтырыглар талазы-биле күрүне комитети база ВЦСПС чорудар. Бригада кергезиниң, а ол ышкаш прогрессиг дээш звенолярга коопертивнал [illegible] талазы-биле [illegible] нептередир.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бедик көрүкчүлериниң [illegible] [illegible], ажыл-агыйларның удуртукчуларының база специалистерниң материалдыг сонуургалын бедидер талазы-биле хемчеглерни база боттандырар.

Мал ажылынга хайра тургузуп ажыглаттынып [illegible] чем [illegible] беш чылда киирер.

VIII. ССРЭ-НИҢ АЪШ-ЧЕМ ПРОГРАММАЗЫН БОТТАНДЫРАРЫНГА ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ КОЛ-КОЛ СОРУЛГАЛАРЫ

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга эвилелдешкен республика бүрүзү эң улуг салыышкынны киирер ужурлуг. Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң болгаш садып алырының, ону нийти эвилел фондузунче дужаарының пландарын чугаа чокка хандырарын компартияларның ТК-лары болгаш Министрлер Чөвүлелдери хандырар үүлээлгелиг.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң, аъш-чем үлетпүрүнүң болгаш агроүлетпүр комплекзиниң өске-даа [illegible] бүдүрүкчү техниктиг күчүлеп эң улуг эгидилгезин чедип алыр талазы-биле бар аргаларны болгаш курлавырларны бүгү тала-биле ажыглаары эргежок чугула. Чурттакчы чонну аъш-чем-биле идегелдиг хандырарын, бирле дугаарында оон продуктуларын түс черлерге көвүдедириниң күсели-биле чедип алырының талазы-биле бүрүн долу харыысалга республикаларның, крайларның болгаш областарның партия болгаш совет органнарынга онаажыр.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар талазы-биле эвилелдешкен республикаларның 1990 чылга чедир үеде дараазында сорулгаларын доктааткан.

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказынга [illegible] чылда ортумак бүдүрерин он бирги беш чылда 134—136 млн. тонна болгаш он ийиги беш чылда 140—142 млн. тонна хемчээлдиг бүдүрүн хандырар. Чигир свёкланың 1990 чылда бүдүрерин онгу беш чылда бир чылда ортумак бүдүрүлгезинге деңнээрге ниити чыылдазын 1.3 хире катап улгаттырар, тарымал тооруук үрезинин — 1.5 катап, картофельди — 1.2 катап, ногааларны болгаш бахчи культураларын 1.4 катап, кат-чимистерин — 1.4 катап, винограды — 2.6 катап өстүрер. Рапс үрезинин бүдүрерин 1990 чылга чедир 1 млн. хире тоннага чедирер.

Мал чемнериниң бүгү хевирлерин бүдүрерин он чыл дургузунда 1.3—1.4 катап өстүрер.

Сүт болгаш эът угланыышкынныг мал ажылын интенсификастаарының деңнелин көдүрер. Бир инекке онаалтыр ортумаа-биле сүт саалдазын ол чыл дургузунда 600—700 килограммга өстүрер.

Чылда эътти ортумаа-биле бүдүрерин (кош эът-биле) он бирги беш чылда 8.4—8.7 млн. тонна болгаш он ийиги беш чылда — 9.8—10 млн. тонна, ол-ла дараалашкаа-биле сүттү 50—52 млн. тонна болгаш 53—54 млн. тонна чедерин хандырар.

РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназынга мелиорацияның [illegible] шөлдерин [illegible] ын уламчылаар, чер болгаш мал ажылдарының продуктуларын бүдүрериниң [illegible] комплекстиг хемчеглерин боттандырып чорудар.

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң девискээринде [illegible] аъш-чем-биле идегелдиг хандырарын чедип алыр сорулга-биле көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлгезин [illegible].

Тоң кара хөрзүннүг районга болгаш Соңгу Кавказка чер, мал болгаш сүт ажылдарын улам ынайы интенсификастаарының хемчеглерин боттандырар.

Поволжьеге черни суггаттыг бүдүрерин улам [illegible]

ниңге тараазын, мал чемнериниң, ногааларның болгаш бахчи культураларының база мал ажылының продуктуларын бүдүрерин улам көвүдедир.

Он чыл дургузунда 3.3 млн. гектар суггаттыг черлерни ажыглалга киирер, 3.7 млн. гектар черлерни кевирер.

Саратов областа Комсомольск болгаш Приволжск, Волгоград областа Городище, а ол ышкаш Краснодар суггарылга системаларының тудуун доозар. Ставропольдуң улуг каналының тудуун уламчылаар, ооң зоназында суггаттыг черлерниң, а ол ышкаш Куйбышев областа Спасск массивиниң шөлдерин калбартыр. Калмык АССР-де Соңгу, Краснодар крайда Отрадное, Саратов областа Варфоломеево болгаш Алтай крайда Чарыштың бөлүктээн суг дамчыдыкчыларын ажыглалга киирер. Кулундин ховузунда болгаш Барабино оргулааҗында черлерниң мелиорациязын дүргедедир. Обь хемниң агымын чайгаш Карасук хемниң суун улгаттырар ажылдарны боттандырар.

Он чыл дургузунда чигир свёкланы хову чигир бүдүрерин 1.9—2 катап, курунче курлавырларының чиг-эдилел кат-ногаа консерваларын ажылдап кылырын 1.5—1.6 катап, үнүш үзүн 2.5 катаптан эвээш эвес, эътти — 1.3 катап, быштактарны — 1.5—1.6 катап, а ол ышкаш картофельден алыр продуктуларны 100—110 муң тонна чедир көвүдедир.

Украин ССР-ге тарааның чылда ортумак бүдүрүлгезин он бирги беш чылда 51—52 млн. тонна болгаш он ийиги беш чылда 53—54 млн. тонна хемчээлге, ол-ла дараалашкаа-биле чигир свёкланы 57 млн. тонна болгаш 60 млн. тонна чедирерин хандырар. Он чыл дургузунда тарымал тооруктуң үрезининиң, кат-чимистериниң ниити чыылдазын 1.4 катап, винограды 1.8 катап көвүдедир. Картофельди болгаш ногааларны бүдүрериниң [illegible] алыр. Рапс үрезинин бүдүрерин 1990 чылда 200—220 муң тонна чедирер.

Крупа культураларын, кызыл-тастың калаг болгаш күштүг сорттарын, фасольду бүдүрериниң болгаш садып алырының туруштуг өзүлдезин хандырар талазы-биле хемчеглерни боттандырар. Кукурузаны тарып өстүрериинге таарымчалыг районнарга ооң тараазын магадылалдыг бүдүрер зоналарны тургузар.

Он чыл дургузунда мал чемнериниң бүгү хевирлерин бүдүрерин 1.3—1.4 катап улгаттырар.

1990 чылга чедир бир инектен сүт саалдазын колхозтарга болгаш совхозтарга 600—700 килограммга көвүдедир.

Эътти чылда ортумак бүдүрерин (кош эът-биле) он бирги беш чылда 3.9—4.1 млн. тонна болгаш он ийиги беш чылда — 4.6—4.7 млн. тонна, сүттү — ол-ла дараалашкаа-биле — 22.5—23 млн. тонна болгаш 24—24.4 млн. тонна чедирерин хандырар.

Он чыл дургузунда 1.1 млн. гектардан эвээш эвес суггаттыг черлерни ажыглалга киирер, 1.3 млн. гектар улуг ол-ымыктыг черлерни кевирер. Дунай-Днестрниң болгаш Каховкунуң суггарылга системазының Днепр-Донбасс каналдың ийиги ээлчээниң тудуун доозар, Соңгу-Крым каналының үшкү ээлчээниң, Азов

«КУШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ»

МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус-ажыл-агыйынга үр чылдарда үре-түңнелдиг [illegible] ажылдап үнелиг [illegible] демдээ кылдыр СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «Күш-ажылдың хоочуну» медальдары-биле шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Ольга Егоровна Аршанова — район эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Федор Денисович Барановский — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цегиниң чолаачызы.

Николай Васильевич Говдин — мал ааржыгзары-биле демисел кылдыр [illegible] станциязының начальниги.

Аполлинария Васильевна Камалиева — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цегиниң аккумуляторжузу.

Докпак Салчаковна Кара-Сал — «Барлык» совхозтуң бызаа ажаакчызы.

Клавдия Ивановна Корнуаю — Кызыл-Мажалыктың № 2 ортумак школазының библиотекары.

Хөвең-оол Часкылдыкович Кужугет — «Барлык» совхозтуң малчыны.

Бүрүлей Биче-оолович Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Мынгаа Кужукпенович Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң малчыны.

Очур Кадыг-оолович Монгуш — «Барлык» совхозтуң малчыны.

Байырты Дошкутовна Ооржак — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Давай Хоор-ооловна Ооржак — Кызыл-Мажалыктың № 2 ортумак школазының [illegible].

Сенденуш Оол-оолович Ооржак — «Шекпээр» совхозтуң малчыны.

Валентина Ивановна Попова — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың [illegible].

Бепа Шойдун-ооловна Саая — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чудурукпай Мөңгүшовна Хертек — район эмнелгезиниң санитаркызы.

Балага Хунай-оолович Хомушку — «Шекпээр» совхозтуң [illegible].

Бюрюнмаа Кековна Хомушку — «Шекпээр» совхозтуң [illegible].

Ооржак Сонам-ооловна Шагдыр-оол — «Хемчик» [illegible].

Александра Васильевна Юдина — район эмнелгезиниң [illegible] сестразы.

БИИ-ХЕМ РАЙОНУНДАН

Мария Григорьевна Жижак — [illegible] аштаныц повары.

Анна Ефимовна Калинкина — «Шивилиг» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Дмитриевна Костенко — «Саян» совхозтуң [illegible].

[illegible] Александрович Левт — [illegible] контролеру.

Тайбы Доржуевна Монгуш — «Өвүр» совхозтуң ажылчыны.

Иван Михайлович Рязанов — «Саян» совхозтуң чолаачызы.

Хорлувай Менгиевна Тюлюш — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Александра Николаевна Шведова — кино четкизиниң дирекциязының [illegible].

Маады Ендакович Шойлаа — «Саян» совхозтуң малчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

«Тес-Хем» совхозтан

Амма Дойнуровна Айлымаа — пенсионер.

Андрей Натович Бага — малчын.

Чооду Чамыровна Куурак — пенсионер.

Николай Дожукеевич Кызыл-оол — пенсионер.

Шинжипмаа [illegible] Ак[illegible] Нат — пенсионер.

Светлана Багай-ооловна Чайзатмаа — малчының дузалакчызы.

Бар-оол Анчыевич Чооду — склад таңныылы.

Дажы Сазан-оолович Чооду — инекчи.

Далаймаа Хелбековна Чооду — совхоз конторазында техажылчын.

Евдокия Үгербооевна Чооду — тракторист.

Карамаа Дотпаевна Чооду — Ү. Шынаа салбырның үргулар садының ияназы.

«Кызыгаар» совхозтан

Соян Минчимаевич Алдын-Херел — малчын.

Долума Доржуевна Довгур — малчын.

Баймс Дойбухаевна Норзанмаа — техажылчын.

Хулер-оол Балчанович Шойдак — малчын.

«Тес-Хем» аңныыр-тывыш ажыл-агыйындан

Сергей Амыгаевич Нурзат — [illegible].

Севакпан Шокарович Оолдар — ажылчын.

Олег Таакпанович Сыымбыл — ыяш дилер цехтиң бригадири.

Дамба Оспанович Сумбей — ажылчын.

Дармажап Эрембейович Сырат-оол — ажылчын.

Ооп Шойбанович Тарма — пенсионер.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Георгий Григорьевич Белов — пенсионер.

Нина Николаевна Виноградова — республиканың кожуун чоруур № 3 радиотелевидение [illegible].

Демьян Радионович Кукарин — кино четкизиниң дирекциязының директору.

Өшкү-Саар Андреевна Норбу — Эйлиг-Хем сес чыл школазының [illegible].

Полина Ивановна Пересадина — [illegible] хере-биле хандырарының Шагаан-Арыгда бүдүрүлге каттыжыышкынының [illegible].

Мария Николаевна Сидоренко — республиканың № 3 радиотеледамчыдылга төвүнүң ажылчыны.

Ольга Васильевна Субботина — республиканың № 3 [illegible] ажылчыны.

Татьяна Елисеевна Титенко — [illegible] бүдүрүлге-техниктиг херекселдер-биле хандырарының Шагаан-Арыгда бүдүрүлге каттыжыышкынының [illegible].

Пётр Чыргалович Чолдак-оол — «РККА-ның XXV чылы» совхозтуң ажылчыны.

«Ак-Туруг» совхозтан

Бүрүткел Донгаковна Донгак — контролёр.

Апай Тюлюшевна Кунгаа — ажылчын.

Нина Бурбужуковна Күске — ажылчын.

Шаазы Үнгекович Шактар — малчын.

Антон Балбарович Ширинлуу — бызанчы.

«Улуг-Хая» совхозтан

Мария Николаевна Натпит — үрүглар садының повары.

Апай Донгаковна Седип — ажылчын.

Дыртык-оол Монгушевич Седип — [illegible].

Комбу Тоспан-оолович Тоспай — ажылчын.

Алексей Санмаевич Тугаржап — СьФ-ниң бригадири.

Саян Донгаковна Узун-оол — ажылчын.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **П. БОЙДУ.**

Кызыл хоорай. 1982 чылдың май 17.

СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

[illegible] чүүлдү, шериг-далай флодунуң корабльдерин болгаш десант шериглерин ажыглавышаан, Англия Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже улуг халдаашкынны кылган. Англияның болгаш Аргентинаның чепсектиг күштериниң аразында улуг тулчуушкуннар ортулуктарның районунда чоруп, кайы-даа тала дыка улуг чидириглерлиг болуп турар. Ынчангаш Фолкленд (Мальвин) ортулуктар дээш чорудуп турар улуг айыылдыг апарган.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны долгандыр тургустунган байдал дээш харыысалганы ол ортулуктарның колонизастаар дугайында болгаш ол ортулуктар кымның эргезинге турарынга хамаарыштыр Аргентина-биле маргылдааны тайбың арга-биле таарыштырар [illegible] дугайында КНО-нуң шиитпирлериниң күүседилгезинге дээр чылдарның дургузунда удурланып келген Англияга онаажыры чиңгининг чок.

Амгы чорудулганың ындынай эгезинден тура-ла чепсектиг күшке идегел салгаш, Англия Мурнуу Атлантика районунче шериг-далай корабльдерин чорудуп, болгаш Аргентинага удур дайын чорудулгазын [illegible]. Ынчангаш дайынныг [illegible] болдурбас [illegible] үеде салдынган кужениишкиннерни Англия [illegible].

Аргентинаның чазааның уламчылаар дээш туржуп турары чугаалажыышкыннардан Англия ам шуут ойталаан. [illegible] канчаар-даа үнелээр дээр чүве [illegible] ол ойталаашкынны агартып болбас. Колониализмни чугаажок буруу шапкан болгаш [illegible] [illegible] делегей шиитележилгезинге чеңгээлевишаан, Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга колониалдыг ёзу-чурумну катап тургузарын Лондон оралдажып турар.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже англи шериглерни [illegible] тайбың болгаш айыыл чок чоруунга кыжанышкын болуп, КНО-нуң Устан[illegible] кол барымдаалаар норма-чиктеринге удурланышкак болуп турар. Англияның туружун деткип, Лондонга талазынга ажык-биле туруп алган болгаш чорудулганы шериг кужу-биле шиитпирлээринче херек кырында күткүй берген [illegible] мурнунда АКШ. База бо дээш харыысалганы чүъктээр апаар.

Чорудулганың чогум утказынга хамаарыштыр талаларның туруш-бодалдары кайы хире-даа ылгалдыг турза, оларның аразында маргылдаалыг айтырыглар тайбың арга-биле, чугаалажыышкынныг столунга шиитпирлеттинген турар ужурлуг дээрзинге Совет Эвилелинге бүзүреп турар.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны долгандыр [illegible] [illegible] дугайы сагыыр [illegible] [illegible] Англияның шериг кужун ажыглааның совет удуртур бо-луктерде буруу шаап турар. Хан төгүүшкүнүн дээ-дораан соксадыр ужурлуг. Англи-аргентин маргылдааны чугаалажыышкыннар [illegible] база таарыштыр шиитпирлээр дээш КНО-ну шугуму-биле дыа сентаарлалып болбас.

КОЛ ТЕМА—ТАЙБЫҢЧЕ ЧҮТКҮЛ

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ЛОНДОН. (СЭТА-ның корр.). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Пергамон пресс» дээр ном парлаар чериниң англи дылга үндүрген «Сактыышкыннарының» тырыкче үнери Великобританияның политиктиг болгаш культурлуг амыдыралында улуг болуушкун болган.

ССРЭ-ниң элчин черинге ол номну көргүзүп, таныштырарының ёзулалы бооп, аңаа британ парламентиниң кежигүннери, сураглыг хөй-ниити, политиктиг болгаш профэвилел ажылдакчылары, Великобританияның Коммунистиг партиязының удуртур черинин төлээлекчилери, социалистиг болгаш өске-даа чамдык чурттарның элчиннери барганнар.

Великобританияның профэвилел шимчээшкининиң кежигү ажылдакчызы А. Китсон байдалга сөс ап, чүве чугаалаан. Л. И. Брежневтиң номнарын Англияда парлап үндүргенинин улуг, ужур-дузалыын айыткан. Совет күрүнениң баштыңының ады буруңгаар депшилгениң күштерниң калбак деткимчезин ап турар ССРЭ-ниң тайбың бүдээр политиказы-биле тудуш холбаалыг деп, ол чугаалаан.

Ядролуг айыыл-халапты баш удур болдурбас дээш совет удуртукчунуң кылганы дыка хөй саналдары билдингир болгай.

Л. И. Брежнев ындынай чап-чаа ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың стратегтиг ужурдузалыг чепсектерин немей өстүрбезинче угланган чугула саналды кылган.

А. Китсон делегейниң эптиг күүрлүг чоруун кошкадырынче угланган Л. И. Брежневтиң өске-даа саналдарының дугайын база ону чугаалаан болгаш оларны АКШ чогуур биле үткүп хүлээп алыр бөөр деп идегелин илереткен.

Англи-совет найырал ниитилелиниң чиңгине секретары Р. Вуф болунун чугаазынга Л. И. Брежневтиң «Сактыышкыннары», оон өске-даа номнары-биле бир демей, Англияга улуг сонуургалдыг болуру демдеглээн. Совет күрүнениң баштыңының бүгү чогаалдарының кол-ла темазы бүгү совет кижилерниң күзел-соруун илередип, тайбыңче чүткүл бооп турарын ол чугаалаан. Л. И. Брежнев — чаяырлышкынны болгаш боо-чепсекти дүжүрерин, улустар аразынга найыралдыг харылзааларны болгаш бот-боттарын билчир чорукту тургузарын чедип алырынга болунун кужун үргүлчү, чайгылыш чокка үндүрүп турар бистиң үениң эң калбак атсураглыг ажылдакчыларының бирээзи бооп турар. Р. Вуф англи улустуң база-ла тайбыңны күзеп турарын болгаш бедүүн англичаннар оон ол чугула саналдарын деткип турарын демдеглээн.

Сураглыг англи чогаалчы Дж. Олдридж СЭТА-ның корреспондентизинге мен Л. И. Брежневтиң англи дылга үнген чогаалдарын шуптузун номчудум деп чугаалаан. Совет удуртукчунуң номнарының дылы чечен болгаш чаагай чок. Хамы утка-шынарлыг деп чүвени чугаалаар ужурлуг мен. Оларда амгы үениң эң чарыы айтырыгларын айтып, анализтеп турар болду. Ынчангаш оон «Сактыышкыннары» англи номчукчунуң калбак чуулдугзуушкунунуң болгаш сонуургалын болдурарынга шуут бүзүрээр мен.

Великобританияның премьер-министри чораан Г. Вильсон Англияга Л. И. Брежневтиң номнарын парлап үндүрген чорук дыка ажыктыг-дыр деп санап турарын СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Англичаннар Совет Эвилелиниң политиказын, совет кижилерниң амыдырал-чуртталгазының кандыг хевирлиин дыка сонуургап турарлар. Л. И. Брежнев ышкаш, ындыг сураглыг Совет күрүне ажылдакчызының «Сактыышкыннары» чуртталгазының дугайында шынныг чорукту билип алырынга дузалаар.

В. ЧУКСЕЕВ.

ЛОНДОННУҢ ДАЙЫНЗЫРАК УГЛАНЫЫШКЫНЫН БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Пентагонну дорт деткимчези-биле Фолкленд (Мальвин) ортулуктарже халдаашкынны кылган болгаш Мурнуу Атлантиканы, делегейниң дүшкүүрлүг одаа болдурган британ дайынзырактарның эраатанзыг үүлгедиишкиннерин КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели дүрген хуралдааны [illegible], калдеше буруу шапкан.

Венесуэланың даштыкы херектер министри Х. Самбрано Веласко Лондоннуң агрессиязын [illegible] болгаш АКШ-тың талазындан англи агрессияга деткиишкинин шыңгыы буруу шапкан. КНО-нуң Уставында-даа, делегейниң өске-даа [illegible] документилеринде Англияның үүлгедиишкиннерин деткиир дег ындыг чүүлдер чогун ол демдеглээн. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң № 502 резолюциязын шуут үрээш, Великобритания дайын чорудулгаларын калбарты берген.

Британ чазактың кара-чангыс сорулгазы чүл дээрге, Мурнуу Атлантикага колониалдыг туруштарын күчү туруурунуң дузазы-биле катап тургузуп алыры болур деп, ол министр демдеглээн.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктар дугайында айтырыг делегейниң янзы-бүрү девискээрлеринге колониалдыг күрүнелерниң биеэде ээлеп алган [illegible] ээлелдеп дүжүрерниң айтырыының чарылбас кезээ-дир деп, ССРЭ-ниң КНО чанында доктаамал төлээлекчизи О. А. Трояновский чугаалаан. Ындыг турбуже англи чазак ол ортулуктар девискээринге колониалдыг ёзу-чурумнуң дүрүмнерин илиг бээрин дээн негелдеден. Кол Ассамблеяның шиитпирлери херевсевээн, ортулуктарның кымны болурунга хамаарыштыр Аргентина-биле маргылдаазын тайбың арга-биле таарыштырар көөрүнден бүлдаан, оларга колониалдыг ёзу-чурумну хевээр арттырар дээш бүгү-ле күжү-биле шырбайын келген. Мурнуу Атлантикада [illegible] [illegible] чылдагааны хамык [illegible].

КНО-нуң [illegible] [illegible] [illegible] Великобританияның [illegible] [illegible] [illegible].

терни XX чүс чылдың төнчүзүнде эвес, харын Викторияның хаан-налыыының үезинде чурттап турар ышкаш кылдыр көстүп турар-дыр.

Великобританияның чазак [illegible] халдаашкынны АКШ-тың чөпшээрежилгези болгаш дорт деткимчези-биле [illegible] үндүрген бедлиг деп ол демдеглээн. Лондоннуң шилип алган шугуму [illegible] Вашингтон ап-ле[illegible] [illegible] соок дарый-ла Великобритания шериг халдаашкынны кылган. НАТО-нуң өске-даа чурттары база шак-ла ындыг угланыышкынныг хевээр турар.

Каттышкан Штаттарның болгаш европейжи эвилелдин Аргентинага удур экономиктиг хемчеглери ол чурттарның чазактары КНО-нуң Уставының негелделеринге чөрүштүр хевирлиг. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң талазындан кандыг-бир буруу тодарадып [illegible] чаңгыс талалыг [illegible] ортунда туруп алган империалистиг чурттарның ол үүлгедиишкиннеринден чүгле латин-америк эвес, харын хөгжүп орар өске-даа чурттар база чогуур түңнелдерин үндүрер бооп деп илеткелин ССРЭ-ниң төлээлекчизи илереткен.

Англияның консервативтиг чазаа Фолкленд (Мальвин) ортулуктарны долгандыр байдалды улам чиигтелдирип турар. Ынчангаш Аргентинаның шериг командылалы Атлант эриктерин [illegible] хемчеглерин ап, шеригжи болгаш шериг техниказын меңнеп турар. Эрик чоогунда турар улуг-улуг хоорайларда хамааты [illegible] база эрттирип турар.

ЧУРУКТА: Фолкленд (Мальвин) ортулуктарында аргентин солдаттар.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

МАЛИЛЕР ОРУС ДЫЛДЫ ӨӨРЕНИП ТУРАР

Малиниң найысылалы Бамакога орус дылды башкыларының болгаш өөренирипиниң айтырыгларының талазы-биле эртем конференциязы болган. Ону Орус дыл болгаш литература башкыларының мали ассоциациязы — АМАПЕНР. Бамакода дээди долу школаның орус дыл кафедразы болгаш орус дыл [illegible] [illegible] бөле кады организастаан. Конференцияны ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга болгаш Малиге орус дылды өөредип эгелээниниң 20 чылынга холбаштыр эрттирген. АМАПЕНР-ниң [illegible] Брейма Думбия ПМА-ның [illegible] Виктор Онучко-биле беседазынга мынча дээн:

— Малиге орус дылды 1962 чылда баштай курстарга, оон соонда Бамаконуң ниити дипейинге өөредип эгелээн. 60 чылдар төнчүзүнде ону Маркаланың, Каесаның, Сикассонуң болгаш өске-даа хоорай [illegible] [illegible] өөредип эгелээн. Ол чылдарда орус дылды совет специалистер башкылап турган. 1972 чылда Дээди долу школага «башкыларның национал кадрларын белеткээри биле орус дыл болгаш литература салбыры ажыттынган. Ол салбырның 110 доозукчулары амгы үеде Бамакода болгаш бүгү чурттадаа ажылдап турар. Орус дылды ындыг-ла үр эвесте өөредип эгелээн-даа болза, француз, англи, немец болгаш өске-даа дылдарга деңнээрге, сургуулдарның хөй кезии ону сонуурган турар апарган. Чижээ, бо өөредилге чылында чурттуң лицейлериниң сургуулдарының үштүң бир кезии өөренир даштыкы дыл кылдыр — орус дылды шилип алганнар.

Орус дыл болгаш литература башкыларының Мали ассоциациязы ындыг-ла ырак эвес — 1979 чылдан бээр тургустунган. Бистер боттарывыстың мурнувуска ону өөредилге черлеринге башкылаарының арга-методиказын экижидер, [illegible] өөредилге херекселдерин тургузар. [illegible] [illegible] бедилер, эртем-методиктиг конференцияларны организастаар [illegible] сорулгаларны салып турар бис. Бистер ол ышкаш Бамакода орус дыл курстарынга улам-на илеткейлиг дузалажып турарывысты база чугаалап каар херек.

Башкы малилер-биле кады чуртта совет специалистер база ажылдап турар. Олар бистерниң национал кадрлар белеткээринче улуу биле дузалап турар. Малиниң бергее байдалдарының үезинде олар боттарының интернационалчы хүлээлгезин алдарлыг-биле күүседип, малилерниң хүндүткелин чедип ап турарлар.

Орус дылга ындыг улуг сонуургалды чүнүң-биле тайылбырлап болурул? Амгы үеде ол делегейде дыка нептерээй апарган. ССРЭ-ниң улептүр болгаш культура талазы-биле кады ажылдажылганың объектилери туруп турар чурттарга ону өөренир чорук дыка калбарган. Орус дылды билирге, дыка хөй миллион кижилерге Совет Эвилелиниң эртем чедиишкиннерин болгаш культурлуг эртинелерин ажыдып, совет улустуң делегей культуразынга улуг салыышкынын билип алыр арганы бээр. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, ол дээрге [illegible] тайбыңныг болгаш найыралдың дылы-дыр.

Бамако.

(ПМА).

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадорда Вашингтонга деткиттирген хаанныг өлүрүкчү ёзу-чурум чурттуң патриотчу күштеринче чаа халдаашкынны белеткеп турар. АКШ-тың шериг баазаларынга каш айлар дургузунда өөредилгелер эрткен муң чыгам солдаттар база 600 офицерлер болгаш [illegible] [illegible] хемчеглерге киржир. Чалатенанго, Усулутан, Сан-Мигель, Морасан, Сан-Висенте департаментилерже, Гуасапа вулканының районунче болгаш өске-даа черлерже шериглерин чорудуп турар.

Олар америк чепсек-биле чепсегленген. Оларга самолеттарны, «АКШ-ка кылдынган» дээн демдектиг аар артиллерияны берген. Ам болур [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронт [illegible] [illegible] дамчыдып турарын ёзугаар алырга, патриотчу күштер Сальвадорнуң шериг хуунтазының шериглеринге удур сөөлгү хүннерде каш-даа дидим [illegible] [illegible]. [illegible] дайзыннар-биле 35 сегиржип алыышкыннар болгаш оон шериг гарнизоннарынче 8 халдаашкын болган. Хуунтаның 115 солдаттары болгаш офицерлери өлүрткен, балыглаттырган, хөй саныг боо-чепсекти болгаш дайынчы техниканы хунаап алган.

АФРИКА: хамаарышпас чоруктуң оруу-биле

Африканың хосталгазының хүнүн бүгү делегейге чыл бүрү майның 25-те демдеглээр. Империализмниң, колониализмниң [illegible] [illegible] ниң дарлалындан Африканың хосталгазы дээш, хамаарышпас чорук дээш демиселге ол диптиң улустарын сырый каттыштырарының төлүү апарган Африка чаңгыс эп организациязы 1963 чылда ол хүн төрүттүнген. Африка чаңгыс эп организациязының (АЧО-нуң) уставынга ынчап 30 күрүне ат салган. Бөгүн [illegible] [illegible] да 51 чурт бар.

Африка [illegible] экономиктиг болгаш социал [illegible] [illegible] ри дыка улуг. Чоокта чаа-ла дээрии моллудуушкунунуп черлери болуп турган аңгыы чурттар политиктиг талазы-биле хамаарышпас чоруун чедип алгаш, колониалдыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кызыдып турар. Национал экономиканың үндезинин [illegible] [illegible] ту, элгедел-тургеделдиг болгаш бижик билбес чорукту кезээ шагда чок кылыр дээш олар шиитпирлиг кужениишкиннерни салып турар. Ынчаарга хамаарышпас Африканың чедиишкиннери, боттарының оруу-биле чоруур, боттарының байлактарын боттары баш билир дээр оон улустарының тура-соруу Барыын түктүн хамыктың мурнунда АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң болгаш монополияларының кадыг [illegible] [illegible] хайныктыра берген. Империалистер болза, Африкада боттарының чидирген туруштарын эгидип алырын, Африка улустарының национал хосталгалыг демиселге чедип алган чаалап алыышкыннарын чок кылырын, оларны [illegible] [illegible] биле бектеп алырын оралдажып турар.

АКШ бодунуң даштыкы [illegible] [illegible] ёзугаар бөгүн Африканы «АКШ-тың амыдыралчы эргелериниң [illegible] [illegible]» киирген, «Африканың бойдус [illegible] Американың онза эргелериниң» дугайында ажык-биле чулчуруп турар. Африканың [illegible] чурттарынга удур АКШ-тың администрациязы [illegible] «дипломатияны» чорутпушаан, кеш-сөөк ылгаар Мурнуу-Африка Республиказынга шериг [illegible] [illegible] күштелдирип орар. Р. Рейганның «АКШ-тың өңнүү болгаш шериг эвилелчизи» кылдыр чарлап алганы ол [illegible] америк [illegible] шуут омээрживгеш-биле Африканың хамаарышпас күрүнелеринге удур агрессиг политиканы боттандырып турар. Апартеидтиг ёзу-чуруму — империализмниң Африкада кол чөлеңгиижи, ол диптиң база дагын колония болдурарынга даянып чедир.

АКШ-та эрге-чагыргада Рейганның администрациязының [illegible] эргелиг-биле америк-мурнуу-африка [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] лиг апарган. Океан кежилдир ошуктериниң чагаанга сорук киирген расистер кожазында [illegible] чурттарга удур чарлаттынмаан дайынын [illegible] [illegible]. Мурнуу-Африка аг-шериг Ангола Улус Республиказынга удур агрессиязын калбартып турар болгаш оон девискээриниң [illegible] ээлеп алган. Анголаның камгалал министерствозунуң медээзи-биле алырга, бо чылдың чүгле майда безин ол чурттуң кыдыгаарын халдакчылар 415 удаа үрээн. Расисти чагырыкчылар АКШ-тың дээрни чээн-биле Мозамбикте, Замбияда, Зимбабведе контрреволюсчу [illegible] [illegible] мөөңнеп, чаа амыдыралды тургузуп турар ол чурттарның дүрүм ёзугаар чазактарынга оларның үүлгедиишкиннери удурланыштырып турар.

Хоралакчы үүлгедиишкиннерни АКШ-тың бодунуң разведка албан черлери база кылып турар. Чүгле чаңгыс чыл дургузунда безин америк шпион четкизин Мозамбикке, Замбияга илереткен. Топ разведка эргелелиниң болгаш мурнуу-африка национал разведка албан черниң организаставы. Сейшел ортулуктар республиказынга удур хөлезилеликчилер агрессиязын ойтур шапкан. Чадка болгаш Барыын Сахарага удур хоралакчы үүлгедиишкиннерге АКШ база киржилгелиг. Дерзиилээр чорукту Вашингтоннуң болунуң күрүне политиказының деңнелинге чедир кедүргенин ол база бадыткап турар.

Намибияга таарыштыр [illegible] [illegible] Преторияның болгаш оон барыын талакы өмээржикчилериниң бүдүрү-биле [illegible]. Ол девискээрни дүрүм чокка ээлевишаан, мурнуу-африка расистер оон бойдус байлактарын үптеп уламчылаарынга ааҗок таарышкан байдалдарны империалистиг монополияларга хаңдырып берип турар. Претория болгаш Намибия талазы-биле «харылзаачы бөлүк» дижир чүведе бактаан барыын талакы кол-кол күрүнелер (АКШ, Англия, ГФР, Франция болгаш Канада) ол девискээрниң боттарының салдарының кавызынга тудар дээш бүгү-ле [illegible] [illegible]. Оларның ажыс сорулгазы — намибия улустун кара чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи — Мурнуу-Барыын Африканың Улустар организациязы Намибияның салым-хуузун шиитпирлээриниден чайладыры, намибия айтырыгны КНО-нуң башкарып көөрүнден алырып алыры, Намибияга эрге-чагыргага чалча чазакты тургузары болур. Боттарының мурнуу-африка чалчазының туруштарын быжыглаар сорулга-биле «АКШ болгаш НАТО-да оон эвилелчилери ол агрессиг блокту Африкаже болгаш «бөмбүрзектиң мурнуу чартыының [illegible]» саллар чедирер кавызын калбартып турар.

Дерзии күшке, коргудуушкунга, [illegible] идегел салгаш, Сомалиде, Кенияда болгаш өске-даа чамдык чурттарга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. [illegible] [illegible] [illegible] алган күрүнелерниң [illegible] [illegible] деп, АКШ-тың [illegible] А. Хейг ажык-биле кыжанган.

«[illegible] база чагырып [illegible] дээр [illegible] империалистер [illegible] [illegible]. Амгы үе-чазада олар кол сокуушкунун хамыктың мурнунда Африкага тайбыңның болгаш чаңгыс эптиң магадылалдыг бирээзи апарган АЧО-га таварыштырып турарлар. АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң Аддис-Абебага болган федералдыг сессиязының [illegible] америк дипломаттары болгаш журналистериниң африка күрүнелерин чогуп турар, оларны чарылдыраар [illegible] оралдажыышкыннарын сойгалап илереткен. АЧО кезигүннери чурттарның Африка [illegible] болгаш чазактар баштыңнарының август [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Вашингтон бар-ла шаа-биле [illegible] турар.

Африканың хосталгазының хүнүнде ол диптиң улустары тайбың болгаш [illegible] чурттаар эргезин [illegible] [illegible] дугайын медеглеп турар. Колониализмден болгаш расизмден диптиң хосталгазы дээш демиселге чедип алдынган дүрүктүг олар чиниң чедиишкиннериниң магадылалы болур. ССРЭ-ниң Африка улустарының үндезин [illegible] [illegible] бүрүн таарышкан дипте белен-биле үнелеп турар. Ол туруштуу Л. И. Брежнев мынчалдыр тодарган илерткен: «Совет кижилер Африканы канчалдыр көөрүн күзеп турары? Африкалылар боттарының оңу [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]».

М. КНЯЗЬКОВ.

В. КОРОЧАНЦЕВ.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫГДА...

Хөй номнар чыскаай салып каан улуг шкафтың бичежек өрээл. Оон ээзи бажының дүгү агыс кара, бежен хар үезинде турар, мөге шыырак мага-боттуг, чугаа кадында-ла хүлүмзүрүп каап орар, оожум, топтуг аажы-чаңныг кижи. Ол болза хоочун башкы Салчак Норбуевич Комбу-дур.

1950 чылдар үезинде Тывага башкы кадрлар чедишпес турган. Ынчангаш сески, онгу класстарны эки өөредилгелиг дооскан болгаш, башкылаар күзелдиглерни ол ажылче хаара тудуп турган. С. Комбу башкылаар күзелдиглерниң бирээзи болган. Кызылдың № 2 ортумак школазының сески клазын дооскаш, ол башкылап эгелээн. Оон бээр үжен ажыг чыл эртип турар. Чүгле улус өөредилгезиниң шугуму-биле ону элээн каш районнарже шилчидип, удуртур ажылдарны дагзып турган. Чижээ, ол Өвүрге районо эргелекчилээн, Бай-Тайганың Кара-Хөлге, Чөөн-Хемчиктиң Сүт-Хөлүнге, Кызыл районнуң Куңгуртугга, Тандының Кызыл-Арыгга хөй шуруузунда школалар директорлап ажылдап келген. Ам ол Бай-Тайга районнуң Шуйда кадыкшылдыга школазында база-ла директорлап ажылдап турар. Ылангыя удуртур ажылга кижилер-биле ажылдаары шуут болгаш берге. Ол дугайын Салчак Норбуевич мынчаар чугаалаар:

— Кижилерниң аажы-чаңы янзы-бүрү. Ынчангаш кижилер-биле — бүдүн коллектив-биле ажылдаары берге. Ылангыя баштайгы дээрезинде. Чоорту кижи бүрүзүнүң аажы-чаңын, ажылдаарының хире-чергезин билип алыры кончуг чугула. Өөреникчилер-биле дөмей-ле, өг-бүлезинде байдалын база билип алыр болза улам эки. Негелделии тургузарда, ол бүгүнү болгаш тодаргай фактыларны барымдаалаар. «Чаңгызы — шуптузу дээш, шуптузу — чаңгызы дээш» бир демниг ажылдаар, быжыг коллективти баштай-ла тургузуп алыры чугула, ону практикадан көрген мен. Өөреткен өөреникчилерим та чеже, оларның хөй кезии ам өг-бүлелиг, улуг кижилер апарган, янзы-бүрү ажылда, өөрүнчүг-дүр.

Быжыг коллектив... Негелделиг болгаш коллектив дугайында хоочун башкының ынчаар чугаалап турары шын. Удуртукчу кижи чүнү-даа мурнай чаңгыс сорулгалыг, эп-найыралдыг коллективти тургузуп алырын оралдажыр. Быжыг найыралдыг коллектив чок-та, өөредилге кижизидилгелиг ажылды эки шиитпирлээри берге. Оон ынай өөреникчилерге хамаарыштыр школага-даа, өг-бүлеге-даа оларга негелде чаңгыс аай болур дээрзин Салчак Норбуевич эки билир. Каяа-даа ажылдап турган, ону ынчаар тургузарын ол чедип ап чоруур.

Ол ам Шуйнуң кадыкшылга школазында башкыларның быжыг коллективин тургузуп алган ажылдап турар. Ол — сес чыл школазы, ында 270 ажыг өөреникчи өөренип-тээр, кадыын экижидип, эмчилерниң доктаамал хайгааралында турар. Ол коллективте хөй-ниити ажылынга идепкейлиг болгаш класстарынга үлүүннар санында чүс хуу өөредилгени чедип ап турар башкылар элээн эвес. Оларның чижээнге С. Кудурукпайның, А. Доржуну, К. Өшкү-Саарны, Е. Кызыл-оолду, М. Кудурукпайны болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Чүс хуу өөредилге чедип алыры база белен эвес. Маңаа база-ла башкыларның ада-иеле харылзаазы, класстан дашкаар ажылдарны дээштиг эртиргери улуг рольду ойнаар. А оон ынай школаның ниити ажыл-агыйынга-даа, өөредилге-кижизидилгелиг ажылга-даа директор база кол рольду ойнаар, школага хамаарышкан бүгү-ле ажылдарның чүгле хайгааракчызы болбас, а анаа ол шуут дорт киржип күүсээлгелиг. Салчак Норбуевич ындыгларның бирээзи, ол талазы-биле оон арга-дуржулгазы-даа байлак. Школаның чайгы септелгезин ол март айда-ла эгелей берген, олаар чүүлдүң сөөртүлгезин база шагда-ла эгелээн.

Коммунист хоочун башкының ажыл-ижи шаңнал-макталдарга четкени душ болган таварылга эвес. Ол — РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты чедип алган. «Улус өөредилгезиниң тергиини» деп херек демдээниң эдилекчизи. Шуй кожуун Советиниң депутады. Салчак Норбуевич хөй-ниити ажылын база ак сеткилдиг-биле кызымаккай күүседип турар. Ону клубка болган янзы-бүрү темалыг кежээлерге-даа, ада-иелерниң бажыңнарынга-даа көрүп болур. Кижизидилге талазы-биле ада-иелерге ажыктыг сүмени, башкылаашкын талазы-биле аныяк башкыларга байлак арга-дуржулгазын бээринге кезээде белен. Ынчангаш хоочун башкының ажылынга кызымаа, ак сеткилдии дээш, эш-өөрү-даа, чурттакчы чоннаа хүнд[illegible]

И. КЕЛИК-СЕНГИ.

„ХАЙГААРАЛ“ ДУГАЙЫНДА

Ном болгаш номчукчу

Ие биле Төрээн чурт, кижи болгаш бойдус, күш-ажыл база чаалга — бо бөлдүрлешкек, бот-боттарындан чардынмас айтырыглар тыва чечен чогаалда кол тематика болуп, быжыы-биле кирген. С. Токаның «Араттың сөзү», С. Сүрүң-оол биле К. Аракчааның арга-арыг, ак-мен камгалал, хайгааралының дугайында чечен чугаалары, Ю. Кюнзегеш биле А. Даржайның найырал, ынакшыл, херээженнер алдаржыткан шүлүктери болгаш шүлүглелдери үстүнде адаан темаларны номчукчуларга ажыдып, чырыдарынга идигни бериш келген. Прозаның болгаш поэзияның ол чижектиг чогаалдарын тургузарынга өске-даа хоочун болгаш аныяк авторлар боттарының биче эвес улуг-хуузун киирип турарлар.

Оларның бирээзинге шүлүктерниң элээн каш номнарын үндүрген, дуржулгалыг шүлүкчү Алексей Арапчорнуң «Хайгаарал» деп чыындызын айтып болур. А. Арапчор чүгле пазы-хар эвес, харын чогаадыкчы арга-мергежил талазы-биле элээн өскен, алым чаданныг авторларның одуруунга кирип, чурттаалгага ынакшылдыг бедик хей-аът-биле алгап-йөрээп турар:

Алдын хүнү чүгүрүүде
Акынар деп бодаванар —
Күжүр чүрээм сопп-ла чорда,
Күвел-биле ырлап берейн
(«Ырлап берейн»).

Кижиниң өөрүшкү чоргааралының алыс дөзү — оон өскен-төрээн чер-чуртунда. Бистиң ам 60 чылынче кирипкен аңы-дужа улуг Эвилелививистиң, оон чардынмас кезик-тамдыы — ак-көк Тывавыстың бөрбе болгаш солун эрткен, чырыткылыг амгы болгаш келир үезин, черле бүгү тыва чогаалчылар ышкаш, А. Арапчор төлдүн болгаш патриоттуң чылыг сөстери-биле алгап-йөрээп турар:

Өлүгнүң-даа, дириинин-даа
Өргүн туткан ыйык чүрээ
Судалдының тутчу берген
Чурту ышкаш ие-даа чок
(«Төрээн чуртка»).

Совет күрүнениң демиселиниң бүгү төөгүзү хосталга, бурунгаар чепшилге тайбың-биле холбашкан. Ол ыдык күзелдер сая-сая кижилерниң төккен арыг ханы болгаш күш-ажылы дери-биле магадылаттынган. Совет кижилерниң болгаш бүгү кижи төрелгетенниң хуу-салымынга болгаш келир үезинге ССРЭ-ниң өндүр ачы-хавыязын үнелеп тура, бистер анаа Ада-чурт, Ие-чурт деп тодаранглаларны бериш чаңчыккан бис. Амыралдыг алдын хүнү, аваны, черин А. Арапчор Төрээн чурт-биле бир аай холбаштырып турар.

Дамырак суг, чечектиг шөл
Дамыр, чүрээм судалдаңган
Күвел, болал, ажыл-ижим —
Хүнде, черде, херээженде.
(«Херээженге»).

Кижи амытанның дириг доруннаашкынының байгы-ла сылдаа, эгези не-черинин хайыразы — тараа-хлебте. Ону Алексей Арапчор үш-ле строфадан тургустунган «Тараа-хлеб» деп шүлүүнде эң-не чылгы-биле алгап-йөрээн:

Кижилерниң дери синген
Хлеб-тараа хөй-ле болза,
Амыдырал салым-чолу
Айдың чырык, күштүг чоруур.

Тараа дээш демисел — политиканың айтырыы. Ол дугайын Л. И. Брежнев «Кыр чер» деп номунда тодаргай бижээн.

Алдын тараа үрезини —
Амы-тынның уланчызы...
(«Тандым бо-дур»)

Биске Каа-Хем биле Бии-Хемниң тараалап-ладылган хову-шөлдери, Тожу биле Мөңгүн-Тайганың арга эзими, олар-белчиири, бүгү Тыва, ында тараажылар, малчыннар болгаш аңчыларның күш-ажылы бериш турар. Тарааны чүгле алгаар-йөрээр эвес, ону бүдүрери, көвүдедири, хумагалаары — күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң херээ. Тарааның кайы хире улуг күш-биле чедип алдынып турарын, ону бүдүрүп турар кижилерден эгелээш, биче чаштарга чедир угаадып билиндирери — чечен чогаал ажылдакчыларының хүндүлүг хүлээлгези деп, А. Арапчорнуң эки билип турарын үстүнде чижектерден көрүп болур-дур.

Чүгле ол эвес. Долгандыр турар бойдусту — арга-арыгны, ак-менни, черниң бүгү-ле кежик-байлактарын камгалап-карактаарын бистиң күрүнениң Үндезин хоойлузунда дүрүмчүттнен. А. Арапчор бодунуң чыындызын «Хайгаарал» деп адааны таварылга эвес. Тываның чогаалчылары ам, мурнунда ышкаш, бойдустуң каас-чаражын алгап-мактаар — чаңгыс талалаар чаңчылдан хосталып, кижиниң бойдуска хамаарылгазын оон күш-ажылы, моралы-биле дүүштүр көргүзүп турар апарганы өөрүнчүг. Бойдустуң чүгле камгалакчылары эвес, харын төтчеглекчилери база бар. Төтчеглекчилерге удур демиселди А. Арапчор, С. Сүрүң-оол, К. Аракчаа болгаш өскелер-биле бир дөмей, үн алчып алгаш, «Күскү тайга», «Бойдус иез», «Хайгаарал», «Балыг элик» деп шүлүктерге көргүзерин оралдашкан. Бир эвес К. Аракчаа төтчеглекчилерге удур шуут «шаап халдап» турар болза, Алексей Арапчор хайгаарал, килеңнээшкини-биле кыжырартынын турары арай хомудаанчыг.

Малчыннарның, оон ыштынде күш-ажылдың хоочуннары — дагдыныкчыларның дугайында тыва чогаалчылар, журналистер эвээш эвес тоожуларны, чечен чугааларны, очерктерни, оруук демдеглелдерин, шүлүктерни, шүлүглелдерни бижээн. Маңаа холбаштыр ол айтырыг поэзия жанрында амдызында улуг чер ээлевейн турар-даа болза, чыындыда А. Арапчорнуң «Харап турар» деп балладазы дагдыныкчы малчын өг-бүлелерниң чүгле күш-ажылын эвес, харын оларның сагыш-сеткилиниң байлаан көргүзүп турары-биле солун.

Түңнелинде, Алексей Арапчор шүлүктериниң бо чыындызында сөс-биле ажылы, тодаргайлаарга, ону шилиирин, хоюглаарын ылдеки-биле күштелдирген, амыдыралдың болуушкуннарын философчу боданышкынарның аргазы-биле номчукчуларга солун, чедингир дыл-биле илчыдып турар. Авторнуң чамдык шүлүктерге узун, шөйлүнчек аттар шилип ап, «Судал» деп дазылдан үнген өөстер элээн каш шүлүктерде катаптап турарын (мурнуку чыындыларга база ындыг турган) чугаалаваска, «Хайгааралды» номчукчунуң хуузу-биле багай эвес ном деп санап болур.

М. САЛЧАК.
Мөңгүн-Тайга район.

Волейбол—коллективтиг оюн

«ХЕРИМ ШКОЛАЗЫ»

Бежен-алдан чылдар үези. Ынчангы бичии оолдар үш-дөрт командага үстүп, резина ала мячиктер-биле бажыңнар хериминерни ажыр ойнап, «херим школазын» доозуп турган. Ойнаарда, чүгле подачага тургузуп каар, подачалап-ла билир чүве болгай. Ол — бичии улуска өөрүшкү. Ойнаарынга мергежил бедип-ле орар, кедүрүтке тургустургаш, волейбол мячизин эки кагар ойнакчыларга кедүрүп берип өөренип турдувус.

Бичиимден-не волейболга кончуг хандыкшылдыг турган мен. Школачы чылдарымда, Эрзин, Тес-Хемге өөренип турган, республиканың шыырак волейболчулары Самдан Самба-Люндуп, Дырдаашбай Баадыр, Доржу Мөнге, Николай Кезевин оларга кедүрүп берип, мактадып турганымны сакты бээр мен. Ол улустуң командаларынга кирип ойнаар дээш дыка-ла кызар турган мен. Ат-сураглыг бо спортчуларның үлегери аныяктарга улуг салдарлыг турган.

Шериг албанындан халажып келгештиң, районнуң шилиндек волейбол командазының кежигүнүнге 1968-1974 чылдарда турганымны хоочуннарның үлегерииниң күжү деп санап чоруур мен. Бир эвес ол үеде бөгүн дег чырык, делгем спорт залдар турган болза, волейболчуларның спортчу, мергежили улам бедик турар ийик.

Волейболду бистиң республикага калбак массалыг болдурарының бүгү аргалары бар. Ылангыя чайгы үеде агитквартиралар бүрүзүнге, хову турлагларынга, хойжу бригадалар төптеринге, кыштаада пунктуларынга, пионер лагерьлеринге волейбол шөлдерин тургузары күзенчиг. Маңаа улуг кижилерниң, волейболдуң хоочуннарының үлегери, эгелээшкини кошку рольду ойнаар деп бодаар мен. Бөгүнгү «херим школазының» дагдыныкчыларының мергежили-даа, аргалары-даа көвүдээн.

Бети дээрге, спорт дериг-херекселдери чер-черде калбак сайзыралдыг-дыр. Ону амдаа элбедип. Кедээ магазиннерге волейбол четкилерин, мячилерни болгаш өске-даа чүүлдерни салары күзенчиг болбайн аан. Оон-биле чергелештир спортту чоп ортулуунга пропагандалаары-биле спортчу кежээлерни, спорттуң хоочуннары-биле ужуражылышкыннарны эрттирери дыка ажыктыг. Чоокум-на мындыг ажылдарны чорудар болзувусса, волейбол коллективтиг оюн болуп, улуг-биле кижилерниң сонуургалын чаалап алыр деп бодаар мен. Бо дугайында волейболдуң хоочуннары чүү деп бодап турар ирги?

В. КҮНДҮҮ.
Эрзин.

Эмчиниң сүмези

БАШ ЧҮГЕ ААРЫЫРЫЛ?

Экзаменнер сессиязы — студентилерге изиг-түлүк үе. Ынчан оларның сагыш-сеткили дыка-ла хөлзээр дээрзин кым билбес боор. Ылангыя онаалгаларын чогуур үезинде күүседип албаан студентилер мырыңай сирилээр апаар. Экзаменнерге чедир каш хонук арткан турда олар эрткен үенин «эгидер» дээш «штурмнап» кириптер. Ынчан дүнелерде удувастап, бичии-даа дыш албастап туруп бээр.

Сессия үези эмчилерге база изиг-түлүк апаар. Оларга кол кезиинде студентилер кээп, баш аарааның чугаалап, туруп-моганганың, шагзыразының чиндирериниң сүмелерин айтырып келирлер. Оон чылдагааны чүдел?

Баш аарыыр чылдагааннар янзы-бүрү: туруп-моганындан, чедир удуваанындан, ханның [illegible] улгатканындан азы бичелээниннден, чөлдүргенде азы ангиналаанда. Кулак, думчук, боостаа аараанда база баш аарыыр.

Студентилерниң бажы колдуунда чүнүң уржуундан аарыырыл деп айтырыгга доктаап көрээлиңер. Хөй кезиинде өөредилгениң болгаш дыштаныышкынның чурумун [illegible]ындан болуп турар. Башкылар ону режимниң дээр. Школага өөренип турган үезинде олар башкыларның, ада-иезиниң контролюнга чаңчыга берген турганнар. А дээди өөредилге черинге хостуг үени канчаар-даа ажыглаарын боттары билир апаар болгай. Ынчангаш, үени чоп ажыглап билбезинден сөөлүнде «штурмнаар», хөлзээр чорукка таваржыр.

Ол бүгүнүң түңнелинде, үезин шын эвес хуваагаң студентилер эмчиге келирлер. Олар баштың хавак талазы, чулчургай, чөөзэ аарып турарын, дүне багай удуур апарганын чугаалаарлар. Удуур мурнунда хөй чүүлдер бодаарындан шынап-ла уйгу келбези чоп болгай.

Баш аарыын болдурбайн баарының аргалары чүдел? Бирги ээлчегде кичээлдерни хүннүң кылып, өөредилгениң болгаш дыштанылганың үелерин шын хуваары чугула дээрзин билдингир. Ынчан экзамен бүдүүзүнде «сирилевес» апаар. Чамдык улус чапсар чок, улай-улай өөренирге эки, үзүктелиишкиннинг болурга хамык чүве уттундуруп, хөөн чокталы бээр дижип турар. Ол шын эвес. Ара-аразында дыштаныр херек. Дыка нарын чүүлдү өөренип турган үеде 45 минута өөренгеш, 5—10 минута иштинде дыштаныр херек. Чапсар үезинде, аргалыг болза, күш-дамыр сайзырадып, тынып гимнастиказы кылырга, кижи улам сергээр дээрзин утпас херек.

Кичээлдерниң расписаниезин күш четтинер кылдыр тургускаш, ону албан сагыыр херек. Болуунуң хире-шаан бодап тургаш, кылыр чүүлдерни деңнески кылдыр хуваап алыры чугула. Ылангыя эртенги сула шимчээшкин тергиин эки, ол организмге күштүг киирбишаан, кадыкшылды быжыглаар. Хүнде арыг агаарга 2—3 шак хире селгүүстеп турарын база эмчилер сүмелээр. Дыштаныр болгаш байырлал хүннеринде кинолап, театр барып, делгелгелер көрүп, спортчу маргылдааларга киржип турарга тергиин эки. Күш-ажыл биле дыштанылганы чергелештирип турары ол болур. Үзүи хемчээлдиг дыштанылгалар үезинде походтаар, эштир, туристээр херек.

Таакпылаары, арагалаары — кижиниң кадыынга эң-не салдар чедирип турар кол чүүлдер-дир. Бир эвес оон аспаанга алзып четтигипкен болзуңарза, оон дүрген-не адырлып аарының аргазын хереглеп көрүңер.

Бир эвес баш аарыы улам [illegible] шаптыктыг апаар болза, эмчиге барыңар. Ол силерге эки сүмени черле бээр.

Г. НОВИНСКИЙ,
эмчи.

ГАРРИ КАСПАРОВТУҢ ЧЕДИИШКИНИ

БЕЛГРАД, май 24 (СЭТА). Совет аныяк гроссмейстер Гарри Каспаров югослав Бугайно хоорайда эртип турар шыдыраачыларның улуг делегей маргылдаазынга төнчүзүнге чедир бир салыг бурунгаар тиилекчи боор үнген. Ол сөөлгү салыгның мурнунда соңгаарлаткан салыгларны чедир ойнааның түңнелинде билдинген. Гарри Каспаров 12 салыгдан 9 санны алган болгаш сөөлгү салыгга уттуруптар-даа болза, анаа чедер санның шыдыраачы он ушку салыгга чок апарган. Эң чоокку ууурланыкчызы Любоевич 7,5 санныг.

ЧАА КИНО

«Фронт ындында база фронт» деп ийи сериялыг уран-чечен фильм республиканың киноэкраннарында үнүп эгелээн.

АРАГАЛААНЫҢ УРЖУУНДАН

Суд залындан

1981 чылдың октябрь айда Красноярскиге шериг албаның эки эрттирип турган, командылал черинден шөлээ алгаш, Альберт Дамдин өскен-төрээн суугу — Ленин аттыг совхозтуң төвү Булуң-Бажы суурга чедип келген. Аалынга келгеш, каш-ла хонук турда кезээнче баар хуусаазы чедип келген. Эртен чоруурубиле Эрзин суурга келгеш, дүъште столовайдан чемненип алгаш, үнүп келген. Чанынга машиналыг улус келген. Машинадан үнүп келген-ле, А. Дамдинниң шериг чоруур мурнунда таныжып экии Борис Бандан болган. Келген машина чоруй барган. Эжиткилер чугаалашкан соонда, Б. Бандан магазинден 2 шил водканы садып алган чедип келген.

Ынчап турда дөмги машинаның кабиназында бир херээжен кижи олуртуп алган чедип келген. Ам дөртелээ Эрзинден Нарынче бар чораащ, орук ара ол садып алган арагазын ижип чораанпар. Ук машинаны Б. Бандан Нарында адазынындан хөйлап алыры-биле чөпшээредип алганы ол. Нарынга чеде бергеш, машинаның водители Василий Намзырай олуртуп чорааны херээжен кижиниң бажыңынга чедирери-биле чоруй барган Бандан биле Дамдин магазинден Дамдинниң акшазы-биле 3 шил водканы садып алганнар.

Эртен шериг кезээнче чоруур деп турган Дамдинде акша хөй деп чүвени Бандан-даа, чолаачы Намзырай-даа эки билир турган. Машина чедип келген. Ам үжелээ арагалааннар. Борис Бандан хелүп эрттир ишкеш, билбестен берген болган. Мининп кээрге, машиназы Нарын суурдан элээн ырай берген. Орукта ажылдавастай берген турган. Карангылай берген. Бандан машинаның [illegible]-биле рукояткамы алгаш, үнүп кээрге, машинадан 2 метр черде эжи чыткан. Бандан Намзырайдан «ажыны канчан барган?» — деп айтырарга, Намзырай тургаш, эта, ынчан барган кижи-дир» деп харыылаан. Оон барып көөрге, Дамдинниң идик хевин, арны-бажы хан апарган чыткан. Баргаш сегирип алырга, чок болу берген чыткан.

Чоокта чаа Эрзин районнуң улус суду үнүүшкүннүг ажык судун Нарын совхозтуң төвүнге кылган. Суд чорудулгазының үезинде илерээни болза, Намзырай, Бандан, Дамдин олар холуң эрттир элиртир арага ижип алгаш. В. Намзырай дээрзи А. Дамдин-биле аас былаажып турган. Машинаның сандайының адаанга чораан балдының уштуп алгаш Дамдинни өлүрер сорулга-биле оон артындан келгеш, [illegible] орта каккаш өлүргенин илерээн. Өлген кижиниң машинага салып алгаш Эрзинче чоруп ора, орук ара В. Намзырай А. Бандының өлген кижини оруктан тып алдывыс деп сеглээр бис деп сурган алган. Милицияга келгеш, олар баштайгы дугуржулга ёзуугаар «өлген кижини оруктан тып алдывыс» деп очулааннер.

Эрзин районнуң улус суду Василий Намзырайны эң-не араатанзыг ёзу-биле кижи өлүргени дээш 10 чылга хосталгазын казып шииткен, ол хуусааны күштелдирген чурумнуг лагерьге эрттирер. Борис Банданны истелге органынга шаптык кылып, херек чажырганы дээш 5 чылда хосталгазын казып шииткен.

А. ТАВА,
улус төлээзи.

Май 28-тен 30-ге чедир телевидение

МАЙ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «Күштүглер, дидимнер, аваангырлар». 9.40—«Хлебтиң амданы». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 4-кү фильм— «Ада-чурттуң хлеби». 10.55 —«Эртемденнер кедээге». Эртем-тайылбырлыг фильмнер программазы. 11.30 — Медээлер. 11.35 —14.15 Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35 —Кызыгааржының хүнүнге. Документалдыг телефильмнер программазы. 15.50 —Концерт. 16.15 — Москва чоогунга ужуражылгылар. 16.45 — «[illegible] келди». «Чагыртпааның бадыралы». Уран-чечен фильм (Венгрия).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Чалыыларның чогаадылгазы». 19.15 — Кызыгааржының хүнүнге. ССРЭ-ниң КАЧК-тың кызыгаар шериглериниң штаб начальниги Ю. А. Нешумовтуң чугаазы. 19.30 — РСФСР-ниң күрүнениң үрең хөгжүм оркестри ойнаар. 20.00 —Киев хоорайның 1500 чылынга. «Киев дугайында сөс» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.35 — Кызыгааржының хүнүнге турасказкан концерт. Төңгеде — бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Англи дыл. 12.30 — Төөгү. 4 класс. Совет кижилер коммунизмни тургузуп турар. 13.00 —В. Овечкин. Чогаалдарының арыннарындан. 13.45 — «Ажылдыышкын № 210». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.05 —В. А. Жуковский. 15.05 — «Виноград өстүрүлгезиниң ораны». Документалдыг телефильм. 15.20 —А. М. Горький. «Ава» деп романы. 15.50 —Медээлер. 16.00— 18.15— Чапсар. 18.15 —Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер. 18.45 — «Челээш». 19.15 — «[illegible]». Документалдыг фильм. 19.25 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа. 19.55 —Чапсаллар

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг уланнар, чаштар!» «Ийиги экран». 20.15 — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Охотников ырлаар. Ленинградтан дамчыдылга. 20.30 — Төп телевидениениң шаналы дүүш спортту спецтированиеге чаңчыл болган XIII маргылдаалар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Чаңгыс чылдың төс хонуу». Уран-чечен фильм.

МАЙ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50—Эртенги гимнастика. 9.05 —Кадык болуруң күзезинде. (Күш-культуржуларга сүмелер). 9.10 —«Буратино делгелгези». 9.40 —«Ада-иелерге, силерге». 10.10—«Спортлотонуң» 22-ги тиражы. 10.15—«Чурукчулар дугайында». В. Мухина. 10.40 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктериниң клуву. 12.10—«Кижи, Чер, Октаргай». 12.55 — Н. Христова (Болгария) ырлаар. 13.30—Бөгүн делегейде. 13.45 — Уругларга фильм. «Кан билээкчи-леше». 14.15 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 14.45—«Делегей амытаннар делегейинде». 15.45 —«Мурнуу чүк» операция» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги фильм. 16.45 — Мультфильм. 16.55 —«9-ку студия». Политиктиг тайылбырлакчы В. С. Зорин эрттирер. 17.55 — 18.10 —Чапсар. 18.10 —«Татьяна Шмыга болчаг кылган» деп хөгжүмнүг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 19.45 «Силерниң-биле ам база кады мен...» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». 22.00 —23.55—ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Спартак» —«Динамо» (Москва). Төңгеде —медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Бистиң-биле кады, бистиң-биле дөмей кылдыр, бистен артык кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 15.20 — Калмык АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң болгаш [illegible] концерти. 16.10 — «Алыглар чорук органы». Документалдыг телефильм. 16.45 — Дона-Ростов хоорайның телевидение студиязының программазы. 17.45 «Хөгжүмнүг киоск». 18.15 — «Кино көрүкчүлериниң сонуургалынга». 19.00 — «Ында фронт ындында». Документалдыг телефильм. 19.45 — Делегей байдалының төпчүлели. 20.00— «Тамчыктыг уланнар, чаштар!». «Ийиги экран». 20.15 —«Калыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Контакт» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялары. 23.45 — «Үе, доктаа». Фотомастер Д. Н. Бальтерманц дугайында телеочерк. 00.15 —01.00—ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Шахтёр» — «Торпедо» (Москва). 2-ги үезе.

МАЙ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—«Сула шимчээшкинче, чыскаалыңар!» 8.55 — «Үнер дөстер, дазылдар». Воронеж областың «Лада» ансамблиниң концерти. 9.30—«Оттуруукчу». 10.10 —«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!» 11.10 — «Калыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Уруглар камгалалының делегей хүнүнге. 11.55 «Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 12.25—«Тулуг болгаш архитектура». Киножурнал. 12.40 — «Кедээге дамчыдылга». 13.40 — «Хөгжүмнүг киоск». 14.15 —Бөгүн—Химиктиң хүнү. ССРЭ-ниң химия үлетпүрүнүң министри В. В. Листовтуң чугаазы. 14.35 —«Байыр [illegible]». Химиктиң хүнүнге хөгжүмнүг программа. 15.25 — Кино аян-чорукчуларының клуву. 16.35 —«Немчикте бажың» документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.45 — Делегей панорамазы. 18.30 — 18.45— Чапсар. 18.45— «Күрүне кызыгаары». Уран-чечен телефильм. «21 чылдың тайбың чайы». 1-ги, 2-ги сериялары. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—23.30 — Уран чүүл мастерлериниң концерти. Төңгеде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тоол аалдап келди». «Чагыртпааның бадыралы». [illegible] (Венгрия). 16.05 — «Салют, пионерия!» Пионерлер ырлаарының концерти. 17.25— «[illegible] ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги фильм. 3-кү сериязы. 18.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 19.00 —«Бистиң намдарывыс», 21-ги фильм.—«1937 чыл». 20.00 — Хөгжүмнүг тоолдар. 20.15 —«Тамчыктыг уланнар, чаштар!» «Сагыш-сеткил ол-ла ынакшыл-биле долган». А. Блоктуң лириктиг шүлүктеринге литература-хөгжүмнүг композиция. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 —«Буруу чокка буруудааннар». А. Н. Островскийниң ындыг аттыг шиизин баугаар уран-чечен фильм.

Агаар

Республикага бөгүн кежер булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 4—9 градус чылыыр, чамдык районнарга 0—5 градус соок, хүндүс 18—20, чамдык районнарга 10—15 градус чылыыр.

Кызылга кежер булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 4—10, хүндүс 20—22 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

«НАЙЫРАЛ»: «Айсбергтер аразынга өлүм» 9.30, 11.20, 13.10 15.00, 18.40, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алёшканың күзелдери» 12.00, 12.30, 13.50 шактарда. «Кавказ дагларынче аян-чорук» 9.30 шакта. «Шляпа» 16.40, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээң мөңге ынакшылым» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бодуңнуң чуртуңну билир болгаш ынак болур сен» (кинолекторий) 15.00 шакта.

«ЧАҢГЫ»: «Ол оол чаңчып келген-дир» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызылдың аъш-чем садыы Дус-Хөлдүң профилакторийинге чайгы үеде комендант кижини хереглеп турар (херээжен кижи болза улам эки). Адаа Дус-Хөлге чурттаар чери болгаш халас аъш-чемни сүмелеп турар. Ол ышкаш Кызылдың аъш-чем садыы бодунуң аппаратынга улуг кассирни база чалап турар.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузугу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаша 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 996.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00198

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 123–124 (11323) | 1982 чылдың май 27, четверг | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 6 көп.

ТРАНСПОРТ КОРАБЛИНИҢ ТУДУШКАНЫ

СЭТА-ның дыңнадыы

1982 чылдың май 25-те Москваның-биле 11 шак 57 минутада орбитада «Салют-7»—«Союз Т-5» башкарылгалыг комплекс-биле чүъктүг автоматтыг «Прогресс-13» станциязының тудуштурулгазын боттандырып чоруткан.

Космос аппараттарының бот-боттарын дилеп тывары, чоокшулажырын болгаш тудуштурулгазын ужудуушкун башкарар төптен команданы ёзугаар болгаш корабльдиң автоматиказының дузазы-биле күүсеткен. Корабльдерниң шуут чоокшулажыышкынын болгаш тутчуруун орбиталыг эртем-шинчилел комплекизиниң экипажы космонавтылар Березовой болгаш Лебедев олар контрольдаан. Чүък кораблиң станцияга ооң агрегат чартыының талазынга тудуштурган.

«Прогресс-13» корабль орбитада станцияның каттышкан шинчилекчилиинге оттулар чуулду, эртем шинчилелдерин кылыр болгаш экипажтың амыдырал хандырылгазынга херектиг дериг-херекселдерни, аппаратураны, материалдарны, а ол ышкаш почтаны аппарган.

Экипажтың дыңнатканы болгаш телеметрлиг медээниң түңнелдерин ёзугаар алырга, эртем-шинчилелдиң «Салют-7»—«Союз Т-5» — «Прогресс-13» комплекизиниң иштинде системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Космонавтылар Анатолий Березовойнуң болгаш Валентин Лебедевтиң кадыкшылы байдалы экп.

АРАЗЫНДА ЧАРЫШПЫШААН

Алдыы - Ишкиниң улуг адыры Алдыы-Каргал хемниң каас-чараш бойдузу ногаарарып, час болуунун эргезинде кирген. Бо хемниң Өртең-Арыг деп черде кадарчы Болат-оол Борбакович Ооржак чазаглап турар. Ооң кодановында өшкү оолдаашкыны адакталган.

Сырый эрии саалдыг, чол даксымаар дурт-сынныг, даады-ла каттырар кагылап орар чазык аажы-чаңныг бо малчын ам он ажыг чылдарда ниитиниң малын карак кызыл малдап, ооң баш санын өстүрүп келген.

Ооң аалында дуржулгалыг сакманчылар Ондар Бора, Сат Седен-оол база өг-бүле ээзи Надежда Ооржак хой анайларны онча менди өстүрүп турарлар. Эрткен чылын 100 өшкүге онаажтыр 90 анайны камгалап өстүрген. Бо чылын оон-даа бедик көргүзүгнү чедип алырын планнап турар.

Өртең-Арыгда чаа кажааны, бажыңны болгаш анай кажаазын Б. Ооржак боду тудуп алган.

Болат-оол Борбакович кожазы малчын Түлүш Нам-оол-биле чарыштыг ажылдап турар. Ынчаарга Түлүш Нам-оол эрткен чылын 100 өшкүге онаажтыр 100 анайны камгалап, өстүрген. мурнакчыларның одуруунга кирген. Ол бо чылын оон-даа бедик көргүзүгнү чедип алырын күзээнген. Түлүш Нам-оолдуң кодановында өшкү оолдаашкыны бала-ла дооступ турар. Кайы-даа коданнарда малдың дециглээзи экп.

Чарыштыг малчыннар он бирги беш чылдың ийиги чылында улам кызымаккай ажылдап, ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чүткүлдүг туруп турарлар.

С. ТЮЛЮШ.

Чөөн-Хемчик район.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Шпкин салбыры.

КЫСКА ХУУСААДА

«Тиилелге» совхозтуң тараажылары бо часкы хову ажылдарын организастыг чорудуп турар. Тарыыр шөлдер хой-даа болза, чаштырылганы кыска хуусаада бедик агротехниктиг байдалга эрттирер дээш бар арга-курлавырларны долузу-биле ажыглап турар.

Механизаторларның эске-даа ажыл-ишчилерниң ортузунда социалистиг чарышты калбарткан. Сөөлгү беш хонукта чарышка бирги звенодан Кызыл-оол Бады-Хөө, ийиги звенодан Кызыл-оол Ооржак олар үрезин чаштырар норманың ыраакта ажыр күүседип, тергиидээннер. Ол ышкаш Дадар-оол Куулар, Ангыр-оол Тумат, Саар-оол Сундуй, Николай Ондар олар база бедик көргүзүглерни чедип ап, шаңнатканнар.

Совхозтуң төп шаңнылган үрезинчи Өлчеймаа Ондар, Оксана Седип-оол, Орлан-оол Ооржак, Дадар-оол Монгуш дээш өскелер-даа саадал чок чүдүрүп чорудуп турарлар.

Эникин мастерлер Кежел-оол Ондар биле Чечек-оол Ондар сезон эгезинден бээр-ле ак сеткилдиг ажылдап, эш-өөрүнге мактадып келгеннер.

Э. ТЕЖИТ.

Кызыл район.

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАННАРЫ—ЧОННУҢ ПЛАННАРЫ

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң материалдарын, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин бүгү совет улус-биле бир дөмей, бистиң «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилери аажок улуг көдүрлүүшкүннүг, бүрүн долу чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан болгаш ол бүгүнү ажыл-чорудулгага боттандырар дайынчы программа кылдыр хүлээп алган.

Совхозтуң партийлиг организациязында политинформатор, агитаторлар, пропагандистер болгаш өске-даа актив бо хүннерде хамыктың мурнунда ол Пленумнуң салган сорулгаларын ажыл-ишчи бүрүзүнге чедир тайылбырлап таныштырары-биле бүгү черлерде политиктиг ажылды калбартып эгелээн. Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглерниң дугайында партияның салган улуг сорулгаларын күүседиринге кедээ ажыл-ишчилерниң мурнунда кайы хире улуг ажылдар туруп турарын оларга бедик харыысалга-биле билип турар.

Эрткен чылын бистиң совхозувус Бүгү-российжиның социалистиг чарыжынга тиилекчилерниң бирээзи болуп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. А бо чылды база багай эвес эгелээн: бирги кварталда 75 тонна эът садар планын 104,6 тоннага, сүттү 120 тоннаның орнунга 131,5 тоннаны саткан.

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле, хамыктың мурнунда мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрерин улам көвүдедир апаар. Бистиң сагып турарывыс-биле алырга бо чылын планнар долдур күүсеттинип болур. Малдың баш саны камгалап алдынган, ооң продуктулуу бедээн. Торуур чүс хой, өшкүге онаажтыр 90 хураган, анай алдынган. Оон кырынга 800 хире анай база немежир.

Совхозта часкы хову ажылдары кидин түлүктеп турар. Механизатор кадрлар четчир. Шык базырыышкынын, баштайгы суггарылганы чогуур өйүнде чоруткан, тараа, мал чеми культураларының дүжүдүн бедилдери-биле шөлдерге минералдыг база органиктиг чемиштиг тогерип агротехниктиг чурум ёзугаар чорудуп турар.

Бистиң чурттувустуң чонун аъш-чем-биле хандырарын улам ыңай экижидер талазы-биле партияның көдүрүп үндүрген программазын боттандырарынга бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери бар аргаларны, курлавырларны бүрүн ажыглап турган, боттарының улуун киирериңге долу шиитпирлиг.

Ч. ДОЖУЛАА.

«Барлык» совхозтуң директору.

СЭКП Төп Комитединиң май Пленумунга «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Пленумнуң материалдары-биле Тываның ишчилери танышып, Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыттынган чүүлдерни бүрүнү-биле деткип турар.

ЧУРУКТА: Кызыл районнуң төвүнде аъш-чем магазиннериниң № 2 салбырының ажылданчылары (солагай талазындан) Н. Лобанова (директор), дагдынычы, куш ажылдың хоочуну П. Пахорукова ажылчын Ю. Войневич, улуг садыгжы В. Рубан, аныяк садыгжы В. Монгуш олар пленумнуң материалдарын номчуп, таныжып турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Л. И. БРЕЖНЕВКЕ ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке ооң Совет Украинаның найысылалы маадыр-хоорай Киевтиң экономиктиг болгаш социал-культура хөгжүлдезинге канчаар-даа аажок улуг салыышкыны болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде хоорайны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаарынга хууда киржилгези, ол үеде кылганы эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш шаңнатканы «Киевтиң 1500 чылынга тураскаал» медальды тывыскан.

Партияның Киев хоорком, улус депутаттарының хоорай Совединиң күүскому хоорайның коммунистеринин, бүгү ажылчы чоннарының күзел-сорууң илередири-биле Леонид Ильич Брежневке «Киев хоорайның хүндүлүг хамаатызы» деп атты тывысканын В. В. Щербицкий дыңнаткан.

Л. И. Брежнев шаңнал болгаш аңаа бедик атты тывысканы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирген. Киевтиң 1500 чыл юбилейи чурттуң ниитилел-политиктиг болгаш культура амыдыралынга төөгүлүг болуушкун хоорайы ол онзалап демдеглээн. Бистиң хой национал-дыг күрүневистиң төөгүзүнге, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга алдын арыннарны киир бижиттирген маадыр-хоорайның кайгамчыктыг чедиишкиннеринге бүгү совет кижилер чоргаарланып турар.

Шаңнал тывысрының үезинде аңаа эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачёв, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, Г. А. Алиев, П.Н. Демичев, В. И. Долгих, Т. Я. Киселёв, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарёв, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, И. В. Капитонов, М. В. Зимянин, К. В. Русаков олар турганнар. Олар Леонид Ильич Брежневке шаңнатканы дээш изиг байыр чедирип, аңаа быжыг кадыкшылды, аас-кежикти, бистиң улуг социалистиг Төрээн чурттувустуң алдары, чер кырынга коммунизмниң болгаш тайбыңның эрге-ажыктары дээш могаг-шылаг билбес, улуг-чаагай ажыл-чорудулгаазынга чаа-чаа чедиишкиннерниң болуруң күзээн.

(СЭТА).

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛЫ

Бистиң чурттуң улустарының акы-дуңма найыралын быжыглаарынга Киев хоорайның улуг ачы-хавыязын, ажылгыйы болгаш культура тургузуушкунунга хоорайның ажылчы чоннарының чедип алган чедиишкиннерин демдеглевишаан, база ооң үндезилеттинип тургустунган үезинден бээр 1500 чыл болганы-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Киев хоорайны Улустарның Найыралы орден-биле шаңнаан.

МОСКВАДА КЕЛГЕН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалаачылы ёзугаар Австрия Республиканың Федералдыг президентизи Р. Кирхшлегер албаныың аян-чоруун кылып, майның 25-те Москвада келген.

Аэродромга ол президентини СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, албаның өске-даа кижилери барып уткаан.

(СЭТА).

ЧЕДИИШКИННЕРИВИС МЫНДЫГ

Чадаананың ыяш ажыл-агыйы тургустунгаш-ла херегленчилерге ыяш кезер черлерни тускайлап айтып бээр, арга-арыгны өрттен камгалаар, ыяш тарып өстүрер ажылдарны кылып чорудуп келген. Даглар, шынааларны, хемнер, хөлдерни кежилдир ооң девискээринде Чадаананың, Сүт-Хөлдүң, Өвүрнүң лесничестволары бар.

Ажыл-агыйның [illegible] келген тудум улгадып, шыдалдыга кирип орар. Ооң тодаргай чижээ — чыжыргана тарып өстүрер ажыл-агый 1997 чылда Сүт-Хөл лесничествозунга баштайгы сайзыралын эгелээн. Оон бээр-ле ол үнелиг ам үнүш ында турумчуп, бо хүнүн дужулуп чыл санында өерип келген.

Бистиң коллектив социалистиг хүлээлгезин, планныг даалгаларын [illegible] кызымаккай ажылдап, чамдык чедиишкиннерни чедип ап келген. Эрткен чылдың ыяш тарып олуртурунуң даалгазы 100 хуу, культура-амыдырал болгаш чоннуң хереглел барааннарын бүдүрериниң планы 102 болгаш 109,6 хуу күүсеттинген. [illegible] рынга тус-тус ажылчыннарның, бригадаларның, цехтерниң аразынга күш ажылчы чарышты организастаап, ооң түңнелдерин ай, квартал санында [illegible] чилерни мактап, шаңнал келгени идиглиг болган.

Күш-ажылдың аллар тугу, хүндүлел болгаш көргүзүглел самбыралары — шалыпчыларның ажыл-ишчи чедиишкиннерни алгап-мактап, чарыштың кижизидикчи ролюн, дээштиин бедиткен. Ооң түңнелинде Чадаананың, Сүт-Хөлдүң, Өвүрнүң лесничестволары эрткен чылдың хүлээлгелерин, оналдаларын күүсеткен. Коммунист В. Монгуш удурткан ыяш дилер цех он бирги беш чылдың баштайгы чылында бедик бүдүрүлгечи көргүзүглерлиг болгаш коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атка төлептиг болган. К. Монгуштуң ыяш белеткээр бригадазы, ыяш сөөртүр автомашина чолаачызы Ф. Ашуров, ары азыракчызы Л. Гладков мурнакчыларның одуруунда киргеннер.

Ыяш ажыл-агыйының удуртукчулары, хой-ниити организациялары кадрларның амыдырал-чурттаалгазын, культурлуг дыштанылгазынче сагыш салып келген. Кижи бүрүзү дузалал ажыл-агыйлыг — азыраан мал-маганныг, тараан огородтуг болзун дээш тускай шөлдерни аңгылап берип машина-балгат-биле дузалап келдивис. Ырак-узак тайгаларда ыяш белеткеп турар ажылчыннарның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Олар чылыг, чырык бажыңнарда чурттап, сезон аайының идик-хеви-биле хандыртынган. Ында ажылдап, чурттап турар кижилерниң чиир аъш-чеминиң хевирин база таарыштыр нии гет кен.

ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка киришкеш, апрель айда барааның продукция бүдүреринин, ону сайгарарының даалгаларын ыяш ажыл-агыйының коллективи күүсеткен. Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннеринге тус-тус ажылчыннар, бригадалар төлептиг үлүүн киирип, кызымаккай ажылдааннар. Ылангыя, ырак-узак тайгада ыяш белеткеп турар бригаданың ажылы мактадыг. Олар дааңган ажылын ажыл-херекке күүседип, чаңгыс кижи дег демниг ажылдаарынга чаңчыкканнар. Ук бригаданы Кызыл-оол Монгуш башкарып келген. Олар апрель айда 450 кубометр ыяш белеткээр даалгазын 602 кубометрге, азы планныг оналдазын 134 хуу күүсеткен.

Тайгага белеткеттинген ыяшты сөөртүрүнге чарышты дуржулгалыг чолаачы Федор Ашуров баштап, ай санының планын 130 хуу күүседип келген. Тус-тус цехтерниң аразында чарыштың мурнуку одуруунда чазаныр цех кирген. Цехтиң ажылын бригадир коммунист Виктор Монгуш билдилиг удуртуп келген. Эрткен айда барааның продукция бүдүрериниң оналдазын 109 хуу күүседип, чедиишкинниг ажылдаан.

Бистиң коллективтиң сорулгазы — юбилейлиг чылдың ийиги кварталының социалистиг хүлээлгезин, планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседири. Ону ажыл-херекке боттандырар дээш кижи бүрүзү шуудургу ажылдааш, күш-ажылчы салыышкынын төлептиг-биле киирер.

А. ЯКОВЛЕВ,

ыяш ажыл-агыйының кол лесничийи.

Соңгуладаларга уткуштур

БЕЛЕТКЕЛ КАЛБАРГАН

Ак-Туруг кожээ Совединиң девискээринде чер-чер Советтеринге соңгулдааларга белеткел ажылдары хайнышкынныг. Ында район Советинге алды, кожээ Советке чээрби беш соңгулда округтарын тургускан. Ылангыя агитпункттарда соңгукчулар ортузунда масса-политиктиг тайылбыр ажылы бедик деңнелде тургустунган.

Ак-Туругда № 23 агитпункттуң хүннүң негелдезинге дүүштүр дерзэн. Соңгукчуларны соңгулдааларже кыйгырган лозуң, плакаттарны ковуштуг кылдыр бижээш, көскү черлерде аскылаан. Соңгукчулар булуңун дерээн. Агитпункттуң чанында 45 кижилиг агит-коллектив ажылдап турар. Агитаторлар чурттакчылыг черлерже [illegible] тайылбыр ажылын калбартып турар.

Советтиң девискээринде бо хүннерде чер-чер Советтеринге депутаттарның кандидаттарын бүрүткээри бедик көдүрлүүшкүннүг эртип турар.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ УРАН ЧҮҮЛУ

Болгар болгаш делегейниң коммунистиг база ажылчын шимчээшкининиң [illegible] ажылдакчызы Г. Димитровтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга тураскааткан найырал байырлалы — болгар культура хүннери ССРЭ-де эгелээн.

ССРЭ-де болгар культура хүннериниң киржикчилериниң алдары дээш Кремльдиң Съездилер ордузунга ССРЭ-ниң Культура министерствозу май 25-те хүлээп алыышкын тургускан.

БКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Болгарияның Культура талазы-биле комитединиң даргазы Г. Йорданов баштаан болгар делегация, БУР-нуң ССРЭ-де элчини Д. Жулев хүлээп алыышкынга барган.

Совет таладан ол хүлээп алыышкынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы В. Ф. Мальцев, чамдык күрүне болгаш хой-ниити организацияларының удуртукчулары, культураның болгаш эртемниң көскү ажылдакчылары чораан.

* * *

Болгар аалчылар В. И. Ленинниң мавзолейинге чораан болгаш венок чечек салган. Кремль ханазының баарында [illegible] солдаттың хөөрүнге, Г. Димитровка тураскаалдың баарынга делегация чечектер салган.

(СЭТА).

Мал ажылы—шалыпчы фронт

Чөөн-Хемчик: чүге куду деңнелдел?

Чөөн-Хемчик — республиканың хой ажылдыг улуг районнарының бирээзи. Кедээ ажыл-агыйда бүдүрүп турар бүгү продукцияның 85,7 хуузун мал ажылы ээлеп, а ооң иштинде чүгле хой ажылы 43,2 хуузу болуп турар. 1982 чылдың январь 1-де районга 135800 ажыг шээр мал санаттынып турган. Ооң иштинде төрүүрү 50 хуу болуп турар. Ажыл-агыйлардан «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтар эң не хой шээр малдыг.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы — 1981 чылда район күрүнеге дук дужаар планын күүсеткен. Хойдан хураган алыр талазы-биле мастерлерниң саны өзүп турар. Төрүүр 100 хойга онаажтыр 100-тен өрү 136 чедир хураганны «Алдан-Маадыр» совхозтуң мурнакчы малчыннары. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Ч. Дажы-Намчал, Д. А. Ооржак, «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Д. Чола, ортумак салгалдың малчыннары: «Октябрь 30 чылы» совхозта — Аяк-Хаа Ондар, Шагдыр Куулар, «Искрада» — Кертик-оол Монгуш, «Сүт-Хөлде» — Норжун-оол Сат, Дажы Ондар, аныяк салгалдың малчыннары: «Большевикте» — Валерий Куулар, «Искрада» — Валерий Хувалыг, «Чыраа-Бажында» — Александр Сарыглар болгаш өскелер-даа ап турар.

Ниитиниң малының баш санын өстүрери, оон продуктулуун көвүдедири кол сорулга. Ону чедиишкинниг шиитпирлээри ажыл-агыйларның удуртукчуларының, мал ажылының тускай эртемниглериниң база малчыннарның хүн бүрүде күженииишкининге ажылындан хамааржыр. Районда шээр малдың өзүлдези эрткен беш чылда болгаш он бирги беш чылдың баштайгы чылы — 1981 чылда кудуу деңнелде туруп турар. Шээр мал 1976 чылда 167688 баш турган болза, 1981 чылдың төнчүзүнде 125864 баш чедир кызырылган. Эң ылаңгыя «Сүт-Хөл» совхозка 12278 баш, «Алдан-Маадырга» — 11201, «Чыраа-Бажынга» — 2046, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозка — 5080, «Большевикке» — 1210 баш мал кызырылган.

Районнуң совхозтарында мал ажылын бедик деңнелче көдүрер дээш чамдык хемчеглерни ап турза-даа, чедир [illegible] чүүлдер база хой. Ылаңгыя малдың продуктулуг чоруу шоолуг-ла бедивейн турар. Оңгу беш чылда саар инекке онаажтыр 1620 кг сүт саап ап турган болза, ол көргүзүг 1981 чылда чүгле 1380 кг болган. Ооң иштинде СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик» совхозтар бир инекке онаажтыр 2475 — 2050 кг сүттү саап ап турган болза 1981 чылда ол ол-ла хараалашкаа-биле 1666 болгаш 1598 кг болган.

Хой ажылында экижээн чүүлдер эвээш. Эрткен беш чылда бир хойдан ортумаа-биле 1,5 кг дүктү кыргып ал ган болза, 1981 чылда 1,6 кг болган. Ол көргүзүг чаржып турар кожазы Улуг-Хем районга 2,3 кг-дан 2,5 кг чедир өскен. Чер девискээр талазы-биле Улуг-Хем районнан ылгалыр азы дорайтаар чүвезп чок, а ол хирезинде хоюнуң дүгү [illegible] эвес. Эрткен чылдарда «Искра», «Октябрь 30 чылы» совхозтар хойдаңна 1,7 кг, Карл Маркс, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар 1,9 кг дүктү кыргып алган, а «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтар бир хойдан ортумаа-биле 1,1 —1,2 кг дүктү кыргып алган. А ангор уксаалыг өшкү 1—1,5 кг дүктү берип турар.

Күрүнеге дужаан турар шээр малдың ортумак диргиг деңзизи эрткен беш чылда 37 кг болган. А 1981 чылда 36 кг кылдыр кудулаан. Улуг-Хемде ол көргүзүг беш чылда 40 кг болган. Эрткен чылын хуу чоннуң саткан хоюнуң диргиг деңзизи 45 кг болган. Чүгле «Искра», Карл Маркс аттыг, «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар 38-тен 40 кг деңзилиг хой дужааган. Эрткен 1981 чылда дужааган бүгү шээр малдың 29 хуузу ортумактан куду куштуг, 6,5 хуузу шуут арган болган. Моон кол чылдагааны чүдел хөөрге, чайгы семиртилгени чогуурун-биле организаставайн турарында-дыр. Чамдык малчыннар чайлагга чеде бергеш хоюн эртенги серинде үндүрбес кажаадап алгаш олурар, харын даа бичии үүргэ рынга өдек долгандыр доступ чайлаар чоруктар бар.

Мал ажылын сайзырадырының кол үндезини — уксаажыдылга болур. Хой ажылының уксаа талазы-биле угланыышкыны «Сүт-Хөл» биле «Алдан-Маадыр» совхозтарга тус черниң бөдүүн дүктүг хойну өстүрери, а арткан ажыл-агыйларга нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойну өстүрери, «Сүт-Хөл» совхозка ангор өшкүлерни өстүрери болур.

Малдың уксаазын болгаш ооң продуктулуг шынарын экижидери бүдүрүкчү малдарның шынарындан кол хамааржыр. Зоотехниктер, малчыннар уксаалыг бүдүрүкчүлерни ажаап азыраарынче кошкак кичээнгей салып турар.

Малдың уксаазын экижидеринге база ооң продуктулуг шынарын бедидеринге тарып бооадылга улуг ужур-дузалыг. Ындыг турбуже, районда хойну тарып боозадыр ажыл куду деңнелде. Тарып боозадылга ажылы [illegible] баштайгы үелерде ажыл-агыйларның удуртукчулары, зоотехниктер, бригадирлер шуптузуларга шоп турар. А ооң соонда чоорту уттунтарлар.

Чөөн-Хемчик районга хой ажылын хөгжүдеринге, ооң баш санын өстүреринге, продуктулуун бедидеринге база ук адырда бар боттуг четпестерни чайладырынга хамааржыкан шынгыы чугаалар чоокку эрткен хүннерде хойжуларның бөлүктер аайы-биле хуралдарынга болгулаан. Ындыг хуралдарны СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң инициативазы-биле үш кезек черге: Шемиге, Баян-Талага болгаш Сүт-Хөлге эрттирген. Районнуң совхозтарында хой ажылының байдалының болгаш ук адырны улам ыңай хөгжүдериниң сорулгаларының дугайын кедээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги Д. Б. Кара-Сал чугаалаан. Хой ажылында бар четпестерни илередип, оларны чайладырының оруктарын тодарадып, адырның перспективазын, ажыглаттынмаан курлавырларын ажыглаарын дугурушкан.

Н. ДАЖИНМАП

(«Шынның» корр.)

Чөөн-Хемчик район.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЗИ

Хаай-оол Сүрүнович Кууларның күш-ажылчы намдары 1958 чылда Чадаана АТБ-зинге эгелээн. Ооң соонда ачы-дыралының аайы-биле Шагаан-Арыгга ажылдай берген. Ол «ЗИЛ-130» маркалыг чүък машиназы хүлээп алгаш, капитал септелге чокка 1980 чылга чедир ажылдаан. Ол ам ырак-узак рейстерже үнүп, янзы-бүрү чүъктерни сөөртүп турар.

Мурнакчы чолаачы планын ай санында 110—120 хуу күүседип, социалистиг чарыштың тиилекчизи боор келген. Хаай-оол Сүрүнович чолаачы мергежилдиң чажыттарын аныяктарга тайылбырлап берип, оларны өөредип келген. Ооң өөреникчилери Маадыр-оол Уваашо, Маадыр Часкыы, Сергей Девек олар ажылга ынак, биче сеткилдиг, төлептиг кижилер.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: коммунистиң бедик ады

КАЖАН-КЕЗЭЭДЕ, КАЯА-ДАА...

Коммунистиң ат-алдарының болгаш арын-нүүрүнүң дугайында СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң саанчызы, партияның Чөөн-Хемчик райкомунуң бюро кежигүнү Алдын-кыс Моңгуштуң чүгүнде кедүрген айтырыгларга холбаштыр коммунистерниң болгаш бижикчилерниң чагаалары, корреспонденцияларны редакцияга уламчылап келбишаан. Кажан-кезээде, каяа-даа коммунистиң ындыг бедик-биле кадагалап чоруур эн телептиг кижилер дугайында авторларның бөлүк чагааларын чооң алдында парладывые.

Үлегер-чижек болур

Ак Боданаевна Шыллай ыраккы Тожуда эң хоочун коммунистерниң бирээзи. Ооң партийжи стажы 51 чыл. Ол бичии база элээди чылдарында аар-берге ажыг-човулаңны бодунуң эктинге чүктеп эрткен кижилерниң бирээзи. Улуг Октябрьның ачызында Тывага улусчу революция өөскээн соонда, өске тываларбиле бир демей, аныяк кыстың амыдыралы үндезининбиле чаартынган. 1930 чылда тыва бижиктиң чогаадып тургускан соонда, ону конечт сундулуу-биле өөренип алгаш, арат чонну үжүк-бижикке өөреткен, чаа амыдыралче оруктуу салчып эгелээн. Ол үеде Ак Шыллай аревэге кирген.

Тожунуң Улуг-Даг сумузунга нам үүрүнүң кежигүннери ону 1931 чылда намга хүлээп алган хүнүң ол кажан-даа утпас, ооң эгелээш бүгү амыдыралын партия-биле тудуп холбаштырган. Тожуга ниң база аныяр-тывыш ажылын [illegible] идепкейлиг киржип келген...

1940 чылдың эгезинде районга коллективтиг ажыл-агыйларны тургузуп эгелеп турда, Ак Боданаевна дуңмалары коммунистер Сойалга, Деверек оларбиле ынчангы «Май 1» колхозту организасташкан. Бодунуң өг-бүлезиниң ээзи Бээвен Дамдын-биле баштайгы чылдарда аныяр-тывыш бригадазынга аңнап, балыктап, ооң соолунде ниң малдап ажылдап чораан. Кажан колхозту совхоз кылдыр эде тургусканда, инек малды өстүрериге база бодунуң улуг-хуузун шыдаар шаа-биле киирип, аңаа пенсияланг үнгүже ажылдаан.

Хоочун коммунистиң ооларны болгаш оларның ажы-төлү незинин, кырган-ачазының чаагай чаңчылын уламчылап, [illegible] өөренип чоруур.

«СЭКП-те 50 чыл болганы» деп хүрек демдээн чооктa чаа Ак Боданаевна Шыллайга байырлалдыг байдалга тывыскан. Ындыг хоочуннарның эрткен амыдыралы, аныяк коммунистерге, салгалга өөредиглиг үлегер-чижек болур.

В. ДАМДЫН-ООЛ,
персоналдыг пенсионер.

А л ы ш к ы л а р

Дуңгаш Сундуй ирей болуунуң [illegible] ажыл-ишке эрес-кежээни амыдыралга телептии-биле чаңгыс чер чурттугларын магададып чораан. Олар ам бистиң аравыста чок. Ынчалза-даа ооң оолдары СЭКП кежигүнүнге кандидаттар Байыр-оол биле Александр адазының чагаан [illegible] [illegible] телептиг кижилер болган.

Алышкылар кайызы-даа бистиң Жданов аттыг совхозта хойжулар. Боттары араатында чаржыштыг. Күш-ажылчы маргылдаага ажыр-дашкыр торуп олурар. Ол бирги беш чылдың баштайгы чылында Байыр-оол Сундуй төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 хураганны, бир баштан-на 2,8 кг дүктү кыргаан, а Александрның дараалаштыр алырга 99 хураган, 2,5 кг дүк болган. Ынчангаш ол акызынга четпейн барган. [illegible] тодарадып, чүнү канчалза [illegible] Александрга акызы чайгы үеде оларлар солуп, хойнун семиртилгезинче оңза кичээнгей салырын сүмелээн.

Бо чылын оларның кайызының-даа кодаңында байдал эки, алыс түңнелди чугаалаары ам-даа эрте. Ынчаңмыже олар кайызы-даа алган хүлээлгезин күүседирinge бүзүрелдиглер.

Бо чылдың январьда совхозта партия организациязының коммунистери алышкылар Байыр-оол, Александр Сундуйларга бедик бүзүрелди көргүзүп, оларны СЭКП кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган. Партия Улуг-Хем райкомунуң бюрозу ол шиитпирни бадылааш, алышкыларга байыр чедирген. Олар кандидат стажты телептии-биле эртип шыдаар дээрзинге бүзүүр бис.

Б. МОНГУЛ-ООЛ,
Жданов аттыг совхозтуң директору.

Бедик харысалга

Даалдырган ажыл-херекти кайы-даа бедик харысалга-биле күүседириниң үлегер-чижээн Чадаанада тараа хүлээп алыр черниң директору Константин Гизанович Хаваң-оол көргүзүп келген. Бо коллективи ам дөрт чыл хире удуртуп турар. Бүдүрүлге партия организациязының удуртулгазы-биле өске хой-ниити организацияларының күжүнге даянгаш, Константин Гизанович хамыктың мурнунда коллективти сырый каттыштарып, бедик организастыг чорукту чедип алган.

Мында кол кичээнгейни бүдүрүлге планнын күүседириниң ажылчыларының амыдырал-чуртталгазының байдалынче, оларның идейлиг база мөрүлдээр кижизидилгезинче салдынган. Коллектив он бирги беш чылдыгның эгезинде-не дөгерлиг ажылдап эгелээн. Ооң бирги чылында продукция бүдүрериниң планын 180 хуу, сайгарарын 122 хуу күүсеткен. А бо чылдың баштайгы кварталында планныг даалгалар база ажыр күүсеттинген.

Республиканың тараа продуктулар эргелелиниң шугуму-биле бо коллектив ай, квартал түңнелдери-биле мурнакчы бүдүрүлгениң санынга кирип, шагнал-макталды ап келген. Хоочун коммунистиң удуртканы бо бүдүрүлге районнуң, Өвүр, Барыын-Хемчик райоңнарының чонун бедик сорттуг далганы-биле хандырып четтигип турар.

Он бирги беш чылдың пайти чылында коллектив продукция бүдүрерин 854 муң рубль чедирерин хүлээнген. ССРЭ-ниң 60 чылын телептиг уткуурунче, ол улуг харысалгалыг борулгаларны боттандырарынче партия болгаш өске-даа хой-ниити организацияларынга даянгаш, коллектив кежигүннериниң күжүн ажыл-чем программазын күүседиринче мобилизастап, оларның ортузунга идей кижизидилгелиг ажылды улам күштелдирерин коммунист К. Г. Хаваң-оол бодунуң эң чугула партийжи хүлээлгези кылдыр санап турар.

А. ОНДАР,
«Ленинчи орук» солуннуң ажылдакчызы.

Алдын-кыс Моңгуштуң кедүрген айтырыынга холбаштыр редакцияга кээп турар чагааларда коммунистерниң бүдүрүлгеге, хой-ниити амыдыралынга авангардчы ролюнуң, амыдыралга телептиг бүдүжүнүң дугайында колдады бижип турар. Ооң ындыг болуру-даа чөп. Ынчалзажок коммунистерниң аразында таныдырган ажыл-херекке харысалгазын чидирер, амыдыралга телеп чок үлгедиглер кылыр пин-чаңгыс кижилер ам-даа бар. Ындыг таарымча чок фактыларны болдурбас дээш партия организациялары кандыг ажылдарны чорудуп, кандыг хемчеглерни ап турарыл, ол дугайын база бижиирин редакция дилеп тур.

ЧАА АРГАНЫ АЖЫГЛААНЫНДАН

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Нефть холумактыг газ конденсады-биле байланыштыг черни ажыглаарының чаа аргазының шенелдези Серебровский аттыг нефть казып тывар эргелелге чедиишкинниг эрткен. Бойдус газының талазы-биле Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институдунуң болгаш «Каспморнефть» каттыжыышкынының тускай эртемниглери ол арганы ажылдап кылган. Ол арга-биле чер иштиниң үстүкү каъдында нефтини болгаш аданы каъдында бойдус газын, конденсатты катай хары угда казып үндүрер. Ол-ла арга бойдус чүүлдерин камгалаарын, нефтини казып алырын таарыштырарын база хандырар.

Ол арганы ажыглаанының түңнелинде чылда-ла барын ийи миллион рубльди камнап ап болур.

ЧУРУКТА: солагай таладан оң талазынче — эргелелдиң кол геологу А. Сираджев, геолог Н. Абузарова, нефть-газ тывыжының эргелелиниң начальниги техниктиг эртемнер кандидады Ф. Мусаев, бөлүк удуртукчузу Г. Дурмишьян, геология салбырының начальниги А. Самиев олар чаа арганың түңнелдерин кылып турар.

О. ЛИТВИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

Беш чылдың маадырлары

БОТ-ХАРЫЫСАЛГАЛЫЫНДАН

Хүлер-оол Иргитович Ымы калыг-ширинин агаар-бойдустуг, ырак-узак Моңгун-Тайгаңың мурнакчы малчыннарының бирээзи. Ол бирги беш чылдың баштайгы чылында ол төрүүр 100 хойдан 121 хураганны камгалап, өстүрген, районнуң шаңнааш малчыннарының мурнуку одуруунга төлептиг-биле кирген.

Чааста чаа ол дуржулгалыг хойжунуң залынга чораш, ооң [illegible] көрдүм.

— Чедиишкиннин кол үндезини кижиниң бот-харыысалгалыг болурунда-дыр ийин — деп, Хүлер-оол Иргитович чугаалады.

Ийе, ол шынан-ла. Хүлээнген ажыл-херекке харыысалгалыг, кызымак. Чайын хойларын чаа семиртип, кыштаглаашкынга эки белеткениш алыр. Ооң аңгыда, төрүүр малдың эдержилгезин шыңарлыг чорудуп, хоюн кыжын эрте, ноябрь-январь айларда шолдадып алыр. Ынчаш төрүттүнгеш, дорта берген хураганнар частың берге үезин чиик эртер.

Дуржулгалыг хойжу Хүлер-оол Ымы бо чылын 100 хойдан 100 хураганны камгалап, өстүрер дээн хүлээлгезин ам чедиишкинниг күүсеткен. Малчынның кадайы Бора-кыс Михайловна малдың чаш төлүн өстүр азыраарынга онза мергежээн. Каш чыл бурунгаар ол хураганнар азыраарынга бир чаа арганы ажыглап эгелээн: [illegible] [illegible] болурун дорупуп алганы ол [illegible] [illegible]. Ол ажыл-сүүзүнүүг [illegible] [illegible] Ынчан хураганнар аарыг-аржыкка белен таварышпас, семис-шимираб, дүүү-даа силиг болур деп, Бора-кыс Михайловна чугаалаар. Бо чылын ол өске сакманчылар-биле кады 300 ажыг хураганы ынаар дорттурган.

А малчын өг-бүле «Моңгүн-Бүрен» совхозка беш чыл иштинде ажылдааш, ниитизи-биле 4400 хойну өстүрген.

Ымылар чүгле мурнакчы малчыннар эвес, а харын хой уругларын өстүрген, культурлуг, үлегерлиг өг-бүлелерниң санынга кирип турар. Оларның кызымаккай күш-ажылын партия, чазак бедии-биле үнелеп, чаңгыс эвес удаа шаңнап, мактап келген. Хүлер-оол Ымы «Күш-ажылчы алдар» орденниң үшкү чергезиниң, Ленинчи юбилей медальдың, «Социалистиг маргылдааның тиилекчизи» хүрек демдээниң эдилекчизи. ВЛКСМ ТК-ның «Беш чылдың гвардейжизи» деп хүрек демдээ-биле база шаңнаткан.

Н. ХЕРТЕК.

ИЮНЬ 20 — чөр-чер Советтеринге соңгулдалар хүнү

Чөөн-Хемчик районнуң улус депутаттарының чер-чер Советтеринге болгаш районнуң улус судунуң судьяларынга соңгулда комиссияларының каттышкан хуралы болуп эрткен. Хуралга кожуун Советтерниң даргалары, кожуун Советтерде соңгулда болгаш участок комиссияларының даргалары база райкүүскомнуң кылдыстер эргелекчилери, бүдүрүлге, албан организацияларының удуртукчулары олурушкан.

Аңаа районда соңгулдаларга белеткел ажылдарының чорудуп турарының дугайында райкүүском секретары Д. Д. Ду[illegible] информацияның кылып чугаалашкан.

Тыва АССР-ниң чер-чер Советтеринге болгаш РСФСР-ниң улус судтарынга соңгулдалар дугайында Хоойлуда [illegible] [illegible] соңгулдаа белеткел [illegible] чорудуп турар. Район Советинге 1 хоорай Советинге 1, кожуун Советтерде 15 районнуң улус судунуң судьяларынга 1 соңгулда чувдар комиссияларын тургузуп ооң составын бадылаан. Район Советинге 85, хоорай Советинге 55, кожуун Советтерге 360 — ниитизи-биле 500 соңгулда округтарын, улус судунуң судьяларынга 2 округтарны чогуур чүүлдеринде тургузуп, райкүүскомнуң шиитпири-биле бадылаан. Ол ышкаш районда 23 соңгулда участоктарын, участоктарның соңгулда комиссияларын райкүүскомнуң шиитпири-биле бадылап тургускан. Ол-ла бүгү комиссияларның кежигүнүнде ниитизи-биле 1290 кижи бактаап бирген.

Ооң-биле чергелештир районнуң Советиниң депутаттарының кандидаттарынга ам бо хүннерде 80, хоорай Советинге — 53, кожуун Советтерге — 320 депутаттарның кандидаттарынга чоннуң эң-не телептиглерин депшиткен. Ындыг-даа болза, кылдынган ажылдар-биле чергелештир бо чугула ажылда четпестер хой болуп турарын комиссияның хуралынга демдеглээн. Кожуун Советтерде соңгулда комиссиялары боттарының хуралдарын чаңгыс катап-даа эртпээн.

Чадаана хоорайда бүдүрүлге, албан организация черлеринде соңгулда дугайында календарьлар ажылчы чоннарны бүдүрүлгениң планын онаалдаларын чедиишкинниг күүседир, соңгулда хүнүнге күш-ажылчы белектерни удуражырынче кыйгырган лозуң, плакаттар астынмаан. Хоорайның Культура бажыңында чүгле РСФСР-ниң чер-чер Советтеринге болгаш улус судтарының судьяларының

ЧЕТПЕСТЕРНИ ДАРЫЙ ЧАЙЛАДЫР

соңгулдаларының дугайында хоойлуларын азып каандан өске, соңгулда дугайында кандыг-даа көскү чүүлдер чок. Шеми, Хорум-Даг кожуун Советтерде база ындыг. Агитпункттарда соңгулдалар дугайында көскү агитацияларны дерип кылганында четпестер хөй-ле районнуң чурттакчылыг суурларында көрүп болур.

Хандагайтының Культура бажыңында агитпункттуң дерип кылып кааны эки. Мында агитпункттуң ажыл планы, суурнуң болгаш малчыннарның чурттап турар девисканерниң ааны-биле схемалары, агитаторларның даңзызын, ажылының хуваалдазын, дежурныйлаашкын графиги, ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Конституциялары, соңгулдалар дугайында янзы-бүрү хоойлуларны болгаш өске-даа соңгулда дугайында чүүлдерни соңгукчулар бүлүнүнде делгеп өскан. Ол ажылдарны агитпункт эргелекчизи, библиотекарь Чечек Моңгуш эки организастаан. Чадаана хоорайда орук-септелге участогунда соңгулда участогун дерип кылганы база эки.

Кожуун Культура бажыңнарында соңгулда участоктары ам-даа чедир дериттинмээн. Культура одагларын септеп, соңгулдага белеткээр дээш кожуун Советтериниң талазындан ап чорудуп турар хемчеглери ам-даа четпес болганын хуралга шынгыы демдеглээн. Оларның септелгезин май айның иштинде доозарын кожуун Советтериниң күүскомнарының даргаларынга дааскан. Ооң-биле чергелештир районда радио, телефон харылзааларының ажылында улуг четпестер барын шыңгыы шүгүмчүлээн. Чыргакы суурда радио ажылдавас. Ишкинде 20 ажыг бажыңда радио шугуму шуут сиирттинмээн.

Телефон харылзаазы районнуң чурттакчылыг черлеринде доктаамал ажылдавас, үргүлчү үрелиишкинге таваржып турар. Район төвүнде албан организациялар-биле харылзаа тударны берге байдалда дээрзин хуралга санал берген кожуун Советтер даргалары шыңгыы шүгүмчүлээн. Соңгулда участоктарында телефон харылзаазы тургустунмаан. Соңгукчуларның даңзызын ам-даа чедир тургуспаан болгаш кожуун Советтерде ылаңгыя Чадаана хоорайда чеже соңгукчулар барын дээрзин ам-даа тодараттынмаан. Бо талазы-биле агитаторларның ажылдап турарында четпестер барын ол фактылар херечилеп турар.

Айыттынган четпестерни эдер талазы-биле кожуун Советтериниң күүском даргаларынга, соңгулда комиссияларынга, албан организацияларының удуртукчуларынга тускай даалгаларны берген.

Н. ДАЖИНМАА.

ХОЙНУ ӨСТҮРЕРДЕ...

Тээли» совхозтуң Наймраа салбырынга кадарчылап эгелээ-ле 10 чыл болдум. Ооң иштинде сес чылда төрүүр хой кадаргаш, чаш төлүн мендии ап, күрүнеге дүк дужаар планны чылдың-на ажыр күүседип келдим. Бо чылын төрүүр 100 хойга онаалтыр 100 хураганны менди камгалап алыр, хой бүрүзүнден 2,1 кг дүктү кыргып дужаар хүлээлгелиг мен.

Кадарчылап келген үемде чаш хураганнарны ажаар, чемгерер талазы-биле элээн дуржулгалыг апардым. Ол дугайын шаңаа чугаалаар бодадым.

Төрүүр хой кадарып эгелээн баштайгы чылымда хой оолдап эгелей бергенде, хураганнар өлгеш туруп берген. Соон көөрүнүске хураганның иштинде сүглүг болур мындыг. Боос хойга сүг сүстүрбес деп, мал эмчилери тайылбырлап берген соонда, күзүн чоогунда сүглүг өдектерге хонмас апарган бис. Ону аныяк малчыннар билип алза артык эвес боор.

1979 чылдан эгелеп чайгы үеде 150 хире борбак куруттарны белеткээш, чаа төрээн 20 хураган бүрүзүнге 10 курут кылдыр чижеглеп алгаш, оларны артыш-биле кады хайындырып ижиртип турар апарган бис. Ол чаш хураганнарның иштин быжыгарынга болгаш өзүлдезинге кончуг ажыктыг деп чүвени херек кырында көрдүвүс. Ооң аңгыда тайгага сүт үнүндан үнер балдырганны, дагларга, шөлдерге үнер таар өътту, киш-кулаан чылып кургаткаш, шык тыртпас шоодайларга суккаш, кыжын соок хүннерде бир кг-ныла 15 литр сугга хайындыргаш, хураганнарга берип турар мен. Ынчаар кылырга, чаш хураганнар өкпе аарыынга, сырынгыга алзыпас болур чүве. Бо үш өътту шуптузун чаңгыс кожалга кады хайындырып берзе болза, улам эки.

Хойлар кидин түлүк оолдап эгелээнде, хураганнарны киирген алыраар, шаарап узуктиннигерни ыны таарыштырып алырга, хой сакманчы негеттинмес болур. Ооң аңгыда сакманчылар бир кодаңга доктаамал ажылдаары таарымчалыг. Бистиң сакманчыларывыс Олимпиада Очур, Чечек-оол Максыр бистиң кодаңывыска дөрт чыл улаштыр ажылдаан. Олимпиада бо чылын 120, Чечек-оол 90 хураганны ажаап доруктурган.

Хураганнар төрүттүнгенин соонда чеди хонганда, узун кудуруун чүзүнден кезип каап тар. Ол чорук хураганның арыг-силиг болурунга, кудуруунуң калбарты өзериинге болгаш дүккүр болурунга идиглиг. Хой ажылында эртемниң чаа чедиишкиннерин «Овцеводство» журналдан номчуп, таныжып турар мен. Бо журналды бижиглип алгаш, доктаамал номчуурун сүмелээр-дир мен.

З. СЕРИН,
«Тээли» совхозтуң хойжузу.

ХООРАЙ АПАРГАН

Ямало-Ненец автономнуг округта Тура хемниң үстүкү унунда Ноябрьск — Чөөн-Сибирьниң энергетика комплекизиниң районунда дүрген тыптып, өзүп турар суурларның бирээзи.

Чоокта чаа-ла бо черлерге тайга шимээргеп турган, ам мында чер казар техника, касная черлер бостур. Чоокку үеде элээн каш черлерни харыгда ажыглалга киирер. Беш чыл планының төнчүзүнге чедир ноон чылда 25 миллион тонна суук оттулар чүүлдүү тыварын көрдүгүн.

Ноябрьск — монтажчыларның, энергетиктерниң база нефть [illegible] [illegible] араны. Мында Москваның архитекторларының планнап бүдүрүп чурттуң улуг төптеринде ышкаш бедик, таарымчалыг бажыңнар тудуп турар, ону Украинаның тудугжулары кылып турар.

Соңгулда бүдүүзүнүң кампаниязының үезинде агитаторлар болгаш пропагандистер крайның моон соңгаарыгы перспективазынче улуг кичээнгей салып, ол дугайын соңгукчуларга чугаалап берип турарлар.

В. ЖИЛЯКОВ.

ЧАА ЭМАЛЬ

Тараа ажаар «Нива» деп комбайннарны бүдүрүрүнге Черкесскиниң [illegible] бүдүрүп эштирген чаа эмаль ооң мурнунда ажыглап турган [illegible] артык [illegible] болган.

Мооң мурнунда ону хоорайынга чемге ажыглаар үнүш үзүн ажыглап турган болза, амгы эмальды суг-биле ховдуп болур. Чаңгыс комбайнны бүдүүрүнге мурнунда хууң ниити үстү чарылдап, а чүс машина гектар хире шээдүн үс культуразының дүжүдүн семип турган.

Суг-биле хоюткан эмаль кургаачал, бүдүрүлгеге айызы чок, быжыг. Ону хову шенелделери бадыткаан. Тус черлиң бүдүрүүн каттыжыышкының болгаш лак-будук үлеттүрүнүн күрүнениң эртем-шинчилел болгаш төлевилел институду чаа эмальды бүдүрерин шиңгээдип алган. Ам чаа бүдүкту Ростовтуң комбайн тудукчуларынга белеткеп эгелээн.

Н. СТЯЖКИН.

Черкесск.

ЯБЛОКО ЧЕЧЭЭ

Горно-Алтайскиниң хоорайлары яблоко чечээ шыткан. Бүгү-эвилелдиң [illegible] институдунуң [illegible] ниң И. В. Мичуринниң идейкейи-биле 30 чылдарда-ла тараан садтары мында калбарып өскен. Мичуринниң салгакчылары кышкы соокка шыдамык [illegible] культураларның чаа сорттарын чедиишкиниг тып өстүргеннер. Ам мында ындыг чүс ажыг сорттар бар. Моон олар Уралдың бедик дагларындан Оожум океанга чедир тарып шентерээн.

Сибирь садтарының төрээн чуртунда виноград, питрустардан аңгыда мурнуу чүктүг чимистиг ыяштарын шуптузун көрүп болур. Беш өг-бүлениң бирээзи-ле бажыңының чанында садтыг.

В. ПАВЛОВ.

Горно-Алтайск.

ЧАА ӨСКЕРИЛГЕЛЕР

Чоокта чаа чырыкче үнген «Чечектелген чер» деп аттыг чыынды номчугаш Совет эртемниң [illegible] чаа өскерилгелер болганын көргүскен. Ол черниң авторлары боттарының шүлүглелдеринде, баллададарында крайның чуртталгазының дугайын бижип, дыка хой чогаалдарда революцияның баштайгызы В. И. Ленинниң овур-хевирин, бистиң чурттуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чыында кирген шүлүктерниң [illegible] [illegible] А. Клешин аялгалар чогааткан.

Округтуң чогаалчылары, чурукчулары, драматургтары эң [illegible] ССРЭ-ниң юбилейинге турскаалдыг турарлар. А. С. Пушкин аттыг ниити театрының репертуарында чаа чогаалдар немешкен. Ооң актёрлары шуптузу коми черге төрүттүнген.

Р. ТРУСОВ.

Кудымкар.

ТУНДРАДА КОНЦЕРТТЕР

Корякт округтуң агитмультбригадалары [illegible] «Поляр сылдызы» совхозтуң кижилеринге концерт көргүскен. Иванның чаш төлү төрүттүнгенинге тураскааткан чаңчыл болган часкы байырлал таварыштыр олар вертолётка ужуп чеде бергеннер.

Эгелиги малчыннарның социалистиг чарыжының, оларның ССРЭ-ниң 60 чыл оюнуң бүдүүзүнде күш-ажылчы чедиишкиннериниң, делегей амыдыралында чаа чүүлдер дугайын чугаалашкан. Ооң шөлге янзы-бүрү өңнер коступ келген: бистиң чурттуң улустарының национал таңнаарлары, [illegible] [illegible] тарны, шоодуглуг кыска көргүзүглерни бот-тывыгыр артистер [illegible] [illegible] кан.

Кижилер боттарының боттывынгыр урнан чүүлүн аалдарын [illegible] [illegible] ырлары магнитофон лентазында [illegible] [illegible].

Ол ышкаш тундрада совхозтуң [illegible] [illegible] ры база ажылдап, малчыннарга баралп болуп турар. Олар кижилерге почтаны, кинофильмнерни, көжүп чоруур [illegible] [illegible] турарлар.

М. ЖИЛИН,
СЭТА-ның корр.

Палана.

Кызылдың төп харылзаа белдириниң радиофикация цеги бо чылдың бирги кварталында тариф орулгазының планын 100,3 хуу, бир кижиге онаалтыр кылыр ажылдарның даалгазын 100,4 хуу күүсеткен. Мурнакчыларның одуруунга кирип, мактал, шаңналга төлептиг болган Үк цех апрельдиң планныг даалгазын база күүсеткен.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМ

Макталдыг ажылдыг цехте чээрби кижи бар. Олар монтёрнуң болгаш операторнуң хүлээлгелерин күүседип, онаашкан участоктарында радио шугумнарынга үрелиишкиннерни болдурбас дээш шудургу ажылдап турар. Үрелиишкин болу берзе, ону дүрген кылыштар арга-дуржулгалыг монтёрлар мында хөй. Ындыгларның ажылы хүн бүрү эскертинмес-даа болза, олар улуг үлени бүдүрүп турар [illegible].

Бедик мергежилдиг монтёрларның бирээзинге коллективтиң хоочуну А. Н. Токаревти хамаарыштырып болур. Ол бодунуң ынак ажылынга ужен сес чыл бараан боон келген. Бо үениң дургузунда [illegible] [illegible] мооцпеп чыггаан. Ынчангаш ооң онаашкан участогунда радио дамчыдылгазының шуугулунга үрелиишкиннер белен селен болбас.

Аппаратура дерилгелериниң улуг механиги Вениамин Андреев, киномеханик Юрий Наумов — коллективтиң хоочуннары. Олар боттарының мергежилдиг хой аныяктарны өөреткен. Ынчангаш бо коллективтиң аныяктары дуржулгалыг [illegible] үлегерин эдербишаан, даалган [illegible] [illegible] келген.

Үк коллективке ижигип, шилип алган мергежилинге тандыкшыл берген аныяктарның бирээзи — А. Налётова. Комсомолчу Антонина Налётова Улан-Удэ хоорайда харылзаа [illegible] [illegible] [illegible] дооскаш, бо коллективке ажылдаа-ла ийи чыл чеде берген. Арга-дуржулгазы эвээш болганындан баштайгы үеде аңаа бергелер таваржып турган, ынчалза-даа хоочуннарның дузазы-биле ону чорту ажыл эртип, мергежилиниң чажыттарын шиңгээдип ап эгелээн. Аныяк специалист амгы үеде ажылының хыйа тып, дежурный механиктиң хүлээлгезин чедиишкиниг күүседип турар.

А. Налётова хой-ниити ажылдарының идепкейлиг киржикчизи. Ылаңгыя боттывынгыр урап чүүл көрүлдезинге киришкеш, уран талантызын чаңгыс чер чурттугларынга бараалгадып келген. Хой-ниитичи комсомолчу бо чылдың бирги кварталында социалистиг чарыжынга киришкеш мергежилиниң тергиини боол шылгараш, коллективтиң [illegible] самбыразында кирген. Ол болза ооң бүдүрүлгеде [illegible] баштайгы диплому.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТА: аныяк специалист А. Налётова ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АЖЫГЛАЛДАН ҮНГЕН ШЫН

Бистиң районнуң Сагламда «кагдынган» черлер дугайында «Шынга» парлаттынган чүүлдү номчааш, «Торгалыг» совхозта суггаттыг черлерни ажыглап турарынга хамаарыштыр бодалымны илеретпек сеним. Совхозтуң дээскен ринге кандыг-даа культураны тарып өстүрүп болур. Чүгле суггарылга херек. Бисте суггаттыг чер 1500 гектар. Ол мурнунда ындыг турган. Ам суггат чок деп чугаалап болур. Суггаттыг черниң хой нурузу Чаа-Суур салбырында.

Кара-Тал бугазын республиканың Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозу шаанда кылган. Ооң узуну 20 километр чедип турар. Аңаа баштайгы удаазында черлерни суггарган, мал чемнинге-даа база үрезинге-даа четчир чаагай дүжүттү ап турду. Ам дүжүт алыр хамаанчок, хайыраан черниң каггынганы, ажыглал чогу хараалаачыг-дыр. Херектиң ужуру чүдел дээрге, үк буганы ажаап кайгаарапайн, сеп тей кылбайн турганындан ооң уну элезин, довурак долганында. Ам ынаар суг базыраарга, ниити ашталтынмаан болгаш, дуйкан-на черлеп чара шаап апаар. Буганың дозун кылганы эки, ам даа суг бадып чыдар. Чүгле унун аштаары негеттинер.

Ону кылыр ужурлуг чер — Чадааның суггарылга системазының эргелели. Буганы кылдырар, суггаттыг черлерни беримчелиг кылдыр ажыглаар дугайында хамыктың мурнунда совхозтуң удуртулгазы (ооң директору Т. Ш. Моңгуш, кол огрономy В. Б. Бюрбю) сагыш салыр болгу дег. Ынчалзажок олар ону бодавайн турар хире-дир. Ооң башка буганы кылдырып ап болур. Күрүнениң хой түңнүг акша-хөреңгизин үндүрүп турган кылган буганы ажыглал чок чаарга болур бе? Буганы септелир: унун аштаар, алгылар, суг чаар эжиктерин [illegible] дугайында айтырыгны совхозтуң дирекциязы республиканың Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң Чадааның суггарылга системазының эргелелиниң мурнунга тургузар ужурлуг. Суггаттыг черни ажыглаар деп бодаар болза, совхоз үк буганы бодунуң күжү-биле-даа септеп кылып болур. А херекке албас болганда, ажыл ала чайгаар бүде бербес болбайн аан. Чоннуң кол байлаа — черни төөмча чок кээр, ооң чогуур беримчезин алыр дугайында сагыш салбас кижилерден шыңгыы-биле айтырар болза чогуур. СЭКП ТК-ның чоокта эрткен Пленуму ону ынчаар негеп турар.

Х. ДАНЗЫН-ООЛ,
«Торгалыг» совхозтуң механизатору.

Өвүр район.

ЧЕДИИШКИННИҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Юбилейлиг чылдың күш-ажылчы чарыжынга киришкеш январь — апрель айларның социалистиг хүлээлгезин, планның даалгаларын чедиишкинниг күүседиген коллективтерниң санынга Чөөн-Хемчик районда оруксептелге-тудуг эргелели база хамааржыр. Эргелелдиң улуг инженер-экономизи К. М. САРЫГЛАР-биле бистиң корреспондентивис М. Ондар ужуражып, интервью кылган.

— Коллективтиң мурнунда бо чылгы сорулгаларның база эрткен айларда кылдынып чоруттунган ажылдарның дугайында чугаалап көрүнерем, Кызыл-оол Мыйыровия?

— Чаа беш чылдың онзагай талазы болза, продукция бүдүрериниң эң хөй немей өзүлдезин хандырар бүдүрүлгелерниң доозарынче болгаш ажыглалга кирериниче күштерни бүгү хемчеглер-биле мөөнүзэр [illegible] партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыткан болгай. Ону ажыл-херекке боттандырарынга транспорттуң ажыглалының ажыктыын бедиткени, оон [illegible] байдалдарын тургусканы база салдарлыг. Бистиң коллективтиң ажыл-ижи автотранспорт чоруур оруктарга тудуг септелге ажылдарын кылып чорудары-биле [illegible] болгай-даа, харылап турар девискээривисте аргыжылга оруктарының байдалын экижидеринге хамаарышкан ажылдарны чылдың уезиниң дөрт эргилдезинде кылып турар бис.

Бо чылын 804 муң рубль түңнүг тудуг-септелге ажылдары кылдынар. Оон иштинде улуг септелгеге 403 муң рубльди, оруктуң ортумак септелгезинге 401 муң рубльди чарыгдаары планнаттынган. Хүн бүрүнүң септелге ажылдары 605 муң рубль түңге чоруттунар. Ажыглалга кирер ужурлуг объектилеривистиң тодаргайлаарга мындыг: чаа квартиралыг чаа чуртталга бажыңы, Улуг-Хем районунуң Ак-Туруг суурга битум шыгжамыры, Чадаана — Хандагайты аразында оруктуң 52-ги километринге үш автомашина кирер гараж. Чадаана — Ийме аразында оруктуң 14 километр хемчээлинге улуг септелгени болгаш оон-даа өске тудуг септелге ажылдарын кылыр.

Алдынган хүлээлгени, планның даалгаларын күүседиир [illegible] эргелелдиң бригадалары эрткен айларда багай эвес ажылдааннар. Январь — апрель айларда улуг септелге ажылдарының даалгалары 115 хуу, ортумак септелгениң — 100, хүн бүрүнүң септелге, тудуг ажылдары 100 бир кииринге онааштыр кылыр ажылдар 108.7 хуу күүсеттинген.

Агаарның температуразы [illegible] асфальтының чамдык хөөп, чымчай берген черлерин эде кылып турар. Оон-биле кады ортумак септелгени кылырынга эргежок чугула материалдарны белеткеп сөртүр ажылдар база чоруттунуп эгелээн.

— Орук-тудуг септелге ажылдарында бригадалар эрткен айларда шуудаашкынныг ажылдаан-дыр. Оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга чүү магадылал болганыл?

— ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын бо чылын демдеглээр. Ынчангаш, юбилейлиг чылда бедиткен социалистиг хүлээлгени бригада бүрүзү алган. Тудуг септелге [illegible] чоруттунур турар беш комплекстиг бригада бар. Олар аразында чарыштыг. Социалистиг чарыш — [illegible] билдингир. Күш-ажылчы [illegible] салдарын чедип алырынче кичээнгейни эргелелдиң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, хөй-ниити организациялары [illegible] ынданда үндүрүп, тиилекчи бригаданы, шалыпчыларны мактап, шаңнап келген.

Бо чылдың бирги кварталында Николай Саттың бригадазы планның даалгаларын бүрүн күүсеткеш бирги черни алган, [illegible] планнаткан. Ол ышкаш «Мергежилдиң тергиини», «Эң эки бригада», «Бүдүрүлге чорудулгазының организакчызы — эң эки мастер-прораб» деп аттарның бедик бүдүрүлгечи көргүзүглүг болганнарга тывызыры чаңчылдаан. Эрткен кварталдың түңнели-биле бригадир Николай Сат болгаш оон удурткан бригадазы, мастер Алдын-Херел Куулар ол аттарны эдилээр эргени шалыпчы күш-ажылы-биле чедип алганнар.

Комплекстиг бригадаларның механизаторлары болгаш ажылчыннары холушкак мергежилдиг [illegible]. Оларның мергежили бедик болганындан аңаа туруушкун чар болбайн келген. Ажылчын коллективи бүрүзүнүң күш-ажылчы өзээн коммунистер тургузуп, хууда бедик бүдүрүлгечи мөзү-шынарын көрүнге дамчыдып турар. Партийжи эге организациязынга (секретары Сүтсүгбей Моңгуш) он үш коммунист бактаап, орук-тудуг септелге ажылдарының янзы-бүрү участоктарында ажылдап турар. Коммунистер чолаачы Кошкар-оол Доңгак, Хеймер-оол Сарыглар, бригадир Сергей Кара-Сал Чадаана — Сүт-Хөл аразында аргыжылга орууннуң ортумак септелгезин кылып чорудуп, мактаалдыг ажылдап турарлар.

— Ажылдың ажыктыг чоруун, оон бүдүрүкчүлүүн бедидеринге бригаданың хераалиг ажылдаар аргазының ажыктыын чамдык күш-ажылчы коллективтериниң дуржулгазы бадыткаан болгай. Бо дeпшилгелиг арганы силерниң эргелелде көптереткен бе?

— Мурнакчы арга-дуржулганы [illegible] ажыглаарындан бистиң [illegible] рар. Бот-орулга-чарылга-биле ажылдаарынче Николай Саттың комсомолчу-аныяктар бригадазы бо чылын шилчиттинес. Мында чеди кижи бар. Олар Чадаана — Ийме оруунда улуг септелгени кылып чорудуп, дөрт айларның планындан ажыр 1.5 километр [illegible] үстүнде айыттым. Ук бригада чангыс ай наряд-биле ажылдаар болганда кылыр ажылдар, алыр шалың оларга билдингир, ынчангаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өске бригадалардан бедик. Кварталдың планын 105 хуу, апрельдиң даалгазын 100.2 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ортумаа-биле 120 хуу. Бригада аргазы-биле ажылдаарга ажылдың ажыктыы, оон бүдүрүкчүлүү бедээрин олар ажыл-херээнге көргеш, юбилейлиг чылда 250 муң рубльдиң тудуг септелге ажылдарын кылыр планын эде көргеш, оон 3 муң рубль хөй түңнүг ажылдарны кылыр бедиткен хүлээлгени алганнар. Бо дeпшилгелиг аргаже өске бригадаларны чоорту шилчидерин планнап турар бис. Келээлиг ажылдаар аргаже бүрүн шилчилге планның даалгаларын чедиишкинниг күүседиринге быжыг магадылал болур.

ЭГЕЛЭЭШКИННИ ДЕТКЭЭН

Делегейниң уруглар камгалалының хүнү — июнь 1-ниң тайбыңның күш-ажылчы хүлээ кылдыр демдеглээр болгаш ол хүннүң ажыл төлевирин Тайбың фондузунче шилчидер деп Каа-Хем райпоязунуң коллективиниң иниациативазын Эрзин районнуң ажылчы чоннары деткээн.

Маңаа холбаштыр Каа-Хем райпоязунуң коллективиниң кыйгырыын таныштырган хуралдар «Нарын» совхозка, райпога, Эрзин ортумак школазынга, район эмнелгезинге болуп эрткилээн. Хуралдарның киржикчилери июнь 1-ни боттарының шалыпчы күш-ажылы-биле демдеглеп, ол хүннүң ажыл төлевирин Анголаның, Кампучияның, Никарагуаның уругларынга дузалаары-биле Тайбың фондузунче шилчидерин шиитпирлээн. Ындыг хуралдар өске коллективтерде база ургулчулеп турар.

С. БАЙЫР-ООЛ,
СЭКП Эрзин райкомунуң хереженнер ортузунга ажыл чорудар килдиизиниң эргелекчизи.

АЖЫК ЧАГАА ХҮНҮ

«Ажык чагаалар хүнү эрттирер, чагаа-биле ажыл дугайында удуртукчуларның отчёттарын күш-ажылчы коллективтерге дыңнаар, билдириишкиннерни сайгарып көрүү ышкаш таарымчалыг кылдыр бадыткаттынган дүрүмнерни идепкейлиг ажыглаар».

(«СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле ажылды улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалындан).

Өвүр районнуң Кызыл-Тей суурга «Шын» солуң редакциязы чоокта чаа «Ажык чагаа хүнүн» эрттирген. Ол хүннү эрттирери-биле Культура бажыңын таарыштыр дерээн, кижизидилге уткалыг үлегер домактарны, мерген чугааларны аскан. «Шын» солуңнуң тускай арыннар делгелгезин база кылган. Чыылган чон сонуургаан айтырыгларын салыры-биле айтырыг-харыы хааржаан база аскан.

Бо суурга «Ажык чагаа хүнүн» эрттиргени база анаа таварылга эвес. Эрткен чылын бо суурдан кедээ бижикчилерниң бижээни 100 хире чагааның 70 хуузу «Кызыл туг» совхозтуң ажыл-агыйында болгаш суурнуң амыдыралында четпестер дугайында болган. «Ажык чагаа хүнүнге» киржири-биле районнуң дыка хөй удуртур ажылдакчылары чалаткан.

Кежээкиниң 7 шакта [illegible] «Ажык чагаа хүнүн» СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары Ч. Ооржак ажыткаш [illegible] Б. Шаравииге сөс берген.

В. Шаравии кежээниң [illegible] «Шынның» [illegible] ыргыларын допчулап [illegible] айтыы [illegible] Өвүр де болгаш «[illegible]» совхозта кандыг байдалдыг болуп турарынга доктаа-ган. Камналга, ниитиниң өнчү-хөреңгизиниң кадагалалы, бойдус камгалалы, чаагайжыдылга, хостуг үе-шакты чаа ажыглаары, корум-чурум айтырыы болгаш эрги, чаа чаңчылдар, ёзулалдар (куда, оршээлдиг кыдурулга) дугайы — бо болза солуң арынында кедүргени-биле, чагаалардың кол темазы-даа болуп турар айтырыглар бо. Ынчангаш «Ажык чагаа хүнүнүң» кол темазы база-ла айтырыглар болу берген.

[illegible] бо кежээге чоң улуг идепкейлиг киришкен. Чугаа ажык болгаш [illegible] айтырыглар [illegible] тыг санал-оналын берип, сонуургаан дыка хөй айтырыгларны салып, районнуң удуртур ажылдакчыларындан чогуур харыыларны ап, билдинмес чүүлдерни тодаралып, чамдык ажылдарны шудадып чорударынга идиглиг айтырыгларны [illegible].

Суурнуң хоочун чурттакчызы Тас Куулар болгаш санал [illegible] амгы үениң кудазын эрттирип турарында чамдык таарымча чок чүүлдер барын [illegible], куда эрттирерде кижилер улуг шуулгенге үндүрүп, хааржак-хааржак биле хөй арага салып, хөй мал өлүрүп, бажынга-ла бижи эвес чаңчылдар тыптып турарын. Куда эрттир турар үезинче чамдык арагага сундулуг кижилер [illegible] «арагалар кудунар, чемнер салынар» деп ыят чогу-биле кееп турупп бээр, оон кедерезе алгыш-кырыш, шоош-сотаа келээр чараш эвес чүүлдер барын чугаалаан. Оон ыңай ол куда ажылдарда өске черлерниң дуржулгазын өөренип көрүп, куда доюн эрттирериниң комиссиязын тургускаш, куданы чараш утка-шынарлыг эрттирериниң тускай программазын ажылдап кылыр, анаа [illegible] ларны база эрттирип болурун, оон ыңай арага ижерин эвээжедирин саналдаан.

Дараазында Семис-оол Куулар саналдааш, мынчаар чугаалаан:

— Бистиң үевисте чаа ёзулалдар, байырлалдар улам нептереп, чер болганда оларны эрттирериниң ёзу-чурумун [illegible] байлакшып турар апарган. Оон-биле кады бистиң суурувуста [illegible] ону сөөлгү орукче үдеп турарының ёзулалында чамдык таарымча чок чаңчылдарның тыптып турары бистиң сеткилививиске таарышпайн турар. Кижиниң өлүрү — оон чоок кижилеринге улуг кажыыдал болгай. Ынчангаш өлген кижиниң төрелдеринге чоок кижилери кажыыдалын илередип, [illegible] ужурлуг.

Чамдык төлеп чок кижилер аңаа сылдап алгаш, кижи өлген черге чедип келгеш, совет кижиниң овур-хевиринге таарышпас чүүлдер кылып, кажыыдалга таварышкан ог-бүлени харын-даа чаза базар, олар чедип келгеш чүнүң-даа мурнунда араганы кудуп, оон [illegible] эзирип алгаш, үй-бүле [illegible] эвээр, ниитизи-биле эгезиин, медерелдиг араганы аштап, ужуп-туруп бээр [illegible] кайы келген Ынчангаш [illegible] орукшулап [illegible]. Өлген кижини орукшулапда [illegible] дээ Совет куусуму, хөй-ниити организациялары холга ап, кижилер ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп, таарымчы чок багай чүүлдерни хоруурунга чедир дидими-биле шиитпирлиг ажылдардан [illegible] рулса чогуур. Чижээ: совхозтуң парткому, кедээ Советтиң күүскому орнукшудулганы каадаар эрттирериниң дугайында [illegible] дежурныйлаашкынны тургузуп; шын угланыышкынның чүге берип болбас боор. Оон [illegible] бээнде арага ишпес, хоорлугге чорууп турар үеле даашталмаан үндүрбес кылдыр чорудулар болза эки деп бодаар мен. Ийи-чаңгыс төлеп чок кижилерже көрүп алгаш турбайн, орнукшудулганы шын [illegible] частап чорударының үеи келген боор деп бодаар мен. [illegible] ажылдакчылары бистиң суурга чедип келгеш, «Ажык чагаа хүнүн» эрттирип турары черле [illegible] деп бодап тур мен.

«Ажык чагаа хүнүнүң» киржикчилери, суурнуң чурттакчылары ажык чугаага идепкейлиг киржип, боттарының ажыктыг санал-оналын берип, удуртур ажылдакчылардан [illegible] нар. Олар суур чаагайжылгазынга, спортчу маргылдааларны чорударынга болгаш совхозтуң мал чемиин белеткеринге база өске-даа ажылдарга боттарының улуг-дузазын [illegible] кииргир ажылдаарын [illegible].

«Ажык [illegible] айтырыынга хамаарыштыр [illegible] оон болгаш айыттынган хемчеглерни күүседииниң [illegible] чедип алырын парткомга (секретары Бичии Моңгуш), [illegible] Кызыл-Тей [illegible] кууснумнуга [illegible] Александр Бадыргы, [illegible] Кара-Сал оларга сүмелээн.

Б. СЕЛЕН-ХУУРАК,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ЛИССАБОН. П[illegible] Компартиязының район организацияларының байырлалы найысылалдың Байру-ла Боавишта дээр ажылчын кварталынга болган. Ол черниң чурттакчыларының чалааның ёзугаар [illegible] байырлалга ПКП-ның Чингине секретары А. Куньял киришкен.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ ДЭЭШ

ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазы делегейниң хөй-ниитизи болгаш солуннарын улуу-биле сонуургаттынган. Совет Эвилелиниң тайбыңны быжыглаар болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң айтырыгларын тодаргайы-биле тургускан чорук барын чүк бир эвес база-ла ынчаар чаагай тура-соруктуг илередип, ону боо-чепсекти эндере бүдүрериниң көжегезин кыдыр ажыглавайн, боо-чепсекти ёзулуг кызыгаарлаан кызырарының дугайында чугаалажыышкыннарны чорудар болза, боо-чепсекти ёзулуг дүжүрериниче боттуг орукту ажыдар дээрзин чүүлдерле демдеглеп турар.

Совет удуртукчунуң чугаазы Европада ядролуг боо-чепсекти кызыгаарлаар дугайында, стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарларының болгаш кызыраарының дугайында ёзулуг [illegible] чугаалажыышкыннарны чорударынга, делегей байдалын дыка экижидеринге боттуг аргаларны тургускан деп венгр «Непсабадшаг» солуң бижээн.

Сураглыг америк политиктиг ажылдакчы, даштыкы херектер талазы-биле шаанда сенат комиссиязының даргазы чораан У. Фулбрайт ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың стратегтиг [illegible] тулап дугаанында саналды деткээн. Ол дыка мерген угаанныг санал-дыр деп, ол чугаалаан. Ону боттандырар болза, стратегтиг боо-чепсекти эндере бүдүреп чорукту соксадыр ийик. Ядролуг боо-чепсекти кызыгаарлаар чорук Каттышкан Штаттарның дыка хөй политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының негелделеринге база дүгжүп турар. У. Фулбрайт ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың-даа, бүгү делегейниң-даа [illegible] ёзугаар стратегтиг боо-чепсектиң айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннарны [illegible] эргежок чугула [illegible] демдеглээн.

Бир эвес АКШ ядролуг боо-чепсекти кызыгаарлаар дугайында Л. И. Брежневтиң саналын хүлээп албас болза, боо-чепсекти моон-даа соңгаар эндере бүдүрериниң харыысалгазы аңаа онаажыр апаар деп [illegible] харыысалгазы аңаа онаажыр апаар деп АКШ-тың камгалал болгаш [illegible] айтырыглар талазы-биле институт [illegible] эгелекчилериниң бирээзи Р. Форсберг чугаалаан.

Л. И. Брежневтиң чугаазынга кирдинген чаа тайбың саналдар ССРЭ чугаалажыышкыннарга кажан-даа белен деп чүвени херечилеп турарын Герман компартияның даргазы Г. Мис чугаалаан. Совет саналдың эң сорулгазы — боо-чепсекти кызыгаарлаары болгаш дүжүрери боор турар. Президент Рейганның кызыгааны америк саналдары кичээнгейлиг өөрениир кээр чүве болза, күштерниң дең-деңнээр бодунун талазынче өскертир дээн оралдажыышкыннарны көрүп болур.

Барыын чурттар, бирги ээлчегде АКШ Совет Эвилелиниң чаа саналдарын шынгыызы-биле барымдаалап көөр ужурлуг деп Англияның лейбористиг партиязының сураглыг ажылдакчызы Дж. Лайзелл чугаалаан. Ол саналдар стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаарының болгаш боо-чепсекти дүжүрериниң талазы-биле [illegible] нарның үндезини боор болур.

Ливанның «Аш-Шааб» солуңу делегейниң бүгү айтырыгларын, хамыктың мурнунда чепсектиг чөрүлдээлерин, ядролуг дайынның тыптыгып ужун кээр болур айтырыгларын совет удуртукчулар тодаргайы-биле көрүп турарын демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың стратегтиг [illegible] кызыгаарлаар дугайында саналы — [illegible] эндере бүдүрерин соксадырынче улуг базым болур. Японияның тайбың [illegible] сураглыг ажылдакчызы К. Фудзимото чугаалаан. Чурттуң Европа [illegible] ракеталарын тургузарын Совет Эвилелиниң чаңгыс талалыг соксадыры — ядролуг [illegible] че угланган чугула хемчег боор турар. Делегей байдалының дүшкүүрлүг чорууну чавырылдырарынче Совет Эвилелиниң [illegible] дугайын ол херечилеп турар-дыр.

Тодаргай совет саналдар тайбың чэргэ быжыглаарынга, чавырлыышкынга болгаш улустарның айыыл чок чоруунга эң улуг ужур-дузалыг деп Күш-ажыл партиязы — МПЛА-ның ТК-ның кежигүнү, Анголаның Националь ассамблеязының [illegible] М. Бернарту де Соуза чугаалаан.

(СЭТА).

«ШУПТУ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛЧЕ»

БОНН. Барыын Германияның 1400 ажыг политиктиг, хөй-ниитижи болгаш өске-даа организациялары «Шупту тайбың дээш демиселче!» — деп, кыйгырыгны үндүрген. Ол июнь 10-да НАТО кежигүннериниң чурттарының күрүнелер болгаш чазактар бажыңнарының ужуражыышкынынга удур хемчег боор турар. Ол дугайын НАТО-ның удурланыышкынынга удурланыышкын илередириниң чыскаалының организакчылары дыңнаткан.

НАТО-нуң чөвүлелиниң ам болур сессиязын Рейганның [illegible] боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам күштелдиреринге чедирер деп кыйгырыгда демдеглээн. Барыын Европаның девискээринге 1983 чылдың төнчүзүнде ортумак ыраккылдыг чаа ядролуг ракеталарын тургузар деп планнааны база-ла ол сорулгалыг боор турар. Ол дайынның уңуп кээп болурунун айыылын улгаттырып турар. «Мындыг байдалда Барыын Европаның чурттакчылары боттарының тайбынче болгаш [illegible] чүткүлүн күштелдирер ужурлуг» деп ында чугаалап турар.

Ол кыйгырыгда АКШ-тың Төп болгаш Мурнуу Америкада, Чоокку Чөөн чүкте болгаш чер бөмбүрзээниң өске-даа [illegible] айыыл чок чоруунга удур интервентичи политиказын бүрүү шаап турар.

[illegible] ры тайбың талалакчыларын НАТО-нуң «чедир чепсеглээр» дугайында шиитпиринге [illegible] хамаатыг болгаш нейтронтуг чепсектерге удур. Европаны ядролуг чепсек чок зона болдурар дээш демиселгиниң [illegible] Барыын Европага болгаш АКШ-та тайбың дээш демиселчилериниң чүгле күчүлүг шимчээшкиниинг улуг-хостуг талалыг шимчээшкиннер-биле каттыжып алгаш, Пентагоннуң болгаш НАТО-нуң агрессив бодалдарын боттандурбайн барып болур».

Дайынга удур чыскаалга киржири-биле Данияда, Голландиядан, Великобританиядан, Испаниядан, Швециядан, Италиядан болгаш АКШ-тан тайбың талалакчылары Боннга [illegible] баар деп турар.

БАРЫЫН БЕРЛИН. Барыын Европага ортумак ыраккылдыг чаа америк ядролуг чепсектерни тургузарынга сураглыг голланд хөй-ниити ажылдакчызы М. фон Мейенфельд удурланыышкынын илереткен. «Вахайте» солуңга интервьюзунга НАТО бодунуң Брюссельге хүлээп алган шиитпиринг боттандырары-биле Европага дайынның кыпсыры-биле кыжанып турарын ол демдеглээн. Ынчангаш бо чыл дээрге, НАТО-нуң ол шиитпиринге удурланырының, соңгу-атлантика [illegible] айыылдыг планнарынга удур демиселче чонну мобилизастаарының чылы болган турар [illegible].

КОПЕНГАГЕН. Барыын Европага ортумак ыраккылдыг чаа америк ядролуг ракеталарын тургузары Данияның улузунга дыка аар-берге болур. Ол чурттуң девискээринге ракеталарны тургузар деп планнавайн турар-даа болза, ол чурт ядролуг өрттен аңаа артпаар деп чугаалаар болза, мугулай чорук болур ийик. Ам бээни дани [illegible] телевичилери НАТО-нуң ракета шиитпири дээш 40 миллион крон акшаны төлээр ужурлуг деп «Юлландспостен» солуң бижээн.

Данияның хөй-ниитизи НАТО-нуң айыылдыг планнарының теллориинге шиитпирлиг-биле удурланып турарлар. Чурттуң радикалдыг чөөн партиязының төлээлекчизи Е. [illegible] чугаалааны-биле алырга, Барыын Европага ортумак ыраккылдың чаа америк ядролуг чепсээн Барыын Европага тургузарынга дузалаарындан Дания ойталаар ужурлуг.

* * *

ТОКИО. Тайбыңның камгалаары, кижи төрелгетенни бүрүнү-биле узуткаарындан хостаары эргежок чугула деп КИО-нуң адынга сураглыг япон эртемденнериниң чорудкан медеглелинде чугаалап турар. «Ядролуг чепсекти эндере бүдүрүп, шыгжап турганы улустарның айыыл чок чоруун таңдырып болбазынга ында айыткан. Японияның эртемденнериниң либерал-демократтыг партиязының япон-америк шериг эвилелин быжыглаарынче чүткүлүн шүгүмчүлеп турарлар. «Араатаныг америк атомнуг бомбалаашкынның айыылын көрген чурттакчылыг чурттуң чазаа боо-чепсекти дүжүрериниң талазы-биле тодаргай базымны кылыр ужурлуг» — деп. Японияның эртем чөвүлелинге хүлээп алган ол документиде чугаалап турар.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

Чазактың дүжерии. Республика хуралын тарадырын, түр чазакты тургузарын болгаш парламентиге хуусаа беттиниң соңгулдаларын эрттирерин чедип алыр кол сорулгалар [illegible] ниң, ажылчы чоннарының, бүгү демократтарының болгаш патриоттарының мурнунда турар деп, чыылганнарның мурнунга ол онзалап демдеглээн. «[illegible] мындыг соңгулдаларга [illegible] парламентиге хөй нуруузун чедип албас дээрзинге чигзиниг чок-тур» бис деп, А. Куньял медеглээн.

* * *

ВЕНА. Тайбың болгаш чавырлыышкынның [illegible] селдии күштелдиреринче Австрияның Компартиязының Даргазы Франц Мури кыйгырган.

АКП-ның удуртукчузу «Фольксштимме» солуңга нарлаттынган медеглелинге дайынга удур делегейниң дыка хөй чурттарында калбарган [illegible] киржип турарының чугулазын демдеглээн. Ядролуг халапты болдурбас, чепсеглениишкинниң дүжүрерин чедип алыр деп чаңгыс ваай эвес сорулга оларны каттыштырган. Ол идеяларны Австрияда улам калбаа-биле деткип турар. Австрий коммунистер тайбың дээш [illegible] бээр киржип келген. Ол чайгылыш чок болгаш принципиалдыг шүгүмнү [illegible] АКП-ның Даргазы медеглээн.

ДЕЛИ. Индияның Барыын Бенгалия, Керала, Харьяна болгаш Химачал-Прадеш дээр дөрт штадының хоойлу үндүрер хуралдарынга соңгулдаларының түңнелдерин үндүрген. Ол соңгулдалар чурттуң чөөн үзелдиг күштериниң туруштарының быжыын, соңгукчулар ортузунда оларның аттарын [illegible] көргүскен.

Индияның Компартиязы (марксистиг) болгаш Индияның Компартиязы бактааган чөөн үзелдиг фронт Барыын Бенгалияга база дагын тиилелгени чедип алган. Штаттың хоойлу үндүрер хуралында 2/3 дөрт оруттуң бештиң дөрт кезээн ол бодунга хандырып алган.

(СЭТА).

Египеттиң найысылалы ол чурттуң эм уже бүгү-ле четпестерин, ядыы-түреңги кижилерниң амыдырал-чуртталгазын [illegible] көргүзүп турар. [illegible] 8 миллион амытынны чурттап турар. [illegible] тап турарлар. [illegible]

ЧУРУКТА: Каирниң кудумчуларынга.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Улуг оруктуң үе-чадалары

Эш Флавио Браво-биле Гавана университединге ниити чыл бурунгаар болган митингиге ужурашкан мен. Революцияга чедир бо чуртка [illegible] тар шимчээшкининиң дугайында Куба Республиканың улусчу эрге-чагыргазының Националь ассамблеязының даргазының чугаазын студентилер кайгамчык улуг сонуургал-биле мынчаарда дыңнап турганнар...

Кубаның 40 чылдарда аныяктар шимчээшкининиң удуртукчуларының бирээзи-биле ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң үезинде чугаалашкан мен.

— Эрткен ырак үениң чугула болушкуннары сагышка артып калыр боор чүве-дир. Совет Эвилели, Москва, беш чыл планы, комсомол бо сөстерни бистиң чуртувустуң найысылалынга ажылчы чоннар амыдырал байдалдарын экижидерин чаажактап негээн. Чыскаалдар үезинде Гавананың ядыы кварталдарының оолдары-биле кады дыңнаан мен. Ужен чылдар эртип турган. Бистер, бистерниң адаларывыс, улуг аныдарывыс социализмниң эң баштайгы чуртунуң дугайында хөй чүүлдерни билип алырын, дыңнаарын күзеп келген бис. Ынчаарда Октябрьның аныяк төрээн чуртунуң дугайында дыка сонуургап турган бис. Советтер чуртунуң дугайында, совет улустуң маадырлыг күш-ажылының дугайында медээлерни Кубага турган реакцылыг чагырыкчылар бистерден бар-ла шаа-биле чажырып келген. Ынчалдажок Европага, ССРЭ-ге барып чораан эш-өөрүвүстен, парладканы кыйыы материалдарындан Совет Эвилелиниң дугайында солун чүүлдерни билип, дыңнап ап келген бис. Павел Корчагин ышкаш маадырлыг совет комсомолчулардан, аадарлыг аныяктардан чаагай үлегерни ап, Кубаның ажылчы чоннарының чаагай келир үези дээш демисежип турдувус. Ажылчы чоннарның эрге-чагырганы дээш демиселге бүгү ниитизин берип келдивис.

Делегейниң ийиги дайынының чылдарында фронтуларда болушкуннарны кичээнгейлиг хайгаарап, совет улустуң, оон оолдар болгаш кыстарының маадырлыг чорууну магадап. Совет Армияның тиилелгелеринге өөрүп турган бис. Ленинчи комсомол Ада-чурттуң Улуг дайынының калышкыны шылгалдаларын алдарлыы-биле туткан. Фашизмниң чылчы шапкан совет улустуң төөгүлүг тиилелгезинге Ленинчи комсомолдуң, бүгү совет аныяктарның улуг салыышкынын бедии-биле үнелевишаан. ВЛКСМ-ни Ленин орден-биле база катап шаңнаанынга шаг байырын чедирген бис.

Дайын чылдарында-даа, тайбың тургузуушкун чылдарында-даа Ленинчи комсомол бүгү делегейниң аныяктарынга чаагай үлегерни көргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар. ВЛКСМ-ниң XIX съездизиниң айыткан сорулгаларын күүседиринге чаа-чаа чедиишкиннерни ССРЭ-ниң комсомолчуларынга күзеп турар бис деп, Флавио Браво беседаның түңнелинде чугаалаан.

С. САМОЙЛОВ.
(ПМА).

ЧАГАА ЧОРУТКАН

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Кады-даа каттышпас чурттар шимчээшкининиң даргазы, Куба Республиканың Күрүнелиг Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро Аргентинаның президентизи Леопольдо Галтиерига чагаа чорудкан.

Девискээринге үр болгаш тайбыңны чедип алырының аргазын долган тывар дээш күженгенин [illegible] салып турар Аргентинаны деткип турары дээш Каа-даа каттышпастар шимчээшкининге, оон аайлап башкарар бюрозунга болгаш каа-даа каттышпас чурттар шимчээшкининиң даргазының шуут бодунга аргентин чазак сеткилдиң хаңызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп тур деп, чагаада чугаалаан.

Каа-даа каттышпастар шимчээшкининиң даргазының чоокта кылган медеглелин Аргентина бедии-биле үнелеп көрген деп, президент Л. Галтиери [illegible]. Бритаан агрессорга удур аргентин улустуң демиселибиле хөгжүп орар чурттарның эң сеткил каттыштырылгазы [illegible] болган.

ДЫКА КЫЗЫРЫЛГАН

РИМ. (СЭТА). Италияның [illegible] аныяктардың саны дыка кызырылган. Статистиканың төп институдунуң [illegible] бижээр алырга, бо чылдың баштайгы үш айларының дургузунда [illegible] ажылдаар чер саны ортумаа-биле 5.6 хуу эвээжээн. Ынчангыя үлетирчүн химия, пос-тачаа болгаш [illegible] дааразынга [illegible] дуңгурзаанынчи [illegible] тургустунган, ол уеде [illegible] ажыл чоктарның саны 7—7.2 хуу өскен.

Янзы-бүрү медээлер

ЭКИ ЧАҢЧЫЛДАР

Хостуг үе шакты херлуг болгаш солун эрттирери бистиң Кур-чер суурда чаңчыл апарган. Суурда хөй-ниити организациялары планнаттынган график ёзугаар боттарының шилип алганы темалыг кежээлерин эрттирип турар.

Ыигаан [illegible] хүнүнүң бүдүүзүнде Культура бажыңынга коллективтериң чогаадыкчы ёзу-биле кежээлерин эрттирип турары чоннуң сонуургалын кодурген. Ук кежээлерге шилиттинген темаларга хамаарышкан [illegible] конкурстарны организастап турары көрүштүг. Конкурстуң тиилекчилерин - мактап, шаңнаар [illegible] ажылдап жюри кежигүннери тодарадып турар. Кежээлерни эрттирериниң бүдүн коллектив харылзап турар ужурундан янзы-бүрү солун оюннары, көргүзүглерни эрттирери көрүштүг. Ол чоп. Ийи-чаңгыс кижилерниң чогаадыкчы ажылындан хөйнүң сүмележип белеткээн ажыл-херээ солун боор турары ында.

З. ТЕЖИТ.

МЕРГЕЖИЛДИ АНЫЯКТАРГА

Тускай эртемниг кижи бүрүзү мергежилдериниң чажыттарын боттары тып, арга-дуржулгазын байланшылдары черле чөптүг. Амгы үениң чаа техниказын ханы шиңгээтнен тудум, кижилерниң эртем-билии бедиир, амыдырал-чурталга, ажыл-иш сайзыраар. Онаашкан ажылынга бердинген, чонунга дузааргак кижилер хүндүткелди чаалап алыр.

Ындыгларны чон бо-ла сактып, чугаалашкан орар. Оларның бирээзинге Кызылдың № 1 ХПТУ-нуң дуржулгалыг башкызы К. А. Ховалыгны адап болур. Эрткен чылын ол 36 сургуулду доостурган. Олар калбак билиглиг тракторист-[illegible] шынзылгазын холга алган. Оон [illegible] ри солун, утка-шынары бедик. Бо чылын 36 сургуул практикаже үнүп, тарылганы организастыг доозарынга идепкейлиг киржип турар. Кичи-оол Алыраптыович тускай мергежилдиг кадрларны белеткежиринге биче эвес улуун киирип чорууру.

• • •

1981-1982 өөредилге чылында «Большевик» совхозтуң тевүнге № 1 ХПТУ-нуң салбырын ажыткан. Ында 30 хире сургуул өөренип турар. Ол салбырны организастаарынга совхозтуң директору, ажылчын, комсомол комитеттери, партия организациязы болгаш кодээ Совет чаңгыс демни каткан. Аныяктар өөредилгезин доозуп, совхозунга ажылдап, амгы үениң техниказын башкарарлар.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.
Чөөн-Хемчик район.

ХАРЫЛЗААЛЫГ

Мөрен ортумак школазының өөреникчилери төрээн совхозунуң малчыннары-биле быжыг харылзаалыг. Кыжын 15 тонна шиви будуун белеткээш, совхозка дузалаан.

Бо шефке 9«а», «б» класстарның өөреникчилери идепкейлиг киришкен. Субботникте 60 ажыг өөреникчи малчыннар Хөөмейлээр Үргедин, Рая Дулгу, Махаил Саян [illegible] кержээнин хоорул бергеннер. Борта 7—8 класстарның өөреникчилери органзастыг ажылдаан. Малчыннар өөреникчилерге өөрүп четтиргенин илереткен-нер.

Ч. САДИ.
Эрзин район.

МОСКВА. Күрүнениң чуруулга уран чүүлүнүң А. С. Пушкин аттыг музейин бистиң чурттувуста эң улуг болбушаан Эрмитажтың соонда ийиги черни ээлеп турар.

Бурунгу Египеттиң уран чүүлүн көргүскен коллекциялар делегейде сураглыг. Бурунгу делегейниң, Ортаакы вектерниң база Тургузуушкун үезиниң скульптуралары улуска хөй-ле чүүлдү билип аларынга дузалаар. Бистиң эрага чедир I—IV вүс чылдарлап эгелээш XX чүс чылдынга чедир чуруктуларының хөй санныг ажылдары көргүзүглериниң соң[illegible] Ында Италияның, Нидерландыларның, Германияның, Фландрияның, Англияның, Испанияның, Францияның болгаш Американың Каттышкан Штаттарының чуруулга мастерлериниң [illegible] бар.

Даштыкы уран чүүлдүн музейин Москвага ажылдар дугайында бодал демниглелиг орус интеллигенцияга XIX чүс чылдың бирги чартынында-ла тыптып келген.

Ол болуушкунунуң соонда хөй-ниитиниң калбак шимчээшкини күштелип, музей бажыңын [illegible] чылдарда эгелээн. Ол чаагай херекти сураглыг эртемден, бурунгу филология башкызы, Москва университединиң про-

ЧУРУКТА: Италияның XVIII чүс чылдагы уран чүүлүнүң залында.

В. САВОСТЬЯНОВ биле И. МАЛЫШЕВТИҢ фотоzу. СЭТА-ның фотохроникаазы.

телевидение

МАЙ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Харылзаар, горнистер!» 9.40 — «Хлебтиң амданы». Хөй серияльг уран-чечен фильм. Үшкү фильм — «Хлеб болгаш кижилер». 10.55 — Бүдүрүлге гимнастиказы. 11.25 — Медээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — ССРЭ-ниң тургузуунганының 60 чылынга. «Чаңгыс өг-бүледе». Документалдыг телефильмнер программазы: «Альметьевск», «Орус дыл кичээли». 15.15 — «Орленок» телестудияның концерти [illegible]. 16.20 — «Адаларның черинде». Воронеж областың кодээ школазының директору А. М. Ивановтуң дугайында телеочерк. «ССРЭ-ниң улустуң башкылары» деп циклден. ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев эге сөс чугаалаар. 17.20 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чорууурлар клазы. Дамчыдылганы спорт мастери Б. С. Шашин чорудар. 17.50 — «Миллионнарның дептиичи университеди». 18.20 — «Сарбашкынга байыр». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кады ажылдажылгаа». Тележурнал. 19.45 — «Хлебтиң амданы». Хөй серияльг уран-чечен фильм. Дөрткү фильм. — «Ада-чурт хлеви». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — Спортчу гимнастикага ССРЭ кубогу. Төнгенде — «Бөгүн делегейде» деп үндүрүлге.

ИКИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
12.00 — Испан дыл. 12.35 — Аваалар школазы. 13.05 — «Хоорай кырында куштар». Бижиктерлиг уран-чечен фильм. 14.15 — Возрождения үезиниң уран чүүлү. Бешки дамчыдылга. 14.55 — О. Берггольцтуң [illegible]. 15.35 — «Кодээ ажыл-агый». Кинонурнал. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Азия товуу». Информация-публицистикалыг программа. 19.00 — А. С. Пушкин. «Харам чаптыг». Телешии. 19.30 — Чарлалдар. 19.45 — «Уран чүүл [illegible]». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН
20.00 — «Тамчыктың уйучар, чаштар!». «Илбилиг экран». 20.15 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Руденконуң болгаш делегей конкурстарының лауреады Л. Тимофееваның концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Оон боду сураглыг». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Интернационалчы найырал

СЛЁТКА УЖУРАШКАН...

● Репортаж ●

Май — частың бүгү амылыг үнүш-бойдустуң оттуп, дирлип, чечектелириниң үези. Бо час ыраккы Мөңгүн-Тайганың Мугур-Аксы ортумак [illegible] шкодазының [illegible] тивтериниң амыдыралынга солун болуушкуннар-биле байлак болган. Чер-чер Советтеринге ам болур соңгулдаларга район болгаш Каргы кодээ Советтериниң депутаттарынга кандидаттаргалан алдынган болгаш хөй-ниитиниң даалгаларынга эге класстарның келээде телептиг башкызы, коммунист С. Т. Тондарны, эпсөрүүнге үлегерлиг техниктиг ажылчын кыс Е. Д. Достаныы депишидеринге коллектив [illegible] турар. Ленинчи комсомолдуң XIX съездизинге бистиң школаның эки өөредилгелиг болгаш чурумнуг, идепкейлиг хөй-ниитичи өөреникчизи Н. Т. Тондарны делегатка соңгаан.

Школаның пионерлери болгаш комсомолчулары Бүгүэвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязы [illegible] үндезилеттингенинден бээр 60 чыл оон. ВЛКСМ-ниң XIX съездизин чүгле эки өөредилге, үлегерлиг сагылга-чурум [illegible] биле эвес, харын чугула культура-массалыг хемчеглер-биле тепептиг уткаан.

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр төөгүлүг 60 чылынга турааскааттынгаш өөреникчилерниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге школаның 33 класстары киришкен. Оларны башкылар Т. С. Маадыпчыга удурткан белеткел «В», С. С. Оюнакка удурткан 2 «в», Д. Б. Донгакка баштаткан 9 «в» класстар эки белеткелдиг болгаш организастыгын көргүзүп, шылгарап үнгеннер. Күчүлүг комсомолчу шуулганның делегады Изольда Тондар чогум-на 9 «в» класстан дедшип үнген, акы-дуңма улустарның аразында деңнелиг эргелиг тывыларның национал омаанныгын, ол-ла, класстың өөреникчилериниң «Ак-көк хемде чалым нашы байырлалы» деп бедик идейлиг, чогаал-хөгжүмнүг компо[illegible] аалдарыпкан. Эвилел республикаларның өг-баазын чечек ышкаш, онзагай овур[illegible] класстарның деритинген идик-хевинден, ыры-шүлүүнден, таныышкындан тодаргай илерел турган. Оортап чүгле совет патриотизминиң эвес, харын [illegible] лизминиң иле демдээн көрүп билип ап болуруң жюри үнелээн.

Чурттуң пионер организациязының 60 харлааш хүнү байырлал шинчи кирген. Суурнуң стадиону ССРЭ-ниң акы-дуңма Моол Арат Республиканың курүне туктары биле шиметтинген, ийи кожа төрел чурттарның пионерлериниң болгаш школачыларының чаңчыл болган слёдунуң [illegible] Эш-найыралдыг биче чаштарның каттышкан оюн, концерт көргүзүглери тыва, орус, моол дылдарга дыңналып, чаңгыланып турда, акы-дуңма Чехословакияга бүдүрген, «Л-410» деп самолёт ийи чурттуң чалыы назынын агаарга селгүүстедип, бедиксүвүр Ак-Баштыгны болгаш мөңгүн-харлыг Мөңгүн-Тайганы оларга харадып, чорааар уткуп турган.

96 биче, ортумак, элээди назылыг совет-моол школачыларының хүрежи көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара туткан. Бистиң школадан Оттунн-оол Саая, Радий Хертек, Игорь Дашкын оларның чараш көрүштүг хүрежи. Бөхмөрөн 8 чыл школазының өөреникчилери Батсенгил, Мандат оларның аваангыр, көрүштүг бүгү суурну магадаткан, түңнелинде аалчыларның мөгелери шүүлген. бистиң үстүнде адааныын [illegible] Эстафетага болгаш баскетболга Мугур-Аксы ортумак школаның өөреникчилериниң командалары шылгарап үнгеннер. [illegible] лериниң каттышкан слёду Мугур хемниң шыныазынга найыралдың улуг одаа-биле хагдылган.

Слётту ажыдып, хаап тура, чуве чугаалаан районнуң партия-совет ажыл-тавчыларының болгаш моол башкы Сегмиттиң сөстери-биле үнелээрге, эрткен ёзулал частың эп-найыралдың, уран чүүлдүн болгаш күш-дамыр [illegible] ёзулуг интернационализмниң ёзулуг интернационалчы байырлалы болган. Аалчылар школаның ажыл-амыдыралы-биле таныштылар. [illegible] хүндүлелге болгаш үделгеге [illegible].

М. САЛЧАК,
башкы.

Суд залындан

ЭЗИРИК, ШОШ КЫЛГАШ...

Арагалаашкын ээрге — ажыл кылып [illegible] ның үезинде [illegible] элекке олуру, чурттарынга шанкынындан арагага үшта [illegible] эзирик үүлгеткен кем-херээ, буураан өг-бүлелер — бо хире хоралыг болур-дур.

Кызыл хоорайның улус судунуң конторазының чанынга соңгалары решоткалыг, үектиг машина турупторга, оон силиг хептиг ургуну солдаттар үндүрүп келген.

Ол кымыл? Кызылдың [illegible] комбинадының [illegible] ажылдап турган. 1963 чылда торуттунген. ВЛКСМ кежигүнү Лориса Стакановна Куулар болган. Оон суд сандайынга олура берген чылдагааны [illegible] болган. Оон характеристиказында 1981 чылда 30 прогул кылган, ажылга кызымаккай эвес деп бижээн. Оон ыкай судка илерээни болза, ол аныяк уруг мезиниң ортектиг сүмезин үнелеп көрбейн келген. Даараныр комбинаттың администрациязы, комсомол организациязы Куулары ол кижизидер талазы-биле хемчег албаан.

1982 чылдың январь 21-де, 20 шак үезинде Лориса Стакановна Куулары [illegible] та эзирик чорда милиция ажылдакчылары тудуп алгаш, эзириктер сергедир черге эккелген. База ол-ла дүне 1961 чылда торуттунген, Бай-Хаактың [illegible] санитарлап ажылдап турган Лида Кюнзекпеновна Бадаалай, 1956 чылда торуттунген, ВЛКСМ кежигүнү, № 49 тудуг эргелелинге малярлап ажылдап турган Любовь Сүтежиковна Тюлюш оларны хоорайга эзирик чорда база милиция ажылдакчылары [illegible] сергедир черге аккелген. Ол үш уругну чаңгыс оралге чыттырып каан. Куулар биле Бадаалай эзирик эжи Тюлюшту эмеглеп эттеп турган, оон ыштыкы хевин Куулар хунаап алган. Ол ээш Л. С. Куулар 3 чылда хосталгазы казыттырып шиитирген.

Б. ӨӨРИСОВ.

Агаар

Республикага бөгүн кожер булуттаар, чамдык черлерге дыңмырадыр чаъстаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 9—10 градус чылыыр, чамдык черлерге 0—5 градус соор, хүндүс 17—22, чамдык черлерге 7—12 градус чылыыр.

Кызылга кожер булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 8—10, хүндүс 20—22 градус чылыыр.

Кино

МАЙ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Айсбергтер аразынга олуу» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алёшканың сонуургалы» 11.00, 12.30, 14.10. «Кавказ дагларынче аян-чорук» 9.30 шакта. «Шляпа» 17.30, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээн менге ынакшылым» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдыгы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ак хептиг херээжен» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ангар-18» 18.30, 20.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

КРАСНОЯРСКИНИҢ ПОЛИТЕХНИКТИГ [illegible] НУҢ КЫЗЫЛДА ФИЛИАЛЫ СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Филиалдың хүндүскү, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларының 1-ги курузунуң даараазында тускай мергежилдерге [illegible] хүлээп алыр:

АВТОТРАНСПОРТ ФАКУЛЬТЕДИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы» тускай эртемге.

ТУДУГ ФАКУЛЬТЕДИНИҢ — «Үлетпүр болгаш хамаатылар тудуу» тускай эртемге.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ КЕЖЭЭКИ ХЕВИРИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы» тускай эртемге.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ БОТ ӨӨРЕДИЛГЕЛИГ ХЕВИРИНИҢ — «Автомобильдер болгаш автомобиль ажыл-агыйы», «Үлетпүр болгаш хамаатылар тудуу» тускай эртемге өөренип болур.

Билдиришкиннер хүлээп алырының болгаш кирериниң шылгалдаларының хуусаалары:

Хүндүскү салбыр: билдиришкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден июль 31-ге чедир. [illegible] августуң 1-ден 20-ге. Институтка кирип санаачы — августуң 21-ден 25-ке чедир.

КЕЖЭЭКИ САЛБЫР: билдиришкиннер хүлээп алыры июнь 20-ден августуң 31-ге чедир. Кирериниң шылгалдалары — автотранспорт факультединге ийи бөлүк-биле — 1-ги бөлүк августуң 1-ден 10-га чедир, 2-ги бөлүк — сентябрь 1-ден 10-га чедир шылгалда тудар. Үлетпүр-хамаатылар тудуг факультединге чаңгыс удаа — сентябрь 1-ден 10-га чедир тудар.

Институтка кирер дээнинг физикага (аас-биле), математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литератураага (чогаадыг [illegible]).

Ортумак школаларны доозарда алдын медаль-биле шаңнаткан азы ортумак тускай өөредилгеже черин тергиин аки демдектерлиг диплом-биле [illegible] бирээзинге — физикага (аас-биле) дужаар. Олар ук эртем талазы-биле кирериниң шылгалдаларын «тергиин эки» демдектиг дужааган болза, оон соңгаар кирериниң шылгалдаларын дужаарындан хосталыр, бир эвес «эки» азы «ортумак» демдектер алыр болза, арткан бүгү эртемнерге шылгалдалар дужаар апаар.

Институтка кирип турарларның конкурстуг шилилдези [illegible] шылгалдаларынга алган демдектерге үндезилээш, үндүрген бадлаарның ийиги саны болгаш ортумак билиг дугайында документиде айыттынган эртемнер талазы-биле демдектерин орта[illegible] боттаар чорудар.

Институтка кирерин билдиришкинин директорнуң адынга бижиир болгаш ана шилип алган факультедин, тускай мергежилин айтып, сөөлгү ажылдаан чериниң сүмелеп турар характеристиказын кожар. Ол документиге [illegible] партия организациязының секретары азы профэвилел [illegible] организациязының даргазы. Ниити билиглиг школаларның доозукчуларының характеристиказынга — школаның директору, класс удуртукчузу азы комсомол организациязының секретары ат салыр ужурлуг: ортумак билиг дугайында документти боду-биле: ортумак тускай өөредилге черин доозуп турарлар — диплом (демдектериниң бижээн) азы фото-чуруктар (3х4 см. хемчээлдиг), күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар). ССРЭ-ниң Чепсеглиг Күштеринден халашкан дайынчыларга белектериниң командылап черинден [illegible] тиг кирери албан эвес.

Паспортту болгаш шериг билетин [illegible] турарлар боттары көргүзер.

Үстүнде айыттынган документилерни копиян биле [illegible] чорудар адрес: 667001, Кызыл хоорай. Тыва АССР. Рабочая кудумчузунуң № 4 бажыңы.

ХҮЛЭЭП АЛЫШКЫН КОМИССИЯЗЫ.

Тываның кодээ ажыл-агый техникуму 1982—1983 өөредилге чылынга бот-өөредилге болгаш хүндүскү салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

Өөрениринин хуусаалары:

Хүндүскү салбырның даараазында тускай мергежилдерге — агрономия, зоотехния, ветеринария (10 класс соонда) 2 чыл 6 ай; ветеринария (8 класс соонда) — 3 чыл 6 ай; кодээ ажыл-агыйының механизациязы (8 класс соонда) — 3 чыл 10 ай; бухгалтер учёду (кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге) (8 класс соонда) — 2 чыл 10 ай.

Бот-өөредилгениң салбырының даараазында тускай мергежилдерге — агрономия (8 класс соонда) — 4 чыл 6 ай: агрономия болгаш зоотехния (10 класс соонда) — 2 чыл 6 ай;

— бухгалтер учёду (8 класс соонда) — 3 чыл 9 ай:

бухгалтер учёду (10 класс соонда) — 1 чыл 10 ай: кодээ ажыл-агыйының механизациязы (10 класс соонда) — 2 чыл 11 ай: кодээ ажыл-агыйның механизациязы (8 класс соонда) — 4 чыл 11 ай.

Техникумга ССРЭ-ниң эр херээжен хамаатыларын хүлээп алыр. Шуут кээп өөренир салбырларга 30 хар чедир назылыг, [illegible] (заочное) өөренир салбырларга — хар-назы ылгал чокка хүлээп алыр.

Техникумга кирер үеде мурнай хүлээп алыр эргелерлиг кижилер болза

1. Ниити билиг школазын доозарда мактал бижик, алдын азы мөңгүн медальдар-биле шаңнатканнар, а ол ышкаш ортумак профтехучилищелерин тергиин дипломнуг доосканнар.

2. Совхозтардан болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунга хамааржыр организацияларның доктааткан дүрүм ёзугаар өөредип чоруткан кижилери.

3. Өөредилгеге черинге чедип алыр дээш мергежилинин талазы-биле азы аңаа дөмей черлерге 2 чылдан эвээш эвес хуусааның иштинде ажылдааннар азы ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге 2 чылдан эвээш эвес албан эрттиргеш, курлавырже халажып үнген шериг албанныглар.

Кирериниң шылгалдаларын дужаары:

8 класс доосканнар орус дылга (диктант), математикага (аас-биле): 10 класс доосканнар — литератураага (чогаадыг), математикага (аас-биле), зоотехния, агрономия, ветеринария салбырларынга 10 класс доосканнар — литератураага (чогаадыг) болгаш химияга (аас-биле).

8-10 класстар доосхан болгаш документилеринде чүгле 4—5 демдектерлиг кижилерниң хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга кирериниң шылгалдалары чокка хүлээп алыр.

Кирериниң дугайында билдиришкинин техникумнуң директорунуң адынга чаңгыс аай кайык-биле чорудар.

Билдиришкинге капсырлаштырар чүүлдер:

— сөөлгү чыл азы ортумак билиг дугайында документилер (боттары);

— № 286 майыктың эмчи шынзылгазы;

— практиктиг ажыл стажтыглар болза, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, бир эвес кежээки болгаш бот-өөредилгеге кирип турар болза, чаңгыс аай хевир ёзугаар чоруткан бижик, совхозтарның болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунга хамааржыр организацияларның чоруткан бижиктери;

— 3Х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук (бөрт чок).

Техникумга кирер дээш келгеннер торуттунгенинин дугайында херечилелге азы паспортту, шериг билетин (курлавырда шериг албан[illegible]ныглар) азы кирер бижээн херечилелди [illegible] (шынзылгалар) боттары көргүзер.

Бот-өөредилгелиг салбырга билдиришкиннерни 1982 чылдың июнь 1-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Кирериниң шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге чедир болур. Сургуулдар составынга кирип санап, хүлээп алыры 1982 чылдың августуң 21-ден 25-ке чедир. Бот-өөредилгелиг салбырга кирериниң шылгалдалары 1982 чылдың августуң 1-ден 20-ге, ноябрьның 19-тан 21-ге чедир; сургуулдар составынга кирип санап, хүлээп алыры 1982 чылдың декабрь 16-дан 25-ке чедир.

Техникумнуң хүндүскү салбырынга кирип алганнарны ниити чурум-биле стипендия-биле хандырар. Совхозтарның үлегерин национал ажылчын-парның уругларын өг-бүлениң материалдыг байдалының дугайында шынзылгага үндезилээш, күрүнениң долу хандырылгазынга алыр.

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ. Кызыл хоорай. Ленин кудумчузунуң 5 дугаар бажыңы. Телефоннар №№ 2-36-04, 2-55-93, 2-43-09.

Республиканың даараазында профессионал-техниктиг училищелерге өөренип, мергежил чедип алырынче сөс чыл болгаш ортумак школалар доозукчуларын. Совет Армияның хуузаалелинден халашканнарны республиканың Профтехөөредилге эргелели чалап турар:

1. КЫЗЫЛДЫҢ БОЛ[illegible] БАЛГАЗЫНЫҢ № 1, № 2 КӨДЭЭ ПРОФЕССИОНАЛ-ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЛЕРИ:

Слесарь-сантехниктер болгаш чолаачылар: калбак билиглиг трактористер-машинистер: мал фермаларының электри монтёрлары [illegible] билир механизаторлар.

2. АК-ДОВУРАКТЫҢ № 3 ОРТУМАК ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ:

Руда арыглаар дериг-херекселдериниң машинистери: слесарь-сантехниктер: электри монтёрлары болгаш штукатур-малярлар.

3. КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ № 4 ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ:

[illegible] конструкциялардың дашчы-монтажчылары штукатур-облицовщиктер: малярлар, электри каңнакчылары: сургалыг кран машинистери: слесарь-сантехниктер.

4. АК-ТУРУГНУҢ (Улуг-Хем районда) № 7 ХПТУ-зу:

Конструкциялар дашчызы, монтажчылар: штукатур-малярлар: бызаңчы-чазаныкчылар: электри каңнакчылары.

5. ЧАДААНАНЫҢ № 6 ХПТУ-ЗУ:

Дашчылар: бызаңчылар: штукатур-малярлар: электри каңнакчылары (бир чыл өөренир).

6. КЫЗЫЛДЫҢ № 10 ТЕХНИКТИГ УЧИЛИЩЕЗИ ортумак школаларны доосканнарны хүлээп алыр болгаш токарьларны, фрезеровщиктерни, радиомонтажчыларны, слесарь-инструментчилерни белеткеп үндүрер.

Училищелерге өөренир хуусаазы: 8 класс доосканнарга — 3 чыл, 10 класс доосканнарга 1 чыл. Профтехучилищелерни үш чылда өөренип доозарлар мергежилин-биле кады ниити ортумак билигни чедип алыышаан. Чаңгыс-даа ортумак болгаш кодээ тускай өөредилгеже черинге кирер эргелиг дипломнуг алыр. Профтехучилищелерге өөренгеи үени күш-ажыл стажынга киир санаар. Өөредилгениң бүгү дургузунда сургуулдарны аъш-чем, тускай хептер-биле, стипендия-биле хандырар болгаш хоорай даштыкы чурттугларны общежитие-биле хандырар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден [illegible] халажып үнгеннер болгаш ниити билиглиг [illegible] турган, тудуг талазы [illegible] ол ышкаш комбинат[illegible] болгаш өске-даа кодээ [illegible] практика эрттирген кижилер училищелерге кыска хуу[illegible] болгаш оларга өөредилгениң 1-ги разрядтыг ажылчынның тарифтиг ажыл төлевири хемчээлдиг азы II [illegible] тракторист-машинистиң шак барымдаалаан тарифтиг төлевири хемчээлдиг стипендияны бээр (халас чем[illegible] ажылдаар хептерниң болгаш стипендияның орнунга).

Училищелерде секциялар, бот-тывынгыр уран чүүл болгаш техниктиг чогаадылга бөлгүмнери ажылдап турар. Чылдың-на сургуулдар Карадалайже, Москва хоорайже болгаш социалистиг күрүнелерже туристиг аян-чорук кылдып болур аргалыг. Училищелерде профтехөөредилгениң сургуулдарының «Трудовые резервы» спорт ниитилелиниң республика чемпионнары болгаш танцы ансамбли ажылдап турар.

Училищелерге өөренирин күзээннер директорнуң адынга шилип алган мергежилин айтып билдиришкинин бижиир. Билдиришкинге бо-жар чүүлдер:

1. Ортумак билиг дугайында аттестат азы сөс чыл школазын доосканының херечилелин.

2. Эмчи шынзылгазы (№ 286 майык ёзугаар);

3. Чурттап турар черинден [illegible].

4. Үш фото-чурук (3х4 см. [illegible]).

5. Комсомол рай (хоор) комитединиң азы бүдүрүлге черинден чоруткан бижик.

Документилерни шилип алган училищелерниң үнелиг чагаа-биле почта дамчыштыр чорудуп болур.

Училищеге өөренири-биле [illegible] түннеринниң дугайында херечилелди [illegible] демдектээн паспортту көргүзер.

Училищеге өөренир дээш аныяк кижилерниң херечилелинде азы аттестадында айыттынган демдектерин бодаар кирериниң шылгалдалары чокка хүлээп алыр. Мергежилин шилип алырының, училищеге кандаар өөренириниң болгаш бүдүрүлге черинге ажылдаарының айтырыгларынга хамаарышкан беседа кылыр.

[illegible] — 1982 чылдың сентябрь 1-де.

Аныяктарның ажылчын мергежил шилип алырынга дузалаар [illegible] рын ПТУ-ларже организастап чорудары биле бүдүрүлге черлериниң [illegible] болгаш күш-ажыл ор[illegible] [illegible] Тыва [illegible] школалар директорларын, [illegible] класс удуртукчуларын, тудугжар болгаш совхозтар удуртукчуларындан, черлерниң Совет болгаш комсомол организацияларындан [illegible].

Красноярскиниң болгаш Абаканның күрүнениң педагогика институттарынга конкурстан дашкаар студентилер хүлээп алырын чарлап турар.

Красноярскиниң күрүнениң педагогика институдунга: биология-география, төөгү, күш-культура кижизидилгезиниң факультеттеринге:

Абаканның күрүнениң педагогика институдунун: даштыкы дылдар (немец болгаш англи дылдар салбырлары) факультединге хүлээп алыышкыны кылыр.

Ол институттарга кирерин күзээннер республиканың чырыдыышкын министерствозунуң кадрлар килдизинге кээр.

Өөренирин күзээннер даараазында документилерни киирип болур:

1. Ортумак билииниң дугайында аттестат (боду-биле).

2. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы (бар болза).

3. № 286 эмчи шынзылгазы.

4. Өөренип азы ажылдап турган черинден характеристика.

5. 3х4 см хемчээлдиг (6 саны) фото-чурук.

Күш-культура [illegible] факультединге кирип турарлар [illegible] тилерден аңгыда спорттуң мергежил ([illegible] эвес) билеңни, ГТО-нуң III чадазы шынзылгазын база [illegible].

Өөредилге [illegible] 1982 чылдың июнь 29-те Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 1 бажыңга келир.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-11-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун кээп четпейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00200

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 125 (11923) | 1982 чылдың май 28, пятница | 1925 чылдан үндүрүлгелээн | Өртээ 3 көп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

«Көдээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын эргелеп башкарарын экижидер дугайында» болгаш «Экономиктиг механизмни сайзырангайжыдарының база колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын быжыглаарының талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалдарны СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган. СЭКП ТК-ның бо чылдың май 24-те болган Пленуму ук доктаалдарны бадылаан. Хүлээп алган доктаалдарның допчузун моон адаанда парлаан.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫ БОЛГАШ АГРОҮЛЕТПҮР КОМПЛЕКИЗИНИҢ ӨСКЕ-ДАА АДЫРЛАРЫН ЭРГЕЛЕП БАШКАРАРЫН ЭКИЖИДЕР ДУГАЙЫНДА

Амгы үениң аграр политиказының үндезинин салган СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда чуртка көдээ ажыл-агыйны болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын улам ыңай көдүрериниң, аъш-чем аймаа бүдүрериниң көвүдедириниң талазы-биле кандаар-даа аажок улуг ажылды кылып чоруткан деп доктаалда демдеглээн. Ол үениң [illegible] материалдыг-техниктиг баазазы дыка [illegible] көдээ ажыл-агый [illegible] индустриалдыг орууңда быжыы-биле туруп кааптан. Колхозтарны болгаш совхозтарны кадрлар-биле быжыглаарының хоорайның база көдээниң ажылчыннарының чурттаашкынының болгаш культура-амыдырал байдалдарын [illegible] талазы-биле хемчеглерни боттандырган.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң индустриалдаштырылгазының база специализациязының хөгжүткениниң хире-чергези-биле колхозтарны болгаш совхозтарны материалдыг курлавырлар-биле хандырарының, техниканы септээриниң болгаш [illegible] материалдыг ажылдарын чорударының талазы-биле [illegible] талазы-биле бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның калбак четкизи көстүп келген.

Көдээ ажыл-агыйны, агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларын эргелеп башкарарында четпестерни доктаалда демдеглээн. Эргелеп башкарарының тургустунган системазы хөлүн эрттир улуг болгаш чер-чалыы чер сапай быдаргай, эргелел аппаратының саны үндезин-барымдаа чокка өзүп турган. Эргелеп башкарарының адыр болгаш девискээр барымдаалаар принцивин эргежок чугула дүүштүрерин чамдык черлерге хандырбайн турган. Ажыл-агыйларның дыка хөй көдээ область, республика болгаш районнар аразының органнарының хөй санныг трестериниң болгаш [illegible] турар район звенозу кошкаан.

Көдээ ажыл-агыйны хандырып турар ССРЭ-ниң Сельхозтехниказының, [illegible] химиязының, ССРЭ-ниң Мелорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелери болгаш [illegible] ры, туруг, белеткел, транспорт болгаш өске-даа организациялар организация болгаш экономика талазы-биле колхозтар болгаш совхозтар-биле кошкак харылзаалыг болуп турар.

Эргелеп башкарарынга ведомстволар аразының быдаргай чоруу планнаашкынга, материал-техниктиг хандырылгага, специализацияны чорударынга болгаш бүдүрүлгени чогумчалыг кылдыр сайгара тургузарынга шиңгээ четпестерни болдурган. Көдээниң комплекстиг [illegible] база катаптаашкынны болдурган. Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-чорудулгазынга хөлүн эрттир холгаан [illegible] методтарын [illegible] айтышкын, дужаал бээри күштелген турган.

СЭКП Төп Комитети болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Аъш-чем програмназын чедиишкинниг күүсе[illegible] байдалдарны тургузар [illegible] көдээ ажыл-агыйның агроүлетпүр комплекизиниң [illegible] кирген. Ол

хемчеглер дараазында чүүлдерни баш удур көрүп турар:

[illegible] көдээ ажыл-агыйның кол звенолары болур колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-агый талазы-биле бот-тускайлаң чоруун база инициативазын бедидери, оларның үре-түңнелдиг ажылдаарынга таарымчалыг, экономиктиг социал, организастыг байдалдарны тургузары;

бүдүрүлгениң көвүдедиин, ажыл-агыйларның экономиказының быжыглаары база күрүне пландарын чугаа чокка күүседири дээш, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының база специалистериниң [illegible] хөгжүдери, ажыл-агыйжы чоруун болгаш харыысалгазын бедидери;

эргелеп башкарарының экономиктиг методтарын агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларынга болгаш хамаарыштыр [illegible] байдалдарны тургузары;

эргелеп башкарарының район звенозун быжыглаары, эргелеп башкарарының девискээр болгаш адыр барымдаалаар принцивин чөптүг дүүштүрери [illegible] быдаргай чоруун чайладыры, эргелел аппаратының санын кызыраары.

Агроүлетпүр комплекизиниң министерстволарының болгаш [illegible] чер-черде органнарының база эргезинде турар бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның ажыл-чорудулгазын аайлап таарыштырар, курлавырларны [illegible] бүдүрериниң база садып алыр [illegible] ыын чок өстүрериниң, шынарын бедидериниң күженишкиннерин мобилизастаар, комплекстиг [illegible] ажыктыг чоруун хандырар сорулга-биле эргелеп башкарарының чогуур органнарын тургузары эргежок чугула деп көрген.

Районга районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынын тургузарын баш удур көрүп турар. Ооң составынга колхозтар, совхозтар, [illegible] аразында тургускан черлер, көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелери, а ол ышкаш оларны хандырып турар болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези-биле база ооң продукциязын [illegible] холбашкан бүдүрүлгелер болгаш организациялар кирер. Ээлеп каш районнарны хандырып турар бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны хамаарышкан үстүнде турар органнар-биле дугуружканы ёзугаар агроүлетпүр каттыжыышкынының составынга кирип болур.

[illegible] турар бүдүрүлгелер болгаш организациялар ажыл-агый талазы-биле бот-тускайлаң чоруун, юридиктиг чер болур эргезин база ведомствога хамаарылгазын хевээр арттырар.

Районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынын эргелеп башкарар дээди органы болза улус депутаттарының район Советиниң тургузары Каттыжыышкынның чөвүлели болур деп доктааткан. Чөвүлелдиң составынга [illegible] көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги — Каттыжыышкынның чөвүлел даргазы, [illegible] даргалары болгаш совхозтар директорлары, а ол ышкаш улус депутаттарының район Советиниң шиитпири ёзугаар агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларының бүдүрүлгелериниң болгаш [illegible] кирер.

[illegible] районнуң [illegible]

оралакчызы болур. Каттыжыышкын чөвүлелиниң ажылчын аппарады районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң аппарады болур, ону районнарның ам ажылдап турар көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, а ол ышкаш колхозтарны база совхозтарны хандырып турар бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның пиитн санының күсели-биле тургузар.

Обласка, крайга, автономнуг республикага областың (крайның), республиканың (АССР) агроүлетпүр каттыжыышкынын тургузар. Каттыжыышкынның составынга агроүлетпүр комплекизиниң областың, крайның, республиканың (АССР) организациялары болгаш оларга чагырткан бүдүрүлгелер кирер.

Областың, крайның, республиканың (АССР) агроүлетпүр каттыжыышкынының эргелеп башкарар дээди органы болза, улус депутаттарының область (край) Советиниң, автономнуг республиканың Дээди Советиниң тургузары чөвүлел болур. Чөвүлелдиң составынга агроүлетпүр комплекизиниң областың, крайның, республиканың (АССР) организацияларының удуртукчулары болгаш улус депутаттарының область (край) Советиниң, автономнуг республиканың Дээди Советиниң шиитпири-биле эргелелдиг [illegible] кирер.

Каттыжыышкынның Чөвүлелиниң даргазы облкүүском (крайкүүском) даргазының оралакчызы азы автономнуг республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы болур.

Областың, крайның көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги, автономнуг республиканың көдээ ажыл-агый министри областың, крайның, автономнуг республиканың [illegible] даргазының бирги оралакчызы кылдыр томуйлады. Облкүүскомнуң, крайкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң автономнуг республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң аппараттары [illegible] ажылчын аппарады болур, ону агроүлетпүр каттыжыышкынның составынга кирип турар бүгү организацияларның болгаш албан черлерниң эргелел аппаратының пиитн санының күсели-биле тургузар.

[illegible] республиканың Министрлер Чөвүлелиниң президиумунуң комиссиязын азы республиканың Министрлер Чөвүлелиниң көргениниң ёзугаар агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле өске органны [illegible] республикага тургузар. Комиссияның (органның) составынга кирген министрлер болгаш ведомстволар удуртукчулары, а ол ышкаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы өске-даа албан-дужаалдыг кижилер кирер.

Эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле [illegible] даргазы болур.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң агроүлетпүр комплекизиниң талазы-биле комиссиязы ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде тургустунган. Ооң составында ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри, ССРЭ-ниң кат-ногаа министри, ССРЭ-ниң белеткел министри, ССРЭ-ниң эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министри, ССРЭ-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри, ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри, ССРЭ-ниң көдээ [illegible] министри, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге-тех-

никтиг хандырылгазы талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң мал ажыл-агыйының талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында микробиология үлетпүрүнүң Кол эргелелиниң начальниги, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң шиитпири ёзугаар өске-даа албан-дужаалдыг кижилер кирген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң президиумунуң агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле даргазы ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы болур.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле комиссиязынга дараазында бүдүүлгелерни онаан:

агроүлетпүр комплекизинче кирип турар министерстволарның болгаш ведомстволарның ажыл-чорудулгазын дүүштүрер, ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планнарын дүүштүр партияның болгаш чазактың шиитпирлериниң оларның күүседип турарын, көдээ ажыл-агый продукциязын белеткээр, машиналарны, дериг-херекселдерни, химижилелгениң чепсек-херекселдерин, материалдыг, саң-хөө болгаш күш-ажылчы курлавырларны ажыктыг ажыглаар талазы-биле, үлетпүрнүң аъш-чем адырларының продукциязының бүдүрүүшкүнүн, ооң шынарын бедидерин болгаш херегленикчиге чедирер талазы-биле даалгаларының күүселдезин контрольдаар;

чурттуң агроүлетпүр комплекизиниң, а ол ышкаш комплекстиң адырлар аайы-биле хөгжүлдезиниң ССРЭ-ниң Күрпланының белеткээн перспективтиг планнарының төлевилелдерин баш бурунгаар көөр;

агроүлетпүр комплекизиниң улам ыңай хөгжүлдезиниң айтырыгларының талазы-биле саналдарны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даалгазын ёзугаар белеткээр;

районнарда, областарда, крайларда болгаш автономнуг республикаларда агроүлетпүр [illegible] төлевилелин ССРЭ-ниң Күрпланы, ССРЭ-ниң Юстиция министерствозу, ССРЭ-ниң Саң-хөө министерствозу, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады кылгаш, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге киирер;

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга даалган. Ол саавырларны ажылдап кылырда үстүнде адаткан [illegible] ажыл-чорудулгазы аъш-чем бүдүрүлгезин өстүрер сорулгалыг агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларының деңгелдиг болгаш балансылаттынган [illegible] агроүлетпүр комплекизиниң бүгү бүдүрүлгелерин күрүне планнарының күүселдезинче, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче угланган [illegible] деп көрген.

колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа үлетпүр бүдүрүлгелериниң хандырылгазын экижидер, оларның материал-техниктиг баазазын быжыглаар;

көдээниң чурттакчыларының чурттаалга болгаш культура-амыдырал байдалдарын экижидер, көдээге амгы үениң инфраструктуразын тургузар;

агроүлетпүр комплекизиниң технологтуг болгаш организастыг чаңгыс аай чоруун хандырып турар ажыл-агый механизмин болгаш [illegible] тиг херекселдерин шинчилел сайзыраңгайжыдары бол-

гаш ооң адырларының болгаш хевирлериниң ажыл-чорудулгазын сөөлгү түңнелче дорт угландырар;

күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң бот-эрүүгү-чарылгалыг ажыл-чорудулгазынга экономиктиг турум байдалдарны тургузар, бүдүрүлгени орулгалыг кылдыр башкарар дээш харыысалганы бедидер;

агроүлетпүр комплекизиниң адырлар аайы-биле болгаш девискээр аайы-биле структуразын сайзыраңгайжыдар, күш-ажыл курлавырларын черин болгаш бүдүрүлгениң өске-даа чепсек-херекселдерин ажыктыг ажылдаарын хандырып турар бүдүрүлге специализастаашкынының болгаш концентрастаашкынының сайзыралдыр;

«Кызыл черлерни» болгаш [illegible] барымдаалап турган ажылдап берген капитал салышкыннарын, материал-техниктиг күш-ажылчы, саң-хөө болгаш өске-даа курлавырларны кол [illegible] оларны шын ажыглаар;

[illegible] алыр талазы-биле ажыл-агыйлар аразының комплекстиг программазын ажылдап кылыр база практикага боттандырарын организастаар, [illegible] болгаш бүдүрүлгениң ажыктыын бедидип турар, курлавырларга камналгалыг чаа технологияларны тургузар болгаш киирер;

хөмүдап турар адырларының, бүдүрүлгелериниң болгаш үлетпүр черлериниң хөгжүлдезинге идиг бээр ажыл-агыйның чорудулгазын [illegible] лээр;

курлавырларның эргежок чугула фондуларын тургузар;

чурттуң аъш-чем комплекизиниң бир кезээ болур хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйның болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң дузалал [illegible] ажыл-агыйларын улам ыңай [illegible] талазы-биле хемчеглерни боттандырар;

ЭСМ-ни коллективтиг ажыглаарының чаңгыс аай четкизинге, эргелеп башкарылганың автоматтыг системазын болгаш экономика-математиктиг аргаларны калбаа-биле нептередиринге үндезилеп, агроүлетпүр комплекизиниң адырларының болгаш бүдүрүлгелериниң информация-саналга [illegible] системазын тургузар.

Агроүлетпүр комплекстерни эргелеп башкарар органнарга дараазында эрге-хуулгаалгаларны берип турарын доктаалда айыткан:

районнарның агроүлетпүр [illegible] чөвүлелдери —

контроль чурагаларда [illegible] колхозтарга болгаш совхозтарга тургустунган номенклатура ёзугаар планныг көргүзүглерин тодарадыр болгаш көдээ ажыл-агый продукциязының садып алырының күрүне планнарының төлевилелдерин улус депутаттарының район Советтеринге бадылатпыры-биле киирер. Агроүлетпүр каттыжыышкыннарының составында кирип турар өске-даа бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның планнарының төлевилелдерин чугаалажып көөр болгаш ол талазы-биле саналдарны чогуур үстүкү органнарже киирер;

колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң үндүрүп берген капитал салышкыннарның лимиттерин, бюджеттиг акшаландырылганың болгаш кредитти, а ол ышкаш материал-техниктиг [illegible] тракторларны, комбайннарны [illegible]

(Уланчызы 2-ги арында).

СОВЕТ-АВСТРИ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Май 26-да Кремльге СЭКП ТК-ның Чиндиге секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Австрия Республиканың Федералдыг президентизи доктор Р. Кирхшлегер-биле чугаалажыышкыннары болган, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң чалаазын ёзугаар ол Совет Эвилелинде албанның аян-чорууну-биле келген.

Чугаалажыышкыннарга киришкеннер: совет талазындан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң дашкы херектер министри А. А. Громыко; австри талазындан — дашкы херектерниң Федералдыг министри В. Пар, садыгның, үстынныштың болгаш үлетпүрнүң федералдыг министри Й. Стрибахер.

Ийи талалыг харылзааларның байдалын болгаш перспективаларын, ол ышкаш делегейде амгы байдалды тодарадып турар эң чугула айтырыгларны чугаалажыышкыннар үезинде көрген.

Совет Эвилелиниң болгаш Австрияның харылзаалары ёзулуг кожа-хелбээ догуннаашкынының бөдүүштүг болуп, деңнилгелиг шүтүм-биле хөгжүп турарын Л. И. Брежнев [illegible]. Хемчээлдиг болгаш бүзүрежилге сиңникен совет-австри кады ажылдажылга бот-боду-ын дүрүм ёзугаар эргелерин болгаш эрге-ажыктарын болур-чогуурун биле барымдаалавышаан, Европа хилтиң амыдыралынга

боттуг фактор болу берген.

Совет Эвилели-биле кайыдаа талага ажыктыг боттуг харылзааларны Австрия бедик-биле үнелеп турар, ол харылзаалар ниңа-бүрү ниңиндей тургузугнуг күрүнелерниң кады ажылдажылгазының херек кырында чаагай үлегери-дир деп, Р. Кирхшлегер демдеглээн.

Совет-австри харылзааларда политиктиг эки байдал эң-не ниңа-бүрү таларга ажыктыг ажыл-херектиң харылзааларынга база таарымчалыг салдарын чедирип турарын демдеглээн. 1990 чылга чедир үеге көрдүнген үр хуусаалыг программага үндезилээш, чедиишкиннерниг хөгжүп турар экономиктиг кады ажылдажылгада бедик деңнел чедип алдынган. ССРЭ биле Австрия садыг-экономиктиг харылзааларының темпилерин болгаш ажыктыын моон ыңай-даа өстүрер, оларның хевирлерин сайзыраңгайжыдар деп шиитпирлиг.

Делегей айтырыгларын чугаалажып турарының үезинде Л. И. Брежнев биле Р. Кирхшлегер тайбыңны быжыглаарынга, дүшкүүрлүг чоруктуң [illegible] камгалап арттырарынга, боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазынга хамаарышкан айтырыглар дугайында ийи чурттуң [illegible] азы чок болуп турарын айыткан.

Боо-чепсектерни, хамыктың мурнуунда ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин шеглээр талазы-биле ССРЭ-ниң чоокта чааты саналдарынче австри талазының кичээнгейин Л. И. Брежнев угландырган. Деле-

гейде болуушкуннарның чорудулгазын чавырылдырышкынның болгаш тайбың кады ажылдажылганың үнүнче эглидирин киирер дээш бодунуң шыдаары бүгү чүүлдерин Совет Эвилели кылыр апаарын ол онзалап демдеглээн. Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында совет-американ чугаалажыышкыннарга кымның-даа эрге-ажыктарын дора көрбес, ак сеткилдиг, чөптүг дүгүрүжүүшкүннерни чедип алыр дээш ССРЭ туржуп турар. Ол чорук стратегиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар дугайында ам болур чугаалажыышкыннарга база хамаарышкан.

[illegible] АКШ-биле чугаалажылгага совет таланың беленнинге Р. Кирхшлегер байыр чедирген.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Хельсинкиге чергилиг хуралга [illegible] бүгү хемчег-биле идиг бээр деп ийи таланың бодалы быжыгланган. Европага бүзүрежилгениң болгаш айыыл чок чоруктуң быжыглаарының хемчеглериниң база чепсеглениишкинниң дүжүрериниң талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында шиитпирни хүлээп алырын киириштир. Мадрид ужуражыышкынының түңнелдиг доозулур бээр деп идегелин Л. И. Брежнев биле Р. Кирхшлегер илереткен.

Чугаалажыышкыннар найыралдыг болгаш боттуг бүдүштүг байдалга эрткен.

(СЭТА).

СЭКП ТК-ГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

СЭКП Төп Комитединге төп солуннарның, журналдарның, ном үндүрер черлерниң, информация агентилелдериниң, телевидение болгаш радио дамчыдылгазының, идеологтуг албан черлериниң удуртукчуларының чөвүлел хуралы болган. СЭКП ТК-ның Чиндиге секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар хемчеглериниң дугайында» илеткелин тайылбырлаар болгаш пропагандалаар талазы-биле, СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле массалыг информация черлериниң сорулгаларын анаа чугаалажып көрген.

Эш Л. И. Брежневтиң революстуг теориязы, СЭКП-ниң ленинчи аграр политиказын чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдериниң улуг салыышкынның бооп турар илеткелин партия, бүгү совет улус хандызы-биле чугаалажып, улуг сорук кирилгени-биле утпуп, хүлээп алган.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёв чугаа чугаалаан. Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның секретарлары М. В. Зимянин, И. В. Капитонов олар киришкеннер.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунга үндезиннери салдынган партияның амгы үеде аграр политиказын СЭКП ТК-ның бооң соонда болгулаан Пленумнары болгаш партияның XXIV—XXVI съездилери улам хөгжүткен болгаш амыдыралда ооң чайгылыш чок боттанып турарын демдеглээн. СЭКП ТК-ның май Пленумунуң тооруглуг шиитпирлери көдээ ажыл-агыйның болгаш ооң [illegible] хөгжүлдеринге чаа үе-чада болбушаан, бодунуң сорулгалары болгаш хемчээлиниң талазы-биле бүгү улус ажыл-агыйын улам көдүрерин хандырар ужурлуг. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтышкыннары ёзугаар, эш Л. И. Бреж-

невтиң инициативазы-биле ажылдаттынып кылдынган ССРЭ-ниң Аъш-чем програмназын бодунар-ла кыска хуусаанда иштинде чурттуң чонун аъш-чем продуктулары-биле идегелдиг хандырар ар[illegible].

Парлалганың эң чугула сорулгазы болза, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айтышкыннарның болгаш түңнелдерниң, СЭКП ТК-ның Пленумунуң документилериниң утказын бүгү-ле ажылчыннарга чедир тайылбырлаары, ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигенцияның эртеминге Аъш-чем программазын болгаш анаа хөйнашта СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалдарын боттандырар талазы-биле идепкейлиг организакчы болгаш политиктиг ажылды калбартырынга партия организацияларынга бүгү хемчеглер-биле дузалаары болур деп чөвүлел хуралга айыткан.

Массалыг информацияның болгаш пропаганданың чепсек-херекселдери чер болгаш мал ажылының культуразының бедидери, черни, бүдүрүлгениң фондуларын, материалдыг, күш-ажыл болгаш саң-хөө курлавырларын ажылдаарын экижидери, чыдырыгларны узуткаар, камналга болгаш тумагалаа, ажыл-агыйны чорударының чаа-чаа аргаларын ажыглаары, агроүлетпүр комплекизиниң бүгү адырларынга эң эки сөөлгү түңнелдерни чедип алыры дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының идепкейлиг организакчылары болган турар ужурлуг.

Аъш-чем программазы бодунуң баштайгы үре-түңнелдерин 1982 чылда-ла берген турар ужурлуг. Чогум-на ынчангаш тараа, эът, сүт болгаш өске-даа продукцияны садып алырының күрүне планнарының ыяап-ла доозар болгаш ажыр күүсеттинеринге, юбилейлиг чылдың дужуун чогуур үезинде ажыглап болбаазырадырынга болгаш бү-

рүнү-биле камгалап алырынга бүгү хемчеглер-биле идиг бээри эргежок чугула.

Солуннар, радио болгаш телевидение совет улустуң чаагай чоруун чайгылыш чокка бедилеринче угланган СЭКП ТК-ның шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң айтышкыннарын боттандырары дээш кызымаккай демисежир, тараажыларның, малчыннарның, механизаторларның, көдээниң болгаш хоорайларның күш-ажылчы коллективтериниң, специалистерниң чогаадыкчы аргаларын деткиир, оларның мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле пропагандалап ажыглаарын чедип алыр ужурлуг.

Партия райкомнарының, колхозтарның, совхозтарның, агроүлетпүр комплекизиниң бүдүрүлгелериниң партия эге организацияларының хөй талалыг ажыл-чорудулгазы калбаа-биле чырыдары солуннарның, телевидениениң болгаш радионуң кол кичээнгейлиг тевүнге турар ужурлуг. Чүгле күштүг үндүрүп турган ажылдааарындан болгаш организакчы база идей-кижизидилгелиг ажылдың тудуш холбаалыг болурундап, кижилер-биле ажылдап билириндеп күш-ажылчы эгидилге, партияның салган сорулгаларының күүсеттинери шиитпирлиг хамаарылыр.

Парлалга ажылының чугула угланыышкыны болза амгы үениң совет көдээзиниң социал дептиилгезин, көдээ чонунуң амыдырал-чурттаалгазының болгаш социал-культура байдалдарының чаартылгаларын бүдүреддии-биле илередип көргүзери бооп турар.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырары — кижинартийжи, бүгү улустуң херек болур. Совет парлалганың, журналист бүрүзүнүң бедик хүлээлгези — СЭКП ТК-ның май Пленумунуң тооруглуг шиитпирлерин күүседири дээш бүгү улустуң демиселиниң бирги одуруунга туржуру болур.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ХАРЫЫЗЫ

[illegible] дүжүрериниң болгаш айыыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле [illegible] комиссияның ажылдап үндүрген саналдарын болгаш сүмелерин, ол ышкаш ооң даргазы, Швецияның [illegible] кескү ажылдакчызы У. Пальмениң үделге чагаазын ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке тыпсып берген. Комиссияның саналдарын болгаш сүмелерин КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинниң дүжүрер талазы-биле II тускай сессиязынга, күрүнелерниң болгаш чазактарның баштыңнарынга дамчыдып бээр.

Боттарының идеологиязының болгаш үзел-бодалдарының талазы-биле ниңа-бүрү кижилер комиссияда киргенин онзалап демдеглевишаан, У. Пальме бодунуң чагаазынга пиити чүүлдүзүнүгүнү чедип алган болгаш комиссияның сүмелериниң база саналдарының үндезини болу берген ындыг принциптиг

түңнелдерни көргүскен. Ол бирээде, ядролуг дайынга тиилекчилер турбас, дээди харысалга чүл дээрге, дайынның тыптып келирин болдурбазы, тайбыңны камгалаары болур дээрзиниң дугайында түңнел-дир. Ийиде, ол — кы[illegible] ядролуг дайынның болдунар аргалыынга шиңзыгар чорук айыылдыг аймаараашкын-дыр дээрзинге бүзүрел. База үште, коргударының боо-чепсээн мөөңнээринге үндезилеттен концепцияның бүгүдеге айыыл чок [illegible] бүзүрел-дир.

У. Пальмеге харыызы Л. И. Брежнев чоруткан, мында чугаалааны болза:

«Силерниң чагааңар-биле сонуургалдыг таныштым. Силерниң баштаан комиссияңарның ажылдап кылган саналдарын болгаш сүмелерин чогуур кичээнгей-биле өөренип көөр.

Бистиң моон мурнунда ужуражыышкынывыс болган үеден бээр Совет Эвилели боо-

чепсекти эндере бүдүрерин кызыгаарлаарынче угланган каш-даа чугула саналдарны үндүрген. Ол талазы-биле боттарывыстың күженишкиннеривисти моон соңгаар-даа кошкатпас деп долу шиитпирлиг бис. Чижээ, КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсеглениишкинниң дүжүрер талазы-биле II тускай сессиязы [illegible] бистен хамаарышкан бүгү-ле чүүлдерни кылыр бодалдыг бис.

Боттарывыстың [illegible] саналдарывысты үндүрбүшаан, ооң-биле кады бистер өске чазактарның азы хой-ниттиниң көдүрген боттуг саналдарын дыңнаарынга болгаш барымдаалап көөрүнге кезээде белен бис. Силерниң баштаан комиссияңарның ажылы тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң херээнге бараан болур дээрзинге идегелимни илередирин күзей-дир мен».

(СЭТА).

МОСКВАДАН ЧОРУПКАНЫ

Австрия Республиканың Федералдыг президентизи Р. Кирхшлегер май 27-де Москвадан Ташкентиже чорупкан. Ол Совет Эвилелинде ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң чалаазын ёзугаар албанның аян-чоруун кылып келген.

Аэродромга Р. Кирхшлегерни СЭКП ТК-ның Чиндиге секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, ССРЭ-ниң дашкы херектер министри А. А. Громыко, албанның өске-даа кижилери үдээн.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арынга).

[illegible] машиналарын, дериг-херекселдерин [illegible], тулуг болгаш өске-даа ма[illegible] берген материал-техниктиг курлавырларының 10—15 хуузун эргежок чугула апарган таварылгада оларның чөпшээрели-биле агроүлетпүр каттыжышкынының составында кирип турар бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның аразынга катап хуваар.

чамдык бүдүрүлге — ажыл-агый ажыл-чорудулгаларын [illegible] совхозтарның болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның саналын өзүгаар төнчүдер. Кандыг-даа ведомстволарга хамаарыжып турары хамаарылга чокка төнчүткен бүдүрүлге-ажыл-агый ажыл-чорудулгаларын [illegible] гелерге (организацияларга) дагзыр ийикпе ол сорулга-биле ажыл-агыйлар [illegible]

[illegible] туруп хамаарылга чокка [illegible] бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның чедирип турар ачы-дузазы болгаш күүселдип турар ажылының өртек-үнезин (тарифтерни) чаңгыс аай нормативтерге үндезилээш бадылаар, а ол ышкаш колхозтарның болгаш совхоз[illegible] турары малдың, мал чеминиң, материалдарның болгаш өске-даа курлавырларның саналын эртсин туруп[illegible]

[illegible] каттыжышкынының составында кирип турар чамдык бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның [illegible] тавар[illegible] туралга апарган таварылгада үстүкү ведомство органнары-биле дугуржулга өзүгаар [illegible] тап хуваар;

[illegible] социал-культура хемчеглериниң болгаш чурт-талга тудуунуң, бүдүрүлгени [illegible] фондуларын тургузар болгаш нормативтиг чогуур документилерге үндезилээш, оларны кай-ыыр үндүрериниң болгаш [illegible] радыр;

оларның ведомстволарга хамааржып турары хамаарылга чокка, каттыжышкынының составында кирип турар совхозтарның болгаш өске-даа бүдүрүлгелерниң база организацияларның удуртур ажыл-дакчыларын болгаш специа[illegible] деңнелдерин чаңгыс аай дүрүмге үндезилээш бадылаар.

областарның, крайларның болгаш автономнуг республикаларның агроүлетпүр каттыжышкыннарының чөвүлелдери —

областың, крайның, автономнуг республиканың агроүлетпүр комплекзинде кирип турар бүдүрүлгелерниң болгаш [illegible] дезинин планының кол-кол [illegible] кеер а ол ышкаш районнар болгаш ажыл-агыйлар категорияларының аайы-биле [illegible] кедээ ажыл-агый продукциязының садарының [illegible] тип чугаалажып кеер болгаш [illegible] край Совединиң күүсекомунга болгаш автономнуг республика[illegible]

[illegible]

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Австрия Республиканың Федералдыг президентин Р. Кирхшлегерге алдар кылдыр май 26 да Кремльдиң Улуг ордузунга дүъштеки шайлалга тургускан.

Президентиниң аян-чорукка үлеп чоруур Австрияның күрүне ажылдакчылары оон-биле кады келген.

Совет талазындан шайлалгага Л. И. Брежнев, Н. А. Тихонов, А. А. Громыко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң [illegible]

СЭКП ТК-ның Чиигиис секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев шайлалгага чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

— Хүндүлүг дээрги Федералдыг президент!

Хүндүлүг австри аалчылар!

Эштер!

Дээрги президент, Совет Эвилелинде чедип келген найыралчы Австрия Республиканың төлээлекчилери, силерге [illegible] чедирип тур мен.

Совет Эвилелиниң болгаш Австрияның [illegible] хары[illegible] заалары ийи талаларга ажыктыг негелде болу бергенинге бистер өөрүп турар бис. Ужуражылга бүрүзүнде бот-боттагывыска чугаалаар, келир үеде кылыры-биле дугуржуп алыр чүүлдеривис бар болуп турар.

[illegible] эвес, харын-даа Европаның ниити калбак эрге-ажыктарынга таарымчалыг болуп турар. Кандыг-бир байдалдардан хамаарыштыр чайгылышкыннардан хостуг болгаш быжыг туруштуг совет-австри кады ажылдажылга Европага тайбыңның тодаргай фактору болуп турар. 1955 чылдың Күрүне керээзиниң дугайында манаа холбаштыр сагынмайн барып болбас.

Төөгүлүг ол документиге кажан ат салып турган үеде Австрияга кандыг-даа халапты күзээн эвээш эвес чүлчүрүкчүлер бар болгаш.

Чижээ, эвилелчилер болгаш камгалакчылар чокка улуг [illegible]

[illegible]

Манаа биске көргүскен эн-не [illegible] кадайымның болгаш мени үдеп чоруур кижилерниң өмүнээзинден база өөрүп четтирдим, манаа күзенчиг аалчылар болганывыстың чазгай сагыш-сеткилин бо хүлээп алышкын биске арттырып каап турар-дыр. Байырлал байдалының чүгле бо столунуң артында турар бүгү кижилерге эвес, харын-даа Совет Эвилелиниң улустарынга найыралдыг, хүн[illegible] болгаш австри улустуң өмүнээзинден дамчыдарынга бо таварылганы ажыглаарын менээ база чөпшээрээп көрүңер. Мээн адресимге хамаарыштыр ам чаа байыр чедирген сеткилинер дээш адактың сөөлүнде Силерге ханызы-биле өөрүп четтирдим. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң дээрги Даргазы

Амгы үеде делегей байдалы [illegible]

Күрүнелерниң делегей нитилежилгезиниң идегелин бистиң политикавыстың эдилеп турарын сагыш-сеткилдиң улуг ханышкыны-биле демдеглеп болур бис. Бистиң күрүневистиң догуннаашкынының ол үндезиннеринге бистиң бердингенивиске үндезилээш, тодаргай болгаш бүзүрелдиг политиканы бистиң [illegible]

Дээрги Дээди Советтиң Президиумунуң Даргазы!

Тайбың хуваттынмас. Чер [illegible] дээш харысалга чүгле улуг күрүнелерге эвес, харын база ортумак болгаш бичии-даа күрүнелерге база онаажыр. Делегейде идеологтуг болгаш өске-даа чөрүлдээлер барымдаа чокка Австрия дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга болгаш улустарның база кижилерниң харылзааларынга идиг кылыр дээш күжүн үндүрүп турар.

[illegible]

Бо бүгү чылдарның дургузунда австри-совет кады ажыл[illegible] дажылганың эн үлегер-чижээ боop, анги-анги ниитилел си[illegible] эртип келген болгаш моон-даа соңгаар база-ла ындыг болур боор деп чугаалаар болзумза, мээн-биле чөпшээрежир [illegible]

[illegible] тургузунар ужурлуг. Кижилер аразынга харылзааларга ажыглаттынып келген: болунга күзевейн турар чүүлдү кымга-даа кылба — дээр эрги принцип күрүнелер аразынга харылзааларга база күштүг болур ужурлуг.

Каттышкан Нацияляр Организациязы бистиң делегей по[illegible]

ЭКОНОМИКА МЕХАНИЗМИН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫДАР БОЛГАШ КОЛХОЗТАРНЫҢ БАЗА СОВХОЗТАРНЫҢ ЭКОНОМИКАЗЫН БЫЖЫГЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

Колхозтарга, совхозтарга болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге бот-орузга-чарылгалыг [illegible] быжыглаарының, бүдүрүүшкүннүң көвүделиринге болгаш продукцияның шиңнарын ажыдаарынга [illegible] күштелдиринче угланган хемчеглерниң комплекзин боттандырып чорудары эргежок чугула деп СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап көрген.

Мыйыстыг бода малды, хаваннарны, хойларны, сүттү, тарааны, чигир свеклазын, [illegible]

[illegible] цыал айтырыглар талазы-биле күрүне комитеди, ССРЭ-ниң [illegible]

[illegible] болгаш материал-техниктиг хандырылганың чурумунуң дугайында саналды дараазында кол чүүлдерни барымдаалап тургаш, үш ай хуусаа иштинде ажылдап кылгаш, СЭКП ТК-га болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чугаалажып көөрү-биле киирер:

агроүлетпүр комплекстиң ажыл-чорудулгазын чаңгыс аай тудуш кылдыр, ол комплексте кирип турар адырларга чарып тургаш планнаар;

партияның болгаш чазактың доктаалдары-биле доктааткан чүгле ындыг көргүзүглерни, а [illegible]

[illegible]

Р. КИРХШЛЕГЕРНИҢ чугаазы

[illegible]

• • •

Л. И. Брежневтиң болгаш Р. Кирхшлегерниң чугааларын чыыштылар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш эргим-челдиг адыш часкаашкыннары боop турган.

Дүъштеки шайлалга найыралдыг байдалга эрткен.

(ТАСС).

Бөгүн — Кызыгааржының хүнү

КАЖАН-ДАА СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ

В. ИВАНОВ, ССРЭ-ниң КАК-ниң кызыгаар шериглериниң политиктиг эргелелиниң начальниги, генерал-майор.

Совет кызыгааржылар дүне болгаш [illegible] соогунда болгаш ышкам изиг-даа Төрээн чурттуң ыдыктыг кызыгаарын үнгү-чыдын чоокка камгалап турарлар.

Империалистиг бөлүктерниң хамыктың мурнунда АКШ-тың [illegible] буруузу-биле делегей байдалы дыка дүшкүүрлүг апарган. Мындыг байдалда кызыгаар [illegible] — олар ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарларын карак огу дег камгалап, совет улустуң [illegible] ужурлуг. В. И. Ленин 1918 чылдың май 28-те РСФСР-ниң Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң кызыгаар камгалалын тургузар дугайында декретке ат салган турган. Ол айтышкын кызыгаар [illegible] хөй-хөй чылдарда үнелиг сорулгаларын тодараткан.

Социалистиг Ада-чурттуң кызыгаарын камгалаар дугайында ленинчи идеялар СЭКП-ниң программылыг документилеринде. ССРЭ-ниң Конституциязында болгаш эш Л. И. Брежневтиң ажылдарында болгаш чугааларында [illegible] байдалынга таарыштыр улам-на сайзыралыр [illegible].

Партия Төп Комитединиң [illegible] өлүгаар революстуг [illegible] кызыгаар шериглериниң үндезини болган. Оларны тургузарын болгаш [illegible] ВЧК-туң даргазы Ф. Э. Дзержин-ский удуртуп турган.

Коммунистер-ленинчилер эң-не ак сеткилдиг, эрес-диди, революцияның идеалдарынга кызыгаар чок бердинген Төрээн чурттуң патриоттарын кижизидипкеннер. Басмачыларның болгаш дээрбечилерниң бөлүктеринге удур [illegible] йында, Хасанга [illegible] тулчуушкуннар дугаайында [illegible] төөгүнүң баштайгы [illegible] ры чогум-на оларның [illegible] биле бижиттинген.

Кызыгааржылар Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы тулчуушкуннарының ырак мурнунда-ла фашистер-биле сегиржип [illegible] гаарларынга [illegible] он-он диверсиялыг бөлүктерни [illegible].

Олар 1941 чылдың июнь 22-ниң [illegible] кызыгаар гарнизоннары-биле кады фашизмниң [illegible] жок улуг күжүнүң [illegible] совет черниң [illegible] бербес дээш амы-тынын [illegible] рам чокка берген.

Кызыгаарга болгулаан баштайгы тулчуушкуннарның Алексей Лопатин, Виктор Усов, Андрей Кижеватов, Федор Морин болгаш өскелер [illegible] хөй кызыгааржылар [illegible] маадырлыг чоруку кылганнар. Дайын чылдарында 826 [illegible] ажыг кызыгааржыларга Совет Эвилелиниң Маадырлары атты тывыскан.

Кызыгааржы дайынчылар В. И. Лениниң чагыгларынга [illegible] мурнуу профессионал арга-мергежилин [illegible] кызыгаар шериглеринде [illegible] политиктиг серемчилел, [illegible] [illegible] Ю. Бабанский [illegible] Сафонов болгаш оларның [illegible]

[illegible] урекчилери эртип шыдавас. Кызыгааржыларга чүгле шериг күжү болгаш чепсек-херекселдери эвес, харын база оон чоогунда чурттап турар чон оларга база дыка дузалап турарын демдеглээр херек.

Дайзын кызыгаарны тавартыр эртери барык болдунмас [illegible]

[illegible] дыг болгаш идегелдиг камгалаар» — деп кыйгырыгның ада-биле социалистиг чарыш кезектерде калбарган. Офицерлер В. Селиверстов, А. Ивчатов, Б. Филиппов, Н. Урюкин оларның командылаан кезектериниң хууда составтары ол чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң илдиринден Леонид Ильич Брежнев мынча дээн: «Чекистер империалистиг [illegible]

[illegible]

«Совет улустуң тайбың [illegible] ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарларын — [illegible]

Кызыгааржы оолдар бо-дур
Кымнар боор деп уттавазалы.

Өскимен, Дуушкалап —
Ол-бо чүктен Тываныңче

Шериг хереэн эрттирер дээш
Чедип келген оолдар-дыр.

Ыт четкен хайгыылчылар
Ырак черже топтап туру.

Дайзыннар кирбезин дээш
Дайынчылар хынамчалыг.

ЧҮГЛЕ ЧАҢГЫС ХҮНДЕ

Тываның кызыгааржыларының турар чери. Бөску агитациялыг [illegible] хээлери-биле шиметтинген девискээр иштинде, дозуланчак ногаан бүрүлери чечкикелек тарыгал ыяштарга бүргеткен. Хөй каът бажыңнарга чедип келгеш, бир бажыңның үшкү каътынче үнериңге бисти орук баштактывыс — хуусаа [illegible]

Офицер Ф. Ф. Хабибуллинниң кабинеди. Мендилешкеш, [illegible]

— Билдине берди, билдин — дээш, бисче улам чоокшулап олуруп алгаш чугаалай-дыр. — [illegible] кызыгааржылар [illegible] эвес уткуп турар. Салбырлар

бисти дашкаар эдерти берди.

Массалыг уругкаашкынга [illegible] нормативтерин дужаап турган кызыгааржыларны командылап турган офицер В. В. Бонигин ол болду. Кичээл дооступ турган болгаш ол бисти бөлүнүп салбырының бир хүнде эртер ужурлуг кичээлдери-биле көрүп, кызыгааржыларның чурттап турар байдалы-биле таныжарынче чалай-дыр.

Ленинчи өрээл. Шимен [illegible] сонуургаанывысты эскерээн боор. «Бисте бүгү чүвени кызыгааржылар боттары кылып турар. Хөй каът бо бажыңнарны, оон-даа өске тудугларны база. Каңдыг талант бисте чок [illegible]!»

Валерий Владимирович [illegible]

[illegible] офицер кадрларының ролю улуг. Ындыгаар бисте хөй. Чижек кылдыр, дашты, өөредилге шөлдеринде кичээл эрттирип турар анык офицерлерни адап көрейн: В. В. Бонигин, Н. В. Истомин олар-биле таныжылар — дээш, Фаим Фаридович [illegible]

— Байырлалга [illegible] хуулуп [illegible] чугаалап тур

ышкаш. Болар ол талазы-биле доктаамал тиилекчи улус. Бо чылын чаа шериг албаны эрттирип келген аныяк кызыгааржыларны бо салбыр шефке алган. Чай аразында ында база «шошкун» турар кижи — [illegible] дир.

[illegible]

[illegible] совет кызыгааржының ыдыктыг даалгазын күүседирин билиин, күжүн үндүрүп, [illegible] кызыгааржылар чедиишкиннииг уткуп турар.

В. САТ.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

САЛГАКЧЫЛАРНЫҢ ЧҮРЕКТЕРИНДЕ

[illegible]

А. САВЧЕНКО, капитан.

ЗАСТАВАЛАРДАН МЕДЭЭЛЕР

АТ САЛГАН АВТОМАТ

[illegible]

Л. СТЕПАНИН, майор.

УКРАИНАДАН ААЛЧЫЛАР

[illegible] тиң шефчилеривис келген, оларны чылыы-биле уткулу[illegible] бистиң заставага шериг албаны эрттирген, амгы үеде бир [illegible] ниг ужуражыр дээш ажылдап турарын чугаалап берген.

А. ЗАБРОДИН, лейтенант.

КОНЦЕРТ

Закавказьениң Кызыл туктуг кызыгаар округунуң улуг лейтенант В. Паламарчукка удурткан ыры болгаш танцы ансамбли ырак бедик дагларда турар заставаларга баргаш, концерттер көргүскен.

Грузин ССР-ниң алдарлыг артизи В. Арутюнянның көргүскен номерлерин кызыгааржылар [illegible] ры-биле уткаан.

Л. ЛУКАШОВ, майор.

№ 5 (119)

1982 чыл, май

Дайынчылар- кызыгааржылар хостуг шагында. Кызыгаарның хайгыылчыларынга оон чоогунда хоорайның ботталыныгыр уран чүүл коллективиниң киржикчилери концерт көргүзери-биле чедип келгеннер.

Н. ЖИГАНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

КЕЗЭЭДЕ КАМГАЛАЛДА

Бистиң ынак Төрээн чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарын [illegible] гемни күүсеткен мен. Застава чараш бойдус чурумалдыг черде турар: холуушкак ыяштыг бедик дагларлыг, мурнуу талазында Хем агып чыдар.

[illegible] ряние дүне-даа, хүнүс-дөө таваржыр чүве болгай. Спортка хончуг ынак турган бис. Штанга көдүреринге, хостуг хүрешке, чадаг чарышка, бег кагарынга, шыдыраа ойнаарынга маргылдаалар доктаамал эртип келген. Ол шериг [illegible]

[illegible]

Ю. ХОВАЛЫГ.
Чөөн-Хемчик район.

ТУРАСКААЛ

Ада-чурттуң Улуг дайынының [illegible] фронтунче эки тура-биле чораан чаңгыс чер чурттугларын чон үргүлчү сактып, оларны чоргаарал-биле адап чоруурлар. Ындыг болбас арга чок. Олар дээрге [illegible]

[illegible]

О. ДАНГАА.
Улуг-Хем район.

ШАПКЫН СУГГА СЕГИРЖИП АЛЫШКЫН

[illegible]

А. СЕРДЮК.
(ПМА).

СОҢГУЛДАЛАРГА УТКУШТУР

[illegible]

Ю. БОНДАРЕНКО, прапорщик.

Совет прокуратураның 60 чылынга

СОЦИАЛИСТИГ ХООЙЛУ-ДҮРҮМ КАМГАЛАЛЫНДА

Бүгү-российниң Төп күүсекчи Комитединиң IX чыыжының үшкү «сессиязы 1922 чылдың май 26-тегн доктаалы-биле күрүне прокуратуразын тургусканындан бээр 60 чыл болган. Прокуратураны тургусканының мурнунда Коммунистиг партияның, Совет чазактың чуртка хоойлу-дүрүмнү быжыглаары дээш шыңгыы демиселин болгулаан. В. И. Ленинниң ат салганы Совет эрге-чагырганың баштайгы декреттеринде-ле эң шыңгыы революстуг корум-чурумнуң, контрреволюция-биле, [illegible] демиселдиң, Октябрьның чаалап алышкыннарын быжыглаарының чугулазын онзалап демдеглеп турар. Хоойлуларны шыңгыы сагыыры Совет [illegible] болгаш быжыглаарының магадылалы болу берген.

В. И. Ленинниң бодап турганы-биле алырга, тускай, шынар талазы-биле чаа, төп дээди эрге-чагырганың шүүрүнден хоойлуларның ылаптыг сагылдазы дээш күрүне хайгааралын чорудар органны — совет прокуратураны тургузар ужурлуг турган.

1922 чылдың май 26-да Бүгү-российниң Төп Күүсекчи Комитединиң сессиязы «Прокурор хайгааралының дугайында» [illegible] хүлээп алган, ааң 1922 чылдың май 28-те М. И. Калининниң ат салганы-биле ол хоойлу апарган. Күрүне прокуратуразын хоойлуларның шын күүселдезинге хайгаарал тургузар болгаш [illegible], [illegible]-биле демиселди шын тургузар сорулга-биле ынчаар тургускан.

1922 чылдың декабрьда ССР Эвилелин тургустунганы чаңгыс аай хоойлуларны болгаш эргелерниң чаңгыс аай системазын быжыглаарынга чаа болгаш шиитпирлиг үе-чада болган. Коммунистиг партияның чаңгыс аай поли[illegible] [illegible] чарылбас чаңгыс эви, ниитилелдиң чаңгыс аай экономиктиг [illegible] организациязы, совет күрүне эрге-чагыргазының үстүнден адаанга чедир чаңгыс аай системазы федеративтиг Совет күрүнеге социалистиг хоойлу-дүрүмнүң чаңгыс аайын баш удур тодараткан.

Совет прокуратура бодунуң тургустунганының баштайгы хүнүнден-не Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле хоойлу-дүрүм сагылгазынга идепкейлиг хайгааралды боттандырып, кем-херек үүлгедикчилеринге удур демиселди чорудуп келген. Совет чурттуң хөгжүлдезиниң бүгү [illegible] ге дүүштүр совет прокуратура бодунуң ажыл-чорудулгазын идепкейлиг боттандырып келген. Чижээ, Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында прокуратура тылды быжыглап, дайын үезиниң хоойлуларының сагылгазын шыңгыы хайгаарап келген. Прокуратура органнары Күрүнениң онза комиссиязы-биле кады немец фашистиг эжелекчилерниң үүлгедиглерин истээр талазы-биле улуг ажылды кылган. Чыгдынган документилер дайынның фашист кол буруу[illegible] рольду ойнаан.

Хоойлу-дүрүмнүң шыңгыы сагыырын хандырары — Коммунистиг партияның доктаамал болгаш могат чок сагыш салышкынында. СЭКП-ниң удуртукчу ролю хоойлу-дүрүмнүң хандырарынга болгаш быжыглаарынга СЭКП-ниң удуртукчу ролю ол сорулганы бистиң чуртувуска чедиишкинниг боттандырарын магадылап турар. СЭКП-ниң XXV болгаш XXVI съездилериниң шиитпирлеринге дүүштүр чуртка социалистиг хоойлужудулганы болгаш эрге-чурумну улам ыңай быжыглаарының угланыышкынын туруштуг болгаш сорулгажа чүткүлдүг чорудуп турар. Хоойлуларны шыңгыы сагыыры, оларның бүгүдеге албан болуру партийжи болгаш күрүне чурумунуң чөрчүп болбас бирги чергелиг негелдези дээрзин партийжи документилерде демдеглээн.

Прокуратураның органнарының болгаш оон ажыл-[illegible] принциптери 1977 чылдың ССРЭ Конституциязында [illegible]ган, олар ССРЭ-ниң Дээди Со[illegible] хүлээп алганы «ССРЭ-ниң прокуратуразының дугайында» хоойлуда бүрүн-биле киирттинген. «ССРЭ-ниң прокуратуразының дугайында» ССРЭ-ниң хоойлузун хүлээп алганы-биле прокуратура органнары боттарының ажыл-чорудулгазын бүгү угланыышкыннарга ажыктыг чорударынга эриндиктиг үндезинни алган. Хоойлуларны кандыг-даа хажыдыышкыннардан камгалавышаан, хажыдыышкыннарны илередип база чайлатпышаан, прокурор хайгааралы совет хоойлуларның ролюн болгаш ат-алдарын бедидип, күрүне болгаш ниити органнарының ол талазы-биле ажылынга салдар чедирип, хамаатыларның күрүнеге, оон органнарынга бүзүрелин күштелдирип турар.

СЭКП ТК-ның «Эрге-чурумну камгалаар талазы-биле ажылды экижидер болгаш кем-херек үүлгедиглерге удур демиселди күштелдирер дугайында» доктаалында база СЭКП обкомунуң IV пленумунуң доктаалында эрге-чурум камгалаар органнарының амгы сорулгаларын барымдаалааш, хоойлу-дүрүм [illegible] болгаш эрге-чурум камгалалын хандырар талазы-биле [illegible] бүгү талалыг түңнеп көргүскен. Оларда совет хоойлуларның, ниитилелдиң эрге-ажыктарының, хамаатыларның эргелериниң камгалалында турар прокуратура, иштики херектер, юстиция, суд ор[illegible] чугула кичээнгейни угландырган. СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң ол органнардан партия «совет эрге-чурумнуң кандыг-даа хажыдыышкынныарынга удур демиселге уламна идепкейлиг, принципиалдыг, эптешпес чорукту манап турар» деп чугаалаанынга дүүштүр, ол доктаалдарда эрге-чурум камгалаар органнар кем-херек [illegible]ринге удур эптешпес чок болгаш шиитпирлиг демиселди чорударының чугулазын демдеглеп турар.

Хөй националдыг Совет күрүнениң составында эң аныяк прокуратура Тыва АССР-ниң прокуратуразы болуп турар. Республиканың прокуратуразы, СЭКП ТК-ның доктаалдарын, ССРЭ-ниң Чиңгине прокурорунуң айтыышкыннарын күүсетпишаан, партияның обласьтың [illegible] удуртулгазы-биле совет хоойлуларны бүгү черлерге сагыырын хандырар, кем-херек [illegible] демиселди күштелдирер талазы-биле быжыг угланыышкынны чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

Прокуратура дээди мергежилдиг юристерни, оон иштинде [illegible]дан белеткээринче, прокуратура органнарын мораль тала[illegible] [illegible] болгаш харысаалгалыг сорулгаларны күүседип шыдаар кадрлар-биле четчелээринче кичээнгей салып келген. Тыва АССР-ниң прокуратуразы тургустунган турда дээди эртемниг чаңгыс-даа ажылдакчы чок турган болза, ам оларның 93 хуузу, оон иштинде 42 хуузу тывалар. Дээди юридиктиг эртемниг. 35 хуузу СЭКП кежигүннери болгаш кежигүнүнге кандидаттар болуп турар.

Совет прокуратураның 60 [illegible] чуннарывыстың аттарын ханы хүлээп көрүүшкүн болгаш хүндүткел-биле адап турар бис. Олар база амгы үеде персоналдыг пенсионерлер Д. С. Мижит, О. Т. Охемчик, К. Ф. Баныр-оол, И. И. Макушин, А. Т. Соломатов, О. И. Губина болгаш өскелер-даа дыр. Бистиң хүрээленивисте В. И. Барышев, А. М. Очур, Ю. М. Чагжит-оол, Э. М. Германова, С. К. Товариштай, Ш. С. Куулар, Е. А. Дамба, К. А. Ооп дээш өске-даа мергежилдиг кадрлар өзүп келген.

Прокурорларның болгаш истекчилерниң эң хөйү партияның болгаш күрүнениң херек[illegible] [illegible] мергежилинге ынак, боттарының хүлээлгезин бедик-биле угаап билип, кем-херек үүлгедиглерин болгаш өске-даа [illegible] бас дээш кужениишкинниг ажылдап чоруур. Мангыстаачак чорукка, хээлилээшкинге, кончаалаашкынга, күш-ажылчы эвес орулгаларга, социалистиг өнчүге халдаар чоруктарга кандыг-даа тиглерни хаар теләэде, ынчаар ажылдаары негеттинер.

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурумну быжыглаарынга юстиция, суд, прокуратура, совет милиция органнарының харысаалгазы бедик дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизинге демдеглеттинген. «Ол органнарның ажылдакчыларының профессионал билиглери хамааты эрес-диди, саттынмас чоруктар-биле болгаш чөптүг чорук-биле дүүшкен турар ужурлуг» деп Л. И. Брежневтиң айтыышкыны прокуратура органнарынга мобилизакчы улуг ужур-дузалыг. Прокурорлар, истекчилер күрүне болгаш күш-ажыл чурумун быжыглаары, социалистиг өнчүнү болгаш эрге-чурумну камгалаары, кандыг-даа эрге-чурум хажыдыышкыннарын болдурбазы болгаш чайладыры ниити партийжи болгаш ниити күрүне ужур-дузалыг дээрзин удуртулга болдурар ужурлуг. Бистиң сорулгавыс партияның болгаш күрүнениң сагыш салышкынынга харыы кылдыр боттарының [illegible] ривисти прокуратураның ажыл-чорудулгазын [illegible] болур.

Совет прокуратура бодунуң 60 чылын совет улустуң улуг байырлалы — ССРЭ-ниң 60 чылының бүдүүзүнде демдеглеп турар Совет Эвилелиниң алдарлыг өөнга уткуштур чоруп ора. Тыва АССР-ниң прокуратуразының ажылдакчылары ол байырлалды чүткүлдүг күш-ажыл-биле, боттарының ажыл-чорудулгазының деңнелин улам бедилдер-биле демдеглээринге шиитпирлиг.

А. ГОРЕЛОВ,
Тыва АССР-ниң прокурору.

АЛДАН ХАРНЫҢ БЕДИИНДЕ

Уран чүүлдүң кижилери

КЫЗЫЛДЫҢ Ленин кудумчузунда 63 дугаар бажыңның үшкү каъдында бир квартира бар. Оон ортаакы өрээлинден өй-өйде, музыка [illegible] куттулуп-ла келгилээр. Ону [illegible] концерт [illegible]. Чок, ол мындыг эвес. Бажыңның ортаа өрээлинче кире бээрге, [illegible] дүгү агара берген кижи пианинода ойнаан, бижиттинген орар. Бичии ойнай каапкаш, [illegible], база катап ойнай бээр. Чамдыкта пианинога орус, тыва болгаш өске-даа ырларны [illegible].

— [illegible] кинниг дөрт чылдары Ростислав Кенденбильге төнмес-батпазы-ла аажок ышкаш сагындырган. Ынчалзажок бо удаада чугула эң харысал[illegible] — [illegible] дургулунда кылган ажылын дужаары арткан турган. Ол [illegible], чогаалчы Сарыг-оолдуң «Чечен биле Белекмаа» деп либреттозунга ооң бижээни үш кежеге баштайгы тыва [illegible] мурнунда Ростиславтың сагыш-сеткилин хайныктырып [illegible]ру Брюшков баштаан күрүне комиссиязы ооң ол баштайгы чогаадыкчы улуг ажылын канчаар үнелээр ирги деп бодал ону бичии-даа амыратпаан. Ол мындыг болур-даа ындаан. Бо хире улуг хемчээлдиг чогаалды бижиириңге чедир хире күш, угаан-бодал үнмээн дээр!

Бижип-бижип алгаш апаар[illegible] «[illegible]-мөөңү таарыштыр[illegible]» дээш башкылар холун [illegible] узун, арганзымаар, делгем херектиг, костюмтуг, [illegible] шыңгыы кижи бар. Ол болза Ростиславтың тускай эртемниң башкызы про[illegible] Сергей [illegible] Бельфинсон. Ооң негелдезин, берген онаалдазы студентиге дүрүм-биле дөмей-ле. Ынчангаш Кенденбиль хостуг үелерде шак-шагы-биле, херек апаргаында хондур-даа олурупкаш, а эртен туруп кээрге баш аар болгулаар. Ынчалзажок эолчетиг кичээлче ол дадаштыг чоруптар турган.

Бо удаада Сергей Яковлевич [illegible] болган. Харын-даа Кенденбильдиң мөгүдекеп турганын эскерип каап, ол ону оожургаткан.

Ростислав Кенденбиль ол харысалгалыг экзаменин ду[illegible] кежигүнү профессор Волошников анаа чедип келген:

— Эр-хей-дир сен, Ростислав! Бистиң опереттаңны күрүне комиссиязы эки деп үнеледи. Бо дээрге, сээң чогаадыкчы улуг ажылыңның эгези-дир. Моон соңгаар-даа улам чедиишкинниг болуруңну күзедим — дээш, ооң холун дыңзыг туткан. Кенденбиль баштай чүнү-даа канчаар аайын тыппайн, кайгай берген келек турган.

Ол аразында ооң башкылары болгаш кады сургуул дооскан өөрү, ылангыя чаңгыс чер [illegible] өскелер-даа ону хүрээлеп келген болгаш чедиишкининде болганы дээш аңаа база-ла байыр чедирип турган. Ол болза Ленинградтың Римский-Корсаков аттыг Ленин орденниг күрүне консерваториязының чанында училищени оон дооскан — 1958 чыл-дыр. Опереттаның симфониялыг хөгжүм үдээн болгаш пластинкага база бижиткен. Удаваанда ону консерваторияның улуг [illegible].

КАНДЫГ-БИР концертке азы радиога өткүт, хөөг үнүг ырларжы азы бөлүк кижилер ырларының мурнунда чарлакчы: «музыказы Р. Кенденбильдиңи» деп чарлаарын бо-ла дыңнаар бис. Ростислав Докур-оолович ырлар [illegible] чы ажылын 1942—1945 чылдарда Кызылдың театр студиязынга өөренип турган-ла эгелээн. Оларның эң-не баштайгызы — С. Тамбаның «Солун утказ» деп ырызынга аялганы бижээни болган.

Колдуунда-ла бичии, элээди [illegible] тиннелиниче эгелеп кирер апаар. Кенденбиль билип кээрге-ле, ооң адазы Докур-оол ирей Чадаананың Кара-Дыт ынчаар болгаш чаңгыс чер чурттуг [illegible] хөгжүмнеринге сураглыг [illegible] ны аңаа чаңнап-ла чалгай [illegible]. Ынчалзажок эки музыкант [illegible] база херек болгай. Чечен чогаал, музыка дугайында ниити билиглин ол үжеп [illegible] ны сеңзүредир. Дөртен чылдарның эгезинде Даг-Алтай хоорайга рабфакка шору өөренип апкан.

ЫНЧАЛЗАЖОК ооң тускай школазынга өөренмээн, ону доосиаан кижиге музыканың далай дег чалгыгларынче ханы шымнып кирерин берге апаар. Ынчангаш музыкант, композитор болур дизе, улам хандыр өөренир, бурунгаар базар апаар деп бодалдар ооң сагыш-сеткилин амыратпаан. Ооң ол-ла күзели Ленинградта Римский-Корсаков аттыг консерваторияның чанында музыка училищезинге ону 1954 чылда чедирип келген. Аңаа өөредилгениң чылдарында Кенденбиль ырлар [illegible], хөгжүм квартеттерни, романстарны консерваторияга болган конкурстарга киришкен, үргүлчү шаңналдыг черлерге киргилеп турган.

Кенденбильдиң өөредилгезин [illegible] кинн ыракта Тывага артып калган өг-бүлезинге аажок өөрүшкүлүг боор турган. Аңайкара чажындаң кады өзүп, соңгузунде барып салым-чолун каттыштырып, өг-бүле тудуп [illegible] ленге үлежир Катязы ынчан Кызылдың театрынга эки ажылдап, урут-дарыы-даа чаагай өзүп-мандып, өг-бүлениң амыдыралы бодунуң эзээ-биле чорупп турган.

Ыракта Тывада өг-бүлези, уруглары база бар, боду студент, ынчап кээрге ооң өөре[illegible]ралга белен эвес школа болган. Ол-ла чылдарда Ростислав Кенденбиль тыва чогаалчылар С. Сарыг-оол, С. Суруң-оол, Ю. Кюнзегеш, С. Тамба олар-биле чогаадыкчы харылзааны тургузуп, 40 ажыг аял[illegible].

Амыдыралга чамдык бергелер турза даа, өөредилгениң ол чедиишкинниг дооскан. Билиг-биле чепсегленип алган соонда, чаа чалгыннын чүве дег кылдыр сагындырар апарган. Баштай Кызылда уругларның музыка школазында, ооң соонда урап чуул училищезинге башкылавышаан чамдык лириктиг ырлар аялгаларын бижип эгелээн. Ооң-биле каты чогаадыкчы ажылдап үргүлчүлевишаан, бот-тыва[illegible] уран чүүл бөлүмнериниң ажылын удуртуруңче улуг кичээнгейни салып келген. Кызылдың № 2 школазынга ниити ырының, хөгжүмнүң бөлүмнерин дыка үр удуртуп келген, ам мында башкылап турар бот-тывынгыр композитор Альберт Тапов ооң дугайын сеткил ханыышкыны-биле мынчаар чугаалаар:

— Музыка бижиириңге чүткүлдү, черле ынчаш чогаадыкчы ажылынга орукту эң баштай-ла бо школага Ростислав Докур-ооловичиниң удуртуп турган бөлүмүнге алган мен...

Кенденбильдиң [illegible] ажылынга улуг черни төрээн чериниң аян-шинчизин, бөлүүн кижилериниң амыдыралын, сагыш-сеткилин, бодалын илередип, көргүскен ырларының музыка чогаалдары кирер. Ниитизи-биле ол барык-ла ийи чүс ажыг янзы-бүрү ырларга музыканы бижээн, оларның хөй-хөйү чонга аажок нептерелдиг апарган.

КОМПОЗИТОР 60-70 чылдар үезинде хөй-хөй ырлар аялгалары-биле кады ансамбльдерге, хойнун ырларынга таарыштырган чогаалдарны, «Ынакшыл болгаш ожээн» деп шиини музыкалыг бижигилээн. Ол-ла чылдарда ком[illegible]лыының хемчээли улам хер лип, симфония оркестринге ойнаар «Чечектел-ле, төрээн черим!» деп [illegible] чогаадып тургускан. Оларның чамдыктары чүгле Тывага эвес, Москваның, Новосибирскиниң театрларының спекталь[illegible] [illegible]ковулары улуг чоннайы-биле чаңгыландып, хөй-хөй ке[illegible].

Тура-соруктуг-ла болза, кижиниң күштүг күзелинге чүү-даа шаптыктавас. Барык-ла бижээн хар чоокшулап, бажының дуктеринде ак хырбаа «овладайн» коступ, көгере берген эштиң база катаң өөренир деп туралдыг дыңнааш. Ооң эш-өөрү аңаа чеде берген. Оларның бирээзи олура:

— Эртем-билиин четчир-дир чүзүк чогаалдарын база хөй болтай, улгады берген, апаргап кижи өөренирге берге эвес чүве бе, а мен болза-ла бажыңымга сүттүг сарыг шай аартап, ыры аялгалары бижип олурар мен — деп баштактангылаан.

— Чо-ок төрээн, «ушпас дизе, дагаланыр, часпас дизе, өөренир» дижир болгай. Барык-барык консерваторияның бодунга шуут өөренир деп чүвени болап кер. Ол дээрге улуг аас-кежик-дир — дээш. Кенденбиль пианинога узун хөөг аялгаларны улаштыр-улаштыр ойнапкан.

Ленинград консерваториязынга 1969—73 чылдарда профессор А. С. Леманның клазынга стажировка эрттирип турган. Ростислав Докур-оолович чаа-чаа улуг хемчээлдиг музыка чогаалдарын-даа би[illegible], эртем билиг-биле-даа улам хандыр чепсегленип алган. Ол үеде симфонияны, ийи сюитаны, квартетке ойнаар музыканы болгаш өске-даа чогаалдарны бижээн.

ССРЭ-ниң композиторлар эвилелиниң кежигүнү Р. Д. Кенденбильдиң 70—80 чылдарда ырларга аялгалар бижиири [illegible] чогаадыкчы ажылынга кол черни ээлеп келген. «Орденниг Тыва», «Алдарлыг комсомол», «Маадырывыс Валентина», «Сылдыс», «Койгунак» дээш композиторнуң бижээни он-он аялгалары чонунуң ынак ырлары апарган. Оон аңгыда ол соолгу чылдарда улуг хемчээлдиг музыка чогаалдарын — «Сапп дангынаазы», «Ишчеек» деп комедияларның музыказын, «Мөңге мөге» деп ыры симфониялыг музыка-шүлүглелин, «Тыва кожамыктарның», уругларга таарыштырган бөлүк ырларны болгаш чамдык симфония, камера-хөгжүмнүг чогаалдарны бижигилээн. Ооң хөй чылдарда чогаадыкчы ажылын. Совет Тываның музыка культуразын хөгжүдеринге киирген са[illegible] «[illegible] Демдээ» орден-биле шаңнап демдеглээн. А 1982 чылдың май төнчүзүнде композитор алдан харлаан, музыка урап чүүлүнүң талазы-биле ачы-хавьяазы дээш аңаа Тыва АССР-ниң улустуң артизи деп хүндүлүг атты тывыскан.

— Алдан харлааш, пенсияже үнзүмле-даа, улуг хемчээлдиг музыкалар чогаадып бижиирин кужениишкинниг уламчылаар мен — деп, Ростислав Докур-оолович бүзүрелдиг чугаалап турар.

С. ШОЙГУ.

ЧУРУКТА: композитор Р. Д. Кенденбиль.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«АРЫГ АГААР» ОПЕРАЦИЯ

«Арыг агаар» деп Бүгү-эвилел операциязының кол сорулгазы болза долгандыр турар бойдусту, агаар бассейнин камгалаары болур. Ол май 25-те эгелээн болгаш июнь 19-га чедир уламчылаар.

Орукка чоруп орар автомобильдиң соонга шөйдүнчек ыш артып калырын кым эскербээн боор? Машиналарның, мотоциклдерниң, мопедтерниң үндүрген ыжында хоралыг бүдүмелдер бар деп чүве кымга-даа чажыт эвес. Гидрометеорология талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне комитединиң сан[illegible] бүртгээр алырга, автомобильдерниң үндүрүп турар хоралыг бүдүмелдери ниитизи-биле чурт иштинге алырга, агаар бассейнинче кирип турар ындыг бүдүмелдерниң барык 30 хуузу болур. Улуг хоорайларда автомобильдерниң үндүрүп турар хоралыг бүдүмелдери [illegible] ындыг бүдүмелдерниң мырыңай ажып турар.

Күрүнениң автоинспекциязының арткан хынаан түңнелдерин барымдаалаан кээрге, министерстволар болгаш ведомстволар — транспорт херекселдериниң ээлери автомобильдерниң ажылдап [illegible]ны газтарында хоралыг бүдүмелдериниң барының деңнелин [illegible] хайгаарап көрбейн турар. Чүгле чаңгыс эрткен чылда КАИ органнары 167 муң машиналарны ажыглаарын газында хоралыг бүдүмелдериниң барының нормазы ажып турары дээш хоруглаан.

Сибирьде [illegible]ның Төп эртем-шинчилел институдунуң автотранспорт бүдүрүлгелериниң специалистеринге салган айтырыгларының түңнелдериндан алгаш көөрге, хөй-хөй ажылдакчылар «хоралыг» болгаш «ыштыг» деп сөстерниң ылгалын орта билбес, а чүгле 20 хуузу ажылдап үнген газтарның тургузуун билир, 10 хире хуузу газтарга хоралаашкынның демдектерин ылгап билир болган. Автотранспортчуларның чүгле 20 хуузу долгандыр турар бойдусту камгалаарынга боттарының киржилгезиниң аргаларын өөренип көрген болган.

Партияның болгаш чазактың долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле доктаалдарын күүселдезинге ажылдарны идепкейжидер-биле ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозу ССРЭ-ниң гидрометкүркому-биле кады «Арыг агаар» деп операцияны эрттирип турар. Ындыг хемчегни ССРЭ-де бир дугаар чорудуп турары ол.

Операцияның белеткелиниң үезинде девискээр аайы-биле КАИ, Гидрометкүрнунарның органнарының санитар-эпидемия станцияларының, автотранспортчуларның профэвилел комитеттериниң, [illegible] комиссиялары тургускан. Автоажыл-агыйларда, техниктиг хандырылга станцияларында диагностика пункттарында хыналда-хемчээлге херекселдерин ылак белеткээн. Ол чорук ажылче үнер автотранспорт херекселдериниң агаарны хоралаашкынының деңнелин тодарадыр шаавылаарынга салдарлыг. Операцияның үезинде автоинспекцияларның ажылдакчылары, оларның эки туружу дружинниктери автотранспортчулар ортузунга тайылбыр ажылдарын калбаа-биле чорудар. Автомашиналарның ажылдап үндүрген газтарында хоралыг бүдүмелдериниң деңнелинче онзагай кичээнгей салдынар — гараждардан үнерде болгаш катап кирерде — билдингир.

Операцияның эртип турар үезинде улуг хоорайларда диагностика станцияларының [illegible] башкарылганың автоматтыг системазының [illegible] аргалары илереер, олар агаарже хоралыг бүдүмелдерниң эвээш үнеринге салдары чедирер.

С. ЯБЛОЧКИН,
ССРЭ ИХМ-ниң КАИ кол эргелелиниң ажылдакчызы.

(СЭТА).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Красноярскиниң [illegible] комедия театрының гастрольдары Тывага найысылалында уламчылап турар.

ЧУРУКТА: И. Кальманның «Марицаның [illegible]» деп [illegible].

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

телевидение

МАЙ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «Күштүглер, дидимнер, аваангырлар». 9.40—«Хлебтиң амданы». Хөй сериялыг уран-чечен фильм. 4-кү фильм — «Ада-чурттуң хлеви». 10.55 — «Эртемденнер [illegible]» [illegible] фильмнер программазы. 11.30 — Медээ. 11.35—14.15 — Чарлаар. 14.15 — [illegible] 14.35 — Кызыгаар[illegible] [illegible] программазы. 15.50 — Концерт. 16.15 — [illegible] кыннар. 16.45 — «Тоол аалдап келди». «Чагыртпаанының байырлалы» Уран-чечен фильм. (Венгрия).

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Чалыыларның чогаадылгазы». 19.15 — Кызыгаарчының хүнүнге. ССРЭ-ниң КАЧК-тың кызыгаар шериглериниң штаб начальниги Ю. А. Пешумовтуң чугаазы. 19.30 — РСФСР-ниң күрүнениң [illegible] [illegible] фильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.35 — Кызыгааржының хүнүнге турасказган концерт. Төнгенде — бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —Англи дыл. 12.30 — Төөгү. 4 класс. Совет кижилер коммунизмни тургузуп турар. 13.00 —В. Овечкин. Чогаалдарының арынпарындан. 13.45 — «Ажыдыышкын № 210». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.55 — В. А. Жуковский. 15.05 — «Виноград өстүрүлгезиниң оранын». Документалдыг телефильм. 15.20 — А. М. Горький. «Ава» деп романы. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 16.15 — Чарлаар. 19.12 — Мадээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер. 18.45—«Челээш». 19.15 —«Дувуреезин дилеедим». Документалдыг фильм. 19.25 — «Азия товуу». Информация публицистиг программа. 19.55 —Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15 — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Охотников ырлаар. Ленинградтан дамчыдылга. 20.30 — Төп телевидениениң шанналы дээш спортчу ориентированиеге чаңгыс болган XIII маргылдаалар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Чаңгыс чылдың төс хонуу». Уран-чечен фильм.

Агаар

Республикада бөгүн кежер булуттаар, чагбас. [illegible] [illegible] дүргени секундада 9—11 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 20—25, чамдык районнарга 12—18 градус чылыр.

КИНО

МАЙ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хыналда дилимде» 9.30, 15.00, «Айбергер аразынга өлүм» 11.20, 13.10, 16.50, 18.30, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чебурашка клуву» 9.30, «Гусар баллада-зы» 10.40, 13.10, 17.10, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак хептиг хоразжен» 15.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Клеопатра» 14.00, 16.40, 19.20 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарьның 2-23-45, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 907

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00203

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 126 (11924) | 1982 чылдың май 29, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртэ 3 көп.

Л. И. Брежневтиң А. С. Джеллудту хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Ливия Араб социалистиг улусчу Джамахирияның Удуртулгазының кежигүнү Абдель Салам Джеллудту май 27-де Кремльге хүлээп алган. Ажыл-херекчи аян-чорук кылып, ол Москвага келген.

Ливия революциязының удуртукчузу М. Каддафиниң совет-ливия харылзаалар айтырыгларынга, ол ышкаш амгы үениң делегей байдалының чамдык айтырыгларынга хамаарышкан чагаазын Л. И. Брежневке А. С. Джеллуд дамчыдып берген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов киришкен найыралчы беседага кайы-даа таланың сонуургап турар айтырыгларын дугайты санал-оналдарны солушкан, Совет болгаш ливия улустарының эрге-ажыктарынга, тайбың болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының өзүүнге таарыштыр ийи таланың казы ажылдажылганы калбартыр база ханылаттыр деп ССРЭ-ниң болгаш Ливияның кайызының-даа чүткүлүү илергейлеттинген.

(СЭТА).

БАЙЫРЛАЛДЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

Найысылалдың ажылчы чоннар төлээлекчилериниң, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң кызыгаар шериглериниң хуула составының болгаш найысылал гарнизонунуң [illegible] ларының Кызыгаарның хүлүнге тураскааткан байырлыг хуралы май 27-де Москвага болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның килдис эргелекчизи И. И. Савинкин, Моссовет күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазының бирги оралакчылары армия генералы Г. К. Цинев, генерал-полковник В. М. Чебриков, ук комитеттиң [illegible] оралакчылары, шериг начальниктер, партия, совет болгаш [illegible] организацияларының удуртукчулары, кызыгаар шериглериниң хоочуннары.

ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң кызыгаар шериглериниң начальниги, армия генералы В. А. Матросов хуралга чүве чугаалаан. Кызыгаар шериглери бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарларын моон соңгаар-даа көрүнгүр болгаш идегелдиг камгалаарын СЭКП Төп Комитединге, ТК-ның Политбюрозунга, эш Л. И. Брежневке кызыгаар дайынчыларының мурнундан ол бүзүредип чугаалаан.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери улуг соруктуг киришкининг хүлээп алган.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Колхозтарны болгаш совхозтарны удуртукчу кадрлар база специалистер-биле улам быжыглаар, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин хөгжүдеринге оларның ролюн болгаш харысалгазын бедидер дугайында», «Продукция бүдүрерин көвүдедиринге болгаш оон шынарын бедидеринге көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының материалдыг сонуургалын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалдарны хүлээп алган. Доктаалдарны СЭКП ТК-ның бо чылдың май 24-те болган Пленумунга бадылаан. Моон адаанда хүлээп алдынган доктаалдарның допчулалын парлады.

КОЛХОЗТАРНЫ БОЛГАШ СОВХОЗТАРНЫ УДУРТУКЧУ КАДРЛАР БАЗА СПЕЦИАЛИСТЕР-БИЛЕ БЫЖЫГЛААР, КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ БҮДҮРҮЛГЕЗИН ХӨГЖҮДЕРИНГЕ ОЛАРНЫҢ РОЛЮН БОЛГАШ ХАРЫСАЛГАЗЫН БЕДИДЕР ДУГАЙЫНДА

Партияның амгы үеде аграр политиказын боттандырарынга, чуртту аъш-чем болгаш көдээ ажыл-агый чиг-оя-биле илегелдиг хандырарының сорулгаларын херек кырынга шиитпирлээринге колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчу кадрларының база специалистериниң улуг үлүүн киирип турарын СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Амгы үеде колхозтарны болгаш совхозтарны кол-ла дуржулгалыг, ат-алдарлыг, профессия талазы-биле белеткеттинген кижилер, бүдүрүлгениң билдилиг организакчылары болгаш күш-ажылчы коллективтерниң кижизидикчилери удуртуп турар. Хөй-хөй колхозтар даргалары, совхозтар директорлары болгаш ажыл-агый специалистери чериң улгаткан материал-техниктиг күчү-шыдалды, эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин билдилиг болгаш ажыктыг ажыглап, көдээниң социал чаартылгаларын идепкейлиг боттандырып, чогаадыкчы өзүү-биле ажылдап, агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалдарында болгаш кадрларны быжыглаарынга багай салдарны чедирип турар.

Көдээге ажылдаар кадрларны белеткээр болгаш ниити билиин бедидер талазы-биле күштүг боон турар система бүдүрүлгениң улгаткан негелделеринге четпес хемчээлдиг харылап турар. Колхозтарның болгаш совхозтарның сүмелээниң өзүгаар көдээ ажыл-агыйның өөредилге черлеринче анныктарны эвээшти чорудуп турар.

Эвилелдешкен республикаларның ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, хоорокомнарынга болгаш райкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус депутаттарының крайлар, областар, районнар Советтериниң күүскомнарынга болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даасканы болза:

— СЭКП-ның XXVI съездизиниң көдээ ажыл-агыйны бүгү хемчег-биле интенсификаcтаар болгаш ажыктыг чоруун бедидер, чурттуң Аъш-чем [illegible]

[illegible]

(Уланчызы 2-ги арында).

ПАРТИЯНЫҢ СӨЗҮН — МАССАЖЕ

[illegible]

... зын. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарын боттандырарынче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаарынга бүгү хемчег-биле идиг бээри болур.

Сөөлгү беш чылда республикага 60 миллион лекцияны [illegible]

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Совет прокуратураның 60 чылынга тураскааткан байырлыг хурал дүүн Кызылга болуп эрткен. Республиканың административтиг органнарының ажылдакчылары, хоорайның албан организация черлериниң төлээлекчилери аңаа киришкен.

Совет прокуратураның 60 чыл оонга тураскааткан илеткелди Тыва АССР-ниң прокурору А. Г. Горелов кылган.

СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак байырлыг хуралга киржип, чүве чугаалаан.

Тыва АССР-ниң прокуратуразының бөлүк ажылдакчыларының, хоочуннарының социалистиг хоойлу-дүрүм камгалалынга болгаш эрге-чурум быжыглаарынга эки ажылы шаңналдар-биле демдеглеттинген. ССРЭ-ниң Чиңгине прокурорунуң болгаш күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел Төп Комитединиң Хүндүлел бижии-биле дөрт кижини шаңнаап болгаш ийи ажылдакчыга юрист атты эдчет чокка тывыскан. Элээн хөй ажылдакчылары өртектиг белектер-биле шаңнаан.

БИСТИҢ КОРР.

Бии-Хемде «Өөк» совхозтуң шөлдеринде часкы хову ажылдары бо хүннерде хайнылыг кынныг чоруп турар. В. Климовтуң удуртканы бирги трактор-хову бригадазында механизаторлар С. Даваа, Т. Ховалыг, В. Сандыев дээш өөң-даа өскелер күчүлүг «кировецтер»-биле планныг өнаалдазын доктаамал ажыр күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлеп турарлар.

ЧУРУКТА: мурнакчы механизатор В. Сандыев.

В. КАРА САЛДЫҢ фотозу.

ДЕТКИИР БИС

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин болгаш бо айтырыг талазы-биле хүлээп алган доктаалын канчаар-даа аажок улуг сонуургал-биле номчуп таныштым.

Совет кижилериниң чаагай амыдыралын болгаш амыдыралды негелделерин хандырары — Совет эрге-чагырганың баштайгы [illegible] бистиң партиявыстың улуг кичээнгеизинде туруп келгенин кончуг эки билир бис. Чуртуң чонун аъш-чем продуктулары-биле магадылалдыг хандырар дугайында чаа программа оон база бир тодаргай херечизи болур. Чуртта аъш-чем херээн экижидер дээш партияның үндүрген чаа Программазын бүгү совет кижилер-биле бир демей деткип, оон чедиишкиннииг күүсеттинеринге бүзүрелдиг бис.

Аъш-чем программазын боттандырары бүгү совет кижилерниң шудургу күш-ажылындан болгаш көдээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын чидириг, когарал чок ажаап алырындан хамаарлыр. Бистиң институттуң эртем ажылдакчылары көдээ ажыл-ишчилериниң мал чемин белеткээринге болгаш дүжүт ажаап алырының ажылдарынга шефтежип, болувусту [illegible]

[illegible]

Партияның планнары — чоннуң планнары

[illegible]

М. МАҢНАЙ-ООЛ, ТДЛТЭШИ-ның тоогу секторунуң эргелекчизи, тоогу эртемнериниң кандидады.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

[illegible]

ПРОДУКЦИЯ БҮДҮРЕРИН КӨВҮДЕДИРИНГЕ БОЛГАШ ООҢ ШЫНАРЫН БЕДИДЕРИНГЕ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ МАТЕРИАЛДЫГ СОНУУРГАЛЫН КҮШТЕЛДИРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ХЕМЧЕГЛЕР ДУГАЙЫНДА

[illegible]

СЭКП Төп Комитединде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш ВЦСПС-те

СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС «Мал ажылында ажылдап турар ажылдакчыларны колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге турумчудуп быжыглаар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган.

СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС мал ажылында ажылдап турар совхозтар болгаш [illegible] ажылдап турар ажылчыннарга шаңналдарны чуула деп көрген:

— ук ажыл-агыйга үзүктелиишкин чок ажыл стажы дээш ажыл төлевиринге немелде төлевирни төлеп бээринин талазы-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин болгаш ВЦСПС-тиң 1968 чылдың апрель 22-де хүлээп алганы № 311 доктаалында (оон соонгузунда [illegible] [illegible] чүрүмнү болгаш негелделерни чогуур зонаның тракторист-машинистеринге;

— ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1965 чылдың февраль 19-та хүлээп алган № 96 доктаалында болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин болгаш ВЦСПС-тиң 1971 чылдың апрель 11-те хүлээп алган № 222 доктаалында айыткан немелде төлевирни чогуур зонаның тракторист-машинистеринге пештередир.

Үзүктелиишкин чок ажыл стажы дээш немелде төлевирни бериш турар ажыл стажын 1981 чылдың январь 1-ден эгелеп ажылдаан үенин санаар.

Үзүктелиишкин чок ажыл стажы дээш ажыл төлевиринге үстүнде айыткан немелделерни болгаш немелде [illegible] [illegible] чүрүм бүгаар боттандырар:

— Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң, Уралдың, РСФСР-ниң Кара хөрзүнүг эвес зоназ... [illegible] болгаш Төп кара хөрзүнүг районнарынга — 1983 чылдың январь 1-ден эгелээ;

— РСФСР-ниң өске районнарынга, Украин ССР-ге, Белорус ССР-ге, Казах ССР-ге, Литва ССР-ге, Молдав ССР-ге, Латвия ССР-ге болгаш [illegible] ССР-ге — 1984 чылдың январь 1-ден эгелеп;

— чурттуң өске районнарынга — 1985 чылдың январь 1-ден эгелеп боттандырар.

Мал ажылынга кадрларны турумчудуп быжыглаар талазы-биле бо доктаалда көрдүнгеп хемчеглерни ажыглаарын [illegible]

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин совет кижилер изиг-биле деткип турар-лар.

— Чурттуң Аъш-чем программазын чугула деп көрген СЭКП ТК-ның Пленумунуң [illegible] үлүг-дүвазыг — дей, Октябрьның 60 чылы аттыг автотракторлуг электроаппаратура заводунуң партком секретары К. П. Сытенкова митингини [illegible] чугаазаан.— Коммунистиг партияның [illegible] [illegible] ранов. Леонид Ильич Брежневтиң инициативазы болгаш [illegible] кылдынган Аъш-чем программазы чаа улуг-улуг перспективаларны ажыдып турарын ол айыткан. Улуг агроүлетпүр комплекстерин тургузар, колхозтарны болгаш совхозтарны эгиг үениң техниказы, минералдыг [illegible] [illegible]

Индирзе токарь В. Ф. Ба- [illegible] рай биле кедээниң аразында [illegible]

(СЭТА)

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Май 26-да Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга улус депутаттарының чер-чер Советтериниң болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларының соңгулдаларының талазы-биле Кызыл хоорайның болгаш районнарның соңгулда комиссияларының даргаларының, СЭКП Кызыл хоорkомунуң болгаш райкомнарының оргаппаратеринин эргелекчилериниң, Кызыл хоорай болгаш район Советтериниң күскомнарының секретарьларының чөвүлел хуралы болган. Аңаа чер-чер Советтеринге соңгулдаларның болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарының улус судьяларының соңгулдаларынга белеткелдер болгаш оларны эрттир-ип биле холбашкан айтырыгларны чугаалашкан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргинструкторлаан эргелекчизи А. С. Поляков дыңнадыг кылган.

[illegible]

Соңгулдаларга чедир арткан [illegible] [illegible] чөвүлел хурал оңза кичээнгейин углаандырган. Чер-чер Советтери соңгулда мурнунуң [illegible] чагыгларын шыггыы учётка [illegible] сайгарып көөрүн, а ол ышкаш [illegible] мурнунуң хуралдарынга чугаалаан саналдарын чогуур үезинде көөрүн хандыыр ужурлуг.

Чамдык соңгулда комиссия- [illegible]

[illegible]

ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНГЕ

«Тувашвейбыт» каттыжыышкынынга хөй кижилиг митинг хурал болган. Ол митингиге июнь 1-те, Уруглар камгалалының бүгү делегей хүнүнге «Бөмбүрзектиң уругларынга — арыг дээр!» деп кыйгырыгның адаа-биле күш-ажылчы ээлчегже үнер деп Каа-Хем райпозунуң ажылчыннарының үндүрген инициативазын деткип чугаалашкан.

Хуралдың киржикчизи, дагдынакчы, даарапыкчы-мастер А. Н. Грачева:

— Бис [illegible] тайбың [illegible] [illegible] ринге, оон иштинде уругларга чараш, модалыг хептер даарап бериш турар бис. Бистер шупту [illegible] бис. Бистиң [illegible] [illegible] буянныг херек чок. Бистиң Коммунистиг партиявыс ол дээш могаг-шылаг чок туржуп турарын билип турар бис.

Бис Каа-Хем райпозунуң ажылчыннарының июнь 1-де шупту, чаңгыс кижи дег, күш-ажылчы ээлчегже үнеш, ол хүн ажылдаан акшаны долузу-биле Тайбың фондузунче [illegible] [illegible] [illegible]

О. НИКИТИНА.

Эстонияда сланец дээр кывар чүүл-биле ажылдаар күчүлүг электри станциялары тургустунган. Ынчангаш Эстония ачгы үеде чурттуң Соңгу-барыын кезээнде энергия талазы-биле чугула бааза болу берген. Эстонияның электри станциялары ССРЭ-ниң Соңгу-барыын талазында чаңгыс аай энергия системазынга кошкан болгаш олар чылдың-на 18 миллиард киловатт-шак хире электри энергиязын бериш турар.

ЧУРУКТА: Эстонияның ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг ГРЭС-и. Ол чыл санында-ла 8,7 миллиард киловатт-шак электри энергиязын бүдүрүп үндүрүп турар.

СЭТА-ның фотохрониказы. П. КУЗНЕЦОВТУҢ фотозу.

Суггаттыг черниң беримчези дээш

КАТТЫЖЫЫШКЫН: баштайгы базымнар

Барыын-Хемчик районунуң совхозтары эрткен ажыл-агый чылында 13000 тонна сигенни, 1398 тонна сенажты, 12860 тонна силосту, 353 тонна витаминниг сиген далганын белеткээн. Агаар бойдузу таарымча чок чылда безин инитиниң малынга чемнер [illegible] [illegible] соңгу чылдарда суггаттыг шөлдерни шын ажыглап, аңаа ылаңгыя хөй чылдыг сигенни тарып өстүрүп, оон ажылдаамо ойшанда, эьи [illegible] чорудуп турары улуг идегелиг болгай. Районда инитизи-[illegible] 9693 гектар суггаттыг черниң 8216 гектарын районнуң «Суггат» бүдүрүлге каттыжыышкынының совхозтар-биле чарган керээзин ёзугаар суггарып турар.

Бо организация Барыын-Хемчик районга эрткен чылын тургустунган-даа болза, мал чеминиң, картофельдиң болгаш ногааның бедик дүжүдүн өстүрер талазы-биле элээн дуржулганы шиңгээдип [illegible]

[illegible]

Суггат ажылы [illegible] мурнунда эң чугула хемчег болур чер дескилээшкинин чүгле чаңгыс «Барлык» участогунга безин 200 гектарга чорудукан. Бо чыдан эгелеп [illegible]

[illegible]

А. БЕГЗИН-ООЛ. «Шынның» кор.

«Шынга» хаты

ФАКТЫЛАР БАДЫТКАТТЫНГАН

Бо чылдың январь 6-да үнген «Шынга» Н. Саая-оол-дуң «Хуулгаазының кижилер дугайында» деп эгелиг чүүлүнде Өвүр-де «Коммунизмче оруу» совхозка чурттап турар Калындуу Ан-Хамович Монгуш болгаш Хандагайты суурда чурттап турар Билчей-оол Комбуевич Монгуш оларның ийи кырныр кижилер болуп алган, бүдүрүкчел, бутураах ийи-чиңнге кижилерни тудуп, иштиледге ажыктыг ажыл кылбайн, од-бо черлер кезип чорул турарын шүгүмчүлеп, [illegible] кижилер-биле [illegible] чорударын шаа бижээн.

Бо чүүлге хамааржыштыр СЭКП Өвүр райкомунуң секретары Х. Э. Монгуш «Шынның» үндүрүг [illegible] «Хуулгаазының кижилер» [illegible] [illegible] кадр. Советтерниң күс- [illegible] компаниянга партийжип органнарының киржикчилери [illegible] [illegible] турган фактыларны бадыткаттынган. Олар мооң соңгаар [illegible]

Ажыл чок турган Калындуу Монгушту совхозтуң дирекциязы [illegible] [illegible]

Билчей-оол Монгуш күш ажыл кылып эгелээн, ынаар.

Хамаарышкан черлерни [illegible]

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1982 чыл май № 5 (99)

ДЭЭШТИГ АРГАЛАР-БИЛЕ

[illegible]

Д. МОНГУШ,
Мөнгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

АЛГЫ-КЕШ — ҮНЕЛИГ ЧИГ-ЭТ

[illegible]

Е. ГЕРМАН,
Кадээ ажыл-агый продукталарының шыналдын болгаш садып алырының талазы-биле Тыва АССР-ге ку-рүне инспекторү.

Бии-Хем районнуң Туран хоорайында универмаг мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап келген.

Бо чылдың эрткен дөрт айларында бараан саарылгазының планын ажыр күүсеткен. Коллективке садыгның культуразын бедидеринге, садып алыкчыларга эвилең баараан болуп, кулн-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга ында улусчу контролёрларның киирип турар үлүү бичии эвес.

ЧУРУКТА: мурнакчы садыгжылар М. Логачева, В. Богашова оларның чаа кирген бараанналарын шынарын хынап турары.

Х. ОЙДАН-ООЛДУН фотозу.

УЛАМ ХАНЫЛАДЫР

Бистиң совхозтуң улусчу контролёрлары Хөйлүда көрдүнген эргелерни ажыглавышаан, ажыл-агыйның аңгы-аңгы адырларында байдалга хамаарыштыр рейдилерни база хыналдаларны план ёзугаар чорудуп, көл кичээнгейни пландар күүселдезинче, курлавырларны дилеп тыварынче, камналга болгаш хумагалалдың айтырыгларынче угландырып келген. Рейдилер, хыналдалар үезинде илерээн четпестерни чайладырының хемчеглерин ап, ооң үре-түңнелдиг дээштиг болурун чедип ап турар.

Бо чылдың эрткен айларында совхозта улусчу контроль бөлүү янзы-бүрү айтырыгларга холбаштыр 6 хыналданы чорудкан. Оларны колдуунда-ла планныг даалгаларның канчаар күүсеттинип турарынче, ажылдың шынарынче, отчёттарны база учётту канчаар тургузуп турарынче болгаш өске-даа айтырыгларже угландыргылаан. Ол хыналдаларның 4-үнүң түңнелдерин совхозтуң дирекциязы-биле профэвилелиниң ажылчын комитединиң каттышкан хуралынга, а ийигизин улусчу контроль бөлүүнүң хуралынга чугаалашкылааш, илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур хемчеглерни алгылаан. Ынчаарга албан-дужаалдыг 4 кижиниң тайылбырын алгаш, оларның четпестерин шыңгыы буруу шапкан.

Улусчу контролёрларның кылган хыналдалары үре-түңнелдиг болган. Оларның хыналдазынга үндезилээш үрегдеттинип, тоймаглаттынган артык незентерниң өртээ 1062 рубльди буруулуг кижилерден төлеттирген. Оозаш эвес мал чемин үрелип, төтчеглеттинеринден камгалап алган, сүт-баазан фермазынга ажылды организастаарын экижиткен. Хүнде сүт саалдазы кевүдээн, техника септелгезиниң шынарыч энижидериниң хемчеглери алдынган.

Хайгыылчыларның чорудуп турар ажылдары совхозтуң нийти ажыл-херээнге, ылаңгыя планныг даалгалар күүселдезинге бодунуң салдарын чедирип келген. Ажыл-агый бо чылдың бирги чартыында эът садарының планын 200 хуу, сүттүүн — 135 хуу күүсеткенинге оларның үлүү база кирген.

Ындыг болза-даа бистиң ажыл-чорудулгавыста четпестер база бар дээрзин миннип чугаалаар херек. Ылаңгыя чамдык хайгыылчыларның контроль хыналдаларга идепкейи болгаш инициативазы кошкак. Улусчу контролёрларның чорудкан хыналдаларының түңнелдери, аңаа холбаштыр алган хемчеглерниң дугайы хөйге көскү, калбаң медээлелдиг эвес. Улусчу контроль бөлүүнүң чамдыкта чаазтып, немеп ыыттавайн келген.

Хайгыылчыларның ажылын совхоз бүдүрүлгезиниң аңгы-аңгы адырларынче улам ханыладып, ылаңгыя бүдүрүлге бөлгедаларының база фермаларның ажыл-чорудулгазын экижидеринче, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынче угландырары негеттинип турар. Мынаа контроль бөлүү-даа оон хайгыылчылары инициативалыг болгаш туруштуг болур ужурлуг бис.

К. АРБЫН-ООЛ,
«Тооза-Хем» совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

КАМГАЛАЛЫ КАНДЫГЫЛ?

[illegible]

Л. ЗАБОЕВ,
Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазы.

ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРУШ-БИЛЕ

[illegible]

Х. ОЙДАН-ООЛ.

АРТЫК СЕТКИЛ АРА ДҮЖЕР

[illegible]

М. САЛЧАК-ООЛ.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

АК-ДОВУРАК

«Тыва даг-түгү тудуг эргелелинде улусчу контроль комитеди даг-түгү арыглаар фабриканың энергетика-одалга курлавырларын ажыглап турарының байдалын хынап көрген, оон түңнелин бөлүүнүң хуралынга чугаалашкан. [illegible]

КАА-ХЕМ СУУР

Кызыл районнуң Мелушкак садыгның № 1 магазинингe хайгыылчылар хенертен хыналда кылыптарга, садып алыкчыларны садыгжылар мегелеп турар фактылар илерээн. [illegible]

ТУРАН

[illegible]

САРЫГ-СЕП

[illegible]

ОНЗАГАЙ ҮНҮШ

Бистиң өрээлдерде өстүрүп турарывыс фикус деп үнүш бодунуң төрээн чурту Индияда онзагай байдал-биле ылгалып турар. Ол үнүштүң чаңгыс дазылындан будун арга өзүп үнүп келир онзагай ылгалдыг. Ооң будуктары агаарга дазылданы бээр. Олар черже куду өзүп баткаш, черден база катап дазылданып үнер. Оон олар аңгы үнүүг апаар. Ол үндан база-ла чаа будуктар үнгеш, черже өзүп бадар, черге баргаш база катап дазылданы бээр. Оон бала аңгы үн тыптыр. Үр чылдарда ол ыяш ынчаар үнүп келгеш, чүс-чүс, харын-даа муң-муң шак ындыг уннарлыг апаар болгаш оон ёзулуг шыргай арга кылдыр өзүп үнер. Ындыг «арганы» баньян деп адап турар. [illegible] 5-тен 10 метр чедир чоон болур.

Баньянның хөлегезинге 100 хире бажың будун суур хостуг сыңа бээр. Ындыг баньян деп арганың хөлегезинге Александр Македонский бодунуң 5 муң шериглерлиг будун лагерин тургузуп турган деп чугаа база бар. Индияда Нарбуда деп ортулукка бир баньян өзүп үнгеш, каш чыл болганда будун ортулукту шыргай арга кылдыр шыва алы берген болуп турар.

Баньян — индустарның болгаш буддистерниң ыдыктыг үнүжү. Ол ыяш Индияның бүгү-ле хүрээ-хииттериниң чанында болгаш дыка узап өзүп турар. Хүрээлер чанында турар баньян үнүштүң ажаалдазын чорудуп, черин [illegible], ыяшты [illegible] турар. А [illegible] черде үнүп турар ындыг үнүштүң бүрүлери кедергей сырый, чаъс суу оларны эртип шыдавас, ооң уламындан ыяштың дазылы кургап каап болур. Ынчангаш «черлик» өзүп турар баньяннарның арга кылдыр көвүдеп өзери ээзээш болуп турар.

Фикус баньян кылдыр өзерин өскээр база өзүп турар. Бир эвес фикустуң үрезинин куштар, дииңнер азы сарбашкыннар өске бир ыяштың унунга аппарып төп каар болза, демги фикустуң будуктары черже өзүп батпайн, ол ыяшты уннаштыр үнер. Үр чылдар эртерге ол фикустан будуктар [illegible] демги ыяштың унунга бичии-даа хос чок, онгаар-дескээр уннаштыр, бот-боттарының-даа кыр-кырынга үнгеш туруп бээр. Ынчап кээрге ол ыяш 80-100 чыл хире болганда фикустуң уннаштыр өзүп келген ыяжы шуут-ла кургап каар. Демги фикуска ам ооң херээ чок. Ол ам боду база катап баньян ыяш (арга-ыяш) болуп үнүп эгелээр. Мындыг бир онзагай үнүш Индияда өзүп турар-дыр.

Айтырыглар болгаш бодалдар

ЧАҢГЫС-ЛА УРУГЛУГ. ЭКИ БЕ ОЛ?

ӨГ-БҮЛЕЛЕРНИҢ уруглары-ның ээзээш боору күзенчиг эвес деп чүве чаа чүүл эвес. Чоннуң санының өзүп-көвүдээри ээжэзээр, ажылчын холдарның чедишпези илдең апаар... Ол ниити күрүнеге хамаарылыр айтырыглар-дыр. Ынчалза-даа олар-биле түс өг-бүлениң эрте-амыдыралы база капсырлажыр. Чаңгыс-ла салгакчызын долгандыр ада-иениң хөлүн эрттир хайзээшкинин, төлү «чаг иштинде» бүүрек дег» өссүн дээш уруглуг-ле «өөнийлээрн» адак сөөлүнде кээп чүгле аккел дээр, чүгле бодун бодаар кижи апаарынга чедирип болур. Ол уругучу-ле ындыг болбазы [illegible], ынчалза-даа ындыг болуругаар деп чүве-биле маргышпас боор силер. Ооң аңгыда уруг, оол өзүп кээр, түскайлап чурттай бээр, а ада-иениң аразында харылзаалары кошкаар. Чара бадылаашкыннарның сан-түңүнден көөрге, харын-на ээзээш уруг-дарыглыг өг-бүлелерниң үлүү ында хөй.

Чурттуң чонунуң хөй кезин чурттап турары хоорайларда үштен хөй уруглуг өг-бүлелерниң саны 7.1 хуу, ийи уруглар 30 хуу, а өскелери чаңгыс-ла уруглуг. Кодээде база-ла ынчап бар чыдар өг-бүлелерниң барык-ла деңкезин чаңгыска доктааган.

Чүге ындыгыл?

Социологтарның айтырыгларынга харылап турган, өг-бүле ээлери амыдыралда бергелерге чылдак кагар. Аңгы квартиралар бисте аңгылааннада чедишпес, ясли-садтарга шупту уругларны хүлээп алыр шинээвис чогу шын харын. Өске-даа материалдыг бергедээшкиннерни улус адаар. Ынчалза-даа мындыг чүүлдү чүү дээрил: уруглуг студент өг-бүлелер ол дугайын кымдан-даа ээзээш чугаалаар боор-дур. Чижээ, Ригада болза, үшкү уруглуг болуксаан турар херээженнерниң улуг-хуузу харын-даа материалдыг байдалы [illegible] дей кошкак өг-бүлелерде болган.

Ам база статистикадан санаар. Сөөлгү он чылда бистиң чурттувуска [illegible] 20 миллион квартиралар туттунган; школа назы четпээннерниң албан чедиилерилде орунар саны беш миллионга өскен, бөгүн ында 14 миллион уруглар бар: ортумак ажыл төлевири барык-ла 40 хуу өскен болгаш херегледиин ниитилел фондуларындан төлевирлерни болгаш чиигелделерни немей санаарга ол 1980 чылда-ла 233 рубль айда болган. А уруглар төрүттүнериниң деңнели бо чылдарда өспээн, чаңгыс уруглуг өг-бүлелерниң саны ыыжырыбаан...

Ындыг болганда, амыдыралда, материалдыг байдалда бергедээшкиннер өг-бүлелерниң ээзээш уруглуг болуп турарының кол болгаш кара чаңгыс чылдагааны болбайн турар [illegible] тодарадыры-биле чеден чылдарнын төнчүзүнде үш улуг хоорайга шинчилелдер чоруткан. Москвага ийи уруглуг ийи муң иелерден, Ригага — ийи уруглут он муң ажыг база үш уруглут муң иелерден, Ленинградка — үш чартык муң эр, болгаш херээжен кижилерден айтырыглар салган.

Бир дугаар уруглуг болурундан онталаар кижи чок болган. Оон соонда улустуң бодалы ангыланып чоруп каан.

ДЫКА ХӨЙ чаа өгленген кижилер баштайгы уругу төрүттүнмээнде-ле ийигизиниң дугайын бодап турганын чугаалааннар. Ынчалза-даа баштайгы кижи-ле оларның ол наве күзелин чоорту база берген: бажын ажылы [illegible] өг-бүлеге [illegible] парын болган. Ол өг-бүлелерге үе чедишпес апарган. Ылангыя херээженнерге. Оларга таарымчалыг байдалдарны тургузуптар болза, ол айтырыг болу-ла шиитпирлеттине бээр.

Эрткен чылын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын [illegible] талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган. Ие-херээженнерге уруун ажаарынга үени көвүделириниң уруглар садтарының болгаш ясли-лерниң четкизин улам ыңай хөгжүдериниң хемчеглерин ында көрген.

Ийет, ындыг-дыр, күрүне дузалап турар. Үшкүзүн чугаалаваска ийи безин уруглуг болуксавастарны канчаптарыл, ынчаш? Москваны суг алыр болза, ындыг өг-бүлелер барык-ла деңкезин боол турар-дыр.

Мен бир катап бир демограф эртемденге, кажан ол орулгазы четчир аныяк өг-бүле [illegible] ийиги уруглуг болунар деп сүмелеп турда, ужурашкан мен. Адак соолунде ол холун чангаш сокеап каан: күзевес кижилерни канчаптар боор диди.

Ындыг далаш түңнелге [illegible]. Чүге дээрге бүзүрээр кижилер ажылдың үре-түңнелдеринге бүзүрээр мен. Мында солун чүве — уруглуг болуксаар деп [illegible].

ТӨӨГҮДЕН көрээл. Хаанныг Россияга [illegible] чоннарының өг-бүлелеринде уруглар хөй турганың канчаар тайылбырлаарыл? Уруг, оол бүрүзү элээн болганда ада-иезиниң чемгерикчизи, азыракчызы, харын-даа кырааң назыда ачы-тавазының бир янзы магадылалы болу бээр турган. Ам ындыг чугаа турар ужур чок. Кырып назылаан кижилерни социалистиг күрүне хандырылгага алган. Хөй уруглуг совет өг-бүлелер материалдыг чүүлдер дугайын шоолуг бодап турган деп бе: олар уруг дээрге амыдыралдың утка-шынары, а уругларының уруглары — кырааң назыда өөрүшкү деп санап турарлар боор. Ынчалза-даа чугаа мында олар дугайында эвес. Мында чаңгыс уруг кырааң назыда-даа анаа деп санап турарлар дугайында. Чээрби беш харлыглар ынчаар санап турар...

«Катаң», ол-ла айтырыгга [illegible] дээр силер. Чок, чээштыңар. Социологтар шинчилелдерин өг-бүлелерниң ээзээш уруглардыг болуп турарының [illegible]. Олар чылдагааннарны тып-[illegible] ним болуп ылгаан — материал-амыдырал талазы-биле бергедээшкин болгаш уруг-дарыглыг болур күзелдиң чогу. Баштайгы болук чүүлдерни күрүнениң ап чорудуп турар хемчеглери чайладып болур болгаш чугаажок чайладыр-даа. А өскезин... Өг-бүлени болгаш ниитилелдиң амыдыралынга уруг-дарыгның ролюн билбейн турар ашак-кадай кижилерге тайылбыр ажылы чорудуп, оларны бүзүредип, кижизидер апаар [illegible].

Карл БАЗДЫРЕВ,
экономика эртемнериниң кандидады.
(ПМА).

ҮЕ ДУГАЙЫНДА

1. Амыдыралдың утка-шынары — сорулгаже сундулаашкынның күштүүнде. Ынчангаш кижи бүрүзү чурттап чоруур үезинде бедик сорулгалыг болгаш ужурлуг.

М. ГОРЬКИЙ.

2. Дедир кажан-даа эгиттинмес дүрген чоруп турар үе — ол эң үнелиг хайырлал-дыр. Үени чидирери дээрге эң тетчеглекчи чоруктуң чажырып каан хевири-дир.

С. МОЭМ.

3. Чуртталгага ынак болзуңза, бичии-даа үе чидирбе. Үе—чуртталганы тургузуп турар кол өзек-тир.

Б. ФРАНКЛИН.

4. Үени чидирери — эң аар чидириглерниң бирээзи.

Ж. БЮФФОН.

УЖУРАЛ

◆ Рассказ ◆

ЧАЙГЫ дая дургузунуң кысказы аайлыг эвес. Чиге мурнуу чүктен дагның сарыг-зымаар халазы чырып келди. Аңнап чоруур өй келген. Арга иштиниң эң эртежи чурттакчызы, чайның магалыг ыраажызы бора хек кедээнинге аажок ындыннаддыр эде берди: «Кук-куук, кук-куук». Эртен хек эде бергенде, ийи-мен кидин-не түлүк оъттап эгелээр.

Дүүн кежээ чаъс чаггаш болгаш, сигенниг черге кылаштаарга, шуут-ла суг сүскен-биле дөмей. Ыяштарның бүрүлеринде болгаш өлең сигеннерге бичии-бичии [illegible] суглар мөңгүн берген тургулаар. Дамды сугларның аарындан ыяштарның будуктары халайгылап келгилээн. Бичии сырын үрүп кээрге-ле, дамдының калбак бүрүлерге дээген даажы доорткайны бергилээр. Харын чамдыкта эзим иштинде колап чылгы-даа хөөп ыцай болган ышкаш кылдыр сагындырар.

Ам-даан арай ымыртың боорга, далашпайн эзимниң үстү-биле одуртуп, оожум ийи чаңгыс базып каап, ол-бо хажыттарже карак албайн көрүп, бичии-даа шылырт дээп даап эрттирбези-биле кичээнгейлиг дыңнаалап, келеп чоруп олур бис. Ымыртында арга иштинде тежекти-даа, ушкан ыяш далдызын-даа, дес хараганны-даа көөрге, кандыг-ла-бир диириг амытан хевирлиг апаар. Чамдыкта мырыңай шимчеп, кылаштап, чаштып-даа тургапзыг болгулаар. Эжимниң соондан кылаштап олургаш, солагай талаже көре каапкарымга кедергей улуг адыг артында-ла ийи бут кырында туруп алган, бисче кидин-не шураарынга белеткени берген тур. Мен чым-сырт кынныз бердим. Ол аразында Алексей Моңгүн-ооловичиниң эктинден тырта каапканымны бодум безин эскербейн барып-тыр мен.

— Адыг шурап келди-ле!

Эжим баштай шылап-ла мээң шыказыккан хевирлиг, сыртайдыр тура дүшкеш, дораан-на боозун сегире тыр-[illegible] алды.

— Дүвүреве! Кайда көзүлдү!

— Дөө ол, шеттер кыдыында, харап алган тур!

— Тежек ышкажыл! Хей черге дүвүрээр ол чүнүл? — деп, кижим арай-ла таарышпаан аяныг чугаалады. Эзим иштиниң чамдык черлери [illegible] чарга тыртпа шыргай-даа. Кокпа орук эдергеш, бичии төгерик ойбакка бардывыс. Ооң бир кыдыындан үнгеп, хүн үнер чүкче элээн мөгее берген, та кажан шагда чүве ийик, дөзүн өрт хоралдыр чип каан, кужак четпес чоон сарыг дыттың чанынга кижим боозун оймакче углай тудуп алгаш, олурупту. Аңаа аң үнүп келгидээ дегет. Кыдыын долгандыр дук шет үнген, оъду хоюг маргаа.

ЭРТЕНГИ кызыл хүн бедик тайгалар баштарында шалыч дээп келген. Агаарны тынарга шыкеымаар, чүгле чечек чыды чытталыр. Ыяш будуктарында шалыңны хүн удур көөрге, өң-баазын чинчи дизип каан дег, кылаңнайнып тургулаар. Өл чер хүн караанга чылааш, бусталып эгелээн, сактырга тынып даа чыткан ышкаш.

Бичии ойбак. Ооң төнген ужунда оюк дус дег улуг дашты бир-ле чүве хоора тыртып каан. Оон бичии-ле [illegible] шу-ла мандаңнаан. Үстүвүсте ыяш кыдыында ажкок кара девис чер көзүлдү.

— Көрдүң бе, маңаа чоокта чаа «ирей» хамык чүвени «үүлгедип» турган-дыр —деп, Моңгүн-оолович [illegible] көргүзээш, сымыранды. — Мында аң базып каап чадавас боор.

Кара девис черге баарывыска, кедергей улуг кымыскаяк өөн адыг тоо-быдарадыр чазарлап каап-тыр.

— Бо-даа тулган улуг даг-иргек-тир — деп, адыгның мында базып каан изин көргеш, эжим тодаратты.

Десни ышкаш үңгерээре берген ыйгылды кежип бар чораан, ныжын бөрү тудуп чээп аң сегинге таваржы бердивис. Эрги секке бөрүлер чоокта кээп, куу сөөктерни хемиргилеп-даа тургулаан.

— Көрдүң бе, бо кончуг араатаннар мында-дыр — деп, Алексей Моңгүн-оолович чугаалады.— Биске таваржы бериш чалап чок. Боларны узуткаар херек!

Ооң ындында база бир ойбак кыэтчыгаш. Аңаа сыыннар оъттап тургулаан, истери чаа, сыгенниң шалыңнын дүжүр базып каан.

— Болар ам ырак эвесте— деп, кижим менче ээккеш, сымыранды.— Изиниң уу-биле кедээр болза, көөрү албан. Сен ойбактың дөзүнге бар, а мен изи-биле барып, адаандан бажын доза берейн.

Сыын адар лицензия алгаш, мыйыс дужаар дээш аңнап келгенивис ол чүве.

Хоочун аңчының тургускан планын ёзугаар мен ойбактың дөзүнге келдим. Чүве-ле шимээн чок мындыг. Хүн ам дыка бедип келген. Ымыраа сээк, маас хөделип эгелээн. «Бо хире орайтай бергенде, аң маңаа кайын турар боор?» кылдыр бодап, чогени-чогени ле ойбактың артыы чарыында шыргай шеттиг ханы өзенче углаптым. Хөлчок ханы өзен, тайгадан баткан бажы элээн каш адыр апарган. Адырлардан баткан тайга суу белдирге кээп каттыжыпкаш, терецпей берген. Бир-ле черде суг шурап чыдар улуг хорулааш-даа бар. Өзенден сырын-биле кады сугнуң баларлыг чыды кээр.

Шыргай өзен иштинде кургат будуктуң сынган даажын дыңнап кагдым. Сыыннар боор чадавас. Оон удаваанда шыргай иштинде даан шуут чажыраар мындыг. Даан менче чоокшулап кел чор. Боомну эгиннеп дужуруп, адарынга белеткеп алгаш, уткуштур үнгелеп чоруптум. Шыргайда будуктарның сынган даажындан болгаш маңнашкан аңнарның шимээнинден аң көөрге, олар ылап-ла ийи хире бирээзи элээн мурнуунда, өскези — арай-ла соонда. Ол аразында соонда даап мурнунда даашче чоокшулап келди. Чүү аңнарыл дээрзин билдинмес. Адыг-даа, бөрү-даа азы сыын-даа боор чадавас.

Соонда аң ызырты чедип келир орта, бирээзи сөөлгү арганы хереглеп, дөпче үнмейн, а ниии одурту ээпкеп хевирлиг. Даан мырыңай [illegible] келгенде бир-ле чүве кургамзык кылдыр алгыра каапты. Ооң соонда даап бурунгаарлавайн чаңгыс черде кизирт-казырт кыныпп туруп берген. Шыргай дук шет ортузунда узуп, чиңге шеттиң бажы, кижи хол-биле туткаш силгипкен дег, холчок сегленнедир чайганып турганын көрүп кагдым. Демги херберлешкен амытаннар таптыг-ла ында, ол шеттиң дооргунда. Адыг-даа, чүү-даа болза, далашпаажы хоржок. Мен чаа-ла булумну кедүргеш, кылаштаар деп чорумда, даан үнүп турган шыргай шеттен бир-ле чүве кууранайнып үнүп келгеш, тура дүштү. Топтап көөрүмге бөрү. Ол дылын чырыныче халайтыр ушпуп алган, быктын доглаңнадыр эгиштеп, сооңче хая көрүнүп тур.

ЭРТЕНГИ ыржымны үреп шаап, бо даажы чык дээш соонда, араатан агаарга туткулапып ол-ла черинде шөйлү берди. Даан үнген черге баарымга, эмин дартанды саамчый берген, ээрик неап эликтиң боксуп одура соп каан чыдыр. Эликти харан дал-биле көрүп тур мен. Оон аштаан, суксаан чаш эзириин карааамга көстүп келди.

К. АРАКЧАА.

В. Кара-Салдың «Часкы чечектер» деп фотоэтюду.

ШЫН ТЫПКАННАР

№ 119 «Шын» солунда үнген бодалга тывызыктарым Эрзин ортумак школазында Мунзук Эртине, Чамбал Шолбана, Мугур-Аксы ортумак школазында Хертек Аяс, Улуг-Хемде Ак-Тал ортумак школазында Бюрбю Аяс, Кызыл хоорайда Созур-оол Чимиса, Сергей Шаравии, Олег Очур, Калдар Каң-оол болгаш өскелер-даа он бир кижи, он бир сай, үш таңен, дөрт таан, дөрт кускуне, беш чула кылдыр шын тыпкаш, харыызын редакцияже чоруткан.

Каа-Хем кыдыраажындан

1. КУШ ДАҢ ТУРДА

Шаң, буе, хуман эштип алган кодээде суур —
Сарыг-Септе бир-ле бажың эргининден
Семирткен мал кодапының херимниче
Сээң орууң, куш даң турда, эгелей бээр.
Чымчак харда кылажыцның шимээнинден
Сылдырт кынып, хирилээлер хөюп ужар —
Арбай үңгүп, былтыргыдаан аскырларның
Адыр кулаа, хачылар дег, сүүрецнежир.
Оңгачада сиген кегжээн буғалар-даа:
«Онча-ненди, кадык бис!»— деп медээлээн дег,
Оранчокта чоруп орган эмчиап ээ
Оортан-моортан мойнун сунуп, мөгеерлер.
Ферма-биле үүле-херээн холбаштырган
Мергенче баар кышкы кокпа орук дургаар
«Чүрээм мелап аарып чор!»— деп сырын долган,
Чүгле сен, мен билир ырны ырлап кээр сен...

2. ЭКИИ, МЕРГЕН!

«Чүс шаа катап дыннаарының орнун орта
Чаңгыс катап карак-биле көрүп ал!»— деп.
Чүлдү-чүрээм айтып берген сүме-биле
Чарлыг-аттыг Мерген хемде чоруп тур мен.
Белден тура сүстүг чыдар терең харда
Бедик, чоргаар чыскаалышкан шиш, пош, дыт,
Меңги-булук шугланышкан даммырак-даа,
Мени уткуп, ёзулаан дег, сымыранчыр.
Кандыг-ла бир тоолда ышкаш сагындырган
Каа-Хемниң бо бичии эргэз — хемчигешти.
Канчалдыр-даа бодаарымга, Мугурда мээң
Кара-Суумдан онзаланыр чүве чогул.
Мерген чүгле чараш аттыг хем, суур эвес.
Мергежилдиг малчын, саанчы оранн деп,
Фермада ажаанзыраан оол, кыс көргеш,
Мээм, чүрээм хапызындан бүзүрээн мен!

3. ТУРАСКААЛ

«Чадырымдан авам мени үндүрге-ле,
Шак ол доран Мергенимни көрген мен»—деп.
Салчак Тока билип келген үелен бээр,
Шагның солчур бүдүү хүнү чоокта орган.
Бектиг ядым, тодуг байлар аразында
«Мен бе, сен бе»— дижи берген дошкун өйде.
Месилдежиг шуурганыңче шымнып киргеш,
Мерген оглун бүгү Тывам биле берген.
Бергээ өскеп тыва — орус найыралдың
Белдир доңун Тока база мадаа баглаан.
Соонда барып улашкаштың, төрээн чонун
Совет, чурттуң ынак төлү болу берген.
Бежен чада дамчып чедер тураскаалдан
Мергенче ам улуг арат харап орар—
Мээң Тывам — чаа Тывам моортап илдең.
Белектерден артык эргим белек ол-дур.

4. ДИРИГ НАМДАР

Кашпалдардан судалданып кирип келген
Каа-Хемниң дамырлары — хемнер-ле хөй.
Каттырыңчыг, чаптанчыг-даа, коргунчуг-даа
Кандыг аттыг суурларында чаттызбаан дээр!
Азыгжыга, Билзекчигеш, Кожайжыгаш,
Азыгжыгаш, Меңгичигеш, Кундучугаш,
Бо Кые-Кежиг, ыво Белбей, Эржей дигиш,
Болдавыже, уктаар болза, диригп намдар!

С. МОЛДУРГА.

Сарыг-Сеп — Кызыл — Мугур-Аксы.

Элезинге бичии чаштар
Эжемом хөй чыглып келир.
Хүүрек, кочал тудуп алгаш,
Хүнзедир-даа ойнап ээзлер.
Часкы хүндүс ойнап турар
Чаштар черле чаптанчыглар.
Куштар ышкаш мыжыражыр,
Хүүннарын кеөргетчирлер.
Ийис кылдыр төрүттүнген
Ира-даа бар, Белек-ныс бар.
Олег аңаа каттыжып кээр —
Орлан-оолду ный дей бээрлер.

Сонуургактарга

СТОЛ КЫРЫНДА ХООРАЙ

Стол кырынга сыңа бээр хоорайны Псков чурттуг С. Павлов туткан. Ыяштан чазаан бичии бажыңнарда Псковту алдаржыткан бурунгу орус уран-шеверлекчилерниң кылганы тураскаалдарын көргүскен.

Шеригниң кадр офицери, ам «Билиг» ниитилелиниң лектору С. Павлов ыяштан чүве чазап сиилбиирин улгады бергеш, сонуурган эгелээн.

— Бир дугаарында Октябрь проспектизинде Василий Великийниң хүрээзин бичии ыяш-биле чазадым, үр-ле хүрешкеним соонда чэки болган—деп, С. Павлов чугаалаар.

Сергей Михайлович бодунуң стол кырында хоорайының «студуун» ынчаар эгелээн. Ам ооң кудумчуларында эрте-бурунгу хүрээ-дуганнар, Псков кремлиниң бажыңнарының шунгузу, XVII вектиң даштан туткан чурттаар палаталары, Покровская, Гремячая, Васильевская, Кутекром деп шериг башнялары база бар. Псковтуң архитектура тураскаалдарының хевирлерин ийи чүс катап бичелеткен-даа болза ооң онза чараш дүрзүлери долузу-биле хевээр арткан.

Шүүче болгаш доңгурак — ийи херексел-биле Сергей Михайлович мындыг хоорайны канчап студупканыл?

— Шын деңнеп алгаш, бүгү күзел-биле шыдамыккай ажылдаарым менден негеттинген. Чазанырынга сонуурган чүгле Псковтуң эвес, өске-даа черлерниң архитектуразының магалыг делегейин мээң ажытты. Ам мээң хоорайымдан Крымда туруг кырында хараачыгай уязын, Венецияның ордузун, Чехословакияның [illegible] көрүп болур.

— Ол ышкаш Павлов тараачын эрги кажаа-хорааны база студуп кылган. Ында бүрүн дериглиг өътты, шенак, терге, тараачынның ынчан ажыглап чораан — кадыырларны, айыырларны, аңнаазынарны мастер чазаан.

Павловтуң ажылдары дыка хөй делгелгелерни кээстээн, ону төөгү темазынга бижиттинген шиилерни шимээринче чалап турар, ооң элээн каш ажылдарын музей экспозициязынче киирген.

М. АМАЕВ.

Псков.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.30—Эртенги гимнастика. 9.05 — Кадык болуруң [illegible] лыргa сүмелер). 9.10 —«Буратино делгелгезинде». 9.40 —«Ада-иелер, силерге». 10.10—«Спортлотонун» 22-ги тиражы. 10.15— «Чурукчулар дугайында». В. Мухина. 10.40 — «Тиилекчилер». Фронтучу өниүктерниң клуву. 12.10—«Кижи, Чер, Октаргай». 12.55 — И. Христова (Болгария) ырлаар. 13.30—Бөгүн делгегейде. 13.45 — Уругларга фильм. «Кан билзекчигеш». 14.15 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенский [illegible]. 14.45—«Дириг амытаннар делегейинде». 15.45 —«Мурнуу чүк» операциязы» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги фильм. 16.45 — Мультфильм. 16.55 —«9-ку студия». Политиктиг тайылбырлакчы В. С. Зорин эрттирер. 17.55 — 18.10 —Чапсар. 18.10 —«Татьяна Шмыга болчаг кылганы» деп хөгжүмнүг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 19.45 — «Силерниң-биле ам база кады мен...» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Делегейниң улустарының уран чогаалдыгазы». 22.00 —23.35—ССРЭ-ниң футбол чемпионаты. «Спартак» —«Динамо» (Москва). Тоңгенде —медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Бистиң-биле кады, бистиң-биле дөмей кылдыр, бистен артык кылыр». ГДР-ден таныштырга. 15.20 — Калмык АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң болгаш коллективтериниң концерти. 16.10 — «Адыглар чоруп орган». Документалдыг телефильм. 16.45 — Лопаз-Ростов хоорайның телевидение студиязының программазы. 17.45 «Хөгжүмнүг киоск». 18.15 — «Кино көрүкчүзүнүң сонуургалынга. 19.00 — «Ында фронт ындында». Документалдыг телефильм. 19.45 — Делегей байдалының допчузу. 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». Иблелиг экран. 20.15 —«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — «Контакт» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялары. 23.45 — «Үе доктаал» Фотомастер Л. И. [illegible] дугайында телеочерк. 00.15 —01.00—ССРЭ-ниң футбол чемпионаты. «Шахтёр» — «Торпедо» (Москва). 2-ги тем.

Агаар

Республикага бөгүн кежээ булуттаар, чамдык черлерге тыныраадыр чаъстаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг таттыы дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 3—8 градус чылыыр. Чамдык черлерге 0—5 градус соор, хүндүс 16 — 21, чамдык черлерге 7—12 градус чылыыр.

Кызылга кежээ булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг [illegible] секундада 9—14 метр чедер. [illegible] дүне 3—5, хүндүс 19—21 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАЙ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Дон Фрезерниң төөгүзү» 9.30, 16.50, «Айсбергтер аразында алуп» 11.20, 13.10, 15.00, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР» Кино чыыылдазы 9.00, «Гусар балладазы» 10.10, 12.10, 15.00, 17.00, 19.00, «Каннаар баарыл ол» 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ак хептиг херээжен» 14.00, 17.00, 20.00, шактарда.

«ВОСТОК»: «Алдыгы» 15.00, «Мээң мөңге ынакшылым» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ынак Ралкам» 14.00, 16.40, 19.30 шактарда.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУРАР

Свердловскиниң юридиктиг институду чаа өөредилге чылында студентилер хүлээп алырын чарлап тур. Өөренир хуусаазы 4 чыл.

35 хар чедир назылыг, ортумак эртемниг болгаш ниити чыл четчир ажыл стажтыг кижилерни. Чепсектиг Күштерниң хураалениинге шериг албазын эрттиргеш, халашканнарны институтка хүлээп алыр.

Институтка кирериниң дугайында тодаргай билиг алыксаан кижилер Кызыл хоорайның болгаш районнарның прокурорларындан база Тыва АССР-ниң прокуратуразының кадрлар килдизинден айтырып ап болур.

АДРЕЖИВИС: Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, № 57 бажың, телефон № 2-15-15.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, медээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 990.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС-00261

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 127 (11925) | 1982 чылдың май 30, воскресенье | 1925 чылда үнделиттинген | Өртээ 3 кеп.

Совет кижилерниң чаагай чоруу дээш

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Көдээ чоннуң амыдыралының чуртталга, коммунал-амыдырал болгаш социал-культура байдалдарын улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Доктаалды СЭКП ТК-ның бо чылдың май 24-те болган Пленумунга бадылаан. Хүлээп алган доктаалдың допчулалын моон адаанда парлаан.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда көдээниң социал айтырыгларын шиитпирлээр болгаш көдээниң чурттакчылыг черлерин эде тургузар талазы-биле улуг хемчеглер боттанганын СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Чүгле сөөлгү ийи беш чылдарның дургузунда ниити шөлү 294 млн. дөрбелчин метр чуртталга бажыңнары ажыглалда кирген. Хөй-хөй суурлар боттарының хевирин үндезини-биле өскертип, чоннуң культура болгаш амыдырал хандырылгазының бүгү хевирлери бар улуг чурттакчылыг черлер болу берген.

Ынчалзажок бо талазы-биле боттанып турар хемчеглер ам-даа четпес. Чуртталга бажыңнарын, коммунал ажыл-агыйының болгаш культура-амыдыралдың тудугларын ажыглалга кирер талазы-биле даалгалар чедир күүсеттинмейн турар, көдээ чоннуң культура, амыдырал, медицина болгаш садыг хандырылгазында четпестер бар. Ажыл-агыйларның иштики оруктарының четкизин улам ыңай хөгжүдериниң айтырыглары тургустунган.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көдээниң социал чаартылгазының хемчеглерин Аъш-чем программазының чарылбас кезээ кылдыр көрүп турар. Ол хемчеглерни боттандырары көдээге чуртталга, коммунал, культура-амыдырал болгаш орук тудуунуң хемчээлин хөлчок улгаттырарын негеп турар.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга болгаш обкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга болгаш облкүүскомнарга, ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Күртудуунга, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Кат-ногаа министерствозунга, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Чырыдывышкын министерствозунга, ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунга, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүр министерствозунга, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, ССРЭ-ниң Культура министерствозунга, ССРЭ-ниң Көдээ тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң Аар индустрияның бүдүрүлгелериниң тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунга, Центросоюзка, ССРЭ-ниң Сельхозтехкүркомунга болгаш өске-даа сорунгаалдыг министерстволарга база ведомстволарга СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982—1990 чылдарда көдээниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң талазы-биле комплекстиг хемчеглерин боттандырып чорудары-биле даасканы болза:

көдээниң чурттакчылыг черлерин чаагайжыткан суурлар кылдыр улам ыңай чаартыр, чуртталга, коммунал болгаш культура-амыдырал тудуунуң хемчээлин дыка көвүдедир, кооперастаан болгаш хуу чуртталга тудуун хөгжүдер;

көдээге кадрларны быжыглаарынга эргежок чугула байдалдарны тургузар, көдээ чурттакчыларның культура-амыдырал, медицина болгаш садыг хандырылгазын дыка экижидер, ол ышкаш колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге оруктар тудуун дүргедедир.

Он бирги беш чылда колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге база организацияларынга ниити шөлү 176 миллион дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын, оон иштинде чурттакчы чоннуң болгаш чуртталга-тудуг кооперативтерниң күжү-биле ниити шөлү 51 миллион дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын тудар болгаш ажыглалга кирер талазы-биле чогуур онаалгаларны доктаалда тодараткан. Он ийиги беш чылда көдээге чуртталга тудуунуң хемчээлин 15—18 хуу өстүрери көрдүнген. Бо беш чылда 2315 муң олуттуг ниити билиг школаларын, 1182 муң олуттуг школа назыны четпээн уруглар албан черлерин, 1365 муң олуттуг клубтарны болгаш Культура бажыңнарын тудары көрдүнген. Он ийиги беш чылда школалар тудуу 14—17 хуу, школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң—1,5 катап, клубтарның болгаш Культура бажыңнарының тудуу—1,7 катап өзер.

Көдээ черлерге орук тудуу шапкын хөгжүлдени алыр. Район төптерлиг ажыл-агыйларның төп суурларын тудуштурар 54 муң километр узун ниити ажыглалдың автомобиль оруктарын болгаш ажыл-агыйларның 57 муң километр узун кадыг шывыглыг иштики оруктарын он бирги беш чылда ажыглалга кирерин көрдүнген. Он ийиги беш чылда ындыг оруктарны тударының хемчээлин 1,4 болгаш 1,6 катап көвүдедир деп шиитпирлээн.

Көдээниң профессионал-техниктиг училищелериниң болгаш эмнелге-профилактика албан черлериниң четкизин улам ыңай хөгжүдери көрдүнген.

Ол ышкаш чылыг болгаш газ четкилерин, суг дамчыдылгаларын болгаш өске-даа объектилерни тудар база ажыглалга кирер талазы-биле онаалдаларны база доктааткан.

1986—1990 чылдарның план төлевилелин ажылдап кылып тура, чуртталга бажыңнарын, коммунал ажыл-агыйның база культура-амыдырал черлериниң объектилерин болгаш оруктарны тудар база ажыглалга кирер талазы-биле доктаалда көрдүнген онаалдаларны эвилелдешкен республикаларга, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга хуваарып ол ышкаш ук онаалдаларны күүседиринге эргежок чугула капитал салыышкыннарын болгаш материал-техниктиг курлавырларны үндүрүп бээрин көөрүп ССРЭ-ниң Күрпланынга дааскан. Контроль саннарны эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга үш ай хуусаа иштинде чедирер деп шиитпирлээн.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээткени болза:

— 1990 чылда колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге база организацияларынга оларга доктааткан лимиттиң 75—80 хуу хемчээлин (мелиорация тудуу чокка) тудуг-монтаж ажылдарының кырээлиг аргазын ажыглап күүседир дээш, көдээ черлерге объектилер тудар талазы-биле ажылдарның хемчээлдерин тудуг болгаш өске-даа министерстволарга база ведомстволарга 1983—1990 чылдарда тодарадырып ССРЭ-ниң Күрпланы эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады боттандырар ужурлуг.

Совхозтарга болгаш күрүнениң өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге чуртталга бажыңнарын, коммунал ажыл-агыйның, культура-амыдырал болгаш чырыдыыш черлериниң объектилерин ажыглалга кирер талазы-биле кырээлиг ажылдаар тудуг-монтаж организацияларының чыл планнарын чагыкчылар кээрэ чарган министерстволар болгаш ведомстволар-биле кады бадылаар ужурлуг, ынчаарга экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң ниитизи-биле база кварталдар аайы-биле планында чагыкчыларга тургускан чогуур онаалдаларны өскертип болбас ужурлуг деп доктааткан.

Айыттынган объектилерни ажыглалга кирериниң бердинген планнарының күүселдезиниң талазы-биле кырээлиг тудуг-монтаж организацияларынга отчётту тургузарын ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелинге дааскан.

(Уланчызы 2-ги арында).

БИСТИҢ АРГА-КУРЛАВЫРЛАРЫВЫС

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң ханы утказыг илеткелин бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери, бүгү совет улус-биле бир дөмей, дыка улуг сонуургал болгаш сеткил ханыышкыны-биле хүлээп ап таныжыкан. Ында Совет Эвилелинге Аъш-чем программазын хөгжүдериниң перспективазын, ону амыдыралга боттандырарының оруктарын чиге тодараткан-дыр.

Чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга бирги ээлчегде мал, чер ажылдыглар онзагай улуг үлүг-хуузу кирер апаары билдингир. Чогум-на ынчангаш бистиң совхозтуң көдээ ишчилери, оон иштинде Ишкин салбырда мээң удуртуп турарым Чаңгыс-Шиви бригадазының малчыннары Пленумнуң материалдарын улуг сонуургал-биле таныжыкаш, ында салдынган сорулгаларны күүседиринге боттарының үлүүн киирип, улам кызыдыышкынныг ажылдаарын хүлээнгеннер.

Бригаданың өшкү кадарчылары, өске малчыннар-биле бир дөмей, кыштаглаашкынны багай эвес эрттиргеш, ам чазагларында келгилээн болгаш малдың чаш төлүн хүлээп ап, өстүрерин уламчылап турар. Бо хүннерге чедир 1280 ажыг өшкү төрээн, анайлары шупту онча-менди доругуп турар. Кадарчылардан О. Коңгар-оол төрүүр 100 өшкүге онаачтыр 90 анайны, Т. Моңгуш биле М. Сарыг-оол — 83—83 анайны камгалап алган.

Ооң-биле чергелештир бригаданың малчыннары бо чылын 2100 килограмм дүк кыргып, дужаар хүлээлгезин 68 килограммга ажыр күүсеткен. Ооң кырынга 310 килограмм дүктү дүшкен черлеринден, кажаалар иштинден чыып дужааган.

Малды чайлагладып, кышка удур семиртир үе чоокшулап келген. Ынчангаш кадарчылар июнь 20-ниң бетинде өшкүзүн чугдургаш, чайлаглап көжеринге белеткенип, баар черлеринде кажааларны, түр үеде боттарының чурттаар оран-савазын кылып ап турарлар. Ооң-биле кады чамдык малчыннар шынаада сиген кезип алыр шөлдерни аңгап-арыглааш, суггарып алгылаан.

Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарда, малдың продуктулуун, черниң үнүш-дүжүткүрүн бедидери, специализацияны болгаш концентрацияны улам ханыладыры чугула дээрзиң май Пленумунуң материалдарында онзалап айыткан-дыр. Бисте бо талазы-биле чедир кылдынмайн турар чүүлдер ам-даа хөй дээрзин дорт айтыр херек. Чижээ, бистиң Ишкин салбырының одар-белчиир девискээри өшкү болгаш сарлык ажылын хөгжүдеринге хөлчок таарымчалыг кадыр-берт черлер болгай. Ынчалзажок манаа өшкү, сарлык ажылын хөгжүдеринче, ук малдарның уксаазын экижидип, продуктулуун бедидеринче, малчыннарның ажыл-амыдырал байдалын экижидеринче районнуң-даа, совхозтуң-даа кичээнгейи кошкак-тыр. Ылаңгыя ханы эртем-билиглиг, бедик мергежилдиг зооветспециалистерниң дузазы, арга-сүмези биске дыка херек боор турар. Ынчалзажок ындыг кижилер бистиңге чүгле ында-хаая келгилээри хомуданчыг. Ооң уламындан бистиң салбырда өшкүнү эки класстап, кодааннарга тускайлап үзер, ындыг кодааннар-биле ажылдаар, олардан арыг дүкүр уксаалыг өшкүлерни көвүдедир өстүрер ажыл колчуунда чоруттунмайн турар. Ынчангаш бо четпестерни эдериниң хемчеглерин ап чорудар үе кээп келген.

Ч. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Ишкин салбырында өшкү бригадазының бригадири.

СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунга ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын чугаалашканы болгаш бо талазы-биле тускай документилерни хүлээп алганы совет кижи бүрүзүнүң хей-аъдын көдүрген. Бо хүннерде бүдүрүлге болгаш албан организацияларда, ажыл-агый болгаш өөредилге коллективтеринде чугула документилер-биле таныжылга калбаа-биле организастыг чорупп турар. Ырак-узак кодааннарда малчыннар безин солуннуң хойлап, приёмниктиң астып алган СЭКП Төп Комитединиң сөөлгү Пленумунуң материалдары-биле таныжып чоруур.

Бии-Хемде Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң хойжузу Ооржак Сүгени (Хомушку Туран-оолдуң дузалакчы кадарчызы) бистиң фотокорреспондентивис Владимир Кара-Сал Пленумнуң материалдары-биле таныжып орда, чурукка тырттырып алган. Сүге Шагдырович ол чугула программаны изии-биле деткип, ам-даа кызымак ажылдаарын хүлээнип турар. Ооң кадарган хою кышты хүр ашкан болгаш чүс башка онаачтыр 90 хураганны берген.

КАРТОФЕЛЬ, НОГАА ОЛУРТУЛГАЗЫН ДҮРГЕДЕДИР

Бо хүннерде бүгү совет улус СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» ханы утказыг илеткелинде салдынган сорулгаларны бүрүнү-биле деткип, ол программаны амыдыралга боттандырарынга кижи бүрүзү бодунуң төлептиг үлүүн киирер дээш бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. **«Төлевилеп турар хемчеглерниң алыс сорулгазы—болдунарла аргалыг нысна хуусаада чурттуң чонун аъш-чем продуктулары-биле идегелдиг хандырары болур. Ол чүгле бирги черге экономиктиг эвес, харын чугула социал-политиктиг сорулгазы-дыр».** Совет улустуң материалдыг чаагай чоруун, амыдырал байдалын улам экижидер дугайында бистиң партия, чазаавыстың ада сагыш салыышкынының кол утказы бо сөстерде сиңниккен.

Чонну аъш-чем продуктулары-биле долу хандырарынга база бир кол черни—картофель болгаш ногаалар бүдүрерин көвүдедири ээлеп турар. Ынчалзажок бистиң республиканың ажыл-агыйлары ук культураларны бүдүрериниң планныг даалгаларын чыл бүрүде күүседип шыдавайн, кижилерниң оларга хереглелин чедир хандырбайн келген. Ындыг байдалды эдер, картофель, ногаалар бүдүрерин көвүдедир сорулга-биле СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели 1980 чылдың декабрь 29-та тускай доктаалды хүлээп алган. Ында бо беш чылдың төнчүзүнге чедир боттандырар сорулгаларны чылдар аайы-биле тодараткан. Чижээ, 1985 чылда ук культураларның шөлдерин дыка улгаттырып, дүжүткүрүн бедидип тургаш, картофельдиң ниити чыылдазын 30 муң 205 тонна, ногааларның 14 муң 520 тонна чедирери көрдүнген. Ооң хөй кезиин специализастаан совхозтар бүдүрер ужурлуг.

Айыттынган даалгада сорулгаларны ажыл-херек кырынга боттандырарының дээштиг хемчеглерин ап чорутканының түңнелинде чамдык эки чүүлдер чедип алдынган. Эрткен чылын республиканың чер ажылдыглары 1980 чылдаазынга деңнээрге, 5237 тонна хөй картофельди өстүрген. Ол чоннуң хереглелин хандырарын экижидер, бо чылдың дүжүдүнге үрезинни хөйнү үрүп алыр арганы берген. Ылаңгыя «Барлык», «Ленинчи орук», «Чыраа-Бажы» совхозтарның В. Кертик-оол, П. Изасимов, П. Моңгуш оларның удурткан картофельчи звенолары бир гектардан-на 158, 130, 110 центнер картофельди өстүрген. А Бии-Хемниң картофельчилери өске районнарының эки көргүзүгнү чедип ап, гектар бүрүзүнден 77 центнер дүжүттү алган.

Ол ышкаш ногаа культураларының дүжүдү 1980 чылдыындан бүдүн чартык катап хөй болган. Кызыл, Каа-Хем, Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнарының совхозтарының ногаажылары өскелерден эки ажылдаан. Ылаңгыя Кызыл районнуң ногаажылары кызымаккай ажылдааш, гектардан-на 237 центнер дүжүттү өстүрген.

Суггаттыг черлерни чөп ажыглап, ук культураларны өстүрериниң технологиязын экижидип, партия организацияларының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш специалистерниң кичээнгейин бо айтырыгже хаара тудуп, ажыл-агыйжы харысалгалыг чоруун бедидер болза, картофельди болгаш ногааларны четчир кылдыр бүдүрүп болур арга бисте бар дээрзин үстүнде чижектер тодаргай бадыткап турар-дыр.

Күзүн ажаап алыр дүжүдүвүстүн үндезини бо хүннерде салдынар болгай. Ынчангаш үрезиннерни кыска хуусаада бедик агротехниктиг деңнелге тарып олуртуру, ол ажылды улам дүргедедири чугула. Май 27-ниң медээзи-биле алырга, республиканың совхозтарында, ол ажыл эрткен чылдаазында хожудап турар. Тодаргайлаарга, картофельди 1534 гектарда, ногааларны чүгле 55 гектарда олурткан, ол дээрге планының 61 болгаш 7 хуузу болуп турар. Картофель тарыырын Тес-Хем, Эрзин, Бай-Тайга районнарының совхозтары дыка хожудаашкынныг чорудуп турар. Адаттынган районнарның болгаш Каа-Хемниң ажыл-агыйларында чаңгыс гектар-даа ногаа тарыттынмаан. А Өвүр болгаш Тожу районнарының совхозтары ол культураларны олуртуруңче шуут кирбээн. Барыын-Хемчик, Кызыл районнар ногаа тарыырының планын чүгле 4-4 хуу, улуг-хемчилер — 6 хуу күүседип алган. Айыттынган районнарның партия, совет, көдээ ажыл-агый органнары, чер-черлерде партия, профэвилел организациялары, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери бо чугула кампанияны чогуур өйүнде организастыг доозарының бүгү-ле хемчеглерин ап чорудар ужурлуг.

Бедик дүжүттү өстүрүп алырының үндезинин амдыгаашта салырда, кичээнгей салыры чугула чүүлдер-ле хөй. Ногаа, картофель тарып өстүрер бот-орулга-чарылгалыг звенолары, бригадаларның санын көвүдедир, оларга херээн болбаазырадыр техниканы быжыглап, ону бүдүрүкчүлүг ажыглаарын чедип алыр. Ук культураларны тарып өстүрериниң агротехниказын хажыдар, тарып олуртурунуң нормаларын, суггарар үезин сагывайн баар чоруктарны болдурбас. Күш-ажылды бедик деңнелге организастаар, суггаттыг черлерни ажыглалын экижидер.

Ук культураларны тарып олуртурда, эртемге болгаш практикага үндезилеттинген агротехниканы барымдаалап сагыыры онзагай ужур-дузалыг. Гектар шөл бүрүзүнге картофельдиң 25-27 центнер үрезинин олуртур, капустаның 30 муңдан эвээш эвес, помидорнуң 25 муң, картофельдиң 35 муң дөстери бар болурун чедип алыр ужурлуг.

Картофельди өзер үезинде ийи удаа илииртээр. Ногаа, картофельдиң одуруглар аразын бок үнүштерден катап-катап арыглаар, суггарар херек.

Республиканың ажыл-ишчилери **бо юбилейлиг чылда картофельдиң 83 центнер, ногааларның 125 центнер дүжүдүн гектар санындан өстүргеш, ниитизи-биле 21,2 муң болгаш 9,7 муң тонналы бүдүрер, күрүнеге 1,5 муң тонна ногааларны садар хүлээлгени алган.** Ону чедиишкинниг күүседири, аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары тарылганы бедик деңнелге эрттирериңден дорт хамааржыр болганда, районнарның партия, совет органнары, көдээде партия организациялары, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери хөй күштү олче дарый углаар ужурлуг.

МУРНУНДА — СЕСЕГЕНИҢ МАЛЧЫННАРЫ

«Октябрь 30 чылы» болгаш Карл Маркс аттыг совхозтарның ажыл-ишчилери боттарының аразында социалистиг чарышты калбартыышаан, ооң түңнелин алырлар айы-биле ай, квартал санында үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап турар.

Ол ийи совхозтуң малчыннарының чарыжының түңнелин чоокта чаа Баян-Тала сууруга болган хуралга үндүрген. Хойжу бригадалар аразында шилчиир Кызыл тукту 100 хойдан-на 86 хураган камгалап алган, Сесегениң малчыннарынга (Карл Маркс аттыг совхоз) тывысканн.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕШ, ХАРЫЫЛААНЫ

«Хемчик» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылдың май 24-те болган СЭКП Төп Комитединиң Пленумунга таварыштыр күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 104 хуу күүседипкен. 110 тонна сүттү күрүнеге олар саткан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырарының талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелин, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының төлевилелиниң дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын совхозтуң ажыл-ишчилери чүүлдүгзүнүшкүн-биле номчуп таныжкаш, чыл чартыының арткан үезинде ам-даа 20 тонна сүттү немей дужаарын, эът, сүт, дүк планының чартык чыл планын соңгулдалар хүнү июнь 20-де, көдээ ажыл-агый продукцияларын бүдүрериниң чыл планын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының хүнүнде күүседирин хүлээнген.

Хүлээлгелер чедиишкинниг амыдыралга боттанырының бүгү байдалдары көдээниң ишчилеринде тургустунган. Продукция бүдүрериниң социалистиг чарыжы эки организастаттынган, эң эки ажылдаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырар дээш малчын бүрүзү багай эвес ажылдап турар. Чижээ, Ыйгылак сүт-бараан фермазының саанчыларының социалистиг чарыжынга комсомолчу саанчы Светлана Боралдай тергиидеп, саар инек тенне ортумаа-биле 830 ажыг килограмм сүттү саап алган. Ооң даразында саанчы Ожу Саая база эки ажылы-биле мактадып, чарышка багай эвес түңнелдерни көргүскен. Ферманың өске-даа саанчыларының шалыпчы ажылындан сүт продукциязы улам-на немежип орар, олар хүнде-ле 700-800 килограмм сүттү бүдүрүп турарлар.

Н. ХЕРТЕК.

ХООРАЙНЫҢ ТУГУНДА ОРДЕН

КИЕВ. (СЭТА). Маадыр-хоорай болгаш ажыл-ишчи хоорай — Киев, ол бурунгуда-даа болза, мөңге чалыы хоорай, он вектерниң дургузунда бодунуң алдар-адын тудуп келген. Бистиң чурттуң улустарының акы-дуңма найыралын быжыглаарынга улуг ачы-хавыяазы, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедиишкиннери дээш база үндезилеттинип тургустунганындан бээр 1500 чыл болганы-биле холбаштыр Украинаның найысылалы Улустарның Найыралы орден-биле шаңнаткан.

Май 28-те Киевтиң юбилейинге болгаш хоорайга бедик шаңналды тывысырынга холбаштыр байырлыг хурал болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың, эш Л. И. Брежневтиң өмүнээзинден киевчилерге Төрээн чурттуң шаңналы дээш изиг байыр чедирген.

Улустуң чаагай амыдыралы — ленинчи партияның эң бедик эчис сорулгазы болурун оратор демдеглээн. Совет кижилерниң чаагай чоруун улам экижидеринче, амыдыралга тайбың чаагай байдалдарны тургузарын хандырарынче угланыышкынны чайгылыш чокка боттандырып турарының чаа чайынначак көргүзүү СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлери болган. Эш Л. И. Брежневтиң саналын ёзугаар ажылдап кылган болгаш партия Төп Комитединиң чаңгыс үн-биле чүүлдүг деп көргени чурттуң Аъш-чем программазын Украинаның коммунистери, ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер сеткил ханыышкыны-биле уткуп хүлээп алганнар. Республиканың ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкиннииг күүседир дээш болдунар-ла бүгү чүүлдерни кылыр.

В. В. Щербицкий чугаазын төндүргеш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчааш, чыылганнар адыш часкап турда, Киевтиң тугунга Улустарның Найыралы орденин кадаан.

Байырлалга чеде берген моон адаанда делегацияларның удуртукчулары хоорайның ажылчы чоннарынга алдарлыг юбилейни болгаш Төрээн чурттуң бедик шаңналы дээш байыр чедиргеннер: Москвадан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин; Ленинградтан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партия Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов; Россия Федерациязындан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев; Белорус ССР-ден — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартия ТК-ның бирги секретары Т. Я. Киселев.

Күш-ажылчы коллективтерниң төлээлекчилери хуралга чүве чугаалааш, СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга, бистиң чурттуң улустарының акы-дуңма найыралын быжыглаарынга киевчилерниң салыышкынын бедии-биле үнелээни дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илереткен. Украинаның найысылалының ажыл-ишчилери ол шаңналга харыы кылдыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш демиселге күжүн улам улгаттырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылын төлептиг уткууру-биле бүгү чүүлдерни кылырын олар чугаалап турганнар.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

— ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу 1990 чылдың төнчүзүнге чедир кедээге 7 млрд. рубль чедир хемчээлдиг объектилерни тударының талазы-биле ажылдарны күүседирин хандырары-биле бодунга хамаарышкан тудуг-монтаж организацияларының материал-техниктиг баазазын хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни боттандырар;

— эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ССРЭ-ниң министерстволары болгаш ведомстволары капитал тудугнуң беш чыл болгаш чыл планнарын ажылдап кылырда, колхозтарга болгаш совхозтарга чурттаалга бажыңнарының, школаларның база школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң тудуун кылырынга хоорайларның бажың тудар комбинаттарының күчүзүнүң 15 хуузун ажыглаарын көөр;

— ССРЭ-ниң Күртудуу болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери 1982—1985 чылдарда административтиг районнарның планировказының чедир кылдынмаан болгаш бар төлевилелдерин доозарын база бар төлевилелдерин эде көөрүн, а ол ышкаш совхозтарның болгаш колхозтарның суурларының планировказының болгаш чаарты тударының төлевилелдерин 1982—1985 чылдарда ажылдап кылырын, кедээге хөй-ниити бажыңнарының база күрүнениң, кооперативтиң болгаш хууда чурттаалга бажыңнарының, янзы-бүрү хевирниң чурттаалга бажыңнарының чанында дузалал ажыл-агый тудугларының чаа тудуг нормаларын тургузарын, амгы үеде күштүг болуп турар тудуг нормаларынга болгаш ниити хевирниң тудуг төлевилелдеринге чогуур эдилгелерни киирерин, база ол ышкаш чурттакчылыг черлерге дузалал ажыл-агыйлыг бажыңнарны тударын калбартырын, квартираларның планировказын экижидерин болгаш оларның инженерлиг чаагайжыдылгазының деңнелин бедидерин өөренип көрбүшаан, колхозтарга болгаш совхозтарга чурттаалга бажыңнарын база коммунал ажыл-агый объектилерин тударынга капитал салыышкыннарының тус-тус нормативтерин ажылдап кылырын хандырар;

— ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Кат-ногаа ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Аъш-чем үлетпүр министерствозу, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери 1982-1985 чылдарда колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң, иштики ажыл-агый оруктарын хөгжүдериниң кол схемазын ажылдап кылырын хандырар. Оларны тударының эвилчээн ниити ажыглал оруктарының тудуунуң хуусаазы-биле дүүштүрер болгаш иштики ажыл-агый оруктарын хараалзаарының база оларның септелгезин организастаарының чурумчударының хемчеглерин ажылдап кылыр.

ССРЭ-ниң Күртудуунга ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу-биле кады 1983 чылда колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң иштики ажыл-агый автомобиль оруктарын төлевилээриниң болгаш тударының нормаларын база чурумнарын ажылдап кылгаш, бадылаарын дааскан;

— ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозу болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери кедээ районнарга дүргени медицина дузаламчызының албанын организастаарын 1985 чылда доозар. Кадык камгалалының эге звеноларының ажылын сайзырангайжыдып, кедээге медицина дузаламчызының көжүп чоруур хевирлерин, оон иштинде стоматологияны база ол ышкаш кедээ чурттакчыларны хоорайларның кадык камгалалының тускайлаттынган албан черлери (салбырлар)-биле хандырарын калбартыпшаан, кедээ чонга медицина дузаламчызын чедирериниң культуразын болгаш шынарын бедидерин хандырар. Оон-биле чергелештир совхозтарга болгаш күрүнениң өске-даа кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге база организацияларынга амбулаторияларның тудуун кедээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге күрүнениң үндүрүп берген капитал салыышкыннарының күзели-биле боттандырар. Амбулаторияларны боттарының херекселдериниң күзели-биле тударын колхозтарга сүмелээн.

— Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери болгаш ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу бүгү-ле эмнелге: профилактиктиг албан черлерин телефоннаарын болгаш кедээ районнарда дүргени болгаш соңгаарлаттынмас эмчи дузаламчызының станцияларын (салбырларын) радиохарылзаа херекселдери-биле хандырарын он ийиги беш чылда доозар;

—Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүскомнар болгаш облкүүскомнар кедээ чоннуң амыдырал хандырылгазын улам калбартып экижидер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылгаш, 1983-1990 чылдарда боттандырып чорудар болгаш бо талазы-биле районнар төптеринге кедээ чонну хандырары-биле хеп чуур болгаш химиктиг арыглаашкынның фабрикаларын, радиотелеаппаратураларны, соодукчуларны, хеп чуур машиналарны, амыдыралдың өске-даа техниказын септээр комплекстиг бүдүрүлге черлерин, а колхозтарның болгаш совхозтарның суурларынга — бот-хандырылганың хеп чуур черлерин тударының хемчээлин ол үе иштинде улгаттырарын көөр. Бүгү колхозтарга болгаш совхозтарга чунар-бажыңнарны болгаш улуг эвес септелге ажылдарын болгаш ачы-дуза чедирерин кылыр комплекстиг хүлээп алыр пункттарны тургузарын 1985 чылда доозар. Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, кедээге коммунал албан черлерин организастаар дугайында айтырыгларны көрүп, шиитпирлээрин дааскан;

— эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери колхозтар аразының санаторийлеринге, дыштанылга бажыңнарынга, пансионаттарга болгаш пионер лагерьлеринге технологтуг, соодулга, медицина болгаш өске-даа дериг-херекселдерни, а ол ышкаш мебельди, аяк-савааны, чымчак болгаш бедүүн-даа эт-септи болгаш тускай автотранспортту профэвилелдериниң санаторий-курорт албан черлеринге доктааткан норма-чижектерни ёзугаар тускайлаар. Колхозчуларга, совхозтарның болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң, организацияларының ажылчыннарынга, албан-хаакчыларынга улус депутаттарының чер-черлер Советтериниң күүскомнарынга чагырткан одалга хандырылга организацияларын дамчыштыр оттулар чуулду садарын хандырар;

— ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу, ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Кат-ногаа ажыл-агый министерствозу болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери кедээ черлерге ниити ажыглалдың телефон четкилерин, а ол ышкаш колхозтарга, совхозтарга, кедээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга бүдүрүлге иштиниң болгаш диспетчерниң ниити хемчээли 3,3 млн. номерлиг телефон харылзаазын 1983-1990 чылдар, оон иштинде 1,8 млн. номерлерни 1986-1990 чылдар дургузунда тургузарын хандырар. Колхозтарга болгаш совхозтарга, кедээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга бүдүрүлге иштиниң болгаш диспетчер телефон харылзаазын тургузарынга херегләэр кабель-удазын продукциязын, ыяш болгаш өске-даа материалдарны боттарының фондуларындан тускайлап үндүрүп бээрин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Колхозтарга, совхозтарга болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга коммунал ажыл-агыйның объектилерин тударын хандырарының күштүг боон турар чурумун өскертири чугула деп санаан. Подрядтың кол болгаш чылдар керээлерин ёзугаар айыттынган объектилерни тударда хоорзалар, арматура, эжиктер болгаш өске-даа кылыглар база дериг-херекселдер-биле оларны кол подрядчикте — министерстволар, ведомстволар, өске-даа организациялар хандырар кылдыр доктааткан. Хоорайларга болгаш үлетпүр төптеринге бүдүрүлге эвес объектилерни тудары-биле эвилелдешкен республиканың Министрлер Чөвүлелинге тускайлап берген капитал салыышкыннарының 10 чедир хуузун экономика талазы-биле кошкак колхозтарга болгаш совхозтарга чурттаалга бажыңнарын болгаш культура-амыдырал объектилерин тударынга ажыглаар эргени эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге берген.

Колхозтарга болгаш совхозтарга, кедээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга суур иштинге тараткан четкилери-биле кады кедээ ажыл-агыйга ажыглаар бөлүктээн суг дамчыдыкчыларын төлевилээр болгаш тудуп тургузар талазы-биле чагыкчының болгаш кол тудукчунуң хүлээлгезин 1983 чылдан эгелээш, ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйның министерствозунга база эвилелдешкен республикаларның Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйның министерстволарынга (оларның ажылдап турар девискээрлеринге) онаар.

Айыткан объектилерниң тудуун ниити төлевилел болгаш чаңгыс аай титул данзы ёзугаар боттандырар ужурлуг. ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунуң кернээлиг ажылдаар организацияларының тудуп тургузар ужурлуг бөлүк суг дамчыдылгаларының зоназынга хуваар четкилерниң тудуунга херек капитал салыышкыннарын ук министерствога 1983—1985 чылдарда дамчыдып бээрин планнар төлевилелдеринге баш бурунгаар көөрүн эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаан.

Экономика талазы-биле кошкак колхозтарга бөлүк суг дамчыдылгаларының зоназынга хуваар четкилерни тударынга херек чарыгдалдарны күрүнениң капитал салыышкыннарының «Кедээ ажыл-агый» деп адырының күзели-биле акшаландырарын 1983 чылдан эгелеп боттандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чөпшээрээн.

Кедээ ажыл-агыйның суг хандырылга хөгжүлдезиниң чиңгине планын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң болгаш ССРЭ-ниң Геология министерствозунуң киржилгези-биле ажылдап кылырын база ону ССРЭ-ниң Күрпланы-биле сүмележип тургаш, 1984 чылда бадылаарын, ол ышкаш суг дамчыдылгаларын хуваар четкилерни болгаш өрүмнээр скважиналарны тударын оочур ёзугаар чорударын ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга дааскан.

Кедээ ажыл-агыйның суг хандырылга объектилериниң септелгезин болгаш техниктиг ажаалдазын күүседип турар специализастаттынган организацияларның бүдүрүлге баазазын хөгжүдер талазы-биле эргежок чугула организас-техниктиг хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын, кедээ ажыл-агыйның суг хандырылгазының бүгү объектилериниң техниктиг ажаалдазын ук организацияларга чогуур доктааткан чурум ёзугаар дамчыдып бээрин 1985 чылда доозарын ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерствозунга, ССРЭ-ниң Сельхозтехника талазы-биле күрүне комитединге болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге саналдаан.

Кедээге үүрмектеп садар бараан саарылгазын улам ыңай хөгжүдерин, кедээ черлерге амгы үениң магазиннерин, садыг төптерин, ниитиниң чемненилге черлериниң болгаш хлеб быжырар черлериниң четкизин калбартырын 1983—1990 чылдарның планнар төлевилелдеринге баш бурунгаар көөрүн эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге болгаш Центросоюзка дааскан. Кедээ чурттакчыларның бараннарга херегледелерин улам долу хемчээлге болгаш долу ассортиментиге хандырар сорулга-биле ук бараннарны хөйү-биле садарын ССРЭ-ниң Садыг министерствозунга саналдаан.

4,9 миллион дөрбелчин метр садыг шөлдүг магазиннерни, дүн-хүн иштинде 17 муң тонна хлеб-булочка кылыгларын бүдүрер хлеб быжырар черлерни, 417 муң олуттуг ниитиниң чемненилге черлерин, 196 муң тонна шикир соодукчуларны, 650 муң тонна ногаа-картофель-чимис шыгжамырларын болгаш өске-даа объектилерни херегленкчилер кооперациязының организацияларынга 1982—1990 чылдарда тудар болгаш ажыглалга киирер дугайында Центросоюзтуң саналын хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Культура министерствозунга, Кинематография талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне комитединге, Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне комитединге, Телевидение болгаш радио дамчыдылгазының талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне комитединге, эвилелдешкен база автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга болгаш облкүүскомнарга даасканы болза:

кедээ чурттакчыларның культурлуг хандырылгазын улам ыңай экижидерин, кедээниң клуб албан черлериниң, библиотекаларының болгаш спорт дериг-херекселдериниң четкизин хөгжүдерин, оларны мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаарын болгаш эргежок чугула материал-техниктиг курлавырларны аңаа бүдүрүп бээрин хандырар.

Чаа киноларны, шиилерни үндүрер, чаа концерт программаларын, телевидение болгаш радио дамчыдылгаларын белеткээр, амгы үениң кедээзиниң чугула айтырыгларын көдүрүп, төрээн черинге ынакшылды, кедээ ажыл-агыйның күш-ажылынга хүндүткелди кижизидип турар номнарны парлаар болгаш чуруулга уран чүүлдүң чогаалдарын тургузар талазы-биле ажылды идепкейжидер.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге кедээ ажыл-агыйга үндүрүп берген автомобиль шассилерин бичии суурларның, хуторларның чурттакчыларын база ол ышкаш ыраккы одаарларда ажылдап турар кижилерни хандырарынга херектиг автоклубтар, автобиблиотекалар, көжүп чоруур кино машиналары кылырынга ажыглаар эргени берген. База ол ышкаш колхозтарга, совхозтарга, кедээ школаларга болгаш профессионал-техниктиг училищелерге спорт залдары болгаш объектилери тудар айтырыгларны шиитпирлээр эргени берген.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кедээге медицина, педагогика, клуб ажылдакчыларын болгаш күш-культура болгаш спорт специалистерин быжыглаар сорулга-биле дараазында хемчеглерни көрген:

—медицина, педагогика, клуб ажылдакчыларын база күш-культура болгаш спорт талазы-биле специалистерни белеткеп турар дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлеринге өөредири-биле чоруткан колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчыларының уругларынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1970 чылдың октябрь 9-та хүлээп алган доктаалында (№ 848) чигелделерни хамаарыштырар;

— дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлерин доосаш, бодунуң мергежилиниң аайы-биле колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринге база организацияларынга доктаамал ажылдаары-биле келген күш-культура болгаш спорт талазы-биле специалистерге СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1979 чылдың май 22-де хүлээп алган доктаалында (№ 466) чигелделерни хамаарыштырар. Чижээлээрге, баштайгы үш чыл дургузунда халас одаалгалыг, чырыктыг квартиралар-биле хандырар;

— кедээ черлерде ажылдап турар уругларның музыка, бот-тывынгыр болгаш уран чүүл школаларының башкыларынга СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың ноябрь 10-да хүлээп алган доктаалының (№ 981) 13-кү пунктузунда көрдүнген чигелделерни база ол ышкаш кедээде ажылдап турар күш-культура болгаш спорт талазы-биле специалистерге ук пунктузунуң «А», «В» болгаш «Г» чүүлдеринде көрдүнген чигелделерни хамаарыштырар;

— кедээде турар школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң педагогика болгаш удуртукчу ажылдакчыларынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1948 чылдың февраль 10-да хүлээп алган доктаалында (№ 246) болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1971 чылдың май 4-те хүлээп алган доктаалының (№ 255) 6-гы пунктузунуң Б» чүүлүнде көрдүнген чигелделерни хамаарыштырар.

Совхозтарның бажыңнарында чурттаалга черлерин совхоз ажылдакчыларын болгаш күштүг боон турар чурум ёзугаар ажыл-агыйның бажыңнарындан чурттаалга шөлү алыр эргелиг кижилерни көжүрүп киирерин көрдүнгениң болгаш ук квартираларның, бо доктаалды хүлээп алырының мурнунда-даа ажыглалга кирген бажыңнарны ажыл-агыйның чурттаалга бажыңнарының санынга киирерин доктаалда көрген.

ВЛКСМ ТК-ның чыл санында-ла ниити чылда-биле 30—35 муң оолдар, кыстарны база ол ышкаш студентилерниң тудуг отрядтарының составы-биле 250 муң кижини, оон иштинде РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназының ажыл-агыйларынче дес-дараалаштыр 25 муң болгаш 120 муң кижини, кедээ болгаш мелиорация тудуунуң ажылдарынче чорудар дугайында эгелекчи саналын деткээн.

Кедээге социал-экономиктиг чаартылгаларның планнарын боттандырарынга аныяктарны идепкейлиг-биле киириштирер талазы-биле немелде хемчеглерни алырын чер-черле партия, совет органнарга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга дааскан. Оларны төрээн черинге ынак болурунга база боттарының ажыл-амыдыралын кедээ ажыл-агый бүдүрүлгези-биле холбаан турарынга кижизидери чугула. Кедээге чурттаалга, коммунал ажыл-агый болгаш культура-амыдырал тудугларын тударынга шеф дузазын көргүзер талазы-биле хоорайларда комсомол организацияларының ажылын идепкейжидер.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели кедээге социал чаартылгалар — ниити күрүнениң база бүгү улустуң улуг сорулгазының чарылбас кезээ болур дээрзин демдеглевишаан, бо сорулганы күүседиринге партия, совет, ажыл-агый органнары, профэвилел болгаш комсомол организациялары, кедээ ажыл-агыйның, тудуг организацияларының база үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары төлептиг үлүүн киирерин бүзүрелин илереткен.

Бөгүн — Химиктиң хүнү

Химия — кедээ ажыл-агыйга

Химиктиң хүнүнүң бүдүүзүнде минералдыг чемишчидилгелер министри А. Г. Петрищевтен адырның ажылының болгаш келир үеде хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап бээрин СЭТА-ның корреспондентилери дилээн.

— Сөөлгү чылдарда кедээ ажыл-агыйны бүгү талазы-биле химижидерин дүргедедир хөгжүдери чедиишкиннииг чорупкелген — деп, ол чугаалаан. — Минералдыг чемишчидилгелерни ажыглап тургаш, чер ажылын чаартканы кол угланыышкын боор турар. Чуртта чемишчидилгелерниң күчүлүг үлетпүрү тургустунган. Оон чедиишкиннииг ажылын эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге илеткелинге демдеглээн.

Продукцияның херек кырында бүгү-ле немелде өзүлдезин нарын болгаш холушкак чемишчидилгелерни бүдүрерин көвүдедип турганы чедип алдынган. Шынар демдээн салган продукция бүдүрери улам көвүдеп турар.

Капитал тудуг талазы-биле улуг программаны боттандырып турар. Чүгле оңгу беш чылдың иштинде эң улуг дээ 12 бүдүрүлге черлери ажыглалга кирген. Оларның арызында— «Тольяттиазот», Одессаның порт чанының болгаш Придонның химия заводтары база бар. Бүдүрүлге күчүлерин улгаттырарының кол угланыышкыны — амгы үеде хөделип турар бүдүрүлге черлерин калбартыры болгаш чаартыры болуп турар.

— Алексей Георгиевич, сорулгалар улуг-дур. Силер бодап көөрүнерге, планнарның долузу-биле күүсеттинеринге андымаанында чүү чүве шаптыктап турарыл?

—Элээн хөй бүдүрүлге черлериниң тудуунуң хожудаашкыны болур. Ажыглалга киирери озалдаан бүдүрүлге чери-ле продукция бүдүрүп үндүрерин эвээжедип турар деп болур.

Чижээ, бүдүрүлгениң болгаш транспорттуң планнаашкынында карышкак чоруктар херегленкчилерни четтикпейн манап турар дыка хөй белен продукциязының химия заводтарынга дагландыр чыгып бээрин болдурар. Ол ышкаш төлевилээн күчүнү чедип алыры хожудаар таварылгаларның бары база хараадаачыг. Дыка хөй бүдүрүлге черлериниң продукция хемчээлиниң өзери болгаш деңдески ажылдаары дериг-херекселдерниң идегелдииниден болгаш үр ажылдаарындан база хамааржыр. Бүдүрүлге болгаш технологтуг сагылга-чурумну быжыглаары-биле кылыр ажылдар ам-даа хөй.

— Силерниң адыр Аъш-чем программазын боттандырарынга канчаар киржип турарыл?

— Бистиң продукциявыс кедээ ажыл-агыйны интенсификастаарынга, чер болгаш мал ажылының ажыктыын бедидеринге чугула фактор боор турар. Бо талазы-биле элээн каш кол угланыышкыннарны айтып болур. Хову ажылынга минералдыг чемишчидилгелерни болгаш үнүш камгалалының химиктиг бүдүмелдерин, мелиорацияга полимерлиг материалдарны, мал чемнерин кадагалап ажаарынга консервантыларны болгаш полимерлерни ажыглаары оларга хамааржыр. Мал ажылынга химияның ролю улам улгадып турар. Мал чемнеринге холуур бүдүмелдерни, белоктарны, витаминнерни, малдың өзүлдезиниң биостимуляторларын бүдүрүп үндүрер үлетпүр бүдүрүлге черлери тургустунган.

Эрткен беш чылда химия болгаш микробиология үлетпүрүнүң продуктуларын ажыглааны чорук кедээ ажыл-агый продукциязын 18,5 миллиард рубльге немей кылып үндүрер арганы берген. Ол чуртка 37 миллион тонна ажыг тарааны, 3 миллион тонна хире хевекти, 10 миллион тонна ажыг чигир свёкланы болгаш өске-даа продуктуларны немей алырын хандырган.

— Химия — чер ажылдыгларның эвилелчизи болгай, ынчалза-даа ол эвилел бойдуста экологтуг деңдески чорукту үреве ужурлуг ыйнаан.

— Ындыг болбайн аан. Бистиң чуртта бойдус чүүлдеринче химия продуктуларын холуурунуң таварылга бүрүзүн эртемге үндезилеп кылып турар. Ол дээрге специализастаттынган чаңгыс аай агрохимия албанын тургусканының түңнели-дир. Оон сорулгазы — химижидилге чүүлдерин ажыл-агыйга чөп ажыглаары дээш харыылаары боор турар.

— Беш чылдың бедик сорулгаларын күүседир дээш адырның ажылдакчылары кандыг-кандыг курлавырларны ажыдып турарыл?

— Коллективтер ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышта идепкейлиг киржип турар. Оларның торгу 1981 чылдың түңнелдерин ёзугаар СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктары-биле демдеглеткен. Оларның арасында — Гродноның «Азот» каттыжышкыны, Гаурдактың күгүр заводу, Кингиссептиң «Фосфорит» каттыжышкыны база бар. Чарыштың мурнакчыларының байлак арга-мергежили муң-муң ажылдакчыларга дузалап турар.

Химия бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары боттарының профессиязының байырлалының бүдүүзүнде: адырның хөгжүлдезин улам шапкынчыдар дээш боттарындан хамааржыр бүгү чүүлдерни кылырынга белен бүзүредип турарлар. Чогум-на ол болза, чуртту кедээ ажыл-агый болгаш үлетпүр продукциязы-биле идегелдиг хандырарының үндезини боор турар.

МОСКВА.

ДҮЖҮТКҮРҮН БЕДИДЕР ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соонда эрткен чылдарның дургузунда кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы шынар талазы-биле чаартынган. Суггарылгалыг болгаш кургаткан черлерниң фондузу 1,7 катап улгаткан. Минералдыг чемишчидилгелер бээри үш катап өскен. Ынчалза-даа кедээ ажыл-агыйның мурнунда тургуп турар кол сорулга — дүжүткүр чорукту бедидери.

Республиканың девискээринде ажыл-агый бүрүзүнүң бойдус экономиктиг байдалдарын долузу-биле барымдаалап көрүп, чер ажылының системазын эртемге үндезилеп хөгжүдери-биле агрохимия лабораториязын Тывага 1966 чылда организастап тургускан. Оон ажылдакчыларының кол сорулгазы — химиктиг аргаларның ачы-дузазы-биле тарылга шөлдериниң дүжүткүр чоруун бедидери база черниң ажыглалын эртемге үндезилеп хөгжүдери. Ынчангаш бистиң лабораторияның специалистери хөрзүннүң ниити тургузуун, оон составында чемишчидилгелерниң курлавырларынга хамаарышкан хайгаарал-шинчилел ажылдарын чоруткаш, аңаа хамаарышкан практиктиг сүмелерни ажыл-агыйларга берип турар. Баштайгы удаада 576 муң гектар, оон соонда үе-чадада 571 муң гектар черниң хөрзүнүнге агрохимиктиг шинчилелдер кылдынган. Ол шинчилел ажылдарының түңнели-биле тарылга шөлдеринге минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни чашкаш, оон дүжүткүрүн бедидеринге хамаарышкан агрохимиктиг карталарны республиканың совхозтарынга тургузуп бердивис. Ол сүмелер ёзугаар чемишчидилгелерни хөрзүнге чажар болза, тараа, ногаа, мал чеми культураларының дүжүдү бедиир.

Бистиң республика он бирги беш чылда 107 муң тонна минералдыг чемишчидилгени заводтардан алган. Оон түңнелинде чемишчиттинген шөлдерниң хемчээли көвүдээн. Бо беш чылда 170 муң тонна чемишчидилге республиканың ажыл-агыйларының шөлдеринге чедиртинер. Суггаттыг черлерниң беримчээн долузу-биле ажыглаар дээш аңаа чажар чемишчидилгелерниң хемчээлин улгаттырган. Сөөлгү үеде республикаже сөөртүп турар чемишчидилгелерниң ассортиментизи зөвэн, шынары экижип турар. Оларны тарылга шөлдеринге чөп ажыглааш, чамдык ажыл-агыйлар тараа болгаш сиген культураларының бедик дүжүдүн ажаап ап келген.

Агрохимия албанының специалистери 200 ажыг дуржулгаларны кылгаш, хөрзүннүң янзы-бүрү хевирлеринге чемишчидилгени чажарының хуусаазын болгаш хемчээлин тодараткан. Лабораторияның тургустунганындан бээр хөрзүннүң хевирлеринге 400 муң, мал чеми культураларга 120 муң шинчилел-хайгааралдарны кылып чоруткан. Мал чеминге чемишчидилгени ажыглааныңдан оларның хоңукта дейзизи немелде өзүлделиг болуп турар.

Минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгени чогумчалыг ажыглааш, тарылга шөлдериниң дүжүткүрүн бедиткеш, черниң беримчезин долузу-биле алыр дээш бистиң ажылдакчыларывыс хайгаарал-шинчилел ажылдарын шудургу чорудуп, ажыл-агыйларның специалистеринге сүме-дузаны чедирип келгеннер. Хову, шөлдерже үнүүшкүннерни кылып, хөрзүннү шинчилээр, аңаа чемишчидилгени төгериниң хуусаазын, хемчээлин тодарадыр.

Хайгаарал-шинчилел ажылдарын хөй чылдарның иштинде чорудуп келгеш, арга-дуржулгалыг апарган хоочуннар коллективте хөй. Оларга агрохимиктер Анна Соскинова, Светлана Беляева, Наталья Аксиненко, Лилия Зыкова болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

Лабораторияның ажылдакчылары профессионал байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткувушаан, тарылга шөлдеринден чаагай дүжүттү өстүрер дээш шинчилел ажылдарын шудургу чорудуп турар. Ынчалза-даа бөгүн, оон-даа артык, даарта кол-ла чүүл — дүжүткүр чорукту бедидери. Ол дээрге бирги черже селекцияны болгаш үрезин тарыырын идип үндүрери дээни ол. Ол дугайты СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының болгаш ону боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында» илеткелинге тодазы-биле айыттынган. Ол улуг сорулгаларны амыдыралга боттандырарынга бистиң лабораторияның ажылдакчылары төлептиг үлүүн киирерлер.

Л. СЕРЯКОВА.
Тываның агрохимия лабораториязының эргелекчизи.

Тываның агрохимия лабораториязының специалистери республиканың совхозтарының тарылга шөлдериниң хөрзүнүнге шинчилел ажылдарын кылгаш, аңаа минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни чажарынга хамаарышкан чогуур сүмелерни берип турар.

А. В. Соскинова — ук коллективтиң хоочуннарының бирээзи. Лаборатория үндезилеттингенинден бээр 16 чыл дургузунда агрохимиктиң хүлээлгезин күүседип, хөрзүннүң составын шинчилээш, аңаа кайы хире хемчээлдиг минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни чажарын тодарадып, сүмелерни совхозтарның кедээ ажыл-агый талазы-биле специалистеринге берип турар.

ЧУРУКТАРДА: агрохимик А. Соскинова (солагай талада); лабораторияның бөлүк специалистери.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

БИСТИҢ КАНДИДАТТАРЫВЫС

ШЫНЗЫДЫП ШЫДААР

Сибирьниң база бир чаражы болгаш делгем хемниң Иртыш чурттуг Вовколарның өг-бүлези Павлодарск хоорайдан чээрби чыл бурунгаар Ак-Довуракка чедип келген. Ынчан Володя чүгле алды харлыг турган. Оон адазы Анатолий Маркович ажыглалга кирер дей берген «Тыва дагдүгү» комбинаттың транспорт цехинге чолаачылап ажылдай берген. Олар ынчаар Ак-Довуракка чурттай берген. Дагжыларның аныяк хоорайы оларның ийиги төрээн чери апарган, оон чурттакчылары сеткил-сагыжынга таарышкан-даа.

Володя Ак-Довурактың № 2 ортумак школазын доозупкан турда, ону Совет Армияның хүрээлеңинче шериг албаны эрттирери-биле кедирти берген. Ол оон халашкаш, Ак-Довуракка чедип келгеш, Ак-Довурактың ынчан чаа организастаан № 208 орук-ажыглал участогунга ажылдай берген. Владимир Анатольевич Совет Армияның хүрээлеңинге тургаш-ла, СЭКП кежигүнүнге кирген. № 208 орук-ажыглал участогунуң коллективи аныяк оолдуң ажылга кызымак, чүткүлдүүн билгеш, ону улам деткип, Кызылдың автоорук техникумунче өөредип чоруткан. Ол техникумну чедиишкиннииг дооскаш, Тыва автоорук эргелелиниң дужаалын ёзугаар Ак-Довурактың № 3 орук-тудуг участогунга чедип келгеш, чолаачылап ажылдап турар. Владимир Анатольевич орук техниказын кончуг эки билир болгаш машина-техника урели бээрге, эш-өөрүнге дуза чедиреринден кажан-даа ойталавас.

В. А. Вовко коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты үш чыл бурунгаар чедип алган, ону чыл бүрүзүнде төлептиг-биле шынзыдып турар. Ол — он бирги беш чылдың бирги чылының планын хуусаа бетинде күүсеткен, бо чылды база чедиишкиннииг эгелээн, бирги кварталдың планын 130 хуу күүсеткен. Владимир Анатольевич чүгле бүдүрүлгениң мурнакчызы эвес, дагдыныкчы, хөй ниитичи. Ол орук-тудуг участогунда улусчу контроль бөлүүнүң даргазы, ол ажылынга кызымак чорук көргүзүп, четпестер болгаш ажыл-агыйжы эвес чорук-биле эптешчок демиселди чорудуп турар.

№ 3 орук-тудуг участогунуң коллективи Владимир Анатольевич Вовкога улуг идегелди көргүзүп, ону Барыын-Хемчик районнуң Советинге соңгулдалар чорудар талазы-биле № 19 соңгулда округундан соңгудар депутаттың кандидадынга чаңгыс эп-сеткилдиг депшиткен. Ол соңгукчуларның аңаа көргүскен бедик идегелин шынзыдар дээрзинге чигзиниг турбас.

М. ООРЖАК.

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ ДЕМОКРАТИЯ

Демократияның хөгжүдери болгаш сайзыраңгайжылары — социализмни болгаш коммунизмни тургузарының чайлаш чок хоойлузу. Социалистиг демократияның алыс утказы чүл дээрге, күрүнени, ниитилел херектерин эргелер башкарарының херээнге калбак массаларның идепкейлиг киришкен турары болур. Делегейде эң-не баштайгы социалистиг ниитилелди ССРЭ-ге тургузарынга шиитпирлиг факторларның бирээзи болу берген совет социалистиг демократия шапкын калбарбышаан, улам бурунгаар хөгжүп, ангы талазы-биле кандыг-бир кызыгаарлаашкын чок, бүгүдениң политиктиг дең эргелиин хандырып турар бүгү улустуң совет социалистиг демократиязы апарган.

Совет күрүнениң үндезилекчизи, Коммунистиг партияның тургузукчузу В. И. Ленин социалистиг демократия дугайында марксистиг теорияны ажыткан. Демократия болза политиктиг болгаш төөгүлүг болуушкун. Дарлаар болгаш дарлаттырар ангыларлыг болуп чарылган ниитилелге, бүгү-ле кижилерге демократия турбас ужурлуг. Капиталистиг ниитилелде демократия буржуазияның ангы талазы-биле тергиделиниң бир хевири болуп турар. Буржуаз демократияның күрүне аппарады хуу хөреңгитеннерниң эрге-ажыын камгалап турар. Капиталистиг чурттарда соңгуур болгаш соңгудар эргени хөреңгитен кижилер бүрүнү-биле эдилеп турар. Чүге дээрге буржуаз демократия хөй эвес хөреңгитеннерниң демократиязы болур, ол байларның эрге-ажыын камгалаан. Чижээ, АКШ-тың конгрезинде ажылчын болгаш бедүүн чонунуң төлээлекчилери чаңгыс-даа чок. Үлетпүр ээлери, чиижен садыгжылар, кеску хөреңгитеннер, профессионал адвокаттар хөй кезиинде конгресске соңгудуп турар. Национал улустарның болгаш херээженнерниң төлээлекчилери америк конгрессте ховар. «Хостуг делегейниң» баштыңы болурун оралдажып турар эң улуг болгаш бай чуртта — АКШ-та 25 млн. негрлер. АКШ-тың эвилелчилери болур Парагвайның, Гватемаланың, Сальвадорнуң шериг-диктаторжу эрге-чагыргаларының кемниг үүлгедииниң уржуундан ол чурттарның бөлүүн чону соңгуур база соңгудар эргелерин дүрүм чокка казыдып турар. Американда миллион-миллион кижилер, ылангыя биче буурай улустарның төлээлекчилери кылыр ажыл дилээп чоруурлар. Ол чурттуң үндезин чурттакчылары индейлер кызып-кыйыдып, шыдаар аргажок амыдыралда чурттап турарлар. Ак кештиг американнарның аразында ядыыларның саны 9,4 хуу болза, негрлерниң аразында олар 30,2 хуу боор турар болгаш сески негр бүрүзү-ле эрге-шөлээ, эт-хөреңги-даа чок, ядыы-түреңги байдалда амыдырап турар. Делегейниң кайы-даа булуңунда чурттап турары хамаан чокка бедүүн кижилерни дора көөр политиканы чогумна харын АКШ деткип турар. Америк империализм Чилиде фашистиг чурумну, Африканың мурнуу чүгүнде сөөк-язы ылгаар үрүнениң политиказын янзы-бүрү арга-биле мыңчага чедир күткүп келген.

Капитализм — ниитиниң эргелерин базып турар ниитилел. Ол — келир үези чок ниитилел-дир. Капитализмни хостуг ниитилел кылдыр көргүзер дээр оралдажышкыннар мыңчангаш шуут-ла чүдек-бужар кылдыр көстүп турар. 1976 чылдың ноябрьның 2-де болган АКШ-тың президент соңгулдаларынга 80,4 млн. кижи киришкен азы бадылаар ужурлуг бүгү соңгукчуларның 33,8 хуузу киришкен, а 1960 чылда соңгукчуларның 62,8 хуузу, 1968 чылда — 60,9 хуузу, 1972 чылда — 55,4 хуузу, 1980 чылда — 52,8 хуузу соңгулда участоктарынга келгеннер. Соңгукчуларның 47,2 хуузу азы 76 млн. соңгукчулар 1980 чылда АКШ-тың президент соңгулдаларынга чүге киришпээннерил? Бирээде, АКШ-та аймак-сөөк ылгаар чорук ам-даа күштүг. Негрлер, индейлер соңгуур болгаш соңгудар эргелерин аажок кызыгаарлаткан. Ийиде, америк соңгукчулар соңгуттуруп турарларның аазаашкыннарынга бүзүревес апарганнар. Президентилер америк экономиканың инфляциязын чавырар, ажыл чоктарга ажыл бээр, шериг бюджедин кызырар боор чеже-даа аазааннар, а ол аазаашкыннарның чаңгызы-даа күүседиишмээн.

Демократияның төөгүлүг чаа хевири чогум-на Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээшкининиң сөөлүнде тывылган. Ол дээрге социалистиг күрүне тургузуушкунуң үезинде хөгжээн пролетаржы социалистиг демократия болур. «Күрүне болгаш революция», «Совет эрге-чагырганың ээлчеглиг сорулгалары», «Америк ажылчыннарга чагаа», «Буржуаз болгаш пролетаржы демократия» болгаш өске-даа сураглыг ажылдарынга В. И. Ленин социалистиг демократияның алыс ужур-утказын, шынар-демдээн болгаш буржуаз демократиядан социалистиг демократияның чаргыш чок артык күштүүн тодаргай илереткен. В. И. Ленин «Күрүне болгаш революция» деп ажылынга „буржуаз демократияның утка-шынарын сойгалап илередип, капиталистиг ниитилелде демократия — эвээш кезииниң «байларның» демократиязы, хуу-өнчүнү болгаш мөлчүгенин, экономиктиг, политиктиг болгаш угаан-бодал талазы-биле дең эвес чорукту быжыглап, камгалап турар ийи арынныг демократия дээн.

Кижилерниң эргелериниң болгаш хосталгаларының тугу — социализмниң тугу болуп турар. Харын чүгле социализмниң үезинде демократия төөгүде бир-ле дугаарында чоннуң эрге-чагыргазы болгаш чоннуу апаар. Кижилерниң хамааты болгаш политиктиг дең эргезин, кижиниң ёзулуг хостуг эрге-шөлээзин чүгле социализм идегелдиг магадылап бээр.

Социализм болгаш демократия чарылбас тудуш харылзаалыг. Социализм болгаш коммунизмни тургузары — ол дээрге массаларның соруктуг калбак шимчээшкини, бүгү улустуң инициативазының болгаш чогаадыкчы чорууунуң боттуг илерээшкини, оон тура-соруунуң болгаш угаан-бодалының херээ-дир. Социалистиг системаның капиталистиг системадан оранчок артык күштүүн, чөптүүн, социалистиг демократияның херек кырында боттанышкынын ССРЭ-ниң амыдырал-чурттаалгазы тодаргай бадыткаан. Ажыл чок чорукту ССРЭ-де кезээ мөңгеде дедир ээлбес кылдыр узуткаан. Күш-ажыл кылыр эргени ССРЭ Конституциязы магадылаан. Ажылдаар болгаш профессияны шилип алыр эргени ССРЭ-ниң бүгү хамаатыларынга берген. Сөөк-язызын, эр, херээжениң, националын, шажын-чүдүлгезин ылгап көөр чорук ССРЭ-де чок. Эр, херээжен бүгү националдарга дең эргени ССРЭ Конституциязы тыпсып берген. Социалистиг демократия ангы талазы-биле кандыг-бир кызыгаарлаашкын чок, ангыларның политиктиг дең эргелиин хандырып турар бүгү улустуң демократиязы апарган. Социалистиг демократия кижилерниң эргелерин, хосталгазын чүгле чарлаап эвес, а херек кырында ону боттандырып турар. Совет кижиниң ат-алдары, нүүрү, хамааты эргелери ССРЭ-ниң Үндезин Хоойлузун ёзугаар бүрүн камгалаттынган. В. И. Ленин Советтерни улусчу эргелеп башкарылганың дээди хевири деп адаан. Ол ышкаш күрүнени Советтерге каттышкан улус башкарар ужурлуг деп улуг башкының чугаазы ССРЭ-де херек кырында боттанып турар. Шынап-ла социалистиг күрүне тургузуушкунунга идепкейлиг киржиринче миллион-миллион кижилерни Совет эрге-чагырганы дамчыштыр бистиң чуртувуста боттандырып чорутkan. Социалистиг улусчу эрге-чагырганың принципи болур эң калбак массаларны күрүне болгаш ниитилел херээн эргелеп башкарарынга киириштирерин хамыктың мурнунда улусчу эрге-чагырга органнары — улус депутаттарының Советтерин дамчыштыр боттандырып турар. ССРЭ-ниң чер-чер Советтеринде 2 миллион 270 муң депутат соңгуткан. Советтерниң күүскомнарының чанында янзы-бүрү комиссияларда, хөй-ниити килдистеринде болгаш бот-тускайлан организацияларда 31 млн. эки турачы дузалакчы ажылдап турарлар. Ниитизи-биле совет күрүнеге болгаш ниитилел херээн эргелеп башкарарынга чогуур назы четкен кижилерниң 40 хуузу азы 80 млн. совет хамааты идепкейлиг киржип турарлар.

Советтерге соңгулдалар социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдеринге улуг черни ээлеп келген болгаш ээлээр-даа ужурлуг. Чүге дээрге эрге-чагырганың органнарын соңгулда күрүнени эргелеп башкарарынга, калбак массаларны киириштирериниң эң чугула чүүлдериниң бирээзи. Соңгулда үезинде ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы, чогаадыкчы көдүрлүүшкүнү долузу-биле илереттинер. Соңгулдалар үезинде соңгукчуларның бүгү-ниити киржилгезин, оон демократтыг принциптерин социалистиг демократия чүгле чарлап турар эвес, а харын ону амыдыралга ылаптыг боттандырарын хандырып турар. Демократия дээрге чонга соңгуткан чер-чер болгаш төп эрге-чагырга органнарының мурнунда күрүне эргелелиниң тускай хевири-дир. Совет хамаатылары боттарының демократтыг бүрүн эргелерин калбаа-биле ажыглап турар. Соңгулдаларга соңгукчуларның 99 ажыг хуузу киржип, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң улусчу блогунуң кандидаттары дээш бадылаашкыннарын берип турарлар. Бо дээрге партия биле чоннуң бузулбас чаңгыс эвилелин, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын бүрүнү-биле деткип турарының тодаргай херечизи. Ындыг байдал чаңгыс-даа буржуаз чуртта чок болгаш туруп-даа шыдавас. ССРЭ-де соңгулдалар чорударының бир кол демократтыг принципи чүдел дээрге, ону чоннуң, хөй-ниитиниң калбак киржилгези-биле чорудуп турарында. Кандидат дээш агитацияны хуралдарга, парлалгага чугаалажып, чырыдып турар. Ленинчи национал политиканың принциптери совет соңгулда системазында боттанып турар. Чоннуң саны хамаан чокка бүгү нациялар болгаш биче улустар Совет күрүнениң ажыл-херээнге дең эргелиг киржир, соңгуур болгаш соңгудар эргелиг. Советтерде 100 ажыг нацияларның болгаш биче улустарның төлээлери депутаттар болуп турарлар. Оон чижээнге Тыва АССР-ни ап көрээлиңер. 1980 чылдың февраль 24-те болган соңгулдаларга улус депутаттарының 13 район, 5 хоорай, 3 суур болгаш 86 көдээ Советтериниң депутаттарынга 3715 депутат соңгуткан. Депутаттарның аразында эр кижилер 52,4 хуу, херээженнер 47,6 хуу. СЭКП кежигүннери болгаш кежигүннерге кандидаттар 40,56 хуу, партия кежигүнү эвестер 59,4 хуу, ажылчыннар 65,9 хуу, 30 хар чедир аныяктар 31,62 хуу болуп турар. Депутаттарның составының 56,25 хуузу чаартынган. СЭКП социалистиг демократияның чугула хевирлериниң бирээзи болур улусчу контроль органнарының ролюн бедидер дугайында, дээштиг болгаш ажык контрольдуң ленинчи принциптерин боттандырар дугайында доктаамал сагышты салып келген. Бүдүрүлгелерде, совхозтарда, албан черлеринде, республиканың көдээ болгаш суур Советтериниң чанында улусчу контроль бөлүктеринде 8 муң ажыг актывчи ажылдап турар. Ниитилелди эргелеп башкарарынга профэвилелдери, комсомол, хөй-ниити организацияларын дамчыштыр ажылчы чоннарны киириштирерин партия боттандырып турар. Амгы үеде профэвилелдери бодунуң хүрээлеңинге барык бүгү ажылчын ангыны, бүгү күш-ажылчы интеллигенцияны, көдээ ишчилерниң дыка хөй кезиин каттыштырып турар. Республиканың профэвилел организацияларында 114 муң ажыг кижи бактаап турар. Профэвилелдери ажылчы чоннарның эң-не массалыг, эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны чорудар школазы, коммунизмниң школазы болур профэвилелдерниң дугайында В. И. Лениниң чагыын партия чайгылыш чокка боттандырып, ажылчыннарның чогаадыкчы идепкейин улам көдүрүп, профэвилелдериниң дугайында доктаамал сагышты салып келген. Оон тодаргай бир херечизи — «Күш-ажыл кижилериниң дугайында сагыш салышкынны, бүдүрүлге дугайында сагыш салышкынны — профэвилелдериниң кол кичээнгейинге» деп ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизинге эш Л. И. Брежневтиң чугаазы болур.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга база аныяк салгалдың коммунистиг кижизидилгезинге партияның курлавыры, оон шынчы дузалакчызы, чурттуң келир үезиниң салым-чолун башкарар кижилер комсомол — аныяктарның ниитилел-политиктиг, массалыг организациязы. Тываның 36 муң комсомолчулары ажыл-агый культура тургузуушкунунга улуг күш. Аныяктар ленинчи Коммунистиг партияга боттарының ынакшылын, бердингенин илереди, оон идеалдарын боттандырарынга күш-ажылын бараалгадып, совет ниитилелдиң херээн эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржип турарлар.

Комсомолдуң тускайлан чоруун партия хөгжүдүп база оон салдарын күштелдирип, комсомол организацияларының үнелиг эгелээшкиннерин деткип, күрүнени эргелеп башкарарынга ВЛКСМ-ниң киржилгезин хандырып турар.

Бистиң республикада ажылчы чоннарның тускайлан ажыл-чорудулгалыг 4269 ажыг хөй-ниити организациялары, ылангыя 300 ада-ие комитеди, 628 кудумчу комитеди, 286 херээженнер чөвүлели, 200 ажыг культура албан черлериниң чөвүлели, 892 улусчу дружина, 319 эш хуу судтары ажылдап турарлар.

Бо бүгү сан-түң чүнү көргүзүп турарыл дээрге совет социалистиг демократияның херек кырында боттанышкынының база бир маргыш чок кеску бадыткалы, совет чурттуң ажыл-херээнге масса чоннуң идепкейлиг киржип турарының херечизи-дир.

Совет ниитилелдиң политиктиг бүгү системазының удуртукчу база башкарыкчы күжү — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы. Бүгү ангыларның болгаш социал бөлүктерниң, бүгү нацияларның база биче улустарның, ниитилелдиң бүгү салгалдарының эрге-ажыктарын шын, чөптүг таарыштырып, оларның күзел-соруун дүүштүрүп, политикага долу болгаш чайгылыш чок шынныг турушту ээлеп, коммунизм тургузуушкунунуң эң харысалгалыг херээнге бүгү совет чонну эвилелдеп, башкарып турар. СЭКП-ден ангыда ындыг углакчы күш чок. ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы Совет күрүнениң хөгжүлдезинде бурунгаар кайгамчык улуг базым. Ол болза улусчу эрге-чагырганың чедип алдынган деңнелин чүгле магадылап турар эвес, а харын социалистиг демократияны моон соңгаар улам ыңай калбартырын көрүп турар.

Сайзырангай социализм — ёзулуг бүрүн демократияның ниитилели. ССРЭ-ге долу, шын, чөптүг социалистиг демократияны боттандырып турган, социализмниң тиилелгезин чедип алган. Совет демократия — бүгү нацияларның болгаш биче улустарның хамаатыларынга ёзулуг дең эргелиг, оларның эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң чаңгыс аайы болур. Совет Эвилелиниң чаңгыс аай акы-дуңма, эп-найыралдыг өг-бүлезинге кады чурттаары, ажылдаары эң-не улуг аас-кежик дээрзин тыва кижи бүрүзү эки медереп билип. ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга уткуштур эрес-шудургу ажылдап турарлар. Тывалар бүгү кижи төрелгетенниң келир үезиниң үлегер-чижээ болур чаа социалистиг ниитилелди тургузарының херээнге, делегейниң ажылчы чоннарының социал болгаш национал дарлалгадан хостаарының херээнге кайгамчык улуг салдарлыг күш болур ССРЭ-ниң келир үези дээш боттарының салышкыннарын киирген болгаш моон соңгаар-даа киирер.

1982 чылдың июнь 20-де Тыва АССР-ниң улус депутаттарының чер-чер Советтериниң он сески чыышкынга болгаш районнарның (хоорайларның) улус судтарынга улус судьяларының соңгулдалары болур. Соңгулда кампаниязының үезинде районнарның (хоорайларның) улус судтарынга улус төлээлериниң соңгулдалары база эртер. Ол соңгулдалар бедик политиктиг байдалга эртип, социалистиг демократияның чайыннаанчак бадыткалын улам илередип, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюнга уткуштур совет улустуң чаңгыс аай найыралын улам быжыглаар дээрзинге кандыг-даа чигээниг турбас.

К. БУДУК-ООЛ,
«Билиг» ниитилелиниң кежигүнү.

(Агитаторларга болгаш политинформаторларга)

Айтырыңар, харыылап берээл

ОЛ ШЫН БЕ?

Мен алды база ийи харлыг уруглуг мен. Ээлчеглиг шөлээм алгаш, иелерге хамаарыштыр чиигелделерде дүрүм ёзугаар чаш уруглуг болганымда, немелде үш хонук телевирлиг шөлээни бээрин администрациядан диледим. А администрация чери 24 ажыл хүнүнде шөлээлээр эргелиг дээш менээ немелде шөлээ бербеди. Бо шын бе?

М. МИНЧИМАА,
Өвүрде Хандагайты суурнуң чурттакчызы.

12 хар чедир назылыг ийи болгаш хөй уруглуг иелерге 3 хонук немелде шөлээни, бир эвес ажылдакчы ие кижиниң алыр ужурлуг шөлээзи 28 календарьлыг хүннен (24 ажыл хүну) ашпайн турар болза, ынчаарда бээрин чурумчуткан. Бо таварылга чүгле чыл санында алыр ужурлуг кол шөлээниң узуну эвес, өске-даа немелде шөлээлерни, чижээлээрге, ажылдаар байдал кадыкка хоралыг болганда, ажыл хүнүн чижеглеп нормалаанда, чаңгыс бүдүрүгге хөй үеде доктаамал ажылдаанда алыр ужурлуг шөлээлерин база киириштир санаар. Ол ышкаш календарьлыг 28 хонукка шөлээ үезинде таварыжар дыштаныр хүннерин база немээр ужурлуг. Ынчаарга байырлал хүннерин бо хуусаага киир санавас.

РСФСР-ниң күш-ажыл дугайында Хоойлузунуң кодекизиниң 69 чүүлүн ёзугаар куртнге ийикпе хөй-ниити хүлээлгелерин идепкейлиг күүсеткен дээш, чижээлээрге, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарының эки турачы улусчу дружиналарының ажылынга идепкейлиг киришкен ужурунда, назы четпестерниң хөй-ниитичи кижизидикчи хүлээлгезин эки күүсеткен таварылгада 3 хонук немелде шөлээлерни 28 календарьлыг хүннүң кырынга кадып бээр болгаш, ону телээр.

Үстүнде авторнуң чагаазындан алгаш көөрге, кол шөлээ 28 календарьлыг хонук болуп турар. Ол 24 ажыл хүну-дур. Ынчангаш администрация чери 3 хонук шөлээ бээриндэн ойталааны чөптүг.

2 ийикпе, оон хөй уруглуг 12 хар четпээн назылыг уругларлыг ие херээженнерге 3 хонук телевирлиг немелде шөлээни 1981 чылдан бээр берип эгелээни билдингир. Ие херээженнер 1981 чылда кандыг-бир чылдагааны ужурунда бо 3 хонук немелде шөлээни ажыглап шыдавайн барган болза, 1982 чылда ээлчеглиг шөлээзиниң үезинде ийикпе азы өске-даа үеде бо шөлээни ажыглаар эргелиг.

С. ДОРСАТ,
Тыва АССР-ниң Дээди Судунуң кежигүнү.

ХРОНИКА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму эш В. М. Виноградовту РСФСР-ниң даштыкы херектер министринге томуйлааш, ол албан-хүлээлгеден эш Ф. Е. Титовту пенсияже үнгениниң холбаштыр хостаан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОВЕТ КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

СЭКП ТК-ның май Пленумунуң түңнелдери, ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң илеткели — даштыкы хөй-ниитиниң болгаш парлалганың кол кичээнгейинде. Социализмниң акыдуңма чурттарының массалыг информация органнары, делегейниң депшилгелиг парлалгазы СЭКП ТК-ның Пленумунуң доктаалын, Л. И. Брежневтиң илеткелин бүрүн азы тодаргай допчулал-биле парлаан. Ол документилерни тайылбырлавышаан, олар — совет улустуң чаагай байдалын чайгылыш чок бедидериниң, ССРЭ-ниң экономиктиг күчүзүн быжыглаарының дугайында СЭКП-ниң Совет күрүнениң сагыш салышкынының чаа чырыткылаанчак херечизи-дир деп, парлалга онзалап демдеглеп турар.

Л. И. Брежнев Аъш-чем программазының дугайында делгереңгей үндезилелдиг илеткелди ТК-ның Пленумунга кылган, ол дээрге совет көдээ ажыл-агыйны болгаш оон-биле холбаалыг адырларны хөгжүдеринге үндезин эргилде болу бээр деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну бижээн. Бодунуң характериниң болгаш хемчээлиниң талазы-биле ол программа ССРЭ-ниң бүгү улус ажыл-агыйының депшилгезин болгаш совет кижилерниң амыдыралчы негелделерин улам долдур хандырар хүлээлгелиг, ол чүүлдер СЭКП-ниң кезээде эң чугула программа-негелдези болуп келген болгаш болур-даа. Чуртка аъш-чем херээн экижидериниң талазы-биле СЭКП-ниң көдүрген Программазын совет улус чаңгыс эп-сеткилдиг деткиишкин-биле уткуур. ССРЭ-ге социалистиг чарыштың чаа көдүрлүүшкүнүн хайныктырып үндүрер дээрзинге чигзиниишкин турбас.

«Күрүнениң аъш-чем программазын шиитпирлээриниң комплекстиг көргени» деп эге-биле Л. И. Брежневтиң илеткелин Чехословакияның «Руде право» солуну парлаан. Совет аъш-чем программазы аъш-чем айтырыын шиитпирлээрин чүму-биле, комплекстиг көргени болуп турар-дыр деп, ол солун бижээн. Ынчалдыр көрүүшкүнүнүң эң чугула онзагай чүүлү чүл дээрге, көдээ ажыл-агыйның-даа, үлетпүрнүң, транспорттуң, садыгның ону хандырып турар адырларының-даа ажылын холбаштырары, каттыштырары, оларның бүгү ажыл-чорудулгазын ниити эчис сорулгага — аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктуларын бүдүрериңге болгаш оларны хереглекчиге чедидериңге чагыртыры болур.

Аъш-чем продуктуларын бүдүрерин боттуу-биле немей өстүрери, совет тараачыннарның амыдыралының болгаш күш-ажылының байдалдарынга ханы чаартылгалар, колхозтарга болгаш совхозтарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрери СЭКП-ниң аграр политиказын — ёзулуг эртемге үндезилеңген политика болуп турарын бүзүрелдиг херечилеп турар-дыр деп, ГДР-ниң «Нойес дойчланд» солуну айыткан. Оон-биле кады Совет Эвилелиниң хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазы совет көдээ ажыл-агыйның мурнунга, бүгү совет экономиканың мурнунга чаа улуг болгаш харысалгалыг сорулгаларны көдүрүп турар Л. И. Брежневтиң илеткелинде бүгү талалыг үндезилелдиг Аъш-чем программазын харын ол сорулгаларны шиитпирлээринче угланган.

Л. И. Брежневтиң илеткелин тайылбырлавышаан, Кубаның радиозу совет Аъш-чем программазы — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң телевилээн угланыышкынының — совет улустуң чаагай байдалын бүгү хемчег-биле бедидериниче угланыышкынының шынныг болгаш дүрүм ёзугаар уламчылалы-дыр деп онзалап демдеглээн. Советтер чуртунуң тургузукчу планнарын боттандырарынга тайбың эргежок чугула болгаш ССРЭ бодунуң камгаланыр аргалыын моон соңгаар-даа чогуур деңнелге тургузар, политиканың болгаш шеригниң талазы-биле улустар аразында дүшкүүрелдиг чорукту чавырылдырар дээш демиселди чүткүлдүг, күзел-соруктуг уламчылаар шиитпирлиг тура-соруктуг деп, Пренса Латина дээр информация агентилелиниң чери бодунуң талазындан демдеглээн.

(СЭТА).

ВСР. Чүгле Вьетнамда эвес, а харын бүгү Мурнуу-Чөөн Азияда эң улуг гидробелдир болур Хоавинь ГЭС-тиң тудуу хүн келген тудум бедип, оон турбиналары республиканың хоорай, суурларынга, фабрикаларынга болгаш заводтарынга энергияның бээр үезин чоокшулап орар. ГЭС-тиң чырыы Совет Эвилели биле Вьетнамның үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының болгаш бузулбас найыралының чырыткылаанчак херечизи болур. Черный хемде ол чаа ГЭС-ти совет специалистерниң техниктиг дузаламчызы-биле тудуп турар, оон телевилээн күчүзү 2 миллион хире киловатт, ажыглаага бо беш чылдың төнчүзүнде кирер.

ЧУРУКТА: гидробелдирниң тудуунда.
ВИА—СЭТА-ның фотозу.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУУНГА ҮНЕЛЕП ЧЕТТИНМЕС САЛЫЫШКЫН

БЕРЛИН. Дең эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок байдалдыг турарының принцивинге үндезилээш, боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш чепсегленишкинниң дүжүрериниң айтырыгларын дугайты дугуржуушкунну чедип алыр дээш Совет Эвилелиниң могаг чок туржуп турарын СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге чугаазы чаа күш-биле бадыткаан деп, Герман Демократтыг Республиканың «Национал-цайтунг» солуну бижээн.

Ол сорулганы шиитпирлээринге АКШ-тың адреснинге ССРЭ-ниң саналдары онза ужур-дузалыг деп, ол солун демдеглээн.

УЛАН-БАТОР. Тайбыңның 80 чылдарда Совет программазын хөгжүдүп турар ССРЭ-ниң тайбыңга ынак чаа инициативалары делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының, ядролуг халаптың кыжаныышкын болдурбазының херээнге үнелеп четтинмес салыышкын-дыр деп, МАРН ТК-ның органы «Үнэн» солуну бижээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң көдүрген боттуг саналдарында тайбыңның болгаш дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын быжыглаар дугайында ханы сагыш салышкынны сиңниккен болгаш делегейге онза чугула ужур-дузалыг.

• • •

ДЕЛИ. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге көдүрген саналдары чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыгларын Совет Эвилелиниң боттуг ёзу-биле көрүп турарын база катап бүзүрелдиг көргүскен деп, «Таймс оф Индиа» солун бижээн. Ядролуг чепсекти дүжүрериниче угланган тодаргай оруктарны ол тайбың инициативалар ажыдып турар.

Совет саналдарны, америк администрацияның канчаар көрүп турары ядролуг чепсекти кызыгаарлаарының, кызырарының болгаш чок кылырының айтырыгларын АКШ шуут-ла пропагандачы туруштардан көрүп турарының дугайын херечилеп турар деп, ол солун демдеглээн.

• • •

ЛОНДОН. Быжыг тайбыңны доктаадып тургузарынче, чепсегленишкинниң дүжүрериниң талазынга депшилгени чедип алырынче угланган хөй санныг эгелекчи саналдарны Совет Эвилели үндүрүп келди деп, англи «Морнинг стар» солун бижээн. Ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерин ССРЭ-ниң Европа талазынга немей тургуспас дугайында чоокта чааги саналдар оон эң бүзүрелдиг барымдааларының бирээзи-дир. Совет улус тайбыңны сеткилдиң ханызындан күзеп турар болгаш делегейниң ийиги дайынының халавы катаптавазын дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турар деп, ол солун айыткан.

(СЭТА).

ДАЙЫН ЧӨРҮЛДЭЭЗИ КАЛБАРГАН

Фолкленд (Мальвин) ортулуктарның районунга англи Флоттуң ёзулуг амгы үениң болур «Ковентри» дээр эсминецизин база кырынга англи вертолёттар, ол ышкаш бомбалакчы «Харриер» дээр хындыкчыларга артык кезектер болгаш өске-даа дериглер чораан транспорттуң «Атлантик конвейор» дээр улуг судноzун далайже дүжүрүп кииринкениң билдине бээрге, май 27-де кажыдалдың демдээ кылдыр дыка хөй англи хоорайларга кажыдал туктарын аскан. «Ковентри» эсминецке 20 англи далайжылар өлгенин солуннар дыңнаткан.

Лондонnуң моон мурнунда «аргентиннерни далайже кииp октаптарып» дегеп турган буржуаз парлалгазынның реакцылыг тайылбырларының турамзык хөөнү дыка өскерли берген. Хоозун мактаныышкынның болгаш дайынзырак демдээшкиннериниң орнунга солуннарда «Бистиң муңгаралывыстың шагы» дээн болгаш өске-даа ол янзылыг эгелер көстүп келген. Аргентинага удур Лондонnуң өөскүдүп үндүрген чепсектиг агрессиязын калбарты берген үеден бээр англичаннар Фолкленд (Мальвин) ортулуктарга англи колониалдыг администрацияны катап тургузарын чепсек күжү-биле чедип алырын кызыдып турар М. Тэтчерниң чазааның эжелекчи тогдунуушкуннары аажок улуг өлүм-чидимниг, каражакогаралдыг болуруп бир-ле дугаарында билип турар апарганнар.

Лондонnуң албан хуузунуң сөөлгү медээлериниң ёзугаар алырга, англи экспедиция корпузу Мурнуу Атлантикага ийи эсминецин болгаш ийи фрегадын, «Харриер» дээр бомбалакчы 5 хыдыкчызын болгаш 9 вертолёдун чидирген. 99 кижизин өлүрткен болгаш 120 кижизин балыглаттырган. «Бродсуорт» дээр эсминецти, беш фрегадты, ийи десант корабльди үреелдир боолаттырган.

Мурнуу Атлантикага дайын чорударынга материалдыг каража болгаш чарыгдалдар Англияга бөгүнге чедир миллиард фунт стерлинг болган деп, Лондонnуң «Таймс» солуну бижээн. Ынчалза-даа чидириглериниң болгаш шериг чарыгдалдарының ужу-кыдыы көзүлбейн турарын «Таймс» солун айыткан.

Лондондан дыңнадыглар ёзугаар алырга, англи шериглер Фолкленд (Мальвин) ортулуктарның администрациялыг төвү Порт-Стэнлиже (Пуэрто-Архентиноже) шиитпирлиг халдаашкын кылырынга белеткенип турар. Торилерниң чагырыкчы партиязындан парламент кежигүннери-биле Англияның камгалал министриниң ужуражыышкынының үезинде ол дугайын чугаалаан. 150 дөрбелчин километр шөлде быжыглаттынган 5 муң англи солдат Порт-Стэнлиже чаза таварып кирериңге белеткенип турар деп, парламентиге ол министр медеглээн. Месилдежииишкин районунда чаа чедире берген шилиндек англи шериглерден 3 муң кижилиг десантыны Порт-Стэнли районунга аппарып дүжүрер. Ол кавыда ам безин 100 ажыг шериг корабльдерин болгаш дузалал судноларны мөөңнээн. Сөөлгү хүннерде ында ам-даа 10 англи эсминецтер болгаш фрегаттар чеде берген.

«Аргентинага удур дүрген тиилелгени чедип алырда, Англияга ам бүгү-ле эргежок чугула чүүлдерлиг» деп бүзүрелин илергейлээн америк күрсекретарь Хейгтиң медеглелин Фолкленд кризизин дайын арга-биле шиитпирлээриниче англи колонизаторларны деткээни кылдыр Аргентинада үнелеп көрген.

Фолкленд (Мальвин) ортулуктар ужурунда чөрүлдээге Аргентинага удур ажыглаарыбиле АКШ Великобританияга ракеталарны болгаш өске-даа америк боо-чепсекти берип эгелээн. Ол дугайын Рейтер агентилел дыңнаткан.

(СЭТА).

ОРУС ЧЕРНИҢ ЫРААЖЫЗЫ

Бистиң календарывыс

(Май 31-де — сураглыг совет чогаалчы Константин ПАУСТОВСКИЙНИҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 90 чылы)

Константин Георгиевич Паустовский амыдыралының сөөлгү чылдарында Тарусага чурттап турган. Анаа ону көрген кижилер шупту-ла чаңгыс үн-биле бадыткаар: Паустовский-биле ол бөдүүн хоорайжыгаш, үш областың — Москва, Калуга болгаш Туланың белдири чер, хензиг хемчигеш Тарусканың тыраалар аразы-биле дааш-шимээниг саарыглаанын, ээтпектелип чоруй каас-чараш Окаже кирр агып чыдар чери дыка-ла дөмейлер.

Паустовский уран, чараш сөстүг кижиге эвес, а шевер ус-дарганга дөмей көстүр чораан. Узун эвес, аргазымаар. Чүве чугаалаары дыңзыг эвес, эвээш сөстүг, ынчалза-даа бодунуң сеткил-сагыжын чажырбас. Харын-на оон оон чогаалчы мөзүзү билдинер.

Чудуктардан кертип кылган, манза дээвирлиг, хоорайның ышкаш улуг чырык соңгаларлыг тараачын бажың. Мырыңай чанында арга. Стол кырында чүве бижээн саазыннар, ында чүгле оон ынчаар кылыры «хөй каъттыг» эдилгелер. Номнар, арыг саазыннар. Ханаларда фоточуруктар, чурт чуруктары, барометр. Шупту-ла чүве оон дириг чордаазында ышкаш. Бажыңның ээзи көңгүс-ле чаа үне берген ышкаш кылдыр сагындырар. Бажың иштиниң бөдүүнүн, харын-даа ядыызымаарын кижи эскерер, оон чогаалчы дугайында баштайгы бодалдар тыптыр.

Ол дыка-ла хөйнү көрген, билген, дыка хөйнү бодаан, баш бурунгаар сөглээн. Оон чугаалары-биле алырга, ол манаттынмаан солун черлер болгаш кижилер дилеп, черделегейни бир кылган. Оон мемуарларын — «Амыдырал дугайында тоожузун» номчуп көрүнер даан: оон көргени, билгени дыка-ла хөй, кижи кайгаар. Ынчалзажок Паустовский чамдыкта дыка-ла эвээшти көрдүм деп бо-ла хомудаан орар. Оон барбаан четпээн черлерин санап эгелээр. Алак сөөлүнде хүлүмзүрээш: «чаа, ол-даа ажырбас ыйнаан» деп каар. Бүгү-ле чүве карак көскү, угаан чидиг болурунда» дээр.

А ол боду шынап-ла ындыг турган. Ындыг шынарлары оон чораан-на черинден чараш чүвени көрүп, тып билири-биле, чалыы күзел-хөңнүг-биле капсырлажып чораан.

Чогаалчы бүрүзүнүң чуртталгазы, бижиири аңгы. «Менээ үре-түңнелдиг ажылдаарымга ийи чүүл херек: чурт иштинге аян-чоруктар болгаш бодамчалыг болуру» деп, Паустовский чугаалап чораан.

Шынап-ла ындыг турган: кайы-бир черже чораан соонда, ол бир номну ынап-ла бижир.

«Кара-Бугаз» деп тоожу — чогаалчы тывылганың медээ ээн баштайгы ном. «Алдын роза» деп номунга Паустовский геолог Шацкий-биле ужурашканын сактып бижээн, ол тоожунуң маадырларының бирээзи болган. Чогаалчы геологтан Кара-Бугаз дугайында хөйнү дыңнаан: Каспий далайының «коргунчуг болгаш тывызыксыг» мугулдурунуң дугайында. Оон суунда тергиин үнелиг мирабилит деп минерал бар деп, куруг ховуларны чок кылып болур деп. Бир эвес кижилер бот-боттарын хыдырыпкага үндүрүп турары акша-хөреңгини болгаш күштерни куруг ховуларны узуткаарынче углаар чүве болза, куруг ховулар шагда-ла турбас ийик» деп, Шацкий чугаалаан.

Паустовский Каспий эриктеринге чоруп тура, оон бижиир ному уран-чечен аргаларны очерктиң ханы анализи, херек кырында фактыларга үндезилеттингени-биле сырый холбаалыг болур ужурлуг деп түңнелге келген. Ол «Кара-Бугазты» Соңгу Уралга, Березникиге бижээн. Паустовский аңаа Россияның Телеграф Агентилелиниң (РОСТА-ның) корреспондентизи турган. Ол дээрге оон сөөлгү «литература мурнундагы» ажылы болган (чогум боду баш кылап, трамвай башкарып, шериг санитарлап, кан ээлдирикчизи, балыкчы-даа болуп чораан). Тоожу парлаттынган соонда, чогаал ажылы оон «кара чаңгыс сундуккап, чамдык-чамдыкта хипчектиг, ынчалза-даа кезээде-ле кайгамчык чаагай болгаш ынак ажылы» апарган.

Потиге чораан соонда, ол «Колхида» деп тоожуну бижээн. Кара далай эриктерин шинчилээн соонда, романтиктиг долган «Кара далай» деп номну бижээн. Ында далайның дошкун аажызы ында ажылдап, чурттап турар кижилерниң салым-чолун көргүзеринге дузалаан. Чогаалчы ол номунга 1905 чылда революсчу матростарны хаан эрге-чагыргазынга удур тура халыышкынче баштаан лейтенант Петр Шмидттиң берге болгаш тоолчургу чараш салым-чолунуң дугайын база көргүскен. Карелияга чурттап турганының соонда бичии тоожулар — «Шарль Лонсевильдиң салым-хуузу (француз инженерниң амыдыралының дугайында). «Хөл фронтузу» (хамаатылар дайын үезинде болуушкуннар) көстүп келген. Ленинградка ынакшылын чогаалчы «Соңгу чүк тоожузунга» илергейлээн. Ында дворян революсчу-декабристерниң бир салгалының кижилериниң намдары чуруттунган...

Үжен чылдарның эгезинде Паустовский бодунга «билдинмес болгаш магадапчыг черни» — Мещераны ажыткан. Ол оон ийиги төрээн чурту апарган. Сөөлүнде баргаш ол мынча дээр: «Ол бөдүүн болгаш ыржым чер дег мени чүү-даа ынчаар өөртпээн».

Ортаа Россияның бөдүүн каас-чаражы чогаалчыны хей-аът кииргеи. Орус чугааның сагыңгыр-чечени, оон хуулгаазыны орус бойдустуң тыныжы болгаш шимээнинин-биле, орус ырларының кударалы-биле көзүлбес харылзаалыг чүве-дир деп, ол билген. Ол бүгү оон «мещера үезиниң» чечен чугааларында болгаш тоожуларында сиңип кеи.

60 чылдарның эгезинде (ынчан ол Ока хемде Тарусага чурттай берген) ол «Итали бижимелдер», «Үшкү болчаг», «Күс-биле ийилээ», «Ильин эреми» деп чечен чугааларны бижээн. «Ол дээрге бистиң бойдузувуска болгаш бүгү Россияга ынакшылымны мининигеним чүве» деп, Паустовский чугаалап чораан.

«Алдын роза» деп эң-не сураглаан номун Паустовский он чыл иштинде бижип келген. Ол аңаа чогаалчының ажылының дугайын чечен мергени-биле төөгээн. Бодал бүрүзү — амыдыралчы факт, харын-даа лириктиг новелла. Литература стилиниң, дыл дугайында, чогаалчының хүлээлгезиниң, чогаадыкчы бодаашкынның болгаш хей-аът кириишкиниң күжүнүң дугайында бодалдары солун. Улуг чогаалчылар Андерсенниң, Гюгонуң, Чеховтуң, Мопассанның, Бунинниң, Горькийниң болгаш Блоктуң, а ол ышкаш болуушкун үезиниң кижилериниң болгаш өңнүктериниң портреттерин ол эвээш сөстер-биле шын кылдыр чураан.

Сагыш-сеткилге дээштиг бичии тоожузу «Исаак Левитанга» Паустовскийниң бижээни: «Левитан кударалдыг пейзажтың чурукчузу чораан. Кижи кударап чорда, пейзаж база кезээде кударалдыг болур...».

Константин Георгиевич Паустовскийге өске үени болгаш бодунуң чуртунуң «чырык пейзажын» ырлаар аас-кежиктиг улуг онаашкан. Ол оон чаа хамаатызын ырлап чораан. Ол аңаа чүректиң хапыызындан ынак: «Бистиң үевистиң, тиилелгелер болгаш кижизиг чорук долган үевистиң, кижилери чокта далайларның чараш эниринде-даа, чымчак салгында-даа, аккыр булуттарда-даа, куштарның кылыйтылышкынында-даа — амыдырал деп чугаалаарывыс бүгү-ле чүвелерде кайгамчык чараш чүве чок» — деп, ол бижээн.

Виктор ГУСАРОВ.
(ПМА).

Уттундурбас оттуг чылдар

1942 ЧЫЛ: ТЫЛГА ДЕМИСЕЛ

Оор ёзу-биле халдаашкының болгаш кижилер база техника талазы-биле артык күштүүн ажыглап алгаш, немец-фашистиг шериг Ада-чурттуң дайынының эгезинде бистиң чуртувустуң барыын районнарын эжелеп алганнар. Совет кижилер дайзынның эжелеп алган девискээринге таваржы бергеш, гитлержи эжелекчилерге удур демиселди дораан-на калбарты бергеннер. 1941—1942 чылдың кыжынында Москва чоогунга гитлержи шериглерни чылча шапкан чорук кижи көөр хөннү чок дайзынның тылынга чоннуң демиселин калбартырынга идигиң берген, ук демисели Коммунистиг партияның тус-тус черлерде чажыт организациялары удуртуп турган.

1942 чылдың чазынында немец-фашистиг шериглерниң тылынга 500 хире партизан кезектер хөделип тургулаан, оларның хүрээлелинге 72 муң ажыг кижи бактаап турган. Эжелеттирген девискээрге 11 районнар дайзынның аспаандан бүрүнү-биле хостаттынган.

Оон-биле чергелештир партизаннар шимчээшкининиң болгаш чажыт ажылды удуртуруунуң деңнели оон калбарышкынындан хожудап турган. Хөй-хөй партизан отрядтар кошкак чепсегленген. Улуг чер-биле болгаш бот-боттарының аразында олар харылзаа чок тургулаан. Олар хөй кезиинде тайбың мергежилдиң кижилеринден тургустунганнар. Дуржулгалыг шериг удуртукчулар, хайгыылчылар, чазылдырыкчылар, радистер болгаш өске-даа специалистер отрядтарга чедишпейн турган.

Партизаннарга болгаш чажыт ажылдакчыларга миналар чазылдырар херекселдер, агитас-пропагандистиг материалдар, харылзаа херекселдери херек тургулаан. Олар боттарының дайынчы хөделиишкиннерин кожазы отрядтар болгаш Совет Армияның доктаамал кезектери-биле дүүштүрер арга чок болганнар. Ол чорук оларның хөделиишкиннериниң түңнелдиг болурунга багай салдарны чедирип турган.

Ол четпестерни чайладыры-биле Камгалалдың күрүне комитеди 1942 чылдың май 30-де Дээди Кол Командылалдың Ставказының чанынга Партизан шимчээшкининиң төп штавын тургузар дугайында доктаалды хүлээп алган. Штабтың начальниги Белоруссияның КП (б) ТК-ның бирги секретары П. К. Пономаренко соңгуткан. Ындыг нызылыг штабтар фронтуларның шериг чөвүлелдериниң чанынга база тургустунгулаан. А 1942 чылдың күзүнүнде партизан шимчээшкининиң Украин, Белорус, Литва болгаш Эстон республикалар штабтары болгаш Украина штавының чанынга Молдавияның ол талазы-биле кылдыңы тургустунган.

Партизан шимчээшкининиң төп штавының сорулгалары мындыг турган: партизаннар кезектери-биле харылзааны тургузары, оларның ажыл-чорудулгазын башкарары база дүүштүрери, партизаннар демиселиниң дуржулгазын ниитилештирери база нептередири, партизаннарны ок-чемзек, эм-таң-биле хандырары, кадрларны белеткээри, партизаннар кезектериниң Совет Армияның доктаамал кезектери-биле кады бир-демниг хөделирин боттандырары болгаш өске-даа.

Төп штабтың эргезинге транспорттуң авиакезектерин дамчыдып берген. Оон дузазы-биле партизаннарга янзы-бүрү чүъктерни, тайылбыр ажылы чорударынга ажыглаар литератураны аппарып бериш, балыглаттырган болгаш аарыг кижилерни, уругларны, херээженнерни болгаш кырганнарны өскээр чайладып көжүрүп турган.

1942 чылда чайладыр болгаш күзедир дайзынның тылынче 13 муң ажыг специалистерни чорудуп, 7500 автоматтарны, 7500 лаңчыларны, танкыга удур 680 бооларны, 600 хол пулеметтарын, 600 минометтарны, магниттиг 29 муң миналарны болгаш өске-даа чепсектерни, а ол ышкаш эм-таңны, аъш-чемни, идик-хепти, харылзаа херекселдерин чедирген.

Партизан шимчээшкининиң төп штавының ажыл-чорудулгазы партизаннарның дайынчы хөделиишкиннериниң ажыктыын бедидеринге дузалаан. Дайзыннарның улуг эвес гарнизоннарынче болгаш үүрмек бөлүктеринче халдаашкыннар кылырындан эрткеш, олар дайзынның орук-харылзаазын доктаамал үрээринче, оон тылда органнарының ажылын дезорганизастаарынче, складтарны болгаш өске-даа шериг объектилерни чок кылырынче шилчээннер. Чижээлээрге, июнь-ноябрь айларда чүгле белорус партизаннар дайзынның 800 эшелоннарын орук ийлеринче чууп бадырып, демир-орук болгаш автомобиль кежер 800 ажыг көвүрүглерни чаза тепсип, 46 муң ажыг гитлержилерни узуткааннар.

«Июль айда партизаннарның халдаашкыны аажок кыжанышкынныг байдалды тургузупту, оон түңнелинде оруктарның шимчээшкин эрттирер аргазы чүгле кудулаан эвес, доктааттынган нормалардан дыка хожудай бериптир, харын-даа ниитизи-биле чоокку үеде байдал эң шыңгыы сезиглелдиг болдуруптар хире-дир....» деп, 1942 чылдың июльда немец «Центр» армияларның бөлүүнүң демир-орук дирекциязы орук-харылзаа министринге илеткээн.

Партизаннарны бүрүнү-биле хыдып чок кылырын негээн директиваны Гитлер август айда үндүрген. Совет Эвилелиниң эжелеттирген девискээринде партизан шимчээшкини «фронтуну хандырарынга болгаш чурттуң экономика талазы-биле бистиң мөлчүн алырывыска шаптыктап, шыңгыы айыыл-биле кыжанып турардыр» деп ук директивада миннип бижээн. Гитлержи командылал партизаннар-биле демиселче доктаамал кезектерни октаар ужурга таварышкан: 15—16 дивизиялар орук-харылзааларны доктаамал хайгаарап турган, а 7—8 дивизияларны үе-үелеп ол сорулгаларга ажыглаары-биле хаара тудкан. Бистиң партизаннарга удур операцияларга дайзыннар хайгыылчы болгаш бомбалакчы ужар чүүлдү ажыглап турган.

Дайзыннарның бо бүгү хемчеглери турза-даа, дайзынның тылынга совет кижилерниң бүгү-улусчу демисели улам организастыг болгаш эчис сорулгалыг характерлиг болган, оон түңнелинде немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шавырынга Совет Чепсектиг Күштерге боттуг дузаны ол чедирген.

А. ГАЛИЦАН,
төөгү эртемнериниң кандидады.
(ПМА).

Школа болгаш амыдырал

ДЕМНИГ КҮШ-БИЛЕ

Өөредилгениң шынарын бедидери, күш-ажыл болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин экииндери — СЭКП-ниң XXVI съездиниң школа коллективтериниң мурнунга салган чугула сорулгазы. Бора-Тайга ортумак школазының башкылар коллективи өөредилге-кижизидилге ажылын ук сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринче угландырган. Олар районнуң мурнакчы школаларының байлак арга-дуржулгазындан боттарының ажыл-херектериниң чугула чүүлдерин өөренип ап, ажыглап турарлар. Чурттуң келир үези — аныяк салгалды өөредип кижизидер чаагай херекке башкыларның киржилгези, хууда ролю улуг болгаш харысалгалыг.

Бора-Тайга ортумак школазы — районнуң хоочун школаларының бирээзи. Ында 18 класстарда 414 өөреникчи өөренген. Оларның иштинден 106 өөреникчи күрүнениң чартык болгаш долу хандырылгазында. Чартык чылда школа 99,3 өөредилге хуузун чедип алган. Школа колдуунда чаңгыс ээлчегде өөренип турар. Ийиги ээлчегде арткан 4 класстың удавас бирги ээлчегже киирерин боттандырарын шиитпирлеп турар.

Школаның ада-иелер-биле харылзаазы быжыг, хөй талалыг. Ада-иелер школа херээ, ажы-төлүнүң өөреништинге таарымчалыг болзун дээш оон-за сагыш салып турар. Бо школада неделяның четверг хүнүн ада-иениң хүнү кылдыр тургускан, а среда хүнүнде — бүгү класстарга ажык класс шактарын эрттирип турар. Өөреникчилерниң чурттап турар чериниң ааыбиле ажыл эки тургустунган. Агитквартираларда өөреникчилерниң штавын тургускан. Штаб кежигүннери бот-башкарылгада. Оон эки талазы — бир демниг, мөөңнеттинген күш-биле ажылдаары. Агитквартира бүрүзүнде херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, кудумчунуң депутады, агитатор башкызы, өөреникчилер штавының даргазын быжыглаан. Олар бир демниг ажылды чорудуп турар.

Уруглар дээрге чуртувустуң келир үези, оон ээлери болгай. Школа ындыг билигни өөреникчилерге угаадып, өөредип турары билдингир. Бо школада кабинет системазынче шилчиир ажыл элээн эки организастаттынып турар. Кабинет системалыг өөренирге өөреникчилерге, башкыларга таарымчалыг. Школаның коллективи бүгү-ле дериг-херекселдеринге камныг, ээ-харысалгалыг болур чорукка уругларны чаңчыктырып турар. Школада төөгү, география, орус дыл, тыва дыл кабинеттери эки дериттинген, өскелерге үлегерлиг. Эртемни башкылап эртээрерге эптиг, өөредилге херекселдерин четчелеп кылган. Кабинет системазынче шилчиир, ону шын ажыглаар, эт-херекселдерни камныг тургузар талазы-биле ажылды школада өөредилге эргелекчизи Мария Салчаковна Ооржак эки удуртуп турар. Эки ажылдыг кабинеттерниң эргелекчилери башкылар Б. Куулар, К. Биче-оол, З. Сарыглар, З. Ховалыг кабинеттериниң дерилгезинче, хумагалыг болурунче кичээнгейин салып турар. Ында инвентарьлар тускай эмблемалыг. Кабинет системазынче шилчип, ону ажыглап өөренип турарының талазы-биле башкы Мария Салчаковна мынчаар чугаалаар.

— Бистиң коллектив бо ажылче кол кичээнгейни угландырган. Эртем аайы-биле кичээлдер эрттирерин кабинеттерниң ажыктыын билип турар бис. Ынчалза-даа районнуң өске школаларында кандыг ниизы боттанып турарынга дуржулга солчулгазын районо организастаары чугула. Районнуң талазындан методиктиг сүмелер эвээш.

Школаның башкылар коллективи быжыг эп-найыралдыг, салган сорулгазын чедип алырынче эчис күзелдиг. Хоочун-даа, аныяк-даа башкылар кичээлдерин бедик деңнелге эрттирип турар. Школада башкылар А. Монгуш, К. Биче-оол, М. Ооржак, Э. Ооржак дээш оон-даа өскелер дуржулгага даянып, ону сайзырадып, таарымчалыг, эптиг чаа аргаларны дилеп тып турарлар.

З. КУУЛАР.

Чаа кино

ТРИЛОГИЯНЫҢ СӨӨЛГҮЗҮ

1975 чылда, Улуг тиилелгениң 30 чыл оюн таварыштыр чурттуң экраннарынга «Кызыгаар чок фронт» деп кино үнген. Кинонуң кол маадыры туруштуг, эрес-дидим, дайынчыларынга сагыш човаңгыр майор Млынский көрүкчүлерниң сеткил-сагыжынга артып калган. Оон соонда ийи чыл эрткенде ук маадырлар-биле чаа кинога база катап ужурашкан бис. Оларның маадырлыг чоруктарының болгаш отрядтың ужуралдарының дугайын көрүкчүлер база катап сонуургаан. Ук ийи сериялыг кинонуң ады — «Фронт ындында база фронт». Млынский отрядының 1943 чылдың декабрь 31-ден 1944 чылдың июнь 22-те чедир хуусаада онза даалга күүседип чораан үезин көргүскен. Оларның даалгазы — Германияже алгаш баары-биле совет кижилер апар чораан эшелонну хостаары. Кинонуң сөөлгү кадрларында ам полковник апарган Млынскийниң отряды даалганы күүсеткеш, барып чүкче ханызап бар чыдарын көргүскен: Берлинге чедир 600 км., тиилелгеге чедир ам-даа бир чыл.

Кинотрилогияның сөөлгү ийи сериязында отрядтың дайынчы амыдыралын, эрткен орууп көргүскен. «Дайзынның тылында фронт» деп ийи сериялыг бо кинода 1944 чылдагы болуушкуннарны эгелеп көргүзүп турар. Дайынга аштырарының удавас болурун билгеш, гитлержи командылал чаа чепсекти ажыглаар сорулганы салган. Гитлержилерниң эжелеп алганы Краков хоорайдан ырак эвесте полигонда чажыт чепсекти тывар.

Краков чоогунда Млынскийниң коступ келгенин фашистер база билип кааш, кажарлаар бодай бергеннер. Хайгыылчы дайынчылар дүннүң караңгызында полигонга бүдүү чеде бээр. Дайзынның кажар оптуун кижи көргеш, сеткил дүвүрээр...

Ынчалза-даа Млынскийниң удурткан (оон ролюнда Вячеслав Тихонов) отряд чажыт немец лагерьни штурмнаан. Үнелиг документилерни холга апкан, айыылдыг өлүмнү чүктеп алгаш, бистиң хоорайларывысты чок кылыр деп турган самолёттар дугайында чажыт билдинген, айыыл чайлаттынган.

Ам база-ла чаа даалга отрядты манап турар. Оларның мурнунда Чехословакияның дагларын, Германияның мурнуу чүгүнде коргунчуг кашпал. Немецтер мында кадыр чалымның хаңызында «Дора» деп өлүм лагерин тургузуп алган. Оон бомбалаары безин берге. Муң-муң хоругдаттырганнар ракеталар чыып эптеп, гитлер англи хоорайларны бомбалап турар. Рейхтиң чажыдын гитлержилер онза камгалалда тургускан. Ынчалза-даа Млынский өлче кире бээр болгаш даалганы күүседириниң даралгазындагы үе-чадазы эгелээн...

Кинотрилогияның сөөлгү ийи сериязы онзагай солун, хөй талалыг болуушкуннарны хаара тудкан. Кижилерниң салым-чолу, сеткил-сагыжы онзагай. Бо кинода улуг эвес рольдарны безин сураглыг артистер ойнап турары таварылга эвес. Е. Матвеев, И. Владимиров, В. Заклунная, В. Стржельчик оларның рольдары кинону улам онзагай болдуруп турар. Кинону «Мосфильм» «Баррандов» (Чехословакия), «Дефа» (ГДР) студияларының киржилгези-биле кады кылган.

Н. БОЛЬШИНИНА.

КИНО

МАЙ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Дон Фрезерниң төөгүзү»** 9.30, 16.30, **«Айсбергтер аразынга өлүм»** 11.20, 13.10, 15.00, 18.40, 21.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: **Кино чыындызы»** 9.00, **«Гусар балладазы»** 10.10, 12.10, 15.00, 17.00, 19.00, **«Кайнаар баарыл ол»** 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Шляпа»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Аллыгы»** 10.30, 15.00, 20.00, **«Мөөң мөңге ынакшылым»** 12.20, 16.50 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: **«Тимур болгаш оон командазы»** 12.00, **«Ынак Раджам»** 13.40, 16.30, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Ол оол чанып келген»** 18.30, 20.30 шактарда.

МАЙ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Горо»** 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Шляпа»** 15.00, 20.00, **«Дургуннаашкын»** 16.50, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Он ийи айлар»** 9.30, 11.00, **«Ужуру билдинмес кырган»** 12.30, 15.00, **«Айсбергтер аразынга өлүм»** 16.30, 18.20, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Кавказ дагларынче аян-чорук»** 15.00, 16.50, 20.30 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

СТУДЕНТИЛЕР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң бот-өөредилге салбыры дараазында мергежилдерге 1-ги курска студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. Математика.
2. Орус дыл болгаш литература.
3. Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы.
4. Биология.

Кирериниң шылгалдаларын 1982 чылдың июнь 2-ден 11-ге чедир дараазында эртемнерге чорудар:

«Математика» тускай эртемге: — математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литературага» — орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказынга» — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле);

«Биология» тускай эртемге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле).

Билдириишкинин июнь 1-ге чедир дараазында документилерни ыяап-ла кошкаш чорудар: ортумак билиг дугайында документ (боду-биле), күш-ажыл дептериниң хоолгазы, эмчи шынзылгазы (№286 майык), ажылдап турган чериниң характеристика, билдириишкин болгаш 3х4 хемчээлдиг 4 фото-чурук.

Документилерни чорудар адрес: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда № 34 бажың, пединститут, бот-өөредилге салбыры. Телефон №№ 2-20-36.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

телевидение

МАЙ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче, чыскаалыңар!» 8.55 — «Үнер дестер, дазылдар». Воронеж областың «Лада» ансамблиниң концерти. 9.40 — «Оттурукчу». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!» 11.10 — «Калыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Уруглар камгалалының делегей хүнүнге. 11.55 «Эртенги почта». Хөгжүмнүг программа. 12.25 — «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 12.40 — «Келээге дамчыдылга». 13.40 — «Хөгжүмнүг киоск». 14.15 — Бөгүн — Химиктиң хүнү. ССРЭ-ниң химия үлетпүрүнүң министри В. В. Листовтуң чугаазы. 14.35 — «Байыр чедиришкиннеривисти хүлээп алыңар». Химиктиң хүнүнге хөгжүмнүг программа. 15.25 — Кино аян-чоруктарының клуву. 16.35 — «Немдикте бажың» документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.45 — Делегей панорамазы. 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — «Күрүне кызыгаары». Уран-чечен телефильм. «21 чылдың тайбың чайы». 1-ги, 2-ги серияларын. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.30 — Уран чүүл мастерлериниң концерти. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тоол аалдап келди». «Чагыртпаанының байырлалы». Уран-чечен фильм (Венгрия). 16.05 — «Салют, пионерия!» Пионержи ырларның концерти. 17.25 — «Ажык ном». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги фильм, 3-кү сериязы. 18.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 19.00 — «Бистиң намдарывыс». 21-ги фильм. — «1937 чыл». 20.00 — Хөгжүмнүг тоолдар. 20.15 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Сагыш-сеткил ол-ла ынакшыл-биле долган». А. Блоктуң лириктиг шүлүктеринге литература-хөгжүмнүг композиция. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Бурууу чокка буруудааннар». А. Н. Островскийниң ындыг аттыг шиизин ёзугаар уран-чечен фильм.

МАЙ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Баянистер оркестриниң концерти. Горькийден дамчыдылга. 9.20 — «Күрүне кызыгаары». Уран-чечен телефильм. «21-ги чылдың тайбың чайы». 1-ги, 2-ги сериялар. 11.30 — Чаа медээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Чаа медээлер. 14.35 Болгарияның ССРЭ-те культура хүннеринге. Кинопрограмма. 15.35 — Д. Д. Шестакович. Квинтет. 16.10 — «Хөглүг чарыштар». 17.00 — 17.15 — Чапсар. 17.15 — «Алтай заповедниктиң-бир частан өске часка чедир». Документалдыг телефильм. 17.45 — «Бистиң садывыс». 18.15 — Партияның планнары — улустуң планнары. «Кёдээ тудуглар». Москва чоогунда кёдээ тудуг дуржулгазының дугайы. 18.45 — Бут бөмбүүнүң дугайында дамчулал.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — Чаа медээлер.

МОСКВАДАН

19.30 — В. Катаев — «Фиалка». Телешии. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Чүү? Кана? Кажан?» Телевикторина. Оон соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредирил? 12.30 — Күрүнениң чурулга уран чүүлүнүң А. С. Пушкин аттыг музейинге кирген чаа чүүлдер. 13.00 — ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Г. Добровольскийге тураскааткан шаңнаалдыг чурттар аразынга батут кырынга шураашкын талазы-биле маргылдаа. Одессадан дамчыдар. 13.45 — Уругларга фильм. «Эрги шивээниң хөлегелери». 1-ги, 2-ги сериялар. 15.00 — С. Прокофьев. № 7 соната. 15.20 — Чаа медээлер. 15.30 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Бистиң кандидаттарывыс». Кызыл хоорай Совединиң депутаттарынга кандидаттар дугайында киночурумал. 18.10 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур». РСФСР-ниң алдарлыг артизи М. М. Мунзук-биле ужуражылга. 18.40 — Чарлалдар. 18.45 — «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя».

МОСКВАДАН

19.15 — «Күш-ажылчы алдарның тук тудукчулары». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Азия төвү». Информация-публицистиг программа.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» Ийи ыт дугайында Мультфильм. (ЧССР). 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Соңгу чүк дугайында тоожу» Уран-чечен фильм.

Агаар

Республикага бөгүн кежер булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 2—7 градус чылыыр, чамдык черлерге 0—5 градус соор, хүндүс 20—25, чамдык черлерге 14—19 градус чылыыр.

Кызылга кежер булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 2—4, хүндүс 23—25 градус чылыыр.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, өдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-41-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 990.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00209